T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TASAVVUF RİSÂLELERİ MECMÛ‘ASI [DİB 81023]
(İnceleme-Metin-Sözlük)

DOKTORA TEZİ

DANIŞMAN
Prof. Dr. Cafer MUM

HAZIRLAYAN
Orhan AY

MALATYA, 2022

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

TASAVVUF RİSÂLELERİ MECMÛ‘ASI [DİB 81023]
(İnceleme-Metin-Sözlük)

Orhan AY

Danışman

Prof. Dr. Cafer MUM

DOKTORA TEZİ

MALATYA-2022

ONUR SÖZÜ

"Prof. Dr. Cafer MUM'un danışmanlığında Doktora Tezi olarak hazırladığım **TASAVVUF RİSÂLELERİ MECMÛ'ASI [DİB 81023] (İnceleme-Metin-Sözlük)** başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın tarafımdan yazıldığını ve yararlandığım bütün yapıtların hem metin içinde hem de kaynakçada yöntemine uygun biçimde gösterilenlerden oluştuğunu belirtir, bunu onurumla doğrularım."

Orhan AY

ÖN SÖZ

Mensur mecmualar; edebiyat, tasavvuf, folklor, rüya tabirleri, ilim, tıp gibi pek çok konuda malzeme barındırdığından zengin bir içeriğe sahiptir. Buna rağmen dağınık içerikleri ve yazarlarının genellikle belli olmaması gibi nedenlerle araştırmacılar bu tür eserler üzerinde geniş çaplı çalışmalar yapmaktan kaçınmaktadır. Bu nedenle geleneksel kültürümüzün ve edebiyatımızın zengin kaynaklarından sayılan mensur mecmualardan biri olan *Tasavvuf Risâleleri Mecmû'ası* üzerine yaptığımız çalışmayla bu alandaki boşluğu bir nebze de olsa doldurmayı amaçladık.

Klasik Türk edebiyatının gelişmesine büyük katkılar sunan şairler genelde tarikat müntesibi olduklarından bu edebiyat tasavvuftan ayrı düşünülemez. Zira klasik Türk edebiyatının iyi anlaşılabilmesi için onu yazan şairin mensup olduğu tarikat ve cemaat gibi oluşumların da incelenmesi gerekmektedir. Bununla birlikte divan şiiriyle tekke ve tasavvuf şiirinin terminolojisi ve temel mantalitesinin iyi anlaşılabilmesi için tasavvuf öğretisi ve terimlerinin de bilinmesi gerekmektedir. Örneğin büyük mutasavvıf Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin harfler nazariyesi veya Fazlu'llâh-ı Hurûfî'nin temellendirdiği Hurûfîlik anlayışını bilmeden Nesimî, Misâlî, Arşî, Hayretî, Usulî, Rûhî-i Bağdâdî ve Hakîkî gibi divân şairleriyle Bektâşî ozanlardan Kaygusuz Abdal, Hacım Sultan, Kul Derviş, Güzide Ana, Arifoğlu, Hüseyin Abdal, Muhittin Abdal, Kul Derviş gibi nice şairin nefesleri tam olarak anlaşılmaz veya Mevlânâ'nın tasavvufî görüşleri çerçevesinde kurulan Mevleviyye tarikatının usul ve erkânı bilinmeden divan şiirinin önemli şahsiyetlerden olan Şeyh Gâlib, Neşâtî, Esrâr Dede gibi şeyhlik düzeyinde görev yapan tarikat müntesibi şairlerimizin vermek istediği mesaj tam anlaşılamaz. Bu nedenle klasik edebiyatımızın önemli kaynaklarından biri olan tasavvufun çeşitli yönlerine değinen ve farklı müelliflere ait risâleleri ihtivâ eden *Tasavvuf Risâleleri Mecmû'ası'*nı transkribe ederek muhtevasını, dil ve üslup özelliklerini inceledik.

Tez çalışmam boyunca yardımını esirgemeyen değerli hocam ve tez danışmanım Prof. Dr. Cafer MUM'a yol gösterici katkılarından dolayı derin minnet ve şükranlarımı arz ediyorum. Ayrıca bu çalışmanın hazırlanışı sürecinde metin içerisinde yer alan âyet, hadis ve Arapça ibarelerin tercüme ve anlamlandırılması hususunda yardımını esirgemeyen M. Emin OĞUZ'a teşekkür ederim.

Orhan AY

ÖZET

Divan şiiriyle tekke ve tasavvuf şiirinin fikri alt yapısını oluşturan unsurlardan biri olan tasavvufun daha iyi anlaşılması, [DİB 81023]'te kayıtlı *Tasavvuf Risâleleri Mecmû'ası'*ndaki şiirlerin incelenmesi sonucu dönemin edebî zevk ve anlayışının bilinmesi, dil ve üslup özelliklerinden yola çıkarak Türk dilinin gelişim sürecinin izlenmesi ve tarikatların Türk edebiyatına etkisinin incelenmesi amacıyla hazırladığımız bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır:

Birinci bölümde, *Tasavvuf Risâleleri Mecmû'ası'*nda yer alan ve tasavvufun değişik yönlerine değinen farklı yazarlara ait 23 risalenin muhtevası özetlenmiş, mecmua genel olarak dil ve üslup bakımından incelenmiştir. Ayrıca ikisi bağımsız, dördü mensur risaleler içerisinde yer alan altı uzun pendnâmeyle birlikte yer yer metin içerisine serpiştirilmiş manzum parçaların ve 44 menkıbenin içerik ve dil açısından değerlendirmesi yapılmıştır. Bununla birlikte yaşantıları ve fikirleri itibariyle aynı zamanda birer mutasavvıf olarak da kabul edilen peygamberler, sahâbeler ve tâbiîn büyüklerinin tasavvuftaki konumları, tarikatlara etkileri, tarikat silsilelerindeki yerleri ve kendilerine atfedilen zikir telkini hakkında gerek mecmuadan gerekse de farklı kaynaklardan yararlanılarak bilgi verilmiştir. Yine bu bölümde tasavvuf; zühd dönemi, sistematik tasavvuf dönemi, felsefî tasavvuf dönemi ve tarikatlar dönemi olmak üzere dört döneme ayrılmış ve bu dönemlerdeki ileri gelen mutasavvıfların hayatları, mensup oldukları zümre, meşrepleri, tasavvufî görüşleri ve tasavvufa getirdikleri yenilikler irdelenmiştir. Ayrıca mecmuada yer alan tarikatlar tarihçesi, usul ve erkânı yönleriyle değerlendirilmiş; tarikat müntesibi şairler tezkireler ve farklı kaynaklar taranmak suretiyle tespit edilerek tarikatların Türk edebiyatına katkısı hakkında bilgi verilmiştir.

İkinci bölümde, çalışmanın esasını teşkil eden eserin transkripsiyonlu metnine yer verilmiştir.

Üçüncü bölümde, transkribe edilen metnin daha iyi anlaşılması için farklı sözlüklerden ve tasavvufun temel kaynaklarından yararlanmak suretiyle mecmuada geçen tasavvuf terimlerinin yer aldığı bir sözlük hazırlanmıştır.

Sonuç bölümünde, yapılan çalışmalardan yola çıkılarak elde edilen bilgi ve bulgular ışığında bir değerlendirme yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mecmûa, Tasavvuf, Tabirnâme, Pendnâme, Tarikatler.

ABSTRACT

This study, which is designed to better understand the sufism which is one of the elements that constitutes the intellectual infrastructure of divan poetry, İslamic monastery (tekke) and sufi poetry, is conducted to know the literary pleasure and mentality of the period as a result of the examination of the poems in the Majmua of Sufi Epistles (Tasavvuf Risâleleri Mecmûʻası) registered in DİB 81023 to follow the development process of the Turkish language based on the language and stylistic characteristics of the majmua, and to examine the influence of sects on Turkish literature. The study consists of three parts:

In the first part, the contents of 23 tracts of different authors in the Majmua of Sufi Epistles, which touches on different aspects of sufism, are summarized and the majmua is generally was analyzed in terms of language and style. In addition, six long book of ethics (pendname), two of which are independent, four of which are in prosaic tracts, as well as verse fragments interspersed in the text and 44 anectodes (menkıbe) were evaluated in terms of content and language. With this both in the majmua and using different sources, information was given about the prophets, companions and successors whose lives and ideas were considered sufic, their position in sufism, their influence on sects, and the suggestion of dhikr attributed to them. In this section, sufism is divided into four periods: the zuhd period, the systematic sufism period, the philosophical sufism period and the sects period, and the lives of prominent sufis in these periods, the group they belong to, their mashreps, their sufic views and the innovations they bring to sufism are examined. In addition, the sects included in the majmua were evaluated in history, procedures and eras of their founders; poets of the sect were identified by comparing and scanning different sources and providing information about the contribution of sects to Turkish literature.

In the second part, the transcribed text of the work that constitutes the basis of the study is included.

In the third part, in order for the reader to better understand the transcribed text, a dictionary of sufi terms which are used in the majmua is prepared by using different dictionaries and basic sources of sufism. Finally, an evaluation was made on the basis of the information and findings obtained from the study.

Keywords: Majmua, Sufism, dream interpretation book, book of ethics, Sects.

İÇİNDEKİLER

ONUR SÖZÜ iii
ÖN SÖZ iv
ÖZET iv
ABSTRACT vi
İÇİNDEKİLER vii
TABLOLAR LİSTESİ xii
KISALTMALAR xiii
GİRİŞ 1

I. BÖLÜM
İNCELEME

1.1. Tasavvuf Risâleleri Mecmûʻası Muhtevası, Dil ve Üslup Özellikleri 6
1.1.2. Muhtevâsı 6
1.1.2.1. Risâle-i Beyân-ı ʿÂlem-i Ervâh ve ʿÂlem-i Suflî [1b-6b] 6
1.1.2.2. Risâle Makâmi Tevcîh Fî Beyâni Tefsîri Menâmât-i ʿİlmi Zâhir veʾl-Bâtın [7b-8a] 6
1.1.2.3. Risâle-i Daire-i Nefs [8b-11a] 7
1.1.2.4 Risâle-i Hazret-i Hüviyyet [11a-11b] 7
1.1.2.5. Risâle-i Hakîkat-ı Tarîkat [12a-12b] 7
1.1.2.6. Risâle-i Etvâr-ı Sebʿa [12b-16b] 8
1.1.2.7. Risâle-i Manzûme-i Nefs [17a-19b] 8
1.1.2.8. Risâle-i Nefs [19b-22a] 8
1.1.2.9. Risâle-i Tefsîr-i Hadîs-i men ʿarefe nefsehû fekad ʿarefe Rabbehu [22b-23a] 8
1.1.2.10. Pend-nâme-i İbrahim Gülşenî [23a-27b] 9
1.1.2.11. Risâle-i Şurût-ı Halvet ve Seyr ü Sülûk [27b-56a] 9
1.1.2.12. Risâle-i Tasavvuf [56b-100a] 9
1.1.2.13. Risâle Fî Beyâni Tarîkat ve'l-Fütüvvet [100b-115b] 10
1.1.2.14. Risâle-i Fütüvvet-nâme-i Caʿfer-i Sâdık [115b-120a] 10
1.1.2.15. Risâle-i Fütüvvet-nâme-i Muhammedî [120a-127a] 10

1.1.2.16. Risâle-i Evrâd-ı Nakşîbendî [127b-129a] 10
1.1.2.17. Risâle-i Usûl-ı Telkîn-i Halvetiyye [129a-129b] 10
1.1.2.18. Risâle-i Istılâhât-ı Sûfiyye [130a-132b] 10
1.1.2.19. Risâle-i Şerh-i 'Ahd-nâme-i Mâlik Eşder [133a-140b] 10
1.1.2.20. Tercüme-i Eyyühe'l-veled [141a-148a] 11
1.1.2.21. Risâle-i Şerh-i Esrâr-ı Nokta [148a-162b] 11
1.1.2.22. Risâle-i Ğâlib u Mağlûb [162b-166b] 11
1.1.2.23. Risâle Fî Ta'bîri Rüyâ [167b-190b] 11
1.1.3. Manzum Parçalar 11
1.1.4. Pendnâmeler 12
1.1.5. Menkıbeler 13
1.1.6. Dil ve Üslup Özellikleri 14
1.1.6.1. Deyimler 14
1.1.6.2. Atasözleri 15
1.1.6.3. İktibâslar 16
1.1.6.3.1. Âyetler 16
1.1.6.3.2. Hadis-i Şerîfler 17
1.1.6.3.3. Hadis-i Kudsîler 17
1.1.6.3.4. Kelâm-ı Kibârlar 18
1.1.6.4. İkilemeler 19
1.1.6.5. Seci Kullanımı 21
1.1.6.6. Tamlamalar 23
1.1.6.7. Birleşik Sözcükler 25
1.2. Dini Şahsiyetler, Tarikatlar ve Temsilcileri 27
1.2.1. Dini Şahsiyetler 27
1.2.1.1. Peygamberler 28
1.2.1.1.1. Hz. Âdem 28
1.2.1.1.2. Hz. Şit 29
1.2.1.1.3. Hz. İdris 29
1.2.1.1.4. Hz. Nuh 29
1.2.1.1.5. Hz. Şuayb 30
1.2.1.1.6. Hz. Musa 30

1.2.1.1.7. Hz. Hızır 32
1.2.1.1.8. Hz. İbrahim 32
1.2.1.1.9. Hz. İsmail 33
1.2.1.1.10. Hz. Eyyûb 34
1.2.1.1.11. Hz. İsa 34
1.2.1.1.12. Hz. Muhammed (ö. 632) 35
1.2.1.2. Sahâbe 36
1.2.1.2.1. Hz. Ebû Bekir (ö. 634) 38
1.2.1.2.2. Hz. Ömer (ö. 644) 39
1.2.1.2.3. Hz. Osman (ö. 656) 41
1.2.1.2.4. Hz. Ali (ö. 40/661) 41
1.2.1.2.5. Selmân-ı Fârisî (ö. 656?) 44
1.2.1.3. Tâbiîn, Tebeüʾt-tâbiîn ve Diğer Şahsiyetler 45
1.2.1.3.1. Üveys el-Karânî (ö. 37/657) 45
1.2.1.3.2. Hasan-ı Basrî (ö. 728) 47
1.2.1.3.3. Câfer-i Sâdık (ö. 765) 48
1.2.1.3.4. İbrahim b. Edhem (ö. 772) 49
1.2.1.3.5. Süfyân-ı Sevrî (ö. 772) 50
1.2.1.3.6. Râbia el-Adeviyye (ö. 801?) 51
1.2.1.3.7. Şakîk-i Belhî (ö. 780) 52
1.2.1.3.8. Davûd-i Tâî (ö. 781) 53
1.2.1.3.9. Fudayl b. İyâz (ö. 803) 54
1.2.1.3.10. Marûf-i Kerhî (ö. 815) 55
1.2.1.3.11. Serî es-Sekatî (ö. 865) 56
1.2.1.3.12. Cüneyd-i Bağdâdî (ö. 909) 58
1.2.1.3.13. Ebû Hafs el-Haddâd (ö. 874) 60
1.2.1.3.14. Yahya b. Muaz (ö. 872) 61
1.2.1.3.15. Ebû Osman el-Hîrî (ö. 910) 62
1.2.1.3.16. Şâh Şücâʿ-ı Kirmânî (ö. 889) 64
1.2.1.3.18. Zünnûn-ı Mısrî (ö. 859) 65
1.2.2. Tasavvuf Dönemleri ve Temsilcileri 65
1.2.2.1. Zühd Dönemi 65

1.2.2.2. Sistematik Tasavvuf Dönemi 66
1.2.2.3. Felsefi Tasavvuf Dönemi 68
1.2.3. Tarikatlar Dönemi 70
1.2.3.1. Kâdiriyye Tarikatı 71
1.2.3.1.1. Tarikat Kurucusu Abdülkadir-i Geylânî (ö. 1165) 71
1.2.3.1.2. Kâdiriyye Tarikatı Tarihçesi 72
1.2.3.1.3. Kâdiriyye Tarikatı Usul ve Erkânı 73
1.2.3.1.4. Kâdiriyye Tarikatının Türk Edebiyatına Etkisi 74
1.2.3.2. Yeseviyye Tarikat 75
1.2.3.2.1. Tarikat Kurucusu Hoca Ahmed Yesevî (ö. 1166) 75
1.2.3.2.2. Yeseviyye Tarikatı Tarihçesi 76
1.2.3.2.3. Yeseviyye Tarikatı Usul ve Erkânı 78
1.2.3.2.4. Yeseviyye Tarikatının Türk Edebiyatına Etkisi 79
1.2.3.3. Bektâşiyye Tarikatı 81
1.2.3.3.1. Tarikat Kurucusu Hacı Bektâş -ı Velî (ö. 1271) 81
1.2.3.3.2. Bektâşiyye Tarikatı Tarihçesi 83
1.2.3.3.3. Bektâşiyye Tarikatı Usul ve erkânı 86
1.2.3.3.4. Bektâşiyye Tarikatının Türk Edebiyatına Etkisi 87
1.2.3.4. Mevleviyye Tarikatı 88
1.2.3.4.1. Tarikat Kurucusu Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî (ö. 1273) 88
1.2.3.4.2. Mevleviyye Tarikatı Tarihçesi 93
1.2.3.4.3. Mevleviyye Tarikatı Usul ve Erkânı 97
1.2.3.4.3.1. Tarikat Silsilesi 97
1.2.3.4.3.2. Mevleviyye'de Zikir 97
1.2.3.4.3.3. Mevlevîliğe Kabul ve Mevlevîlikte Dereceler 98
1.2.3.4.3.4. Semâ ve Mevlevî Semâsı 100
1.2.3.4.3.5. Mevlânâ ve Mevlevîlikte Tasavvuf Anlayışı 103
1.2.3.4.4. Mevleviyye Tarikatının Türk Edebiyatına Etkisi 106
1.2.3.5. Nakşibendiyye Tarikatı 108
1.2.3.5.1. Tarikat Kurucusu Bahâeddin Nakşibend (ö. 1389) 108
1.2.3.5.2. Nakşibendiyye Tarikatı Tarihçesi 109
1.2.3.5.3. Nakşibendiyye Tarikatı Usûl ve Erkânı 111

1.2.3.5.4. Nakşibendiyye Tarikatının Türk Edebiyatına Etkisi 113
1.2.3.6. Halvetiyye Tarikatı 114
1.2.3.6.1. Tarikat Kurucusu Ömer el-Halvetî (ö. 1397) 114
1.2.3.6.2. Halvetiyye Tarikatı Tarihçesi 114
1.2.3.6.3. Halvetiyye Tarikatı Usul ve Erkânı 116
1.2.3.6.4 Halvetiyye Tarikatının Türk Edebiyatına Etkisi 117

II. BÖLÜM

METİN

2.1. Nüsha Tanıtımı 119
2.2. Transkripsiyon Sistemi ve Metin Tespitiyle İlgili Açıklamalar 120
2.3.TAŞAVVUF MECMŪʿASI 121
III. BÖLÜM: SÖZLÜK 433
SONUÇ 456
KAYNAKÇA 459

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1: Eserde Geçen Deyimler 15
Tablo 2: Eserde Geçen Atasözleri 15
Tablo 3: Eserde Geçen Arapça Kökenli Sözcüklerle Oluşturulmuş İkilemeler 20
Tablo 4: Eserde Geçen Arapça-Farsça kökenli sözcüklerle Oluşturulmuş İkilemeler .. 21
Tablo 5: Eserde Geçen Türkçe İkilemeler 21
Tablo 6: Eserde Geçen Bazı Türkçe Tamlama örnekleri 23
Tablo 7: Eserde Geçen Bazı Farsça Tamlama örnekleri 25
Tablo 8: Eserde Geçen Bazı Arapça Tamlama Örnekleri 25
Tablo 9: Eserde Geçen Birleşik Sıfat ve İsim Örnekleri 27

KISALTMALAR

age. : Adı geçen eser

b : Bin

bs. : birleşik sıfat

bi. : birleşik isim

bk. : Bakınız

C. : Cilt

çev. : Çeviren

d. : Doğum tarihi

ed. : Editör

DİB : Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi Yazma Eserler

Hz. : Hazret-i

M. : Miladi

mad. : Maddesi

nşr. : Neşreden

ö. : Ölüm tarihi

s. : Sayfa

S. : Sayı

TDV : Türkiye Diyanet Vakfı

vd. : ve devamı

GİRİŞ

Kişinin Allah'ın varlığı ve birliğini tüm benliğinde hissederek ve nefsin isteklerini yerine getirmemek suretiyle manen olgunlaşması üzerine kurulu olan tasavvuf düşüncesi, asrısaadet ve ilk zahitler döneminde lafzen değil yaşantı itibariyle mevcuttu. Hicri II. yüzyıldan sonra tasavvufun kural ve kaidelerini anlatan pek çok eser yazılmış, değişik coğrafyalarda yaşayan büyük mutasavvıflar yorumlarıyla tasavvuf düşüncesini zenginleştirmişlerdir. Tasavvufun bir ilim olarak telakkî edildiği, metodlarının belirlendiği ve bu konuda çeşitli tartışma ve fikir ayrılıklarının kendisini gösterdiği bir dönemde mutasavvıflar nezdinde oluşan yeni fikir ve tartışmaları şöyle özetlemek mümkündür: Şakîk-i Belhî (ö. 780), tevekküle yeni bir yorum getirerek yarının endişesiyle rızık biriktirmenin câiz olmadığı; rızık için çabalamanın tevekküle aykırı olduğunu iddia etmiştir. Abdullah bin Mubarek (ö. 797), çağdaşı olan kimi mutasavvıfların aksine zühdü dünya malından ve insanlardan tamamen uzaklaşıp uzlete çekilmek şeklinde görmemiştir. Ona göre zâhit, halkın arasından ayrılıp uzlete çekilen değil halkla beraberken ve dünyayla iç içeyken ona gönül bağlamayandır. Abdullah bin Mubarek'in insanlardan ve toplumdan uzaklaşmayı uygun görmeyen bir uzlet anlayışı vardır. Fudayl b. İyaz (ö.803), insanların en hayırlısı insana faydalı olandır, anlayışından hareketle sosyal yardımlaşma ve dayanışmaya teşvik etmek suretiyle tasavvufta yeni bir çığır açmıştır. Zühdü, kişinin nefsini yenmek için nefsin hoşuna giden yiyeceklerden perhiz etmesi olarak değil; insana faydalı olan amelleri işlemesi şeklinde yorumlamıştır. Maruf-i Kerhî (ö. 815), Râbiatüʿl Adeviyye'nin gönülde Allah'tan başka kimseye yer açmama üzerine temellendirdiği ilâhî aşka yeni bir yorum getirerek kulların gönlüne ilham olunan ilâhî aşkın cehd ve gayret sonucu olmadığını, Allah'ın lütuf ve kereminin bir ihsanı olduğunu iddia etmiştir. Seri es-Sekatî (ö. 865), ilâhî aşk mefhumuna yeni bir bakış açısı getirerek kâinatta yaratılan her varlığın Allah aşkıyla görevini yerine getirdiğini ifade etmiştir. Ayrıca fütüvveti kimseye muhtaç olmayacak kadarıyla dünya iaşesi için çalışmak, kimseye el açmamak ve kimseye verecek kadar mal biriktirmemek üzerine temellendirmiştir. Ebû Hafs el-Haddâd (ö. 874), Horsan bölgesinde melâmîliğin temellerini atan ilk sûfîdir. Levm kökünden türemiş bir terim olan melâmet; kişinin giyim kuşam, zikir, ayin gibi yerleşmiş adet ve törenlere önem vermeyip nefsi devamlı yermeyi, böylece halkın iltifatından uzaklaşarak Hakk'a yaklaşmayı esas alan bir anlayıştır.

Melâmî görüşlerin etkisinde kalarak bunu Horasan bölgesinde yayan Ebû Hafs kendinden hoşnut olan, Kurʾân ve sünnetle söz ve fiillerini tartmayan, nefsini kötülemeyen kimsenin helak olacağını iddia etmiştir. Yahya b. Muâz (ö. 872), önceki sûfîlerin benimsediği havf yerine recâyı; fakr hali yerine ğınâyı tercih etmiş, sema ve raksı meşru görmüştür. Ayrıca ilk defa seyr ü sülûk ve tasavvuf makâmlarını sistemleştirip tasnif ederek tasavvuf ilmine yeni yorumlar getirmiştir. Şâh Şücâ'-ı Kirmânî (ö. 889); dervişliğin hırka, taç ve aba gibi kisvelerden ibaret olduğu görüşüne karşı çıkarak bu elbiseleri giymemiştir. Hakiki dervişin kisve giyen değil kalbini Allah'a bağlayan ve ihlâs üzerine yaşayan olduğunu belirtmiştir. Cüneyd-i Bağdadî (ö. 909), tasavvufu kişinin gönlünü mâsivâdan tamamen arındırıp benliğinden geçerek Allah'la bağ kurması olarak tanımlayarak tasavvuf anlayışına yeni bir yorum getirmiştir. Bu haliyle Muhyiddîn-i Arabî'nin sistemleştirdiği vahdet-i vücûd anlayışına lâfzen olmasa da manen ilk değinen kişinin Cüneyd-i Bağdâdî olduğu söylenebilir. Cüneyd-i Bağdadî, şerʿî ilimlerle tasavvuf ilmini birleştirmiş bir şahsiyettir. Başka bir tabirle hâl ilmiyle ile kâl ilminin bir şahısta bütünleşmesi gerektiğini belirtmiştir.

Önceleri zühd hayatı yaşayan belirli zatların etrafında oluşan kümelenmeler zamanla artınca halkın maddi ve manevi ihtiyacına cevap verme zorunluluğu kurumsallaşma ve müesseseleşmeyi beraberinde getirmiştir. İslam dininin fetihler, ticaret ve tebliğ hareketleri sonucu dünyanın değişik memleketlerinde yayılması, insanların topluluk halinde İslam'a girmesini sağlamıştır. Zamanla bu insanlara İslam'ın ahkâm ve öğretilerinin ulaşmasında ferdi çabaların yetersiz kalmasının bir sonucu olarak İslam tarihi boyunca belirli manevi zatların etrafındaki halk yığınlarının birtakım usul ve kâidelere göre manevi gelişimlerinin tamamlanması için çok sayıda tarikat oluşmuştur. Ayrıca gerek İslam ülkelerinin kendi içlerinde gerekse de gayr-i Müslimlerle yapılan uzun savaşlar neticesinde ihtiyaç sahibi geniş kitleler oluşmuştur. Bu nedenle halkın maddî ve manevi ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için sosyal yardımlaşma ve dayanışma faaliyetlerini yürütecek bir takım müesseselerin kurulması zorunlu hale gelmiştir. Nitekim İslam tarihi boyunca tarikatlar, sadece halkın dini ihtiyaçlarını karşılamakla kalmamış; aynı zamanda ihtiyaç sahiplerinin barınma ve iâşesini de imkânlar ölçüsünde hayır sahipleri vasıtasıyla temin etmişlerdir. Organizeli yapılar haline gelen tarikatlar zaman içerisinde faaliyetlerini arttırmış, bünyelerinde oluşturdukları tekke ve zâviyelerle halkın manevi olarak gelişmesini sağlamış ve dini ihtiyaçlarını karşılamışlardır. Bununla

beraber hayır sahipleri aracılığıyla kurdukları aşevleri ve çeşitli imarethanelerle ihtiyaç sahibi insanlara maddi olarak destek olmuştur. Böylece manevi terbiye ortamları olan tarikatlar dini faaliyetlerin yanısıra sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı sağlayan temel kurumlar haline gelmişlerdir.

Sünnî Müslümanlar arasında tarikatların hızla çoğalmasında Gazzâlî'nin etkisi yadsınamaz. Büyük sûfîlerden Bayezîd-i Bistâmî'yle başlayıp Hallâc-ı Mansûr ve Muhyiddîn bin Arabî gibi mutasavvıflarla zirve noktasına ulaşan zâhiren İslam'ın temel inanç sistemine aykırı tevhîd hususundaki şathiyât fikirlerden ötürü ehl-i Sünnet câmiasında tasavvufa karşı olumsuz bir algı oluşmuş ve tasavvuf, Gazzâlî'ye gelene dek uzun bir süre Sünnî Müslümanlar nezdinde itibar görmemiştir. Bu nedenle sönük bir dönem geçirmiştir. Gazzâlî; bir dönem ruhsal bunalıma girdiğini, tüm ilimleri araştırmasına rağmen kurtuluşu sadece tasavvufta bulduğunu söyleyerek dikkatleri tasavvufa yöneltmiştir. Ayrıca eserlerinde tasavvufa yeni bir yorum getirerek Sünnî âlemi yeniden tasavvufla barıştırmış, bunun sonucunda İslam dünyasında pek çok tarikat kurulmuştur.

İslam dünyasında farklı tasavvuf tarikatlarının ortaya çıkmasındaki en önemli etkenler tarikat mürşitlerinin farklı kollardan meydana gelen ve nihâyette Hz. Muhammed'e ulaşan nesep silsileleri ve zikir telkinleridir. Her tarikatta zikir olmasına rağmen zikrin yapılış tarzı ve içeriği farklı tarikatların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Tasavvuf inancına göre Hz. Muahmmed dört halifeye telkin ettiği dört farklı zikir telkini nedeniyle Sıddıkiyye (Bekriyye), Ömeriyye (Fârûkiyye), Osmaniyye ve Aleviyye olmak üzere dört ana tarikat oluşmuştur. Temelde beslendikleri kaynak tasavvuf olmasına rağmen birbirinden farklı pek çok tarikatın çıkmasının başka bir nedeni de tarikatın kurucu mürşidi veya pîrinden farklı olarak zamanla yeni bir yön ve yöntem kazandıran kimi sûfîlerin ortaya çıkmasıdır. Bu kişilere "pîr-i sânî" denilmektedir. Örneğin Halvetiyye tarikatının pîr-i sânîsi Seyyid Yahyâ Şirvânî (ö.1457), Kâdiriyye tarikatının İsmail Rûmî'dir. (ö. 1631)

Klasik Türk edebiyatının kaynaklarından biri tasavvuftur. Bu edebiyatın ürünlerinin iyi anlaşılabilmesi için tasavvuf ve ıstılahlarının bilinmesi gerekmektedir. Zira klasik Türk edebiyatının XIII. ve XIV. yüzyılda ilk ürünlerini veren Gülşehri, Âşık paşa, Ahmed Fakih, Seyyid Nesimi gibi önemli şairlerin eserleri incelendiği takdirde daha ilk dönemlerden itibaren tasavvufi düşüncenin klasik Türk edebiyatına etki ettiği ve bu

etkinin yüzyllarca devam ettiği görülecektir. Tezkireler incelendiğinde belirli bir tarikata müntesip veya iltisaklı olan yüzlerce divan şairinin olduğu görülecektir. Şeyh Gâlib, Neşâtî, Eşreoğlu Rumî, Niyâzî-i Mısrî, İbrahim Gülşenî gibi tarikatta şeyhlik düzeyine gelmiş klasik Türk şiirinin önemli temsilcilerinin de aralarında olduğu tarikat müntesibi şairler, eserlerinde tasavvufi öğretilerin yanısra tarikatın usul ve erkânı hakkında da bilgi vermiş, mensup oldukları tarikatın öğretilerini halk arasında yaymak için şiiri bir araç olarak kullanmışlardır. Bu nedenle tarikat müntesibi şairlerin daha iyi anlaşılabilmesi için klasik Türk şiirine etki eden önemli tarikatları kurucularının hayatı, tarihçesi, usul ve erkânı yönleriyle irdelemek gerekmektedir.

Zamanla Anadolu topraklarında yayılan tarikatlar coğrafyada halkın maddi ve manevi ihtiyaçlarını karşılamanın yanı sıra Türk dili ve edebiyatının gelişmesini de sağlamışlardır. Yeseviyye, Bektâşiyye ve Mevleviyye gibi tarikat müntesibi şairler, şiiri tarikatı yaymanın bir aracı olarak kullandıklarından Türk edebiyatının gelişmesini sağlamışlardır. Özellikle Hoca Ahmet Yesevî, "Hikmet" adını verdiği sade ve özlü şiirleriyle Türklere şeriatın hükümleri ve tasavvufun inceliklerini öğretmiştir. Böylece Hikmetler Türkler arasında hızla yayılmıştır. Hoca Ahmet Yesevî Hikmetleri Anadolu coğrafyasında yaygınlık kazanınca bu tarz şiirler yazmak tarikat müntesibi ozanlar arasında gelenek haline gelmiştir. Hatta farklı tarikatlara bağlı ozanlar dahi Hikmetler tarzı şiirler yazarak tarikat görüşlerini yaymışlardır: Yunus Emre, Nizamoğlu, Himmet gibi tasavvufî halk şiiri temsilcileri; Hacı Bayram-ı Velî, Kaygusuz Vizeli Alâeddin, İdris-i Muhtefî, Muhyî, Oğlanlar Şeyhi İbrahim, Gaybî Sunullah gibi Melâmî-Hamzavî halk ozanları; Kaygusuz Abdal, Şâh İsmail-i Sâfevî, Pîr Sultan Abdal, Kul Himmet, Huseynî, Hasan Dede, Kazak Abdal, Seyrânî, Dertli, Celâlî Baba gibi Alevî-Bektâşî halk ozanları Hikmetler'den etkilenen başlıca şairlerdir.

Yesevî ozanlarından ve tasavvufî halk şiirinin en önemli temsilcisi Yunus Emre'den ilham alan Bektâşi ozanlar, Hikmetlere karşılık "Nefes" adı verdikleri ilâhîlerle Anadolu halkına tarikat öğretilerini anlatmışlardır. Bu nedenle Bektâşî şiiri yüzyıllarca tasavvufî halk şiiri ve tekke şiirini etkilemiş ve bu alanda önemli eserler verilmiştir.

Farsçayı resmi dil kabul eden Anadolu Selçuklu devleti döneminde eserler genelde Farsça yazılırdı. Anadolu Selçuklunun dağılmasından sonra beylikler döneminde Türkçe yeniden önem kazanmış, Türkçenin ilk gelişim evresi olan beylikler döneminde Gülşehrî, Âşık Paşa gibi Türkçe ilk eserler veren şairlerin kendilerine örnek seçtikleri kişi

Celâleddîn-i Rûmî olmuştur. Bu nedenle eserleri Farsça olsa da Mevlânâ'nın, eserleri ve tasavvufi düşüncesiyle şairler üzerinde bıraktığı etki düşünüldüğünde Anadolu'da divan şiirinin gelişmesine katkı sağladığı söylenebilir. Ayrıca bir Mevlevi şeyhi olan Esrâr Dede'nin *Tezkire-i Şu'râ-yı Mevleviyye* ve Sâkıb Dede'nin *Sefîne-i Nefîse-i Mevleviyye* tezkirelerinde ve muhtelif tezkirelerde geçen yüzlerce Mevlevî divan şairi incelendiğinde Mevlânâ'nın tasavvufî görüşlerinin ve Mevlevîliğin divan şiirine etkisinin olduğu görülecektir.

Şiirlerinin çoğu Yunus Emre tarzında veya ona nazire olan divan sahibi Eşrefoğlu Rûmî, onun halifesi Abdurrahim Tirsî, divan sahibi Erzurumlu İbrahim Hakkı gibi önemli şahsiyetlerle birlikte Emin, Halet, Kâmî, Medhi, Lebîb ve Emin tezkirelerde Kâdiriyye tarikatı müntesibi şairler olarak öne geçmektedirler.

Halvetiyye Niyâziyye/Mısriyye kolu kurucusu ve divan sahibi Niyâzi-i Mısrî (ö.1694); Halvetiyye'nin Rûşenîyye kolu kurucusu olan divan sahibi Aydınlı Dede Ömer Ruşenî (ö.1486); Gülşeniyye kolu kurucusu İbrâhim Gülşenî, Ahmediyye kolu kurucusu ve divan sahibi Ümmî Sinân, Kuşadâviyye kolu kurucusu Kuşadâlı İbrahim Efendi Halvetiyye tarikatı müntesibi başlıca şairlerdir.

Farklı yazarlara ait metinlerin bir araya getirildiği risaleler bütünü olan mensur mecmualar; edebiyat, tasavvuf, folklor, rüya tabirleri, ilim ve tıp gibi pek çok konuda malzeme barındırmaktadır. Buna rağmen dağınık içerikleri ve yazarlarının genellikle belli olmaması gibi nedenlerle araştırmacılar, bu tür eserler üzerinde geniş çaplı çalışmalar yapmaktan kaçınmaktadır. Bunun için mensur mecmualar üzerinde yapılan çalışmalar manzum mecmualara nazaren çok azdır. Ancak klasik Türk edebiyatının daha iyi anlaşılması için bu edebiyatın beslendiği önemli kaynakları ihtiva eden mecmuaların zengin içeriklerinin ortaya çıkarılarak üzerlerinde bilimsel araştırmaların yapılması gerekmektedir. Mensur mecmualardan biri olan üzerinde çalışma yaptığımız *Tasavvuf Risâleleri Mecmuası,* klasik Türk edebiyatının beslendiği önemli kaynaklardan bir olan tasavvufun muhtelif yönlerine dair risaleler ihtiva etmektedir.

I. BÖLÜM
İNCELEME

1.1. Tasavvuf Risâleleri Mecmû'Ası Muhtevası, Dil ve Üslup Özellikleri

1.1.2. Muhtevâsı

Çalışmaya konu olan *Tasavvuf Risâleleri Mecmûʿası,* farklı müelliflere ait birbirinden bağımsız 23 risâleden oluşmaktadır. İçerik olarak bu 23 risâleden birisi rüya taʿbîr-nâmesi biri ğâlib u mağlâb risâlesi biri de ıstılahlar risâlesidir. Diğer 20 risâle ise tasavvufun çeşitli yönlerine değinmektedir. Tezde tasavvufi mahiyete sahip 20 risâle transkribe edilmiş, geriye kalanların kısaca tanıtımıyla yetinilmiştir.

Risâlelerin isimleri ve içeriği özetle şöyledir:

1.1.2.1. Risâle-i Beyân-ı ʿÂlem-i Ervâh ve ʿÂlem-i Suflî [1b-6b]

Müellifi Ümmî Sinân mahlaslı Yusuf bin İbrâhim el-Halvetî'dir. İnsanın âlem-i ervâhtan âlem-i suflîye ne şekilde inip yükseleceği ve âlem-i ervâhla âlem-i hakâyıkta nasıl yaratıldığı hakkında bilgiler veren devriye türünde mensur bir risâledir.[1] Sonunda Allah'ın nuruyla mest olup kendinden geçen ruhların semâ yaptıkları belirtilir. Ayrıca "semâ-ı ûlâ", "semâ-ı vustâ" ve "semâ-ı uhrâ" olmak üzere üç çeşit semânın olduğu, her bir semâ makâmında insan hakîkatlerinden hangilerinin meydana geldiğinden bahsedilir.[2]

1.1.2.2. Risâle Makâmi Tevcîh Fî Beyâni Tefsîri Menâmât-i ʿİlmi Zâhir veʾl-Bâtın [7b-8a]

Müellifi belli değildir. Risâlenin başında Arapça ibareler verilerek bunların tercümesi suretiyle zâhirî ve bâtınî ilimlerin tefsiri yapılmıştır.

Risâlede insanın rüyada gördüğü her şeyin sahih olmadığı; bazı şeylerin nefisten, bazılarının Şeytan'ın vesveselerinden bir kısmının da Allah tarafından rüyada ilham yoluyla gösterilenlerden olduğundan bahsedilmiştir. Ayrıca rüyada kastedilen şey açıkça belli ise yoruma ihtiyaç duyulmayacağı, rüyanın zâhirî anlamı akla ve nakle aykırı olursa sahih bir yorumlama yapmak gerektiği ifade edilmiş. Devamında ilm-i zâhir ve ilm-i bâtın olmak üzere rüyadan çıkarılacak iki tür ilmin olduğu; ilm-i zâhirin ilm-i bâtını destekleyici olması, aykırı olmaması gerektiği; aykırı olması durumunda ilm-i bâtın değil cehl-i bâtın olacağı belirtilmiştir. Bununla beraber sözlerinde hakkeʾl-yakînin vahdeti

[1] Tasavvuf Mecmûʿası, vr. 1b-6b.
[2] Tasavvuf Mecmûʿası, vr. 6b.

olduğu için ilm-i bâtını ancak ehl-i sünnet ve cemâat âlimlerinin tahkik edebileceğinden bahsedilmiştir.[3]

Risâlenin sonunda, delâlet ehli bir şeyhin icâzetiyle irşâd makâmında çalışan kişinin mürşid-i kâmil olsa dahi doğru yoldan ayrıldığına ve kendisi gibi nice cahilleri de dalâlete sürüklediğine değinilmiştir.[4]

1.1.2.3. Risâle-i Daire-i Nefs [8b-11a]

Risâle, Halveti şeyhlerinden Kurt Muhammed Efendi'ye (ö. 996/1587) ait yedi bölümden oluşan tasavvufî bir rüya tabirnâmesidir. Nefsin yedi mertebesine göre rüyada görülen nesnelerin tabiri yapılmıştır.

Müellif, bazı insanların gördükleri rüyaları tabir etmesini kendisinden istedikleri için bu risâleyi yazdığını belirtir. Nefsini bilen Rabb'ini bilir, hadisini paylaşarak Allah'a giden yolun nefsi tanımaktan geçtiğine, nefsi tanımak için de rüya tâbirlerinin bilinmesi gerektiğine değinir. [5] Devamında rüyada görülen bazı hayvan ve nesnelerden yola çıkarak kişinin nefsin yedi mertebesinden hangisinde olduğunu tabir eder ve Halvetî büyüklerinden İbrâhim Zâhid-i Geylânî'nin (ö.1218) ortaya koyduğu, "esmâ-yı sebʿâ"dan hangi zikri çekeceğine değinir.[6]

1.1.2.4 Risâle-i Hazret-i Hüviyyet [11a-11b]

Müellifi belli değidir. Risâlede Allah'ın hiçbir şekilde nitelenemeyen mutlak hakîkatı anlamına gelen "hazret-i hüviyyet" hakkında bilgi verilmektedir. Bu minvâlde Allah'ın zâtını mülâhaza etmek için çeşitli isim mertebeleri ortaya konmak suretiyle "Allah" adının mertebelerin tamamını kapsadığına değinilmiştir.[7]

1.1.2.5. Risâle-i Hakîkat-ı Tarîkat [12a-12b]

Müellifi belli değildir. Risâlede "tarikat hakîkatları", "ahkâmı", "vâcibâtı" ve "binâsı" hakkında altışar nesneyle açıklama getirilmiş ve bunları bilmeyenlerin hırka giymesi ve giydirmesinin haram olduğuna dair bir fetva verilmiştir.[8] Risâlenin sonunda gökten inen hırkanın hangi vechinde Allah'ın hangi isminin yazılı olduğu ve hırkadaki bâtınî manaların ne olduğu hakkında bilgi yer almaktadır.[9]

---

[3] Tasavvuf Mecmûʿası, vr. 7b-8a.
[4] Tasavvuf Mecmûʿası, vr. 8a.
[5] Tasavvuf Mecmûʿası, vr. 8b.
[6] Tasavvuf Mecmûʿası, vr. 8b-11a.
[7] Tasavvuf Mecmûʿası, vr. 11a-11b.
[8] Tasavvuf Mecmûʿası, vr. 12a-12b.
[9] Tasavvuf Mecmûʿası, vr. 12a-12b.

1.1.2.6. Risâle-i Etvâr-ı Sebʿa [12b-16b]

Halvetiyye tarikatı şeyhlerinden Sofyalı Bâlî Efendi'ye (ö. 1553) ait bir risâledir. Müellif; sülûk yolundaki yedi tavır olan "sadr", "kalp", "ruh", "sır", "hafâ", "kürsi" ve "seyr biʾllâh" makâmlarını alâmetleriyle birlikte konu edinir. Ayrıca bu makâmlarda bulunan sâlikin hangi nefis mertebesine sahip olduğu ve bu mertebeden kurtulmak veya sonrakine geçmek için sufînin neler yapması gerektiğine değinir.[10]

1.1.2.7. Risâle-i Manzûme-i Nefs [17a-19b]

Nefsin altı mertebesi olan "nefs-i emmâre", "levvâme", "mutmainne", "râziye", "mülhime" ve "marziye" hakkında bilgi veren; Nidâî Mehmed Çelebî Ankaravî'ye (ö. 1567?) ait olduğu düşünülen tasavvufi bir pendnâmedir. Risâlenin başında cennet ehli olmak isteyenlerin nasihatlerine kulak vermeleri gerektiğini belirten Nidâî, eseri altı bölüme ayırarak her bölümde nefis mertebelerinden birini işlemiştir.[11]

1.1.2.8. Risâle-i Nefs [19b-22a]

Müellifi belli değildir. Risâle, altı fasıl halinde nefsin altı mertebesi olan "nefs-i emmâre", "levvâme", "mutmainne", "râziye", "mülhime" ve "marziye" hakkında bilgi veren tasavvufî bir rüya tabirnâmesidir. Risâlenin başında sâlikin beden ve libâsını maddî ve mânevî kirlerden temizlemesi gerektiğine değinilmiş; daha sonra her bir nefis mertebesinde sâlike canlı ve cansız olarak rüyada görünen nesnelerin ne oldukları ve hangi anlamlara geldikleri tabir edilmiştir.[12]

1.1.2.9. Risâle-i Tefsîr-i Hadîs-i *men ʿarefe nefsehû fekad ʿarefe Rabbehu* [22b-23a]

Müellifi belli değildir. Risâlede, *men ʿarefe nefsehu fe-kad ʿarefe Rabbehu* [13] hadisinin tefsiri yapılarak insanın dünyaya geliş amacının nefsini bilmek suretiyle Allah'ı tanımak olduğu belirtilmiştir. Risâlenin devamında nefis; "emmâre", "levvâme", "mutmainne" ve "mülhime" olmak üzere dört kısma ayrılarak bu kısımlar ruhla ilişkilendirilmiştir. Bununla beraber "anâsır-ı erbaʿa"nın insan azalarıyla ilişkisi verilmiştir. Allah'ın âfâkı ve enfûsu yürüttüğüne değinilerek âfâkın âlemi, enfûsun ise insanı temsil ettiğine atıfta bulunulmuştur. Risâlenin sonunda yedi feleğin yaratılışı anlatılmış ve bu feleklerin insana perde olduğu belirtilmiştir. Ayrıca insanla doğanın özelliklerinin karşılaştırması yapılmıştır.[14]

---

[10] Tasavvuf Mecmûʿası, vr. 12b-16b.
[11] Tasavvuf Mecmûʿası, vr. 17a-19b.
[12] Tasavvuf Mecmûʿası, vr. 19b-22a.
[13] Nefsini bilen Rabbini bilir.
[14] Tasavvuf Mecmûʿası, vr. 22b-23a.

1.1.2.10. Pend-nâme-i İbrahim Gülşenî [23a-27b]

Risâle, Halvetî tarikatının Gülşeniyye şubesinin kurucusu ve şeyhi olan Mutasavvıf Şair İbrahim Gülşenî'ye (ö.1534) ait bir pendnâmedir. *Gülşenî Pend-nâmesi'*nin şimdiye kadar iki yazma nüshası bilinmekteydi: Bunlardan ilki Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Bölümü 3543 numarada kayıtlı Mecmûanın 108-121 varakları arasında yer alan 196 beyitlik nüshadır. Diğeri ise Mevlânâ Müzesi'ndeki 24 beyitlik eksik nüshadır. *Tasavvuf Mecmûʿası'*ndaki bu risâle ise diğer nüshaların aksine 223 beyitten oluşmaktadır. [15]

Gülşenî, *Pend-nâme'*sinde dinî ve ahlakî öğretilerin yanı sıra yer yer tasavvufi konulara da değinmiş, sâlikin dünya hayatının cazibesine kapılıp günah işlememesi için çeşitli nasihatlerde bulunmuştur. Ayrıca Allah aşkı, güzel ahlakın meziyetleri, kötü hasletlerin neler olduğu ve bunlardan kurtuluş yolu, Melâmet ehlinin özellikleri gibi çeşitli konulara da temas etmiştir.

Gülşenî; *Pend-nâme'*de halk deyişlerini, atasözleri ve deyimleri çokça kullanmak suretiyle sade ve akıcı bir üslup kullanmış; görüşlerine dini dayanak getirmek amacıyla âyet ve hadislerden iktibâslar yapmıştır.[16]

1.1.2.11. Risâle-i Şurût-ı Halvet ve Seyr ü Sülûk [27b-56a]

Müellifi belli değildir. "Devâm-ı tahâret", "devâm-ı savm", "devâm-ı halvet", "devâm-ı zikr", "devâm-ı nefy-i hâtır", "devâm-ı râbıta-ı kalb", "devâm-ı terk-i itiraz", "kıllet-i nevm" ve "terk-i suâl" olmak üzere halvetin dokuz şartını âyet, hadis, sahâbe ve meşâyih sözleri ışığında anlatan geniş hacimli bir risâledir.[17]

1.1.2.12. Risâle-i Tasavvuf [56b-100a]

Bayramî/Melâmî tarikatının Aksaray'daki temsilcisi ve şeyhi olan Somuncu Baba'nın oğlu Mutasavvıf Şair Yusuf Hakikî'ye (ö. 1488) ait olduğu düşünülen tasavvufî bir risâledir. Tasavvufî öğretiler, Allah yoluna sülûk etmek isteyen sâlikin âdâb ve erkânı, sülûk yolunda bir şeyh-i kâmile bağlanmanın gerekliliği, şeyhle müridin kendi görevlerini ifâ ederken neler yapmaları gerektiği ve müritler arasındaki kardeşlik hukuku ile ilgili bilgiler verilmiştir.[18]

---

[15] Tasavvuf Mecmûʿası, vr. 23a-27b.
[16] Tasavvuf Mecmûʿası, vr. 23a-27b.
[17] Tasavvuf Mecmûʿası, vr. 27b- 56a.
[18] Tasavvuf Mecmûʿası, vr. 56b-100a.

1.1.2.13. Risâle Fî Beyâni Tarîkat ve'l-Fütüvvet [100b-115b]

Yusuf Hakikî'ye (ö. 893/1488) ait olduğu düşünülen "şerîat", "tarîkat" ve "fütüvvet"in tanımlarıyla birlikte aralarındaki farkları anlatan, âyet ve hadislerden yola çıkarak fakirliğin faziletleri hakkında bilgiler veren tasavvufi bir risâledir. Risâlede ayrıca Yusuf Hakikî'ye ait tasavvufi öğretilerin anlatıldığı iki adet pendnâme bulunmaktadır.[19]

1.1.2.14. Risâle-i Fütüvvet-nâme-i Caʿfer-i Sâdık [115b-120a]

Müellifi belli değildir. "Tarikatın ahkâm ve erkânı", "tarikat postu", "meyân-beste" ve "hırka giyme âdâbı"nın İmam Cafer-i Sâdık'ın görüşleri doğrultusunda soru cevap şeklinde anlatıldığı tasavvufî bir risâledir. [20]

1.1.2.15. Risâle-i Fütüvvet-nâme-i Muhammedî [120a-127a]

Müellifi belli değildir. Mirâç olayının nasıl vuku bulduğunu ve Hz. Muhammed'in Mirâç esnasında karşılaştığı hadiseleri konu edinen bir risâledir. Risâlede ayrıca dervişliğe kabul anlamına gelen "şed bağlama"nın ne olduğu, ilk şeddi kimin bağladığı, Hz. Muhammed'in hangi sahâbeye şed bağladığı, tasavvufta "posta oturma"nın âdâb ve erkânı yer almaktadır.[21]

1.1.2.16. Risâle-i Evrâd-ı Nakşîbendî [127b-129a]

Müellifi belli değildir. Nakşibendiyye tarikatı virtlerinin ne olduğunu ve bu virtlerin nasıl okunacağını konu edinen kısa bir risâledir.

1.1.2.17. Risâle-i Usûl-ı Telkîn-i Halvetiyye [129a-129b]

Müellifi belli değildir. Halvetiyye tarikatında telkin âdâbı ve usûlu hakkında bilgi veren kısa bir risâledir. Ayrıca tarikata yeni girmiş müride şeyhin hangi zikirleri okuyacağına da değinir.

1.1.2.18. Risâle-i Istılâhât-ı Sûfiyye [130a-132b]

Müellifi belli değildir. Tasavvuftaki bazı ıstılâhların açıklamalarını veren kısa bir risâledir.

1.1.2.19. Risâle-i Şerh-i 'Ahd-nâme-i Mâlik Eşder [133a-140b]

Müellifi belli değildir. Hz. Ali'nin sâdık taraftarı ve valisi olan Mâlik bin el-Hâris bin Abdiyegûs el-Eşter en-Nehâî'yi (ö. 657?) Musul'a vali olarak gönderirken kendisine yazdığı vasiyetnâmenin tercümesidir. Risâlede, İslam hukukuna göre devletin nasıl

[19] Tasavvuf Mecmûʿası, vr. 100b-115b.
[20] Tasavvuf Mecmûʿası, vr. 115b-120a.
[21] Tasavvuf Mecmûʿası, vr. 120a-127a.

yönetileceğine, valinin emri altındakilere ve halkına adaletle nasıl muamele etmesi gerektiğine değinilmiştir.

1.1.2.20. Tercüme-i Eyyühe'l-veled [141a-148a]

Mütercimi belli değildir. İmam Gazzâlî'nin (ö. 111) İslam dininin âdâb ve erkânını konu edinen *Eyyühe'l-veled* adlı Arapça eserinin tercümesidir.

1.1.2.21. Risâle-i Şerh-i Esrâr-ı Nokta [148a-162b]

Müellifi belli değildir. Noktanın sırlarını beyân eden tasavvufî bir eserdir. Risâlenin 160a varağında Şeyh Ahmed Ziyâeddîn Mustafa adına mühür vardır.

1.1.2.22. Risâle-i Ğâlib u Mağlûb [162b-166b]

Müellifi belli değildir. Kur'ân ilimlerinden cifirle ilgili bir risâledir.

1.1.2.23. Risâle Fî Ta'bîri Rüyâ [167b-190b]

Müellifi belli değildir. Rüya tabirleriyle ilgili bir risâle olup sonu eksiktir.

1.1.3. Manzum Parçalar

Mensur eserler içerisinde manzum parçaların kullanılması geleneği eski zamanlardan beri başvurulan bir yöntemdir. *Tasavvuf Mecmû'ası*'nda olduğu gibi Mensur risâlelerde yer alan Manzum parçalar müellifin görüşünü desteklemek, düşüncelerine duygusal bir atmosfer katmak, eserin tekdüze üslubunu beyitlerle süslemek gibi farklı sebeplerle kaleme alınmıştır. Bu husula ilgili olarak halk kültürü ve edebiyatı alanında araştırmalarıyla tanınan Pertev Naili Boratav şöyle der:

> Bütün Şark edebiyatlarında, özellikle eski Mısır masallarında, Arap kabile menkıbelerinde, bilhassa Arap halk romanlarında nazım, süs olarak sonradan eklenmiştir; asıl unsur nesirdir. Türk halk hikâyelerinde de böyledir; bunlarda da vakayı tamamlayacak şekilde, nesirli hikâyelerden ayrı ve onu devam ettiren bir manzum hikâye parçası yoktur. Nazım sadece hislerin ifadesini vermeye yarar. Manzum parçalar çıkarılsa hikâye vakanın seyri bakımından bir şey kaybetmez. Bunlar hikâyeyi devam ettirmiyorlar. Belki daha süslü, güzel bir dille, anlatılan şeyleri tekrar yahut hisleri ifade ediyorlar.[22]

Tasavvuf Mecmû'ası'ndaki manzum parçalar sadece süs olsun diye değil; anlatılan konuya açıklık getirmek, konunun inandırıcılığını arttırmak ve okura duygusal bağ yoluyla ulaşarak nasihatin okur üzerinde etkili olmasını sağlamak amacıyla verilmiştir.[23]

Tasavvuf Mecmû'ası'nda manzum parçalar konunun bütünlüğünü bozmayacak şekilde "*beyt, nazm, mesnevîden*" gibi başlıklarla verilmiştir. Bazılarında ise hiç başlık kullanılmamıştır. Bu parçaların bir kısmı Arapça-Türkçe; Farsça-Türkçe mülemma

[22] Boratav, Pertev Naili, Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği, (1. Baskı), Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 2011, s. 37.
[23] Tasavvuf Mecmû'ası, vr. 45a, 81b, 99a, 114a vb.

tarzında bir kısmı da sadece Türkçe'dir. Bunların çoğu *Mesnevî-i Mânevî'den* iktibâs edilmekle birlikte duygu yoğunluğu etkisiyle risâle müellifleri tarafından söylenen beyitler de mevcuttur.

1.1.4. Pendnâmeler

*Tasavvuf Mecmûʿası'*nda ikisi bağımsız risâle halinde, dördü mensur risâleler arasında olan altı pendnâme yer almaktadır. Pendnâmelerde anlaşılır bir dille karşıda muhatap varmışçasına sohbet edasında bir üslup kullanılmıştır. Genel olarak Allah yoluna sülûk etmek isteyenlerin başarılı olmaları için çeşitli öğüt ve tavsiyelerde bulunulmuş, nefis ve şeytanla nasıl mücadele edilmesi gerektiği, tarikat ve fütüvvete sarılmanın önemi vurgulanmıştır. Mecmûadaki pendnâmelerin kime ait oldukları ve içerikleri özetle şöyledir:

17a-19b varakları arasında olan pendnâmenin Mevlevî şeyhlerinden olan şair Nidâî Mehmed Çelebî Ankaravî'ye (ö. 1567?) ait olduğu düşünülmektedir. Şair Nidâî; pendnâmede nefsin altı mertebesi olan "emmâre", "levvâme", "mülhime", "mutmainne", "râziye" ve "marziyye"nin özelliklerini; bu mertebelerden birinde bulunan kişinin hangi vasıflara sahip olduğu ve nefsin kötülüklerinden kurtulmak için neler yapması gerektiği hakkında sülûk yolunda olan kişilere çeşitli öğütler vermektedir.

23a- 27b varakları arasında olan pendnâme, Halvetiyye tarikatının Gülşeniyye kolu kurucusu büyük mutasavvıf şâir İbrâhim Gülşenî'ye (ö. 1534) aittir. Pendnâmede nefsi hastalıklardan uzak durma, şerîat ahkâmına sıkı sıkıya bağlanma, dünya malına ve dünyanın câzibesine aldanmama, kimseye kin ve nefret beslememe ve kimseyi eleştirmeme üzerine çeşitli öğütler yer almaktadır. Ayrıca ilâhî aşka sahip olan kişilerin özellikleri verilmiş, bu aşktan mahrum olanların nefislerine mağlup oldukları anlatılmıştır. Pendnâmenin sonlarında sâlikin nefsine tabi olmaması, farz ve sünnet namazları edâ etmesi, ölüme hazırlıklı olması gibi çeşitli nasihatler yer almaktadır. Kısacası Gülşenî, kişinin dünya ve ahiret saadetine ermesi için ne yapması gerektiğiyle ilgili yol gösterici öğütlerde bulunmuştur.

67b-69a varakları arasında olan pendnâmenin, Bayramî/Melâmî tarikatının Aksaray'daki temsilcisi ve şeyhi olan Somuncu Baba'nın oğlu mutasavvıf şair Yusuf Hakikî'ye (ö.1488) ait olduğu düşünülmektedir. Yusuf Hakikî, pendnâmenin başında Allah yoluna sülûk etmek isteyenlere çeşitli nasihatlerde bulunarak mânevî kurtuluş için sâlikin tüm benliğinden sıyrılarak kendisini tamamen bir şeyhin iradesine bağlaması ve

ondan telkin alması gerektiğini öğütler. Devamında dervişlere de nasihatlerde bulunarak onların Allah yoluna gönülden bağlanmaları ve nefisle cihat etmeleri gerektiğini belirtir.

80a-81b varakları arasında olan pendnâmenin Yusuf Hakikî'ye ait olduğu düşünülmektedir. Yusuf Hakikî; eserin başında Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin nefsi ejderhaya benzettiği Farsça bir beyitini alıntılar, ardından nefsin kötülüklerini sıralayarak onunla nasıl mücadele edilmesi gerektiğine dair çeşitli öğütlerde bulunur. Pendnâmenin devamında Allah'a karşı isyan eden ve benlik davası güden nefsin Allah tarafından türlü azaplardan geçirildiği halde Allah'ı tanımayıp hâlâ benlik davası güttüğüne, sonunda aç bırakılmak suretiyle cezalandırılan nefsin acziyetinin farkına vararak Allah'ın ilâhlığını kabul ettiğine dair Kudsî hadisi ayrıntılı bir şekilde nazma döker. Yusuf Hakikî, kulların nefis âfetinden kurtulmaları ve affedilmeleri için Allah'a niyâzda bulunarak pendnâmesini bitirir.

102b-105a varakları arasında olan pendnâmenin Yusuf Hakikî'ye ait olduğu düşünülmektedir. Müellif, başta Allah yoluna talip olanlara çeşitli tavsiyelerde bulunarak Hak yoluna fütüvvet vasıtasıyla ulaşmaları gerektiğine değinir. Ayrıca cehâletin zararlarına değinerek ilim öğrenmenin önemini vurgular. Hakîkate ulaşmak isteyenlerin fütüvvet ve tarikata yapışmaları, Şeytan'ı düşman bilerek vesveselerine uymamaları gerektiğini öğütler. Devamında bidat ehli olan sahte sûfî ve dervişlerle arkadaş olmanın zararlarına değinerek bunlardan uzak durulması gerektiğini tembihler. Pendnamenin sonunda insanların nefsin elinden kurtulmaları ve günahlarının affolunmaları için Allah'tan yardım diler.

114a-115a varakları arasında olan pendnâmenin Yusuf Hakikî'ye ait olduğu düşünülmektedir. Müellif; Hz. Muhammed tarafından övülen "fakr"ın önemini anlatarak Hak yoluna talip olanların fakirlikle Hak sırrına erdiklerini ve Allah'ın nurunu gördüklerini, bu nedenle fakirliğe rağbet edilmesi gerektiğini öğütler. Yusuf Hakikî, pendnâmenin sonunda fakirliği tercih edenlerin kazandıkları güzel meziyetlerden bahsederek günahlarının affı için dua eder.

1.1.5. Menkıbeler

"Menkıbe, bir zatın fazl ve meziyetine delâlet eden fıkra ve bundan bahseden makale ve risâledir." [24] Başka bir deyişle menkıbe, "Ahlaken olgun ve büyük bir insanın davranışlarını yahut hayat tarzını anlatan yazı türü; peygamberlerin, sahâbelerin,

[24] Şemsettin Sami, Kamus-i Türkî, (7. Baskı), Çağrı Yayınları, İstanbul 1996, s. 1420.

âlimlerin, evliyânın örnek davranışlarını ve yaşayışlarını anlatan yazılı ve sözlü haberdir.” [25]

Tasavvuf Mecmûʿası’nda geçen menkıbeler, müellif tarafından konunun günlük hayatta yaşanabilir, uygulanabilir bir konu olduğu yani hayalî olmadığını okura göstermek, onu ikna etmek ve önemli şahsiyetlere ait örnek davranışlardan ibret almasını sağlamak amacıyla verilmiştir.

Tasavvuf Mecmûʿası’nda İbrahim bin Edhem’e ait altı, Cüneyd-i Bağdadî’ye ait dört, Râbiʿâ’ya ait iki, Bayezîd-i Bistâmî’ye ait üç, Zünnûn el-Mısrî’ye ait iki ve Caʿfer-i Şâdık’a ait iki menkıbe; ayrıca Necmeʾddîn Râzî, Dâvûd et-Tâî, Maʿrûf-i Kerhî, Ebû Osman el-Hîrî, Ebû Hafs el-Haddâd, Yusuf Hüseyin, Seyyid Yahyâ, Şakîk-i Belhî, Muhammed bin Hanek, Hz. Osman, Şemûn, Zeynelʿâbidîn, Fazl bin ʿAbbâs, Ahmed bin Hanbel, Şeyḫ Şiblî, Utbetüʾl-Ğulâm, Şâh-ı Şucâʿ-ı Kirmânî, Davud-ı Tâî, Hz. Ebû Bekir, Hasan-ı Basrî, İmam Ali, Mâlik bin Sanʿam, Fudayl bin ʿİyâz, Muhammed Hanefî ve Mâlik bin Dinâr’ın meziyetlerini anlatan birer menkıbe olmak üzere sahâbe ve evliyâya ait 44 menkıbe yer almaktadır.

1.1.6. Dil ve Üslup Özellikleri

Tasavvuf Mecmûʿası’nda yer alan 23 risâlenin dil ve üslup özellikleri yer yer farklı olmakla birlikte genelde benzerdir. Mecmûanın manzum kısmını ihtivâ eden pendnâmelerde sade, anlaşılır ve sohbet edasında bir üslup kullanılmış; halk kültürünü yansıtan menkıbe, atasözü ve deyimlere yer verilmiştir. Mensur kısımlarda ise genel olarak Arapça-Farsça ikileme, uzun tamlama ve birleşik sözcüklerle yüklü bir üslup tercih edilmiştir. Bu üslup iç ahengi sağlamak için kullanılan secilerle tekdüzelikten ve kuru anlatımdan bir nebze de olsa kurtarılmıştır. Mecmûanın üslubuna etki eden unsurları şöyle sıralamak mümkündür:

1.1.6.1. Deyimler

Deyim, “Genellikle gerçek anlamından az çok ayrı, ilgi çekici bir anlam taşıyan kalıplaşmış söz öbeğidir.” [26] “Bir kavramı, bir durumu ya çekici bir anlatımla ya da özel bir yapı içinde belirten ve çoğunun gerçek anlamlarından ayrı bir anlamı bulunan kalıplaşmış sözcük topluluğu ya da tümcedir.” [27]

---

[25] Dini Terimler Sözlüğü, (1. Baskı), Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara 2009, s. 230.
[26] Türkçe Sözlük, (10. Baskı), Tük Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2005, s. 517.
[27] Aksoy, Ömer Asım, Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü 2 - Atasözleri Sözlüğü, İnkılâp Yayınları, İstanbul 2007, s. 23.

Deyimler soyutu somut hale getirmek için kullanıldığından genelde halka hitâben yazılan, anlaşılır ve sade eserlerde daha sık yer almaktadır. Bu nedenle bir eserdeki deyim oranı üslubunun sadeliği ve anlaşılırlığı hakkında bilgi veren ölçütlerden biridir, denilebilir. *Tasavvuf Mecmûʿası* yabancı kelimelerle yüklü soyut bir dille yazıldığından aşağıdaki tabloda görüldüğü üzere Mecmûada çok az sayıda deyim kullanılmıştır.

Tablo 1: Eserde Geçen Deyimler

Sebil et-	vr. 4b	Ayakta kal-	vr. 18a	Belini bük-	vr. 24a
Fikir ver-	vr. 4b	Gûş tut-	vr. 27a	Gözünü yum-	vr. 24b
Zahmet çek-	vr. 5b	Yol bul-	vr. 18b	Göze gel-	vr. 24b
Sefer et-	vr. 6b	Gönül ver-	vr. 18b	Ayak bağı ol-	vr. 25b
Yol aç-	vr. 17a	Can ver-	vr. 18b	Yolda kal-	vr. 25b
Göze görün-	vr. 17b	Ayak bas-	vr. 19a	Üstüne toz kondurma-	vr. 26b
Menzil(yol) al	vr. 18a	El ver-	vr. 13b	Gözünü aç-	vr. 27a
Pâ (ayak) bas-	vr. 18a	Gözünü aç-	vr. 23a	Yol bul-	vr. 27a
Can oyna-	95b				

1.1.6.2. Atasözleri

Atasözü, "Atalarımızın uzun denemelere dayanan yargılarını genel kural, bilgece düşünce ya da öğüt olarak düstürlaştıran ve kalıplaşmış biçimleri bulunan kamuca benimsenmiş öz sözlerdir." [28] "Uzun deneme ve gözlemlere dayanılarak söylenmiş ve halka mal olmuş, öğüt verici nitelikte sözdür." [29]

Tasavvuf Mecmûʿası'nda aşağıdaki tabloda görüldüğü üzere tamamı manzum kısımlarda olmak üzere 11 atasözü yer almaktadır. Risâle müellifleri temsîlî teşbih yoluyla görüşlerini somutlaştırarak inandırıcılığı arttırmak amacıyla atasözü kullanmışlar.

Tablo 2: Eserde Geçen Atasözleri

Yapı taşı yapıdan geri kalmaz	23b	Keser sanma bir urmağ ile balta	23b
Acımaz şerʿle kesilse enguşt	23b	Burc isteyen deve boynunu uzatır	23b

[28] Aksoy, 2007, s. 16.
[29] Türkçe Sözlük, 2005, s. 140.

Utananın oğlu kızı olmaz	23b	Ölen ardınca dirler kimse olmaz	26b
Virilmez oğlan ağlamasa emcek(meme)	23b	Bir koltuğa iki karpuz sığmaz	27a
Çatal (olsa) kazık yere batmaz	27a	Yemini kendü arturur yügrük olan at	23a
Od olan yerde dütün eksük olmaz	25a		

1.1.6.3. İktibâslar

Tasavvuf Mecmûʿası'nın gerek manzum gerekse mensur kısımlarında müellifler görüşlerini ispatlamak için âyet, hadis ve kelâm-ı kibârlardan iktibâs yaparak tasavvufi görüşlerine dini bir dayanak oluşturmak suretiyle okuyucunun inandırıcılığını arttırmayı hedeflemişler. Mecmûʿada genel olarak kullanılan iktibâs çeşitleri şunlardır:

1.1.6.3.1. Âyetler

Kur'ân, İslam literatüründe ilk ve temel kaynak olduğundan İslamî konuları ihtivâ eden *Tasavvuf Mecmûʿası*'nda çok sayıda âyet iktibâs edilmiştir. Bu durum müellifin ileri sürdüğü fikirlere dini bir dayanak gösterme zorunluluğundan da kaynaklanmaktadır. Bazı durumlarda âyetin tamamı bazen de sadece müellifin görüşlerini destekleyen kısmlar iktibâs edilmiştir.

Tasavvuf Mecmûası'nda en fazla iktibâs edilen âyetler Hz. Musa'yla Hz. Hızır'ın gizemli yolculuğunu konu edinen âyetlerdir. Hz. Musa, peygamber olmasına rağmen Hz. Hızır'la olan gizemli yolculuğunda Hz. Hızır'ın yaptığı işlerin iç yüzüne vakıf olmadığından imtihanı kaybetmiştir. Mutasavvıflar, sülûk yolunda bir şeyhin gözetiminde hareket etmediği müddetçe sâlikin ne kadar takvalı ve ilim sahibi olursa olsun hedefine ulaşamayacağını iddia ettiklerinden Hz. Hızır'la Hz. Musa kıssasına sık sık atıfta bulunurlar.[30]

Tasavvuf Mecmûası'nda aşağıda birkaç örnekte görüldüğü gibi 138 âyet iktibâs edilmiştir: [31]

Yunus 10/62; *Elā inne evliyāʾllāhi lā ḫavfun ʿaleyhim velā hum yaḥzenūn.*[32]

Fussilet 41/53 *Se nurīhim āyātinā fiʾl-āfāḳi ve fī enfūsihim.*[33]

[30] Tasavvuf Mecmûʿası, vr. 56b-100a.

[31] Ayetlerin mealleri; Kur'an-ı Kerim, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2010 eserinden yararlanılarak verilmiştir. Dipnotlarda sure adıyla beraber önce sure sıralaması daha sonra ayet sayısı verilmiştir.

[32] Tasavvuf Mecmûʿası, vr. 5a.

[33] Tasavvuf Mecmûʿası, vr. 22b.

İnşikâk 84/19; *Leterkebunne ṭabeḳan ʿan ṭabaḳ* [34]

1.1.6.3.2. Hadis-i Şerîfler

Hadisler, Hz. Muhammed'in söz ve davranışları olduğundan Kurʾân'dan sonra gelen ikinci temel kaynaktır. Bu nedenle *Tasavvuf Mecmûʿası*'nda ileri sürülen görüşlerin desteklenmesi için aşağıdaki örneklerde geçtiği gibi 210 hadis iktibâs edilmiştir:

Kun fiʾd-dünyā ke enneke ġarīb (Dünyada garip bir yolcu gibi kal.) [35]

Men lem yuḥarrik ʿindeʾs-semāʿi fe leyse minnī. (Semâda yanmayan benden değildir.) [36]

E's-semāʿu farżun li kavmin ve sunnetun li ḳavmin ve bidʿatun li ḳavmin farżun liʾl-ḫāliṣīn ve sunnetun li'ṭ-ṭālibīn ve bid'atun li'l-ġāfilīn e's-semāʿu ilāhu'l-ʿārifīn ve ṭāʿatuʾl-muḥibbīn ve maḳṣūdu'ṭ-ṭālibīn. (Semâ yapmak kavim için farz, sünnet ve bidattır. Halisler için farz, talipler için sünnet ve gafiller için bidattır. Semâ ariflerin ilâhı, muhiplerin ibadeti ve tâliplerin maksadıdır.) [37]

El-ḳanāʿatu kenzun lā yefnā (Kanaat bitmek bilmeyen bir hazinedir.) [38]

Efḍaluʾz-zikri lā ilāhe illāʾllāh (Zikrin en faziletlisi lâ ilâhe illâllahtır.) [39]

Eʾş-şeyḫu fī ḳavmihi keʾn-nebīyyi fī ummetihi (Kavmi içinde şeyh, ümmeti içindeki nebi konumundadır.) [40]

Men lem yekun lehu şeyḫun fe şeyḫuhu Şeyṭān (Şeyhi olmayanın şeyhi şeytandır.) [41]

Men ʿarefe nefsehu feḳad ʿarefe Rabbehu (Nefsini bilen Rabb'ini bilir.) [42]

1.1.6.3.3. Hadis-i Kudsîler

Kudsî hadis, "Manası vahyedilen, kelimesi peygamberimizden sudûr eden (çıkan) kutsal söz." [43] olduğundan İslamî ilimlerde temel kaynaklardan sayılmıştır. Tasavvuf literatürünün daha çok fezâil ağırlıklı konuları ihtiva etmesi nedeniyle Kudsî hadislerin tasavvufi eserlerde sık kullanılmıştır. [44] Bu nedenle *Tasavvuf Mecmûası*'nda çok sayıda Kudsî hadis iktibâs edilmiştir.

---

[34] Tasavvuf Mecmûʿası, vr. 23a.
[35] Tasavvuf Mecmûʿası, vr. 4b.
[36] Tasavvuf Mecmûʿası, vr. 6a.
[37] Tasavvuf Mecmûʿası, vr. 6a.
[38] Tasavvuf Mecmûʿası, vr. 19a.
[39] Tasavvuf Mecmûʿası, vr. 33a.
[40] Tasavvuf Mecmûʿası, vr. 37a.
[41] Tasavvuf Mecmûʿası, vr. 58a.
[42] Tasavvuf Mecmûʿası, vr.117b.
[43] Devellioğlu, Ferit, Osmanlıca -Türkçe Ansiklopedik Lügat, (21. Baskı), Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara 2004, s. 309.
[44] Yıldırım, Ahmet, "Tasavvufa Kaynaklık Etmesi Bakımından Bazı Kudsi Hadisler ve Değeri, Avrupa İslam Üniversitesi İslam Araştırmaları Dergisi, 2009, (3), ss. 90-101, s. 90.

Tasavvuf Mecmûası'nda geçen Kudsî hadislerden bir kısmı gerek sened gerekse metin açısından sahihlik derecesi hususunda sıkıntılı oldukları veya sahih olmadıkları görülmüştür. Buna rağmen metne sadık kalma prensibi gereği bunları hadis olarak değerlendireceğiz. Hadislerin bır kısmı Arapça asıllarıyla bir kısmı ise meâlen iktibâs edilmiştir. Mecmûada yüzlerce hadis olduğundan aşağıda birkaçını örnek vermekle yetineceğiz:

Bir kimesne bizüm velīlerümüzden bir velī bulsa taḥḳīḳ bizi bulur ve bir kimesne bizi bulsa taḥḳiḳ mülk-i ʿaẓīmi bulur.[45]

Lā yezālu ʿabdi yeteḳarrebū ileyye biʾn-nevāfili ḥattā uḥibbuhu feʾizā eḥbebtuhu kuntu lehu semʿen yesmeʿu bihi ve baṣeren yebṣuru bihi ve yeden yebṭuşu bihi ve riclen yemşi bihi ve lisānen yenṭiḳu bihi. (Benim kulum zâʾil olmaz, nevâfille bana yakın olur. Hatta ben onu severim. Şayet bir kulumu seversem onun için kulak olurum, benimle işitir; göz olurum, benimle görür; el olurum, benimle tutar; ayak olurum benimle yürür ve dil olurum, benimle söyler.) [46]

Biʾl-ferāiżi necā minnī ʿabdī ve biʾn-nevāfili teḳarrebe ileyye ʿabdī. (Farzlarla kullarım azabımdan kurtulurlar ve nâfilelerle bana yakın olurlar.) [47]

Evliyāi taḥte ḳabāʾi lā yaʿrifuhum ġayri. (Abamın altındaki evliyâları kimse tanımaz.) [48]

Yaʿnī ḳanı ol benüm celālumla muḥabbet idişenler yaʿnī benüm ṭarīḳum zaḥmetlerini çekerken birbirine dūst olanlar bugün ben anları kendü z̄ātum gölgesiyle gölgelendüreyin ki bugün benüm gölgemden ġayrı gölge yoḳdur [49]

1.1.6.3.4. Kelâm-ı Kibârlar

Kelâm-ı kibâr, "Atasözü hükmüne geçmiş, meşhur hikmetli sözdür."[50] Derin anlamları ihtivâ eden, kısa ve etkili söz olan kelâm-ı kibâra aynı zamanda *vecize/özdeyiş* denilmektedir.

Tasavvuf Mecmûası'nda geçen kelâm-ı kibârların bir kısmında Arapça metinlerle birlikte Türkçe anlamlarına da yer verilmiştir. Bir kısmı ise sadece Arapça veya Türkçe olarak geçmektedir. Ayrıca bir kısmının yazarı belli olmakla birlikte meşâyih katında

[45] Tasavvuf Mecmûʿası, vr. 60b.
[46] Tasavvuf Mecmûʿası, vr. 61a.
[47] Tasavvuf Mecmûʿası, vr. 66a.
[48] Tasavvuf Mecmûʿası, vr. 125b.
[49] Tasavvuf Mecmûʿası, vr. 71b.
[50] Devellioğlu, 2004, s. 504.

genel kabul görmüş, kime ait olduğu belli olmayan sözler de vardır. Aşağıda *Tasavvuf Mecmûası'*nda geçen kelâm-ı kibârların birkaçı aktarılmıştır:

Ve hāẕā ḳāle ʿAlī kerrema'llahu vechehu: lev keşefeʾl-ġuṭāʾu mā izdādet yaḳīnen. Pes bu eclden *Ḥażret-i ʿAlī raḍıyaʾllāhu ʿanh buyurdılar kim eger perdeyle ḥicāblar keşf olınaydı bu ẓāhir gözinden taḥḳīḳ şimdi olan yaḳīnden ben bir yaḳīn daḫı ziyāde eylemeyeydüm.* [51]

Ecīʿū buṭūnekum leʿallekum terevnā rabbekum bī-ḳulūbi eʿyūnikum. Yaʿnī ḥavāriyyūna eydür ḳarnuñuzı aç ḳoduñ ola kim Rabbünüzi göñül göziyle göresiz.[52]

Şol vaḳtin kim Yemenli Alīye ṣorardı. Ayıtdı: Yā emīreʾl-müʾminīn hel raʾeyte Rabbeke. Yaʿnī eydür Rabbuñi gördüñ mi dir. Lā eʿbudu Rabben lem erāhu. Yaʿnī ṭapmazın ben şol Tañrıya kim anı görmemiş olam dir.[53]

Cüneyd-i Baġdādī rahmetuʾllāh ʿaleyh dimişdür ki eʾt-tevḥīdu isḳātuʾl-izāfī ileyhi [54]

İmām ʿAlī kerremaʾllāhu veche eydür: El-ʿilmu nuḳṭatun ve kessereʾl-cāhilūne.[55]

Ṭalebuʾl-ḥāl baʿde'z-zevāli muḥālun. Yaʿnī ḥāli ṭaleb itmek zāʾil oldukdan soñra muḥāldur.[56]

Hasan-ı Basrī eydür bir kimesne kelāmını çoġaltsa anuñ düşmānı çok olur.[57]

Sufyān-ı Sevrī'den rivāyetdür bir kimesne[y]e oḳla atmaḳ baña sevgilüdür dilümle atmaḳdan.[58]

1.1.6.4. İkilemeler

"Anlamı güçlendirmek için aynı kelimenin tekrarlanması; anlamları birbirine yakın, karşıt olan veya sesleri birbirini andıran kelimelerin yan yana kullanılması" [59] şeklinde tanımlanan ikilemeler; *Tasavvuf Mecmûʿası*'nda kavramları pekiştirmek ve anlama zenginlik katmak amacıyla kullanılmıştır. Eserde Arapça kökenli sözcüklerle oluşturulmuş 60, Farsça kökenli sözcüklerle oluşturulmuş 20, biri Arapça biri Farsça kökenli sözcüklerle oluşturulmuş 8 ikileme geçmektedir. Bunlar Farsça ikileme yapısıyla oluşturulmuştur. Ayrıca *Mecmûa'da* Türkçe kökenli 4 ikileme kullanılmıştır.

---

[51] Tasavvuf Mecmûʿası, vr. 7b.
[52] Tasavvuf Mecmûʿası, vr. 28a.
[53] Tasavvuf Mecmûʿası, vr. 38a.
[54] Tasavvuf Mecmûʿası, vr. 61a.
[55] Tasavvuf Mecmûʿası, vr. 61a.
[56] Tasavvuf Mecmûʿası, vr. 85a.
[57] Tasavvuf Mecmûʿası, vr. 92b.
[58] Tasavvuf Mecmûʿası, vr. 92b.
[59] Türkçe Sözlük, 2005, s. 948.

Aşağıda *Tasavvuf Mecmûʿası*'nda kullanılan ikilemeler ve hangi varakta geçtiğine dair bilgiler tablo şeklinde verilmiştir:

Tablo 3: Eserde Geçen Arapça Kökenli Sözcüklerle Oluşturulmuş İkilemeler

delīl ü burhān	vr. 3a, 5b	miḥnet ü ġam	vr. 26b
aḳvāl u efʿāl	vr. 4a, 20a	ḫās u ʿām	vr. 27a
ġussa vü elem	Vr. 5a	herc ü merc	vr. 30b
berr ü baḥr	vr. 5b	ḫalvet ü ʿuzlet	vr. 32a
seyr ü sülūk	vr. 5b,129a	fikr ü mülāḥaza	vr. 32b
ḍāll u ıḍlāl	vr. 8a	keşf ü ḥāl	vr. 36b
ḍāll u muḍil	vr. 8a	aḍġās u aḥlām	vr. 59b
muṭīʿ u munḳād	vr. 8b	evhām u hayālāt	vr. 59b
maḥv u iṯbāt	vr. 11b	ṣavt u ṣadā	vr. 81a
buġz u ʿadāvet	vr. 12b	cehd ü saʿy	vr. 86b
ḫūr u ġılmān	vr. 13a	ehl ü ʿiyāl	vr. 94b, 113b
āh u zār	vr. 14b	nāmūs u ʿār	vr. 102b
ʿayş u ʿişret	vr. 15a, 17a, 18a	sūfī vü dervīş	vr. 103b
cūd u seḫā	vr. 17b	aġṣān u eṯmār	vr. 103b
ḫavf u recā	vr. 20a	ḫayr u şer	vr. 104a
edeb ü terbiyyet	vr. 21a	izz ü cāh	vr. 104a
ʿuzlet ü ḫalvet	vr. 21a	cefā vü miḥnet	vr. 104a
verāʿ u taḳvā	vr. 21a	ḳāl u ḳīl	vr. 105a
ṭāʿat u ʿibādet	vr. 21a	ġıll u ġış	vr. 118a
ḫayret ü ḫasret	vr. 23b	ḫālis ü muḫlis	vr. 118a
ʿayyāre vü mekkāre	vr. 24a	cevr ü zulm	vr. 133b
ġarrāre vü ġaddāre	vr. 24a	ḥīle vü mekr	vr. 136a
cevr ü sitem	vr. 24a	emn u emān	vr. 139b
belā vü miḥnet	vr. 24a	ʿucb u kibr	vr. 140a
renc ü zaḥmet	vr. 24a	zemm u mesāvī	vr. 24b
ḥile vü āl	vr. 24b	ʿizz u cāh	vr. 26a

Tablo 4: Eserde Geçen Arapça-Farsça kökenli sözcüklerle Oluşturulmuş İkilemeler

fenā-ender fenā	vr. 16b	baḫt u devlet	vr. 69b
beḳā-ender beḳā	vr. 16b	Şerr u şūr	vr. 80a
kār u pīşe	vr. 25b	savt u sadā	vr. 81a
şām u seher	vr. 25a	yār u hem-dem	Vr. 81a
āh u efġān	vr. 26b	ser-ā-ser	vr. 103a, 105a
ber-ā-ber	vr. 37b, 62b, 64b,70b,135a	şekk ü gümān	vr. 103a
zārī zārī	vr. 86a	dīl ü cān	vr. 104a, 105a
arzūlayu arzūlayu	vr. 5a	Pā vu dest	vr. 105a
īn ü ān	vr. 67a	derd ü belā	vr. 106b
cān u dīl	vr. 68b	sulb-be-sulb	vr. 108a
ḫor u ḥakīr	vr. 114b	maʿsūm u pāk	vr. 121b
bāl u per	vr. 114b	rū-be-rū	vr. 123b
geşt ü güzār	vr. 121a	pīrān u civān	vr.123a
şeb ü rūz	vr. 125a	ʿahd u peymān	vr.139b

Tablo 5: Eserde Geçen Türkçe İkilemeler

yane yane	vr.19b	dürlü dürlü	vr. 5b
uzun uzun	vr. 24b	iniş yokuş	vr. 20a

1.1.6.5. Seci Kullanımı

"Kumru, güvercin gibi kuşların ötüşü" [60] anlamlarına gelen seci, nesrin kâfiyesidir. *Tasavvuf Mecmûʿası'*nda iç ahengi sağlamak için kullanılmıştır. Seci, metni tekdüzelikten ve kuru anlatımdan kurtarmıştır. Böylece metnin okunuşu kolaylaşarak anlatım akıcı hale gelmiştir.

*Tasavvuf Mecmûʿası'*nda seciler genelde risâlelerin başında, bir şahsiyeti övmek ya da bir terimi açıklamak için vasıflarını örneklendiren sözcüklerin sonunda kullanılmıştır.

*Tasavvuf Mecmûʿası'*nda, seci sanatının çok çeşitli örnekleri kullanılmıştır. Bu durum Mecmûanın yabancı kökenli kelimeler ve Arapça-Farsça uzun tamlamalarla yüklü üslubunu tekdüzelikten kurtarıp akıcı hale getirmektedir. Mecmûa içerisinde yer alan

[60] Devellioğlu, 2004, s. 927.

risâleler arasında farklılıklar olmakla birlikte çok sayıda seci örneği olduğundan birkaçını vermekle yetineceğiz.

Tasavvuf Mecmûʿası'nda geçen bazı cümlelerin birleşik fiillerinde seci kullanılmıştır:

*...vābilüñ ḥalīmli**ġini** ve mānuñ cārl**ıġını** ve eşcāruñ neml**igini** ve fiʾl-cümle eşyānuñ hükm-i biʾl-kuvvesini ibtāl idüp kendü ḥükmiñi bürüp döndürdüġi gibi ḥükm yürütmişdür* [61]

… tā kim müzeyyen maḳ**āmla** ve nefīs ṭaʿ**āmla** ve ḥalīm kel**āmla** ve elṭāf-ı tamām ile ol dūstuñ ḫāṭırını maʿmūr itmege mecd olur.. [62]

ḥareketü semāʿüʾl-insānī veʾr-ruhānī veʾn-nūrānī dirler.[63]

Bazı cümlelerde tamlamaların secili olduğu görülmektedir:

*...ḫav**āṭır**-ı Şeyt**āniyyeyle** ve hev**ā**-yı nefs**āniyyeyle** ve **ġ**aleb**ā**t-ı şehv**āniyyeyle**...* [64]

*… cemʿiyyet-i kübrāda bu ḥareketüʾl-cism**ānī** ve semāʿıʾr-rūḥ**ānī** ve rücūʿü sırruʾl-ins**ānī**[ye] ṣāḥib olan ʿārif biʾllāhı ...* [65]

Bazı cümlelerde birleşik kelimelerde seci yapılmıştır:

*...mey-ḫ**āne** ve boza-ḫ**āne** görse insān ḳalbini fesād efkāra sarf itmek ṣıfatıdur* [66]

Mecmûanın bazı cümlelerinde bir tamlayana bağlanmış birden çok tamlananda seci yapılmıştır:

*...mürīd şeyḫüñ efʿ**ālına** ve aḥv**ālına** ve aḳv**ālına** āyīne düşer* [67]

Bazı durumlarda yüklemlerde seci yapılmıştır:

*... Ayıt kim evvel ṭayyib**āndur** ikinci maḳām-ı ʿābid**āndur** üçünci maḳām-ı zāhid**āndur** dördünci maḳām-ı ṣādıḳ**āndur** beşinci maḳām-ı ʿāşıḳ**āndur** altıncı maḳām-ı rāżiy**āndur** yedinci maḳām-ı şākir**āndur** sekizinci maḳām-ı muḥibb**āndur** ṭoḳuzuncı maḳām-ı ʿārif**āndu**r.*[68]

[61] Tasavvuf Mecmûʿası, vr. 4b.
[62] Tasavvuf Mecmûʿası, vr. 5a
[63] Tasavvuf Mecmûʿası, vr. 6a
[64] Tasavvuf Mecmûʿası, vr. 6a.
[65] Tasavvuf Mecmûʿası, vr. 7a.
[66] Tasavvuf Mecmûʿası, vr. 9a.
[67] Tasavvuf Mecmûʿası, vr. 64a.
[68] Tasavvuf Mecmûʿası, vr. 117b.

1.1.6.6. Tamlamalar

Tamlama; "Bir adın başka bir ad, zamir veya sıfatla birlikte oluşturduğu kelime grubu, terkiptir." [69] Bir metinde tamlamaların kullanılış oranı, türü, uzun veya kısa oluşu o metnin üslubunu belirleyen ölçütlerden biridir. *Tasavvuf Mecmûası*'nda Türkçe tamlamalar olmakla birlikte daha çok Arapça ve Farsça tamlamalar kullanılmıştır. Bazı durumlarda dil kurallarını zorlayacak şekilde iç içe geçmiş tamlama örnekleri de mevcuttur.

Tasavvuf Mecmûʿası'nda aşağıdaki örneklerde olduğu gibi Farsça tamlamalarla birlikte Türkçe isim tamlamaları kullanılmıştır. Böylece Farsça tamlama, Türkçe tamlamanın bir unsuru haline gelmiştir. Bunlardan bazılarının çok uzun olması üslubun akıcılığını hayli bozmaktadır:

... ḥaḳīḳat-ı Muḥammediyyenüñ meşġūl olduġı tevḥīduñ ve esmānuñ nūrı ...[70]

... ṣıfat-ı ḳadīmümde mechūl ḥaḳīḳatıñ bu maḳāma gelüp aḥsen-i taḳvīm olmañuza vāsıṭa olanlaruñ beşeriyyet-i cismāniyyeleri ...[71]

...cemīʿ şerlerüñ ve aḫlāḳ-ı ẕemīmenüñ ve efʿāl-ı ḫabīsenüñ menşeʾi…[72]

Tasavvuf Mecmûʿası'nın bazı yerlerinde sıfat tamlamalarıyla isim tamlamalarının iç içe geçtiği uzunca zincirleme isim tamlamaları kullanılmıştır:

... anlaruñ gibilerüñ şerlerinden ve bizüm nefislerümüzüñ yaramaz ʿamellerinden ...[73]

Başka bir tamlama çeşidi de bazı yerlerde birden çok Arapça tamlamanın birlikte kullanılmış olmasıdır:

... sulṭānüʾl-ʿulemāʾiʾl-ʿārifīn mürşiduʾṭ-ṭarīḳat bedrüʾl-millet veʾd-dīn ...[74]

... ḥareketü semāʿüʾl-insānī veʾr-rūḥānī veʾn-nūrānī dirler ...[75]

Tasavvuf Mecmûʿası'nda sayı olarak Farsça tamlama kadar olmasa bile çok sayıda Türkçe tamlama kullanılmıştır. Kullanılan tamlamalar genellikle iki sözcükten oluşan belirtili isim tamlamalarıdır. Belirtisiz isim tamlaması örnekleri ise çok azdır:

Tablo 6: Eserde Geçen Bazı Türkçe Tamlama örnekleri

bunlaruñ bu aḥvālleri	vr. 6b	cihān ḫalḳı	vr. 26b

[69] Türkçe Sözlük, 2005, s. 1898.
[70] Tasavvuf Mecmûʿası, vr. 1b
[71] Tasavvuf Mecmûʿası, vr. 2b
[72] Tasavvuf Mecmûʿası, vr. 12b
[73] Tasavvuf Mecmûʿası, vr. 8a.
[74] Tasavvuf Mecmûʿası, vr. 34b.
[75] Tasavvuf Mecmûʿası, vr. 6a.

her ṣıfatuñ mertebesi	vr. 8b	dil ḫānesi	vr. 27a
ḳalbüñ ġınāsı	vr. 10b	kimsenüñ bāṭını	vr. 28a
uṭāridüñ ḫāsı	vr. 15a	Allāh'uñ z̲ikri	vr. 28b
senüñ kārun	vr. 18a	z̲ikrüñ es̲erleri	vr. 32a
saḫāvet kārı	vr. 18a	taṣavvuf cāmesi	vr. 100b
ḥayvān mertebesi	vr. 22b	mürīdinüñ saġ dizi	vr. 129a
ḥalvetüñ şarṭları	vr. 22b	bizüm ʿāşıklarumuzuñ gözi	vr. 107a
raḥmetüñ bārānı	vr. 23a	ḫırḳanuñ yemīni	vr. 115b
bu bezmüñ lāyıḳı	vr. 23b	cümle pīrlerüñ adı	vr. 116b
riḥletüñ beñzi	vr. 23b	nūrbaḫşiyyelerüñ virdleri	vr. 128a
beglerüñ fiʿli	vr. 23b	her nefsüñ muḳteżāsı	vr. 133b
ʿışḳuñ şarābı	vr. 25b	anlaruñ ẓulmı	vr. 133b

Tasavvuf Mecmûʿası'nda çok yoğun bir şekilde Farsça tamalama kullanılmıştır. Genelde iki sözcükten oluşan kısa tamlamalar kullanılmakla birlikte çok sayıda sözcükten oluşan veya Türkçe-Arapça tamlamlarla birlikte oluşturulan uzun tamlamalar da mevcuttur. Eserde geçen bazı Farsça tamlama örnekleri aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Tablo 7: Eserde Geçen Bazı Farsça Tamlama örnekleri

semāʿ-ı evvel	vr. 5b	şerāʾiṭ-i İslāmiyye	vr. 101b
cism-i ādem	vr. 6a	cemīʿ-i zevāt	vr. 106b
cemʿiyyet-i kübrā	vr. 7a	terk-i dünyā	vr. 115b
ḫavāṭır-ı nefsāniyye	vr. 7b	şarāb-ı ḫamr	vr. 116a
ṭarīḳ-i müstaḳīm	vr. 8b	loḳma-ı merdān	vr. 118a
aḳl-ı mücerred	Vr. 11b	Ḳuds-i Şerīf	Vr. 120b
ḥaḳīḳat-ı ḥicāb	vr. 12a	fermān-ı Rabb-ı ʿizzet	vr. 122a
umūr-ı külliyye	vr. 12a	ḥikmet-i ṣanʿat-ı ezeliyye	vr. 125b
ḥaḳāyıḳ-ı insān	vr. 2b	ṭarīḳ-i Naḳşībendī	vr. 128a
maḳām-ı eyyām	vr. 14b	vekīl-i enbiyā	vr. 129a
ḥicābāt-ı nūrāniyye	vr. 56b	izdiyād-ı ʿamel-i ṣāliḥ	vr. 129a
merātib-i ʿāliyye	vr. 59a	sünnet-i Resūl	vr. 133b
maḥrā-yı vücūd	vr. 100b	ṭāʿat-ı iḫtiyār	vr. 133b

Tasavvuf Mecmûʿası'nda Farsça ve Türkçe tamlamalara oranla daha az sayıda Arapça tamlama kullanılmıştır:

Tablo 8: Eserde Geçen Bazı Arapça Tamlama Örnekleri

illāʾllāh	Vr. 1b	Ḫalīluʾllāh	vr. 121a
rūḥuʾl-ḳudüs	vr. 11b	mucībuʾs-sāʾilīn	vr. 122a
ʿaleyhiʾs-selām	vr. 15a	ḫāssüʾl-ḫās	vr. 125b
maʿrifetuʾllāh	vr. 22b	Beytüʾl-maʿmūr	vr. 127a
uluʾl-emr	vr. 23b	Esmāüʾl-ḥüsnā	vr.128a
fiʾl-ʿarż	Vr. 23b	silsiletüʾz-zeheb	vr. 128b
eneʾl-Ḥaḳ	vr. 25a	Alīyyüʾl-Murteżā	vr. 129a
ḫafīfüʾl-ḥaẓ	vr. 30a	Rabbüʾl-ʿālemīn	vr. 129a
ḥubbuʾs-semāʿ	vr. 42a	emīreʾl-müʾminīn	vr. 133b

1.1.6.7. Birleşik Sözcükler

Tasavvuf Mecmûʿası'nda sınırlı sayıda birleşik isim ve sıfat kullanılmakla birlikte daha çok birleşik fiil kulanılmıştır. Cümle ortaları ve sonlarındaki fiillerin neredeyse

tamamı aşağıdaki örneklerde de görüldüğü üzere; et-, kıl- ol-, eyle- yardımcı fiilerin önüne getirilen yabancı kökenli bir ismin birleşmesiyle oluşan birleşik fiillerdir. Mecmûada çok az sayıda diğer birleşik fiil çeşitleri kullanılmıştır.

Yardımcı eylemle kurulan birleşik fiilerin isim kısmı istisnalar olmakla birlikte Arapça ve Farsça kökenli sözcüklerden oluşmaktadır. Bu durum eski Anadolu Türkçesi'nde yabancı kökenli sözcüklere duyulan ihtiyacı göstermektedir. Mecmûada geçen birleşik fiil örneklerinde bazıları şöyledir:

Şöyle maʿlūm ola kim bu risāle insānuñ ʿālem-i ervāḥdan ʿālem-i süflāya ne ṭarīkle ***nüzūl idup*** *ve ne ṭarīḳle* ***ʿurūc idecegin beyān ider.*** *Ve imdi bilüñüz kim iy ṭālib-i Ḥaḳ ve ʿāşıḳ-ı z̲āt olanlar Allāh sübḥāne ve teʿālā ḥaz̲retleri ʿaz̲ze ve celle bu insānı ʿālem-i ervāḥda ve ʿālem-i ḥaḳāyıḳda yaʿnī ʿālem-i lāhūtda muḳaddemā aḥsen-i taḳvīm üzre* ***ḫalḳ eyledi****. Maḥbūb u maḥbūbe ṣūretlerinde* ***ḫalḳ eyledi.***[76]

Pes müʾmine vācibdür kim ***inşirāḥ-ı ṣadr idüp*** *ṣıfat-ı ẓulmāniyyeyi tezkiye vü* ***taṣfiye ide*** *zīrā maḥall-i nūrānī olmaḳ gerekdür. Bu didiġümüz olmaz illā bir mürşid-i kāmilden* ***telḳīn alup*** *ve aña* ***teslīm olmaġla*** *olur. Ve bu maḳāmda sāliküñ nefsi nefs-i emmāredür. Nefs-i emmāre oldur ki ṭabīʿat-ı bedeniyeye* ***meyl eyler*** *ve lez̲zāt-ı ḫabīs̲* ***emr eyler*** *ve ḳalb ciheti süflāya* ***cezb eyler.*** [77]

Tasavvuf Mecmûʿası'nda 15'i Farsça, 1'i Arapça ve 11'i Arapça-Farsça karma olmak üzere toplam 27 birleşik isim yer almaktadır. Ayrıca 27'si Frasça, 2'si Arapça ve 9'u Arapça-Farsça karma olmak üzere toplam 38 birleşik ṣıfat kullanılmış, Türkçe birleşik isimler ise hiç kullanılmamıştır. Aşağıdaki tabloda birleşik isimler kökenleri ve varak numaralarıyla birlikte verilmiştir:

[76] Tasavvuf Mecmûʿası, vr. 1b.
[77] Tasavvuf Mecmûʿası, vr. 12b.

Tablo 9: Eserde Geçen Birleşik Sıfat ve İsim Örnekleri

cān-bāz (b.s.)	Vr. 9b	sīr-āb (b.s.)	vr. 81a
zūr-bāz (b.s.)	Vr. 9b	mār-gīr (b.s.)	vr. 81b
hoḳḳa-bāz (b.s.)	Vr. 9b	ʿayyār-ṣıfat (b.s.)	vr. 81b
bī-nevā (b.i.)	Vr. 9b	daʿvet-ḫāne (b.i.)	vr. 100b
ḳāʾim-maḳām (b.s.)	Vr.12, 109a	halvet-ḫāne (b.i.)	vr. 100b
rāst-güftār (b.s.)	vr. 26a	perhīz-kār (b.s.)	vr. 102a
şeh-bāz (b.i.)	vr. 24a	nā-ehl (b.s.)	vr. 103a, 110a
ʿaḳıbet-endīş(b.s.)	vr. 26b	dünyā-perest (b.s.)	vr. 103b
āb-dest (b.i.)	vr. 27a, 83a, 117a	nev-ʿibādet (b.s)	vr. 104a
tersā-zāde (b.s)	vr. 61b	ser-mest (b.s.)	vr. 105a
pāk-naẓar (b.s.)	vr. 63a	meyān-beste (b.s.)	vr. 116a, 121b
dil-teng (b.s.)	vr. 64a	pīş-perde (b.i.)	vr. 116a
sābit-ḳadem (b.s.)	vr. 65a, 129a	meyān-post (b.i.)	vr. 116a
Gül-şen (b.i.)	vr. 68a	risālet-penāh (b.i.)	vr. 120b, 129b
rū-şen (b.s.)	vr. 68a	ser-çeşme (b.i.)	vr. 120b, 121b
tehī-dest (b.s.)	vr. 69b	çār-yār (b.s.)	vr. 120b
şerm-sār (b.s.)	vr. 73b	pīr-perver (b.s.)	vr. 121a, 122b
tahāret-ḫāne (b.i.)	vr. 74b	kemer-beste (b.i.)	vr. 121b, 122a-b
pīş-ḳadem (b.i.)	vr. 76a	nemed-pūş (b.i.)	vr. 122a
pes-ḳadem (b.i.)	vr. 76a	gül-bānk (b.i.)	vr. 122b
pāk-dāmen (b.s.)	vr. 79b	ked-ḫudā (b.i.)	vr. 123b
bed-aḫter (b.s.)	vr. 80a	ḳadem-sefer (b.s.)	vr. 128b

1.2. Dini Şahsiyetler, Tarikatlar ve Temsilcileri

1.2.1. Dini Şahsiyetler

Tasavvufî unsurların lâfzen ya da yaşantı itibariyle hayatlarında yer edindiği kimi şahsiyetler bulunmaktadır: Bunlar fazilet dereceleri itibariyle peygamberler, başta hulefâ-yı râşidîn olmak üzere ashâb-ı kirâm, tâbiîn, tebeuʾt-tâbiîn, mürşid-i kâmil, evliyâ, şeyh ve müritlerdir. *Tasavvuf Mecmûʿası*'nda yer alan bu şahsiyetleri taşıdıkları tasavvufî unsurlar ve bulundukları makâmların özellikleriyle birlikte sırasıyla işlemeye çalışacağız.

1.2.1.1. Peygamberler

Tasavvuf Mecmûʿası'nda ismi zikredilen peygamberlerin daha çok tasavvufî yönleri üzerinde durulmuş, anlatılan konuya paralel olarak hayatlarından örnekler getirilmek suretiyle tasavvufî görüşlere dayanak gösterilmiştir. Mecmûada yer alan peygamberler, tasavvufî özellikleri itibariyle şöyle sıralanabilir:

1.2.1.1.1. Hz. Âdem

"Allah'ın yarattığı ilk insan, insan soyunun ilk atası ve ilk peygamber" [78] olan Hz. Âdem, *Tasavvuf Mecmûʿası*'nda kendisinden en çok bahsedilen peygamberdir. Bunun nedeni Hz. Âdem'in ilk insan, ilk peygamber, şerîatla tarikatı tatbik eden ilk kişi olmasının yanı sıra tasavvufî inanca göre ilk meyân-beste (tarikat kuşağını beline bağlayan ilk kişi) olmasıdır. [79] *Mecmûʿa*'da Hz. Âdem'in tasavvufî yönleri şöyle açıklanmıştır: Mensubiyet ilkin Hz. Âdem'le başlamıştır. [80] Hz. Âdem'in yaratıldığı balçık Allah tarafından kırk günde beslenip yoğrulmuştur. [81] Hz. Âdem, çamurla su arasında yaratılmış ve yeryüzüne halife kılınmıştır.[82] Hz. Âdem, yaratılıştan evvelki izâfî yokluktan varlık âlemine getirilmiş; kendisine hilâfet verilmiş ve tüm varlıkların ilmi öğretilmiştir.[83] Hilâfet makâmına erişince yeryüzü ve gökyüzündeki tüm varlıklar ona boyun eğdirilmiş,[84] hilâfetin gereği olarak yeryüzünün ihyâ ve imârı için çocuklarının her birine birer meslek öğretmiştir.[85]

Hz. Âdem'e ilk hırka, tac ve hülle Cebrâil tarafından giydirilmiştir.[86] meyân-beste olup şed bağlayan ilk insandır.[87] Tasavvuf hırkasını giyen ilk insandır.[88] İlk kardeşliği Cebrâil'le yapmıştır.[89] Tasavvufta tayyibân makâmının imamıdır.[90]

---

[78] Dini Terimler Sözlüğü, 2009, s. 5.
[79] Tasavvuf Mecmûʿası, vr. 121a.
[80] Tasavvuf Mecmûʿası, vr. 4a.
[81] Tasavvuf Mecmûʿası, vr. 84b.
[82] Tasavvuf Mecmûʿası, vr. 76a.
[83] Tasavvuf Mecmûʿası, vr. 100b.
[84] Tasavvuf Mecmûʿası, vr. 100b.
[85] Tasavvuf Mecmûʿası, vr. 100b.
[86] Tasavvuf Mecmûʿası, vr. 121b
[87] Tasavvuf Mecmûʿası, vr. 121a.
[88] Tasavvuf Mecmûʿası, vr. 118b
[89] Tasavvuf Mecmûʿası, vr. 121a
[90] Tasavvuf Mecmûʿası, vr. 117b

1.2.1.1.2. Hz. Şit

"Hz. Âdem ve Havva'nın beşinci çocuğudur. Allah Hâbil'in ölümünden sonra aileye bir teselli olarak Hz. Şit'i vermiştir." [91] Hz. Âdem'den sonra kendisine suhuf gönderilen ikinci peygamber olan Hz. Şit, dünyada doğan ilk peygamber unvanını taşımaktadır.

Tasavvuf Mecmûʿası'nda Hz. Şit şu özelliklerle vasıflandırılmıştır: Hz. Âdem çocuklarından her birine bir sanat öğretmiş; ancak Hz. Şit hiçbir sanatı kabul etmeyerek kardeşlerinin dünya imâretine çalışmalarına karşılık kendisini ibadete ve Allah yoluna adadığından Hz. Âdem'in emriyle iaşesi diğer kardeşleri tarafından karşılanmıştır. Hz. Âdem'in insanları Allah'a ibadete çağırmasına karşılık onun Allah'ın seçkin kullarını tarikata ve zühde davet etmesi nedeniyle Hz. Şit, tarikatın önderi kabul edilmiştir. [92]

1.2.1.1.3. Hz. İdris

"Hz. İdris'e Şit peygamberden sonra peygamberlik verilmiştir. Babil veya Mısır'da doğduğu hakkında farklı görüşler vardır. Kendisine otuz sayfalık bir kitap indirilmiştir. Yazıyı ilk yazanın, elbiseyi ilk dikenin Hz. İdris olduğu rivâyet edilmiştir." [93] Hz. İdris'in insanlık tarihinde ilk terzi olarak zikredilmesi, bazı muatsavvıflarca farklı yorumlanmış ve elbise dikmekten kastın maddî elbiseler olmadığı libâs-ı nûrânî olduğu görüşüne varılmıştır.[94] Tasavvuf erbâbınca Hz. İdris, Hz. Âdem'den sonra sekizinci meyân-beste [95] ve âbitlerin önderi [96] olarak vasıflandırılmıştır.

1.2.1.1.4. Hz. Nuh

Babil yöresinde bir topluma peygamber olarak gönderilen Hz. Nuh [97] Kurân'da geçtiği üzere dokuz yüz elli yıllık tebliğ süresi boyunca çok az sayıda insan dışında kavmi kendisine inanmayıp küfürde haddi aştıklarından tufanla helak olmuşlardır. Yeryüzünün tamamı sular altında kaldığından tufandan sadece Hz. Nuh ve kendisine iman ederek gemiye binenler kurtulmuştur. [98] Hz. Âdem'den sonra meyân-besteolan on altı

---

[91] Dini Terimler Sözlüğü, 2009, s. 342.
[92] Tasavvuf Mecmûʿası, vr. 100b
[93] Dini TerimleSözlüğü, s. 157.
[94] Tasavvuf Mecmûʿası, vr. 15b.
[95] Tasavvuf Mecmûʿası, vr. 116b.
[96] Tasavvuf Mecmûʿası, vr. 117b.
[97] Dini Terimler Sözlüğü, s. 285.
[98] Hud 11/25-48.

peygamberden ilki Hz. Nuh'tur.[99] Hz. Âdem'den sonra ikinci şed bağlayan peygamber olup gemiyi inşa ederken kuşanmıştır.[100] Tasavvufta şakirân makâmının imamıdır.[101]

1.2.1.1.5. Hz. Şuayb

"Hz. Şuayb, Hz. İbrahim'in soyundandır. Medyen ve Eyke halkına peygamber olarak gönderilmiştir. Hz. Şuayb, hitâbet sanatını en mükemmel biçimde kullanmış olduğundan peygamberlerin en güzel konuşanı anlamında 'hatîbuʾl-enbiyâ' olarak adlandırılmıştır." [102] Kurʾân'da geçtiği üzere Hz. Musa, Mısırlılardan bir adamı öldürdükten sonra Firvun'dan kaçarak Hz. Şuayb'ın diyarına gitmiş, Hz. Şuayb on yıl çobanlık yapması karşılığında kızlarından birini kendisine nikâhlamıştır.[103] *Tasavvuf Mecmûʿası*'nda bu olay farklı bir bakış açısıyla ele alınmıştır: Buna göre Hz. Musa, nübüvvet ve risâlet derecesine vardığı halde Hz. Şuayb'ın yanında on yıl kalmasaydı Allah'la konuşma şerefine nâil olmaz, kendisine kitap verilmez ve Benî İsrâil'in on iki peygamberine önder olmazdı.[104]

1.2.1.1.6. Hz. Musa

"İsrâiloğullarına gönderilen, kendisine Tevrat adlı kitap verilen ve Kurʾân'da adı geçen peygamberlerden biridir." [105]

Tasavvuf Mecmûʿası'nda ismi en çok zikredilen peygamber olan Hz. Musa şu özelliklerle anılmıştır*:* Hz. Musa, kitap sahibi "uluʾl-ʿazm" peygamberlerden olup Allah'la konuşma şerefine nail olmasına rağmen sahip olduğu zâhirî ilimlere karşılık bâtınî ilimlere vakıf olmak için Hz. Hızır'ın mürşitliğine ihtiyaç duymuştur. Bu durum tasavvuf ehli tarafından, insan ne kadar bilgili olursa olsun yolunu aydınlatacak; kendisini kemâla erdirecek bir mürşid-i kâmile veya bir şeyhe ihtiyaç duymaktadır, görüşüne dayanak kabul edilmiştir.[106] Ayrıca Hz. Musa ve Hz. Hızır kıssasından çıkarılan ders gereği şeyh Hakk'ın mazharı olduğundan şeyhin sözüne itiraz, kalbe sirâyet eden nifak alâmeti olarak görülmüştür.[107]

---

[99] Tasavvuf Mecmûʿası, vr. 116b.
[100] Tasavvuf Mecmûʿası, vr. 121a.
[101] Tasavvuf Mecmûʿası, vr. 117b.
[102] Dini Terimler Sözlüğü, 2009, s.342.
[103] Bk. Kasas 28/15-27.
[104] Tasavvuf Mecmûʿası, vr. 57a.
[105] Dini Terimler Sözlüğü, 2009, s. 249.
[106] Tasavvuf Mecmûʿası, vr. 67b.
[107] Tasavvuf Mecmûʿası, vr. 67b.

Kurʾân'da geçtiği üzere Hz. Musa, Hz. Hızır'la yaptığı seyahat esnasında karşılaştığı gemiyi delme, çocuğu öldürme ve duvarı onarma hadiselerinde meselenin iç yüzünü bilmediğinden önceden kendisine tabi olup hiçbir konuda soru sormayacağı şartı koşulduğu halde sabredemeyip Hz. Hızır'ın yaptıklarına karışması sonucu Hz. Hızır, kendisiyle olan yol birlikteliğini bitirmiştir.[108] Bu husus tasavvuf erbâbınca şeyhin tavır ve davranışları şerîate muhalif görünse bile mürit, mürşidin işlerine karşı çıkmamalı; yaptığı işlerde hikmeti aramalı, görüşüne dayanak kılınmıştır.[109]

Mutasavvıflara göre Hz. Musa'yla beraber Allah'ı görmek isteyen İsrâiloğullarından yetmiş kişi, kırk gün kırk gece halvet hali yaşamadan Allah'ın kelâmını işitmeye nail olamadıkları gibi tenhâ bir yerde Allah'la manen halleşmek olan halvet halini yaşamayan mürit de Allah'a yakınlaşma maksadına erişemez.[110]

Hz. Musa, Tur dağındayken Allah'ı görmek istemiş; ancak Allah kendisini görmeye gücünün yetmeyeceğini, dağa tecellî ettiği vakit şayet dağ yerinde durursa kendisinin de Allah'ı görebileceğini belirtmiştir. Netice itibariyle Allah'ın tecellisiyle dağ büyük bir ses çıkararak paramparça olmuştur. Bu dehşetli ana şahit olan Hz. Musa yere düşüp bayılmıştır. [111] Bu olay tasavvuf erbâbınca müritlerin Allah aşkıyla cezbeye gelip kendilerinden geçmeleri neticesinde yaptıkları gayri ihtiyârî hareketlerin mazur görülmesi gerektiğine dayanak kabul edilmiştir.[112]

Bir rivâyete göre Hz. Musa tenini hiç kimseye göstermediğinden kavmi derisinin cüzamlı ve hastalıklı olduğunu düşünür. Bir gün Hz. Musa, Nil nehrinde yıkanırken cübbesini bir taşın üzerine koyar. Taş yerinden kımıldayıp yuvarlanır. Hz. Musa taşın ardından koşarken kavmi onun temiz tenini gördükten sonra kendisi hakkındaki kötü zanlarından dolayı tövbe eder. Hz. Musa, taşın yuvarlanmasındaki hikmetin ne olduğunu anlayınca taştan bir parça alıp boynuna asar. Allah'ın izniyle Tih çölünde kırk yıl kavmiyle dolanırken susuzluk çekmeleri sonucu boynuna astığı bu taşa asasıyla vurur, böylece taştan on iki pınar fışkırır. Bu olaya telmihen dervişler ve abdâllar boyunlarına taş asarlar. Bu taşlara "balgamî" veya "şekil taşı" denilmiştir.[113]

[108] Bk. Kehf 18/65-82.
[109] Tasavvuf Mecmûʿası, vr. 67a-67b.
[110] Tasavvuf Mecmûʿası, vr. 84a-84b.
[111] Araf 7/143
[112] Tasavvuf Mecmûʿası, vr. 98b
[113] Tasavvuf Mecmûʿası, vr. 124a-124b.

1.2.1.1.7. Hz. Hızır

"Hz. Musa zamanında yaşadığı rivâyet edilen ve peygamber mi, melek mi yoksa bir veli mi olduğu konusunda çeşitli görüşler olan ve kendisine ilâhî ilim verilen kişidir." [114] Hz. Hızır'ın Kurʾân'da ismi geçmez. Bunun yerine "katımızdan bir rahmet ve tarafımızdan bir ilim öğrettiğimiz kullarımızdan bir kul" [115] ifadeleri kullanılarak ismi yerine vasıfları zikredilir ve Hz. Musa'yla yaptığı yolculuktan bahsedilir.

Peygamber, melek veya Allah'ın veli kulu olduğu hakkında ihtilâf bulunan Hz. Hızır'dan *Tasavvuf Mecmûʿası'*nda geçen bir risâlede nebi olarak bahsedilmiş; başka bir risâlede ise kendisinden evliyânın önderi olarak söz edilmiştir. Hz. Hızır'ın nebi olduğuna dair görüş belirten mutasavvıflar çoğunlıkta olmakla birlikte bu durum kendisinin kim olduğu konusunda mutasavvıfların ihtilâfa düştüklerini de göstermektedir.[116]

*Tasavvuf Mecmûʿası'*nda Hz. Hızır'a çokça atıfta bulunulmasının nedeni Allah katından kendisine verilen batınî ilme vakıf olmasıdır. Tasavvufî inanışa göre insan ne kadar ilim ve marifetle donanmış olsa da bir mürşid-i kâmilin hizmetinde bulunarak ondan mânevî feyiz almadıkça kemâla eremez. Çünkü mürşitte talimle elde edilemeyen Allah'ın dilediği kullarına lütfettiği batınî ilim vardır. Nitekim Hz. Musa, bu ilmi öğrenmek için Hz. Hızır'la yolculuğa çıkmıştır.[117]

1.2.1.1.8. Hz. İbrahim

"Kur'ân'da kendisinden çok söz edilen, sabrı ve yaptığı tevhîd mücadelesiyle övülen, bunun sonucunda Allah'ın kendisine dost olarak seçtiği peygamber, Halîlullah" olan Hz. İbrahim, dini kaynaklara göre Hz. Nuh'un oğlu Sam'ın soyundan gelmektedir.[118] "Kurʾân Hz. İbrahim'i son derece ağırbaşlı, yumuşak huylu, akıllı, kendisini Allah'a adayan, misafirperver, sabırlı ve bilge bir insan olarak tasvir eder." [119] Yine Kurʾân'da belirtildiği üzere Allah tarafından çeşitli imtihanlara tabi tutulan Hz. İbrahim, imtihanları kazanınca mükâfatın karşılığı olarak Allah tarafından insanlara önder kılınmış ve duası sonucu soyundan peygamberler gönderilmiştir.[120]

Tasavvuf Mecmûʿası'nda Hz. İbrahim'in tasavvufi yönlerine şöyle değinilmiştir:

---

[114] Dini Terimler Sözlüğü, 2009, s. 249.
[115] Bk. Kehf 18/65-82.
[116] Tasavvuf Mecmûʿası, vr. 116b.
[117] Tasavvuf Mecmûʿası, vr. 57a.
[118] Dini Terimler Sözlüğü, 2009, s. 154.
[119] Age. , s. 154.
[120] Bakara 2/124.

Hz. İbrahim, tarikat yükünün ağırlığını taşıyamayan Allah âşıklarına fütüvvet yolunu göstermiş; böylece tarikatla fütüvvet birbirinden ayrı birer menzil haline gelmiştir.[121]

Hz. İbrahim'in misafirperliği ve cömertliği dillere destandır. Cömertliğinin verdiği şevkle Allah'tan kıyamete kadar tüm insanların sofrasında faydalanacağı bir nimet istemiş, Allah da duasını kabul ederek gözünün yaşından tuz peydâ etmiştir.[122]

Hz. İbrahim, Allah âşıkları için fütüvvet yolunu ortaya çıkardıktan sonra bu yolu oğlu Hz. İsmail'e miras bırakmıştır. Fütüvvetin mânevî gücünden feyiz alan Hz. İsmail, babasının kendisini boğazlamasına boyun eğerek büyük bir teslimiyet örneği göstermiştir.[123]Hz. Âdem'den sonra meyân-beste olan yedinci peygamber [124] ve muhipler makâmının imamı olmuştur.[125]

1.2.1.1.9. Hz. İsmail

"İbrahim peygamberin oğlu ve Kurʾân-ı Kerim'de adı geçen peygamberlerden biridir. Hz. İbrahim, Allah'a salih bir evlat vermesi için dua etmiştir. Allah da onun duasını kabul etmiş ve Hz. Hacer adlı hanımından Hz. İsmail'i vermiştir." [126] Kurʾân'da geçtiği üzere Hz. İbrahim gördüğü rüya üzerine oğlunu kurban etmek istediğinde Hz. İsmail, tüm insanlığa örnek olacak kadar büyük bir teslimiyetle babasına itaat etmiş; onun bu teslimiyetinin mükâfatı olarak Allah, Hz. İbrahim'e Hz. İsmail'in yerine kesmesi için bir koç göndermiş ve onu kurtarmıştır.[127] Bu husus, mutasavvıflarca müridin şeyhe olan itaatinin ölçütü olarak Hz. İsmail'in teslimiyetiyle kıyaslanmış ve örnek gösterilmiştir.[128]

Tasavvuf Mecmûʿası'nda geçtiği üzere, Hz. İbrahim, Allah âşıklarının talebi üzerine tarikattan meydana getirdiği fütüvveti oğlu Hz. İsmail'e miras bırakmıştır. Ondan da Hz. Muhammed'e varana dek nesepten nesebe evlatlarına miras kalmıştır. Bu mirasın bir neticesi olarak Hz. İsmail, fütüvvetin verdiği mânevî güçle babasına kendisini boğazlama emrini yerine getirmesini söyleyerek Allah yolunda canını fedâ etmeye razı olmuştur. Zira fütüvvet; insana sabır, cömertlik, başkasını kendi nefsinden yüksek tutma,

[121] Tasavvuf Mecmûʿası, vr. 101a-101b.
[122] Tasavvuf Mecmûʿası, vr. 107b-108a.
[123] Tasavvuf Mecmûʿası, vr. 108a.
[124] Tasavvuf Mecmûʿası, vr. 116b.
[125] Tasavvuf Mecmûʿası, vr. 117b.
[126] Dini Terimler Sözlüğü, 2009, s. 176.
[127] Bk. Sâffât 37/101-107.
[128] Tasavvuf Mecmûʿası, vr. 108a.

menfaat düşüncesinden kurtulma, başkalarının kusurlarına musamaha gösterme gibi iyi hasletleri bahşeder.[129]

1.2.1.1.10. Hz. Eyyûb

"İbrahim peygamberin soyundandır. Havran bölgesinde yaşamıştır. Kendisine büyük bir servet verilmiştir." [130] Kurʾân'da geçtiği üzere Allah, Hz. Eyyûb'un servetini elinden alarak ve kendisine büyük bir hastalık vererek imtihan etmiştir. O, bu imtihanları sabır ve şükürle kazandığından daha önce imtihan gereği ondan alınan nimetlerin bir misli fazlasıyla mukafatlandırılmış; böylece eski zenginlik ve sıhhatına kavuşmuştur.[131] Hz. Âdem'den sonra meyân-beste olan dördüncü peygamber olması [132] ve sadıklar makâmının imamı olması [133] onun zikredilen diğer vasıflarıdır.

Bela, musibet ve hastalıklara karşı göstermiş olduğu dirâyetli tavrı, sabrı ve şükrüyle insanlığa örnek olan Hz. Eyyûb; bu yönleriyle sülûk yolunda çekilen çilelere sabır göstermek açısından mutasavvıflarca örnek alınmıştır. Tasavvufî inanışa göre çile çekmeyen sâlik, sülûkunda başarılı olamaz. Hz. Eyyûb'un müsibetler karşısında gösterdiği olağaüstü sabır, sadece varlıkta değil yoklukta da şükrünü devam ettirmesi, çilelerle dolu sülûk yolunda mesafe kateden sâlik için teselli kaynağı olmuştur.[134]

1.2.1.1.11. Hz. İsa

"İsrâiloğulları'na gönderilen ve kendisine ilâhî kitap olarak İncil verilen, Kur'ân-ı Kerîm'de adı geçen peygamberlerden biridir. Hz. İsa, Kur'ân-ı Kerim'de "Mesih", "Kelimetullah" ve "Rûhullah" adlarıyla da tanıtılmıştır. Annesi İmran'ın kızı Meryem'dir." [135] Hz. İsa babasız dünyaya gelmiş [136]; henüz beşikte iken konuşabilme [137], insanların yediklerini ve sakladıklarını bilme, [138] ölüleri diriltme [139] gibi mucizeler göstermiştir. Peygamberliği süresince Kur'ân'ın tabiriyle kendilerine "Havârî" denilen

[129] Tasavvuf Mecmûʿası, vr. 108a.
[130] Dini Terimler Sözlüğü, 2009, s. 82.
[131] Bk. Enbiya 21/83-84.
[132] Tasavvuf Mecmûʿası, vr. 116b.
[133] Tasavvuf Mecmûʿası, vr. 117b.
[134] Tasavvuf Mecmûʿası, vr. 116b.
[135] Dini Terimler Sözlüğü, 2009, s. 175.
[136] Bk. Ali İmran 3/47, 59; Meryem 19/16-21.
[137] Ali İmran 3/46.
[138] Ali İmran 3/49.
[139] Maide 5/110.

[140] ve rivâyetlere göre sayıları sadece on iki kişiyi bulan [141] çok az sayıdaki bir topluluk kendisine iman etmiştir. İsrâiloğulları Hz. İsa'yı öldürmek isterken Allah onu göğe yükseltmek suretiyle düşmanlarından kurtarmıştır.[142]

Tasavvufî inanışa göre sâlikin dünyadan el çekerek kendini tamamen ibadete vermesi esastır. Çünkü dünya nimetleri uğraşılmayacak kadar değersizdir. Asıl olan cenneti kazanmakla birlikte Allah'ın cemâlını görme nimetine nâil olmaktır. Dünya sevgisiyle Allah sevgisi bir kalpte birlikte yer edinmeyeceğinden sâlik, kendini tamamen Allah'a ibadete adamalı ve zühd hayatı yaşamalıdır.[143] Hz. İsa, dünyaya değer vermeyen zühdî bir yaşantıya sahip olduğundan mutasavvıflarca zahitler makâmının imamı olarak görülmüştür.[144]

1.2.1.1.12. Hz. Muhammed (ö. 632)

Hz. İbrahim'in oğlu Hz. İsmail'in soyundan gelen,[145] âlemlere rahmet olarak [146] tüm insanlığa gönderilmiş [147] son peygamberdir.[148]

Tasavvufî düşüncenin fikri altyapısını Kurʾân ve Hz. Muhammed'in hayatı oluşturduğundan tasavvuf eserlerinin tamamında Hz. Muhammed'den bahsedilmektedir. Bu hususta Tekin şöyle der: "Tasavvuf ilminin oluşmasında temel harç Allah'ın kelâmı olan Kurʾân ve peygamberinin söz ve halleridir. Bundan dolayı sûfîlerin söz ve hallerinden daima Kurʾân'ın ve sünnetin kokusu yayılır." [149]

Kurʾân'ın tabiriyle Hz. Muhammed yüce bir ahlak üzerinedir [150] ve hayatından Müslümanlar için güzel örnekler vardır.[151] O, örnek şahsiyet ve güzel ahlakıyla âlemlere rahmettir. Bu nedenle insanlığın kurtuluşu Hz. Muhammed'in örneklik teşkil eden söz ve fiillerinden geçer. Onun hayatı yolumuzu aydınlatan bir kandildir. Karanlıklar içerisinde bocalayan insanlık ancak Hz. Muhammed'in risâletiyle sahil-i selâmete ulaşabilir. Hz.

[140] Bk. Maide 5/111-113; Ali İmran 3/52; Saff 61/14.
[141] Cilacı, Osman, "Havâri", TDV İslami Ansiklopedisi, C. 16, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1997, s. 513.
[142] Bk. Nisa 4/157-158
[143] Tasavvuf Mecmûʿası, vr. 92a.
[144] Tasavvuf Mecmûʿası, vr. 117b.
[145] Fayda, Mustafa, "Muhammed", TDV İslami Ansiklopedisi, C. 30, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2005, ss. 408-423, s. 408.
[146] Enbiyâ 21 /107.
[147] Nisa, 4/79.
[148] Ahzab, 33/40.
[149] Tekin, Ali, "Tasavvuf İlminde Hz. Muhammedin Rolü", Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2017, (37), ss.11-32, s. 11.
[150] Kalem, 68/4.
[151] Ahzâb, 33/21.

Muhammed'in bütün bu güzel vasıfları dolayısıyla yolundan gidilecek mürşid-i kâmilin neseb olarak Hz. Muhammed'e ulaşması tasavvuf ehli için büyük önem arzetmektedir. Bununla ilgili olarak Ebû Tâlib El-Mekkî şöyle der: "Her sûfînin kendinden önceki Allah ereninin terbiyesi altında tasavvuf eğilimini/seyr ü sülûkunu tamamlaması ve bu terbiyenin bir silsile şeklinde Hz. Muhammed'e ulaşması esastır."[152]

Hz. Muhammed ve ashâbının hayatta olduğu dönemde tasavvuf lafzen ve ilmî bir oluşum olarak henüz mevcut değildi, ancak gerek Hz. Perygamber gerekse de kimi ashâbın yaşantısında sonradan adına "tasavvuf" denilen oluşumdan bir takım izler mevcuttu. [153] Bu nedenle Hz. Muhammed'in siretine baktığımızda tasavvuf terminolojisinde var olan "zühd, tevbe, halvet, uzlet, riyâzet, mücâhede, sabır, tevekkül, haşyet, zikir, hüzün, inzivâ, ilm-i ledün, keşf ve hâl" gibi ıstılâhların var olduğunu görebiliriz.

1.2.1.2. Sahâbe

"Sahipler, sahip çıkanlar, tutanlar" [154] anlamına gelen sahâbe sözcüğü; ıstılâhî olarak "Hz. Muhammed zamanında yaşamış, Müslüman olarak peygamberi çok kısa bir süre olsa da görmüş, onun sohbetinde bulunmuş ve Müslüman olarak ölmüş kimse" [155] demektir. Sahâbenin faziletleriyle ilgili çok sayıda âyet ve hadis bulunduğundan sahâbe, İslam inancına göre Hz. Muhammed'den sonra söz ve fiilleri örnek alınan müteber şahsiyetlerdir. Kurʾân'da sahâbenin faziletleri şöyle zikredilmiştir: "Siz insanlar için çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz. İyiliği emredersiniz, kötülükten alıkoyarsınız ve Allah'a inanırsınız. Ehl-i kitap da inanmış olsalardı elbette onlar için hayırlı olurdu; içlerinden inananlar da var, fakat çoğu yoldan çıkmıştır." [156] Bu âyette Allah ashâbın insanların en hayırlıları olduklarını belirtir. Başka bir âyette Allah sahâbenin birtakım özelliğine övgüde bulunmuştur: "Muhammed Allah'ın resuludur. Onunla beraber bulunanlar kâfirlere karşı çetin, kendi aralarında merhametlidirler. Onları devamlı rükû ve secde halinde görürsün. Allah'tan iyilik ve hoşnutluk isterler. Onların yüzlerinde secde izi vardır." [157] Aşağıdaki âyette ise Allah gerek Ensar gerekse de Muhacir olsun ashâbın

[152] Ebû Talib el-Mekkî, Kûtuʾl-Kulûb thk. Nesib Mekârin, Beyrut 1995, I, s. 45.
[153] Gökcan, Mehmet Mansur, "Hz. Muhammed'in Yaşantısında Tasavvufi Unsurlar", Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2017 (2), ss. 321-351, s. 321.
[154] Devellioğlu, 2004, s. 309.
[155] Dini Terimler Sözlüğü, 2009, s. 318.
[156] Ali İmran 3/110.
[157] Fetih 48/29.

ilklerinden ve onlara uyanlardan hoşnut olduğunu belirtir: "Muhacirlerin ve Ensar'ın ilkleri ile onlara güzelce uyanlardan Allah hoşnut olmuştur. Onlar da O'ndan razıdırlar. Onlara sonsuza dek hep içinde kalmak üzere altından ırmaklar akan cennetler hazırlamıştır. Büyük bahtiyarlık işte budur." [158] Âyetlerin yanısıra sahâbenin faziletini anlatan pek çok hadis de mevcuttur: Hz. Cabir anlatıyor: Resulullah buyurdular ki: "Ashâbıma sebbetmeyin (dil uzatmayın), nefsim elinde olan zât-ı Zülcelal'a yemin olsun (sizden) biri, Uhud dağı kadar altın infak etse, onlardan birinin infak ettiği bir müdde hatta yarım müdde bedel olmaz." [159] İbran İbnu Huseyn anlatıyor: Resulullah buyurdular ki: "İnsanların en hayırlısı benim asrımda yaşayanlardır. Sonra bunları takip edenlerdir." [160] Başka bir hadiste Hz. Cabir anlatıyor: Resulullah buyurdular ki: "Beni gören bir Müslüman'a (sahâbe) ateş değmeyecektir." [161] Âyet ve hadislerden anlaşıldığı üzere ashâb bir müminde bulunması gereken tüm meziyetleri üzerlerinde taşıdıklarından hem Allah'ın hem de Resulu'nun övgüsüne nâil olmuş mümtaz şahsiyetlerdir. Müslümanlar kıyamete kadar bu ahlak ve takva timsâli olan sahâbeyi takip edip yollarından gidecekler.

Sahâbenin kim olduğu ve faziletleriyle ilgili tafsilattan sonra onların tasavvuf erbâbı nezdindeki konumlarından bahsedecek olursak mutasavvıflar, iman eden her Müslüman gibi sahâbeyi özellikle de hulefâ-yı râşidîn ve ashâb-ı Suffe'yi örnek almış ve yaşantılarını kendi hayatlarına dayanak yapmışlardır. Her ne kadar fiilen sahâbenin hayatından yaşantı olarak var olan tasavvuf, ancak hicri ikinci asırdan sonra tasavvuf olarak isimlendirilmeye başlanmışsa da [162] tasavvufun temel prensipleri olan zühd, takva, güzel ahlak ve dünyaya değer vermeme gibi temel prensipler zaten Hz. Muhammed ve ashâbının yaşantısından alınmıştır. Sahâbenin yaşantısı sûfîler nezdinde o kadar çok değer görmüştür ki birbirinden farklı tarikatların ortaya çıkışının temel dayanağı sahâbenin en seçkinleri olan dört halifeye atfedilen zikir metotlarının farklılığı üzerinedir. Bu nedenle "Sûfîlere göre Hz. Muhammed ilk dört halifeye değişik usullerle zikir telkininde bulunduğu için her birine birer tarikat nisbet edilmiştir." [163] Eraydın, hulefâ-i

[158] Tevbe 9/100.
[159] Müslim, Fedailuʾs-Sahabe, 221, (2540).
[160] Bk. Buhari, Şehadet, 9; Fezailuʾl-Ashâb 1; Rikak 7; Eyman 27; Muslim, Fezailuʾs-Sahâbe, 214, (2535); Tirmizi Fiten, 45, (2222); Ebû Davud, Sunnet, 10, (4657).
[161] Tirmizi, Menakib, 3857.
[162] Yılmaz, Necdet, Osmanlı Toplumunda Tasavvuf, (1.Baskı), Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul 2001, s. 23.
[163] Uludağ, Süleyman, "Aleviyye", TDV İslam Ansiklopedisi, C.2, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1989, ss. 369-370, s. 369.

râşidînin tasavvuf üzerindeki etkileriyle ilgili olarak şöyle der: "Ashâbın en büyüklerinden olan hulefâ-i râşidîn efendilerimiz, tasavvufun dört ana kol üzere inşa edilmesinin öncüleridir. Sıddıkiyye, Osmaniyye, Aleviyye ve Hz. Ömer'e nisbet edilen Ömeriyye isimlerini taşıyan ana tarikatlar, düsturlarını Kurʾân ve sünnet çerçevesinde belirleyip sahâbe-i kirâmı referans almışlar." [164]

Sûfîlere göre, tarikat ve fütüvvet Hz. Âdem'in toprağında varlık buldu. Hz. Şit'le ortaya çıktı, Hz. İbrahim'le gelişti ve Hz. Muhammed'le tamamen kemâla erdi. Hz. Muhammed'den de ashâba geçti. İlk olarak dört halifede ortaya çıktı. Her birisi fütüvvetin bir kemâlının timsâli oldu. Hz. Ebû Bekir sadâkatin, Hz. Ömer adaletin, Hz. Osman hayânın, Hz. Ali de cömertliğin timsâli oldu. [165] Hz. Muhammed'in ashâbının mutasavvıflar nezdindeki ulvî derecelerinden ötürü *Tasavvuf Mecmûʿası*'nda ashâbın faziletlerine dair çok sayıda örnekler ve menkıbeler bulunmaktadır. Mecmûada tasavvufî yönü ağır bastığı için ismi zikredilen sahâbeler tasavvuftaki konumları ve makâmlarıyla birlikte hulefâ-i râşıdînden itibaren sırasıyla şöyledir:

1.2.1.2.1. Hz. Ebû Bekir (ö. 634)

Fil vakasından üç yıl sonra dünya gelen Hz. Ebû Bekir'in annesi Ümmüʾl-Hayr Selmâ binti Sahr, babası ise Ebû Kuhâfe'dir. [166] İlk Müslümanlardan ve dört halifenin birincisi olan Hz. Ebû Bekir, cehennemden azat edilen, anlamına gelen "Atîk" lakabıyla isimlendirilmiştir. Zira o, İslamiyet'ten önce şirk ve pisliğe bulaşmayan tevhîd ehli bir şahsiyetti. [167] Hz. Muhammed'in İsrâ ve Mîrâç olaylarını tereddütsüz kabul ettiği için kendisine ayrıca "Sıddîk" lakabı verilmiştir. [168] Gençliğinde Hz. Muhammed'le arkadaş olan Hz. Ebû Bekir, Müslüman olduktan sonra pek çok insanın iman etmesini sağlamış, [169] tüm malını Allah yolunda infak ederek ailesine sadece Allah ve Resulu'nu bırakmış, cömertliği ve fedakârlığıyla dillere destan olmuş büyük bir şahsiyettir. [170] Bütün bu meziyetleri dolayısıyla sûfîlerce kendisinden en çok bahsedilen sahâbe olmuştur. Bu hususta Çubukçu şöyle der: "Kurʾân'da 'iki kişiden biri' olarak anılan Hz. Ebû Bekir

[164] Eraydın, Selçuk, Tasavvuf ve Tarikatlar, (4. Baskı), Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakultesi Vakfı Yayınları, İstanbul 1994, s. 450.
[165] Tasavvuf Mecmûʿası, vr. 108a.
[166] Fayda, Mustafa, "Ebû Bekir", TDV İslam Ansiklopedisi, C.10, (1.baskı), Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1994, ss. 101-108, s. 101.
[167] Dini Terimler Sözlüğü, 2009, s. 65.
[168] Fayda, 1994, s.101.
[169] Suruç, 2020, s.138-139.
[170] Suruç, 2020, s.716-717.

sûfîlere göre fazilet yönünden Hz. Muhammed'den sonra ikinci sıradadır. Sûfîler onun marifete sahip olduğu için diğer herkesten üstün olduğuna inanırlar." [171]

Hz. Ebû Bekir'in mutasavvıflar nezdinde Hz. Muhammed'den sonra en faziletli şahsiyet olması, bazı tarikatların silsilelerini kendisine dayandırmasına neden olmuştur. Bekriyye tarikatı ve onun kolları olan Sıdkiyye, Kassâriyye, Melâmiyye, Hacegâniyye, Nakşibendiyye [172] silsilelerini Hz. Ebû Bekir'e dayandırarak kendisine istinâden havfî zikri benimserler.[173] Rivâyete göre bu zikir telkini Hz. Muhammed'in Hz. Ebû Bekir'e buyurduğu şekliyle şöyle olmuştur: "İki cihan güneşi zikr-i hafîyi Hz. Ebû Bekir'e telkin ederken Hz. Ebû Bekir diz üstü ve Hz. Muhammed de oylukları üzerine oturmuştu. Mübarek gözlerini yumarak Hz. Ebû Bekir'in kulağına üç kere kelime-i tevhîdi ilkâ etti." [174]

Sûfîler ve tarikat erbâbı nezdinde Hz. Ebû Bekir'in çok sevilip örnek alınması onun Hz. Muhammed'e özellikle de İsrâ ve Mîrâç hadisesinde gösterdiği koşulsuz teslimiyettir. Ayrıca malının tamamını Allah yolunda infak edecek kadar cömert olması, halife olduğu halde halktan biri gibi yaşayıp onlara karşı yumuşak davranması, Hz. Muhammed'e hicret esnasında arkadaşlık yapması gibi onlarca faziletini saymak mümkündür. Hz. Ebû Bekir'in zengin olduğu halde dünya malına itibar etmeyip tamamını Allah yolunda infak ederek fakirliği tercih edip zühd hayatı yaşaması da sûfîler tarafından zühdî bir yaşam tarzı için örnek alınmıştır.[175]

1.2.1.2.2. Hz. Ömer (ö. 644)

Dört halifenin ikincisi olan Hz. Ömer Mekke'nin eşrâfındandır. Biʿsetin altıncı yılında Müslüman oldu. Onun Müslümanlığıyla gizli tebliğ merhâlesinden eşkâre tebliğ merhâlesine geçildi. Hak ile bâtılı birbirinden ayırt eden anlamına gelen "Fârûk" lakabıyla anılmıştır.[176] Müslüman olduktan sonra daima Hz. Muhammed'in yanında

[171] Çubukçu, Hatice, "İslam Tasavvufunda Hz.Ebu Bekir 'in Yeri, Akademik Bakış Dergisi, 2018, (66), ss. 412-429, s. 412.
[172] Bk. Öngören, Reşat, "Tarikat", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 40, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2011, ss. 95-105.
[173] A. g. e.
[174] Usta, Muhiddin, Tabibzâde Mehmed Şükrî Efendi ve Sisilenâme-i Sûfiyye, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2006, s. 39.
[175] Tasavvuf Mecmûʿası, Vr. 84a.
[176] Bk. Fayda, Mustafa, "Ömer", TDV İslam Ansiklopedisi, C.34, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2007, ss. 44-51.

bulunmuş; "ilmi, takvası, inkârcılara karşı tavrı ve Kurʾân'ı anlamaya yönelik nitelikleriyle öne çıkmıştır." [177]

Halifeliği döneminde devletin teşkilatlanmasına yönelik düzenlemeler yapmış, Mısır ve İran'ı fethederek İslam devletinin sınırlarını genişletmiştir. Ebû Lüʾlü adında Mecûsi bir köle tarafından namaz üstünde şehit edilmiştir. [178]

İslam devletinin halifesi olarak dünyaya değer vermeyen Hz. Ömer, maddî imkânları olduğu halde Müslüman olduktan sonra yaşantısı boyunca zühd hayatı yaşamıştır. Halife olduğu halde halktan biri gibi mütevâzı bir yaşantıya sahip olan Hz. Ömer, tasavvuf ehli tarafından örnek almış ve kimi tarikatlar silsilelerini kendisine dayandırmıştır. Hz. Ömer'e nisbet edilen ana tarikat olan Ömeriyye (Fârukiyye) tarikatı ve onun kolları olan Ya'kûbiyye, Harrâziyye, Ukayliyye, Reslâniyye, Üveysiyye ve Nûriyye silsilelerini Hz. Ömer'e dayandırmış ve kendisini pîr kabul etmişlerdir.[179]

Hz. Ömer, Müslüman olmaya geldiği vakit Hz. Muhammed onunla kucaklaşarak sesli bir şekilde kendisine kelime-i tevhîdi telkin ettiği için Hz. Ömer'e isnât edilen zikre, zikr-i cehrî denilmektedir.[180] Ancak bu zikir Hz. Ali'nin cehrî zikrinden farklı bir şekilde nefesi tutarak ve vurgu ile yapılmaktadır. Hz. Ömer'e Allah Resulu'nun buyurduğu şekliyle zikir telkini şöyledir: "Lâilâhe illâllâh" zikrindeki "lâ" çekerek ve nefesi tutarak (medd ve habs) "ilâhe" nefesi tutup uzunca okuyarak "illâ" vurgu ile "Allah" med ve vurgu ile okunmalıdır." [181] Ömeriyye (Fârukiyye) tarikatı ve onun kolları Hz. Ömer'e istinâden sesli olarak nefes tutarak ve vurgu ile yapılan zikri tercih ederler.

Hz. Ömer'in zühdî hayat tarzı sûfîlerce benimsemiş ve eserlerinde yaşantısından çeşitli örnekler verilmiştir. Tasavvufi inanışa göre Hz. Âdem'den süregelen şed bağlama geleneği içerisinde altıncı sırada şed bağlayan kişi Hz. Ömer'dir.[182] Hz. Muhammed'e gönderilen dört taçtan biri Hz. Ömer'e giydirilmiştir.[183] Mîrâç esnasında Allah tarafından kendisine verilen cennet libâsından yapılmış hırkayı Hz. Muhammed, Hz. Ali ve Hz. Ebû Bekir'den sonra Hz. Ömer'e giydirmiştir.[184]

---

[177] Dini Terimler Sözlüğü, 2009, s. 292.
[178] Age. , s. 292.
[179] Öngören, 2011, s. 98.
[180] Kara, 1999, s. 201.
[181] Usta, 2006, s. 40.
[182] Tasavvuf Mecmûʿası, Vr. 121a.
[183] Tasavvuf Mecmûʿası, Vr. 90b.
[184] Tasavvuf Mecmûʿası, Vr. 122a.

1.2.1.2.3. Hz. Osman (ö. 656)

Hz. Muhammed'in damadı, üçüncü halife ve cennetle müjdelenen on sahâbeden biridir. Hz. Ebû Bekir'in davetiyle İslamiyet'i kabul etmiş, Hz. Muhammed'in iki kızıyla evlendiğinden kendisine "Ziˀn-nûreyn" lakabı verilmiştir. Hilâfeti döneminde İran ve Horasan fethedilmiş, yapılan deniz seferleriyle Bizans'ın Doğu Akdeniz'deki hâkimiyeti sona ermiş, Kurˀân çoğaltılarak çeşitli vilâyetlere gönderilmiştir. Hilâfetinin son zamanarında iç karışıklıklar sonucu şehit edilmiştir. [185]

Zengin sahâbelerden olan Hz. Osman, malını Allah yolunda sarfettiğinde Hz. Muhammed'in övgüsüne nâil olmuş [186], edep ve hayâsıyla Müslümanların gönlünde taht kurmuş ve meleklerin dahi kendisinden hayâ ettiği [187] mümtaz bir şahsiyettir. Bu nedenle mutasavvıfların zühd ve takva yönünden model edindikleri, tarikat silsilelerini kendisine dayandırdıkları sahâbeden biri de Hz. Osman'dır. "Osmaniyye" tarikatı ve şubeleri olan "Aşkiyye" ve "Nûrbahşiyye" silsilelerini Hz. Osman'a dayandırmışlardır. Bu tarikatlar, Hz. Osman'a nispetle kalple yapılan ve "zikr-i kalbî" adını verdikleri zikri benimserler. [188] Rivâyete göre bu zikir telkini Allah Resulu'nun Hz. Osman'a buyurduğu şekliyle şöyle olmuştur: "Hz. Muhammed Hz. Osman'ı yanlarına davet edip mübarek kulaklarına bazı sözler söylediler. O anda rengi değişti. Hz. Muhammed'in işareti üzerine karşıya geçip oturdular. "bâtının tahliyesi" ile emrolunarak karşılıklı, yüz yüze sessizce oturup harfsiz ve sözsüz kalbî bir ifadeyle kelime-i tevhîdi Hz. Osman'a talim ettiler." [189]

Hz. Osman hilmi, hayâsı ve cömertliğiyle sûfîler nezdinde adından söz ettirmiştir. [190] Ayrıca sûfî inanışa göre Yüce Allah tarafından Hz. Muhammed'e gönderilen dört taçtan biri Hz. Osman'a giydirilmiştir. [191]

1.2.1.2.4. Hz. Ali (ö. 40/661)

Hz. Muhammed'in damadı ve dört halifenin sonuncusu olan Hz. Ali, beş yaşından itibaren onun yanında yetişmiştir. Hz. Muhammed'in kızı Hz. Fatıma'yla evlemiş; bu evlilikten Hz. Hasan, Hz. Hüseyin, Zeynep ve Ümmü Gülsüm dünyaya gelmiştir. Daima Hz. Muhammed'in yanında bulunmuş ve savaşlarda büyük kahramanlıklar göstermiş

[185] Bk. Yiğit, İsmail, "Osman", TDV İslam Ansiklopedisi, C.33, (1.Baskı), Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2007, ss. 438-443.
[186] Buhârî, Musâkât 1, 74.
[187] Müslim, Fedâil, 26.
[188] Usta, 2006, s. 177.
[189] Usta, 2006, s. 40.
[190] Tasavvuf Mecmûʿası, Vr. 108b.
[191] Tasavvuf Mecmûʿası, Vr. 90b.

yiğit bir sahâbe olan Hz. Ali, hilafeti zamanında zuhur eden iç karışıklıklar sırasında Abdurrahman bin Mülcem tarafından Küfe mescidinde şehit edilmiştir. [192]

Hz. Ali; yiğitliği, cömertliği ve derin ilmiyle sûfîlerin kahir ekseriyetinin model edindiği mümtaz bir şahsiyet olduğundan "sûfîler Kurʾân, hadis ve özellikle fıkıh alanında olduğu gibi tasavvuf alanında da otorite olduğu kanaatindedirler. Bu manada tasavvufun merkezinde yer alan hakîkat ve marifet ilimlerinde sahâbe içerisinde Hz.Ali'yi otorite kabul ederler." [193]

Hz. Muhammed, Hz. Ali'ye diz çöktürerek gözlerini yumdurmuş ve üç defa *lâ ilâhe illâʾllâh* diyerek Hz. Ali'ye de aynısını tekrar ettirmek suretiyle sesli bir şekilde zikir telkin etmiştir. Hz. Ali'ye istinâden gözleri kapalı bir şeklide sesli yapılan zikri dayanak kabul eden tarikatlara "Aleviyye" denilmektedir.[194] Kâdiriyye, Rifâiyye, Sühreverdiyye, Saʿdiyye, Şâzeliyye, Bedeviyye, Halvetiyye, Bayramiyye ve Mevleviyye gibi tarikatların çoğu Hz. Ali'ye isnât edilen "zikr-i cehrî"yi benimseyerek [195] onu pîr ve mürşit kabul etmiş ve tarikat silsilelerini Hz. Ali'den gelen ve silsiletüʾz-zeheb[196] olarak isimlendirilen silsileye ulaştırmışlardır. Bunun nedeni Hz. Ali'nin şahsiyetinin yanı sıra Hz. Muhammed'in soyunun kızı Hz. Fatıma aracılığı kendi çocuklarından devam etmesidir. Tarikat kurucularının soylarının Hz. Muhammed'e dayanması temel esaslardan sayıldığından tasavvufta en çok ön plana çıkan şahsiyet Hz. Ali'dir.

Mutasavvıflarca Hz. Ali'nin önemsenen başka bir yönü ise velâyetidir. Istılâhî olarak "evliyâuʾllahtan olan kimsenin hâli, şıfatı" [197] anlamına gelen velâyet sözcüğü "Kulun Hakk'a yakınlığı ve Hakk'ın kulu, kulun Hakk'ı dost edinmesi durumu; veli olma, velilik, ermişlik"[198] gibi anlamlara da gelmektedir. Velâyet aynı zamanda "dostluk, sadâkat" [199] anlamında da kullanılmıştır.

"Ben kimin mevlâsıysam Ali de onun mevlâsıdır." [200] hadisine istinâden ehl-i Sünnet ve Şîa, Hz. Ali'nin velâyeti hakkında farklı görüşler ileri sürmüşlerdir: ehl-i

---

[192] Dini Terimler Sözlüğü, 2009, s. 13.
[193] Akkaya, Veysel, Tasavvuf Klasiklerinde Hz. Ali'nin Şahsiyeti-Kurʾan ve Hadis Perspektifiyle Karşılaştırma-, Ulusal İslam Araştırtmaları, 2009, (32), ss. 69-90, s. 69.
[194] Kara, 1999, s. 202.
[195] Öngören, Reşat, "Zikir", TDV İslam Ansiklopedisi, C.44, (1.baskı), Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2013, ss. 409-412, s. 409.
[196] Tosun, Necdet, "Silsile", TDV İslam Ansiklopedisi, C.37, (1.baskı), Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2009, ss. 406-407, s. 207.
[197] Şemseddin Sami, 1996, s. 1498.
[198] Kubbealtı Lügatı, <www.lugatim.com>
[199] Devellioğlu, 2004, s. 1145.
[200] Bk. Tirmiz, Menakıb, 19; İbn Mace, Mukaddime, 11.

Sünnet âlimleri hadisi ben kimin dostuysam, kimi seviyorsam Ali de onu dost edinip sever, anlamında yorumlamış; ehl-i Şîa ise Hz. Ali'nin imamet ve hilafetine delil olarak değerlendirmişlerdir. [201] *Tasavvuf Mecmûʿası'*nda geçtiği üzere Mutasavvıflar Hz. Ali hakkında daha çok ehl-i Sünnet görüşünü temel almış; velâyet, ehl-i beyt ve nur kavramlarını Şîa'dan farkı bir şekilde ele alarak Gadir Hum hadisinde geçen veli ifadesini dost, arkadaş, kardeş şeklinde yorumlamışlar.[202]

Hz. Ali, Hz. Muhammed'in soyundan olup onun neslini devam ettirdiği için mutasavvıflar nezdinde "velî-yi büzürg" olarak görülmüştür. "Hz. Muhammed, Ümmü Seleme'nin evinde iken, "Ey ehl-i beyt! Allah kusurlarınızı giderip sizi tertemiz yapmak ister. " [203] âyeti nazil olınca Hz. Ali, Fatıma, Hasan ve Hüseyin'i abâsının altına alarak "Allah'ım benim ehl-i beytim bunlardır. Bunların kusurlarını gider. " diyerek kendileri için dua etmiştir. [204] Hz. Muhammed'le beraber abâya bürünenlerin sayısı beş olduğu için bunlara aynı zamanda "hamse-i âli-abâ", "ehl-i abâ" da denilmektedir. Ehl-i Sünnet ve Şîa arasında ehl-i beyt konusunda ihtilâf bulunmaktadır: Şîa'ya göre ehl-i beyt abâ altına giren beş kişiden ibarettir. Sünnîler ise ehl-i beyt Hz. Muhammed'in abâsının altına giren Hz. Ali, Fatıma, Hasan ve Hüseyin'e ilâveten Hz. Muhammed'in zevceleri, kızları ve "Selmân bizdendir, Selmân Ehl-i beyttendir." [205] hadisine binâen Selmân-ı Farisî'nin de ehl-i beytten olduğu görüşündedirler.[206] Bütün bu sebeplerden ötürü sûfîler, Hz. Ali'ye diğer sahâbeye nazaran daha çok ehemmiyet vermişler. Mutasavvıflara göre şâyet Hz. Muhammed peygamberlerin sonuncusu olmayıp kendisinden sonra nübüvvet devam etseydi Hz. Muhammed'in amcaoğlu Hz. Ali nebi olacaktı. Bu durum mümkün olmadığından Hz. Muhammed'den Hz. Ali'ye nübüvvet yerine fütüvvet miras kalmıştır. [207]

Sûfîlere göre Hz. Ali'de Allah tarafından kendisine verilen bir nur vardır ve bu nurla Allah'ı görür.[208]

---

[201] Fığlalı, Ethem Ruhi, "Gadîr-i Hum", TDV İslam Ansiklopedisi, C.13, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1996, ss. 279-280, s. 279-280.
[202] Tasavvuf Mecmûʿası, Vr. 121a.
[203] Ahzab 33/33.
[204] Uludağ, Süleyman, "Âl-i Abâ ", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 2, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1989, ss. 306-307, s. 306.
[205] Müslim, Sahih, 44.
[206] Bk. Uludağ, 1989, s. 306-307.
[207] Tasavvuf Mecmûʿası, Vr. 108b.
[208] Tasavvuf Mecmûʿası, Vr. 38a.

Sûfîler, verâset ve telkin yoluyla gelmeyen taklidî zikrin insanı küfürden kurtardığını; ancak kişide velâyet ve hakiki marifeti ortaya çıkarmadığını ifade etmişlerdir. Bu nedenle Hz. Ali'nin Hz. Muhammed'in telkiniyle edindiği ve silsile yoluyla bir mürşide ulaşan zikrin müridin kalbinde tesir bırakacağına inanırlar.[209]

1.2.1.2.5. Selmân-ı Fârisî (ö. 656?)

"Asıl Adı Mahbe (Mâhey) bin Bûzehmeşân (Bûzekhân, Bûzehmeşân, Hûşbûdân) bin Mürselân bin Yehbûzân iken Müslüman olduktan sonra kendisini Selmân İbnüʾl-İslâm diye tanıtmış, Selmân el-Hayr, Selmân-ı Pâk veya Selmân el-Hakîm diye de anılmıştır." [210] Selmân-ı Fârisî, Mecûsilerin tapınağında ateş yakmakla görevli iken yeni bir din arayışına girerek Hristiyan olmuştur. Ammûriye'de Hristiyan bir papaz kendisine yakında Arap yarımadasında son peygamberin geleceği haberini verir. Bunun üzerine Selmân çölden geçirmesi karşılığında bir Arap tüccara elindeki hayvanların tamamını verir. Ancak tüccar onu köle olarak bir Yahûdi'ye satar. Ardından bu Yahûdi de onu Medine'de yaşayan başka bir Yahûdi'ye satar. Selmân, Hz. Muhammed Medine'ye gelince rahipten öğrendiği nübüvvet nişânelerini kendisinde gördüğünden Müslüman olur. Hz. Muhammed'in talebi ve Müslümanların yardımıyla Hendek savaşından önce efendisinin bahçesinde üç yüz hurma ağacı dikme karşılığında azat edilir.[211]

Selmân-ı Fârisî, Hendek Savaşı'nda hendek kazma ve Taif'in fethinde mancınık kullanma fikirlerini ileri sürerek bu savaşlarda büyük kahramanlıklar sergiler. Onun bu çabası Müslümanların galip gelmesini sağladığından çok sevilir ve Ensar ile Muhacir arasında Selmân'ın kendilerinden olduğuna dair ihtilâf oluşur. Bunun üzerine Hz. Muhammed Selmân bizdendir; Selmân Ehl-i beyttendir, diyerek tartışmayı bitirir. Böylece Hz. Selmân ehl-i beytten sayılmıştır.[212]

Hz. Selmân'ın din arayışına girerek çok sayıda yeri gezmesi, Kurʾân'la beraber Hristiyan ve Yahûdiler'in kutsal kitaplarına vakıf olması, ehl-i Suffe'den olması, Hz. Muhammed'in kendisini ehl-i beytten sayması, Hz. Muhammed'in başını tıraş etmesi, zühdü ve takvası dolayısıyla sûfîlerce çok sevilmiş ve Hz. Ali'den sonra çok sayıda tasavvufî silsile içerisinde yer edinmiştir. Bütün bu meziyetlerlerle beraber Hz. Selmân'ın

[209] Bk.Tasavvuf Mecmûʿası, Vr. 34b.
[210] Bk. Hatiboğlu, İbrahim, "Selmân-ı Fârisî ", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 36, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2009, ss. 441-443, s. 441.
[211] Age. , s. 441.
[212] Age. , s. 441.

aynı zamanda İranlı olması onun sadece Arap kültüründe değil Acem kültüründe de kendisine yer bulmasını sağlamıştır. Schimmel bu hususu şöyle ifade eder: "Acem asıllı olan Selmân-ı Fârisî tasavvuf kültüründe mânevî evlatlığın ve sülûkun örneği olmuştur. Arap dünyasını Acem geleneği ile birleştiren bir isimdir. Onun rûhânîliği Acem tasavvufunun bariz örneğidir. Acem asıllı olan Selmân-ı Fârisî tasavvuf kültüründe mânevî evlatlığın ve sülûkun örneği olmuştur. Arap dünyasını Acem geleneği ile birleştiren bir isimdir." [213]

Hz. Ali'nin Resuluʾllâh'ın gözetiminde hırka giydirdiği üç sahâbeden biri Selmân-ı Fârisî'dir. Kendisi de kuşandığı hırkayı yedi sahâbeye giydirerek "sahib-i pişvâ" yapmıştır. [214] Hz. Ali, Resulullah'tan aldığı izinle cihaz-ı fakrı (fakirlik-zühd kemerini) on yedi kişinin beline bağlamıştır. İlk bağladığı kişi Selmân-ı Fârisî'dir. Bu nedenle Selmân'ın sûfîler nezdindeki mertebesi dört halifeden hemen sonra gelir. [215]

1.2.1.3. Tâbiîn, Tebeüʾt-tâbiîn ve Diğer Şahsiyetler

Bu bölümde *Tasavvuf Mecmûʿas*ı'nda fazilet ve kerâmetlerine dair bilgilerin yer aldığı, tasavvuf öğretisine görüşleri ve yaşantılarıyla katkıda bulunan tâbiîn, tebeüʾt-tâbiîn büyükleri ve erken dönem mutasavvıflara değineceğiz. Hz. Muhammed döneminde yaşadığı halde kendisini görmediği için tâbiînden sayılan ve Hz. Muhammed'den manen feyiz aldığına inanılan Üveys el-Karânî'den başlamak üzere tasavvuf erbabınca müteber sayılan bu şahsiyetleri vefat tarihlerine göre şöyle sıralamak mümkündür:

1.2.1.3.1. Üveys el-Karânî (ö. 37/657)

Asıl ismi Üveys bin Amir el-Karnî'dir. Hz. Muhammed zamanında yaşayıp Müslüman olduğu halde kendisini görmediğinden tâbiînden sayılmıştır.[216]

Üveys el-Karânî annesine olan bağlılığı ve Hz. Muhammed'e olan aşkı nedeniyle halk arasında çok sevilmiş, böylece hayatına dair çok sayıda menkıbe peydâ olmuştur.

Üveys el-Karânî'nin Hz. Muhammed'in övgüsüne nail olması, zühdî bir hayatı benimsemesi ve mistik kişiliği nedeniyle değişik coğrafyalarda kendisine ait çok sayıda makâm ve türbe isnat edilmiştir: Yemen'in Zebid, Özbekistan'ın Hive, Suriye'nin Şam ve Rakka, İran'ın Kazvin ve Kirmah şehirleri ile Anadolu'nun çeşitli şehirlerinde

---

[213] Schimmel, Annemarie, Tasavvufun Boyutları, Çev. Ender Gürol, (1. Baskı), Adam Yayınları, İstanbul 1982, s. 37.
[214] Tasavvuf Mecmûʿası, Vr. 121a.
[215] Tasavvuf Mecmûʿası, Vr. 122a-122b.
[216] İslam Âlimleri Ansiklopedisi, Tertip. Hey. Zeki Çıkman, Ramazan Ayvalılı vd., Türkiye Gazetesi Yayınları, C. 2, İstanbul 1985, s. 82.

kendisine ait makâm ve türbeler bulunmaktadır.[217] Ancak "Veysel'in Sıffin Savaşı'nda öldüğü yolundaki rivâyetlerin genel kabul gördüğü, bu savaşın da Suriye'nin Rakka şehri yakınlarında vuku bulduğu dikkate alınırsa asıl kabrinin bu şehirde olması ihtimali güç kazanır." [218]

Hz. Üveys ile Hz. Muhammed birbirlerine ziyâdesiyle sevgi ve muhabbet beslemişler. Hz. Muhammed: "Rahman'ın nefesini Yemen'den alıyorum." [219] "Tâbiînin hayırlısı Üveys'tir." [220] sözleriyle Hz. Üveys'e olan sevgisini dile getirmiştir. Hz. Muhammed'in bu sevgisine karşılık Üveys'in de Hz. Muhammed'in Uhut'ta dişleri kırılınca aynı acıyı hissetmek için iki dişini kırdığı ayrıca Resuluʾllah'ın vefatından sonra Medine'ye gelince kendisine kabrini gösterdikleri vakit ağladığı ve Resulullah'ın yattığı bir yerde yaşayamayacağını söyleyerek oradan ayrıldığı rivâyet edilir.[221]

Rivâyete göre Hz. Üveys, Hz. Muhammed'i görmeyi çok arzulamasına rağman âmâ olan annesinin rızası olmadığından onu görmeye gidememiştir. Bir gün kısa bir süreliğine annesinden izin alan Üveys Medine'ye gelmiş, Hz. Muhammed'i evde göremeyince tekrar Yemen'e geri dönmüştür. Hz. Muhammed vefat etmeden önce hırkasını çıkarıp Hz. Ömer ve Hz. Ali'ye vererek bunu Üveys el-Karânî'ye vermelerini söylemeleri üzerine Üveys, Küfe'ye yerleştiği vakit hırkayı kendisine teslim etmişler.[222]

Mutasavvıfların bir kısmı Hz. Üveys ile Hz. Muhammed'in birbirlerini görmeden mânevî bağ kurmalarından yola çıkarak bir mürşid-i kâmili zâhiren görmeden rüya veya râbıta gibi mânevî yollarla ondan feyiz alınabileceğini ileri sürmüştür.[223] Bir şeyhin yanına gitmeden manen kendisinden feyiz almak, anlamına gelen "Üveysîlik" ıstılâhını ilk defa Feridüddîn Attâr *Tezkiretüʾl-Evliyâ* adlı eserinde dile getirmiştir. [224]

İslam coğrafyasında Üveysî oldukları söylenen mutasavvıfların başında İbrahim b. Ethem gelmektedir. Kendisi Belh hükümdarıyken bir av sırasında gayıptan duyduğu bir sesle (Hızır) tacını tahtını bırakarak zühd yolunu seçmiştir. [225] Üveysî yolla mânevî feyiz

[217] Tosun, Necdet, "Veysel Karanî", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 43, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2013, ss.74-75, s.74.
[218] Age. , s. 74.
[219] Buhari, IV,71.
[220] İbn Saʿd, 6, 205.
[221] Bk. Feridüddîn Attâr, Tezkiretüʾl-Evliyâ, Haz. Süleyman Uludağ, İlim ve Kültür Yayınları, İstanbul 1985, s. 62-64.
[222] Age. , s. 64.
[223] Feridüddîn Attâr, 1985, s. 69; Tosun, 2013, s.74.
[224] Feridüddîn Attâr, 1985, s. 69; Tosun, 2013, s. 69.
[225] Bk. Feridüddîn Attâr, 1985, s. 195-196.

alan sûfîlerin kim olduklarıyla ilgili olarak Tosun şöyle der: "Tasavvuf kaynaklarında Üveysîlikle nitelenen ilk sûfî İbrahim bin Edhem'dir. Onun Hızır'dan yahut Veysel Karânî'nin ruhâniyetinden feyiz aldığı nakledilir. Yine ilk dönem sûfîlerinden Bayezîd-i Bistâmî'nin Câfer eʾs-sâdık'tan Üveysî yolla mânevî eğitim gördüğü kabul edilir." [226] *Tasavvuf Mecmûʿası*'nda da geçtiği üzere kadın sûfîlerden olan Râbiʿatüʾl-ʿAdeviyye Üveys'le mânevî bağ kurarak kendisiyle konuşmuştur. [227]

1.2.1.3.2. Hasan-ı Basrî (ö. 728)

Asıl adı, el-Hasan İbni Ebiʾl-Hasan Yesâr el Basrî'dir. 641 senesinde Medine'de Fars bir anne ve babadan dünyaya gelmiştir**.** Babası, ashâbdan Zeyd bin Sâbit'in kölesi Cafer'dir. Annesi, Hz. Muhammed'in zevcelerinden Ümmü Seleme'nin câriyesidir. Hasan-ı Basrî dünyaya gelince anne ve babası azat edilmiştir.[228] Başta Hz. Muhammed olmak üzere pek çok sahâbenin duasını alan Hasan-ı Basrî, [229] henüz küçük yaşlarda iken Medine'de bulunduğu sırada Arapçayı öğrenmiş, on iki on üç yaşlarına gelince Kur'ân'ı ezberlemiştir. Hz. Osman, Hz. Ali, Abdullah bin Abbâs gibi ashâbın önemli şahsiyetlerinin sohbetinde bulunmuştur. Görüştüğü ashâbın sayısının yetmişi Bedir ehli olmak üzere yüz otuz civarında olduğu söylenmektedir.[230]

Gerek Hz. Muhammed'in duasının bereketi gerekse beslendiği ilim kaynaklarının sağlamlığı dolayısıyla hadis, fıkıh ve tefsir alanında pek çok eser kaleme alan Hasan-ı Basrî, Hz. Ali'nin halifeliği esnasında Basra'ya gitti. Kısa bir süre Basra kadılığı yaptıktan sonra istifa ederek ömrünün sonuna kadar halkı irşâd etmek amacıyla ilim ve vaazla meşgul olmaya başladı.[231] "İlimdeki şöhreti, ahlâkı, ders vermedeki üstünlüğü her tarafa yayıldı. Derslerinde ve vaazlarında pek çok insan toplanırdı. Hatta sohbetinden istifâde etmek için gelenlerle evi dolup taşardı. O zamanın devlet adamları da ilminden istifade etmek için ona başvururdu." [232] Bu nedenle Hasan-ı Basri, Basra halkının gönlünde taht kurmuş bir şahsiyettir. Arap olmayan bir kadınla yaptığı evlilikten Said ve Abdullah adında iki oğlu oldu. M. 728 yılında vefat etti.[233]

---

[226] Tosun, 2012, s. 400.
[227] Tasavvuf Mecmûʿası, Vr. 95a.
[228] İslam Âlimleri Ansiklopedisi, 1985, s. 225.
[229] Feridüddin Attar, Tezkiretü'l-Evliyâ, Çev. Mahmud Sami Ramazanoğlu, (1. Baskı), Erkam Yayınları, İstanbul 2007, s. 33.
[230] Uludağ, Süleyman,"Hasan-ı Basrî", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 16, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1997, ss. 291-293, s. 291; İslam Âlimleri Ansiklopedisi, 1985, s. 225.
[231] Uludağ, 1997, s. 291.
[232] İslam Âlimleri Ansiklopedisi, 1985, s. 225.
[233] Uludağ, 1997, s. 291.

Mutasavvıfların isimleri, hayat hikâyeleri ve tabakaları hakkında bilgi veren Sülemî *Tabakatu᾽s-Sûfiyye'*sinde, Kuşeyri ise *Risâle'*sinde Hasan-ı Basrî'yi sûfîler arasında göstermemiştir. Ancak zühdü, takvası, dünya malına önem vermemesi ve İslam ilminin ilk kaynakları olan ashaptan aldığı dersler dolayısıyla tasavvuf düşüncesine büyük ölçüde tesir eden ve ilk dönem zahitlerin en büyüklerinden biri kabul edilen Hasan-ı Basrî, "pek çok tarikatın silsilesinde yer alması ve ilk tasavvufî düşüncenin sahibi sayılması dolayısıyla tasavvuf tarihinde bir mektep olarak değerlendirilmiştir." [234] Ayrıca Hicrî II. yüzyıla kadar kullanılmayan "sûfî" kelimesini ilk olarak kendisinin kullandığı kaynaklarda söylenir.[235]

Hz. Muhammed ve çok sayıda sahâbenin hayır duasını alması, derin ilmi, olaylar karşısındaki hikmetli ferâseti, kimseden korkup çekinmeyen büyük cesareti, dünyaya değer vermeyen zühdî yaşantısı gibi nedenlerle sûfîler nezinde önemli bir konuma sahip olan ilk dönem zahitlerden Hasan-ı Basrî, pek çok tarikat silsilesinde yer almıştır. [236]

*Tasavvuf Mecmûʿası'*nda Hasan-ı Basrî'nin ilmi faziletlerinin anlatıldığı bir menkıbeyle birlikte [237] Hasan-ı Basrî'nin semâ, mürit, helal lokma gibi konular hakkında fıkhî görüşlerine de yer verilmiş [238] , Halvetiyye ve Nakşibendiyye tarikatları silsileleri içerisindeki yerine değinilmiştir.[239]

1.2.1.3.3. Câfer-i Sâdık (ö. 765)

Hz. Ali'nin torunu, on iki imamın altıncısı ve tâbiîn büyüklerinden olan Câfer'i Sâdık'ın asıl ismi Ebû Abdillâh Caʿfer bin Muhammed el-Bâkır bin Alî Zeyne'l-âbidîn'dir. Annesi Ümmü Ferve'dir. M. 702 senesinde Medine-i Münevvere'de doğmuş, M. 765 senesinde yine Medine'de vefat etmiştir. Künyesi Ebû Abdullah'tır; ayrıca Fâdıl, Tâhir, Atır, Sâbir lakaplarıyla da tanınmıştır.[240] Babası Zeynelâbidîn'in oğlu Muhammed Bâkır'dır. Onun babası Hz. Hüseyin ve onun babası da Hz. Ali'dir. Câfer-i Sâdık'ın nesep silsilesi Hz. Ali'nin zevcesi Hz. Fâtıma'dan Hz. Muhammed'e dayandığından silsile-i

[234] Yılmaz, Hasan Kamil, Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar, (10. Baskı), Ensar Neşriyat Yayınları, İstanbul 2004, s. 101.
[235] Sühreverdi, 1993, s. 73.
[236] Uludağ, 1997, s. 291.
[237] Tasavvuf Mecmûʿası, Vr. 87a.
[238] Tasavvuf Mecmûʿası, Vr. 53a, 93a, 99a, 124b.
[239] Tasavvuf Mecmûʿası, Vr. 109a, 128b.
[240] Bk. Öz, Mustafa, " Câfer es-Sâdık ", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 7, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1993, ss. 1-3.

âliyye veya altın silsile olarak tanımlanan, pek çok tarikat ve meşayihin neseplerini dayandırdığı "Silsiletüʾz-zeheb" içerisinde dördüncü sırada yer alır.[241]

Câfer-i Sâdık; ilim, ibadet, ahlak ve fazilet deryası bir şahsiyettir. Ashâptan Enes bin Mâlik ve Sehl bin Saʿd'dan dersler almıştır. Dinî ve fennî ilimlere damgasını vuran çok sayıda âlim onun talebesidir. Hanefi mezhebinin kurucusu İmâm-ı Aʿzam Ebû Hanife, Süfyân mezhebinin kurucusu büyük muhaddis Süfyân-ı Servî ve kimya ilminin babası sayılan Câbir bin Hayyân bunlardan birkaçıdır.[242]

İmam Câfer-i Sâdık'ın vefatından sonra oğulları İsmâil ve Musâ Kâzım'ı imam olarak kabul eden Şîa, İsmâil adına istinâden "İsmâiliyye" ve Musa Kâzım adına istinâden "İsnâaşeriyye" olmak üzere iki farklı kola ayrılmıştır. İsnâʿaşeriyye kolu İmâm Câfer'i Sâdık'ın fıkhi görüşleri çerçevesinde onun adına istinâden "Câferiyye" mezhebini kurmuşlar.[243]

Tasavvuf Mecmûʿası'nda "fütüvvet-nâme-i Câfer-i Sâdık" başlığı altında tasavvufun ahkâm ve erkânı, hırka giyme ve posta oturmanın âdâbına dair karşılıklı soru cevap şeklinde Câfer-i Sâdık'ın görüşlerine yer verilmiştir.[244] Ayrıca Câfer-i Sâdık'ın büyük sûfîlerden aynı zamanda kendi talebeleri olan Beyâzıd-i Bistâmî [245] ve Dâvûd-i Tâî'ye [246] verdiği nasihatlere dair iki menkıbe ve Nakşibendiyye tarikatı silsilesindeki yerine dair bilgi yer almaktadır.[247]

1.2.1.3.4. İbrahim b. Edhem (ö. 772)

Tâbiînden ve evliyânın büyüklerinde olan İbrahim Ethem M. 714 senesinde Belh şehrinde doğmuş, M. 779 senesinde Şam'da vefat etmiştir. İsmi İbrahim b. Ethem b. Mansur, künyesi Ebû İshak'tır. Nesebi Hz. Ömer'e dayanır. Ebû Hanife, Fudayl b. İyaz ve İmran b. Musa gibi meşhur âlimlerin sohbetine katılarak onlardan feyiz almış, Üveysî yolla mânen Veysel Karânî'nin ruhâniyetinden istifade etmiştir. Aynı zamanda Şakik-i Belhî gibi önemli sûfî şahsiyetlerin yetişmesini de sağlamıştır. [248] İbrahim b. Edhem,

[241] İslam Âlimleri Ansiklopedisi, 1985, s. 154.
[242] İslam Âlimleri Ansiklopedisi, 1985, s. 155.
[243] Bk.Öz, 1993, s. 1-3.
[244] Tasavvuf Mecmûʿası, Vr. 115b-120a.
[245] Tasavvuf Mecmûʿası, Vr. 88a.
[246] Tasavvuf Mecmûʿası, Vr. 61a
[247] Tasavvuf Mecmûʿası, Vr. 128b.
[248] Bk. İslam Âlimleri Ansiklopedisi, 1985, s. 259.

mutasavvıflarca örnek alınan önemli bir şahsiyet olduğundan kendisine nispetle "Edhemiyye" tarikatı kurulmuştur. [249]

İlk beş asrın sûfîleriyle ilgili en yaygın bilgileri veren Sülemi, *Tabakatü's-Sûfîye* adlı eserinde onları beş tabakaya ayırmış, birinci tabakada Horasan'ın ilk büyük sûfîleri olan Fudayl b. İyâz ve Zünnûn-ı Mısrî'den sonra üçüncü sırayı İbrahim b. Edhem'e ayırmıştır. Kuşeyri ise meşayihlerin tanıtımı babında ilk olarak onu tanıtmıştır. Bu durum onun sûfîler nezdindeki derecesini göstermesi bakımında önemlidir.

İbrahim b. Edhem'in kim olduğu, ne şekilde zühdü tercih ettiği ve hayatı hakkında ihtilâflı görüşler vardır. Bazı kaynaklarda Belh şehrinin hükümdarıyken etkilendiği bir olay nedeniyle tacını tahtını bırakarak kendisini zühd ve ibâdet yoluna adadığı söylenmektedir. Bazı kaynaklarda ise pek çok hizmetçisi bulunan zengin ve meşhur bir ailenin çocuğu veya hükümdarın oğlu olduğundan bahsedilir. [250] Kuşeyri, İbrahim b. Edhem'in Belh dolaylarından olduğu ve hükümdarların soyundan geldiğini; [251] Feridüddin Attar Belh şehrinin padişahı olduğunu, Allah'ın hidâyeti ve Hızır'ın delâleti ve ikazıyla sultanlığı bırakıp Allah yolunu seçtiğini söyler.[252]

Hayatına dair kesin bilgiler olmamasına rağmen kaynaklarda hakkında en çok menkıbe söylenen İbrahim b. Edhem'in mezarının farklı yerlerde olması kendisinin halk nezdinde ne kadar çok sevildiğinin delilidir. [253]

Tasavvuf Mecmûʿası'nda en çok menkıbesi geçen sûfî İbrahim b. Edhem'dir. Eserde onun Belh sultanıylen tahtını bırakarak tasavvuf yolunu seçmesi, nefis ve şaytanla mücadelesi, tevekkülü ve zühdî yaşantısına dair altı menkıbe yer almaktadır.[254]

1.2.1.3.5. Süfyân-ı Sevrî (ö. 772)

Asıl adı Ebû Abdullah Süfyân bin Saîd bin Mesrûk es-sevrî el-Kûfî'dir. Künyesi Ebû Muhammed veya Ebû Abdullah'tır. M. 713 senesinde Kûfe'de doğdu. 778'de Basra'da vefât etti. Tebeuʾt-tâbiîn büyüklerindendir. Muhaddis, müfessir ve mutasavvıf olarak çok yönlü bir kişiliktir. [255]

---

[249] Bk. Öngören, Reşat, "İbrâhim b. Edhem", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 21, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2000, ss. 293-295.

[250] Bk. Kuşeyrî, 1980, s. 41; İslam Âlimleri Ansiklopedisi,1985, s. 260.

[251] Kuşeyrî, 1980, s. 41.

[252] Feridüddin Attar, 2000, s. 41.

[253] Aybayrak, Nurettin, "İbrahim b.Edhem",TDV İslam Ansiklopedisi, C. 21,Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2000, s. 295.

[254] Tasavvuf Mecmûʿası, Vr. 82b, 86b, 90a, 93b, 95a.

[255] Bk. Özdilek, Recep, Çavuşoğlu, Ali Hakan, "Süfyân-ı Sevrî", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 38,Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2010, ss. 23-28, s.23; İslam Âlimleri Ansiklopedisi, 1985, s. 423.

Süfyân-ı Sevrî, Abbasi halifesi Mansûr'un kadılık teklifini kabul etmediği için öldürülme endişesinden ötürü uzun bir süre kendisini gizlediğinden, başkasına muhtaç olmamak için zaman zaman ticaretle uğraşmasına rağmen maddî sıkıntılar içerisinde bir hayat yaşamıştır.[256]

Cafer-i Sâdık'tan dersler alan Süfyân-ı Sevrî, Hicri VII. yüzyıla kadar varlığını devam ettiren "Sevrî" mezhebinin kurucusudur.[257] Râbiʾatü'l-Adeviyye ve İbrahim b. Edhem'le aynı dönemde yaşamış ve kendileriyle sohbet arkadaşlığı yapmıştır.[258] Süfyân-ı Sevrî'nin Râbiʾatüʾl-Adeviyye'ye bazı meseleri sorduğu, kendisinden feyizlendiği ve onun öğütlerini ve dualarını aldığı rivâyet edilir.[259]

Tasavvuf Mecmûʿası'nda Sufyân-ı Sevrî'nin Fudayl b. İyâz'la birlikte sabaha kadar Kurʾân ve zikirle meşgul olduklarına dair bir menkıbe yer almaktadır.[260]

1.2.1.3.6. Râbia el-Adeviyye (ö. 801?)

Tâbiînin büyük hanım evliyâlarından olan kadın sûfî Râbiʿa Basra'da doğmuş, Kudüs'te vefat etmiştir. Babasının adı İsmail'dir. Künyesi Ümmüʾl-Hayr'dır.[261] Kadın evliyânın ilki ve en büyüğü olarak bilinen Rabiʿa el-Adeviyye, fakir bir ailenin dördüncü kızı olduğu için kendisine "Râbiʿa" ismi verilmiştir. Fakir ve kimsesiz bir aile ortamında doğan Râbiʿa, anne ve babasını kaybettikten sonra Basra'da zuhur eden büyük bir kıtlık sırasında ailesi dağılınca zalim birinin eline düşmüş; o da kendisini köle olarak satmıştır. Ancak Râbia, tüm sıkıntılara rağmen Allah'la olan bağını kesmemiş; ilâhî aşkın verdiği kuvvetle bütün zorlukların üstesinden gelmiştir.[262]

Râbiʿa el-Adeviyye; Hasan-ı Basrî, Mâlik b. Dinâr, Marûf-i Kerhî gibi tasavvufun önde gelen sûfîlerinin başını çektiği Basra tasavvuf ekoluna mensuptur. Basra ekolu eleştirel yön barındırdığından bu mektep tasavvufî anlayış olarak iki anlayış üzerine varlığını devam ettirmiştir: Bunlardan ilki ehl-i Sünnet anlayışını sistemleştiren büyük mutasavvıf ve müceddit Hasan-ı Basrî'nin başını çektiği "korku ve hüzün" anlayışı diğeri

---

[256] Bk. Akpınar, Ömer Faruk, "Süfyâne es-Sevrî'nin Hayatı ve Eserleri", Ulusal İslam Araştırmaları Dergisi, 2014, C. 22, ss.115-167, s.124-127.
[257] Özdilek, Çavuşoğlu, 2010, s. 27.
[258] Tek, Abdurrezak, "Süfyân-ı Sevrî/Tasavvuf", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 38,Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2010, s. 28.
[259] Bk. Ebû Abdurrahmân es-Sülemî, Zikruʾn-Nisvetiʾl-Müteabbidâtiʾs-Sûfiyyat-Kendini İbadete Adayan Sûfî Kadınlar-Tah. Mahmud Muhammed et-Tanâhî, Çev. Ali Akay,(1.Baskı), İlk Harf Yayınları, İstanbul 2012, s. 30.
[260] Tasavvuf Mecmûʿası, Vr. 91b, 93a.
[261] Bk. Küçük, Hülya, Ceyhan, Semih, "Râbia el-Adeviyye", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 34,Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2007, ss. 380-382, s.380.
[262] Bk. Feridüddîn Attar, 1985, s. 111-112.

ise tasavvuf ve zühd yaşamına ilâhî aşkla yeni bir yorum getiren Râbia el-Adeviyye'nin öncülüğünde yürüyen büyük mutasavvıf Marûf-i Kerhî'nin de dâhil olduğu "ilâhi aşka dayalı zühd" anlayışıdır. Râbiʿa el-Adeviyye'nin zühd anlayışı "Allah aşkı" temelliyken Hasan-ı Basrî'nin zühdü "Allah korkusu" temellidir.[263]

Râbʿa; kendisine gelinceye kadar hüzün, Allah ve cehennem korkusu üzerine inşa edilen mutasavvıfların zühd anlayışına yeni bir yorum getirerek tasavvufu Allah aşkı ve gönlünde Allah'tan başka kimseye yer açmama üzerine temellendirmiştir.[264]

Tasavvuf Mecmûʿası'nda ibadetin sadece Allah sevgisiyle yapılması ve sıkıntılar karşısında Allah'tan başka kimseden yardım dilenmemesi gerektiğine dair Râbia el-Adeviyye'nin yaşantısından kesitlerin aktarıldığı iki menkıbe bulunmaktadır. [265]

1.2.1.3.7. Şakîk-i Belhî (ö. 780)

Tebeuʾt-tâbiʿîn büyüklerinden olup asıl ismi Ebû Ali Şakîk b. İbrahim el-Ezdî'dir. Belh'te doğan Şakîk'in doğum tarihi belli değildir. Servet sahibi bir aileden dünyaya gelen Şakîk ticaretle uğraşırdı. Horasan meşayihinden olup büyük mutasavvıf İbrahim b. Edhem ve Ebû Hanife'nin derslerinde bulunduğu ve kendisinden feyiz aldığı, ayrıca Râbia el-Adeviyye ve Malik b. Dinar'la da görüştüğü rivâyet edilir. Aynı zamanda pek çok talebe yetiştiren Şakîk, evliyâdan Hâtem el-Esam'ın da hocasıdır. Maveraunnehir bölgesinde küffârla yapılan Kûlân savaşına katıldığı ve bu savaşta şehit olduğu rivâyetlerde geçmektedir.[266]

Şakîk-i Belhî'nin zühd anlayışında rızık konusunda Allah'a tam bir teslimiyet ve tevekkül hali vardır. Onun düşüncesine göre rızık için çabalamak tevekküle aykırıdır. Bu düşüncesiyle rızıkta gelecek endişesinin taşınmaması gerektiğine dair Allah'a karşı sonsuz tevekkül anlayışıyla tasavvufta yeni bir çığır açar. On göre Allah nasıl ki insanı yarınki namazdan ötürü şu anda sorumlu tutmuyorsa insan da yarının rızkını Allah'tan sorumlu tutmamalıdır.[267]

İlk dönem mutasavvıf müelliflerin tamamı Şakîk'in tevekkül anlayışına değinmişlerdir: Sülemî, tevekkül yolundaki tavrının hoş olup bu konuda güzel sözleri

[263] Bk. Yılmaz, 2004, s. 106-110.
[264] Tasavvuf Mecmûʿası, Vr. 82a, 97a.
[265] Tasavvuf Mecmûʿası, Vr. 82a, 97a.
[266] Bk. Ebû Abdurrahman es-Sülemî, Tabakatuʾs-Sûfiyye, Çev. Abdurrezak Tek, (1.Baskı), Bursa Akademi Yayınları, Bursa 2018, s. 27; Bolat, Ali, "Şakîk-ı Belhî", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 38,Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2010, ss. 305-306, s. 305; İslam Âlimleri Ansiklopedisi, 1985, s. 401.
[267] Bolat, 2010, s. 305.

olduğunu[268]; Attâr, fazilet sahipleri içerisinde mütevekkil olduğunu[269]; Kuşeyrî ise tevekkül konusunda geniş bir bilgisi bulunduğunu belirtir. [270]

Tasavvuf Mecmûʿası'nda Şakîk-i Belhî'nin vaaz ve nasihatlerine dair bir menkıbe[271] ve otuz yıl boyunca yanında kalan talebesi Hâtem el-Esâm'a bunca ilminden ne öğrendiğini sorduğunda Hâtem'in kendisine ilimden edindiği sekiz faydayı tafsilatlı anlattığı bir bölüm yer almaktadır.[272]

1.2.1.3.8. Davûd-i Tâî (ö. 781)

Asıl ismi Ebû Süleyman Davud b. Musayr Et-Tâî'dir. Doğum yılı belli değildir. Horasanlı olup Hanefi mezhebi imamı Ebû Hanife'nin talebesi ve büyük zatlardan Habib-i Acemî'nin halifesidir. Tanınmış büyük sûfîlerden Marûf-i Kerhî, Davûd-i Tâî'nin mürididir. Ebû Hanife'nin yanında yirmi yılı aşkın fıkıh ve hadis derslerini okuyan Dâvud-i Tâî, fıkıh alanında önemli bir seviyeye gelmiştir. Zühdî yaşantıya yöneldikten sonra kitaplarını Fırat nehrine attığı söylenir. M. 781 senesinde Bağdat'ta vefat etmiştir.[273]

Davûd-i Tâî, kanâatın zirvesini yakalayan bir şahsiyettir. O kanâatı ve zühdüyle kendinden sonraki sûfîlere örnek olmuştur. Zühd hayatını seçtiği vakit üzerinde bulunan yirmi akçeyle yirmi yıl idare ettiği rivâyetlerde anlatılır.[274]

Davûd-i Tâî'nin başka bir meziyeti de haram ve şüphelerden kaçınma konusunda çok hassas davranan, makâm ve hediye kabul etmeyen bir zâhit olmasıdır. O, varlıklı olmasına rağmen dünya malına kıymet vermeyen bir şahsiyetti. Müridi olan Marûf-i Kerhî, Davûd kadar dünyayı hakir gören kimseyi görmediğini söyler. Yine Attar'ın aktardığına göre babasından kendisine çok sayıda ev miras kalan Dâvûd-i Tâî; bir eve girer, yıkılıncaya kadar o evde kaldıktan sonra başka bir eve taşınırdı. Evleri niçin tamir etmediğini soranlara, dünyayı imar etmemek üzerine Allah'a söz verdiğini söylemiştir.[275]

[268] Ebû Abdurrahman es-Sülemî, 2018, s. 27.
[269] Feridüddîn Attâr, 1985, s. 267.
[270] Kuşeyrî, 1980, s. 55.
[271] Tasavvuf Mecmûʿası, Vr. 72b.
[272] Tasavvuf Mecmûʿası, Vr. 142a-144a.
[273] Bk. Kara, Mustafa, "Dâvûd et-Tâî", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 9, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1994, ss. 48-49.
[274] Kuşeyrî, 1980, s. 53.
[275] Feridüddîn Attâr, 1985, s. 300.

Tasavvuf Mecmûʿası'nda Davûd-i Tâî'nin zühd ve takvasına dair bir menkıbe [276], Halvetiyye tarikatı silsilesindeki yeri [277] ve önceleri Mecusi olan Marûf-i Kerhî'nin Dâvûd-i Tâî sohbetlerine katılarak büyük meşayihten olduğundan bahsedilir. [278]

1.2.1.3.9. Fudayl b. İyâz (ö. 803)

Asıl adı Ebû Alî el-Fudayl b. İyâz b. Mesʿûd et-Temîmî el-Yerbûî olup Horasan'ın ilk büyük sûfîlerdendir. Semerkand'da doğmuş, Ebiverd'de büyümüştür. M. 803 senesinde Mekke'de vefat etmiştir.[279]

Fudayl b. İyâz, tasavvuf kaynaklarından gelen muhtelif rivâyetlere göre önceleri yol kesici bir eşkıyâ iken etkilendiği bir olaydan ötürü tevbe ederek memleketini terk etmiş ve Küfe'ye gitmiştir. Küfe'de iken Ebû Hanife, Süfyân-ı Sevrî gibi zahitlerin sohbnetinde bulunmuş ve ömrünün sonuna kadar ilim ve ibadetle meşgul olmuştur. Büyük mutasavvıflardan Bişr-i Hâfî ve Serîr Sekâtî'nin yetişmesine katkıda bulunmuş ve kendilerine mürşitlik yapmış büyük bir şahsiyettir. [280]

Fudayl b. İyad, zühdî yaşantıya yeni bir yorum getirerek Allah'a ulaşmanın yolunun gönül zenginliği ve samimiyetten geçtiğini ifade etmiştir. Onun anlayışına göre zühd, kişinin nefsini yenmek için hoşa giden yiyeceklerden perhiz etmesi değil, insana faydalı amelleri işlemesidir. Abdurrahman es-Sülemî, onun bu hususta şöyle dediğini aktarır: "Bize göre [Hakk'a giden yolda] amacına ulaşan, buna çok namaz kılmak ve oruç tutmakla değil; gönül zenginliği, kalp selâmeti ve ümmete nasihatıyla ulaşmıştır. Kişi çok namaz kılıp oruç tutarak değil gönül zenginliği, samimiyet ve vicdanlı olmakla Allah'a yaklaşmış olur." [281]

Fudayl b. İyaz, insanların en hayırlısı insana faydalı olandır, anlayışından hareketle sosyal yardımlaşma ve dayanışmaya teşvik etmekle tasavvufta yeni bir çığır açmıştır. Bu hususta Yahyâ b. Muâz'ın aktardığına göre: "Bir gün Fudayl b. İyâz'ın yanında bir adamdan sitâyişle bahsettiler. Dediler ki: 'O zât, ağzına helva almaz!' Fudayl onlara dedi ki: Helva yemeyi bırakmak bir mürüvvet mi sanki? Siz onun akrabasını gözetip gözetmediğine, öfkesini yenip yenmediğine, komşularına, dul kalmış kadınlara ve

[276] Tasavvuf Mecmûʿası, Vr. 61b.
[277] Tasavvuf Mecmûʿası, Vr. 109a.
[278] Tasavvuf Mecmûʿası, Vr. 62a.
[279] Bk. Ebû Abdurrahman es-Sülemî, 2018, s. 3; Kuşeyrî, 1980, s. 44; Feridüddîn Attâr, 1985, s. 128.
[280] Türer, Osman, "Fudayl b. İyâz", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 13, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1996, ss. 208-209, s. 208.
[281] Ebû Abdurrahman es-Sülemî, 2018, s. 4.

yetimlere karşı nasıl davrandığına bakınız. Din kardeşlerine ve arkadaşlarına karşı huy ve edebi nedir? İşte hükmünü verirken asıl bunlara dikkat edin. ” der. [282]

Tasavvuf Mecmûʿası’nda Fudayl b. İyâz’in zühd ve takvasına dair bir menkıbe geçmektedir.[283]

1.2.1.3.10. Marûf-i Kerhî (ö. 815)

Asıl adı Ebüʾl-Mahfûz Maʿrûf b. Fîrûzân el-Kerhî’dir. Bağdat’ın Kerh beldesinde doğmuştur. Ailesi Ali b. Musa Rıza’nın azatlılarındandır. Davûd-i Tâî’nin talebesi, Serîr es-Sekâtî’nin mürşididir. Hristiyan bir anne babadan olup Ali b. Musa er-Rıza vasıtasıyla Müslüman olduktan sonra onun kapıcılığını yapmıştır. Musa Rıza’yı ziyarete gelenlerin imamın kapısında yaptıkları izdiham nedeniyle kaburga kemiklerinin kırılması sonucu M. 815 tarihinde Bağdat’ta vefat etmiştir.[284]

Kaynakların aktardığına göre önceleri Hristiyan olan Marûf-i Kerhî, henüz küçük yaştayken ailesi tarafından bir rahibe dinini öğrenmesi için emanet edilir. Rahibin teslis inancını savunmasına karşı çıkan Marûf kendisinden dayak yedikten sonra kiliseden ayrılarak yıllarca din arayışına girer. Sonunda Ali b. Musa Rıza’ya yolu düşer ve ondan etkilenerek Müslüman olur.[285]

Marûf’un Müslüman olduktan sonra zühdî yaşantıya dönmesi Dâvûd-i Tâî’nin müridi İbni Semmâk vasıtasıyla olmuştur.[286] Marûf-i Kerhî’nin Dâvûdi Tâî sohbetlerine katılıp kendisinden feyiz aldıktan sonra tasavvuf yolunda çokça riyâzet ve çile çektiği kaynaklarda geçmektedir. [287]

Marûf-i Kerhî; talebesi Serir es-Sekâtî’ye Allah’tan bir şey istediği vakit Marûf’un hürmetine, diyerek dua etmesini nasihat etmiş. Böylece tasavvufta tevessül geleneğini başlatarak [288] şeyh-mürid ilişkisinde yeni bir çığır açmıştır. Kuşeyrî, Marûf’un duası kabul olduğu için insanların sağlığında kendisinden dua talep ettikleri gibi öldükten sonra da kabrinden feyiz ve bereket aradıklarını söyler.[289]

---

[282] İslam Âlimleri Ansiklopedisi, 1985, s. 206.
[283] Tasavvuf Mecmûʿası, Vr. 106a.
[284] Bk. Ebû Abdurrahman es-Sülemî, 2018, s. 37; Feridüddîn Attâr, 1985, s. 357; Kuşeyrî, 1980, s. 45.
[285] Bk. Feridüddîn Attâr, 1985, s. 357-358; Kuşeyrî, 1980, s. 45-46.
[286] Kuşeyrî, 1980, s. 46.
[287] Ebû Abdurrahman es-Sülemî, 2018, s. 37.
[288] Öngören, Reşat, "Maʿrûf-i Kerhî", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 28, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2003, ss. 67-68, s. 68.
[289] Kuşeyrî, 1980, s. 45.

Marûf-i Kerhî'nin zühd anlayışı dünyaya değer vermeme üzerine kuruludur. Dünyalık namına yanında hiçbir şey bulundurmamış, ölmeden önce kendisine vasiyet etmesini isteyenlere: "Öldüğüm zaman iç gömleğimi sarınız. Zira dünyaya anadan doğma üryan geldiğim gibi isterim ki o şekilde dünyadan çıkmış olayım." demiştir. [290] Kuşeyri'nin aktardığına göre Muhammed b. Hüseyin'in babası Marûf-i Kerhî'yi rüyasında görerek Allah'ın kendisine ne şekilde muamele ettiğini sormuş, o da cevaben fakiriği tercih edip fakirleri sevdiği için kendisini affettiğini söylemiştir. [291] Ebû Abdurrahman es-Sülemî'nin aktardığına göre Ebû Süleyman ed-Dârânî, Marûf-i Kerhî'ye Allah'a ibâdet edenlerin neyle güç yetirdiklerini sorduğunda kendisine şöyle cevap vermiştir: "Kalplerinde dünyayı çıkarmakla. Çünkü kalplerinde dünyadan bir şey kalsa, bir tek secdeleri bile geçerli olmaz." [292]

Hz. Muhammed'in Üveys el-Karânî'yi ehl-i beytten sayması gibi İmam Ali b. Musa er-Rıza da yıllarca hizmetinde bulunan Maruf-ı Kerhî'yi ehl-i beytten saydığını belirtmiştir: "Ma'rûf, huy ve muhabbet bakımından ehl-i beyttendir. Fakat ırk ve neseb bakımından değil. Muhakkak o kerem ve izzet bakımından, Selmân-ı Fârisî'nin ceddimize ilhak edilip ehl-i beytten sayıldığı gibi, O da bize dâhil edilmiştir." [293]

Marûf-i Kerhî, Râbiat'ül Adeviyye'nin gönlünde Allah'tan başka kimseye yer açmama ve Allah aşkı üzerine temellendirdiği İlahî aşka tasavvufta yeni bir yorum getirerek kulların gönlüne ilham olunan ilâhî aşkın ceht ve gayret sonucu değil, Allah'ın lutüf ve kereminin bir ihsanı olduğunu ifade etmiştir.[294]

Tasavvuf Mecmûʿası'nda Marûf-i Kerhî'nin Müslüman oluşuyla ilgili bir menkıbe, tüm meşayih silsilelerinin kendisine dayandığına dair bir görüş, Hz. Ali aracılığıyla Hz. Muhammed'e ulaşan Halvetiyye tarikatı silsilesi içerisindeki yeri ve Nakşibendiyye tarikatı silsilesinin Şeyh Ebûʾl-Kasım Gürgânî'den itibaren ayrılan ikinci kolundaki yeri hakkında bilgi verilmiştir. [295]

1.2.1.3.11. Serî es-Sekatî (ö. 865)

Asıl adı Serî b. Mugallis es-Sekatî'dir. Künyesi Ebûʾl-Hasan'dır. M. 772 senesinde Bağdat'ın Kerh beldesinde doğmuştur. Serî es-Sekâtî, Marûf-i Kerhî'nin talebesi ve

[290] Kuşeyrî, 1980, s. 46.
[291] Age. , s. 46.
[292] Ebû Abdurrahman es-Sülemî, 2018, s. 38.
[293] İslam Âlimleri Ansiklopedisi, 1985, s. 330.
[294] Öngören, 2003, s. 68.
[295] Tasavvuf Mecmûʿası, Vr. 62a, 61b, 109a, 128a-128b.

dayısının oğlu olan Cüneyd-i Bağdadi'nin mürşididir. Bişr-i Hâfî ve Hâris el-Muhâsibi'nin sohbetlerine katılarak kendilerinden feyiz almıştır. Babasının sakatîlik mesleğini sürdürerek geçimini sağlamıştır. Marûf-i Kerhî'den feyiz ve irşâd alan Seri es-Sekâtî, zühd yolunu seçerek ilim tahsil etmeye başlamıştır. Hadis rivâyet etmek ve ilim tahsil etmek amacıyla Suriye, Kudüs, Dımeşk ve Mekke gibi ilim merkezlerine seyahatlerde bulunduktan sonra Bağdat'a geri dönmüş ve ömrünün sonuna kadar burada halkı irşâdla meşgul olmuştur. M. 865 senesinde Bağdat'ta vefat etmiştir.[296]

İlk dönem müellif mutasavvıflar, Seri es-Sekatî'nin tasavvufa katkılarından övgüyle bahsetmişlerdir: Kuşeyrî, onun takvâda, sünnetin durumunu bilmekte ve tevhîd ilmine vakıf olmakta zamanın biricik insanı olduğunu [297], Ebû Abdurrahman es-Sülemî Bağdat'ta tevhîd diliyle ve hallerin hakîkatleri hakkında konuşan ilk kişi olduğunu ve yaşadığı dönemde Bağdatlıların şeyhi ve imamı olduğunu [298], Feridüddîn Attâr ise tasavvuf ehlinin imamı olup muhtelif ilimlerde kemâl derecesinde olduğunu [299] belirtmiştir.

Seri es-Sekatî'nin tasavvuf anlayışına göre sûfî o kimsedir ki onun marifet nuru takva nurunu söndürmez. Yani Allah'ın rahmet ve mağfiretine sığınıp günah işlemez. Kur'ân ve sünnetin hakîkatına zıt olan batınî sözler söylemez ve Allah'ın kendisine vermiş olduğu lütuf ve kerâmetlere güvenerek haramın hududunu çiğnemez.[300] Ona göre şehvetten hâsıl olan günahlar affedilir, ancak kibirden hâsıl olan günahlar affedilmez. Hz. Âdem'in günahı şehvetten hâsıl olduğundan affedilmiş, İblis'in günahı ise kibirden ötürü affedilmemiştir.[301]

Seri es-Sekatî, kâinatta yaratılan her varlığın Allah aşkıyla görevini yerine getirdiğini ifade ederek ilâhî aşk mefhumuna yeni bir bakış açısı kazandırmıştır. Yanındakilerle aşk üzerine muhabbet ettiği bir esnada bileğinin derisini tutup çekerek şunları söyler: "Allah'ın izzetine yemin olsun, eğer şu deri Allah'ın muhabbetinden ötürü

[296] Bk. Ebû Abdurrahman es-Sülemî, 2018, s. 20; Feridüddîn Attâr, 2007, s. 363; Kuşeyrî, 1980, s. 47; Uludağ, Süleyman, "Serî es-Sakatî", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 36, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2009, ss. 564-565.
[297] Age. , s. 47.
[298] Ebû Abdurrahman es-Sülemî, 2018, s. 20.
[299] Feridüddîn Attâr, 1985, s. 363.
[300] Kuşeyrî, 1980, s. 48.
[301] Feridüddîn Attâr, 2007, s. 130.

bu kemiğin üzerinde kurumuş ve kemiğe yapışmıştır, desem doğru söylemiş olurum. ” der.[302]

Seri es-Sekatî; fütüvvet anlayışını kimseye muhtaç olmayacak kadarıyla dünya iaşesi için çalışmak, kimseye el açmamak ve kimseye verecek kadar mal biriktirmemek üzerine temellendirmiştir. Talebesi Cüneyd-i Bağdâdî'nin aktardığına göre bir gün Seri es-Sekatî, kendisine cennete götürecek kısa bir yol tanıdığını söylemiş. Cüneyd o yolun ne olduğunu sorunca şöyle cevap vermiştir: "Hiç kimseden hiç bir şey isteme, hiç kimseden hiç bir şey kabul etme ve beraberinde herhangi bir kimseye vereceğin bir şey de olmasın." [303]

Tasavvuf Mecmûʿası'nda Serî es-Sekatî'nin ismi sadece bir yerde geçmektedir. Buna göre Hz. Muhammed'in Hz. Ali'ye gözlerini yumdurarak üç kez telkin ettiği cehrî zikri, Zeynelʿâbidîn'in Seri es-Sekatî'ye onun da Câbîr Mağribî'ye telkin ettiğinden bahsedilmiştir.[304]

1.2.1.3.12. Cüneyd-i Bağdâdî (ö. 909)

Asıl adı Ebüʾl-Kâsım Cüneyd b. Muhammed el-Hazzâz el-Kavârîrî'dir. Aslen Nihavendlidir. Bağdat'ta doğup büyümüştür. Babası züccaciyeci olduğundan kendisine züccaciyecilik manasına gelen el-Kavârîrî denilmiştir. Cüneyd-i Bağdâdî ipek ticaretiyle meşgul olduğundan "Hazzâz" lakabıyla da tanınmıştır. Henüz küçük yaşlarda ilim tahsil eden Cüneyt, Ebû Sevr el-Kelbî'den fıkıh dersleri alarak onun mezhebi üzerine fetva veren bir fakih olmuştur. Ayrıca büyük sûfîlerden dayısı Seri es-sekâtî, Haris el-Muhâsibî ve Muhammed b. Ali el-Kassâb'ın sohbetlerinde bulunmuştur. Sûfîlerin ileri gelenlerinden olan Cüneyd herkes tarafından kabul görmüştür. Tasavvuf erbâbınca örnek alınmış, kendisinden sûfîlerin beyi ve onların dili anlamına gelen "seyyiduʾt-tâife" ve "lisânuʾl-kavm" diye bahsedilmiştir. Adına nisbetle görüşleri doğrultusunda "Cüneydiyye" tarikatı kurulmuştur. M. 909'da Bağdat'ta vefat etmiştir.[305]

Cüneyd-i Bağdâdî, ilmî çevrede yetiştiğinden henüz küçük yaşlardayken Ebû Sevr'in fıkıh meclislerinde bulunmuş ve yirmili yaşlarda fetva verecek seviyeye

[302] Kuşeyrî, 1980, s. 48.
[303] Kuşeyrî, 1980, s. 49.
[304] Tasavvuf Mecmûʿası, Vr. 34b.
[305] Bk. Ebû Abdurrahman es-Sülemî, 2018, s. 75; Feridüddîn Attâr, 2007, s. 450; Kuşeyrî, 1980, s. 70; Ateş, Süleyman, "Cüneyd-i Bağdâdî", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 8, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1993, ss. 119-121.

ulaşmıştır.[306] Feridüddîn Attar onun usûlda ve fürûda fetva verme ehliyetine sahip olduğunu belirtmiştir. Dayısı Seri es-Sekâtî'nin zühd sahibi bir sûfî oluşu Cüneyd'in fıkhî ilimlerin yanında tasavvufla uğraşmasını da sağladığından şerʿî ilimlerle tasavvuf ilmini birleştirmiş çok yönlü bir sûfî olmuştur. Attâr, onun "Şerîat ve tarikatta nihâi noktaya ulaşmış olup zühd ve aşkta eşsiz ve hakîkatte müçtehid" olduğunu söylemiştir.[307]

Cüneyd-i Bağdâdî, Bağdat ekoluna mensup pek çok sûfînin yetişmesini sağlayarak tasavvufun gelişmesine öncülük etmiş büyük bir mutasavvıftır. Ebû Muhammed el-Cerîrî, Ebüʾl-Abbas İbnüʾl-Arabî, İsmail b. Nüceyd, Ali b. Bündâr es-Sayrafî, Ebû Bekir Şiblî, Mümşâd ed-Dineverî, Abduʾllah eʾş-Şaʿrânî, Muhammed b. Ali el-Kettânî, Ebû Bekir el-Vâsıtî, Ebû Amr ez-Zeccâcî Cüneyd'in sohbetinde bulunarak onun müridi ve halifeleri olan ünlü sûfîlerdir.[308]

Cüneyd-i Bağdâdî, tüccar olduğu halde diğer tüm mutasavvıflar gibi dünyaya değer vermeyerek kendisini tamamen Allah'a adamıştır. Rivâyetlerde Ticaretle uğraştığı vakitlerde dahi dükkânının bir köşesine serdiği seccadesinde sık sık namaz kılıp ibâdet ederek vaktini geçirdiği söylenir.[309] Cüneyd-i Bağdâdî'nin "Biz tasavvufu kîl ü kâlden (sözden) almadık fakat onu açlıktan, dünyayı terk etmekten, ülfet verdiğimizden ve güzel nesnelerden uzaklaşmaktan edindik." [310] sözü Cüneyd'in dünya malına hiç önem vermediğinin delilidir. Ona göre dininin ve bedeninin selamette olmasını dileyen kimse halktan uzlet etmelidir, zira uzlet gönle sürûr verir.[311]

Hz. Muhammed'in sünnetine ve siretine önem veren Cüneyd-i Bağdâdî bir sûfînin daima Hz. Muhammed'in yolunu takip etmesi ve sünnete göre yaşaması gerektiğini ifade etmiştir. O, Hz. Muammed'in izinden gidenlerin dışında bütün yolların halk için kapalı olduğunu, Kur'ân'ı hıfzedip hadisle muamele etmeyenlere tasavvuf hususunda uyulmaması gerektiğini, ilimlerinin ve mezheplerinin Kur'ân ve sünnete bağlılık olduğunu ve tasavvuf ilminin sünnetle ayakta durduğunu ifade etmiştir.[312]

Cüneyd-i Bağdâdî, Lâfzen olmasa da anlam olarak vahdet-i vücud anlayışını ilk ortaya atan kişidir. Onun tevhîd anlayışına göre sâlikin cehdi Allah'ın kurbiyetine

[306] Ebû Abdurrahman es-Sülemî, 2018, s. 75; Kuşeyrî, 1980, s. 70.
[307] Feridüddîn Attâr, 2007, s. 450.
[308] Bk. Ateş, Süleyman, Cüneyd-i Bağdâdî, Hayatı, Eserleri ve Mektupları, (1.Baskı), Sönmez Neşriyat Yayınları, İstanbul 1970, s. 47.
[309] Kuşeyrî, 1980, s. 72.
[310] Kuşeyrî, 1980, s. 70.
[311] Tasavvuf Mecmûʿası, Vr. 30a-30b.
[312] Kuşeyrî, 1980, s. 71.

vesiledir. Ona göre Kurbiyet-i nevâfil ve kurbiyet-i ferâiz olmak üzere kişi iki şekilde Allah'a yakın olur. Mutasavvıfların yakınlaşması kurb-ı ferâizledir. Kurb-ı ferâiz Allahın zatı ve şıfatlarında kişinin benliğini yok etmesidir. Cüneyd-i Bağdâdî'nin tasavvufî tevhîd anlayışına göre Hades kadime (Allah'a) yaklaştığı vakit hadesten eser kalmaz, kadimde (Allah) yok olur. Zira ikisinin birlikte olması mümkün değildir. Bunun için tevhîd, izafî varlığı iskat ederek hükümsüz bırakır. Böylece kulun benliğinin Allah'ın varlığında yok olması durumu oluşur. Neticede Allah'ın zatı kendi kendini tevhîd eder, zira Allah'ın birliği kendi varlığındadır. [313] Cüneydin bu görüşleri vahdet-i vücut teorisini sistemleştiren Muhiddin-i Arabî'nin bazı görüşleriyle paralellik arz etmektedir. Bu hususta Ateş, vahdet-i vücudun bir nevi ilk yorumları olabilecek Cünyed'in tasavvufî tevhîd anlayışıyla ilgili olarak şöyle der: "Gerçekten Cüneyd, Hâris el-Muhâsibi ve Serî es-Sekâtî gibi sûfîlerin üzerinde durdukları tasavvufî tevhîd anlayışını derinleştirmiş ve bu kavrama yeni boyutlar kazandırmıştır." [314]

Cüneyd-i Bağdâdî, sülûk yolunda çekilen sıkıntı ve belalara ayrı bir önem vererek kişilere ve konumlarına göre belanın neticelerini kategorileştirmiştir. Ona göre bela bir çerağ misali ariflerin önünü aydınlatarak Allah'ın tecellîsini daha iyi görmelerini sağlar. Ayrıca bela müritlere bir rahmet tokadı görevini gördürür ve onları gaflet uykusundan uyandırır. Gafilleri ise musibetlere karşı sabredemeyip isyan etmeleri nedeniyle helâka götürür.[315]

*Tasavvuf Mecmûʿası'*nda Cüneyd-i Bağdâdî'nin faziletlerine dair muhtelif yerlerde geçen dört menkıbesi [316], dininin selamette olmasını isteyenlerin uzlet etmesi gerektiğine dair tavsiyesi; belaların arif, mürit ve gafil üzerindeki neticelerinin farklı olduğuna dair görüşü, sema etmenin şartlarına ve dostluğa dair düşüncesi, Allah'ın kitabı ve sünnete sarılan bir sûfînin şüphe ve bidatlere düşmeyeceğine dair görüşü ve Nakşibendiyye tarikatı silsilesindeki yeri yer almaktadır.[317]

1.2.1.3.13. Ebû Hafs el-Haddâd (ö. 874)

Asıl ismi Ebû Hafs b. Seleme el-Haddâd en-Nişâbûrî'dir. Demircilikle uğraştığı için Haddâd lakabıyla meşhur olmuştur. Nişâbûra bağlı Kırdabad isimli köyde doğmuştur. Ubeydullah bin Mehdî Ebî Verdî ve Ali en-Nasrabâdî, Ebû Turâb en-

[313] Tasavvuf Mecmûʿası, Vr. 61a.
[314] Ateş, 1993, s. 120.
[315] Tasavvuf Mecmûʿası, Vr. 38b.
[316] Tasavvuf Mecmûʿası, Vr. 66b,71b, 86a, 98b.
[317] Tasavvuf Mecmûʿası, Vr. 30a, 35b, 72a, 73b, 79a, 128b.

Nahşebî'den dersler almıştır. Büyük mutasavvıflardan Ebû Osman el-Hîrî ve Şâh Şücâʿ-ı Kirmânî kendi talebeleridir. Ebû Hafs ümmî olup Arapça bilmediği halde ilâhi lütufla büyük bir âlim olmuş, fütuvvet ve melâmî fikirleriyle tanınmıştır. M. 874 tarihinde Nişâbûr'da vefat etmiştir.[318]

Ebû Hafs, fütüvvete dair görüşleriyle tanınan bir sûfîdir. Ona göre fütüvvet anlatmakla değil fiil ve tatbikatla olur. Onun fütüvveti "insaf etmek, lakin insaf beklememek" şeklinde tanımlaması büyük sûfî Cüneyd-i Bağdâdî'nin çok hoşuna gitmiş ve bu sözden daha güzelini kimsenin söyleyemeyeceğini ifade etmiştir. [319]

Ebû Hafs'ın zühd anlayışı diğer sûfîlerinkinden farklıdır. Melâmî görüşlerin etkisiyle nefsini sürekli yeren Ebû Hafs yaptığı iyilikleri görmeyen ve nefsine güvenmeyen bir sûfîydi. Ona göre kendinden hoşnut olan helak olur, Kurʾân ve sünnetle söz ve fiillerini tartmayan, her zaman nefsini suçlamayıp ona muhalefet etmeyen aldanmıştır, nefsine rıza gözüyle bakan mahvolmuştur.[320]

Tasavvuf Mecmûʿası'nda Ebû Hafs el-Haddâd'ın Ebû Osman el-Hîrî'yi talebeliğe ne şekilde kabul ettiğine bir menkıbe geçmektedir. [321]

1.2.1.3.14. Yahya b. Muaz (ö. 872)

Asıl ismi Ebû Zekeriyyâ Yahyâ b. Muâz b. Cafer er-Râzî'dir. M. 786'da Rey'de doğmuş. Künyesi Ebû Zekeriyyâ, lakabı Vâiz'dir. İlim tahsil etmek amacıyla Bağdat, Belh, Şiraz gibi önemli ilim merkezlerini gezmiştir. Buralarda İshâk b. Süleymân er-Râzî, Mekkî b. İbrâhîm el-Belhî, Ali b. Muhammed, Ahmed b. Harb ve büyük sûfî Fudayl b. İyâz'la görüşerek kendilerinden ilim tahsil etmiştir. Ayrıca çağdaşı olduğu Bâyezîd-i Bistâmî, Cüneyd-i Bağdâdî ve Ebû Turâb en-Nahşebî gibi sûfîlerle görüştüğü söylenir. M. 872 senesinde Nişâbûr'da vefat etmiştir.[322]

Başını Hasan-ı Basrî'nin çektiği Basra tasavvuf ekolunda havf yani korku ve hüzün hisleri baskın iken başını Yahya b. Muaz'ın çektiği Nişâbûr tasavvuf ekolunda ise recâ yani ümit ve bağışlanma hissi baskındı. Bu sebeple Yahya b. Muaz vaazlarında daima Allah'ın af ve mağfiretinin sınırsız olduğundan dem vurmuştur. İlk dönem tasavvuf

[318] Bk. Feridüddîn Attâr, 2007, s. 425; Kuşeyrî, 1980, s. 65; Yazıcı, Tahsin, "Ebû Hafs el-Haddâd", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 10, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1994, ss. 127-128.
[319] Feridüddîn Attâr, 2007, s. 430.
[320] Bk. Kuşeyrî, 1980, s. 65; Feridüddîn Attâr, 2007, s. 425-435.
[321] Tasavvuf Mecmûʿası, Vr. 63b.
[322] Yazıcı, Tahsin, "Yahyâ b. Muâz", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 43, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2013, ss. 257-258.

kaynaklarının tamamında recâsının çok geniş olduğundan ve recâ ilmi hakkında güzel görüşlerinin olduğundan bahsedilir.[323]

Yahya b. Muaz, tasavvuf ilmine yenilikler getirmekle tanınmış bir şahsiyettir. Onun kendinden önceki sûfîlerin benimsediği havf yerine recayı, fakr hali yerine ğınayı tercih etmesi; semâ ve raksı meşru görmesi, seyr ü sülûkü ve tasavvufî makâmları sistemleştirip tasnif etmesi tasavvuf ilmine yaptığı başlıca yeniliklerdendir.[324]

Yahya b. Muaz'ın zühdü merhamet, bağışlanma ve takva üzerinedir. Ona göre takvası olmayan kişi zâhit olamaz.[325] Ona göre zühdün alameti üç şeydir: kıllet, halvet ve açlık. [326] Yahya b. Muaz'ın zühd anlayışına göre iman; havf, reca ve muhabbet üzerine kuruludur.[327]

1.2.1.3.15. Ebû Osman el-Hîrî (ö. 910)

Asıl adı Ebû Osmân Saîd b. İsmâîl b. Saîd b. Mansûr el-Hîrî en-Nişâbûrî'dir. M. 844 senesinde Rey'de doğan el-Hîrî, ölümüne kadar Nişâbûr'un Hire mahallesinde yaşam sürdüğünden el-Hîrî, olarak tanınmıştır. İlk tasavvuf eğitimini Yahya b. Muaz ve Şâh Şücâ-ı Kirmânî'den alan el-Hîrî; daha sonra Nişâbûr'da Melâmet ve fütüvvete dair fikirleriyle tanınmış olan büyük mutasavvıf Ebû Hafs el-Haddâd'ın yanında tasavvuf, hadis ve şerîat ilimlerini öğrenmiş ve Ebû Hafs'ın kızıyla evlenmiştir. Cüneyd-i Bağdâdî, Rüveym, Yusuf b. Hüseyn ve Muhammed b. Fadl gibi sûfîlerin sohbetlerine katılarak kendilerinden feyiz almıştır. Onun sohbetlerinin etkisiyle tasavvuf Nişâbûr ve civarında yayılmıştır. M. 910 senesinde Nişâbûr'da vefat etmiştir.[328]

Ebû Osman el-Hîrî, etkili sözleri dolayısıyla Nişâbûrlular tarafından çok sevilmiştir. Feridüddîn Attâr'ın aktardığına göre tasavvuf ehlinin sözlerini aktarsın diye halk tarafından kendisine hususi bir kürsü hazırlanmıştır.[329] Kaynaklar onun vaazlarıyla Nişâbûr ve civarında tasavvufu ilk yayan kişi olduğunu aktarmaktadır. [330] Nişâbûr'da tasavvufa yaptığı katkılara değinen Kuşeyrî kendisi hakkında şöyle der: "Dünyada üç kişi

[323] Bk. Kuşeyrî, 1980, s. 63; Feridüddîn Attâr, 2007, s. 396; Ebû Abdurrahman es-Sülemî, 2018, s. 50.
[324] Bk. Yazıcı, 2013, s. 257-258; Kuşeyrî, 1980, s. 63-64; Feridüddîn Attâr, 2007, s. 396-411; Ebû Abdurrahman es-Sülemî, 2018, s. 50-52.
[325] Kuşeyrî, 1980, s. 63.
[326] Ebû Abdurrahman es-Sülemî, 2018, s. 52.
[327] Feridüddîn Attâr, 2007, s. 404.
[328] Ebû Abdurrahman es-Sülemî, 2018, s. 85; Feridüddîn Attâr, 2007, s. 510; Kuşeyrî, 1980, s. 72; Yetik, Erhan, "Ebû Osman el-Hîrî", TDV İslam Ansiklopedisi, C.10, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1994, s. 208.
[329] Feridüddîn Attâr, 2007, s. 510.
[330] Bk. Ebû Abdurrahman es-Sülemî, 2018, s. 85; Feridüddîn Attâr, 2007, s. 510; Kuşeyrî, 1980, s. 72.

var, dördüncüleri yoktur. O kişiler de: Nişâbûr'da Ebû Osman, Bağdat'ta Cüneyd, Şam'da Ebû Abdullah b. Cellâ'dır." [331]

Ebu Osman el-Hîrî'nin zühd anlayışı aza kanâat etme, elindekini başkasıyla paylaşma, hiç kimseden hiçbir şey talep etmeme, insanlardan gelen azıcık iyiliği çoğa sayma, kendisinin yaptığı iyiliği hiçe sayıp karşılığında minnet etmeme ve başa kakmama üzerinedir.[332]

Hicri III. yüzyılda Irak'ta sûfî anlayışı, Horasan'da ise Melâmîlik gelişmiştir. Melâmîler riya, kendini beğenme ve şöhret düşkünlüğü gibi kötü duygulara karşı nefsi kınama; amellerinin başkaları tarafından görülmemesi için onları gizleme, riyaya düşmemek için sûfîler gibi özel kıyafetler giymek yerine halktan biriymış gibi görünmeyi tercih etmişlerdir. Ebû Hafs el-Haddâd ve Hamdûn el-Kassâr'la başlayan Melâmîlik anlayışı Ebû Osman el-Hîrî ve talebesi İbn Nuceyd vesilesiyle Nişâbûr'da yaygınlık kazanmıştır. Bu nedenle Ebû Osman el-Hîrî, Melâmîliğin Nişâbûr'da önemli temsilcilerinden sayılmıştır.[333]

Ebû Osman el-Hîrî'nin zühd anlayışı Melâmîliğin etkisiyle varlığın ve yokluğun eşitliğine dayanmaktadır. Ona göre Allah'ın bahşettiği her hâl ve duruma kişi razı olmalıdır. Bu nedenle kişinin kalbinde vermekle vermemek, aziz olmakla zelil olmak bir olmadıkça imanı kâmil değildir.[334] Bu hususla ilgili olarak şöyle der: "Kırk seneden beri Cen el-Hîrî, b-ı Hak beni hangi durumda bulundurmuş ise ondan nefret etmediğim gibi o durumdan başka bir duruma nakletmiş ise ona da kızmış değilimdir." [335]

Ebû Osman el-Hîrî'nin Melâmîlik anlayışına göre kişi karşılaştığı her durumda sebebinin kendisi olduğuna dair bir pay çıkarmalıdır. Bir gün müritleriyle yolda yürürken biri damdan başına kül döker. Öfkeye kapılan müritleri bu kişiye eziyet etmeye teşebbüs ettiklerinde onlara mani olur ve Melâmî düşünceler etkisiyle, "Ateşe lâyık olan bir kimseye, kül ile sulh yaparlarsa buna binlerce defa şükretmek lâzım gelir." [336] diyerek nefsini kötülemiş ve nefsine bu kötü durumdan bir pay çıkarmıştır.

---

[331] Kuşeyrî, 1980, s. 72.
[332] Tasavvuf Mecmûʿası, Vr. 73b.
[333] Bk. DİA, "Melâmiyye", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 29, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2004, s. 25-29
[334] Feridüddîn Attâr, 2007, s. 515.
[335] Kuşeyrî, 1980, s. 73.
[336] Feridüddîn Attâr, 2007, s. 513.

Tasavvuf Mecmûʿası'nda Ebû Osman el-Hîrî'nin ilim yolundaki azim ve kararlılığını gösteren bir menkıbe ve Melâmî düşüncelerin etkisiyle zühdî yaşantıya dair yaptığı nasihatler yer almaktadır.[337]

1.2.1.3.16. Şâh Şücâʿ-ı Kirmânî (ö. 889)

Asıl adı Ebüʾl-Fevâris Şâh b. Şücâʿ el-Kirmânî'dir. Doğum tarihi belli değildir. Kaynaklarda Kirman padişahının oğlu olduğundan veya padişah soyundan geldiğinden bahsedilir. Ebû Turâb el-Nahşebî, Ebû Ubeyde el-Busrî, Yahyâ b. Muâz, Ebû Hafs gibi döneminin büyük âlimlerinin sohbetinde bulunmuş, Ebû Osman el-Hîrî ile birlikte Nişâbûr'a Ebû Hafs'ı ziyaret için gitmiştir. Sûfîlerin giydiği abâ yerine kaftan giymeyi tercih eden ve cömertliğiyle tanınan Şâh Şücâʿ, zenginlerin fakirlerden üstün olduğunu iddia eden Yahya b. Muaz'ın görüşlerine reddiye olarak *Mirʿatüʾl-Hükemâ* adında bir kitap yazmış ancak bu kitap günümüze ulaşamamıştır. M. 889 yılında vefat etmiştir.[338]

Şâh Şücâ, dervişliği hırka ve taçtan ibaret olarak görmeye karşı çıktığı için o dönem sûfîlerin alâmetlerinden olan abâ yerine kabâ ve kaftan giyerdi. Ona göre asıl derviş dervişlik kisvesi giyen değil, kalbini Allah'a bağlayan ve ihlâs üzerine olandır.[339]

Şâh Şücâ'ın zühd anlayışı takva ve veraʿ üzerine kuruludur. Ona göre takvanın alameti veraʿ yani Allah'tan korkmadır. Veraʿın alameti ise şüpheli şeylerden uzak durmaktır.[340]

Şâh Şücâ müritlerine yalandan, hainlikten ve gıybetten uzak durdukları vakit kurtuluşa ereceklerini daima tavsiye etmiştir. Kuşeyrî'nin aktardığına göre Şâh Şüca şöyle demiştir: "Her kim ki gözünü haramlara bakmaktan sakındırır, nefsini şehvetlerden tutar, murâkabenin devamıyla iç âlemini tamir eder, sünnet-i seniyyeye tabi olmakla dış âlemini süsler ve nefsini helal yemeye alıştırırsa böyle bir kimsenin ferâseti yanlış gidemez ve yanılamaz." [341]

Tasavvuf Mecmûʿası'nda Şâh Şücâʿ-ı Kirmânî'nin takva hususundaki hassasiyetini aktaran bir menkıbe ve Nakşibendiyye tarikatı silsilesindeki yeri yer almaktadır.[342]

---

[337] Tasavvuf Mecmûʿası, Vr. 63b, 73b.
[338] Bk. Feridüddîn Attâr, 2007, s. 412; Kuşeyrî, 1980, s. 79; Ebû Abdurrahman es-Sülemî, 2018, s. 100; Yılmaz, Hasan Kamil, "Altınla Toprağı Bir Görmek", Altınoluk Dergisi, 1989 (39), s. 30.
[339] Feridüddîn Attâr, 2007, s. 412.
[340] Ebû Abdurrahman es-Sülemî, 2018, s. 101.
[341] Kuşeyrî, 1980, s. 79-80.
[342] Tasavvuf Mecmûʿası, Vr. 83a, 127b.

1.2.1.3.18. Zünnûn-ı Mısrî (ö. 859)

Asıl adı Zünnûn Ebüʾl-Feyz Sevbân b. İbrâhîm el-Mısrî el-İhmîmî'dir. Babası aslen Mısır'ın Nevbe şehrindendir. Zünnûn, Mısır'ın İhmîm şehrinde doğmuştur. Mekke ve Yemen'e ilim için çeşitli seyahatlerde bulunmuş; Fudayl b. İyâz, Süfyân b. Üyeyne ve İmâm Mâlik gibi devrinin meşhur âlimlerinden hadis dersleri almıştır. İlk tasavvufi görüşlerini Şükrân b. Ali el-Abid ve Sûfîye Fatıma en-Nişâbûrî'den almıştır. Mısır'da tasavvuf fikirlerini ilk defa kendisi yaymıştır. Tasavvufa dair sohbetler yaparken Mâliki mezhebi fakihleri kendisini daha önce duyulmamış görüşleri yaydığı için eleştirmişler. Tepkilere fazla dayanamayan Zünnûn bir müddet Mısır'dan ayrıldıktan sonnra tekrar geri dönmüştür. Mütezile taraftarlarının şikâyetleri üzerine Abbasi halifesi Mütevekkil-Alellâh tarafından tutuklanır, ancak daha sonra serbest bırakılmıştır. M. 859 senesinde Mısır'ın Cîze şehrinde vefat eden Zünnûn, Amr b. As'ın kabrinin yanına defnedilmiştir.[343]

Zünnûn, zühde çok önem veren bir şahsiyetti. Ona göre zühd az konuşmak, az uyumak ve az yemek üzerinedir. Hikmeti açlıkta ve az konuşmada bulan Zünnan'a göre Yemekle doldurulmuş bir midede hikmet durmaz. Ona göre bedenin sıhhati az yemede, ruhun sıhhati ise az günah işlemededir.[344] Ona göre kişi gereksiz yere ve kendisini ilgilendirmeyen konularda konuşmamalı. Konuşmanın mihrâk noktası ehl-i tahkik nezdinde Allah sevgisi, dünyanın buğzu, Kurʾân'a tabi olma ve tahvilin yani mevcut halden daha kötü bir hale düşmenin korkusu olmak üzere dört şey üzerindedir.[345]

Zünnûn, tevbeyi kişilerin derecelerine göre iki kategoriye ayırmıştır: Buna göre avâmın tevbesi günahlardan, havâsın ve âlimlerin tevbesi ise gafletten olur.[346]

Tasavvuf Mecmûʿası'nda Zünnûn-i Mısrî'nin kerâmetlerine dair iki menkıbe ve sema hakkındaki görüşü yer almaktadır.[347]

1.2.2. Tasavvuf Dönemleri ve Temsilcileri

1.2.2.1. Zühd Dönemi

Tasavvufta zühd dönemi hicretin I. ve II. yüzyılını kapsayan dönemdir. Zühd döneminin ilk yıllarında tasavvuf henüz bir ilim olarak mevcut değildi. Bu nedenle

[343] Bk. Tosun, Necdet, "Zünnûn el-Mısrî", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 44, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2013, s. 575-576; Feridüddîn Attâr, 2007, s. 179.
[344] Feridüddîn Attâr, 2007, s. 187.
[345] Kuşeyrî, 1980, s. 43.
[346] Age. , s. 40.
[347] Tasavvuf Mecmûʿası, Vr. 70a, 94a, 99b.

yaşantıları dolayısıyla mutasavvıf şahsiyetlere "zâhid, ʿâbid, nâsik ve kurrâ" denilmekteydi. Hz. Muhammed'in mesut devri geçtikten sonra Müslümanların yeni fetihlerle zenginleşmesi ve yeni medeniyetlerle tanışmaları, cehâlet ve bilgisizliğin çoğalması, herkesin kendi fikirleriyle bir grup oluşturmaya çalışması sonucunda şahsi arzuların ilmin önüne geçmesi, Emevilerin baskıcı tutumları gibi nedenlerle zamanla halk arasında dünyevileşme temâyülleri artar. Bunun sonucunda insanların dinden uzaklaşması ve ahlaki yozlaşmanın artmasına tepki olarak siyâsî çekişmelerden uzak yaşamak isteyen, dünyaya rağbet etmeyen; yeme, içme, giyim ve kuşamda perhizkâr davranan ve tenhâ yerlerde uzlete çekilen dinî hassasiyet sahibi öncü şahsiyetlerin oluşturduğu yeni bir zümre türer. Bunlar ferdi olarak zühd hayatı yaşamaya çalışmış ve halkı irşâd etmişlerdir. Câfer-i Sâdık (ö. 765), Hasan-ı Basrî (ö. 728), İbrahim b. Edhem (ö. 772), Süfyân-ı Sevrî (ö. 772), Râbia el-Adeviyye (ö. 801?) bu dönemin başlıca şahsiyetleridir.

1.2.2.2. Sistematik Tasavvuf Dönemi

Hicri II. asrın sonlarına doğru tasavvuf sadece birtakım Allah aşığı zahidin yaşantılarından ziyade "tasavvuf" adı verilen bir ilim olarak ortaya çıkmış ve tasavvufla ilgili çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. [348] Hicri II. yüzyılın sonuyla III. yüzyılın başları itibariyle "havf", "recâ", "riyâzet", "kabz" ve "bast" gibi tasavvufî ıstılâhlar kullanılmaya başlanmış ve tasavvuf öğretisi ilmi çalışmalarla sistemleştirilmiştir. "tasavvuf" ve "sûfî" kavramlarının lafız olarak kullanılmaya başlandığı bu dönemde "sûfî" ismini ilkin kimin kullandığıyla ilgili olarak farklı görüşler ileri sürülmüştür: Mutasavvıf müellif Ebû Nasr es-Serrâc'ın aktardığına göre ilk defa "sûfî" kelimesini telaffüz eden kişi Hasan-ı Basrî'dir. Başka bir rivâyette İslamiyetten önce de bu kelime kullanılmıştır.[349] Ayrıca Ebû Hâşim el-Kufî'nin ilk defa sûfî lakabıyla anıldığı da rivâyet edilir.[350] Kavramın ne zaman ortaya çıktığı ve telaffüz edildiği bilinmemekle birlikte genel kanaate göre sûfî kavramı Hicri II. asrın sonlarına doğru yaygınlık kazanmıştır. Kaynaklarda Ebû Hâşim

[348] Bk. Demirci, Mehmet, Zâhidlik Nedir, Dünyâ- Ahiret Dengesi Nasıl Kurulur?, İlahiyat Fakültesi Dergisi IV , Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, ss. 105-128, s. 111-112.; Sühreverdi, Tasavvufun Esasları, Çev.H. Kamil Yılmaz, İrfan Gündüz, Erkam Yayınları, İstanbul 1993, s. 80.

[349] Ebû Nasr Serrâc Tûsî, el-Lümâ-İslâm Tasavvufu-, (1.Baskı) ,Çev. Hasan Kamil Yılmaz, Altınoluk Yayınları, İstanbul 1996, s. 23.

[350] Yılmaz, 2004, s.106.

el-Kûfî, Kilâb b. Cerî, Küleyb, Hâşim el-Evkâs, Sâlih b. Abdulcelîl, Câbir b. Hayyân ve İbrâhim b. Beşşâr sûfî unvanıyla anılan ilk şahsiyetler olarak öne geçmektedirler.[351]

Tasavvufun bir ilim olarak varlık gösterdiği dönemde çok sayıda klasik eser yazılmıştır. Eserlerde tasavvuf ıstılâhları, tasavvuf etrafında gelişen tartışmalar, ilk dönem sûfîlerin hayat hikâyeleri ve menkıbeler gibi çeşitli konular kaleme alınmıştır. Tasavvufî düşüncenin sistemleşmesi, gelişmesi ve zihinlerde yer edinmesini sağlayan belli başlı klasik eserleri ve içeriklerini şöyle sıralamak mümkündür:

Er-Riâye lî Hukukillâh: Haris Muhâsibî (ö. 857). En eski tasavvuf klasiklerindendir. Eserde sûfîlerin hayat hikâyelerine yer verilmemiştir. Tasavvuf terminolojisi henüz tam olarak gelişmediğinden eserde tasavvufi ıstılâhlardan ziyâde daha çok mânevî hastalıklar ve tedavi yolları üzerinde durulmuştur. Eser Türkçeye çevrilmiştir.[352]

El-Luma: Ebû Nasr Serrâc (ö. 988). Tasavvufi hâl ve makâmlarını belli bir sıraya göre analatan ilk eserdir. Kitapta "tevbe", "veraʿ", "zühd", "fakr", "sabır", "rıza" ve "tevekkül" olmak üzere tasavvufun yedi makâmı ve "murakabe", "kurb", "muhabbet", "havf", "recâ", "şevk", "üns", "tumanine", "müşâhede" ve "yakîn" olmak üzere tasavvufun on hâlinden bahsedilmiştir. Ayrıca tasavvufî düşünceye ve sûfîlere yöneltilen eleştirilere cevap veren ilk eserlerden olması hasebiyle tasavvuf tarihi açısından önemlidir. Eser Türkçeye çevrilmiştir.[353]

et-Ta'arrûf li Mezheb-i Ehliʾt-Tasavvuf: Ebû Bekir Kelabâzî (ö. 990). Eser sahte sûfîler nedeniyle tasavvufa ve zühdî yaşantıya karşı oluşan olumsuz algıyı gidermek amacıyla yazılmıştır. Müellif, ilk dönem mutasavvıfların inanç esaslarına dair görüşlerine yer vermek suretiyle tasavvufa karşı oluşan olumsuz algıyı yıkmaya çalışmıştır. Eserde ayrıca sûfî kavramı ve tasavvuf akâidi, tasavvufi ıstılâhların tanımı ve sûfîlerin makâmlarından bahsedilmiştir. Bu özellikleri dolayısıyla tasavvuf erbâbınca önemli başeserlerden biri kabul edilmektedir. *Doğuş Devrinde Tasavvuf* adıyla Türkçeye çevrilmiştir.[354]

---

[351] Bk. Öngören, Reşat, "sûfî", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 37, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2009, ss. 471-472, s. 471.

[352] Bk. el- Muhasibi, Kalb Hayatı "er-Riʿaye", Çev. Abdulhakim Yüce, (1. Baskı), Çağlayan Yayınları, İzmir 1997.

[353] Bk. Ebû Nasr Serrâc Tûsî, el-Lümâ İslam Tasavvufu-Tasavvufla İlgili Sorular Cevaplar- Çev. H. Kamil Yılmaz, Altınoluk Yayınları, İstanbul 1996.

[354] Bk. Kelâbâzi, Doğuş Devrinde Tasavvuf-Taʿarruf- Çev. Süleyman Uludağ, (1. Baskı), Dergâh Yayınları, İstanbul 1979.

Tabakatuʾs-Sûfîyye: Ebû Abdurrahmân es-Sülemî (ö.1021). Sûfîlerin hayat hikâyeleri ve menkıbelerinden bahseden günümüze ulaşmış ilk biyografik eserdir. Sülemî; sahâbe, tâbiîn ve tebeuʾt-tâbiîn döneminde yaşamış zâhitleri günümüze ulaşmamış olan *Kitâbü'z-Zühd* adlı eserinde ele aldığı için bu eserini Hicri II. yüzyıl zâhitlerinden Fudayl bin İyâz'la (ö. 803) başlatmıştır. Müellif, sûfîleri beş tabakaya ayırarak ilk dört tabakada yirmişer, son tabakada yirmi dört kişi olmak üzere toplam yüz dört önde gelen sûfînin hayat hikâyesi, menkıbeleri ve görüşlerine yer vermiştir. Ayrıca eser, sonraki dönemlerde yazılan tabaka kitaplarına da kaynaklık etmiş olup Türkçeye çevrilmiştir.[355]

Er-Risâle: Abdulkerim Kuşeyrî (ö. 1072). Sülemî'nin öğrencisi Kuşeyri tarafından yazılan bu eser tasavvufi hayata dair en geniş eserdir. Kuşeyrî, hocası Sülemî gibi sadece sûfîlerin biyografilerini ele almamış, yüzden fazla tasavvuf terimini de Kurʾân ve hadis ekseni çerçevesinde tahlil etmiştir. Eserin ilk bölümünde İbrahim b. Edhem'den başlamak suretiyle kendi dönemine kadar yaşayan seksen üç sûfînin kısaca hayat hikâyesi ve tasavvufa dair görüşlerine yer vermiş, son bölümde ise tasavvufî hâl ve makâmlar, ıstılâhlar ve tasavvufa dair çeşitli bahisleri işlemiştir.[356]

1.2.2.3. Felsefi Tasavvuf Dönemi

Hicri Ill. asırda İslam dünyasının yeni fetihlerle farklı medeniyet ve kültürlerle özellikle de Antik Yunan felsefesiyle tanışmasıyla birlikte yeni fikirlerin ortaya çıkmasının bir sonucu olarak İslam felsefesi doğmuştur. İslam dünyasının Antik Yunan felsefesi ile tanışmasının nedenleri arasında Aristo'nun öğrencisi Büyük İskender'in Mısır'daki İskenderiye şehrinde kurduğu kütüphane, Suriye Süryanîlerinin kurdukları tercüme okullarında Antik Yunan döneminden kalma Latince eserleri para karşılığı Arapça'ya çevirmeleri, Abbasi halifelerinin özellikle de Memun'un Latin eserlerinin tercümesine verdiği destek sıralanabilir. [357]

İslam dünyasında özellikle de ulemâ çevresinde felsefi mütâlaaların artmasının nedeni filozofların "yaratılış" ve "ilâh" konusundaki görüşlerine ulemânın cevap verme zorunluluğu hissetmesinden kaynaklanmaktadır.[358] Bu nedenle felsefî eserler özellikle de

[355] Bk. Ebû Abdurrahman es-Sülemî, Tabakatuʾs-Sûfiyye, Çev. Abdurrezak Tek, (1. Baskı), Bursa Akademi Yayınları, Bursa 2018.
[356] Bk. Kuşeyrî, Risâle-i Kuşeyrî, Çev. Ali Arslan, (2. Baskı), Arslan Yayınları, İstanbul 1980.
[357] Bk. Toku, Neşet, "Tasavvufi Düşüncenin Felsefi Yönü", Dini Araştırmalar Dergisi, 2000, (3), ss. 199-211, s. 202-203.
[358] Age. , s. 203.

Aristo ve Platon'un eserleri Horasan, Suriye, Mısır gibi İslam beldelerindeki medreselerde talebelere okutulmaktaydı. Böylece İslamî ilimlerle felsefî doktrinlerin sentezlenmesi sonucu İslam âleminde birtakım meselelerin filozof Aristoteles mantığıyla değerlendirildiği; Meşşâilik ve Yeni Eflatunculuk anlayışı çerçevesinde yaratıcı, kâinatın yaratılışı ve varlık kavramlarının mistik bir anlayışla yeniden ele alındığı yeni bir ekol oluşmuştur. Bu ekolun önemli temsilcileri Müslüman filozoflar olarak adlandırılan Kindî, Farâbî, İbn Sina ve İbn Rüşd'dür. İslam dünyasına bu şahıslarla yerleşen felsefî düşüncelerden tasavvuf da nasibini almış, bunun sonucunda tasavvuf felsefesi oluşmuştur.[359]

İslam dünyasının tercüme eserlerle felsefeyle tanışması sonucu en çok okunan ve itibar görülen filozoflar Eflatun ve Aristoteles'tir. İslam felsefesi genel olarak bu iki filozofun yaratılışa dair görüşleri çerçevesinde şekillenmiştir. "Eflatun'a göre insan nefsinin bedene girmeden önce yaşadığı başka bir hayat daha vardı. Onun yaşadığı bu ilk âlem hislerden münezzeh olan misal âlemiydi." [360]Antik Yunan filozoflarından Aristo ise tanrının vâcibü'l-vücûdunun mahlûkatla ilişkisi üzerinde durarak şöyle der: "O, birdir ve zatını akleder. Sonra da zatı sıfatıyla her şeyi akleder. Ama o, bütün eşyayı kendi haricinde olan şeyler olarak akletmez. Onun akletmesi bizim duyular vasıtasıyla bildiklerimizi (mahsusât) akletmemize benzer. Ancak o, bütün eşyayı kendi zatının parçaları olarak akleder." [361] Aristo bu sözleriyle kâinatta var olan her şeyin tanrıdan bir parça olduğu görüşünü savunmuştur. Bu düşünceler daha sonra Hallâc-ı Mansûr, Bayezîd-i Bistâmî gibi şathiyât sahibi bazı sûfîler tarafından İslamî bir renge büründürülerek yeniden yorumlanmış, Hallâc-ı Mansûr'da kendisini "ene'l-Hak" olarak göstermiştir.[362]

Aristo'nun her varlığın tanrının bir yansıması olduğu düşüncesi ile Farâbî'nin tanrının bazı eşyaların ve insanların sûretine hulûl etmesi fikri ilkin büyük sûfîlerden Bâyezid-i Bistâmî'de kendisini göstermiştir. Bâyezid-i Bistâmî, vecd halinin verdiği sarhoşlukla "Subhâne mâ aʿzeme şeʾnî" (Kendimi tesbih ederim, şanım ne yücedir.)

[359] Bk. Erkan, Arif, İslam Dini Açısından Tasavvuf ve Tarikatlar, Sağlam Yayınevi, İstanbul 1973, s. 220-224.
[360] Esʿad şahmerani, 2000, s. 38.
[361] Esad şahmerani, 2000, s. 39.
[362] Bk. Esʿad şahmerani, et-Tasavvuf Menşeühu ve Mustalahatuh-Tasavvuf Menşei ve Istılahları- Çev. Muharrem Tan, İz Yayıncılık, İstanbul 2000, s. 42-43.

diyerek kendini tanrının yerine koymuştur.[363] Daha sonraki dönemlerde yaşayan büyük sûfî Hallâc-ı Mansûr "ene'l-Hak" diyerek tanrının kendi varlığında mücessem olduğunu ifade etmiş.[364]

Felsefenin etkisiyle tasavvuf tarihi boyunca yaratıcı-varlık ilişkisi üzerine ileri sürülen üç temel vahdet ekolu hâkim olmuştur: Bunlardan ilki Hasan-ı Basrî'nin başını çektiği ve ilk dönem zâhitlerin benimsediği "vahdet-i kusûd" ekoludur. Vahdet-i kusûd anlayışı çerçevesinde "lâ maksûda illaʾllâh, lâ matlûba illâʾllah" (Allah'tan başka kasdedilen, talep edilen bir şey yoktur.) düşüncesi gelişmiştir. İlk dönemin saf, temiz sûfîlerin benimsediği İslam inancına tamamen uygun olan bu anlayışta kişi yaptığı bütün amelleri Allah gayesiyle yapar. Böylece Allah'ın maksadını irâdesi yerine koyarak kendi irâdesinden uzaklaşır ve her şeyi Allah rızası için yapar. Bu anlayış üzerine herhangi bir tartışma yoktur.[365]

İkinci vahdet, "vahdet-i şühûd" ekoludur. Bu öğreti doğrultusunda "*lâ meşhûde illʾllâh*" (Allah'tan başka müşahade edilen, görülen hiçbir nesne yoktur. Kâinatta görülen her şey odur.) düşüncesi gelişmiştir. "Vahdet-i şühûd" fikrini ilk benimseyen mutasavvuf Hallâc-ı Mansûr'dur. Hallâc'ın şathiyât fikirleri nedeniyle idam edilmesinden sonra uzun bir süre bu görüş sönmeye yüz tutmuştur. Kendisinden asırlar sonra dünyaya gelen İmâm Rabbânî vahdet-i vücuda karşı "vahdet-i şühûd" düşüncesini tekrar canlandırarak bu görüşün mutasavvıflar nezdinde itibar görmesini sağlamıştır.[366]

Üçüncü vahdet, "vahdet-i vücûd" ekoludur. Bu anlayışa göre Allah dışında hiçbir varlık yoktur. Bu düşünceyi ilk sistemleştiren mutasavvıf Muhyeddîn b. Arabî'dir. Çağdaşı büyük mutasavvıf şâir Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî de vahdet-i vücûd anlayışını benimsemiştir. Muhyiddîn b. Arabî, *Fütuhâtuʾl-Mekkiye ve Füsûsuʾl-Hikem* adlı eserlerinde Mevlânâ ise *Mesnevî-i Mânevî'*de bu görüşü savunmuştur.[367]

1.2.3. Tarikatlar Dönemi

Sözlükte "yol, takip edilen metot, meslek, yapılan iş" anlamlarına gelen tarikat sözcüğü ıstılâhî olarak "Allah'a ulaşmak için tutulan yol; bir mürşide bağlanıp belli

[363] Tasavvuf Mecmûʿası, Vr. 41b.
[364] Tasavvuf Mecmûʿası, Vr. 15b.
[365] Kara, 1999, s. 318.
[366] Bk. Kara, 1999, s. 318-319.
[367] Age. , s. 319.

şartlara uyarak ahlakını güzelleştirmeyi, kötülüklerden arınmayı, tevhîdin hakîkatine varmayı ve Allah'a ulaşmayı amaç edinen tasavvuf yoludur." [368]

Bazı sûfîlerin fikirleri etrafında kümelenmeler sonucu Basra, Horasan, Medine, Kufe gibi birtakım düşünce ekolleri ve mektepler tasavvuf tarihinde yer almıştır. Bir müesesse olarak tarikatlar ise M. XII. yüzyıldan sonra oluşmaya başlamıştır.[369] Önceleri mutasavvıfların ferdi çabalarıyla farklı bölgelerde yayılan tasavvuf, M. XII. yüzyıldan sonra ilk dönem zahitlerin taraftarlarının çoğalmasıyla birlikte tasavvuf öğretilerinin ferdi olarak insanlara ulaştırmanın yetersiz kalması nedeniyle kurumsallaşma ve müesseseleşme zorunlu hale gelmiştir. Bu zorunluluğun bir sonucu olarak zamanla belirli şeyhler etrafında oluşan kümelenmeler, o şeyhlerin adına izâfeten Geylâniyye, Rıfâiyye, Yeseviyye gibi bir takım tarikatların ortaya çıkmasına neden olmuştur.[370]

Tasavvuf tarihi boyunca yüzlerce tarikat zuhur etmiş, bunlardan kimisi ehl-i Sünnet âlimleri tarafından sapkın görülmüş, kimisi de meşrûiyet kazanmıştır. Bazı tarikatlar çeşitli sebeplerle günümüze kadar ulaşamamış, bazıları da farklı kol ve şubelere ayrılarak varlıklarını devam ettirmişlerdir. *Tasavvuf Mecmûʿası*'nda ismi zikredilen, Anadolu'da varlık göstererek günümüze kadar etkinliğini devam ettirmiş ve klasik edebiyatımızda izler bırakmış tarikatlar ve müntesipleri kuruluş yıllarına göre şöyle sıralanabilir:

1.2.3.1. Kâdiriyye Tarikatı

1.2.3.1.1. Tarikat Kurucusu Abdülkadir-i Geylânî (ö. 1165)

Kâdiriyye tarikatının kurucusu ve pîr-i evveli olan Şeyh Abdülkâdir-i Geylânî M.1077 senesinde İran'ın Giran şehrine bağlı Neyf köyünde doğmuştur. Künyesi Ebû Muhammed'dir. "Gavsuʾs-Sakaleyn", "Bâzuʾl-Eşheb" ve "Muhyiddîn" lakaplarıyla da anılmıştır. Soyu Hz. Ali'ye dayanmaktadır. İlk tahsilini köyünde yaptıktan sonra Bağdat'a giderek Ebû Galib b. Bakıllânî, Ebû Tâlib b.Yusuf, Câfer es-Serrâc gibi muhaddislerden hadis; Kadı Ebû Hüseyin, Ebû Saʿd Mubârek el-Muharrimî'den fıkıh; Zekeriyyâ Tebrizî'den edebiyat ve dil dersleri tahsil etmiştir. Abdülkâdir-i Geylânî, büyük mutasavvıf Ebü'l-Hayr Muhammed b. Müslim ed-Debbâs vasıtasıyla tasavvufa girerek kendisine damat olmuştur. Ebû Saʿd el-Muharrimî'nin medresesinde bir süre fıkıh, tefsir, hadis, nahiv gibi dersleri okutmuş ve halka sohbetler vermeye başlamıştır. Daha sonra medresedeki görevinden ayrılarak 25 yıl boyunca Bağdat ve civarındaki

[368] Tarikat <http://www.Lugatim.com.tr. > 05.12. 2020.
[369] Yılmaz, 2004, s. 104.
[370] Yılmaz, 2004, s. 130.

metruk yerlerde halktan uzak bir şekilde inzivâya çekilmiştir. Riyâzetini bitirdikten sonra şeyhi Ebû Sad Mubârek el-Muharrimî kendisine hırka giydirmiştir. Şeyhlik hırkasını giyen Abdulkadir-i Geylânî, M. 1165'te Bağdat'ta vefat edinceye dek halkı irşâdla meşgul olmuş ve etrafında çok sayıda taraftar toplamıştır. Kabrinin üzerine Bağdat Babuşşeyh Mahallesi'nde Osmanlılar döneminde bir külliye yapılmış, Mimar Sinan'ın projesini çizdiği bu külliye 1574 tarihinde tamamlanmıştır.[371]

Abdülkâdir-i Geylânî; şerîat ve tarikata sıkı sıkıya bağlı, vaazları ve müsbet görüşleriyle geniş kitleleri etkileyen bir şahsiyettir. Bu nedenle "Gazzâlî'nin geliştirip sistematize ettiği Sünnî tasavvuf onun tarafından devam ettirilmiştir." [372] Hanbelî mezhebi mütesibi olan Abdülkâdir-i Geylânî, şathiyât fikirlerinin olmaması ve tasavvufta itidâlli görüşlere sahip olması dolayısıyla mutasavvıflara karşı sert görüşleriyle bilinen İbn-i Teymmiyye'nin dahi takdirini toplamıştır.[373]

Abdulkadir-i Geylânî, irşâd faaliyetlerinin yanında çok sayıda kitap da yazmıştır. Rivâyetlerde elliye yakın kitap yazdığı söylenmektedir. Günümüze kadar ulaşabilen en yaygın kitapları şunlardır: *El-Günye li Tâlib-i Tarîkı'l-Hak* (Sülûk ve ahlaka dair bir risâledir.), *Fütûhu'l-Gayb* (Oğlu Abdurrezak tarafından derlenen babası tarafından verilmiş yetmiş sekiz vaazı ihtiva etmektedir.), *el-Fethu'r-rabbânî ve'l-feyzü'r-rahmânî* (Vaazlarının müritleri tarafından derlenmesiyle oluşmuştur.), *el-Füyûzâtü'r-rabbâniyye fî evrâdi'l-Kâdiriyye* (Nesir ve nazım şeklinde yazılmış, dua ve evraddan müteşekkil bir risâledir.), *Mektûbât* (Çeşitli mektuplarını ihtivâ eden eserdir.) [374]

1.2.3.1.2. Kâdiriyye Tarikatı Tarihçesi

Abdulkadir-i Geylânî takipçileri tarafından M. XII. asrın başında kurulan İslam âleminin ilk ve en yaygın tarikatıdır. Abdülkadir-i Geylânî adına nisbetle tarikat, "Kâdiriyye" veya "Geylâniyye" olarak anılmıştır. Abdülkadir-i Geylânî'nin Kur'ân ve sünnete uygun müsbet görüşlere sahip etkili bir vaiz olması, ayrıca Moğolların Bağdat istilası sonrasında çocukları ve torunlarının dünyanın dört bir tarafına dağılarak tarikatı yaymaları dolayısıyla Kâdiriyye, İslam âleminde en yaygın tarikat haline gelmiş ve

[371] Bk. Uludağ, Süleyman, "Abdülkâdir-i Geylânî", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 1, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1988, s. 234-239; Muslu, Ramazan, Anadolu'da Tasavvuf Yolları, Ensar Neşriyat, İstanbul 2007, s. 21-22; Yılmaz, 2004, s. 242-243.
[372] Bk. Yılmaz, 2004, s. 243.
[373] Age. , s. 243.
[374] Bk. Uludağ, 1988, s. 235-236.

zaman içerisinde 46 kola ayrılmıştır.[375] Kâdiriyye tarikatı günümüzde hâlâ Türkiye, Afrika, Hindistan, Irak, Suriye ve Mısır'da varlığını devam ettiren en yaygın tarikatlardan biri olmuştur. [376]

Kâdirîlik M. XV. yüzyılda, Hacı Bayram-ı Velî'nin müridi iken kendisinin emriyle Hama'ya giderek Abdulkadir-i Geylânî'nin soyundan olan Hüseyin el-Hamevî'den hilâfet alan Eşrefoğlu Rûmî (ö.1469?) vasıtasıyla ilk defa Anadolu'ya gelmiş, İznik ve Bursa civarlarında yayılmıştır. Kâdirîliğin İstanbul ve Balkanlarda yaygınlık kazanması ise XVII. yüyılda tarikatın Rûmiyye kolunun pîri kabul edilen İsmâil Rûmî'nin faaliyetleri sonucunda olmuştur.[377]

1.2.3.1.3. Kâdiriyye Tarikatı Usul ve Erkânı

Kâdiriyye tarikatının Hz. Ali'ye ulaşan üç farklı neseb silsilesi bulunmaktadır. Bunlardan en yaygını Hz. Muhammed'den Abdulkadir-i Geylânî'ye kadar sırasıyla şöyledir: Hz. Muhammed, Ali b. Ebû Tâlib, Hasan-ı Basrî, Habîb-i Acemî, Davûd-i Tâî, Ma'rûf-i Kerhî, Serîr Sekâtî, Cüneyd-i Bağdâdî, Ebû Bekir Şiblî, Abdulaziz et-Temîmî, Abuʾl-fazl Abdüʾl-Vahid et-Temîmî, Ebûʾl-Ferec Yusuf et-Tarsûsî, Ebûʾl-Hasan Ali b. Muhammed b.Yusuf el Kureşî, Ebû Said el-Mubârek b. Ali el-Mahzûmî, Muhyiddîn Ebû Muhammed Abdulkâdir b. Ebî Sâlh Mûsâ Zengidost el-Geylânî (Abdulkadir-i Geylânî) [378]

Kâdiriyye tarikatında Hz. Ali'ye nispetle sesli zikir yapılır. "Onlar ayaktayken, otururken ve yanları üzerine yatarken Allah'ı zikrederler. Göklerin ve yerlerin yaratılışı hakkında düşünürler…" [379] âyetine istinâden Kâdirîler; otururak, ayakta ve yanları üzerinde sallanıp durarak çeşitli şekillerde Allah'ı zikrederler. Zikirler bireysel ve toplu olmak üzere iki şekilde yapılır. Bireysel zikirler, kişilerin içerisinde bulundukları nefis mertebeleri ve tarikattaki konumuna göre farklılık gösterir.[380] Bölgeden bölgeye ve tarikat kollarına göre birtakım farklılıklar olsa da Kâdiriyye'nin toplu zikir tertibi ise genel olarak şöyledir: Tarikat müntesipleri şeyhin gözetiminde bir araya gelerek önce üç

[375] Bk. Azmat, 2001, s. 134-135.
[376] Bk. Güner, Ahmet, Tarikatlar, Milliyet Yayınları, İstanbul 1986, s. 111-118; Azamat, Nihat, "Kâdiriyye", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 24, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2001, s. 131-136; Uluçam, Abdüsselam, "Abdülkâdir-i Geylânî Külliyesi", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 1, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1988, s. 239-240; Muslu, 2007, s. 21-23.
[377] Bk. Muslu, 2007, s. 28-40; Azamat, 2001, s. 132.
[378] Bk. Uludağ, 1988, s. 234-239; Azamat, 2001, s. 133.
[379] İmran 3/191.
[380] Azamat, 2001, s. 133.

defa "Fatiha" suresi ardından "Bakara"nın ilk beş âyetini okurlar. Daha sonra "Âyeteʾl-Kürsî" ve "Amenеʾr-resûlu" okunur. Kurʾân tilaveti bittikten sonra hep beraber sesli bir şekilde üç defa "Hasbunaʾllâh ve niʿmeʾl-vekîl niʿmeʾl-mevlâ ve niʿmeʾn-nasîr" derler. Ardından üçer defa "İnşrâh" ve "İhlâs" surelerini okurlar. Bunun ardından Muavvizeteyn olarak adlandırılan "Felak" ve "Nâs" sureleriyle "Fâtiha" suresini birer defa okurlar. Bu okumalar bittikten sonra müritler şeyhle beraber ayağa kalarak sesli bir şekilde 166 defa "kelime-i tevhîd" ve "lafza-i celâl" zikrini çekerek duayla bitirirler.

1.2.3.1.4. Kâdiriyye Tarikatının Türk Edebiyatına Etkisi

XV. yüzyıl ünlü tekke şairlerinden olan Eşrefoğlu Rûmî (ö. 1469), Kâdiriyye tarikatı şeyhlerinden olup Kâdiriyye'nin Eşrefiyye kolunun kurucusudur. *Menâkıb-ı Eşrefzâde'*de geçtiği üzere daha önce Hacı Bayram-ı Velî'ye intisâp ederek kendisinden halifelik alan ve ona damat olan Eşrefoğlu Rûmî, Bayramîliği temsilen İznik'e halife olarak gönderilmiştir. İznik'e geldikten sonra irşâd faaliyetleri yapmak yerine kendi içine kapanarak daha yüce hâllere ulaşmak istemesi ve meşrep ayrılığı gibi nedenlerle Hacı Bayram-ı Velî tarafından Hama'ya Abdülkâdir-i Geylânî'nin dördüncü göbekten oğlu ve Kâdirî şeyhlerinden olan Şeyh Hüseyin Hâmevî'nin yanına gönderilmiştir. Şeyh Hüseyin'den bir müddet feyizlenen ve hilâfet alan Eşrefoğlu Rûmî, İznik'e gelerek burada kendi adına nispetle Kâdiriyye'nin Eşrefiyye kolunu kurmuş ve Kâdirîliği Anadolu'da yaymıştır.[381]

Eşrefoğlu Rûmî'nin aruz ve hece vezinlerinden oluşan Türkçe divanı ve *Müzekkîʾn-Nüfûs* adlı dinî-tasavvufî öğretilerin anlatıldığı mensur bir eseri bulunmaktadır. Şiirlerinin çoğu Yunus Emre tarzında veya ona nazîre olan Eşrefoğlu Rûmî,[382] dinî-tasavvufî halk edebiyatının en önemli temsilcilerinden biri olarak sade ve anlaşılır üslubuyla halk tarafından sevilmiş ve şiirlerinin bir kısmı bestelenmiştir.

Eşrefoğlu Rûmî'nin ikinci halifesi olan Kâdiriyye tarikatı şeyhlerinden Abdurrahim Tirsî (ö.1519), Eşrefoğlu Rûmî etkisinde sade bir dille ve hece vezniyle yazdığı tasavvufî şiirlerden müteşekkil bir divanı bulunan önemli bir şahsiyettir. [383]

---

[381] Bk. Bursalı Mehmed Veliyüddîn Efendi, Menâkıb-ı Eşrefzâde EŞREFOĞLU RUMİ Hayatı-Menkıbeleri-Şiirleri, Haz. Abdullah Uçman, Önder Akıncı, (1. Baskı), Bedir Yayınevi, İstanbul 1976, s. 14-26.

[382] Gölpınarlı, Abdülbâki, Türk Tasavvuf Şiiri Antolojisi, (1.Baskı), Milliyet Yayınları, İstanbul 1972, s. 64.

[383] Bk. Bursalı Mehmed Veliyüddîn Efendi, 1976, s. 28; Özcan, Nuri, "Abdürrahim Tirsî", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 1, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul1988, s. 293.

Kâdiriyye tarikatı şeyhlerinden olan mutasavvıf şair ve yazar Erzurumlu İbrahim Hakkı (ö. 1780), Erzurum'un Hasankale ilçesinde doğmuştur. Babası Osman Efendi tarafında henüz dokuz yaşındayken Siirt'e bağlı Tillo'da bulunan İsmail Fakirullah'ın yanına bırakılan İbrahim Hakkı, burada eğitimini tamamlayarak şeyhinden tasavvuf dersleri almıştır. Şeyhinin vefatından sonra da onun yerine geçmiştir. İbrahim Hakkı'nın çeşitli konularda kaleme aldığı *Marifet-nâme* adlı eseri ve tasavvufî şiirlerinden müteşekkil Türkçe divanı bulunmaktadır.[384]

Kâdiriyye tarikatının Hâlisiyye kolu şeyhi olan Abdülkâdir-i Gülâmî (ö. 1886), divan sahibi sûfî bir şairdir. Divanında Türkçe şiirlerin yanısıra Arapça ve Farsça şiirler de mevcuttur. [385] Bunlarla beraber divan şairlerinden olan Emin, Halet, Kâmî, Medhi, Lebîb ve Emin de tezkirelerde Kâdiriyye tarikatı müntesibi şairler olarak geçmektedir.

1.2.3.2. Yeseviyye Tarikat

1.2.3.2.1. Tarikat Kurucusu Hoca Ahmed Yesevî (ö. 1166)

Yeseviyye tarikatı kurucusu ve Pîr-i Türkistan olarak bilinen Hoca Ahmed Yesevî Batı Türkistan'da bulunan Sayram kasabasında dünyaya gelmiştir. Doğum tarihi belli değildir. Babası Hz. Ali'nin oğlu Muhammed b. El-Hanefî'nin soyundan gelen Sayram'ın tanınmış âlimlerinden Şeyh İbrahim'dir. Annesi Ayşe Hatun, babasının halifelerinden Musa Şeyh'in kızıdır. Önce annesi daha sonra babasını kaybeden Ahmed Yesevî, yedi yaşından itibaren ablası Şehnâz tarafından yetiştirilmiş ve kardeşiyle günümüzde Türkistan olarak bilinen Yesi şehrine gitmiştir. Hoca Ahmed Yesevî, henüz küçük yaştayken Yesi'de şöhret sahibi olan ve Horasan Melâmetîliğini temsil eden Arslan Baba'ya intisâp ederek kendisinden ilim, irfan ve ilk tasavvuf derslerini almış; çalışkanlığı ve başarısıyla hocasının takdirini toplamıştır. Hoca Ahmed Yesevî, Arslan Baba'nın vefatından sonra o günkü şartlarda ilim ve kültür merkezi olan Buharâ'ya gitmiş, Buharâ'da Nizamiyye medreselerinde ders veren büyük âlim mutasavvıf Yusuf-i Hamedânî'ye (ö. 1140) intisâp ederek onun terbiyesinde yetişmiş ve üçüncü halifesi olmuştur. Yusuf-i Hamedânî'nin vefatından sonra irşâd makâmına birinci halifesi Abdullah-ı Berkî, onun vefatıyla Hasan-ı Endâkî (ö.1160) geçmiştir. Hasan-ı Endâkî'nin

[384] Bk. Erzurumlu İbrahim Hakkı, Divân-ı İlâhiyât, Haz. M. Kayahan Özgül, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2013, s. 13-17.; Erzurumlu İbrahim Hakkı, Divân, Haz. Numan Külekçi, Turgut Karabey, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum 1997, s. 13-19.

[385] Çelik, İsa; Çelik İsmail, "Bir Sûfî Şair: Abdülkâdir-i Gulâmî", A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, [TAED] 42, 2010, ss. 97-118, s. 97.

vefatından sonra Ahmed Yesevî posta oturmuştur. Bir müddet irşâd faaliyetlerine devam eden Yesevî, hocası Yusuf-i Hamedânî'nin önceden Türkistan bölgesinin İslamlaşması için kendisini göndermek istemesinden aldığı ilhamla yerini dördüncü halife Abdülhâlık-i Gücdüvânî'ye (ö. 1179) bırakarak Yesi şehrine gitmiş, orada bir tekke kurup irşâd faaliyetlerine başlayarak binlerce mürid yetiştirmiştir. Ahmed Yesevî 63 yaşına varınca Hz. Muhammed'e olan hürmetinden ötürü yeryüzünde ondan daha fazla kalmanın uygun olmadığını düşünerek tekkesinin yanında, yer altında bir hücre yaptırmış ve riyâzete çekilmiştir. M. 1166 senesinde Yesî'de vefat etmiştir. Aksak Timur M. 1396'da mezarının üzerine bir türbe ve külliye yaptırmıştır. *Risâle-i Tevârih-i Bulgariye* adlı eserde geçtiğine göre Hoca Ahmed Yesevî, Aksak Timur'un rüyasına girerek ona zaferi müjdelemesi sonucu bu türbe yaptırılmıştır. Başka kaynaklarda ise Timur'un türbe yaptırmasındaki asıl neden Sir-Deryâ bölgesindeki halkın Yesevî sevgisini kullanarak onları yanına çekme isteği olduğu söylenmektedir [386]

Hoca Ahmed Yesevî'nin hayatına dair menkıbeler ve kerâmetlerin kaynağı *Divan-ı Hikmet'le* beraber Yesevî dervişler tarafından yazılan eserler ve halkın sözlü geleneğinden gelen menkıbelerdir. Bir Yesevî dervişi olan Hazinî'nin yazdığı, Yeseviyye tarikatının ahkâm ve esaslarının işlendiği temel eser olan *Cevâhirül-Ebrâr*,[387] yazarı belli olmayan *Hâkim Ata Kitabı, Bakırgan Kitabı, Ahir-zaman Kitabı, Bektâş Veli Velâyetnâmeleri, Hacim Sultan Velâyetnamesi*, Gelibolulu Mustafa Ali'nin *Künhü'l-Ahbar'ı, Evliyâ Çelebî Seyahatnamesi, Sarı Saltuk Menkâbesi* [388] ve *Risâle-i Tevârih-i Bulgâriye* [389] Hoca Ahmed Yesevî'nin menkıbe ve kerâmetlerinin yer aldığı eserlerdir. Hoca Ahmed Yesevî'nin menkıbe ve kerâmetleri genel olarak kendi dönemindeki ulemâ çevresinin onu kötülemelerine karşı verilen cevaplar üzerinedir.[390]

1.2.3.2.2. Yeseviyye Tarikatı Tarihçesi

İsmini Hoca Ahmed Yesevî'den alan Yeseviyye tarikatı; İslam âleminde Kâdiriyye tarikatından sonra kurulan ikinci, Türk coğrafyasında Türklerin kurduğu ilk tarikat olma

[386] Bk. Kurnaz, Cemal, Tatçı Mustafa, Yesevilik Bilgisi, (1. Baskı), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 2000, s. 99-104; Köprülü, Fuad, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, (7. Baskı), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1991, s. 61-86; Eraslan, Kemâl, "Ahmed Yesevî", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 2, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1989, ss. 159-161.

[387] Azamat, Nihat, "Cevâhirü'l-Ebrâr", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 7, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1993, s. 432; Köprülü, 1991, s. 42.

[388] Bk. Köprülü, 1991, s. 48-57.

[389] Bk. Kara, Mustafa, "Hâkim Ata", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 15, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1997, s. 183-184.

[390] Köprülü, 1991, s. 33.

özelliğine sahiptir. Günümüzde Türkistan olarak bilinen Yesi şehrinde Hoca Ahmed Yesevî tarafından kurulan tarikat; kısa zamanda göçebe Türk boylarının arasına karışan Yesevî müritleri sayesinde Türkistan, Horasan, Rum, Nişâbûr, Buhara, Semerkant, Fergânâ, Herat ve Azerbaycan bölgelerinde yayılmıştır. Hoca Ahmed Yesevî'nin müritleri bu coğrafyalarda sadece tarikat öğretilerini yaymamış, aynı zamanda halkın Müslümanlaşmasında da büyük rol oynamışlardır.[391]

Tarikat kurucusu Hoca Ahmed Yesevî'nin tek erkek çocuğu henüz küçük yaşlarda öldüğünden tarikat silsilesi Gevher Şehnaz adlı kızından doğma torunlarıyla devam etmiştir. Türkler arasında tarikat şeyhleri ve ulularına "baba", "ata" unvanları verildiğinden[392] Yeseviyye tarikatı haliflerine "ata" denilmiştir. Hoca Ahmed Yesevî'nin vefatından sonra irşâd postuna oturan ilk halifesi Arslan Baba'nın oğlu Mansur Ata olmuştur. (ö. 1197) Onun vefatından sonra sırasıyla Abdulmelik Ata, Tâc Hoca, oğlu Zengî Ata posta oturmuştur. Hoca Ahmed Yesevî'nin ikinci halifesi Hârezmli Sâid Ata (ö.1218), üçüncü halifesi ise Yesevî tarzı hikmetleri ve menkıbeleriyle tanınan Süleymân Hakîm Ata'dır. (ö. 1186) Süleyman Hâkim Ata'nın vefatından sonra yerine Zengî Ata (ö. 1258) halife olarak geçmiştir. Onun halifleri de Uzun Hasan Ata, Seyyid Ata, Sadr Ata ve Bedr Ata'dır.[393]

Hoca Ahmed Yesevî müritleri vasıtasıyla kısa sürede Türkistan'da yaygınlık kazanan tarikat Moğol istilasında sonra İran, Horasan ve Azerbaycan Türkleri arasında rağbet görmüştür.[394] Müritler Moğollardan kaçan göçebe Türkmen obaları ve beylikleri arasına karışarak Orta Asya'nın dört bir tarafına yayılmış, böylece bölgenin İslamlaşmasına katkıda bulunmuşlardır.

Kesin olmamakla birlikte Horasan'dan Rum diyarına gönderilen ilk Yesevî dervişlerinin Hoca Ahmed Yesevî'nin halifesi Lokman-ı Perende tarafından yetiştirilen Hacı Bektâş-ı Velî (ö. 1271) ve Sarı Saltuk (ö. 1297) oldukları yönündedir.[395] Yesevîliğin Anadolu'ya ne zaman geldiğiyle ilgili eldeki tek yazılı kaynaklar X. yüzyılda oluşturulan Bektâşî ananelerinin yazılı olduğu *Hacı Bektâş Velî Velâyetnâmeleri, Sarı Saltuk*

[391] Bk. Köprülü, 1991, s. 27-82.
[392] Alptekin, Coşkun, "Ata", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 4, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1991, s. 32-33.
[393] Bk. Köprülü, 1991, s. 87-97.
[394] Kurnaz, Cemal, Tatçı Mustafa, 2000, s. 117.
[395] Bk. Öztürk, Mürsel, Doğu'nun Ortak Mirası, (1.Baskı), İlk Harf Yayınevi, İstanbul 2012, s. 91; Köprülü, 1991, s. 48-59.

Menkâbesi, Hacim Sultan Velâyetnâmesi gibi eserlerdir. Bu eserlerde Hacı Bektâş Velî'nin Ahmed Yesevî halifesi olduğu ve onun izniyle Anadolu'ya geldiğine dair çok sayıda menkıbe bulunmaktadır.[396] Velâyetnâmelerdeki menkıbelerin aksine bazı kaynaklarda aralarındaki yaş farkları nedeniyle Hacı Bektâş-ı Velî'nin Hoca Ahmed Yesevî'yle doğrudan görüşmesinin mümkün olmadığı, *Künhü'l-Ahbâr'daki* kayıtlara bakarak onun ancak Lokman Perende vasıtasıyla Hoca Ahmed Yesevî ocağından feyiz alan biri olduğu belirtilmektedir. Hoca Ahmed Yesevî'nin Anadolu'daki diğer dervişleri şunlardır: Bugünkü İran'ın Horasan eyaletine bağlı Şirvan şehri sınırındaki Niyâzabâd'da türbesi olan Avşar Baba, Merzifon'da türbesi ve tekkesi bulunan Pîr Dede, Bugünkü Bulgaristan topraklarında Karadeniz kenarında Bat-ova'da tekkesi bulunan Akyazılı Sultan, Filibe yolu üzerinde Adatepe'de türbesi bulunan Kıdemli Baba Sultan, Bursa'da türbesi bulunan Geyikli Baba, Abdal Musa ve Pustinpuş Baba, İstanbul Unkapanı'nda türbesi bulunan Horoz Dede, Tokat Zile'de türbesi ve tekkesi bulunan Şeyh Nusret, Tokat merkezde türbesi bulunan Gajgaj (Gıjgıj) Dede, Antalya Elmalı ilçesinde türbesi bulunan Abdal Musa Sultan, Afyon'da Kütahya yolu üzerinde iki kardeş olan Bahşi ve Yahşi Baba, Amasya'da türbesi bulunan Koyun Baba, Eskişehir Seyitgazi ilçesinde türbesi bulunan Gizlice (Kutluca) Baba, Yozgat ili Osmanpaşa beldesinde türbesi bulunan Emir-i Çin Osman ve Niğde'de Türbesi bulunan Sarı Saltuk. Bu dervişler kaynaklarda Hoca Ahmed Yesevî'nin dervişleri, halifeleri veya Ahmed Yesevî'den manen feyiz alan kişiler olarak geçmektedir. Bu şahsiyetlerden bir kısmı bizzat Hoca Ahmed Yesevî tarafından tahta kılıç kuşanıp halkı Müslümanlaştırmak için Rum diyarına gönderilmişlerdir.[397]

1.2.3.2.3. Yeseviyye Tarikatı Usul ve Erkânı

Yeseviyye tarikatında sülûk silsilesi Hz. Ali'ye dayandığından sesli zikir yapılmaktadır. Ancak zikir esnasında söylenen esmâlar zamanla bıçkı sesini andırır bir şekilde boğazdan hırıltılı bir sesle çıktığından tarikat erbâbınca Yesevî zikrine "zikr-i erre" denilmiştir. "zikr-i minşârî" olarak da anılan bu zikir şöyle yapılır: zikreden kimse karnını azıcık sıkarak nefesini göbeğinden yukarıya doğru çekerek "hâ" der. Ardından karnını azıcık gevşeterek nefesini göbeğine doğru uzatır ve "hay" sesi çıkarır. Bazı şeyhler "hu, hay" sözleriyle bazıları da lafzatu᾽llâhla zikri ifâ eder. Zikr-i errenin kaynağıyla ilgili olarak menkıbede geçtiğine göre Hz. Hızır, bir gün Ahmed Yesevî ile

[396] Bk. Köprülü, 1991, s. 46-59.
[397] Bk. Kurnaz, Cemal, Tatçı, Mustafa, 2000, s. 476- 486.

sohbet etmeye giderken kendisini her zamanki gibi şen ve neşeli görmesi gerekirken sıkıntılı ve üzgün görür. Sebebini sorduğunda Ahmed Yesevî: "Rufekâ ve fukarânın batınlarını kasâvet kabzetmiş, izâlesini imkânsız gördüğüm için kederli ve sıkıntı içinde kalmışım." der. Bunun üzerine Hz. Hızır, "âh, âh" diyerek Ahmed Yesevî'yle beraber zikre başlar. Zikrin sonunda üzüntü ve keder kaybolur. Böylece zikir Ahmed Yesevî emriyle tarikatın virdi olur.[398]

1.2.3.2.4. Yeseviyye Tarikatının Türk Edebiyatına Etkisi

Hoca Ahmed Yesevî'nin Hikmet adını verdiği şiirlerinin toplandığı eser *Divân-ı Hikmet* olarak bilinir. Ancak Hoca Ahmed Yesevî'ye mal edilen bu eserde Şems, Şâh-Meşreb, Hâkim Süleyman Ata gibi muhtelif şairlerin şiirlerinin de bulunması, manzumelerin birinde Ahmed Yesevî'yle kendisi arasında üç yüz yıllık zaman farkının olduğu mutasavvıf şair Nesimî'den bahsedilmesi ve şiirler arasındaki üslup farklılıkları gibi nedenlerden ötürü *Divân-ı Hikmet'te* yer alan şiirlerin tamamının Hoca Ahmed Yesevî'ye ait olduğu söylenemez. Zamanla Ahmed Yesevî'nin müritleri tarafından yazılan hikmet tarzı şiirlerin bir kısmının hocalarına hürmeten kendisine mal edildiği de kaynaklarda belirtilmektedir.[399]

Yeseviyye tarikatının kısa bir süre içerisinde orta Asya'daki Türk toplulukları arasında hızla yayılmasında Hoca Ahmet Yesevî'nin yapıcı ve îtidalli üslubunun yanı sıra bu üslubun yansıması olan hikmet ve öğüt içerikli şiirlerinin etkisi çok büyüktür. Hoca Ahmet Yesevî, "Hikmet" adını verdiği sade ve özlü şiirleriyle bozkırlarda yaşayan Türklere İslam'ın esasları, şerîatın hükümleri ve tasavvufun inceliklerini öğretmiştir. Onun samimi ve dostça üslubu sayesinde Türkmen boyları arasında tarikat hızla yayılmıştır. [400]

Hoca Ahmed Yesevî'den sonra Hikmetler tarzı şiirler Yesevî tarikatına mensup dervişler nezdinde adeta bir gelenek haline gelmiştir. Bu tarzı ilk başlatan Hoca Ahmed Yesevî'nin üçüncü halifesi Hâkim Süleyman (Bakırgânî) Ata'dır. Hoca Ahmed Yesevî'den sonra hayatı ve menkıbeleri hakkında en fazla malumat bulunan ve kendisinden çokça bahsedilen Yesevî takipçisidir. *Bakıgan Kitabı, Ahir Zaman Kitabı, Hazret-i Meryem Kitabı ve Divân-ı Hikmet'te Mirâciyye* gibi birtakım manzumeleri

[398] Bk. Köprülü, 1991, s. 105-107.
[399] Bk. Köprülü, 1991, s. 122-125.
[400] Kurnaz, Cemal, Tatçı Mustafa, 2000, s. 69.

bulunmaktadır.[401] Hâkim Ata'nın dışında Orta-Asya'da Ahmed Yesevî'yi takip eden ve onun tarzında şiirler yazan mutasavvıf şairler Kul Şemseddin, Hudâdâd, İkânî, Kul Ubeydî, Fakirî, Beyzâ, Bihbûdî, Şuhûdî, Kul Şerefî, Gedâ, Gazzâlî, Tufeylî, Kâsım, Meşreb, Huveydî, [402] Azîm Hâce, Şiban Han, Ubeydullah Han, Şems, Muhlis, Halis, Eyyûb ve Abdülaziz Meczub Nemenganî'dir. Bunlardan Şiban Han, Ubeydullah Han, Abdülaziz Meczub Nemenganî'nin tespit edilmiş divanları bulunmaktadır. Geriye kalan Çağatay edebiyatının önemli temsilcileri olarak Yesevî tarzı hikmetler yazan diğer şairlerin çoğunun hayatı hakkında fazla malumat yoktur. Bu şairler hakkındaki bilgilere daha çok şiir ve hikmet mecmûalarının incelenmesi sonucu ulaşılabilmiştir.[403]

Hikmetlerin etkisi sadece Doğu Türkleriyle sınırlı kalmamış, aynı zamanda Batı Türkleri içerisinde de büyük bir tesir bırakmıştır. Rum diyarında Yunus Emre, Eşrefoğlu Rûmî, Nizamoğlu, Himmet gibi tasavvufî halk şiiri temsilcileri; Hacı Bayram-ı Velî, Kaygusuz Vizeli Alâeddin, İdris-i Muhtefî, Muhyî, Oğlanlar Şeyhi İbrahim, Gaybî Sunullah gibi Melâmî-Hamzavî halk ozanları; Kaygusuz Abdal, Şâh İsmail-i Sâfevî, Pîr Sultan Abdal, Kul Himmet, Huseynî, Hasan Dede, Kazak Abdal, Seyrânî, Dertli, Celâlî Baba gibi Alevî-Bektâşî halk ozanları üzerinde de etki bırakmıştır.[404]

Yeseviyye tarikatı mensubu şairler *Hikmetler* tarzı didaktik şiirler yazarak hem tarikatın Türkmen boyları arasında yayılmasına önayak olmuş, hem de Türk halk şiir geleneğinin Fars ve Arap şiiri karşısında varlığını devam ettirmesini sağlamışlar. *Hikmetlerin* halk nezdindeki nüfuzundan faydalanmak isteyen Bektâşiyye ve Nakşibendiyye müntesibi çok sayıda halk ozanı da fikirlerini yaymak için bu tarz şiirler yazmıştır.[405] Hatta tamanen aruz ölçüsüyle şiir yazan birtakım tekke ozanları bile hece ölçüsüyle hikmet tarzı birtakım şiirler yazmaktan kendilerini alamamışlardır. [406] Bu nedenle Yesevî şiirlerin Yunus Emre ve Bektâşî ozanları üzerinde biraktığı etki göz önünde bulundurulduğunda Anadolu'da tasavvufî halk ozanlarıyla tekke ozanlarının ilham kaynağının *Divân-ı Hikmet* olduğu söylenebilir.

---

[401] Bk.Uludağ, Süleyman, " Hakîm Ata ", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 15, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1997, s. 183-184.
[402] Bk. Köprülü, 1991, s. 170-171.
[403] Bk. Kurnaz, Cemal, Tatçı Mustafa, 2000, s. 353-432.
[404] Gölpınarlı, Abdulbaki, Türk Tasavvuf Şiiri Antolojisi, Milliyet Yayınları, (1. Baskı), İstanbul 1972.
[405] Bk. Köprülü, 1991, s. 119-180.
[406] Bk. Köprülü, 1991, s. 164-165.

1.2.3.3. Bektâşiyye Tarikatı

1.2.3.3.1. Tarikat Kurucusu Hacı Bektâş -ı Velî (ö. 1271)

Hacı Bektâş-ı Velî'nin hayatı hakkında kaynaklarda fazla bilgi yoktur. Hayatına dair en erken bilgilere Hacı Bektâş'tan yaklaşık yüz yıl sonra kaleme alınan *Bektâşî menâkıb-nâmeleri,* XV. yüyılda yazılan *Hacim Sultan Velâyetnâmesi* [407] ile XV. yüzyıl sonlarında (1481-1501) yazıldığı tahmin edilen ve yazarı belli olmayan Ali Çelebî adında biri tarafından 1624-25 yılları arasında daha eski bir nüshadan istinsâh edilen *Hacı Bektâş Velâyetnâmesi'*nde rastlanmaktadır.[408]

Hacı Bektâş-ı Velî'nin Asıl adı Muhammed, lakabı Bektâş'tır. [409] Nişâbûr'da doğmuştur. Doğum tarihi tam olarak belli değildir. Kaynaklarda M. 1178 [410], 1210 [411], 1247 [412] tarihlerinde Nişâbûr'da doğduğuna dair farklı görüşler mevcuttur.

Hacı Bektâş-ı Velî, Hoca Ahmed Yesevî halifesi olarak bizzat onun emriyle Rûm (Anadolu) diyarına gönderilmiştir.[413] Bunun yanı sıra kaynaklardaki genel kanâat, Hacı Bektâş-ı Velî'nin dini ilimleri tahsil ettikten sonra Hoca Ahmed Yesevî'nin halifelerinden Lokmân Perende'ye intisâp ederek kendisinden tasavvuf ilmini tahsil ettiği, kırk yıl boyunca onun yanında riyâzet ve mücâhedede bulunarak seyr ü sülûkunu tamamladıktan sonra onun halifesi olarak Anadolu'ya irşât ve ihtidâ faaliyetleri için gönderildiği yönündedir.[414]

Hacı Bektâş-ı Velî'nin Anadolu'ya nasıl geldiğiyle ilgili kaynaklarda farklı rivâyetler mevcuttur: Gölpınarlı, Hacı Bektâş Veli'nin Horasan'dan Sivas'a geldiğini, oradan Amasya'ya daha sonra Kırşehir yakınlarındaki Sulucakarahöyük'e (Hacı Bektâş ilçesi) gelerek orada "Hatun Ana" adında bir kadını evlat edindiğini söyler.[415] Sunar ise, Hacı Bektâş Velî'nin Horasan'da Rum'a olan seyâhatinden önce Necef'e uğradığını Hz. Ali âsitânesinde bir erbaʿin çıkardıktan sonra Mekke'ye giderek Beytuʾllâh'ta üç yıl

---

[407] Bk. Ocak, Ahmet Yaşar, "Hacım Sultan", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 14, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1996, s. 505-506.
[408] Bk. Gölpınarlı, Abdülbaki, Manâkıb-ı Hacı Bektâş-ı Velî -Vilâyet-nâme-, İnkılap Kitabevi Yayınları, İstanbul 1958.
[409] Sunar, Cavit, Melâmilik ve Bektâşilik, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara 1975, s. 36.
[410] Mürsel, 2012, s. 20.
[411] Güner, Ahmed, Tarikatlar Ansiklopedisi, Milliyet Yayınları, İstanbul 1991, s. 83.
[412] Muslu, 2007, s. 58.
[413] Bk. Köprülü, 1991, s.42-52.
[414] Öztürk, Yaşar Nuri, Tarihi Boyunca Bektâşîlik, Yeni Boyut Yayınları, İstanbul 1990, s. 57; Öztürk, 2012, s. 91; Sunar, 1975, s. 36.
[415] Gölpınarlı, Abdülbâki, Yüz Soruda Türkiye'de Mezhepler ve Tarikatlar, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1969, s. 270.

ikâmet ettiğini, oradan Medine, Kudüs ve Şâm'a uğradığını, ardından Lokmân Perende'nin kendisine yurt verdiği Sulucakarahöyük'e gelerek posta oturduğunu ve halkı irşâda başladığını belirtir. Rivyetlerde Hacı Bektâş'ın halifelerinin sayısı otuz altı bin kişi olarak geçmektedir. Bu halifelerden Hacı Bektâş'ın yakın çevresinden olan üç yüz altmış kişi gece gündüz sürekli Hünkâr'ın hizmetinde bulunmuştur. Hünkâr Hacı Bektâş vefat edince her biri vazifelendirildikleri bölgelere giderek irşâd faaliyetlerine başlamıştır.[416]

Hacı Bektâş-ı Velî'nin en önemli eseri olan *Makâlât*, onu tanımak ve fikirlerinin ne olduğunu öğrenmek için başvurulacak en önemli kaynaktır. Pek çok manzum ve mensur Türkçe yazmaları bulunan *Makâlât'*ın Arapça yazmasının da Esad Coşan tarafından bulunmasıyla eserin Hacı Bektâş'a ait olduğu kesinlik kazanmıştır.[417] Coşan; eserin manzum ve mensur yazma nüshalarını incelemesi sonucu bu nüshalarda Hacı Bektâş'tan *Makalât* sahibi diye bahsedildiğini, ayrıca *Makalat'ın* manzum versiyonunu yazan Hatiboğlu'nun eserin sonunda söylediği "bihamdi'llâh ki nazm oldu Makâlât" ifadesinden yola çıkarak Hacı Bektâş'a ait bu eserin adının *Makâlât* olduğunun kesinlik kazandığını belirtir.[418]

*Makâlât'*ın biri manzum biri de mensur olmak üzere iki Türkçe tercümesi ve bu tercümlerin farklı kişiler tarafından yapılan çok sayıda istinsâhı mevcuttur. *Makalât'*ın mensur tercümesi XIII. Yüzyıl sonuyla XIV. yüzyıl başlarında yaşayan sûfî şairlerden aynı zamanda Hacı Bektâş-ı Velî müritlerinden Said Emre tarafından yazılmıştır. Aksaraylı bir âlim olan Said Emre, seyahatlarından biri esnasında tanıdığı Hacı Bektâş-ı Veli'ye önce karşı çıkmış, daha sonra kerâmetlerinden etkilenerek kendisine intisâp etmiş ve on sekiz yıl boyunca onun hizmetinde bulunmuş ve Hacı Bektâş'ın *Makalât* adlı eserini Türkçeye tercüme etmiştir. Asıl adı Molla Saduddin olan Said Emre'nin *Makâlât'ı* tercüme ettiği *Hacı Bektâş-ı Velî Menâkıbnâmesi'*nde de geçmektedir. *Makâlât'*ın manzum tercümesi ise XV. yüzyıl şairlerinden Hatipoğlu tarafından 1409 yılında *Bahrü'l-Hakâik* adıyla mensur bir tercümeden faydalanarak yazılmıştır. Eser Aruzun mefâîlün/mefâîlün/mefâîlün vezninde, mesnevî nazım şekliyle kaleme alınmıştır.[419] Eski

[416] Sunar, 1975, s. 37.
[417] Hacı Bektâş-ı Veli, Makâlât, Haz. Esad Coşan, Seha Neşriyat Yayınları, Ankara 1971.
[418] Hacı Bektâş-ı Veli, 1971, s. XLIII.
[419] Erkan, Mustafa, "Bahrü'l-Hakâik", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 4, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1991, s. 514.

Anadolu Türkçesiyle sade ve akıcı bir üslupla yazılan *Bahrü'l-Hakâik'*i İsmail Hikmet Ertaylan tıpkıbasım olarak yayımlanmıştır.[420]

*Makalât'*ta Bektâşîliğin esaslarından olan dört kapı, kırk makâmdan bahsedilir. Buna göre eserde "şerîat", "tarikat", "marifet" ve "hakîkat" olmak üzere dört kapı mevcuttur. Her kapının da on makâmı olmak üzere toplam kırk makâm bulunmaktadır. Eserde ayrıca ölüm, kalp ahvâli, tasavvuf, arif, zahit ve muhiplerden; teberra ve tevellâdan; en şerefli mahlûkat olan insan övgüsünden ve dünyada bulunan her şeyin insanda var olduğundan bahsedilir.[421]

Hacı Bektâş-ı Velî'nin *Makâlât* dışındaki diğer önemli eseri *Kitâbü'l-Fevâid'dir.* Faydalı bilgiler anlamına gelen *Kitâbü'l-Fevâid*; dinî-tasavvufî ve ahlakî konuları ihtiva eden Farsça bir eserdir. Hacı Bektâş; faydalı bilgileri 105 başlık altında işleyerek âyet ve hadislerden iktibâs yapmıştır. Ayrıca Hallâc-ı Mansûr, İbrahim Edhem, Bayezîd-i Bistâmî, Abdullah Ensâri ve Hoca Ahmed Yesevî gibi sûfîlerin sözlerine de yer verir.[422] *Besmele şerhi, Fatiha Suresi Tefsiri, Makalât-ı Gaybiyye ve Kelimât-ı Ayniyye, Şathiye ve Hacı Bektâş'ın Nasihatleri* Hacı Bektâş'a atfedilen diğer eserlerdir.[423]

1.2.3.3.2. Bektâşiyye Tarikatı Tarihçesi

Bektâşiyye tarikatının Hacı Bektâş-ı Velî'nin yaşadığı dönemde mi yoksa daha sonraki dönemde mi kurulduğu, Bektâşîliğin Yesevîlikle ilişkisinin olup olmadığı kesin olarak belli değildir. Bektâşî babalarından Ahmed Rıfkı, Bektâşîlikle Nakşibendîliğin aslının bir olduğunu ve ikisinin de Hoca Ahmed Yesevî'den ayrılan iki kol olduğunu belirtmesine rağmen [424] Bektâşîliğin kuruluşuna dair genel kanâata göre XIII. yüzyılda şiddetle devam eden dinî kaynaşmalar arasında teşekkül eden diğer farklı mezhep ve tarikatlar gibi Bektâşîliğin de önceden kurulmuş olan Kalenderîler, Babaîler, Haydarîler, Rum Abdalları gibi oluşumlar içerisinde ilkin teşekküle başlayıp Hacı Bektâş-ı Velî'den yaklaşık iki asır sonra XV. yüzyıl sonlarında Hacı Bektâş ananeleri etrafında teşkilatlandığı ve pîr olarak kendilerine Hacı Bektâş'ı seçtikleri yönündedir.[425]

---

[420] Hatipoğlu, Bahrül Hakayık, Haz. İsmail Hikmet Ertaylan, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1960.
[421] Gölpınarlı, 1969, s. 273.
[422] Bk. Öztürk, 2012, s. 33-34.
[423] Bk. Gölpınarlı, 1969, s. 274; Hacı Bektâş-ı Veli, 1971, s. XL-XLI.
[424] Ahmed Rıfkı, Bektaşî Sırrı I-II, Haz. Mahmut Yücer, (1. Baskı), Kesit Yayınları, İstanbul 2013, s. 40.
[425] Ocak, Ahmet Yaşar, "Hacı Bektaş-ı Veli", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 14, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1996, s. 555-558; Köprülü, 1991, s.11.

Bektâşîlik doktrini kozmopolit ve kompleks bir yapya sahiptir. Temelinde İslamiyet olmasına rağmen bu doktrin bütün Asya dinleri ve felsefeleri başta olmak üzre Şamanizm, Brahmanizm, Budizm, Zerdüştlük, Hulûl ve Tenâsuh, Yahûdilik, Hristiyanlık, Teslis, Hurûfîlik, Babaîlik, Bâtınîlik, Caferîlik, Şîa, İsmailîlik, Melâmîilik, Ahîlik, Kızılbaşlık, Kalenderîlik, Hayderîlik gibi pek çok görüş ve düşünceyi kapsayan Syncretistic bir yapıya sahip olduğundan [426] bunca farklı fikirlerin tarikat bünyesine ne zaman girdiği her zaman tartışma konusu olmuştur: Köprülü Bektâşîliğin henüz doğar doğmaz Hurûfîlik, Babaîlik ve İbn-i Arabî öğretisi gibi çok sayıda görüşten müteşekkil istikrarsız inançların ve İslamiyet dışındaki diğer din ve inançların etkisinde kaldığını belirtir. Ona göre tarikatın etkilediği hedef kitlenin Türk olması hasebiyle İslamiyet'i yeni kabul eden Türkler'in Hristiyanlık, Maniheizm, Şamanizm ve Budizm gibi eski inanç kalıntılarını farklı bir hüviyetle İslam'a taşımaları ve XII.-XIII. yüzyılda Anadolu'daki siyâsî istikrarsızlıkların doğurduğu fikri kargaşalık gibi nedenlerle Hurûfîlik, Babaîlik, Rafızîlik gibi görüşlerin karışımı istikrarsız fikirler ortaya çıkmıştır.[427] Ayrıca Hristiyanlık ve Yahûdiliğin yanı sıra Anadolu'da Bektâşiyye hatta Yeseviyye'den önce bile Sadreddin-i Konevî üzerinden vahdet-i vücûd telakkîsi varlık göstermiş; Rum Abdalları, Batınîler, Melâmîler, Kalenderîler gibi pek çok inanç müntesibi Moğol baskıları nedeniyle öğretilerini yaymak için yeni bir yayılma alanı olarak Anadolu topraklarını seçmiş; böylece Anadolu'da çok kültürlü kompleksli bir yapı oluşmuştur. Bunun sonucunda Kur'ân ve sünnete tamamen bağlı olan Yeseviyye dervişleri Anadolu'daki bu fikri istikrarsızlık nedeniyle görüşlerini tam olarak halka kabul ettirememişlerdir.[428] Bu durumda Bektâşîliğin doğduğu ve yayıldığı alan olan Anadolu'nun inançlar yönünden zengin olan fikri alt yapısına bakarak gayrı İslamî unsurların Bektâşîliğin kuruluşundan beri tarikatta yer edindiği söylenebilir. Nitekim Gölpınarlı, tarikatın Hacı Bektâş-ı Veli zamanından beri Fütüvvet ehliyle kaynaştığını; Abdallar, Kalenderiler, Haydarîler, hatta Edhemîler gibi toplulukları temsile başlayarak bütün bunlardaki inanç, gelenek ve törenleri birleştirerek IX. yüzyılın sonlariyle X. yüzyıl başlarında son şeklini aldığını belirtir.[429] Öztürk, İlk dönem Bektâşîliğin farklı ve zıt fikirlerin birleşiminden meydana gelen *syncretism* düşüncesine sahip olmadığını; Bektâşîlik adı altında ele alınan birçok

[426] Sunar, 1975, s. 11.
[427] Bk. Köprülü, 1991, s.181-216.
[428] Age. , s. 181-216.
[429] Bk. Gölpınarlı, 1969, s. 274-275.

kavram, kurum ve şahsın Bektâşîlikle doğrudan bir alakasının olmadığını belirtmektedir. Ayrıca ilk zamanlarda Selçuklu ve Osmanlılarla sürtüşme ve mücadeleye girdikleri için istenmeyen adam ilan edilen Abdallar, Torlaklar, Işıklar, Ahiler, Kalenderiler, Tahtacılar gibi ne kadar grup ve zümre varsa bunları Bektâşîlikle ilişkilendirmenin resmi bir gelenek haline geldiğini; birbirinden farklı ve zıt olan bunca görüşün rahatça tarikatta yer bulmasında Bektâşîliğin farklı inanç ve düşüncelere sahip kimseyi dışlamayan derin hoşgörüsü, zaman ve mekân kaydı tanımadan her şeyi kendilerine mal eden sakat tutumlarının da rolü olduğunu iddia eder.[430] Her ne kadar Öztürk gibi kimi araştırmacılar Bektâşîliğin kuruluşunda asli yapısının bozulmadığını, tamamen dini bir hüviyete sahip olduğunu iddia etseler de [431] Balım Sultan'ın Bektâşîliğin bozulmasında rolünün olduğu ve yozlaşmayı hızlandırdığı doğru olmakla beraber Bektâşiyye tarikatının kuruluş aşamasından beri birbirine zıt inançların karışımından meydana gelen syncretic bir düşünceye sahip olduğu en doğru kuvvetle muhtemeldir. Zira tarikattaki bozulmanın Balım Sultan'la bir anda başladığını iddia etmek sosyolojik olarak mümkün görünmemektedir. Aşama aşama olmadığı sürece kişilerin inanç yapıları ve öğretilerini değiştirmek mümkün değildir. Nitekim Kurʾân'da bile içki bir anda yasaklanmamış, eski alışkanlıkların bir anda değiştirilmesi fıtrata aykırı olduğundan farklı zamanlarda inen üç farklı âyetle aşamalı bir şekilde yasaklanmıştır.[432] Bu durumda "âyin-i cem"de demlenme denilen içki içme ritüeli gibi birtakım inançların Balım Sultan tarafından sokulduğunu iddia etmek mümkün görünmemektedir.

Balım Sultan'ın ölümünden sonra tarikatın başına geçen kardeşi Kalender Çelebî, Safeviler'in desteğiyle Kanuni Sultan Süleyman'ın ilk saltanat yıllarında etrafına topladığı 30 bin kişilik bir kuvvetle Osmanlı devletine isyan etmiştir. Kalender Çelebî (Kalender Şâh) Vezir İbrahim Paşa'yla giriştiği savaşta etrafındakilerin kendisini terk ederek dağılması sonucu yenilmiş ve öldürülmüştür. Bu isyan daha sonraki dönemlerde giderek mâhiyeti değişen Celâlî isyanların ilk örneğidir. İsyan dolayısıyla tarikat devlet nezdindeki maddî ve mânevî nüfuzunu uzun süre kaybetmiştir.[433]

[430] Bk. Öztürk, 1990, s. 30-31.
[431] Öztürk, 1990, s. 35.
[432] Bakara 2/219; Nisa, 4/43; Maide 5/90.
[433] İlgürel, Mücteba, "Kalender Şah", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 24, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2001, s. 249.

Balım Sultan dervişlerinden Sersem Ali Baba [434], Kalender Çelebî'nin ölümünden yaklaşık 23 yıl sonra tarikatın başına geçerek Balım Sultan'ın "Çelebîler" koluna alternatif olarak oluşturduğu Babaganlar kolunu ve mücerret babalık sistemini geliştirerek yerine "Dedebabalık" sistemini getirmiştir. Böylece Balım Sultan'ın kurduğu sistem dolayısıyla "Alevîler" ve "Bektâşîler" olarak iki gruba ayrılan Bektâşilik, bu sefer "Çelebîlik" ve "Dedebabalık" makâmlarıyla da ikiye bölünmüştür.[435]

Sersem Ali Baba'dan sonra tarikatın başına sırasıyla Ak Abdullah Baba (ö. 1569), Kara Halil Baba (ö. 1638), Dimetokalı Vahdeti Baba (ö. 1650), Dimetokalı Seyyid Mustafa Baba (ö. 1675), Sirozlu Seyyid Hasan Baba (ö. 1736), Kırımlı Hanzâde Muhammed Gülhan Baba (ö. 1759), Dimetokalı Seyyid Kara Ali Baba (ö. 1783), Sinoplu Seyyid Hasan Baba (ö. 1790), Horasanlı Muhammed Nuri Baba (ö. 12 1799), Kalecilikli Seyyid Halil Haki Baba (ö. 1813), Sivaslı Nebi Baba (ö. 1834), Çorumlu Seyyid Hasan Baba (ö. 1849), Yanbolulu Türabi Ali Baba (ö. 1868), Selanikli Hacı Hasan Baba (ö. 1874) ve Konyalı Perişan Hafız Ali Baba (ö. 1871) mücerret babalık sistemiyle dedebaba olarak tarikatın başına geçmişlerdir.[436]

1.2.3.3.3. Bektâşiyye Tarikatı Usul ve erkânı

Tarikatta insanlar makâmlarına göre beş dereceye ayrılmıştır. Bunlar sırayla şu şekildedir: Âşık: ilk derecedir. Tarikata girmek isteyen kimseye âşık denir. Tarikata girmek isteyenler önce çeşitli tecrübe ve imtihanlardan geçirilerek gerçek âşık olup olmadıkları tespit edilir. Aşığın tarikata alınabilmesi için iki yol şahidinin kendisine kefil olması gerekir. Muhip: ikinci derecedir. El alarak tarikata girmiş olan âşıka muhip denir. Derviş: Üçüncü derecedir. Muhiplerden derviş olmak isteyen kimse bu işi becerebileceği anlaşılırsa dervişlik âyin-i cemiyle kendisine dervişlik tacı tekbir getirilerek giydirilir ve tekkede bir hizmetle vazifelendirilir. Mücerred derviş: Balım Sultan tarafından icat edilip sistemleştirilen mücerretlik makâmındaki derviş evlenmez, mücerretlik derecesine layık görülenler belli bir merasimle tıraş edilir ve sağ kulağı delinerek "mengüş" denen küpe takılır. Halifeliğe en yakın dervişlerden olan mücerretlerin âyin-i cemi merkez dergâhta tertip edilir. Baba: Dördüncü derecedir. Halife tarafından ehliyet ve liyâkat sahibi dervişlere babalık icâzeti verilir. Bu icâzetten sonra baba olan kişi muhip ve derviş

[434] Aruçi, Muhammed, "Harâbâtî Baba Tekkesi", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 16, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1997, s. 69.
[435] Öztürk, 2012, s. 37.
[436] Öztürk, 2012, s. 214.

yetiştirebilir; fakat bir dervişe "babalık" veremez. Hz. Muhammed soyundan olan babalar taçlarının üstüne yeşil sarık, olmayanlar beyaz sarık sararlar. Halife: Son derecedir. Halifelik âyin-i cemi ile kendisine halifelik icâzetiyle beraber halifelik alametlerinden çerağ, tuğ, âlem ve sofra verilen babalardan seçilir. Halife olanlar tacları üstüne siyah sarık sararlar.[437] İki yol şahidinin kefâletini alarak Bektâşî olmak isteyen âşık, çok sayıda rituel ve duadan oluşan "ikrar cemiyle" dervişliğe kabul edilir.[438]

1.2.3.3.4. Bektâşiyye Tarikatının Türk Edebiyatına Etkisi

Bektâşiyye tarikatı başta düşüncesi, âdap ve erkânı olmak üzere her yönüyle diğer tarikatlardan farklı olmasına rağmen "Her şeyi ile ve her şeyden önce, bir Türk tarikatıdır. Düşüncesi, duygusu, dili, kültürü, edebiyatı hulâsa her şeyi Türk'tür ve Türkçedir." [439] Bu özellikleri dolayısıyla araştırmaya değerdir. Zira Tasavvufî Türk edebiyatı ve tekke edebiyatının temelini oluşturan ve gelişmesine önayak olan ozanlar Bektâşî ozanlardır. Belli başlı Bektâşî ozanlar yaşadıkları yüzyıllara göre şöyle sıralanabilir: XIV. yüzyılda yaşayan Said Emre, Abdal Musa, Kaygusuz Abdal; XV. yüzyılda yaşayan Nedimi, Temennâyi; XVI. yüzylda yaşayan Hatayî, Sürûrî, Şâhî, Yeminî, Hayderî, Kanberî, Kelâmî, Fâzılî, Fazlî, Seher Abdal, Karaferyeli Hasan, Meşrebî, Şemsî, Helâkî, Nebatî, Kâzımî, Hayretî, Yetim Ali Çelebî, Hayalî, Hüseynî, Kalender, Yetimi, Askerî, Sânî, Husrev, Nemayî, Balım Sultan, Caferî, Tufeylî, Koyun Abdal, Misalî, Arşî, Muhyeddin Abdal, Feyzi Hasan Baba, Pîr Sultan Abdal, Kul Himmet, Kul Adil, Kul Mazlum, Azmî, Kul Bayramlı, Seyyid Ali Sultan, Sâdık Abdal, Virânî, Sersem Ali Baba, Bosnalı Vahdetî, Sâfî; XVII. yüzyılda yaşayan Kul Hüseyin, Geda Muslî, Dertli Kâtip, Kul Nesimî, Kazak Abdal, Ballı Baba, Abdal, Abdal Oğlan, Ahu, Bedrî, Câferoğlu, Derviş Mehmed, Fakir Ednâ, İsmail, Kâmilî, Kasımî, Kararsız Veli, Kavlî, Kul Budala, Kul Derviş, Kul Hasan, Kul Mustafa, Koyunoğlu, Miskin Âşık, Pîr Ali, Teslim Abdal, Yeşil Abdal, Pîr Mehmed; XVIII. yüzyılda yaşayan Selim Baba, Uzleti Baba, Şirî, Âşık Hıfzî, Kâtib, Hükmî, Azbî, Behiştî, Lütfî, Gurbî, Hâşim Baba, Derun Abdal, Arif Oğlu, Cafer Abdal, Mirza, Kasım Dede, Mahmud Oğlu, Mahrem Oğlu, Dimişki, Necef, Kalbî, Tâhir, Edâyî, Fedâyî, Kul Şükrî, Münire, Şemimî, İsmail; XIX. yüzyılda yaşayan Şâh Sultan, Aşıkî, Kul Himmet, Agâhî Dede, Daniş, Pîr Mehmed, Ceredeli Âşık Figânî, Ispartalı Seyranî, Everekli Seyranî, Sırrî, Sacid, Şemsî, Zahmî, Kenzî, Hitâbî, Turabî, Âşık Veli, Perişan Baba,

[437] Gölpınarlı, 1969, s. 275; Güner, 1991, s. 90.
[438] Sunar, 1975, s. 69.
[439] Sunar, 1975, s. 11.

Hatifî, Yesari Baba, Bosnavî, Fennî, Hakkı, Mehdi Baba, Sabrî, Hasretî, Remzî, Ecrî, Resmî ve İlhami Bey.[440]

Bektâşiyye tarikatı; derin hoşgörüsü nedeniyle bünyesinde barındırdığı Şamanizm, Brahmanizm, Budizm, Zerdüştlük, Yahûdilik, Hristiyanlık, Hurüfilik, Babaîlik, Bâtınîlik, Caferîlik, Şîa, İsmailîlik, Melâmîlik, Ahîlik, Kızılbaşlık, Kalenderîlik, Hayderilik gibi akımların karışımından müteşekkil bir inançlar mozaiği olduğundan bu çok sesliliğini Türk şiirine de yansıtarak, renkli bir inançlar şiiri oluşturmuştur. Bu nedenle Bektâşî şiiri içerik olarak zengin bir hüviyete sahiptir.

1.2.3.4. Mevleviyye Tarikatı

1.2.3.4.1. Tarikat Kurucusu Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî (ö. 1273)

Hayatının büyük bir bölümü Anadolu'da geçtiğinden İslam dünyasınca Celâleddîn-i Rûmî olarak tanınan Muhammed Celâleddîn, [441] 30 Eylül 1207'de Belh'te doğmuştur.[442] Babası Horasan'da "Sultanüʾl-ülemâ" lakabıyla meşhur bir âlim olan Belhli hâtip Ahmed oğlu Hüseyin oğlu Bahâeddin Veled Muhammed el Bekrî'dir. Harizm padişahı Alâeddîn Muhammed Hârizmşah'ın kızıyla evli olan dedesi Hüseyin Hatib'in soyu baba tarafından Hz. Ebû Bekir'e dayanmaktadır.[443] Ehl-i tasavvuf olan Mevlânâ'nın babası Bahâeddin Veled (ö. 1231) rivâyetlere göre Kübreviyye tarikatı kurucusu Necmeddin-i Kübrâ'nın (ö.1221) mürididir.[444] Tarikat ehli olan Mevlânâ'nın babası Bahaeddîn Veled'in felsefeyi kötülemesi ve fikir ayrılıkları nedeniyle Yunan Felsefesinin İslam'a uygun yönlerini alıp yeni bir İslam felsefesi oluşturmaya çalışan devrin âlimlerinden Fahreddîn er-Râzî'yle (ö. 1210) arası açılır. Bu nedenle Râzî, kendi müridi olan Celâleddîn Harizmşah'a (ö. 1231) Bahâeddîn Veled'in sohbet meclislerine iştirak eden geniş halk kitlelerini kullanmak suretiyle saltanatına karşı isyan edebileceğini söyleyerek sultanı kendisine karşı kışkırtır. Bunun üzerine Sultan Celâleddîn, Bahâeddin

[440] Bektaşi şairleri hakkında ayrıntılı bilgi için Bk. Ergun, Sadedin Nüzhet, Bektaşi Şairleri ve Nefesleri I-II, (1.Baskı), İstanbul Maarif Kitaphanesi Yayınları, İstanbul 1956; Özmen, İsmail, Alevi- Bektaşi Şiirleri Antolojisi I-IV, (1.Baskı) Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1998; Yörükan, Yusuf Ziya, Alevi Bektaşi Tahtacı Nefesleri, (1. Baskı), Ötüken Yayınları, İstanbul 2017.

[441] Eva de Vitray-Meyerovitch, Hazret-i Mevlânâ ve İslâm Tasavvufu, Çev. Mehmed Aydın, Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, Konya 2012, s. 4.

[442] Ahmed Eflâkî, Ariflerin Menkıbeleri I-II (Menâkıb al-Arifîn) I, Çev. Tahsin Yazıcı, (1. Baskı), Hürriyet Yayınları, İstanbul 1973, s. 154.

[443] Sipehsalar Mecmüddin Feridün, Risâle-i Sipehsalar, Çev. Ahmed Avni Konuk, Rûmî Yayınları, İstanbul 2005, s. 34; Ahmed Eflâkî, 1973, s. 108.

[444] Öngören, Reşat, "Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 29, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2004, s. 441.

Veled'i Belh'ten gönderir.[445] Eflaki'ye göre Bahâeddin Veled vaazlarında Celâleddîn Harizmşah ve Fahreddin er-Râzî'yi bidatçı olarak kötülediğinden araları açılmıştır. Ayrıca halkın kendisine olan teveccühünü kıskanan diğer ulemâ çevresinin de hoşnutsuzlukları ve baskıları buna eklenince Bahâeddîn Veled sultanın baskısıyla şehri terk eder. Bir müddet sonra sultan pişman olup kendisini geri çevirmek istediyse de geri dönmez. [446]

Belh'ten ayrılan Mevlânâ ve ailesi önce Bağdat'a gelir. Mevlânâ'nın babası Bahâeddin Veled, Bağdat'ta çeşitli cami ve medereselerde halka vaazlar vermeye başlar. Bu vaazların birine denk gelen Sultan Alâeddin'in adamları sohbetlerinden etkilenip durumu sultana arz eder. Bunun üzerine sultan, Bahâeddîn Veled'e sevgi ve bağlılık duymaya başlar ve kendisiyle görüşmeyi arzular.[447]

Bağdat'tan ayrılan Bahâeddin Veled ve aile efrâdı oradan Küfe yoluyla Kâbe'yi ziyarete giderler. Mekke dönüşü Şam'a oradan Malatya'ya ardından Erzincan'a geçerler.[448] Erzincan'da Sultan Alâeddin'in halası Tâcü'l-Melek Hatun'un İsmetiyye medresesinde kısa bir süre kalan Bahâeddin Veled, kendilerine saygı ve hürmetlerini esirgemeyen Melik Said Fahreddin'in ısrarlarına rağmen oradan ayrılarak Erzincan Akşehir'e geçer ve kışı burada geçirir.[449] Bahâeddin Veled'in vaaz ve sohbetlerinden etkilenip kendisine mürit olan Erzincan Meliki Fahreddin ve hanımı İsmetî Hatun onun şehirden ayrılmasını istemediklerinden kendisine Akşehir'de bir medrese yaptırırlar.[450] Eflaki, Bahâeddin Veled'in bu medresede dört yıl [451] Sipehsalar ise bir yıl ders verdiğini söyler.[452] Mevlânâ'nın babası Bahâeddin, bir müddet sonra Erzincan'dan bugünkü Adıyla Karaman olan Konya vilâyetine bağlı Larende'ye göç eder. İlin subaşısı olan Sultan Alaeddîn'in nâibi Emir Musa kendilerini şehir dışında karşılayarak hürmetlerini sunup saraya davet eder. Ancak Bahâeddin Veled bunu kabul etmez. Bunun üzerine kendilerine bir medrese yaptırır. Mevlânâ'nın babası Bahâeddin, bu medresede yedi yıl boyunca ders verir.[453] Sipehsalar'da geçen rivâyete göre Bahâeddin Veled, Konya

[445] Sipehsalar Mecmüddin Feridün, 2005, s. 37-38.
[446] Bk. Ahmed Eflâkî I, 1973, s. 111-113.
[447] Sipehsalar Mecmüddin Feridün, 2005, s. 38.
[448] Sipehsalar Mecmüddin Feridün, 2005, s. 34; Ahmed Eflâkî, 1973, s. 119.
[449] Sipehsalar Mecmüddin Feridün, 2005, s. 39.
[450] Sipehsalar Mecmüddin Feridün, 2005, s. 39; Ahmed Eflâkî, 1973, s. 120.
[451] Ahmed Eflâkî I, 1973, s. 120; Sipehsalar Mecmüddin Feridün, 2005, s. 39.
[452] Sipehsalar Mecmüddin Feridün, 2005, s. 39.
[453] Ahmed Eflâkî I, 1973, s. 121.

ovasına vardığında Sultan Alâeddin bütün devlet erkânıyla kendisini karşılamaya gider.[454] Sultan Alâeddin Harizmşahlarla yapılan Yassı Çemen savaşına gitmeden önce ordusuyla Bahâeddin Veled'e gelerek savaşı kazanmaları için yüksek himmetlerini diler. Sipehsalar, ordunun hareket etmesini emreden ilk kösün onun huzurunda çalındığını, ayrıca onun himmeti ve kerâmetlerinin etkisiyle savaşın kazanıldığını söyler. [455]

Büluğ çağına eren Mevlânâ, 1226 yılında on sekiz yaşındayken Semerkantlı Hoca Şerafeddin Lala'nın kızı Gevher Hatun'la evlendirilir. Mevlânâ'nın çocukları Sultan Veled ve Alâeddin bu hatundan dünyaya gelir.[456] Mevlânâ'nın evliliğinin üzerinden beş yıl geçtikten sonra babası Bahâeddin Veled Larende'de vefat eder. Bahâeddin Veled'in ölümüne çok üzülen Sultan Alâeddin türbesinin etrafına Kâbe'nin etrafındaki duvarlar gibi bir duvar çekmelerini emreder.[457]

Rivâyete göre Bahâeddin Veled'in Belh'te müridi olan ve "Seyyid-i Sırdân" olarak bilinen Burhâneddin Tirmizî, şeyhinin Belh'i terk etmesi üzerine Tirmiz'e göç eder. Kendisi Tirmiz'de iken Bahâedin Veled'in vefatını mânen hisseder ve gıyabında cenaze namazı kıldıktan sonra Konya'ya gelerek Mevlânâ'yla görüşür, onu medresesine götürerek dokuz yıl boyunca kendisine ilm-i marifetle ilm-i ledünü öğretir. [458] Burhâneddin Muhakkik-i Tirmizî, Mevlânâ'ya dokuz yıl boyunca manevi üstatlık yaptıktan sonra onu Halep'e gönderir. Halep'te Allâme Kemâleddîn b. Adîm'in derslerine devam ederek [459] kendisini geliştiren Mevlânâ, zahirî ilimlerde de derinleşmek amacıyla Şam'a gider ve Halâviye medresesinde bir müddet kalır.[460] Bu süre zarfında Şam'da büyük mutasavvıf Muhyiddin-i Arabî, Kübreviyye tarikatı lideri Necmeddin Kübrâ müritlerinden Sadeddin Hamzavî, Şeyh Osman Rûmî, Halvetî şeyhlerinden Şeyh Evhâdeddîn Kirmanî ve Muhiddin-i Arabî talebelerinden Sadreddîn-i Konevî ile sohbet etme fırsatı bulur.[461]

Babasından aldığı derslerin yanı sıra Burhâneddin Tirmizî, Allâme Kemâleddîn b. Adîm gibi pek çok âlim ve düşünürden feyiz alan Mevlânâ, çeşitli medreselerde de dersler alarak Arabiyât, lügât, fıkıh, hadis, tefsir gibi zahirî ilimlerle beraber hâl ilmi olan batınî

[454] Sipehsalar Mecmüddin Feridün, 2005, s. 40.
[455] Sipehsalar Mecmüddin Feridün, 2005, s. 41-45.
[456] Ahmed Eflâkî I, 1973, s. 121.
[457] Ahmed Eflâkî I, 1973, s. 124.
[458] Bk. Ahmed Eflâkî I, 1973, s. 142-144.
[459] Sipehsalar Mecmüddin Feridün, 2005, s. 56.
[460] Ahmed Eflâkî I, 1973, s. 157.
[461] Sipehsalar Mecmüddin Feridün, 2005, s. 49.

ilimlerde de kemâl zirvesine ulaşmış bir şekilde Konya'ya geri döner ve medresede talebe yetiştirmekle meşgul olur. Ta ki hayatının dönüm noktası olan ve medreseyi, talebeleri, ders halkalarını, vaazları terk etmesine; aylarca halkın arasına çıkmamasına neden olacak kadar tüm yaşantısını baştanbaşa değiştiren, garip bir Kalenderî dervişi olan Şems-i Tebrizî'yle karşılaşana dek.

Mevlânâ'nın hayatını tümden değiştiren Şemseddîn-i Tebrizî'nin nereden geldiği, kim olduğu, kendisiyle ne zaman ve nerede karşılaştığıyla ilgili kaynaklarda çeşitli rivâyetler bulunmaktadır: "Şems bazı kaynaklara göre Ebûbekr Sele-bâf'ın, bazılarına göre Necmeddîn Kubrâ halifelerinden Baba Kemâl'ın bazılarına göre Halvetiyye silsilesinden Ebheriyye kolunun mümessili Kudbüddîn Ebherî'nin halifesi Rükneddîn Secâsî'nin dervişidir." [462] Ahmed Eflakî'nin anlattığına göre Şems-i Tebrizî, Tebriz'de sepet ve zenbil örücülüğü yaparak geçimini sağlayan, velâyet ve kalp sırlarını bilmede zamanın bir tanesi olan Ebûbekr-i Tebrizî'nin mürididir. Zamanla makâm ve mertebesi ileri bir dereceye ulaşan Şems, bu şahsın artık manen kendisini doyuramayacağına kanaat getirdiğinden yüce mertebelere erişmek maksadıyla oradan ayrılıp senelerce takati kesilene dek dünyayı dolaşmasına rağmen aradığını bulamaz. Vecd haliyle Allah'ın tecellîleriyle mest olup kendinden geçtiği bir gece Allah'a dua ederek gizli olan sevgili kullarından birini kendisine göstermesini talep eder. Duası kabul olan Şems'e aradığı kişinin Sultanü'l-ülemâ Bahâeddin Veled'in oğlu olduğu ve Rum diyarında onu bulabileceği bildirilir. Bunun üzerine Şems aradığını bulmak amacıyla Rum diyarını gezerek sonunda Konya'ya gelir. Kendisini tüccar göstererek Şekerciler Hanı'nda kalır. Aradığını bulmak amacıyla teftişler yaptığı bir sırada talebeleri ve nâipleri eşliğinde bir at üzerinde olduğu halde Pamukçu medresesinden çarşıya gelen Mevlânâ'yla karşılaşır. Ona Bayezid-i Bistamî ile Hz. Muahmmed'den hangisinin daha üstün olduğunu sorar. Mevlânâ, Hz. Muhammed'in daha üstün olduğunu söyleyince Şems kendisine, o halde neden Hz. Muhammed: "Yarabbi seni her türlü eksikten arı, duru kılarım; biz seni layık olduğu vech ile bilemedik." diye buyurduğu halde Bayezid: "Ben kendimi her türlü eksikten arı, duru kılarım. Benim şanım ne kadar büyüktür. Ben sultanların sultanıyım." dediğini sorar. Bu soru üzerine Mevlânâ katırın üzerindeyken bayılıp yere yığılır. Ayıldıktan sonra Şems'in elini tutarak medreseye götürür ve tam kırk gün bir rivâyete

[462] Eraydın, 1994, s. 348.

göre ise üç ay boyunca hücreden çıkmazlar.[463] Eflâkî'nin aksine Sipehsalar, Mevlânâ'nın Şems'le buluştuktan sonra medreseye değil Mevlânâ müridi olan Selâhaddîn Zerkûbî'nin evine giderek uzun bir süre tek başına kaldıklarını, bu süre zarfında sadece Selahâddîn'in hizmetlerini görmek için yanlarına gittiğini, bu şekilde altı ay evde kaldıktan sonra dışarı çıktıklarını söyler.[464]

Şems'le tanıştıktan sonra hayatı değişen Mevlânâ, sürekli onun sohbetlerine katılarak halkla ve medreseyle alakasını kesince bu durumdan hoşnutsuzluk duyan muhipleri ve talebeleri Şems'e karşı cephe alarak aleyhinde konuşmaya başlar. Bu durumdan rahatsız olan Şems 1246'da ortadan kaybolur. Şems'in ani kayboluşundan sonra Mevlânâ, hindibâri denilen kumaştan bir ferecî giyip başına da bal renginde yünden yapılmış bir külah geçirerek yas tutar. Ardından dört köşeli Arap rebâbına karşılık kendi deyimiyle dünyanın altı cihetinin sırlarını taşıyan altı köşeli rebâb yaptırarak müzik eşliğinde semâ etmeye başlar. Böylece tarikatın en önemli erkânlarından biri olan semânın temelini atmış olur.[465] Sipehsalar, Eflakî'nin aksine Şems'in semânın hakîkatlerini kendisine anlatıp teşvik etmesi üzerine Mevlânâ'nın semâya ilk olarak Şems'le beraber Selâhaddîn'in evinde başladığını belirtir.[466]

Şems'in aniden ortadan kaybolmasıyla Mevlânâ mateme bürünerek bütün müritlerden ilgi ve alakasını keser ve hiç kimseyle görüşmez. Öyle ki Şems'i gönderenler yaptıklarından ötürü pişmanlık duymaya başlarlar.[467] Bir gün Şems'ten Mevlânâ'ya bir mektup gelir. Şems'in yerini öğrenen Mevlânâ sevincinden semâya başlayarak şiirler söyler. Bu sırada fitne çıkararak Şems'in Konya'dan gitmesine sebebiyet verenler, Mevlânâ'ya gelerek pişmanlıklarını bildirince özürleri kabul edilir. Ardından Mevlânâ muhipleri Sultan Veled'e gelerek Şems'i Şam'dan getirmesini talep ederler. Sultan Veled bir grup müritle Şam'a gidip onu bulur ve beraberinde Konya'ya getirir. Şems'e kavuşan Mevlânâ daha ziyade kendisine bağlanır.[468] Bir müddet sonra Şems, Mevlânâ'ya evlatlığı olan Kimyâ Hatun'la evlenmek istediğini söyleyince Kimya Hatun'u kendisine nikâhlar. Bir gün Mevlânâ'nın oğlu Alâeddîn eve geldiği vakit Şems kendisine Kimya Hatun'un artık nikâhlı eşi olduğunu, bu nedenle bir daha eve gelirken daha dikkatli davranmasını

[463] Bk. Ahmed Eflâkî I, 1973, s. 162-164.
[464] Sipehsalar Mecmüddin Feridün, 2005, s. 169.
[465] Ahmed Eflâkî I, 1973, s. 165.
[466] Sipehsalar Mecmüddin Feridün, 2005, s. 170.
[467] Age. , s. 170.
[468] Sipehsalar Mecmüddin Feridün, 2005, s. 170-175.

tembihler. Bu sözlerden alınan Alâeddin, ona düşmanlık besleyerek hakkında dedikodulara başlar ve halk nezdinde onu kötüler. Bir müddet Alâeddin ve yakın çevresinin hakaretlerine sabreden Şems daha sonra Sultan Veled'e bunların yaptıklarından dolayı öyle kaybolacağım ki bir daha izimi bulamazlar, diyerek ansızın ortadan kaybolur.[469] Şems'in ikinci kez ani kayboluşu Mevlânâ'yı daha çok sarsar. Sultan Veled'e gelerek onu bulmasını söyler. Tüm aramalara rağmen Şems bulunmaz. Bu sırada Mevlânâ ayrılık acısından günlerce ıstırap çekerek hasret gazelleri yazmaya başlar. Şems'in ayrılık hasretine daha fazla dayanamayan Mevlânâ bir grup müridiyle Şam'a giderek kendisini aramalarına rağmen elleri boş dönerler. Şems'ten ümidini kesen Mevlânâ; diğer müritlerinden üstün tuttuğu, Şems'le birlikte aylarca evinde kaldığı evliyâ bir zat olan Selâhaddin Zerkubî'de Şems'in tecellîsini ve nurunu gördüğünü söyleyerek ona bağlanır ve yanından hiç ayrılmaz. Böylece Şems'in ayrılığından ötürü duyduğu hasreti onunla gidermeye çalışarak teselli bulmaya çalışır. Mevlânâ'nın Selâhaddîn'e yakınlaşmasını kıskananlar Selâhaddîn'in ilim ehli olmayıp ehliyetsiz biri olduğuna dair dedikodular çıkardılarsa da Mevlânâ'nın kendisine olan bağlılığını kesmede başarılı olamadılar. Bunun üzerine Mevlânâ Selâhaddîn'in kızını oğlu Sultan Veled'le evlendirerek ona olan bağlılık ve yakınlığını daha da pekiştirir. On yıl süren bu beraberlik ve yakınlığın sonunda Selâhaddîn vefat eder. Mevlânâ Selâhaddîn'den sonra kendisine Mesnevî'yi yazdırmaya teşvik eden müridi Çelebî Hüsâmeddîn'le sohbet arkadaşlığı yapararak oğlu Sultan Veled'e rağmen onu kendi yerine halife tâyin eder. Dokuz yıl Çelebî Hüsâmeddîn'le yaşayan Mevlânâ her fânî gibi ruhunu teslim eder. Mevlânâ'nın vefatından sonra birtakım itirazlara rağmen Çelebî Hüsâmeddîn, vefat edene dek on iki yıl boyunca tarikatın lideri olarak görev yaparak çeşitli hizmetlerde bulunur.[470] Mevlânâ türbesi onun zamanında Alameddin Kayser tarafından inşa edilir.[471]

1.2.3.4.2. Mevleviyye Tarikatı Tarihçesi

Mevlevîlik, Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî'nin fikir ve görüşleri çerçevesinde ölümünden sonra oğlu Sultan Veled tarafından kurulan tarikattır. Tarikatın pîr-i evveli Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'dir. İlmî hitâbetleriyle Horasan halkınca çok sevilip sayıldığından kendisine "Sultanüʾl-Ülemâ" unvanı verilen babası Bahâeddin Veled [472]

[469] Sipehsalar Mecmüddin Feridün, 2005, s. 175-176.
[470] Sipehsalar Mecmüddin Feridün, 2005, s. 176-195.
[471] Gölpınarlı, 2018, s. 48.
[472] Ahmed Eflâkî I, 1973, s. 108.

Necmedin Kübrâ (ö.1221) tarafından kurulan Melâmetîlik'ten çıkmış Kubreviyye tarikatı müntesibi [473] sufî meşrep bir âlimdir. Babası vasıtasıyla Kübreviyye tarikatına giren Mevlânâ Kalenderî/ Melâmî fikirlere sahip bir âlim olan Şemseddîn-i Tebrizî'yle (ö. 645)[474] tanıştıktan sonra aşk ve cezbeyle Allah'a ulaşılacağı inancı kendisinde pekişir. Böylece aşk ve cezbe yolu olan "tarîk-i şuttar"a girerek medreseyi, talebeleri ve halkla yaptığı sohbetleri terk eder ve sadece Şems'le hemhâl olur.[475] Şems'le buluştuktan sonra hiç kimseyle görüşmeyen Mevlânâ, etrafındaki topluluğun dağılmaması için sevenlerinin basit kabul işlerini şeyhi olarak gösterdiği ilk halifesi Kuyumcu Selâhaddîn Zerkubî'ye (ö. 1258) devrederek onun evinde altı ay boyunca Şems'le halvete çekilir.[476] Şems'ten öğrendiği semâ, aşk ve cezbeyle meşrebini seçen ve müntesiplerini bu yola yönlendiren Mevlânâ Şems'ten sonra Selahâddin'le onun ölümünden sonra da Çelebî Hüsâmeddîn'le (ö. 1284) halvete çekilerek aşk ve cezbe haliyle semâ yapmıştır. Ayrıca ölümünden sonra mürit ve müntesiplerine Selahaddin'i ondan sonra da Hüsâmeddin'i tavsiye etmiştir.[477] Mevlânâ âşıkları onun vasiyetine uyarak vefatından sonra oğlu Sultan Veled'e rağmen Çelebî Hüsameddin'i halife kabul seçmişler. Mevlânâ'nın ilk halifesi olan Çelebî Hüsameddin'in hilafeti dönemindeki en önemli hadise Mevlânâ'nın mezarı üzerine bir türbe yaptırmak suretiyle türbeyi âşıkların etrafında toplanacakları bir merkez haline getirmesidir.[478] Çelebî Hüsâmeddîn 11 yıl boyunca topluluğa sahip çıkmış, yaptırdığı türbeye ibâdet dışında sema gösterileri ve toplu olarak mesnevî okumak için çeşitli hücreler ekleyerek Mevlânâ âşıklarının dağılmasını önlemiştir. [479]

Çelebî Hüsâmeddîn'in ölümünden sonra tarikatın başına Mevlânâ'nın yaratılış ve ahlak bakımından herkesten çok kendisine benzediği için çok sevdiği ve on yaşına gelince tüm toplantılarda yanında bulundurduğu oğlu Sultan Veled geçmiştir. [480] Her yönüyle babasına benzeyen ve babasının izinden giderek şiirlerinde kendisini taklit eden Sultan Veled; babasının makâmına geçer geçmez Mevlânâ'nın fikir ve görüşlerini benimseyen âşıkları bir merkezde toplamak amacıyla Mevleviyye tarikatını kurmuş, babasının görüşleri çerçevesinde tarikatın usul ve erkânını geliştirmiştir. İlk defa Anadolu'nun

[473] Bk. Gölpınarlı, 2018, s. 178; Yılmaz, 2004, s. 254.
[474] Gölpınarlı, 2018, s. 178.
[475] Yılmaz, 2004, s. 254.
[476] Gölpınarlı, 2018, s. 148.
[477] Gölpınarlı, 2018, s. 35.
[478] Gölpınarlı, 2018, s. 37.
[479] Güner, 1991, s. 235.
[480] Ahmed Eflâkî II, 1973, s. 198.

çeşitli yerlerine halifeler göndererek buralarda Mevlevîhaneler açmak suretiyle tarikatın yayılmasını sağlamıştır.[481]

Sultan Veled, "elindeki fırsatları sonuna kadar kullanmasını bilen teşkilatçı ve girgin yapısı" [482] sayesinde vecd, sema, cezbe, aşk ve müzik unsurlarının birlikteliğine dayanan Mevlânâ'nın ideolojisini sistemleştirerek tarikatın yaygınlık kazanmasını sağladığı için tarikat nezdinde pîr-i sânî kabul edilmiştir. [483]

Sultan Veled, vefat etmeden önce babası gibi halife tâyin ederek irşâd makâmına Mevlânâ'nın kendisinde Baha Veled, Seyyid Burhaneddin, Şems-i Tebrizî, Şeyh Selahaddin, Çelebî Hüsâmeddin, kendisi ve Sultan Veled'in nurları olmak üzere yedi velinin nurunu görüyorum, dediği [484] oğlu Ulu Arif Çelebî'yi tâyin etmiştir. Bu tâyinden sonra Mevleviyye tarikatı Çelebî unvanıyla anılan Mevlânâ soyuna mensup kişiler tarafından temsil edilmeye başlanmış, ayrıca Konya dergâhı ve Çelebîlik makâmı Mevleviyye tarikatının idare merkezi olmuştur.[485]

Küçüklüğüne dair çok sayıda kerâmet gösterdiği söylenen menkıbevî bir kişiliğe sahip Ulu Arif Çelebî; ömrünün çoğunu ünlü yazar Eflakî'yle beraber Anadolu, Irak, Tebriz, Meren ve Sultaniye'yi gezmekle geçirerek bu bölgelerde tarikatı yaymıştır. Babası Sultan Veled ve dedesi Mevlânâ'ya hiç benzemeyen Ulu Arif Çelebî; çok titiz, sabırsız, sözünü sakınmayan, sert mizaçlı ve kendisinden emin, lâubâli meşrep ve atılgan bir kişiliğe sahip olduğundan gittiği yerlerde mutlaka bir vaka çıkarır ve başkalarıyla sürtüşürdü. Buna rağmen babası ve dedesinin nüfuzundan yararlanarak Moğollar ve Anadolu beylikleriyle iyi ilişkiler kurmuş, bu vesileyle bağışlanan vakfiyelerle tarikatı maddî ve mânevî anlamda güçlendirmiştir. Ulu Arif Çelebî; Sultaniye, Kütahya, Karaman ve Tokat'ta zâviyeler açarak buralara halifeler tâyin etmiştir. Tokat zâviyesinin başına ilk defa bir kadın olan Arife-i Hoş-lika'yı halife tâyin ederek tarikatın usul ve erkânında yenilikler yapmıştır. Ayrıca kendisine intisâp ederek müridi olan ve ölümüne kadar yanından ayrılmayarak kendisiyle beraber çeşitli seyahatlere katılan Ahmed Eflâkî'ye (ö.761) *Menâkıbü'l-ʿArifîn* adlı eseri yazdırmak suretiyle hayat menkıbeleri anlatılan

[481] Gölpınarlı, 2018, s. 42-56.
[482] Gölpınarlı, 2018, s. 47.
[483] Gölpınarlı, 2018, s. 72.
[484] Ahmed Eflâkî II, 1973, s. 228.
[485] Bk. Tanrıkorur Ş. Bahrihüda, "Mevleviyye", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 29, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2004, s. 468-475.

Mevlânâ ve yakın dostlarının daha iyi tanınmasına ve Mevleviyye tarikatının tarihi gelişim süreci hakkında birinci elden bilgiler elde edilmesine önayak olmuştur.[486]

Ulu Arif Çelebî, vefat etmeden önce yerine kardeşi Şemseddin Abid Çelebî'yi geçirerek tarikat işlerini ona devretmiştir.[487] Şemseddin Abid Çelebî de kardeşi gibi sözünü esirgemeyen, rind-meşrep, daima kendi haliyle hemhâl olan, aradığı hakîkati kendi zatında bulan, taklitçilere uymayan, adil bir kişiliğe sahiptir.[488] Şemseddin Abid Çelebî'den sonra tarikatın başına kardeşi Husâmeddin Vacid Çelebî geçer, ancak Vacid Çelebî kısa bir süre sonra vefat edince yerine uzun bir sefere çıktığı ve nerede vefat ettiği belli olmayan, kabri dahi bilinmeyen Konya dışında olduğundan Çelebîlik makâmını bilfiil icrâ etmemiş olan Ulu Arif Çelebî oğlu Bahâeddin Emir Âlim Çelebî geçer.[489] Ondan sonra sırasıyla Ulu Arif Çelebî oğlu Muzafereddin Büyük Adil Çelebî, Abid Çelebî oğlu İkinci Emir Âlim Çelebî, Büyük Adil Çelebî oğlu İkinci Muhammed Emir Arif Çelebî, İkinci Emir Âlim Çelebî oğlu II. Emir Adil Çelebî, III. Adil Çelebî oğlu Cemaleddin Çelebî, Cemaleddin Çelebî oğlu Kadı Mehmet Paşa oğlu Husrev Çelebî, Husrev Çelebî oğlu Muhammed Ferruh Çelebî, Ferruh Çelebî oğlu Bostan Çelebî, Ferruh Çelebî oğlu Ebû Bekir Çelebî, Karahisarlı II. Veled oğlu III. Muhammed Arif Çelebî (Anne tarafından Mevlana soyundandır), Hasan Çelebî oğlu Pîr Hüseyin Çelebî, Abdurrahman Çelebî oğlu I. Abdulhalim Çelebî, Abdulhalim Çelebî oğlu II. Hacı Bostan Çelebî, II. Bostan Çelebî oğlu I. Muhammed Sadreddin Çelebî, II. Abdürrahman Çelebî oğlu IV Muhammed Arif Çelebî, IV. Arif Çelebî oğlu II. Hacı Ebû Bekir Çelebî, İsmail Çelebî oğlu Hacı Muhammed Emin Çelebî, Hacı Muhammed Emin Çelebî oğlu Muhammed Said Hemdem Çelebî, Muhammed Said Hemdem Çelebî oğlu II. Mahmud Sadreddin Çelebî, Muhammed Said Hemdem Çelebî oğlu İbrahim Fahreddin Çelebî, Muhammed Said Hemdem Çelebî oğlu Mustafa Safvet Çelebî, Muhammed Said Hemdem Çelebî oğlu Abdülvahid Çelebî, Abdülvahid Çelebî oğlu ll. Abdülhalim Çelebî (1.defa posta geçiş), Necib Çelebî oğlu Veled Çelebî, Abdülvahid Çelebî oğlu ll. Abdülhahalim Çelebî (2. defa posta geçiş), Yakub Çelebî oğlu Amil Çelebî, Abdülvahid Çelebî oğlu ll. Abdülhalim Çelebî (ö.1925) (3. defa posta geçiş) tarikatın başına geçer.[490]

[486] Gölpınarlı, 2018, s. 73-99.
[487] Gölpınarlı, 2018, s. 100.
[488] Ahmed Eflâkî II, 1973, s. 328-329.
[489] Gölpınarlı, 2018, s. 102.
[490] Ahmed Eflâkî II, 1973, s. 44-47.

1.2.3.4.3. Mevleviyye Tarikatı Usul ve Erkânı

1.2.3.4.3.1. Tarikat Silsilesi

"Tarikatlarda şeyhten şeyhe ulaşarak tarikat pîrine, ondan da yine şeyhten şeyhe ta Peygamber'e kadar dayandığına inanılan bey'at zincirine silsile denir." [491] Her tarikat kendisini Hz. Muhammed veya dört halifeye dayandıracak bir silsileye sahiptir. Tarikat silsileleri genel olarak Hz. Ali üzerinden Hz. Muhammed'e ulaşır. Bunun yansıra Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman'a ulaşan silsileler de mevcuttur. Hz. Ali ve Hz. Ebû Bekir'e dayandırılan silsileler zamanla yaygınlık kazanmıştır.[492]

Tarikatların genelinde biri Hz. Ali diğeri Hz. Ebû Bekir vasıtasıyla Hz. Muhammed'e dayanan iki farklı silsile bulunmaktadır. İlk silsilede Şîa ikinci silsilede ise Sünnî tesiri mevcuttur.

Her tarikatta olduğu gibi Mevleviyye tarikatında da silsile mevcut olup Hz. Ali üzerinden Hz. Muhammed'e dayanmaktadır. Mevlevî kaynaklarına göre tarikat silsilesi şöyledir: Hz. Muhammed, Hz. Ali (ö. 661), Hasân-ı Basrî (ö. 729), Habîb-i 'Acemî (ö. 768), Dâvûd-i Tâî (ö. 800), Ma'rûf-i Kerhî (ö. 815), Serî Sekâtî (ö. 855), Cüneyd-i Bağdâdî (ö. 911), Abû Bakr Şiblî (ö. 946), Muhammed Zaccâc (ö. 1091), Abû Bakr Nassâc (ö.1094), Ahmed Gazzâlî (ö. 1123), Ahmed Hâtibî (ö. 1133?), Şams-al-Aimma-i Sarahsî (ö.1090), Muhammed Bahâeddîn Veled (ö.1231) Seyyid Burhâneddîn Muhakkık-ı Tirmizî, Mevlânâ Celâleddin Muhammed-i Belhî.[493]

1.2.3.4.3.2. Mevleviyye'de Zikir

Lügatta "anma, hatırlama" [494] gibi anlamalara gelen zikir, sûfî inanışa göre "Allah'ın zatı, ṣıfatları, ihsanının bolluğu, takdirinin geçerliliği gibi hususlarda kalbin uyanıklığını sağlamak" maksadıyla yapılır.[495]

Melâmet erbâbınca zikir esas bir umde olmadığından Melâmî-meşrep bir tarikat olan Mevleviyye'de zikir tarikat erkânının esaslarından sayılmadığı halde belirli bir zikir mevcuttur. Lafzatullah'la yapılan zikir ortak olduğu halde bazı tarikatlarda Allah'ın diğer esmâlarıyla da zikir yapılmaktadır. Mevlevîlerde tarikatın her mertebesinde yalnız

[491] Gölpınarlı, 20018, s. 189.
[492] Tosun, Necdet, "Silsile", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 37, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2009, s. 206.
[493] Gölpınarlı, 2018, s. 189-191.
[494] Dini Terimler Sözlüğü, 2009, s. 400.
[495] Öngören, 2013, s. 410.

"Allah" lafzını anmakla zikir yapılır ve sülûkun esaslarından değildir. Ayrıca tarikat silsilesi Hz. Ali'ye dayandığından Hz. Ali'ye isnaden cehrî zikir yapılır.[496]

1.2.3.4.3.3. Mevlevîliğe Kabul ve Mevlevîlikte Dereceler

Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik* adlı eserinde Mevlevî dedesi olmak isteyen kişinin tabi olacağı bin bir günlük çile sürecini özetle şöyle anlatır: Tarikatlar içerisinde âdâb ve erkâna en fazla riâyet eden Mevleviyye tarikatıdır. Tarikatta en alt derece muhipliktir. Muhip, tarikata girişi kabul edilmiş kişidir. Bu kişilere "nev-niyâz" da denilmektedir. Muhip olmak isteyen biri şeyhin yanına giderek tarikata girmek istediğini bildirir. Müracâatı kabul edilen muhip adayına bir sikke verilir ve belirli bir günde gusledip abdest alarak şeyhin huzuruna gelmesi söylenir. Muhip adayı sikkeyle şeyhin huzuruna geldiği vakit elini öperek önünde oturur. Şeyh, muhibin başını dizinin üstüne koyarak sikkesini giydirir. Ardından tekbir ederek bir Fatiha verir. Her ikisi birlikte Fatiha'yı okuduktan sonra şeyhle muhip birbirlerinin ellerini aynı anda öper. Bu törenden sonra şeyh mühibi yetiştirmek, tarikatın âdâb ve erkânını öğretmek amacıyla dedelerden birinin yanına verir. Dede, ona semâ elbisesi vererek kendisine semâyı öğretir. Muhip; dedenin gözetiminde yeteneğine göre de Mesnevî okutmaya icâzet verme, ney çalma, usul tutma, naât ve âyin okuma gibi değişik alanlara yönlendirilir. Muhipliği kabul edilen kişi ailenin rızası alınmak şartıyla tarikatta kalıcı olmak isterse ikrar verip çile çıkarır ve hücre sahibi olur. Böylece dedelik ve dervişlik derecesine ulaşmış olur. İkrar vererek derviş olmak isteyen muhip çok zahmetli ve bin bir gün sürecek olan çile çıkarma ritüellerinden geçirilir. Bunun için öncelikle Mevlevîlerce kutsal görülen matbahın sol tarafında, kapı dibinde bulunan saka postuna diz üstü ve başı öne eğik bir vaziyette oturarak dervişlerin yaptıkları iş ve hizmetleri seyreder. Bu sırada mecburiyet olmadıkça kimseyle konuşmaz ve yerinden kalkmaz. Bir vazife yapmaya giderken de canlar denilen dervişlerden birinin hırkasını omuzlarına alır. Üç günlük bu oturmadan sonra matbahta kazancı dedenin huzuruna getirilir. Muhip hâlâ derviş olmaya kararlıysa geldiği elbiseyle on sekiz gün sürecek olan "ayakçılık" yani getir götür işlerini yapar. Bir müddet sonra kazancının teklifi üzerine aşçı dede tarafından kendisine matbah tennuresi ve elifî nemed verilir. Nev-niyâz sâlik, eski elbiselerini çıkararak bu derviş elbiselerini giyer. Buna soyunmak denir. Soyunan sâlik ayakçılık, odun getirme, yerleri süpürme gibi çeşitli hizmetleri yapmak üzere tekrardan kazancıya teslim edilir. Ayakçı olan nev-niyâz semâyı

[496]Bk. Gölpınarlı, 2018, s. 187-188.

öğrendikten sonra kendisine sikke verilir ve semâ çıkarmaya hazır olduğunu göstermek için davetliler huzurunda mübtedi mukabelesi yapar. Yeni bir ayakçı geldikten sonra mübtedî mukabelesi yapan muhip ayakçılıktan "pazarcılık" görevine verilir. Her gün tekkenin ihtiyacı olan sebze, meyve ve et gibi malzemeleri kendisine gösterilen dükkânlardan alarak başka bir yere uğramadan doğruca tekkeye getirir. Pazarcılık hizmetinden sonra dede adayı sırasıyla "bulaşıkçı", "somatçı" ve "meydancı" olur. Bu şekilde bin bir gün boyunca tekkede kalarak çeşitli işlerde çalışmak suretiyle çilesini tamamlayan dede adayının çile süresi dolunca meydancı dede herkesin huzurunda "destuuur" diye bağırdıktan sonra, "Derviş falanın hizmeti tamamdır. Haftaya gelin olacak. Şerbetçi de falan derviştir." diyerek dede adayının çilesinin bittiğini haber verir. Bir hafta sonra çilenin bitişi amacıyla düzenlenen törene gusül abdestiyle tennuresini çıkararak elifi şalvar, mintan ve hırkadan ibaret olan yeni bir derviş elbisesi giyen dede adayı saka postuna oturtulur. Mevlevîlerce kutsal sayılan dokuzun katları olan yetmiş iki, otuz altı ya da on sekiz kollu şamdan yakılıp yemek yendikten sonra şerbetler dağıtılır. Ardından dede adayı aşçı dedeyle görüştükten sonra sırasıyla diğer dedelerle de görüşüp meydanın ortasına gelerek niyâza durur. Bu sırada aşçı dede şu gülbangı çeker: "Vakt-ı şerîf hayrola, hayırlar fethola, şerler defola, derviş kardeşimizin niyâzı kabul ola, âşiyân-ı Mevleviyye'de rahatı müzdâd ola, demler safâlar ziyâde ola, dem-i Hazret-i Mevlânâ, sırr-ı Şems-i Tebrizî, kerem-i İmâm-ı Ali hû diyelim." Bu gülbangdan sonra tüm davetliler baş kesip hep birlikte "hû" derler. Ardından aşçı dede arkasını dönmeden kapıda baş keserek sol ayağıyla dışarı çıkar. İçerdekiler hep birlikte aşçı dedeye baş kesmek suretiyle karşılık verir. Diğer davetliler kıdem derecelerine göre sırasıyla kapıda dışarı çıkarlar. Ardından meydancı, yeni dervişi alarak türbedara götürür, daha sonra matbaha getirir. Burada yemeğini yalnız yedikten sonra meydancı kendisini saka postuna oturtur ve bir müddet sonra aşçı dedenin huzuruna getirtir. Aşçı dede yolunda istikrarlı olması ve sabit durması için birtakım nasihatler ettikten sonra şu gülbangı çeker: "Vakt-ı şerîf hayrola, hayırlar fethola, şerler defola, derviş kardeşimizin hizmetleri mübarek ola, dem-i Hazret-i Mevlânâ, sırr-ı Şems-i Tebrizî, kerem-i İmâm-ı Ali hû diyelim." Bundan sonra meydancı dede, dervişi hücresine götürerek hücre kapısında bir gülbang çeker. Dervişi odasına götürüp yerine oturttuktan sonra başka bir gülbang çekerek dervişe üç gün boyunca sır olacağını söyler ve kapıyı örterek hücreden çıkar. Üç günlük süre içerisinde derviş abdest ve namaz ihtiyacı dışında dışarı çıkmaz. Yemeği de hücre

kapısına bırakılır. O gece dedelerden her biri namazdan sonra çeşitli hediyeler getirerek dervişin hücresine gidip orada kahve içer ve yeni dervişi tebrik ederler. Üç gün geçtikten sonra meydancı dede dervişin hücresine gelerek "destûr" der. İçeriden hû sesi alınca "hücren güşâd olacak" der ve perdeleri açar. Derviş, Konya'da çileye girmişse çelebîye; başka bir yerde girmişse tekke şeyhine götürülür. Derviş, çelebî veya tekke şeyhinin ellerini tutarak kendisine beyat telkin eder. Ardından şeyh beyat âyetini okuyarak dervişin kaşlarının ortasından ve bıyığından birkaç kıl keser, resim hırkasını tekbir edip sırtına giydirir ve kendisine, "Çilen bitti şimdi, çile hücresine gireceksin." der. Bundan sonra derviş son olarak on sekiz günlük hücre çilesine girer. Bu sürede tekkede dolaşabilir, ancak dışarı çıkamaz. On sekiz günün sonunda derviş Konya'daysa Şems zâviyesini ziyarete gider. Ziyaret dönüşü meydancı dede dervişi alıp çelebînin huzuruna getirir. Derviş, çelebînin dizleri üstüne başını koyar. Meydancı da dizdeki başı arkadan tutar. Bu esnada çelebî, dervişin sikkesine tekbir eder ve sikke artık dervişin malı olur. Sikke tekbirinden sonra dervişe tarikatçı dede veya aşçıbaşı tarafından Mevlevî evrâdı öğretilir. Bütün bunlardan sonra derviş hücre-nişîn ve hücre-güzîn adını hak kazanarak hücre sahibi olur. O artık Mevlevî dedesidir.[497]

1.2.3.4.3.4. Semâ ve Mevlevî Semâsı

Sözlük anlamı "işitme, duyma" [498] olan semâ tasavvufî ıstılâhta "ilâhileri dinleme, dinî mûsikîyi dinleme, makâm ve nağme ile okunan dini metinleri okuma; raksetme, devran etme, dinlenen dinî mûsikînin tesiriyle coşup dönme" [499] gibi anlamalara gelmektedir. Ayrıca "Mevlevî dervişlerin ney, nısfiye vb. çalgılar eşliğinde kollarını iki yana açıp dönerek yaptıkları ayine" [500] de semâ denilmektedir.

Semâ her ne kadar Mevlevîlikle özdeşleşmiş ve Mevlevî zikrinin esası olmuşsa da Mevlânâ ve Mevlevîlikten önce de vardı. Nitekim Mevlânâ'dan önce yaşayan Serrâc (ö.988), Sülemî (ö.1021), öğrencisi Küşeyrî (ö.1072), Gazzâlî (ö.1111), Sühreverdî (ö.1234) gibi büyük mutasavvıfların eserlerinde semânın şerʿî boyutuyla ilgili görüş belirtmeleri Mevlânâ ve Şems'ten önce de semânın var olduğunun delili sayılabilir.[501] Eflakî'de geçtiği üzere Mevlânâ, semâyı kendisinin getirmediğini onu geliştirdiğini şöyle

[497] Gölpınarlı, 2018, s. 358-362.
[498] Türkçe Sözlük, 2005, s. 2063.
[499] Uludağ, Süleyman, Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, Marifet Yayınları, (2. Baskı), İstanbul 1995, s. 461.
[500] Türkçe Sözlük, 2005, s. 2063.
[501] Bk. Ceyhan, Semih , "Semâ", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 36, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2009, s. 455-457.

izah etmiştir: Bir gün Muineddin Pervane: "Mevlânâ dünyaya semâ ayinini getirmekle ne de güzel etmiş." dedi. Bunun üzerine Mevlânâ: "Hâşâ, o semâyı koymadı; belki iyi yükseltti." diye buyurdu.[502]

Sûfînin zikrin verdiği coşkunluk ve cezbe haliyle kendinden geçerek ayakta vücudunu hareket ettirmesi gibi farklı şekillerde icrâ edilen semâ[503] Mevlevîlikte zamanla oluşturulan çok sayıda usulla sistemleştirilmiş ve son şeklini almıştır. Gölpınarlı, Mevlevî âyin ve erkânının Mevlevî postnişînlerinden Pîr Adil Çelebî zamanında icrâ edildiğinden Mevlânâ zamanında yapılan semânın bugünkünden farklı olduğunu belirtir.[504]

Mevlânâ'nın Şems'le tanışmadan önce semâ yapıp yapmadığına dair kesin bir bilgiye sahip olmasak da onun Şems'le tanıştıktan sonra semâ ettiğini hemen hemen bütün kaynaklar söylemektedir. Mevlânâ hayatına dair en eski ve en önemli kaynak olan *Risâle-i Sipehsalar'*da geçtiğine göre Mevlânâ'ya semâyı sevdiren kişi Şems-i Tebrizî'dir. Sipehsalar'a göre Mevlânâ hiçbir kâmile nasip olmayan tecellî ve yüksek makâmlara sahip olduğu halde şimdiye dek asla semâ etmemiştir. Ancak Şems-i Tebrizî'yle tanıştıktan sonra o ne emrederse yerine getirmiş; Şems'in semâ edin, isteyip de arzu ettiğiniz şeyi semâda fazlaca bulursunuz, tavsiyesi üzerine ömrünün sonuna dek semâ etmiştir.[505]

Mevlânâ içerisinde bulunduğu ruh haline göre semâ etmiştir. Onun hayatına bakıldığı takdirde Allah'ın tecellîlerini eşyada görünce ruhunda meydana gelen şevk haliyle kendinden geçip semâ ettiği görülecektir: Mevlânâ'nın kuyumcu olan müridi Seâhaddin Zerkubî'nin dükkânının önünden geçerken işittiği çekiç sesleri üzerine hemen semayâ durması [506], yine bir değirmene girdikleri vakit değirmenin sesi eşliğinde semâ etmesi ve kendisine neden böyle yaptığı sorulduğunda, "İşitmez misiniz ki değirmenden subbûh kuddûs sesleri geliyor?" diyerek semayâ devam etmesi ariflerin kalp gözüyle eşya üzerinde gördüğü Allah'ın tecellîleriyle coşkunluk hali yaşayarak kendilerini tutamayıp semâ ettiklerinin delili sayılabilir. Yine Şems'in kayıplara karışmasının ruhunda bıraktığı hasret acısı ve elem sonucu Mevlânâ'nın yas tutarak semâya durması [507] ve Mesnevî'de,

[502] Ahmed Eflâkî II, 1973, s. 450.
[503] Bk. Ebû Abdurrahman es-Sülemî, 2018, s. 302.; Sühreverdi, 1993, s. 254.
[504] Bk. Gölpınarlı, 2018, s. 349-350.
[505] Sipehsalar Mecmüddin Feridün, 2005, s. 96.
[506] Bk. Sipehsalar Mecmüddin Feridün, Ahmed Eflâkî I, 1973, s. 403; Sipehsalar Mecmüddin Feridün, 2005, s. 178.
[507] Ahmed Eflâkî I, 1973, s. 165.

"Sûfîler vecde gelince semâya kalkarlar." [508] demesi Sühreverdi'nin deyimiyle gösteriyor ki hâl ehli zahitler Hakk'a delâlet eden manaları müşâhede ve Hakk'ın celâl tecellîlerini seyr ü temâşâ makâmında bulunan kalplerinin [509] etkisiyle semâ yapmaktadırlar. Nitekim mutasavvıfların genelinin semâ hâl ehline helal, cahillere de haramdır, dedikleri bundan olsa gerek. Zira cahile semânın haram oluşu onu Allah'ın hakîkatlerine karşı gaflet içerisinde olan bir kalple oyun ve eğlence amacıyla yapması nedeniyledir. Ariflere ve hâl ehline helal olmasının nedeni ise ilâhî aşk ve cezbe haliyle mest olmuş bir kalple yaptıkları içindir. Bu hususla ilgili olarak Şems şöyle der:

> Semânın halka haram oluşu onların nefs arzularıyla meşgul olmalarından dolayıdır. Onlar semâ edince o kötü hal kendilerinde artar. Hak ve hakîkatten gaflet edip azmak suretiyle oyun gibi hareket ettiklerinden dolayı semâ onlara haram olur. Bunun tersine olarak ve Hak talibi ve aşıkı olan zümrenin semâda aşkı ve talebi artar ve o vakitte onların nazarına Allah'ın gayrısı görünmez. Böyle bir topluluğa semâ mubah olur. [510]

Mevlevîlerde usûl ve erkânı belirlenerek son şeklini alan semânın her hareketi sembolik birtakım anlamlar barındırmaktadır. *Risâle-i Sipehsalar*'da bu anlamlar şöyle anlatılmaktadır:

> Semâda muhakkiklerden çıkan bütün hareketler bir nükte ve hakîkate işarettir. Çerh atarak yani dönerek semâ etmek tevhîde işarettir. Bu makâm muhakkik ariflerin makâmıdır. O halde mahbub ve matlubu her yönde görürler. Her döndükleri tarafta onun feyzinden pay alırlar. Semâda sıçramak ve ayak vurmak iki hususa işarettir: Sıçramak yüce âleme şevkin fazlalığıyla erişmektir. Ayak vurmak sâlikin o halde nefsini kendi hükmü altına alıp mâsivâyı himmet ayağıyla alçaltmasına işarettir. Semâda kol açmak birkaç yoldan tarif olunur: Vuslat şerefini kazanmaktan dolayı sevinme ve kemâl derecesine yönelmesindendir. Nefs-i emmâre askerîne karşı zafer kazanmaktır ki cihad-ı ekber bundan ibarettir. Semâ sırasında bir azizi kucaklayarak semâ etmek, derviş kendi varlığından tamamen yok olup sonra kendine geldiğinde o topluluğun içinde kimin iç aynasında kendini tam safada görürse o azizi kucaklar. Yahut kendi cemâlinin hayali kimi severse o azizi kucaklar. Halkı semaya çekmek ve hareket etmeye teşvik etmek, ayık olanların makâmıdır. Onlar ilâhi feyzi bütün oradakilerin kalplerine saçarlar ve Hak rahmetini herkese yayarlar. Semâda alçak davranıp secde etmek ubûdiyet yani kulluk makâmından ibarettir ki, namazda olduğu gibi semâda da hakiki mahbûba kıyam, secde ve rükû ile ibâdet ederler.[511]

Mevleviyye'de halka halinde üç defa semâhaneyi dolanmayla gerçekleşen ve adına "devr-i veledî" denilen semâ çeşidi, bütün kâinatı kaplayan dokuzuncu kat göğün devrine benzetilir: Birinci selamdan sonraki semâ sabitelerin bulunduğu göğü, ikinci semâ güneş göğünü, üçüncü semâ ay göğünü sembolize eder. İlk devir melekût âlemindeki enfüs devrine işarettir. İkincisi ceberût âlemindeki ruh devrine, üçüncüsü de lâhût âlemindeki sır devrine işarettir.[512] Mevlânâ semânın lahûtî âlemine işaret ettiğini şöyle açıklar: "Ey

[508] Mevlâna, 1995, c. VI, s. 427.
[509] Sühreverdi, 1993, s. 226.
[510] Sipehsalar Mecmüddin Feridün, 2005, s. 96.
[511] Sipehsalar Mecmüddin Feridün, 2005, s. 97-98.
[512] Gölpınarlı, 2018, s. 352-353.

semâ eden, mideni boş tut; zira ney içi boş olduğundan böyle âşıkça ağlayıp inler. Sen mideni birçok yemeklerle doldurursan nazlı semâ dilberini kucaklayamaz ve sonsuz lâhûtî zevkleri tadamazsın." [513] Şekilsel olarak bir çocuğun sevinçten uçup etrafında dönmesi ve oyun gibi algılanan semâdaki hareketlerin belirli anlamalar ifade ettiğini ise şöyle açıklar: "Sevgili(semâ) son zamanlarda bizi sevindirdi, gerçi onun dışı oyun ama içi ciddidir."[514]

Sonuç olarak denilebilir ki Şems'in teşvikiyle Mevlanâ'nın başladığı ve zamanla Mevlevîlerin en önemli zikir ayini haline gelen semâ, Mevlânâ ve Mevlevîlerden önce de bir takım mutasavvıflarca farklı şekillerde icrâ edilmiş ve şerʿî ciheti tartışma konusu olmuştur. Mevlevîlerde ise en mükemmel ve en son şeklini almış, bir takım kaidelerle usûl ve erkânı oluşturulmuş ve bu erkâna sembolik bazı manalar yüklenmek suretiyle mistik bir hüviyete büründürülmüştür.

1.2.3.4.3.5. Mevlânâ ve Mevlevîlikte Tasavvuf Anlayışı

Manen gelişmek ve Allah'la olan râbıtalarını güçlendirmek suretiyle ulvî makâmlara yükselmek isteyen sûfîler sülûk yolunda genel olarak iki meşrebi takip etmişlerdir: Bir kesim Allah'ın isimlerini belirli vakitlerde ve belirli sayıda okumak suretiyle Allah'ı zikredip vakitlerinin çoğunu farz ve nâfile ibadetlerle geçiren; az yeme, az içme ve az uyumak suretiyle nefsini öldürüp riyâzet hayatı yaşayan, insanlardan uzak bir yerde günlerce uzlete çekilip Allah'ın zikriyle meşgul olmayı meşrep edinenlerdir. Diğer kesim ise Melâmî meşrep olup halvet, riyâzet, zikir ve hırka giymeyi riya sayarak şekilsellikten uzak durup halk gibi yaşayan; nefslerini yeren, ilâhî aşk ve cezbeyle Allah'a ulaşmayı meşrep edinenlerdir. Aşk ve cezbeyle Allah yoluna sülûk edenler Horasan çıkışlı olduklarından kendilerine Horasanî de denilen Melâmet ehlidir. Mevlânâ'nın babası Bahâeddin Veled, Melâmîlikten çıkma bir tarikat olan Kübreviyye müntesibi olduğundan [515] hâl ilmini babası ve onun halifesi Burhâneddin Tirmizî'den alan Mevlânâ Melâmî görülere sahip olmuştur. Yine Melâmîlikten zuhur eden Kalenderî bir derviş olan ve câzibesiyle Mevlânâ'nın hayatında büyük değişiklikler meydana getiren Şems-i Tebrizî de Melâmî meşrep bir şahsiyettir. Bu nedenle Mevlânâ'nın tasavvufî anlayışı ilâhî

[513] Sipehsalar Mecmüddin Feridün, 2005, s. 99.
[514] Age. , s. 99.
[515] Şafak, 2005, s. 17.

aşk ve o aşkın verdiği coşkunluk haliyle Allah'a yakınlaşmaya çalışmak üzerine kuruludur.[516]

Gerek Şems'ten önce gerekse de Şems'le tanıştıktan sonra olsun Melâmîliğin verdiği etkiyle Mevlânâ'nın hayatında şeyhlik, dervişlik, dereceler, tören, hususi giyim ve tekke gibi şeylerin olmadığı [517]; halkla iç içe yaşayan, onlar gibi giyinen bir şahsiyet olduğu görülmektedir. Mevlânâ'yı kendilerine pîr kabul eden Mevlevîyye'deki âyin ve erkân da sonradan oluşturulmuştur.[518]

Melâmî meşrep olan Mevlânâ'nın tasavvuf anlayışı semâ yoluyla aşk ve cezbeyi meydana getirerek Allah'a ulaşma üzerine kuruludur. Nitekim kendisi bu hususla ilgili olarak şöyle der: "Sema, âşıkların gıdasıdır. Zira onda sevgiliyle (Allah) buluşup birleşmenin hoş hayali vardır." [519] Bu sözden lâfzen olmasa da manen Mevlânâ'da vahdet-i vücud telakkîsinin olduğu anlaşılmaktadır. Yine *Mesnevî*'de geçtiği üzere Mevlânâ'nın, "Mesnevî'miz vahdet dükkânıdır. Orada birden başka ne görürsen puttur." [520] demesi onun kainattaki tüm varlıkların Allah'ın tecellîleri olması hasebiyle Allah'ı gösterdiği ve Allah dışındaki hiçbir varlığın hakîkatte var olmadığı, varlıkta birlik anlamına gelen vahdet-i vücud anlayışına sahip olduğunun delilidir. *Mesnevî*'nin başka yerinde ise vahdet-i vücûd telakkîsinin ne olduğunun anlaşılması için somutlaştırma yoluyla kesret âleminin aslında vahdet âlemi olduğu şöyle izah etmektedir:

> Yüz tane kitap olsa hepsi de bir baptan ibarettir, yüz ·tarafta da bir tek mihraba dönülür. Bu yolların hepsi tek bir eve çıkar, bu binlerce başak bir tek tohumdan meydana gelmiştir. Çeşit çeşit yüz binlerce yemekler vardır, fakat yemek olmak bakımından hepsi de bir şeydir. Bir tanesini yedin de tamamıyla doydun mu, elli tane yemek olsa hepsinden soğursun. Fakat açken şaşılığın tutar, bir yemeği yüz bin yemek görürsün.[521]

Mevlânâ'da var olan vahdet-i vücûd telakkîsi Muhyiddîn-i Arabî'ninkinden farklıdır. Bu hususla ilgili olarak 1909 yılında İttihatçılar tarafından tarikatın başına tâyin edilen, aynı zamanda Mesnevî mütercimi olan Bahâeddin Veled Çelebî (İzbudak); Mevlânâ'nın Muhyiddîn-i Arabî'den bahsetmesinin imkânsız olduğunu, zira ikisinin meşreplerinin birbirlerinden farklı olduğunu, Mevlânâ sülûkunun esası aşk ve cezbe olduğu halde Muhyiddîn'in sülûkunun ilme dayandığını, Mevlânâ felsefeye karşı olduğu halde Muhyiddîn-i Arabî'nin görüşlerinin ise felsefî olduğunu söyleyerek bu farkı ortaya

[516] Bk. Sühreverdi, Gölpınarlı, 2018, s. 177-178.
[517] Gölpınarlı, 2018, s. 148.
[518] Gölpınarlı, 2018, s. 351.
[519] Sipehsalar Mecmüddin Feridün, 2005, s. 99.
[520] Mevlâna, 1995, c. VI, s. 123.
[521] Mevlâna, 1995, c. VI, s. 290.

koymuştur [522] . Nicholson da Muhyiddîn-i Arabî ile Mevlânâ'nın vahdet-i vücûd anlayışlarını karşılaştırarak şöyle der: "Endülüslu, fikre doğanı daima mantıki inkişafla ve düşüncelerinin çoğunu ilimle belâgatı meczeden tam felsefi gaye ile yazmıştır. Rûmî'nin böyle bir gayesi yoktur." [523] Mevlânâ'nın tasavvufî anlayışında felsefenin yeri olmadığı ile ilgili olarak müsteşrik E. H. Whinfiel ise şöyle der: "Onun tasavvufu ilmî değil, âlemşümul manada ancak amelîdir. Kafadan ziyade kalbe hitap eder. Mekteplerin mantığına tenezzül etmez. Hiçbir hâl ve vaziyette bir kâidenin esasını bile felsefî lisanla tecessüm ettirmez." [524]

Mevlânâ'daki tasavvuf anlayışının başka bir özelliği insanı kâinatın merkezine almasıdır. Tasavvufî düşünceye göre insan üstlendiği ulvî görev nedeniyle kâinat kendisi için yaratılmış ve kâinatın özüdür. Bu nedenle kâinata "âlem-i suğrâ" insana ise "âlem-i kübrâ" denilmiştir.[525] *Mesnevî*'de bu durum şöyle izah edilir: "Görünüşte o yıldızlar, bizim varlığımıza, sağlığımıza sebeptir; ama hakîkatte bizim batınımız, bizim iç yüzümüz, gökyüzünün durmasına, varlığına sebeptir. Surette sen küçük bir âlemsin ama hakîkatte en büyük âlem sensin." [526]

Mevlânâ'nın sülûk yolu cezbe ve aşk üzerine kuruludur. O, tüm gayesini aşk üzerine temellendirerek aşkta Allah'ı bulmuştur. Ona göre aşk tüm kötü huylardan ve hastalıklardan kurtaran bir ilaç ve hekimdir: "Bir aşk yüzünden elbisesi yırtılan, hırstan, ayıptan adam akılı temizlendi. Ey bizim sevdası güzel aşkımız; şâd ol; ey bütün hastalıklarımızın hekimi, ey bizim kibir ve azametimizin ilacı, ey bizim eflatun'umuz! Ey bizim Calinus'umuz.!" [527] Bununla beraber genel olarak tasavvuf erbâbınca inanılan aşığın tüm benliğinden geçerek fena olması ve her şeyin maşuktan ibaret olduğu anlayışı Mevlânâ'da da kendini göstermektedir. O, bu hususta şöyle der: "Her şey maşuktur, âşık bir perdedir. Yaşayan maşuktur, âşık bir ölüdür." [528]

Sonuç olarak Mevlânâ, Melâmî görüşlere sahip mutasavvıf bir şahsiyet olarak aşk ve cezbe üzerine temellendirdiği sülûkunu en güzel şekliyle semâ yaparak icrâ etmiştir. Ona göre semâ aşığın maşukla buluşup benliğinden sıyrılmasıdır. Bir nevi semânın

[522] Mevlâna, 1995, c. I, s. 362
[523] R. A. Nıcholson, s. 24.
[524] Age. , s. 24.
[525] Tasavvuf Mecmûʿası, vr. 22b.
[526] Mevlâna, 1995, c. IV, s. 43.
[527] Mevlâna, 1995, c. I, s. 2.
[528] Mevlâna, 1995, c. I, s. 3.

verdiği mânevî atmosferle fenâfiʾllâh hali yaşamıştır. Ayrıca Mevlânâ'nın hayatında riyâzet olduğu halde halvet yoktur. Zira o, halkla iç içe yaşayarak halktan biri gibi görünmüştür.

1.2.3.4.4. Mevleviyye Tarikatının Türk Edebiyatına Etkisi

Mevlânâ'nın büyük bir şair olması, aşka ve cezbeye dayanan tasavvufî görüşlerini en güzel şekliyle şiir yoluyla ifade etmesi nedeniyle tarikat nezdinde şiir, "sünnet-i seniyye-i Mevleviyye" olarak kabul görmüştür. [529] Ayrıca tarikata bağlı tekke ve dergâhlarda Mesnevîhan denilen kişilerin *Mesnevî-i Mânevî*'yi okutmaları, dedelerin dergâha gelenlere *Mesnevî*'yi şerh etmek suretiyle dersler anlatmaları [530] gibi nedenlerle tarikat müntesiplerinin şiirle haşir neşir olmaları şiirin sevilmesine neden olmuştur. [531]

Tezkireleri taramadan geçirerek tarikat müntesibi divan şairleri üzerine bir çalışma yapan Mustafa İsen, tezkire müelliflerinin görüşlerine binâen 3182 şairden 320'sinin çeşitli tarikatlarla iltisaklı olduğunu, bu 320 kişiden 220'si Mevlevî, 30'u Nakşî, 27'si Halvetî, 17'si Gülşenî, 7'si Bektâşî, 6'sı Kadirî 5'i Bayramî, 4'ü Celvetî ve 1'er kişinin de Hamzavî, Hurûfî, Şabanî, Üveysî olduklarını belirtir. [532] Tarikat müntesibi şairlerin oranına baktığımızda şairlerin kahir ekseriyetle Mevlevî oldukları görülmektedir. Bu durumun en büyük nedeni Mevlânâ'nın büyük bir şair olmasının yanı sıra Mevlevîliğin daha çok aydın kesimlerde ve şehir merkezlerinde yaygınlık kazanmasıdır.[533] Ayrıca Mevlânâ'dan itibaren Farsçayla ve aruz ölçüsüyle şiir yazmak tarikatta gelenek haline geldiğinden Mevlevî şiirinin divan şiir tekniğine daha uygun olması da başka bir etken olmuştur.[534]

Mevlânâ, düşüneleri ve sanatıyla kendisinden sonra gelen divan şairleri üzerinde büyük bir etki bırakmıştır.[535] Bu etki üç farklı şekilde kendisini göstermiştir: Şeyh Galib, Neşâtî Dede, Esrâr Dede gibi bazı şairler direk Mevlevî tekke ve dergâhlarında bin bir günlük çile süresini geçirerek şeyhlik düzeyine ulaşmış; Nâbî, Nefî gibi bir kısım şairler

[529] Bk. Horata, Osman, Mevlana ve Divan Şairleri, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Osmanlı Devleti'nin 700. yılı Özel Sayısı, Ankara 1999, ss. 43-56, s. 46.
[530] Gölpınarlı, 2018, s. 372-373; Horata, 1999, s. 46.
[531] Horata, 1999, s. 46.
[532] Bk. İsen, Mustafa, Ötelerden Bir Ses,-Tezkireler Işığında Divan Edebiyatına Bakışlar II-Divan Şairlerinin Tasavvuf Tarikat İlişkisi, (1.Baskı), Akçağ Yayınları, Ankara 1997, s. 209-220.
[533] İsen, 1997, s. 217.
[534] Gölpınarlı, 2018, s. 409.
[535] Tenik, Ali, Mevlana'nın Mutasavvıf Şairlere Etkisi: Ahmed Kuddusî Örneği, Harran Ünversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2007, (18), ss. 153-166, s. 153.

ise tarikat mühibi ve müntesibi seviyesinde kalmıştır.[536] Kadı Burhâneddin, Ahmedî, Şeyhî gibi şairler ise tarikatla bir bağı olmadıkları halde divanlarında Mevlânâ'ya olan hayranlıklarını belirtmiş, Mevlânâ'nın özellikle Mesnevî ve *Fihî Mâfîh* eserlerindeki görüşlerinden etkilenmişlerdir. [537]

Mevlânâ'nın klasik Türk edebiyatına etkisi o kadar büyüktür ki Mevlevî olan, olmayan tüm şairlere ilham kaynağı olmuştur. Divan şiirinin ilk örneklerini veren XIV. yüzyılın ilk dönem şairlerinden Gülşehri, Feridüddîn Attâr'ın tasavvufî mâhiyette olan *Mantıkuʾt-tayr* adlı eserini Türkçeye çevirirken Attar'ın bir kısım hikâyesini çıkararak ilave ettiği hikâyelerden dördünü *Mesnevî-i Mânevî*'nden almıştır.[538] Gülşehri, tasavvuf ve ahlakî içeriğe sahip *Felek-nâme* adlı eserini hazırlarken yine *Mesnevî-i Mânevî*'den geniş ölçüde faydalanmıştır.[539] Fars diliyle eser yazma hâkimiyetinin devam ettiği bir dönemde yazdığı Türkçe eserlerle Türk dilinin gelişmesine önayak olan XIV. yüzyıl şairlerinden Âşık Paşa, Anadolu'da Türk tasavvuf edebiyatının en eski örneklerden olan ve Batı Türkçesiyle yazılmış en hacimli eser olan *Garib-nâme*'yi hazırlarken yer yer Mevlânâ Mesnevîsi'nden faydalanmıştır.[540] Yine sade ve anlaşılır bir üslupla Anadolu Türkçesinin ilk edebî örneklerinden sayılan, hece ölçüsüyle yazdığı şiirlerle kendisinden sonra gelen halk ozanları üzerinde büyük bir etki bırakması nedeniyle dinî-tasavvufî halk edebiyatının en önemli temsilcisi sayılan Yunus Emre, "Mevlânâ Hudâvendgâr bize nazar kılalı, anun görklü nazarı gönlümüz aynasıdır." [541] "Sohbetinde saz ile işret oldu, ârif maʿniye daldı çün biledir ferişte." [542] diyerek Mevlânâ'nın sohbetlerine katılarak kendisinden feyizlendiğini belirtmektedir. XIV. yüzyılın başka bir şairi olan ve tasavvufî mâhiyetteki *Çarh-nâme* kasidesiyle tanınan Ahmed Fakîh'in de Mevlânâ'yla ilişkili olduğu kaynaklarda geçmektedir.[543] Bunun gibi pek çok örnekte de görüldüğü üzere Mevlânâ, Anadolu Selçuklu devletinin yıkılmasından sonra Farsça'nın hâkimiyetinden sıyrılmaya çalışarak Anadolu Türkçesinin ilk örneklerini veren şairler üzerinde doğrudan veya dolaylı olarak sanatı ve düşüncesiyle etkili olmuştur. Bu nedenle ilk Türkçe şiir

[536] Horata, 1999, s. 46.
[537] Üstüner, Kaplan, Klasik Türk Şiirinde Mevlevîlik ve Mevlevîlik Etkisi, Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2007, (18), ss. 141-152.
[538] Şentürk, Ahmet Atilla; Kartal, Ahmet, 2005, s. 163.
[539] Şentürk, Ahmet Atilla; Kartal, Ahmet, 2005, s. 165.
[540] Âşık Paşa, 2000, s. LI-LII.
[541] Gölpınarlı, Abdülbaki, Yunus Emre Hayatı ve Bütün şiirleri, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2013, s. CLXXXV.
[542] Gölpınarlı, 2013, s. CLXXXVI.
[543] Ahmed Eflâkî I, 1973, s. 131; Şentürk, Ahmet Atilla; Kartal, Ahmet, 2005, s. 160.

örneklerinin verildiği XIII/XIV. yüzyıl ve sonraki dönemlere bakıldığında özellikle XVIII. yüzyılda kaleme alınan Esrar Dede'nin *Tezkire-i Şu'râ-yı Mevleviyye* ve Sakıb Dede'nin *Sefîne-i Nefîse-i Mevleviyye* tezkirelerinde geçen 300'ü aşkın Mevlevî divan şairi incelendiğinde Mevlânâ'nın tasavvufî görüşlerinin ve Mevlevîliğin divan şiirine ne derece etki ettiği görülecektir. Gölpınarlı'nın belirttiği gibi Divan edebiyatının tasavvufla yoğrulmasında ve tasavvufun bu edebiyatın unsurlarından biri olmasında başlıca etken Mevlevîlik olmuştur.[544]

1.2.3.5. Nakşibendiyye Tarikatı

1.2.3.5.1. Tarikat Kurucusu Bahâeddin Nakşibend (ö. 1389)

Nakşibendiyye tarikatı pîri olan ve "Şâh-ı Nakşibend" lakabıyla tanınan Muhammed Bahâüddîn Nakşibend el-Buhârî'nin hayatına dair kaynaklarda pek fazla bilgiye rastlanmamaktadır. Bahâeddin Nakşibend'in menkıbevî hayatıyla ilgili ilk ve en önemli kaynak halifelerinden Salâhuddîn b. Mubârek el-Buhârî'nin kaleme aldığı *Enîsü't-Tâlibîn ve Umdetü's-Sâlikîn* adlı eserdir.

Bahâeddîn Nakşibend, 1318 yılında Buharâ yakınlarındaki Kasr-ı Hindüvân (Kasr-ı Arifân) köyünde dünyaya gelir. *Enîsü't-Tâlibîn*'de geçtiğine göre doğumundan üç gün sonra babası onu müritleriyle köylerine gelen Hâce Muhammed Baba Semmâsî'nin meclisine götürür; bunun üzerine Baba Semmâsî, çocuğu mânevî evladı kabul ederek kendi terbiyesinde yetiştirir. Bir müddet sonra da halifesi Emir Külâl'a havâle eder. [545] Yedi yıl boyunca Emîr Külâl'ın sohbetlerine devam eden Bahâeddîn ondan zikir telkini ve sülûk âdabı gibi tarikat öğretilerini alır. [546]

Bahâeddîn Nakşibend, cezbeye tutularak mânevî hâletlere büründüğü bir gün mezarlıkta gördüğü bir takım ruhî hâletlerden sonra gayıptan bir sesin kendisinden yüzyıllar önce yaşamış olan Hâcegânlar pîri Abdülhâlık Gocduvânî'ye intisâp etmesini istemesi üzerine Abdülhülık Gocdunâvî'yi mürşidi kabul etmiş ve Üveysî yolla mânevî ruhâniyetinden feyiz almıştır.[547] Bu olaydan sonra Bahâeddîn Nakşibend, hocası Emir Külâl'ın savunduğu cehrî zikrin aksine mürşidi olarak gördüğü ve Üveysî yolla kendisinden terbiye aldığı Abdülhâlık Gocdünâvî'nin savunduğu havfî zikri tercih etmiştir. Bu durum müritler arasında birtakım hoşnutsuzluklara yol açmışsa da

[544] Gölpınarlı, 2018, s. 410.
[545] Bk. Salâhuddin b. Mubârek el-Buhârî, Enîsü't-Tâlibîn ve Uddetü's-Sâlikîn Makâmât-ı Muhmmed Bahâuddîn Nakşibend, Çev. Süleyman İzzî, (2. Baskı), Buhara Yayınevi, İstanbul 1983, s. 29-30.
[546] Salâhuddin b. Mubârek el-Buhârî, 1983, s. 6.
[547] Bk. Salâhuddin b. Mubârek el-Buhârî, 1983, s. 38-39.

Bahaeddîn'in Emir Külâl'a saygı ve hürmetinde kusur etmemesi ve gün geçtikçe ilfatını kazanması üzerine Emîr Külâl müritlerini uyarmış ve Bahâeddîn'e karşı olan tutumlarının yanlış olduğunu söyleyerek kendisini savunmuştur.[548] Emir Külâl, yanında sülûkunu tamamlayan Bahâeddîn'i hareketlerinde serbest bırakarak ister Türk, İster Tâcik olsun istediği kişiden feyiz alabileceğini söyledikten sonra Bahâeddîn Nakşibend, yedi yıl Mevlânâ Arif Dikgirânî'nin sohbetlerinde bulunmuş; daha sonra Yeseviyye tarikatı şeyhlerinden Kusem Şeyh ve Halil Ata'yla tanışmıştır. Halil Ata sultan olunca altı veya on iki yıl onun hizmetinde bulunmuştur.[549] Hükümdar olan şeyh Halil azledildikten sonra Bahâeddin Nakşibend dünya işlerini terk ederek Buhara yakınlarındaki Zivertun köyüne yerleşir. Kaynaklarda Bahâeddin'in bundan sonraki hayatı ile ilgili kesin bir bilgi yoktur. Emir Külâl, vefat etmeden önce Bahâeddîn'i yerine halife tâyin edip müritlerine kendisine tabi olmalarını vasiyet etmesi üzerine Bahâeddîn Nakşibend tarikatın başına geçer.[550]

Bahâeddîn Nakşibend, tarikatın başına geçtikten sonra iki defa Hac etmiş, ikinci gidişinde halifelerinden Muhammed Parsa'yı tarikatı yaymak amacıyla Nişâbur'a göndermiştir. Hac dönüşü Bağdat ve Merve gitmiş, buralarda bir süre kaldıktan sonra Buhara'ya dönerek ömrünün sonuna kadar bu şehirde yaşamıştır. Kendisinden sonra yerine Muhammed Parsa'yı halife tâyin eden Bahâeddin Nakşibend, 1389'da Buhara'da vefat etmiştir. Vefatından sonra halifeleri ve müritleri sayesinde Nakşibendiyye tarikatı Çin, Türkistan ve Anadolu'da yaygınlık kazanmıştır.[551]

1.2.3.5.2. Nakşibendiyye Tarikatı Tarihçesi

Bahâeddîn Nakşibend'e nispet edilen ve onun tasavvufî görüşleri doğrultusunda kurulan Nakşibendiyye tarikatı, Kâdiriyye'den sonra İslam dünyasındaki en yaygın ikinci tarikat konumundadır.[552] Tarikat pîri olan Bahâeddîn Nakşibend, sülûk âdâbı hakkındaki talimini, zikir telkini ve irşâd sohbetlerini Baba Semmâsî'nin halifesi Hâce Emir Külâl'dan aldığı halde kendisinden çok önceleri yaşamış olan Hâcegânlar silsilesinin pîri Hâce Abdülhâlık Gocdüvânî'nin ruhâniyetinden Üvyesî yolla sülûk terbiyesini almıştır.

[548] Bk. Algar, Hamid, "Bahâeddîn Nakşibend", TDV İslam Ansiklopedisi, C.4, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1991, s. 458.
[549] Algar, 1991, s.458; Salâhuddin b. Mubârek el-Buhârî, 1983, s. 7
[550] Salâhuddin b. Mubârek el-Buhârî, 1983, s. 7.
[551] Bk. Salâhuddin b. Mubârek el-Buhârî, 1983, s. 8-9.
[552] Algar, Hamid, "Nakşibendiyye", TDV İslam Ansiklopedisi, C.32, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2006, s. 335.

Abdülhâlık Gocdüvânî'nin savunduğu zikri hafîyi benimsediğinden tarikat silsilesi Abdülhâlık Gocdüvânî'ye dayandırılmıştır.[553] Buna göre iki koldan Hz. Muhammed'e dayanan tarikat silsilesi şöyledir: Hâce Bahâeddîn Nakşibend, Şeyh Muhammed Baba Semmâsî, Hâce Ali Ramitinî, Mahmud İncir Fâğnevî, Hâce Arif Rivgerî, Hâce Abdülhâlık Gocdüvânî, Ebû Yakub Yusuf b. Eyyûb Hemedânî, Ebû Ali Farmidî, Şeyh Ebüʾl-Hasan Harkanî, Şeyh Bâyezid-i Bistâmî, İmâm Câfer Sâdık, İmâm Muhammed Bâkır, İmâm Zeynelâbidîn Ali b. Hüseyin b. Ali, Hz. Muhammed [554] Nakşibendiyye tarikatının üç farklı koldan gelişen ayrıntılı silsilesi için üzerinde çalışma yaptığımız *Tasavvuf Mecmûʿası*'na bakılabilir.[555]

Bahâeddîn Nakşibend'in halifeleri olan Muhammed pârsâ, Alâeddîn Attâr ve Yaʿkûb-ı Çerhî vasıtasıyla Nakşibendîlik İslam âleminde yaygınlık kazanmıştır. Muhammed Parsâ, tarikatın medrese ve ulemâ kesimleri tarafından benimsenmesini sağlamıştır. Alâeddîn Attâr; Seyyid Şerîf Cürcânî, oğlu Hasan Attâr, Nizâmeddîn Hâmuş ve diğer müritleriyle beraber tarikatın yaygınlık kazanmasına öncülük etmiş, Harizm diyarına seyahat ederek tarikatı oralarda yaymıştır. Alâeddîn Attâr'ın müridi Nizâmeddîn Hâmûş'un halifesi olan Sadeddîn-i Kâşgarî vasıtasıyla tarikat Herat'a girmiş, böylece ilk defa anayurdu Orta Asya'nın sınırları dışına çıkmıştır.[556]

Tasvvufta "vahdet-i vücûda" karşılık "vahdet-i meşhûd" anlayışını savunan Nakşibendiyyenin Müceddidiyye kolu kurucusu İmâm Rabbânî [557] (ö. 1624) döneminde tarikat Hindistan bölgesinde yayılmış, Fatih Sultan Mehmed (ö. 1481) zamanında Ubeydullâh Ahrâr'ın halifesi Simavlı Molla Abdullâh-ı İlâhî (ö. 1491) vasıtasıyla da İstanbul'a gelmiştir. [558] Bazı kaynaklara göre tarikat Anadolu'ya ilk olarak Ankara Savaşı esnasında Timur ordusunda bulunan Nakşî şeyhleri vasıtasıyla geçmiş ve Anadolu'da ilk Nakşî tekkesi 1404-1405 yılında Amasya'da kurulmuştur.[559] Demirtaş, Nakşibendîliğin Anadolu'ya gelişine dair yaygın olan görüşlere bir yenisini ekleyerek 1381 tarihli Şeyh

[553] Salâhuddin b. Mubârek el-Buhârî, 1983, s. 65.
[554] Bk. Salâhuddin b. Mubârek el-Buhârî, 1983, s. 65-66.
[555] Tasavvuf Mecmûʿası, vr. 128b.
[556] Algar, 1991, s. 459.
[557] Bk. Algar, Hamid, "İmâm-ı Rabbânî", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 22, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2000, s. 194-199.
[558] Bk. Eraydın, 1994, s. 372; Yılmaz, 2004, s. 262.
[559] Demirtaş, Hasan, Nakşibendîlik'in Anadolu'da Ortaya Çıkışının Belgesi: Şeyh Hâce İshak er-Rûmî Vakfiyesi, Vakıflar Dergisi, Vakıflar genel Müdürlüğü Yayınları, 2018, (50), s. 25.

Hâce İshak er-Rûmî vakfiyesine istinâden Manisa'da ilk Nakşibendiyye zâviyesinin bir Nakşî şeyhi olan Şeyh Hâce İshak er-Rûmî tarafından kurulduğunu belirtir.[560]

XVIII. yüzyılda Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî (ö.1827) döneminde Osmanlı topraklarında genişleyerek istikrar kazanan Nakişibendîlik[561], XIX. yüzyılda İslam dünyasının en yaygın tarikatı haline gelmiş; Irak, Suriye, Anadolu ve Balkanlar'da Halidîlik şekline bürünmüştür.[562]

Nakşibendiyye zamanla diğer tarikatlar gibi farklı kollara ayrılmıştır. Bu kolların isimleri ve kurucuları şöyledir: Hâce Ahmed el-Kâsânî'ye nisbetle Kâsâniyye, Hâce İshâk Dehbîdî'ye nisbetle İshâkiyye, Hâce Hidüyetullah Afâk'a nisbetle Afâkiyye, Muhammed İslâm Cûybârî'ye nisbetle Cûybâriyye, Ubeydullah Ahrâr'a nisbetle Ahrâriyye (Molla Abdullah-ı İlâhî tarafından Anadolu'ya getirilen Nakşî kolu), İmâm Rabbânî olarak bilinen Ahmed Sirhindî'ye nisbetle Müceddidiyye (Hindistan bölgesinden yayılarak zamanla diğer tarikat kolların yerini almıştır.), Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî'ye nisbetle Hâlidiyye (Ortaya çıktıktan sonra Osmanlı topraklarında yayılarak Mücedidiyye'nin yerini almış, böylece tarikatın İslam dünyasında kök salmasını sağlamıştır.) [563]

1.2.3.5.3. Nakşibendiyye Tarikatı Usûl ve Erkânı

Nakşibendiyye tarikatı pîri Bahâeddîn Nakşibend, "semâ" ve "halvet"i mânevî gelişme yolu olarak kabul etmez. Kerâmete ve müritlerin giyim kuşam tarzına pek fazla değer vermez. O, silsile yönüyle bir tarikata bağlanmanın tek başına bir anlam ifade etmeyeceği görüşündedir. [564]

Nakşibendiyye tarikatının Abdülhâlık Gocdüvânî'ye dayandırılan sekiz sülûk kaidesi vardır.[565] Sonradan üç tanesi daha ilave edilerek on bire çıkarılan bu esaslar şunlardır: Her anın ve her zamanın muhasebesini yapmak anlamına gelen "Vukûf-ı zamânî", zikirde sayıya riâyet etmek olan "vukûf-ı adedî", zikir esnasında kalbin daima Allah'la beraber olması olan "vukûf-ı kalbî", her nefeste zikir halinde olup Allah'tan gafil olarak bir nefes bile vermemek olan "hûş der-dem", yürürken gaflete düşmemek ve bakışlarına hâkim olmak için sağa sola değil ayakları ucuna bakmak anlamına gelen "nazar ber-kadem", sâlikin kötü ahlak ve beşerî hasletlerden sıyrılarak aslî vatanına sefer

[560] Bk. Demirtaş, 2018, s. 23-45.
[561] Eraydın, 1994, s. 372.
[562] Bk. Yılmaz, 2004, s. 262-263.
[563] Bk. Algar, 2006, s. 335-342.
[564] Algar, 1991, s. 2.
[565] Tasavvuf Mecmûʿası, vr. 128b.

etmesi yani bir mürşid-i kâmilin mânevî terbiyesine girmek için onun yanına sefer etmesi anlamına gelen "sefer der-vatan", halk içinde gönlü Allah'la beraber olmak olan "halvet der-encümen", Allah'ı zikretmek olan "yâd-kerd", kelime-i tevhîd zikrinde nefesi verirken *ilâhî ente maksûdî ve rezâke matlûbî* diyerek zikir esnasında Allah dışında hatıra gelen her şeyden uzaklaşmak anlamına gelen "bâz-geşt", Allah'ın tecellîgâhı olan kalbi dünyevî endişelerden koruyarak muhafaza etmek olan "nigâh-dâşt" ve çokça zikretmek suretiyle Allah'ı daima hatırda tutmak anlamına gelen "yâd-dâşt".[566]

Naşibendiyye'nin önemli sülûk unsurlarından başka biri "sohbet"tir. Sohbetin tarikattaki ehemmiyetiyle ilgili olarak Bahâeddîn Nakşibend şöyle der: "Tarikimiz sohbet tarikidir." Yine Bahâeddîn Nakşibend'in halifelerinden Muhammed Parsa "Namazın kazası olur, ama sohbetin kazası olmaz." [567] diyerek tarikatları için sohbetin ne kadar önemli olduğunu vurgulamıştır.

Nakşibendiyye'nin önem verdiği başka bir sülûk unsuru ise "râbıta"dır. Râbıta, müridin daima şeyhini gözleri önüne getirerek mânevî şahsiyetini hatırında diri tutmak suretiyle gaflete düşmekten kurtulması anlamına gelmektedir.[568] Tarikat nezdinde şeyhe teveccüh Allah'a teveccüh olarak görülmektedir. Râbıtayla mürit dünyayla ilgi ve alakasını keserek kendi iç âlemine dalar ve şeyhi gözleri önüne getirerek murâkabe kurmak suretiyle ondan manen feyiz alır, böylece kendisini kontrol altına almış olur. Râbıtada zâhiren Allah'tan başkasına yönelme görünse de asıl niyet Allah'a teveccühtür. Zira bir şahsı Allah'tan ötürü dost tutup sevmek Allah'ı dost tutup sevmek gibidir.[569]

Bahâeddîn Nakşibend, mürşidi olarak gördüğü ve Üveysî yolla kendisinde terbiye aldığı Abdülhâlık Gocdünâvî'nin savunduğu havfî zikri tercih ettiğinden Nakşibendiyye'de sessiz zikir ayinleri yapılır. Üç farklı kolda gelişen tarikat silsilesinin bir kolu Hz. Ebûbekir'e dayandığından Hz. Ebûbekir'in hiçbir zaman Muhammed resulullâhsız *lâ ilâhe illâllâh* lafzını telaffuz etmediğine istinaden diğer tarikatların aksine Nakşîler zikirlerinde kelime-i tevhîd olan *lâ ilâhe illâllâh'la* beraber kelime-i şehadetin diğer kısmı olan *Muhammed resulullah'ı* da okurlar.[570]

---

[566] Bk. Yılmaz, 2004, s. 259-262; Tosun, Necdet " Nakşibendiyye -2 âdab ve Erkân", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 32, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2006, s. 342-343.
[567] Age. , s. 343.
[568] Tasavvuf Mecmûʿası, vr. 128b.
[569] Tasavvuf Mecmûʿası, vr. 128b.
[570] Tasavvuf Mecmûʿası, vr. 128b.

Nakşibendiyye'de tarikat âyinine "hatm-i Hâcegân" denilmektedir. Bu hatim, gizli olup sadece tarikat ehli olanlar tarafından icrâ edilir. Yabancılar hatm-i Hâcegân'a alınmaz.[571] Hatm-i Hâcegân usulü şöyledir: Yedi defa Fatiha süresi, yüz salavât, yetmiş dokuz İnşirâh suresi, bin bir İhlâs suresi okunarak dua yapılır.[572] Nakşibendiyye tarikatı müntesibi olan bir kişinin günlük virdi ise şöyledir: Öncelikle sabah namazının sünnetinden sonra yüz kere *subḥâneʾllâh ve bi hamdihi subhâneʾllâhiʾl-ʿazîm ve bi hamdihi estağfiruʾllâh* zikri çekilir ve evrâd-ı Fethiyye okunur. Daha sonra Yasin ve Saffât sureleriyle Esmâ-yı Hüsnâ okunur. Ardından ikişer rekât İşrâk ve İstihâre namazı, dört rekât Duhâ ve Zevâl namazları kılınır. Öğle namazından sonra Tebâreke, ikindi namazından sonra da Amme suresi okunur. İkindiyle akşam namazları arasında nefsini muhasebeye çekerek yaptığı hata ve günahlar varsa tevbe ve istiğfârla vaktini geçirir. Akşam namazından sonra on iki rekât Evvâbin namazı kılınır. Ardından Secde suresi okunur. Yatsıya kadar Kurʾân okumak efdâl olandır. Yatsı namazından sonra Tebareke suresi okunur. Bir müddet yattıktan sonra Teheccüd namazına kalkılır ve sabah namazına dek zikirle meşgul olunur.[573]

1.2.3.5.4. Nakşibendiyye Tarikatının Türk Edebiyatına Etkisi

Klasik Türk edebiyatında, Nakşibendiyye müntesibi pek çok şair yetişmiştir. Bu şairlerden bazıları divan sahibi, bazıları da divanı olmadığı halde muhtelif tezkirelerde ve kaynaklarda şiirleri olanlardır. Tezkirelerde ve Bursalı Mehmed Tahir'in *Osmanlı Müellifleri* eserinde geçtiği üzere kimi Nakşibendiyye tarikatı şeyhi kimisi de tarikat şeyhlerinden birine intisâp etmiş olan şairler şunlardır: İlhâmî Efendi-İlhâmî-, Rızâyî Efendi-Rızâyî-, Gafûrî Çelebî, Resmî, Fürûğî, Agâh (ö.1715), Şeyh Emin Tokâdî (ö.1745), Gubârî, Lâmiʿî, Tokadî Hâce Mehmed Emîn Efendi-Emîn-(ö.758), El-Hac Hasan Tahsin Bey-Tahsîn-, Mehmed Râşid Efendî-Râşid-(d.1195), Mehmed Rüşdü Pâşâ-Rüşdü-, Şirvânîzâde Mehmed Rüşdü Efendi-Rüşdü(d.1245), Mustafa Reşâd Paşa-Reşâd-(d.1216), Ahmed Reşîd Efendi-Reşîd-(ö.1218), Neccârzâde Şeyh Mustafa Rızâ Efendi-Rızâ-(d.1090), Şeyh Mehmed Rıfkı Efendi-Rıfkı-,Müstakimzâde Süleyman Saʿdeddin Efendi-Sadeddîn-(d.1131), Mehmed Saîd Efendi-Saîd-, Mehmed Rûşen Sâhib Efendi-Sâhib-(ö.1255), Tayyîb Beg-Tayyîb-, Muhammed İsmet Efendi-İsmet- (ö. 1160),Yağcızâde Mehmed Avnî Efendi-Avnî-(ö. 1242), İsmâil Müfid Efendi-Müfid-(ö.

[571] Yılmaz, 2004, s. 263.
[572] Tosun, 2006, s. 342-343.
[573] Tasavvuf Mecmûʿası, vr. 127b-128a.

1217), Şeyh Abdülkerim Müfid Efendi (ö. 1139), Şeyh el-Hâc İbrâhim Necâtî Efendi-Necâtî-, Osman Nüzhet Efendi (ö. 1220), Hâce Süleyman Neşʾet Efendi-Neşʾet-(ö.1222), Hâce Vahyî Efendi-Vahyî-(ö. 1233), Tevfik (ö. 1174), Câmi-i Rûmî, Zaʿîfî Mehmed Çelebî-Zaʿîfî-, Atâ-i Üskûbî- Atâ- (ö.984), Ahî (ö.923), Râtıb (ö.1214), Şeyh Ahmed Kırımî Nakşibend (ö. 1156), Sûzî, Behçet Ali Efendi (ö. 1238), Kösec Ahmed Efendi.

1.2.3.6. Halvetiyye Tarikatı

1.2.3.6.1. Tarikat Kurucusu Ömer el-Halvetî (ö. 1397)

Halvetiyye tarikatı kurucusu Ömer el-Halvetî'nin asıl adı Ebû Abdillah Sirâcüddîn Ömer b. Şeyh Ekmelüddîn el-Gîlânî el-Halvetî'dir. İran'ın Gilan bölgesindeki Lâhîcân şehrinde doğar. Doğum tarihi belli değildir. İlk tasavvuf eğitimini babasından alır. Gençlik döneminde Harizm'e giderek İbrahim Zâhid Gîlânî halifelerinden olan ve Ahî Muhammed olarak tanınan amcası Şeyh Kerimüddîn Muhammed el-Halvetî'ye intisâp eder. Ondan tasavvuf terbiyesi ve tarikat öğretilerini alarak kendisine damat olur. Amcasının vefatı üzerine onun yerine geçip Tebriz yakınlarındaki Hoy şehrinde, Mısır'da halkı irşâd etmekle meşgul oldur ve etrafında büyük kalabalıklar toplar. Hac vazifesi için Hicaz'a gider. Hac dönüşü Sultan Üveys'in çağrısı üzerine Herat'a giderek ölümüne dek irşâdla meşgul olur. [574]

1.2.3.6.2. Halvetiyye Tarikatı Tarihçesi

İslam dünyasının en yaygın ve en çok şubesi bulunan tarikatın pîri ve kurucusu Ömer el-Halvetî'dir. Tarikat Ömer el-Halvetî mürşidi olan amcası Ahî Muhammed vasıtasıyla Zahid Gîlânî'ye dayandığından Zahidiyye'nin bir kolu olarak doğmuş, Ömer el- Halvetî'yle beraber Halvetiyye olarak varlığını devam ettirmiştir.[575] Rivâyetlere göre Ömer el- Halvetî tasavvufta kulun tenhâ bir yere çekilerek Allah'la hâlleşmesi, Allah'ın zihriyle meşgul olması olan halvet halini çokça yaşadığından ve kırk defa halvete girdiğinden Halvet lakabıyla anılmış, böylece kendisini takip edenlere Halvetîler denilmiştir.[576]

---

[574] Bk. Tayşi, Mehmet Serhan, "Ömer el-Halvetî" , TDV İslam Ansiklopedisi, C. 34, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2007, s. 65.; Sarıkaya, Fatih, "Halvetiyye Tarikatı Kurucusu Meselesine Dair Yeni Bir Değerlendirme ve Revak Sultan", İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, C. 6, 2017, (3), ss. 2078-2095, s. 2080-2081; Güner, 1991, s. 151; Yılmaz, 2004, s. 263; Eraydın, 1994, s. 388-389.

[575] Uludağ, Süleyman, "Halvetiyye" , TDV İslam Ansiklopedisi, C. 15, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1997, s. 393;Yılmaz, 2004, s. 263.

[576] Yılmaz, 2004, s. 263.

Tarikatın pîr-i sânîsi olarak anılan ikinci kurucusu Yahyâ-yı Şirvânî'dir. (ö. 1466) Onun döneminde Halvetiyye tarikatı İslam dünyasının her tarafına yayılmıştır. Yahyâ-yı Şirvânî gördüğü bir rüya üzerine Şamahı'da bulunan Halvetî şeyhlerinden Sadreddîn Hiyâvî'ye intisâp ederek kendisinden feyiz almış, onun halifesi ve damadı olmuştur.[577] Rivâyete göre Sadreddîn Hiyâvî, vefatından sonra tarikatın başına Yahyâ-yı Şirvânî'nin geçmesini vasiyet ettiği halde yaşı küçük olduğundan bu vasiyet müritler tarafından kabul görmemiştir. Şirvanşahlar hükümdarının kendisini Bakü'ye davet edip Keykubad mescidini ona tahsis etmesiyle vefatına dek irşâd faaliyetleriyle uğraşan Yahyâ-yı Şirvânî, tarikatın İslam dünyasında yaygınlık kazanmasına vesile olmuştur.[578] Halvetiyye tarikatının Azerbaycan sınırları dışına çıkıp diğer memleketlerde yayılmasını sağlayan Dede Ömer Ruşenî, Alâaddin Ali, Pîr Şükrullâh Ensârî, Habîb Karamânî, Muhammed Bahâeddin Erzincânî ve Ziyâeddin Yusuf Şirvânî; Yahyâ-yı Şirvânî'nin halifeleridir.[579]

Halvetiyye tarikatı, Azerbaycan'da kurulup geliştikten sonra Anadolu'ya gelmiş; Anadolu'dan da Balkanlar, Suriye, Mısır, Kuzey Afrika, Sudan, Habeşistan ve Güney Asya topraklarında yayılmıştır. Taikatın Anadolu'ya gelişi Sadreddîn Hiyâvî halifelerinden Amasyalı Pîr İlyas vasıtasıyla olmuştur. Yahyâ-yı Şirvânî halifelerinden olan Habîb Karamânî'nin halifesi Cemâleddin İshâk Karamânî (ö. 1527) vasıtasıyla da İstanbul'da yayılmıştır.[580]

Halvetiyye'nin Hz. Ali yoluyla Hz. Muhammed'e ulaşan tarikat silsilesi şöyledir: Hasan-ı Basrî, Habîb-i Acemî, Davûd-ı Tâî, Marûf-ı Kerhî, Serî es-Sekâtî, Cüneyd-i Bağdâdî, Mimşâd ed-Dîneverî, [Ahmed bin] Muhammed ed-Dîneverî, Muhammed el-Bekrî, Vahyeddin el-Kâdî, Ömer el-Bekrî, Ebû Necib Sühreverdî, Kutbüddin el-Ebherî, Kutb Rükneddin Muhammed el-Necâşî, Şehâbeddin Tebrizî, Seyyid Cemâleddin, İbrahim Zâhid el- Geylânî, Ahî Muhammed, Pîr Ömer Halvetî, Ahî Merm, Ahî İzzeddîn, Pîr Sadreddîn, Seyyiduʾl- Yahyâ el- Bakûvî, Pîr Mevlânâ Erzencâî, Şeyh Muhammed el-Aksarâyî

Halvetiyye tarikatı Yahyâ-yı Şirvânî'den sonra Dede Ömer Rûşenî (ö.1486) tarafından kurulan Rûşeniyye, Cemâl Halvetî (ö.1493) tarafından kurulan Cemâliyye,

[577] Bk. Rıhtım, Mehmet, "Yahyâ-yı Şirvânî" , TDV İslam Ansiklopedisi, C. 43, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2013, s. 264; Eraydın, 1994, s. 389-390.
[578] Rıhtım, 2013, s. 264.
[579] Uludağ, 1997, s. 263.
[580] Age. , s. 263.

Ahmed Şemseddin Marmaravî (ö.1504) tarafından kurulan Ahmediyye ve Şemseddin Ahmed Sivâsî (ö.1597) tarafından kurulan Şemsiyye olmak üzere dört ana kola ayrılmış ve bu kollardan da çok sayıda şube meydana gelmiştir. Halvetiyye'nin Rûşeniyye kolu Muhammed Demirtâşî el-Halvetî el-Hanefî'ye (ö.1523) nispet edilen Demirtaşiyye ve İbrahim Gülşenî'ye (ö. 1534) nispet edilen Gülşeniyye olmak üzere iki kola ayrılmıştır. Gülşeniyye kolu zamanla Hâletiyye ve Sezâiyye şubelerine ayrılmıştır. Halvetiyye'nin Cemâliyye kolu, Sünbül Sinan'a (ö. 1529) nispetle Sünbüliyye ve Şabân-ı Velî'ye nispetle Şabâniyye olmak üzere iki kola; Şabâniyye kolu da Bekriyye, Çerkesiyye, Halîliyye, İbrâhimiyye (Kuşadâviyye), Karabaşiyye ve Nasûhiyye olmak üzere altı şubeye ayrılmıştır. Halvetiyye'nin Ahmediyye kolu; Ümmî Sinân Efendî 'ye (ö.1568) nispetle Sinâniyye, Hasan Hüsâmeddin Uşşâkî'ye (ö.1592) nispetle Uşâkiyye, Niyazî-i Mısrî'ye (ö. 1693) nispetle Niyâziyye/ Mısriyye ve Ramazan Mahfî Efendî'ye nispetle Ramazâniyye olmak üzere dört kola ayrılmıştır. Daha sonra Sinâniyye kolu Muslihiyye ve Zühriyye şubelerine; Uşâkiyye kolu Câhidiyye, Cemâliyye ve Salâhiyye şubelerine; Ramazâniyye kolu ise Buhûriyye, Cerrâhiyye, Cihangiriyye, Hayâtiyye ve Raûfiyye şubelerine ayrılmıştır.[581]

1.2.3.6.3. Halvetiyye Tarikatı Usul ve Erkânı

Halvetiyye tarikatında "makâm-ı sadr", "makâm-ı kalp", "makâm-ı ruh", "makâm-ı sır", "makâm-ı hafî", "makâm-ı kürsî", "makâm-ı seyr biʾllâh" olmak üzere yedi mânevî makîam bulunmakta olup bu makâmların her birinde sâlikin hangi sıfatlarla mevsuf olduğu ve bulunduğu nefis mertebesi farklılık göstermektedir: Makâm-ı sadrda bulunan sâlik, kalbini kötülüklerden arındırmakla mevsuf olup nefs-i emmâre mertebesindedir. Makâm-ı kalpta bulunan sâlik; ucb, mekr, teennî gibi şıfatlarla mevsuf olup nefs-i levvâme mertebesindedir. Makâm-ı ruhta bulunan sâlik; kanaat, ilim, sehâvet, tevâzu ve sabır gibi şıfatlarla mevsuf olup nefs-i mülhime mertebesindedir. Makâm-ı sırda bulunan sâlik; gam, ibadet, fikir, rıza ve ihsan gibi şıfatlarla mevsuf olup nefs-i mutmainne mertebesindedir. Makâm-ı hafîde bulunan sâlik; kerâmet, zühd, ihlâs, riyâzet gibi şıfatlarla mevsuf olup nefs-i râziye mertebesindedir. Makâm-ı kürside bulunan sâlik kutbuʾl-aktâb mertebesinde olup nefs-i marziyye mertebesindedir. Son olarak makâm-ı

[581] Kara, 1999, s. 237-238; Muslu, 2007, s. 123-144; Öngören, 2011, s. 95-105; Uludağ, 1997, s. 393-395.

seyr biʾllâhta bulunan sâlik; nefs-i kâmile mertebesinde olup tavr-ı insâniyyede yok olmuş, ancak tavr-ı ilâhiyyede varlığını devam ettirmektedir. [582]

Halvetiyye tarikatında yapılan günlük vird çeşidi de nefsin mertebesine göre değişkenlik göstermektedir. Sâlikin hangi nefis mertebesinde olduğu rüyada gördüğü nesnelerden ve taşıdığı birtakım ahlakî sıfatlardan belli olur. Buna göre emmâre mertebesindeki sâlik; "lâ ilâhe illaʾllâh" esmâsıyla zikir yapar. Levvâme mertebesindeki "Allah" esmâsıyla, mülhime mertebesindeki "Hû" esmâsıyla, mutmainne mertebesindeki "Hakk" esmâsıyla, râziye mertebesindeki "Hayy" esmâsıyla, marziye mertebesindeki "Kayyûm" esmâsıyla ve kâmile mertebesindeki "Kahhâr" esmâsıyla zikir yapar. [583]

1.2.3.6.4 Halvetiyye Tarikatının Türk Edebiyatına Etkisi

Klasik Türk edebiyatında Halvetiyye tarikatı müntesibi pek çok şair bulunmaktadır. Bu şairlerden bazıları divan sahibi, bazıları da divanı olmadığı halde çeşitli kaynaklarda şiirleri bulunan şahsiyetlerdir. Tezkireler ve *Osmanlı Müellifleri*'nden elde edilen bilgilere göre Halvetiyye'nin çeşitli kollarının kurucuları olan şairler şunlardır: Halvetiyye Niyâziyye/Mısriyye kolu kurucusu, divan sahibi Niyâzi-i Mısrî (ö.1694); Halvetiyye tarikatının ikinci kurucusu Yahyâ-yı Şirvânî; Halvetiyye'nin Rûşenîyye kolu kurucusu, divan sahibi Aydınlı Dede Ömer Ruşenî (ö.1486); Gülşeniyye kolu kurucusu, aynı zamanda Türkçe, Farsça divanları, pendnâmesi ve muhtelif eserlerde on binlerce beyitlik şiirleri bulunan İbrâhim Gülşenî (ö.1534); Cemâliyye tarikatı kurucusu, divançe sahibi Cemâl-ı Halvetî (ö.1494); Ahmediyye kolu kurucusu, divan sahibi Ümmî Sinân (ö.1657); Uşşâkiyye kolu kurucusu, divan sahibi Câhidî Ahmed Efendi (ö.1660), Şemsiyye tarikatı kurucusu Şemseddîn Sivâsî (ö.1597), Şemsiyye tarikatı Karabaşiyye kolu kurucusu Karabâş-ı Velî'nin halifesi aynı zamanda divan sahibi olan Şeyh Hasan Adnî Efendi (ö.1713), Karabaş-ı Velî halifelerinden olan tekke şairi Mehmed Nasuhî Efendi (ö.1718), Karabaş-ı Velî halifelerinden Mehmed Reşâdî Efendi (ö.1704), Karabaşiyye'nin Nasuhiyye şubesi kurucusu olan tekke şairi Nasuhî Mehmed Efendi (ö.1718), Çerkeşiyye halifelerinden Zâhid Yozgadî Efendi (ö.1896), Kuşadâviyye kolu kurucusu Kuşadâlı İbrahim Efendi (ö.1846), Uşâkiyye'nin Cemâliyye kolu kurucusu Mehmed Cemâl Efendî (ö.1917). Bununla beraber şeyhlik veya muhiplik düzeyinde olan diğer şairler de şunlardır: Mehmed Emin Beliğ Efendi, Hafız İsmail Müşfik Efendi

[582] Tasavvuf Mecmûʿası, vr. 12b-16b.
[583] Tasavvuf Mecmûʿası, vr. 8b-11a.

(d.1241), İsmail Hakkı Efendi (ö.1063), Mehmed Hakîrî Efendi (ö.1186), Şeyh Süleyman Zâtî Efendi (ö.1151), Abdurrahman Sami Efendi, Hafız Abdurrahman Şeydâ Dede, el-Hac Mustafa Sufî Efendi (ö.1263), Mehmed Azmi Efendi, Şeyh Ahmed Fahreddin Efendi (ö.1214), Hüseyin Nazım Efendi (d.1244), Şeyh Necib Efendi (ö.1236), Hafız İsmail Müşfik Efendi (d.1241) Mehmed Hakikî Efendi (ö.1186), Şeyh Süleyman Zâtî Efendi (ö.1151), Nevâî, Hakkî (ö.1137), Hâfız (ö.1099), Hâtifî, Maʿnevî (ö.1114), Fennî (ö.1020), Abdî (ö.1122), Müstakim (ö.1121), Bezmî (ö.1020), Zekâî, Sıdkî.

II. BÖLÜM
METİN

2.1. Nüsha Tanıtımı

Tez konusu olarak seçtiğimiz *Tasavvuf Mecmû'ası* Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi Yazma Eserler'de 81023 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. Ön kapağında eserin ismi *Tasavvuf Mecmûʿası ve Taʿbîr-nâme ve Ğâlib u Mağlûb Risâlesi* olarak geçmektedir. Zannımızca bu başlık müstensih veya musannif tarafından verilmiştir. Çünkü Mecmûadaki risâleler birbirlerinden bağımsız olup farklı yazarlara aittir.

Tasavvuf Mecmûʿası'nda yer alan 23 risâlelerin ikisi manzum, dördü manzum-mensur karışık şekildedir. Geriye kalan 17 risâle ise yer yer mülemmâ beyitler barındırmakla birlikte mensurdur.

Tasavvuf Mecmûʿası'nın sonunda ferağ/ketebe kaydı olmadığı için Mecmûanın ne zaman telif veya istinsah edildiği bilinmemektedir. Ancak yazarlarını tespit ettiğimiz Yusuf Hakikî (ö. 1488), İbrahim Gülşenî (ö. 1534), Sofyalı Bâlî Efendi (ö. 1553), Nidâî Mehmed Çelebî Ankaravî (ö. 1567?), Kurt Muhammed Efendi (ö. 1587) ve Yusuf bin İbrâhim el-Halvetî'den (ö. 1657) hareketle Mecmûanın miladi 16-17. yüzyıllar arası veya sonrasında müstensih/ musannif tarafından telif veya istinsah edildiğini söyleyebiliriz.

Tasavvuf Mecmûʿası 230x160 mm-160-99 mm olup 1a-190b olmak üzere toplam 191 varaktır. Her sayfada 27 satır bulunmaktadır. Metin, krem renkte filigranlı kâğıt üzerine yazılmış olup etrafı kırmızı cetvelle çerçevelenmiştir. Metinde geçen âyet ve hadisler, kırmızı mürekkeple; diğer kısımlar ise siyah mürekkeple yazılmıştır.

Metindeki bölümlerin her biri kırmızı mürekkeple yazılmış "fasl" ve "bâb" başlıklarıyla verilmiştir. Yine tasavvufî bir ıstılâh veya Arapça ibârenin açıklaması yapılırken kırmızı mürekkep kullanılmıştır. Mensur metinler içerisine serpiştirilmiş manzum parçaların her bir dizesi kırmızı mürekkeple yazılmış ve dizeler kırmızı renkli çember işaretiyle ayrılmıştır.

Mecmûanın başlangıç satırları: [1b] الحمد لله ربّ العالمين والعاقبة للمتّقين ولا عدوان الّا على الظّالمين والصّلوة والسّلام على سيّدنا محمّد واله وصحبه اجمعين قوله تعالى لقد خلق الانسان فى احسن تقويم و قال النّبى عليه السّلام اوّل ما خلق الله نورى اوّل ما خلق الله روحى اوّل ما خلق الله عقلىاوّل ما خلق الله القلم امّا بعد

Bitiş satırları [190b] نافع اوله و بو كركلرينك ياغينى آتشده اريدوب ياغيله بر يرهجمع ايدب و يا بر عورت انوكله يوزينى ياغلسه şeklindedir.

2.2. Transkripsiyon Sistemi ve Metin Tespitiyle İlgili Açıklamalar

Metinde kullanılan transkripsiyon alfabesi şöyledir:

ء	ا	آ	ب	پ	ت	ث	ج
ʾ	a/e	ā	b	p	t	s̲	c
چ	ح	خ	د	ḏ	ر	ز	س
ç	ḥ/ Ḥ	ḫ/ Ḫ	d	z̲	r	z	s
ش	ص	ض	ط	ظ	ع	غ	ف
ş	ṣ	ḍ/ż	ṭ / Ṭ	ẓ	ʿ	ġ/ Ġ	f
ق	ك	ل	م	ن	و	ه	ى
ḳ/ Ḳ	k, g, ñ	l	m	n	V,u, ū, ü, o, ö	h, e, a	y, ı, i, ī

1. Risale başlarındaki besmele, hamdele ve salvele kısımları, âyet ve hadisler aslına sadık kalınarak Arap alfabesiyle yazıldı; transkripsiyonu dipnotta verildi.

2.Varak numaraları köşeli parantez([ ]) içerisinde verildi.

3. Metindeki Arapça ibareler, darb-ı meseller ve konu başlıkları talik yazıldı.

4. Farsçadaki vâv-ı maʿdûleler “ḫˇāb” örneğinde olduğu gibi gösterildi.

5. Metin tamiri yapılırken müellif/ müstensih tarafından yazılmayan veya eksik bırakılan ek ve kelimeler eski Anadolu Türkçesi ses özelliklerine uygun bir şekilde köşeli parantez([ ]) içerisinde gösterildi.

6. Okunmayan veya silik olan kelimeler yerine (…) işareti konuldu.

7. Birleşik ṣıfat ve isimler “daʿvet-hāne, sīr-āb” örneklerinde olduğu gibi gösterildi.

8. Allah için kullanılan “Ḥaḳḳ, Rabb, ʿİzzet, Hū ” gibi kavramlarla Hz. Muhammed için kullanılan “Resūlu’llāh, Peygamber” kavramları büyük harfle başlatıldı. Bu kelimelre gelen ekler kesme işaretiyle ayrıldı. Doğrudan Allah’ın ve Hz. Muhammed’in kastedilmediği durumlarda küçük harfle başlatıldı.

9. “İtdügiçün, depret, bekmez, olmaġ” örneklerinde olduğu gibi sözcükler metnin aslına sadık kalınacak şekilde transkribe edildi.

10. Arapça tamlamalar “silsiletüʾz-zeheb, Rabbüʾl-ʿālemīn” örneklerinde olduğu gibi gösterildi.

11. Mecmûada Hz. Muhammed ve diğer bazı peygamberlerin isminden sonra kullanılan “عسم” kısaltması “ ʿa[leyhi] s[elā]m” şeklinde tamir edildi.

12. Dizelerde vezin nedeniyle metin tamirinin yapıldığı yerlerde çıkarılan kelimeler dipnotta gösterildi. Buna göre ilk kelime tamir için eklenen, iki noktadan sonra gelen kelime ise metinde geçen kelimedir.

13. Ayet ve hadisler dışındaki Arapça ve farsça cümle ve ibareler talik olarak gösterildi.

2.3.TAŞAVVUF MECMŪʿASI

[1b]

بسم الله الرّحمان الرّحيم

الحمد لله ربّ العالمين والعاقبة للمتّقين ولا عدوان الّا على الظّالمين والصّلوة والسّلام على سيّدنا محمّد واله وصحبه اجمعين قوله تعالى لقد خلق الانسان فى احسن تقويم و قال النّبى عليه السّلام اوّل ما خلق الله نورى اوّل ما خلق الله روحى اوّل ما خلق الله عقلى اوّل ما خلق الله القلم امّا بعد

Şöyle maʿlūm ola kim bu risāle insānuñ ʿālem-i ervāḥdan ʿālem-i süflāya ne ṭarīkle nüzūl idup ve ne ṭarīḳle ʿurūc idecegin beyān ider. Ve imdi bilüñüz kim iy ṭālib-i Ḥaḳ ve ʿāşıḳ-ı ẕāt olanlar Allāh sübḥāne ve teʿālā ḥaẓretleri ʿaẓẓe ve celle bu insānı ʿālem-i ervāḥda ve ʿālem-i ḥaḳāyıḳda yaʿnī ʿālem-i lāhūtda muḳaddemā aḥsen-i taḳvīm üzre ḫalḳ eyledi. Maḥbūb u maḥbūbe ṣūretlerinde ḫalḳ eyledi. Yaʿnī ibtidā ḥabībi Muḥammed Muṣtafāyı ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m ʿālem-i ıṭlāḳiyyetde *lā ilāhe illā Hū* kelāmı nūrundan ḫalḳ eyleyüp bir nūrdan ḳandīle koydı ve andan ṣoñra ẕāt-ı delīle tevḥīdi telḳīn eyledi. *Lā ilāhe illā'llāh* ḥaḳīkāt-ı Muḥammediyye ol ḳandīlde tevḥīdi biñ yıl miḳdārı meşġūl oldı ve andan ṣoñra ikinci *ismu'llāhı* telḳīn eyledi. Biñ yıl da aña meşġūl oldı ve andan ṣoñra üçünci ism-i *Hūyı* telḳīn eyledi. Biñ yıl da aña meşġūl oldı ve andan ṣoñra dördünci ism-i *Ḥaḳḳı* telḳīn eyledi. Biñ yıl da aña meşġūl oldı ve andan ṣoñra beşinci ism-i *Ḥayyı* telḳīn eyledi. Biñ yıl da aña meşġūl oldı ve andan ṣoñra altıncı ism-i *Ḳayyūmı* telḳīn eyledi. Biñ yıl da aña meşġūl oldı ve andan ṣoñra yedinci ism-i *Ḳahhārı* telḳīn eyledi. Biñ yıl da aña meşġūl oldı. Meşāyiḫ-i muḥaḳḳiḳler ḳatında bu esmālara *uṣūl-i esmā* dirler. Ve daḫı ḥaḳikāt-ı Muḥammediyyenüñ meşġūl olduġı tevḥīduñ ve esmānuñ nūrı vāsıṭasıyla Ḥaḳ teʿālā cümle maḫlūḳı ḫalḳ eyledi. Yaʿnī evvelā ḥaḳīḳat-ı Muḥammediyye vāsıṭasıyla ʿālem-i istiġrāḳda *lā ilāhe illā Hū* kelāmı nūrundan Ḥaḳ teʿālā enbiyā-yı mürselīn[2a] ḥaḳīḳatlerin ḫalḳ eyledi. Ve anlaruñ vāsıṭasıyla enbiyā-yı ġayr-ı mürselīn ḥaḳīḳatlerin ḫalḳ eyledi. Ve anlaruñ cümlesi de birbirleri vāsıṭasıyla ẕāt nūrınuñ maẓharlarıdur. Ve daḫı andan ṣoñra cümle bu mezkūrlaruñ yaʿnī ḥaḳāyıḳ-ı enbiyānuñ vāsıṭalarıyla ʿālem-i lāhūtda *lā ilāhe illāʾllāh* kelāmı nūrundan Ḥaḳ teʿālā ḥaḳāyıḳ-ı ehluʾllah ve ḥaḳāyıḳ-ı muḳarrebīn ve ḥaḳāyıḳ-ı ebrārı ḫalḳ eyleyüp bunlaruñ cümlesine bile ḥaḳāyıḳ-ı insān dinildi. Ve ammā bu cümle ḥaḳāyıḳ-ı insānuñ ol ḥālde iken ʿādet-i ḳadīmeleri bu idi kim gāh Ḥaḳ teʿālā ḥażretlerinüñ cemālıñı müşahāde ḳılup ve gāh birbirleriyle bī-ḥarf [u] ṣavt mükāleme idüp müteleẕẕiẕ ve mütefaḫḫir olurlardı. Niçe biñ yıl miḳdārı bu vaḥdet

serāyında bu aḥvāl özinde teskīn olup Ḥaḳ teʿālā [584]الست بربّكم diyü ḫiṭāb eyledi. Ve andan ḥaḳīḳat-ı enbiyālar külliyen *belā* ve *lā ilāhe illā Hū* diyü cevāb virdiler. Ve enbiyādan ġayrınuñ ḥaḳīḳatları külliyen *bela* ve *lā ilāhe illa Hū* diyü cevāb virdiler. Yaʿnī cümle ḥaḳāyıḳlar kendülerine ʿālem-i ʿamāda mecmūl ḥaḳīḳatıñ ʿālem-i lāhūtda aḥsen-i taḳvīm üzre ḫalḳ olunmalarına ʿillet olan ismle cevāb virdiler kim aña meşreb-i aʿlā dirler. Andan Ḥaḳ teʿālā ḥażretleri ʿazze ve celle bunlara iʿlām eyledi kim sizüñ bu cevābuñuz sizlere ʿillet olan meşreb-i aʿlāñuz ḳuvvetiyledür. İmdi sizlere bir ālet daḫı virmege aña cism diyeler ve ol āletle ḳanḳı ḳābiliyyetüñüzi dilerseñüz añı ḫalḳ idüvirem diyüben biʾl-ḳuvve bildürdi. Ve andan ṣoñra bunlara bir bir ıżṭırāb vāḳiʿ oldı kim bunlar ol ʿālemde teskīn-i ḫuṣūṣ bulmaḳda nā-çār oldılar. İmdi bunlarda vāḳiʿ olan muḳteżā bu idi kim bunlar ol maḳāmdan esfel-i sāfilīne red olup yaʿnī lāḥūtdan ceberūta nüzūl idüp vücūdları ceberūt nūrıña mübeddel olup ve melekūta nüzūl idüp melekūt nūrına mübeddel olup ve andan ʿālem-i nāsūta tenezzül idüp vücūdları ʿālem-i nāsūtuñ ẓulmānī ḥicāblarına mübeddel olacaġını yaʿnī ʿālem-i mülkde ṭabāyiʿ ḫānesine girüp beşeriyyet ḥükminde ne mikdār ṣabī ve ne mikdār şāb ve ne mikdār pīr olıcaklarını bunlar kendülerde fiʾl-cümle ẓuhūra gelecek aḳvāl u efʿālı ʿālem-i ḥaḳāyıḳda kendülerüñ vücūdında āyīnede görür gibi müşāhede ḳıldılar. Ol kendülerden ẓuhūra gelecek efʿāl u aḳvāl muḳteżāsı bunlara ıżṭırāb olmışdı. Andan Ḥaḳ teʿālā ḥażretine nāliş idüp istediler. Yā Rab bizde vāḳiʿ[2b] olan ıżṭırāb nedür ve bundan biz niçe ḫalās buluruz didiler. Ve Ḥaḳ teʿālā ḥāżreti daḫı buyurdı kim cism-i Ādeme inesiz Ādem bedeniyle baña ʿibādet idesiz ve Ādem diliyle benüm adumı ẕikr idesiz ve bu ḥālde size nihān olan ḥikmet ḳudretleri sizlere ʿiyān olup gine bu vaḥdete gelesiz diyü iʿlām eyledi. *Ḳavluhu teʿālā:* [585] يوم لا ينفع مال و لا بنون الاّ من اتى الله بقلب سليم Yaʿnī bu ıżṭırāb sizden ol vaḳt vāḳiʿ ola diyü bildürdi. Ve daḫı andan ṣonra Ḥaḳ teʿālā ḥażretine nāliş idüp yā Rab bizi Ādeme gönder didiler. Andan Ḥaḳ teʿālā bunlara didi kim size bu makāmdan tenezzül idicek her varduġuñuz evṭānuñ nūrına mübeddel olup ve ḥükmine tābiʿ olursız. İmdi öyle olıcaḳ bu vaḥdet ẕevḳini bu maḳāmuñ ʿilmini mükālemenüñ ve müşāhedenüñ leẕẕetini sehv idüp ıḍlāla düşüresiz diyü bildürdi. İmdi öyle olıcaḳ olursanuz sizüñ şānuñuza *ẓalūmen cehūlā* dinür diyü iʿlām eyledi. Ve andan soñra Ḥaḳ teʿālā[ya] nāliş idüp diyeler kim yā Rab imdi bize bir delīl ve refīḳ vir kim eger biz bu ʿālem ʿilmini ve ẕevḳini sehv idicek olursuz bize gine bildürsin ve hem burhān

[584] Araf 7/172;….elsetu bi-rabbikum…
[585] Şuara 26/88-89; Yevme lā yenfe'u mālun velā benūn illā men eta'llāhe bi ḳalbin selīm.

olup buldursın tā kim emānetiñe ihānet itmeyüp gine gelevüz didiler. Ve daḫı Ḥaḳ teʿālā ḥażreti buyurdı kim bu ḥālden muḳaddem ṣıfat-ı ḳadīmümde mechūl ḥaḳīḳatıñ bu maḳāma gelüp aḥsen-i taḳvīm olmañuza vāsıṭa olanlaruñ beşeriyyet-i cismāniyyeleri sizlere anda da vāsıṭa olsın ve her vāsıṭanuñ üzerine liyāḳatı miḳdārı ʿaṭā eyledügüm ʿilmüm sizlere burhān olsın kim tā bu vaḥdet ve bu vuṣlata gine gelüp ulaşasız didi. İmdi ehl-i muḥaḳḳiḳ ḳatında ʿahde-i ezelī budur ḫilāf-ı ḍalāletden Ḥaḳ ṣaḳlaya *āmīn bi-ḥaḳḳi seyyidü'l-enbiyā ve'l-murselīn.* Pes Ḥaḳ teʿālā buñları ol vaḥdetden cüdā düşürdükden soñra gine ol vaḥdete varınca her ne aḥvāle mübeddel olıcaḳlarını biʾl-ḳuvvet bildürüp ve ne efʿāle ḫalāṣ olup vaṭan-ı aṣliyyesine murācaʿāt idiceklerüñ āletini ve esbābını delīlini ve burhānını biʾl-külliye ʿaṭā eyledi. Cemīʿ ḥaḳāyıḳ-ı insān belī diyüp ḳabūl eyledi. Meselā her ḳavme ʿaṣrında ẓuhūr iden nebī ve her nebīnüñ üzerine vaḥy olan umūr-ı rabbānī ve her ḳavme ʿaṣrında ẓuhūr iden veliyuʾllāh ve ol velīnüñ ol ʿaṣrda ḳalbine ilhām olan vāridāt-ı[3a] rabbānī ve her nebīnüñ şerīʿatını ve her velīnüñ şerīʿatı vāsıṭasıyla ṭarīḳatını ʿālem-i ervāḥda Ḥaḳ teʿālā ḥażretleri cümle ḥaḳāyıḳ-ı insāna delīl ü burhān virüp ve imtiḥān içün beden mülkine ved eyledi. **Faṣl:** *Ḳavluhu teʿālā:* [586] لقد خلقنا الانسان فى احسن تقويم ثمّ رددناه اسفل سافلين Pes ol zamāna degin bunlara ḥaḳāyıḳ-ı insān dinilürdi ve andan ṣoñra Ḥaḳ teʿālā bunlara ḫiṭāb idüp rūḥ didi yaʿnī yürek didi. Yürek-i Ādeme inüñ didi ve andan bunlara ṣafā-yı rūḥānī ve zevḳ-ı raḥmānī ve arżū-yı cismānī ḥāṣıl oldı. Yaʿnī refʿ-i muḳteżā muḥabbetiyle Ādem arżūsıyla ve ilhām-ı raḥmān zevḳiyle bunlara birer ʿışḳ zuhūr idüp ḥareket-i ḥaḳīkīyle ve semāʿüʾr-rūḥāniyye[yle] şol mertebe ḥareket ve şol mertebe semāʿ eylediler kim feraḥlarından kim ol semāʿuñ ṣafāsıyla ʿālem-i ervāḥdan semāʿ idüp cevelān iderek ʿarş-ı Raḥmāna indiler. Cemīluʾṭ-ṭuyūrlar meselā hevā-yı muʿallādan pervāz iderken emr-i taḳdīrle çevrelü çevrelü semāʿ iderek yer yüzine konduġı gibi. İmdi ḥareket-i semāʿuñ muḳaddemā evvel ẓuhūrınüñ şerḥ ü beyānı budur. Ve daḫı andan ṣoñra bu ḥaḳāyıḳlar ʿarş-ı Raḥmānda biñ yıl miḳdārı ḳarār eylediler. Yaʿnī ʿālem-i lāhūtdayken Ḥaḳ ile āşinālıḳları ḥālleri istiġrāḳda idi. Bu tenezzülden bunlaruñ istiġrāḳ ḥālleri örtüldi. Ḥaḳla münāsebetleri ve āşinālıḳları muḳābeleye düşdi. Ve bunlaruñ vücūdı ʿarş nūrına mübeddel olup ʿarşiyyet ḳābiliyyeti biʾl-fiʿl geldi. Ve daḫı Ādemi andañ ṣanup aradılar bulmadılar. Ve andan soñra Ḥaḳ teʿālā ḥażretinden nidā geldi ki ol andañ gör ʿarşdur. Ādeme inüñ diyücek bunlaruñ her birisi ʿarş nūrına mübeddel ve mukayyed olmaġla meşreb-i aʿlā cevābların unutup her birisi birer muḫtelif ismle cevāb

[586] Tin 95/4-5; Leḳad ḫaleḳne'l-insāne fi-aḥseni taḳvīm summe redednāhu esfele sāfilīn.

virdiler. Ve ol maḳāmdan daḫı cism-i Ādem muḥabbetiyle ve ilhām-ı Raḥmān ʿışḳıyla ḥareket idüp semāʿ eylediler. Ve ol semāʿ ṣafāsıyla eyżan kürsīde tenezzül itdiler. Anda daḫı biñ yıl miḳdārı ḳarār itdiler ve vücūdları kürsī nūrına mübeddel oldı. Yaʿnī tecellī-i ʿarşiyyet ve vücūd-ı ʿarşiyyet ve ʿilm-i ʿarşiyyet ve z̲evḳ-ı ʿarşiyyet ve vücūd-ı kürsiyyet ve ʿilm-i kürsiyyet ve z̲evḳ-ı kürsiyyet taḥṣīli ḥicāb oldı. Yaʿnī Ḥaḳla ol muḳābele ḥālleri daḫı örtüldi bī-nişāne düşdi. Ve daḫı Ādemi endek ṣanup aradılar bulmadılar. Ve andan ṣonra Ḥaḳ teʿālādan gine nidā gelüp ol[3b] endek gözükür sidre-i Ādeme inüñ didi. Ve bunlaruñ vücūdı kürsi nūrına mübeddel olmaġ ile ʿarşda virdükleri cevāb daḫı anda her birisi birer muḫtelif ismle cevāb virdiler. Andan bu tertībāt üzre kürsīden daḫı ḥareket idüp semāʿ iderek yedinci göke indiler. ʿArşda ve kürsīde nice oldılarsa anda daḫı öyle oldılar ve andan ṣoñra bu tertībāt üzre altıncı göke tenezzül eylediler. Anda daḫı ʿarşda ve kürsīde ve yedinci gökde nice oldılar ise anda daḫı öyle oldılar ve andan ṣonra beşinci göke tenezzül eylediler. Anda daḫı ʿarşda ve kürsīde ve yedinci ve altıcı gökde nice oldılar ise anda daḫı öyle oldılar ve andan dördünci göke tenezzül eylediler. ʿArşda ve kürsīde ve yedinci ve altıncı ve beşinci gökde nice oldılarsa anda daḫı öyle oldılar ve andan ikinci göke tenezzül eylediler. ʿArşda ve kürsīde ve yedinci ve altıncı ve beşinci ve dördünci ve üçünci gökde nice oldılarsa anda daḫı öyle oldılar andan birinci göke tenezzül eylediler. ʿArşda ve kürsīde ve yedinci ve altıncı ve beşinci ve dördünci ve üçünci ve ikinci gökde nice oldılarsa anda daḫı öyle oldılar. Andan ṭabāyiʿ ḫānesine girüp tenezzül idüp heyūlāya girüp ana raḥmindeki menīden ḥāṣıl olan velede tenezzül itdügi ḥālde ol laḥm ḥayāt bulup ṭıfl oldı yaʿnī esfelle esfel oldı. Ve ammā kim ʿālem-i ervāhda *lā ilāhe illā Hū* ve *lā ilāhe illāʾllāh* diyü cevāb virdükleri cevāba meşreb-i aʿlā ve ism-i aʿẓam dirler. Ve ammā andan ġayrı ṣıfat-ı tisʿada virdükleri cevāba meşāribüʾs-süflā ve ism-i muḫtelife dirler. Ve andan ṣoñra bunlaruñ her biri cism-i Ādeme duḫūl idüp nefs-i cismānī ve rūḥ-ı cismānī dindükden ṣoñra bunlaruñ vücūd ismine iki ḥükm daḫı ʿārıż oldı. Yaʿnī yüreginüñ saġ kulaġıña Ḥaḳ teʿālā bir melek kodı kim buña dāyim vaṭan-ı aṣliyye ve ʿālem-i ervāḥ ʿilmini ve z̲evḳini ve semāʿını ilḳā eyleye. Ve Şeyṭān daḫı yüreginüñ ṣol ḳulaġına bir oġlan ḳodı kim dāʾimā aña ol melek hükminüñ ḫilāfını iġvā eyleye. Ve ol melek ismine mülhim dirler ve digerine vesvese dirler. İmdi bu iki ḥükm daḫı ol ḥükmlerüñ üzerine ġālib oldı. Yaʿnī meşreb-i aʿlā ḥükmlerini meşāribuʾs-süflā ḥüḳmleri ibṭāl eyledi. Ve meşāribüʾs-süflā ḥükmlerinüñ üzerine cism-i Ādeme ʿārıż olur iki hükm ġālib geldi. Ve ammā meşāribüʾs-süflāda ek̲ser cemāl esmālar ile cevāb virenlerüñ vücūd ismine ek̲ser

mülhimüñ ḥükmü ġālib geldi. Yaʿnī vaṭan-ı asliyye miḥnetinüñ ve ʿālem-i ervāḥ ẕevḳinüñ[4a] ve semāʿ-ı lāhūt leẕẕetinüñ ilhāmını ilkā ider. Aḳvālına ve efʿālına ve ḳābiliyyet-i biʾl-ḳuvvede virilen delilüñ ve burhānuñ ve sermāye-i sülūkuñ ve vāsıṭa-ı ḥaḳīḳatuñ dāʾimā ʿādeti ve ḳānūnı ne ise bu cism aña muṭīʿ eyler.[587] الست بربّكم ḫiṭābınuñ ve ʿālem-i ervāḥ semāʿınuñ ve tecellī-i lāhūt ve ʿilm-i lāḥūtuñ ẕevḳinüñ füyūż-ı āṩārını meşreb-i esfelleri ibṭāl itmişdür. Anuñçün anlaruñ vücūdından ʿahd-ı ezelīye ihānet idicek ve emāneti żāyiʿ idicek aḳvāl ve efʿāl ẓuhūr itmez. Nitekim Ḥażret-i Ādem ʿaleyhiʾs-selām evvelki meşreb-i aʿlāsında ġayr-ı nidāda külliyen evvel ẓāhirsin didi. Anuñçün evvel nisbet baḥrınuñ ġavvāṣı olup cümle evlāduñ ẓuḥūrı buña maḫṣūṣ oldı. Ve ammā kim Ḥażret-i Muḥammed ʿaleyhiʾs-selām evvelkinden ġayrı cevāb virmedi. Yaʿnī küllī nidāda *lā ilāhe illā Hū* kelāmıyla cevāb virdi. Anuñçün muʿiẕāt ve muḥabbet baḥrınıñ ġavvaṣı oldı. Ve ammā Ḥażret-i ʿAlī ve Muḥammed Mehdī ḥażretleri evvelkinden ġayrı nidāda külliyen *yā Allāh* didiler. Anuñçün velāyet ve kerāmet baḥrına ẓāhiren ve bāṭınen müstaġraḳ oldılar. Ve daḫı şunlar kim velīler ve ʿāṣıḳlar ve ṣādıḳlardur ve anlar daḫı her birisi bir dürlü cemāl ismleriyle cevāb virmekle Ḥaḳla bir dürlü muḥabbet ve bir dürlü yaḳınlıḳ ve bir dürlü āşinālıḳ ve bir dürlü maʿrifet ẓuhūra getürmişlerdür. Yaʿnī meṩelā yevm-i bahār olıcaḳ Ḥaḳ teʿālānuñ raḥmeti semādan ʿarża nüzūl idüp ve şemsüñ żiyāsı envārıyla yer yüzine envāʿ dürlü nebātāt ẓuhūra gelüp her maʿdende Ḥaḳ teʿālānuñ nice dürlü ḥikmetleri ve ḳudretleri zuhūra gelüp ʿilmuʾllāhda nihān olan eşyā vücūda gelüp ʿayān olduġı gibi. **Faṣl:** Ve ammā şunlar kim ṣıfat-ı tisʿada ekṩer cemāl ismlerle cevāb virmişlerdür anlaruñ meşāribüʾs-süflāları vücūd-ı cismānīlerine şol ḳadar hükmini cārī ḳılmışdur kim baʿżılarına biʾẕ-ẕāt Ḫālıḳa inkār vāḳiʿ oldı. Ve baʿżılarına Ḫālıḳuñ kelāmına inkār vāḳiʿ oldı. Ve baʿżılarına ʿaṣrında ẓāhir olan nebīlere inkār vāḳiʿ oldı. Baʿżılarına ʿaṣrında ẓuhūr iden velīlere inkār vāḳiʿ oldı. Ve baʿżılarına ol velīlere ʿaṭā olınan vāridāt-ı rabānīye inkār vāḳiʿ oldı. Ve baʿżılarına ol velinüñ vaṭan-ı aṣliyye ve ʿālem-i ḳurbiyyete vāsıṭa olan aḳvālına ve efʿālına inkār vāḳiʿ oldı. Yaʿnī meşāribüʾs-süflālarınuñ muḳteżāsı ve cisminde olan vesvāsın iġvāsı şol[4b] mertebe ıḍlāle düşürdi kim ʿālem-i ervāḥuñ ve ʿālem-i lāhūtuñ tecellīsinüñ tesellisīnüñ ve mükālemesinüñ ve müşāhedesinüñ ve vaḥdetinüñ ve vuṣlatınuñ ve semāʿınüñ leẕẕetin biʾl-külliye unutdurup basīṭ ʿālem-i nāsūtuñ ẓulmānī ḥicābıyla muttaṣıf ḳıldı. Yaʿnī meṩelā şol yaylaḳ vilāyetlerde erbaʿīn zemherīnüñ ḥükmi duḫūl itdügi ḥālde şiddet-i berdle cümle eşyāya

[587] Aʿraf 7/172 …elestu bi rabbikum…

ḥükm yürüdüp vābilüñ ḥalīmliġini ve mānuñ cārlıġını ve eşcāruñ nemligini ve fiʾl-cümle eşyānuñ hükm-i biʾl-kuvvesini ibtāl idüp kendü ḥükmiñi bürüp döndürdüġi gibi ḥükm yürütmişdür. İmdi bil kim eger öyle olan kişilere Ḥaḳ teʿālā ḥażretlerinüñ Hādī envārınuñ żiyāsı irişüp ve bir ser-māye-i ḫāṣṣanuñ kemālına yetişmiş vāsıṭa-ı ḥaḳīkīden himmet harāreti bitişüp ol emrāż senlikinden (?) ḫalāṣ bulmazlarsa anlaruñ şānında *ẓalūmen cehūlā* dinilmişdür. Ḥaḳ ṣaḳlaya *āmīn yā Muʿīn*. **Faṣl:** Ve ammā geldük imdi şunlar ʿahd-i ezelīye vefā idüp ʿālem-i lāhūtuñ ve ḫiṭāb-ı ilāhīnüñ muḥabbeti āṣārını cāna mihmān eylemişlerdür. İmdi anlaruñ vücud-ı cismānīlerinden zuhūr iden aḳvāl ve efʿāl budur kim ʿālem-i nāsūtuñ leẕẕet-i fānīsine ve ʿuḳūbet-i bāḳīsine aṣlā muḳayyed olmayup ve daḫı bu bī-vefānuñ nuḳūş-ı ḫayālini göñül levḥine bıraḳmazlar. Ammā ki lā-cerem evvelki ol vāsıṭa-ı ḥaḳīḳī olmışdur hemān anı bulup vaṭan-ı aṣliyyesine rücūʿ itmek aḳvālına ve efʿālına muḳayyed olurlar zīrā kim bunlar bunda ḳarār itmege gelmiş degüller belki bir ḫidmete gelmişlerdür kim ol ḫidmet selāmet ḳılup bulmaḳdur. Hemān bunlar vaṭan-ı aṣliyyesine gine gitmek üzerinedür. *Ḳāleʾn-nebī ʿaleyhiʾs-selām:* [588] كن فى الدّنيا كانّك غريب او عابر سبيل İmdi bunlaruñ muḳaddemā ḳānūnı budur kim her ḳaçan ol vāsıṭa-ı ḥaḳīḳīye vāṣıl olsalar aña mürşid-i kāmil ve vekīl-i enbiyādür diyü iḳrār ve iʿḳād iderler. Ve ol daḫı bu ṭālibüñ diline bir ẕikr ve ḳalbine bir fikr virür kim tā kim ol nikūş(?) güninüñ bendlerinden ḫalāṣ bulup maḳām-ı ūlāya ve vaṭan-ı aṣliyyeye yetişüp aṣlına rücūʿ ide. İmdi ṭālib daḫı dilini ism-i Ḫudāya zākir ḳılup ḳalbini tefekkür-i ḥaḳīḳīye fākir ḳılsa hemān gönül levḥinden ol ẕikr müsemmāsı ve ol fikrüñ ḥaḳīḳī[si] ẓuhūr idüp makām-ı ḳurbiyyetüñ izhārları[nı] cehre açup bu ṭālibe vecd ḥāṣıl olur. Ve ammā kim vecd diyü luġat maʿnāsında bulmaġa dirler. Ḳaçan bu ṭālibe vecd ḥāṣıl olsa[5a] anuñ cismine ḥareket vāḳīʿ olur. Meṣelā bir kişinüñ bir sevgilü düstı olsa arzūlayu arzūlayu ol düst bu kişinüñ evine gelse ol kişiden ḥareket zuhūr ider. Yaʿnī ḳalḳup içerü ve ṭaşra girer ve çıḳar tā kim müzeyyen maḳāmla ve nefīs ṭaʿāmla ve ḥalīm kelāmla ve elṭāf-ı tamām ile ol dūstuñ ḫāṭırını maʿmūr itmege mecd olur. İmdi bu aḥvāl üzre ol dūstuñ ḫāṭırı maʿmūr olsa bu kişiye ol dūstuñ muḥabbeti ve ḳurbeti ve raġbeti ve şefḳāti ziyāde olur. İmdi mādemki bu ṭālibe vecd ḥāṣıl olsa anuñ müzeyyen maḳāmı ve nefīs ṭaʿāmı ve ḥalīm kelāmı ve elṭāf-ı tamāmı miṣālı oldur kim cisminüñ ḥareketi ve dilinüñ ẕikr-i keṣreti ve ḳalbinüñ muḥabbeti ve sırrınuñ maʿrifeti ziyāde olmaḳdur. Ḳaçan ṭālib mürīdüñ bu mezkūreti ziyāde olduḳda ol dūstuñ muḥabbeti ve ḳurbeti ve raġbeti ve şefḳatı ziyāde

[588] Kun fi'd-dunyā ke enneke ġarībun ev ʿābiru sebilin.

olmasınuñ miṣālı oldur kim bu ʿāṣıḳuñ cismine Ḥaḳ teʿālānuñ hidāyeti naẓarı ve diline ḥikmeti naẓarı ve ḳalbine hikmeti ve ḳudreti naẓarı ve sırrına vaḥdeti ve vuṣlatı naẓarı ziyāde olur. Ḳaçan bir kişi bu ḥāle irse *ehluʾllāh* dirler kim emāneti żāyiʿ olmayup ḳabiliyet-i biʾl-ḳuvvelerini biʿl-fiʿle getürdükleriçün. İmdi her ḳaçan bu ʿāṣıḳlar bu ḥāle irse anlara iki cihānda ġuṣṣa vü elem olmaz. *Ḳāleʾllāhu tebāreke ve teʿālā:* [589] الا انّ اولياء الله لا خوف عليهم ولا هم يحزنون *ṣadaḳaʾllāh.* Ve ammā bu miṣillü ʿāṣıḳlara lāyıḳ olan budur kim hem kendüyi ve hem ʿilmini bu ḥāle irmeyenlerüñ sū-i naẓarlarından ṣaḳınalar tā kim ol maṣaf olmış ḳalblerine anlaruñ efkārından ve daḫlından ḫāṭıra fāsideler duḫūl itmeye.

Faṣl: Meṣelā cümle ṭuyūrdan bir miṣāl ḳurulsın kim ʿāṣıḳlaruñ aḥvālı sāʾir nās mā-beyninde nicedür aña göre ḳıyās olına. Meṣelā evvel bahār olıcaḳ baʿżı ʿasākir-i ṭuyūr vardur kim diyār-ı sevāḥilden pervāz idüp diyār-ı yaylaḳlara sefer iderler. Murādları üzerine budur kim muʿtedil havālı vilāyetlere birbirleriyle çiftleşüp izdivāc ideler. Ol izdivāc muḳābelesinde yumurta ḥāṣıl idüp ve andañ ṣoñra evlād ḥāṣıl iderler. Velākin anlaruñ bu diyār ḳatında ḳarārları yokdur ancaḳ hemān geldükleri ḫidmeti edā idince sākin olup ve zaḥmetine taḥammül iderler. Ve ḳaçan kim eyyām-ı bahāruñ ḥükmi görülüp ḳış eyyāmlarınuñ elçileri heẕin heẕin ẓuhūr itse meẕkūr ṭuyūr daḫı cemʿ olup hevā-yı muʿallāya pervāz iderler kim ol ʿālem-i iʿtidāle sülūk idüp diyār-ı yaylaġuñ ʿuḳūbet fitnesinden[5b] emīn olalar. Ḳaçan kim bunlar cemʿ olup birbirleriyle sülūk muʿāmelesi eyleseler bu diyārda teskīn-i bī-hicret olan ṭuyūrlara bir ṭaʿn-ı daḫl ʿārıż olur kim iy ʿaceb sırrına aḥmaḳ taifesiz kim bu ḳadar yol zaḥmeti çeküp ḳanda gidersiz. Ol vilāyet Ḥaḳ teʿālānuñdur bu vilāyet degül mi kim Ḥaḳ teʿālā sizüñ ġıdānuzı anda virürse bunda virmez mi diyü daḫl-ı ḥacrlarıyla bunlar kendülerden daḫı baʿīd iderler. Ve eydürler kim biz bunda yol zaḥmetinden ve hicret zaḥmetinden emīn olup dāʾimā her birimüz birer ters-ḫāne ve birer gül-ḫāne vaṭan idinüp ve daḫı kimimüz kūşe-i cebeli evṭān idinüp ṣafāya müstaġrāḳ oluruz. Her ḳaçan kim öci ve ehl-i ḥīle görsevüz hemen uçaruz ve hem ḳaçaruz şerrinden emīn olur diyeler. Ve ammā ol ehl-i ḥīle bunlara dürlü dürlü bunlaruñ fehminden baʿīd olan eyyām-ı şitā geldikde kimün aġıyla ve kimün ṭuzaġıyla ve kimün fāḳıyla ölüp ecel bıçaġına bunları muḳābil eyleyüp ḳanını yirlere sebīl eyleyüp ve cānını göklere aġdıracaġından aṣlā ḫaberleri yoḳdur. Ammā imdi ol ʿasākir-i ṭayrān hicret ṣāḥibleri aṣlā bunlaruñ duḫūlına muḳayyed olmayup havā-yı muʿallāya pervāz idüp bī-iḫtiyār ḥareketüʾs-semāʿ idüp ve hem Ḥaḳ teʿālānuñ berr [ü] baḥrında seyr [ü] sülūk

[589] Yunus 10/62; Elā inne evliyāa'llāhi lā ḫavfun ʿaleyhim velā hum yaḥzenūn.

iderler ve hem varup evṭānuñ sevāḥili iʿtidālarında ṣafāyla ber-devām olur. İmdi bu diyār-ı yaylaḳda sākin olup da basīṭ uçmasına ve ḳaçmasına maġrūr olan ṭuyūruñ miṣālı şol mertebe kimsenüñdür kim bu ʿālem-i nāsūtuñ fenā leẕẕetine göñül virüp vaṭan-ı aṣliyye ve ʿālem-i lāhūt ẕevḳinden ḫaber olmışdur. Lā-cerem bunlaruñ üzerine nefs-i emmāre ḳışı zuhūr idüp ve ḫannās iġvāsı ol ters-ḫānelerde ʿasākir-i iblīsüñ ḳurduġı ḥīle faḳlarına düşürüp ve dāne-i zehr-nāklarına meyl idüp ġuyūbdan daḫı maġbūn itse gerekdür. İmdi anlaruñ ol vaḳtin kendü erḥāmlarıyla olan ʿilmine ve ʿameline ḫayrına ve ḥasenātına ḥaccına ve zekātına maġrūr olduḳları fāʾide ḳılmaz. **Faṣl:** Ve ammā kim lā-cerem ol mürşide irüp Ḥaḳ teʿālā ḥażretlerini dilinde ẕikr idüp ḳalbinde fikr idenler yaʿnī cidd [ü] cehdle ʿālem-i ervaḥda ve vaṭan-ı aṣliyye mürācaʿātına vāṣıl olanlar şiddet-i ṣavtla ve cānibine ḥareket-i semāʿ-ı evvelüñ ve semāʿ-ı evsaṭ ve semāʿ-ı āḫirüñ mā-beynlerini ḳaṭʿ itmeyüp ʿahd-ı ezeliyye ṣādıḳ olanlardur. *Ceʿalenaʾllāhu ve iyyākum fī zumretiʿṣ-ṣādıḳīn velā tecʿalnā ve iyyākum fī zumretiʾl-ġāfilīn*. Suʾāl:[6a] Semāʿ-ı ūlā nedür ve semāʿ-ı vusṭā nedür ve semāʿ-ı uḫrā nedür? Cevāb: Semāʿ-ı ūlā oldur kim cümle ḥaḳāyıḳ-ı insānuñ cism-i Ādeme yaʿnī beşeriyyet ḥareketine gelmedin vāḳiʿ olan ḥareketine dirler. Ve semāʿ-ı vusṭā oldur kim cism-i Ādeme geldikden soñra vāḳiʿ olan ḥareketine dirler. Ve semāʿ-ı uḫrā oldur kim cism-i Ādemden oldur kim ḫurūc idüp dār-ı ʿuḳbāda vāḳiʿ olan ḥareketine dirler. Ve ammā daḫı miṣillü beyān olunsun. Meṣelā bu üç ḳısm üzre vāḳiʿ ḥareketüʾs-semāʿ daḫı girü üç ḳısm üzredür. Yaʿnī semāʿ-ı ūlānuñ üç ḳısm üzre olmasınuñ beyānı budur kim muḳaddemā ʿālem-i ḥaḳāyıḳda cism-i Ādem arzūsıyla ve elḥān-ı Ḥaḳ ṣafāsıyla evvelā ḥaḳīḳat-ı Muḥammed Muṣṭafā ʿaleyhiʾs-selām ḥareketüʾs-semāʿ itmişdür. Anuñ vāsıṭasıyla cümle ḥaḳāyıḳ-ı insān ḥareketüʾs-semāʿ itmişdür. Nevʿ-i ṣāliṣ olan semāʿ-ı ulānıñ evvelā bir maʿnāsı budur ve hem bu semāʿuñ ḥaḳḳında ḥadīṣ-i şerīf vardur. *Ḳāle nebī ʿaleyhiʾs-selām:* من لم يحرّك عند السّماع فليس منّ [590] Ve hem bu semāʿa semāʿ-ı ḥaḳāyıḳ-ı insānī dirler.Ve andan ʿālem-i ceberūta tenezzül itdükleri ḥālde cism-i Ādem muḥabbetiyle ve ilhām-ı aʿẓam ṣafāsıyla ẓuhūr iden ḥareketlerine semāʿüʾl-insānī veʾr-rūḥānī dirler. İmdi semāʿ-ı ūlānuñ ikinci kısmı budur: Andan melekūt tenezzül itdükleri ḥālde her bir maḳāmda tefāvütle meẕkūr tertīb üzre ẓuhūr iden ḥareketlerine ve semāʿlarına ḥareketü semāʿüʾl-insānī veʾr-ruhānī veʾn-nūrānī dirler. İmdi üç ḳısm üzerine olan semāʿ-ı ūlādan ve daḫı andan ṣoñra ʿālem-i mülke tenezzül itdükleri ḥālde ẓuhūr iden ḥareketlerine ḥareketüʾs-semāʿıʾl-vusṭā dirler. Bunuñ daḫı ḥaḳḳında ḥadīṣ-i şerīf

[590] Men lem yuḥarrik ʿindeʾs-semāʿi fe leyse minnī.

vardur. *Ḳāle Nebī ʿaleyhiʾs-selām:* [591] السّماع فرض لقوم وسنّت لقوم وبدعت لقوم فرض للخالصين و سنّت للطالبين و بدعت للغافلين السّماع اله العارفين و طاعة المحبّين و المقصود الطّا لبين Yaʿnī bu daḫı üç kısım üzerinedir: Ḳısm-ı evvel budur kim ḫavāṭır-ı şeyṭāniyyeyle ve hevā-yı nefsāniyyeyle ve ġalebāt-ı şehvāniyyeyle ẓāhir olan ḥarekete ḥareketü Şeyṭānī veʾn-nefsānī veʾl-cismānī dirler. Bu miṣillü ḥareket raḳs-ı muṭlaḳdur. Meṣelā feraḥ-ı lehvden ve feraḥ-ı ḫamrdan ve feraḥ-ı şebābdan ve feraḥ-ı muʿāmele-i zenāndan ve yāḫūt celb-i dünyā içün ʿādet-i raḳḳāṣdan zuhūr idene ḥareketüʾl- cismānī veʾş-şeyṭānī veʾn-nefsānī ve ḥareketüʾl-ġāfilīn dirler. Ve daḫı ne ki bunlar miṣillü ḥareket var ise ʿaynen bidʿatdur ve ḥaḳḳında ḥadīṣ-i şerīf *ḳāle Nebī ʿaleyhiʾs-selām:* [592] كلّ لعب حرام و كلّ لهو حرام Ve daḫı[6b] ne ki bunlarıñ emṣālı var ise buña göre ḳıyās olına. Eger bu miṣillü fiʿl-i ḳabāyiḥi istiʿmāl iden kimesneler bu miṣillü ḳabīḥ fiʿllerden rücūʿ idüp ʿamel-i ṣāliḥi mübāşeret itmedin dār-ı dünyādan dār-ı ʿuḳbāya göçüp fevt olurlarsa ḳorḳudur kim āḫiretde aḥvālleri birer şekl olup semāʿ-ı uḫrāları ḫusrān üzre olur. Yaʿnī ḥareket-i ḳabāyiḥlerinüñ cezāsı şol ḥāle maẓhar düşer ve kim cehennemden bir daġ ola ol daġuñ dibine biñ yılda ineler ve girü yuḳarusına biñ yılda çıkalar. İmdi ḥareket-i ḳabāyiḥlerinüñ cezāsı ol daġa inüp çıḳmak ola ve daḫı ne ki bunuñ gibi ʿazāb-ı uḫrā ile muʿaẕẕeb ola *neʿūzu biʾllāh.* İmdi ol ḥareketüʿs-semāʿü vusṭanuñ ve ol ḥareketüʾs-semāʿü uḫrānuñ evvelki beyān [u] şerḥi budur. **Faṣl:** Ve ammā kim birine daḫı hareketüʾs-semāʿıʾl-cismānī veʾn-nūrānī dirler. Meṣelā ḥareketüʾs-semāʿü Kaʿbetuʾllāhı ṭavāf gibi ḥareketüʾs-semāʿü ʿadāvetler gibi ḥareketüʾs-semāʿü müeʾẕẕinler gibi ve daḫı ḥīn-i ẕikruʾllāhda ṣāḥibüʾl-vecd olan ʿāriflere tābiʿ olan ṭāliblerüñ ḥareketüʾs-semāʿı gibi ve daḫı ne ki bunlara miṣillü varsa ḥareketüʿs-semāʿü cismānī veʾn-nūrānī ve semāʿıʾṭ-ṭālibīn dirler. İmdi bu miṣillü ḥareketüʾs-semāʿ sünnetdür. Yaʿnī bu ḥareketüʾs- semāʿ ṣāḥibleri bu ḥāl üzerinde iken dār-ı dünyādan dār-ı ʿuḳbāya sefer itmelü olurlarsa bunlaruñ bu aḥvālleri ṭāifelerinüñ cezāsı şol ḥāle irgüre kim cennet-i aʿlāda ḥūrīler ve ġılmānlar ve köşkler ve serīrler ve ḥülleler ve burāḳlar ve daḫı ne ki bunlaruñ emṣāli varsa Ḥaḳ ṭeʿālā iʿṭā eyler. Bu mezkūrlaruñ gāh biriyle ve gāh biriyle semāʿ idüp ebedüʾl-ābād semāʿüʾl-uḫrā ile müteleẕẕiẕ olalar. Semāʿüʾl-vusṭānuñ ve semāʿüʾl- uḫrānuñ ikinci beyānı budur ve hem bunuñ ḥaḳḳında āyet vardur. *ḳavluhu teʿālā* قل : الله ثمّ ذرهم فى خوضهم يلعبون [593] **Faṣl:** Ve ammā ḥareketüʾs-semāʿıʾl-vusṭānuñ ve

[591] Eʿs-semāʿu farżun li kavmin ve sunnetun li ḳavmin ve bidʿatun li ḳavmin farżun liʿl-ḫāliṣīn ve sunnetun liʿṭ-ṭālibīn ve bid'atun liʿl-ġāfilīn e's-semāʿu ilāhu'l-ʿārifīn ve ṭāʿatuʿl-muḥibbīn ve maḳṣūdu'ṭ-ṭālibīn.
[592] Kullu laʿbin ḥarāmun ve kullu lehvin ḥarāmun.
[593] Enʿam 6/91; Ḳulillāhu ṣumme ẕerhum fī ḫavḍihim yelʿabūn.

uḫrānuñ bir daḫı beyānı budur kim ḳaçan bir ṭālib-i merīd ʿālem-i melekūtdan gelüp cism-i Ādemi bulduḳda ol ʿālem-i ervāḥ yaʿnī ʿālem-i lāhūt semāʿınuñ ʿilminüñ ve ẕevḳinüñ leẕẕetini sırr-ı insānī sehv itmeyüp derḥāl vücūd-ı Ādem bulduḳda ʿahd-ı ezelīsine vefā idüp hemān dem kendüye vāsıṭā-yı ḥaḳīḳī olan ṣāḥib-i irşād ve mürşid-i kāmil ve vekīl-i enbiyā dinilen veliyuʾllāha teslīm olup ve mübārek nefesden māye alup ve mübārek dilinden telḳīn alur. Dāʾimā dilini Ḥaḳ teʿālā ḥażretinüñ[7a] ismine ẕākir ḳılup ve ḳalbini Ḥaḳ teʿālānuñ ḥikmet-i ḳudretlerine fākir ḳılur yaʿnī gāh gizli ve gāh cehrī ve maḫfī Bārī teʿālā ḥażretlerin ẕikr ider. Gāh sükūnıyla ve gāh ḥareketüʾs-semāʿ ile Ḥaḳḳı ẕikr ider. İmdi bu miṣillü ḥareketüʾs-semāʿa ḥareketüʾl-cismānī ve semāʿıʾr-rūḥānī ve rücūʿ-ı sırruʾl-insānī dirler. İmdi bu miṣillü ḥareketüʾs-semāʿ farżdur ve hem ʿayn-ı ʿibādetdür. *ḳavluhu teʿālā*يا ايّها الّزين امنو اذا ضربتم فى سبيل الله وهم يجاهدون[594] İmdi bu miṣillü olan ḥarekātüʾs-semāʿüñ ṣāḥibleri dār-ı dünyādan dār-ı ʿuḳbāya sefer itdükleri ḥālde ḥarekātüʾs-semāʿuʾl-uḫrālarınuñ beyānı budur kim Ḥaḳ ṭeʿālā ḥażretleri ʿazze ve celle ḥābībi Muḥāmmed Muṣṭafā ʿaleyhiʾs-selām ḥażretlerini ḥaẓīre-i Ḳudsa daʿvet ḳılduġı vaḳt cemīʿ enbiyā ve cemīʿ evliyā ve cemīʿ ʿārifler ve cemīʿ ʿāşıḳlar ẕākirler ve cemīʿ şākirler yaʿnī cümle muḳarreb ve ḫāṣ kullarını żiyāfet içün daʿvet ḳılup cemʿiyyet-i kübrāda bu ḥareketüʾl-cismānī ve semāʿuʾr-rūḥānī ve rücūʿ-ı sırruʾl-insānī[ye] ṣāḥib olan ʿārif biʾllāhı ol zümrede bile ḥaşr eyleyüp yaʿnī żiyāfet-i ḫāṣla ve keşf-i tecellī-i ẕātla semāʿ idüp ḥareket vāḳiʿ olsa gerekdür. Nitekim Muḥammediyye ṣāḥibi buyurur bunuñ ḥaḳḳında: Beyt: semāʿa gire minberler döşekler kürsīler taḫtlar aġaçlar mest olup turur. İmdi ḥareketüʾs-semāʿüʾl-vuṣṭānuñ ve semāʿüʾl-uḫrānuñ üçünci beyân [ü] şerḥi budur iletile esbāb ile delīlle burhānla. Maḳām-ı meẕkūrda ṭālib olan ʿāşıḳlara Ḥaḳ teʿālā müyesser ide. *Āmīn yā Muʿīn bi-ḥaḳḳı seyyidü'l-enbiyā ve'l-evliyā ve'l-murselīn ve'l-ḥamdu li'llāhi Rabbi'l-ʿālemīn. Temmet.*

[594] Nisa 4/94; Yā eyyuheʾllezīne āmenu iẕā ḍarebtum fī sebīliʾllāhi vehum yucāhidūn.

[7b]

بسم الله الرّحمان الرّحيم

الحمد لله ربّ العالمين والصّلوة والسّلام على رسولنا محمّد واله وصحبه اجمعين امّا بعد مقام التّوجيه فى بيان تفسيرالمنامات علم الظاهر و الباطن

Ve leyse kullu mā yerāhu ʾl-insānu fiʾn-nevmi veʾl-yakaẓati ṣaḥīḥā: Daḫı insānuñ nevmde ve yaḳaẓada her gördüġi şey ṣaḥīḥ degüldür. *Fe inneʿl-baʿḍe mineʾl-ḫavāṭıruʾn-nefsānīyyeh:* Zīrā baʿżısı ḫavāṭır-ı nefsāniyyeden ẓāhir ve ṣüret bulur. *Veʾl-baʿḍe mineʾl-vesvāsiʾş-Şeyṭāniyye:* Ve daḫı baʿżısı vesvās-i şeyṭāniyyeden vücūda gelür. *Ve baʿḍuhu mineʾllāhi subḥāne ve teʿālā bā ilhāmi melekiʾr-ruʾyā:* Ve baʿżısı daḫı rüʾyāya müvekkil olan melek vāsıṭasıyla Allah subḥāne ve teʿālā cānibinden ilhām ile vücūda gelür. *Fe lā-budde mineʾt-temyīzi beyne hāzihiʾs-selāseti:* Pes bu üçinüñ beyni temyīz ve teşḫīṣden lāzımdur. *Fe iẕā eyḳāne ennehu mineʾllāhi teʿālā fe lā-budde min ʿālimin yaʿlemuʿl-murāde minhu.* Pes rāʾī Ḥaḳʾdan ayru iken īḳān u muḥkem eyledükde pes taʿbīrini ʿālim bir ʿālimden lāzımdur kim andan murād eyleye. *Fe in kāneʾl-murādu ẓāhiren lā-yeḥtācu ileʾt-teʾvīli:* Pes murād ẓāhir ise teʾvīle muḥtāc olmaz. *Ve in kāne ẓāhiruhu muḫālifen liʾl-ʿaḳli veʾn-naḳli fe-evveluhu biʾt-teʾvīliʾṣ-ṣaḥīḥi:* Ve eger ol rüʾyānuñ ẓāhiri ʿaḳle ve naḳle muḫālif olursa anı teʾvīl-i ṣaḥīḥ teʾvīl eyleye. *Veʾl-ḥāṣıl inne ʿilmeʾl-bāṭineʾl-leẕi le yemdeḥu huve ve ehluhu ve yuracciḥu ʿalaʾẓ-ẓāhiri huveʾl-ʿilmuʾl-ʿiyāni el-muṭābıḳu liʾl-ʿilmüʾẓ-ẓāhiriʾl-istidlāli:* Ḥāṣıl-ı kelām taḥḳīḳ şol ʿilm-i bāṭın kim ol ʿilm ve anuñ ehli medḥ olınur ve ʿilm-i ẓāhir üzerine tercīḥ olınur ol şol ʿilm-i ẓāhiruʾl-istidlāliye muṭābıḳ olan ʿilm-i ʿiyānīdür. *Eʾs-saḥīḥuʿl- mueʾyyeduʾl-muḳavvā liʾẓ-ẓāhir:* Ve daḫı şol ʿilm ṣaḥīḥdür ʿilm-i ẓāhiri taḳviyyet idici ve teʾyīd ḳılıcıdür. *Ve illā lem yekun ʿilmen bāṭilen bel cehlen bāṭilen:* Eger ol ʿilm-i bāṭın dinildügi ʿilm-i ẓāhire muṭābıḳ ve ʿilm-i ẓāhiri taḳviyyet idici olmayup belki ʿilm-i ẓāhire muṭābıḳ degül muḫālif olursa ol ʿilm-i bāṭın olmaz bel cehl-i bāṭıl olur. *Ve hāẕā ḳāle ʿAlī kerremaʾllahu vechehu lev keşefeʾl-ġuṭāʾu mā izdādet yaḳīnen:* Pes bu eclden Ḥażret-i ʿAlī raḍıyaʾllāhu ʿanh buyurdılar kim eger perdeyle ḥicāblar keşf olınaydı bu ẓāhir gözinden taḥḳīḳ şimdi olan yaḳīnden ben bir yaḳīn daḫı ziyāde eylemeyeydüm. [8a] Yaʿnī bir mertebe vaḥdet-i ḥaḳḳeʾl-yaḳīn vardur kim eger gözümden perdeler daḫı refʿ olsa gine bundan ziyāde bir yaḳīn ḥāṣıl olmaya idi. *Feʾl-muḥaḳḳūne hum ʿulemāʾu ehl-i sunneti veʾl-cemāʿati min ehliʾẓ-ẓāhiri veʾl-bāṭıni:* Pes imdi muḥaḳḳiḳler şol ehl-i ẓāhir ve ehl-i bāṭından olan ehl-i sünnet veʾl-cemaʿat ehli ʿālimlerdür. *Ve ammā ġayruhum mineʾl-fıraḳiʾl-İslāmiyyeti feʾl-yusemmūne biʾl-firaḳiʾḍ-*

ḍalāleti ve ehli'l-bidaʿi ve'l-ehvāʾi: Ve ammā bu ehl-i sünnet ve'l-cemāʿatuñ ġayrıları fırḳa-ı İslāmiyyeden pes anlara fırḳa-ı ḍāl dinür ve ehl-i bidʿatler ve ehl-i hevā dinür anlara gerek anlar ehl-i ẓāhirden olsın ve ger ehl-i bāṭından olsın. *Bel ehlu'l-bāṭıniʾl-mubtediʿi eşeddu muḍlālen ve ıḍlālen min ehlu'ẓ-ẓāhir ve'l-mubtediʿ:* Belkim ehl-i bāṭın geçine daḫı mübtediʿ yaʿnī ehl-i bidʿat ola ol ehl-i ẓāhirden mübtediʿ olandan ḍalāl ve ıḍlāl cihetinden eşeddür. *Fe-huve min Şeyṭāni'l-insi ne'ūzu bi'llāhi min şurūrihim ve şurūr-i enfūsinā min seyyiāt-i a'mālinā:* Pes ol ehl-i bāṭından geçünüp ehl-i bidʿat olup ehl-i sünnet ve cemāʿatdan olmayanlar ins şeyāṭīnlerdür Ḥaḳ sübḥāne ve teʿālāya ṣığınuruz anlaruñ gibilerüñ şerlerinden ve bizüm nefislerümüzüñ yaramaz ʿamellerinden. *Fe ʿulime min hāz̲ā enne'l-murşīde'l-kāmile mis̲le riʿāyeti'l-ẓāhiri ve'l-bāṭını:* Pes taḥḳīḳatden maʿlūm oldı kim taḥḳīḳ mürşid-i kāmil şol kimesnedür kim anuñ ẓāhire ve bāṭına riʿāyeti ola. *Ve mā ʿedahu ve in kāne cālisen fī seccādeti'l-irşādi bi-iz̲ni şeyḫiʿl-ġayrıʾl- kāmili mubtediʿun ḍāllun ve muḍillun:* Pes mürşid-i kāmil ki anuñ ʿilm-i ẓāhire ve ʿilm-i bāṭına riʿāyeti vardur anuñ ġayrı egerçi şeyḫ-i ġayr-ı kāmil iz̲niyle ol kimesne seccāde-i irşādda ise daḫı mübtediʿ ve ḍāll u muḍıldur. Hem kendüsi ṭarīḳ-i müstaḳīmden azmışdur. Kendü azduġından ġayrı niçe cāhilleri de iḍlāl idüp azdurmışdur. *Neʿūzu biʾllāhi teʿālā mineʾḍ-ḍāllīn.*

[8b]

بسم الله الرّحمان الرّحيم

Ḥamd-ı bī-ḥad şükr ol Allāha kim cemīʿ maḫlūḳātı ḫalḳ itdükden ṣoñra maḫlūḳāt emrine muṭīʿ ü münḳād olmaġçün kütüb inzāl idüp ve daḫı peyġamberler gönderdi ṭarīḳ-i müstaḳīme irşād içün zīrā enfüs ıṣlāh olmayıcaḳ insān maʿārīf-i ilāhīyyeye vāṣıl olmaz. Anuñ içün ḥabībüʾl-ekrem Muḥammed Muṣṭafā ʿaleyhiʾs-selām buyurdı: [595] من عرف نفسه فقد عرف ربّه Ve bundan ṣoñra aṣḥāb-ı güzīn ve ʿulemā-yı ehl-i yaḳīn geldiler irşād-ı ümmet idüp gitdiler *rıḍvānuʾllāhi teʿālā ʿaleyhim ecmaʿīn*. Ve bunlardan ṣoñra meşāyiḫ-i ʿiẓām gelüp daḫı ṭālib-i Ḥaḳ olanları selefden göregeldükleri üzre yol gösterüp vāḳıʿalarında her gün kesb itdükleri ḫayrı ve şerri bir şekle temessül idüp Ḥażret-i Ḥaḳ bunları tehẕīb ve taṭhīr-i aḫlāḳ içün ve ıṣlāh-ı nefs gösterüp mürīd olan kimesneye mürşid daḫı ol mürīdüñ vāḳıʿası ḳanḳı bābdandur bilüp bunuñ üzerine taʿbīr idüp irşād ider. Pes öyle olsa bu *ḥaḳīru'l-muḥtāc ilā Rabbihi'l-ḳadīr* baʿżı ehl-i sülūk ḳarındaşlarumuz dirler kim vāḳıʿalarumuzı görürüz ammā sizlerüñ didügi yedi bābuñ ḳanḳısı içinde idügin maʿlūm idinüp bilmezüz ve ol yedi bāb nedür tafṣīl idivirüñ didüklerine bināen bu żaʿīf daḫı yedi bābı meşāyiḫ beyān itmişlerdür. Ve ol yedi bābuñ ismleri ve ḥükmleri ve taʿbīrleri niçedür beyān idelüm tā kim ṭālib-i Ḥaḳ olanlara ıṣlāḥ-ı nefs itmege meyl idüp vāḳıʿalarında görünen eşkāl ḳanḳı bābda mevcūd ise ol bābdan olduġın maʿlūm idindüklerinden ṣoñra ehline murācaʿat eyleyüp taḥṣīl-i maʿārif-i ṭarīḳat ve kesb-i kemāl-ı ḥaḳīḳat içün ol yedi bābuñ her birisinde niçe şekiller görünür ve vāḳıʿalarında bunları tertīb itdük beyān olınur *bi-ʿavniʾllāhi teʿālā.* Ol bābuñ evvelkisi nefs-i emmāredür. İkincisi nefs-i levvāmedür. Üçüncisi mülhimedür. Dördüncisi nefs-i muṭmaʾinnedür. Beşincisi nefs-i rāżıyedür. Altıncısı nefs-i marżıyyedür. Yedincisi nefs-i ṣāfiyedür. Bu ẕikr olınan ṣıfatlar içün yedi bāb vażʿ olındı. Şekilleri[9a] her ṣıfatuñ merātibesine göre bābında ẕikr olındı. Bu ṣıfatlar ile insān muttaṣıf olsa ḫayrdan ve şerden aḥvālı beyān olunup gördügi vāḳıʿanuñ taʿbīri ḳanḳı bābda ise aña göre nefsi bilür. Ḳanḳı güna irtikāb itmiş ise aḥvālı beyān olınur. Bāb-ı evvel nefs-i emmāre kim ateşe teşbīhdür. Meẕelā insān rüʾyāsında ḥayvān şeklin göre emmāre ṣıfatıyla muttaṣıf olur ḫınzīr ve fīl ve kelb ve maymūn ve yılan ve ʿaḳreb ve fāre ve kehle ve merkeb arūsı ve ġayrihim. Ammā cemādāt āb-ḫāne ve mezbele ve sahbā ve esrār ve afyon ve berş ve daracıḳ ṣoḳaḳlar ve ormanlar ve dikenler ve uçurum yirleri ve mey-ḫāne ve boza-ḫāne ve bulanıḳ sel ṣuları ve ġayrihim emmāre ṣıfatlarıdur ve bu

[595] Men ʿarefe nefsehu feḳad ʿarefe Rabbehu.

ṣıfatla muttaṣıf olıcaḳ nefs ziyāde hevāya tābiʿ olmak şekli olur. Bunlardan perhīz olunmaḳ gerekdür. İzāle iden kelime-i tevḥīddür. Evvelā nefs-i emmāre ṣıfatlarından bir insān rüʾyāsında ḫınzīr görse ḥarām ṣıfatıdur. Kelb görse ġażab ṣıfatıdur. Ve fīl görse ʿucb ṣıfatıdur ve ḥattā nifāḳ ṣıfatıdur. Ve maymūn nemmām ṣıfatıdur. Ve ʿaḳreb lisān-ı ʿaẕāb ve fāre ḫalḳdan mestūr ve ḥaḳḳa maʿlūm nefse müteʿalliḳ nesneye mübāşeret ṣıfatıdur. Ve kehle ve Pīre mekrūh nesneye irtikāb ṣıfatıdur. Ve merkeb arūsı nefʿi olmaz fiʿle mübāşeret ṣıfatıdur. Āb-ḫāne ve mezbele nefsüñ dünyāya meyli ṣıfatıdur. Ve sahbā içse ḥarām fiʿli eylemek ṣıfatıdur. Ve esrār ḥarāma mübāşeret idüp fikr itmek ṣıfatıdur. Mey-ḫāne ve boza-ḫāne görse insān ḳalbini fesād efkāra ṣarf itmek ṣıfatıdur. Ve daḫı bunlaruñ emsālı çoḳdur fe-emmā añlamaḳ içün fiʾl-cümle iḫtiyār olındı vaʾllāhu aʿlem. Bu ikinci bāb nefs-i levvāmedür. Bunı yele teşbīh itmişlerdür. Bunuñ şekli ḥayvāndan ḳoyun ve ṣıġır ve deve ve balıḳ ve güvercin ve ḳaz ve tavuḳ ve bal arusı ve ġayrihim daḫı bunlaruñ şekli levvāmeye maḫṣūṣ olur. Ammā cemādātdan yiyecek bişmiş ṭaʿāmlar gibi ve meyveler gibi ve giyecek libāslar ve döşenk esbāblar ve yanmaduḳ mūmlar ve fırunlar ve dükkānlar ve serīrler ve avlular ve gemiler ve şeker ve ʿasel ve şerbetler ve ġayrihim bunlaruñ emsālın görmek levvāmedür. Bu ṣıfatlar ile muttaṣıf olanlar nefs-i insānda levvāme şekli olur. Üçünci bāba duḫūl iki esmāʾla olur. Evvelki ismuʾllāhdur. Bu tafṣīl ikinci bāb kim nefs-i levvāmedür ol ṣıfatlaruñ aḥvālın beyān ider. Meselā[9b] insān düşinde ḳoyun görse helāl ṣıfatıdur. Ṣıġır görse insāna nefy ṣıfatıdur. Deve görse insānuñ yükde ziyāde ḥamūl olması Ṣıfatıdur. Ve balıḳ görse ḥelāl nesne kesb ṣūretidür. Tavuḳ ve ḳaz ve gögercin ve ördek bunları görmek ḥelāla ḥarīṣ olmaḳ ṣıfatıdur. Ve bal arusı aḫlāḳ-ı ḥamīdeyi kesb itmek ṣıfatıdur. Ve daḫı bişmiş ṭaʿāmlar görse nefsüñ tābiʿiyyeti ṣūretidür. Ve meyvalar kim olmış ola görse nefsüñ ḫāmlıġından ḫalāṣı ṣūretidür. Ve daḫı avlular ve saraylar ve çarşūlar ve pazar görse nefsüñ sükūnı ṣūretidür *vaʿllāhu aʿlem biʾṣ-ṣavāb*. Bu üçünci bāb nefs-i mülhimedür. Bunı suya teşbīh itmişlerdür. Ṣıfat-ı mülhime nāḳış insānlar gibi görünür. Meselā insān rüʾyāsında ʿavret ve kefere ve ʿuryān ve uşaḳ ve ḳızılbaş ve melāḥide ve ṣaḳalı ḳırḳık ve yoluḳ ve aġsaḳ ve kötürüm ve ḳulaġı ṣaġır ve dilsüz ve ʿarab ve ṣaḳalı az ve sarḫoş ve bengī ve ḥarāmī ve muḍḥik ve cān-bāz ve zūr-bāz… ve bī-nevā ve dellāk ve dellāl ve ḳaṣṣāb ve aʿmā ve şaşı ve maymuncı ve çanaḳcı bu ṣıfatlar ile muttaṣıf olup bu şekilleri görse mülhime şekli olur perhīz lāzımdur. Üçünci esmā ile olur ol ism-i Hūdur. Bu tafṣīl üçünci bāb kim nāḳış insāndur nefs-i mülhime dirler. Bu bāb içinde olan ṣıfatlaruñ aḥvālın beyān idelüm. Meselā rüʾyāsında insān ʿavret

görse naḳış-ı ʿaḳldur. Kefere görse naḳış-ı dīndür. Uşak ve ḳızılbaş ve rāfiżī ve melāḥide görse nāḳıs-ı meẕheb şekli olur. Ṣaḳalı ḳırkıḳ ve yoluḳ görse nāḳış-ı şerʿīdür. Aḳsaḳ görse ḥaḳ nesneye varmamaḳ şeklidür. Ve kötürüm görmek emruʾllāha aṣlā varmamaḳ şeklidür. Aʿmā görse Ḥaḳḳa müteʿalliḳ nesneyi görüp söylememek şeklidür. Ṣaġır görse ʿibādete müteʿalliḳ nesneyi işitdükden ṣoñra iltifāt itmemesi şeklidür. Ve dilsüz görmek Ḥaḳ sözi ketm itmek ṣıfatıdur. ʿArab görmek āḫaruñ ʿaybını yüzine söylemek şeklidür. Köse görse tārik-i sünnet şeklidür. Sarḫoş ve bengī görse ʿışḳ-ı mecāzī şeklidür. Ḥarāmī görse ʿibādetin saḳlamamaḳ ṣıfatıdur. cān-bāz ve zūr-bāz ve ḥoḳḳa-bāz ve muḍḥik ve bī-nevā bunları görse ʿibādetin terk eyleyüp daḫı ḥarāma mübāşeret eylemek ṣıfatıdur. Dellāl ve dellāk[10a] ve ḳaṣṣāb görse kiẕb ṣūretidür. Ve dellāk nazarda perhīz itmek ṣıfatıdur. Ve ḳaṣṣāb raḥmı olmamak ṣıfatıdur. Ṣaşı görse ṭarīḳ ve ṭarīḳ-i müstaḳīm ḳoyup bāṭıl yola gitmek ṣıfatıdur. Cümle vāḳıʿa-ı mezkūrāt nefs-i mülhimenüñ eşkālıdur. Bu ṣıfatuñ izālesi Hū ismine meşġūl olmak ile olur. *Vaʾllahu aʿlem biʾṣ-ṣavāb.* Bu dördünci bāb nefs-i muṭmaʾinne ṭopraġa teşbīh itmişlerdür. Ṣıfat-ı muṭmaʾinne kāmil insāndur. Meṣelā Ḳurʾān-ı ʿaẓīm ve peyġamberler ve pādişāhlar ve müftiler ve meşāyiḫler ve ḳaḍīler ve imāmlar ve ḫaṭīb ve ʿulemā ve ṣuleḥā ve Kaʿbe-i şerīf ve Medīne-i Münevvere ve Ḳuds-i şerīf ve cāmiʿ ve mescid ve medrese ve mektebler ve mesken-i ṣuleḥā ve sancaḳ ve ʿalem ve oḳ ve yay ve ḳılınc ve bıçaḳ bunlaruñ emṣālın görmek nefs-i muṭmaʾinne şeklidür. Mürīd olan kimesne bir bāb-ı sülūkdan ṣoñra bir āḫir bāba vuṣlat içün mürşid-i kāmil olan kimesneden Ḥaḳ ismine meşġūl olmaḳ gerek. Bu faṣl dördünci bāb kim muṭmaʾinnedür. Bu bābda görünen ṣūretüñ ve eşkāluñ rumūzın beyān ider. Bu bābda vāḳiʿ olan kāmil insāndur. Meṣelā rüʾyāsında Ḳurʾān-ı ʿaẓīm görse ve oḳusa taṣfiye-i ḳalb ṣūretidür. Lākin ḳanḳı sūreyi oḳursa aña göre taʿbīr olınur. Ve peyġamberler görse İslāmda ḳuvvet ve bunlara tābiʿiyyet ṣıfatıdur. Ve pādişāhlar görse vücūdını taṣarruf ṣıfatıdur. Müftīler görse nefsi ḫayra delālet ṣıfatıdur. Meşāyiḫ görse nefsini irşād ṣıfatıdur. Ḳaḍīler görse ḳalbine ve cevāriḥine aḥkāmuʾllāhı tenfīz ṣıfatıdur. Ve imāmlar ve ḫaṭībler ve ʿulemā ve ṣuleḥā görse emruʾllāha iṭāʿat ṣıfatıdur. Kaʿbe-i Şerīf ve Medīne-i Münevvere görse ve Ḳuds-ı Şerīf görse ḳalbinüñ ṭahāreti ṣıfatıdur. Ve cāmiʿ ve mesācid görse miṣlu ẕālikedür. Sancaḳ ve ʿalem ve oḳ ve yay ve ṭop ve tüfenk vesāvis-i şeyṭāniyyenüñ żaʿīfi ṣıfatıdur. Bu bābuñ muḳteżāsı budur kim ehl-i irşādda Ḥaḳ ismine meşġūl olmaḳ lāzımdur bāb-ı āḫara vuṣlat içün. *Vaʾllāhu aʿlem biʾṣ-ṣavāb.* Beşinci bāb nefs-i rāżıyedür ẕikr olınur. Bu bāb nefs-i rāżıye ṣıfatların beyān ider. Meṣelā insān

rüʾyāsında melāʾike ve vildān ve ḥūrīler ve cennet ve ḥulle ve Burāḳ görse nefs-i rāżıye ṣıfatlarıdur. Muttaṣıf olur mürīd olan kimesne mürşidinden Ḥay ismine meşġūl olmaġa ilḳā ile bu āḫir bāb sülūkunda[10b] vuṣlat içün budur ism: Ḥay. Bu tafṣīl beşinci bābda vāḳiʿ olan ṣıfatuñ aḥvālın beyān ider. Meşelā insān rüʾyāsında ḥūrīler ve cennet görse ve melāʾike ger görse kemāl-ı ʿaḳl ve taḳarrubuʾllāh ṣıfatıdur. Bunları görmek nefs-i rāżıye ṣıfatlarıdur. Taḥṣīl-i maʿārif-i ilāhīyye ḥuṣūlına delālet ider. Mürīd olan kimesneye lāzımdur kim mürşid-i kāmilden Ḥay ismine meşġūl ola bāb-ı uḫrāya vuṣlat içün. *Vaʾllāhu aʿlem biʾṣ-ṣavāb.* Bu altıncı bāb nefs-i marżıyyedür kim ẕikr olınur. Ṣıfat-ı marżıyye meşelā insān rüʾyāsında sebʿa semāvāt görmek ve yıldızlar ve nār ve yıldırım ve yanar mūmlar ve ḳandiller ve gök gürültisi ve bunlar cümle nefs-i marżıyyenüñ ṣıfatlarındandur. Mürīd olan kimesne mürşid-i kāmilüñ ilḳāsıyla bu bāb seyrinden ṣoñra āḫir bāba sülūk içün Ḳayyūm ismini telḳīn idüp meşġūl ola. İsm budur: Ḳayyūm. Bu tafṣīl altıncı bābda vāḳiʿ olan ṣıfatuñ aḥvālın beyān ider. Meşelā insān rüʾyāsında gökleri yaʿnī sebʿa semāvātı görse dāʾimā naẓarı cānib-i Ḥaḳḳa olmanuñ ṣıfatıdur. Şems görse envār-ı rūḥ ṣıfatıdur ve ay görse envār-ı ʿaḳl idrāk ve maʿrifet ṣıfatıdur ve yıldızlar görse envār-ı nefs ṣıfatıdur. Bunlara cümle müşābih ne ḳadar vāḳıʿasında görse ṣıfat-ı nefs-i marżıyye mürşid-i kāmile müracaʿāt lāzım olur. Mürīd olan pīr-i ʿazīzinden bir āḫir bāba sülūk içün Ḳayyūm ismine müdāvemet gerekdür. *Vaʾllāhu aʿlem biʾṣ-ṣavāb.* Bu yedinci bāb nefs-i ṣāfiyedür ẕikr olınur. ṣıfat-ı nefs-i ṣāfiye meşelā insān rüʾyāsında yaġmur ve ḳar ve dolu görse ve ırmaḳlar ve çeşmeler ve ḳuyular ve ʿaẓīm deryā görse bunlar cümle nefs-i ṣāfiye ṣıfatlarıdur. Bunları gören mürīdüñ mükāşefe ṣırrına delālet ider zīrā bu keşf-i sır bābıdur. Mürīd olan kişi pīrinden Ḳahhār ismine taʿlīm içün mürācaʿat ide. İsm budur: yā Ḳahhār. Bu faṣl yedinci bābda olan aḥvālın beyān ider. Meşelā insān rüʾyāsında yaġmur ve ḳar görse raḥmetuʾllāhdur. Ve ḳar görmek mübālaġa-ı raḥmetdür. Irmaḳlar ve çeşmeler ve deryālar görse bunlar cümle iḫlāṣ ṣıfatıdur ve ḳalbuñ ġınāsı ṣıfatıdur. Ve keşf-i sülūk bābıdur mürīd olan kimesne mürşidinden pīrinden Ḳahhār ismine taʿlīm eyleye. Ḳaṭʿ içün bu miḳdār ile iktifā olındı zīrā kim bunlar żabṭ-ı müşkildür ancaḳ hemān ṭālib-i Ḥaḳ olanlara tenbīh içün ola. Mürşid-i kāmil sāʾirden daḫı aña benzer. Taʿbīrinde tekmīl eylemege[11a] ḳādir olmasıçün muḥterifdür. Merātib-i nefsi anlamaḳ murādı yoḫsa taʿbīr-nāme-i bütün İbn Sīrīn olsa daḫı müktefī degüldür. *Vaʾllāhu aʿlem biʾṣ-ṣavāb. Temmet.*

[11a]

بسم الله الرّحمان الرّحيم

الحمد لله ربّ العالمين والصّلوة والسّلام على رسولنا محمّد واله وصحبه اجمعين وبه نستعين

Şöyle bil kim Ḥażret-i hüviyyet ʿibāretdür. Mülāḥaẓa-ı ẕāt kim kendüden mā-ʿadā naẓarı munḳaṭıʿ idüp iʿtibār olunmamaḳ ṭarīḳiyle ve bu hüviyyete ġaybüʾl-ġuyūb ve ebṭan-ı küll-i bāṭın ve hüviyyet-i muṭlaḳ daḫı dirler. Ve hīç şübhe yoḳdur kim ol ḥażretüñ serā-perdesi eṭrāfına hīç necīl yol bulmaz. Ammā Ḥażret-i aḥadiyyet ẕātı mā-ʿadādan ḳaṭʿ-ı naẓar ṭarīḳiyle mülāḥaẓa itmek ʿibāretdür. Ve bu Ḥażret-i aḥadiyyet andan dirler kim anda keṣret yoḳdur. Ve bu ḥażrete ʿilm-i muṭlaḳ ve ḥażret-i cemīʿ ve mertebe-i aʿmāl dirler. Ve aḥadiyyet ẕātuñ cemīʿ esmā ve ṣıfaṭla mülāḥaẓasından ʿibāretdür. Ve bu kim mertebe-i ulūhiyyet ve maḳām-ı *ev ednā* ve ġayb-ı mużāf dirler. Ve mertebe-i ulūhiyyet aʿyān-ı ḥaḳāyıḳ kim meẓāhir-i esmā ve ṣıfat-ı Ḥażret-i Ḫālıḳdur. Bunlaruñ istiʿdādlarına kemālāt iṣāl itdügi iʿtibāriyle mertebe-i rubūbiyyet dirler. Ve ger ẕāt ṣuver-i ʿilmiyyenün sübūtı şarṭıyla mülāḥaẓa olına aña mertebe-i ism-i bāṭın-ı muṭlaḳ ve evvel ve ʿalīm dirler. Aʿyān-ı ʿilmiyye ṯābitinüñ Rabbisidur. Ve eger ẕāt yalñuz külliyāt-ı eşyā ṭarīḳiyle mülāḥaẓa olına aña ism-i Raḥmān dirler kim ʿaḳl-ı evvelüñ Rabbıdur. Ve ʿaḳl-ı evvele levḥ-i ḳaża ve ümmüʾl-kitāb ve ḳalem-i aʿlā dirler. Ve eger ẕāt evvel şarṭıyla mülāḥaẓa olına kim külliyāt kim anda cüzʾiyāta sābite-i mufaṣṣal vardur. Lākin bu cuzʾiyāt evvel külliyātda muḥtecib itdügi iʿtibār olunmaḳsızın mertebe-i ism-i raḥīm dirler kim Rabb-ı nefs-i külliyyedür. Ve nefs-i külliyyeye levḥ-i ḳader ve levḥ-i maḥfūẓ ve kitāb-ı mübīn dirler. Ve eger ẕāt suver-i mufaṣṣala anda cüzʾiye merbūṭ olmaḳ şarṭıyla mülāḥaẓa olına mertebe-i ism-i Muhyī dirler kim Rabb-ı nefs-i munṭabiʿ dirler. Cism-i külde ve nefs-i munṭabiʿe[11b] levḥ-i maḥv ü iṯbāt dirler. Ve eger ẕāt suver-i nevʿiyye rūḥāniyye ve cismāniyye ḳābili olmaḳ şarṭıyla mülāḥaẓa olına mertebe-i ism-i ḳābil dirler kim Rabb-ı heyūlā-yı külliyye dirler kim *kitābun mesṭūr fī raḳḳin menşūr* andan ʿibāretdür. Ve eger ẕāt teʾsīr ve teʾsīri ḳābil olmaḳ ṭarīḳiyle mülāḥaẓa olına mertebe-i ʿism-i fāʿil dirler kim mücerred ve ḫālıḳ kim Rabb-ı ṭabīʿa-i küllī dirler andan ʿibāretdür. Ve eger ẕāt ṣuver-i rūḥāniyye-i mücerred şarṭıyla mülāḥaẓa olına mertebe-i ism-i ʿAlīm ve mufażżal ve müdebbir dirler kim Rabb-ı ʿuḳūl ve nüfūs-ı nāṭıkdur ve ol nesne[ye] ḥükemā ışṭılāḥında ʿaḳl-ı mücerred dirler. Ehluʾllāh ışṭılāḥında rūḥ dirler. Ve bu nedür kim ʿaḳl ola Rūḥuʾl-ḳudüs dirler ve ol nesne[ye] ḥükemā nefs-i mücerred dirler. Ehluʾllāh yanında ḳalb dirler. Her gāh kim külliyen anda mufaṣṣal ola ve ol daḫı külliyātı müşāhede ide şühūd-ı ʿiyān

ile bunlar yanında nefs[den] murād nefs-i munṭabiʿe-i ḥayvānīdür. Ve eger ẕāt ṣuver-i ḥissiye ve ʿayniyye şarṭıyla mülāḥaẓa olına mertebe-i ism-i muṣavvir dirler kim Rabb-ı ḥāl-ı muṭlaḳ ve muḳayyeddür. Ve eger ẕāt şarṭ-ı ḥissiye-i şehādeye ṭarīḳiyle mülāḥaẓa olına ism-i ẓāhir-i muṭlaḳ ve ism-i āḫir-i muṭlaḳ dirler kim Rabb-ı ʿālim-i mülkdür. Ve mertebe-i insān-ı kāmil cemʿ-i cemīʿ merātīb-i ilāhiyye ve kevniyye ve ʿuḳūl ve nüfūs-ı külliyye ve cüzʾiyye ne kim varsa ve merātib-i ṭabīʿat tā tenezzülātuñ āḫirine varınca cümlesidür. Ve buña mertebe-i ʿamā daḫı dirler. Anuñçün kim bu mertebe mertebe-i ilāhiyyeye müşābihdür. Farḳları rubūbiyyet ṭarīḳiyledür. Şöyle bil kim efrād-ı ʿālemden her ferd esmā-yı ilāhiyyeden maḫṣūṣ bir ismüñ maẓharıdur kim ol ism ol şaḫṣa maʿlūm olur ancılayın ecnās-ı envāʿ-ı ḥaḳīḳiyye delālet ider. Esmā-yı külliyye pes cemiʿ ṣūvere ʿalā-ṭarīḳiʾl-icmāl şāmildür olduġı eclden ʿālī ve küllīdür kim dāldür ism-i Raḥmāna ve nefs-i küllīye. Ve ʿaḳl ol müştemel olduġınuñ cümlesin müştemil olur. Ve ʿaynı sebebden bir ʿālem-i küllīdür kim dāldür ism-i Raḥīm ve insān-ı kāmīl ki cāmiʿ-i cemīʿ ḥaḳāyıḳdur. İcmālen mertebe-i rūḥda ve tafṣīlen mertebe-i ḳalbde dirler bir ʿālemdür kim dāldür. İsmuʾllāhdur kim ismuʾllāh cāmiʿ-i cemīʿ esmādür. *Temmetüʾl-kitāb.*

[12a]

بسم الله الرّحمان الرّحيم

الحمد لله ربّ العالمين والصّلوة والسّلام على رسولنا محمّد واله وصحبه اجمعين امّا بعد

Ṣūretuʾz-zikri murekkebun biʾn-nefyi veʾl-iṡbāti ve Ḥażret-i Ḥaḳ teʿālāya ḥaḳīḳat-ı ṭarīḳat bu kelīme ile müyesserdür ve sāliklerinüñ ḥicābları nisyāndandur. Ḥaḳīḳat-ı ḥicāb māsivā-yı Ḥaḳḳuñ göñülde intiḳāşıdur zīrā ol intiḳāşda nefy-i Ḥaḳ ve iṡbāt-ı ġayr vardur. *El-muʿālecetu biʿl-iḫlidādi* ḥükmiyle kelime-i tevḥīdde nefy-i māsivā-yı Ḥaḳ ve ve iṡbāt-ı Ḥaḳ vardur ve şirk-i ḫafīden bu maʿnāya mülāzemet ve müdāvemetsüz olmaz. Lā-cerem nefy ṭarafında cemīʿ muḥaddiṡātı fenā itmek gerek ve kendüsinde muṭālaʿa idüp cemīʿ ḫavāṭırı gidermek gerek. Ve iṡbāt ṭarafında Ḥażret-i ʿİzzetüñ vücūd-ı ḳadīmini maḳṣūdiyyetle ve maṭlūbiyyetle ve maḥbūbiyyetle müşāhede ḳılmaḳ gerek. Ve her nesnenüñ kim ḳalbe taʿllūḳı vardur anı nefy eyleyüp muḥabbetuʾllāhı aña ḳāʾim-maḳām itmek gerekdür tā kim tedrīcle meʾlūfātıñdan ve maḥbūbātıñdan ve ʿavāyiḳ ve ʿalāyiḳ-i beşeriyyetden ḫālī olasın. Ammā setr-i tevḥīd muḥtemeldür yaʿnī müntehāya irişmek müyesserdür ammā müntehā-yı maʿrifete irişmek müyesser degüldür zīrā maʿrifet-i nihāyet yokdur. Ḥażret-i Mevlānā buyurmışdur Meṡnevīde:

Beyt

Ey birāder bī-nihāyet dergehīst

[Her] kucā ki mī-resī biʾllāh meʾīst

Ṭarīḳat bu üçdür: Devām-ı nefy-i ḫāṭır ve devām-ı ẕikr-i ḳalbī ve devām-ı murāḳabe. Şeyḫ Şehābeddīn Sühreverdī ḳaddeseʾllāhu sirrehüʾl-ʿazīz eydür: Her kim suʾāl iderse binā-yı ṭarīḳat nedür dirse cevāb altı nesnedür: Evvel tevbe ikinci teslīm üçünci ḳanāʿat dördünci irādet beşinci riyāżet altıncı ʿuzlet. Ve eger daḫı ṣorarlarsa aḥkām-ı ṭarīḳat nedür dirlerse cevāb it altı nesnedür: Evvel maʿrifet ikinci seḫāvet üçünci yakīn dördünci ṣıdḳ beşinci tevekkül altıncı tefekkür. Ve eger daḫı ṣorarlarsa ki erkān-ı ṭarīḳat nedür? Cevāb it altı nesnedür: Evvel ʿilm ikinci ḥilm üçünci ṣabr dördünci rıżā beşinci iḫlāṣ altıncı eyü ḫulḳ. Ve eger daḫı ṣorsalar vācibāt-ı ṭarīḳat nedür dirse cevāb it altı nesnedür: Evvel ḫayr ikinci iḥsān üçünci fenā dördünci terk-i dünyā beşinci ḫavf altıncı şefḳatdür. Şeyḫ ki binā-yı ṭarīḳat ve aḥkām-ı ṭarīḳat ve erkān-ı ṭarīḳat ve vācibāt-ı ṭarīḳat bilmese ḫırḳa giymek ve ḫırḳa giydürmek aña ḥarāmdür. Eger daḫı ṣorarlarsa gökden inen ḫırḳanuñ yaḳasında[12b] ve eteginde ne yazılmışdür? Cevāb it ki yaḳasında yā ṣabūr yā şekūr yā kerīm yā beşīr yazılmışdur. Cevāb it eteginde yā vāhid yā aḥad yā ferd yā ṣamed

yazılmışdur. Ve ger daḫı ṣorarlarsa ḫırḳanuñ ẓāhiri ve bāṭını nedür ve yaḳası ve etegi nedür ve sünneti ve farżı nedür? Cevāb it kim ḫırḳanuñ ẓāhiri añlamaḳdur ve bāṭını edebdür ve yaḳası ʿuzletdür ve etegi ḫidmetdür ve sünneti şeyḫ elinden giymekdür ve farżı doġru yola gitmekdür. Ve eger daḫı ṣorarlarsa īmān-ı ḫırḳa ve ġusl-ı ḫırḳa ve namāz-ı ḫırḳa ve kilīd-i ḫırḳa ve ḳible-i ḫırḳa ve farż-ı ḫırḳa ve pāk-ı ḫırḳa nedür? Cevāb it ki īmān-ı ḫırḳa settārlıḳdur ve ġusl-ı ḫırḳa terkdür ve namāz-ı ḫırḳa pāklıkdur ve kilīd-i ḫırḳa tekbīrdür ve ḳible-i ḫırḳa şeyḫdür ve farz-ı ḫırḳa ṣoḥbetdür ve pāk-ı ḫırḳa ḥayādür. *El-ḥamduli'llāh ve's-ṣalāt ʿalā nebīyyihi Muḥammed ve ālihi ve ṣaḥbihi ecma'īn.*

[12b]

بسم الله الرّحمان الرّحيم

الحمد لله ربّ العالمين والصّلوة والسّلام على محمّد واله وصحبه اجمعين

İy ṭālibān bil kim benī ādem cüzʾiyāt iʿtibāriyle nihāyetsiz eṭvārdan ʿibāretdür ammā külliyāt iʿtibāriyle yedi ṭavr üzerinedür. Her bir ṭavrda sālik ḳanāʿat bulup giçmeyince maḳṣūda vāṣıl olmaz. Şol kim ṭarīḳ içinde sālike enfaʿdur umūr-ı külliyyedendür mümkün olduḳça beyān idelüm *bi-ʿavniʾllāhiʾl-melikiʾl-ʿallām*. Evvelki ṭavr maḳām-ı ṣadr kim aḫlāḳ-ı ẓulmāniyyenüñ menbaʿıdur kim anuñ sebebiyle insāndan efʿāl-ı ḫabīse ẓāhir olur. Pes müʾmine vācibdür kim inşirāḥ-ı ṣadr idüp ṣıfat-ı ẓulmāniyyeyi tezkiye vü taṣfiye ide zīrā maḥall-i nūrānī olmaḳ gerekdür. Bu didiġümüz olmaz illā bir mürşid-i kāmilden telḳīn alup ve aña teslīm olmaġla olur. Ve bu maḳāmda sāliküñ nefsi nefs-i emmāredür. Nefs-i emmāre oldur ki ṭabīʿat-ı bedeniyeye meyl eyler ve lezẕāt-ı ḫabīs emr eyler ve ḳalb ciheti süflāya cezb eyler. Pes imdi cemīʿ şerlerüñ ve aḫlāḳ-ı zemīmenüñ ve efʿāl-ı ḫabīsenüñ menşeʾidür. Yaʿnī bu makāmda nefs sulṭān [u] ḥākimdür ʿaḳl sulṭān vezīridür. Riyā kibr ṭūl-i emel ḥırṣ ṭamaʿ bī-ḥayā riyāset cehl buḫl daḫı bunuñ emsālı ṣıfat-ı zemīmeden[13a] ne varsa şehvetle ġażabdan nefsüñ ḫarāmīleridür. Pes imdi ṣıfat-ı ḫabīsenüñ uṣūlı ondur ve fürūʿāt-ı külliyyesi on biñdür. Eyle olsa bu maḳāmda on biñ ḥicāb-ı ẓulmānī oldı. Onlar ki üstād-ı kāmile murācaʿāt itdiler ḫabāsetüñ ümmehātınuñ izālesine müteʿallıḳ olan esbābı ögrendiler. Aña meşġūl olup ḫalāṣ buldılar. Añlar ki kendü reʾyleriyle ʿamel ḳıldılar. Ne aṣlı ve ne ferʿi ve ne isbātı bildiler. Müʾessiri ḳarīb eseri nefy itdiler. Zīrā müessir mādem ki ṣadr-ı insāniyyede bāḳīdür ekseriyyā ẓuhūr-ı āsārdan ḫālī degüldür. Pes imdi aṣl-ı maḳṣūd her nesnenüñ aṣlıdur ferʿi degüldür. Eyle olsa sālik ne ḳadar ʿālim daḫı olursa ḳulūb-ı insāniyyeyi mutaṣarrıf bir ʿālim-i rabbāniyyeye muḥtācdür ol ʿālim-i rabbānī eger ümmī daḫı olursa. Zīrā benī ādemüñ ḳalbinde bir hevā aġacı vardur. Yedi budaḳları vardur. Her birisi bir ṭarafa müteveccihdür: evvelki göze ikinci dile üçünci ḳalbe dördünci nefse beşinci ḫalḳa altıncı dünyāya yedinci āḫirete. Her birinüñ yemişleri vardur: Şol ki gözden yanadur anuñ yemişi töhmet ve şehvetdür ve dilden yana olan yemişi fażla kelāmdur ve ġiybetdür ve ḳalbde olanuñ yemişi buġż [u] ʿadāvetdür ve nefse gidenüñ yemişi ḥarām ve şüphe ve mekrūhdur ve dünyāya gidenüñ yemişi ziynetdür riyādür ve āḫīrete gidenüñ yemişi ḥırs ve nedāmetdür. Ve daḫı āsār-ı ḫabīsden bunlara benzer ne varsa hevā vü heves aġacınuñ baṭaḳlarıdur. Pes imdi onlar Ḳurʾān ḥadīs-i nebevī bize ḥaḳḳı bāṭılı beyān ider. Biz nefsümüzi añun ile

cehāletden ve efʿāl-i ḳabāyıḥdan teẕkiye ve taṣfiye iderüz dirler. Ve menāzil-i ḳatʿ dileyüp ʿibādetden s̱ābit olup emrlerinde müştaġil oldılar. Ẓāhirde nefsüñ ʿaẓīm mekrine düşdiler. Zīrā nihāyet taṣfiyeleri ve tezkiyeleri ol hevā aġacınuñ meyve-i ḫabīsesinden olur. Ḫuṣūṣātdür insāniyyede şecer-i hevā bākīdür. Pes imdi ol şecer-i ḫabīse biʾl-külliye zāʾil olmaḳ gerekdür tā ki es̱eri munḳaṭıʿ ola. Anuñ izālesinüñ esbābını ancaḳ ʿālim-i rabbānīler bilürler. Öyle olsa insān-ı kāmile mütābaʿat lāzım oldı. Mütābaʿat itmeyüp ʿamele meşġūl olsa nitekim ẕikr olındı maḳṣūda vāṣıl olmaḳ cāʿizdür ammā güçdür ve hem nādirüʾl-vuḳūʿdur. Ve bu maḳāmda anuñ baʿżı ʿalāmetleri vardur. Oldur ki gāh ṭāʿata meşġūl olur ʿazābdan felāḥlıġçün ve gāh riyā içün ve gāh riyāżete meşġūl olur varın terk eyler tā ki tevḥīde [13b] el vire. Ve Ḥaḳ teʿālāyı bī-keyfe görse ve bed ṣıfatları tīz maḥv idüp ṣıfat-ı ḥamīde ile münevver olur. Ve her ḳābil kim aña muḳārin ola nūrāniyetden bir es̱er olur. Ḳuvā-yı nefsāniyye cemʿ olur ve rūḥa mekr itmek diler. Sāliküñ ʿışḳla zārı vü fiġānı ve pīrlerinüñ himmeti berekātında Ḥaḳ teʿālā defʿ eyler. Ve gāh ʿaḳl rūḥı ṣadr-ı insāniyyeye niçe kere daʿvet eyler. Rūḥ geldükçe ʿaḳl rūḥı girü red eyler. Rūḥ girü maḳāmına varur. Āḳıbet ʿaḳl rūḥdan niçe dürlü ʿalāmetler ve kerāmetler görüp rūḥa tābiʿ olup vezīri olur. Ve ol ḳarañu memleketi terk eyler ve ol çirkinligi ve paslı ṭonları çıḳardur. ʿĀlem-i ḳalbe ḥākim olur. ʿĀlem-i nefsi tesḫīr ḳılup ḳuvā-yı nefsāniyyenüñ şerrin refʿ eyler. Vāḳıʿası budur kim arṣlan ve ḳablan ve ṣu dombayı ve ḳara(?) dombayı ve ḳatır ve kedi ve ḫinzīr ve ḥimār ve ḳoyun ve kelb ve ayu ve tilki ve keçi ve ḥimār arusı ve daḫı bunlaruñ em s̱ālı ḫavāṭır-ı şeyṭāniyyeye ve efkār-ı fāsideye işāretdür ve bunlardan ġayrı ḥayvānātdan her ne ki var āḫar delālet eyledügi ṣıfata her birisi delālet eyler. Lākin keyfiyyet-i rüʾyet ne iẓhār iderse aña ḥükm olınur ve daḫı bu ḥayvānāt eṭvāruñ her birinde görünür. lākin ṣıfat-ı ḫaḳāniyyeye ḥükm olınur. Zīrā bunlaruñ ṣıfatları vardur maḳām iʿtibāriyle taʿbīr olınur ve bu maḳāmda sālike niçe ḥāller vāḳiʿ olur. Şöyle ki baʿīd ṭavrlarda olsa gerekdür ve anuñ aḥkāmında ve devāsındadur. Sebebi oldur ki kuvā-yı nefsāniyye gāh maġlūb olur nūrāniyyetle müstaʿid olduġı eclden Ḥaḳ teʿālā makāmāt-ı ʿāliyyeden pencereler açar. Şems-i ḥaḳīḳiyyenüñ envārından sālike zuhūr eyler. Sālik ḳalbini ʿulüvva cezb itmek içün anlaruñ mevlūlātla(?) biʿl-fiʿl müteḥaḳḳıḳ degüldür. Ve anlaruñ aḥvāline iʿtibār idüp tecāvüz itdürmek ẓulmdür. Zīrā nefs-i emmārenüñ iʿādesiyle mücāhedāt żāyiʿ olur. Pes imdi şeyḫe ve mürīde lāzımdür kim ṣabr itmek tā teẕkiye ve taṣfiye ʿalāmetleri ẓāhir olınca. Ol ʿalāmetlerüñ baʿżı vāḳıʿātı ḳalbedür ve ḳalbine ism ṭulūʿ itmekdür ḳanġı ism olursa olsın. Ve tebdīl-i efʿāldür ve aḳvāllardur ve daḫı ṭavr-ı

evvelden ġayrı her bir ṭavr da berzaḫdur ve her iki ṭavr arasında bir ṭavr berzaḫdur ve nefs [ve] ḳalb ortasında bir berzaḫ budur kim sāliküñ bir ṭarafı nefse ve bir ṭarafı ḳalbe müteʿalliḳ olur. Niçe zamān bu ṭavr-ı berzaḫiyyede seyr eyler şol vaḳt kim maḳṣūd-u aṣlī tezkiye vü taṣfiye bulur.[14a] Ve bunlaruñ ṭalebinde s̱ābit ola. Bunlara öyle müteḥaḳḳıḳ ola ṣıfat-ı ḥamīde ile. Ve taḫalluḳdan ḳaṭʿ-ı naẕār itmekle maḳāmda ṣadrda s̱übūt bulur. Zīrā mücerred tezkiye ile iltiṣāḳdan aḫlāḳ-ı ḥamīde ile taḫalluḳ lāzım gelmez. Şol vaḳt ki maḳṣūd-u aṣlī ṣādr-ı müzekkāyı ṣıfat-ı ḥamīde ile ʿulüvv ḳılup ve anuñ āṣ̱ārı ile ʿāmil ola maḳām-ı ḳalbe duḫūl eyler. Şol vaḳt ki baʿżı ṣıfat-ı ḥamīde ile olup baʿżı ḫālī olıcaḳ olursa ol berzaḫda seyr eyler. Meṣelā vāḳıʿasında ḳalʿa ile ḳapular görse baʿżı ṭaʿāmlar ile dolu ve baʿżı ḫālī ve bir şeyi iki ṣūret ile görse bunlar ṭavr-ı berzaḫiyyeye delālet eyler. Aḥvāl keṣ̱īrdür bu ḳadar beyān kāfīdür. Ve daḫı nefs-i emmārede iki dürlü aḥvāl vardur: Biri oldur ki biʾl-fiʿl emmāre bellü ola ḥükmi nāfiẕ olsın gerek olmasın. Ve biri daḫı emmāre bellüsüz şānında ola. Bu ṣıfat vücūd-ı insāniyyeden zāʾil olmaz ve daḫı ṣıfat-ı ẕemīmeden degüldür. Ve illā ẕāt-ı nefs zāʾil olmaḳ lāzım gelür yāḫod muḳteżā-yı ḥükmiyyeye muḫālifdür. Zīrā insānuñ insāniyeti ve ʿindaʾllāh mükerrem olduġı bunuñladur zīrā sırr-ı rabbānīdür ammā evvelkinden tezkiye eylemek lāzımdur. Ṣūret-i ṣalāḥ emr-i ʿārıżuñ başıdur. Ṭabīʿat biʾl-fiʿlʿiṣyāna māʾildür. Pes imdi esbābdan müfāraḳat vaḳtinde cāyizdür kim hükmi nāfiẕ olup āṣ̱ār-ı ḫabīs ẕuhūr eyleye. Ammā nā-cinsinde ṣūret-i ṣalāḥ ṣıfat-ı aṣliyyenüñ zuhūrından nāşīdür. Evvelki meyli rabbānīdür. Maʿrifet-i ilāhiyyeye sebebdür. insānuñ maʿrifet-i aṣliyyesi anuñ üzerinde bu mertebede āsār-ı ḫabīse ẕuhūrı iʿādesi baʿīddür. Sālikde ṣalāḥı iʿtibār olmaya belki esbāba olına. Eger esbāb-ı ṣalāh emr-i ḫāric ise ṭavr-ı āḫire tecāvüz olmaya. Eger ṣalāḥ-ı ẕātiyye ise nitekim ẕikr olındı tecāvüza istiḥḳāḳ gelür. Ol ṭavr-ı āḫir esbābda şeyḫden aḫẕ itmek cāyizdür zīrā emīndür ki tenezzül eylemeye ve ol sırra vākiʿ ola. Pes imdi şol aḥvāl ki vāḳiʿ olur ṣūretā birbirine teşābüh ve mütedāḫil olur ammā maʿnīde mümtāzdür. Ṣūretā bir dāʾireye münāsebeti yoḳdur. Sālik anuñla biʾl-fiʿl müteḥaḳḳıḳ ola ya olmaya. Eger müteḥaḳḳıḳ ise aʿmāl-ı ṣāliḥe ṣūretidür. Tezkiyesi miḳdārı ḳalb mezīd olmışdur. Māʿnīde bu maḳāmda degüldür belki ṣūretdedür zīrā ḳalb kendü maḳāmında mezīd olmasıyla maḳām-ı nefsde mezīd olması bir degüldür ve bu makām maḳām-ı ṭalebdür. Seyr ilāʾllāhdur ve daḫı[14b] bu maḳām eyyāmda yevm-i sebte mensūbdur. Nitekim ḳavm-i Ḳureyş Dārüʿl-ḥarbda Resūluʾllāh ʿaleyhiʾs-selāma mekr içün cemʿ oldılar. Bu maḳāmda Dārüiʾn-nedveden murād ṣadrdur. Ḳavm-i Ḳureyşden murād ḳuvā-yı nefsāniyyedür ve Muḥammedden murād rūḥdur. Ebū Bekrden

murād ḳuvā-yı rūḥāniyyedür. Pes imdi bu maḳāmda ḳuvā-yı nefsāniyye ṣadrda cemʿ olup dāʾimā mekr itmege meşġūl olur. Çünki sālik ṣıdḳla Ḥaḳḳa müteveccih ola Allāh teʿālā ʿavnıyla bunlaruñ mekrleri defʿ olur. Ve daḫı enbiyādan Ādem nebīye mensūbdur. Nitekim Ādem ʿaleyhiʾs-selām ebüʾl-evlād idi. Bu makām-ı ṣadr daḫı cemīʿ eṭvāruñ ibtidāsıdür. Ve daḫı vechi çoḳdur beyān lāzım degüldür. Ve daḫı maẓhar-ı semʿ dinildi. İkinci ṭavr maḳām-ı ḳalbdür ve maẓhar-ı baṣardür. Seyr-i serdür ve nefs nefs-i levvāmedür. Āṯār budur ki levm ve heves ve mekr ve ʿucb ve temennī ve ḳahrdür. Nefs-i levvāme iki ḳısmdür: Biri budur ki gāh ṣarīḥen mekrsüz ve ḥīlesüz Ḥaḳdan iʿrāż idüp menhiyyāt irtikāb eyler ve gāh mekr ile ve ḥīle ile menhiyyāt irtikāb eyler şol ʿāmī ṣūfīler gibi ki oġlanlara muḥabbet idüp naẓar iderler. Biz Ḥaḳkuñ cemālını ve vārlıġını bunlaruñ vechinde müşāhede ḳıluruz. Bizüm nazarumuz ve muḥabbetümüz ḥaḳḳānīdür nefsānī degüldür dirler. Ve daḫı ehl-i tevḥīdden olduġumuzdan keṯret-i dünyā bize żarar virmez zīrā münā olan muḥabbetdür nefs-i dünyā degüldür. Biz keṯretden vaḥdet müşāhede ḳıluruz. Beglerüñ ve ḳaḍīlerüñ niʿmetlerini yimek ve varup muṣāḥabet eylemek bize māniʿ degüldür. Ve biz anları Ḥaḳḳa daʿvet içün varuz. Ve daḫı mürīdlerine dirler ki bizden ġayrı mürşid-i kāmil yoḳdur. Bize muḫālefet idüp ġayra tābiʿ olduñuz. Ṭarīḳa münkir olup ḥāṣıl olmaḳdan ḳalduñuz dirler. Pes imdi maḳṣud-u aṣlī ʿamel itmiş olur. Aṣl-ı maḳṣūd ḫˇod maʿrifetdür ʿamel aña sebebdür. İmdi bu ḳayd-ı ʿameliyyeyi ifnā eylemek lāzımdür. İfnāsı oldur ki aʿmāl-ı ṣāliḥenüñ ve ṣıfat-ı ḥamīdenüñ ṣıfat-ı ṭuruḳından iltifāt ḳatʿ idüp rūḥāniyyeti cānibine naẓar ile bu ṣūret-i aʿmāliyye mirʾāt olur tā kim kemālāt-ı ilāhiyyeyi müşāhede ḳılur. Ve daḫı şol envāʿ dürlü ḫāṭırālar ki ḳalbe gelür eger beyān idüp vücūdından müstaḳil olursa maḳām-ı ḳalbdendür. Ve eger vāḳiʿ olanı biʾl-fiʿl defʿ eylerse bir daḫı gelüp gine defʿ eylese dürlü dürlü efkār-ı fāside gelüp biʾl-fiʿl defʿ eyler. Ekṯeriyyā evliyānüñ baʿżı āfāḳda ḥāli böyledür. Ve vāḳıʿat budur ki ḥūr u ġılmān ve melāike ve gökler ve ḳandiller ve çerāġlar ve busṭānlar ve deñizler [15a] ve ḥavużlar ve ṣular ve daḫı bunuñ emṯālı nūrāniyetden bu maḳāmda ne kim var ise baʿżı sūret-i ḳalbiyye ve baʿżı aʿmāl-ı ḳalbiyye ṣūretidür ve bunuñ farḳı ehline maʿlūmdur. Ve bu maḳāmda baʿżı efʿālını efʿāl-ı ilāhiyyede ifnā eyler. Ve daḫı aḫlāḳ-ı ḥamīdenüñ āṯārı ẓāhir olur. Teslīm ve tevekkül ve tevfiḳ ve ḳanāʿat ve bu maḳām eyyāmdan yevm-i āḫire mensūbdur zīrā Ḥaḳ teʿālā yirleri ve gökleri bu günde yaratdı. Semāvāt-ı maʿnevī ve ʿarż-ı maʿneviyye sālike bu makāmda ẓuhūr eyler. Ve daḫı nücūmdan ʿUṭāride mensūbdur. Nitekim ʿUṭāridüñ ḫāṣıyla ṣıfatlanur. ʿUṭāridden murād necm-i muḥabbetdür. Ve daḫı

Nūḥ ʿaleyhiʾs-selām ḥażretine mensūbdur. Nūḥdan murād rūḥdur ḳuvā-yı nefsāniyyeyi daʿvet eyler. Deryādan murād ṣıfat-ı celāldür ki ḳuvā-yı nefsāniyyenüñ tābiʿ olmayanını ifnā eyler. Gemiden murād vücūd-ı insāniyyedür ki rūḥ ḳuvāsı ile ḫalāṣ bulup Ḥaḳḳa müteveccih oldı. Üçünci ṭavr maḳām-ı rūḥdur. Rūḥ bir laṭīfe-i rabbānīdür ki ṣūret-i maḫṣūṣdan mücerreddür zīrā esmā-yı ilāhiyyenüñ ṣūretidür ve daḫı esmānuñ ve ṣıfatuñ maʿrifetine maḥaldur ve maḳām-ı fenā-ı efʿālıdür ki esmā-yı ilāhiyyenüñ tecelliyātından ḥāṣıl olur. Ve bu maḳāmuñ seyri seyr ʿalaʾllāh ve nefsi nefs-i mülhimedür ve ḫavāṣası saḫāvet ve ḳanāʿat ve ʿilm ve tevāżuʿ ve ṣabr ve taḥammüldür. Ve bu makāmda ekseriyyā bunuñ gibi aḥvāl ẓuhūr eyler. Ve daḫı bu maḳām maḳām-ı ʿışḳdur. Baʿżı ʿalāʾim budur ki gāh āh [u] zārī fiġān idüp ıżṭırāb eyler. Gāh sākin olup ḳarār eyler. Gāh iḥyā-yı ḳalb itmek iḳdām eyler. Gāh vaḥdet gāh kesret ẓuhūr eyler. Gāh eneʾl-Ḥaḳ ve rubūbiyyet ẓuhūr eyler. Gāh maḫfī olur gāhī ṣāhid gāh maḥcūb gāh ʿāṣıḳ gāh maʿṣūḳ gāh ṭālib gāh maṭlūb olur. Ve daḫı efʿālı gāh gökleri Ḳurʾān ile yazılur görür ve güneş ve nūr ve ṭayy-ı mekān ve basṭ-ı zamān ve daḫı ekseriyyā kerāmete müteʿalliḳ aḥvāl görünür zīrā devre-i kerāmāt ve levḥ-i maḥfūẓ ve cūd-ı insāniyye de bu maḳāmdadur. Ve bu maḳāmda on biñ ḥicāb-ı nūrānī vardur. Ehl-i sülūka vācibdur anları giçe zīrā mādem ki bu nurāniyyete muḳayyed ola maḳām-ı ʿāliyye ṭalebinden ḳalur. Pes imdi kemāl-ı ṭavrı taḥṣīl itdükden ṣonra bunları terk idüp ʿulüvve ḥareket eylemekdür tā menzil-i müntehāya varunca. Ve andan ṣonra *el-meḳāsu fī emāniʾllāh* manāsıyla ve daḫı *ḳalbuʾl-muʾmini beyne uṣbuʿayniʾr-raḥmān yuḳallibu keyfe mā yeşāʾu* maʿnāsıyla müteḥaḳḳıḳ olur kemāl bulur. Ve daḫı ḥicābāt-ı nūrāniyyetden birisi kerāmetdür zīrā sālik[15b] kerāmāte ziyāde muḳayyed olup ol ḳayd ʿulüvve ḥareket itmege mānidür. Ve daḫı bu ṭavra Yaḥyāviyye dinilür peyġamber ʿaleyhiʾs-selām[uñ] baʿżı ḫāṣṣası bundan ẓuhūr itdügiçün. Ḫāṣṣalaruñ cümleden birisi budur kim maḫlūḳāt anuñ ḳatında berāber olmaḳdur. eger ehl-i īmān ve eger ehl-i küfr ve daḫı ḫavāṣṣ-ı Yaḥyāviyye bundan ġayrı çokdur. Beyān lāzım degüldür. Ve daḫı ḫavāṣṣ-ı Zühre ile sālik bu maḳāmda ṣıfatlanur. Zühreden murād vücūddur. Necm ʿışk ve muḥabbetdür. Ve bu ṭavr yevm-i isneyne mensūbdur. Nitekim Ḥaḳ teʿālā şems ve ḳameri bu günde yürütdi. Eflākı seyr itdürdi. Ḳalb ile rūḥ daḫı bu vaʿdede ẓuhūr buldı eflāk-ı maʿnevīden seyr itmeġe. Ve dördünci ṭavr maḳām-ı seyr ve maẓhar-ı ḥażret-i maʿnevīdür ve maḳām-ı Cebrāʾil-i maʿnevīdür ve mecmaʿüʾl-baḥreyndür ve seyr maʿaʾllāhdur. Bu ıṭlāḳātuñ her birinde vücūh çoḳdur. Beyān eylemek taṭvīle yetişdürür. Ol sebebden terk olındı. Ve bu maḳāmuñ nefsi nefs-i muṭmaʾinnedür. Āsār ve ṣıfat-ı ġālibi cūd [ve]

tevekkül ve ġam ve tezellül ve ʿibādet ve fikrdür ve rıżā ve iḥsāndur. Ve bu maḳāmda ḫiṭābdan on biñ ḥicāb-ı nūrāniyye vardur. Ve sālik *irci'ī* ḫiṭābıyla muḫāṭab olur bī-ḥurūf ve bī-ṣavt ve bī-lisān. Ve sırr-ı esmā ve ṣıfat bu vādīde ẓuhūr ider. Yaʿnī tevḥīd-i esmānuñ ve ṣıfatuñ maʿrifeti ḥāṣıl olur. Anuñ sebebiyle Ḳurʾānuñ ve eşyāʾnuñ ḥaḳīḳatına icmālen intiḳāl eyler ve her şey emrinde müşāhede eyler. Bu vechle ki semāvāt ve ʿarżuñ ve bunlarda vāḳiʿ olan eşyānuñ küllīsi kendüye secde iderler. Ve daḫı cemīʿinüñ feyżi ve vücūdını kendüye nesne görür. Ve daḫı *men ʿarefeʾllāhe ṭāle lisānuhu* maʿnāsıyla müteḥaḳḳıḳ olur. Bu sebebdendür kim sālikīn bu feyżuñ esrārına vāḳıf olmaduġı eclden ẕātlarında ḥaḳīḳat ve ulūhiyyet tevehhüm idüp *eneʾl-Ḥaḳ enaʾllāh* dirler. Bu didigimüz mecmūʿ bunuñ ḥālidür ammā ḳāmilinden Ḥażret-i Manṣūr gibi bu bābdan ḫāricdür. Ve bu maḳāmda sālik ṣıfat-ı beşeriyyeyi ṣıfat-ı aḥadiyyete ifnā idüp taḫalluḳ-ı ṣıfat-ı ilāhiyye ile muttaṣıf olur. Ve bu maḳāmda İdrīs-i maʿneviyye vardur dāʾimā libās-ı nūrānī iḥżār ider vaḳtā ki sāliḳ ol maḳāma ire. Beşinci ṭavr maḳām-ı ḫafiyyedür ve maẓhar-ı irādetdür ve seyr fiʾllāh ve fenā fiʾllāhdür ve sırdür. Ve nefs-i rāżıye ḫavāṣṣı kerāmet ve zühd ve iḫlāṣ ve riyāżet ve ẕikr-i fenādür ve maḳām-ı cemʿdür. Yaʿnī ẕāt cüziyye-i insānuñ ẕāt-ı ilāhīde istihlākın müşâhede ḳılup bir vechle[16a] ki cümle taʿyīnātdan ḫurūc idüp ve emr ile müteʿayyin ola. İʿtibārdan ve keṣretden mücerred olduġı ḥālde bu maḳāmda tevḥīd-i ẕāt ḥāṣıldur. Dördüncide tevḥīd-i ṣıfat üçüncide tevḥid-i efʿāl ḥāṣıl olur. Ve daḫı tevḥīd altı nevʿdür: Evvelki merātib-i insāniyyedür. Ve daḫı Ḫalvetīler ḳatında bu maḳāmda sālike tecellī-i ẕāt ḥāṣıl olur dimişler. Bundan murād ẕāt-ı insāniyyenüñ[dür] ẕāt-ı ilāhiyyenüñ degüldür. Ve bu tecellī-i ẕāt insāniyyenüñ reʾy-i tecellīsidür ve efʿāl-ı ilāhiyyenüñ tecellīsidür. Ḳademine muttaṣıldur ve anuñ taʿrīfidür ve aña mirʾātdur zīrā ẕāt Ḥaḳ ṣıfatıyla ve efʿālle imkāndan münezzehdür. Pes imdi sālik kendü zatına vāṣıl ola *men ʿarefe nefsehu feḳad ʿarefe Rabbehu* müteḥaḳḳıḳ olur *bi-ḥasebi'l-istiʿdād.* Ve bu ṭavra ṭavr-ı ʿĪseviyye dinilür. Sālik keşf-i ʿirfān zellesinden tecerrüd bulduġıçün yevm-i erbaʿāya muḳābildür. Nitekim Ḥaḳ teʿālā bu günde yaratdı ve hem ḳavm-i Firʿavnı ġarḳ eyledi. ʿĪsādan murād rūḥ-ı insāniyyedür ve ḳavm-i Firʿavndan murād nefs-i emmāredür ve anuñ ḳuvāsıdur. Ve Nīl baḥrına fiʾllāh ġarḳ olmayan Ḥaḳḳa vāṣıl olmaz. Altıncı ṭavr maḳām-ı kürsīdür ve ḥayretdür ve maẓhar-ı ḳorḳudur ve seyr ʿaniʾllāhdur ve ḫilāfet-i insāniyyedür zīrā ḫilāfet-i ḥaḳḳāniyye ṭavr tekmīlinden ṣoñra ḥāṣıl olur. Ḫilāfet-i insāniyye oldur ki ḳuvā-yı insāniyyeyi irşād içün emr olınur ve ḫilāfet-i ḥaḳḳāniyye oldur ki ḫalḳı irşād içün olınur. Bu maḳāmda sālik Mirriḫ ḫāṣṣasıyla ḫāṣṣalanur. Ḳatl ve ḳan

eylemek anuñ ʿālem-i enfüsda[dur]. Mirriḫ'den murād necm-i tevḥīddür. Ḳaçan ṭulūʿ itse varlıġı ḳuvā-yı ʿināḍiyyeyi ifnā ider. Beşinciden ṣoñra sāliküñ nefsi nefs-i rāżıyedür. Yedinciden ṣonra nefs-i marżiyyedür. Ve bu maḳāmda sālik Müşteri ḫāṣṣasıyla müteḥaḳḳıḳ olur. Āḫarüñ mülkini alup ġayra virmekdür. Ol ḳuṭbüʾl-aḳṭābuñ ḥālidür. ʿĀlem-i enfüsde Müşterīden murād ʿālem-i enfüsde necm-i vaḥdetdür. Ḳaçan kim ṭulūʿ ḥayretini ziyāde eyler zīrā vaḥdet kesrete mirʾât düşer. Ol sebebden ehl-i kesreti görüp müteḥayyir olur. Ve bu ṭavruñ naẓarı yevmüʾl-ḫamīsdür. İbrāhīm ile ḳıṣṣası bunda vāḳiʿ olur çünki cān-ı İbrāhim Hācer ile cemʿ ola ol kim nefs-i rāżıye İsmāʿīl ẓuhūra gelür. Ve andan ṣoñra ehl-i irşād olur. Ve bu ṭavra ṭavr-ı Mūseviyye dinilür. Bu vādīde ẓāhir olan maʿārif-i esrār ism-i kelīm ile ism-i ʿalīmüñdür tecellī ḥāṣıl olur. Anuñçün bu maḳāmda sālik ʿilmle ve şevḳle muḳayyed ve müteleẕẕiẕ olup esrār-ı zātdan muḥtecib olur. Bunı ifnā eylemek lāzımdur. Yedinci ṭavr maḳām-ı seyr biʾllāhdur[16b] ve maẓhar-ı ḥayāt-ı ẕātiyyedür ve ṣafā-yı muṭlaḳdur ve cemʿüʾl-cemʿdür. Yaʿnī ẕāt-ı cüzʾiyyenüñ ẕāt-ı Ḥaḳda istihlākı müşāhede ḳılur ve sırr-ı *ev ednā* bu vādīde āşkāre olur. Ve fenā-ender fenādur ve beḳā-ender beḳādur. Ve tamām faḳr bundadur ve cemīʿ taʿyyünāt-ı efʿāliyye ve ṣıfatiyye ʿalā vechiʾl-kemāl bunda fenā bulur. Ve ẕāt-ı insāniyye bi-ḥasebiʾl-istiʿdād ṣıfat-ı ilāhiyye ile bunda beḳā bulur. Ve vuṣlat-ı aʿżām bu maḳāmdadur. Bī-nişāndur beyāna ḳābil degüldür zīrā renkden ve taʿayyündan münezzehdür. Ve müntehā-yı sülūk *bi-ḥasebiʾl-külliye* bu maḳāmdur. Ve bunda murād ṭavr-ı insāniyyede sülūkuñ intihāsıdur ammā ṭavr-ı ilāhiyyede sülūkuñ ibtidāsıdur. Pes imdi beyān olınan ẕāt Ḥaḳḳuñ mertebe-i aḳvālda tecellīsidür ve ebrāruñ sülūk intihāsıdur ve muḳarrebüñ ibtidāsıdur ve mukarrebüñ intihāsı enbiyānuñ ibtidāsıdur ve enbiyānuñ intihāsı Ḥażret-i Resūl ʿaleyhiʾs-selāmuñ ibtidāsıdur. Pes imdi bu eṭvār-ı sebʿa her sālikde bir degüldür. Baʿżı sālikde ṭavr-ı rābiʿa baʿżısına nisbet ṭavr-ı ḫāmise ve sādis ve sābiʿ olmaḳ cāyizdür ki *eṭ-ṭurūḳu ilāʿllāhi bi-ʿadedi enfusiʾl-ḫalāiḳ*. Pes imdi eger ṭarīḳ vāḥiddür ammā bi-ḥasebiʾl-meşārib mütefāvitdür. Ve bu maḳāmda sālik *ḳalbuʾl-muʾmini beyne uṣbuʿayniʾr-raḥmāni yuḳallibu keyfe mā yeşāʾ* maʿnāsıyla müteḥaḳḳıḳ olur zīrā bundan ṣonra sāliküñ emrinde ve iḫtiyārında istiḳlāl ḳılmaz. Her ne ki Ḥaḳ iḫtiyār ider murād ol olur. Pes imdi Ḥaḳḳuñ murādında olup kemāl-ı ʿubūdiyyetle müteḥaḳḳıḳ olur. Ammā kemāldan evvel sālik evvelā murād idinür ṣonra Ḥaḳ murādın feyż ider. Ve bu maḳāmuñ taḥṣīlinden ṣonra Ḥaḳḳuñ emri ile irşād içün maḳām-ı kürsīye ḳarār eyler. İki kere irşād murād olunmaġa sebeb budur: Evvel ḳuvā-yı nefsāniyyeyi irşād eyler. İkincide farż nāfileye ve nāfile farża

münḳalib olur. Ve bu maḳāmuñ baʿżı ʿalāʾimi budur kim gāh cemāl ve gāh celāl ẓuhūr eyler gāh *li-maʿaʾllāh* şerbetin nūş eyler gāh Ḥaḳ teʿālā celālıyla seyr eyler. Gāh ḫāmūş gāh lisānındada ʿilm-i maʿrifet [ü] ʿirfān cārī olur. Gāh vaḥdet gāh kesret gāh vuslat gāh fürḳat gāh ʿāşıḳ gāh maʿşūk gāh ẓulmet gāh nūr gāh evvel gāh āḫir gāh ẓāhir gāh bāṭın olur. Ve bundan ġayrı niçe aḫvāller bu maḳāmuñ ehline ẓuhūr eyler. Ve bu maḳāmuñ ehline meşāyiḫ-ı ġavs-ı aʿẓam dinilür ism-i aʿẓama maẓhar olduġıçün ve daḫı Nebī bu ṭavr ehlinden ẓuhūr itdügiçün. *Temmetüʾl-kitāb bi-ʿavniʾllāh.*

[17a]

بسم الله الرّحمان الرّحيم

[*mefâʿîlün/ mefâʿîlün/feʿûlün*]

Ey[ā] ṭālib olan maṭlūba her bār
Eger olmaḳ dilersen ehl-i dīdār

Açıḳ ṭut cān ḳulaġın diñle yaʿnī
Ḫaber al kim nedür ḥarf içre maʿnī

Göñül gözini uyar ḫˇāb virme
Naẓar ḳıl ʿibrete her laḥẓa ṭurma

Bilürsin anı kim ʿālem fenādur
ʿÖmür gibi fenā-yı bī-vefādur

Şunuñ kim olmaya āḫir vefāsı
Ne deñlü olsa pes anuñ ṣafāsı

Olam dirseñ iki ʿālemde maġfūr
Pes on günlük ṣafāya olma maġrūr

Elüñde var iken furṣat zamānı
Hemīşe ʿışḳ ile depret zebānı

Oḳursañ ʿaḳl öñinde ʿışḳ dersin
Bu meydān-ı muḥabbet içre gezersin

Eger nefsüñ hevāsı olsa kāruñ
İki ʿālemde artar āh u zāruñ

Bu cismüñ gülsitānda virme bāda
İrem dirseñ du ʿālemde murāda

Ṣaḳın cism itme cānı cismi cān it
Beḳā mülkinde dāyim cāvidān it

Bülend it himmetüñi rehgüzār ol
Göñüllerde açıla tā saña yol

Şerīʿatdan bulam dirsen ḥaḳīḳat
Sülūk ehli olup gözle ṭarīḳat

Eger yol bilmezüm dirseñ ḫudāvend
Bu birḳaç beyti eyle dilde peyvend

Egerçi bu risāle muḫtaṣardur
Velī ehli ḳatında muʿteberdür

Ki zīrā bu mürīdi eyler üstād
Olur mürşid-i kāmil ehl-i irşād

Naẓar ḳılsın buña dervīş olanlar
Ḥużūr-ı şeyḫde raġbet bulanlar

Meşāyiḫ rāhıdur bu ṭoġrı yoldur
Bu yoldan çıḳma şeyḫ uṣūlı oldur

Dilerseñ varasın bu yolca dāyim
Hemīşe bāb-ı Ḥaḳḳa ol mülāzım

Mücellā eyle dil mirʾātin evvel
Görine tā saña ʿışḳ-ı müevvel

Eger olsa ʿışḳ yolda saña yoldaş
Viṣāl-ı yāra irdüñ anı bil fāş

Ve illā nefsi ıṣlāḥ eyle zinhār
Saña tā olmaya bu yolda aġyār

Bilürsin ḳurtuluş yoḳdur çün andan
Yimek içmek diler her demde senden

Ġıdāsın virmeseñ eyler teḳāżā
Riyāzet itmegi ḫˇod sevmez aṣlā

Çü nefs ile ezeldür āşināлıḳ
Tā ölince bile olmaz cüdālıḳ

Żarūrī çün olur ol saña hemrāh
Müdārā it anuñla bārī her gāh

[17b]

Saña düşmān iken eyler müdārā
Telaṭṭuf ile dūst olduḳda yāra

Bilem dirseñ nedür nefsüñ meʾāli
İşit cān [u] göñülden bu ḫayāli

Ḳomışlar altı menzil nefse bundan
Dimişler altı maʿnī her birinden
Faṣlu fī beyāni nefsi emmāre
Birine nefs-i emmāre dinür nām
Bunuñ ehli degül puḫte olur ḫām

Hemīşe ẓulm ider maẓlūma bunlar
Bulardan nefret eyler her görenler

Bular cehl ile ʿālemde olur fāş
Nifāḳ ehli özi küfr ehli yoldaş

Daḫı ġāyet olur bunlar ṭamaʿkār
Ḫudādan korḳup itmez kimseden ʿār

Baḫīl olur bular ġāyet de ḫalḳa
Rıżā virmez cihānda emr-i Ḥaḳḳ'a

Ḥased kibr ile kīndür eyü kārı
Ḫayır şanmaz cihān ḫalḳına arı

Ġażabdur ʿādeti ḫalḳı ażarlar
Yüzinden bunlaruñ eller bīzārlar

Fesād[üñ] ehlidür çün ẓālimūndur
Bu maḥfilde olan hep cāhilūndur

Var ise bu ṣıfatlar sende terk it
Ṭarīḳat ehli bul ʿahdi berk it

faṣlu fī beyāni nefsi levvāme
Birinüñ nefs-i levvāmedür adı
Hemīşe ʿayş [u] ʿişretdur murādı

Hevā ile hevesdür işi dāyim
Olur şehvet işinde hem mülāyim

İder gördükde bu maḥbūbı tesḫīr
Ḳılur siḥr ile mekr işine tedbīr

Be-ġāyet ʿucb idüp sefīle söyler [596]
Begenmez kimseyi elbette eyler [597]

Kimi kim sevmese ḳahr itmek ister
Sözin ṭutmayanı cebr itmek ister

Özin tezyīn idüp maġrūr olur hem
Görünmez gözine bir zerre ʿālem [598]

Dinür pes maḳām ehline ekser
Bulardur fāsiḳūnlar nāʿiyūnlar

Bulardan giçmeyince ḥaḳ bulınmaz [599]
Ḥaḳīḳat ḥaḳ bu menzilde bulınmaz

İriş mürşide it seyrun ilaʾllāh
Günāha tevbe it her laḥẓa her gāh

Faṣlu fī beyāni nefsi mülhime
Eger bu nefs-i mülhimeye irseñ
Baṣīret gözile mürşidi görseñ

Ne taʿlīm eylese anı ʿamel ḳıl
Ne görseñ anda anı hem maḥal ḳıl [600]

Bu menzile irişen Ḥaḳḳa yārdur [601]
Ne yirde kim olursa yolda erdür

[596] Sefile: o sefile
[597] Elbette: hem anı elbette
[598] Bir zerre ʿālem: bir zerre deñlü bu ʿālem
[599] Bulınmaz: yoliñ bulınmaz
[600] Anda anı hem: kim anı anda hem
[601] İrişen: iy yār irişen

[18a]

Eger ʿilm [ü] ʿamel olursa kāruñ [602]
Olur ẓāhirde bāṭın ʿilm yāruñ

Tevāżuʿ yüzini ḳaldırma yirden
Görsen eyle olur bu ḫalḳ-ı ʿālemden

Eger ḥilm ile ṣabrı pīşe ḳılsañ
Seḫāvet kārını endīşe ḳılsañ

Mürebbī terbiyesi birle nāgāh
Bu menzilden olur seyrun ilāʾllāh

Mürīdüñ kimi ḳalur bunda nāçār
Kimi dördünci menzile yol açar [603]

Kişinüñ himmeti ger olsa āʿlā [604]
Aña rehber ider ʿışḳını mevlā [605]

Faṣlu fī beyāni nefsi muṭmaʾinne
Olur pes nefs-i muṭmaʾinne menzil
Ol üç menzilden aʿlādür bu menzil

Gelen bunda ider cūd u seḫālar
Alur bu ḫalḳuñ aġzından duʿālar

Tevekkül eyleyüben anda ol hem
Vara şād olmaz ü çekmez yoġa ġam

İder her demde zillet iḫtiyār ol
Ḳılur fürḳat elinden āh [u] zār ol

Olur baṣduġı ṭaş düştügi ṭopraḳ
Bu vech ile olur aḥvāl-ı ʿuṣṣāḳ

İder bildügi ʿilm ile ʿamel çoḳ
Gören eydür velīdür eksüki yoḳ

[602] Kāruñ: senüñ kāruñ
[603] Dördinci: daḫı dördinci
[604] Olsa: olursa
[605] Mevlā: o mevlā

Ki gündüz ṣāyim ü her gice ḳāyim
Olur dün gün ʿibādet üzre ḳāʾim

Bular ḫavf üzredür her dem be-ġāyet
Anuñçün dün gün eylerler ʿibādet

Bulara olmaġa yāruñ viṣālı
Hemīñ ḫavf [u] recādür perr [ü] bālı

Bular gibi olursañ sen de ḫāṣiʿ
Olur nefsüñ hemīşe saña tābiʿ

Kimisi bu maḳām içinde ḳalur
Kimisi ġayret eyler menzil alur

Faṣlu fī beyāni nefsi rāżiyye

Beşinci nefs-i rāżiyye başar pā
Olur dil gibi rūşen aña her cā

İder nefsini rāżī rāh-ı Ḥaḳda
İşi başa varur ḳalmaz ayaḳda

İşi güci olur zühd [ü] riyāżet
Aña ḥāṣıl olur keşf [ü] kerāmet

Eger tevḥīd olursa dilde ẕikri
Viṣāl-ı yār olur ḳalbinde fikri

Be-ġāyet ḫāliṣ olup kār-ı iḫlāṣ
Erenler arasında ḫāṣ olur ḫāṣ

Bulardur zāhidūn [u] ẕākirūnlar
Bulardur muḫliṣūnlar müttaḳūnlar

Kimine bundan öte yol açılmaz
Kimi ġayret ider hīç bunda ḳalmaz

[18b]

Faṣlu fī beyāni nefsi marżıyye

İder irşād ile marżıyyeye ol
Göñülden Ḥaḳḳa varmaġa bulur yol

Ḳaçan kim geldi bunda görsen anuñ
Olur ḫulḳı be-ġāyet aḥsen anuñ

İşi dāyim taḳarrübdur vefādur [606]
Telaṭṭufdur taʿayyündür ṣafādur

İrişür ʿışḳ ile bundan viṣāle
Göñül virmez daḫı ġayrı ḫayāle

Tecellīye ṣıfatdur bunda ḥāṣıl
Ki olur ḳul ḫudāvendine vāṣıl

Bu yirde maʿrifet ʿilmeʾl-yaḳīndür
Görinür çünkim ol ʿayneʾl-yaḳīndür

Buña ādem olan itmez ḳanāʿat
Taḳarrüb ḥāṣıl itmekdür ʿibādet

Taʿayyun birle itse seyru fiʾllāh
Görür nūrıyla ẕātuʾllāhı her gāh

Şehā bu maʿrifet ḥaḳḳeʾl-yaḳīndür
Bunuñ ehli ḳamu hep kām-bīndür

Vücūdı maḥv olur ʿabduñ bu yirde
Nitekim ḳalmaz encüm gün ṭoġarda

Fenā fīʾllāh olur bunlar fenāda
Beḳā biʾllāh olur dāyim beḳāda

Bunuñ ehli ḳamu hep ʿārifūndur
Viṣāl-i yār'irişen vāṣilūndur

Bu menzilde kiminüñ ʿaḳlı şaşar
Özin bilmez olur meczūb-i nāçār

Kimi Manṣūr-veş eydür eneʾl-Ḥaḳ
Benüm Ḥaḳ bendedür ol muḥaḳḳaḳ

[606] Vefādur: anuñ vefādur

Kimini red iderler bu aradan
Varur üçünci menzile buradan

İderler ẓālimūna bunlar irşād
Bu ḫalḳ içre buña mürşid olur ad

Velī şunlar ki ġāyet ḫāṣ olupdur
Aña red yoḳ taḳarrüblar bulupdur [607]

Kimi şevḳ-i muḥabbetden virür cān
Ölür cānānla birlikde [bulur] cān

Şehīd-i ʿışḳ olur Yaḥyā gibi ol
Kimi ʿĪsā gibi eflāka bulur yol

Kimi Mūsā gibi ider tekellüm [608]
Velīler içre olur mütekellim

Kiminüñ ḳalbi Ḥaḳdan ayrı olmaz
Derūnında anuñ ġayrı bulınmaz

Olur dīdāra ḳarşu mest [ü] ḥayrān
Çün oldı kūy-i vaḥdet içre mihmān

Kimi efrād olur kimisi kemāl
Kimi evtād olur kimisi ekmel

Bulardan kimi olur ḳutbuʾl-aḳṭāb
Pes olurlar ricālüʾl-ġayba miḥrāb

Bu cemʿiyyet ki var iy ehl-i ʿirfān
K'öliser ḳuṭb olur bunlara sulṭān

Ḫudā ḳutbı idüpdür ḫalḳa ḳassām
Budur taḳsīm iden her dürlü inʿām

Eger ḳabż [u] eger basṭ her ne kim var
Bunuñ destindedür fehm eyle iy yār

[607] Taḳarrübler: taḳarrüblerdür
[608] İder tekellüm: ider anuñla tekellüm

[19a]

Dilerseñ olmaġı bunlarla yoldaş
Ḳo sen daḫı erenler yanına baş

Bil evvel nefsüñi Ḥaḳ ise maḳṣūd
Bilesin kimdurur tā Rabb-ı maʿbūd

Ḳāleʾn-nebī ʿaleyhiʾs-selām
Men ʿarefe nefsehu feḳad ʿarefe Rabbehu

Gör göñlüñde var ise gümānı
Ḳanāʿat kenzine ir olma fānī

Ḳāleʾn-nebī ʿaleyhiʾs-selām
El-ḳanāʿatu kenzun lā yefnā

Çü nefse altı menzildür merātib
Saña gör ḳanḳı maḥfildür merātib

Kişi ʿöz ḥālini bilmek devādur
Ġulām [u] ḫāce ger şāh [u] gedādur

Eger emmāreye olduñsa yoldaş
Seni kāfir ider ṣaḳın o ḳılmaş

Ve ger levvāmeye irseñ i yār sen [609]
Geç andan daḫı olmadın hevādan

Eger mülhimeye başduñsa ayaḳ
Revān geç bu degül menzil-i ʿuṣṣāḳ

Şehā ger muṭmaʾin itdüñse nefsi
Alup geç el ile ṭutduñ[sa] nefsi

Eger ki rāżıye itdüñse anı
Ḳoma anda daḫı ol nā -tüvānı

İriş marżıyyeye ki menzil ol[d]ur [610]

[609] İrseñ: irse nefsüñ
[610] İriş: irişdür

Viṣāl ehline dāyim maḥfil oldur
Eger irmek dilerseñ bu maḳāma
Elüñden düşmesin dāyim bu nāme

Ne denlü oḳur iseñ bunı tekrār
İder dāyim seni senden ḫaberdār

Yazup ehline vir hem bul sevābı
Anuñ da ḳalmaya tā gözde ḫ̆ābı

Ki zīrā ʿışḳ olupdur buña bünyād
Bināsın urmaġa ʿaḳl oldı üstād

Bunuñ naḳşın göñül levḥinde buldum
Bu evrāḳ üzre cümle resm ḳıldum

Eger fehm itmeseñ bundan ṭarīḳat
İriş mürşide bul ʿilm-i ḥaḳīḳat

Ḥaḳīḳatdan kimüñ kim var ṣafāsı
Ṭarīḳatda gerek anuñ rızası [611]
Ola[sın] tā ki ehluʾllāha hemrāh
Velī olup idesin seyru fiʾllāh

Anuñ kim meşrebi ṣāfīdur iy yār
Olur bu nāmeden ol kimse bīdār

Velī kend'olsa ġāyet ṭabīʿat
Gerekdür aña bir şeyḫ ehl-i ḥikmet

Nidāʾī imdi ḫatm eyle maḳālı
Er iseñ ḥāl-i ḳalb it bu maḳālı [612]

Gülistānda velī çoḳ gül biter pes
Velī ʿāriflere bir gül yeter pes

Biz[e] yaʿnī söz ehline bu sözler
Ki zīrā ḥarf içinde maʿnī gözler

[611] Gerek: gerekdür
[612] Maḳālı: bu maḳālı

Hemīn sen göñlüñi menʿ it hevādan
Unutmazlar sen’anlar ḫayr duʿādan

Oḳu bu şiʿri var sen yana yana
Naṣīḥat ola ḳalb-i nātüvāna [613]

[fāʿilātün/ fāʿilātün/ fāʿilātün/fāʿilün]

İy gönül şimden girü gel bu hevādan vaz gel
Ṭolmayu[p] ḳalursın eydür nā-gehān bir gün ecel

ʿÖmre maġrūr olma kim dünyā gibi bir fānīdur
Kimseye çün yoḳ vefāsı aña göre ḳıl ʿamel

ʿAḳl öñinde oḳu dāyim ʿilm-i ʿibret dersini
ʿİlm-i ḥikmetden ḫaberdār olasın tā her maḥal

ʿĀrif iseñ ʿilm-i bāṭından gel ḫaberdār ol[asın]
ʿİlm-i ẓāhirde nice bir idesin ceng ü cedel

Oḳıduḳça ʿışḳ elinden ger muḥabbet-nāmeyi
Terk [ü] tecrīd ol cihāndan olmasın mālüñe bedel

Himmetin aʿlā ṭutanlardur irişen yarına
Düni himmetdür şular kim var dimāġında zelel [614]

Çün naṣīḥatdur göñül itdi **Nidāʾī** derd-mende
Mürşid-i kāmil olam dirseñ gel sözin redd itme gel

ḳāle Resūluʾllāh ṣallaʾllāhu ʿaleyhi ve sellem:[615] الشريعة اقوالى و الطريقة افعالى و الحقيقة احوالى و المعريفة رأس مالى و العقل ذنبى و الحبّ اساسى و الشّوق مركبى و الخوف رفيقى والعلم سلاحى والقناعة كنزى والتّوكل حرزى والصّدق سبيلى واليقين دليلى و الجوع طعامى والصّرف امالى والتّرك ارادتى واللّه تعالى مقصدى والفقر فخرى *ṣadeke Resūluʾllāh ṣallāʾllāhu ʿaleyhi ve sellem temmetüʾl-kitāb bi-ʿavniʿllāhiʾl-melikiʾl-vehhāb.*

[613] Ḳalb: ol ḳalb
[614] Düni: dün gün
[615] El-şerīʿatu aḳvāli veʾl-ṭarīḳatu efʿāli veʾl-ḥaḳīḳatu aḥvāli veʿl-maʿrifetu reʾsuʾl-māli veʾl-ʿaḳlu ẕenbī veʾl-ḥubbu esāsi veʾl-şevḳu merkebi veʾl-ḫavfu refīḳi veʾl-ʿilmu silāḥi veʾl-ḳanāʿatu kenzi veʾl-tevekkülü ḥarzi veʾṣ-ṣıdḳu sebīli veʾl-yaḳīnu delīli veʾl-cūʿu ṭaʿāmi veʾṣ-ṣarfu māli veʾt-terku irādeti vaʾllāhu teʿālā maḳṣadi veʾl-faḳru faḫri

[19b]

بسم الله الرّحمان الرّحيم

الهادى الحمد لله على وليّه و الصلواة على نبيّهالله

Her sālik ki ehl-i ẓāhirüñ telvīsātdan beden ve siyābını taṭhīr idüp telvīsāt-ı maʿṣiyetden bāṭnını tevbe ve ʿināyet ṣuyıyla pāk ide bu ḥālde lā-cerem ṭāʿat ve ʿibādet-i ẓāhir ve zikr-i ḫafī-i ḳalbī berekātıyla ʿālem-i misālde vāḳıʿalar görünmege başlar. Meselā ābādān ḫaneler gibi ve dürlü ʿimāretler ve sebzevāt ve eşcār ve esmār ve ḥubūbātlar gibi. Eger ḫāne-i maʿmūr görse ḫāne-i vücūd-ı sālikdür ki ṭaʿāmı az yiyüp idḫāl-ı ṭaʿāmı terk ve imtilāʾı terk itdügi eclden kendü vücud ḫānesi ʿimāret olmışdur. Eger hevā-yı münʿadil görse ṣıḥḥat-ı beden ve iʿtidāl-ı mizāc-ı sālikdür. Ve buġday ve arpa ve birinc ve erzen ve ġayrıhā ṣuver-i mütemessile-i edyān ve mezāhib[20a] ve ferāʾiż ve sünen ve ādāb-ı şerīʿat ve ṭarīḳatdur. Bādem semere-i ʿulūm-ı bāṭındur. Ceviz semere-i ʿulūm-ı ẓāhiredür. ʿİneb semere-i ṣalavātdur. Bekmez ḥalāvet-i ṭāʿatdur. Sirke meşaḳḳat-ı ṭāʿatdur. Şarāb ve mestī muḥabbet ve ʿışḳdur. Ḳavun semere-i kelime-i tevḥīddür. Ḫıyār ihmāldan ḥāṣıl olan ḳarḥdur. Karpuz semere-i zikrdür ki kāhilliġi olmış ola. Elma ermūd ve enār ve incir ve eruk ve zerdālū ve şeftālū dut semerāt-ı tesbīḥ ve taḥmīd ve tehlīl ve tekbīr ve edʿiye ve evrād ve tilāvet-i kelāmuʾllāh ve sāʾir ʿibādātdur. Ve reyāḥīn ve ezhār ʿibādāt ve zikr ṣafāsıdur ki kesāletle olmamış ola tamāmı neşāṭ ile olmış ola. Gökçek ḳoḳular dimāġ cānına muḥabbet yetişmekdür. **Faṣl:** Nefs-i emmāre ṣıfat-ı şeyṭāniyyeden müberrā olsa nefs-i levvāme olur. Nefs-i levvāme çün ṣıfat-ı sebʿadan muʿarrā ola mülhime olur. Mülhime vaḳtā ki ṣıfat-ı behīmīden müzekkā ola muṭmaʾinne olur. **Faṣl:** Maḳām-ı nefsde tezkiye tamām olmazdın öñ İblīs ister ki kendü nārını nūr ṣıfatıyla göstere ammā ḳādir olmaz ki fiʾl-cümle küdūret ve mükedderātdan ḫālī eyleye. Sālik-i ṣāḥib-i rüʾyā temyīz ider ki nār-ı İblīs dergāh olur ki insān ṣūretinde sālike görünür ammā tamām ṣūret-i insāniyye ile görünmez ya ṣūret-i ḳabīḥe ile görünür ve yāḫod bir ʿużvunda noḳṣān üzre görünür. Ḳādir degüldür kim tamām görüne. Ve daḫı nefs maḳām-ı emmārede cinnīler kedi ṣūretlerle mütemessil olurlar. Ve daḫı simāk-ı ḥayvānāt ve ḥaşerāt uḍḥiyye ṣūretleriyle mütemessil olurlar. Ve daḫı duḫānlu ateşler ve çirkin ḳorḳulu ve mülevves ve mükedder yirler ve vaḥşet yirler ṣūretinde mütemessil olurlar. Bu vaḳtda eger yılan görse ṣıfat-ı riyādur ya ṣıfat-ı şehvetdür ḥarāmdur. Eger ejderhā görse ṣıfat-ı nāmūs-ı dünyā[dur]. Eger gendüm göre ṣıfat-ı buḫldur. Eger zenbūr görse ṣıfat-ı ḥaseddür. Eger od göre ki bir evi yaḳar ṣıfat-ı żulmdür ve yāḫod bir ḫāneyi yaḳar ṣıfat-ı fısḳdur. Eger dar

ev göre ṣıfat-ı küdūret-i bāṭındur ki loḳma-ı ḥarāmdan ḥāṣıl olmışdur. Eger ḫāne-i mülevves göre ṣıfat-ı muḥabbet-i dünyādur. **Faṣl:** Nefs-i emmāre levvāmeye mübeddel olsa ʿālem-i miṣālde rāh-ı sālike büyük ṭaġlar görünür ki ġāyetde iniş yoḳuş ṣusuz ve sebzesüz ve envāʿ-ı sibāʿ bu ḥālde görünmeye başlar. Eger ḳaplan görse tekebbür ṣıfatıdur. Eger ayu görse fısḳa cürʾet ṣıfatıdur. Eger ḫınzīr görse bī-ġayretliḳ ṣıfatıdur ya ṣıfat-ı irtidāddur. Eger meymūn görse taḳlīd ṣıfatıdur ḥarekātda sekenātda[20b] ṭāʿat [u] ʿibādetde degül. Eger tilki görse ṣıfat-ı mekr ü ḥīledür. Eger ḳurt görse ṣıfat-ı ṭamaʿdur ya ḳatʿ-ı ṭarīḳdur. Eger kelb görse ṣıfat-ı ġażabdur ya şehvet-i ḥarāmdur. Eger kedi görse ṣıfat-ı ḥaḳdur eger fare görse ṣıfat-ı ḥırṣdur. Eger arṣlan görse ṣıfat-ı ʿucbdur ya ṣıfat-ı ġażabdur. Ḥaşerāt-ı arż ṣuver-i mütemessil-i aḫlāḳ-ı zemīmedür ġālibā. **Faṣl:** Her ḳaçan kim nefs-i levvāme mülhimeye mübeddel ola ṣaḥrālar görünür ki musaṭṭaḥ ve yumuşaḳ ve tepeler ve dereler görünür. Bu mertebede envāʿ-ı behāyim görünür. Eger merkeb görürse ṣıfat-ı şehvet-i nikāḥdur ya ṣıfat-ı kesāletdür. Eger gelū görürse şīre-i ṭaʿāmdur. **Faṣl:** Her ḳaçan kim nefs-i mülhime muṭmaʾinneye mübeddel olsa düpdüz yirler ve ṣaḥrālar görünür ve zırāʿat ve ʿimārete ḳābil maḳāmlar görünür. Bu mertebenüñ evvelinde insāna ḳarīb olan hayvān görünür. Eger feres görse ṣıfat-ı ṭāʿat ve namāzdur. Farż namāza at merkebdur ve sünnet namāza deve merkebdür ve nāfile namāza ayu merkebdür ki üstine binmiş ola. Eger deve görse ṣıfat-ı İslāmdur. Eger ḳıtār-ı deve görse ṣıfat-ı sünnet [ve] cemāʿatdur. Eger mest görse ṣıfat-ı ʿışḳdur. Eger ḳoyun görse ṣıfat-ı İslāmdur. Eger kebk görse muṭīʿ olmışdur ṣıfat-ı iṭāʿat ve mezīd-i irādetdür. **Faṣl:** Bu mertebede ṭuyūrlar daḫı görünür. Eger evde olan ḳuşlardan görse ṣıfat-ı fikr-i maʿāş ḫoroz ṣıfat-ı mülk-i nikāḥdur. Ḳaż ṣarf-ı himmetdür āb-dest itmeke ve cāmeyi pāk itmege. Suda olan ḳuşlar ṣarf-ı himmetdür ṭahāret-i nefse menāhīden. Ṭūṭī ṣarf-ı himmetdür taḳrīr-i maʿārife. Ṭāvūs ṣarf-ı himmetdür riyāżet ve mücāhede[ye] yāḫod ḳalb dāʾiresi ṣūretidür. **Faṣl:** Ve daḫı bu mertebede nebātātdan görünür. Her nebātāt ʿörf-i ʿāmda maṭbūḫ ve meʾkūl ola. Eger maṭbūḫ görse ṣıfat-ı nefs-i muṭmaʾinnedür. Ve eger çiġ görse ṣıfat-ı nüfūsdur. Eger nebāt-ı mehleke görse ṣūret-i aḳvāl u efʿāldur ki ve andan ṣādır olup kendünüñ tenezzüline ve bir müʾminüñ helākına sebeb olmış ola. Eger çig sarımsaḳ görse ġiybet itmek ṣıfatıdur. Eger bişmiş sarımsaḳ [görse] ṣıfat-ı nehy-i münker ve refʿ eylemekdür aḳvāl-ı ḳabīḥeden. Eger çig şalġam görse ṣıfat-ı żaʿfdur. Eger bişmiş görse ṣıfat-ı naṣīḥat ve şefḳatdür kim bişmiş şalgam ṣıfat-ı nefs-i mülhimedür.[21a] Eger çig görse ṣıfat-ı nefs-i muṭmaʾinnedür. **Faṣl:** Nefs-i muṭmaʾinne mertebesinden maʿdeniyyāt vaṣfı görünür.

Bişmiş alçı ṣıfat-ı muvāẓabet-i ẕikrdür. Kireç ṣıfat-ı nefs-i ḫavāṭırdur. Ṭuz görse ṣıfat-ı edeb ü terbiyyet ve tevāżuʿ ve ḫużūʿ ve mürüvvet ve rıfḳdur. Baḳır ṣıfat-ı tezkiye-i nefsdür. Kibrit ṣıfat-ı ʿuzlet ü ḫalvetdür. Nişādır ṣıfat-ı cedʿ ve mülāyemedür. Tūtyā ṣıfat-ı ḫamse-ı ḥavāss-ı ẓāhiredür. **Faṣl:** Çünki ḳalb-i sālik aḫlāḳ-ı ḥamīde ve evṣāf-ı pesendīde ile müteḫalliḳ ve mavṣūf ola maʿdeniyyāt-ı şerīfden cevāhir-i nefsiyye görünür. Meşelā eger nuḳre göre ṣıfat-ı ṣıdḳdur. Altun iḫlāsdur. İnci ḥaḳāyıḳ-ı tevḥīddür. Laʿl ḥikmet-i ilāhīdür ve muḥabbet-i ḥaḳīḳīdür. Billūr ḥikmet-i ṭabīʿatdur. Zümrüd ʿiffetdür. Lāciverd veraʿ u taḳvādur. Fīrūz ṭāʿat u ʿibādetdür. Yaḳūd ʿadāletdür. ʿAḳīḳ şecāʿetdür. Kehribār riyāżetdür. Demür ve pūlād kuvā-yı bāṭındur. Mıḳnādıs muḥabbetdür. Elmās ḥads u ferāsetdür. Ṣırça riḳḳat-ı ḳalb ve iḳtibās-ı nūr-ı tecellīdür. Çīnī maʿrifet-i yaḳīn ve şürb-ı ḥaḳāyıḳ-ı ʿiyānīdür. Burḳān muḫālefet-i nefs ü hevādur. Merdānlık ḳanāʿat ve terk-i tenaʿumdur. **Faṣl:** Makām-ı envār görünür ṣūret-i maḥsūsātda şemʿ ve çerāġ ve ḳandīl ve fenār gibi ve daḫı odlar ki duḫāndan ṣāfī ve kedūretlerden berī ola. Bunlar ṣūret-i ateş-i cūʿ ve ateş-i riyāżet ve ateş-i ẕikr ve ateş-i şevḳ ve ateş-i ʿışḳ ve vecd ve ġayrıdur. Ammā şemʿ eşer-i nūr-ı şerīʿat ve çerāġ eşer-i nūr-ı ṭarīḳatdur. Ve şihāb ve şevāḳıb ve māh ve kevākib ṣūretinde ḫafī görünür teraḳḳī olına çünkim ṣafā-yı ḳalb ziyāde ola. Göñül nūrı görünür ḳızıl delikle ġāyet ṣafāda ammā hīç bu libās ile görünmez belki nūr-ı maḥż görünür. Ve ol nūr-ı sürḫ be-ḥasebiʾl- ḳābiliyyet ve istiʿdād-ı sālik ve ḳuvvet ve żaʿf-ı mizāc ve ṣıḥḥat ve saḳam-ı dimāġ ve ḥużūr ve tefriḳā-yı ḫavāṭır ḳılletde keşretde ʿaẓmda mütefāvitdur. Çünki sālik ehl-i ṣafā ve nūrāniyyet oldı nūr-ı ṭāʿat ve ʿibādet ve aḫlaḳ ve ṣıfat-ı marżıyye müşāhede ider. Meşelā nūr-ı vużūʿ ve nūr-ı namāz ve nūr-ı ṣiyām ve nūr-ı ḥac ve nūr-ı zekāt ve nūr-ı tilāvet-i Kurʾān ve nūr-ı tesbīḥ ve nūr-ı taḥmīd ve nūr-ı tekbīr ve nūr-ı tehlīl ve nūr-ı sāʾir ʿibādet ve nūr-ı irādet ve nūr-ı inābet ve nūr-ı zühd ve nūr-ı tevekkül ve nūr-ı ḳanāʿat ve nūr-ı ṣabr ve nūr-ı rıżā ve nūr-ı şevḳ ve nūr-ı ʿışḳ ve nūr-ı sāʾir aḫlāḳ ve ṣıfat-ı rūḥānī her nūr ki bir keyfiyyetle mümtāzdur[21b] birbirinden görünür. **Faṣl fiʾl-tecelliyāt**: Egerçi tecelliyāt efrād yüzinden mütenāhī degüldür ammā külliyāt cihetinden dört nevʿe münḥaṣırdur. Āşārı ve efʿālı ve ṣıfatı ve ẕātı ve tecelliyāt āşārı oldur ki cemīʿ āşār-ı maḥsūse ve maʿḳūle ʿilm-i yaḳīn ve şühūdla Ḥaḳḳuñ bile Ḥaḳḳuñ göre. Tecelliyāt efʿālı oldur ki cemīʿ efʿālı Ḥaḳdan ṣādır olur ve Ḥaḳdan ẓāhir olur ki göre ve bile. Tecelliyāt ṣıfatı oldur ki cemīʿ ṣıfat ki ḥayāt ve ʿilm ve ḳudret ve irādet ve semʿ ve baṣar ve kelāmdür Ḥaḳḳuñ bile. Tecelliyāt ẕātı oldur ki sālik biʾl-külliye fiʿlinden ve ṣıfatından ve ẕātından fānī ola. Āşārınuñ aʿlā mertebesi oldur ki defʿaten

vāḥideten āyine-i ṣuver-i cümle ʿālemden Ḥaḳḳı göre ve anlaya. **Faṣl:** Tecelliyāt vech-i āḫardan bir nice ṣıfatdur. Tecellī-i nūr-ı mülevven ki sālik vāḳıʿada nūr-ı mülevven göre ve tecellī nūrını ki sālik bī-levn göre tecellī-i ṣuverī ve tecellī-i ẕevḳī ve tecellī-i maʿnevī lāzım degüldür ki her nūr tecellī ola. İy niçe nūrlar görüne ñūr-ı ʿibādāt ve ṭāʿat ve ezkār ve evrād ola ya nūr-ı enbiyā vü evliyā ola. Tecellī olmaḳ ʿalāmeti oldur ki sālik görürdükde fānī ola ve yāḫod ʿilmi ola ki tecellīdür ve daḫı bu da lāzım degüldür ki tecelliyāt vāḳiʿ olur. Nūr ṣūretinde vāḳiʿ ola belki ẕevḳ-ı maʿnevī ola ammā mertebe-i aʿlā tecellī-i efʿālda oldur ki cemīʿ ṣıfat-ı efʿāl envār-ı mütelevvene libāsında deryālar ve yāḫod büyük ʿālem görüne. Ve ol deryādan nūruñ içinde niçe yıllar seyāḥat eyleye. Andan soñra tecellī-i ṣıfat yüz gösterür ki ḥay olmaḳ ve ʿalīm olmaḳ ve ḳādir olmaḳ ve semīʿ olmak ve baṣīr olmaḳ ve mütekellim olmaḳ ve mürīd olmaḳdur. Bu ṣıfat-ı mezkūreden gāh olur ki firāde tecellī ider. Gāh oldur ki cemīʿ ṣıfat cümleten vāḥideten defʿaten vāḥideten tecellī ider. Vaḳt olur libās nūr-ı siyāhda tecellī ider. Ve cemīʿ taʿayyünāt-ı melekī ve melekūtī ve keṣret-i cismānī ve rūḥānī Ḥażret-i Ḥaḳḳuñ vaḥdetinde muḥāṭdur ve ol ḥażret cemīʿsini muḥīṭdur diyü müşāhede ider. **Faṣl fiʾl-vaṣiyyet veʾn-naṣīḥat:** Vaḳt Allah teʿālānuñ hediyesidür saña. Ṭut fāʾidesini. Ḥāl budur ki bu vaḳt aña rücūʿ idicidür. Senden rıḥlet idicidür. Señ aña ziynet vir taḳvāyla ve ʿamel-i ṣāliḥ ile. Eger itmezsen ḥasret senüñ üzeriñe olur zīrā senüñ ġayrıñ bununla yetişdi. Eyle olıcaḳ sen işit saña ḥicāb viren medḥ idicinüñ senüñ nefsüñi bilmekden.[22a] Siyāset ḥikmetüñ başıdur. Üzerine lāzım ol ve bir kimseye muṣāḥib olma illā şol kimseye muṣāḥib ol ki anuñla devā ola dīniñde ziyāde içün. Eger dīniñde naḳṣ iderse ol aṣl kimseden ḳaç. Ve daḫı yaramaz yoldaş dünyāyı ve āḫireti saña ḥarām ider. Nitekim senüñ üzerine ḥarām olduġı gibi ṣalātında ḳalbinde teveccühu ʾllāhdan ġayriye teveccüh eylersen ṣalātuñ bāṭıl olur. Yine buḫlın saña ḥarām olur Allāh teʿālādan ġayrıya teveccüh yaʿnī evüñe ve ehlüñe ve ʿiyālüñe ve dükkānuña. Ve daḫı nitekim saña ḥarām olur Allāh teʿālānuñ kelāmından ġayrı tilāvet itmeñ. Gine buḫlın saña ḥarām olur Allāh teʿālādan ġayrı ḳalbiñde istemeñ ve yāḫod müşāhede eylemeñ. Pes imdi edebe mülāzım ol zīrā ṣalātuñ maḳbūl olmaz illā taʿaḳḳul itdüġiñ maḳbūl olur. **Faṣl:** Üzeriñe olsın büyüklere vaḳār ve küçüklere merḥamet itmeñ. Ve ḫalḳa sekīnetle ḫiṭāb eyle ve bir kimseye mülāḳī olsañ beşāşetle mülāḳī ol. Celīsüñ ḫaberine ḳulaḳ ṭut eger fuḥşiyyāt degül ise ve illā naṣīḥat ile ḳabūl idecegün bilürseñ. Ve illā ırlamaḳda ʿöẕr eyle ve eger anuñla gelen ḥasene ise taḥsīn eyle. Ḫaberüñ üzerine ḳaṭʿ eyleme. **Faṣl**: Senüñ üzeriñe olsın tevāżuʿ zīrā Allāh teʿālā ḳatında maḫẓūn

olan esrārdan bir sırdur. Allāh teʿālā tevāżuʿı kemāl üzre kimseye hibe itmez illā nebī ve ṣıddīḳe hibe ider. Pes imdi temelluḳ tevāżuʿ degildür bu maḳāmātuñ aʿlāsıdur ve āḫir maḳāmdur ki ricāluʾllāh aña müntehī olur. Bunuñ ḥaḳīḳatı nefsüñ ʿubūdiyyetini bilmekdür. ʿUbūdiyyetle aṣlā riyāset ṣaḥīḥ olmaz zīrā ḫafīdür bu sebebdendür kim meşāyiḫ dirler ṣıddīḳler ki ḳulūbundan āḫir çıḳan riyāsetdür. **Faṣl**: Zühd senüñ üzerine olsın zīrā ṣıfat-ı şerīfdür. Ḳaçan bir kimse ile kemāl üzre ḳāʾim olsa kendü ile aḳrān beyninde rüʾyet ḥā'il olınur. **Faṣl**: Veraʿ senüñ üzerine olsın. Veraʿ dīnüñ bāşıdur ve ṣıfat-ı muḥaḳḳikīndendür. Yaʿnī ṣūfiye benüm üzerüme veraʿdan eshel görmedüm didi. *Temmet bi-ʿavniʾllāhiʾl-melikiʾl-vehhāb.*

[22b]

بسم الله الرّحمان الرّحيم

الحمد لله ربّ العالمين والصّلوة والسّلام على رسولنا محمّد واله وصحبه اجمعين امّا بعد قال النبىّ عليه السّلام من عرف نفسه فقد عرف ربّه

Yaʿnī eydür kim ki nefsini bildi fenāyla taḥḳīḳ Rabbini bildi beḳāyla. Pes aṣl nefsini bilüp ve Ḥaḳḳı bilmek imiş. Dünyāya gelmekden maḳṣūd maʿrifetuʾllāh imiş. Dünyāya gelüp maʿrifet ḥāṣıl itmese ne ḳadar çoḳ ʿilmi ve ʿibādeti daḫı varsa mertebesi ʿārifler ḳatında hemān ḥayvān mertebesidür. *Hukiye ve ḳad yenziluʾl-ʿālimu menzileteʾl-cāhili li-ʿademi cerīrin ʿalā mūcibiʾl-ʿilmi huve veʾl-cāhilu sevāun* maʿnāsı oldur ki ḳaçan Perverdigār-ı ʿālem ve ḫālıḳ-ı cin ve benī ādem çār ʿanāṣırdan ʿālemi ve ādemi vücūda getürdi. Pes insānı ʿanāsır-ı erbaʿadan yürütdi: Yaʿnī nār bād āb ḫāk bunlardan yürütdi. Daḫı şeş cihet virdi: yaʿnī fevḳ taḥt yemīn yesār pes yaʿnī üst alt ṣaġ ṣol öñ ard. Daḫı saña on ḥavās virdi beşi ẓāhirde beşi bāṭında. Pes oldur kim: meşām yaʿnī ḳoḳmaḳ zevḳ yaʿnī ṣāfā sürmek lems ṭutmak semʿ işitmek baṣar görmek. Pes bāṭın daḫı beşdür oldur kim: ḫayāl vehm fehm fikr ḥāfıẓa. Daḫı saña yedi aʿżā virdi: bir baş iki ayak iki el arḳa sine. Daḫı saña dört aʿżā virdi: rūḥ ʿaḳl ʿışḳ nefs. İmdi bilesin nefs dört ḳısmdur rūḥa müteʿalliḳdur: emmāre levvāme mülhime muṭmaʾinne. Daḫı bilesin kim bād rūḥa müteʿalliḳdur. Nār ʿışḳa müteʿalliḳdur. Āb ʿaḳla müteʿalliḳdur. Ḫāk nefse müteʿalliḳdur. Nevʿ-i diger emmāre nāra levvāme bāda mülhime āba muṭmaʾinne ḫāka. Bir daḫı afāḳ yürütdi ve enfüs yürütdi. Yaʿnī afāḳ ʿālemdür enfūs insāndur. ʿĀlem ʿālem-i ṣuġrādur. İnsān ʿālem-i kübrādur. Bir ḥākim āyet: [616] سنريهم آياتنا في اللآفاق وفي أنفسهم İmdi bilesin kim on iki burūc āfāḳda sizüñ nefsüñüz daḫı on iki burūc yürütdi. İmdi bilesin kim ne vechledür: Ḥaml ḳulaḳ Sevir boyun Cevzā eller Sereṭān memeler Esed sīne ʿAẕrā baġırsāḳ Mīzān göbek ʿAḳreb ẕeker Kavs yanlar Cedy dizler Delve ṭopuḳlar Ḥūt ayaḳlar. Pes semāda yıldızlar yürütdi on iki[23a] burcı seyr ider. Sizde daḫı yıldızlar yürütdi: dil Şems ciger Müşteri gerdān Zühre aġız Merīḫ ser Zuḥal dimaġ ʿUṭarid burun Ḳamer. Daḫı üç yüz altmış altı gün var. Felek daḫı üç yüz altmış altı derece vardur. Sizüñ cismüñüz daḫı üç yüz altmış altı pāre kemük vardur. Üç yüz altmış altı pāre siñirdür. Üç yüz altmış altı pāre damar vardur. *Kavluhu teʿālā:* [617] لتركبنّ طبقا عن طبق Yaʿnī ṭamarlarıñuz ırmaḳlar gibidur. Kemükleriñüz ṭaġlar

[616] Fussilet 41/53, Se nurīhim āyātinā fiʾl-āfāḳi ve fī enfūsihim.
[617] İnşikak 84/19, Leterkebunne ṭabeḳan ʿan ṭabaḳ.

gibidur ve ḳıllarınuz aġaçlar gibidur ve ḳarnıñuz deryālar gibidur yüzüñüz ʿimāretler gibidur arḳañuz virāneler gibidur. Dört gūne aḫlāḳ dört gūne faṣl gibidur. Meṣelā faṣl-ı bahār oġlanlıḳ faṣl-ı yaz civānlıḳ faṣl-ı ḫazān orta yaşlu faṣl-ı kış pīrlikdür. Evzānlar raʿde benzer. Sıçramaḳ berḳe benzer. Aġlamaḳ yaġmura benzer. Gülmek açılmaġa benzer. Daḫı bilesin ki ḳulaḳ urdan ṣu içer anuñçün acıdur. Göz cigerden ṣu içer anuñçün ṭuzludur. Burun altı dürlü yirden ṣu içer anuñçün ḳoḳar ve ṭuzlu ve ġalīẓ ve ṣaṣıdur. Dil göñülden ṣu içer anuñçün ṭatlu ve şīrīndur. Baʿde bil ki ʿaḳl dimāġda ḥayā gözde fehm ḳulaḳdadur. ʿİlm sīnededür. Fikr ḳalbdedür. Baʿde bilesiñ ki Ḫudā yedi felek yaratdı: evvelā felek-i Zuḥal felek-i Müşterī felek-i Merīḫ felek-i Şems felek-i Zühre felek-i ʿUṭārid felek-i Ḳamer. Pes bu yedi felek saña perdedür. *Temmetüʾl-kitāb bi-ʿavniʾllāhiʾl-melikiʾl-vehhāb.*

[23a]

بسم الله الرّحمان الرّحيم

[*mefâʿîlün/ mefâʿîlün/feʿûlün*]

İlāhī bu dil-i nā-restemi aç
Bu ḫāke reḥmetüñ bārānını ṣaç

Senüñ luṭfuña baġlayup dilümi
Uzatdum bu maʿānīye elümi

Ulular niçe ḫ̆oş sözler meşeller
Dimişler şerḥ idemez anı diller

Ve illā muḫtaṣār ḳavl ile eşʿār
İdelüm biñde birisini iẓhār

[23b]

Dinilmedük sözüñ şerḥini añla
Ki şīr-i maʿnīde bir ḳıla baġla

Elā iyʿāḳıl-ı devr-i zamāne
Ṣafā vir şemʿ ile gel gūş-ı cāne

Bahā sanma dutuben rızḳuña yol
Bahāne Tanrıdur Ḥaḳḳ-ı ḫabīr ol

Riyā varmaz ṣaḳın rāh-ı ʿazīze
Döner aʿmāluñ āḫir eski bize

Bu bāzār içre iy merd-i mürāʿī
Ki ṣanma ney-şekerdür bu riyāyı

Ṣaḳın olma bu rāh-ı şerʿden dūr
Ki oldur ḫ̆or ki şerʿi ger göre ḫor

Ḳoparıcaḳ bu rāh-ı şerʿden ṭaş
Ḥazer eyle alurlar yirine baş

Gücenüp ḫaṣmuña göstermegil şet
Acımaz şerʿ ile kesilse engüşt

Olursa ṣulḥa şerʿī işde minnet
Ḳabūl itmedügüñ daʿvāya laʿnet

Uluʾl-emre iṭāʿat oldı hem farż
Ki es-sulṭānu ẓıllu'llāhi fiʾl-ʿarż

Ṣavaşa girseñ ol beglere yaḳın
Iraġ olġıl şikār üstinde ṣaḳın

Ṣalarlar niçe ʿizz ehlin puṣuya
İnanma beglere ṭayanma ʿadūya

ʿAcebdür beglerüñ fiʿli gözüñ aç
Kimin ṭoḳ öldürür dirler kimin aç

Velī ḳıymet deminde kim ṣafādur
Naẓar kim begler eyler kīmiyādur

Nasībüñ alsalar gitme ḳapudan
Yapu ṭaşı girü ḳalmaz yapudan

Tekāsül itseñ işe dest ṣunma
Dimişler gelme gelme dönme dönme

Hemīşe cehdüñi it dime heyhāt
Yemin kend'arturur yügrük olan at

Ne aṣṣı ola kendüye bilen ḳurd
Yeg andan davşan u dilkü yılan yurd

Dilerseñ ḥürmeti bekle demini
Demin beklemeyen bulur ṣo[ñı]ni

Ulular yüzi olur gerçi assı
Utanma kim olasın devlet issi

Utanmaḳ menʿ ider rızḳın kişinüñ
Utanmaz aṣlını bilen işinüñ

Bu pendin diñlemedüñ mi atanuñ
Kim olmaz oġlı ḳızı utananuñ

Gerek iḳdām-ı ʿarż-ı ḥāle pendek
Virilmez oġlan aġlamasa emcek

Hemīşe ḳalbuñi cehd üzre yelte
Keser ṣanma bir urmaġ ile balta

Żarūrī ger maḥal düşse iden borc
Uzadur boynun isteyen deve burc

Yime ġam çün işüñ ilerü varur
Ki olmaz borclinuñ beñzi sararur

Cihān bir menzil-i ʿibretdür iy dūst
Maḳām-ı ḥayret ü ḥasretdür iy dūst

[24a]

Ḳatı ʿayyāre vü mekkāredür bu
Ḳatı ġaddāre vü ġaddāredür bu

Kimüñ güldi yüzine bu żamāne
Ki virmedi bahārını ḫazāne

Felek kime yidürdi bir ḳaşık bal
Ki ṭasıyla içürür zehr-i ḳattāl

Ne deñlü lāle kim var ṭaġ içinde
Kamūsınuñ ḳomışdur ṭaġ içinde

Ne gül kim bitdi gülzār arasında
Deñeseñ her biri ḫār arasında

Çemen kim gülşeni żeyn itdi düpdüz
Felek bükdi bilüñ urdı yire yüz

Degüldür lāle ṭaġ [içre] açılmış [618]
Yüregi ḳanı Ferhāduñ ṣaçılmış

[618] Lāle ṭaġ [içre] açılmış: ṭaġda lāle açılmış

Ṣaḳın aldanma çarḫun gerdişine
Göñül bağlama anuñ yil işine

Güler gerçi cihān ḫalḳuñ yüzine
Velī ṭopraḳ ṣaçar āḫir gözine

İki gün kime yār olsa bu ʿālem
Üçünci gün eviñ gör ṭolu mātem

Eger şād olur ise kişi bir gün
Niçe günler olur ġāyetde maḥżūn

Saña meyl eyledükçe çerḫ-i ġaddār
Sen anı ṣanma gerçek ḥīlesi var

Ki döker dāne seni avlamaġa
Ḫalāṣ it ḳuşca cānuñ girme aġa

Saña şekker diyü ṣunduġı semdür
Vefālar ṣañduġuñ cevr ü sitemdür

Ki ölüm gösterür āb-ı ḥayātı
Ki içseñ ḳatre bulursun memātı

Eger sulṭān iderse seni taḫta
Girev eyler yataġuñ iki taḫta

Hümādan ki yücedür ḳadruñ ammā
Ecel Şehbāzına eydür ki ḳoma

Bu dünyā dündür ġāyet denīdür
Faḳīr oldur ki ol bunda ġanīdur

Meger ki ṣordılar Nūḥ Nebīden
Ki ne gördün bu dünyā-yı denīden

Bu deñlü ʿālem içre ʿömr sürdüñ
Niçe gördüñ cihānı niçe bildüñ

Didi bir evdürür iki ḳapulu

Belā vü miḥnet ile içi ṭolu
Birinden girdüm ü çıḳdum birinden
Anuñ hīç ḥaż itmedüm ben birinden

Pes imdi işbu söz gerçekdür iy dūst
Naẕar eyle ḳatı gökçekdür iy dūst

Bunuñ balı bela vü şehdi semdür
Zeri bir zehr sīmi bir semdür

Kamu z̲evḳinde bir ġam oldı müdġam
Vücūdında ʿadem şādīde matem

Ġınāsıdur fenā dinārıdur nār
Sürūrıdur şürūr [ü] mālıdur mār

Devāsı derd ü genci renc ü zaḥmet
Ki ʿayşı niş olur le z̲z̲ātı z̲illet
[24b]
Bunuñ her dirhemin dirhem bil iy şāh
Ṣafasını cefā vü cāhını çāh

Baḳarsañ ger fenā göziyle taḫta
Görürsin kim hemān bir ḳurı taḫta

Münāsib gerçi kim ẓāhirde fāḫir
Velī z̲illetdür ol dünyā vü āḫir

Ne deñlü artıḳ olursa revācuñ
Bile artar yanınca iḥtiyācuñ

Şu ki aldandı cāh [u] ʿizzetiyle
Ṭürüşdi manṣıba biñ ʿizzet ile

Sen anı ṣanma kim ḫ̆oş ʿālemi var
Hezār endīşesi yüz biñ ġamı var

Ne manṣıb kim anuñla ʿizzet artar
Ḥaḳīḳatde belā vü miḥnet artar

Müderrislik ḳamu derd [ü] belādur
Ḳażā ḫod cānib-i Ḥaḳdan ḳażādur

Bu sözi sanma kim dūşīne sözdür [619]
Kime kim ḳulaġ ise baña gözdür

Hevā yolında virdüñ ʿömri bāde
ʿAceb bu kim daḫı ḥırsuñ ziyāde

Ölümden gerçi kim ṭurmaz ḳaçarsın
Velī dāyim aña ḳarşu gidersin

Seni şol kim cihān içre yaratdı
Niçe yoldaşuñı ḳara yir itdi

Kimini kendü elüñle gömersin
Aña kin eyleyüp gözin yumarsın

Seni ʿālemde bāḳī mi ṣanursın
Gözüñ aç kim ṣoñunda utanursın

Niçe uzun uzun efkār idersin
ʿAbeş her gün nice biñ kār idersin

ʿİşüñ ʿayb ḥīle vü āl eylemekdür
Ṣalāḥ emrinde ihmāl eylemekdür

Hevādan yoḫsa uşanmaz [mı]sın hīç
Ya ṭopraḳ olasın ṣanmaz [mı]sın hīç

Egerçi aşluñ ammā bir avuç ḫāk
Ḫˇoş uçarsın hevā yolında bī-bāk [620]

Hevā yolında ṣu gibi aḳarsın
Heves odıyla cānuñı yaḳarsın

Ṭutalım seni biñ yıl ṣaġ olasın
Ne ışşı ṣoñra çün ṭopraḳ olasın

[619] Dūşīne: ṭūşīne
[620] Yolına: yolından

Niçe bī-ʿaḳl u bī-idrāk imişsin
Ṣonuñ fikr eylemez bir yār imişsin

Bu ḫalḳ olsın yanuñda cümle yeksān
İsāet eyleyene eyle iḥsān

Göñülden kimseye hīç eyleme kīn
İçerden kīn ṭutmaḳ olmaz āyīn

Seni ger itseler zemm ü mesāvī
Yanuñda medḥ ile olsın müsāvī

Derilüp seni ġıybet eyleseler
Senüñ'çün nice sözler söyleseler

Sen aña incinup ġam çekme aṣlā
ʿAbeş başuña alma ḳurı ġavġa

Nazar ḳıl ör anı kim söylediler
Seni ẕem idüp isnād eylediler

[25a]

O ḥālet vāḳıʿāt var ise sende
Pes inṣāf eyle hīç incinme sen de

Saña tenbīh bil anı Ḫudādan
Çalış kim ḳurtulasın ol belādan

Vü ger yoġ ise ḫod devlet degül mi
Günāhlarıña keffāret degül mi

Zehī devlet oturasın sen epsem
Günāhuñ alasıdur ḳamu ʿālem

Bi-ḥamdiʾllāh muḥabbetdür yolumuz
Bize bu yolu gösterdi ulumuz

Muḥabbet her kimüñ kim rehberidür
Bu meydān içre ol meydān eridür

Muḥabbet nūrı kim çün cāne geldi
Kesüp zünnārı nefs īmāne geldi

Muḥabbet her kim[üñle] kim olur yār [621]
İki ʿālemden eyler anı bī-zār

Göñül virmez ol ayruḳ bu cihāna
Eline gireni atar yabana

Anuñ bir nesneye hīç meyli kalmaz
Ḳamu ʿālem gözine çöpce gelmez

İder ḳatʿ-ı taʿalluḳ māsivādan
Keser göñlini ol yād āşinādan

Rıżā-yı Ḥaḳ olur ancaḳ murādı
Ne ġam teʾsīr ider aña ne şādī

Anuñ endīşesi ancaḳ Ḥaḳ olur
Gice gündüz Ḥaḳa müstaġraḳ olur

Ne ışşı fikr ider ne ḫod ziyān ol
Anuñ fikri hemān oldur hemān ol

Yanında hep bir olur eyü yavuz
Umaruz biz de anlardan olavuz

Yüri zāhid yüri ʿāşıḳlaruz biz
Ṭarīḳ-ı ʿışḳda ṣādıḳlaruz biz

Melāmetle ṣaḳın ḳorḳutma bizi
Yolumuzda yüri ürkütme bizi

Naṣīḥat ʿāşıḳa hīç kār ider mi
Melāmetden ya ʿāşıḳ ʿār ider mi [622]

[621] Olur: ol olur
[622] Ya ʿāşıḳ: ʿāşıḳ ya

ʿAceb teʾs̲īr ider mi ʿāşıḳa pend
Olur hīç şīr-i nerre rişteye bend

Şu divāne kim ol ṭutmaya zencīr
Aña ne fikr ü ne çāre ne tedbīr

Ne diyem saña iy zāhid eneʾl-Ḥaḳ
Bu ʿışḳ aḥvālini bilmez her aḥmaḳ

Bizüm ʿaḳlumuzı bu ʿışḳ alupdur
Bizi dīvāne böyle ol ḳılupdur

Ṭutuşurım yanarım söylemezsem
Derūnum derdini şerḥ eylemezsem

Yanarım şevḳ ile şām u sehergāh
Nʾola ger eyler isem derd ile āh

Bu hāli gelmeyen başına bilmez
Od olan yirde dütün eksük olmaz

Muḥabbet cāmını çünkim biz içdük
Cihān u cāndan ol demde geçdük

Ki biz ol cāmdan bir ḳaṭre ṭatarduḳ
Ḳamu varımuzı ol câme ṣatduk
[25b]
Anuñçün böyle sergerdānlaruz biz
Cihānda bir bölük ḥayrānlaruz biz

Bize ışḳ oldı endīşe hemīşe
Bize divānelikdür kār [u] pīşe

Biz olduḳ bāde-i ʿışḳ ile bī-huş
Degil ʿaḳl ile bizüm başumuz ḫ̆oş

Ezelden ʿışḳ ile ḫum-ḫāneyüz biz
Anuñçün ʿaḳl ile bī-gāneyüz biz

ʿAḳıl ḫod ʿışḳ ile yaġıdur iy dūst
Bu yolda ol ayaḳ baġıdur iy dūst

Eger biñ yıl iderse yaḳasın çāḳ
Bu yoldan bī-ḫaberdur ʿaḳl [u] idrāḳ

ʿAḳıl ḫod ḳatredür nisbet bu baḥre
İḥāṭa ide mi ʿummānı ḳaṭre

Şikārına bu ṣayduñ bulmaz ol yol
Bu ṣaḥrāda ḳanadsuz ḳuş durur ol

Örümcek ṭuta mı murġ-ı hevāyı
Çekirge nice ṣayd ide humāyı

Bu yolda ol be-ġāyet bī-hünerdür
Bu sözden ʿaḳl-ı cüzʾī bī-ḫaberdür

Bu yolda kim bugün virmezse varın
Ne yüz ile varur ol yāre yarın

Bu yolda baña ne ġam ger ölem ben
Ölüm oldur ki andan dūr olam ben

Bu yolda ölen içün ġam gerekmez
Şehīd-i ʿışḳ içün mātem gerekmez

Bu yolda cān olur varın virenler
Bugün ʿālemde devrān anlarundur

Bu yolda kişi cān u başa ḳalmaz
Muḫannes kişi bu meydāna gelmez

Çü gerçek Ḥaḳḳa ʿāşıḳ oldı anlar
Ṭarīḳ-ı Ḥaḳda ṣādıḳ oldı anlar

İki ʿālemde devlet anlaruñdur
Ṣafā vü zevḳ ü rāḥat anlaruñdur

Kilīdi ʿışḳ miftāḥı belādur
Düşen ʿışḳa belāya mübtelādur

Belāya ṣābr idenler menzil alur
Taḥammül itmeyenler yolda kalur

Belāsından ḳaçan o yāre irmez
Dikenden incinen gülzāra girmez

Şu kişi kim bu işden bī-ḫaberdür
Ne insān ol hemān bir canavārdur

Şu cān kim ʿışḳ ile maḥrem degüldür
Hemān ṣūretdür ol ādem degüldür

Şu kim başında ʿışḳun ateşi yoḫ
Oda yansın işi anuñ o ki yoḫ

Neye ṣarf itse ʿömrün hep hebādur
Benī ādem dimek aña ḫaṭādur

Ṭarīk-i ʿışḳdan her kim ki dūrdur
Eger nefsümde baña ʿadūdur

Şu cān kim ʿışḳdan bī-derd durur ol
Aramuzda bizüm nāmerd durur ol

Şu kim ʿışḳuñ şarābından ayıḳdur
Bu meclisde hemān ol bir oyuḳdur

[26a]

Iraġ olsun ıraġ ol bizden iy cān
Bizüm n'eyler aramuzda o nādān

Bu rāza deġme kişi maḥrem olmaz
Olur olmaz bizümle hem-dem olmaz

Ṭoludur ḫānemüz mestānelerle
İşümüz yoḳ bizüm bigânelerle
Bu meclis ehli hep ʿışḳ erleridür
Muḥabbet mülkinüñ serverleridür

Bu bezmüñ lāyıḳı divānelerdür
Bu şemʿuñ ʿāşıḳı pervānelerdür

Umaruz ʿömrümüz olduḳça iy Ḥaḳ
Muḳārin bize anlar ola ancaḳ

Ayırma bizi ol pervānelerden
Ḫalās it bizi ol bigānelerden

Ümīdüm var durur yā Rab ṭapuñdan
Ki red itmeyesin beni ḳapuñdan

Ḳapuñda ʿāṣī ḳullardan ḳatı çoḳ
İçinde bilürem benden beter yoḳ

Velākin luṭfuña yoḳ ḥadd [ü] ġāyet
Senüñ inʿāmuña olmaz nihāyet

Niçe ʿāṣilere ihsān idersin
Gedāyı añsuzın sulṭān idersin

Senüñdür iş ḳalanı hep bahāne
Ḳabūl [ü] reddüne yoḫdur nişāne

Fāʿilātün / Fāʿilātün/Fāʿilün]
İy püser saʿy it kim buyurdı Ḫudā
Leyse liʿl-insāni illā mā seʿā

Çün sebebdür saʿy olmaġa kemāl
ʿĀḳıbet saʿy-ı cemīl olur cemāl

Saʿy iden bulur saʿādet bī-gümān
Kāhil olmaḳdur şeḳāvetden nişān

Saʿy olur kārı hemīşe ʿāḳıluñ
ʿĀdetidür kāhil olmaḳ cāhilüñ

Hem-dem olma cāhil-i bī-ġayrete
Düşmeyesin tā ki çāh-ı ḥasrete

Ehl-i dil ṣoḥbetini ḳılup ṭaleb
Raḥmet-i Ḥaḳḳa bu muḥabbetdür sebeb

Nefs-i şūma uyma kim gümrehdür ol
ʿAḳla uy kim göstere tā ṭoġri yol

Dāniş ehline danış her işüñ
Tā ki senüñ daḫı ola dānişüñ

Ḳavlüñe ṭūr itme ʿahdüne ḫilāf
Rāst-güftār ol sözüñde urma laf

Ḥaḳdan irişen belāya ṣābir ol
Zinhār itme şikāyet şākir ol

Ger görürsen kimse ʿaybından eser
Ḳılma rüsvāy anı setr itmekdür hüner

ʿAybuñı setr itmek isterseñ senüñ
Ġıybetine dil uzatma kimsenüñ

Kizbi terk it söyleme faḥş [u] feşār
Hīme-yi dūzaḫdan olma zinhār

Ḳāniʿ ol Ḥaḳdan irişen niʿmete
Bī-ḳanāʿat gibi düşme zaḥmete

ʿİllet ü ḥıḳd u ḥasedden ḫasta cān
Olma yoḳdur devāsı iy nigān”
[26b]
Ġurre olma ger bulursan ʿizz ü cāḫ
Şākir ol kim daḫı artura ilāh

ʿAyn-ı ʿizzetdür cihānun lezzeti
ʿİzzeti terk eyle fikr it zilleti

Daḫı farż u sünneti eyle edā
Ḳavl-i Aḥmed dürür ol emr-i Ḫudā

Tābiʿ-i şerʿ ol ṭarīḳat isteseñ
Ṭoġrı yol budur ḥaḳīḳat isteseñ

Ger dilerseñ ṭāʿatuñ ola ḳabūl
Tevbekār u ʿāḳıbet-endīşe ol

Tekyelenme ṭāʿat isteseñ bī-ḥisāb
Faż̈l-ı Ḥaḳdandur kişiye feṯḥ-i bāb
[*mefâʿîlün/ mefâʿîlün/feʿûlün*]
Ḳalursa sende böyle ḫ̆āb-ı ġaflet
Düşüñdür ravżа-ı Rıḍvān [u] cennet

Şu kim cemʿ idüben saḳladı māliñ
Zehī aḥmaḳ ki fikr itmedi ḥāliñ

Dün [ü] gün mülk [ü] māla dürüşürler
Biregüler içün ḫ̆oş çalışurlar

Çü her gün zāduñ olur saña ʿāid
Degül midür anuñ mezādı zāid

Ecel gelse yaṭuben zār olursın
Cihān u cāndan bīzār olursın

Saña ol demde kimse çāre bulmaz
Kişiye ṣon peşīmān ışṣı ḳalmaz

Señi iki gözi gibi sevenler
Senüñ üstüne toz ḳondurmayanlar

Ölicek gözüñi anlar yumarlar
İledüp ṭopraġa anlar gömerler

Ḳazup yiri düzeler sana sini
Ḳoyalar ḥaşre dek içinde seni

Tenüñ ṭopraḳ içinde ola pāmāl
Enīsüñ ḳalmaya illā ki aʿmāl

Saña ol demde ne kimse ola yār
Ḫudādan ayrıḳ olmaya muʿīnuñ

Evüñde ola ol gün ulu mātem
İçi dola belā vü miḥnet ü ġam

Derilüp cemʿ olalar cümle yārān
Çaġırup eyleyeler āh u efġān

Nihāyet bir niçe gün yād ideler
Añıcaḳ bir iki feryād ideler

Ṣoñucı aġlamaḳdan uṣanurlar
Cihāna hīç gelmedüñ ṣanurlar

Cihān içre bu sözden ḥaḳ söz olmaz
Ölen ardınca dirler kimse olmaz

Ṣovuḳ olur ölinüñ yüzi iy dil
Añulmaz adı illā bir iki yıl

Cihānı sen daḫı ol vaḳt bilürsin
Cihāna gelmedüñ gibi olursın

İlāhī bize ol demde muʿīn ol
Bizi red itme ḳıl yanuñda ḳabūl

Günāh-ḳāruz ilāhī maġfiret ḳıl
Yazuḳlu ḳullarıñuz merḥamet ḳıl

Mededsüz ḳalmışuz biz yā ilāhī
Mededsüz ḳalanuñ sensin penāhı

[27a]

Bu ḥāl ile bizi öldürme yā Rab
Cihān ḫalḳın bize güldürme yā Rab

Cihān içinde ġāyet çoḳdur aġrāż
Dükenmez çünki andan eyle iʿraż

Ḳo ġayrı göñlüñi Allāha berkit
Dil ü cāndan aña sevgüñi berkit

Ḳo bu ḫalḳı var ehluʿllāh ile ol
Gider ġayrı hemān Allāh ile ol

Yüri dil ḫānesini ḫalvet eyle
Ḥaḳ ile anda dāyim ṣoḥbet eyle

Cihān senden daḫi döndürmediñ yüz
Gözüñ aç denīden el yüv [vü] yum göz

Bu dünyādan saña ne ışşı ola
Çü māniʿdur muḥaḳḳaḳ ṭoġrı yola

Taṣavvūr itme gel yola gidersin
Ki dünyā ile ʿuḳbā cemʿ idesin

Bu ikisin kişi hīç cemʿ idemez
Bu fikri kör [ü] baḫīl pīç idemez

Cihāna geldi niçe ʿāḳıl merd
Bunuñ cemʿine yol bulmadılar ferd

Biri maġribdur biri maşrık iy dil
Ṣanasın bu iki cānibdür iy dil

Pes imdi maşriḳe ger ʿazm iderseñ
Bir adım ger aña ḳarşu giderseñ

Uzarsın ol ḳadar maġribden iy dūst
Baʿīd olursın ol cānibden iy dūst

Ṭutılur ṣanma iki ḳıbleye yüz
Ki bir ḳoltuġa ṣıġmaz iki ḳarbuz

Gönül iki bölünse iş biter mi
Çaṭal olsa ḳazıḳ yire batar mı

Ya bellü bu cihānı iḫtiyār it
Ya var devlet hümāsını şikār it

Ya bellü bu cihān eşġālini gör
Yaḫūd terk it cihānı pādişāh ol

Cihānda gerçi çoḳdur adı ṣūfī
Çıḳarup cübbeyi terk itdi ṣūfı

Velī sen ʿāşıḳ-ı ṣādıḳ olugör
Ḥayāt istersen ölmedeñ öligör

Senüñ ḥaḳḳunda geldi çüñki *mūtū*
Gel imdi meyyit ol *ḳable en-temūtū*

Öligör cānuñı iḥyā iderseñ
Ḳo nefsi cennet-i meʾvā dilerseñ

ʿAbālarñı libās idin palāsı
Ki aṭlās giyenüñ çoḳdur belāsı

Behey miskīn behey miskīn beri gel
Gözüñ aç ḫidmetüñde olma kāhil

Ne[ñe] gerek senüñ ṭūl-u emeller
Neñe gerek bu yaramaz ʿameller

Yüri var iḫtiyār it bir maḳāmı
Göze gösterme aşla ḫāṣ u ʿāmı

Cihān senden cihāndan sen beri ol
Yola gir sen de gerçek yol eri ol
Fāʿilātün / Fāʿilātün/Fāʿilün]
Cennet içün taʿat itme zinhār
Ḳılmasın ʿābid seni endūh-ı nār

Her duʿāda Ḥaḳ rıżāsın ḳıl ṭaleb
Kim ḫalāṣ-ı bendeye budur sebeb

Gülşenī bu pend-i rūḥ-efẕāya gūş
Ṭutmaz illā ol ki var ẕātuñda hūş

Gerçi ḥaḳ söz acı gelür cāhile
Līk ṭatludur[ur] şekerden ʿāḳile
Temmetüʾl-kitāb bi-ʿavniʿllāhiʾl-melikiʾl-vehhāb

[27b]

بسم الله الرّحمان الرّحيم

الحمد لله ربّ العالمين والصّلوة والسّلام على محمّد واله وصحبه اجمعين

Emmā baʿd bilgil kim sülūk ḳaṣd iden ṭālibe gerekdür kim ḫalvet göre bir kişinüñ ḥużūrında kim ol kişi ḫalvete girmiş ola ve anuñ şartların bilür ola. İmdi bir ḫalvetüñ şarṭları baʿżı meşāyiḫ-i kāmil ḳatında ṭoḳuzdur: Biri devām-ı ṭahāretdür. Biri devām-ı ṣavmdur. Biri devām-ı ḫalvetdür. Biri ẕikrdür. Biri devām-ı nefy-i ḫaṭırdur. Biri devām-ı rābıṭa-ı ḳalbdur şeyḫine ve ʿilm-i vāḳıʿatı andan istifāde itmekdür ḥattā ṭālibüñ taṣarrūfı şeyḫüñ taṣarrūfātında maḥv ola. Biri devām-ı terk-i iʿtirāżdur Allāha her nesne kim vārid olmışdur gerekse mużır olsın gerekse nāfiʿ olsın. Biri daḫı ḳıllet-i nevmdur yaʿnī az uyumaḳdur. Ve daḫı suʾālı terk itmekdür. Yaʿnī cennet istemeġi ve cehennemden ṣaḳınmaġı terk itmekdür zīrā ṭālibe mühim olan Allāhdur. İmdi bu ṭokuz şarṭı tafṣīl idelüm. Ḳurʾān ile ve hadīs ile anlara delīl getürelüm tā kim ṭāliblerüñ şevḳi ziyāde ola ve münkirlerüñ inkārı zāʾil ola inşāaʾllāh teʿālā. Geldük imdi evvelki şarṭ devām-ı ṭahāretdür. Gerekdür kim ḫalvetde olan dāyim āb-dest ile ola. Hīçbir sāʿat ḥadeṣle olmaya eger ṣu bulınmaya teyemmüm ide ṣu bulunınca. Nitekim Allāh teʿālā kelām-ı ḳadīminde eydür: [623]والله يحبّ المتطّهرين Ve daḫı Ḥażret-i Resūluʾllāh ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m eydür: [624] ولا يحافظ على الوضوء الاّ مؤمن Yaʿnī ab-dest üzerine olan degüldür illā müʾmīndür. Ve daḫı eydür: [625] الوضؤ سلاح المؤمن Yaʿnī ab-dest müʾminüñ yaraġıdur. Ve İmām Ġazzālī eydür İḥyāda Ḥażret-i Resūldan ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m naḳl ider. *Ḳāle Resūluʾllāh ʿaleyhiʾs-selā:* [626] بنى الا سلام على النّظافت Yaʿnī eydür dīn-i İslām arlıḳ üzerine bünyād oldı dir. Ve daḫı eydür: [627] الطّهور نصف الليمان dir. Yaʿnī īmānuñ yarısı arlıḳdur dir. [28a] Pes eyle olsa gerekdür kim ḫalvetde olan yimek yimeye illā ṭahāret üzerine yiye. Ve daḫı ṣu içmeye ve söz söylemeye ve uyumaya illā ṭahāret ile tā kim ṭahāret-i ẓāhirenüñ bereketiyle ṭahāret-i bāṭıne ve selāmet-i ḳalb ḥāṣıl ola zīrā Ḥaḳ ḥażretinüñ ḥużūrına varmaġa destur yoḳdur illā meger kim ḳalb-i selīm ile vara. *Ḳavluhu ṭeʿālā:* [628] يوم لا ينفع ما ل ولا بنون الاّ من اتى الله بقلب سليم Yaʿnī eydür şol gün kim ḳıyāmet günidür kim ol vaḳtin fāʾide virmez māl daḫı

[623] Bakara 2/222…inneʾllāhe (metinde: vallāhu) yuḥibbuʿl-mutaṭahhirīn…
[624] velā yuḥāfiẓuʿalaʿl-vużūʾi illā muʾminun.
[625] El-vuḍūʾ silāḥuʾl-muʾmini.
[626] Buniyeʾl-İslāmu ʿalaʾn-neẓāfeti.
[627] Eʿṭ-ṭahūru nıṣfuʿl-īmān.
[628] Şuʿara 26/88; Yevme lā yenfeʿu mālun velā benūn illā men etaʾllāhe bi-ḳalbin selim.

oġul ḳız illā meger kim Allāha ḳalb-i selīm ile gele ol vaḳt fāʾide virür dir. İmdi şerīʿat ve ḳānuñ üzre bir kişi kim ẓāhirin pāk itmese ol kimsenüñ bāṭını pāk olmaḳ mümkün degül ṭarīḳatla zīrā ẓāhir bāṭınuñ evvelidür. Evveli pāk olmayınca āḫiri pāk olmaz. Bir kişi ṭahārete müdāvemet itse yaḳīndür kim anuñ ḳalbine envār-ı rabbāniyye münʿakis ola. Andan mirʾāt-ı ḫayāle münʿakis ola. Pes ol kimse göñül göziyle ve daḫı nūruñ aydınluġıyla müşāhede ider ki bāṭında ẓulümātdan neler vardur hergīz andan öñürdi görmemişdür. Geldük imdi ikinci devām-ı ṣavmdur daḫı taḳlīl-i ġıdādur yaʿnī dāyim oruç ṭutup yimeki az yimekdür. Orucun açduġı vaḳtda daḫı şol ḳadar yiye kim açlıḳ aña żarar itmeye ṭoḳlıḳ anı aġır itmeye. İki ṭarafdan ṣaḳına kim biri ifrāṭdur yaʿnī çoḳ yimekdür ve biri tefrīṭdur yaʿnī az yimekdür. Nitekim Allāh teʿālā buyurur: [629] كلو وا شربو و لا تسرفو Yaʿnī eydür yiyüñ içün isrāf itmeñ dir imdi ṣavm luġatda. Ammā ki dirler buradan murād yimekden ṣaḳınmaḳdur ammā yimekden saḳınmaḳ oruç niyetiyle olsa daḫı gökçekdür zīrā bu oruç maḫṣūṣ oldı Allāh teʿālādan bir fażīletle kim mümtāzdur bu oruç ol fażīletle İslāmuñ ḳalan rükünlerinden. Nitekim Allāh teʿālā buyurur: [630] الحسنت بعشر امثالها الى سبع ماٮت ضعف الاّ الصّوم فا نّه لى وان اجزى به Yaʿnī eydür ḥasenāt içün on misl var illā oruç degül ol benüm içündür cezāsın ben virürin dir. Ve daḫı Ḥażret-i Resūluʾllāh: [631] الصّوم مجنّة Yaʿnī oruç ḳalḳandur dir. Pes lābüd nefs ile ve Şeyṭānla mücāhede idene ḳalḳan tā kim İblīsüñ vesvese oḳları batmaya. ʿĪsā ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m eydür: [632] جيعو بطو نكم لعلّكم ترون ا ربّكم بقلوب اعينكم Yaʿnī ḥavāriyyūna eydür ḳarnuñuzı aç ḳoduñ ola kim Rabbünüzi göñül göziyle göresiz. Ammā şöyle gerekdür kim ḳatı aç olmaya şöyle kim açlıḳ zaḥmeti maḳṣūddan girü ḳomaya ve daḫı çoḳ da yimeye şöyle kim ṭoḳluḳ miʿdeyi saḳīl idüp ʿibādetden menʿ itmeye.[28b] Geldük üçünci şarṭ devām-ı sükūndur. Yaʿnī dāyim epsem olmaḳdur. Hergiz nesne söylememek illā Allāhı ẕikretmekdür ḳavlen daḫı fiʿlen. Ve daḫı fikrde olmaḳdur zīrā Ḥażret-i Resūluʾllāh ṣallaʾllāhu ʿaleyhi ve sellem eydür: [633] من كان يؤمن با الله و اليوم الآ خر فليقل خيرا او ليسكت Yaʿnī eydür bir kimse kim Allāha inana ve daḫı ḳıyāmete inana ḫayr söylesin ya epsem olsın dir. Ḫazret-i ʿAlī raḍıyaʾllāhu ʿanh eydür: *El-ḫayru kulluhu mecmūʿun fī erbaʿatin eʾṣ-ṣamtu veʾn-nuṭḳu veʾn-naẓaru veʾl-ḥareketu ve kullu nuṭḳun lā yekūnu fī ẕikriʾllāhi ve huve laġvun ve kullu ṣamtin lā yekūnu fī*

[629] Aʿraf 7/31, Kulū veşrabū velā tusrifū…
[630] El-ḥasenetu bi-ʿaşri emsālihā ilā sebʿi mieti ḍiʿfin illāʾṣ-ṣavmu fe innehu lī ve ene eczī bihī
[631] Eʿṣ-ṣavmu micennetun.
[632] Ecīʿū buṭūnekum leʿallekum terevnā rabbekum bī-ḳulūbi eʿyūnikum.
[633] Men kāne yuʾminu biʾllāhi veʿl-yevmiʾl-āḫiri feʾl-yeḳul ḫayren ev liyeskut.

fikriʾllāhi fe huve sehvun ve kullu nazarin lā yekūnu fī teʿabburiʾllāhi fehiye fetretun. Yaʿnī eydür: Ḫayruñ kullīsi cemʿ olupdur dört ḳısmdur. Biri epsem ṭurmaḳdur. Biri naẓar itmekdür. Biri ḥareket itmekdür. Pes her söz kim Allāhuñ ẕikrinde olmaya ol laġvdur. Her epsem ṭurmaḳ fikrde ṭurmaya sehvdür. Her naẓar ʿibretde olmasa fetretdür. İmdi raḥmet ol kişiye kim sözi ẕikr ola daḫı epsem ṭurması fikr ola naẓarı ʿibret ola ve ḥareketi ʿibādet ola ve daḫı ḫalḳ anuñ elinden ve dil[in]den ḳurtula. İmdi ḳaçan dil sākin olsa ʿabeṣ sözlerden göñül sözlerden işidür. Vaḳtā kim dil söylese göñül epsem olur dil epsem olsa göñül söyler. Geldük imdi dördünci şarṭ devām-ı ḫalvetdür dāyim ḫalvetde olmaḳdur. İmdi vaḳtā kim ḥavāss-i ḫamse-i ẓāhireyi baġlasañ ḥavāss-i ḳalb açılur ḥattā uyanıḳlıḳda ġayrı kimseyi uyḳusunda gördügin görür. Meṣelā uyanıġken nesne görmezsin vaḳtā kim uyusañ ʿaceb nesneler görürsin. İmdi ḳaçan uyanıġlıḳda daḫı ḥavāss-i ẓāhireyi baġlasañ saña bir dürlü ḥavās daḫı açılur ġaybden. Pes andan ötüri Ḫażret-i Resūluʾllāh ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m ol ḫalveti sevdi. Nitekim Ḫirā maġarasında ʿibādet iderdi giceler ve gündüzlerde. Anda nūr görürdi nübüvvet gelmedin on beş yıl öñürdi. Nitekim Cābir bin ʿAbduʾllāhdan rivāyet olınur: *Enneʾn-nebīyye cāverehu fiʾl-Ḥirāʾi şehren felā yeḫrucu min ḫalvetihi illā zālet feyżun ve lāmet ve melālet veʾr-raġbetu min devāʿiniʾl-hedyi bel yekūnu ḫurūcuhu ʿaniʾż-żarūreti fiʾd-dīni keʾl-vuḍūʾi ve ṣalavātuʾl-cumūʿeti veʾl-cemāʿeti.* Yaʿnī Ḫażret-i Resūluʾllāh ʿaleyhiʾs-selām Ḫirā ṭaġında bir ay olurdı hīç ḫalvetden çıḳmadı izālet-i feyż içün tā nefse müteʿalliḳ nesne içün belki çıḳması żarūret-i dīn içün olurdı āb-dest gibi cemāʿat[29a] gibi dir. daḫı Şeyḫ Muḥiʾd-dīn Nevādī eydür: Ḫalvet ve ʿuzlet müstaḥabdur zamān fesāda vardugı zamānda ve daḫı fitne zamānında ki ol āḫir zamāndur. Nitekim Allāh teʿālā buyurur: ففرّو الی اللّٰہ انّی لکم نزیر مبین[634] Yaʿnī Ḫażret-i Resūle ḫaber virür ayıt bunlara kim ḳaçıñ Allāha be-dürüstī ben sizi ḳorkuducıyın dir. Ve daḫı Ṣaʿd bin Ebū Vakḳāṣdan rivāyet olınur eydür: Ḳāle Resūluʾllāh ṣallaʾllāhu ʿaleyhi ve sellem: انّ اللّٰہ یحبّ العبد الغنیّ الخفیّ[635] *Revāhu Müslim veʿl-murādu biʾl-ġaniyyi ʿaniʾn-nefsi.* Yaʿnī eydür: Allāh teʿālā sever şol ḳulı kim ġanī ola daḫı gizlü ola dir. Murād ġınādan ġınā-yı nefsdür. Ve daḫı ʿĀişe[den] rivāyet olınur: *İnnehā kālet evvelu mā bedeʾe Resūluʾllāhi mineʾl-vaḥyi eʾr-ruʾyā el- ṣāliḥetu fiʾn-nevmi ve kāne lā yerā ruʾyen illā cāʾet miṣle feleḳiʾṣ-ṣubḥi ṣümme ḥubbibe ileyhiʾl-ḫalāʾu.* Yaʿnī eydür evvel başlayan Resūla vaḥyden öñdin rüʾyā-yı ṣāliḥaydı. Uyḳuda vaḳtā kim düş görse aña irte aydınlıġı nesne gelürdi. Andan

[634] Zariyat 51/50, Fe-firrū ilaʾllāh innī lekum neẕīrun mubīn.
[635] İnnaʾllāhe yuḥibbuʾl-ʿabdeʾl-ġaniyyeʾl-ḫafiyye.

ṣoñra ḫalveti sevdi varup Ḫirā maġarasında ʿibādet iderdi dir gicelerde ve gündüzlerde. Vaḳtā kim azığı dükense girü Ḫadīceye gelürdi azıḳlanurdı girü giderdi. An olur ki yemegi terk iderdi. *Ebītu ʿinde Rabbi yuṭʿimunī ve yusḳīnī.* Yaʿnī eydürdi Rabbum ḳatında gicelerin baña yidürür ve içürür dirdi. Ḥattā aña nübüvvet gelince anda olurdı. Bir gün Cebrāʾil ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m geldi. İḳrāʾ sūresin getürdi daḫı ayıtdı: *İḳrāʾ* didi. Yaʿnī oḳu didi: Ben ayıtdum: *Mā enā bi-ḳāriin.* Yaʿnī ben oḳuyıcı degülüm didüm dir. Pes beni ḳatılıḳ ḳocdı ḥattā bedenden ṭāḳat gitdi dir. Girü ṣalā virdi daḫı oḳu didi. Ben ayıtdum oḳumaḳ bilmezin didüm. Girü ḳatılıḳ ḳuçdı dir. Girü ṣalā virdi dir. Daḫı: [636] اقرأ با سم ربّك الّذى خلق خلق الانسان من علق İḳraʾ sūresin āḫirine degin oḳudı. Andan Ḥażret-i Resūluʾllāh ʿaleyhiʾs-selām ridāʾsını bek büründi. Ḫatīceye geldi aña gördügin ḫaber virdi. Taḥḳīḳ ben nefsüm üzerine ḳorḳdum. Ḫatīceye eydür: *zemmilūnī zemmilūnī.* Yaʿnī ört beni dir. Ḥattā ʿaḳlı gidüp vecd oldı. Andan girü eydür: Ben nefsüm üzerine ḳorḳdum dir. Ḫatīce eydür: Ḳorḳma beşāret olsın. *Vaʾllāhi mā-yuḥzinukeʾllāhu ebeden.* Allāh teʿālā ebedī seni maḥzūn ḳılmaz dir zīrā sen ṣılā-yı raḥīm idersin. Sen daḫı sözi gerçek söylersin. Sen daḫı ḫalḳuñ içindesin getürürsün. Daḫı ḳonuġı aġırlayıcısın. Daḫı ḥaḳ nesneye yardım idicisin dir.[29b] İmdi Allāh teʿālā ehilleri sever. Eydür: Ḥażret-i Resūluñ ṣıfat-ı ḥamīdesi var iken Allāhdan anı āfāt-ı nefsāniyyeden ṣaḳlamışken kendü nefsi üzerine emīn oldı zīrā nefsümden ḳorḳarın didi. Ḳorḳduġı nefsinüñ helākından degüldi belki fesādından ḳorḳardı. Pes eydürler: Bizden birümüz Allāha yaḳın olmaz aḫlāḳ-ı zemīme bizümle belliyken dirler. Daḫı eydürler: Ḥamāḳatuñ bir nişānı oldur kim riyāżāt ve mücāhede itmedin vesvese-i Şeyṭāndan daḫı ṣıfat-ı zemīme şerrinden emīn ola dirler. Nevādī eydür Müslim şerḥinde: *Emmāʾl-ḫelāʾu fe mudūdun ve huveʾl-ḫalvetu ve hiye şeʾnuʾṣ-ṣāliḥīne ve ʿibādetuʾllāhiʾl-ġāfirīne.* Yaʿnī eydür: Ḫalvet dāyim olur. İmdi ṣāliḥlerüñ daḫı Allāh teʿālānuñ ʿārif ḳullarınuñ ʿādetidür dir ve daḫı Allāh teʿālānuñ zāhid ḳullarınuñ. Ve daḫı Ebû Süleymān Ḥaṭṭānī eydür: Ḥażret-i Resūl ḫalvet ve ʿuzleti sevdügine ḥikmet oldur ki anda firāġ-ı ḳalb bulınur kim tefekküre sebep olur ve daḫı anda göñül ḫuşūʿ buldurur. Pes ol vaḳt kim Ḥażret-i Resūl Ḥirāda olurdı Cābir ve ʿĀişe rivāyet iderler: Cebrāʾil kim ol vaḳt geldi Cebrāʾil bilmedi hemān ol vaḳt aña oḳumaḳ taʿlīm itdi. Aña ḥükm getürmedi. Ve bir rivāyetde daḫı Ḥażret-i Resūldan: *Cāvertu bi-Ḥirāʾe şehren fe lemmā ḳadeytu civārī fesbeṭantu bi-baṭniʾl-vādī fe nūdītu fe neẕartu emāmī ve ḫalfi ve ʿan yemīnī ve ʿan şimālī fe lem erāhū eḥaden summe ñudītu fe naẕartu felem erāhu eḥaden summe ñudītu*

[636] ʿAlak 96/1-2; İḳrāʾ bismi Rabikeʾl-leẕi ḫalaḳ ḫaleḳaʾl-insāne min ʿalaḳ.

fe refaʿtu raʾsi fe izen huve ʿaleʾl-ʿarşi fiʾl-hevāi yaʿnī Cebrāʾilu fe eḫezetni recfetun şedīdetun fe eteytu ḫadicete fe ḳultu dessirūnī dessirūnī fe sabbū ʿayeyyeʾl-māʾe fe unzile yā eyyuheʾl mudessir ḳum fe enẕir. Bir rivāyetde daḫı Cābir Ḥażret-i Resūlʿdan eydür: Mücāvir oldum Ḫirāda bir ay. Vaḳtā kim mücāveretümi tamām itdüm ol dere içinde ṭururken nā-gāh bir āvāz işitdüm. Naẓar itdüm öñüme ve arduma ve ṣaġuma ve ṣoluma hīçbir kimse görmedüm. Andan ol āvāz girü geldi gine kimse görmedüm. Başumı ḳaldurdum nā-gāh hevāda ʿarş üzerinde Cebrāʾili gördüm. Beni ġāyet ditreme ṭutdı. Ḫatīceye geldüm. Ben ayıtdum kim ört didüm. Daḫı üzerüme ṣovuḳ ṣu dökdi. Daḫı bu sūre indi kim [637] يا أيّها المدّثّر قم فأنذر وربّك فكبّر و ثيابك فطهّر āḫirine degin. Geldük imdi Cebrāʾil Ḥażret-i Resūle ḥükm getürmedi. Ḥattā şu kim degin ki riyāżetde mubālaġa itdi ve ḫalveti ziyāde itdi. Ḥattā[30a] anuñ emri ʿālī oldı daḫı şānı ʿaẓīm oldı tebliġi aḥkām daḫı Allāh teʿālādan ḳullarını ḳorḳutmaḳ gelmege lāyıḳ oldı ve daḫı kemālı ziyāde oldı. İmdi bunlar bunca ḫalvet idüp ḫalḳa ḳarışmaḳdan ṣaḳınup dünyādan ve dünyā niʿmetlerinden ṣaḳınduġından ṣoñra oldı. Ve daḫı ḫalveti sevdi ilinden ve şehrinden müfāraḳat itdi. Ve daḫı az nesneye ḳanāʿat itdi. Dāyim Ḥaḳḳa teveccüh itdi ḥattā şuña degin kim Allāh anı ġanī itdi yiyecekden ve içecekden. Ayıtdı ki: *Ebītu ʿinde rabbī* didi. Pes Allāh teʿālā anı rūḥ-ı ḳudsiyyesiyle müʾebbed ḳıldı ve aña ikrām itdi vaḫyle daḫı muʿcizeyle. Pes imdi ḫalvet sünnet-i ilāhīdür Allāh teʿālānüñ ḫāṣlarına enbiyādan daḫı Resūldan daḫı Allāhdan hidāyetdür ṭāliblerine ve daḫı ʿāriflere mutābaḳa itmekle. İbn-i Mesʿūd rivāyet ider: Ḥażret-i Resūldan *ḳāleʾn-nebī ʿaleyhiʾs-selām:* [638] لياتينى على النّاس زمان لا يسلم لدى دين دينه الاّ من فرّ بدينه من قرية الى قرية و من شاهق الى شاهق و من حجر الى حجر كالثعلب Ayıtdı: Ḫalḳ üzerine bir zamān gele ki dīn issi dīnin ḳurtarmaya illā meger dīn ile ḳaça bir köyden bir köye ve bir ṭaġdan bir ṭaġa bir ḳovuḳdan bir ḳovuġa tilki gibi dir. Ol ḳaçan olur yā Resūluʾllāh diyeler. Eydür: Şol vaḳt ola kim ḫalḳ maʿīşetlerin ṭaleb itmeyeler illā maʿṣiyetden ideler dir. Yaʿnī ḥarāmdan dir. Vaḳtā kim o zamān gelse ġurbet ḥelāl olur dir. Ayıtdılar: Yā Resūlʾullāh ġurbet niçe olur kim sen bize olunmak emr itdüñ? Resūl ḥażreti eydür: Vaḳtā kim o zamān gele ḫalḳuñ helākı anası ve atası elinde ola anlar olmasa ḫātunları ve oġlancıḳları elinde ola anlar olmasa ḫaşmı ve ḳavmı elinde ola dir. Ayıtdılar niçün yā Resūluʾllāh? Zīrā az nesneye ḳanāʿat itmezler anı tekellüflere bırāġurlar el irmeyicek nesneye ṣundururlar

[637] Müdessir 74/1-4; Yā eyyuheʾl- mudessir ḳum fe enzir ve Rabbeke fe kebbir ve siyābeke fe ṭahhir.

[638] Le yeʾtīni ʿalaʾn-nāsi zamānun lā yuslemu ledā dīni dīnuhu illā men ferra bi-dīnihi min ḳaryetin ilā ḳaryetin ve min şāhiḳin ilā şāhiḳin ve min ḥucrin ilā ḥucrin keʾs-saʿlebi.

ḥattā anı dīni helāk idicek yirlere bırāġurlar dir. Ve daḫı eydür: [639] خيركم بعد المأتين خفيف الحذ قيل و ما خفيف الحذ قال الّذى لا اهله و لا مال Yaʿnī eydür: Sizüñ ḫayrluñuz iki yüz yıldan ṣoñra ḫafīfüʾl-ḥaẕ ola. Ayıtdılar: Ḫafīfüʾl-ḥaẕ kimdür? Dirler. Ayıtdı: oldur kim anuñ ehli olmaya mālı daḫı olmaya didi. Ḥafīfuʾl-ḥaẕ ḥesābı ḳolay dimekdür. Ve daḫı Cüneyd-i Baġdādī eydür raḥmetuʾllāh: Bir kimse kim dilese dīni selīm ola ve daḫı bedeni selīm ola rāḥat ola ve daḫı göñli[30b] ṣafāyla ola ḫalḳdan ʿuzlet eylesin dir. Ammā şimdi āḫir zamāndur. Ol zamāndan daḫı eşeddür herc [ü] mercdür. Cāhiller ʿālim dirilüp ḫalḳı azdururlar. Ve hem ol zamānda naṣīḥat bulınurdı Allāh içün ve ʿālimlerçün bulınurdı ʿilmleriyle ʿamel iderler ve ṣāliḥler bulınurlardı riyādan ḳaçar ve ʿāşıḳlar ve ʿārifler bulınurdı ṣoḥbetleri ḫāliṣ. Ve şimdi bir zamān oldı kim ʿālimler riyāset ve manṣıb ve dünyāya teveccüh idüp ümerāya mülāzemet iderler. Nefsleri derdi[ne] düşmişdür. Ġāyrı kimsenüñ ve dīnüñ ḳapusı ḳalmamışdur. Ve ṣuleḥā daḫı ʿamellerin riyāyla ve semʿ ile bezeyüp kendüleri ḫalḳa eyü gösterüp dünyāların ẕem idüp ellerinden almaġa teveccüh iderler. Ve nāṣiḥler daḫı ʿavāmuñ nefsine münāsip nesneler naṣīḥat iderler dünyā ʿarżından ötüri. ʿAvām daḫı anlaruñ ḳavlini istemediler belki fiʿllerine uydılar. Nefsleri arzūsına gitdiler. Ṭarīḳ-i Ḥaḳ ḳaldı ve anuñ arzūsı ḳaldı. Pes cāhilleri reʾīs idindiler. Anlaruñ fetvāsına uydılar. Lā-cerem şerīʿat bilinmedi ve ṭarīḳat yürünmedi. Nitekim İbn-i ʿĀmr rivāyet ider: *Ḳāleʾn-nebī ʿaleyhiʾs-selām* [640] ان الله لايقبض العلم انتزاعً ينزعه من النّاس ولكن يقبض العلمأ حتّى اذا لم يترك عالمً اتّخذا لناس رؤسا جهولا فسؤلو فافتوا بغير علم فضلّو و اضّلو Yaʿnī Allāh teʿālā āḫir zamānda ʿilmüñ nefsin götürmez lākin ʿālimi götürür. ʿĀlimleri götürmekle ḥattā ʿālim ḳalmaz cāhilleri reʾīs idinürler. Anlardan nesne ṣorarlar anlar daḫı bilmedin fetvā virürler. Kendüler daḫı azarlar anları azdururlar. Ammā ʿilm ḳalmaz didügi şol ʿālimler ḳalmaz ki ʿilmleriyle ʿamel iderler. Ammā şimdiki zamānda ʿilmiyle ʿamel ider ʿālimler azdur ve ṭarīḳi elden geldigince yürüdibilür anlar daḫı az durur. Degme yirde bulınmaz. Pes ol bulınanlar daḫı dāyim ʿuzletde olup ve ṭaġlar başında olursa ḫalḳ biʾl-külliye ṭarīḳ-i Ḥaḳḳı ḳorlar ve ḍalāleti bidʿati sünnet ṣanup giderler *neʿūzu biʾllāh*. Pes gerekdür dāyim ʿuzletde ve ḫalvetde olmayalar. Gāh ʿuzletde ve gāh ḫalḳ ile iḫtilāṭ ideler tā kim anları ṭarīḳ-i Ḥaḳḳa ḳılāvuzluk eyleyeler. Nitekim Ḥażret-i Resūluʾllah ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m eydür: [641] خالطو النّاس بابدانكم و زايلوهم بقلوبكم Yaʿnī eydür: [31a] ḫalḳa ḳarışuñ

[639] Ḫayrukum baʿdeʾl-miʾeteyni ḫafīfuʿl-haẕi ḳīle ve mā ḫafīfuʾl-ḥaẕi ḳāleʾl-leẕī lā ehluhu ve lā māluhu.
[640] İnneʾllāhe lā yeḳbiżuʾl-ʿilme intizāʿen yenziʿuhu mineʾn-nāsi velākin yaḳbiżuʾl-ʿulemāʾ ḥattā iẕā lem yetruk ʿālimen itteḫeẕeʾn-nāsu ruūsen cehūlen fesuilū feeftev bi-ġayrı ʿilmin fe ḍallū ve eḍallū.
[641] Ḫāliṭuʾn-nāse bi-ebdānikum ve zāyelūhum bi- ḳulūbikum.

bedenüñüzle ammā göñlüñüzle ʿuzlet idüñ dir. Ve daḫı ʿavāmuñ ṭaʿnın ve incitdügin götüreler tā kim ṭarīḳ-i selef-i ʿulemā yürimişdür biʾl-külliye unudulmaya. Nitekim Ḥażret-i Resūluʾllah eydür: [642] المؤمن الّذى يخالط النّاس ويصبر اذاهم didi. Nitekim yuḳaruda beyān itdük. Pes imdi anlaruñ zaḥmetine ṣabr şol vaḳt olur ki riyāżet ve mücāhedeyle tehẕīb-i aḫlāḳ itmiş ola ve anuñ gibi nefs itmiş ola anuñla ṭabīʿatı sükūn bulmış ola. Allāh teʿālā anuñ gibiye ṣabrlar virür rıżāsı içinde ḳılur ġażab ve kīn ve ʿucb ve ḫuşūnet-i ṭabʿ anlardan gider kim pes incitdüklerine daḫı ḳatılmazlar. İmdi gerekdür kim ṭālib olan evvelā cidd [ü] cehd ide tehẕīb-i ẓāhirī ve tehẕīb-i bāṭınī cemʿ ide tā kim anlaruñ cemʿiyle kemāl bula. Pes öyle olsa gerekdür kim ʿulemā-yı muḥaḳḳiḳīn ḫalḳa gāh gāh naṣīḥat ḫaber ideler ve ṭālib olanı terbiyyet ideler. İmdi bu terbiyyetüñde daḫı iki ṭaraf var: Birisi maʿrifetuʾllāh ṣoḥbetin ebedī virmekdür. Nitekim Ḥażret-i Resūl zamānında öyle idi. Ḥażret-i Resūl ʿaleyhiʾs-selām eydür: [643] خذ العلم من افواه الرّجال Yaʿnī ʿilmi aluñ erenler aġzından dir. Yaʿnī maʿrifeti diñleyüp anuñ [ile] ʿamel itmekdür. Nitekim tābiʿīn öyle itdiler. Ammā ḫalvet ile idenler şol ḥadīṯ ile temessük idüpdür. Sevād bin Maʿṣab rivāyet itdi İbni ʿAbbāsdan. *Ḳāleʾn-nebī ʿaleyhiʾs-selām:* [644] من اخلص اربعين صباحا ظهر ينابيع الحكمة من قلبه الى لسانه Yaʿnī eydür bir kimse ḳırḳ ṣabaḥ iḫlāṣ itse ḥikmet çeşmeleri anuñ ḳalbinden diline aḳar. Ve baʿżı daḫı otuz güñ itdiler. Ḥadīṯi ʿAişe ile rivāyet Cābirle temessük itdiler kim yukaruda işitdüñ ki Ḥażret-i Resūluñ ḫalveti Ḥirāda risāletden [öñdin] miydi ṣoñra mıydı? Biz eydürüz kim ʿĀişe sözinden añlanan oldur kim *evvelu bā bedeʾe bihi resūluʾllāhi* didügi ḥadīṯinden kim yuḳaruda işitdügüñden añlanan oldur kim evvel aña rüʾyā-yı ṣāliḥa oldı andan aña ḫalvet sevgilü oldı. Ḥattā nübüvvet geldi zīrā *ṯumme ḥabbebeʾl-ḫalāu* didi. Pes kelime-i *ṯumme tertībuʾt-terāḥi* içün maʿlūm oldı kim ḫalvet bir ḥükm imiş müretteb imiş rüʾyāya. İmdi ol ḫalvet umūr-ı dīniyyeden bir emr oldı yāḫod biz eydürüz ki nübüvvetden öñdin daḫı olur memdūḥdur zīrā Ḥaẕret-i Resūlı Allāh teʿālā ṣaḳlamışdı yaramaz nesnelerden. Nübüvvetden öñürdi daḫı her nesne kim andan olurdı ḳavlen ve fiʿlen ol marżīydi zīrā Allāh teʿālā ʿitāb itdi. Ḥażret-i Resūl şol vaḳtin kim izārın [31b] ḳaldurdı secde içün ṭaş getürdüġi vaḳtda ʿavret açıldı. Nitekim ʿAraplar öyle iderler. Yedi defʿa Ḥaẕret-i Resūla Ḥaḳ tarafından bir nesne yetişdi. Gözlerini belürdüp göge dikdi. Çaġırdı derḥāl ʿavretini örtdi. Andan şonra ʿavretini görmedi. Pes anuñ ḫalveti bir emr olsa kim muḫālif olsa ḍīne gerek nehy olınaydı. Vaḳtā kim olunmasa pes belki anuñ

[642] El-Muʾminuʾl-leẕi yuḫāliṭuʾn-nāse ve yaṣbiru eẕāhum.
[643] Ḫuẕiʾl-ʿilme min efvāhʾr-ricāli.
[644] Men aḫlaṣa erbaʿīne ṣabāḥen ẓahera yenābiʿuʾl-ḥikmeti min ḳalbihi ilā lisānihi.

ḫalveti vesīle ḳılındı Ḥaḳḳuñ kelimesine ve melek ẓāhir olmasına daḫı Ḳurʾān inmesine. Pes bundan bildük kim bu umūr-ı dīniyyeden ibrāmmış bizüm peyġamberümüze çünki mübārek olduysa bize daḫı mübārekdür Ḥaẓret-i Resūla ittibāʿ idüben. Ammā dirlerse niçün aṣḥāb aña meşġūl olmadılar? Biz aña iki vechle cevāb virürüz: Biri budur kim ol vaḳtin İslām ẓaʿīf idi. Pes anlar ẓāhir şerʿuñ aḥkāmına meşġūl olmadılar aña oldılar. Fıḳhdan daḫı iştihāda meşġūl oldılar. Vaḳtā kim şerʿ muḳarrer olduysa varırlar tābiʿīn ve tebeʿuʾt-tābiʿīn aña meşġūl oldılar. Biz daḫı böyle dirüz kim aṣḥāb Ḥażret-i Resūl ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m ṣoḥbetinden oldılar. Bir gün anuñ ṣoḥbetinde oturmaġla anlara maʿārifden daḫı ġarāʾib-i ʿulūmdan nesne ḫāṣıl olurdı ġayrı kimselere bunca ḫalvetlerde ḫāṣıl olmazdı *vaʾllāhu aʿlem.* İmdi vaḳtā kim kendüleri Ḥaẓret-i Resūle teslīm itdiler ve Müslümān olup kendü irādetlerin terk idüp aña ışmarladılar Ḥażret-i Resūla Ḥaḳ tarafından geleni ögürenürlerdi. Añunla ʿamel iderlerdi. Nehy itdüginden yoġlanurlardı. Pes anlaruñ gönline risālet maʿdeninden nübüvvet nūrınuñ ġalebesinden envār-ı ilāhī feyẓ olurdı. Nitekim Şeyḫ Şehābeʾd-dīn Sühreverdī rivāyet ider aṣḥābdan. Ḥaẓret-i Resūl ayıtdı dir: [645] ما صبت الله شيأ فى صدرى الّا وصببته فى صدرى ابيبكر رضى الله عنه Yaʿnī eydür Allāh teʿālā benüm gönlüme bir nesne dökmedi illā ben anı Ebū Bekrüñ gönline dökdüm dir. Pes anlaruñ göñülleri çerāġı nūrlanurdı nübüvvet nurıyla. Ve daḫı anlarda beşeriyyet ṣıfatlarınuñ ḳaranuluġı nūr-ı nübüvvet ile maḥv olup dururdu. Pes anlar muvaḥḥidler ve ʿābidler[32a] ve zāhidler ve ʿārifler olup dururdu. Ve ʿilm-i emelīde rüsūḫ bulup dururlardı. Pes nice ḫalvet ola ki anuñ ṣoḥbetinde muḳāvemet ideydi ya nice ʿaḳl ola kim anuñ ṣoḥbetini terk idüp ḫalvet iḫtiyār ideydi. Belki niceler cidd [ü] cehd itmek gerek kim aṣḥāb anuñ ṣoḥbetinde bulduġına yetişe belki hergīz yetişilmezdi. Daḫı şunlar kim Ḥaẓret-i Resūluñ mübārek ṣoḥbetine yetişmediler anlar anuñ aṣl fiʿline rücūʿ itdiler kim ḫalvet idi zīrā nübüvvet gizliydi ḫalvetle ẓāhir oldı. Nitekim Ḥaẓret-i Resūl ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m eydür: [646] كنت نبيّا و آدم بين المآء و الطيّن Yaʿnī eydür: Ben nebī idim Ādem henüz ṣuyla balçıḳ arasında idi. Pes muḥtāc-ı nübüvvet oldı. Nübüvvet ʿālem-i melekūtdan ʿālem-i şehādete çıḳmaġa ḫalvet ü ʿuzlet[dür.] Gine ancılayın velāyet ancılayın gizlüdür muḥtācdur ẓuhūrında ʿuzlet ü ḫalvete. Nitekim Ḥaẓret-i Resūl eydür: [647] الذّهب و الفضّة النّاس معادن كمعادن Yaʿnī eydür nās maʿdendür altun gümüş maʿdenleri gibidür. Egerçi baʿżı zīreklere ḫāṣıl olur velākin ol nādirdür. *Eʾn-nādiru keʾl-maʿdūmi.* Bilmen gerek kim

[645] Mā ṣabbeteʾllāhu şeyen fī ṣadri illā ve ṣabebtuhu fī ṣadri Ebī Bekrin raḍıyaʾllāhu ʿanh.
[646] Kuntu nebīyyen ve Ādemu beyneʾl-māʾi veʾṭ-ṭīni.
[647] Enʾnāsu meʿādinun ke meʿādeniʾẕ-ẕehbi veʾl- fiḍḍeti.

ḫalvetüñ aslı ṣaḥīḥdur fiʿli nebī ile maʿlūmdur. Ammā bir kişi kim bir kāmil ḳatında ḫalvet itmemiş olsa yāḫod anuñ riʿāyetin idemez ve şarṭların bilmez olsa kendüye tekellüf itse ol kimse kendüye ẓulm itmiş olur. Nitekim Allāh teʿālā buyurur: [648] لا يكلّف الله نفساً الاّ وسعها Yaʿnī eydür: Allāh teʿālā nefse teklif itmez illā güci yetdügine. Ammā bir kişinüñ fehmi yetişmeye ḫalvet esrārına daḫı cemʿiyyet-i ḳalb ve daḫı irādet-i rabbāniyyeye bārī z̲ikri ṣaḳlayup aṣḥāb-ı ḫalvetüñ ḥāllerine ṭaʿn itmesin ve daḫı anlara ḥased itmesin zīrā enbiyānuñ ek̲seri itmişdür. Nitekim Allāh teʿālā Ḳurʾānda İbrāhim Nebīden ḥikāyet ider. *Ḳavluhu teʿālā:* [649] انّى ذاهب الى ربّى Yaʿnī eydür: Ben Rabbüme giderüm. Zīrā pes Allāha gitmekden murād ḫalvetdür. Ve daḫı Mūsā Nebīden ḥikāyet ider. *Ḳavluhu teʿālā:* [650] و واعدنا موسى ثلاثين ليلةً واتممنا ها بعشرٍ İmdi bunlar ḫalvete delālet ider. Geldük imdi ḫalvete giren kişi kendüyi bez̲l idüp mecd olmaḳ gerek. Maḳṣūd idindüginden ġayrıdan ṣaḳınmak gerek. Teveccüh itdügi kimseye ʿāşıḳ olmaḳ gerek. Ve daḫı nefsi anuñ üzerine s̲ābit ola ṭabīʿatı şehvetden pāk ola. Ḳalbi taḳvayla müzeyyen ola. Cevāriḥi ṭāʿatla maʿmūr ola. Ṣadrı nūr-ı İslām ile[32b] meşrūḥ ola ve daḫı aḫlāḳ-ı ḥamīdeyle muttaṣıf ola. Daḫı edeb ve tevāẓuʿ ve meskenet ve ḫuşūʿ üzerine ola. Ve daḫı ḥelāl ola yimesi. Ve daḫı eyle gerekdür kim kereminden riyāżet ve ḫalḳdan ʿuzlet ide. Az yiye ve az uyuya. Ve eti haftada bir kez yiye anı daḫı iñen çoḳ yimeye. Ve loḳmasın küçük eyleye. Vaḳtā kim çiyneye ve ḫużūr-ı ḳalble yiye ve devām-ı z̲ikrle tā kim ẓulmet ve şehvet ol ṭaʿāmdan mündefiʿ ola. Ḫafīfet nesneler yiye tā kim tezcek siñe. Ammā ḫalvete girdüginden ṣoñra yimesinde bir loḳmayı illā bismiʾllāh diye. Aġzına ḳoya daḫı çoḳ çiyneye tā kim siñe. Vaḳtā kim yuta Allāha ḥamd ide. Miʿdede ḳarār itdügi vaḳt birin daḫı illā tā āḫirine degin öyle eyleye. Gine ancılayın ṣu içdügi vaḳtda üç nefesde içe velākin ṣuya ṣabr ide iştāh-ı ḳāzib geçince. Geldik beşinci şarṭ devām-ı z̲ikrdür. Yaʿnī dāyim diliyle ḫużūr-ı ḳalble z̲ikr itmekdür ve ġāyet ḳuvvet ile itmekdür. Şöyle kim z̲ikrüñ e̲seri ṭamarlarına yayıla tā kim göñli yumuşaya ve ḳasāvet gide. Nitekim Allāh teʿālā Ḳurʾānda eydür: [651] فويل للقاسية قلوبهم من ذكر الله Yaʿnī eydür: Veyl şol kimseler içündür kim anlaruñ göñülleri ḳāsīdür yaʿnī ḳatıdur Allāhuñ z̲ikrinden. Pes ḳasāvet ḫud ṭaş ṣıfatıdur. Vaḳtā kim ṭaş ṣınmaz ḳatı olsa illā ḍarb-ı şedīd ile ṣınar. Pes gerekdür kim z̲ikri ḳatı ḳuvvetle ide. İmdi efḍal-ı z̲ikr *lā ilāhe illāʾllāh* dimekdür zīrā bu kelimeyi Ḥażret-i Resūl ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m taʿlīm itdi

[648] Bakara 2/286; Lā yukellifuʿllāhu nefsen illā vusʿaha.
[649] SAffat 37/99; İnnī z̲āhibun ilā Rabbi.
[650] Araf 7/142; Ve vāʿadnā Mūsā s̲elās̲īne leyleten ve etmemnāhā bi-aşrin.
[651] Zümer 39/22; ….feveylün liʿl-k-ḳāsiyeti ḳulūbuhum min z̲ikriʿllāh.

kim *faʿlem innehu lā ilāhe illāʾllāh* . Vaḳtā kim ẕikre müdāvemet itse ḥużūr ile daḫı taʿẓīmle ol ẕikr-i lisān nefse yetişür. Andan ṣoñra ẕikr-i ḳalb yetişür. Andan ṣonra ẕikr-i sır yetişür. Andan ṣoñra ẕikr-i rūḥ yetişür. Andan ṣoñra ẕikr-i ḫaḳīḳiyye yetişür. Ammā ẕikr-i nefs işidilür ḥarfle ṣavtla ẕikr-i lisān işidilür gibi. Ammā ẕikr-i ḳalb fikr ü mülāḥaẓadur. Ammā ẕikr-i sır murāḳabedür mükāşefedür sırr-ı ilāhīçün. Ammā ẕikr-i rūḥ müşāhede-i envār-ı tecelliyātdur. Ẕikr-i ḫafī maʿānī-i envār-ı cemāl-i ẕātdur maḳṣad-ı ṣıdḳda. Vaḳtā kim ṭaleb-i ẕikr ḳalbine yetişe gönül ẕikrle muṭmaʾin olur. *Ḳavluhu teʿālā:* ألا بذكر الله تطمءنّ القلوب[652] Yaʿnī āgāh oluñ kim ẕikruʾllāhla göñül muṭmaʾin olur. Pes gönül ẕikrde muṭmaʾin olsa ṭālib Allāhla üns ṭutar. Ḫalḳdan ʿuzlet ider ḥattā ẕikre meşġūl olur. Pes şeyḫ emr ider kim ẕikr-i lisānı terk ide Allāha teveccüh ide ḥattā aña ḥayāt-ı ḫaḳīḳī ḥāṣıl olınca. Nitekim Bāyezīde suʾāl itdiler maʿrifetüñ [33a] ḫaḳīḳatından ayıtdı: *El-ḥayātu bi-ẕikriʾllāhi.* Yaʿnī Allāhuñ ẕikriyle ḥayāta yetişmekdür. Cehlüñ ḫaḳīḳatından suʾāl itdiler ayıtdı: *El-ġafletu min ẕikriʾllāhi.* Yaʿnī Allāhuñ ẕikrinden ġāfil olmaḳdur. Pes Allāh teʿālā ḳalbi ẕikri vāsıṭa[sı]yla ṣāliḥ ḳıldı. Ẕikrle ġıdalanurdı. Daḫı ẕikrle ḳuvvet virdi. Daḫı göñle Allāh teʿālā ḳuvvet muḥabbet idüp naẓar itmek dilese anı ẕikre yaḳın eyler. Daḫı peyġamberleri maḳām-ı nübüvvete yetişdürmek dilese kendü zamānlarında ve evliyāyı velāyete yetişdürmek dilese anlaruñ ḳalbine ẕikri muṣallāt ḳılar tā kim göñülleri nūr olup ve nūrları ẓāhir ola ve taṣarrufları maʿlūm ola. İmdi kelimeyi Allāh teʿālā Ḳurʾānda añmışdur: اذا قيل لهم لا اله الاّ الله يستكبرون[653] Ḳaçan bu münāfıḳlara dinülse *lā ilāhe illāʾllāh* diyüñ diyü tekebbürlük iderlerdi. Ve daḫı فاعلم انّه لااله الاّ الله[654] dir. Pes maʿlūm oldı kim bu ism esmānuñ evvelisidür. Fāʾide yöninden daḫı efḍaldur ʿāmel yöninden. *Ḳāle Resūluʾllah ṣallāʾllāhu ʿāleyhi ve sellem:* افضل الذّكر لااله الاّ الله[655] Ve daḫı Allāh teʿālā eydür: ولذكر الله اكبر[656] Yaʿnī Allāhı ẕikr itmek uludur dir. Sehl-i Tüsterī raḥmetuʾllāh eydür: *Leyse liḳavli lā ilāhe illāʾllāh illāʾt-tanaẓuru illā vechiʾllāhi* Yaʿnī eydür: Bu kelime içün s̱evāb yoḳdur illā Allāh teʿālānuñ dīdārın görmekdür dir. Cennet aʿmāl-ı sevābdur dir. Daḫı eydür: Bir müʾmin ki günde biñ kez *lā ilāhe illāʾllāh* dise her didüġinde bir günāh gider. Yaʿnī ʿārifler eydür: *Lā ilāhe illāʾllāh* diyen kişi dört nesneye muḥtācdur: Biri taṣdīḳdur biri taʿẓīmdür biri ḫalvetdür biri ḥürmetdür. Eger ol dīnüñ

[652] Raʿd 13/28 …..elā bi-ẕikriʾllāhi taṭmeinnüʾl-ḳulūb.
[653] Saffat 37/35; İẕā ḳīle lehum lā ilāhe illāʾllāhu yestekbirūn.
[654] Muhammed 47/19 faʿlem ennehū lā ilāhe illāʾllāh.
[655] İbn-i Mace, Sünen, Edeb, 55; Efḍaluʾz-ẕikri lā ilāhe illāʾllāh.
[656] ʿAnkebut 29/45; ….ve le ẕikruʾllāhi ekber.

taṣdīḳi olmasa münāfıḳdur. Eger taʿẓīmi olmasa mübtediʿdur. Eger ḫalveti olmasa murāʾīdür. Eger ḥürmeti olmasa fāsıḳdur. İmdi Allāh teʿālānuñ ẕikri farż idüpdür müʾminlere ve muḥiblere. *Ḳavluhu teʿālā:* [657] فا ذكر الله قيام و قعودً و على جنوبكم Yaʿnī eydür: Allāhı ẕikr eyleñ uru dururken ve daḫı otururken ve daḫı yanın yatarken dir. İmdi Allāh teʿālā ḳullarına hīçbir nesne farż itmedi illā anlaruñ içün ḥadd-ı maʿlūm ḳodı. Bu kelime içün ḥadd-ı maʿlūm yoḳdur her ne vaḳt olursa itmek gerek. Ve daḫı anı şöyle şevḳ ile itmek gerek kim anuñ nūrıyla cemīʿ aʿżā münevver ola ve anuñ dāvıyla kesāfet-i cism żāil ola ḫuşūnet-i aṣliyye zāʾil ola ve kedūret-i beşeriyye ve sıḳlet-i türābiyye götürüle tā kim anuñla ḳalb mükevvenāt-ı arżiyyeden semā-yı rubūbiyyete[33b] ḳalḳa. Ve daḫı bu ẕikri şol ḳadar şevḳ ile ve şiddet ile itmek gerek kim andan ʿaḳl zāʾil ola. Nitekim Ebū Saʿīd el-Ḫudrī rivāyet ider: *Ḳāleʾn-nebī* ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m: [658] اكثر و ذكر لا اله الاّ الله حتّى يقولون مجنون Yaʿnī eydür: Lā ilāhe illāʾllāh ı şol ḳadar çoḳ diyüñ ki size delü diyeler dir. [659] سير و سبق المفرّدون قيل منهم يا رسول الله قال اللّزين اهتزو بذكر الله حتّى وضع الذّكر اوزارهم فود القيمة خفافً Yaʿnī eydür: Ḥażret-i Resūl aṣḥāba yürüñ kim müferridler öñürtdiler. Ayıtdılar: Müferrid kimdür yā Resūlʾllāh? Ayıtdı: Şunlardur kim Allāh teʿālānuñ ẕikrinde ḥareket iderler ḥattā anlaruñ güñāhlarından döke dir. Ve daḫı Allāh teʿālā eydür: [660] انا مع عبدى ما ذكرنى وتحرّك بى شفتاه Yaʿnī eydür: Ben beni ẕikr iden ḳulumlayum. Anuñ dudaġı benümle ḥareket ider. Ve daḫı Sābit el-Bünānī eydür raḥimehuʾllāh: Ben bilürüm Allāh teʿālā ne vaḳt beni añar dir. Ayıtdılar: Ne bilürsin didiler. Ayıtdı: Allāh teʿālā idüpdür: [661] فاذكرونى اذكركم Yaʿnī añuñ beni ben daḫı sizi añam dir. Pes ne vaḳt kim ben anı añam ol beni añar dir. Ve daḫı Ḥażret-i Resūla ṣorarlar ḳanḳı ʿamel efḍaldur diyü [662] ان تموت و لسانك رطب بذكر الله Yaʿnī eydür: Olasın şol ḥālde kim senüñ dilüñ yaş ola Allāhuñ ẕikriyle dir. Ve daḫı İbn-i ʿAbbāsdan rivāyetdür. *Ḳāle Resūluʾllah ṣallaʾllāhu ʿaleyhi ve sellem:* [663] يفتح الله ابواب الجنّة و ينادى مناد من تحت العرش ايّها الجنّة انته و كلّما فيك من النّعم Yaʿnī eydür: Allāh teʿālā cennetüñ ḳapuların açar daḫı ʿarş altında bir çaġrıcı çaġırur. Eydür: İy cennet sendeki ne ḳadar niʿmet varsa kimüñdür dir. Cennet daḫı çaġırur eydür: Bendeki niʿmet ne ḳadar var ise *lā*

[657] Nisa 4/103;…..feẕkuruʾllāhe ḳıyamen ve ḳuʿūden ve ʿalā cunūbikum.
[658] Ekṣiru ẕikra lā ilāhe illāʿllāh ḥattā yeḳūlūna mecnun.
[659] Sīru sebeḳaʾl-muferridūne ḳīle menhum yā resūluʾllāh ḳaleʾl-lezīne ihtezū bi zikriʾllāhi ḥattā vuḍiʿe ẕikru evzārehum fevdeʾl-ḳiymeti ḫafāfen.
[660] Ene meʿe ʿabdi mā ẕekereni ve taḥerreke bi şefetāhu.
[661] Bakara 2/152;…feẕkurūnī eẕkurkum.
[662] En temūte ve lisānuke raṭabun bi ẕikriʾllāhi.
[663] Yeftaḥuʾllāhu ebvābeʾl-cenneti ve yunādī munādin min taḥtiʾl-ʿarşi eyyuheʾl-cennetu enti ve kullemā fīki mineʾn-niʿemi.

ilāhe illāʾllāh ehli içündur dir. Ve daḫı ben ol kelime ehlinüñ müştāḳıyum dir. Ve daḫı ben ṭaleb itmezin illā ol kelime ehlin dir. Ve daḫı baña girmez illā ol kelime ehli girer dir. Ve daḫı ben maḥrūmındur şol kimse kim *lā ilāhe illāʾllāh* dimez. Ve daḫı āvāz-ı cehennem işidüp eydür: Ben daḫı bendeki ʿaẕāb ne ḳadar varsa olmaz illā şol kimseye olur kim *lā ilāhe illāʾllāh* kelimesine münkir ola dir. Ve daḫı ṭaleb itmezin illā bu kelimeyi yalanyanı ve daḫı ben ḥarāmun bu kelimeyi diyene dir. Andan şoñra Allāhuñ raḥmeti gelür. Eydür ki: Ben *lā ilāhe illāʾllāh* ehlünüñ kim dir daḫı ben aña yardımcıyum dir. Ve daḫı ben anı ʿālem üzre tafḍīl iderin dir. Ve daḫı ben ol kelime ehlinüñ muḥibbiyüm dir. Ve daḫı İbn-i ʿÖmerden rivāyet olınur. *Ḳāle Resūluʾllāh ʿaleyhi ve sellem:* [34a] [664] ليس على اهل لا اله الاّ الله وحشته فى الموت ولا عند النشور وكافى انظر الى اهل لا اله الاّ الله عند النّفخة ينفضوا شعورهم من التّراب ويقول الحمد لله اللّذى اذهب عنّا الحذن Yaʿnī eydür: *Lā ilāhe illāʾllāh* ehliçün vaḥşet yoḳdur öldüġi vaḳt ve daḫı ḳıyāmet ḳopduġı vaḳt *keenne* ben naẓar iderin ol kelime ehline şorulduġı vaḳtin ḳalḳarlar ḳılların ṭopraḳdan silkerler. Daḫı eydür şükr ol Allāha kim bizden ḥüzni giderdi. Ve daḫı baʿżı kāmiller eydürler: Allāh teʿālānuñ [665] اذا الشّمس كوّرت و اذا النّجوم انكدرت didügi ḳavlinde ḥikmet olur kim *lā ilāhe illāʾllāh* kelimesinüñ nūrı tecellī ider. Daḫı anuñ nūrı ḳatında güneş nūrı ve yıldızlar nūrı maḥv ider dir zīrā anlaruñ nūrı mecāzīdur ve bu kelimenüñ nūrı ḥaḳīḳīdur zīrā ol vācibüʾl-vücūd nūrıdur. İmdi mecāz ḫud bāṭıl olur ḥaḳīḳat ḳatında. Nitekim Allāh teʿālā eydür: [666] كلّ شىءٍ هالك الاّ وجهه Yaʿnī her nesne helāk olıcıdur illā anuñ vechi degül. Geldük imdi bu ẕikrüñ şerāʾiṭindendür kim ṭahāret-i kāmile üzerine ideler ve daḫı oturduḳları yir pāk ola ve daḫı dizin çeküp otura yāḫod ḳıbleye ḳarşu baġdaş ḳura ellerin uyluḳları üzerine ḳoya yāḫod ṣol elinüñ için ṣaġ elinüñ arḳasına ḳoya. Nitekim Ḥażret-i Resūl ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m eyle iderdi. Ve daḫı gözlerin yuma ve ḳalbini ḥāżır ḳıla ve cemīʿ ḫavāṭırı nefy eyleye. Ẕikrüñ maʿnāsın mülāḥaẓa eyleye. Ẕikrüñ maʿnāsı ʿārifler ḳatında budur kim: *İnne leyse fiʾl-vücūdi sivāʾllāhi.* Yaʿnī *lā mevcūda illā Hū.* Ammā ẕikrüñ evvelki şarṭı ve hem olur şarṭı oldur kim anı aña şeyḫ telḳīn ider zīrā telḳīnle olıcaḳ fāʾide virür. Nitekim Ḥażret-i Resūldan alurlar Şeddād bin Evs rivāyet ider. Eydür: ʿUbāde bin Sāmit bile idi Ḥażret-i Resūluñ [667] هل فيكم غريب Yaʿnī eydür: Sizde ġarīb var mıdur yaʿnī ehl-i kitābdan

[664] Leyse aʿlā ehli lā ilāhe illāʾllāh vaḥşetun fiʾl-mevti ve lā ʿindeʾn-nuşūri ve kāfī el-naẓaru ilā ehli lā ilāhe illāʾllāh ʿindeʾn-nefḫati yenfaḍḍū şuʿūruhum mineʾt-turāb ve yeḳūluʾl-ḥamdu liʾllāhiʾllezī eẕhebe ʿanneʾl-ḥazene.

[665] Tekvir 82/1-2; İzeʿş-şemsu küvviret ve izeʿn-nucūmun kederet.

[666] Kasas 28/88; …Kullu şeyin hālikun illā vecheh.

[667] Hel fīkum ġarībun.

kimse var mıdur dir. Ayıtduk kimse yoḳdur didük. Bize emr itdi. Ḳapuyı kilīdleñ diyu ayıtdı: [668] فقال ارفعو ايديكم فقولو لااله الاّ اللّه فرفعنا ساعة ثمّ وضع رسول اللّه ثمّ قال رسول اللّه الحمد للّه اللّهمّ انك بعستنى بهذه الكلمة وامرتنى بها و وعدتنى الجنّت انّك لا تخلف الميعاد و ثمّ قال ابشر انّ اللّه قد غفر لكم Yaʿnī eydür: Vaḳtā kim biz ḳapuyı kilīdledük daḫı bize ayıtdı: Elünüzi ḳaldıruñ daḫı ayduñ *lā ilāhe illāʾllāh* . Biz daḫı bir zaman elümüzi ḳaldurduḳ andan ṣoñra [34b] Ḥażret-i Resūl elini eşiġe ḳodı daḫı ayıtdı: *Elḥamduliʿllāh* ki iy Çalabum sen baña virüpdüñ bu kelime ile ve daḫı bu kelimeyi baña emr itdüñ ve daḫı cenneti baña vaʿde eyledüñ. Be-dürüstī sen vaʿdeñe muḫālefet eylemezsin. Andan ṣoñra ayıtdı: Beşāret olsın size Allāh teʿālā sizi yarlıgadı dir. Ve daḫı rivāyet olınur ʿAlīden raḍıyaʾllāhu ʿanh. Bir gün eydür: Yā Resūluʾllāh [669] دلّنى دلّنى الى اقرب الطرق الى اللّه و اسهلها علا عبادت و افضلها عند اللّه فقال رسول اللّه صلّى اللّه علىه و سلّم يا على بمداومته ذكر اللّه تعالى فى الخلوة فقال على رضى اللّه عنه هكذا فضيلت الذّكر كلّ النّاس ذاكرون فقال يا على لا تقوم السّاعت على وجه الارض حتّى يقول اللّه غقال على كيفه اذكر يا رسول اللّه قال غمض يمنك وا سمع منّ ثلاث مرّات ثمّ قلها انت ثلاث مرّات وانا اسمع Yaʿnī bir gün ʿAlī eydür: Yā Reṣūluʾllāh delālet it baña yol ki Allāha yaḳın ola daḫı ʿibādeti güzel ola ve daḫı Allāh ḳatında efḍal ola. Ḥażret-i Resūl ayıtdı: Yā ʿAlī senüñ üzerine olsın dāyim Allāhı ẕikr itmeñ ḫalvetlerde dir. Alī daḫı eydür: Ẕikrüñ fażīleti böyledür her kişi anı iderler dir. Ḥażret-i Resūl ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m eydür: Ḳıyāmet ḳopmaz mādemki yer yüzinde Allāh Allāh dir kimse ḳala didi. Andan ṣoñra ʿAlī eydür: Nice ẕikr ideyin yā Resūluʾllāh dir. Ḥażret-i Resūl eydür: Gözlerüñ yum benden işit üç kez andan ṣoñra üç kere sen daḫı di ben işideyin didi. Pes üç kez Ḥażret-i Resūl didi ʿAlī işitdi ve üç kez ʿAlī didi ol daḫı işitdi. Andan ṣoñra ʿAlī Ḥüseyne telḳīn itdi ve ol daḫı Zeyneʾl-ʿĀbidīn ḥażretlerine telḳīn itdi ve ol daḫı Serīr Seḳātīye telḳīn itdi ve ol daḫı Cābir Maġribīye telḳīn itdi ve ol daḫı sulṭānüʾl-meşāyiḫīn Seyyid Hüseyin Aḫlāṭīye telḳīn itdi ve ol daḫı sulṭānüʾl-ʿulemāʾiʾl-ʿārifīn mürşiduʾṭ-ṭarīḳat bedrüʾl-millet veʾd-dīn Şeyḫ Bedreʿd-dīn Simāvī ḳaddesaʾllāhu rūḥuhu el-ʿzīz aña telḳīn itdi. İmdi bunlar ol kāmillerdür ki yüz yıl başında gelüp dururlar. İmdi şol ẕikr kim telḳīn ile olmaya aña ẕikr-i taḳlīd dirler atadan ve anadan ve birbirinden işidilme gibi. Bu ẕikrden daḫı sevāb ḥāṣıl olur ve kişiyi daḫı küfrden ḳurtarur velākin

[668] Fe kāle irfeʿū eydīyekum fe ḳūlū lā ilāhe illāʿllāh fe refaʿnā sāʿeten ṣumme vaḍeʿe Resūluʾllāh ṣumme ḳāle Resūluʾllāh elḥamdu liʾllāh Allāhumme inneke beʿastenī bihāẕihiʾl-kelimeti ve emertenī bihā ve vāʿadtenīʾl-Cennete inneke lā tuḫlifuʾl-miʿād ve ṣumme ḳāle ebşirū inneʾllāhe ḳad ġafere lekum.

[669] Dellenī dellenī ilā aḳrabiʾṭ-ṭuruḳi ilāʾllāhi ve eshelihā ʿalā ʿibādetin ve efḍalihā ʿindeʾllāhi fe ḳāle Resūluʾllāhi ṣallāʾllāhu ʿaleyhi ve sellem yā ʿAlī bi-müdāvemetihi ẕikraʾllāhi teʿālā fiʾl-ḫalveti fe kāle ʿAlīyun raḍıyaʾllāhu ʿanhu hakeẕā fażīletüʾẕ-ẕikri kulluʾn-nāsi ẕākirūne fe ḳāle yā ʿAlī lā teḳūmuʾs-sāʿetu ʿalā vechiʾl-arżi ḥattā yeḳūluʾllāhu fe ḳāle ʿAlī keyfe eẕkuru yā Resūluʾllāh ḳāle ġammiż yemīneke vesmaʿ minnī selāse merrāt ṣumme ḳulhā ente selāse merrāt ve ene esmeʿu.

andan velāyet ve maʿrifet-i ḥaḳīḳī ḥāṣıl olmaz. Ammā şol ẕikr kim bir şeyḫüñ telḳīniyle ola anuñ gibi ẕikr mürīdüñ ḳalbine eṣer ider zīrā ol ẕikr velāyetüñ toḫmıdur. [35a] Vaḳtā kim şeyḫ[den] mürīdüñ ḳalbi yirine ṣaḥīḥ ṣıdḳ iḫlāṣ ile şeyḫüñ velāyeti güneşi ṭoḳunsa pes anuñ maʿrifeti ve mükāşefesi ve velāyeti yemişleri biter Allāhun destūrıyla. Vaḳtā kim mürīd şeyḫden ẕikr telḳīn almaḳ dilese eyle gerekdür kim āb-dest ala belki ġusl eyleye. Nitekim Ḥażret-i Resūl ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m zamānında kendüleri teslīm idüp İslāma geldükleri vaḳt İslām niyetine ġusl iderlerdi. Andan ṣonra Resūl ḥażreti ẕikri telḳīn iderdi. Gine ancılayın mürīd daḫı telkīn vaḳtinde ġusl iderdi ġafletden çıkup selāmete girmek niyetine. Pes ġusldan fāriġ olduġından ṣoñra gele şeyḫüñ öninde diz çöküp epsem ola. Şeyḫ aña tevbe virüp vaṣiyyet ide ḥāline münāsib. Ve daḫı göñlini ḥāżır eyleye şeyḫ göñline. Daḫı sırla mürāḳabe eyleye. Ḥattā şeyḫ *lā ilāhe illāʾllāh* diye bir kere mürīd anı diñleye göñliyle maʿnāsını fehm ide şol ḥaşyetden kim nefy eyleye *Lā ilāhe* ile. Ḫavāṭıruñ küllīsini Allāhuñ adıyla iṣbāt ide. Ḥażret-i ilāhiyye yaʿnī maḳṣūd yoḳdur ve daḫı maḥbūb yoḳdur illāʾllāhdur diye. Andan ṣoñra mürīd daḫı diye ḥużūr-ı ḳalb ile. Andan ṣoñra şeyḫ bir daḫı diye mürīd diñleye ve mürīd daḫı girü diye andan ṣoñra şeyḫ elin ḳaldıra anuñçün duʿā ide. Budur: *Allāhumme ḫuẕ minhu ve teḳabbel minhu veftaḥ ʿaleyhi ebvābe kulli ḫayrin kemā feteḥtehu ʿalā enbiyāike ve evliyāike* diye. Ve andan ṣoñra ṭālibe eyle gerekdür kim Ḥaḳḳa cid ile ṭālib ola. Muḥib ola. Ḥaḳḳuñ viṣālına müştāḳ ola liḳāsına cemīʿ ḥālde yaʿnī belāda ve ḫˇoşluḳda. Nitekim ḫaberde gelmişdür ol ḳoġurılan ḳıyāmet güninde cennete şol kimsedür kim Allāha ḥamd ide dir. Nitekim Ḥażret-i Resūl ʿaleyhiʾs-selām buyurur: [670] اذا احبّ اللّٰه عبدً ابتلاه فان صبر اجتباه فان رضی اصطفاه و قال(عسم) وقال ما انتم قال مؤمنون فقال ما علامت ایمانکم قالو نصبر علی البلاء ونشکر علی الرخاء و نرضی بمواقع القضاء قال مؤمنون و ربّ الکعبة Yaʿnī eydür: Müʾminlersiz Kaʿbenüñ Tañrısı ḥaḳḳı ve daḫı Allāh teʿālā ḳaçan bir ḳūlı sevse anı mübtelā ider. Eger ṣabr eylese anı begenür. Razı olsa anı ḳulları ortasında arındırır. Ve daḫı Ḥażret-i Resūl ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m aṣḥāba eydür: Siz kimsiz? Didiler: Müʾminlerüz didiler. Ayıtdı: Īmānınuzuñ nişānı nedür didi. Ayıtdılar: Belāya ṣabr iderüz ve ucuzluġa şükr iderüz Allāhuñ ḳażāsına razı oluruz didiler. Ayıtdı: [35b] Müʾminlersiz Kaʿbenüñ Tañrısı ḥaḳḳı didi. Cüneyd-i Baġdādī raḍıyaʾllāhu ʿanh eydür: *El-belāu sirācuʾl-ʿārifīn ve iḳāẕuʾl-murīdīn ve helākuʾl-ġāfilīn*. Yaʿnī eydür: Belā ʿāriflerüñ çerāġıdur mürīdlerüñ uyandurıcı[sı]dur ġāfillerüñ helākıdur dir. ʿAṭā eydür

[670] İẕā eḥebbeʾllāhu ʿabden ibtelāhu fein ṣabera ictebāhu fe in raḍiye isṭafāhu ve ḳāle aleyhiʾs-selām ve ḳāle mā entum ḳāle muʾminūne fe ḳāle mā ʿelāmetu īmānikum ḳālū naṣbiru ʿalaʾl-belāʾi ve neşkuru ʿaleʾr-raḫāʾi ve nerḍā bi-mevāḳiʿiʾl-ḳaḍāi fe ḳāle muʾminūne ve Rabbuʾl-Kaʿbeti.

raḥmetuʾllāh ʿaleyh: *Tebeyyene ṣidḳuʾl-ʿabdi mimmen kezebe fī evḳātiʾl-belāi veʾr-raḫāʾi fe men sekene fī eyyāmiʾr-raḫāʾi ve cezeʿe fī eyyāmiʾl-belāʾi fe huve mineʾl-kāzibīn.* Yaʿnī eydür: Ḳuluñ gerçekligi ve yalanlıġı bellü olur belāda ve daḫı sebüklükde. Bir kimse kim sebüklükde epsem olsa belāda incinse ol yalancılardandur. Pes gerekdür kim ṭālib cemīʿ ḥāletde Allāha teveccüh ide. Teveccüh bir dürlü ola ki belāda daḫı ziyāde ola ve ẕikre ḳatı meşġūl ola. Ẕikr nūrıyla gönli münevver ola. Belā aña ḳalan vaḳt gibi ola zīrā Allāh teʿālā göñlini münevver ḳılur ẕikr nūrıyla. Nitekim gökleri ve yirleri ferişteleri nūrıyla ve güneş nūrıyla ve ay ve yıldızlar nūrıyla münevver ḳıldı. Gine ancılayın ʿārifler göñlin nūrlandurdı esmāsı ve ṣıfatı nūrıyla. Pes esmānuñ ziyāde nūrlısı *lā ilāhe illāʾllāh* dimekdür. Vaḳtā kim ẕikr nūrı ḳalb nūrıyla birikse ḳalbe bir ṣıfat ḥāṣıl olur ki hergiz andan ayrılmaz. Anuñla dürlü dürlü nesne görür ġāʾibden. Nitekim ẓāhirde bir nesne görmek dileseñ aña iki nūr gerek: Biri göz nūrıdur ve biri ṭaşradandur ki güneş gibi ay gibi ve çerāġlar gibi. İmdi vaḳtā kim göñül tafṣīlle nūrlansa aña göñül gözi dirler. Ve daḫı ẕikr nūrıyla koşulsa ol kimse ġāibden dürlü dürlü nesneler görür. Ve daḫı ʿilm ḥāṣıl olur kim kesble olmaz ve müṭālaʿayla olmaz. Nitekim Ḥażret-i Resūl eydür: [671] من عمل بما علم ورثه الله علم ما يعلم Yaʿnī eydür: bir kimse ʿamel itse bildügiyle Allāh teʿālā aña ʿilm virür kim hergiz anı ol bilmemişdi. Pes ẕikr ḥikmetler ḥāṣıl ider kim nihāyet yoḳ *vaʾllāhu aʿlem.* Geldük imdi altıncı şarṭ nefs-i ḫavāṭırdur. Ḫāṭıra gelenleri gidermekdür. İmdi bu ġāyet eşeddür mücāhede ehline zīrā anlaruñ kimisin Şeyṭān getürür. Nitekim Allāh teʿālā buyurur: [672] قل اعوذ بربّ النّاس ملك النّاس اله النّاس من شرّ الوسواس الخنّاس الّذى يوسوس فى صدور النّاس من الجنّت و النّاس Yaʿnī eydür: Yā Muḥammed ṣaḳınuñ nāsuñ Rabbine daḫı nāsuñ pādişāhına daḫı nāsuñ Tañrısına vesvāsuñ şerrinden yaʿnī Şeyṭānuñ şerrinden kim ol ḫannāsdur yaʿnī rücūʿ idicidür. Yaʿnī eydür: Şeyṭān ādem oġlınuñ[36a] ḳalbi üzerine ḫortumın ḳor. Vaḳtā kim Allāhı añsa gider. Girü ġāfil olsa girü rücūʿ ider getürür. Anuñ gibi ḫannās ki vesvās ider ḫalḳuñ ḳalbine bir kelām-ı ḫafī ile kim anuñ mefhūmı ḳalbe ulaşır velākin andan ḥarf ve ṣavt işidilmez. Ve daḫı Allāh teʿālā eydür: [673] انّ النّفس لا مّارت بالسّوء Yaʿnī nefs ki emr idicidür yaramaz nesneye dir. İmdi bilmeñ gerek kim ḳalbe ḫavāṭırdan gelüp düşen ḳaç dürlüdür ve andan niçe ṣaḳınmaḳ gerek. İmdi bilüñüz kim mücāhede ḳatında ḫavāṭır dörtdür: Biri ḫāṭır-ı Ḥaḳdur. Biri ḫāṭır-ı melekdür. Biri ḫāṭır-ı nefsdür. Biri ḫāṭır-ı

[671] Men ʿamile bimā ʿشlime verişehuʾllāhu ʿilme mā yeʿlemu.

[672] Nâs 114/1-6; Ḳul eʿūzu bi-rabbiʾn-nās meliʾn-nās ilāhiʾn-nās min şerriʾl-vesvāsiʾl-ḫannās ellezī yuvesvisu fi ṣudūriʾn-nās mineʾl-cinneti veʾn-nās.

[673] Yusuf 12/53;…İnne nefse le-emmārete biʾs-sūʾi.

Şeyṭāndur. Ammā ḫāṭır-ı Ḥaḳ bir ʿilmdür ya mücerred tenbīh-i ilāhīdür hīç kimse vāsıṭa olmaz. Ammā ḫāṭır-ı melek ṭāʿata ḳondurmaḳ ve ḫayrlara raġbet itdürmek maʿṣiyetlerden ve mekrūhlardan ṣaḳındurmakdur. Ammā ḫāṭır-ı nefsānī dünyāya meyl idürmek ve manṣıblara ve riyāsete ve dünyā büzürklerine meyl idürmekdür. Ve daḫı aña bāṭıl delīl getürüp göñlin aña muṭmaʾin itmekdür. Ammā ḫāṭır-ı Şeyṭānī maʿṣiyetlere ve menhī ve mekrūh nesnelere meyl itdürmekdür. ammā ḫaṭır-ı Ḥaḳ ile ḫāṭır-ı melek ortasında farḳ nedür diseler biz eydürüz ḫāṭır-ı Ḥaḳḳı hīçbir nesne bozamaz cemīʿisinüñ üzerine ġālib olur. Yaʿnī cemīʿ nesneden aña teslīm olur. Baʿżı ululardan suʾāl itdiler ḫāṭır-ı Ḥaḳḳuñ nişānından. Ayıtdı: Bir ʿilmdür kim ḳalbe vārid olur nefs ʿāciz olur anı yalanlamaḳdan didi. Ammā ḫāṭır-ı meleke ve ḫāṭır-ı nefse muʿāraza idebilür. Geldük ḫāṭır-ı nefsle ḫāṭır-ı Şeyṭān arasında farḳ nedür diseler biz eydürüz ḫāṭır-ı nefs ẕikr nūrıyla gitmez dāyim kendü murādıña vāṣıl olmaḳ ister illā meger kim Ḥaḳḳuñ tevfīḳi yetişe anı biʾl-külliye gidere. Ammā ḫāṭır-ı Şeyṭān ẕikr nūrıyla gider velākin girü gelmesi mümkündür. Nitekim ḫannās maʿnāsında işitdük. Ammā meşāyīḫ-i muḥaḳḳiḳīn ḳatında ḫavāṭıruñ dördi daḫı ḥaḳdur Allāhdandur. İllā bu ḳadar vardur ki baʿżı vāsıṭayla ve baʿżı vāsıṭasuz olur. Şol ki vāsıṭasuz olur ol ḫayr-ı maḥżdur aña Ḥaḳdandur dirler. Şol ki vāsıṭayla olur anı Ḥaḳḳa nisbet itmezler edeb saḳlamaḳdan ötüri. Vaḳtā kim Allāh teʿālā bir ḳulını kendüye yaḳın eylemek dilese aña ḫavāṭır-ı melek gönderür kim ol ḳalbüñ daḫı rūḥuñ çerisidür. Anlara yardım idüp ḳuvvet virür. Ol ḳalb ve rūḥuñ anlaruñ himmeti ḳanıyla ḳurbet-i Ḥaḳ yazısına uçarlar. Anda ḫāṭır-ı Ḥaḳḳa lāyıḳ olurlar. Vaḳtā kim bir ḳulını daḫı kendüden ıraḳ itmek dilese aña ḫavāṭır-ı Şeyṭān gönderür kim ol nefsüñ çerisidür[36b] meded idüp ḳuvvet virür. Anuñ devleti himmetiyle nefs merkezi esfele gider. Pes andan ḫavāṭır-ı nefsāniyye ḥāṣıl olur. Ammā bir kişi dilese ḫavāṭıruñ küllisin farḳ ide ḥaḳīḳatle gerekdür kim ḳalb āyīnesin mücellā ide. Mücāhede ve ẕikr mışḳalasıyla göre kim her biri farḳ olınur ḥaḳīḳatle ammā mücāhededen ġayrıyla bilmek dilese gerekdür kim şerīʿat mīzānına vire muvāfıḳ ise ḫāṭır-ı ḫayrdur. Eger muḫālif ise ḫāṭır-ı şerdür gidermege meşġūl ola. Ammā baʿżıları bu ḫavāṭıruñ üzerine daḫı ziyāde itmişler: Biri ḫāṭır-ı rūḥdur ve biri ḫāṭır-ı ḳalbdür ve biri ḫāṭır-ı ʿaḳldür ve biri ḫāṭır-ı yaḳīndür. Biz eydürüz kim ḥaḳīḳatde ḫavāṭır ol dörtde mündericdür. Ammā ḫāṭır-ı ʿaḳl ve ḳalb rūḥa meded iderse ḫāṭır-ı melekde mündericdür. Ammā eger nefs ve Şeyṭāna meded iderse anlarda mündericdür. Ammā ḫāṭır-ı şeyḫ şeyḫüñ himmetinden ḥāṣıl olur. Şeyḫüñ himmeti oldur kim mürīde keşf ü ḥāl müşkül olur ve Ḥaḳḳa yetiş[ür]. İmdi ol ḫāṭır-ı Ḥaḳda mündericdür zīrā şeyḫüñ himmeti

bir ḳapudur kim ʿālem-i ġaybdan açılmışdur. Her laḥẓa feyż-i subḥānī mürīdüñ ḳalbine andan yetişür. Ammā ḫāṭır-ı yaḳīn bir vāriddür ki mücerreddür şekden ve şüpheden. Pes o daḫı ḫāṭır-ı Ḥaḳḳa mündericdür. İmdi bilgil kim bu ḫavāṭıruñ küllīsin mücāhede vaḳtinde şol bir sel gibi gelür göñle uġrar. İmdi gerekdür kim ṭālib ibtidā emrinde cemīʿisin nefy ide zīrā ol vaḳtin ḳādir degüldür kim anları birbirinden farḳ idebile. Pes anları farḳ itmege meşġūl olmaya zīrā cemʿiyyet-i ḳalbi dağıtur ḫalāvet-i ẕikr daḫı gider. Belki ẕikre şöyle meşġūl ola ki ẕikrüñ ḥarāreti ṭamarlara yayıla. Vaḳtā kim ḳalb mücāhede ve ẕikrle ṣāfī ola ol vaḳt şeyḫuñ rūḥına istimdād ide anlar iltiḳā-yı ḳıyāmda. Evvelki ḫāṭır-ı Ḥaḳdur ve melekdür anı ṣāḳlaya. Ol ki ḫāṭır-ı Şeyṭān ve nefsdür anları nefy ide ve nefy-i ḫāṭır ide kim ol şarṭ-ı aʿẓamdur. Ol vaḳtin ḥaḳīḳatı taḳrīre yetişür. Daḫı Allāh ile üns ṭutar. İlḳā-yı Şeyṭāna ilhām-ı raḥmet yetişür. Ḥadīṯ-i nefs rūḥla ve ḳalble söyleşmege mübeddel olur. Pes Ḥaḳla münācāta yetişür *vaʾllāhu aʿlem*. Geldük imdi yedinci şarṭ oldur kim ḳalbin şeyḫ ḳalbine rabṭ ide yaʿnī aña baġlaya irādet cihetiyle. Yaʿnī tamām irādetini şeyḫe vire zīrā bu yolda yoldaşdur. Nitekim Allāh teʿālā eydür: [674] يا ايّها الّذين امنوكونو مع الصّادقين [37a] Yaʿnī aña baġlaya. Yaʿnī eydür: İy müʾminler gerçekler ile olun. Ve daḫı Gayrī ayıtdı işitdük:

Merd-i Ḥaḳ āyīne-i Yezdān buved
Ḥüsn-i Ḥaḳ ẕ'āyīne-i tābān buved

Gözgisi Ḥaḳḳuñ [hep ol] merdān durur
Nūrını andan görüñ tābān durur

İmdi bu yolda şeyḫ gerekdür zīrā ol ṭarīḳ-i Ḥaḳḳa yürümişdür. Ḳorḳu yirlerin ve helāk olıcaḳ yirleri mürīde irşād ider. Ve daḫı aña fāʾidesin gösterür ve ziyānlusından ṣaḳlar. Ammā mürīd öyle gerekdür kim şeyḫe iʿtiḳādı muḥkem ola. Eger göñline gelse kim ʿālemde bir kişi daḫı beni Ḥaḳḳa yetişdürür bundan ġayrı dise Şeyṭān anda taṣarruf ider. Ḥattā şuña degiñ kim şeyḫi ṣūretinde görür gelür anı fesāda virür ve iʿtiḳādın bozar. Ammā ol şeyḫuñ aña hīç himmeti olmasa ve yāḫod ol şeyḫi şeyḫliġe yormasa zīrā şeyḫluġuñ daḫı şarṭları vardur inşāaʾllāh beyān iderüz. Ol vaḳtin kim mürīd ol şeyḫden bir şeyḫe daḫı varmaḳ gerek zīrā şeyḫe yetişmekden ḥikmet oldur ki anuñ müşkülleri ḥāl ola zīrā kendüsi ṭālib-i Ḥaḳdur. Müşkülleri ḥāl olursa anda varup muḥkem ṭurmaḳ gerek. Nitekim Bāyeẕīd-i Bisṭāmī ṭoḳsan ṭoḳuz şeyḫe vardı. Āḫir müşküli Caʿfer-i Ṣādıḳda ḥāl

[674] Tevbe 9/119; Yā eyyuheʾllezīne āmenū…ve kūnū maʿaʾṣ-ṣādıḳīn.

oldı. İmdi mürīdüñ maḥrūmı oldur kim ġayret-i cāhiliyye idüp müşküli ḥāl olmayup ve kendüye nesne olmayan yirde ṭura ġayrı yire varup müşküllerin teftīş itmeye. Ve daḫı dimişlerdür ki anuñçün yetmiş biñ şeyḫi mürīdleriyle cehenneme atdılar dir. Zīrā kim baş azıcaḳ ayaḳ bile ṭayanur. Ammā mürīd müşküli ḥāl olan yiri bilüp muḥkem ṭursa anuñ aña iʿtiḳādı muḥkemliginden Şeyṭān ol şeyḫüñ ṣūretine girmez zīrā Ḥażret-i Resūl ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m eydür: [675] الشيخ فى قومه كا لنبى فى امّته dir. Yaʿnī şeyḫ ḳavmi içinde payġamber gibidür ümmeti içinde. Nitekim Şeyṭān peyġamber ṣūretine girmez zīrā Ḥażret-i Resūl ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m: [676]من رآنى فى المنام فقد رآنى فا لشّيطان لا يتمثل بى Yaʿnī kim ki düşinde beni görse hemān beni görmişdür Şeyṭān benüm ṣūretüme girmez dir. Gine ancılayın şol şeyḫ kim Ḥażret-i Resūla mutābaʿat idüp ve şeyḫliġinde kāmil ola anuñ ṣūretine daḫı girmez. Pes mürīd ḳurtula Şeyṭāndan ammā mürīde dört ḫāṣṣa gerekdür nesne ḥāsıl ide: Biri ġayretdür. Yaʿnī mürīd ġayretlü ola dīn ḥaḳḳında. İkinci himmeti yüce ola mükāşefeye daḫı müşāhedeye yetişmege. Üçünci şeyḫe ʿizzet ve ḥurmeti ziyāde ola. Dördünci kendünüñ yoldaşlarına şefḳat ola. Kendüden uluya ʿizzet ide. Kendüden küçüġe teraḥḥum ide. İmdi bu īmān dürüstlükindendür. Ve daḫı mürīd lāzımdur kim şeyḫüñ rūḥını [37b] ḥāżır göre. Hīçbir yiri aña mānīʿ görmeye cemīʿ yiri aña berāber göre. Eger mürīd bir ırāḳ yirde olsa ırāḳlıġını kendüye görebile naẓar ide. Irāḳlıḳ bilmeye zīrā mürīd şeyḫüñ göñline girse şeyḫüñ rūḥı añunla olur bedeni nerde gerekse olsın. Ve daḫı vāḳʿāsını göñliyle şora. Şeyḫüñ göñlinden aña ilhām olur. Şüphesi ḥāl olur. İmdi bu nesne göñlini şeyḫe rabṭ itmekle olur. Pes [ol] vaḳtin göñli dili feṣīḥ olur. Ve hem Ḥaḳ ṭarafında göñline ḳapu açılur. Geldük imdi şeyḫliġüñ daḫı şarṭı oldur kim şeyḫ olan kimesne ʿilm-i şerīʿatde ve ṭarīḳatde ve ḥaḳīḳatde kimseye muḥtāc olmaya. Kendü daḫı ṭarīḳat yürimiş ola ve daḫı mürīdüñ cemīʿ ḥālini bilici ola ve daḫı zīrek ola. Mürīdüñ mizācını bile kim aña ne gerekdür kim nesne ḥāṣıl ola. Ve daḫı iri olup ġalīẓ olmaya. Nitekim ʿārifler eydür: *Ġayru faẓẓin ve lā keẓẓin.* Yaʿnī iri olup yoġun olmaya. Ve andan ṣoñra her ʿālim olan kimse şeyḫ olmaz belki şeyḫe kemāl-ı bāṭın gerek. Ve daḫı dünyā sevmeye ve ʿizzet istemeye ve arzū-yı şehvāniyyeden geçmiş ola. Ve andan ṣoñra bir şeyḫden şeyḫe icāzeti ola. Silsilesi ola tā Ḥażret-i Resūla varınca. Zāʾir icāzet olınca aña daḫı öteden meded olur tā Ḥażret-i Resūla degin ammā icāzet olmasa bāṭınında meded olmaz ne ḳadar ʿilmi kāmil daḫı olursa zīrā icāzet reseni bāṭındur. Yaʿnī bir ip gibidür ki göñülden göñle

[675] El-şeyḫu fī ḳavmiḥi keʿn-nebīyyi fī ummetihi.
[676]Men reʾāni fiʾl-menāmi fe ḳad reʾāni fe inneʾş-şeyṭāne lā yetemesselu bī.

bağlanmışdur. Mürīd anuñ gibiden fāʾide itmez. Ḫalīfe-i şeyḫden daḫı artuḳ fāʾide ider. Fiʾl-cümle yol görmiş ola zīrā anuñ ötelerinden mededi var. Meşelā şol bir kişi kim kendü bilmedügin üstādına şorup şākirde ögretdügi gibi. Pes mürīd olan anuñ gibi kim kendüden şeyḫ ola andan gitmek vācibdür. Ve andan şoñra şeyḫlüġüñ şarṭlarındandur kim az yiye ve az uyuya ve şoḳaḳda ḥacetsüz gezmeye. Ve daḫı şamtı ola ve gökçek ḫulḳı ola ve şabrı ve tevekküli ola yaḳīni ve emāneti ola ṭoġru sözlü ola meskeneti vaḳārı ola teennīsi ola ammā aḫlāḳ-ı zemīmesi gitmiş ola. Müşāhede nūrıyla göñli münevver ola. Müşāhede ʿārifler ḳatında: *Huve şurufuʾl-envāri ʿalaʾn-nefsi bi ḥaysu yenḳuṭuhu ʿinde munāzeʿatiʾl-vehmi ve ḳad ḥadara baʿduʾn-nefsi bimā yertesimu mineʾṣ-ṣūretiʾl-ġaybiyyeti fiʾl-ḥissiʾl-muştereki ġayrı ẓāhirin maḫsūsen.* Yaʿnī nefsde nūrlar ẓāhir olmaḳdur şol ḥaysiyetden kim vehmüñ anda nizāʿı olmaya. Ammā baʿżıları eydür ṣūret-i ġaybdan nesne mürtesim ola. Ḥiss-i müşterekde ẓāhiri maḥsūs gibi göre. Ve daḫı şeyḫ[38a] olan kimse ḥāl diliyle diyici ola *Lā aʿbudū Rabbekum* nitekim Ḥażret-i ʿAlī dirdi. Şol vaḳtin kim Yemenli Alīye ṣorardı. Ayıtdı: Yā emīreʾl-müʾminīn *hel raʾeyte Rabbeke.* Yaʿnī eydür Rabbuñi gördüñ mi dir. *Lā eʿbudu Rabben lem erāhu.* Yaʿnī ṭapmazın ben şol Tañrıya kim anı görmemiş olam dir. Ve Alīye eydür: Nice gördüñ yā ʿAlī dir. ʿAlī eydür: Anı ʿiyān gözleri görmez belki bende Allāh teʿālā bir nūr ḳoyupdur ki aña göñül gözi dirler añunla görürin dir. Īmān-ı ḥaḳīḳi yardımıyla dir. Zīrā ʿiyān gözi şol nesneyi görür ki cihetde ola imdi mekānda ola Allāh teʿālā andan münezzehdür. Ve hem kelām-ı ḳadīmde eydür: [677] لا تدركه الابصار وهو يدرك الابصار وهو اللّطيف الخبير Yaʿnī eydür gözler anı görmez ol gözleri görür. Ve eger bir kişi suʾāl itse müʾminler ḫ̆od ʿālem-i āḫiretde görseler gerek. Nitekim Ḥażret-i Resūl ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m ayıtdı kim: [678] سترون ربّكم كما ترون القمر ليلة البدر Siz Rabbuñuzi görürsüñüz şol bedr gicesi ay gibi kim görürsüz dir. İmdi bundan lāzım gelür ki biz baş göziyle görevüz şol ḥālde kim ol ḳarşımuzda ola. Pes cihetde görmek lāzım gelür diseler biz cevāb virürüz kim Ḥażret-i Resūl ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m bedr gicesi ayı gördüġüñüz [gibi] didügi ẓuhūrda ve ʿiyānda anuñ gibidür dimekdür cihetde degüldür. Eger dirlerse kim Allāh teʿālā: *Lā tudrikuhuʾl-ebṣār* eger dünyāda görmez āḫiretde görür dimek olursa imdi baş gözi bir nesne görür kim ol ḳarşusında ola yāḫod yanında ola ya ırak yāḫod yaḳın ola. Pes girü cihetde olmaḳ lāzım geldi. Ve eger āḫiretde daḫı görmez dimekse nitekim Muʿtezile ḳāʾil olupdur öyleyse *seterūni* ḥadīsine muḫālif olur. Ve hem meẕhebümüze

[677] Enʿam 6/103; Lā tudrikuhuʾl-ebṣār ve huve yudrikuʾl-ebṣār ve huveʾl-laṭīfuʾl-ḫabīr.
[678] Seterevne rabbekum kemā terevneʾl-ḳamere leyleteʾl-bedri.

daḫı rāst gelmez dirlerse biz cevāb virürüz dünyāda hergiz ebṣār görmez āḫiretde daḫı taḳlīb-i ṣıdḳ idüp görmez. Yaʿnī gözi andan yaña çevirüp görmeseler gerek. Belki Allāh teʿālā bir nevʿ idrāk ḫalḳ ider añunla görünür cihetsüz ve keyfiyetsüz dirüz. Ammā ol idrāküñ müdriki ne nesnedür anı ehl-i ẓāhir ḥaḳīḳatle bilmezler. Līk meşāyiḫ eydür raḥmetuʾllāh: Allāh teʿālā insānda bir nūr feyż idüp durur kim kendü nūrından kim aña laṭīfe-i Ḥaḳ dirler. Nitekim yuḳaruda işitdük ve hem peyġamber ḥażreti aña işāret ide durur kim انا من نور الله والمؤمنون من نورى[679] diyü buyurdı. Ve hem ʿAlī daḫı ayıtmışdı kim: Allāh teʿālā bende bir nūr koyup durur ki aña göñül gözi dirler anuñla görürin didi. [38b] İmdi ol laṭīfe-i Ḥaḳdur. Añunla Allāh teʿālā arasında yetmiş biñ ḥicāb vardur nurdan. İmdi kāmiller dünyāda mücāhedeyle ol ḥicābları giderürler. Daḫı dūsta ol nūr ile tecellī iderler. Eger ol ḥicāb olmayaydı cemīʿ ʿālem tecellī nūrıyla helāk olurdı. Nitekim İmām Ġazzālī eydür İḥyāda: *Levlā iḥticābuhu sebʿīne ḥicāben min nūrin le iḥteraḳat sebḥātu vechihi ebṣārā el-lāḥıẓīne bi cemāli ḥażretihi ev rekkebetiʾl-ḳulūbu mineʾl-ḥicāreti veʾl-ḥadīdi le eṣbaḥat taḥte mebādī envārī tecellīhi dekken dekken.* Yaʿnī anuñ yetmiş ḥicābı olmayaydı nūrdan yaḳardı anuñ pertevi mülāḥaẓa idenlerüñ gözlerini. Resūl ḥażretinüñ cemālıyla eger göñüller mürekkeb olsa ṭaşlardan ve demürden anuñ tecellīsinüñ evvelinde pāre pāre olurdı dir. İmdi ol ʿāşıḳlar nicesi ol tecellīden helāk olurlar. İmdi baş gözi dūstı görmez çāre yoḳdur.

Cān-ı insān çü ne-yʾāyed der-naẓar
Cān-ı cān rā çün ne-bīned çeşm-i ser

Ān çünān rū rā be-nūr-ı o be-bīn
Tā ki ḫ̆od rā dīde bāşed ḫ̆od yaḳīn

Cāna kimse itmedi hergiz naẓar
Cān-ı cānı nice görür çeşm-i ser

Ol yüzi anuñ yüziyle gör hemīn
Tā ki sen görmiş olasın yaḳīn

Pes ol maḳāma varan ʿāşıḳlar cān ve baş terk iderler *vaʾllāhu aʿlem biʾṣ-ṣavāb.*

Terk-i ser kon tā resed derbān tu rā
Cān fedā kon tā şeved cānān tu rā

[679] Enā min nūriʾllāhi veʾl-muʾminūne min nūrī.

Başuñı terk it ki cānān bulasın
Cānuñı terk it ki cānān bulasın

Geldük imdi Allāh teʿālā āḫiretde ol ḥicābları götürse gerek kendüzün ẓāhir itse gerek cihetsüz şol bedr gicesi ay ẓāhir olduġı gibi. Ve daḫı müʾminler görse gerek ol nūr ile kim laṭīfe-i ḥaḳīḳiyye idi cihetsüz ve keyfiyetsüz ve mekānsuz. Pes ol vaḳtin tecellīnüñ ṣafāsından ʿaḳlı zāʾil olup yüzleri üzerine düşüp secdeye varsalar gerek. Niçe eyyām anda ḥayrān olup yatsalar gerek Allāh teʿālā diledügi ḳadar.

Dīden-i ḥüsn-i Ḫudā ḥayrān koned
ʿĀḳilān rā bī[ḫˇod u] nādān koned

Nīst kerdī cümle dānişhā ki kerd
Çün ki zī ḫamr-i ḥasen-i yek cām ḫˇord

Ḫüsn-i Ḫaḳda cümlesi ḥayrān olur
ʿĀḳil andan bī- ḫˇod [u] nādān olur

Maḥv oluben cümle belüden geçer
Kim şerāb-ı hüsnīden bir cām içer

Ve daḫı ḥaḳīḳī ʿālim ola ve maḳāmāta ʿārif ola ve daḫı ḥaḳīḳat menzillerin bilici ola ve daḫı mürīde cömerd ola. Anı maʿānīye ve mükāşefeye yetişdirici ola. Ḥattā fenādan beḳāya beḳādan fenāya yetişdirici[39a] ola ḥattā şeyḫ olmaġa ṣaḥīḥ ola ve illā böyle olmasa kendülere şeyḫ didürmek dürüst degüldür. İmdi anlaruñ gibi kişi ḫalīfe-i şeyḫdür dimek ḫˇoşdur eger bir şeyḫden icāzeti olursa. Ve hem kendü bildüġi mürīde irşād ide ümīddür kim şeyḫüñ rūḥından meded yetişe. Daḫı ilerü irşād ide ve kendünüñ ḳābiliyyeti ve ciddi miḳdārı. İmdi ʿārifler ḳatında olan mücāhedeye tāʿzīb-i nefsle fāʾide dirler. Geldük imdi sekizinci şarṭ devām-ı terk-i iʿtirāzdur. Pes gerekdür kim mürīde iʿtirāżı terk ide. Yaʿnī niçün böyle oldı böyle olmadı dimeye. Her ne vechle olursa Allāha teslīm ola. Nitekim Ḳurʾānda gelür *ḳavluhu teʿālā:* اذ قال له ربّه اسلم قال اسلمت لربّ العالمين[680] Yaʿnī İbrāhīme eydür: Teslīm ol. Ol daḫı eydür: Teslīm Rabbüʾl-ʿālemīnedür. Ve daḫı eydür Allāh teʿālā aṣḥābuñ medḥinde eydür: وما زادهم الاّ امانً و تسليمً[681] Yaʿnī ziyāde olmadı [illā īmān ve teslīmiyetle] dir. İmdi bilgil kim mürīdüñ ḥāline lāzım olan budur kim ḫalvete ḳaṣd itdügi vaḳt evvel ġusl ide. Niyyet ide kim bu ġusl ġusl-ı meyyitdür diyü. Pes kendüyi

[680] Bakara 2/131; İz ḳāle lehu Rabbuhu eslim ḳāle eslemtu li Rabbüʾl-ʿālemīn .
[681] Ahzab 33/22;…ve mā zādehum illā īmānen ve teslīmen…

Allāh teʿālānuñ ḥużūrında meyyit gibi göre ġassāl öñinde. Rıżāda ve teslīmde şöyle ola kim eger Allāh teʿālā aña ḥāller gönderürse şükr ide kim bāsıṭ yoḳdur illā Allāhdur diye. Eger nesne göndermezse ṣabr ide kim ḳābıż yoḳdur illā Allāhdur diye zīrā ṭālible Allāhuñ misālı ḫastayla ṭabīb gibidür. Ṭabīb bilicidür ḫastanuñ derdini aña niçe ʿilāç gerek anı ider. Ḫasta daḫı aña iʿtirażı terk ider. İmdi Allāh teʿālā ḥod laṭīfdur. Ḳullarına raḥīmdür. Hīç yirde ve gökde zerre ḳadar nesne yoḳdur Allāh teʿālā anı bilür. Pes ḳulı neye ḳāʾil ise yāḫod ciddi ne ḳadar ise ol ḳadar nesne gönderür. *Vekkeltu emri ileʾl-maḥbūbi kullehu inşāe eḥyānī ve inşāe efnānī:* İşümi teslīm itdüm. Dūstdur diler iḥyā ide dilerse żāyiʿ ide. Vaḳtā ibtidā ḥālinde teslīmle ola āḫir kemāl-ı ʿubūdiyyete yetişür. Andan yüce maḳāma ve mertebeye yetişür. İmdi bu olmaz illā tedrīc ile olur. İmdi tedrīcüñ öñi terk-i iʿtirāżdur kim Allāh teʿālā ḳıyāmet güninde diyecegin şimdi diyü ṭurur kim: [682] لمن الملك اليوم لله الواحد القهّار Pes ol vaḳtin şekleri çerisi gider gümān ḳaranuluḳları götürülür. Raḥmet feriştahları göñül gökine recā bulutların sürüp raḥmet yaġmurın yaġdurur. Şādlıḳları terke Allāhdan ġayrı kimse bilmez. *Allāhumme erzuḳnā.* Geldük imdi[39b] ṭālib ḫalvetde uyḳuyı terk ide. Meger ki ġalebe ide ve ẕikre māniʿ ola ne didügin bilmeye ol vaḳtin biraz uyuya ḥattā ol ġalebe gide. Allāh teʿālā buyurur: [683] كانو قليلاً من اللّيل ما يهجعون و بالأسحار هم يستغفرون Yaʿnī gicenüñ azını uyurlardı. Secdelerde anlar istiġfār iderlerdi. İmdi vaḳtā kim beden mücāhede bile zaḥmet çekse öyle gerekdür kim biraz uyḳuyla rāḥat ola zīrā mücāhede żıddur bir yirde cemʿ olmaz. İmdi uyḳu ḥavāss-ı ẓāhirīyi baġlamaḳdur ḥavāss-ı ḳalb açılmaġçün tā ki ʿibādet şevḳi ḥāṣıl ola. Ammā baʿżı kāmiller eydür: Rūḥ-ı ḳudsiyye yāḫod laṭīfe-i Ḥaḳīḳiyye yāḫod nefs-i nāṭıḳa ḳuluñ iḫtilāfı üzerine cism-i süflīde ġarībdür dirler. Bunuñ ıṣlāḥına meşġūldur dirler menāfiʿi kendüye çekmege żararlusın gidermekle. Pes imdi bundan maḥbūs olur mādem ki kişi uyanuḳ ola. Vaḳtā kim uyusa sükūn-ı aṣlına varur kim olʿālem-i ervāḥdur. Pes ervāḥ ol şemʿle rāḥat olur. Daḫı maʿānī-yi ġaybiyye ḥāṣıl olur anda ve daḫı ʿālem-i şehādetde gördügi gibi miṣāller ile. İmdi rüʾyā-yı ṣāliḥada melek sırrı bu durur dirler. Pes mücāhede ehline biraz uyumaḳ lāzım olur vaʾllāhu aʿlem. *Bāb-ı çehārom semāʿ ve vecd-i ʿāşıḳān der-beyān.* Eyle bilmek gerekdür kim ṣāḥib-i ḫalvet ẕikre niçe meşġūl ola. İmdi gerekdür kim ẕikre meşġūl olduġı vaḳt başını ḥareket itdüre. *Lā ilahe* [yi] ṣaġ omzına çeke. göñül ile Allāh teʿālānuñ ʿaẓametini fikr idici olduġı ḥālde nefsi taṣġīr idici *illāʾllāh* ile ḍarb-ı şedīd ile ḳalb-i şedīdle ḳalb üzerine kim

[682] Müʾmin 40/16;…limeniʾl-mulkuʾl-yevme liʾllāhiʾl-vāḥidiʾl-ḳahhār.

[683]Zâriyât 51/17-18; Kānū ḳalīlen mineʾl-leyli mā yehceʿūn ve bil esḥāri hum yestaġfirūn.

ol şekl-i ṣanavber üzerine müşekkeldür kim ana Türkçe şekl-i yürek dirler kim ol ḳonulmışdur ṣol emceküñ altı yanına bir vechle ḍarb ide kim ḳalbde eṯer ide. Ve daḫı ẕikr odınuñ ḥarāreti ol yürek üzerine olan yaġı eride. İmdi anuñ armasınuñ nişānı oldur kim andan bir dürlü rāyıḥa çıḳsa gerek. Vaḳtā kim ol yaġı eriye ol ẕikr odınuñ ḥarāreti andan içerü yol bulur. Anuñ ardınca ẕikrüñ odı ṣıfat-ı ẕemīmeyi yaḳar. Nūrı ṣıfat-ı ḥamīde ile bezese gerekdür. Andan ṣoñra ol ẕikrüñ nūrı var ise gerek ol ḥayāt-ı ḥayvānī maʿdeni ki yürekde var idi anda bir dem-i ġalīẓ vardı kim ḳan andan revān olurdı aʿżāya ve ṭamarlara yayılurdı. Bir buḫār-ı laṭīf var ki aña rūḥ-ı ḥayvānī ve nefs-i insānī dirlerdi. Nitekim[40a] yuḳaru[da] ḳalbüñ taṣvīrinde gördüñ idi. İmdi ol ẕikrüñ ḥarāreti yaʿnī nūrı ol maʿdende yürüyüp buḫār-ı laṭīfe varur anda eṯer ider ve taṣarruf ider. Pes anda taṣarruf itmek cemīʿ aʿżāda taṣarruf itmekdür zīrā ol buḫār ki nefs-i insānīden cemīʿ aʿżāya ol ḳanla yayılmışdur. Pes nefs ẕikrüñ nār hem nūrıyla müteʾessīr olur. Pes ḳalb ẓulümāt-ı nefsden ḳurtulur müsteʿid olur. Ḥaḳḳuñ ṣıfatı nūrları aña feyz olmaġa başlar. Ammā ol ṣıfat-ı ẕemīmeyi ẕikrüñ nārı boġup gidermesi tedrīcle olur. Anuñ ʿalāmeti oldur kim ol ṣıfat-ı ẕemīme kim anuñ ṭabīʿatına ġālib olup dururdı anı vāḳıʿasında ḥayvānāt ṣūretinde görür zīrā ol nefs-i insān ki aña rūḥ didük anda her ḥayvānuñ ṣıfatından vardur ki gūyā kim cemīʿ ḥayvānātı bir havana koyup dökdiler andan nefs-i insānī yaradıldı. İmdi ẕikrüñ nārı birin yaḳsa biri daḫı ẓāhir olur. Pes ẕikre ṣol ḳadar meşġūl olmaḳ gerek kim cemīʿ ḥayvānāt ṣıfatı andan gide ṣıfat-ı meleke mübeddel ola. İmdi bilmek gerek kim ṣıfat-ı zemīmenüñ ḳanḳısı ḳanḳı ḥayvān ṣūretinde görünür tā ki defʿi āsān ola. Meṯelā şehvet himār ṣūretinde ve serçe ṣūretinde olur anları żaʿīf görürsin ve yāḫod üzerine binmiş olursın yāḫod anları muḥkem ṭutmış görürsin ol ṣıfatuñ żaʿfına delālet ider. Ve eger anuñ ʿaksince görürseñ ol ṣıfatuñ ḳuvvetine delālet ider. Ol vaḳt ẕikri çoḳ idüp ve ḳatı itmek gerek ve uyanıḳlıḳ[la] meşġūl olmaḳ gerek ve yimegi az yimek gerek. Ammā şehvet-i bāṭıniyyeyi ḳoyun ṣūretinde görür. Ammā ḳuvvet-i ġażabiyyeyi at ṣūretinde görür. Ḥırsı ḳarınca ṣūretinde görür. Buḫlı fāre ṣūretinde görür. İstihzāyı yaʿnī masḫaralıḳ itmeġi meymūn ṣıfaṭında görür. Kibri ḳaplan ṣūretinde görür. Yücelik ṭaleb itmegi arṣlan ṣūretinde görür. Ḥasedi ḳurt ṣūretinde görür. Ġafleti ṭavṣan ṣūretinde görür. Ḳīn ṭutmaġı deve ṣūretinde görür. Ḫalḳı diliyle incitmeġi ʿaḳreb ṣūretinde görür. Ḫavāṭır-ı Şeyṭānı ḥimār arusı ṣūretinde görür. Murdār yimegi ḳarġa ṣūretinde görür. Ḳalan ḥayvānı daḫı buna göre kıyas it. Bular eger ġālib olursa ol ṣıfat ġālib olur. Ol vaḳtin ẕikre çoḳ meşġūl olup ve ḳatı itmek gerek tā kim ẕikr odı bunları yaḳa. Ammā bunlar[uñ] żaʿīf ya

ölmüş[40b] ṣıfatları maġlūb olmaġa işāretdür. Vaḳtā kim ʿuryān görse kendüyi ve ḳızıl ve gözleri ḳara görse teceddüd ve şevḳe delālet ider. Vaḳtā kim bu ṣıfatlar gitse ol vaḳtin ẕikr nūrı ḳalbe yürür. Ol vaḳtin görür ki ḳandīl yanar ve ḫalveti aydınlıḳ olmış görür ve çerāġlar yanar yāḫod mescitlere girmiş görür. Ḥāṣıl-ı kelām her gāh ki mescidler ya çerāġlar ya ḳandiller görse yāḫod göki görse kim yıldızlar ile bezenmiş bunlar ḳalb nūrıyla bezenmeġe delālet ider. Ammā bunlaruñ nūrı ziyāde olur. Ḳalbüñ ṣafāsı ziyāde olur. Vaḳtā kim güneş görse ol rūḥ ṣıfatıdur. Vaḳtā kim Zühreyi görse münevver olmış ol ser ṣıfatıdur ol vaḳtın ẕikri iñen ḳatı itmeye. Vaḳtā kim zikrüñ ʿanāṣırın seyr itse görür ki bir yirlere seyr ider yāḫod denizlere gider yāḫod havāya uçar yāḫod evden çevre yanında uçar yürür ol vaḳtin ʿibādete meşġūl ola. Vaḳtā kim kendüyi ḥamāma girer görse anda yunup kirleri gitse ṣafā-yı ḳalbe işāretdür. Vaḳtā kim ṣoḳaġa girse ṭabīʿatı muḳtażāsınca ʿamel itmeke işāretdür. Vaktā kim ḫalvetine ṣu girür görse ṭabīʿatına ʿilm sirāyet ider. Eger bustān görse kim aġaçlarınuñ yemişi var göñli bustānınuñ ʿimāretine işaretdür. Eger ol aġaçları çiçek görse göñli gögi ʿimāret olmasına işāretdür. Eger ol aġaç gerek yemişi olmayıcaḳ aġaçsa çam gibi pelit gibi ciddinde köhnelige işāretdür. Ammā bir eve girse kim ol anda beslenmişdi ṭabīʿat-ı ḳadīmenüñ ẓuhūrına işāretdür. Ammā Ḥicāza varur ya gider görse Allāh teʿālāya teveccühe işāretdür. Kendüyi Ḥicāza varur görse gönli ʿālemine girmeġe işāretdür. Beytüʾl-Maḳdīse gider görse ḫālınuñ ṣalāḥına işāretdür. Eger görse kim gemiye binmiş deñize [gider] şerīʿatı ṭutup ṭarīḳata girmekdür. Eger bir yüce ṭaġ başında çıḳsa kim anda ırmaḳlar aḳar görse ol gönül ṭaġıdur kim maʿrifetler ḥāṣıl olur. Eger deriñ ḳuyu görse kim içinde ṣuyı var vücūdı ḳuyusıdur. Eger görse kim ḳuyudan ṣu çıḳarur ḳoġayla ḳoġa ḳalbdür ʿilm ḥāṣıl ider. Eger anasın görse nefsin görür. Eger aña şefḳat itse ṣalāḥına delālet ider. Eger nefsin görse maʿāşına meşġūl olur. Eger atasın görse ḳuvā-yı müdebbir görür. Emr-i şerīʿatde ān olur ki şeyḫi atası ṣūretinde görür. Ḳuvvet-i ʿaḳlı ḳāḍī ṣūretinde görür. Cinni kedi ṣūretinde[41a] görür. Gāh olur kim rūḥın ṣaḳalsuz oġlan ṣūretinde görür. İbtidā sülūkında ān ola kim ferişteleri maḥbūb oġlan ṣūretinde görür. Göñlini emred oġlan ṣūretinde görür. Eger görse kim ayaġı ḳabını giymişken yürür seyrinde istiḳāmete delālet ider. Eger kendüyi yimek yirken görse bişmiş et yāḫod etmek yir ve ġıdalanur görse ḳalbinüñ ḳuvvetine işāretdür. Eger büryan görse yāḫod bal görse ya süd görse ġāyet eyüdür. ʿİlmi bal ṣūretinde ḫilmi süd ṣūretinde görür. Ammā ḫāṣ üzüm ya ḫurma ya elma ya ḳavun görse ʿilm gibidür. Tuz maʿrifetdür. Ammā giyecek görse ince olsa ḥāl eyü olur. Eger görse kim ḫırḳası dar olmış ve aġarlanmış ġāyet yaramazdur

Şeyṭān ġalebe idüp ve şehvet ġalebe itmeġe işāretdür. Eger kendü ḫasta görse göñül ḫastalıġıdur. Kendüyi ölmiş görse ya ölmiş nesneyi altında görse nefsi zebūn olmaġa işāretdür. Bile kim nefs girü hevāsın bulduġı vaḳtda gine dirilür yılan gibi kim ṣoḳduġında ölü gibi olur ancaḳ ṭoḳunsa girü dirilür. Pes öyle gerek kim nefsi ġāfil ḳomaya. Vaḳtā kim ġāfil ḳoyalar evvelki ṭabīʿatına varur. Buncılayın zaḥmet hīç olur. İmdi anuñ mekrinden emīn olmaḳ eyü degüldür. Andan ṣoñra dünyāyı ḳarı ṣūretinde görür. Gāh olur kim bir güzel ḫātūn ṣūretinde görür kendüye meyl idürmek ister ol vaḳt ẕikri ḳatı ide. Anuñla aldanmayıcaḳ ḫidmetkār ṣūretinde görür ḫidmet itmek ister iltifāt itmemek gerek. Ve Şeyṭān daḫı bir ḳoca elinde ʿaṣā müşekkel ṣūretde gelür naṣīḥat itmek ister ol vaḳt şeyḫi göñline getürüp himmetine ṣıġınup ẕikri ḳatı itmek gerek hīç iltifāt itmemek gerek. Andan ol ẕikrüñ nūrı sırra yürür. Andan melāʾiki görür ol vaḳt ẕikri iḫfā ile itmek gerek. Andan ol vaḳt nūr rūḥa yürür yetişür andan evliyā nūrına rūḥıyla muṣāḥebet ider ol vaḳt ẕikr itmeyüp teveccüh itmek gerek ve murāḳabe itmek gerek. Andan nūr laṭīfe-i ḥaḳīḳate yürür. Andan Ḥażret-i Resūluʾllāh rūḥıyla buluşur ve görür ki şeyḫüñ rūḥı anuñla birikmiş. Pes mişkāt-ı nubūvvetden nūr-ı ilāhī feyzi olur. Pes ol ʿilm ki naẓar ile ve istidlālla bilmekdi ʿayneʾl-yaḳīn gelür kim ʿiyānla ve müşāhede ile ola nūr. Pes ol vaḳt maʿrifet-i ḥaḳīḳiyyeye yetişür. Maʿrifet-i ḥaḳīḳiyye oldur kim aña rüʾyā ḥāṣıl[41b] ola müşāhede ile ve göñül gözi ile kim hergiz teşkīk müşkille zāʾil olmaz īmān-ı yaḳīniyye ol vaḳt yetişür. Īmān-ı yaḳīn ʿārifler ḳatında nedür? *Huve ʿibāretun ʿan ẕuhūrī nūriʾl-ḥaḳīḳiyyeti fī ḳalbiʾl-muʾmini fī ḥāli keşfi işāriʾl-beşeriyyeti şāhidiʾl-ḥaḳḳi lā bi delāletiʾl-ʿaḳli veʾn-naḳli.* Yaʿnī īmān-ı yaḳīnī ʿibāretdür müʾminüñ ḳalbinde ḥaḳīḳat nūrı ẓāhir olmasından kim ḥaḳīḳī müşāhede eyleye beşeriyyet perdeleri götürüldüġi vaḳt kim ʿaḳluñ ve naḳluñ delāleti olmaya. Eger suʾāl olınsa kim nūr-ı yaḳīn bir midür yoḫsa degül midür? Cevāb virürler kim ikidür. Īmān şol nūrdur kim māverā-yı ḥicābdan görünür kim Allāh teʿālā eydür: *Yuʾminūne biʾl-ġayb* dir. Yaḳīn şol nūrdur kim ḥicāb keşf olduġından ṣoñra görünür dir. Ammā biz eydürüz kim dürüstdür kim ḥaḳīḳatde ikisi bir ola. İllā bu ḳadar vardur kim iki iʿtibāriyle ola. Māverā-yı ḥicābdan göründügi vaḳt īmān-ı biʾl-ġayb dinilür. Mücāhedeyle ḥicāb refʿ itdükleri vaḳt görüne īmān-ı yaḳīnī dirler. Meselā şol güneş nūrı gibi kim irte yiri aġardugı vaḳt gicenüñ ḳaranuluġınuñ çoġı gider. Anuñla şunuñ birle kim ol güneş ḥicāb ardındadur īmān-ı biʾl-ġayb anuñ gibidür. Anunla faḳr ve nifāḳ ḳarañuluġı gider şāʾibe-i şübheden ḫālī degüldür. Vaḳtā kim güneş ṭoġsa ẓāhir olsa irtenüñ ḳaranuluġı biʾl-külliye gider. İmdi īmān-ı yaḳīnī anuñ gibidür. Hergiz şek ḳalmaz.

Pes maʿnāda ikisi bir oldı. İʿtibārda muġāyeret oldı. *Vaʾllāhu aʿlem.* Geldük ṭālib andan ṣoñra ʿayneʾl-yaḳīnden ḥaḳḳeʾl-yaḳīnle gelür. İmdi ol fenā fiʾllāh didükleridür andan ḫaber virülmez. Zīrā fenā kāmiller ḳatında nedür? *Huve suḳūṭu mulāḥaẓatuʾn-nefsi li lezzātihā min şiddeti istiġrāḳihā fī mulāḥaẓati zāti mā yetlu bihi:* Yaʿnī fenā nefsüñ fikri zāʾil olmaḳdur kendü ẕātında ol lezzet olduġı nesnenüñ mülāḥazasında ġāyet müstaġraḳ olduġından. İmdi *men lem yezaḳ lem yaʿrif.* Meselā şol bir deñiz gibi kim ol anı gördiler deñiz idügin bildiler. Andan içine girüp ṣuyın içdiler. Andan ṣoñra daḫı içerü girüp ġarḳ olup anda maḥv oldılar. Pes ol maḳāmdasın ḥaḳ oldı anuñ dilinden. Nitekim Bāyeżīd-i Bisṭāmī raḥmetuʾllāh eydür: *Subḥāne mā eʿẓame şeʾnī* didi. Daḫı ġayrısı gibi kim yuḳaru[da] sunduk bu müntehā maḳāmdur. Bu maḳām degmeye müyesser olmaz. İmdi[42a] anlaruñ gibi kişinüñ himmetinden maḥrūm olmayavuz inşāaʾllāh teʿālā. **Faṣl der-beyān-ı ḥubbuʿs-semāʿ ve delāʾil:** Bilgil kim semāʿ yaʿnī bir gökçek āvāz işitmek daḫı anuñla vecd olmaḳ daḫı ḥareket itmek ve raḳṣ urmaḳ ḥelāldur şol ʿāşıḳlara kim dūst muḥabbetleriyle içleri müzeyyendür. Anuñ ḥelāl idügine delīl getürelüm ve ḥarām diyenlerüñ delīllerin ḳaṭʿ idelüm getürüp aña cevāb virelüm inşāaʾllāh. İmām Ġazzālī raḥmetuʾllāh ʿaleyh İḥyāda eydür: *İʿlem ennʾs-semāʿe huve evveluʾl-emri ve yesmuruʾs-semāʾu ḥāleten fiʾl-ḳalbi yusemmā el-vecdu teḥrīkulʾl-iṭrāḳi immā bi-ḥareketin ġayru muvāzenetin fe yusemmā el-iżṭirābu ve immā mevzūnetun fe yusemmā el-taṣfīfu veʾr-raḳsu.* Yaʿnī eydür: Bilgil kim semāʿ evvel emrdedür. Bu semāʿda göñülde bir ḥareket ḥāṣıl olur aña vecd dirler. Vecdden ḥareket eṭrāfa ḥāṣıl olur. El ayaḳ ve baş ḥareketi ḥāṣıl olur. Eger ol ḥareket mevzūn olmayıcaḳ olursa ıżṭırāb dirler. Eger mevzūn olursa aña taṣfīf dirler yaʿnī iki elin birbirine urup raḳs itmek gibi yaʿnī dönmek gibi. Ve daḫı İmām Ġazzālī raḥmetuʾllāh eydür: *Ḳad faʿele zālike keşīrun min selefiʾṣ-saḥābīne ʿan Ebi Ṭālib el-Mekkī ḳad semiʿa ve raḳaṣa mineʾs-saḥābeti ʿAbduʾllāh bin Caʿfer ve Zübeyr ve muġīre bin Şuʿbe ve Muʿāviye ve ġayruhum.* Yaʿnī eydür: Bunı zikri geçen aṣḥābuñ çoġı ve daḫı Ebū Ṭālib el-Mekkīden naḳl ider kim semāʿuñ ḥelāl olduġın. Eydür: Ebū Ṭālib ayıtdı dir. Taḥkīḳ semāʿ ve raḳṣ itdiler aṣḥābdan ʿAbduʾllāh bin Cāʿfer daḫı İbn-i Zübeyr ve daḫı Muʿāviye dir. Ve daḫı imām eydür: *Lem yezaluʾl-Ḥicāzu benūne ʿindenā bi Mekkete yesmeʿūneʾs-semāʿa fī efḍali eyyāmuʾl-maʿdūdātiʾl-leti emereʾllāhu teʿālā ʿibādeten fīhā bi zikrihi ke eyyāmiʾt-teşrīḳi ve lem yezel ehluʾl-Medīneti muvāẓibīne ve ehluʾl-Mekketi ʿaleʾs-semāʿi ilā zemānihā hāzā* yaʿnī eydür: Ḥicāz ḳavmı dāyim bizüm ḳatumuzda Mekkede semāʿ iderlerdi yıluñ āyīn güñlerinde kim Allāh teʿālā ol günleri

ʿibādet buyurup durdı ve daḫı z̲ikr buyurup durdı eyyāmuʾt-teşrīḳ gibi meş̲elā ve daḫı ehl-i Medīne ve daḫı ehl-i Mekke semāʿa mülāzemet iderlerdi bizüm zamānumuzda degin dir. Ve daḫı baʿżı şeyḫlerden ḥikāyet olınur eydürler ki: Ebüʾl-ʿAbbās ḥażretin gördük. Biz ayıtduk: *Mā teḳūlu fī haz̲ihiʾs-semāʿiʾl-lez̲i iḫtelefe fīhi aṣḥābuna fe ḳāle huveʾz-zelāluʾl-lezī lā teş̲bītu ʿaleyhi illā eḳdāmuʾl-ʿārifīn.* Ne dirsin [42b] bu semāʿda kim anda bizüm aṣḥābumuz iḫtilāf iderler didük. Ayıtdı: Ol bir ṣāfī āb-ı ḥayātdur ki ş̲ābit olmaz anda şol ʿālimlerüñ ayaḳlarından başka dir. Ve daḫı ḥikāyet olınur Mimşād ed-Dineverīden raḥmetuʾllāh ʿaleyh: *Ḳāle raeytuʾn-nebiyye ʿaleyhiʾs-selām fiʾn-nevmi fe ḳultu yā Resūlaʾllāh hel tufekkirū min hāzihiʾs-semāʿi şeyʾen fe ḳāle mā unkirū minhu şeyʾen velākin ḳul lehum yefteḥittūne ḳablehu biʾl-ḳurʾāni ve yaḫtumūne.* Yaʿnī eydür: Peyġamber ḥażretini uyḳuda gördüm ve daḫı ayıtdum: Yā Resūluʾllāh nehy ider misin bu semāʿdan bir nesneyi didüm. Ayıtdı: Hīçbir nesneyi nehy itmezin andan lākin ayıtdı: Anlar kim semāʿdan ön Ḳurʾāndan başlasunlar ve āḫirīn Ḳurʾān ile tamām itsinler dir. Ve daḫı Ebûʿl-Ḫayr evliyāuʾllāhdandur. Bir nesne işitse ḫayrān olurdı. Semāʿda çoḳ kitāblar taṣnīf itmişdür ve añа ḥarām diyenlerün delīllerin red itmişdür. Gine ancılayın semāʿ ehli çoḳ kitāblar taṣnīf itmişlerdür. Semāʿuñ ḥaḳḳını öyle bilmek gerek. Semāʿ ḥarām diyenlerüñ ḳavlınüñ maʿnāsı oldur kim Allāh teʿālā anıñçün ʿaz̲āb ve ʿiḳāb ider dimekdür. İmdi bu bir emrdür kim mücerred ʿaḳlla bilinmez daḫı naḳlla bilinmez. İmām Ġazzālī İḥyāda eydür: *Ve maʿrifetuʾş-şerʿiyyāni maḥṣūretun fiʾn-naṣṣi veʾl-ḳiyāsu ʿaleʾl-menṣūṣī ve aʿnī biʾn-naṣṣi mā az̲herehu resūluʾllāhi bi ḳavlin ev fiʿlin ve aʿnī biʾl-ḳiyāsiʾl-maʿnāʾl-mefhūme min elfāz̲in ve efʿālin fe in lem yekun fīhi naṣṣun lem yestaḳim fīhi ḳiyāsun ʿalā manṣūṣin baṭaluʾl-ḳuvveti yeteḥarremuhu ve beḳā fiʿlen lā ḥarece fīhi ke sāiriʾl-mubāḥāti ve lā yedullu ʿalā teḥrīmüʾs-semāʿi naṣṣun ve lā ḳıyāsun.* Yaʿnī eydür: Şerʿiyyātı bilmek maḫṣūṣdur. Naṣ oldur kim anı Ḥażret-i Nebī itmişdür ola ḳavlle fiʿlle yāḫod naṣla maʿlūm ola ḳıyās itmege maḫṣūṣdur. İmdi ol elfāz̲dan ola yāḫod Ḥażret-i Resūluñ fiʿllerinden ola. İmdi bir nesnede kim naṣ olmaya anda ḳıyās daḫı dürüst degüldür. Pes semāʿ ḥarām didükleri ḳavl bāṭıl ola ol daḫı ḳalan ḥelāl fiʿller gibi olur zīrā semāʿ ḥarām idügine naṣ vārid olmamışdur. Belki naṣ daḫı ḳıyāsa delālet ider ki semāʿ ḥelāldür ammā ḳıyāsa delālet itdügince. Meş̲elā şimdi bir nesne itmek āvāz ile bunda birḳaç maʿnā bulınur. Eyle gerek kim evvel anuñ müʾez̲z̲īnden söyleyevüz. İmdi bu āvāz ile nesne itmek evvelā anda bir gökçek āvāz işitmek var. İmdi ol gökçek āvāz şol ḥayş̲iyetden ki[43a] āvāzdur ol daḫı müʾez̲z̲inden ola ya olmaya. İmdi ol mevzūn olan ol āvāzdur kim anuñ vezni ola. Ṭabīʿat

andan ḥaẕ ala. İmdi ol daḫı iki dürlüdür: Ya andan maʿnā añlana söz gibi ya ḳavl gibi ya maʿnā añlanmaya cemādāt āvāzı gibi kim ol düdük gibi ya ġayrıdur ya ḥayvānāt āvāzıdur bülbül gibi ve ḳumrī gibi ve ġayrısı gibi. Meşelā imdi bu āvāzlar ki mevzūndur ve gökçekdür bunları işitmek ḥelāldur naşla ve daḫı ḳıyāsla. Ammā ḳıyāsa leẕẕet-i ḥavās dirler ḥaḳdur zīrā ki niçün inşā-yı aḳl var daḫı beş ḥāsse var. Her ḥāsse içün bir idrāk var yaʿnī añlamaḳ var şol görünen nesnelerüñ eyülerinden anuñla leẕẕet alur meşelā gökçek ṣūret gibi ve yeşil çemen ve aḳarsu gibi ve daḫı ḳalan gökçek güñler gibi. Anlaruñ muḳābili çirkin güñlerdür. Bir daḫı burundur. Anda daḫı bir idrāk var añunla gökçek ḳoḳular nesnelerden leẕẕet alur. Muḳābili çirkīn ḳoḳulardur. Ve biri tadmaḳdur bir idrākdur kim añunla aġız ṭatlu nesnelerden leẕẕet alur. Anuñ muḳābili acı nesnelerdür. Ve daḫı ʿaḳl içün leẕẕet-i ʿilm-i maʿrifet var. Anuñ muḳābili cehldür ve körlükdür. İmdi gine ancılayın şol āvāz ki kulaḳla işidilür imdi ol ḳulaḳ[da] daḫı bir idrāk var anuñla insan gökçek āvāzelerden leẕẕet alur bülbül āvāzı gibi ve ġayrı gökçek āvāzlar gibi. Pes anuñ muḳābili çirkin āvāzlardur merkeb āvāzı gibi ve daḫı ġayrı gibi. İmdi bu ḥavāssuñ ḳalanı gökçek nesne idrāk idüp andan leẕẕet almaḳ dürüst ola ḳulaḳ[la] gökçek āvāz işidüp andan leẕẕet almaḳ niçün ḥarām ola. İmdi şek yoḳdur ki ḥelāldur. Ammā naṣ semāʿuñ ḥelāl iduġine delālet itdügı niçe [delāil vardur]. *Ḳavluhu teʿālā:* [684] يزيد فى الخلق ما يشاء Yaʿnī Allāh teʿālā ziyāde ider ḫalḳda ne dilerse baʿzı müfessir eydür ol ḥüsn ṣavtdur kim dir. Ve hem Ḥażret-i Resūl ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m eydür: [685] ما بعث الله نبيّاً الاّ له حسن الصّوت Yaʿnī hīçbir peyġamber göndermedi Allāh teʿālā illā anuñçün gökçek āvāz vardur dir. Ve daḫı Dāvūd Nebī Zebūrı oḳuduġı vaḳt cemīʿ insān ve ḥayvān cemʿ olurdı anuñ āvāzın işitmege. Ḥattā anuñ meclisinde dörder yüz kimse getürürlerdi anuñ āvāzında helāk olurdı ṭāḳat getürmezdi. Ve daḫı Ḥażret-i Resūl Ebū Sülmā şiʿrinüñ medḥinde eydürdi: [43b] لقد اعطى مذ مارً من مذامير الى داود [686] Yaʿnī taḥḳīḳ aña Āl-i Dāvūd nāylarından bir nāy virildi dirdi. Ve daḫı Allāh teʿālā eydür: [687] انّ أنكر الأصوات لصوت الحمير Yaʿnī eydür: Be-dürüstī ġāyet yaramaz ṣūretlerindendür eşek āvāzıdur. Maʿlūm oldı kim eyü āvāzı Allāh teʿālā sever imiş. Eger dirsen kim bu eyü āvāz Ḳurʾānda olıcaḳ biz dirüz kim bülbül āvāzın işitmek ḥarām ola zīrā Ḳurʾānda degüldür. İmdi vaḳtā kim bir āvāzuñ maʿnāsı fehm olunmaya ol ḥelāl olıcaḳ bir āvāz kim maʿnālar fehm olına ve ḥikmetler añlana anı işitmek

[684] Fatır 35/1; …yezīdu fiʿl-ḫalḳi mā yeşāʾ…
[685] Mā beʿaşeʾllāhu nebiyyen illā lehu ḥusnuʾṣ-ṣavti.
[686] Leḳad eʿṭā mizmāren min mezāmīre ilā Dāvūde.
[687] Lokman 31/19;…inne enkereʾl-eṣvāti leṣavtuʾl-ḥamīr .

niçün ḥarām olur. Ḫuṣūṣā kim Ḥażret-i Resūl diyüp durur: [688] وانّ من الشّعر لحكمة Yaʿnī eydür: Be-dürüstī şiʿrde ḥikmet vardur. İmdi ol şiʿr şiʿr-i felsefī degüldür kim ol göz ḳaş medḥinde ola. Belki ol şiʿrdür kim andan göñül ḥaẕ ola. Pes maʿlūm oldı kim şol āvāz kim eyü ola ol ḥelāl imiş. Andan ṣoñra bir kelām ki andan maʿnā fehm olına şek degüldür kim ol daḫı ḥelāldur. Pes bunlaruñ müfredleri ḥelāl olıcaḳ yaʿnī her biri yalñuz yalñuz mürekkebleri niçün ḥelāl olmaya. Mürekkebleri oldur kim meşelā şimdi bir gökçek mevzūn āvāzla bir şiʿr idilse anı diñlemek niçün ḥarām olına. Belki ḥelāldur zīrā anuñ müfredleri ḥelāldur. Meşelā gökçek āvāz şol ḥayşiyetden ki āvāzdur ḥelāldur ve bir kelām ki andan fehm olına ol daḫı ḥelāldur. Pes ḥelālı ḥelāla ḳatsan girü helāl olur. İllā meġer ki bunlara bir nesne daḫı ḳatıla ki ol meẕmūm ola bunları daḫı meẕmūm ide. Meşelā bir ḳavli ya şiʿri fısḳ meclisinde ayıtmak ol vaḳtin ḥarām olur. İmdi maʿlūm oldı kim bu gökçek āvāzlar kim mevzūn ola gerekse cemādātdan olsın bülbül gibi gerekse insāndan olsın şiʿr oḳumaḳ gibi imdi bunlaruñ ḥarām olduġı lezzet degüldür. Belki şol yirlerden menʿ olındı kim anda şerʿden menʿ vārid olmış ola. Meşelā ḫamr meclīsinde ayıtmak ḥarāmdur. Daḫı şol yirlerde kim anı işidüp nefs arzūlarına varıla anda ḥarāmdur. Nitekim Ḥażret-i Resūl eydür: [689] انّ لكلّ ملك حمىً الاّ و ان حمى الله محارمه Yaʿnī eydür: Her meliküñ korusı vardur. Allāh teʿālānuñ ḳorusı ḥarām itdügi nesnelerdür. İmdi her āvāz ki ya şiʿr ki okunur andan Allāh teʿālā[nuñ] ḥarām itdügi nesneler muḥabbeti gelse[44a] göñle anı diñlemek ḥarāmdur. Pes andan ötüri menʿ olındı. Bir daḫı andan ötüri menʿ itdiler āvāz ile şiʿr itmek ve nāy çalmaḳ ve ġayrısı gibi ekşer fısḳ meclislerinde istiʿmāl olındı. Pes aña teşbīh olınurdı didiler. Peyġamber ḥażreti buyurur: [690] من تشبّه قوماً فهو منهم Yaʿnī eydür: Bir kimse kim bir ḳavme teşbīh itse o daḫı andandur. Pes bundan ötüri menʿ itdiler. Meşelā şimdi cemāʿat cemʿ olsa bal şerbeti alsalar anı fāsıḳlar ḫamr içer gibi içseler ve anda olan ḥareketi itseler işde anlar[uñ] ḳadeḫi içindeki ḥelāl velākin içmesi ḥarāmdur zīrā teşbīh bulınur imdi āvāzları anuñ gibi kişi işitse eger anı añmaḳ aña şevḳ virür aña iḳdām itmeġe yetişdürür lā-cerem anlardan menʿ itdiler. Ve illā şol kimseler anları işide daḫı göñüllerine nefs arzūsı düşmeye Ḥażret-i Resūluñ aṣḥābına teşebbüh bulınsa ve içlerine Ḥaḳ muḥabbeti düşe zīrā Ḥażret-i Resūluñ öninde gökçek āvāz ile sefer iderlerdi ve def çalarlardı ve raḳṣ ururlardı ol dinlerdi menʿ itmezdi. Pes anlaruñ gibi diñlemek

[688] Ve inne mineʾş-şiʿri le hikmetun.
[689] İnne li kulli melikin ḥamiyyun illā ve inne ḥemiyyeʾllāhi meḥārimuhu.
[690] Men teşebbehe ḳavmen fe-huve minhüm.

ḥelāldur. Pes anuñ gibi netīcesi daḫı ḥelāldur kim ol ḳalbde eşer idüp vecd ḥāṣıl itmekdür. İmdi vecd ḥāṣıl olıcaḳ anuñ netīcesi daḫı ḥelāldur o bedene ḥareket getürüp raḳs urmaḳ. **Faṣl der-beyān-ı ibāḥetiʾs-semāʿ ve raḳṣ**: Bilki ʿāṣıḳlaruñ semāʿı ʿibādetdür. Esrār-ı ġazeliyye eşʿār ve ḳafiyeden idrāk eylemekden kim ol eşʿārı gökçek ve mevzūn ṣavtla iderler kim anı işitmekden ʿāriflerüñ ve ʿāṣıḳlaruñ ve mürīd-i kāmilüñ gönlinde bir ḥālet ḥāṣıl olur. Aña vecd dirler kim ol vecd nedür daḫı muṣāraḳadandur. Yaʿnī bir nesne bulmaḳdan ve daḫı varlıkdandur. Yaʿnī anuñ gönlinde bir nesne bulınur dūst muḥabbetinden kim andan öñürdi yoġ idi. Ve daḫı ḥāle buluşur mükāşefeden ki anuñ vaṣfını kimse bilmez illā meġer anı tadmış ola. Andan ṣoñra ol ḥāllerüñ birbiri ardınca olmasından bir od ḥāṣıl olur ki ol od ḳalbi yaḳar anı eridür küdūrāt-ı beşeriyyeden nitekim od altunuñ ya gümüşüñ ġıllını vü gışşını eritdügi gibi. Pes ḳalbi sāfī ḳılur müşāhedeyle ve mükāşefeyle. Pes müşāhedenüñ ve mükāşefenüñ nūrı ḳalbe irer. Ḳalb ṭāḳat getürmez lā-cerem ıżṭırāb ve ḥareket ider. Ve bundan hem ṣafā ḥāṣıl olur ol vaḳt aġlar. Ve hem inbisāṭ olur[44b] ol vakt ferāḥ olur. Ve daḫı inḳıyād ḥāṣıl olur ol vaḳt melūl idilür ve levni muteġayyir olur ve ʿaḳlı zāʾil olur. İmdi ervāḥ ve ḳulūb ol āvāz ile müteʾessir olmaḳ ve mükāşefe ve müşāhede ve vecd ḥāṣıl olmaḳ o ʿilm-i meşāyīḫüñ dakāyıḳın bilmekdendür. İmdi anı idrāk idenler bilür. Anuñçün İmām Ġazzālī İḥyā'da temsil ider şu kimseyi kim semāʿdan ḥaẓẓı olmayup ve aña ṭaʿn idüp ve vecd-i raḳṣdan ṣafāsı olmayup inkār idenleri. Eydür: *Veʾl-belīduʾl-cāhiluʾl-ḳāṣiyuʾl-ḳalbiʾl-maḥrūmu ʿaniʾl-leẕẕetiʾs-semāʿi yeteʿaccebu min lezzātiʾl-musmiʿi ve vucdihi ve iżṭırābi ḥālihi ve teġayyuri levnihi teʿaccubeʾl-behīmeti min leẕẕetiʾl-aṭʿimeti ve teʿaccubeʾl-ʿayni min leẕẕetiʾl-mubāşereti ve teʿaccubeʾṣ-ṣabiyyi min leẕẕetiʾr-riyāseti ve teʿaccubeʾl-cāhili min leẕẕetiʾl-ʿilmi veʾl-maʿrifeti.* Yaʿnī eydür: Şol kimse kim gevden ola cāmid gönli ḳara ola maḥrūmdur semāʿuñ leẕẕetinden. İmdi anlar ʿacebler semāʿ idenüñ leẕẕetini daḫı vecdini daḫı ıżṭırābını ve ḥālini ve daḫı levni taġayyür olduġını şol dört ayaḳlu cānavārlar bādemī ḥelvā leẕẕetini ʿacebledüġi gibi dir ve daḫı emred oġlancıḳlar ululuḳ leẕẕetini ʿacebledüġi gibi. İmdi bu cemīʿ ẕevḳlerüñ ve ṣafālaruñ sebebi birdür kim ol leẕẕetdür. İmdi leẕẕet didükleri bir dürlü idrākdür. Yaʿnī duyup Añlamaḳdur. İmdi añlamaḳ ya aġızda olur ki bir nesnenüñ tadını anlaya ya burunda olur ḳoḳunuñ eyüsin ve yavuzın añlaya. Ḳalanın daḫı buña göre ḳıyās it. Pes ol idrāke bir müdrik gerek ki idrāk anda ola yaʿnī añlayan ola. İmdi bir kişinüñ ḳuvvet-i müdrikesi kāmil olmasa ol kimsenüñ ol her nesneden leẕẕeti az olur ya hīç olmaz. Meşelā bir kişi kim ḫasta olsa anuñ ḳuvvet-i zāʾikāsı gider. Yaʿnī

şol ḳuvvet ki dimāġda olur ṭaʿāmuñ leẕẕetin duyardı ol gider. Şeker ve bal ki ġāyetde ṭatludur aña acı gelür. İmdi bir kişinüñ ʿaḳlı eksük olsa zīrā bu ʿaḳlda daḫı bir ḳuvvet vardur. İnsānda maʿnā ve meʾḳūlāt idrāk iden oldur kim vaḳtā kim ḳulaḳ bir eyü āvāz işitse ve ol āvāzuñ maʿnāsı olsa kim anda ḥikmet añlanur olsa. Pes ḳulaġıñ ol āvāzdan naṣībi hemān bir yañḳudur. Anuñ eyüsin ve yaramazın farḳ itmez ve maʿnāsın anlamaz. ammā ol āvāzdan[45a] ṣafā alan ve andan raḳīḳ maʿnālar duyan ve ol āvāz ile söylenen sözüñ ḥikmetlerin duyan ol ḳuvvetdür ki aña ʿaḳl dirler. Bir kişide ol eksük olsa ol leẕẕetden maḥrūmdur. İmdi anuñ eksüklügi göñül ḫastalıġıyla olur. Nitekim beden ḫasta olsa nefs ḳuvveti eksük olur dimāġ ḳuvveti eksük olur. yürümekden ve yimekden ṣafā olmaz zīrā dimaġda leẕẕet yoḳdur. Geldük imdi bir kişinüñ daḫı göñli ḫasta olsa anuñ daḫı ʿaḳlınuñ ḳuvveti gelmez. Lā-cerem maʿnā ve maʿrifet leẕẕetinden ve ḥikmetler ve eyü āvāz işitdügi vaḳt andan leẕẕet alup ve içine dūst muḥabbeti düşüp ve andan vecd ve ıżṭırāb ḥāṣıl olup müşāhede ve mükāşefe leẕẕetinden maḥrūm olur. Geldük imdi şol kimsenüñ kim ḳuvvet-i ʿāḳılesi kāmil olsa ol kimse maʿrifet ḥāṣıl idenüñ nişānı oldur kim Allāhı sever zīrā bir kişinüñ Allāhı bilmesi ziyāde olsa sevmesi ziyāde olur. Ol sevmek ziyāde olsa ʿışḳ yetişür. ʿIşḳ ʿārifler ḳatında oldur kim eydürler: *El-ʿışḳu muḥabbetun muʾekkeddetun mufarraṭatun.* ʿışḳ birçoḳ muḥabbetdür kim muḥkem ola dirler. İmdi bu ʿışḳdan tecellī ve müşāhede ḥāṣıl olur vaḳtā kim bir eyü āvāz işitse ol āvāz ki gūyā dūstdan işidilür zīrā anlar bir maḳāmdadur kim eydürler: *Leyse fiʿl-vucūdi taḥkīḳen illāʾllāh.* Pes ol āvāzdan anlaruñ cānları bedenine dūst ḳoḳusı gelür. Lā-cerem anlara vecd ve ıżṭırāb ḥāṣıl olur ve raḳṣ görürler ve ol beden ki dūstla ortalarında ḥicāb olup dururdı anı pāre pāre ḳılup dūsta ulaşmaḳ isterler. İmdi anlara dāyim raḳṣ itmek gerek tā kim dūstı aña dir

Şāh-ı cānem āmedī [bā] būy-ı dūst
Çün felek çerḫi ẕedem der-kūy-i dūst

Sāḳī āmed cām-ı cān-efrūz dād
Bülbülān rā müjde-i nev-rūz dād

Cān dimāġına gine irdi koḳusı dūstuñ
Çün felek çarḫ urdum añdum ṭapusın[ı] dūstuñ

Sāḳī [-i] ʿışḳ geldi kim cān ṣundı kim cān arturur
Muştula bülbüllere nev-rūz-ı elḥān arturur

Faṣl der-beyān-ı evḳāt-ı semāʿ ve mekān ve iḫvān: Bilgil kim ʿāṣıḳlaruñ raḳṣ ve semāʿı kim andan vecd ve ıżṭırāb ḥāṣıl olurdı inciẕāb-ı ḳulūb ḳalbe ḥāṣıl olurdı. Yaʿnī göñle Allahdan yana çekmek ḥāsıl olur. İmdi anuñ semāʿı aġyārdan ḫālī olmaḳ[45b] ister tā ki ḳalb aġyār ḳokusıyla mükedder olmaya. Anuñçündur ʿārifler eydür: Semāʿ dürüst olmaġa üç şarṭ gerekdür dirler: Biri zamāndur biri mekāndur biri iḫvāndur. Zamān didükleri anlaruñ göñülleri ṣafā bulduġı vaḳtdur ve cemʿiyyet-i ḳalb ḥāṣıl olduġı vaḳtdur zīrā ki bu vaḳtin maḥbūblarınuñ tecellīlerinüñ eserleri ziyāde olur zīrā Allāh teʿālā tecellī ider gerçek ḳullarınuñ göñline tā kim anlaruñ göñli nūrlansın içün kendünüñ tecellīlerinüñ eserleriyle. İmdi vaḳtā kim anlar kendülerinüñ ṣafāsı üzerine göñülleri cemʿiyyet bulduġı zamānda bir araya cemʿ olup semāʿ ve raḳṣ itseler anlaruñ baʿżısınuñ göñlinüñ nūrı münʿakis olur mertebede ednā olanlarınuñ göñline. Pes anlaruñ daḫı göñülleri anlaruñ gibi nūrlanur. Daḫı ʿālem-i fenānuñ lezzetinden ve ṣafāsından çıḳar ve ʿālem-i beḳāya teraḳḳī iderler. Pes anlaruñ cemʿiyyeti ʿaynı raḥmet olur daḫı kerāmet olur baʿżınuñ göñli baʿżısına. İmdi Ḥażret-i Resūluʾllāh eydür: [691]ال جماعت رحمت والفرقت عذاب Yaʿnī cemāʿat raḥmetdür. İmdi meşāyiḫ eydür *ḫ̆od rā cemʿ kon* yaʿnī kendüñi cemʿ it tā ki raḥmet bulasın. İmdi ol cemʿiyyet kim kendüyi cemʿ itmekdür bunuñ gibi cemāʿatda bulınur. Geldük imdi biri mekāndur. Yaʿnī mekān didükleri şol yirdür kim ʿibādet içün yapılmış ola mescidler ve tekyeler gibi zīrā kim her yir kim ʿibādet içün yapılmış ola aña nūr müteʿalliḳ olur ʿālem-i ġaybdan. Pes ol maḥāl olur irādet-i mülkiyyeye daḫı esrār-ı ilāhiyyeye. Meselā bir ḫarabāt-ḫāneyi mescid ḳılsalar aña ḥurmet ve ululuḳ müteʿalliḳ olur. Ve daḫı melāike inmesine maḥal olur şeyāṭīn yiri iken. Vaḳtā kim ol yirde ʿāṣıḳlar cemʿ olalar göñüllerinüñ ṣafāsı ziyāde olur nefsleri pāk olur ḥālleri ol yirüñ nūrıyla münevver olur. Ve daḫı tecrīde ve tefrīde ḳuvvet bulurlar. Geldük imdi tecrīd ʿārifler ḳatında: *Huve nefyuʾl-aġyāri ey el-aġrāżuʾd-dunyeviyyeti veʾl-uḫreviyyeti veʾt-tefrīdu huve nefsun.* Yaʿnī tecrīd aġyārı nefy eylemekdür kim ol dünyā ve āḫiret ġaraẓlarıdur. Ammā tefrīd kendü nefsleri varlıḳların nefy eylemekdür. Geldük imdi biri daḫı iḫvāndur. Yaʿnī ḳardaşlar dimek olur. Ḳardaşlar daḫı üç dürlüdür:[46a] Biri İslām ḳardaşlarıdur muṭlaḳ İslām adında müşthereklerdür ʿavām gibi daḫı cāhiller gibi. İmdi gerekdür anlaruñla muṣāḥabet itmeyeler belki baʿżı vaḳtda muṣāḥabet ideler anlara dīn bābında fāʾide itmek içün. Ve daḫı anlara ḥarāmdur faḳīrlerüñ baʿżı ḫāllerine muṭṭaliʿ olmaḳ. Ve faḳīrlere daḫı ḥarāmdur şol ḫāller ki kendülere maḫṣūṣdur anları ol ḫāle muṭṭaliʿ ḳılmaḳ

[691] El-cemāʿatu raḥmetun veʿl-firḳatu ʿaẕābun.

kim ol ḥāller anda ʿālem-i ġaybdan gelmişdür ve daḫı envār-ı rūḥāniyyeden ḥāṣıl olmışdur zīrā meşāyiḫ ḳatında iẓhār-ı sırr-ı rubūbiyyet küfrdür yaʿnī rubūbiyyet sırrın iẓhār itmek küfrdür dirler. Ve hem ol ḥāllerde Ḥāżret-i Resūlʾa mütābaʿat ide. Nitekim Ḥażret-i Resūl ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m buyurur: [692] لی مع الله وقت لا یسعنی ملك مقرّب و لا نبیّ مرسل Yaʿnī eydür: Allāh ile benüm bir vaḳtum var kim anda muḳarreb ferişteler sıġmaz dir. İmdi bu irādet ve muḥabbet ḳardaşlar ʿavāma nisbet ehl-i ṣıdḳ u ṣafādandur. Pes anlaruñ bir ḥāli vardur kim ol ḥāllerde kimse muṭṭaliʿ olmaḳ cāyiz degüldür. İmdi anlar cemʿ olınduġı yirde ʿavām-ı münkirden kimesne gerekmene ṣafāy-ı ḳalbleri bozulmaya. Vaḳtā kim ʿavāma bulaşsalar anlaruñ ḥācetine gereklü söz söyleyeler tā kim anlar añlayup fāʾide ider ve menzillerin ilerü iledeler. Anlamadıḳları sözleri söylemeyeler tā kim Ḥaḳḳı inkār idüp kāfir olmayalar. Neʿūẕu biʾllāh fāʾideden ziyān ideler.

Ṭaʿm-i bāzān mezed goncişk rā
Tā ne-māned der-gülū piş ey fenā

Serçelere virme doġan loḳmasın
Boġazına durur üldügi saḳın

Vaḳtā kim maʿārif ḳardaşlar zamān-ı ṣafā bulsalar ve daḫı mekān bulsalar ve iḫvān bulsalar anlara semāʿ vācibdür ol vaḳt zīrā rūḥuñ mürekkebi ḥaḳīḳatdür. Rūḥ sırrı indürür insāniyyet yirinden vaṭan-ı ḳudsiyyeye. İmdi bu ʿāriflerüñdür daḫı mürīdlerden ehl-i zevḳdür. Her kişiye müyesser degüldür. Nitekim Allāh teʿālā Ḳurʾānda buyurur: [693] ولو علم الله فیهم خیرً للأسمعهم *Ey el-mevā ʿiẓa veʾl-ḥaḳḳa veʾl-ḥikmete mineʾl-Ḳurʾāni veʾl-ḥadīsi veʾl-eşʿāri.* Eydür: eger Allāh teʿālā anlarda ḫayr bilse anlara işitdürürdi. Yaʿnī vaʿẓları daḫı ḥaḳḳı daḫı ḥikmeti işitdürürdi Ḳurʾānda daḫı ḥadīsden daḫı eşʿārdan zīrā Ḥażret-i Resūluʾllāh eydür: [694] انّ من الشّعر لحکمة Yaʿnī eydür: Be-dürüstī şiʿrde ḥikmet vardur. İmdi Allāh teʿālā[46b] bir kimsede kim ḫayr bulmasa aña ḥaḳḳı işitdürmez muṭlaḳ gerekse ḥadīs olsın gerekse Ḳurʾān olsın gerekse mevzūn āvāz ile şiʿr gibi anı işitmek ile şevḳ ve tecellī ve vecd ḥāṣıl ola. Pes deḳāyıḳ-ı Ḳurʾān ve ḥadīsden ve eşʿārdan Allāh didügi işitmez imiş. Pes lāzım oldı kim ḥāṣılda ol ḥaḳāyıḳ ve deḳāyıḳı ʿavāma işitdürmeyeler

Ey neva[ger tü] me-gū nām-ı semāʿ
Ḥāl-i bī-ḥālest hengām-ı semāʿ

[692] Lī meʿaʾllāhi vaḳtun lā yesiʿunī melekun muḳarrebun ve lā nebiyyun mursalun.
[693] Enfâl 8/23; Velev ʿalimaʿllāhu fīhim ḫayren leesmeʿahum…
[694] İnne mineʿş-şiʿri le ḥikmetun.

Meclis-i ḫāsest cāh-ı ʿām nist
Puḫteī bāyed ki kār-ı ḫām nist

İy hemān iden yāl ü bāl-i semāʿ
Ḥālsüzler ḥālidür ḥāl-i semāʿ[695]

Meclīs-i ḫāṣdur gerekmez anda ʿām
Puḫteler gerek degüldür kār-ı ḫām

Ammā bir yirde iḫvān-ı safā bulınmasa anda semāʿ ve raḳs ḥarāmdur. Ammā bu ṣūret-i mevzūne ve eşʿāret itmek muṭlaḳā fiʿl-i Nebīyi inkārdur zīrā Ḥażret-i Resūluʾllāh öñinde raḳs urdılar ve ṣavt-ı mevzūn ile şiʿr ayıtdılar ol anı menʿ itmedi belki emr itdi. Nitekim Buḥārī Müslim rivāyet ider: [696] روى البخارى مسلم عن الرّبيعت بنت عفراء قال جاء النّبى عليه السّلام مجلس على فراشى فجعلت جويرتان لنا يضربن با لدّف و يند بن من قبل ا باءهنّ يوم بدر فقالت حديهما و فيها نبىّ يعلم ما فى غدّ فقال (عسم) دعى هذا و قولى تقولنى Yaʿnī rivāyet ider Buḫārī daḫı Müslim Rubeyyiʿden kim ʿAfrāʾ ḳızıydı. Ḥażret-i Resūluñ ḫātūnıydı. Ol Rubeyyiʿ eydür: Peyġamber ḥażreti benim döşeküm üzerine oturdı. Daḫı benüm iki cāriyelerüm vardı def çalup eydürlerdi. Bedir güninde ataları öñinde itdüklerini eydürlerdi. Anlaruñ birisi eydür: Irlayuben bizüm içün Nebī var yarın olacaġın bilür. Peyġamber ḥażreti ayıtdı: Ḳoñ anı evvel ayıtduġuñuzı idüñ dir. Pes maʿlūm oldı kim biri şiʿri inkār itse taḥḳīḳ fiʿl-i Nebīyi inkārdur. Fiʿl-i Nebīyi inkār ḫud küfrdür zīrā peyġamber ḥażreti ol cāriyelere emr itdi ki anı ḳoñ evvelkini eylen anlara emr itmişdür. Pes emr ḫˇod vücūba delālet ider ḳaçan ḳarndan mücerred olsa. Şol āyet gibi kim *ḳavluhu teʿālā:*[697] اطيعو الله و اسمعو Yaʿnī Allāha muṭīʿ oluñ daḫı Allāhuñ ḳavlin işidüñ dir. Pes bu emr vücūba delālet ider yāḫod emr-i nedb içün olmazsa ibāḥat ya nedb içün olur. Eger münkirler dirse kim bu fiʿl peyġambere maḫṣūṣdur zīrā bize emr itmedi. Eger vācib veya müstaḥab olsa gerek bizi ḳandıraydı nitekim ḳuşluḳ namāzına ḳandurdı. İmdi biz aña cevāb virürüz. Eydürüz kim şol fiʿl kim Ḥażret-i Resūla maḫṣūṣ idi[47a] bir nesne gerekdür kim aña maḫṣūṣ idügine delālet ide ya ṣarīḥe delālet ide yāḫod ḳarīne ile delālet ide. Pes bunda delālet ider nesne yoḳdur. Nitekim ṣavm-ı viṣālda delālet ider nesne var idi anuñçün peyġamber ḥażretine müstaḥabdur ümmete mekrūhdur dimek ve hem Allāh teʿālā kelām-ı ḳadīminde buyurur:

[695] Metinde "Ḥālsüzler ḥāl dürür ḥāl-i semā" şeklindedir. Vezin nedeniyle metin tamir yapıldı.
[696] Revā ʾl-Buḫārī [ve]Muslim ʿan Rubeyyiʿat binti ʿAfrāʾ ḳāle cāeʾn-nebiyyu ʿaleyhiʾs-selām meclisi ʿalā firāşi feceʿalet cuveyretānī lenā yeḍribne biʾd-deffi ve yendin min ḳabli ābāihinne yevme Bedrin fe ḳālet ḥadīhimā ve fīhā nebiyyun yeʿlemu mā fī ġaddin fe ḳāle ʿaleyhiʾs-selām deʿi hāẕā ve ḳūlī teḳūlenī
[697] Aṭīʿuʾllāhe vesmeʿū

وما آتاكم الرّسول فخزوه وما نهاكم عنه فانتهو[698] Yaʿnī eydür: Şol nesne kim size Resūl getürdi anı dutuñ şol nesneden yoġlandurdı yoġlanun dir. Pes bundan ḫ̆od Ḥażret-i Resūluʾllāh ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m ʿārifleri yoġlandurmadı. Ammā emr itmedüginden cevāb biz eydürüz kim ʿālemde ʿaḳl-ı nāḳış ve nefs hevā ve hevesiyle gelmiş kişiler var. Eger baʿżı ʿāriflerdür anlara emr itse anlaruñ emrinden ʿumūma varurlardı. Anlaruñ fesādı ziyāde olurdı. ʿĀlemi fesāda virürlerdi. Pes şunlar kim kāmillerdür ve ʿāriflerdür içleri Ḥaḳ muḥabbetiyle münevverdür. Anlar ki Ḥażret-i Resūluñ ḳavline ve fiʿline iḳtidā eylediler ve nehy itmedüginden bilürler kim ʿāriflere dürüst imiş ve emr itmedüginden bilürler kim nefs arzūsına gider cāhillere dürüst degülmiş. Pes kendüleri semāʿ idüp ṣavt-ı mevzūn ile raḳs itdiler ve cāhillerden nehy itdiler. Eger dirse kim Ḳurʾānda ve ḥadīṯde nehy vārid olmışdur. İnşāaʾllāh aña yirinde cevāb virürüz. Ḥadīṯ gelür: [699] روى البخارى و مسلم ايضاً عن عايشه رضى اللّٰه عنهما قالت ان ابا بكر دخل عليهما و عندها جاريتان فى ايّام منّى ترقصان و تضربان وفى رواية تغنيّان بما تفاوت الانصا ر يوم بعاث و النبىّ (عسم) يتغشّى بثوبه فا نهاهما ابابكر فكشف النبىّ عن وجهه فقال دعهما يا اباكر فانها ايّام عيد و هذا الحد يث يد لّ على المستحابت الدّف و الغناء Yaʿnī Müslim ve Buḫārī rivāyet ider ʿĀʾişeden. Ol ʿĀişe ayıtdı: Be-dürüstī Ebā Bekr geldi. Anuñ ḳatına iki cāriye var idi def çalup ırlarlardı. Şol ḳavl ki Ensār luġat-ı Buʿās ile Buʿās güninde eydürlerdi. Peyġamber ḥażreti gedacikle(?) bürünmişdi. Daḫı Ebū Bekr bunı menʿ itdi. Ḥażret-i Resūl daḫı yüzin açdı daḫı ayıtdı: Yā Ebā Bekr ḳo ki bayram günleridür didi. İmdi Müslim ve Buḫārī eydürler: Bu ḥadīṯ delālet ider ki def işitmek müstaḥab olduġına. Pes maʿlūm oldı kim bunı inkār peyġamberi inkārdür dirler. Eger münkirler suʾāl idüp dirse kim bu bayram günine maḫṣūṣdur ḳalan günde dürüst degüldür dirse cevāb virürüz kim ḳāide-i uṣūldur ki *el-icmāʿu ʿalā enne ḫuṣūṣaʾs-sebebi lā yemneʿu ʿumūmeʾl-ḥukmi*. [47b] Yaʿnī sebeb-i ḫāṣ olmaḳ ki bayram günidür. Ḥükm-i ʿāmdur zīrā ḥükm-i ʿām olmaġı menʿ itmez ki bu semāʿ evḳātda olmakdur. Nitekim Ḳurʾānda niçe āyet vardur ki Ḥażret-i Resūla ḫiṭāb olınur. Velākin ḥükm-i ʿāmdur cemīʿ müʾminlere. [700] روای احمد بن حنبل فى مسنده عن عايشت قالت كانت الحبشته يدفون بين يدى رسول اللّٰه (عسم) و يرقصون و يقولون محمّد عبده صالح بالحبشته فقال

[698] Haşr 59/7;…vemā ātākumuʿr-Resūlu fe ḫuẕūhu ve mā nehākum ʿanhu fentehū…

[699] Revaʾl-Buḫāriyyu veʾl-Muslim eyḍan ʿan ʿĀişete raḍıyaʾllāhu ʿanhā fe ḳālet ene ve Ebā Bekrin deḫele ʿaleyhimā ve ʿindehā cāriyetānī fī eyyāmin minnī terḳuṣānī ve taḍribānī ve fī rivāyetin tuġniyānī bimā tefāvetuʾl-enṣāru yevme Buʿāsin veʾn-nebiyyu ʿaleyhiʾs-selām yetefeşşi bi sevbihi fe enhāhumā Ebā Bekrin fe keşefeʾn-nebiyyu ʿan vechihi fe ḳāle deʿ hā yā Ebā Bekrin fe innehā eyyāmu ʿīdin ve hāẕeʾl-ḥadīṯu yedullu ʿalaʾl-musteḥābetiʾd-deffi veʾl-ġināi.

[700] Revā Aḥmed b.Hambel fī Musnedihi ʿan ʿĀişete ḳālet kānet el-Ḥabeşetu yedufūne beyne yedeyyi Resūluʾllāhi ve yerḳuṣūne ve yeḳūlūne Muḥammedun ʿabduhu ṣāliḥun biʾl-Ḥabeşeti fe ḳāle Resūluʾllāh mā teḳūlu hākeẕā ḳūlū ve Muḥammedun ʿabduhu ṣāliḥun.

رسول الله (عسم) ما تقولو هكذا قولو محمّد عبده صالح Yaʿnī Aḥmed bin Ḥanbel Müsned adlu kitābında eydür: ʿĀişe ayıtdı: Ḥabeşī peyġamber ḥażreti öñinde def çalup raḳṣ ururdı. Daḫı eydürdi: Öyle dimeñ belki Muḥammed ʿabd-i ṣāliḥ diyin dirdi. İmdi Aḥmed bin Ḥanbel eydür: Bu ḥadīṯ delālet ider kim def ve raḳṣ müstaḥab ola zīrā Ḥażret-i Resūluñ öñinde ayıtdılar ve daḫı diñledi dir. Pes bir kimse kim añı inkār itse peyġamberi inkārdür dir. Ve daḫı İmām Ġazzālī İḥyāda eydür: *Ḳālet ʿĀişetu raḍıyaʾllāhu ʿanhā deḫele ʿaleyye resūluʾllāh ve ʿindi cāriyetānī tuġanniyānī bi ġināi Buʿās feḍtaceʿe resūluʾllāhi ʿaleʾl-firāşi ve ḥavvele vechehu ve deḫele Ebū Bekrin fenteherenī ve ḳāle mizmārātuʾş-şeyṭān ʿindeʾn-nebiyyi ve mākei daʿhā fe lemmā deḫele ʿÖmeru nehāhā fe ḫarectu ve kāne yevmu ʿīdin yeẕhebu fīhī eʾs-sevdānī biʾd-deffī veʾl-ḥarābī ve fī ḥadīsin ennī ṭāhirun ʿan ibni Veheb ḳāle Ḥabeşetu yelʿabūne bi ḥarābihim fī mescidi resūluʾllāh ve ḳāle teştehī tanẓurīne fe ḳālet naʿem fe eḳāmetnī verāhu ve ḫaẕẕehū ʿalā ḫaddihi ve yeḳūlū dūnekum yā benī erḳade ḥattā iẕā melike ḳāle ḥasbuke ḳultu neʿam ve fī ṣaḥīḥi Muslim fe vaḍaʿtu raʾsi ʿalā menkibihi fe caʿeltu enẓuru ilā leʿbihim ḥattā kuntu eneʾl-lezi inṣareftu fe hāẕihiʾl-eḥādīsu kulluhā fiʾṣ-ṣaḥīḥeyni ve huve naṣṣun ṣarīḥun fī enneʾl-ġināe veʾl-laʿbe leyse bi ḥarāmī ve fīhā delāletun ʿalā envāʿin mineʾr-raḳṣiʾl-evveli ve lā yeḫfā ʿādetuʾl-Ḥabeşeti fiʾr-raḳṣi veʾl-laʿbi veʾs-sānī fiʿlu ẕālike fiʾl-mescidi ve sālisu dūnekum yā benī erḳade ve huve emrun biʾl-laʿbi veʾr-rābiʿu menʿuhu Ebū Bekrin ʿaniʾl-inkāri veʾt-taʿyīnu ve taʿlīluhu bi ennehu yevmuʿīdin ey vaḳtu surūrin veʾl-ḫāmisu vuḳūfun ṭavīlen fī muşāhedeti ẕālilke ve simāʿuhu ve sādisu ḳavluhu ʿaleyhiʾs-selām ibtidāeʾl-ḥāli yesurruhu ve teştehī en tanẓuranī ve sābiʿuʾr-ruḫṣatu fiʾl-ġināi veʾḍ-ḍarbi fiʾd-deffi mineʾl-cāriyeteyni meʿe ennī teşbehu ẕālike eʾṣ-ṣadīḳu bi mezāmiriʾş-şeyṭānī ve fīhī rībeyānun enneʾl-mezmūraʾl-muḥarreme ʿayru vāliyetun min enne resūlaʾllāhi kāne yeḳraʿū semʿahu ṣavteʾl-cāriyeteyni [48a] ve huve muḍtaciʿun meʿehu ennehu ṣavṭunā muḥarremun ve mubeddelun hāẕā ʿalā enne ṣavteʾn-nisāi ġayru muḥarremin teḥrīme ṣavteʾl-mezāmīri bel innehā muḥarremun ʿinde ḫavfiʾl-fitneti fe hāẕihiʾl-meḳāyīsū veʾl-nuṣū tedullu ʿalā ibāḥetiʾl-ġināi veʾr-raḳṣi veʾḍ-ḍarbi biʾd-deffi veʾl-laʿbi biʾz-zarḳi veʾl-ḥarābi veʾn-nazari ilā raḳsiʾl-Ḥabeşeti fī evḳātiʾs-surūri kullihā ḳıyāsenʿalā yevmiʾl-ʿīdi fe innehu vaḳtu surūrin fe fi maʿnāhu yevmeʾl-ʿarasi veʾl-velīmeti veʾl-ḫitānī ve yevmuʾl-ḳudūmi mineʾs-seferi ve sāiri esbābiʾl-feraḥi ve huve kullu mā yecūzu fereḥu şerʿan ve yecūzuʾl-feraḥu bi ziyādetiʾl-iḫvānī ve liḳāihim ve ictimāʿihim fī mavḍiʿin vāḥidin ʿalā ṭaʿāmin ev kelāmin fe hiye eyżan meẕannetun fiʾs-semāʿi hāẕā kelāmu el-imāmi fiʾl-iḥyāi*

minmen erāde en yeteḍalleʿe bi tafṣiletin feʾl-yaṭlub fī kutubi simāʿiʾl-vecdi. Yaʿnī İmām Ġazzālī naḳl ider ʿĀişeden raḍıyaʾllāhu ʿanhā. ʿĀişe ayıtdı dir: Bugün Ḥażret-i Resūl benüm ḥużūruma girdi. Benüm ḳatumda iki cāriye vardı ırlarlardı luġat-ı Buʿās ile. Ḥażret-i Resūluʾllāh döşeki üzre yatdı ve yüzini çevirdi. Ebū Bekr daḫı içerü girdi. Baña ḳaḳdı. Ayıtdı kim: Şeyṭān düdügi Ḥażret-i Resūl ḳatında neyler didi. Vaḳtā kim ol fāriġ oldı ben ol cāriyelere işāret itdüm ṭaşra çıḳdılar. Ol bayram güniydi. Anda Sevdān oynardı yaʿnī bir nevʿ ʿAraplardur oynardı ḳalḳancıḳlarıyla ve çomaḳlarıyla. Ammā İbn Vehbden naḳl ider: Ḥabeşī oynarlardı çomaḳlarıyla Ḥażret-i Resūlüñ mescidinde dir. İmdi bu şek rāvīdür. Daḫı Ḥażret-i peyġamber baña ayıtdı: Göñlüñ var mı ki anlara baḳsan? Ben ayıtdum: Vardur. O daḫı beni ṭorġurdı. İmdi ʿĀişe rivāyet eyledi. Eydür: Benüm yañaġum anuñ yañaġı üzerinde idi dir. Baña eydür: Daḫı yaḳın ol anlara dir. Ḥattā anlar uṣanınca ṭurduḳ. Daḫı ayıtdı: Yeter mi? didi. Ben ayıtdum: Belī yeter didüm. İmām eydür Müslimüñ ḥadīṯ-i ṣaḥīḥinde eydür: ʿĀişet başumı Ḥażret-i Resūluñ omuzına ḳodum dir. Anlaruñ oyunına baḳdum ḥattā uṣānınca. İmām Ġazzālī raḥmetuʾllāh eydür: Bu ḥadīṯüñ küllīsi ṣaḥīḥinde mezkûrdur. İmdi bunda ṣarīḥ naṣ vardur ki ġinā ve luʿb ḥarām degül muṭlaḳā. Daḫı bunlarda delālet vardur ki dürlü dürlü ḫaṣletlerdür: Evvelki oldur ki oyun dürüst ola. Pes ḫafī degül kim Ḥabeşüñ ʿādetidur raḳṣ daḫı oyun. İkincisi bu mescidde işlendi. Üçüncüsi Ḥażret-i Resūlun anlara yaḳın ol didügi emri ḫˇod anlara emr[48b] itmekdür be-ġayr-ı żarūretdür. Dördüncisi Ebū Bekri menʿ itdi. İnkār idüben Ḥażret-i Resūl ayıtdı: Ḳo ki bayram günidür didi. Yaʿnī ṣādlıḳ vaḳtidür didügi olur. Beşincisi oldur ki Ḥażret-i Resūl ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m anları çok tutdu teferrüc itdi. Altıncısı oldur kim ʿĀişe raḥimehāya ayıtdı kim ḫāṭıruñ var mı ki anlara baḳasın didi. Yedincisi oldur ki ruḫṣatlardur ol cāriyelere ḳodı def çaldılar ve ırladılar şunuñ birle kim Ebū Bekr anı Şeyṭān düdügine beñzetdi. Pes bunda işāret vardur. Ḥarām olan şol yirde olur imiş fitne ola ve andan nefs arzūlarına girile dir. Sekizincisi Resūluʾllāh ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m ol cāriyelerüñ āvāzı ḳulaġına girdi ol menʿ itmedi kim şol ḥālde anlar nā-maḥrem idi. Pes imām eydür: Maʿlūm oldı kim şol ḫātūn kişiler kim nā-maḥremdür anlaruñ āvāzı şol vaḳtin ḥarām olur ḳaçan ola diyü ḳorḳsalar dir. İmdi bu ḳıyāslar ve naṣlar delālet ider kim ırlamaḳ ve raḳṣ ve def oynamaḳ ṣādlıḳ günlerinde dürüst ola bayram günine ḳıyās idüñ. İmdi bu ṣādlıḳ vaḳtinde dir. İmdi cāyizdür dügünlerde ve ḳonuḳlarda ve sünnet olduġı vaḳtda ve seferden gelindügi vaḳtda daḫı ḳalan feraḥlar gibi ki şerʿ anı cāyiz göre anlar da dürüstdür. Ve daḫı iḫvān yaʿnī ḳardaşlar birbirini ziyāret itdügi vakitde cāyizdür dir.

İmdi bunları İmām Ġazzālī İḥyāda dimişdür. Her kim ki bunı ḥaḳīḳatle ve tafṣīliyle bilmek ister İḥyāda kitāb-ı Semāʿda görsin. Ve *revāhu Tirmizī fecemeʿe fī ḥażretiʾn-nebiyyi simāʿuʾş-şiʿri veʾd-deffi veʾl-ġenāʾi femen ḥarreme hāẕihiʾs-selāsete kāne ẕalike iʿtirāfun minhu enneʾn-nebiyye feʿale muḥarremen ve men iḫtebleḥe fi baṭnihi ennehu faʿele muḥarremen kefera biʾl-ittifāḳi fe iẕen yelzimu limunkiriʾs-simāʿi biʾṣ-ṣavtiʾl-mevzūneti ve muḥarrimihi immā li kufrānin iʿteḳade teḥarrumeʾs-semāʿi ev li fisḳin enne iʿrāḍuhu ʿanhu ve lem yesmaʿhu bi terki fiʿlin mā feʿeleʾnebiyyu ʿaleyhiʾs-selām ve iʿtirāḍun biʾl-ḳurʾāni ḥeysu ḳāleʾllāhu teʿālā ve mā etākumuʾr-resūlu fe ḫuẕūhu.* Yaʿnī Tirmizī kim ol aṣḥābdandur rivāyet ider. Eydür: Ḥażret-i Resūluñ öninde cemʿ oldı şu işitmek daḫı ırlamaḳ ve daḫı def çalmaḳ her kimesne bu üçine ḥarāmdur dise ol kimse iḳrār itmiş olur kim Ḥażret-i Resūluʾllāh ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m ḥarām işledi diyü. İmdi bir kimse kim Ḥażret-i Resūla ḥarām nisbet itse ol kāfir olur ittifāḳīdür. Pes bu taḳdīr üzerine[49a] lāzım gelür kim semāʿ kim ṣavt-ı mevzūn ile ola aña inkār itmek küfr ola. Eger muṭlaḳ ḥarām diyü iʿtiḳād iderse aña fısḳ lāzım gelür eger andan istikrāh idüp işitmezse zīrā Ḥażret-i Resūluñ fiʿlini inkārdur. Ve daḫı Ḳurʾāna iʿtirāz itmekdür. Nitekim Allāh teʿālā eydür: [701] وما آتاكم الرسول فخذوه Yaʿnī şol nesne kim Ḥażret-i Resūla geldi siz anı ṭutun dir.

ʿĀşıḳān rā şod semāʿ [vü] ney ḥelāl
Cins-i īn rā sāz-hā bī-ḳīl [ü] ḳāl

Līk şod ber-ġayr-ı ʿāşıḳ ān ḥarām
Z'ān ki maḥrūmend ez-ān leẕẕet liyām

ʿĀşıḳa olur semāʿ[vü] ney ḥelāl
Daḫı cümle sāzlar yoḳ ḳīl [ü] ḳāl

Ez-semāʿ ayed be ʿāşıḳ ḳūt-ı cān
Z'ān hemī raḳṣende şādān [u] ʿāşıḳān

ʿĀşıḳa gelür semāʿdan ḳūt-ı cān
Alan urur raḳṣ şādān [u] ʿāşıḳān

Līk ʿāşıḳ olmayana ol ḥarām
Olur ol leẕẕātden maḥrūm ʿavām

[701] Haşr 59/7;…ve mā ātākumuʿr-resūlu fe ḫuẕūh…

روى البخارى ومسلم عن عمر ابن الشريد عن ابيه قال ردفت رسول الله فقال هل معك من شعر اميّه ابن ابى صلب شيء قلت نعم فانشدته بيتً فقال ها لى انشدته ماته بيت[702] Yaʿnī Buḥārī ve Müslim rivāyet ider ʿÖmer ibn Şerīdden ol daḫı atasından eydür: Ḥażret-i Resūl ʿaleyhiʾs-selām beni deveye yanaşdurdı dir. Ve daḫı ayıtdı dir: Hīç señünle Ümeyyenüñ şiʿrinden var mıdur didi. Ben ayıtdum ki vardur belī. Aña bir beyt oḳudum. Ayıtdı: Daḫı didi. Ḥattā yüz beyit oḳudum dir. İmdi bu ḥadīs delālet ider ki şiʿr diñlemek muṭlaḳ ḥarām degüldür. Ve daḫı İmām Ġazzālī İḥyāda eydür: *Ḳed kāne ṣallaʾllāhu ʿaleyhi ve sellem yenḳuluʾl-lebine maʿaʾl-ḳavmi fī bināiʾl-mescidi ve huve yeḳūlu hāẕāʾl-cemāluʾl-ecmelu ḫayberiyyun ḥāẕā birru rabbinā ve eẓhara Allāhumme enneʾl-ʿayşe ʿayşuʾl-āḫireti ferḥam liʾl-enṣārī veʾl-muhācirāti.* Yaʿnī Resūl hażreti kim ol vaḳt kim mescid yapmaḳ içün kerpiç ṭaşır bu beyti oḳurdı. Pes maʿlūm oldı kim Ḥażret-i Resūl kendüden şiʿr itmiş. Pes şiʿri inkār muṭlaḳ anuñ fiʿlin inkārdur. Ve daḫı Tefsīr-i Saʿlebīde meẕkūrdur: *ʿAṭiyyetuʾl-ʿafvi ḳāle deḫeleʾn-nebiyyu aṣḥābeʾṣ-ṣuffeti yevmen fe celese beynehum ve ḳāle hel fīkum men yenşudunā fe ḳāle vāḥidun luḫate ḥeyyetiʾl-hevkīdi fe lā ṭabībe lehā ve lā rāḳe illā ḥabībuniʾl-leẕī şefaʿtu bihi fe ʿindehu rafīḳi ve turbātī fe ḳāme ṣallaʾllāhu ʿaleyhi ve sellem ve temāyele ḥattā seḳaṭaʾr-ridāu ʿan menkibeyhi fe eḫeẕehu aṣḥābuʾṣ-ṣuffeti ve ḳassemūhu fīmā beynehum bi erbaʿi mieti ḳiṭʿatin*[49b] *ḳāleʾṣ-şeyḫu reḥimehuʾllāh ev hāẕā ḥuccetu ehliʾt-taṣavvufi fī taḥrīḳiʾl-beyān ve huve ḥadīsun meşhūrūn yervīhi ġayru.* ʿAṭiyyet rivāyet ider: Bir gün Ḥażret-i Resūl aṣḥāb-ı Ṣuffeye geldi daḫı örtilerinde oturdı. Ḥażret-i Resūl ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m ṭurageldi ḥareket itdi ḥattā mübārek arḳasından ridāsı düşdi dir. Aṣḥāb-ı Ṣuffe aldılar. Dört yüz pāre eylediler üleşdiler. İmdi şeyḫ eydür raḥmetuʾllāh: Budur ḥücceti ṣūfīlerüñ vecd olup giyacegin yırtduḳları maʿlūm oldı kim vecd ve şiʿri inkār Ḥażret-i Resūluñ fiʿlini inkārdur neʿūẕu biʾllāhi min ẕalik. Ve daḫı Aḥmed bin Ḥanbel rivāyet ider Müsnedinde ʿAlīden kerremaʾllāhu vechehu: *Ḳāle eteytuʾn-nebiyye ene ve Caʿferu ve Zeydun fe ḳāle li Zeydin ente mevlāye ḳāle fe ḫacele ve huve nevʿun mineʾr-raḳsi ve ḳāleʾl-Caʿfer ente eşbehte ḫulḳi ve ḫulḳi ḳāle fe ḫaccele ve ḳāle lī ente minnī fe ḫaceltu ḳāle Aḥmed bin Ḥanbel ve hāẕeʾl-ḥadīsu ḍallun ʿalā cevāziʾr-raḳsi ʿinde ṭayyibetiʾl-bāṭını.* Yaʿnī eydür ʿAlī ḥażreti: Ben Ḥażret-i Resūle vardum. Caʿfer ve Zeyd bile vardılar. Zeyde ayıtdı: Sen benüm ḳulumsın didi. Zeyd daḫı feraḥından ṭurageldi raḳs urdı. Ve Caʿfere ayıtdı sen baña benzersin ṣūretde ve ḫulḳda

[702] Revāʾl-Buḫāriyu ve Muslimun ʿan ʿUmara ibni Şedīdi ʿan ebīhi ḳāle radeftu Rasūlaʾllāhi fe ḳāle hel meʿake min şiʿri Umeyyetu ibni Ebī Salbe şeyun ḳultu naʿam feenşedtuhu beyten fe ḳāle fihā enşedtehu miete beytin.

didi. O daḫı ṭurageldi raḳṣ urdı dir. İmdi Aḥmed bin Ḥanbel eydür: Bu ḥadīṯ delālet ider ki kişi ṣafā-yı bāṭına yetişdugi vaḳtin raḳṣ urmaḳ cāyiz ola. Ammā bunda bir nesneye daḫı işāret vardur. Şoldur kim ol raḳṣ kim ʿAlī itdi ve Caʿfer ve Zeyd itdiler vecdden degüldi belki tevācüd idi zīrā Ḥażret-i Resūluñ ol sözlerinden ḳalblerine bir zevḳ gelüp itdiler ʿaḳılları ṭururca. Pes maʿlūm oldı kim kişinüñ ḳalbine Ḥaḳ ṭarafından bir şevḳ gelse vecdlense raḳṣ itmek dürüst imiş egerçi ʿāḳil daḫı bile olursa. Ve hem vecdde daḫı teşebbüh bulınur. Mücerred ḥarāma teşebbühle ḥelāl ḥarām olur. Nitekim yuḳaru ḥadīṯde işitildugi gibi: *Men teşebbehe ḳavmen fe-huve minhum.* İmām Ġazzālī eydür: *Veʿlem eyẕen enneʾl-vecde yenḳasimu ilā hacmin ve ilā mutekellifin ve yusemmā eʾt-tevācudu ve hāẕihiʾt-tevācuduʾl-mutekellefu minhu mezmūmun ve huveʾl-leẕī yuḳṣadu bihiʾr-riyāu ve minhuʾl-maḥmūdu ve huveʾt-tevāḥidu ilā esedin ʿammā el-aḥvāliʾş-şerīfeti ve iktābihā ve iḫtilābihā bāṭiletun fe inneʾl-kesbe medḫūlen fī celbiʾl-aḥvāliʾş-şerīfeti ve liẕālike emera lī resūlun mimmen lem yeḫḍaʿiʾl-bukāu fī*[50a] *ḳirāetiʾl-ḳurʾāni felehu en yetebākā ev yeteḥāzene fe inne hāẕihiʾl-aḥvāle ḳad yetekellefu mebādīhā summe yuḥaḳḳiḳu evāḫiruhā.* Yaʿnī eydür: bilgil kim vecd iki dürlüdür biri iḫtiyārsuz olandur ve biri iḫtiyār ile olandur. Ol iḫtiyār ile olana tevācüd dirler yaʿnī vecdlenmek. Bu da iki dürlüdür: Biri meẕmūmdur. Meẕmūm oldur kim andan riyā ḳaṣd olına. Biri gökçekdür. İmdi oldur kim anı gökçek ḥāllerüñ vesīlesi ḳıla ve eyü ḥālleri kendüye ḳaṣd ide getürmege zīrā kişinüñ daḫli var gökçek ḫāli kendüye getürmekde. Nitekim Ḥażret-i Resūl ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m eydür: Bir kimse kim Ḳurʾān oḳurken aġlamasa vardur aña kim aġlarlana dir ve daḫı ḥüznlene. Bu ḥāl tekellüf ile olur ve āḫiri muḥaḳḳaḳ olur. *El-edebuʾl-ḫāmisu muvāfeḳatuʾṣ-ṣavmi fiʾl-ḳiyāmi iẕā ḳāme vāḥidun minhum fī vucdin bi-ġayrı riyāin ev ḳāme bi iḫtiyārin min ġayrı iẓhāri vucdin ve ḳāme lehuʾl-cemāʿatu fe lā budde mineʾl-muvāfeḳeti bi zālike min ādābiʾṣ-ṣuḥbeti.* Yaʿnī İḥyāda eydür: Beşinci edeb oldur kim ḫalḳ muvāfaḳat ide ṭurmaḳda. Ḳaçan ṭura gelse cemāʿat daḫı ṭura gelmek gerek muvāfıḳdan ötüri zīrā muvāfaḳat bu ṣoḥbet-i edebdendür. Pes bir kişinüñ ḳalbine Ḥaḳ tarafından bir ṣafā gelse ve ehl-i vecd ve ehl-i ṣafāya teşbīh idüp tevācüd itse o daḫı anlardan olur. Ve hem anlaruñ göñlinden anlara nūr nisbet ider. İmdi maʿlūm oldı kim bir kimse raḳṣ ve tevācüdi inkār itse aṣḥābı ḫaṭāya nisbet itmiş gibi olur. Ve daḫı lāzım gelür kim Peyġamber ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m ḫażreti ḫaṭāyı göre ṭutmaya. Pes ḫaṭāya rāżı olmaḳ ḫˇod gine ḫaṭādur nitekim küfre rāżı küfr olduġı gibi. Pes Peyġamber ḥażretine ḫaṭā itdi dimek ḫˇod küfrdür ittifāḳī. Eger münkir olan kimse eydürse kim teslīm idelüm raḳṣ cāyiz olsın evet anuñ çoġı dürüst

olduġına lā-müsellim zīrā Ḥażret-i Resūl öñinde çoḳ itmediler dirse biz eydürüz bir nesne kim Ḥażret-i Resūl öñinde az çoḳ işlense ol menʿ itmese delālet ider kim o nesnenüñ çoġı daḫı dürüst ola. Eger anuñ çoġı dürüst olmayaydı lāzım ider kim Ḥażret-i Resūl beyān ideydi. Pes beyān itmedüginden bildük kim çoġı daḫı dürüst imiş vaʾllāhu aʿlem. *Ve ḳāle ẕekereʾl-Māverdī fī Ḥāviʾl-Kebīr kelāmen maʿnāhu enne Muʿāviyete beleġahu enne ʿAbdaʾllāh ibni Caʿfer mekese ʿaleʾs-semāʿi mustaġriḳa evḳātin fīhi fe ḳāle li ʿAmr ibni ʿAs ḳum binā[50b] ileyhi feḳad ġalebe hevāhu ʿalā şuʿratihi feʾteynā ileyhi ve aṭreḳa ileyhiʾl-bāba ve cevābete taġannīhi fe emerehunne biʾs-sukūti ve ezine bihimāʾd-duḫūla fe lemmā isteḳarra Muʿāviyetu fe emerehunne yā ʿAbdaʾllāh feʾl-yarciʿne ilā mā kunne ʿaleyhi fecaʿele teġannīne ve Muʿāviyetu yeteḥarreku ve yehtezzu ricleyhi min favḳiʾs-serīri fe ḳāle lehu ʿAmr bin ʿAs ḥabiste bi mekānin fe eḥsin culūseke fe ḳāle meh yā ʿAmr ve inneʾl-kerīme leṭarūbun ve Muʿāviyetu kibāriʾs-saḥābeti ve kātibu vaḥyi Resūliʾllāh.* Yaʿnī Māverdī rivāyet ider Ḥāviʾl-Kebīr adlu bir kitābı var anda: Bir nesne maʿnāsı budur kim bir gün Muʿāviye ʿAbduʾllāh bin Caʿfere giderdi. ʿAbduʾllāh daḫı semāʿda eglendi ve ḥālinde müstaġraḳ olup dururdı. Muʿāviye Amr bin ʿĀṣa eydür: Ṭur benümle ʿAbduʾllāha varalum dir. Taḥḳīḳ anuñ şevḳi ġalebe itdi dir. Vaḳtā kim geldiler aña ve ḳapusın ḳaḳdılar anda cārīyeler vardı ırlardı. Anlara didi epsem oldılar ve anlara destūr virdi içerü girdiler. Vaḳtā kim Muʿāviye oturdı daḫı ayıtdı: Buyur yā ʿAbduʾllāh ol cāriyelere neyüñ üzerine iseler girü eyle itsünler didi. Ol cāriyeler daḫı girü ayıtdılar. Muʿāviye vecd olup başını ḥareket itdürdi ve ayaḳlarını ditretdi. Ve ol oturduġı taḫtanuñ üstinden ʿAmr bin ʿĀṣ bir yire gelerek oturdılar. Muʿāviye eydür: Yā ʿAmr kerīm oldur kim dūst şevḳinde ḥareket idici ola dir. İmdi Muʿāviye ḫˇod ulu aṣḥābdan idi. Ḥażret-i Resūla vaḥy gelse ol yazardı. Bir kişi semāʿı inkār itse ṣavt-ı ḥasene ile aṣḥābı inkār eylemiş olur. Ḥażret-i Resūl diyüp ṭurur [703] اصحابى : كا لنجوم بأيهم اقتديتم اهتديتم Yaʿnī benüm aṣḥābum yıdızlar gibidür her ḳanḳısına uyarsañuz ḳurtulursız dir. Ve daḫı Allāh teʿālā Ḳurʾānda eydür: [704] الّذين يستمعون القول فيتّبعون أحسنه أولئك الّذين هداهم الله و أولئك هم أولوالألباب Yaʿnī eydür: Şunlar kim ḳavlı işidürlerdi daḫı ḥasenāta ittibāʿ iderlerdi imdi anlar şunlardur kim Allāh teʿālā anlara hidāyet eyledi. Daḫı anlar ʿaḳl eserlerinden olurlar. İmdi *aḥsenuʾl-ḳavl* aʿmāldur kim Ḳurʾānla ola ve ḥadīs ile ola ve daḫı ṣāliḥler ḥālinüñ ḥikāyeti ola ve daḫı

[703] Aṣḥābī keʾn-nucūmi bi eyyihim iḳtedeytum ihtedeytüm.
[704] Zümer 39/18; Elleẕīne yestemiʿūneʿl-ḳavle fe yettebiʿūne aḥseneh ulāikeʿl-lezīne hedāhumuʿllāhu ve ulāike hūm ūluʾl-elbāb.

eşʿār-ı ḥasene[51a] ola ṣavt-ı mevzūnla zīrā Ḥażret-i Resūl ʿaleyhiʾs-selām ayıtdı: [705] زيّنو القران باصواتكم Yaʿnī Ḳurʾānı bezeyiñ āvāzlaruñuzla. Ve daḫı eydür: [706] من لم يتغنّ بالقران فليس منّا Yaʿnī bir kişi Ḳurʾānda āvāz itmese ol bizden degüldür dir. İmdi murād teġannīden bunda Ḳurʾānı eyü mevzūn ile oḳumaḳdur. Eyü āvāzuñ ḳalbinde teʾsīri ziyāde olur. Eger dirsen *yestemiʿūneʾl-ḳavl*den murād Ḳurʾāndur ḥadīṯdür mevāʿiẓdur eşʿār-ı ḥükemādür ġınā[dur] neyle defle. Biz eydürüz kim Peyġamber ḥażretini kim işitdük kim def diñledi ve şiʿr ayıtdı ve hem ayıtdurdı ve Ḥabeşīnüñ raḳṣın teferrüc itdi ve ol ecelden cāriyelerden mevzūn şiʿr diñledi ve aṣḥāb daḫı diñledi ve kendüleri ayıtdılar ve hem Allāh teʿālānuñ *yestemiʿūneʾl-ḳavle* didügi küllīsine mütenāvildür. Pes baʿżı iḫrāc itmek lafẓ-ı mütenāvil iken ḳarīnesüz Ḳurʾānı reʾyle tefsīr itmiş olur zīrā Ḳurʾānuñ delāleti var tā Ḥażret-i Resūluñ ḳavlinde ve fiʿlinde delālet var. Belki āyetüñ lafẓınuñ tenāvüli olduġınlayın Ḥażret-i Resūluñ fiʿli ve ḳavli daḫı ḳarīnedür kim mütenāvildür kim ṣavt-ı mevzūn ile eşʿāra. Nitekim ḫaberde ḫ̆od vārid olmışdur: [707] من قراء القرأن برأى فقد كفر Yaʿnī bir kişi Ḳurʾānı reʾyiyle tefsīr itse kāfir olur dir. Daḫı ḫaberde vārid olmışdur ḳavluhu ʿaleyhiʾs-selām: [708] الحلال بيّن و الحرام بيّن و بينهما امور متشبّهات Yaʿnī ḥelāl ẓāhir oldı dir. Ḥarām daḫı nidügi żāhir oldı dir. Bu ikisinüñ ortasında umūr-ı müştebihdür. Pes bu taḳdīr üzerine cāyiz degüldür bir kişi kim şol nesne ḥarāmdur diye aña naṣ vārid olmadın. İmdi semāʿuñ ḥarāmdur idügüne naṣ vārid olmadı. Pes şerʿan ḥarāmdur dimek ḫaṭādur. Eger dirlerse kim ʿavāmuñ semāʿı ḥarāmdur ehl-i vecdüñ ve fuḳarānuñ helāldur anlara cāyizdür. Biz eydürüz kim ʿavāmuñ semāʿı ve tevācüdı ṣavt-ı mevzūn ile Ḥabeşī semāʿı gibidür ve raḳṣ gibidür Ḥażret-i Resūl öñinde zīrā anlar vecd olmış degüldi. İmdi anlaruñ raḳṣına ve semāʿına menʿ vārid olmadı. İbāḥat üzerine bāḳī ḳaldı. Pes ʿavāmuñ semāʿı daḫı şol bustānlara teferrüce vārid ḳıldı gibidür. Pes anuñ ḥelāllıġına ḫ̆od şübhe yoḳdur vaʾllāhu aʿlem. Eger dirseñ kim insānuñ bir şaḫṣa muḥabbet idüp tevācüd itmesi ḥarāmdur. Biz eydürüz ḫayr vārid olmışdur kim Ḥażret-i Resūluñ insānuñ birbirine [51b][tevācüd] itmesin ḳandırmışdur. Ḳāle ʿaleyhiʾs-selām: [709] ينادا الله يوم القيامت فيقول اين المتحابّون بجلالى لهم منابر من نور يغبطهم النبيّون و الشهداء Yaʿnī eydür: Ḳıyāmet güninde Allāh teʿālā ayıtsa gerek kanı şunlar kim benüm celālüm içün sevişürlerdi anlaruñ içün nūrdan minberler olsa

[705] Zeyyinuʾl-ḳurʾāne bi eṣvātikum.
[706] Men lem yeteġanne biʾl-ḳurʾāni fe leyse minnā.
[707] Men ḳarāʾeʾl-Ḳurʾāne bi reʾyihi feḳad kefere.
[708] El ḥelālu beyyinun veʾl-ḥarāmu beyin ve beynehumā umūrun müteşebbihāt.
[709] Yunādiʾllāhu yevmeʾl-ḳıyāmeti fe yeḳūlu eyneʾl-muḥibbūne bi celālī lehum menābirun min nūrin yaġbiṭehumuʾn-nebiyyūne veʾṣ-ṣuhedāu.

gerek peyġamberler daḫı şehidler anlara ġıbṭa itse gerek yaʿnī taḥassür itse gerek. Vaḳtā kim Ḥażret-i Resūl bunı didi: [710] قال اعرابى حدّ ثنا يا رسول منهم قال عليه السّلام هم عباد من عباد الله من بلدان شتّى و قباءل حتّا لم يكن بينهم ارحام يتواصلون بها ونادينا يتباذلون بها يتحاجّون لي وجه الله يجعل الله وجوههم يوم القيامت نوراً و يجعل لهم منابر من نور قدام الرّحمان ليفزع النّاس ولا يفزعون و يخاف النّاس و لا يخافون Yaʿnī eydürler: Ḫaber vir bize yā Resūluʾllāh anlar kimdür. Ḥażret-i Resūl eydür: Anlar Allāh teʿālā ḳullarından ḳullardur kim muteferriḳdur illerde ve şehrlerde. Ve ortalarında ḫaşmlıḳ yokdur kim biribirine andan ötüri uluşalar. Daḫı dünyāları da yoḳdur anuñçün uluşalar. İmdi anlar sevişirlerdi biribiriyle Allāh içün ḳıyāmet güninde. Allāh teʿālā anlaruñ yüzlerin nūrdan itse gerek ve daḫı ʿarş öninde anlaruñ içün nūrdan minberler iderler. Peyġamberler ve şehīdler anlara taḥassür idüp kāşkī biz daḫı dünyāda bunlardan olayduḳ diseler gerekdür. Cemīʿ ḫalḳ ḳıyāmet güninde ḳorḳudan fezaʿ itdükleri vaḳt anlar ḳorḳmasa gerek. Ve daḫı ḫalḳ ḳıyāmet güni fezaʿ itdükleri vaḳt Anlar fezaʿ itmese gerek. Böyle didi. Daḫı bu āyeti oḳudı kim ḳavluhu teʿālā: [711] الا انّ اولياء الله لا خوف عليهم و لا هم يحزنون : Yaʿnī kim Allāhuñ dūstları[na] ḳorḳu ve hüzün yokdur ḳıyāmet güninde dimek olur. Maʿlūm oldı kim *ḥasbeten liʾllāh* birbirine muḥabbet idene evliyā dirlermiş. Ve hem İbn ʿAbbās bu āyetüñ tefsīrinde didi. Böyle rivāyet ider kim her kimse kim bunı tafṣīliyle bilmek ister Meʿālimüʾt-tenzīlüñ bu āyeti tefsīr itdügi yiri muṭālaʿa itsin. İmdi vaḳtā kim kişi birbiriyle sevişeler birbirinüñ muḥabbetinde tevācüd itse helāldür ammā kendü nefs muḥabbetinden tevācüd itseler ḥarāmdur. Velākin bir kimse muṭṭaliʿ degüldür Allāhdan ġayrı vaḳtā kim bir kimse görse kim tevācüd itse anuñ tevācüdi bāṭıl üzerineyken yaḳīn olmasa. Andan daḫı şerʿe muḫālif nesne[52a] ẓāhir olduġın görse vācibdür kim aḥsen-i aḥvāle ḥaml eyleye. Ḳavluhu ʿaleyhiʾs-selām: [712] ازا برز من اخيك كلام فلا تحمله محمل الّسوء و انت تجد لها محملاً حسناً Yaʿnī Ḥażret-i Resūl ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m eydür: Ḳaçan bir ḳardaşıñdan bir kelime olsa sen anı yaramaz nesneye ḥaml itme. Pes bu ẕikr itdügümüzden maʿlūm oldı kim semāʿ ʿavāma daḫı mubāḥ ola mürīde müstaḥab ola evliyāuʾllāha vācib ola zīrā anlar semāʿı ḫalḳdan Ḥaḳḳuñ zamān-ı elestdeki ḫiṭābın işitdüreler. Pes vecd iderler ʿālem-i ḳarībden bāṭınlarına envāra meveddet vārid

[710] Ḳale eʿrābiyyun ḥaddisne yā Resūlu men hum ḳāle ʿaleyhiʾs-selām hum ʿibādun min ʿibādiʾllāhi min vuldānin şettā ve ḳebāile şettā ḥattā lem yekun beynehum erḥāmun yetevāṣelūne bihim ve nādeynā yetebāzerūne bihā yeteḥāccūne li vechiʾllāhi ceʿaleʾllāhu ve ḫubbuhum yevmeʾl-ḳıyāmeti nūrun ve yecʿalu lehum menābira min nūri ḳudāmṭʾr-raḥmāni fe yufziʿuʾn-nāse ve lā yefzeʿūne ve yeḫāfuʾn-nāse ve lā yeḫāfūne.

[711] Yunus 10/62; Elā inne evliyāuʾllāhi lā ḫavfun ʿaleyhim velāhüm yaḥzenūn.

[712] İzā bereze min aḫīke kelāmun fe lā teḥmil meḥmeleʾs-sūʾi ve ente tecidu lehā meḥmelen ḥasenen.

olmasıyla. Ve daḫı münseliḫ olurlar ʿavāiḳ-ı ḥaydan ve neḳāyiṣ-i cidden. Pes ol def ki çalınur anlaruñ katında işāretdür ki vücūd-ı muṭlaḳa ki muḥīṭdur kāinātı. Ve daḫı ol defi ḍarb idüp andan āvāz gelmege işāretdür. Ve irādet-i ġaybiyye kim vücūd-ı muṭlaḳ anı iḫrāc ider ʿālem-i bāṭından ʿālem-i ẓāhire ve ʿilminden ve ḳuvvetinden fiʿle. Amma nay işāretdür ẕāt-ı insāniyyeye. Şol nefs ki anuñ içine girer işāretdür ḥayāt-ı ḥaḳ naṣb-ı insaniyyeye nüfūz itmege. Anuñ ol ṭoḳuz delüki işāretdür ve insānuñ ol ṭoḳuz delükine kim ol iki ḳulaḳ ve iki de burun delükidür aġız delükidür iki göz delükidür. Ve iki daḫı şifā var ol delüklerden her biri Allāh teʿālānuñ esrārından bir sırra maẓhardur. Ve daḫı insānuñ bāṭını daḫı ṭoḳuz delüke işāretdür kim evvel ṣadrdur ve daḫı ḳuvādur ve daḫı rūʿdur ve daḫı cenāndur ve daḫı cilddür daḫı şaḳaḳdur daḫı ḳalbdur daḫı ʿaḳldur daḫı rūḥdur. Vaḳtā kim ḥayātuʾllāh ẕāt-ı insāniyye[nüñ] ḳamusına nüfuẕ itse anlaruñ her birinde bir nesne ẓāhir olur. Nitekim Allāh teʿālā buyurur: [713] افمن شرح الله صدره للاسلام Daḫı fuʾādda ruʾyet ve müşāhede nūrları ḥāṣıl olur. *Mā kiẕbuʾl-fuʾādi mā reʾā.* Daḫı her birinde bir nesne ẓāhir olur anı müşāhedeler bilür. Ammā maʿnānuñ ṣavtı işāretdür ḫiṭāb-ı Ḥaḳḳuñ itmesine Ḥażret-i Resūl vāsıṭāsıyla ve daḫı evliyāuʾllāh vāsıṭasıyla ṭālibe. Pes ol vaḳtin ʿālem-i ḳudsiyyeye indürür ve andan yaña ḳapular açılur ʿālem-i ġaybdan rūḥa ġıdalar gelür ve dūstıyla vuṣlatı anar. Ve eger anı ārife işitdürse raḳṣa girer. Raḳs ʿārifler ḳatında[52b] *el-intiḳālu min maḥalli ilā maḥalli āḫar.* Yaʿnī bir maḥaldan intiḳāl itmekdür bir maḥala. Daḫı imdi ʿārifler ol vaḳtin maḥall-ı beşeriyyeden maḥall-ı melekūta intiḳāl ider. Ve daḫı evliyānuñ gönli yedi ṭabaḳadur. Her birinde bir nūr vardur anuñla münevverdür. Yedinci behcetüʾl-ḳalbdür. Tecellī-i ẕāt andadur. Altıncı süveydādur. İlm-i ledün andadur. Beşinci ḥabbetüʾl-ḳalbdur. Muḥabbet-i Ḥaḳ andadur. Dördünci maḳām-ı fuʾāddur. Müşāhede ve mükāşefe andadur. Üçüncü maḳām-ı şiḳāḳdur. Muḥabbet-i ḫalḳ-ı nūr andadur. İkinci maḳām-ı ḳalbdur. Nūr-ı imāñ andadur. Birinci maḳām-ı ṣadrdur. Nūr-ı ibtidā andadur. *Allāhumme erzuḳni vaʿllāhu aʿlem.*

Ez semāʿ āyed be-ʿāşıḳ ḳūt-ı cān
Z'ān hemī raḳṣende şādān [u] ʿāşıḳān

ʿĀşıḳān rā est rehber deff [ü] ney
Mī-bured şān bīş ān ḳayyūm [u] ḥay

ʿĀşıḳa gelür semāʿdan ḳūt-ı cān

[713] Zümer 39/22; Efemen şeraḥaʾllāhu ṣadrehu liʾl-İslām…

Alan urur raḳṣ şādān [u] ʿāşıḳān

ʿĀşıḳa olur ḳılavuz deff [ü] ney

Andan ider hem tecellī ferd [ü] ḥay

Pes maʿnī ol vaḳt anuñ ḥāline münāsip beyt söyler tā kim teraḳḳīsi ziyāde ola. Eger ol beytde ḫāl ve ḫad ve zülf añılsa ve leb ve lisān añılsa ẓāhirī murād degüldür. Meşelā zülfden ḳahr-ı Ḥaḳ murāddur ve ḫadden müşāhede ve tecellī murāddur ve ḫālden ʿitāb-ı Ḥaḳ murāddur ve lebinden keşf-i esrār murād-ı ḥaḳāyıḳdur. Ḳalanın daḫı buña ḳıyās it. İmdi sāliküñ ḥālı budur sülūkında. Pes şol nesne kim bāṭınında görür andan aña bir ḥālet gelür lā-cerem ṭāḳat getürmez daḫı vecd olur. İmdi maʿlūm oldı kim bu biz ẕikr itdügümüz taḳdīrātdan āyet gibi ḥadīs gibi her kimse kim muṭlaḳā semāʿa harāmdur dise kāfir olur zīrā semāʿda semāʿ-ı aṣḥāb semāʿ-ı ʿārifīnler dāḫildür. Ve hem bundan Ḥażret-i Resūle red bilünür nitekim işitdük. Ammā dirlerse kim Ḳurʾānda ve ḥadīşde nehy vārid olmışdur eşʿārdan ve ġınādana aña daḫı cevāb virelüm ve anlaruñ delīllerin getürelüm inşāaʾllāhu teʿālā. **Faṣl der-beyān-ı edille-i muḥarremāt-ı semāʿ ve raḳṣ ve cevāb-ı īşān:** Bilgil kim semāʿ ve raḳṣ ḥarām diyenlerün delīli şol āyetdür kim Allāh teʿālā buyurur: ومن النّاس من يشترى لهو الحديث ليضلّ عن سبيل اللّه بغير علم و يتّخذها هزوًا أولئك لهم عذاب مّهين[714] Yaʿnī eydür: İnsāndan şol kimse kim ṣatun alur bāṭıl sözi Allāhuñ yolından azıtmaḳ içün ʿilmsüz anı cāhilden ider ve daḫı āyeti masḫaralıġa almaġçün imdi anlaruñ[53a] içün ʿaẕāb-ı dāyim vardur dir. Mücāhid eydür: Murād bundan muġannī cāriye olmaḳdur dir. Anı amaç ider. Ḳāle Resūluʾllāh ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m: لا يحلّ تعليم المغنّيات و لابيعهن و اثمانهنّ حرام[715] Yaʿnī ḥelāl degüldür ırlayıcılara taʿlīm itmek ve daḫı ṣatmak anlaruñ şemeni ḥarāmdur. Ammā İbn Mesʿūd ve İbn ʿAbbās ve Ḥasan-ı Baṣrī *lehveʾl-ḥadīş*den murād ġınādur dirler. Yaʿnī ırlamaḳ gönülde nifāḳ bitürür dirler. İbrāhim Ḥanefī eydür: *El-ġināʾu yenbituʾn-nifāḳi fiʾl-ḳalbi.* Yaʿnī ırlamaḳ münāfıḳlıḳ bitürür dir. Bizüm aṣḥābumuz soḳaḳlar aġzında ṭururlardı ālet-i saz çalarlardı dir. Ve daḫı Allāh teʿālā eydür kim: الشعراء يتّبعهم الغاون[716] dir. Ve daḫı rivāyet olınur Cābirden ve İmāmdan eydür: وما من رجل يرفع صوته با الغناء الاّ بعث اللّه عليه شيطانين احداهما على هذ المنكب والاخر على هذ المنكب فلا يزالون[717]

---

[714] Lokman 31/6;Ve minennāsi men yeşteri lehveʾl-ḥadīsi liyudille ʿan sebīliʾllāhi bi-ġayrı ʿilmin ve yetteḫizeḫā huzuvven ūlāike lehum ʿaẕābun muhīn.

[715] Lā yeḫillu taʿlīmuʾl-maġniyyāti ve lā beyʿuhunne ve işmānuhunne ḥarāmun.

[716] Şuʿarâ 26/224; Veʾş-şuʿarāu yettebiʿuhumuʾl-ġāvune.

[717] Ve mā min reculin yerfaʿu ṣavtuhu biʾl-ġināʾi illā beʿaseʾllāhu ʿaleyhi şeyṭāneyni iḥdāhumā ʿalā hāẕeʾl-menkibi veʾl-āḫeru ʿalā hāẕeʾl-menkibi felā yezālūne yeḍribāni bi erculihime ʿalā ṣadrihi ḥattā yekūnu huveʾl-lezī sekete.

يضربان با رجلهما على صدره حتّى يكون هو الّذى سكت Yaʿnī eydürler: Hīçbir kimse yoḳdur kim yüce āvāz ile nesne ırlaya Allāh teʿālā anuñ üzerine iki Şeyṭān gönderür. Biri bir omuzına ve biri bir omuzına ayaḳları ile ol ırlayan kimsenüñ gögsine ururlar ḥattā dinince. Ve daḫı bunuñ ile ḥüccet idinürler kim bir gün ʿAlī bin ʿÖmer ayıtdı: *İllā lā esmeʿeʾllāhu lekum*. Yaʿnī ayıtdı: Āgāh olun kim Allāh anı size işitdürmesin didi iki kez. Ve daḫı Nāfiʿden rivāyet olınur. Eydür: Bir gün İbn ʿÖmer ile bir yolda gitdük dir. Bir çobanuñ düdügi āvāzın işitdi. Daḫı barmaḳların ḳulaġına ṣoḳdı. Daḫı yoldan çıḳdı gitdi. Daḫı baña ayıtdı kim: Yā Nāfiʿ hīç işitdür misün anı şunı? Ben ayıtdum yoḳ ben işitmezin. Barmaḳların girü çıḳardı daḫı ayıtdı: *Hakeẕā raʾeytu Resūluʾllāhi menʿun* Yaʿnī Resūluʾllahdan gördüm böyle eyledi dir. Ve daḫı Zeyd bin Velīd eydür: Ṣaḳınuñ ırlamaḳdan dir. Be-dürüstī ol şehveti ziyāde eyler dir. Ve daḫı ırlayıcı ḫātūnlardan ṣaḳınuñ dir. Anlar[uñ] ırlaması zināya daʿvet idicidür. Ve daḫı Cābir rivāyet ider. Ḳāleʾn-nebī ʿaleyhiʾs-selām: مكان ابليس اوّل ما ناح و اوّل من تغنّى فقد جمع بين السّاحت و الغناء[718] Yaʿnī eydür: Āvāz idüp evvel ırlayan iblīs idi āvāzıyla ġınāyı cemʿ itdi. İmdi ġınā ve raḳṣ ḥarām diyenlerüñ delīlleri bunlardur. İmdi bunlaruñ kimine biz cevāb virelüm müfessirīnüñ ḳavliyle. Kimine İmām Ġazzālī İḥyāda cevāb virmişdür anı naḳl idelüm tā kim münkirler inkār idüp ve ṭaʿn[53b] gelür andan ʿāṣıḳlara ve ʿāriflere sustluḳ ḥāṣıl olmaya muḥabbet-i Ḥaḳdan inşāʾllāh teʿālā. Geldük imdi münkirüñ ḳavī delīli budur:[719] ومن النّاس من يشترى لهو الحديث āyetidür. İmdi bu āyetüñ sebeb-i nüzūlında müfessirīn iḫtilāf itmişdür. Kelbī daḫı Muḳātil eydürler: Naḍr bin Ḥāriṯ ḥaḳḳında nāzil oldı dirler zīrā Naḍr tācir idi. Ticāret idüp ʿacem memleketinde varırdı. Anda aḫbār-ı ʿAcemī ṣatun alurdı kim ol bāṭıl sözlerdi. Ḳureyşe gelür eydürdi: Muḥammed size ʿĀd Semūd ḫaberin söylerse gelün ben size Rüstem ve İsfendiyār sözlerin ḥiḳāyet ideyin dirdi. Pes kendünüñ herze sözlerin gökçek gösterüp Ḳurʾān diñlemegi terk iderdi. Pes bu āyet anuñ ḥaḳḳında nāzil oldı dirler. İmdi bunlaruñ rivāyeti üzerine münkirlere bu delīl olmaz. Geldük Mücāhid rivāyeti ki murād *lehveʾl-ḥadīsin*den muġannī cāriyedür. Ve İbn Māce ayıtdı ki beyʿ ve ṯemeni ḥarāmdur dir. İmām Ġazzālī eydür: *Fe neḳūlu emmeʾl-fitnetu feʾl-murādu bihāʾl-cāriyetuʾl-letī liʾr-ricāli fī meclisi şurbin ve ḳad ẕekernā enne ġināhuʾl -ecnebiyyetu liʾl-fusāḳi ve men yeḫāfu minhuʾl-fitnetu ḥarāmun ve emmāʾl-ġināuʾl-cāriyeti lekumā lehā felā yufhem taḥrīmun min hāẕeʾl-ḥadīṯi bel li-ġayrı mālikihā ʿinde ʿademiʾl-fitneti bi-delīli mā ruviye fiʾs-*

[718] Mekānu iblīsin evvelu mā nāḥe ve evelle min taġannī feḳad cemeʿe beyneʾs-sāḥeti veʾl-ġināʾi
[719] Lokman 31/6; ve mineʾn-nāsi men yeşteri lehveʾl-ḥadīsi…

saḥiḥeyni mineʾl-cāriyeteyni fī beyti ʿĀişete. Yaʿnī İmām Ġazzālī eydür: Biz eydürüz kim ammā ol ırlayıcı cāriye kim anuñ beyʿ ve semeni ve taʿlīmi ḥarām ola şol cāriye kim erkekler içinde kim şarāb meclisi ola anda ırlamaḳ içün ṣavtıyla. İmdi İmām eydür: Biz zikr idüp dururuz yuḳarusında kitāb-ı semāʿüñ kim ecnebīye ırlaması fāsıḳlar içinde ve daḫı fitnelerden ḳorḳılur ḥarāmdur dir. Ammā İbn Mesʿūd ve İbn ʿAbbās ve Ḥasan-ı Başrī ki bunlar *lehveʾ-l ḥadīsinden* murād ġınādur yaʿnī ırlamaḳdur didiler. Meʿālimüʾt-Tenzīlde eydürler: *Maʿnā ḳavluhu teʿālā yeşterī lehveʿl-ḥadīsi en yestebide lehu ve yeḫtāreʾl-ġınāʾe veʾl-mezāmīri ʿalaʾl-Ḳurʾāni* yaʿnī eydürler *lehveʾl-ḥadīsi* yaʿnī bāṭıl sözi ṣatun almaġuñ maʿnāsı olmakdur kim ırlamaġı Ḳurʾāna degişeler ve daḫı ırlamaḳ ve düdük çalmaġı iḫtiyār ideler Ḳurʾānuñ üzerine dirler. İmdi bunuñ gibi ırlamaḳ çalmaḳ ki Ḳurʾānı terk ideler ve anı ḳabūl ideler ve kāfirlerde ve münāfıḳlarda ve iʿtiḳādı żaʿīf ʿāṣīlerde olur şek degüldür kim ol ḥarāmdur. Ammā Ḳatāde eydür: *Hüve kullu lehvin ve luʿbin li-yuḍille ʿan sebīliʾllāhi bi ġayrı ʿilmin ve yetteḫizehā huzuvven.* Yaʿnī eydür: *Lehveʾl-ḥadīsi*nden[54a] murād oyundur ve daḫı luʿbdur gerekse çalmaḳ gerekse oynamaḳ olsın luʿb ʿabes nesnelerde dirler luġatda. İmdi her ḳanḳısı gerekse olsın Allāh teʿālānuñ yolından kişiyi azıta ve daḫı aña cāhilliġinden işleye ve daḫı Allāh teʿālānuñ āyetini masḫaralıġa almaḳ içün işleye murād *lehveʾl-ḫadīs*inden oldur dir. İmdi anuñ gibi lehv ve ırlamaḳ münāfıḳlaruñdur. Vaḳtā kim böyle olsa ṣavt-ı mevzūn ile nesne itmekden ve raḳṣdan Allāha muḥabbet ziyāde olsa ve evliyāya muḥabbet ziyāde olsa ve Allāh teʿālā farż itdügin yirine getürseler ve nehy itdüginden yoġlayınsalar anlara ḥelāldur ve hem cāyiz olmaḳ añlanur bu āyetde daḫı. Nitekim Ḳatāde rivāyetinden ve ʿAbbās ve Mesʿūd ve Ḥasan-ı Başrī kim rahimehumuʾllāhu anlar *lehveʿl-hadīs*den murād ırlamaḳdur didüklerinden ṣoñra tefsīrlerinde añlanan oldur kim şol kişilere dürüst olmaya kim ġınāyı ve lehvi Ḳurʾān üzerine iḫtiyār ideler ve Allāhuñ buyuruġın ṭutmayup bāṭıla meşġūl olalar ammā ʿāriflere ve ʿāṣıḳlara ṣavt-ı mevzūn ile şiʿr itmek ve diñlemek dürüst ola ve bu āyet münāfıḳlar ḥaḳḳında nāzil olmış ola *vaʾllāhu aʿlem.* İmām Ġazzālī İḥyāda eydür: *Ve emmeʾş-şirāu lehveʾl-ḥadīsi biʾd-dīni istibdāluʾl āyeti liyuḍille bihi ʿan sebīliʾllāhi fe huve ḥarāmun mevzūmun ve leyseʾn-nizāʿu fīhi ve leyse kullu ġināin bedelen ʿaniʾd-dīni muşterā bihi ve muḍillen ʿan sebīliʾllāhi ve huveʾl-murādu fiʾl-āyeti ve lev ḳareeʾl-ḳurʾāne yuḍillu bihi ʿan sebīliʾllāhi kāne ḥarāmen ḥukiye ʿan baʿḍiʾl-münāfıḳīne ennehu kāne yeʾūmuʾn-nāse ve lā yeḳreu illā sūrete ʿabese limā fīhā mineʾl-ʿitābi maʿa Resūliʾllāhi fehum ʿÖmeru naḳīluhu fe lā ḍalāle biʾş-şiʿri veʾl-ġināi ey biʾt-taḥrīki.* Yaʿnī

eydür: *Lehveʾl-ḥadīṯi* ṣatun almaḳ yaʿnī dünyāyla degişmek kim anuñla Allāh teʿālānuñ yolından azmaḳ lāzım gelür harāmdur mezmūmdur. Anda hīç şübhe yoḳdur. Ammā her ġınā dünyādan bedel degüldür. Dünyāyla ṣatuñ alınmış degül daḫı Allāhuñ yolından azdırıcı degül ki āyetden murād olan oldur. Hem *lehveʾl-ḥadīṯinden* murād oldur. Ve daḫı imām eydür: Eger bir kişi Ḳurʾān oḳusa anuñla Allāh teʿālānuñ yolından azıtmaḳ ḳasd itse ol Ḳurʾān aña ḥarāmdur dir. Nitekim ḥikāyet olınur baʿżı münāfiḳlardan kim anlar ḫalḳa imāmlık itdükleri vaḳtin ʿAbese Sūresinden ġayrı nesne oḳumazlar zīrā Ḥażret-i Resūlaʿitāb vardı andan ötüri oḳurlardı. ʿÖmer raḍiyaʾllāhu ḳaṣd iderdi diledi. Pes Ḳurʾān ile ḍelālet ḳaṣd idicek şek degül ki şiʿrle ġınāyla[54b] daḫı artuḳ olur. İmdi şek degül kim anuñ gibi şiʿr ve ġınā ḥarāmdur. Geldük İbrāhim Ḥanifī ki ġınā nifāḳ bitürür didügi ol muġannīdür ki anuñ ġarażı kendüyi ġayra ʿarż itmekdür ve daḫı ṣavtın tezvīc itmekdür ve daḫı ḫalḳa sevdürmekdür tā ki kendüye ġınāsıçün raġbet ideler ve nesne vireler. Şek degüldür kim bu nifāḳ bitirür. Velākin bundan daḫı añlanan zīrā gökçek giyacekler giyüp eyü atlara binmek daḫı ḳalın bezekler tefāḫḫurı gibi hep bunlardan riyā ḥāṣıl olur. Ḳalbde nifāḳ bitürür. Her kimse aña ḥarām dimez belki bunuñ gibi nifāḳ maʿṣiyet getürür ancaḳ. Nitekim ʿÖmer ḥażretlerinden ḥikāyet olınur: Bir yorġa atı vardı binüp yorġalayup giderken ancaḳ nitekim göñline ululuḳ gele diyüp andan riyā ve nifāḳ ḥāṣıl ola diyüp indi. ḳuyruġın birazın kesdi tā ḥaḳīr görünsin diyü. Belki her nesne kim ḫalḳuñ gözine andan riyā ve nifāḳ görünür ol küfr degüldür ve aña ḥarām daḫı dimezler. Ammā[720] والشّعراء يتّبعهم الغاون Yaʿnī şāʿirler azġınlara uyar didügi anlar kāfirlerdür ve münāfiḳlar şāʿirleridür kim aṣḥāba Ḥażret-i Resūla ḥicv iderlerdi. Ve illā Ḥażret-i Resūl ḫˇod şiʿr ayıtdı ve hem dinledi. Ammā imāmeynüñ ḳavlı ṣavt ırlayana iki Şeyṭān gönderür didükleri şol ġınādur göñline nefsānī ve Şeyṭānī arzūlar getüre. Ammā Allāh muḥabbetini getürse ya bayramda veya dügünlerde olsa anda degüldür yuḳaru hep işitdük İmām ʿAlī bin ʿÖmer kim iḥrām baġlandıḳlarında olsa anda degüldür ki bir kişi şiʿr ayıtdugı vaḳt *illā lā esmaʿekeʾllāhu* digügi vaḳt iḥrām baġlanup dururlardı. Pes iḥrāmda ʿabes söz işitmeyelüm diyü iderlerdi. Ve hem ol iden Kaʿbe muḥabbetine diñledügiñ[den] anuñ semāʿından bildi. Belki mücerred lehv idi anuñçün didi. Ammā İbn ʿÖmerüñ ḳulaġına barmaġın ṭutduġı inkār içün degüldi. Belki añsuzın göñül lehve varsın diyü itdi zīrā anuñ ḳalbi ol fikrde idi. Ẕikr [ü] fikr bundan uludur didügi oldı. Ammā Ḥażret-i Resūluñ itdügi ümmetinüñ ʿaḳlı eksüklerine taʿlīm idi. Ve illā kendü ḫˇod dinlerdi. Nitekim yuḳaruda işitdük. Ammā

[720] Şuʿarâ 26/224; Veʾş-şuʿarāu yettebiʿuhumuʾl-ġāvun

Bāyezīd bin Velīd didi ki ġınādan ṣaḳınun şehveti ziyāda ider didügi ol ġınādur arzū-yı nefs içün ola. Ammā Ḥażret-i Resūldan naḳl olınur kim ol āvāz-ı ġınāyı Şeyṭān ayıtdı didügi ġınā-yı fısḳdur zīrā Dāvūd Nebī nevḥası bundan ḫāricdür ve günāhkārlaruñ[55a] günāhın añup aġlayup nevḥa ayıtdugı bundan ḫāricdür. İmdi cevāblaruñ ekṣerin İmām Ġazzālī dimişdür İḥyāda. Daḫı nice nesneler dimişdür. Burada bu maḥalde ẕikr olınursa uzaḳ olur. Her kimse kim bu maḥalı ḥaḳīḳat ile ve tafṣīliyle bilmek ister Kitāb-ı Semāʿ ü Vecde naẓar itsin. Ve daḫı İmām eydür: Bir yirde Ḥażret-i Resūl ġınāyı ve raḳṣı ve şiʿri tecvīz itmeñ. Yaʿnī eydürler: Ol vaḳt kim Ḥażret-i Resūl Beni Muṣṭaliḳ ġazāsında gelürdi ol münāfıḳlar ġazāda beledī eydürlerdi: Eger biz Medīneye varavuz elbetde ʿazīzler çıḳarsalar gerek Medīneden ẕelīlleri dirlerdi. Yaʿnī ʿazīzler didükleri kendülerdi ve ẕelīller didükleri Ḥażret-i Resūluʾllāh idi daḫı aṣḥāb idi. İmdi Allāh teʿālā ʿiẕẕet Allāhıñdur daḫı Allāh Resūlınuñdur ve daḫı müʾminleriñdür lākin münāfıḳlar anı bilmezlerdi. Allāha ʿizzet diledigin ḳahr itmekdür. Resūla ʿizzet kendü dīnin ḳalan dinler üzerine ġālib ḳılmaḳdur. Müʾminlere ʿizzet Allāh teʿālā anlara yardım itmekdür düşmānlar üzerine. İmdi anlar namāz ḳılurlardı ve Allāh teʿālānuñ birligin ve Ḥażret-i Resūluñ gerçekligin iḳrār iderlerdi ve aṣḥābınuñ fiʿlin iḳrār iderlerdi her zamānda. İmdi gerçek muʾmīnler anlardur kim Ḥażret-i Resūluñ aṣḥābuñ cemīʿ fiʿline iʿtiḳād ideler. Baʿżısına iʿtiḳād idüp baʿżısına inkār iderlerse ol daḫı ol zamānuñ münāfıḳlarıdur eger namāz ḳılup oruç daḫı ṭutarlarsa zīrā Ḥażret-i Resūluʾllāh ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m buyururdı: *ʿAlāmetuʾl-munāfiḳīne selāset ve in ṣāme ve in ṣallī.* Yaʿnī eydür: Müāfıḳuñ üç nişānı vardur eger oruç ṭutup namāz daḫı ḳılursa dir. *Eḥadihā kiẕbun.* Yaʿnī ḳaçan nesne söylese yalan söyleye. İmdi cemīʿ yalanuñ büyüki ve yaramazı Ḥażret-i Resūlı yalanlamaḳdur zīrā anlaruñ bażı fiʿlini inkār itmek hemān yalanlamaḳdur. *Veʾs-sānī iẕeʾtumine ḫāne*. Yaʿnī ikincisi oldur kim ḳaçan bir nesne emīn degülse ḫāyınlıḳ ide dir. İmdi ehl-i emānet her kişide īmāndur. Nitekim Allāh teʿālā ḫaber virür:[721] انّا عرضنا الأ مانة على السّماوات و الأرض و الجبال فأبين أن يحملنها و أشفقن منها و حملها الإنسان إنّه كان ظلومًا جهولاً Yaʿnī Allāh teʿālā eydür: Be-dürüstī biz emānetümüzi ʿarż itdük yirlere ve göklere anı ḳabūl itmekden ibā itdiler daḫı andan ḳorḳdılar. Pes anı ḳabūl itdi ol insān ẓālim oldı ve daḫı cāhil oldı dir. ʿāḳıbet emri yaʿnī bilmedügi emāneti iderse Allāh teʿālā[55b] ʿiḳāb itse gerek. İmdi baʿżı müfessirler ḳatında ol emānet īmāndur ve daḫı ṣıdḳdur ve daḫı edā-yı ferāʾiżdur. İmdi

[721] Ahzâb 33/72; İnnā ʿaradneʾl-emānete ʿaleʾs-semavāti veʾl-arḍ veʾl-cibāli fe ebeyne en yeḥmilnehā ve eşfaḳne minhā ve ḥamelaheʾl-insān innehu kāne ẓalūmen cehūlā.

Resūluʾllāh ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m ḫ̆od buyurur kim: [722] الايمان كلّه زوق و شوق Yaʿnī īmānuñ küllīsi yaʿnī ḥaḳīḳat ẕevḳdur yaʿnī Allāh teʿālānuñ muḥabbetinden ṣafā almaḳdur. Ve daḫı şevḳdur dūst derdiyle şevḳ ḥāṣıl itmekdür. İmdi bu ṣavt-ı mevzūn ile ḥaḳānī şiʿrler itmek bu şevḳuñ esbābındandur. Nitekim ḥażret ve aṣḥāb işitdiler imdi anlara inkār īmānuñ baʿżısına inkārdur dir. Ve daḫı ol ḥāleti sıdḳ ile tefsīr itdiler. İmdi ṣıdḳ gerçek ʿāşıḳlarda ve Ḥażret-i Resūlı sevenlerde olur. Cemīʿ fiʿli aña maḥbūb gele. Hīçbir vechle andan aña inkār gelmeye zīrā Ḥażret-i Resūl ṣādiḳuʾl-vaʿddur ve ḥaḳdur ve gerçekdür. Ammā meşāyiḫ ḳatında emānetde murād maʿrifetuʾllāhdur dirler. Hem müfessirīnden baʿżı daḫı öyle tefsīr iderlerdi. İmdi bir kimse kim emāneti yirine getürmeyicek aña ʿiḳāb olsa gerek. İmdi her kimse kim maʿrifetuʾllāhı ḥāṣıl ide lā-cerem muḥabbet ḥāṣıl itse gerek. Nitekim ʿārifler eydür: *İʿlem enne men ʿarrefeʾllāhe eḥebbehu lā mimmā lehu ve men teekkedet maʿrifetuhu teekkedet meḥabbetuhu bi ḳaderi teekudi maʿrifetihi veʾl-maḥebbetu izā teekkedet temeyyeẕe ʿişḳun ve lā maʿnā liʾlʿışḳi illā meḥabbetuhu muḳarreṭatun ve li zālike ḳāletiʾl-ʿArabu enne Muḥammeden s[allaʾllāhu] ʿa[leyhi] ve [sellem]m ḳad ʿāşiḳa Rabbehu.* Yaʿnī eydürler: Bilgil kim şol kimse kim Allāhı bilse şek degüldür bir kişinüñ kim maʿrifeti ziyāde olsa muḥabbeti daḫı ziyāde olur. Maʿrifeti ziyāde olduġı vaḳt muḥabbeti ziyāde olsa aña ʿāşıḳ dirler. ʿIşḳuñ muʿīni degüldür illā ziyāde muḥabbetdür. Pes bundan ötüri ʿAraplar kim Muḥammed taḫḳīḳ Rabbine ʿāşıḳ oldı dir. İmdi vaḳtā kim bir kişinüñ gönli ve rūḥı ve ʿaḳlı anuñ derdinde ve fikrinde olur vaḳtā kim ṣavt-ı mevzūn ile bir nesne işitse anuñ ẓāhiri ve bāṭını maʿşūḳdan yaña teveccüh ider lā-cerem ḳalbinde anuñ ḥareketler ḳopar vecd ḥāṣıl olur ve raḳṣ ider tā ki girüsinüñ bulınca. Nitekim Ḥażret-i Resūluʾllāh ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m ayıtdı ve aṣḥāba ayıtdılar ki yuḳaruda işitdük. İmdi bu şevḳ ola ʿārifler gerekdür kim maʿrifetuʾllāhı ḥāṣıl itmişlerdür. İmdi maʿlūm oldı kim buñı inkār iden maʿrifetuʾllāhı ḥāṣıl itmemişdür. İmdi maʿrifet ḥāṣıl itmeyen Allāhı sevmemişdür. Allāhı sevmeyen ol emāneti ḳabūl itmemişdür. İmdi anı ḳabūl itmeyene āḫiretde ʿiḳāb ve ʿaẕāb olsa feraḥ olurlar dir. Ve illā bu semāʿ ve ẕevḳ ve şevḳ[56a] Ḥażret-i Resūldan ve aṣḥābdan meşāyiḫ silsileyle gelmişdür ve andan ʿāşıḳlara gelmişdür. Pes bunları inkār aṣḥābı inkārdur. Aṣḥābı inkār Ḥażret-i Resūlı inkārdur. Nitekim rivāyet ider Müslim Buḫārī ʿĀişeden: [723] انّها قالت قال

[722] El-īmānu kulluhu ẕevḳun ve şevḳun.

[723] Ennehā ḳālet ḳāle Resūluʾllāh ṣallāʾllāhu ʿaleyhi ve sellem mā bālu aḳvāmin yetenezzehūne ʿaniʾş-şeyiʾl-lezī ṣanaʿtuhu feveʾllāhi eʿlemuhum biʾllāhi ve eşedduhum ḫaşyeten ve fī hāẕihiʾl-ḥadīsi inkārun

رسول اللّٰه صلّى اللّٰه عليه و سلّم ما بال اقوام يتنزهون عن الشّىء الّذى صنعته فو اللّٰه اعلمهم باللّٰه و اشدّ هم خشيته وفى هذه الحديث انكار على من اجتنب ما فعله رسول اللّٰه (عسم) فمن انكر النبىّ فهو فاسق لانّ اللّٰه تعالى امر بالعدل و العادل لا يستحق الانكار İmdi bunı İmām Ġazzālī naḳl ider Bevārikde ve daḫı eydür: *Fe lāzimun min haẕeʾl-ḥadīṯi ve ġayrıhi limā ẕekernā mineʾl-ehādīsi enne men ictenebe ḥuḍūraʾs-semāʿi ve ḥuḍūra ḍarbiʾd-deffi ve ḥuḍūraʾr-raḳṣi ḳāne fāsiḳen.* Yaʿnī ʿĀişe eydür: Ḥażret-i Resūl ayıtdı kim n'oldı şol ḳavme kim şaḳınurlar şol nesneden kim ben işledüm dir. Vaʾllāhi ben Allāhı sizden artuḳ bilürin ve daḫı sizden artuḳ ḳorḳarın dir bu ḥadīṯde. Pes inkār görinür şu kimseye kim Ḥażret-i Resūl işiñden şaḳına dir. İmdi bir kimse Nebīyi inkār itse ol fāsıḳdur zīrā Allāh teʿālā aña ʿadl ile emr itmişdür. Pes ʿādil olanı kimse inkār itmekle müstaḥaḳ degüldür. İmdi İmām eydür: Lāzım gelür kim bu ḥadīṯden ve daḫı ġayrısından kim ẕikr idüpdür zīrā kimesne kim ictināb ide semāʿ meclisine ḥāżır olmaḳdan ol fāsıḳdur dir. *Vaʾllāhu aʿlem biʾṣ-ṣavāb. Temmetuʾl-kitāb biʿavniʾllāhiʾl-melikiʾl-veḥḥāb.*

ʿalā men ictenebe mā feʿelehu resūluʾllāh ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m fe men enkereʾn-nebiyye fe huve fāsiḳun fe inneʾllāhe teʿālā emerā biʾl-ʿadli veʾl-ʿādilu lā yesteḥiḳḳu illā bi inkārin.

[56b]

بسم الله الرّحمان الرّحيم

الحمد لله ربّ العالمين و الصّلوت و السّلام على رسولنا محمّد و اله و صحبه اجمعين امّا بعد قال الله تعالى قال له موسى هل اتّبعك على ان تعلّمنا ممّا علّمت و شدا

Yaʿnī Ḥaḳ teʿālā ḥikāyet ider Musā peyġamberden ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m ki Ḥażret-i peyġamber ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m ʿilm-i ledünnī ögrenmege varıcaḳ ayıtdı: Taḥḳīḳ saña tābiʿ olayın ya maʿnā bu ola ki saña tābiʿ olayın mı? Ammā evvelki maʿnā eṣaḥdur zīrā mürīd şeyẖe tābiʿ olayın mı dimekde tamām ihtimām görünmez. Eger nevʿā şeyẖüñ ṣafāsı olmaya ya imtiḥān ide tābiʿ olayın mı didügi vaḳtin olma diye. Ḥāl-ı müşkil ola tābiʿiyyeti muḥaḳḳaḳ ide enbiyā şanında ẖ̆od ʿadem ihtimāmı yoḳdur. Pes evvelki maʿnā eṣaḥ oldı kim *hel ḳad* maʿnāsına ola. Yaʿnī saña taḥḳīḳ tābiʿ olayın şunuñ üzerine ki baña taʿlīm idesin sen irşād yöninden taʿlīm olınduġın nesneden. Ve Ḳāleʾn-nebī ṣallāʿllāhu [ʿaleyhi] ve sellem: [724] الشّيخ فى قومه كا لنبىّ فى امّته Yaʿnī nebī ümmeti içinde niçe ise ḳavmi içinde şeyẖ daẖı öyledür. Ve bir ḥadīṯde daẖı eydür[725] لو لا المربّى لما عرفت ربّى: Yaʿnī eger bir terbiye idici olmayaydı ben Rabbüme ʿārif olmazdum. İy ṭālib-i ṣādıḳlar çünki Ḥaḳ teʿālā yolına sülūk itmek dilersiz ve yaḳīn ʿālemine irişmek dileyesiz evvelā lāzımdur ki bir şeyẖ ẖidmetine yetişesiz ki bu yolda kāmil rehber ola ve ṣāḥib-i velāyet ola zīrā bu yolda ḥicāb nā-mütenāhīdür. Ḥażret-i Resūluʾllāh ʿaleyhiʾs-selām eydür: [726]انّ لله تعالى سبعين الف حجاب من نور و ظلمت Yaʿnī Allāh teʿālā içün yetmiş biñ ḥicāb vardur nūrdan ve ẓulmetden. Ve daẖı vücūd-ı insān eṭvār üzerine ẖalḳ olunmışdur kim [727] قد خلقكم اطوارً و Ḥażret-i Reṣūluñ ḥadīṯi bunı beyān ider ki:[728] انّ للانسان ظهرًا و بطنًا و لبطن بطنا الى سبعت ابطن Yaʿnī insānçün ẓāhir var ve bāṭın var ve bāṭınçün daẖı bāṭın vardur tā yedi buṭūna degin. Pes insān yedi ṭavr üzerine ẖalḳ olunmış ṯābit oldı: evvel nefs ٢ ḳalb ٣ rūḥ ٤ sırr-ı ẖafī ٥ sırr-ı sırr-ı ẖafī ٦ serrā ẖafī ٧ ẖafā-yı muṭlaḳ. Pes ol yetmiş biñ ḥicābuñ her on biñi bir dāʾirede vażʿ olındı. Evvelki on biñ ḥicāb ẓulmānīdur nefs dāʾiresinde vaẓʿ olındı. Andan bāḳī ḥicābāt-ı nūrāniyetdür on biñi ḳalbde ve on biñi rūḥda bu ṭarīḳ ile birbirinden elṭaf tā yediye varınca. Meşāyiẖiñ raḥimehumuʾllāh[57a] ittifāḳı budur kim bir kişi şeyẖe iẖtiyāc göstermeye. Ammā şerāyiʿ-i nebeviyyeye tamām mutābaʿat itse ve meşāyiẖ ġıyābında

[724] Eʿş-şeyẖu fī ḳavmihi keʿn-nebīyyu fī ummetihi.
[725] Lev lāʾl-murabbī lemā ʿareftu Rabbī .
[726] İnne ilʾllāhi teʿālā sebʿīne elfe ḥicābin min nūrin ve ẓulmetin.
[727] Nuh 71/14; ve ḳād ẖalaḳakum eṭvārā.
[728] İnne liʾl-insānī ẓahren ve baṭnen ve li baṭnihi baṭnun ilā sebʿati ebṭunin.

ṭarīḳat aḥvālın bilüp bunlaruñla ʿāmil olsa nihāyet mertebesi budur kim on biñ ẓulümāt-ı cihānı geçe nūrāniyyete ḳadem baṣar. Ammā andan öteye aṣlā yol virilmez. Meger cāzibe-i ilāhiyye ile iy niceler vardur ki eydürler bize Ḳurʾān yeter mürşiddür añunla ʿāmil oluruz ve bu yolı ḳaṭʿ iderüz dirler. Belī ki Ḳurʾān mürşiddür ammā Ḥażret-i Resūl ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m dimişdür ki انّ للقران ظهرا و بطنا و لبطن بطنا الى سبعت ابطن[729] Yaʿnī Ḳurʾān içün ẓāhir var ve bāṭın var ve bāṭınçün daḫı bāṭın var tā yedi buṭūna varınca. Pes ol kişiler kim tamām Ḳurʾānuñ ẓāhirin bilmezler ki tefsīr ʿilminde tamām kāmil degüldür bāṭından ne ḫaber bilsin ya anuñla nice ʿamel eylesin. Farażā ki ẓāhiri kemāl ile bildi hemān ʿameli daḫı ʿilmine göre olur. Bāṭına ʿilmi yoḳ kim ʿamel ide. ʿİlmsüz ḫ̆od ʿamel muḥāldur ve bāṭın ʿilmi ḥāldur. Ḳālla maʿlūm olmaz. Pes lāzım oldı bir ehl-i ḥāl kim andan taʿallüm ideler. Ḫuṣūṣā şimdiki ʿaṣrda olan ḳadar ẓāhir ʿilmde kemāl mümkün olmaz ki Musā ʿaleyhiʾs-selām bilürdi bu deñli kemāl-ı nübüvvet ve derece-i risālet birle mevsūf idi. Eger ol evvel emrde on yıl Şuʿayb peyġamberüñ ḫidmetin itmeyeydi Ḥaḳ mükālemesinüñ şerefine irişüp bilā-vāsıṭa *innī enāʾllāh* ḫiṭābı devletine irişmeyeydi andan *ve ketebā lehu fiʾl-elvāḥi* saʿādetine müsteʿad olup *innisṭafeytuke ʿaleʾn-nāsi bi-risāletihi ve bi-kelāmi* mertebesine lāyıḳ olmazdı. Ve daḫı on iki nebī-yi İsrāile pişvā olup Ḥażret-i ʿİzzetden cemīʿ Tevrātı aḫẕ idemezdi. Bu cümle kemālātı aña ol ḫidmet semeresidür ki Şuʿayb peyġambere itmişdi. Ve bu cümle kemālāt ile mevṣūf olduġından ṣoñra Ḫıżıra ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m ʿilm-i ledün öġrenmekçün mütābaʿat eyledi ve ayıtdı: Sana ṭābiʿ olayın baña ʿilm-i ledün ögret nitekim sen ögrendüñ. Bu cümlesiyle gör kim Ḫıżır ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m anı mübtedī yirinde ḳoyup ayıtdı: *İnneke len testeṭīʿa maʿiya ṣabren.* Yaʿnī senüñ ḳudretüñ yetmez ki benümle yoldaş olup baña ṣabr idebilesin. Pes Musā ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m gibi nebī-yi Ḥaḳ ve resūl-i muṭlaḳ tamām ṣāḥib-i şerʿ olduġından ṣoñra ʿilm-i ledün ögrenmek içün bir şeyḫ muḥtāc olup bu yola kendüligiyle yürümeyicek var ḳıyās eyle kim ġayrı nice ola. Maḳrūn u meftūn ol kimesnelerdür kim cemāl kaʿbesi perīsin beşeriyyet ḳademiyle delīlsüz ve ḳılāvuzsuz geçmek isteye *heyhāte heyhāte*[57b] *lemā tūʿadūn.* Ammā ol hidāyet kim *innā hedeynāhuʾs-sebīla* ḳalbde ḥāṣıl olur ol toḫmdur kim Ḥaḳ teʿālā diledügi ḳuluñ ḳalbinde ḳomışdur. Nitekim ḳul hidāyet ṭaleb ider. Bu ṭaleb ol ezelī toḫmuñ eserindendür ḥāṣıl olur. Hīç kimesnenüñ elinden gelmez ol toḫm ki ezelde ekilmemiş ola bir ḳalbe ekebile. Eger bu mümkün olaydı ḫ̆od Ḥażret-i Resūluʾllāh

[729] İnne liʾl-ḳurʾāni ẓahren ve baṭnen ve li baṭnihi baṭnen ilā sebʿati ebṭan.

ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m kendü cehdiyle ʿamūsı Ebū Ṭālibüñ ḳalbinde ol ḳadar ki cehd itdi īmāna gelmedi. Āḫir āyet nāzil oldı kim: [730] انّك لا تهدى من أحببت و لكنّ الله يهدى من يشاء Yaʿnī yā Muḥammed sen sevdügine hidāyet idemezsin velākin Ḥaḳ teʿālā diledügine hidāyet virür. Ammā ol ḳadar var ki her ḳalbde ol toḫm ekildi. Lābüd aña terbiyyet idüp ḫuṣūla getürmekde peyġamber ve yāḫod bir şeyḫe iḫtiyāc düşdi. Nitekim Ḥaḳ teʿālā buyurur: [731] لّك لتهدى الى صراط مستقيم Ṭālib olanlara gerekdür kim bir şeyḫ-i kāmilüñ taḥt-ı taṣarrūfında olalar ve aña tamām mutābaʿat ideler kim şeyḫe iḫtiyāc göstermegüñ lüzūmı bir nice vechledür. Bir vech budur ki çünki Ḥażret-i Resūluʾllāh ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m buyurdı: [732]من لم يكن له شيخ فشيخه شيطان Yaʿnī bir kimsenüñ şeyḫi olmasa anuñ şeyḫi Şeyṭāndur. Pes ḥadīṯ ile ṯābit oldı kim her kişiye bir şeyḫ lāzım imiş zīrā ol ṭālibler ki Ḥaḳ yolına ḳadem urmaḳ diler eger delīlsüz yola girmek olursa ḫavfdur kim varṭā-yı helāka uġrayalar ve Şeyṭān ʿaleyhi yestaḥiżu bunlaruñ eline Ḥaḳ diyü bāṭılı tezyīn ide. Nitekim Ḥaḳ teʿālā buyurur: [733]قال ربّ بما اغويتنى لازيّنّ لهم فى الارض و لاغوينّهم اجمعين Yaʿnī Şeyṭān ayıtdı: Yā Rab bize bunlaruñ içün yer yüzinde dürlü dürlü ziynetler ideyin ve daḫı bunlaruñ cemīʿisin azdurayın didi. Pes ol ṭālib ki delīlsüz ve ḳılāvuzsuz yola gire maḳṣūda irişmek mümkün olmaz zīrā evvelden maʿlūm olmış idi kim bilā-tekellüf ol yola ḳadem urabilmez ki Ḥaḳ yol ḳanḳı ve bāṭıl yol ḳanḳıdur. Meṯelā mezāhib-i muḫtelif felāsefe gibi ve Dehrī ve ehl-i teşbīh ve mubāḥ ve ehl-i bidʿat ve bāḳī mezāhib ki her birisi ʿaḳılları muḳteżāsınca delīlsüz bu yola ḳadem urdılar. ʿ Āḳıbet her birisi bir mehlekeye yetişüp helāk oldılar. Ekseri dīn u īmānı yele virdiler. Her birisi bir āfete ve şübheye giriftār oldılar. Ammā ṭālib var ki meşāyiḫ ṭapusına yetişürler ve anlaruñ ʿilmiyle müteʿallim olup[58a] fiʿliyle fiʿllenürler ve bu ṭarīḳuñ içinde olan āfātı ve şübhātı ol ʿilmle farḳ ideler her birinüñ ḥaḳīḳatına muṭṭaliʿ olurlar. Her mezhebi birbirinden temyīz ideler kim her birisi ḳanḳı varṭa ile helāk olup cehenneme müstaḥaḳ olmışdur lā-cerem ol mehlekeden selāmetlik birle giçüp menzile irişeler. Ve bir vech daḫı budur kim böyle şürūʿ iden kimesnelere dürlü dürlü nükteler ve ḥadsuz tecrübeler ārıż olur ve hīç maḳṣūdı olmayan kimesneler bu ṭarīḳuñ ehline ṭaʿn idici olur. Pes ṭālibler kim mübtedīdür ḳalblerinde ḥafṣala ḥāṣıl olmamışdur nikāta ve ol tecrübelere ṣabr idemez. Eger ol vaḳtın kendüyi bir şeyḫe teslīm idicek olursa ol şeyḫ velāyetüñ taṣarrufı ile ṭālibi ol varṭalardan ḳurtarur ve

[730] Kasas 28/56; İnneke lā tehdī men eḥbebte ve lakinneʾllāhe yehdī men yeşāʾ…
[731] Şura 42/52;…inneke le tehdī ilā ṣirāṭin müstaḳīm.
[732] Men lem yekün lehu şeyḫun fe şeyḫuhu Şeyṭānu.
[733] Hicr 15/39; Kāle Rabbī bimā aġveytenī le uzeyyinenne lehum fiʾl-arḍ vela uġviyennehum ecmaʿīn.

anuñ ṭalebine ve irādetine maʿrifetle ḳudret bağışlar ve laṭīf ḥīleler birle anuñ ḳalbinde olan melāleti ve ṭabīʿatınuñ süstluġını zāʾil ider ve bu yoluñ ḥaḳīḳatını ve dürlü dürlü müşāhedelerini mürīdüñ ʿaḳlı yetdükçe laṭīf ʿibāretle edā idivirür. Nitekim Ḥaḳ teʿālā buyurur:وذكّر فإنّ الذّكرى تنفع المؤمنين [734] Yaʿnī ẕikr it be-dürüstī teẕekkür müʾminlere menfaʿat viricidür. Pes bu ṭarīḳ ile ṭālib ola varṭalardan emīn olup girü bu ṭarīḳe şürūʿ ider. Ve bir vech daḫı budur kim çünkim ṣanʿat-ı cüzʾiyyenüñ üstādsuz ḥuṣūlı olmaya. Mümkün olmaya ḥālā kim maḫṣūṣdur ve esbābı daḫı maʿdūddur. Pes bu yol ḫˇod ʿālem-i ġaybdur. Bu yola yüz biñ ve yigirmi dört biñ enbiyā ve cemīʿ evliyā kim ḳadem urmışlardur henüz bu cümleden birinüñ ḳadem nişānı belürmez. Cemīʿ kim bu yola şürūʿ ideler kendü irādetleri ḳademiyle bu yola ḳaṣd itmediler her birisi bir üstāda iḫtiyāc gösterdiler. Maʿlūm oldı kim bir cüzʾī ṣıfata üstād lāzım olıcaḳ bunuñ gibi yola üstādsuz ve delīlsüz yürümek mümkün olmaya. Ve bir vech daḫı budur kim bu yola sülūk iden kişiye perhīz ḥarāretiyle ʿilletler ʿārıż olur. Ve gāh olur kim fāsid maddeler ġalebe idüp dimāġına tasa virür ve dürlü dürlü fāsid ḫayāle düşüp ṭaleb-i himmeti ḳalbinde zāʾil olur ve sülūkından girü ḳalur. Ḫuṣūṣā mürīde evvel emrde bunuñ gibi çoḳ āfet olur zīrā evvelde nefsüñ murādı üzerine ekli ve şürbi nihāyetde yidi. Çünkim nefsüñ ġıdāsı munḳatiʿ oldı ol ṭabīʿat kim anuñla[58b] muʿtād olmışdı żaʿīf olup madde ġalebe itmege başlar. Pes bir şeyḫ gerekdür kim ṭabīb-mizāc ola. Perhīz ki itdürür tedrīc ile itdüre cemīʿ ġıdāsını bir kezden kesmeye. Belkim miʿdesi ḳabūl idebildükçe perhīz buyura. Eklde ve perhīzde ifrāṭ itdürmeye ve edviye-i ṣāliḥayla ṭabīʿat-ı maddeyi maḳlūb idivire. Eger ṭālib kendü irādeti birle perhīz idicek olursa aḫlāṭ ġalebe idüp bāṭıl ḫayālāta düşürür ve sülūka istiṭāʿat olmaz şol sālikler gibi olur kim her birisi bir āfetle maʿlūl olmışlardur. Pes ḫavfdur āḫir zevāl-ı īmāna yetişdüre neʿūẕu biʾllāh teʿālā. Nitekim Ḥażret-i Resūluʾllāh buyurur: من لا شيخ له لا دين له[735] Yaʿnī bir kimesnenüñ şeyḫi olmasa anuñ dīni olmaz. Ve bir vech daḫı budur kim bir kişi ẓāhir Kāʿbeye teveccüh itse ʿalāʾl-ḫuṣūs yolları ẓāhir görilür ve misāfirleri muʿayyen bunuñ birle kim hīç delīlsüz varmaz. Ol kim ḥaḳīḳat yolıdur kim ne yolları görinür ve ne mesāfesi maʿlūm olur. Esbābınuñ ve şerāʾiṭinüñ ḫˇod nihāyeti yoḳ. Böyle olsa mübtedī ṭālibler bu yola kendi ḳademleriyle gitmek mümkün olmaya bunuñ birle ki ẓāhir kaʿbesinüñ uġruları ve ḥarāmīleri āşkāre gelüp dünyāya ḳaṣd ider. Ammā bu yoluñ ḥarāmīsi Şeyṭāndur dīne īmāna ḳaṣd ider neʿūzu biʾllāh. Eger bir

[734] Zariyat 51/55;ve ẕekkir fe inneʾẕ-ẕikrā tenfeuʾl-muʾminīn.
[735] Men lā şeyḫun lehu lā dīne lehu.

şeyḫ-i kāmil evliyā kim bu yolı görmiş ola ve cemīʿ der-bendlerin ve ḥarāmī çıḳıcaḳ yirlerin bilmiş ola kim sālike delīl olup bu gird-āblardan geçüre lābüd kendüyi nefs ve Şeyṭān harāmīlerine ṭūş getürür. Böyle olsa ḥāl neye irer maʿlūmdur. Ve bir vech daḫı budur kim eger bir kişi dünyā pādişāhlarından bir manşıb ṭaleb itse ya anlaruñ ḥużūrında bir taḳarrūb kesb itmek dilese evvelden ol dereceyi bulmış olmasa maʿlūmdur ol emrde yetişmek muḥāldur. Ammā çünki ol pādişāhuñ muḳarreblerinden birinüñ ḫidmetine bel bağlaya ve anuñ himmetini penāh idine ve kendüyi aña mensūb ḳıla lābüd ol mukarrebler anı ol pādişāha ʿarż iderler. Pādişāh ʿadem-i istiḥḳāḳına ve ḫidmeti olmadığına baḳmaz. Ol kendü muḳarrebinuñ ḥaḳ sābıḳāsı ve kendüyle olan munāsebeti ẕikr idüp anuñ dilegini red itmez. Ve ol denīnüñ murādın ḥāṣıl idüp ʿālī-manṣıba yetişdürür. Eger ol kişi kendüsi pādişāhdan bilā-vāsıṭa ṭaleb ideydi hergiz ḥuṣūlı mümkün olmazdı zīrā anuñ pādişāhla münāsebeti yoġdı. Ol pādişāhuñ[59a] memleketinde bunca günah itmişdi bir kimse gerekdi kim anā şefāʿat idüp ḳurtaraydı. Bu ḳanda ḳaldı kim dürlü dürlü iḥsānlar ide. Ol pādişāh-ı ḥaḳīḳī ki on sekiz biñ ʿālemüñ ḫālıḳıdur ve ol mübtedī ṭālibler kim ol pādişāh-ı ḥaḳīḳīyle münāsebetleri ve āşinālıḳları yoḳdur kim andan nesne dileyeler ve dilekleri ḳabūl ola. Bunuñ birle kim ol pādişāhuñ ḥużūrında çendān küstāḫlıḳ itmişler ve müstaḥaḳ-ı ʿitāb itmişlerdür. Pes gerekdür kim bir muḳarreb-i aḥadiyyet ola ṭālibüñ ezelde olan ḳuṣūrı içün tevbe itdürüp ol pādişāha lāyıḳ ḫidmetler göstere ve kendüsi Ḥażret-i Ḥaḳdan anuñçün fetiḥler ṭaleb ide lābüd Ḥaḳ teʿālā ol dilegi ḳabūl idüp ol ṭāliblere merātib-i ʿāliyye müyesser ider. Ve bir vech daḫı budur kim çünkim ṭālib yola ḳadem urmaḳ dileye evvelā lāzımdur kim bir şeyḫden telḳīn-i ẕikr ala tā ki ol telḳīn toḫm-ı münzelesini dutup kendüsi ẕikre meşġūl olduḳça az az yürüyüş bulup eserden iẓhār ide zīrā eger telḳīn meşāyiḫ ile olmaya kendüden ide tamām fāʾide olmaz. Nitekim telḳīn faṣlında ẕikr itdük. Ve bir vech daḫı budur kim sālik sülūkında baʿżı maḳāma yetişür ki ṣıfat-ı eserinden bu pertev anuñ rūḥına yetişür ve anuñ beşeriyyetin mestūr ḳılur ve āb ve ekl libāsından iḫrāc ider. Ve gāh olur kim āyīne-i ḳalb muṣaffā olmaġla aña tecellī-i rūḥ ḥāṣıl olur. *Eneʾl-Ḥaḳ ve subḥāni mā eʿẓame şeʾnī* zevḳi derūnunda ẓāhir olmaġa başlar. Ve gāh olur kim ṣıfat-ı rubūbiyyet ṣıfat-ı insāniyyeye mütemessīl olup tecellī ḳılur. Pes sālik maġrūr olup şöyle ẓan ider ki sülūkını nihāyete yetişdürüp maḳṣād-ı ḥaḳīḳiyyeye irişdi ve esniyyet-i şirkden ḫalāṣ bulup tevḥīde ḳadem başdı ve anuñ fehmi ve ʿaḳlı ile cezm ider kim cemīʿ enbiyā ve evliyā bu maḳāmdan tecāvüz itmediler. Nihāyet-i maḳām budur kim eger bunuñ gibi varṭa şeyḫ velāyetinüñ taṣarrufātı ve Ḥaḳ luṭfınuñ ṣūreti aña

dest-gīr olmaya neʿūzü biʾllāh ḫavfdur ki zevāl-ı īmān ola zīrā ekser bu maḥalda ḥulūl u ittiḥād āfetleri yol bulup ilḥāda yetişdüre. Pes bir şeyḫ-i kāmil gerek ki vāḳıʿādan ḫaberdār ola tecellī-i ẕātdan tecellī-i ṣıfatdan farḳ ide ve tecellī-i rubūbiyyetle tecellī-i rūḥı temyīz ide. Mübtedīye görünen vāḳıʿadan yuḳaru maḳāmları anuñ naẓarına getürüp beyān itmekle anı ol maḳāmlara müştāḳ ide ve Ḥaḳ teʿālānuñ ḳurbiyyetinden ve birbirinden[59b] elṭaf tecellīlerinden aña ẕikr itmekle ol ġurūrdan ʿubūr ide tā ki mürīd ol mehlekeden necāt bulup sülūkında teraḳḳī ide itmegi ṭaleb ide ve ol maḳām ki müẕill-i iḳdāmdür anda ḳarār itmekden ḫavf idüp añdan ḫalāṣ olmaya. Ve bir vech daḫı budur kim sālike teveccühünde Şeyṭān ʿaleyhi yestaḥiżu gelüp elvān şekle görünür ve anı dürlü dürlü ḥīleler ile azdırmaḳ ṭaleb ider. Eger ol vaḳtin sālik şeyḫüñ velāyeti taṣarrufına kendüyi binā itmeyicek olursa ki müşkil olur. Ve daḫı yedi nesne vardur kim Şeyṭān anuñ ṣūretine mutemessil olmaz: Evvel Ḥażret-i Resūluʾllāh ʿaleyhiʾs-selām٢ muṣḥaf ٣ Kaʿbetuʿllāh ٤insān-ı kāmil ٥ şems ٦ ḳamer ٧ melāʾike. Eger bunlaruñ ṣıfatıyla muttaṣıf olsa lābüd endāmından bir yirinde noḳṣān olur ve bunlaruñ ġayrı ṣıfatla muttaṣıf olup sāliki iḍlāl ider. Pes şeyḫ-i kāmil gerek ki anı sālik teveccühinden ẕikr idüp kendüyi anuñ velāyetine ḳadem baṣdura tā ki bu varṭalardan ḫalāṣ ola. Ve bir vech daḫı budur kim sālike seyri içinde ġayb ʿāleminden vāḳıʿalarında görünür her birisi sāliküñ bir ḥāline işāret ider. Baʿżı teraḳḳīsine ve baʿżı tedennīsine işāret ider. Ve bażı ẓāhirde araya muḫālif efʿāldan ve aḳvāldan kim ḳalbde renk ḥāṣıl olmışdur aña işāret ider. Ve baʿżı ṣıfat-ı ḥamīdesini ve zemīmesini bildürür. Ve baʿżı aḥvāl-ı şeyṭānī ve nefsānī ve raḥmānī ve daḫı ażġāṣ u aḥlām ve evhām u ḫayālāta ṭālib aña iltifāt idüp maʿnāyı mülāḥaẓa itmek isterler zīrā mübtedīnüñ evvel emrde hīç bunlara ʿilmi yoḳdur birbirinden temyīz ideler. Bu mecmūʿ aḥvāl-i ġaybdur anı girü ehli bilir. Lā-cerem bir şeyḫ gerek ki bu ṭarīḳde dāʾire bedʾ ide sülük itmiş ola ve her dāʾirenüñ vāḳıʿalarını birbirinden temyīz itmiş ola ve ṣıfat-ı ḥamīdesini ve ẕemīmesini ve teraḳḳīsini ve tedennīsini şeyṭānīsini ve raḥmānīsini farḳ eyleye. Nitekim Yūsuf peyġamberi ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m[ı] Ḥaḳ teʿālā müyesser itdi ve anuñ dilinden Ḥaḳ teʿālā didi kim: قد آتيتنى من الملك و علّمتنى من تأويل الأحاديس[736] Yaʿnī yā Rab taḥḳīḳ baña mülk virdüñ daḫı baña taʿlīm itdüñ eḥādīsüñ teʾvīlini yaʿnī vāḳıʿāt taʿbīrini. Pes şeyḫ daḫı ol ṣıfatla muttaṣıf olup ṭālibi ol irşādlardan ḫaber ḳıla ve aña ġayb ʿilmini tederrüc ile taʿlīm ide. Eger böyle olmasa mürīd ol irşādlardan ol maʿārifden bī-naṣīb olup teraḳḳīden maḥrūm ḳalur. Ve bir vech daḫı budur kim[60a] bu nice vāḳıʿāt kim cānib-i

[736] Yunus 12/101;…ḳad āteytenī mineʾl-mülki ve ʿallemtenī min teʾvīliʾl-eḥādīs…

Ḥaḳdan mübtedī mürīdüñ ḳalbine yetişür eger istiʿdādıdur istiḥḳāḳı degüldür. Pes ol vāḳıʿalar emānāt-ı ilāhiyyedür ḳalbde ẓāhir oldı. Ve meşāyiḫ daḫı Ḥaḳ teʿālā cānibinden emīn-vār gerekdür kim her emānātı istiʿdādı eger istiḥḳāḳı ẓāhir olduḳça ṣāḥibine teslīm ide tā kim nice emānetler daḫı ʿarż olına ve illā emānete ḫıyānet itmiş olur ol küllī ṭuran ʿaṭālar kesilür. Pes şeyḫ gerek kim her vāḳıʿa kim ṭālibüñ ḳalbine ṭulūʿ ider aña ʿarż ide. Ve bir vech daḫı budur kim her sālik ki sülūkı kendü cehdi birle ide bu yoluñ adını mesāfesini nice yıllarda ḳaṭʿ ide zīrā mübtedīnüñ yürüyüşi żaʿīf ḳarınca seyrinden daḫı beterdür. Pes bu żaʿīflıġla yetmiş biñ ḥicābı ḳaṭʿ itmek ki müşkülle olur. Ve baʿżı maḳāmlar vardur kim andan uçmaġla geçilür mübtedī ḫˇod henüz yumurta mertebesindedür ḳuşluḳ maḳāmın bulmışdur. Pes bir şeyḫ gerekdür kim mürīd kendüyi anuñ taṣarrūfınuñ altında teslīm ide tā kim ol ıraḳ mesāfetleri şeyḫüñ terbiyyeti berekātında uçup geçebile. **Ḥikāyet:** Necmeʾd-dīn Rāzī raḥmetuʾllāh ʿaleyh eydür: Bir sāliki gördüm Şeyḫ Ebū Bekr dirlerdi Ḫorāsānda Cām vilāyetinde idi. Ḥaḳ teʿālānuñ meczūblarından idi. Bir muʿayyen şeyḫi yoḳdı ammā Ḥaḳ teʿālānuñ ceẕebātı taṣarrūflarıyla ʿālī maḳāmlar bulmışdı ve nice ʿiḳāblardan giçüp nice mesāfeler ḳaṭʿ itmişdi. Bir gün anuñla bir maḳāmuñ yanında söz söyleşdük. Eṣnā-yı kelāmda ol sālik eydür: Ḳırḳ beş yıl itmişüm tā ki bu maḳāma yetişdüm. Bu maḳāmuñ düşvārluġından iki yıl içümden ḳan kesdi. Ġāyet zaḥmet çekdüm iy nice ḳanlar yutdum ve cānlar eritdüm ṣūret ve maʿnā yüzinden tā ki Ḥaḳ teʿālā beni bu maḳāmdan geçürdi didi. Andan bu ḫaberi kendü şeyḫüme didüm ki şeyḫ Necdüʾd-dīn Baġdādī didi raḥmetuʾllāhi ʿaleyh. Şeyḫ böyle buyurdı kim hergiz kimesne meşāyiḫuñ ḳadrını bilmez ve bunlaruñ ḥaḳḳını edā ḳılmaz. bizüm mürīdlerümüzden vardurlar ki iki yılda bu yoluñ sülūkını mebde-i ṭarīḳatden nihāyet-i ḥaḳīḳāte deġin tamām ḳıldılar çünkim bu maḳāma yetişdiler bir günde ya iki günde. Anları bu maḳāmdan geçürdük şunuñ gibi ʿazīz ki ḳırḳ beş yıl mücāhede çekmiş ola ve iki yıl bu maḳāmda ekline zaḥmet çeke. Pes bu şeyḫ olmaduġındandur meşāyiḫüñ ḳadrını girü kendüleri bilürler bu derde uġramayan bilmez. Pes imdi çünkim böyle itmegin mümkün degülmiş illā bir şeyḫ vāsıṭasıyla. Ṭāliblere daḫı [60b]eyle gerekdür kim kendülerini bir şeyḫe teslīm ide. Eger suʾāl itseler kim Ḥaḳ teʿālā ḫˇod ḳādirdür cāyizdür kim şeyḫ vāsıṭasuz bir kişiye tecellī ide ve bu yoluñ cemīʿ deḳāyıḳını aña bildüre ve hīç kimesneye iḫtiyāc daḫı göstermeye. Cevāb budur kim belī Ḥaḳ teʿālā ḳādirdür diledügi ḳulun ḳalbine tecellī ider ve diledügine ʿilm virür velākin ʿādetuʾllāh vardur ve ḥarḳ-ı ʿādesi vardur. Evvelki ẕikr olındı ʿādetuʾllāha göredür ve

cemīʿ evliyā sülūkı ʿādetuʾllāh üzerinedür itdiler. Ve evvelki Ḥaḳ teʿālā bir ḳulına vāsıṭasuz tecellī ide bu ḫarḳ-ı ʿādedür ki *nādirüʾl-vuḳūʿ* vāḳiʿdur *eʾn-nādiru keʾl-maʿdūmi*. Eger bir kişi dise kim çün Ḥaḳ teʿālā bir ḳulına bilā-vāsıṭa tecellī idermiş evvelā kim baña daḫı müyesser ola meşāyiḫe göstermezüm dise bunuñ miṣālı şuña beñzer kim bir kişi bunca zamāndur aç ve ʿuryān ve ḥabbesi daḫı yoḳ kim nafaḳa ve kisve idine ve bir maṣlaḥat daḫı görmen ki andan bir kifāf ḥāṣıl ola. Ve eydür evvelā bu oñ bir güñ sende māl vardur evvelā ben bulam ve anuñla münʿim olam dir. Evvel mālik varın daḫı bilmez bu ḳanda ḳaldı kim ne yir didügini bile ya çıḳarmaġa ḳādir ola āḫar cümlesinden maḥrūm olur. Pes gerekdür kim nafaḳa ve kisve idicek olur miḳdārı nesne taḥṣīl itmege saʿy ide. Eger māl daḫı bulursa fe-bihā buncılayın eger bir kimesne ṭālib-i Ḥaḳ olsa lāzımdur ki bir şeyḫ ḥuzūrına varup anuñ edebine riʿāyet ider eger cāzibe-i ilāhiyyeye yetişüp tecellā-yı Ḥaḳ ḥāṣıl olıcaḳ olursa.[737] نور على نور يهدى الله لنوره من يشاء **El-faṣluʾl-ʿāşir fī beyāni maḳāmi şeyḫiyyet ve şerāʾiṭhā ve ādābhā**: Ḳāleʾllāhu teʿālā:[738] فوجدا عبداً من عبادنا آتيناه Ve ḳāleʾllāhu fī Ḥadīṯ-i Ḳudsī:[739] رحمةً من عندنا و وعلّمناه من لّدنّا علماً من وجد ولياً من اولياء فقد وجدنى ومن وجدنى فقد وجد ملكا Ḥaḳ teʿālā Mūsā peyġamberi ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m kim Ḫızır peyġambere gönderdi Yuşaʿ Nebī ile varup Ḫızırı buldılar Ḥaḳ teʿālā eydür: Bizüm ḳullarumuzdan bir ḳul buldılar kim biz ḳatumuzdan aña raḥmet getürdük. Daḫı bizüm ʿilm-i ledünümüzi aña taʿlīm itdük. Ve Ḥadīṯ-i Ḳudsīde eydür: Bir kimesne bizüm velīlerümüzden bir velī bulsa taḥḳīḳ bizi bulur ve bir kimesne bizi bulsa taḥḳiḳ mülk-i ʿaẓīmi bulur. Ve Ḥażret-i Resūluʾllāh ṣallaʾllāhu ʿaleyhi ve sellem eydür:[740] لا يذال طاءفة من امّتى قاءمين على الحقّ لا يضرّهم من خذلهم Yaʿnī[61a] benüm ümmetümden hīçbir ṭāʾife zāʾil olmaz. Ḥaḳ üzerine ḳāʾil olduḳları ḥālde bunlara żarar virmez şol kimesneler kim bunları taḥḳīr ve taḥfif ide. İy ṭālib-i ʿāşıḳlar çünkim Ḥaḳ teʿālāya gitmek ṭaleb idesiz evvelā size lāzımdur kim bir şeyḫ bulasız. Nitekim şeyḫe iḫtiyāc ẕikr olındı kim ol şeyḫ cemiʿ ādābı kendüde edā itmiş ola ol şerāʾiṭ kim ẕikr olınsa gerek anlaruñla tamām muttaṣıf ola ve evvel emrde bir şeyḫ kim üstādla Ḥażret-i Resūla yetişe ol şeyḫüñ ḫidmetini itmiş ola ve bu ṭarīḳuñ beriyyeliklerinden çendān muḫteriḳ olmış ola ve çendān mücāhede çekmekle eṭvār-ı ḳulūba tecāvüz itmiş ola tā ḳurbiyyet-i Ḥaḳḳa irmiş ola. Ḥaḳ teʿālāya ḳurb daḫı ikidür: Biri ḳurb-ı ferāʾiẓdur ve biri ḳurb-ı nevāfildür. Ḳurb-ı ferāʾiẓ budur kim Ḥaḳ teʿālā

[737] Nur 24/35;…nūrun ʿalā nūr yehdiʾllāhu li nūrihi men yeşāʾ…
[738] Kehf 18/65; Fe veceda ʿabden min ʿibādinā āteynāhu raḥmeten min ʿindinā ve ʿallemnāhu min ledunnā ʿilmā
[739] Men vecede veliyyen min evliyāi feḳed vecedenī ve men vecedenī feḳad vecede meliken ʿaẓīmen.
[740] Lā yezālu ṭāifetun min ummeti ḳāimīne ʿalāʾl-ḥaḳḳi lā yedurruhum men ḫeẕelehum.

z̲ātıyla tecellī ide. Evvelki ʿabdiyyet nişānlarını taʿayyünāt-ı fiʿliyyeden ve ṣıfatiyyeden ve z̲ātiyyeden ve rüsūm-ı ḫulḳiyyeden aṣlā es̲er ḳomayup biʾl-külliye fānī ḳıla ve evvelkim ezel-i āzālda vardı girü ol ḳıla. *Bi-fenāi mā-lem-yekun ve beḳāi mā-lem yezel* maʿnāsı ẓāhir ola zīrā Ḥaḳ teʿālā ḳadīmdür ʿabd ḥādes̲dür lābüd ikisinüñ ictimāʿı mümkün degüldür. Nitekim dinilmişdür: *İz̲ā ḳareneʾl-ḳadīmi biʾl-muḥades̲i lem yebḳa lehu es̲erun.* Yaʿnī ḳaçan ḥādes̲ ḳadīme muḳārin olsa ḥādes̲den es̲er ḳalmaz. Pes ol vaḳtın Ḥaḳ teʿālā kendü kendüyi tevḥīd ider. Nitekim dinilmişdür: *Lā yuvaḥḥiduʾllāhe illā hüve.* Zīrā ʿabdiyyetden es̲er ḳılsa vücūd-ı iżāfī olur. Bu ḫ̆od tevḥīd dilidür. Asl vücūd-ı iżāfīnüñ sükūtıdur. Nitekim Cüneyd-i Baġdādī raḥmetuʾllāh ʿaleyh dimişdür ki: *Eʾt-tevḥīdu isḳātuʾl-izāfāti.* İmām ʿAlī kerremaʾllāhu veçhe: *El-ʿilmu nuḳtatun ve kessereʾl-cāhilūne* didügi daḫı buña işāretdür kim yaʿnī noḳṭa-i vaḥdetdür. **Ḥikāyet:** Bir kişi Caʿfer-i Ṣādıḳa geldi. Ayıtdı: Yā Ṣādıḳ ḳamu hüner sende var ẓāhirüñ z̲ühdle ve bāṭınuñ keremle bezenmişdür. Ḫānedānuñ gözi iremisin ammā ziyāde kibr eylersin. Ṣādıḳ ayıtdı: Ben kibr eylemezüm ammā Ḥaḳ teʿālānuñ kibriyāsı geldi benüm kibrüm yirine oturdı. Ben kendü kibrümden maḥv oldum. Bende benlik ḳalmadı. Ol gördügüñ Ḥaḳ teʿālā kibriyāsıdur. Ammā ḳurb-ı nevāfil budur kim Ḥaḳ teʿālā ṣıfatıyla tecellī ide ve vücūd-ı ʿabdı setr ide egerçi taʿyyün es̲eri vardur velākin nūrānīdür ẓulmāniyyet maḥv olmışdur ḳurbiyyetle. Ve bu ol maḳāmdur kim Ḥaḳ teʿālā Ḥadīs-i Ḳudsīsinde buyurmışdur: [741] لا یزال عبدی یتقرّب الیّ با لنّوافل حتّی احبّه فا ذا احببته کنت له سمعا یسمع به و بصرا یبصر به و ید یبطش به ورجلا یمشی به و لسانا ینطق به [61b] Yaʿnī benüm ʿabdum zāʾil olmaz nevāfille baña ḳarīb olur ḥattā ben anı severüm. Ḳaçan ben bir ḳulımı sevsem anuñçün semʿ olurum benümle işidür ve baṣar olurum benümle görür ve el olurum benümle ṭutar ve ayaḳ olurum benümle yürür ve dil olurum benümle söyler. Yaʿnī anuñ ṣıfatın maḥv iderüm. Benüm ṣıfatumla mutaṣṣıf olup her ne itse anuñla ider. Meselā Süleymān peyġamber ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m gibi Ḥaḳ semʿiyle sāmiʿ oldı. Nitekim ḳarınca āvāzını işitdi kim[742] قالت نملتٌ یا ایّها النمل ادخلو مساکنکم Ve imām ʿAlī kerremeʾllāhu vechehu: *Lev keşefeʾl-ʿaṭāu mā zededet yaḳīnen.* Ve Rābiʿa gibi ki ṣordılar aña ki ṭaparsın görür misin? Ayıtdı: görmesem ṭapmazdum. Pes Allāhı görmek olmaz illā ḳudret göziyle olur bāḳīsi daḫı bunuñ gibi. El-ḥāṣıl şeyḫ olan gerek ki ḳurbiyyet-i Ḥaḳḳa irişmiş ola ve bunca ādābı ve şerāʾiṭi ki cāmiʿ olmış evvelā meşāyiḫ kitābında görmekle olmaya belki meşāyiḫ ḫidmetinde bulmaġla ola. Eger şeyḫ bu ṭarīḳle

[741] Lā yezālu ʿabdi yeteḳarrebū ileyye biʾn-nevāfili ḥattā uḥibbuhu fe ʾizā eḥbebtuhu kuntu lehu semʿen yesmeʿu bihi ve baṣeren yebṣuru bihi ve yeden yebṭuṣu bihi ve riclen yemşi bihi ve lisānen yenṭiḳu bihi.
[742] Neml 27/18;…kālet nemletun yā eyyuheʾn-nemlu udḫulū mesākinekum…

ola gerekse aṣīl-zāde olsın gerek tersā-zāde ṭālib olanlar gerek kim teslīm olalar zīrā şeyẖliḳ kemālle ve maʿrifet ile ve edeble olur ḥaseble ve neseble olmaz. **Ḥikāyet:** Bir kez Dāvūd et-Ṭāī r[aḍıyaʾllāhu] ʿa[nh] Caʿfer-i Ṣādıḳ raḍıyaʾllāhu ʿanha gelüp ayıtdı: Baña naṣīḥat it kim göñlüm ḳararmışdur. Ṣādıḳ ayıtdı: Yā Ebā Süleymān sen kendü zamānuñ içinde zāhidsin benüm ögüdüme ne iḫtiyācüñ var? Ayıtdı: İy Ṣādıḳ sizüñ ḳamu ḫālāyıḳ artıḳluġuñuz vardur. Ḳamulara siz ögüt virmeñ gerek. Ṣādıḳ ayıtdı: Yā Ebā Süleymān ceddümden utanup ḳorḳarum ḳıyāmet güninde kim baña ḫışm ide. Niçün baña şöyle kim ḥaḳda ṭābiʿ olmaduñ diye ʿitāb ide zīrā bu iş ḥadd [u] ḥaseb ile neseb ile olmaz belki Ḥaḳ teʿālā ḳatında eyü muʿāmele gerek. Çünkim Dāvūd et-Ṭāī anı işitdi zārī zārī aġladı. Ayıtdı: Bārī Ḫudāyā evvelkim anuñ ḫamīri nübüvvet şuyıyla yoġrulmış ola Resūluʾllāh anuñ ceddi ola ol bu ḫayranlıḳ içindedür. Pes Dāvūd et-Ṭāī ola kendü ʿamelin uñudup ʿucb ide didi. Bārī murādı budur kim bir iş ḥaseb ile olmaz belki eyü muʿāmele gerek eger ʿabd-i Ḥabeşī gerek tersā-zāde çünkim ednā ola şeyẖliġe lāyıḳ ola. Maʿrūf-i Kerẖī kim cemīʿ meşāyiẖüñ silsilesi aña yetişür evvel bir tersā-beçeydi. Atası ve anası bir rāhibe oḳumaġa virdiler. Nice rāhip ayıtdı sāliş-i selāset digel. Ol ayıtdı: *Lā bel huveʾllāhu eḥad.* Üstādı dögdi hīç fāʾide[62a] itmedi. Ṣoñra üstādı ḳatı dögdi çıkup gitdi evlerine daẖı varmadı. Atası anası Ayıtdılar: Kāşkī geleydi ol ne dīnde ise biz daẖı anı ḳabūl ideydük. Pes Maʿrūf-i Kerẖī vardı ʿAlī er-Rıżā elinde Müslümān oldı. Girü atası evine geldi ḳapu ḳaḳdı. Ayıtdılar: kimsin? Ayıtdı: Maʿrūfem. Ayıtdılar: Ne dindensin? Ayıtdı: Muḥammed dīni üzerineyüm. Anlar daẖı Müslümān oldılar Ḥaḳ teʿālānuñ emriyle. Andan ṣoñra Maʿrūf Dāvūd et-Ṭāī ṣoḥbetine düşdi çoḳ riyāżet çekdi. Āẖir server-i meşāyiẖ oldı. Pes malūm oldı bu yolda sermāye kemāl ve edebmiş. Meşelā şeyẖ evvelde bir yumurda misāli idi kim beşeriyyetden ẓuhūra gelmiş idi. Hergiz uçmaġa varur ve çıḳarmaġa ḳābiliyyeti yoġdı. Çünkim bir şeyẖüñ himmetinüñ perr ü bālı taṣarrūfunda kendüyi teslīm itdi āẖir perveriş bulup ḳuşluḳ maḳāmına yetişdi. Pes her kişi kim yumurda menzilesindedir velāyet taḥṣīl itmek ve daẖı ṭālibi terbiyyet itmek mümkin olmaz illā meger ol emrde kendüyi bir şeyẖüñ velāyetine teslīm ide tā aña degin kim Ḥaḳ teʿālā cānibinden ve hem şeyẖ cānibinden irşād ola kim Ḥaḳ işāretinüñ ṣūretidür andan anı şeyẖliḳ maḳāmında naṣb idüp irşād itmek emr ideler. Bu cümleden ṣoñra şeyẖliḳ maḳāmınuñ şerāʾiṭine nihāyet yoḳdur ammā ben żaʿīf ve ḥaḳīr ol şarṭlardan bir nicesin ẕikr ideyin: Evvel gerek kim iʿtiḳādı ehl-i sünnet veʿl-cemāʿat üzerine ola. Ẓāhiri ve bāṭını şerīʿat-i nebeviyyeyle müzeyyen olmış ola. Ferāʾiẓ ve sünnenüñ müʾekkede ya ġayrı müʾekkede kendüye

ḳuvvetini cāyiz görmeye ve nevāfil kim kendü ṭarīḳine meşāyiḫ vaẓʿ itmişdür anları kendüye farż gibi ṭuta ve orada mülāzemet göstere ve terkini cāyiz görmeye kim Ḥażret-i Resūluʾllāh buyurmışdur: [743] لا ورد له لا وارد له Yaʿnī bir kimsenüñ virdi olmasa Ḥaḳ teʿālādan aña vāridāt gelmez. Evvel muʿteḳid ola yaʿnī Rāfiżdan ve bidʿatdan ve ilḥāddan ve ġayrıdan ḳalbi pāk ola tā kim mürīdi bidʿata bıraḳmaya ve kendü bu cümle ile idāmet geldikden ṣonra mürīdün şerʿe muḫālif işini görüp ferāġat itmeye. Belki kendü her neyle muttaṣıfsa mürīdi daḫı anuñla muttaṣıf ḳılmaḳ cehdinde ola ve illā ki dürlü dürlü żarar olur bir bu kim ol muḫālefete kendü rāżı oldı hemān kendü daḫı ol ḳabīlden olur kim rıżā-yı fāsıḳdur. Ve bir żarar daḫı bu kim bu ṭarīḳle olan mürīde taḥṣīl-i kemāl mümkün olmaz āḫir maḥrūm ḳılur. Ve daḫı gerekdür kim pāk-dāmen ola[62b] ve hīç kimesneye şehvet naẓarıyla naẓar itmeye belki cümle ḫalāyıḳa naẓar-ı pākla naẓar ide. İkinci gerek kim ʿibādet idicek miḳdārı ʿilm-i şerīʿatden ḫaberdār ola. Eger kendüye ya mürīde aʿmāl-ı dīnde bir mesʾele vākiʿ ola anuñ ʿilminden çıḳa ġayra iḫtiyāc göstermelü olmaya. Üçüncü gerek kim ʿālī-himmet ola dünyāya ve ehl-i dünyāya iltifāt itmeye illā żarūret miḳdārı. Ve bir mürīde ki ḳatına gele anuñ mālına ṭamaʿı olmaya tā kim iḫtirāṣ idüp ḳalbi fitneye düşmeye ki mürīde iʿtirāżdan ulu mehleke yokdur ki şeyḫüñ kemālından bī-naṣīb ola. Eger anuñ ḳaṣdı olmadın Ḥaḳ teʿālā dünyā göndere meşāyiḫ dimişlerdür kim bu māʾide menzilesindedür ḳabūl idüp girü mürīdleri yolına ṣarf ide. Eger ziyāde gele imsāk itmeye belki minnetsüz maḥalline ṣarf ide. Ve hīç vechle māl cemʿ itmede ve ṭaleb-i manṣıbda cüft ve zīrāʿat ve ṣanʿata dürüşmeye. Elbette anlaruñ muḥabbeti ḳalbde yir ider kim[744] حبّ الدّنيا رأس كلّ خطيءت Ammā baʿżı meşāyiḫ ṣanʿat iḫtiyār itmişler kendüleri ʿIraḳ cinnīlerinden ḳuvvet itmekçün. Lākin mürşidler ṭarīḳi degüldür. Dördünci gerek kim ʿaḳl-ı dünyā birle ʿaḳl-ı maʿāş kemālda ola tā kim mürīdi terbiyyet itmekde maʿīşetlerinden ziyāde ve noḳsān itmeye kim ifrāṭ daḫı tefrīd daḫı mużırdur. Beşinci gerek kim mürīdlerle hīç söz söyleşmeye ziyāde hevā-yı nefsden ve ṭabīʿata ḫˇoş gelür nesnelerden kelām-ı basṭ itmeye. Nitekim Ḥażret-i Resūl ʿaleyhiʾs-selām ḥaḳḳında Ḥaḳ teʿālā buyurmışdur: [745] وما ينطق عن الهوى Şeyḫ Ebüʾn-Necīb Sühreverdī r[aḍıyaʾllāhu] ʿa[nh] kendü ḫulefāsına vaṣiyyet idüp ayıtdı: *Lā tukellimu eḥaden mineʾl-muḳarāʾi illā men aṣfā evḳātekum*. Yaʿnī fuḳarādan hīçbirine söz söylemeñ illā vaḳtlerüñüz ṣāfīsinden yaʿnī dīn bābından terbiyet içün. Ve daḫı her fiʿlde ḥürmetle vaḳārla ola ve kendü[yi] ḳavlde fiʿlde taḥfīf itmeye. Ol

[743] Lā virde lehu lā vāride leh.
[744] Ḥubbuʾd-dunyā reʾsu kulli ḫaṭīetun.
[745] Necm 53/3; Ve mā yenṭiku ʿaniʾl-hevā.

turş-ṣıfat daḫı olmaya tā kim mürīdüñ ḳalbi ürkmeye. Mādem ki şeyḫüñ ʿaẕameti ve vaḳārı mürīdüñ göñlinde ziyāde ola velāyetinde müddeti ziyāde ola ve ʿilminde ziyāde müntefiʿ ola. Eger mürīd ile ziyāde inbisāṭ-ı kelām ola mürīdüñ ḥürmet perdesi yırtılur. Şerīʿatde ve ṭarīḳatde ve şeyḫüñ emrinde ve nehyinde ʿadem ḳabūl göstere. Daḫı ḥużūr-ı şeyḫde küstāḥ olup nice ḥareket dilerse idüp ve her söz olursa söyler lābüd ṭarīḳatdan maḥrūm ḳıla neʿūẕu biʾllāh. Gerek kim şeyḫüñ dāʾimā bir ḫalvet-ḫānesi ola ki[63a] aña kimesne icāzetsüz girmeye tā kim şeyḫ dāyim Ḥaḳ teʿālā ile muʿāmeleden ḫālī olmaya. Nitekim Ḥażret-i Resūluʾllāh ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m buyurur: [746] لی مع الله و قت لا یسعنی فیه ملك مقرّب و لانبیّ مرسل Yaʿnī Allāh teʿālā ile benüm bir vaḳtüm vardur kim ol vaḳte ne melek-i muḳarreb ṣıġar ve ne nebī-yi mürsel ṣıġar. Şeyḫ daḫı bu ṭarīḳlu ola ve dāyim mürīdçün Ḥaḳ teʿālādan feṭḥ ve nuṣret ṭaleb ide. Yedinci gerek kim cemīʿ ḫalāyıḳuñ ẕemmi ve medḥi ḳatında berāber ola ve kendüye melāmet itdüklerinden incinüp irşādda elin çekmeye. Ve her kişinüñ gerek gerekmez sözüyle mürīdler eylemeye. Ve kendüye yüz biñ dürlü ḥased ve ʿinād daḫı idicek olursa ḳalbine teşvīş getürüp ferāġat ḳaṣdın itmeye kim hīç bundan mümkün ḫalāṣ degüldür belki kendünüñ ḥasūdı ve ʿadūsı olduġını Allāh ḳatında mertebesine ḥaml ide zīrā her dūstını kim Ḥaḳ teʿālā ḫulḳ itmişdür ol dūstun kendüye ḳurbiyyeti miḳdārı bir düşmān ḫulḳ itmişdür ki dāyim aña ol düşmāndan inkisār-ı ḳalb ḥāṣıl ola. Kendü ol ḳalb-i münkesirüñ ḳatında kim [747] انا عند المنکسرة قلوبهم لاجلی Meşelā Ḥażret-i Reṣūl gibi muḳābili Ebū Cehili ḫalḳ itdi. Eydürler cihāna Ebū Cehil gibi ʿadāveti sābit ve mecd kimesne gelmedi. Nitekim Muḥammed gibi dūst gelmedi ve Mūsā ve İbrāhim ʿaleyhümāʾs-selām gibi ki muḳābili Firʿavn ve Nemrūdı ḫalḳ itdi. Ve meşāyiḫüñ nicelerin ẕındīḳ diyü şehrden sürdiler ve nicelerin ḳatl itdiler kim meşhūrdur kim pes ḫalāyıḳuñ bunlaruñ gibi müşevveş ḥareketinde müteʾellim olup elini irşāddan çekmeye. Sekizinci gerekdür kim saḫī ola. Ol nesne kim mürīd muḥtāc ola yimekden ve giymekden żarūret miḳdārı anları fārigḥ ḳıla tā kim mürīdüñ ḳalbine teşvīş gelüp ġayra iḫtiyāc göstermekle ya ṣıfat-ı mülāḥazāsın itmekle ḳademini mücāhededen itmeye belki himmetini bir kezden dīni işine ve ṭarīḳini tekmīl ile ṣarf ide. Ṭoḳuzuncı gerekdür ki ṣıdḳ ve ferāset ve pāk-naẓar ve maʿrifet birle mürīdüñ istiʿdādına naẓar ide ve anuñ ẓāhir ve bāṭın ḳābiliyyetine ʿālim olup istiʿdādına göre terbiye ide. Baʿżı ola ki perhīz getürmeye belki feṭḥi maʿrifetle ve muḥabbetle ola ve baʿżı ḫidmetle ola ve bażı hemān şuġl kifāyet

[746] Lī maʿaʾllāhi vaḳtun lā yesmaʿunī fīhi melekun muḳarrebun ve lā nebiyyun mursalun.
[747] Enā ʿindeʾl-munkesireti ḳulūbuhum lā celiyyun.

ide. Perhīze ve muḥabbete iḥtiyāc olmaya. Bārī herkesle istiʿdādı miḳdārı muʿāmele ide ve bu ḥadīṯ mūcibince ʿamel ide:[748] انّا معاشر الانبیاء امرنا ان نکلّم ال نّاس علی قدر عقولهم Yaʿnī biz enbiyā bölükindenüz emr olınduḳ ḫalāyıḳa ʿaḳılları miḳdārı söyleyevüz.[63b] Pes her mürīd-i ṣādıḳuñ ḳābiliyyetine göre terbiyesine iltizām göstere tā ol nesne ki maḳṣūddur tīzcek ḥāṣıl ola. Onunci gerekdür kim mürīdüñ mālına ṭamaʿ olmaya ve irşād ki ider ecīr mülāḥaẓa itmeye. Cemīʿi Allāh içün ide. Bu āyet maʿnāsı mucibince ʿamel ide kim: [749] و ما اسأ لکم علیه مالا ان أجری الاّ علی ربّ العالمین Yaʿnī ben sizden māl dilemezüm benüm ecrüm degüldir illā Allāh üzerinedür. Ve hīç mürīdüñ mālına muṭṭaliʿ daḫı olmaya ve iltifāt daḫı göstermeye meger mürīdüñ ḳalbine ol māldan reng ḥāṣıl ola ol vaḳtin cāyizdür kim ol dünyāya bir vechle anuñ üzerinden zāʾil ide. On birinci gerek kim mürīde dāyim mücāhede ve müşāhededen āyāt ile ve ḥadīṯ ile ve menāḳıb-ı evliyā ile ẕikr idüp ḳalbine sülūkı terġīb ide. Manṣıbdan ya ṣanʿatdan ya teʾehhülden söz söyleyüp mürīdi buñlara terġīb itmeye kim bunlar nefsüñ duzaḳlarıdur. Her ḳanḳısı yüz göstere ṭarīḳinden maḥrūm ider meger şöyle ola kim mürīdüñ ḳalbi bu duzaḳlara giriftār ola şöyle kim bunlardan birisi olmaya āḫir ṭarīḳinden ḫurūcına sebeb ola ol vaḳtin teskīn-i nefs içün żarūrī bu nesnelere icāzet vire. On ikinci gerekdür kim ʿafv idici ola. Eger mürīdüñ şerīʿate ve ṭarīḳate muḫālif bir ḥareketi ṣādır olsa ʿamden ya sehven anlaruñ noḳsānına ḥavāle ide. Nāḳıṣ kişinüñ bu ʿayb degüldür diyüp ʿafv ide ve gökçek naṣīḥat birle ḳalbine muʿālece ide. Eger naṣīḥatla muʿālece ḳābil olmasa münāsib düşdügine göre teʾdīb ide. Bunuñ gibi nesne içün mürīdi tīzcek red itmeye. Meger ifrāṭ ol kim ḳābil-i ʿilāc olmaya belki sāʾir mürīdler daḫı anuñ ḥālinden mużṭarib ola ol vaḳt żarūrīdur kim bu ṣūret ile muḥabbetden ıraḳ eyleye. Eger mürīd kendü bī-ādābluġın bilüp ṣoñra girü ḫidmete yön ṭuta red itmeyüp ḳabūl ide. **Ḥikāyet:** Ebū Ḥafṣ el-Ḥadād Ebū ʿOsmān el-Ḥīrīye ayıtdı: Dilerüm ki ḳatumda olasın. Böyle diyüp red eyledi. ʿOsmān daḫı ol aradan gidüp bir yire vardı ānīden bir çuḳur ḳazdı. Kendüye bir yir eyledi ve şeyḫ cānibinden bir derece ḳodı kim dāyim şeyḫden yaña naẓar ideṭura ve niyyet ide kim hergiz ol irādet çıḳmaya meger girü kendüye ḳabūliyyet ḫaberi gele. Zamāndan ṣoñra şeyḫ anuñ ol ḥālin gördi. Girü ḫidmete kodı ve iki gözlerin öpüp ḫāṣlarından eyledi. Ṣoñra ḳızın virdi. Ḫıżır Nebī ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m ḥikāyeti ḫ̆od meşhūrdur kim Musā peyġamberi ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m evvel muḫālefetde red itmedi ve ikincide daḫı red itmedi.[64a] [750] قال لا تؤاخذنی بما نسیت و لا ترهقنی من أمر عسرا Yaʿnī

[748] İnnā meʿāşireʾl-enbiyāi emrunā en nukellimeʾn-nāse ʿalā ḳaderi ʿuḳūlihim.
[749] Şuara 26/145; Ve mā esʾelukum ʿaleyhi malen in ecrī illā ʿalā Rabbuʾl-ʿālemīn.
[750] Kehf 18/73; Ḳāle lā tuʾāḫıznī bimā nesītu ve lā turhiḳnī min emri ʿusrā.

baña ʿitāb idüp red itme unutmaġla sehv itdüm. Daḫı baña teklīf itme emrden ʿasīr olan nesneyi didügiyle girü ḳabūl ide. Üçüncide[751] قال هذا فراق بينى و بينك diyüp red eyledi. Bārī şeyḫ gerekdür kim mürīdüñ küstāḫāne hareketini ḳavlen ve fiʿlen ʿafv idici ola. On üçünci gerekdür kim ḥalīm ola mürīdüñ ve ḥalāyıḳuñ ḳalbin incidmeye ve her kelām ider[752] لرّفق علیکم با ḥadīṯi mūcibince ide meger ki żarūret içün tehdīd idicek miḳdārı söyleye tā kim mürīdüñ ḳalbi ürkmekle irādet dāiresinden ṭaşra çıḳmaya. On dördünci gerekdür kim iki mürīd bir nesneye maġrūr olur daʿvā ide ya edebinden bir nesneye ḳuṣūrı ola gerek kim cemāʿat arasında ʿumūmen kelām söyleye. Ol daʿvānuñ ol ḳuṣūruñ fesādı[n] rūşen delīlle iẓhār ide ve terkinde teraḳḳīler göstere tā kim ṣāḥib-i daʿvā ve ġayrı cemīʿ müntefiʿ olalar ve hem ol mürīd şerm-sār ola. On beşinci eger mürīde ḫarīḳ-ı ʿādeler yüz göstere keşf ü kerāmet gibi mürīde teʾkīd idüp aġyāruñ ıṭlāʿından ve ġurūrından muḥafaẓa itdüre ve ol nesneyi mürīde taḥḳīr itdüre tā kim ol mertebeyle muṭmaʾin olup merātib-i ʿāliyyeden maḥrūm ḳalmaya. Ve mürīde daḫı ilerü dāʾirelerinden ve müşāhedāt-ı cemāliyye ve celāliyyeden ve ol aḥvāldan kim sālike nihāyetde ḥāṣıl olur taḥḳīḳ idüp özge ʿālemlere raġbet itdüre tā ki sālik keşf ü kerāmete maġrūr olmayup sülūka ve mücāhedete yüz ṭuta ve Ḥażret-i Resūluʾllāh ʿaleyhiʾs-selām münācātı mūcibince kim[753] اللّهمّ زدنى علما didi münācat ide zīrā keşf ednā mertebedür. *Keşefātuʾl-kevniyyeti mertebetuʾr-ruhbāniyyeti.* On altıncı ḥüsn-i ḫulḳdur. Gerekdür kim ḫūyı ḫub ola.[754] تخلقو با خلاق الله ḥadīṯiyle ʿamel ide tā kim mürīdler daḫı andan ḫulḳ ögreneler zīrā mürīd her ne kim şeyḫden göre anı kendüye pīşe itse gerekdür. Eger böyle itmeye şeyḫüñ ʿilminden bī-naṣīb ola. Eyle olsa mürīd şeyḫüñ efʿālına ve aḥvālına ve aḳvālına āyīne düşer ve kendü ḳalbini şeyḫ ḳalbine muḳābil ḳılduġı miḳdārı şeyḫüñ kemālından aḫẕ ider. Ve hem dimişlerdür kim meşāyiḫüñ velāyetini ve kemālını mürīdlerüñ aḥvālı mertebesine müşāhede itmek revādur. Ve Türkçe meṯeldür kim şeyḫ mürīdlerinden bilmek olur. On yedinci gerek kim kemālda ola eger şöyle kim cemīʿ ʿālem ḫalḳını rızḳlandurmaḳ kendü üzerine ola dil-teng olmaya. Ḥaḳ teʿālānuñ kelāmı mūcibince ʿāmil ola. Dir:[64b] [755] و من یتوکّل علی الله فهو حسبه Maʿīşet ḳorḳusından red itmeye. İʿtiḳādı şöyle ola kim her kişi kim gelür berekāt ile ve naṣīble gelür ve bunlaruñ rızḳı Allāh teʿālā üzerinedür. Nitekim Ḥaḳ teʿālā buyurur:[756] و ما من دآبّة

[751] Kehf 18/78; Ḳāle haẕā firāḳu beynī ve beynik…
[752] Aleykum biʾr-rifḳ.
[753] Taha 20/114;…Rabbi zidni ʿilmen…
[754] Teḫalleḳū bi eḫlāḳiʾllāhi.
[755] Talak 65/3;…ve men yetevekkel ʿalaʾllāh fe hüve ḥasbuhu…
[756] Hud 11/6; Ve mā min dābbetin fiʾl-arḍi illā ʿalāʾllāhi rizḳuhā…

فى الأرض الاّ على الله رزقها Yaʿnī maḫlūḳātdan hīçbir maḫlūḳ yokdur kim illā kim anuñ rızḳı Allāh üzerinedür. On sekizinci gerek kim şeyḫ mürīdi bir ān bir sāʿat muʿaṭṭāl ḳomaya. Belki her vaḳtini bir şuġla ṣarf itdüre. Şöyle kim eger ẕikrden ve ṭāʿatdan bir vaḳt mufāraḳat ide ol vakti bir ḫidmete ṣarf itdüre. Eger bir dem bī-kār ola lābüd nefsi kendüyi meşġūl ḳıla kim mürīde cümle fesāda ve noḳṣāna ḳapu ferāġatdan ve beṭālatdan açılur. Pes gerek kim bir dem bī-kār olmaġa ruḫṣat virmeye. Ḥüseyn raḥmetuʾllāh ʿaleyh eydür: *ʿAleyke nefseke en teşīfe lehā fein lem teşif lehā şefeletke*. Yaʿnī senüñ üzerine olsın kendü nefsüñi ḥaḳḳa meşġūl ḳılmaḳ kim eger az vaḳt meşġūl-i ferāġat bula ve ruḫṣat ve beṭālat gögsini ḥaḳḳın ġayrına meşġūl ḳılup nice beṭālatlara müstaġrāḳ ider. Ol beṭālatlar ile biʾl-külliyye Ḥaḳdan ġāfil ḳalur ve Ḥaḳ ḫidmetinden ve rıżāsından ıraḳ ider ve tābiʿiyyet-i hevāya nice ṭarīḳ düzer ki Hāviyeye yetişdürür neʿūżu biʾllāh. On ṭoḳuzünci īs̱ārdur. Gerek kim ṣāhib-i beẕl ü īs̱ār ola mürīdüñ maṣlaḥatını tā kim kendü üzerine tercīḥ ide ve kendünüñ naṣībini ve ḥaẓẓını aña iʿṭā ide kim [757] و يؤثرون على أنفوسهم ولو كان بهم خصاصة و من يوق شحّ نفسه فأولئك هم المفلحون Yaʿnī nefsler üzerine ġayri iḫtiyār itdiler egerçi kendülerde daḫı ḥācet vardı. Ol kimesne kim nefsüñ baḫlın menʿ itdi anlar felāḥ buldılar. Pes şeyḫ daḫı gerek ki dünyālıkdan kendüye feṭḥ olanı mürīdinden diriġ itmeyüp lābüd ne ṣarf ide ol ḳadar ġayra iḫtiyāc göstermek vesvesinden ḳurtula. Yigirminci gerek kim kendüyi ġayba teslīm ide. Her kimi kim Ḥaḳ teʿālā ḫidmete gönderdi ḳabūl ide ve kimi kim Ḥaḳ teʿālā severdi andan daḫı melūl olup incinmeye. Ve ṭarīḳinde süstlüḳ göstermeye s̱ābit olup ḫidmet-i Ḥaḳḳı yirine getüre. Mürīdüñ gelmesiyle gitmesi ḳatında berāber ola. Geldüklerinden ṣafā sürüp gitdüklerinden incinmeye ve ayıtmaya ʿabes̱ yire zaḥmet çekerüm emeküm zāyiʿ olur dimeye zīrā her ne deñlü giderse emeki ẓāyiʿ degüldür kim evvelin ṣalāḥiyyetine sebeb oluşdur. Yigirmi birinci gerek ki cemīʿ işinde[65a] s̱ābit-ḳadem ola ve mürīd ile ʿahdına vefādār ola tā kim mürīdüñ ḥuḳūḳın bile ʿahdin bī-vefālıḳla żāyiʿ ḳılmaya. Yigirmi ikinci gerek kim ḳażā-yı ilāhiye rāzı ola. Ol nesne kim Ḥaḳ cānibinden mürīde taḳdīr olmışdur ḫayrdan ve şerden redden ve ḳabūldan aña rāżı ola aḥkām-ı ezeliyye iʿtirāż itmeye. Hemān ol ḫidmet kim kendüye emr olınmışdur mürīde terbiyyet itmekden ya ġayrı anı yirine getüre baḳī Ḥaḳ teʿālāya ḥavāle eyleye. *Lā yuselu ʿammā yefʿalu*. maʿnāsıyla ʿāmil ola. Yigirmi üçünci gerek kim her işi teʾennī ve sükūnet ile ide taʿcīl itmeye. و [758] العجلت من الشّيطان التّأنى من الرّحمان Ve mürīde kim terbiye

[757] Haşr 59/9; Ve yuʾserūne ʿalā enfūsihim ve lev kāne bihim ḫaṣāṣetun ve men yūḳa şuḥḥa nefsihi fe ulāike humuʾl-mufliḥūn.

[758] El-ʿaceletu mineʾş-şeyṭān veʾt-teʾennī mineʾr-raḥmān.

ider añul añul taṣarruf birle ide tā kim mürīd ḫām ḳalmaya. Ve her dāʾireye kim ḳadem baṣar ol dāʾireyi tamām itdürmeyince ilerü dāʾireye icāzet virmeye. Ve baʿżı vāḳıʿa kim ilerüden mürīde ḥāṣıl olur aña iʿtibār itmeye belki mürīdüñ aḥvāline ve efʿāline naẓar ide. Mebādā ol vāḳıʿa istiḫḳāḳı ola digel istiʿdādı ola daḫı ṣabr ide efʿāl-ı ẓāhiresi ilerü dāʾireye muvāfiḳ olınca. Eger böyle olmaya şol baḳır ḳaba döner ki ṭaşın ḳalay ile bezerler henüz içi baḳırdur. Yigirmi dördünci gerek kim mürīde heybetle ve vaḳār ile görüne ki hemīşe anuñ heybeti veʿaẓameti mürīdüñ ḳalbinde muḥkem ola şöyle kim ḥāżırda ve ġāʾibde şeyḫüñ edebin ḳalbinden çıḳarmaya ve anuñ heybetinden ḳalbi dāyim şikeste ola tā kim ġaybda daḫı ḥużūrundaki gibi ādābı ṣaġlayubile. Yigirmi beşinci gerek kim dāyim seccādede ve evrādda ḥāzır ola hīçbir vaḳt seccādede bulınmamaḳ cāyiz olmaya. Her bār mürīdler cemʿ olalar seccāde üzerinde görürler tā kim mecmūʿına ictimāʿ żarūrī ola ve ḳalblerinde bir perākendelik olmaya. El-ḥāṣıl cemʿ olalar cehd ideler. İʿtirāż gelicek yirden iʿrāż ide ve cümle edeb ki meşāyiḫüñ muḫtārıdur ġāyet ednāsın başına tāc ide ve terkin cāyiz görmeye zīrā şeyḫ bī-kāruñ gözidür sāʾir mürīdler ayaġıdur. Eger ayaḳ bulana göz ṭurluġına hīç ziyān yoḳdur āḫir girü ṭurulur. Ammā eger göz bulanuḳ olsa aṣlā ayaḳ ṭurlamak mümkün olmaz. Çünki şeyḫ bu şerāʾiṭle ve bu ṣıfatla muttaṣıf ola mürīd-i ṣādıḳ ve ṭālib-i ʿāşıḳ sehl zamānda anuñ velāyetinden naṣīb bulup maḳṣād-ı aḳṣāya yetişe. Ammā mürīd daḫı şöyle gerek kim irādet ṣıfatlarıyla muttaṣıf ola ve cemīʿ mürīdlik ādābıyla müʾeddeb ola. Nitekim ẕikr eyleyevüz inşāʾllāh teʿālā. Eger iki cānibden bu ṭarīḳ ile ola[759] نور على نور يهدى الله لنوره من يشاء saʿādetine ire ve bī-şek Ḥaḳ teʿālānuñ faẓlı anlaruñ[65b] cehdiyle maḳrūn ola ki aṣl faẓluʾllāhdür.[760] ذلك فضل الله يؤتيه من يشاء و الله ذ و الفضل العظيم **El-faṣluʾl-eḥade ʿaşere fī ādābıʾl-mürīdīn fī ḥużūriʾş-şeyḫ**: Ḳāleʾllāhu teʿālā:[761] فإن تّبعتنى فلا تسئلنى عن شئ حتّى أحدث لك منه ذكرا Ol vaḳtin ki Mūsā ʿa[leyhi] s[elām] Ḫıżır peyġambere ʿilm-i ledün ögrenmege vardı Ḫıżır ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m ayıtdı: Eger baña tābiʿ olursañ benden hīçbir şeyden suʾāl itme ben saña ḫaber virmeyince. Ve Ḥażret-i Resūluʾllāh buyurur:[762] عليكم با لسّمع و الطّاعت و ان كان عبدا حبشيّا Yaʿnī muṭīʿ olmaḳ sizüñ üzerüñüze olsın eger ʿabd-i Ḥabeşī olursa daḫı. İy ṭālib-i ʿāşıḳlar bilüñ kim Ḥaḳ teʿālā yolına sülūk itmek mümkün olmaz ammā irādetle olur. Pes gerekdür bir şeyḫ-i kāmile kim bu şerāʾiṭ-i meẕkūr ile muttaṣıf ola ṭālib olanlara anuñ ḫidmetinde irādet getüre.

[759] Nur 24/35;…nūrun ʿalā nūr yehdiʾllāhu li nūrihi men yeşāʾ…
[760] Cuma 62/4; ẕālike faẓluʾllāh yuʾtīhi men yeşāʾ vaʾllāhu ẕüʾl-faẓliʾl-ʿaẓīm.
[761] Kehf 18/70; Ḳāle fe initteba'teni fe lā tesʾelnī ʿan şeyin ḥattā uḥdise leke minhu ẕikrā.
[762] ʿAleykum biʾs-semʿi veʾṭ-ṭāʿati ve in kāne ʿabden Ḥabeşiyyen.

Egerçi irādet ṣıfat-ı insāniyyeden degül belki aṣlda Ḥaḳ teʿālānuñ mürīdligi ṣıfatınuñ envārından bir pertevdür kim Ḥaḳ teʿālā luṭfıyla kendü ṣıfatıyla biz beşere diledügi ḳuluñ ḳalbinde iẓhār ider. Baʿżı ḳulūbda ki ol irādet ẓāhir olur tamām ḳuvvet gösterüp iḫtiyarı biʾl-külliye elden alur. Ol vaḳtin ṣıfat-ı ʿabdiyyet maġlūb olup ol ẓulümāt kim efʿāldan ve aḳvāldan ṣādır olurdı maḥv olup bu mürehhebdür kim derūnından hücūm ide biñ kez ferāġat ḳaṣdın daḫı iderse bī-iḫtiyār çeküp girü getürür. Ammā baʿżı ḳulūbda ol irādet şol bir toḫm gibidür bir ṣaḥrāda vāḳiʿ olup neşv ü nemā gösterdi. Eger tizcek anuñ eṭrāfına ḥavl idüp yevmen-fe-yevmen terbiye idilmeyicek olursa çendān varṭaya uġrayup żāyiʿ olur. Pes ol irādet kim ḳalbde ḳuvvet ile ẓāhir olmaya buncılayındur kim eger anı teslīmlik ḥavlına ḳoyup ve ʿilm suyıyla sürüp ve ẕikr ḥarāretiyle ki güneş miṡāl tedrīc ile terbiyyet olmayıcaḳ olursa tīzcek girü ġāʾib olur ya şol çaḳmaḳdan çıḳan od gibi ġāyet żaʿfdadur tīzcek ḳavuşdurup ve kibrīt ile aña meded eylemeyicek aṣlına rücūʿ idüp ġāʾib olur. Pes gerekdür kim ol irādāt ḳalbde zuhūr bulduġı gibi kendüyi bir şeyḫ-i kāmil taṣarrufı kibritine teslīm ide tā kim anuñ ṣıfat-ı beşeriyyesin ol oda turfa idüp maḥv itmekle ol irādāt ḳuvvet ṭuta. Eger nefs firavunlıḳ idüp bir bahāne ḳılsa kim bu şeyḫ-i kāmildür ya nāḳıṣdur ḥāl bu ḥadīṡüñ maʿnāsıyla ʿamel ide kim *ʿaleykum biʾs-semʿi veʾṭ-ṭāʿati*.[66a] Pes ṭālib kendü taṣarrufında olmakdan bir ʿabd-i Ḥabeşī taṣarrufında olmaḳ yegdür *ve in kāne ʿabden Ḥabeşiyyen*. Ve meşāyiḫ dimişlerdür kim hākeẕā çünkim mürīd himmet eyleye ve irādāt ḳudretiyle ʿalāyıḳı kesüp şeyḫ ḫidmetine yetişe evvel gerek ki tamām ādābla ḥużūrında diz çöküp tevbe ide ve andan her ne kim şeyḫ diye aʿlā eger ednā anı kendüye farż-ı ʿayn mesābesinde ṭuta ve ḫidmete geldügi vaktin ol niyyet[le] gele ki ʿömri olduġınca ol ḳapudan gitmeye. Ve daḫı her ḫidmet kim şeyḫ işāret ider olur anı biñ cān ile ḳabūl idüp itmāmına saʿy ide. Egerçi ol ḫidmete ḳādir daḫı degül ise bārī iḳdām ide. Ayıtmaya ki benüm buña ḳudretüm yetirmez. Ve ḫidmet ki kendüye buyurulur ġayra ḥavāle itmeye tā ki şeyḫüñ ḳalbine ḫˇoş gelüp himmetin ziyāde ide zīrā bu yoluñ ulu sermāyesidür. Şeyḫüñ rıżāsın ve ḫidmetin iderken tamām ṣafā ile ide. Ḫidmete ḳuṣūr olup niçün böyle oldı dimeye. Enes bin Mālik rivāyet ider. Eydür: Ḥażret-i Resūla on yıl ḫiżmet itdüm beni bir ḫidmete emr itmedi ve bir ḫidmetden nehy itmedi. Yaʿnī bir ḫidmet kim lābüd ola ben anı yirine getürdüm ve ol kim itmelü ola itmedüm. Bu on yıllık içinde Ḥażret-i Resūl baña bir kez ayıtmadı ki bu işi niçün işledüñ veya niçün işlemedüñ. Vaḳt olurdı benümle mizāc idüp eydürdi kim yā ebāʾl-ẕüneyn dirdi. Ammā iki ḫidmet arasında namāz vaḳti olsa lābüd namāz muḳaddemdür. Bāyezīd-i Bisṭāmī eydür: Eger

üstād mürīdine bir işi buyursa ol görse kim müeʾezzin ezān oḳur itse ol namāzı ḳılayın andan ol işi görem ol kişi ṭavı urmış olur. Ve ayıtsa namāz vaḳti geçmeyiser evvel üstādum işin göreyin andan ḳılayın dise bir ḳuyuya düşe kim hergiz dibin bulmaya zīrā kim ferāʾiż ve sünendür lüzūmı şeyḫe teslīm olmaġla degüldür. Müʾmīn olana lāzımdur gerek şeyḫe mürīd olsın gerek olmasın. Ammā evvel kim nevāfildür kim şeyḫ ḥużūrına gelmekle üzerine lāzım gördiydi şeyḫ ḫidmetin anlara taḳdīm itse cāyizdür ḫidmet taʿcīl olduġı vaḳtın ki defʿ olmaya fırṣanat fevt olmaya. Ammā eger böyle olmaya nevāfili daḫı terk itmeye ve şeyḫe daḫı gerekdür kim ḫidmetüñ teʾḫīrine żarar olmasa mürīde nevāfīli terk itdürmeye zīrā Ḥaḳ teʿālāya ḳurbiyyet nevāfille olur. Nitekim Ḥaḳ teʿālā Ḥadīṯ-i Ḳudsīde buyurur: [763]با لفرایض نجا منّی عبدی و با لنّوافیل تقرّب الی عبدی Yaʿnī ferāʾiźle ḳullarum benüm ʿaẕābumdan necāt bulurlar ve nevāfille ḳullarum baña yaḳın olurlar didi. Ve daḫı elinde[66b] olan mālı şeyḫüñ eline ḳoya darlıġ itmeye tā kim şeyḫ mürīdler maṣāliḥine ṣarf ide. Ol miḳdār kim şeyḫ kendüye vire aña ḳāniʿ ola ve şeyḫe māl virdüm diyü ḳalbine getürmeye kim küllī itdügin ẓāyiʿ ider. Belkim ol yola kendünuñ mālı ḫarc olduġına ṣāfā kesb ide. **Ḥikāyet:** bir vaḳt Cüneyd-i Baġdādī Ebū Ḥafṣ el-Ḥaddāda ziyārete vardı. Meger Ebū Ḥafṣ ḫidmetinde bir dervīş vardı. Anuñ ādābı Cüneyde ġāyet ḫˇoş geldi. Ebū Ḥafṣa ṣordı kim: Bu kişi ne zamāndan ḫidmetüñüzdedür. Ebū Ḥafṣ ayıtdı: On yıla yaḳındur. Cüneyt ayıtdı: ʿAceb edebi var tamām feri var. Ebū Ḥafṣ ayıtdı: Eyledür. Ve on yedi biñ altuni vardı ḳamusın bizüm yolumuza ḫarc eyledi. Henüz zehresi yoḳdur kim bizden bir nesne ṣora. Pes mürīd ki şeyḫ ḫidmetine gele evvelā lāzımdur ki vücūdın teskīn ide. Māl ḫˇod vücūddan ʿārıżdur. Ve daḫı gerekdür ki cān ü göñülden şeyḫe muḥabbet şöyle ki bir dem şeyḫüñ yüzine naẓar itmegin rūḥına yüz biñ ṣafā ḫāṣıl ola. Ve şeyḫüñ iftirāḳın Ḥaḳ teʿālā iftirāḳı bile zīrā şeyḫ maẓhar-ı Ḥaḳdur şeyḫe muḥabbet Ḥaḳḳa muḥabbetdür. Ve hem dimişlerdür kim ʿāşık ḳalbinde ʿışḳ ġalebe itmeyince maʿşūḳa sirāyet itmez ve maʿşūḳ el virmez. Egerçi Ḥaḳ teʿālā muḥabbetde kendüyi taḳdīm idüp ayıtdı: [764]يحبّهم ve hem ezel ʿāleminde kendüne muḥabbet isnād idüp ayıtdı: [765]فا حببت ان اعرف ويحبّونه ve ol muḥabbetden her vücūd bir eṣer vażʿ eyledi. Pes mürīd-i ṣādıḳ şeyḫe muḥabbet ḥuṣūṣında ola. Eṣeri tamām kemāla getürmege cehd itmek gerek zīrā her ṭālib-i ṭarīḳat ol ṭarīḳat aḫẕ itdügi kimesneye muḥabbeti kendü vücūdı muḥabbetinden ziyāde olmaya ṭarīḳatde kāmil olmaḳ mümkün degüldür. Nitekim ṭālib-i şerīʿat olan ṣāḥib-i şerʿi kendü

[763] Biʾl-ferāiżi necā minnī ʿabdī ve biʾn-nevāfili teḳarrebe ileyye ʿabdī.
[764] Maide 5/55;…yuḥibbuhum ve yuḥibbūneh…
[765] Fe eḥbebtu en uʿrefe.

vücūdından ilerü sevmese īmānı kāmil olmaz. Bir gün İmām ʿÖmer raḍıyaʾllāhu ʿanh ayıtdı: *Yā Resūluʾllāh le ente eḥebbu ileyye min kulli şeyin illā min nefsi*. Yaʿnī yā Resūluʾllāh sen baña cemīʿ nesneden yaʿnī atamdan ve anamdan ve evlādumdan ve mālumdan sevgilisin illā nefsümi ziyāde severüm. Ḥażret-i Resūluʾllāh ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m: [766] لا و الّذى نفسى بيده حتّى اكون احبّ اليك من نفسك Yaʿnī yā ʿÖmer ol Allāh ḥaḳḳıçün kim benüm nefsüm anuñ yedd-i ḳudretindedür īmānuñ ḳāmil degüldür ḥattā beni nefsüñden yegrek sevmeyesin. ʿÖmer raḍıyaʾllāhu ʿanh ayıtdı: *Yā Resūluʾllah fe ente elʾān uḥibbe innī min nefsi*. Yaʿnī şimdi sen baña nefsümden[67a] daḫı sevgilüreksin. Andan Ḥażret-i Resūluʾllāh ayıtdı: *El ān yā ʿÖmer*. Yaʿnī yā ʿÖmer īmānuñ şimdi ḳāmil oldı. Pes ṭālib olanlara daḫı gerek kim şeyḫüñ muḥabbetin çerāġ miṣāl ḳalbi onun yaḳa ve ol çerāġuñ şuʿāʾı ḳalbin rūşen ide. Ḥużūrda ve ġaybda şeyḫüñ mülāḥaẓası aṣlā ḳalbinden çıḳmaya. Ve ol mülāḥaẓa ile ḥāżır ve ġāʾib edebin ḥıfẓ ide tā kim şeyḫüñ ʿilminden ve ādābından tīzcek nasīb bulup berḫudār ola. Ve daḫı gerekdür kim şeyḫüñ ḳatında söylerken kendü āvāzıyla şeyḫ āvāzın başdurmaya belki usulca söyleye tā kim mürīdüñ refʿ-i ṣavt itdüginden şeyḫ incinmeye ki ḫidmetde refʿ-i ṣavt menhīdür. Nitekim Ḥaḳ teʿālā buyurur: [767] يا ايّها الّذين آمنو لا ترفعو أصواتكم فوق صوت النّبىّ و لا تجهرو له بالقول كجهر بعضكم لبعضٍ أن تحبط أعمالكم و أنتم لا تشعرون Yaʿnī iy şunlar kim īmān getürdüñüz peyġamberüñ ṣavtı üzerine ṣavtuñuzı yüceltmeñ daḫı aña söyledügüñüz vaḳt ḳatı söylemeñ birbiriñüze söyledügüñüz gibi ol ḳadar ḳatı söylemeñ ve nidā itmeñ ki yā Muḥammed yā Aḥmet ve ayduñ ki yā Resūluʾllah yā Nebīyaʾllāh ve ḳorḳuñ kim eger ḳatı söyeyesiz ʿamelüñüz bāṭıl olur ve siz anı duymazsuz. Pes Ḥażret-i Resūluʾllāh buyurmışdur kim: *Eʿş-şeyḫu fī kavmi keʾn-nebīyyi fī ummeti*. Yaʿnī ümmeti içinde nebī niçe ise ḳavmi içinde şeyḫ daḫı öyledür. Pes gerekdür kim şeyḫle mürīd mükāleme itdügi vaḳtin be-ġāyet usūl[ca] söyleye ve ġāyet taʿẓīmle ve luṭfla söyleye. Ve daḫı gerekdür kim şeyḫüñ ḥużūrında sākin ola ve hīç söze āġāz itmeye. İẓhār-ı faẓiletden ve ʿilmden ve daḫı şeyḫe bir nesne suʾāl itmeye kendüyi ḥıfẓ ide tā ol vaḳta degin kim şeyḫ anuñla tekellüm ide. Ol vaḳtin kendüye lāzım geldügi miḳdār söyleye ve sākit ola zīrā vaḳt ola ki şeyḫüñ ḳalbi Ḥaḳ teʿālā ile ola Ḥaḳ teʿālādan didükleri içün feṭḥ ṭaleb ideyorur ola nāgāh-irāde söz söyleyüp şeyḫi bī-ḥużūr ide. Gerek kim şeyḫ bir söz taḳdīr iderken hīç iʿtirāż itmeye belki suʾāl daḫı itmeye ola kim mürīdüñ ḳalbine gelen şüphe şeyḫ sözinüñ baʿżı tetimmātından maʿlūm ola. Eger

[766] Lā veʾl-lezī nefsi bi yedihi ḥattā ekūne eḥebbe ileyke min nefsike.

[767] Yā eyyühеʾlleẕīne āmenü lā terfeʿū asvātekum fevḳa ṣavteʿn-nebī ve lā techerū lehu biʾl-ḳavli ke cehri baʿḍikum li baʿḍin en teḥbeṭa aʿmālikum ve entüm lā teşʿerūn.

maʿlūm olmaya meclis tamām olduḳdan ṣoñra bir furṣat gözedüp leyyinetle teftīş-i īn ü ān falān maḥalı maʿlūm idinmedük diye. Ve sākit ola andan ziyāde söylemeye ve hiçbir söze niçün dimeye zīrā dimişler kim: *Men ḳāle li ustādihi lime lā yufleḥ ebeden.* Yaʿnī bir kimesne üstādına niçün dise ebedī necāḥ bulmaz. Eger şeyḫüñ ḳavline ve fiʿline bir muḫālif nesne[67b] göricek olursa ẓāhirde ve bāṭında derḥāl istiġfār idüp īn ki benüm ʿilmüm yetişmedügindendür bana muḫālif görünür şeyḫe muḫālif işlemez diye ve her ne kim işlerse ḥikmetden ḫālī degüldür ḥikmeti gine kendü bilür diye. Nitekim Ḫıżır Nebīyle Mūsā peyġamber ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m vāḳʿasında ulaşdı buydı ki: Ḫıżır ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m bir gemi urup deldi ve andan bir oġlan tepeledi. Mūsā peyġambere ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m ḫilāf-ı şerʿ göründi ammā muḫālif degüldi. Aralarında vaʿde buydı kim Ḫıżır ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m ayıtdı: [768] قال فإن اتّبعتنى فلا تسألنى عن شئ حتّى أحدث لك منه ذكرا Yaʿnī eger baña tābiʿ olursañ her ne kim ben işleyem baña iʿtirāż idüp ṣorma kim niçün kim böyle itdüñ tā ben andan saña ḫaber virmeyince. Çünkim ẓāhirde şerʿe muḫālif göründi ṣabr itmedi evvel iʿtirāż idüp didi kim:[769] اخرقتها لتغرق أهلها Yaʿnī gemiyi niçün deldün ki ehlin ġarḳ idersin ikinci iʿtirāż idüp ayıtdı kim:[770] أقتلت نفساً زكيّة بغير نفس Yaʿnī nā-ḥaḳ yire niçün ḳatl-ı nefs eyledüñ. Bu iki iʿtirāżı ʿafv eyledi. Üçüncide ʿafv itmeyüp [771] قال هذا فراق بينى و بينك diyü red eyledi. Maʿlūm oldı kim iʿtirāz müfāraḳat-ı ḥaḳīḳiyye sebebidür. Eger ẓāhirde müfāraḳat olmazsa lābüd ḳalbde olur zīrā çünkim şeyḫ mażhar-ı Ḥaḳ oldı. Pes iʿtirāż hemān Ḥaḳḳa iʿtirāz oldı. Pes ẓāhirde ve bāṭında şeyḫe iʿtirāż itmedin be-ġāyet iʿrāż ide. Ve her ne kim şeyḫ diye anı ẓāhirde ḳabūl ide ve bāṭında ḳavlen ve fiʿlen inkār itmeye tā ki ʿalāmet-i nifāḳ ḳalbde ẓāhir olmaya. Ve daḫı cemīʿ ḥālinde şeyḫe şöyle teslīm ola meyyitdür ġassāl elinde ġassāl meyyiti her niçe dilerse döndürür. Eger meyyit kendüsi ḥareket ide maʿlūmdur kim ġassāl yumaḳından mufāraḳat ider. Pes mürīd ki cümle ḥālinde birinde kendüye irādāt virse ʿalaʾt-teslīm maʿlūm olur ve şeyḫ anuñ ḳalbinde taṣarruf elin çeker zīrā bir vilāyetde iki sulṭān ḥükm itmez. Bā du ḳalb derde maʿṣūḳ netevān reft rāst yā rıżā-yı dūst bāşıd yāḫod ey ḫˇoşten

[*mefâʿîlün/ mefâʿîlün/feʿûlün*]

Gel iy maʿṣūḳa gitmek isteyenler

Ve yolda terk-i cān itsem diyenler

[768] Kehf 18/70; Ḳāle fe iniʾt-tebeʿtenī fe lā tesʾelnī ʿan şeyin ḥattā uḥdise minhu ẕikrā

[769] Kehf 18/71…e ḫaraḳtehā li tuġriḳa ehlehā …

[770] Kehf 18/74; …e ḳatelte nefsen zekiyyeten bi-ġayrı nefs…

[771] Kehf 18/78; Ḳāle ḫaẕā firāḳun beynī ve beynik…

Gerek bir şeyẖe sen teslīm olasın
Ḳatında diz çöküp telḳīn alasın

İrādāt virmeyesin hīç özüñe
Vücūd isnād itme kendüzüñe

Viriñüz kendüñi bir şeyẖ eline
Tā ḥükm ide ol ḳalbüñ iline
[68a]
Hevāña ṭapmaġil zinhār i yoldaş
Rıżāsın iste Ḥaḳḳuñ iy ḳarındaş

Hevā vü nefse ger meyl eyleyesin
Ol nefsüñ seglerini ṭoylayasın

Saña ḳıble olusar ol hevā bil
Aña gelür ṭaparlar cān ile dil

İrādāt çün ola nefsüñ elinden
Yaḳar rūḥı ṭamunuñ esfelinden

Ḳılursañ ger ṭaleb Ḥaḳḳ[uñ] rıżāsın
Dürişgil virme nefse muḳteżāsın

Dervīş teslīm ol ṣāhib-kemāle
Ki cānuñ irmeye āẖir zevāle

Sülūk it Ḥaḳ yolına cān [u] dilden
Geçürgil himmetüñi āb u gilden

Ḥicāb eylenmegil sen senlügüñi
Ṭaleb eyle Ḥaḳı düşür öñüñi

Süpür çārūb ile göñlüñ evini
Göresin nūr-ı Ḥaḳḳuñ pertevini

Naẓargāh oldı çün ḳalbüñ Ḫudāya
Maḥal ḳılma anı sen māsivāya

Ezelde sen Ḫudānuñ maẓharısın

Daḫı mirʾātsın Ḥaḳḳuñ maẓharısın

Ḥaḳuñ vardur ḳamusında kemāli
Görünür sende hem görklü cemāli

Eger pāk itdüñ ise cism [ü] cānuñ
Daḫı maḥv oldısa dilde gümānuñ

Ḳamu varlıḳ ḥaḳuñ bilürsin ol dem
Gider göñlüñ evinden ġuṣṣa vu ġam

Hemāndem Ḥaḳ cemālüñ rūşen eyler
Ḳamu gülḫanlaruñı gülşen eyler

Velākin buña çoḳ esbāb vardur
Ol esbāb ile feṯḥ-i bāb vardur

Ulu esbābınuñ biri budur uş
Ki teslīm olına bir kāmile ḫˇoş

Hemān anuñ rıżāsı ola maḳṣūd [772]
Ki tā olınmaya ḥażretde merdūd

Rıżāsıdur anuñ ḥaḳḳa muvāfıḳ
Rıżā-yı Ḥaḳḳadur ḳalbi muṭābıḳ

Vire anuñ eline iḫtiyārı
İrādāt içre ḥoş ṭuta ḳarārı

Dimişler evliyā-yı Ḥaḳ olanlar
Sülūka bundan evvelde gelenler [773]

İki ḳıble ṭutan maʿşūḳ yolına
Güci yetmez ki ire sulṭān iline

İki ola anuñ maṭlūbı yaʿnī
Diler kim ikisinden bula maʿnī

Ola Ḥaḳḳuñ rıżāsı bir murādı

[772] Anuñ rızası: rıżāsı anuñ
[773] Sülūka: bu sülūka

Hevāya ol bir ide iʿtimādı

Bularuñ biribirine viṣāli
Dü şey'le kendüzüñ cemʿī miṣāli

Kimesne kim ṭaleb ḳılsa muḥāli
Öziñe cemʿ ider bī-ḥaḍ melāli

Ṭabīʿat nārına maḥrūr olur ol
Sen anı şanma kim mesrūr olur ol

[68b]

Gerekdür imdi pes ṭālib olana
Bu yolda ḳalmaya başa vü cāna

Özini şeyẖe teslīm ide ẖˇoş
Yolında cān virüp ṭaʿẕīm ide ẖˇoş
Diye kim bu cihān içre bir erdür
Ṭarīḳat içre bir rūşen güherdür

Naẕīri yoḳdurur devr içre anuñ
Mükemmel şeyẖidür işbu zamānuñ

Buyurdı ol Resūl-i server Aḥmed
Ṭarīḳat içre kāmil rehber Aḥmed

Kim oldur aṣlı şerʿuñ hem ṭarīḳuñ
Maʿād-ı merciʿi cümle ferīḳuñ

Şular kim şeyẖ-i kāmildür yolında
Fenā bulmış durur sulṭān ilinde

Benüm şerʿüm ile ḳıldı her işi
Benüm ʿilmüm ile bildi her işi[774]

Ṭarīḳümden ḳadem urmadı hergiz
Murādın nefsinüñ virmedi hergiz

Cihād-ı nefs ḳıldı server oldı
Benüm yolumda ḳāmil rehber oldı

[774] Bildi: buldı

Anuñ gibi erüñ ḳavm'içre ḥāli
Vaḳārı ḥürmeti ʿizzi celāli

Nebī gibi durur ümmet içinde
Güneşdür ṭoġdı ṣan ẓulmet içinde

Ḳālʾen-Nebī ʿaleyhiʾs-selām
Eʾş-şeyḫu fī ḳavmihi keʾn-nebiyyi fī ümmetihi

Nebī[nüñ] ḥāli bu kim ümmeti ger
Anı kendülerinden yeg severler

Ol Allāhuñ resūline muḥabbet
İdüben ṭutulur her demde sünnet

Anuñ şerʿini başa tāc ideler
Ṭarīḳin ṭutup ol yo[l]ca gideler

İdeler cān u dilden anı taṣdīḳ
Cemīʿ[i] terk ideler misl-i Ṣıddīḳ

Ḳamu mālından u evlādından hem[775]
Daḫı nefsinden ü ezvācından hem

Bu ḳamudan Resūlı yeg seveler
Yolına cān virmege hem iveler

Ol vaḳtin kāmil olur dīn-i ümmet
Bu yolda bezl ide nefsini ümmet

Ve ger ki böyle olmasa ḥisālı
Muḥāl olur bilüñ dīnüñ kemālı

Ki sāḥib-şerʿe ṭālib-şerʿ olanlar [776]
Kemāl ile muḥabbet [buldı] bunlar [777]

Şerīʿatde bular nāḳışdur iy şāh

[775] Her iki mısranın son tefilesindeki vezin problemi giderilemedi.
[776] Ṭālib-şerʿ: ṭālib-şürūʿ
[777] Buldı: olmadı

Naẓar anlara ḳılmaz yarın Allāh

Cemālinden Ḥaḳḳuñ dūr olur anlar [778]

Cehennem içre mescūr olur anlar

Meşāyiḫ daḫı bu nevʿ iledür bil

Gel imdi bunlara yaḫşi naẓar ḳıl

Bulara cān u dilden ḳıl muḥabbet

Ki’re saña ṭarīḳat içre ʿizzet

Eger nefsüñden evlāduñdan iy cān

Ḳamu mālından ezvācuñdan iy cān

[69a]

Anuñ ādābını icrā idesin

Cemīʿ sözlerini ışġā idesin

Rıżā terk idesin anuñ ḳatında

Vücūduñ maḥv idesin ḫızmetinde

Ḳoyasın varluġıñ yolına anuñ

Fedā eyleyesin ʿışḳında cānuñ

Ṭarīḳatde kemāl[i] idesin sen

Cihānda olmaya hīç senden aḥsen

İre Ḥaḳdan saña çoḳ çoḳ ʿināyet

Aña bulmayasın hīç ḥadd [ü] ġāyet

Seni ḥākim ḳıla dil mülketinden

Daḫı māhir olasın ḥürmetinden

Maʿārif ola senden āşkāre

Ola bu cānuñ ol dem yüzi ḳara

Direm yaʿnī ki varlıḳ ola fānī [779]

Hemān sen göresin senlik sıranı

[778] Dūr: ṭūr
[779] Ki: kim

Cemāl iẕhār ide bī-keyf ü bī-kem
Dil ü cān[ı] ola bī-ḫavf u bī-ġam

Çü bī-ḫ˘odlıḳ şarābın sen içesin
Ḳamu varlıḳ ḥicābından geçesin

Şular kim terk ider varlıḳ hevāsın
Temāşā ḳılur ol yoḳlıḳ ḳażāsın

Ne ḥad var ol ḳażāya ne bidāyet
Ne āḫir vardur aña ne nihāyet

Gel imdi geç hevādan bir ḥaẕer ḳıl
Feżāyı ḳıl ṭaleb bundan güẕer ḳıl
Şerīʿat içre s̲ābit ḳıl özüñi [780]
Saḳın bu yoldan arḳur[t]ma özüñi

ʿİbādet ḳıl ʿibādet ḳıl ʿibādet
Riyā itmek idegör terk-i ʿādet

Ṭarīḳat ḫalḳasından şaşma zinhār
Heves urġanına ṭolaşma zinhār

Hidāyet çünki saña yār oldı [781]
Dilüñ bil maẕhar-ı esrār oldı

Saʿādetlü ḳuluñ budur nişānı
Ki Ḥaḳ ẕikrin seve göñli vü cānı

Saʿādetsüz ḳuluñ resm-i şiʿārı
Fesād içre geçürür rūzgārı

Saḳın kim bī-saʿādet olmayasın
Daḫı ehl-i şeḳāvet olmayasın

Ṭuruş Ḥaḳ buyruġından çıḳma bir dem
Ki ola rūḥuñ ṭamu odından eslem

[780] İçre s̲ābit: s̲ābit içre
[781] Çünki: çünkim

Ġazā ḳıl nefsüñ’oldur Ḥacc-ı ekber
Ki böyle didi ol sulṭān-ı server

كما قال النّبى عليه السّلام قد رجعنا من الجهاد الاصغر الى الجهاد الاكبر و ما لجهاد الاكبر يا رسول الله قال [782]
عدا عدوّك نفسك الّتى بين جنبين

Ḫudādan dāyima faż̧l itse iy yār
Ki irgürmeye mekri saña mekkār

İlāhī ḳullaruñ bī-çārelerdür
Hevā vu nefs ile ʿāvārelerdür

Ḫaṭālar ḳıldılar ḥadsuz ḳatuñda
Ḳuṣūrı çoḳ bularuñ ḫidmetinde

[69b]

Sana çünkim rücūʿ eyledi bunlar
Keremler ḳıl buları girü ḳurtar

Ḥabībüñ ḥurmetiçün yā ilāhī
Ümīdüm saña dutdum pādişāhī

Żaʿīfum **Yūsufum** ednā ḥaḳīrum
Ḳapuñda bende bir kemter faḳīrum

Tehī-destüm günāhkārum ḫaṭālu
Hevā vü nefs elinde ki cefālu

Ḫudāyā luṭfuñı irgür gedāya
Anuñ dūdı çıḳar evc-i semāya

İki ʿālemde bulur baḫt u devlet
Gedā iken olur ṣāḥib-i kerāmet

İlāhī cümlenüñ maṭlūbı sensin
Muḥibdür ḳamular maḥbūbı sensin

Ümīdi saña ṭutar cümle ṭālib
Ki sensin ḳamu emr üstine ġālib

[782] Kemā ḳāleʾn-nebī ʿaleyhiʾs-selām ḳad receʿte mineʾl-cihādiʾl-aṣġari ilā cihāduʾl-ekber ḳīl ve māʾl-cihāduʾl-ekber yā Resūlʾallāh ḳāle ʿadā ʿaduvvuke nefsukeʾl-leti beyne cenbeyni.

Bize faẕluñ irişdür yā ilāhī
Ki sensin cümle ʿālem pādişāhı

Cemālüñ rūşen it ʿāşıḳlaruña
Viṣāl'irgür ḳamu ṣādıḳlaruna [783]

āmīn yā rabbiʾl-ʿālemīn. Ve daḫı gerekdür kim ṭālib bir şeyḫüñ taṣarrūfında iken ġayrı şeyḫe iltifāt itmeye ve kendüye feṯḥ-i bābı andan bile tā ki şeyḫüñ ḳavlı ve fiʿli ve ḥāli tīzcek sirāyet ide. Her ne deñlü ki mürīd ḳalbini şeyḫ ḳalbine rāst ḳıldı ol ḳadar şeyḫden naṣīb bulur. Eger bir şeyḫe kendüyi münḥaşır ḳılmaya ḳalbüñ iʿvicācı zāʾil olmaz ikisinüñ arasında ḳalur. [784] مذبذبين بين ذلك لا الى هؤلاء و لا الى هؤلاء Maʿnāsına māṣadak düşer. Yaʿnī ne anuñla ve ne bunuñla olur āḫir kemāldan bī-naṣīb olur. Pes şeyḫüñ ḳalbi şol eve beñzer kim anuñ penceresinden güneş içerü düşüp ol evi maʿmūr ve münevver eyler ve anuñ penceresinde civārında bir evüñ daḫı penceresine muṭābıḳ olsa lābüd ol güneş ol evi daḫı münevver ider ammā tamām muṭābıḳ olmasa güneş şuʿleşinden bī-naṣīb olur. Ancılayın mürīd ḳalbi daḫı şeyḫ ḳalbine yetişmez. Ve daḫı şeyḫ [üñ olduġı] bir yirde iḫtiyār ile naʿre urmaya v e meclisüñ ḥāleti tamām ġālebe idüp żarūret olmayınca semāʿ itmeye. Ve şeyḫe selām virdügi vaḳtin elleriñ birbirine baġlayup tevāżuʿla selām vire şeyḫüñ selāmıñ alıcak daḫı eyle ide. Ve daḫı şeyḫ ḥużūrında oturduġı vaḳtin dizi üzerine otura baġdaş ḳurmaḳ ve dizin dikmek muḫālifdür meger ʿözri ola ya seferde ola. Ve muḳābilde başın egüp meşġūl olmaḳ cāyiz degüldür meger vāridāt ġalebe idüp iḫtiyār ḳomaya. Ve şeyḫ ḳatında baş açmaḳ ve eliyle saḳalın oynamaḳ muḫālifdür. Ve şeyḫ uru ṭururken mürīd[e] oturmaḳ hīçbir yirde cāyiz degüldür eger ıraḳ yaḳın illa ḫalḳa-ı zikr iderken. Ḥattā şeyḫ[70a] üzerine gelse ḳırmaz añı şeyḫe müteʿalliḳ ḫidmet olsa kim oturmak lāzım gelse şeyḫ üzerine geldügi vaḳtin duragelüp girü otura. Ve ḥuzūrında kimesne ile tekellüm itmek cāyiz degüldür meger şeyḫe müteʿallik ol ḫuṣūṣda ḥācet miḳdārı birbiriyle söyleşe. Ve bir kişi ḥāricden gelür şeyḫ yānında mürīdinden bir maṣlaḥat teftīş itse ḫaber virmek daḫı lāzım gelse şeyḫe teveccüh idüp söyleye. Eger mümkün ise dura ġayrı yire vara andan söyleye meger şeyḫ rıżāsı ol maḥalde söylenmek ola. Ve daḫı mürīd şeyḫe arḳāsın düşmek hīçbir yirde cāyiz degüldür illā ḫalḳā-yı zikrde ve yolca giderken ḫidmet üzerine olsa öñince yürür ammā şeyḫ atıyla

[783] Viṣāl irgür: viṣālüñ irgür
[784] Nisa 4/143; Muẕebẕebīne beyne ẕālike lā ilā hāulāʾi ve lā ilā hāulāʾi…

olsa öñünce gitmek cāyizdür. Ve şeyḫüñ yüzine göz diküp döñmeye başın aşaġı ide. Ve daḫı vāḳıʿa istese edeb budur kim ol şeyḫüñ dizin öpe andan vāḳıʿasını ʿarż ide. Ġāyet edeb ile vāḳıʿayı tamām idicek girü dizin öpe eger şeyḫ vāḳıʿayı taʿbīr ide ḫ̆oş ve illā hīç taʿbir itmeye. Meger müşkil vāḳıʿaya düşe şöyle ola kim ḳalbine ol vāḳıʿa açıla çün pāre kendülügiñle taʿbir itdüre. Pes şeyḫ cānib-i Ḥaḳdan emīndür ve bu vāḳıʿalar ki mürīde görinür kendü ṣıfat-ı hamīdesi ve ẕemīmesidür ki görür Ḥaḳ cānibinden emānetdür. Mürīd ol emāneti şeyḫe teslīm itmek ile ol ṣıfatlardan geçer gerek taʿbīr olunsın gerek olunmasın. Ve her emrde ki mürīd bir suʾāl ve bir iş vāḳıʿa ola veya bir müşkil vāḳıʿa vāḳiʿ ola şeyḫi ḫalvet-ḫānesinden ṭaşra çıḳarmaḳ ṭaleb itmeye kendü mühim ecliçün. Belki bu āyet maʿnāsıyla ʿamel ide ki Ḥaḳ teʿālā buyurur[785] الّذين ينادونك من: وراء الحجورات اكثرهم لا يعقلون ولو انّهم صبرو حتّى تخرج إليهم لكان خيراً لّهم Yaʿnī yā Muḥammed şunlar kim saña nidā iderler ḥücreler ardından anlaruñ ekserī ʿāḳil degüldür. Eger bunlar ṣabr idelerdi sen çıḳınca bunlaruñ içün ḫayrlu olurdı. Pes ṣabr ide şeyḫ ḫalvetinden ṭaşra çıḳınca furṣat bulup şeyḫe ʿarż ide. Ve daḫı şeyḫüñ ḥidmetinden mülāzemet itmekden yüz döndürmeye eger şeyḫ aña hergiz iltifāt naẓarın itmeyicek daḫı olursa. **Ḥikāyet:** Yūsuf Ḥüseyn vāḳʿasında didiler kim Zünnūn-ı Mıṣrī ḳatına var ism-i aʿẓam iste. Ol arżūyla Mıṣra vardı. Zünnūnuñ mescidine girdi. Selām virdi. Zünnūn selāmın aldı hīç söz söylemedi. Bir yıl daḫı geçdi ayrıḳ hīç söz söylemedi ṣoñra ayıtdı: Ne işle geldüñ iy Yūsuf Ḥüseyn? Ayıtdı: Sizüñ ziyāretüñüze geldüm. Bir yıl daḫı geçdi söz söylemedi. Ṣoñra ayıtdı:[70b] Yigit ḳandansın? Ayıtdı: Reyden. Bir yıl daḫı geçdi ayrıḳ hīç söz söylemedi. Ṣoñra ayıtdı: Ne işle geldüñ? Yūsuf Ḥüseyn ayıtdı: Sizüñ ziyāretüñüze geldüm. Bir yıl daḫı geçdi söz söylemedi. Ṣoñra ayıtdı: Ḥācetüñ var mı? Ayıtdı: Anuñçün geldüm ki baña ism-i aʿẓam ögredesin. Bir yıl daḫı geçdi hīç söylemedi. Pes istidāretlü bir aġaç çanaḳ Yūsufuñ eline virdi. Ayıtdı: Var Nīlden geç falān yirde bir dervīş var aña vir ne dirse yap ve tutġıl. Yūsuf çanāġı aldı çün Nīle irişdi ol çanaḳ elinde teprendi. Yūsuf açar kim göre derḥāl bir kesken var imiş çıḳup ḳaçdı. Yūsuf ḫayrān ḳaldı. Ayıtdı: ʿAceb neyleyem. Bārī ol devrīş ḳatına geldi çenaġı öñinde ḳodı. Ol dervīş anı göricek güldi. Ayıtdı: Meger andan ism-i aʿẓam dilek itdüñ ki ögrenesin? Yūsuf ayıtdı: Evet. Ol dervīş ayıtdı: Zünnūn gördi kim ṣabruñ yoḳ saña anı virdi ve ayıtdı: İy subḥānʾallāh

[785] Hucurat 49/4-5; İnneʾlleẕine yunādūneke min varāiʾl-ḥucurāt ekseruhum lā yaʿḳilūn ve lev ennehum ṣaberū ḥattā taḫruce ileyhim le kāne ḫayren lehum…

sen kim bir keskeni bekleyümeyesin ism-i aʿẕamı nite ögrenesin. Yūsuf ḥayrān ḳaldı. Döndi gine Zünnūn ḳatına geldi. Zünnūn raḥmetuʾllāh ʿaleyh ayıtdı: Dün gice yedi kez Ḥaḳ teʿālādan destūr diledüm ki saña ism-i aʿżām virem destūr olmadı henūz vaḳti degüldür bir keskenle ṣınaġıl didi çün ṣınadum eyleymiş didi. Pes mürīd şeyḫüñ ḫidmetinde gerek kim s̱ābit ola uyumaya. Eger bir dāʾirede on yıl añlana şeyḫ anı daḫı ilerüye tecāvüz itdürmeye kendünuñ ʿadem liyāḳatına ḥavāle ide. Şeyḫüñ baña himmeti yoḳdur dimeye. Ve şeyḫ günde biñ kere red idicek olursa gitmeye ve irādātında bir sinekden kem-ter olmaya kim her ne denlü kim maṭlūbından anı sürseler ol girü gelür aña ẕübāb diyü andan ötüri didiler müştāḳdur. Ve ṣıdḳında bir kelbden kem-ter olmaya kim bir ḳapudan kim niʿmet yemiş ola biñ kez ḳosalar lābüd girü gelür. Ve daḫı gerekdür kim mürīd şeyḫüñ ḥużūrunda boynına ridā bıraḳmaya belki bu liyāḳatsuz hīçbir yirde olmaz. Ve risālesin ṣārḳıdup oturmaya ve seccāde bıraġup namāz ḳılmaya. Ve şeyḫüñ berāberinde hīç namāz kılmaya meger cemāʿatde ṣaf ecliçün farż edā ide andan girüye varup ġayrı namāzın ḳıla. Ve daḫı mürīde bir maṣlaḥat lāzım gelse pazara vara ya ġayra vara. Bārī her neye gitse şeyḫ[den] icāzetsüz gitmeye kim żarardur. Eger şeyḫ bulınmasa lābüd bir ketḫüdāsı vardur aña istindān ide. Ol daḫı olmazsa şeyḫüñ ḥāline istindān ide andan gide. Eger böyle itmeye kendünüñ yolın urmış olur. Ve daḫı mürīde dünyevī maslaḥat vāḳiʿ[71a] olsa şeyḫe idivir diyü ʿarż itmeye. Meger żarūret ola ol vaḳtın daḫı bir ġayrı dilinden ʿarż ide. Falan maṣlaḥata ʿāciz olduḳ ne buyurula diye. Ziyāde söylemeye. Ve daḫı gerekdür ki şeyḫden ṭac ve ḫırḳa ṭaleb itmeye ve telḳīn ṭaleb itmeye. Şeyḫ ḫˇod mürīde müşfiḳdur kendü kendüye şefḳatinden evḳat kim maṣlaḥat ola vaḳti gele istemez sözin şeyḫ aña tāc ve ḫırḳa virür ya ẕikr telḳīn ider. Meşāyiḫ-i kibār raḥmetuʾllāh ʿaleyh eydür: Mürīdlerüñ meşāyiḫe intisābı üç ṭarīkledür: Evvel ḫırḳadur. İkinci telḳindür. Üçünci muḥabbetdür ve ḫidmetdür. Ve daḫı ol vaḳtin kim mürīd şeyḫüñ ḫidmetinden ḳalḳa gitmege bir iki adım ḳaçan ḳaçan gide defʿi arḳasın dönmeye. Ve daḫı ol nesne kim şeyḫe kendüye muṭaʿallıḳdur her nesneye anı kendü ḫidmetlenmeye. Belki ne ḳadar ednāysa taʿẓīm birle ṭuta meger żarūret izn-i şeyḫle ola. Ve daḫı ṣoḥbet ider muḳābilde uyumaḳdan eger uyḳu ġalebe ide ṭurup bir görünmez yire otura ki şeyḫüñ ḳalbine teşvīş virmeye ve kendüye ḥīn-i ṣoḥbetde bir maraż ʿārıż olsa her neyse zaḥmeti iḫtiyār ide. Ṣoḥbeti terk itmeye. Ḥażret-i şeyḫden rivāyetdür: Kendü şeyḫi Mevlānā Pīr ḥużūrında meger Mevlānā ṣoḥbet iderken şeyḫi

ṣıtma tutmış. Edeb ġalebesinden iki dizi üzerine kendüyi ḫabṭ itmiş. Ol ḥālde iken girü ṣıtma zāʾil olmış şeyḫinüñ cāh-ı ṣoḥbetin ṣıtma ḥāletinde terk itmemiş. Ġayrı ḥāleti buña göre ḳıyās itmek gerek. Ve daḫı mürīd gerekdür kim cehd ide bir vaḳt namāzı şeyḫden ayru ḳılmaya. Ġāyet żarūrī olmayınca şeyḫ cemāʿatin terk itmeye. Ḥażret-i Seyyid Yaḥyādan rivāyetdür kim ayıtmış: On iki yıl Pīr ḫidmetinde oldum bir vaḳt namāzı şeyḫden ayru ḳılmadum. Pes her mürīde lāzımdur kim aña göre cehd ide tā kim anlaruñ ṭarīḳinden ḥaẓ ve naṣīb bula. Ve daḫı şeyḫüñ mürīde dürlü dürlü imtiḥānları vardur. Ġāyet istiḥṣār üzerine ola kim imtiḥān vaḳtinde ḳalbinüñ irtibāṭını bozmaya. **Ḥikāyet:** Meşāyiḫden birisi meger mürīdleri ile bir yirde giderken ittifāḳ ile düşdi ki yolları mey-ḫāne ḳapusına rāst geldi. Şeyḫ mürīdlerine ayıtdı: Gelün mey-ḫāneye gidelüm biraz ḫamr idelüm diyüp kapudan içerü girdi. Mürīdlerüñ birisi tīz mey-ḫāneciye yetişüp ayıtdı kim: Tīz ṭut eyüce ḫamr getür. Sāʾir mürīdler bu ḥāleti görüp iʿrāż idüp ḳapudan girü döndiler. Şeyḫ ol mürīdin çağırup ayıtdı: Gel yürü ki biz bu işi idesi degülüz ammā mürīdlerümüzi ṣādıḳ kimdür ḳāzib kimdür bilmek içün imtiḥān itdük diyü ol mürīdini baġrına başdı ve gözlerinden öpdi ve sāʾirinden iʿrāż itdi. Pes[71b] mürīd gerekdür kim şeyḫe muḥabbeti ziyāde ve irtibāṭı ġāyet muḥkem ide ve her fiʿlini ve ḳavlini ḥikmet bulup irtibāṭına ḫalel getürmeye. Ve daḫı gerekdür kim şeyḫüñ falān mürīdine meyli ve naẓarı benden ziyādedür diyü ḳalbine vesvese bıraġup şeyḫe iʿrāż itmeye zīrā şeyḫ ṣāḥib-i naẓardur. Mürīdüñ istiʿdādına göre naẓar ider ve ādābına göre muḥabbet ider. **Ḥikāyet:** Cüneyd-i Baġdādīnüñ bir mürīdi var idi kim anı ḳamu mürīdlerinden ziyāde severdi ve eyü ṭutardı. Aña ḥased eylediler ve şeyḫe söylediler. Şeyḫ ayıtdı: Anuñ edebi ḳamuñuzdan artıḳdur. Bizüm daḫı naẓarumuz añadur. Ayıtdılar: Bize daḫı maʿlūm olsın. Şeyḫ ḫādimine buyurdı. Her mürīd içün birer kuş getürdi. Her ḳuşı bir mürīd eline virdi. Ol ḫāṣ ḫādimine daḫı bir ḳuş virdi. Ayıtdı: Varuñ her birüñüz bir yire boġazlan ki hīç kimesne görmeye ve daḫı girü bunda getürüñ. Vardılar bir sāʿatdan ṣonra girü geldiler. Her birisi birer boġazlanmış ḳuş getürdi ve ayıtdılar: Yā falān aracıġı ḫālī bulduḳ boġazladuḳ. Ol bir mürīdi geldi ḳuşı boġazlanmamış getürdi. Şeyḫ ayıtdı: Niçün boġazlamaduñ? Ol ayıtdı: Sen buyurduñuz bir yirde boġazlañ kimesne görmeye. Her ḳanda kim vardumsa Ḥaḳ teʿālā göre ṭururdı. Hīç andan ḫālī bir yir bulmadum. Ol eclden boġazlamadum girü getürdüm. Şeyḫ ayıtdı: Ha gördünüz mi anuñ fehmi ne ḳadardur ve sizüñ ne ḳadardur? Çün anı gördiler istiġfār

itdiler. El-hāṣıl mürīd cehd ide ẓāhirde ve bāṭında ḳavlde ve fiʿlde bir ḥareket itmeye kim şeyḫüñ naẓarına gire ve ḳalbine ḳatı gele. Eger beşeriyyet taḳażāsıyla bir nesne ẓāhir olıcaḳ olursa defʿi şeyḫ ḥużūrında ḳuṣūrın dileye. Çünkim mürīd-i sādıḳ ḳudreti yetdükçe bu ādābı ḥıfż ide. Tamām şeyḫüñ ḳālbine muḥabbeti ẓāhir ola ve anuñ ḳalbinde şeyḫüñ kemālı ẓuhūr bulmaġa başlar Ḥaḳ teʿālānuñ ʿināyetiyle. Ezmān içinde ṣāḥib-i kemāl olup maḳṣād-ı aḳṣāya yetişür bi-ʿavniʾllāhi teʿālā. **El-faṣluʿ<u>s</u>-<u>s</u>ānī ʿaşere fī beyāni ādābıʾṭ-ṭālibīn fī mā beynehum**: Ḳāleʾllāhu teʿālā: [786] انّما المؤمنون إخوة فأصلحو بين أخويكم واتّقو الله لعلّكم ترحمون Yaʿnī cemīʿ müʾminler ḳarındaşlardur. Ḳarındaşlaruñuz arasında ıṣlaḥ idüñ ola kim yarlıġanasız. Ve Ḥaḳ teʿālā Ḥadīs-i Ḳudsīde eydür: [787] این المتحابّون بجلالی الیوم اظلّهم فی ظلّی یوم لا ظلّ الاّ ظلّی Yaʿnī ḳanı ol benüm celālumla muḥabbet idişenler yaʿnī benüm ṭarīḳum zaḥmetlerini çekerken birbirine dūst olanlar bugün ben anları kendü <u>z</u>ātum gölgesiyle gölgelendüreyin ki bugün benüm gölgemden ġayrı gölge yoḳdur.Yaʿnī benüm eclümçün birbirlerine muʿāvenet idişenler benüm vücūdum sāyesine[72a] getüreyin kim benüm vücūdum ẓāhir olıcaḳ hīçbir vücūddan e<u>s</u>er ḳalmaz. Nitekim dimişlerdür: *İ<u>z</u>ā ḳareneʾl-ḳadīmu biʾl-muḥade<u>s</u>i lem yebḳā lehu e<u>s</u>erun.* Yaʿnī ḳaçan ḥade<u>s</u> ḳadīme mukārin olsa ḥade<u>s</u>den e<u>s</u>er ḳalmaz. Ḥażret-i Resūluʾllāh eydür: [788] ما من صاحب یصحب صاحباً ولو ساعت من نهارٍ الّاّ سؤل عن صحبته هل اقام فیها حق الله و اضاعه Yaʿnī hīçbir muṣāḥib yoḳdur kim bir kişiyle muṣāḥebet ide. Egerçi gündüzden bir sāʿatsa daḫı illā ol muṣāḥebetden suʾāl olınur kim ḥaḳḳuʾllāhı edā itmedi mi ya itdi mi. Pes iy ṭālib-i ʿāşıklar ve iy mürīd-i ṣādıḳlar çünkim Ḥāḳ teʿālā yolına sülūk itmek dileyesiz gerekdür iḫvān ortasında ādāba riʿāyet idesiz ve ol Ḥaḳ kim iḫvānuñ sizüñ üzerüñüze vardur cehd idesiz. Edā idesiz kim Ḥaḳ teʿālā ḳatında suʾāl olınur. Nitekim <u>z</u>ikr olındı. Pes çünkim bu ṭarīḳuñ taḥṣīlinüñ cümle şerāʾiṭinden biri iḫvāndur ki anlarsuz taḥṣīl-i ṭarīḳat mümkün degüldür. Nitekim Cüneyd-i Baġdādī eydür: Semāʿ muḥtācdur üç nesneye: Biri <u>z</u>amān biri mekān biri iḫvān. Pes ḫˇod semāʿ cāyiz degül illā meger kim Ḥaḳ teʿālā cānibinden rūḥuñ dimāġına bir ṣafā yetişe. İmdi bu ṣafā muḥtāc oldı iḫvān arasında olmaġa ve Ḥażret-i Reṣūluʾllāh buyurdı: [789] کثّرو اخوانکم

[786] Hucurat 49/10; İnnemeʾl-muʾminūne iḫvetun fe aṣliḥū beyne eḫaveykum veʾt-teḳuʾllāhe leʿallekum turḥamūn.

[787] Eyneʾl-muteḥābbūne li celālīʾl-yevme uẓilluhum fī ẓıllī yevme lā ẓille illā ẓıllī.

[788] Mā min ṣāḥibin yaṣḥebu ṣāḥiben ve lev sāʿeten min nehārin illā suile ʿan ṣuḥbetihi hel eḳāme fīhā ḥaḳḳāʾllāhī ev eḍāʿehu.

[789] Kessirū iḫvānekum.

Yaʿnī ḳarındaşalaruñuzı çoġalduñ didi. Ammā iḫvān aña dirler ki aralarında bir edeble ki ẕikr ansuz gerek mevcūd ola. Ve illā gerek kim ṭālib olanlar anuñ gibi bī-ādāb olanlardan iʿrāż ideler. Nitekim Ḥaḳ teʿālā buyurur: [790] واعرض عن الجاهلين Yaʿnī cāhillerden iʿrāż idüñ ve daḫı buyurur: [791] فاعرض عن من تولّى عن ذكرنا ولم يرد الاّ الحياة الدّنيا Yaʿnī iʿrāż it şol kimesnelerden kim bizüm ẕikrümüzden iʿrāż itdi daḫı ḥayāt-ı dünyāyı diledi. Ammā ʿulemā-yı rāsiḫūn dimişlerdür kim bu ḫalāyıḳ üç ḳısmdur: Evvelki ḳısm oldur kim hīç anlaruñla ṣoḥbete iḥtiyāc yoḳdur. Belkim anlaruñ ṣoḥbetinden marażlar ḥāṣıl olur ve cümle ḫalḳa anlardan yetişür. Pes anlarıñla gerek kim müdārā ile muʿāmele ide ve anlara bir ḫuṣūṣda iḫtiyāc göstermekden tamām iḥtirāż ide. Eger ḳābil ola naṣīḥat ide ve iḫtiyār ile anlaruñ muṣāḥabetine meyl itmeye. Meger żarūret ola anda daḫı ki ḥaẕer ile ide meselā aʿvān ve pādişāhān-ı ẓālimān ve ehl-i bidʿat ve ehl-i felsefe ve dehrī ve ḥurūfī ve ehl-i iʿtizāl ve bunlaruñ emsālı. İkinci ḳısm oldur kim gāh gāh anlara iḥtiyāc düşer kim muṣāḥabet olına. Bunlar daḫı gerek kim beş dürlü ṣıfatdan temīz ola. Ve illā kim evvelki ḳısmdan olur evvel gerekdür kim aḥmaḳ olmaya ʿākil ola zīrā eger böyle ola ṣoḥbetden ziyāde umūra ṣürūʿ ide ve ẓan ide[72b] ki ḫayrludur nā-gāh mażarrat ḥāṣıl ola. Ve dimişlerdür ki aḥmaḳ ile muṣāhabet itmekden ʿāḳille ʿadāvet itmek yegdür. İkinci gerek ki bed-ḫūy olmaya yaʿnī her vaḳt ġażab ve şehvet ziyāde ġālib ider olmaya ki defʿ itmeye güci yetmeye. Üçünci dāyim fısḳ ider olmaya zīrā kim dilinden nā-gāh bir günāh ṣādır ola küfri müstelzim kelām söylerler ve itdükleri günāhı ḫˇod ṭutarlar bu daḫı küfre müstelzimdür. Dördünci dünyāya ġāyet ḥarīs olmaya kim ṣohbetden dāyim dünyā kelāmı söylene lābüd ḳalbe ḳasāvet vire. Beşinci yalancı olmaya ki kizbden yetmiş dürlü günāh olınur. Pes bu ḳısmla muʿāmele budur kim anlara iḥtiyāc göstermekle suʾāl itmeye ve anlaruñ sırrını ve ʿaybını hīç kimseye fāş itmeye ve sözine ḳulaḳ ṭutmaya. Mādem ki söz söyleye kendü söze meşġūl olmaya ve anuñ sözine taʿārruż daḫı itmeye kim ḳalbde rencīdelik ḥāṣıl olur. Ve ol söylerken hīç ġayrı yire baḳmaya belki iltifātı aña ola. Vaḳt ola kim bu bilmedügi yirden bir söz diye andan ġāfil düşmeye. Lābüd ḥaḳ sözü ḫˇod her ḳanḳı dilden gerekse olsın ḳabūl itmek gerek keenne bir gevherdi eger sedefden çıka eger mezbeleden çıḳa ḳabūl itmek gerek. **Ḫikāyet:** Şaḳīḳ-ı Belḫī raḥmetuʾllāh ʿaleyh minberde vaʿẓ iderdi. Ṭaşra feryādcı

[790] Araf 7/199;…ve aʿriż ʿaniʾl-cāhilīn…
[791] Necm 53/29; Fe aʿriż ʿan men tevellā ʿan ẕikrinā ve lem yurid illāʾl-ḥayāteʾd-dunyā.

geldi kim kāfir geldi. Minberden inüp kāfire ḳarşu vardı. Cümle ḫalāyıḳ ayıtdılar: Şaḳīḳ kāfir leşkerin şıdı dönüp gine mescide geldi. Meger mürīdlerden birisi biraz kül getirüp önine dökdi. Şeyḫ bu külden alup yaladı. Bu kimesne ayıtdı: Zehī Müslümānlar imāmı kül yalar. Şaḳīḳ ayıtdı: Bu ḫalāyıḳ oñlar nice ġazā ḳılup kāfir şıduġumuzı görmezler kül yaladuġumuzı görürler. Bir kāfir anda ḥażır idi ayıtdı: Utanmaz mısın ki ġazā ḳılup kāfir ḳırduġunı ẕikr idüp kendüzüñi ögersin. Şaḳīḳ mürīdlerine ayıtdı: Bu sözi ḳabūl idüñ ki ḥikmet sözidür. Girü ol kāfir ayıtdı: Bir söz kāfir dilinden gele anı sen nite ḳabūl idersin? Şeyḫ ayıtdı: Bir söz kim ḥikmet sözi ola biz anı ḳabūl iderüz egerçi kāfir dilinden geldiyse daḫı. Eyle diyicek ol kāfir ilerü geldi Müslümān oldı. Bārī gerekdür kim söylenen sözi diñleye mānīʿ ḳılmayup menfaʿatlüsin ḳabūl ide ve ṣaḥībinüñ adın ki söyler laṭīf künyetle söyleye ve her iyilik ki muṣāḥibinden aña yetişe muḳābili duʿā ide ve anuñ ġiybetinden yaramaz söyleyenleri menʿ ide. Şöyle kendüye söyleyenleri menʿ ider ve naṣīḥat ki ider luṭfla ide. Ve ʿarż yolından ide yaʿnī şöylece olsa ḫ̆oşumdur diyü delīl iḳāmet getüre ʿunfla ve taṣrīḥle itmeye ve muḳābilden ṣādır olan ḳuṣūrı ʿafv ide kendüye ʿöz̲r idermege muḥtāc eylemeye. Ve dāyim ḥāyātında ve memātında ḫayr duʿāyı dirīġ itmeye. Ve muṣāḥibinüñ ehline ve ʿiyāline dūstluḳ ide ve ḥüsn-i ḫulḳ[73a] göstere ve ʿahdini ve vefāsını ki saḳlayu ṭuta ḳi Ḥaḳ teʿālā ʿahdden suʾāl itse gerek. Nitekim buyurur: [792] واوفو بالعهد إنّ العهد كان مسؤلا Yaʿnī ʿahde vefā idüñ be-dürüstī ʿahdden suʾāl olınur ve kendü yükin muṣāḥibinüñ üzerine yükletmeye. Belki anuñ yükin kendü götüre ve ṣāz̲luġından bile ṣāz̲ ve ġamında bile ġam-nāk ola. Ve selāmı evvel kendü ibtidā ide ve kendünüñ yiriñ aña vire yāḫod yir aña idivire. Ve ʿizzet itmege hīç daḳīḳa fevt itmeye ki müʾminlere ʿizzet lāzımdur. Nitekim Ḥaḳ teʿālā buyurur: [793] و لله العزّة ولرسوله وللمؤمنين ولكنّ المنافقون لا يعلمون Yaʿnī ʿizzet Allāh teʿālā içündur daḫı Resūlı içündur daḫı müʾminler içündur velākin münāfiḳlar bilmezler. Eger muṣāḥibi nā-gāh bir belāya ya bir musībete mübtelā olsa andan dūstluḳ ḳatʿ itmeye. El-ḳadr kim mümkündür himmet ve naṣīḥat ide. Ve ġayrıdan daḫı aña meded ṭaleb ide ol ibtilādān ḫalāṣ bulmasına saʿy ide. Ammā üçünci ḳısm oldur kim anlaruñ ile muṣāḥabetden ʿakla ve dīne teraḳḳīler ḥāṣıl olur. Buñlar anlardur ki ṭarīḳat sülūkında ve ḥaḳīḳat ṭalebinde cemīʿ mecd olalar. Meşāyīḫ-i kibār dimişlerdür ki yalñuz oturmaḳ

[792] İsra 17/34; …ve evfū biʾl-ʿahdi inneʾl-ʿahde kāne mesʾūlā.
[793] Munafikun 63/8 …ve liʾllāhiʾl-ʿizzetu ve li resūlihi ve liʾl-muʾminīne velākinneʾl-munāfiḳīne lā yaʿlemūn.

ḫayrludur yaramaz kişiyle muṣāḥabetden ve ḫayrlu kişiyle muṣāḥabet ḫayrludur yalñuz oturmaḳdan. Ḥażret-i Resūluʾllāh eydür: [794] ال مرء على دين خليله فلينظر احدكم من يخا لل Yaʿnī dūstınuñ ve muṣāḥibinüñ dīni üzerine olur. Sizden biriñüz naẓar eylesin muṣāḥabet itdügi kimesneye ve bir daḫı eydür: [795] ال مؤمن الّذى يخالط النّاس و يصبر على اذا هم خير من المؤمن الّذى لا يخالطهم و لا يصبر على اذا هم و فى الكلّ خير Yaʿnī şol müʾmin ki nās ile muḫālaṭa ide ve bunlaruñ ezāsına ṣabr ide ol ḫayrludur şol müʾminden kim hīç buñlara ḳarışmaya daḫı civārlarına ḫaber itmeye. Ve cemīʿisine ḫayr vardur yaʿnī ʿadem-i muṣāḥabetde daḫı vardur ezāya ṣabr itmeye. Ammā ṣabrla muṣāḥabetde ḫayr ziyādedür. Ebū Ḥafṣ-ı Nişābūrīden rivāyetdür: Suʾāl itdiler ki ṣoḥbetde ādāb-ı fuḳarā nedür? Ayıtdı: Meşāyiḫüñ ḥürmetin ḥıfẓ itmekdür ve iḫvān ile ʿişreti gökçek itmekdür ve ṣaġīrlere naṣīḥat itmekdür ve emr-i dīnde ve dünyāda birbirine muʿāvenet itmekdür ve kendü ṭabaḳasında olmayanuñ ṣoḥbetin terk itmekdür ve elinde olanı diriġ itmeyüp virmekdür ve māl yıġmaḳdan ictināb itmekdür. İbrāhīm bin Şeybān eydür: Ṣoḥbeti şol kimesneler ile it kim bu benüm fiʿlimdür ve bu senüñ fiʿliñdür dimeye. Bu işāretdür ṣoḥbetde kemāl-ı īs̱āra ve ittiḥāda. Ve daḫı ol eydür: Ṣūfī oldur kim ʿāriyet hīç nesne virmeye ve ʿāriyet nesne almaya. Yaʿnī arada senüñ benüm tekellüfi olmaya. Her nesne kim kendünüñdür īs̱ār ide ve her nesne[73b] kim muṣāḥibinüñdur ol daḫı buña īs̱ār ide. Beyne-hümā dirīġ olmaya. **Ḥikāyet:** Bir vaḳt bir dervīşden vākiʿ oldı bir dūstunuñ ḳapusına geldi. Ol dūstı ayıtdı: Ne ḥācet üzerine deyn vāḳiʿ oldı? Ol sebebden göñlüme melālet geldi. Ol ayıtdı: Ne miḳdār? Ayıtdı: Dört yüz aḳçe miḳdārı. Hemān sāʿat evine girüp ol miḳdār aḳçe aña teslīm eyledi ve girü gönderdi. Kendüsi evine girüp aġlamaġa başladı. Ayıtdılar: Niçün aġlarsın? Çünkim virmek murāduñ degüldi virmeyeydüñ. Ayıtdı: Aḳçe virdügümçün aġlamazum. Anuñçüñ aġlarum ki kendü dūstlaruma niçün riʿāyet itmedüm tā aña ḥācet düşdi kim benüm evüme gelüp suʾāl ide ve suʾāl leẕẕetinden şerm-sār ola. Ebū ʿOsmān el-Ḥīrī eydür: Eger bir dūst senüñ bir nesneñi ṭaleb itse hīç diriġ itmegil ve her nesneñde taṣarrūf ider anı görmegil ve her nesne ki saña mużāf ḳılur yaʿnī señündür ḳabūl itdür ṭamaʿ itmegil. Ve hīç kendü nefsinüñ ḥaẓẓı içün dūstundan nesne ṭaleb itmegil ve kendüñi cemīʿ nesnede muṣāḥibine ṭābiʿ ḳıl ve anuñ saña tābiʿiyyetin tevaḳḳuʿ itme. Dūstuñdan azıcıḳ iyiliki çoġa say ve muḳābele-i şükr ve

[794] El- Merʾu ʿalā dīni ḫalīlihi feʾl-yenzur eḥadukum men yuḫālilu.

[795]El- Muʾminuʾllezī yuḫāliṭuʾn-nāse ve yaṣbiru ʿalā ez̄āhum ḫayrun mineʾl-muʾminiʾl-lezī lā yuḫāliṭuhum ve lā yaṣbiru ʿalā ezāhum ve fiʾl-kullī ḫayrun.

minnet iẓhār eyle. Ve çoḳ iyilik ki sen aña eylersin anı hīçe ṣāy ve muḳābele-i şükr ve minneti tevaḳḳuʿ eyleme. Ve hīç ḳavlen ve fiʿlen ve ḫāṭıren aña muḫālefet itme. Cüneyd-i Baġdādī eydür: dūstluġı ol kişiyle eyleñ ki size iyilik itse ol iyiliki unuṭur ola ve siz itdügiñüz iyiliki bilüp ʿarż ider ola. Ve daḫı dūstı andan bir nesne istese alup añı virmeye yanına varup vire eline ṣunıvire. Ve daḫı yire bıraḳmaya bıraḳmalu ise usulca ḳoya. Ve eger bir dūstda ḳavlen ve fiʿlen ṭarīḳa mūḫālif nesne vāḳiʿ olsa eger kendüye maʿlūm olsa hīç söylemeye eger maʿlūm olmasa iʿlām ide ammā ṭarīḳ vir dimeye zīrā eger ṭarīḳ vir dise virmese ṭarīḳ virmek kendüye lāzım olur. Seyyid Yaḥyā buyurmışdur ki ol vaḳt şeyḫ bile olmaya dervīşler arasında ṭarīḳ vāḳiʿ ola aluñ cümlenüz arasında ḫarc idüñ. Eger şeyḫ böyle ola ya mürīd ḫalvetinde ṭarīḳ çalmak lāzım ola ol vaḳt şeyḫüñ olur. Eger mürīd ṭarīḳin çeke fetḥ ziyāde ola ve illā kim muḥkem ḳabża düşe niçe zamān zaḥmetle açıla. Ve daḫı eger muṣāḥibinden bir muḫālif iş göre defʿi şeyḫe ʿarż itmeye. Belki naẓar ide sehvle olduysa maʿzūr ṭuta ve eger ḳaṣd ile olduysa ol işden luṭfla menʿ ide. Eger birde menʿ olmaya añı iki kez ve üç kez diye andan ṣoñra ide ammā ʿarż ide. Eger şerʿe muḫālif ola bu dereceye geldükden ṣoñra ide ammā ʿarż ide. Eger şerʿe muḫālif olmaya ferāġāt[74a] itmek evlādur zīrā ola ki şeyḫ sözi teʾsīr ide ol dūstuñ ışlāḥına sebeb ola. Ve daḫı ādāb-ı fuḳarā budur ki birbirine naṣīḥatı dirīġ itmeye ve itdügi vaḳtin ʿunuḳla itmeye ġāyet leyyinetle ide. Eger görse ki ol naṣīḥatdan dūstınuñ ḳalbi incinür kendüden naḳl itmeye. Belki bu maṣlaḥatda falān şeyḫ veya falān ṭālib böyle idermiş biz daḫı böyle idelüm diyü kendü üzerine bile söyleye tā ki aña inṣāf ve ziynet-i ḳalb lāzım gele. Ammā sāliküñ sülūkına ʿalāmet budur ki kendüye ḫayr naṣīḥat ideni dūst bile ve ol naṣīḥat itdükçe baña ḫayr ṣanur diyü muḥābbeti zāʾil ola. Ve daḫı birbirine taḳvāda muʿāvenet ide ki Ḥaḳ teʿālā buyurur: [796] وتعاونو على البرّ و التقوى و لا تعاونو على الاثم والعدوان Yaʿnī birr [ü] taḳvā üzerine muʿāvenet idişüñ günāh ve ʿadāvet üzerine muʿāvenet idişmeyin. Pes ṭālib-i Ḥaḳ teʿālā olanlar gerekdür ki Ḥaḳ teʿālā yolına sülūk itmekde birbirine ḳuvvet ola ve bir mevsim gele kim iʿtikāf itmelü ola. Baʿżı ṣafālu olup baʿżı muḫālefet itmeye ittifāḳ idüp mevsimi geçürmeyeler ki *el-vaḳtu seyfun ḳāṭiʿun'*dur. Cüneyd-i Baġdādī r[āżiyeʾllāhu] ʿa[nh] ayıtdı: Hīç vaḳtdan ʿazīz-rek nesne yoḳdur çünkim vaḳt fevt oldı hergiz bulmaġa yaramaz. Ve daḫı aralarında bir ḫidmet kim vāḳiʿ ola birbirine tekellüf itmeye. Ve ol ḫidmetde ben yetişeyin diyü ḥarīṣ olup ḥırṣ

[796] Maide 5/2;…ve teʿāvenu ʿalāʾl-birri veʾt-taḳvā ve lā teʿāvenū ʿalāʾl-iṣmi veʾl-ʿudvān…

göstere zīrā müʾminlere ḫidmet itmede dürlü dürlü fāʾideler vardur. Nitekim Ḥażret-i Resūluʾllāh buyurur: [797] ال خادم فى امان الله مادام فى خذمت المؤمن و للخادم فى الخذمت اجر الصّيام Yaʿnī ḫādim mādemki bir müʾminüñ ḫidmetinde ola Ḥaḳ teʿālānuñ emānında olur ve ḫādimçün ḫidmetinde gündüz ṣāʾim ve gice ḳāʾim olanlaruñ ecri vardur. Ve daḫı Ḥaḳ teʿālā yolında mücāhede idenlerüñ ve yer yüzinde taḳvā idenlerüñ ecri vardur. Ve daḫı [798] طوبي للخادم يوم القيامة Yaʿnī ḳıyāmet güninde ḫādimlere muştuluḳ olsın kim derecāt-ı ʿāliyyeye irişürler. Ve daḫı buyurur ki: [799] للخادم يوم القيامة ولا عقاب وللخادم شفاعت يوم القيامة كمثل ربيعة Yaʿnī ḳıyāmet güninde ḫidmetkārlara ḥisāb ve ʿiḳāb yoḳdur. Ve daḫı ḫādim içün ḳıyāmet güninde şefāʿat vardur Rabīʿa şefāʿatı gibi. İbrāhim bin Edhem bir kimesne ile şefāʿat ṣoḥbeti itmek dileseydi üç şarṭ iderdi: Ḫidmeti ben ideyin ve ezānın ben oḳuyayın ve her futūḥ ki ola berāber olsın dirdi. Pes ṭālib-i Ḥaḳ olanlar gerekdür ki aralarında vāḳiʿ olan ḫidmetde ihtimām gösterüp ġayra iḥtiyāc göstermeyeler. Dervīşlere ḫidmet itmekde ʿaẓīm berekāt ve işār vardur. Meselā[74b] imāmet ve müezzinlik ve namāz vaḳtin gözetmek ve dün ile dervīşleri teheccüde turġurmaḳ ve aralarında saḳālıḳ itmek ve ṭaʿām pişürmek ve dervīşlerüñ libāsın yumaḳ ṣavmaʿaların süpürmek ve ṣofra getürmek ve götürmek ve el yumak ve döşek bıraḳmaḳ ve ḳaldurmaḳ ve od yaḳmaḳ ḳış güninde ve yaz güninde su seplemek ve çanaḳ yumaḳ ve çeraġ yaḳmaḳ ve ḫırḳaların dikmek ve tahāret-ḫāneyi pāk itmek ve ṭaş cemʿ idüp ḥelāya getürmek ve dervīşlerüñ pazarlıġın itmegin bunlaruñ gibi ḫidmetde tekāsül göstermeye ve hīç ḫidmet itdüm dimeye. Ve daḫı gerekdür ki dūstından mufāraḳat ola diyü ḳalbinde ḫavf gitmeye tā ki īsār-ı vefā ḳavlen ve fiʿlen ve ḥüsn-i ḫulḳ göstermek lāzım gele. Ve dāyim güler yüz göstere ve ṣafā iẓhār ide. Ve daḫı gerekdür ki birbiriyle gökçek muʿāmele ve müdārā ide müdāhene itmeye. Müdārā oldur ki maḳṣūdı ıṣlāḥ ola. Dūstı eger tīz-nefes ola her sözine ḳarşu gelmeye taḥammül ide ve aheste söyleye şöyle ki girü ıṣlāḥ ide zīrā eger ḳatı söyleye lābüd ġażaba gele ḥaml olur ve Şeyṭān araya girer ifsād ider. Pes gerekdür kim sabr ide. Eger ḥavādiṣ şirretinden bir dervīşüñ göñli ṭar olmaġa ġażab itse ve ziyāde söylese eger rıfḳla tesḳīn idebildi ḫˇoş veya hīç söylemeye. Eger ziyāde geçilse ki muḳābile ṣabr olunmaya ol meclisden ṭurup gide.

[797] El-ḫādimu fī emāniʾllāhi mādāme fī ḫizmetiʾl-muʾmini ve liʾl-ḫādimi fiʾl-ḫizmeti ecruʾṣ-ṣiyāmi biʾn-nehāri veʾl-ḳāimi biʾl-leyli ke ecriʾl-mucāhidīne fī sebīliʾllāh

[798] Ṭūbā liʾl-ḫādimi yevmeʾl-ḳıyāmeti

[799] Liʾl-ḫādimi yevmeʾl-ḳıyāmeti ve lā ʿiḳābe ve liʾl-ḫādimi şefāʿetun yevmeʾl-ḳıyāmeti ke miṣli Rabīʿa

Ṣoñra bir vaḳt ide iy dūst göñlüñ ṭarlıġı vardı neden ḥāṣıl oldı diye. Eger kendünüñ ḳavline ve fiʿline incinmiş ola defʿi istiġfār ide ve ʿöz̲rini dileye ve muṣāfaḥa ide. Eger muḳābil söz söyleye Şeyṭān ḥāvāle olup fesād iẓhār ide. Ebû Hureyre[den] rivāyetdur: Bir gün Ḥażret-i Resūluʾllāh ve Ebū Bekr raḍıyaʾllāhu ʿanh bir yirde otururken bir kimesne gelüp Ebū Bekre sögdi. Ziyāde faḥş söyledi. Ḥażret-i Resūluʾllāh söylemedi. Ebū Bekr daḫı sükūt eyledi. Ol kişi sükūt itdükden ṣonra Ebū Bekr daḫı aña söyledi. Bu kez Ḥażret-i Resūl ṭurup gitdi. Ebū Bekr ardınca vardı. Ayıtdı: Yā Resūluʾllāh ol kişi baña sögdi siz sükūt itdüñüz. Ṣoñra ben söyleyicek ṭurup gitdüñüz. Ḥikmeti nedür? Ḥażret-i Resūluʾllāh ayıtdı: Vaḳtā ki ol saña sögdi sen sükūt itdün bir melek gelüp anuñ sözini üzerine red eyledi. Ol vakit ki sen söyledün melek gitdi yirine Şeyṭān geldi. Bin kere gördüm Şeyṭān olduġı yirde oturmaḳdaydı. Pes gerekdür ki bunuñ gibiye ṣabr ide muḳābele söz söylemeye. Ammā müdāhene oldur ki kendü ḥaẓẓ-ı nefsi cihetinden bir kimesne ile muʿāmele ide ve rıfḳla söyleye. Muʿāmelesi ḥaḳçün ve ıṣlāḥ içün olmaya belki bir ẓāhir ḥālet ola. Derūnı bir dürlü daḫı ola yaʿnī iki yüzlü ola.[75a] Bunuñ gibinüñ ḫod ḥāli maʿlūmdur. Ve daḫı gerekdür ki meclīs içinde birbiriyle pinhān söz söyleşmeye ve bir luġat söylemeye baʿżısı bilmez ola. Eger söyleye lābüd ol bilmeyenüñ ḳalbine ḫalecān ide ki benüm ḥaḳḳumda diñilmese maḫfī söylenmeye idi diyü melūl ola. Ve daḫı irāde mizāc ve telaṭṭuf olur kim iʿtidāl üzerine söyleye ki taʿṣṣūb ẓāhir olmaya. Ve birbiriyle şöyle dirler kim ḳavlen ve fiʿlen hīç ʿöz̲r dilemege muḥtāc olıcaḳ ḥareket itmeye. Ṣoḥbet buncılayın ola sīmurġdan ve kimyādan ʿazīz-rek ola. Muṣāḥib anlardur ki anlaruñ ḥaḳḳında Ḥażret-i Resūluʾllāh buyurdı Ḥaḳ teʿālādan ḥikāyet idüben: والمتصادقين فىّ [800] فىّ حقّت محبّتى للمتحابّين فىّ والمتزاورين فىّ و المبتازلين Ḥaḳ teʿālā eydür: Benüm muḥabbetüm ḥaḳ oldı şunlaruñ üzerine ki benimçün muḥabbet idişeler ve benümçün ziyāret idişeler ve benümçün bez̲l idişeler ve benümçün ṣadāḳat idişeler. Yaʿnī Ḥaḳ teʿālānuñ likāʾsın ṭaleb iderken birbirine eyle muḥabbet ide ki kendü nefsine eyle muḥabbet ider. Ve bir nesne ki nefsine revā görür dūstına revā görür. Ve Ḥaḳ teʿālānuñ ṭarīḳine sülūk idenler rıżā-yı Ḥaḳ teʿālā ṭaleb idüben birbirine ziyārete vara ve egerçi kendüden mertebede aşaġı ise daḫı vara. **Ḥikāyet:** Muḥammed bin Ḥanek eydür: Mekkede idim. Bir vaḳt Mekkeden Ebṭaḥa çıḳdum.

[800] Ḥaḳḳat maḥabbeti liʾl-muteḥābbīne fiyye veʾl-mutezāvurīne fiyye veʾl-mubtāzelīne fiyye veʾl-muteṣādıḳīne fiyye.

Gök cānibinden bir āvāz işitdüm. Naẓar itdüm Aḥmed bin Yahyāyı gördüm. Selām virdüm ve ayıtdum: Ḳanda gidersin? Ayıtdı: Bir dūstuñ ziyāretine giderüm. Ben ayıtdum: Bu mertebe gibi senün var Ḥaḳ teʿālā ḳatında ol dūsta niçün dimezsin ki ol senüñ katına gele? Ayıtdı: Eger ol benüm ḳatuma gele bu sevāb ki benüm ziyāretümden ḥāṣıl olur baña olmaz belki aña olur. Pes ṭālib olanlara Ḥaḳ rıżāsıçün birbirini ziyāret itmekde sevāb-ı kesīr vardur. Ḥażret-i Resūluʾllāh eydür bu āyetüñ tefsīrinde buyurur kim: [801] فاذا قضيت الصّلواة فانتشرو فى الارض وابتغو من فضل الله Yaʿnī ḳaçan cumʿa namāzı ḳaża olınsa yer yüzine dağılun ve Ḥaḳ teʿālānuñ faẕlın ṭaleb idüñ. Yaʿnī Ḥażret-i Resūluʾllāh eydür: [802] انّه ليس بطلب الدّنيا و لكن عيادة مريض و حضور جماعة و ذيارة آخٍ فى الله تعالى Yaʿnī Ḥaḳ faẕlın ṭaleb itmek ṭaleb-i dünyā degüldür. Belki ḫaṣta ṣordurmaḳdur ve cenāzeye ḥāżır olmaḳdur. Allāh teʿālā rıżāsıçün bir dūstı ziyāret itmekdür. Ve daḫı Ḥaḳ teʿālā rıżāsın ṭaleb idenler gerekdür ki bir dūstı yolında elinde varın bezl ide ki Ḥaḳ teʿālā *veʾl-mutebāzilīne* [75b] *fiʾllāhi* didi. **Ḥikāyet**: ʿAbduʿllāh bin ʿAbbās eydür: Ebū Bekr raḍıyaʾllāhu ʿanh ḫilāfeti zamānında bir yıl yaġmur yaġmadı. Buġday ġāyet pahālu oldı. Vaḳtā ḳaḥṭ oldı aṣḥāb cemʿ olup Ebū Bekr-i Ṣıddīḳ katına geldiler. Ayıtdılar: Yā ḫalīfe-i Resūl görür misin ki ḥāl neye irişdi? Müslümānlar helāk oldılar. Ḥaḳ teʿālāya duʿā eyle ola kim Ḥaḳ teʿālā bize yaġmur virsin duʿāñ berekātında. Ebū Bekr raḍıyaʾllāhu ʿanh ayıtdı: Varın yekūn ṣabr idüñ ki sizüñ üzerüñüze bugün bir raḥatlıḳ ẓāhir ola. Henüz gice olmadın Şām cānibinden kārbān geldi. Cemīʿ İmām ʿOsmānuñ kirācılarıymış ki yüz deve yükü buġday getürdiler. Ḫalāyıḳ şād-mān oldılar. Ṣabaḥ cemʿ olup İmām ʿOsmān ḳāpusına geldiler. Ayıtdılar: Bilürsin ki ḫalḳ niçe dermānda ḳalmışlardur. Senüñ kārbānuñ geldi ṣavāb görürseñ bize ṣat kim ḫalāyıḳ biraz sebeblensünler. İmām ʿOsmān ayıtdı: *Eʾs-semʿe veʾṭ-ṭāʿate*. Ayıtdılar: Her on aḳçeliġine on iki aḳçe virelüm. İmām ʿOsmān: Benden daḫı ziyādeye isterler. Ayıtdılar: Subḥānaʾllāh şehrüñ müşterileri bizüz bizden ġayrı kim istedi. İmām ayıtdı: Melikü̇ʾl-müteʿāl ki birine on vireyim diyü istedi bu āyet mucibince: [803] من جاء بالحسنت فله عشر امثالها Yaʿnī bir kimesne bir sevāb ile gelse anuñçün on mi̲sli vardur. Ḫaber idüñ ki bu yüz deve yüki buġday Müslümānlara ṣarf ideyin. Pes buyurdı yükleri dökeler. Henüz öyle vaḳti olmamışdı

[801] Cuma 62/10; Fe iẕā kuḍiyetiʾṣ-ṣalātu fenteşirū fiʾl-arḍi vebteġū min faẕliʾllāhi…
[802] İnnehu leyse bi ṭalebiʾd-dunyā velākin ʿiyādetu merīdin ve ḥużūru cemāʿatin ve ziyāretu aḫḫin fiʾllāhi teʿālā.
[803] Enam 6/160; Men cāʾebiʾl-ḥaseneti fe lehu ʿaşru emṯālihā.

kim yüz deve yüki buġday ṣadaḳa eyledi. ʿAbduʾllāh bin ʿAbbās eydür: O gice Nebī ʿaleyhiʾs-selāmı düşümde gördüm gelür. Bir tāzī ata binüp ve nūrdan bir ḥülle yeninde ve nūrdan bir tāc başında öñine vardum. Ayıtdum: Yā Resūluʾllāh bir sāʿat tevaḳḳuf eyle ki ḳatı müştāḳdum biraz göreyin. Ayıtdı: Yā ʿAbduʾllāh ṭurıcaḳ vaḳt degüldür. ʿOsmān bugün ṣadaḳa itdi ve Ḫudāvend-i teʿālā anı ḳabūl eyledi ve anuñçün cennet ḥūrīleri ḫalḳ eyledi. Şimdi bizi ol dügüne oḳudılar didi. Pes dūstlara ṣadaḳa itmegün bunca fāʾidesi var. Aṣl beẕl-i ḥaḳīḳī ḫˇod vücūdın Ḥaḳ teʿālā yolına beẕl itmekdür. Tamām ṣadāḳat daḫı bunda bulınur. El-ḥāṣıl ṭālib-i Ḥaḳ olanlar gerekdür ki birbirine ẓāhiren ve bāṭınen ve ḳavlen ve fiʿlen riʿāyet ide ve tamām ḫāyrın isteye ki kendü nefsine eyle isterdi. Ḳaçan bir dūst ṣavmaʿasına gelse azdan ve çoḳdan nesi var ise meʾkūlātdan önine getüre. Ḫaber gelmişdür dīnüñ helākı ve mihmānuñ helākı ol vaḳtdür kim ol mā-ḥażar ki öñüne gele begenmeye ve adın ṣaya. Ve tekellüfsüz mihmān ḳabūl itmek ulu ādābdur. Eger mihmānuñ gelmesinde süstlüḳ ve gitmesinden süstlüḳ görüne mürüvvete ve fütüvvete[76a] münāfīdür. Gerekdür ki birbirine ḳalbde aṣla ḥased olmaya. Ḥaḳ teʿālā yolında çekilen emegi żāyiʿ ider. Ol vaḳtin ki Ḥaḳ teʿālā Ādemi ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m ḫalḳ itdi. *Beyneʾl-māʾi veʿt-ṭīn* yaraturken Ḥaḳ teʿālā ayıtdı: Buni yer yüzine ḫalīfe ḳıluram. İblīs ʿaleyhi yestaḥiżu gelüp içerüsin ve ṭaşrasın gördi. Meleklere ayıtdı: Eger Ḥaḳ teʿālā emr iderse ki buña secde idüñ ider misiz? Ayıtdılar: Ḥaḳ teʿālānuñ emri olıcaḳ iderüz. İblīs göñlinden ayıtdı: Ben itmezem neden ki ḫalīfe ben oluyorurken bu ola diyü ḥased itdi. Kibr daḫı ḥasedinden ẓāhir oldı. Āḫir merdūd oldı. Pes ḥased Ḥaḳ teʿālā ḳatından ṭur olmaġa sebebdür. Ammā ġıbṭa cāyizdür belki memdūḥdur. Ḥased oldur kim bir dūstuñ mertebeye irişdügin istemeye niçün aña bu mertebe ḥāṣıl olur diye. Ġıbṭa oldur ki her dūst bir mertebeye irişdüginden çün ṣafā süre. Kendü daḫı ġayret ide ki bu mertebe mübārek olsın ve Ḥaḳ teʿālā ziyāde eylesin. Ammā neden kim ben girü ḳalam bu mertebeye irişmeyem ve ġayret itmeyem diyü kendüyi melāmet ide ve aña ġayretlenür kendü daḫı şuġlından ve mücāhededen mecd ola. Ve daḫı ʿucb u kibrden ve riyāsetden kendüyi ıraḳ ide. Dāyim mütevāżiʿ ola ki Ḥażret-i Resūluʾllāh buyurur: من تواضع لله رفعه الله تعالى[804] Yaʿnī bir kimesne Ḥaḳ teʿālā ecliçün tevāżuʿ eylese Ḥaḳ teʿālā anı ḳaldurur. Ve daḫı eydür: [805] ثلثت لا يكلّمهم الله و لا ينظر يوم القيامة و لايزكّيهم و لهم

[804] Men tevāḍaʿa liʾllāhi refaʿahuʾllāhu Teʿālā.

[805] Selasetun lā yukellimuhumuʾllāhu ve lā yenzuru yevmeʾl-ḳıyāmeti ve lā yuzekkīhim ve lehum ʿaẕābun elīmun melikun kezzābun ve şeyḫun zānin ve ʿāilun mutekebbirun.

عذاب اليم ملك كذّاب و شيخ زان و عائل متكبّر Yaʿnī üç dürlü ṭāʾifeye Ḥaḳ teʿālā ḳıyāmet güninde tekellüm itmez ve anlara naẓar itmez ve anları günāhdan pāk itmez ve daḫı anlaruñçün ʿaẕāb-ı dāyim vardur: Bir pādişāh ki kezẕāb ola ikinci pīr-i zānī ola üçünci faḳīr kim mütekebbir ola. Pes kimesne ki faḳr ṭarīḳine ḳadem başdı gerekdür ki kibrden kendüyi ıraḳ ṭuta ve daḫı gerekdür ki ṭālibler arasında pīş-ḳademe riʿāyet olına. Yaʿnī ṣabaḥ gelene öylen gelen ḥurmet ide. Ol daḫı pes-ḳademe ḥurmet ide ben pīş-ḳademüm diyü ʿucb eylemeye. Ve pes-ḳadem ehl-i ʿilm olsa lābüd ʿilmine ḥurmet gerek ve sene yöninden ulu olsa daḫı ḥurmet lāzımdur. Yaʿnī pīş-ḳadem pes-ḳademe ʿilm yöninden ve sene yöninden ḥurmet ide. Pes-ḳadem daḫı aña pes-ḳademligi yöninden ḥurmet ide. Be-her taḳdīr iḫvān arasında muḥabbet ve ḥürmet lāzımdur ki sülūka ḳuvvet ola ve ezmānda maḳṣad-ı aḳṣāya yetişe. Egerçi iḫvān arasında ādāba nihāyet yoḳdur bu ḳadar ki ẕikr olındı ʿāḳil olana sebebdür ki bāḳīsin bundan ḳıyās idüp[76b] riʿāyet ide *ve bihi nestaʿīn*. **El-faṣluʾ s-sālise ʿaşere fī ādābi mürīdīn fī enfüsihim:** Kāleʾllāhu teʿālā: [806] يا ايّها الّذين امنو اتّقو اللّه وا لتنظر نفس ما قدّمت لغدٍ واتّقو اللّه انّ اللّه خبير بما تعملون Yaʿnī iy anlar ki īmān getürdüñüz Allāhdan ḳorḳuñ daḫı nefsüñüz naẓar itsiñ kim yarınçün ne bıraḳıldı. İmdi Ḥaḳ teʿālā ne ʿamel iderseñüz bilür. Evvel bu maʿlūm olsın kim meşāyiḫ ḳatında īmān üçdür: Biri īmān-ı ʿilmīdür taḳlīdi daḫı dirler. Biri īmān-ı ʿaynīdür şühūd daḫı dirler. Biri īmān-ı taḥḳīḳīdür. ʿİlmī ʿavāmuñdur. ʿAynī ḫavāṣṣuñdur. Taḥḳīkī eḫaṣṣuñdur. Pes āyetde bu üç ṭāʾifeye işāret vardur: *Yā eyyühe* dimek ile meselā *yā* nidā-yı baʿīd içündur işāretdür ʿavāma. *İy* nidā-yı ḳarībçündur işāretdür ḫavāṣṣa. *Hā* nidā-yı ḳurbçündur işāretdür eḫaṣṣa. Yaʿnī iy īmān getürenler īmān-ı ʿilmīyle nefs naẓar itsiñ kim yarınçün ne iḫżār itdi. Yarından murād ḥālet-i nezʿ ola Münker ve Nekīr ola ol vaḳit ḳıyām ola ya kitāblar virildügi vaḳt ola ya mizān ola ya ṣırāṭ ola. Pes īmān-ı ʿilmī ile īmān getürenler aʿmāl-ı ṣāliḥa ve evāmīre imtisāl idüp nevāhīden ictināb itmekden ki aḥkām-ı şerīʿatdur ne iḫżār itdiyse ol ʿaḳīblerden kendüye meded yetişür. Ve enfüse naẓar maʿnā budur ki yaʿnī iy īmān-ı ʿilmī ile īmān getürenler ki emmāre ʿāleminde siz ʿālem-i ḳalbīçün ve ʿālem-i levvāmeçün ne iḫżār itdüñüz? Ḫavāṣṣa işāret bu ola kim iy īmān getürenler īmān-ı ʿaynī ile yarınçün ne iḫżār itdüñüz? Yarından murād ehl-i ḳalbe nisbet ʿālem-i rūḥdur ehl-i rūḥa nisbet ʿālem-i sırdur ehl-i sırra nisbet sırr-ı ḫafīdür ki maḳām-ı

[806] Haşr 59/18; Yā eyyühāʾl-lezīne āmenūʾt-taḳuʾllāhe veʾl-tenẓur nefsun mā ḳaddemet liġadin veʾt-teḳūʾllāh innāʾllāhe ḫabīrun bimā taʿlemūn.

fenā fiʾllāhdur. Pes īmān-ı ʿaynī ile īmān getürenler perhīzden ve mücāhededen ve cūʿdan ve ʿuẕletden şuġla müdāvemetden ve ādābdan ve fenā-yı īsār ve efʿāl ve ṣıfatdan ne iḫżār itdiyse her dāʾireye nisbet ola. Ḥicāblardan ki ve rūḥda ve serde vardur meded yetişüp geçürivirür bi-fażliʾllāhi teʿālā. Eḫāṣṣa işāret bu ola ki iy īmān getürenler īmān-ı ḥaḳla yarınçün [ne] iḫżār itdüñüz? Yarından murād maḳām-ı kürsīdur. Cemʿden fırḳa gelür tekmīl içün ve irşād içün ya andan daḫı cemʿüʾl-cemʿe ḳadem başar. Pes īmān-ı ḥaḳla īmān gütürenler efʿālını efʿāluʾllāhda ve ẕātını ẕātuʾllāhda fānī bildiyse ki eserhā-yı taʿayyünden nesne ḳalmamış ola müstaḥaḳ oldı kemāl-ı irşada. Pes Ḥaḳ teʿālā bu āyetle bu cemʿiyyete işāret ider ve nidā ider ki yarınçün ne iḫżār itdiler. Bu cümle ḫˇod [77a] ādābdan ḫālī degüldür. Pes iy ṭālib-i ʿāşıḳlar ve iy mürīd-i ṣādıḳlar çünki Ḥaḳ teʿālā yolına sülūk itmege ḳadem basduñuz eyle gerekdür ki kendü nefsüñüz üzerine ādābı ve mücāhedeyi farż-ı ʿayn bilesiz ve istiḳāmet-i ḳalb içün muḥkem aʿmāl-ı ṣāliḥada cid idesiz ki istiḳāmet-i ḳalb olmaz illā ʿamel-i ṣāliḥa ile. Nitekim Ḥāżret-i Resūluʾllāh eydür: [807] لا يستقيم ايمان احدكم حتّى يستقيم لسانه و لا يستقيم لسانه حتّى يستقيم عمله Yaʿnī sizden biriñüz īmānı müstaḳīm olmaz ḳalbi müstaḳīm olmayınca ve ḳalbi müstaḳīm olmaz dili müstaḳīm olmayınca ve dili müstaḳīm olmaz ʿameli müstaḳīm olmayınca. Pes ʿamelüñ istiḳāmetine daḫı şarṭ budur ki cümle ʿavāʾiḳi terk ide. Evvel ḥubb-ı dünyādur ki bir ḳalbde ḥubb-ı dünyā olsa bu ṭarīḳden aṣlā lezzet bulmaz ve Ḥaḳ teʿālā muḥabbetinden ḳalbinde eser ẓāhir olmaz zīrā Ḥaḳ teʿālā Ḥadīs-i Ḳudsīde eydür: [808] يا ابن آدم اخرج حبّ الدّنيا من قلبك فانّ الاجمع بين حبّى و حبّ الدّنيا فى قلب واحدٍ Yaʿnī yā ibn ādem dünyā muḥabbetin ḳalbinden çıkar bir göñülde benüm muḥabbetümle dünyā muḥabbeti cemʿ eylemezin ve Ḥażret-i Resūluʾllāh eydür: [809] حبّ الدّنيا رأس كلّ خطيئة Yaʿnī dünyā sevmek cemīʿ ḫaṭālaruñ başıdur. Pes bir kimesne muḥabbet-i dünyā iḫtiyār itse lābüd ṭarīḳinden maḥrūm olur. Pes ṭālib olanlar şöyle cehd ide kim dünyālıgüñ yanlarında aṣlā ḳadrı ḳıymeti olmaya. Nitekim Ḥażret-i Resūluʾllāh tamām ḳādirken kim cemīʿ ʿālem ḫazinesi aña muṣaḫḫār ola ol cemīʿsinden iʿrāż itdi. Rivāyet: Bir vaḳt Ebū Bekr-i Ṣıddīḳ raḍıyaʾllāhu ʿanh Ḥażret-i Resūluñ ḥużūrında otururdı. Ṣıddīḳ Resūluñ mübārek beñzinde taġayyür gördi ve üzerinde ziyāde faḳr gördi. Gözleri ṭoldı. Ayıtdı: Yā

[807] Lā yestaḳīmu īmānu eḥedikum ḥattā yesteḳīme lisānuhu ve lā yestḳīmu lisānuhu ḥattā yesteḳīme ʿameluhu.

[808] Yā ibni Ādem aḫric ḥubbeʾd-dunyā min ḳalbike fe inneʾl-ecmeʿe beyne ḥubbī ve ḥubbuʾd-dunyā fī ḳalbi vāḥidin.

[809] Ḥubbuʾd-dunyā reʾsu kulli ḫaṭīetin.

Resūluʾllāh sizüñ faḳruñuz ziyāde yüregüm pārelenür. Dünyā daḫı ḳabūl itmezsiz. Ḥażret-i Resūl mübārek seccādesin ḳaldurup ayıtdı: Yā Ebā Bekr baḳ. Baḳdı seccāde altında bir baḥr gördi altundan. Resūluʾllāh ayıtdı: Yā Ebā Bekr eger işāret ideydiñ bu gördüñ nesne çıkup dünyāyı ṭutaydı. Lākin Ḥaḳ teʿālānuñ rıżāsı budur kim biz dünyāyı ḳabūl ḳılmayuz. Pes çünkim Ḥaḳḳuñ rıżāsı bu ola ṭālib-i rıżā olanlar daḫı dünyāyı terk idüp ṭarīḳ-i Resūlı ḳabūl itmek gerekli. ʿĀḳil olana bu delīl kāfīdür ki Ḥaḳ teʿālā kendünüñ ulu düşmānlarına dünyāyı ser-be-ser teslīm eyledi: meselā ʿĀd Şeddād gibi ki ulūhiyyet daʿvāsın itmişlerken gine Ḥaḳ teʿālā eydür: Benüm ṭāliblerüm bundan ʿibret ṭutsunlar ki eger dünyānuñ benüm ḳatumda bir zerre miḳdārı ḳıymeti olaydı anı düşmānlaruma virmeyaydum ki kendüleri baña[77b] şerīk ḳoşdılar. Ve dünyā muḥabbetini göñüllerinden çıḳarsunlar ki denīdür ve muḍildur. **Ḥikāyet:** Bir vaḳt bir oġlan Mışra Zünnūn ḳatına geldi. Ayıtdı: Baña atamdan ve anamdan yüz biñ ḳızıl [altun] degdi. Dilerüm kim anı senüñ ḫidmetinde ḫarc eyleyem dervīşler yiyeler. Zünnūn ayıtdı: Ya bāliġ oldun mı? Yoḳ. Şeyḫ ayıtdı: Revā degül şimdi senüñ māluñ ḫarc itmek. Sabr it resīde olınca bārī. Ol oġlan resīde olduġından ṣoñra gelüp şeyḫden tevbe eyledi ve ol mālı dervīşlere ḫarc eyledi tā ki ol yüz biñ ḳızıl altun dükendi dervīşler ol girü ʿādetlerince açlıġla ve perhīz ile ve miskīnlikle geçerlerdi. Oġlan ayıtdı: Dirīġā ḳani ol yüz biñ altun gitdi. Bu söz şeyḫe maʿlūm oldı. Bildi ki ol oġlan henüz işüñ ḥaḳīḳatine irişmemişdür. Zünnūn ayıtdı: Ol oġlanı oḳuñ gelsin. Oḳurlar geldi. Şeyḫ ayıtdı: İy oġlan var falān ʿaṭṭār dükkānına ayıt falān otdan üç aḳçeliḳ vir. Oġlan vardı getürdi. Zünnūn ayıtdı: Anı havana ḳoy dök. Andan biraz yaġ ḳoy üstine ḫamīr olsın. Andan ol ḫamīri üç bölük it ve her birini anuñ ile del ve baña getür. Oġlan anı öyle eyledi şeyḫe getürdi. Çün şeyḫ anı eline aldı bir iki kez eliyle urdı andan anuñ üstine oḳudı. Ol ḫamīr üç yāḳūt oldı hīç oġlan anuñ gibi gördügi yoġdı. Şeyḫ ayıtdı: Bunı bāzāra ilet gör neye çıḳar. Oġlan bāzāra iletdi gösterdi üç biñ altun dilediler. Girü şeyḫe ḫaber getürdi. Şeyḫ ayıtdı: Var gine havana ḳoy dök. Oġlan eyledi. Şeyḫ anı aldı havāya ṣavurdı. Ol oġlan taʿaccüb eyledi. Şeyḫ ayıtdı: İy oġlan işbu dervīşler etmek bulmamaḳdan aç degüldür velākin bunlar açlıġı iḫtiyār ḳılmışlardur. Ḳaçan oġlan anı gördi tevbe ḳıldı ve göñli gözi açıldı ve dünyālıgüñ anuñ ḳatında hīç ḳadrı yoġdı. Ve daḫı ṭālib gerek kim zühd ṣıfatıyla muttaṣıf olana ḳadar ki ʿışḳ vücūdına ġalebe ide iḫtiyār eyleye. Zühdi elden bıraḳmaya. Ve daḫı gerekdür ki mücerred ola aḥsen vechle ata aña taʿallūḳını

kendüden kese tā ki rencīde olmaġla ziyānları ṭoḳunmaya. **Ḥikāyet:** Bāyezīd-i Bistāmī oġlanlıġı ḥālinde atası mektebe virdi. Loḳmān süresine irişecek bu āyeti oḳudı ki: [810] ان اشكرلى و لوالديك الىّ المصير Benüm ve atañuz ve anañuz ḫidmetini yirine getürüñ ki baña rücūʿ itseñüz gerek. Çün bu āyetüñ māʿnāsını üstādı Bāyezīde ḫaber virdi Bāyezīd ayıtdı: Baña destūr[78a] vir eve varayın annemle söyleşeyin. Destūr alup eve geldi anası ayıtdı: Niye geldün? Ayıtdı: Bugün sābıḳumda bir āyet geldi Ḥaḳ teʿālā buyurur kim baña ḳulluḳ idüñ ve şükr ḳıluñ ve atañuz ve anañuza ḳulluḳ idüñ. İmdi aña ben bu iki evin ked-ḫudālıġın idemezüm. Tañrıdan dilegil ki ḳulluġın baña bağışlayın küllī sizün kulluġuñuzda olayın veya siz ḳoñ küllī Allāh ḳulluġunda olayın. Anası ol sözi işidicek ayıtdı: İy oġul ben saña ḥaḳḳumı bağışladum. Seni Allāh işine ḳodum var Tañrı ḳulluġında ol. Bāyezīd ʿibādete meşʿūl oldı. Ammā meşāyiḫ dimişlerdür kim eger ata ve aña taḥṣīl-i kemāldan menʿ itse ḥattā taḥṣīle giderken ardından yetişüp bir köpri üzerinde ikisi iki yanından yapışa ṭālib ikisini iki cānibe ġarḳ ide taḥṣīlden ḳalmaya. Ve ʿavret ve oġlan ḫˇod düşmāndur. Nitekim Ḥaḳ teʿālā buyurur:[811] يا أيّها الّذين آمنو انّ من ازواجكم واولادكم عدوا لكم فاحزروهم Yanī iy īmān getürenler be-dürüstī sizüñ ʿavretüñüz ve oġluñuz ve ḳızuñuz size düşmāndur anlardan ḥaẕer idüñ. Ve daḫı eydür: [812] انّما اموالكم و اولادكم فتنة Yaʿnī eydür: Be-dürüstī oġlanlaruñuz ve māluñuz fitnedür zīrā ʿavret ve oġul ḳız kişiyi Ḥaḳ teʿālā ẕikrinden ve ʿibādetinden menʿ ider. Lābüd Ḥaḳ dergāhından maḥrūm ider. Pes ʿadāvet maʿlūm oldı ʿavret ʿadāveti ḫˇod maʿlūmdur her ḳaçan kim muḥabbet idile evvel aña muḥabbetuʾllāh muḥabbetini menʿ ider zīrā bir göñülde iki muḥabbet sıġmaz. Her kişide ḫˇod ḳalb birdür. Nitekim Ḥaḳ teʿālā buyurur: وما جعل الله لرجل من قلبين فى جوفه adar ki ʿavrete ḳne İkinci .riılmadum dḳbir kimesne içinde iki göñüller aʿnī Y [813] muḥabbet ide ve kemāl-i iẓhār ide ġayrı yirde ziyāde gördügi gibi ḳatline ḳaṣd ider.

Ḥikāyet: Şemsün bażıları nebīdür dirler velāyetinde hīç şübhe yoḳdur. Meger zamānında Şemsün ġazā iderdi. Ġāyet bahādır idi şöyle kim yüz biñ kāfir[le] muḳābele itse bir başına hīç ġam çekmezdi. Cemʿīsini tārumār iderdi. Kāfirler bunuñ elinden ʿāciz olup bir yire cemʿ oldılar tedbīr itdiler. Ayıtdılar: Hīç biz buña cengle ẓafer idemezüz. Bārī bir kimesne içlerinden ayıtdı: Tedbīr bu durur kim ʿavretine çoḳ

[810] Lokman 31/14;…enişkur lī ve livālideyke ileyyeʾl-maṣīr.
[811] Tegabun 64/14; Yā eyyühe'lleẕīne āmenū inne min ezvācikum ve evlādikum ʿaduvven lekum faḥẕerūhum …
[812] Tegabun 64/15; İnnemā emvālukum ve evlādukum fitnetun.
[813] Ahzab 33/4; Ve mā ceʿalāʾllāhu li raculin min ḳalbeyni fi cevfih…

māl vire ve zebūnı bend idivire. Şemsūn bir ṭaġ üstinde bir tenhā yirde olurdı. Vardılar Şemsūnuñ ʿavretine ayıtdılar: Saña altundan bir ev yapıvireyim bunı bize bend idivir didiler. Bunlaruñ sözini ḳabūl itdi. Pehlivān gelicek ayıtdı: Dilerüm kim senüñ ḳuvvetini ṣınayum. Ayıtdı: Ḫˇoş. Nice nesne ile[78b] ellerin bağladı ḥiç ṭutmadı. Çeküp pāre pāre eyledi. Āḫir ayıtdı: Seni ne nesne ṭuta? Ayıtdı: Meger ṣac ile bağlayasın. Hemān ʿavret ṣacından iki bölük urulmış ṣac kesdi Şemsūnuñ elin bağladı ve bir rivāyetde uyurken bağladı. Şemsūn çekdügi vaḳtin ṣac bilekünüñ etin kesdi. Meger ʿavret ḳavl itmişdi ki bağladuġı vaḳtin işāret ide kāfirlere. Eyle eyledi. Küffār leşkerleri gelüp Şemsūnı ṭutdılar bir maḳāma iletdiler kim küffāruñ cemʿ olıcaḳ yiriydi. Bir direküñ üzerine yapılmış bir ev idi. Vüsʿatde eyle idi kim küffār leşkeri cemīʿ ṣıġardı ve Şemsūnı ol direk ḳatına iletdiler. Şemsūn Ḥaḳ teʿālā[ya] münācāt itdi kim: Yā Rabbeʾl-ʿizzet senden dilerüm kim beni ḳurtarasın ʿömr olduġınca silāḥumı çıḳarmayup ġazā idem. Ḥaḳ teʿālā Şemsūnuñ ellerinden bendin ḳurtardı ve ol direke yapışup çekdi ḳopardı. Ol evi kāfirüñ üzerine yıḳdı cümlesini helāk eyledi. Andan çıḳup silāḥ giydi biñ ay tamām silāḥın çıḳarmayup ġazā eyledi. Nitekim Ḥaḳ teʿālā: [814] ليلت القدر خير من الف شهر didi. Yaʿnī Ḳādir gicesini ümmet-i Muḥammede iḥyā itmek ḫayırludur Şemsūnuñ biñ ay silāḥını çıḳarmayup ġazā itdüginden. Bārī ʿavret şol aşlından kim Şemsūn gibi dīn serverinüñ ḳatline ḳaṣd ider. Pes anuñ gibi kimesne içün ṭālib olanlar Ḥaḳ yolından ḳalmaya ve ḳalmaḳ revā olmaya. Ḥażret-i Resūluʾllāh eydür: Miʿrāc gicesi Ḥaḳ teʿālā baña dört kelime ögretdi ve ayıtdı: Yā Muḥammed bu dört kelimeyi ḥıfẓ it kim saña ve ümmetine dört biñ kelimeden ḫayrludur. Ol bu ki ümerādan emīn olmaḳ eger atañuzdan ve ḳarındaşuñuz daḫı olursa. Bunlar ġarḳ idici su gibidür tā iḥrāḳ idici od gibidür. İkinci māldan emīn olmak ki bu sizüñ elüñüzdedür yarın ġayrı elindedür ya erişile yāḫod sile. Üçünci ʿavretlerden emīn olmaḳ ki bunlar eġeden ḫalḳ olunmışdur. Dördünci ḳarnuñuz ṭoḳla yimek yimek ki yetmiş dürlü renc getürür ve her birine devā bulınmaz. Pes ṭālib-i Ḥaḳ olanlar gerek kim bunlardan iʿrāż ide. Ammā oġul ve ḳız daḫı düşmāndur didügi Ḥażret-i Resūluʾllāh eydür:[815] اولادنا اكبارنا ان عاشو فتونا و ان ماتو احرقنا Meger Ḥażret-i Resūluʾllah ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m üzerinde aġlamaġı menʿ eyledi. Kendü evlādından vefāt idicek kendüsi daḫı aġladı. Ayıtdılar: Yā Resūluʾllāh siz daḫı

[814] Kadir 97/3; Leyletuʾl-ḳadri ḫayrun min elfi şehr.
[815] Evlādunā ekbārunā in ʿāşū futūnā ve in mātū aḥraḳana.

aġladuñuz. Bu ḥadīṯi oḳudı yaʿnī oġlañumuz ve ḳızumuz bizüm cigerimüzdür. Eger diri olalar bize[79a] fitne iderler ve eger ölü olalar bizi iḥrāḳ iderler. Menʿ idiñdüm nevḥa ve ṣaġu ṣaġmaḳdur. Aġlamaḳ gerek kim buñun gibi aġlamaḳ raḥmetdür. Ve ayıtdı: .met itmezlerḥı raḫmet itmese aña daḥbir kimesne raYaʿnī [816] من لا یرحم لا یرحم Pes evlād daḫı fitnedür Ḥaḳ teʿālā muḥabbeti bunlaruñla daḫı cemʿ olunmaz. **Ḥikāyet:** Zeynelʿābidīnüñ bir ṭıfl oġulcuġı vardı. Bir gün ḳucaġına alup oḳşadı ve bir ḳızı daḫı vardı beş yaşında. Ayıtdı: İy ata bu oġlancuġı sever misin? Zeynelʿābidīn ayıtdı: Severüm. Hemān ḳız aġlamaġa başladı. Seyyid ṣandı kim ḳız ḥased itdi anı daḫı ḳucaġına aldı. Ayıtdı: Ḳızım seni daḫı severüm. Ḳız bir kez naʿre urdı ve ʿaḳlı gitdi. Atası müteḥayyīr oldı bilmez kim neyleye. Bir zamāndan ʿaḳlı başına geldi ayıtdı: İy ata senden yüz vaḳt işitmişdüm ben Allāhı severüm dimişdüñ. Bir kişi Ḥaḳ teʿālā seve ol kimse ādemīleri nicesi seve. Utan iy ata ki Ḥaḳ teʿālānuñ sevgüsi daʿvāsın ḳılursın dönersin ġayrılaruñ daʿvāsın daḫı ḳılursın didi. **Ḥikāyet-i diğer**: Faẕl bin ʿAbbāsuñ dört yaşında bir oġlancuġı vardı. Bir gün baġrına basup oḫşadı. Ol oġlan ayıtdı: İy ata beni sever misin? Ayıtdı: Severüm. Ayıtdı: Tañrı daḫı sever misin? Ayıtdı: Severüm. Ayıtdı: İy baba ḳaç göñlün vardur. Ayıtdı: Bir. Ayıtdı: İy ata bir gönül içinde iki dūst olmaġa biter mi? Derḥāl bildi kim ol söz oġlancuḳlar sözi degül belkim ḥaḳīḳatde Ḥaḳ teʿālā ʿibretin bildürmekdür. Aña tevbet ḳıldı ve ol vaḳtin oġlancuḳdan göñlini kesdi. Pes maʿlūm oldı Ḥaḳ sevgisinüñ ġayrı ki bir ḳalbe yürüye ol vuṣlatına hicāb olurmış. Cehd-i māsivāʾllāhı ḳalbden çıḳarmaḳ gerek. Ve gerekdür ki ʿaḳīdesi pāk ola ve ehl-i sünnet ve cemāʿat üzerine ola ve ehl-i bidʿatden ve ehl-i teşbīḥden ve Rāfiż ve iʿtizāldan münezzeh ola ve eʾimme-i Selef mezhebi üzerine ola ve ṣulṭān-ı enbiyānuñ şerīʿatinde ġāyet iḥtiyāṭ ide kim nesne naḳṣ itmeye. Cüneyd-i Baġdādī raḥmetʾullāh ʿaleyh eydür: Benüm yoluma bir kimesne gide kim Ḥaḳ teʿālā buyurduġını ṣaġ elinde ṭuta ve Muṣṭafā sünnetini ṣol elinde ṭuta. Bu iki şemʿüñ aydınlığından yürüye ne şübhe çıḳar ve ne bidʿat çuḳurunuñ ḳarañuluġına gide. Ve daḫı gerekdür kim taḳvā ehli ola. Yimekde ve giymekde geregi gibi iḥtiyāṭ ide. Ol ḳadar mübālāġa itmeye ki ḳalbi vesveseye düşmeye. Bu daḫı mezmūmdur. Ḳudreti yetdükçe perhīz ide ruḫṣatla ʿamel itmeye. Yaʿnī dimeye ki baʿżı itmeyelüña daḫı ḥāʾil olmışdur ve fetvā virmişlerdür dimeye. Belki taḳvāyla ʿamel ide. Bir gün İmām Aʿzāmı gördiler ki bir ṣu kenārında bir ṭırnaḳ[79b] ḳadar balçıġı yur. Ayıtdılar:

[816] Men lā yerḥam lā yurḥam.

İy ḫāce bir dirhem ḳadar necāset olmaġa ruḫṣāt virürsin sen bu ḳadarını yursın. Ayıtdı: Ol fetvādur bu taḳvādur. Yaʿnī şerʿ ḫaşmına göre emr ider. Nitekim Resūluʾllāh ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m Bilāle yarım külte etmege ruḫṣat virmedi. ʿAvretlere bir yıl yetesi ẕaḫīre ḳodı. **Ḥikāyet:** Bir gün bir ʿavret Aḥmed bin Ḥanbele geldi. Ayıtdı: Yā imāmeʾl-müslimīn bir gice dam üzerinde oturup iplik doḳurdum ḫalīfe leşkeri meşʿāle getürüp geçdiler. Anuñ aydınında biraz iplik doḳudum. Ol iplik ḥelāl mıdur? Ayıtdı: Sen kişisin kim bunuñ gibi mesʾele ṣorarsın? ʿAvret ayıtdı: Ben Bişr-i Ḥāfīnüñ ḳız ḳardaşıyum. Çün Aḥmed anı işitdi zārī zārī aġladı. Ayıtdı ki: Bunuñ gibi taḳvā ve bunuñ gibi dīn Bişr-i Ḥāfī ḫānedānından ʿaceb olmaya. Andan ayıtdı: Revā degüldür ki sen bunlaruñ meşʿalesinde iplik doḳursın. Zinhār ṣaḳın ki duru ṣuyun bulanıḳ eylemeyesin. Ve daḫı gerekdür kim pāk-dāmen ola. Nefsinde şehvet ġālib olmaya. Hīçbir zamānda ʿavretle ve emredle leṭāʾif idüp iḫtilāṭ itmeye. Ḥaḳ teʿālā eydür:[817] قل لّلمؤمنين يغضّو من أبصارهم و يحفظو فروجهم ذلك أزكى لهم انّ الله خبير بما يصنعون و قل للمؤمنات يغضضن من ابصارهنّ و يحفظن فروجهنّ Yaʿnī yā Muḥammed müʾminlere ayüt nā-maḥremden gözlerin yumsunlar görmesinler ve kendülerden ḥıfẓ eylesinler. Buñlara arılıḳ budur. Be-dürüstī Ḥaḳ teʿālā anlaruñ ʿamellerini bilür. Müʾmine ḫātūnlara daḫı degil ki gözlerini kendülerde ṭutsunlar nā-maḥremi görmesünler ve ferclerin ḥıfẓ itsinler. Ḥażret-i Resūluʾllāh eydür: [818]ان تتبّع النّظرة فان الاولى لك والثانى عليك Yā ʿAlī zinhār nā-maḥrem gördügiñ vaḳtin ol naẓar ʿaḳībince bir daḫı naẓar itme. Evvel naẓarda nesne yoḳ zīrā ḳaṣd ile olmadı. İkinci naẓarda günāh olur ḳaṣd ile olur. **Ḥikāyet:** Meşāyiḫden biri eydür: Bir vaḳt nā-gāh bir kimesneye şehvet ile naẓar itdüm. Hemān ol gice düşümde bir kimesne gördüm baña eydür: Ḥaḳ teʿālā eydür kim budur: [819] الدّنيا دارى و الخلق فيها عبيدى و اما ئ فمن نظر الى واحد منهم بغير الحقّ فقد خاننى Yaʿnī Ḥaḳ teʿālā eydür: Dünyā benüm evümdür ve ḫalāyıḳ ḳullarumdur ve cāriyelerümdür. Bir kimesne bunlardan kimesne birisine nā-ḥaḳ yire naẓar itse taḥḳīḳ baña ḫıyānet itmiş olur. Hemāndem uyandum ve and içdüm ki hīçbir kimesneye naẓar itmeyem illā emānet üzerine. Ḥażret-i Resūluʾllāh eydür: Bir kimesne bir ḫātūn ile otursa üçüncisi Şeyṭān olur. Ḥasan-ı Baṣrī raḥmetuʾllāh yad ʿavretiyle bir yirde

[817] Nūr 24/30-31;Ḳul liʾl-muʾminīne yaġuḍḍū min ebṣārihim ve yaḥfeẓū furūcehum ẕālike ezkā lehum inneʾllāhe ḫabīrun bimā yaṣneʿūn ve ḳul liʾl-muʾmināti yeġḍuḍna min ebṣārihinne ve yeḥfaẓna furūcehunne.

[818] İn tettebiʿeʾn-naẓrete fe inneʾl-ūlā leke veʾs-sānī ʿaleyke.

[819] Eʾd-dunyā dārī veʾl-ḫalḳu fīhā ʿabīdi ve imāi femen naẓara ilā vāḥidin minhum bi-ġayrıʾl-ḥaḳḳi faḳad ḫānenī.

oturma eger Rābiʿa daḫı olursa kim sen aña Ḳurʾān ögrededurasın. Emred ile mecālisde fesād bundan daḫı ziyādedür bundan cemīʿ meşāyiḫ menʿ itmişlerdür.[80a] Hīçbir kimesne bunlaruñla muṣāḥabete ruḫṣat virmemşlerdür. Bir vaḳt Şeyḫ Şiblī bir yolca giderdi. Bir ḫātūn muḳābilden gelüp selām virdi. İʿrāż itmeyüp selāmın aldı. Bundan ṣoñra bir emred muḳābil olup selām virdi. Andan yüzün çevirüp selāmın aldı. Bu ḥālden suʾāl itdiler kim ʿavretden iʿraż itmedün oġlandan iʿrāż itdüñ selāmın andan alduñ. Ayıtdı: Ol ʿavret ile bir Şeyṭānı hem-rāh gördüm ḳuvvet ṭutdum iʿrāż itmege iḫtiyāc göstermeyem. Ammā ol oġlan ile iki Şeyṭānı hem-rāh gördüm muḳāvemete sıġındum iʿrāż itdüm. **Ḥikāyet:** ʿUtbetüʾl-Ġulām ki ṭabaḳa erenlerindendür. Vefātından ṣoñra düşde gördiler yüzinüñ bir yanı ḳapḳara olmış. Ṣordılar kim yā ʿUtbe yüzüne n'oldı? Ayıtdı: Bir vaḳtin üstādum ḳatına vardum. Anda ḫūb oġlan yüzine baḳdumdı. Çünkim Ḥaḳ teʿālā beni cennete vireydi alup yürürken yolum ṭamuya uġradı. Andan bir yılan kendüzüñi üstüme atdı ve yüzümüñ yarısını ışırdı. Ayıtdı: *Nefḫatun bi naẓarihi.* Yaʿnī bir naẓara bir ışırmaḳdur. Eger artuḳ naẓar ideydiñ artuḳ ışıraydum didi. Pes ṭālib olanlara gerekdür ki bunlardan iḫtirāz ide ḫuṣūṣā fitne ve şerr ü şūr ġālib olmışdur. Ve daḫı gerekdür ki muttaṣıl mücāhededе ola. Nefsi dāyim perhīz oyanıyla muḥkem-bend ide. Hīç nefsiyle yumuşāḳlıḳ itmeye illā żarūret miḳdārı. Mevlānā Celāluʾllāh veʿd-dīn nefsi ejderhāya teşbīh itmişdür:

Nefset ejderhāst o key mürde est
Ez ġam-i bī-āletī efsürde est
[*mefâʿîlün/ mefâʿîlün/feʿûlün*]
İşit iy ḥażrete ṭālib olanlar
Cemālına Ḥaḳḳuñ rāġıb olanlar

ʿAdūdur didi nefsüñ [ol] peyem-ber [820]
Resūl-i Hāşimī şulṭān-ı server

Ḳāleʾn-nebī ʿaleyhiʾs-selām
Aʿdā ʿaduvvike nefsuke elletī beyne cenbeyke

[820] peyem-ber: Nefsüñi peyġam-ber

Daḫı Monlā didi kim ejdehādur
Anuñ cengine gir olġıl bahādur

Kimesne yeñmedi ceng ile anı
Diyeyim saña [kim] işbu beyānı

Ki var ol ejdehānuñ yidi başı
İdemez kimse anuñla ṣavaşı

Ġażab şehvet ḥased kibr ü cehildür
Bulara tābiʿ olan nā-ehildür

Biri buḫl u biri ḫırṣ ejdehānuñ
Bular başı durur ol bī-nevānuñ

Ki her başında var biñ zehr-i ḳātil
Helāk iderʿadūdur seni ki bil

Ṭuruş ḳatline anuñ iy birāder
Ḳatı düşmān durur bil ol bed-aḫter

Yaraġ it ġāfil olma kendüzüñe
Anı ḳul idegör cehdün ire özüñe

[80b]

Anı ḳul itmegüñ esbābı vardur
Başamaz anı ol kim ḫˇābı vardur

Murādın virmemekdür aña esbāb
Kim anı başasın feṯḥ ola [ol] bāb

Bu evṣāf-ı ẕemīme kim dinildi
Anı terk eyleyen Ḥaḳḳa göñildi

Bulara çünkim ḳuvvet çoḳ yimekdür
Anı perhīzsüz yimek emekdür

Eline virmegil esbābıñ anuñ
Anuñla şād ḳıl rūḥ-ı revānuñ

Ḫudāvend-i cihān [u] şāh-ı aʿẓam
Kerīm ü vāḥid [ü] ḫallāḳ-ı ʿālem

Didi bu nefse kim iy nefs-i ẓālim
Baña didi kimüm ben daḫı sen kim

Utanmadı bu bed-ḫū Rabbisinden
Didi sen sensin daḫı benüm ben

Meleklere buyurdı ol ḫudāvend
Ṭutuñ bu ẓālimi tīz eyleñüz bend

Buña nār ile ḳıluñ siz ʿaẕābı
Baña bu nevʿa çün virdi cevābı

Melekler ṭutdılar fi ʾl-ḥāl anı
Oda ṣaldılar ol nefs-i revānı

Aña biñ yıl ʿaẕāb itdiler anda [821]
Ki bile kim durur mevlā vü bende

Didi kim aña Ḥaḳḳ iy nefs-i bed-ḫū
Bu kez bildüñ mi kimdür büyük ulu

Baña di imdi sen kim yāḫod ben kim
Girü mevlāsına olmadı teslīm

Didi kim ben benüm sensin daḫı sen
İdindi [k'ol] müdebbirlikde mesken [822]

Tekebbürlik idüp ol Ḥaḳ ḳatında
Benüm ben didi ṣulṭān ḥażretinde

Meleklere gine buyurdı Ḫālıḳ
Benümle çünki itdi bī-vefālıḳ

Aña biñ yıl ṣovuk ṭamusıyla
ʿAẕāb idüñ ki ḥālin kendü bile

Pes aña itdiler biñ yıl ʿaẕābı
Ḥaḳ aña eyledi girü ḫiṭābı

[821] ʿAẕāb itdiler: itdiler ʿaẕāb
[822] [k'ol] müdebbirlikde: kūy-i müdebbirlikde

Ki sen kimsin ya ben kimüm eyitgil
Ḳulumsın ḳulluġa iḳrār[ı] itgil

Görüñ ol bed-fiʿālı kim ne söyler
Ḥaḳuñ ḳullıġına inkār[ı] eyler

İder daʿvā-yı menlik āşikāre
Muṭīʿ olmaz görüñ ol Kirdigāre

Tekebbürlik ṣıfātını urunmış
Ḫabīṯ efʿāl ile Şeyṭāna dönmiş

Bu deñlü kim ʿaẕāb itdi aña Ḥaḳ
Dimez daḫı [ol] āmennā ve ṣaddaḳ

Bu kez gör neyledi dergāh-ı ʿizzet
Bu nefsüñ mülketini ḳıldı ġāret

Aña açlıḳ buyırdı kim edālar
Zebūn idüp anuñla ḫˇoş yadalar

Pes üç gün aç ḳodı ol büʾl-fużūlı
Ki tā bir pāre terk ide zühūlı

[81a]

Rivāyet bir daḫı var kim o Cebbār
Ḳodı bu nefsi biñ yıl aç u nāçār

Dönüp Ḥaḳ didi iy nefs-i żaʿīfe
Nicedür şimdi ḥālüñ iy naḥīfe

Ḫaber vir imdi ben kimüm ya sen kim
Saña virmemiş bir daḫı ḥākim[823]

Bilür misin ne daʿvālar itdüñ
Benüm emri ḳoyup yabāna gitdüñ

Neler ḳıldı saña gör bu bed-efʿāl
Benüm diyene bil imdi budur ḥāl

[823] Vezin problemi var

Bu kez ʿāciz olup bu nefs-i miskīn
Bu açlıḳ şiddetinden oldı ġamgīn

Didi iy çāresüzler destgīri
Eger kim luṭf idüben ben esīri

Ki sensin seyyid [ü] mevlā-yı ḫālıḳ
Benüm bī-çāre sen ḳamu[ya] rezzāḳ

Bu kez iḳrār[ı] ḳıldum sen Ḫudāya
Kerem eyle teraḥḥum ḳıl gedāya

Gel imdi ṭālib iseñ bir naẓar ḳıl
Ḫidmetde ol bu nefsüñ ḥālini bil

Ḥaḳ anı açlıġ ile ḳıldı maġlūb
Gel imdi sen de perhīz eylegil ḫūb

Başarsın anuñ ile ejdehāyı
Ṣavarsın başdan ol dürlü belāyı

Geçersiñ çoġ ile bugün i yoldaş
Diyeler saña yarın anda şābāş

Göresin Ḥaḳ teʿālādan ʿaṭālar
İre Ḥaḳdan saña ṣavt [u] ṣadālar

Diye çün ṭālib olduñ ḥażretüme
İriş imdi bugün uş vuṣlatuma

Getürdüm ara yirden uş celālüm
Saña rūşen ola görklü cemālüm

Pes imdi ṭālib olan Ḥaḳ yolına
Murādın virmeye nefsüñ eline

Ḫudā ʿavn ide vuṣlat bula ol dem
Ola ol ḥażret ile yār u hem-dem

İki[lik] şirk[i] maḥv ola aradan
Taʿayyün getürüle aġ u ḳaradan

İlāhī ḳullara ḫayruñı ʿām it
Żaʿīf it nefsi bunlara ġulām it

Bizi ḳurtar bu nefs āfetlerinden
İrişdür vuṣlatuñ leẕẕetlerinden

Ki sīr-āb ola andan teşne cānum
Revān idem aña rūḥ-ı revānum

Murādum bu ki varlıḳ ola fānī
Güẕer ḳılam zamānı vü mekânı

Senüñ varlıġuñ ile var olam ben
Senüñle nāẓır u dīdār olam ben

Anuñla ire cānum bu ḥayāta
Zelelden ḳurtılup ire s̱ebāta

İlāhī cümlemüzi maḥrūm ḳılma
Bu nefs-i şūm ile meş’ūm ḳılma

[81b]

Senüñ adıñdur[ur] Ṣāfī vü ʿĀfī
Gerek merḥūm olasın ʿāṣī vü cāfī

Bularuñ cümlesi ʿiṣyān yā Rab
Ḳatuñda zerrece yok ḳamusı heb

Teraḥḥum baḥrı cūş itsün ṣafādan
Şefāʿatler irişsün Muṣṭafādan

Ḥikāyet: Mevlānā Celāleʿd-dīn zamānında meger bir kişi bir vaḳt ṣabaḥ ṭaġa çıṭdı. Gördi ejderhā giceden yabanda ḳalmış gice ṣovuġıyla uyuşmış. Tīz şehre irüp bir yılancıya ḫaber itdi kim falān yirde bir ʿacā’ib ejderhā gördüm. Yılancı bir ḳañlı ile birḳaç keçe ve urġan alup getürdü. Ol ejderhāyı keçelere ṣarup ḳañlıya yükledi şehr kenārına getürdi. Şehre münādī nidā itdi ki falān mār-gīr bir ejderhā ṭutup getürdi gelüñ temāşā idüñ. Cemīʿ şehr ḫalḳı ol yire cemʿ oldılar. Derken güneşüñ ḥarāreti ġālib oldı ve ejderhānuñ uyuşuġı çözildi. Mār-gīr vardı kim üzerinde örtüsini gidere ejderhā begleri ḳuzġurdı. Evvel mār-gīri yutdı andan bir nice kimesne daḫı yutdı. Ḫalāyıḳ ṭaġıldı ḳaçdılar. Çıḳup girü ṭaġa gitdi. Ol vaḳt Mevlānā bu beyti oḳudı:

Nefs ejderhāst o key mürde est

Ez ġam-i bī āletī efsürde est

Pes nefs ejderhāsınuñ daḫı āleti çoḳ yiyüp çoḳ içmekdür kim şehvet ḥāṣıl olur. Ḳuvvet-i kemālda olıcaḳ ġażab daḫı ḥased ve kibr ve buḫl ve ḥırṣ cemīʿ aña lāzım gelür çünkim aç ola uyuşur. Bu ṣıfatlar yevmen-fe-yevmen ḳalʿ olup ṣıfat-ı ḥamīdeye tebdīl olur. Pes ṭālibe gerekdür kim tebdīl-i ṣıfat itmege cehd ide. Bu ḫˇod olmaz illā nefsüñ ḫilāfın işlemekle olur. Ve daḫı gerek kim murādına bahādır ola kim nefs ile muḳāvemet idebile. Ve hem Şeyṭānuñ mekr ü ḥīlesinden ḳorḳmaya. Bu yolda ḥarāmīler yol vurucılar çoḳdur. Her birini defʿ idüp girü sülūk-ı müstaḳīm olmaḳ ulu bahādırlıḳdur. Ve daḫı gerekdür kim her vaḳtda niyāzı elden ṣalıvirmeye. Egerçi nāz maḳāmına irişdiyse daḫı kendüyi tekellüf niyāz maḳāmına getüre zīrā niyāz ʿāşıḳuñ ḫāṣ maḳāmıdur ve nāz maʿşūḳuñ ḫāṣ mertebesidür. Ve daḫı gerek kim ʿayyār-ṣıfat ola. Her ne ḳadar ki güç ve mücāhede ve riyāżat emr ola aña göre elümden gele mi gelmeye mi diyü ṣoñra endīşe ḳılmaya ki *men fekkereʾl-evāḫire lem yeşcaʿ* yaʿnī āḫirin fikr idenden erlik gelmez. Ve hem cānından ḳorḳmaya Ḥaḳ teʿālā yolına fedā ide. Bir günde bir kez biñ başını ḳadem altında ḳoya. Ve gerek kim nām u nāmus şişesin ṭaşa çala ve ḫalāyıḳuñ medḥi ve ẕemmi ve dūstluġı ve düşmānlıġı ḳatında berāber ola. Ve daḫı[82a] gerek kim cemīʿ umūrını Ḥaḳḳa tevfīż ide. Ve bu yola kim ḳadem urdı biʾl-külliye kendü vücūdını bu yolda maḥv ide. ʿİbādeti ki ider ʿabdiyyeti cihetinden ider ʿarż cihetinden itmeye. Yaʿnī cenneti ricā idüp itmeye ya cehennemden ḳorḳup itmeye belki vāridāt-ı ʿabdiyye içün daḫı itmeye zīrā kendünüñ daḫlı ancaḳ ʿibādetedür. Bāḳī iʿṭā-yı cennet ḫalāṣ-ı cehennem ẓuhūr-ı vāridāt bunlar Ḥaḳḳuñ faẓlıdur. ʿAbde gerekdür kim kendü taṣarrūfındaki yirine getüre ve ġayrı tamām ide. Bāḳī ʿibret Ḥaḳ teʿālānuñdür ki feyyāżda ḥāṣā ki var teni dirīġ ide. **Ḫikāyet:** Bir bölük cemāʿat Rābiʿā ḳatına geldiler. Rābiʿā bunlaruñ birisine ṣordı kim: Tañrıya niçün ʿibādet idersiñ? Ayıtdı: Tañrınuñ yedi ṭabaḳa ṭamusı vardur elbette anuñçün ol ḳorḳudan ḳulluḳ ḳılurın. Ve birine daḫı ṣordı kim: Sen niçün ḳulluḳ idersin? Ayıtdı: Ḥaḳ teʿālā bize cennet vaʿde ḳılmışdur ṭamaʿ içün Tañrıya ṭāʿat ve ʿibādet iderin. Rābiʿā ayıtdı: Yavuz ḳul oldur kim ṭañrıya ʿibādeti ṭamu ḳorḳusından veya cennete ṭamaʿ içün ide. Aña ayıtdılar: Ya sen niçün ʿibādet ḳılursın? Ayıtdı: *El-cāra summeʾd-dāra.* Yaʿnī evvel ḳoñşu bulmak gerek andan ev tuṭmaḳ gerek. Ol bize yetmez mi kim destūr virdiler ol ulu pādişāha ḫidmet ḳılavuz. Uçmaḳ ṭamu yoġ imişse aña ʿibādet ḳılası degül miñüz? Ve Ḥaḳ teʿālānuñ aña liyāḳātı yoḳ mudur ki uçmaḳ ve ṭamu sebebsüz ʿibādet ḳılalar? didi. Ve

daḫı gerekdür kim dāyim ḳalbini cemʿ ide. Ve ol ḫavāṭır ki şeyṭāniyyedür yaʿnī ḫilāf-ı şerʿdür ve nefsāniyyedür ḫilāf-ı şerʿ olmaya münācātuñ leẕāʾiẕinden olmaya bunları ḳalbinden çıḳarmaġa dürüşe. Dāyim nefsle cenginden ḫālī olmaya ve Ḥaḳ teʿlā[yı] fikr ide ammā ẕātı degül. Nitekim Ḥażret-i Resūluʾllāh buyurdı: [824] تفكّرو فى الإ الله و لا تفكّرو فى ذات اللهYaʿnī Ḥaḳ teʿālānuñ niʿam-ı ẓāhiresi ve bāṭınesi fikr idüñ ẕātını fikr itmeñ. Ve Ḥaḳ teʿālā buyurur: [825] يتفكّرون فى خلق السّماوات و الأرضYaʿnī fikr iderler göklerüñ ve yirlerüñ ḫalḳında. Ve Ḥażret-i Resūluʾllāh ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m eydür: [826] تفكّر ساعت خير من الف سنةYaʿnī bir sāʿat Ḥaḳ teʿālā tefekkür itmek biñ yıl ʿibādet itmekden ḫayrludur. Ve daḫı Ḥaḳ teʿālāya ve cemīʿ ḫalāyıḳa ẓannını gökçek ide. Ḥaḳ teʿālā eydür: [827] انّ السّمع و البصر و الفؤادYaʿnī ḳulaḳ daḫı göz daḫı ḳalb bu cemīʿisinde suʾāl olınur. Pes ṭālib gerek kim bu cemīʿisini ḥıfẓ ide ve niçün ḫalḳ olınduysa kendüyi aña ṣarf ide. Ve daḫı[82b] ādāb budur kim yolca yürüdügi vaḳtin iki ellerin ḳavuşdura ve gözini öñinde ṭuta ve uġraduġına selāmı öñürdi vire. Pür esnedügi vaḳtin cehd ide aġzın açmaya. Eger ġalebe ider elinüñ arḳasınuñ aġzına perde ide. Ve zinhār ṣadā itmeye ki Şeyṭāna andan sevgilü ṣadā yoḳdur ol ṣadā Şeyṭān üzredür. Ve ögürdügi vaḳtin balġamı tükürmeye eliyle bıraġa ya usūlcaḳ aġzından bıraġa. Ḳıble cānibine tükürmek ḫˇod şerʿe muḫālifdür. **Ḥikāyet:** Bāyezīd Bisṭāmīye ayıtdılar: Falān yirde bir ʿzīz vardur. Bāyezīd anı görmege vardı. Yaḳın varıcaḳ ol pīr ḳıbleden yaña tükürdi. Derḥāl Bāyezīd girü döndi ve ayıtdı: Eger ṭarīḳate ḥurmet ideydi şerīʿat ḫilāfınca ne tükürüpdü. Ve daḫı gerekdür kim Ḥaḳ teʿālāya tevvekküli kemālde ola tā ki rızḳ endīşesine düşüp sülūkından ḳalmaya. Nitekim Ḥaḳ teʿālā buyurur: [828] و من يتوكّل على الله فهو حسبه yaʿnī bir kimesne Allah teʿālāya tevekkül itse Ḥaḳ teʿālā anuñ rızḳını vāsiʿ ider. ve Ḥażret-i Resūluʾllāh eydür: [829] لو انّكم تتوكّلون على الله حق توكّله لرزقكم الله كما يرزق الطّير و لذا لت بدعائكم الجبالYaʿnī eger siz Ḥaḳ teʿālāya Ḥaḳ tevekkülle tevekkül ideñüz Ḥaḳ teʿālā sizi rızḳlanduraydı şol ḳuşı rızḳlandurduġı gibi. Ve daḫı sizüñ duʿāñuz ile ṭaġlar yirinden zāʾil olaydı. **Ḥikāyet:** İbrāhim Edhem[eydür]: Bir kez tevekkül idüp oturdum. On gün hīç nesne bulmadum. Iraḳ yirde bir dūstum vardı ḳaṣd itmege anda varam tā ki beni ḫˇoş ṭuta. Varıyorurken gine ayıtdum:

[824] Tefekkerū fī ilaʾllāhi velā tefekkerū fī zātiʾllāh.
[825] Ali İmran 3/191; …ve yetefekkerne fī ḫalḳiʾs-semāvāti veʾl-arḍu…
[826] Tefekker sāʿeten ḫayrun min elfi senetin.
[827] İsra 17/36; …inneʾs-semʿa veʾl-baṣara veʾl-fuāde kullu ūlāike kāne ʿanhu mesʾūlā.
[828] Talak 65/3;…ve men yetevekkel ʿalaʾllāhi fe huve ḥasbuh…
[829] Lev ennekum tetevekkelūne ʿalaʾllāhi ḥaḳḳa tevekkuli le rezeḳekumuʾllāhu kemā yerzuḳuʾṭ-ṭayra ve leẕālet bi duʿāʾikumuʾl-cibālu.

Eger ol dūst ḳatına varursam tevekkülüm bāṭıl ola didüm. Aḫşam oldı bir mescide girdüm ve bunı didüm kim: انّى توكّلت على الحىّ الّذى لا يموت[830] hātıfdan bir āvāz geldi. İşitdüm ki tevekkül ehli ḳaçan ola ol kişi kim bir mecāzī dūst loḳmasıçün bir uzaḳ yola iḫtiyār ide. Andan ide: *İnni tevekkeltu ʿalāʾl-ḥayy*. Bir yalan söze ad komışsın. Bir zāhid bir tevekkül ehline ṣordı kim yediyiñ kandandur? Ayıtdı: Ben bilmezüm anı virenden ṣormak gerek. **Ḥikāyet-i diger:** İbrāhim Edhem eydür: Bir kez beriyye içinde tevekkül idüp giderdüm. Orucum açmaġa nesne bulmadum. İblīs ʿaleyhimā yestaḥizu ḳatuma geldi. Ayıtdı: Yā İbrāhim pādişāhlıḳ ve şunca niʿmeti terk itdüñ. Üşde üç gice varursın ve bunca zaḥmet çekersin. Māl ve niʿmetle yir ve yidürigitseñ ḫˇoş degül miydi? Bu sözi işidicek ayıtdum: İlāhī düşmānuñı dūstuña ḥavāle itme ki bu melʿūñ beni yaḳar. Feryāduma iriş. Pes bir āvāz işitdüm ki sen çabuḳ içündekini çıḳar biz daḫı ġayb ʿālemindekini[83a] çıḳaralum. Elümi cībüme ṣoḳdum. Gördüm dört aḳçe var unutmaġla cībümde ḳalmış çıḳarup yabāna bıraḳdum. Derḥāl İblīs-i laʿīn benden ürkdi. Baña ġayb ʿāleminde ḳuvvet ḥāṣıl old. **Ḥikāyet:** Şāh-ı Şucāʿ-ı Kirmānīnüñ bir ḳızı vardı. Kirmān pādişāhı diledi. Şāh ayıtdı: Baña üç gün mühlet virüñ didi. Pes ol üç gün içinde mescidleri gezdi. Bir dervīş istedi kim ḳızını aña vire. Üçünci gün gördi bir mescidde bir gökçek yigit ḥużūrla namāz ḳılur. Şāh ṣabr itdi namāzdan fāriġ olıcaḳ vardı. Ayıtdı: Yigit bir ḫātūn diler misiñ kim mestūr ve ḳāniʿ ve Ḳurʾān ehli ola? Dervīş ayıtdı: Kim vire ki hīç nesnem yoḳdur. Şāh ayıtdı: Ben ki Şāh ḳızumı saña virürüm. Pes ṣordı kim neñ var? Dervīş ayıtdı: Üç aḳçem var. Birine etmek al birine buḫūr al. Ol yigit eyle itdi. Hemān gice oldı kābin idüp ḳızını aña ışmarladı. Şāh ḳızı çünkim dervīşüñ odasına vardı bir ḳuru etmek ve bir bardaḳ üstinde gördi. Ṣordı kim: Bu ne etmekdür? Dervīş ayıtdı: Ben kendü ḥālümi bilürüm şāh ḳızı baña boyun virmeyiser dir. Ḳız ayıtdı: Şāh ḳızınuñ sözi elin ṭarlıġından degül īmānuñ żaʿīfluġındandur ki dün giceden etmegi bu güne ḳoduñ. Ben atamı ʿaceblerüm kim yigirmi yıl beni besledi. Eydürdi kim: Seni bir ehl-i taḳvāya virem. Şimdi bir kimesneye virdi kim rızḳ içün Tañrıya iʿtimādı yoḳdur dünden bu güne etmek ṣaḳlar. Dervīş ayıtdı: Bu günāh ʿöẕri ola mı? Ḳız ayıtdı: ʿÖẕr oldur ki bu evde ya ben olam ya bu etmek ola didi. Pes ṭālib-i Ḥaḳ olanlar gerekdür ki Ḥaḳ teʿālāya tevekküli iʿtimādı muḥkem ola. Rızḳçün ġam çeküp ġayra iḫtiyāc göstermeye. Ve daḫı gerekdür kim her vaḳtini bir ʿibādete taʿyīn ide hīçbir vaḳt ḫālī ḳomaya. Ve daḫı gerekdür ki evrāda mülāzemet ide hīçbir vaḳtda virdinden ayru olmaya. Eger vird oḳunurken ḥadeṣ yetişse virdi terk itmeye

[830] İnnī tevekkeltu ālaʾl-ḥayyiʾl-leẕī lā yemūtu.

tamām olınca otura andan çıḳup āb-dest ala. Vird oḳunurken cehd ide uyumaya eger uyḳu ġalebe ide ol ṭoz getüre gözine süre. Ve yanında bir dervīş uyuġlasa iḫfā ile çeküp uyumaġa ḳomaya. Ammā şöyle çeke ki şeyḫ ve ġayrı ṭuymaya. Vird oḳunurken kimesneye söylemeye sāmiʿ ola ve namāzdan ṣoñra tesbīḥ oḳunurken daḫı söylemeye. Ve vird oḳunurken bir nesneye ve kendü dizine söykenmeye ve başını egüp meşġūl olmaya. Meger vāridāt ġalebe ide gözlerini yuma dizi üzerine kim edeble otura dört yaña baḳmaya ke-enne namāz ḳılurdı şöyle otura ve elin yaḳasına ṣoḳup ḳaşınmaya. [83b] Eger ziyāde bī-ḥużūr ola elin yeñinden içerü çeküp nāziklikle defʿ ide ziyāde itmeye. Vird oḳunurken ṣu içmek ve nesne yimek ve ayaḳ gusletmek itmeye. Her bār ki namāz ḳıla ve otura ḳuşaġla ḳılmaya ve oturmaya illā meger ʿöẕri ola ya seferde ola ol vaḳtin ḳuşaġın çözmeden namāz ḳılsa ya otursa ḳırmaz. Ve daḫı ḫalvetde ve ġayrı yirde ḳıble ṭarafına ve şeyḫ ṭarafına ayaḳ uzatmaya. Virde olan ādāb şeyḫ ḥużūrında daḫı lāzımdur. Ḥaḳ ḥużūrında dāyim mülāḥaẓa ide hīçbir zamānda ayaḳ uzatmak cāyiz degüldür. **Ḫikāyet**: Dāvud-i Ṭāī raḥmetuʾllāh ʿaleyh eydür: Yigirmi yıl tamām Ebū Ḥanīfe ṭapusında şākirdlik eyledüm. Ḫalvetde ve ġalebede ol yigirmi yıl içinde bir kez başın açup oturmadı ve ayaġın gusletmedi. Ben ayıtdum: İy dīn ulusı eger yalñuzken ayaguñ gusl idüp bir sāʿat diñlensen ne ola. Ayıtdı: *Ḥifẓuʾl-edebi fī ḥaḳḳiʾr-Rabbī evlā.* Yaʿnī edeb saḳlamaḳ Ḥaḳ teʿālā ḳatında evlādur. Pes her yirde Ḥaḳḳı ḥāżır görenüñ ḥāli budur. Ve daḫı bir nesne teftīş itse falān nesne böyle oldı hā dimeye ve yoḳ dimeye. Oldı veya olmadı böyledür ya böyle degüldür dimekle cevāb vire. Ve daḫı her kelām ki anda fetḥ ola ya biriñünle mülāḥaẓa olınur ola anı söylemeye. Ve nice nesneler vardur ki anları Türkī dilince telaffuẓ itmegi nehy itmişlerdür. Meselā ṭaʿāmuñ tezeki ve kelbüñ ve merkebüñ ve ḫınzīrüñ ve bevlüñ ve ġāyıṭuñ … ve cūzuñ ve endāmlaruñ ve yel çıḳmanuñ ve ayaḳḳabınuñ ve daḫı buñlarun lafẓında ḳubḥ olan nesneleri söylemeye zīrā fuḳarānuñ dili ʿavāmuñ dilinden mütefāvit olmaḳ lāzımdur. Eger mürīdden teḳāżā-yı nefs ile ḳaṣden ve sehven bu ẕikr olınan adlardan biri gerek olsa defʿi istiġfār ide ve ḥaḳāʾiḳle gelüp başını eşiġe bıraġup biñ dürlü ʿöẕr ile ṭura. Ve cemāʿat daḫı şeyḫüñ ġayrı aña muvāfaḳat idüp cemʿ eyleyeler. Pes ol ṭarīḳ vāḳiʿ olan kimesne ḳudreti yetdükçe şeyḫüñ öñinde ya cemāʿat arasında ʿazamet çeke. Evvel şükr ide ki ol bāṭıl işinden rücūʿ itdi ve şeyḫ ḥuzūrında ḳuṣūrı ʿafv oldı. Ammā cemāʿatle eyle gerekdür ki ziyāde teklīf ve ilzām itmeyeler. Ol nesne kim ortaya getürdi ḳabūl itdiler meger şeyḫ teʾdīb maṣlaḥatı içün aña ḥükm ide ve ziyāde göstere tā ki mütenebbih ola. Muḫālif işe ıraḳ ve yaḳın olmaya. Ve

hīç nesne ki olmaya gelüp sehv içün ʿöz̲r dileye ve ide bana bir maṣlaḥat emr idüñ ḫidmeti edā ideyin tā ki Ḥaḳ teʿālā ʿöz̲rümi ḳabūl ide diye. Ammā pīrler şöyle vaż‘ itmişlerdür z̲ikre bir akçe ve müstemiʿe iki aḳçe vire. Bundan ziyādesi ḳāṣır ḳatındadur teklīf yoḳdur.[84a] Rivāyetdür bir gün Ḥażret-i Resūluʾllāh Ebū Bekrle giderlerdi. Gördiler Bilāl-ı Ḥabeşī Übey bin Ḫalef ve Ümeyye bin Ḫalef Bilālün ḫācesidür. Muḥammedüñ dīnine girdüñ diyü Bilālı çarḫ itmişler ʿaz̲āb ideler. Ḥażret-i Resūluʾllāh ayıtdı: Yā Ebā Bekr var Bilālı bunlardan ṣatun al nışfını senüñçün ve nışfını benüm içün. Ebū Bekr böyle varup ṣatun aldı. Aḳçesini cemīʿ kendüyi virdi. gelüp böyle diyicek Ḥażret-i Resūluʾllāh ayıtdı: Yā Ebā Bekr ben saña didüm ki nışfını benümçün alasın niçün cemīʿ kendüñ içün alduñ? Ebū Bekr ayıtdı: Yā Resūluʾllāh ḫaṭā itmişüm. Bu ḫidmet içün cemīʿ mālum yaġma olsın ve Bilāl āz̲ād olsın diyü ol sulṭān-ı ṣıddīḳın bir muḫālefet içün cemīʿ mālını tālan itdi ve Bilālı āz̲ād itdi. Ḥaḳ teʿālā anuñ taṣdīḳini ve Bilālı āz̲ād itdüġini ḳabūl idüp ḥaḳḳına āyet indürdi: [831] فامّا من اعطی و التّقی و صدّق با لحسنی فسنیسّره للیسری Yaʿnī ol kimesne kim mālını iʿṭā itdi ve Ḥaḳ teʿālādan Ḥaḳ taḳvāyla itiḳādı daḫı ḥüsnāyı taṣdīḳ itdi kim tevḥīd-i efʿāldur tīz ola kim biz aña cenneti müyesser idevüz. Yāḫod ḥüsnāyı taṣdīḳ itdi kim tevḥīd-i efʿāldur tīz ola ki aña efʿalumuz cenneti müyesser idevüz. Yāḫod ḥüsnāyı taṣdīḳ itdi ṣıfatdur tīz ola ki biz aña ṣıfatumuz cennetini müyesser idevüz. Yāḫod ḥüsnāyı taṣdīḳ itdi kim tevḥīd-i z̲ātdur aña z̲ātumuz cennetini müyesser idevüz. Pes ṭālib-i Ḥaḳ olanlara gerekdür kim bu z̲ikr olınan edebi cehd idüp riʿāyet-i rāyda şöyle kim ġāyet ednāsınuñ terkini ḳabūl itmeye eger dünyevī niçe ziyānı daḫı olursa. Eger böyle ola tīzcek maṭlab-ı aʿlāya ire. Cennet z̲ātdur egerçi faḳr ortasında ādāba nihāyet yoḳdur. Biz muḫtaṣar idüp bu miḳdār z̲ikr itdük tā ki ḫabṭ āsān ola. **El-faṣluʾl-erbaʿa ʿaşre fī ādābiʾl-ḫalve**: Ḳāleʾllāhu teʿālā: [832] و واعدنا موسی ثلاثین لیلة و أتممناها بعشرٍ فتمّ میقات ربّه اربعین لیلة Yaʿnī Ḥaḳ teʿālā eydür: Mūsā ile otuz gice vaʿde eyledük. Ol otuz giceye on gice ile tamām eyledük ḳırḳ tamām oldı. Ve Ḥażret-i Resūluʾllāh buyurur kim: [833] من اخلص الله تعالی اربعین صباحا ظهرت ینابیع الحکمت من قلبه علی لسانه Yaʿnī bir kimesne Allāh rızāsıçün ḳırḳ ṣabaḥ iḫlāṣ ile ʿamel itse ḥikmet pıñarları ḳalbinden ẓāhir olup diline gelür. İy ṭālib-i ʿāşıḳlar bilüñ kim sülūk idüp yaḳīn maḳāmına irişmek ki rükn-i aʿẓamı ḫalvet ü ʿuz̲let itmekdür. Cemīʿ enbiyā ve evliyā ibtidā ḥālinde ḫalvet itmeyince maḳṣūda irişmedi. Ol vaḳtin ki Mūsā

[831] Leyl 5/6-8;Fe emmā men aʿṭā veʾt-taḳa ve saddaḳa biʾl-ḥusnā fe senuyesseruhu liʾl-yusrā.

[832] Araf 7/142; Ve vāʿednā Mūsā selāsīne leyleten ve etmemnā hā bi ʿaşrin fe temme mīḳātu Rabbihi erbaʿīne leyleten …

[833] Men eḫleṣaʾllāhe teʿālā erbaʿīne ṣabāḥen ẓaharet yenābiʿuʾl-ḥikmeti min ḳalbihi ʿalā lisānihi.

peyġambere[84b] ḳavmi ayıtdılar: Biz Ḥaḳ teʿālāyı görmeyince āşkāre īmān getürmezüz. Nitekim Ḥaḳ teʿālā anlaruñ dilinden ḥikāyet ider: [834] واذا قلتم يا موسى لن نّؤمن لك حتّى نرى الله جهرةً Mūsā ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m ḳavminden yetmiş kişi iḫtiyār idüp Ṭūra gitdi. Ḥaḳ teʿālā Mūsā ile ḳırḳ gün gice ve gündüz ḫalvet itmek vaʿde eyledi tā ol vaʿdeyi tamām itmeyince Ḥaḳ kelāmını bī-vāsıṭa istimāʿ idüp ve *kellemehu Rabbehu* şerefiyle müşerref olmadı. Ve daḫı ʿĀişe raḍıyaʾllāhu ʿanh rivāyet ider Resūluʾllahdan ve anuñ ibtidā ḥālinde ki *ḳāne ḥabbebe ileyhiʾl-ḫalāʾu.* Yaʿnī Resūluʾllāha ibtidā ḥālinde ḫālī maḳāmda olmaḳ sevgilü olurdı. Pes Ḥażret-i Resūluʾllāh evvel ḥālinde Ḥirā ṭaġında ḫalvete ve ṭāʿata meşġūl olurdı. Vaḥy gelmezden öñdin bir hafta iki hafta bir rivāyetde bir ay daḫı gelmişdür. Ve hem Resūluʾllāh ḥikmet pınālarınuñ ḳalbinden lisāna cereyān itmegini ḳırk ṣabaḥ iḫlāṣ itmekde ḳodı. Pes erbaʿīnde ḫāṣṣa var ki ġayrı ʿadetde ol ḫāṣṣa yaḳdur. Nitekim Ḥaḳ teʿālā Ādemüñ balçıġa perveriş virmegi ḳırḳ ṣabaḥda ḳodı kim buyurdı:[835] خمّرت طينه آدم بيدىّ اربعين صباحا Yaʿnī Ādemüñ balçıġın iki ellerümle ḳırḳ ṣabaḥ taḫmīr itdüm. Yedinden murād esmā-yı müteḳābilāndur ẓāhir ü bāṭın gibi ve baṣṭ u ḳabż gibi celīl ve cemīl gibi. Yaʿnī bu esmā ile Ādemi taḫmīr itmek gibi Ḥaḳ teʿālā ḳırḳ günde ḳodı. Ve vücūd-ı Ādemi bir ṭılsım ḳılup ol ṭılsım ile ḳırḳ bend urdı. Lā-cerem ol bendlerüñ her biri bir miftāḥ ile açılur ki ḳırḳ ṣabaḥ ʿubūdiyyeti iḫlāṣ ile itmekdür. Her ṣabaḥ bir bende miftāḥ oldı. Ammā Ḫalvetī pīrleri şöyle buyurmışlar kim bir yılda dört ulu mevsim vardur kim mübārek vaḳtlardur. Ol dört mevsimde onar gün ḫalvet ideler bir erbaʿīn tamām oldı. Ve ḫalvet arasında mücāhedesini ve riyāżetini terk itmeyüp ḫalvet miṣāl ṣuġl ide. Ol mevsimüñ birisi Ramażānuñ ʿaşere-i āḫiredür kim leyle-i Ḳadr andadur. Nitekim Ḥażret-i Resūluʾllāha Ḳadrı suʾāl itdiler ayıtdı: [836] التمسوها فى عشر الاواخر من رمضان Yaʿnī Ramażānuñ ʿaşere-i evāḫirinde ṭaleb idüñ. İkincisi ẕiʾl-ḥiccenüñ ʿaşere-i evvelidür ki cemīʿ ḥaccāc maḥrem olup *lebbeyḳ* çaġırduġı vaḳtdur. Üçünci yevm-i ʿāşūredür ki ḥurmeti ve feżāili meşhurdur. Dördünci rabīʿuʾl-evvelüñ ʿaşere-i evvelidür ki Ḥażret-i Resūluñ mevlūdi ayıdur ki mübārekligi pesdür. Egerçi ġayrı vaḳtlerde mübārek vaḳtler çoḳdur ve ḫalvet menʿi daḫı yoḳdur. Bu vaḳtler ḫalvete müreccaḥdur ki her birinde on gün ḫalvet ola. Ammā pīrler ḳudreti yetmez ṭāliblere cāyiz görmişler ki yedi gün ve üç gün ve beş gün ola ḳudretine göre buyurula[85a] ki bu ṭarīḳde uyumak olmaz. Gerekdür

[834] Bakara 2/55; Ve iẕ ḳultum yā Mūsā len nuʾmine leke ḥattā nereʾllāhe cehreten fe eḫaẕetkumuʾs-sāʿiḳatu ve entum tenẓurūn.

[835] Ḫammeret tīnehu Âdem'e bi yedeyye erbaʿīne Ṣabāḥen.

[836] İltemisūhā fī ʿaşeriʾl-evāḫiri min ramaḍāne.

ki ne mürīd uyuya ve ne şeyḫ uyuya. Pes imdi ṭālib olanlar cehd idüp mevsimleri terk itmeye tamām edeb ile ḫalvet ide. Ammā edebinde degin ʿaẓm evvel budur kim evde otura. Yöni ḳıbleye ḳarşu ola. Ẕākir ise ẕikr ādābı üzerine ide kim faşlında idügi müsemmā ise girü ḳıbleye ḳarşu teveccüh idüp otura. Eger evvelinde ġusl itse ḫˇoşdur zīrā ḫalveti ḳabre teşbīh itmişlerdür *keenne* ölüdür ḳabre ġusl ile gire. Ve ḫalvetden çıḳmaya meger āb-destçün ve cemāʿatle namāz ḳılmaḳ içün çıḳa. Anda daḫı gözine niḳāb ide tā ki ḫāricden nesne görmeye ki ḳalbüñ taṣaffī vaḳtidür her ne görse reng olup sülūka bend olur. Ve şöyle gerekdür kim ḫalveti dar ola. Ol ḳadar ki namāz ḳılınur ola tā ki cemʿiyyet ola ve ḳaranulıḳ ola şöyle kim geceyle gündüz farḳ olunmaya. Ve daḫı ḫāricden āvāz işitmeye tā ki hevāsı ẓāhir taṣarrūfında ḳala ve rūḥ biʾl-külliye teveccühini bāṭın ʿāleminde idebile. Ve hīç kimesneyle söyleşmeye meger şeyḫ ile ki vāḳıʿasını ʿarż ide daḫı ḫidmetde olana ḥāceti olsa ʿarż ide andan ziyāde söylemeye. *Men ṣamete necā* söyledügi vaḳtin daḫı ġāyet añul söyleye. Bir rükn daḫı budur ki dāyim āb-dest ile ola ki ab-dest müʾminuñ şilāḥıdur daḫı Şeyṭānuñ yolına ki vurur.[837] ال وضوء سلاح المؤمن Yaʿnī āb-dest müʾminüñ silāḥıdur daḫı Şeyṭānuñ yolına ki müʾmin üzerine gelse gerekdi āb-dest bağlar. Pes müʾmin muẓaffer olur zīrā āb-destüñ nūrıdur her ʿużūva ki āb-dest ṣuyı yetişe ol ʿużūv münevver olur başı ve yüzi ve ḳulaḳlarıdur. Evsaṭı münevver olur ki iki ḳollarıdur ve esfeli münevver olur ki iki ayaḳlarıdur. Pes nūr iḥāṭā itmiş olur. Şeyṭān gelmege yol bulmaz. Ammā sālike ḫalvetde bir ḥużūr el vire ki bir ʿālem feṭḥ ola. Ḥīn-i ḥużūrda nā-gāh ḥadeṯ yetişe ḥużūrını terk itmeye. Tamām olınca defʿ olduġı gibi ṭurup āb-dest ala zīrā murād bir ḥużūra yetişmekdür. Çünki ḥużūr oldı zāil ḳılmaya. *Ṭalebuʾl-ḥāl baʿde'z-zevāli muḥālun.* Yaʿnī ḥāli ṭaleb itmek zāʾil olduḳdan ṣoñra muḥāldur. Bir rükn daḫı ẕikruʾllāhdur ki dāyim meşġūl ola. Şöyle kim hīç yatmaya illā işrāḳı ḳılduḳdan ṣonra ḍuḥā vaḳtine degin yata. Ve ġayri vaḳt bir sāʿat ẕikrden ḫālī olmaya. Eger uyḳuya żaʿīf ġalebe itse arḳasını divāra söykünüp bir pāre arām ide ziyāde itmeye. Ammā müsemmāya hīç yatmaḳ yoḳdur ki dāyim şuġlda olmaḳ gerek. Ḥaḳ teʿālānuñ kelāmı daḫı devām-ı ẕikre daḫı işāretdür ki buyurur ki: [838] الّذين يذكرون الله قياما و قعودا و على جنوبهم Yaʿnī şunlar ki Allāhı ẕikr iderler uru dururken ve yanları[85b] üzerine yaṭurken. Pes bu cümlede ẕikr itmegi Ḥaḳ teʿālā yād ider ki bunı müste[l]ẕimdür ki hīçbir zamānda ẕikrden ḫālī olmaya. Bir rükn daḫı gerekdür ki dāyim ḫavāṭırı ḳalbinden nefy itmege dürüşe. Eger

[837] El-vuḍūʾu silāḥiʾl-muʾmini.
[838] Ali İmran 3/191Elleẕīne yeẕkurūneʾllāhe ḳıyāmen ve ḳuʿūden ve ʿalā cunūbihim.

ḫayrdur ve şerdür cümlesini *lā ilāhe* kelimesiyle nefy ide ve *illāʾllāh* kelimesiyle Ḥaḳ vücūdını iṯbāt ide ve maʿnāsını mülāḥaẓa ide. Nitekim ẕikr fażlında beyān olındı ḥaḳīḳatde her ḫāṭıra ki ḳalbde müntaḳış olur ḫayr veya şer ki ol Ḥaḳ müşāhedesinüñ ġayrı ola ol ḫāṭıra göñül ṣafāsını menʿ ider ġayb ʿāleminüñ nüḳūşını ḳabūl itmekden. Zīrā göñül ʿālem-i şehādet naḳışlarından ḫālī olmayınca ʿālem-i ġayb müşāhedesine ve ʿulūm-ı ledün mülāḥaẓasına maḥal olamaz ve mükāşefāt-ı rūḥānī ve tecelliyāt-ı rabbānīnüñ müşāhedesine ḳābil olamaz. Bir rükn daḫı ṣavmdur. Gerekdür kim dāyim ḫalvetde ṣāʾim ola. Bu savmuñ ḫāṣiyeti ʿaẓīmdur beşeriyyet teʿalluḳātını ḳaṭʿ idüp ṣıfat-ı ḥayvānīyi ḳahr itmekde ve ḳuvā-yı ṭabīʿiyyeyi fānī ḳılmaḳda. Nitekim Ḥaḳ teʿālā buyurur: [839] الصّوم لی و انا اجزی به Yaʿnī ṣavm benümçündür. Anuñ cezāsı benüm cemālum tecellīsidür. Bir rükn daḫı budur ki sāliḳ ḳalbini şeyḫ ḳalbine tamām muḳābele ṭutup dāyim meded isteye ki fütūḥ-ı ġaybiyye ve irādet-i ilāhiyye Ḥaḳ teʿālādan ol şeyḫüñ ḳalbine gelür. Andan mürīd ḳalbine ki muḳābil olmış ola şeyḫüñ ḳalbi derecesinden sirāyet ider ki *mineʾl-ḳalbi ilāʾl-ḳalbi merūzenetun* zīrā mürīdüñ ibtidāsında ḥicābı çoḳdur ve teveccühı dāyim ʿālem-i şehādete olmışdur. Ġāyb ʿālemiyle āşinālıḳ kesb itmemişdür. Pes Ḥażret-i ʿİzzete geregi gibi teveccüh idemez. Şeyḫ ḫˇod ol ḥicāblardan giçüp ʿālem-i lāhūta āşinālıḳ taḥṣil itmişdür. Çünkim mürīd irādet-i ṣādıḳa ile kendüyi şeyḫüñ velāyeti taṣarrūfına teslīm eyledi ve dāyim teveccühi şeyḫ ḳalbine idebildi lābüd şeyḫ ḳalbinden mürīd ḳalbine daḫı teveccüh miḳdārı ve istiʿdādına göre ġaybden meded yetişür. Tā kim mürīdüñ ḳalbi evvel be-vāsıṭa feyż-i rabbānī aḫẕ ide. ʿĀlem-i ġayble üns ṭutar ve tamām perveriş bulur. Ol mertebeye irişür ki feyż-i rabbānīsi bilā-vāsıṭa aḫẕ itmege lāyıḳ. Pes gerekdür kim mutaṣarrıf şeyḫün himmetini bu yolda ḫuṣūṣa ḫalvetde mürīd kendüye delīl eyleye. Eger āfet-i şeyṭānī yāḫod ẓāhir ola ki heybetinden üşene derḥāl kendüyi şeyḫ velāyetine penāh ide ve şeyḫüñ velāyetinden himmet istimdād ide tā ki anuñ velāyeti berekātında her āfet şeyṭānī ya nefsānīdür defʿ ola. Bir rükn daḫı gerek kim ḫalvete girmekden murādı mücerred rıżā-yı Ḥaḳ ola. Bir mertebe bulam diyü ḥarīṣ olmaya kim eger ḥırṣ inḳıbāżı vāḳiʿ olur ve bir daḫı ḫalvetde ḥırṣla gerçek eger fetḥ ola ḫˇoş[86a] ve illā ḳalbine gider ḥāṣıl olup himmetine naḳṣ gelür. Aṣl ḫˇod rıżā-yı Ḥaḳdur dilerse vuṣlat virür dilerse fürḳat. Pes imdi ṭālib olanlar ḫalvetde ya ṭaşrada dāyim Ḥaḳ rıżāsı gözetmek gerek. Şöyle ki biñ kez ḳahr ile tecellī ḳılayın luṭf bilmek gerek aḫiriñ ol ḳaḥruñ bir luṭfı vardur. Eger bir kez luṭf ile tecellī ide cemīʿ eksükleri tamām ider **Ḥikāyet:** Fuḍayl bin İyāż otuz yıl

[839] Eʾṣ-ṣavmu lī ve ene eczī bihi.

olmışdı ki kimesne güldügin görmemişdi. Ol gün ki oġlı öldi biraz gülümsedi. Ayıtdılar: Ḫāce ne gülmek vaḳtidür? Ayıtdı: Bilürüm ki oġlum ölümine Ḥaḳ rāżı idi anuñ rıżāsına muvāfaḳat idüp güldüm didi. Pes ehl-i ḫalvete lāzımdur ki ġaybden aña ne irişürse ḳabż [u] basṭdan renc ü rāḥatdan ṣıḥḥat u marażdan aña rāżı olup kendüyi Ḥaḳḳa teslīm ide ve yüz biñ dürlü belā kendüye yüz gösterse anı niʿmet bilüp şükr ide kim kendü aña rāżı oldı. **Ḥikāyet:** Cüneyd-i Baġdādī bir gün zārī zārī aġladı. Sordılar ki yā üstād bu aġlamaḳ saña nedür? Ayıtdı: Niçe aġlamayam eger anuñ belāsı bir ejderhā ola ol kimesne ben olam ki kendüzümi aġzına bir loḳma eyleyem bu ḳamusıyla tamām ʿömrümi anuñ belāsın istemekde geçürem henüz baña eydür senüñ ol ḳadar ḳulluġun yoḳdur kim bizüm belāmuza erzānī olasın. Pes Cüneyd böyle diyicek bu zamān ṭāliblerine ne dirler. Bir rükn daḫı budur kim ṭaʿāmı az yiye. Ol ḳadar itmeye ki żaʿīf olmaya ʿamelden ḳalmaya. Baʿżı mizācı ola ki ḫalvet tamām olınca hīç yimese daḫı incinmeye. Her kişi mizācına göre perhīz ide. Ammā mürīd gerek kim şeyḫ didügine ḳāniʿ ġayrı nesne yimeye ki ḫalvetde şeyḫ irādetsüz yimek ve ṣu içmek ṭarīḳat mücībince ḥarāmdur. Bunlardan iḫtirāz ide. Ve ḫalvetinde dāyim müteveccih ola ve tanẓīr ola tā her nesne kim ḫāṭırına gelür heybetlü nesnelerden ki görünür yāḫod işidilür ḳorḳmayup göñlüni muḥkem ṭuta. Derḥāl şeyḫüñ velāyetine ṣığına. Ve şeyḫi diline getürüp himmetinden meded ṭaleb ide ki Ḥaḳ teʿālā kendü luṭfıyla anı defʿ ide. Ġayb ʿāleminde fetiḥler virüp ḳurba yetişdüre. Ve ṣallāʾllāhu ʿalā seyyidinā Muḥammed ve ālihi ve ṣaḥbihi ecmaʿīn. **El-faṣluʿl ḫāmise ʿaşere fī ādābıʾl-ekl veʾş-şurb:** Ḳālelʾllāhu teʿālā: [840] كلو من طيّبات ما رزقناكم Yaʿnīyiyünbensizerıżḳlandırduġumuñarılarından ve ḳāleʾllāhu teʿālā: [841] كلو و اشربو و لا تسرفو انّه لا يحبّ المسرفين Yaʿnīyiyünveiçünammāisrāfitmeñki[86b]Ḥaḳteʿālāisrāfidenlerisevmez. Ve kāleʾn-nebīṣallaʾllāhu ʿaleyhi ve sellem: [842] طلب الحلال فريضت على كلّ مسلم و مسلم YaʿnīḥelālṭalebitmekcemīʿMüslümānlaruñüzerinedür. İy ṭālib-i ʿāşıḳlar çünkim Ḥaḳ teʿālā yolına sülūk itmek dileyesiz lāzımdur ki ṭaʿāmı ḥelāldan yiyesiz ve ḥarāmdan ictināb idesiz zīrā eger bir ḳaṭre ḥarām yiyesiz cümle cidd [ü] saʿyuñuz ḳurba irişdürmişdüñüz hep bāṭıl ḳılur. **Ḥikāyet:** İbrāhim Edhem eydür: Bir vaḳt Beytüʾl-Muḳaddesde idüm bir gice miḥrāb altında girdüm. Ḫalḳ yatsu namāzın ḳılup ṭaġıldılar mescidde tenhā ḳaldum. Çünki dün yarusı oldı gördüm gökden iki melek indi gelüp miḥrāb berāberinde ṭurdılar. Birisi birine eydür kim bunda ādemī-i ḥay vardur. İşidürüm kim eyle ẓan iderüm kim ādemī vardur.

[840] Taha 20/81;Kulū mineʾṭ-ṭeyyibāti mā razaḳnākum…
[841] Araf 7/31;… kullū veʾşrebū velā tuşrifū inneʿllāhe lā yuḥibbuʾl-musrifīn.
[842] Ṭalebuʾl-ḥelāli farīẓatun ʿalā kulli muslimin ve muslimetun.

Ol biri eydür: Belī İbrāhim Edhemdür. Ve eydür: Ol peymān bu nice renc çekdi ve cehd eyledi tā bir dereceye irişdi. Nā-gāh bir ḫaṭā işledi ol dereceden girü düşdi. Ol biri eydür: Nice günāh işledi? Eydür: Bir vaḳt aña Başrada bir dānek gümüş virdiler varup aña ḫurma aldı ve yidi. Ol sāʿat miʿdesine indi Ḥaḳ teʿālā ol dereceden düşürdi. İbrāhim eydür: Çün bunı işitdüm bir naʿre urdum ve kendü başuma ve yüzüme ṭabancalar urdum ve aġladum ve andan çıḳup aġlayuraḳ gitdüm tā Başraya vardum. Ol ḫurma alduġum kimesneye girü bir dānek gümüş virdüm ḫurma aldum ve bir ḫurma aña virdüm. Ve ayıtdum kim ḥikāyet buncılayın oldı bu ḫurmayı ʿarż al ve zinhār ʿafv eyle ve baña ḥelāl it. Çünki ol yigit bu ḥāli işitdi ve aġladı. Ayıtdı: Ḥelāl itdüm. Pes İbrāhim girü dönüp Beytüʾl-Muḳaddese gelüp miḥrāb altına girdi. Çünkim gice oldı mescid ḫālī ḳaldı hemān iki ferişteh indiler. Birisi birine eydür: Ādemī-i ḥay var. Ol biri ayıtdı: Belī İbrāhim Edhemdür. Ol eydür: Ol İbrāhim Edhemdür ki bir ḫurmayla dereceden düşdi. Eydür: Belī vardı ḥelālluġın diledi. Ḥaḳ teʿālā ol dereceye girü irgürdi. Pes ḥelāl ṭaleb itmek lāzım oldı kim *ṭalebuʾl-ḥelāli farīżetuñ*. İmdi ḥelāl her yirde mevcūddur zīrā şerʿ hīç kimesneye maʿdūm itmegi teklīf itmez. Lākin baʿżı mevżiʿde mestūrdur her nesne kim anuñ ḫuṣūlı şerʿ vechiyle ola ẓāhiri ḥelāldur anuñ bāṭınından tecessüs lāzım degüldür. Ve her nesne kim anuñ ẓāhirinde ḥelāl ve ḥarām örtülü olsa müştebih olur. Sālike anuñ gibiden iḥtirāz lāzımdur. Ḥażret-i Resūluʾllāh eydür: [843] الحلال بيّن و الحرام بيّن و بينهما امور متشابهات Yaʿnī ḥelāl[87a] maʿlūmdur ve ḥarām maʿlūmdur ammā ikisinüñ arasında müştebihler vardur anda ḫıfẓ gerekdür. Ammā meşāyiḫ ḳatında budur ki dervīş ki hīç kimesneden nesne tevaḳḳuʿ itmeye. Ḫāṭırına gelmeyen yirden aña nesne getürürler māʾide menzilesindedür ḥelāldur zīrā Ḥaḳ teʿālā kendünüñ ṣāliḫ ḳullarına ḥarām göndermez. Cemīʿ meşāyiḫ bunı ḳabūl idegelmişdür. Ammā aṣlın teftīş itmemek gerek kim teftiş ile ḳalbe şübhe ḥāṣıl olur. **Ḫikāyet:** Ḥasan-ı Baṣrī zamānında Ḫorasāndan bir yigit ṭurup Şāma geldi ol ümīd ki ḥelāl loḳma bula. Aña ayıtdılar: Eger saña ḥelāl loḳma gerekse Ḫāce Ḥasan-ı Baṣrī ḳatına var. Ol yigit Ḥasan-ı Baṣrī ḳatına gelüp ayıtdı: Anuñçün gelürüm ki senüñ ḳatında ḥelāl loḳma bulam. Ḫāce Ḥasan eydür: Bizüm ḳatumuzda ol bulınmaz ki ben bir dāniş-mend kişiyüm. Ol nesne ki ben yirüm dört yanadan ḫalāyıḳ getürürler. Ben daḫı yirüm. Żarūret ḥālinden yirüm bilmezüm kim baña daḫı mubāḥdur. Ammā ḥelāl loḳma isterüm kim falān yire var kim bir yigit cüft sürer. Ḥelāl loḳma anuñ ḳatında bulursın. Yigit ol nişān virilen yire geldi gördi bir yigit cüft sürer. Ol sürdügi yirin bir cānibine şaman virür ve bir cānibine

[843] El-ḥalālu beyyinun veʾl-ḥarāmu beyyinun ve beynehumā umūrun muteşābihātun.

gelicek ṣu virür. Bu nevʿle cüft sürer. Yigit ilerü varup selām virdi. Ayıtdı: Senüñ katına anuñçün geldüm ki ḥelāl loḳma bulam. Ol yigit çün anı işitdi bir kez āh itdi ve ayıtdı: Eger bundan önce gelmiş olayduñ benüm ḳatumda ḥelāl etmek bulayduñ. Şimdi baña daḫı şübhe olmışdur. Ol sebebden ki bir gün bu öküzler birbiriyle cenk itdi. Birisi birinden ḳaçup ḳonşu yirine vardı. Ol ḳonşunuñ ṭoprağından ayağına bulaşup girü benüm yirüme geldi. Bu eclden baña daḫı şöyle oldı kim ḥelāl mıdur harām mıdur benüm daḫı yimegüm bundandur didi. Pes şimdi rūzgārda bu nevʿ ile teftīş olıcaḳ hīçbir dürlü loḳma bulınmaz. Aṣl meẕheb Ḥasan-ı Baṣrīnuñdur ki hīç kimesneden nesne tevaḳḳuʿ itmeye ve ġāʾibden gelenden ḳūt idine. Geldük imdi ol ṭaʿām yimekde sünnet edebi budur kim ʿibādete ḳuvvet olmaġçün yiye kim vücūdı żaʿīf olmaya. Murād-ı nefsiçün ve ġalebe-i şehvetiçün yimeye. Bunuñ ʿalāmeti budur kim açlıḳ ġalebe itmeyince yimeye ve miʿdesi tamām ṭolmadın kendüyi yimekden çeke. Rivāyetdür ki Ḥaḳ teʿālā Dāvud peyġambere vaḥy eyledi kim *mā bālun illā ḳubāʾun ve mubāzeretuhumuʾş-şehevāti innemā ceʿaletiʾş-şehevātiʾd-duʿafāe ḫulḳiyyun inneʾl-ḳulūbeʾl-muʿalleḳete biʾş-şehevāti ʿuḳūmuhā maḥcūbetun ʿannī yā Dāvūd.* Ḳavī olanlar ki ḳalbi ve mülāḥaẓāsı nedür? Cevāb[87b] daḫı bunlaruñ şehvet meyli ve uyuması ve ṭalebi nedür ki be-dürüstī ben şehveti ḫalḳumuñ żaʿīfleri içün ḳıldum. Ol ḳulūb ki şehevāta meyl itmiş ola ve aña baġlanmış ola anlaruñ ʿaḳlı benden maḥcūbdur. Ebū Muḥammed Rūmī eydür: Yigirmi yıl benüm ḳalbüme ṭaʿām ẕikr itmek ḫuṭūr itmedi ḥattā ḥāżır olmayınca. Ḳaçan ḳatuma ṭaʿām gelse açlık zāil idince bir dem ki nefsüñ ḥaḳḳıdur daḫı ziyāde virmezdüm ki ḥaẓẓ-ı nefsdür kim Ḥażret-i Resūluʾllāh eydür: [844] انّ لنفسك عليك حقًّا Yaʿnī nefsün senüñ üzerine ḥaḳḳı vardur. Ebū Bekr Ḥanefī eydür: Ekl şurb nefs helāk olmayıcaḳ miḳdārı daḫı farż edā itmege ḳudret olıcaḳ miḳdārı mūcib sevābdur ḳaçan ḥelāldan olsa. Ammā ḳaçan ölmaḳ mertebesine varsa ol miḳdār ḥarāmdan daḫı yimek vardur. Ammā ḥelāldan ṭoyınca yimek mubāḥdur ki andan günāh daḫı ecr daḫı yoḳdur. ammā ḥālet-i maḫmaṣa olmayan ḥarāmdan yimek ve ṭoyduḳdan ṣoñra ḥelāldan yimek ḥarāmdur illā meger sevāba ḳuvvet olmaġçün ḥelāldan yir. Meselā saḥūr yimek gibi daḫı Müslim ḳarındaşuñ rıżāsıçün yiye ki ol bunuñ mihmānı ola ya bu anuñ mihmānı ola o ıssı ḫāṭırıçün o ıssı mihmān yisin diyü yiye. Ve daḫı yimezden ṭaʿām evvel elün yuya ammā silmeye ve ṣonra girü yuya ve sile. El yumaḳdan edeb budur kim eger şeyḫ ḥużūrında ola ya bir riʿāyet idicek kimesne ola ṭaʿāmuñ evvelinde anuñ ṣaġ cānibinden yuya. Ṣaġ eliyle ibrüġüñ ḳulpına yapışa ṣol eliyle

[844] İnne linefsike ʿaleyke ḥaḳḳen.

emzikine yapışa ki ṣu miḳdārdan ziyāde dökülmeye ve ṣaġ ayaġınuñ baş barmaġını ṣol baş barmaġın üzerine ḳoya. Selmān-ı Fārisī ki Ḥażret-i Resūlüñ mübārek gözine çirkin görünmesin diyü ṣaġ baş barmaġla elin örterdi. Pes bu nevʿle ṣaġ cānibinden yuya. Riʿāyet itdügünüñ ḳatına gelince ol ṣuyı giderüp şeyḫüñ elini ayru yuya. ammā ṭaʿāmdan ṣoñra bunuñ ʿaksin ide. Cemāʿat ḫādimine böyle duʿā ideler: *Ṭahhereke ʾllāhu mine ʾz-zunūbi ve berāke mine ʾl-ʿuyūbi.* Ḫādim el yurken hīç söz söylemeye. Ḥażret-i Resūluʾllāh eydür: [845]الوضوء قبل الطّعام ينفى الفقر و الوضوء بعد الطعام ينفى اللمم و المراد من الوضوء غسل اليد و الفم Yaʿnī ṭaʿāmden evvel āb-dest faḳrı zāʾil ider ve ṣoñra āb-dest günāh-ı ṣaġāiri zāʾil ider. Āb-destden murād burada el yumaḳdur aġzın yumaḳdur. Ammā ol nesne kim od görmemiş ola andan yumaḳ lāzım degüldür kim Ḥażret-i Resūluʾllāh buyurur: *Feʾl-yaġsil fīmā mustedeʾn-nārī.* Yaʿnī od pişdüġinden [88a] daḫı ādābı budur kim ḥuẓurında olanları yimeke daʿvet ide ve ṭaʿāma ṣunduġı vaḳtin ṣaġ dizin dike ve ṣol ayaġınuñ üzerine otura. Baʿżı rivāyetde iki diziyle oturmaḳ ve daḫı vardur ammā pīrler evvelkiyi ḳabūl itmişler. Ve evvelinde besmele ile ibtidā ide. Eger evvelinde *bismiʾllāh* dimediyse ortasında *bismiʾllāhi fī evvelihi ve āḫirihi* diye. Belki her loḳma götürdügi vaḳtin bismiʾllāh dimek müsteḥabdur tā ki ṭaʿāmun şerri anı Ḥaḳ teʿālānuñ isminden ıraḳ itmeye. Ve daḫı edeb budur ki ululara ṣunmayınca küçüye ṣunmaya. Ve etmegi iki eliyle kese ki bir eliyle kesmek taḫfīfdür ve ḳaḥṭlıḳ getürür. Ve ṭaʿāma üfürmeye üfürmekde nefes ḍarbla içeriden çıḳduġı vaḳtin balġam eserinden bile olur. Balġam mādem aġzındandur pākdur ayrılduḳdan ṣoñra mekrūh olur. Pes ṭaʿāma mekrūh ḳarışmış olur. Ve daḫı gerekdür ki hīçbir ṭaʿāma tesEyyûb itmeye. Ebū Hureyreden rivāyetdür eydür: Ḥażret-i Resūluʾllāh ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m hergiz ṭaʿām yimezdin eger iştihāsı olsa yirdi olmasa terk iderdi. Ve ṣunduġı vaḳtin üç barmaġ ile ṣunardı. Ve medḥ daḫı itmeye ki aṣl medḥ ḫālıḳ içindür. Rivāyetdür Bāyezīd-i Bisṭāmīden bir gün bir elma elinde ayıtdı: Zehī ki laṭīfdur. Sırrına nidā geldi kim Ḥaḳ teʿālā andan ötüri niçe zamān ism-i aʿẓamı aña unutdurdı. Ve daḫı gerekdür ki ṣaġ eliyle yiye ṣol eliyle yimeye meger żarūret ola. Ḥażret-i Resūluʾllāh eydür: [846]لا يأكل بالّشمال فان الشّيطان يأكل با الشّمال Yaʿnī ṣol elleriyle yimeyeler zīrā Şeyṭān ṣol elleriyle yir. Ve loḳmaı gökçek ala ve çoḳ çiyneye ve ol ṣaġ yanıyla çiyneye. **Ḥikāyet:** Bāyezīd-i Bisṭāmī ol vaḳtin ki Caʿfer-i Ṣādıḳ ḥuẓūrına vardı Ṣādıḳ maḥżara ṭaʿām götürdi. Bayezīdüñ saġ yanında dişi aġrımışdı. Loḳmaı evvel ṣol yanıyla çiynedi. Ṣādıḳ ayıtdı: Yā

[845] El-vuḍūʾu ḳableʾṭ-ṭaʿāmi yenfiʾl-faḳra veʾl-vuḍūʾu baʿdeʾṭ-ṭaʿāmi yenfiʾl-lememe veʾl-murādu mineʾl-vuḍūi ġasluʾl-yedi ve femi.

[846] Lā yeʾkul biʾş-şimāli fe inneʾş-şeyṭāne yeʾkulu biʾş-şimāli.

Bāyezīd kimüñ ḫidmetinde oldınuz? Bāyezīd remzi bilüp ayıtdı: Yā Şeyḫ Ṣādıḳ ṣaġ yanumda dişüm aġrırdı. Pes meşāyiḫ ṭaʿām yimekde edebi şöyle riʿāyet iderler. Ve daḫı aġzındaki yuṭmayınca bir daḫı ṣunmaya ve ṭaʿāmuñ üzerine ḥavāle olmaya ki ḥırṣ meşʿarıdur. Ve kendü öñinden ṣuna ġayr öñinden ṣunmaya ammā fedākāra cāyizdür. Ve kenārından yiye Ḥażret-i Resūluʾllāh buyurur: *Kulū mimmā ḥevālihā ve lā teʾkulu mimmā vaṣaṭihā fe inneʾl-berekete fī vaṣaṭihā tenzilu.* Yaʿnī ṭaʿāma işāret idüp ayıtdı: Kenārlarından yiyiñ orta yirinden yimeñ ki bereket orta yirine iner. Ve birbirinüñ yedügin gözetmeye ki Ḥażret-i Resūluʾllāh buyurur: لا تبعن احدكم لقم صاحبه با النّظر [847] Yaʿnī siz biriñüz ṣāḥibinüñ [88b] loḳmasına naẓār itmesin. Ve iki dürlü ṭaʿāmı bir yire cemʿ itmeye sünnete muḫālifdür. Ve yirken iḫvānıyla telaṭṭuf ide ṭura ki ṭaʿām yirken kelāmı terk itmeye Mecūsīler fiʿlidür. Ve ziyāde söylemek daḫı terk-i edebdür. Ve ṭaʿām ortasında ṣu içmeye tamām ide andan içe. Ve elini ki ṭaʿāma bulaşmış ola etmeke silmeye ve etmekle çanaġı ve bıçaġı silüp bıraḳmaya. Ve ṭaʿām tamām idicek barmaġını ve çanaġuñ bulaşığını yalaya. Kaʿb el-Aḫbār eydür Ḥażret-i Resūluʾllāh eydür: Ḳaçan yimek yimekden fāriġ olsa barmaḳlarını ve çanaġı yalardı ve eydürdi: انّ القطعة لتستغف للاعضها [848] Yaʿnī be-dürüstī çanaġ kendü yalayanıçün istiġfār ider. Ḥażret-i Resūluʾllāh eydür: Ṭaʿāmdan ṣoñra barmaḳ yalamaḳ ve çanaḳ yalamaḳ bize emr idildi ve ayıtdı: انّ احدكم لا يدرى فى ايّ طعامه البركة [849] Yaʿnī sizden birüñüz bilmez ki bereket ṭaʿāmuñ ḳanḳısındadur. Cemāʿatle yise elini yimekden çekmeye. Eger ṭoymış olsa daḫı añul añul yiye tā cemīʿ fāriġ olınca. Vaḳt ola ki daḫı yimek iştihālu kimesne ola ve ol daḫı fāriġ ola. Rivāyetdür Ḥażret-i Resūluʾllāh ḳaçan cemāʿatle yimek yise cemīʿisinden ṣonra fāriġ olurdı. Ve ḫādımına loḳma sunmaḳ sünnetdür. Ve ṭaʿām yirken orta yire sümkürmeye ve balġamın bıraḳmaya ve etmek ufacıḳların cemʿ idüp yimek müstaḥabdur. Baʿżı meşāyiḫler eydür gerek ki iḫvānla ekl inbisāṭ ile ola ve ecnebīlere edeb ile ola ve fuḳarāyla isār ile ola ve cehd ide yalñuz ṭaʿām yimeye. Nitekim Ḥażret-i Resūluʾllāh ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m eydür: الاكل مع اخوان شفاء[850] Yaʿnī ḳarındaşlarla yimek şifā[dur] ve daḫı eydür: شرّ النّاس من اكل وحده وضرب عبده و منع وفره [851] Yaʿnī nāsuñ şerlisi oldur ki yalñuz yiye ve ḳulın cāriyesin döge ve yoldaşını menʿ ide. Çünki ṭaʿām tamām ola bu duʿāyı oḳuya: *El-ḥamdu liʾllāhiʾl-leẕī*

[847] Lā tetebiʿanne eḥedukum luḳmete ṣāḥibihi biʾn-naẓari.
[848] İnneʾl-ḳiṭʿate testaġfiru li eʿaḍḍihā.
[849] İnne eḥedekum lā yedrī fī eyyi ṭaʿāmihiʾl-bereketu.
[850] El-eklu maʿaʾl-iḫvāni şifāun.
[851] Şerruʾn-nāsi men ekele vaḥdehu ve ḍarebe ʿabdehu ve meneʿe vefrehu.

bi niʿmetihi tetimmūʾṣ-ṣāliḥātu ve bi raḥmetihi tenziluʾl-berekātu Allāhummecʿalhu ʿavnen ʿalā ṭāʿatike ve lā tecʿelhu ʿavnen ʿalā maʿṣiyyetike ya bunı oḳuya: *Allāhummecʿal ʿavnen el-ḥamdu liʾllāhiʾl-lezī eṭʿameni ve seḳāni ve ceʿeleni mineʾl-muslimīn ve raḥmetuʾllāhi ʿalā ṣāḥibi hāẕāʾṭ-ṭaʿāmi* ya buncılayın edʿiyeden oḳuya. Andan girü duʿā ide. *Fātiḥa* okumak müsteḥabdur. Pes sofra götürdükden ṣonra girü ʿādetce el yuya. Ammā ḳaçan bir kişi daʿvet itse eger ol daʿvetde maʿṣiyet ve bidʿat yoġ ise lāzımdur ki icābet eyleye. Ve illā terk ola der-ḫuṣūṣā bu zamānda hīç bu daʿvet maʿṣiyetden ḫālī degüldür lābüd mesāvī ve ġıybet söylenür. **Ḥiḳāyet:** Bir vaḳt İbrāhim Edhemi daʿvet itdiler meger[89a] bir kişi anda ḥāẓır degüldi. Geç gelürdi ḫalāyıḳ aña muntaẓar olurdı. Bir kişi ayıtdı: Ol gice yorganıdur. İbrāhim ayıtdı: İy cemāʿat bize eti etmekden ṣoñra yirlersiz anı öñürdi yirüz. Yaʿnī ġıybet söylemek murdār et yimekdür didi ve ṭurdı gitdi. İmrān bin Ḥüṣeyn eydür: Ḥażret-i Resūluʾllāh bizi fāsıḳlar ṭaʿāmından nehy iderdi. Pes ṭālib olanlar ol yirden ictināb ideler ki daʿveti ve ziyāfeti şöhretçün ola. Ve anuñ ʿalāmeti budur ki aġniyāyı cemʿ ide ve fuḳarāyı menʿ ide. Ḥażret-i Resūluʾllāh eydür: [852] شرّ الطعام طعام الوليمة يدعى اليها الاغنياء دون الفقراء Yaʿnī ṭaʿāmuñ şerlisi ol ḳonuḳluḳda olandur ki aġniyāyı daʿvet ideler fuḳarāyı itmeyeler. Ve daḫı daʿvetden ṭaʿām götürmek kerīhdür ṣāḥibinüñ izniyle olmasa. Ve müsteḥilline ḫavfdur ki kāfir ola. Ammā fuḳarāya gerekdür ki iẕn ile daḫı götürmeye meger ġayrı kimesne içün ki anda ḥāżır degüldi meṣelā marīḍ ola ya ḫidmetde ola. Belki fuḳarā ve ehl-i taḳvāya lāzımdur ki ehl-i ṭarīḳat olmıyan kimesnenüñ ṭaʿāmuñ yimeye. Ammā ṣu içmekde sünnet ve edeb budur ki urur ṭururken ve yaturken ve söykünüp ṭururken içmeye. Nitekim Ḥażret-i Resūluʾllāh buyurur:[853] من شرب الماء قايماً فكانّما شرب الخمر قاعداً الاّ بعد الوضوء Yaʿnī bir kimesne ḳāʾimle ṣu içse otururken ḫamr içmek gibidür illā meger āb-destden ṣoñra ola. Ve daḫı ṣol eliyle içmeye ve bir eliyle daḫı içmeye ve içdügi vaḳtin dirsekini ḳaldırmaya ki anda daḫı teşebbüh vardur. Ve içdügi vaḳtin *bismiʾllāh* diye ve üç nefesde içe. Evvel nefesde bir kez yuda ikinci nefesde iki kez yuda üçünci nefesde üç kez yuda ammā az az yuda. Ve bir rivāyetde ikincide üç kez üçüncide beş kez yuda. ammā bu ifrāṭdan ṣuyı ifrāṭ ile içmeden ṣaḳına. Semʿüme şöyle irişdi kim Ḥażret-i Resūluʾllāha Cebrāʾil dāyim gelürdi girü gitdügi vaḳtin her gidişde bu vaṣiyyeti iderdi kim: Yā Muḥammed ümmetüme ayıt *fātiḥā* çoḳ okusunlar ve ṣuyı az içsünler. Pes evvel *bismiʾllāh* diyü bir kez yuda ve aġzından gidere

[852] Şerruʾṭ- ṭaʿāmi ṭaʿāmuʾl-velīmeti yudʿā ileyheʾl-eġniyāu dūneʾl-fuḳarāi.
[853] Men şeribeʾl- māʾe ḳāimen fekeennemā şeribeʾl-ḫamri ḳāʿiden illā baʿdeʾl-vuḍūʾi.

ol ḳadar ki teneffüs ide ve doḳunmaya *elḥamdūliʾllāh* diye. İkincide ve üçüncide bu ṭarīḳ ile ide besmele ile ibtidā ide ve ḥamd ile tamām ide. Ve ziyāde susuzluḳ ġalebe itmeyince içmeye ki hem ẓāhirine ẓarardur ve hem bāṭınına. Belkim ḫafīfet cihetden içe. Ol ḳadar içmeye ki uyḳu ġalebe ide ve ol siḳletden ṭāʿata kāhil ola. Bāyezīd-i Bisṭāmīye ayıtdılar: Yā şeyḫ ol iyiliklerden ki Ḥaḳ teʿālā senüñle itmişdür birini bize söyleyüvir. Ayıtdı: Anı ḫˇod bilmezem ammā ol muʿāmelelerden ki kendümle itdüm birini ideyim. Bir gice uyḳudan uyandum nefsüme ayıtdum ki ṭur ṭāʿatuñ vaḳti oldı. Nefs[89b] ṭurı gelmege bir kez *ṣubḥānaʾllāh* diyicek miḳdārı kāhillik itdi. Pes ṭurup ayıtdum: İy bī-edeb işüni aña yetişdürdüñ ki seni Ḥaḳ teʿālā ḫidmetine oḳurum kāhillik idersin. Kendüzüme endīşe itdüm bu aġırlıḳ baña nedür. Ḳalbüme geldi ki meger bir yudum ṣu her gice içesümden artuḳ içmişüm. Pes Ḥaḳ teʿālā ile vaʿde eylerüm kim bir yıl ṣu içmeyem. Hem eyle itdüm tā şöyle oldı kim iş cāne yetişdi ṣusuzluḳ ḥadden geçdi. Bir pāre ṣu aldum ve bir pāre ṭopraḳ ḳatdum tā ki ṣu adı andan gitdi. Ve andan bir pāre yidüm ki anuñla bir pāre boġazum yaşca oldı ve ayıtdum: İy ten şimdi Ḥaḳ teʿālānuñ ḫidmetinde dur yoḫsa saña ne etmek virürüm ve ne ṣu virürüm didüm didi. Ammā ṣu viren kişi gerek ki maşraba ṣunduġı vaḳtin maşrabanuñ aġzına yaḳın yirden ṭutmaya ve dibinden ṭuta. Ve ol ḳadar aşaġı ṭuta kim alan kişi yuḳarudan aşaġı ṣuna ve el baġlayup ḳarşu ṭura. İçdükden ṣoñra ol ḳadar ṣabr ide ṣu boġazından aşaġı geçe andan ide *heniyen lek* zīrā tīz diye cevāb iderken ḫavfdur ki ṣu genziñe ṣıçraya. Andan girü maşrabanuñ dibinden ṭutup dūr itdüre ve daḫı maşraba ortaya ḳoduġı vaḳtin ḳulbini ululardan yaña ḳoya. Ve bir kişi ṣu istese bir daḫı eline iletüp çıḳmaya. Aġırluġından ṣu varlıġını teşḫīṣ ide ve ṣu yoḳdur diyü taʿallül itmeye. Cehd ide her nesneyi edeb üzerine ide. **El-faṣluʾs-sādise ʿaşere fī edebiʾl-libās**: ḳāleʿllāhu teʿālā: [854] و ثيابك فطهّر Ṭonuñı arı ṭut. Yaʿnī ḳısa it ki yirden ḥışṣe almaya. Ḥaḳ teʿālā ayıtdı: [855] خذوا زينتكم عند كلّ مسجدٍ Yaʿnī ziynetüñüzi ṭutuñ her mescid ḳatında. Bu āyetden maʿlūm olan budur ki ziynet hemān ʿavret örtecek miḳdārı libāsa dirler ki yaʿnī namāz ḳılmaḳ cāyiz ola. Ḥażret-i Resūluʾllāh eydür: [856] ان اللّه يحبّ كلّ مبتذل لا يبالى ما لبس Yaʿnī Ḥaḳ teʿālā sever terk idicilerün ne nesne giyerse ḳayırmaya yaʿnī gökçekdür ya çirkindür dimeye. İy ṭālib-i ʿāşıḳlar lāzımdur ki libāsuñuzı sünnete muvaffāḳ idesiz. evvel gerekdür ki libās-ı ḥarīr olmaya ve uzun olmaya ki ṭopuḳdan aşaġı geçmeye. Ḥażret-i Resūluʾllah ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m eydür: Libāsı ṭopuḳdan aşaġı geçen cehennemlikdür. Ve yaḳası

[854] Müddessir 74/4;Ve siyābeke fe ṭaḫḫir.
[855] Araf 7/31;…ḫuẕū zīnetekum ʿinde kulli mescidin…
[856] İnneʾllāhe yuḥibbu kulle mubtezilin lā yubālī mā lebise.

olmaya olursa daḫı üç barmaḳ miḳdārından ziyāde olmaya ki sünnet budur ki ziyādesi bidʿātdür. Ḳışa ola ol ḳadar ki barmaḳları ucına yetişe. Ancaḳ rivāyetdür ʿÖmer bin Ḫaṭṭābdan raḍıyaʾllāhu ʿanh bir ḳaftan dikdürdi giydi. Yeñi barmaġından tecāvuz itdi. Ayıtdı: Bunı kesiñ ki ḳıyāmetde bundan suʾāl olınur. ʿAbdullāh bin Caʿfer eydür: İmām ʿAlī bir gün çārşūya[90a] geldi iki ḳaftan aldı altı aḳçeye. Andan ḳulına ayıtdı: Yā ġulām ḳanḳısını dilersen al. Ol ġulām büyükçesin aldı. Birin daḫı imām giydi. Yeñleri uzun geldi. Bir şındı getürdi fazlasını kesdi. Ol cumʿa güni ki ḫuṭbe oḳudı ol kesilen yiri ḳolı üzerinde bir naẓar itdi. Cemāʿat içinden bir kimesneyi görüp didi ki yā falan ḳaftanuñdan yuyınca al bunı giy diyü çıḳardı añı daḫı aña virdi. Ammā meşāyiḫ eydür: Faḳīr-i ṣādıḳ oldur ki ḳanḳı libāsı giyse gönli ḳabūl ide. Pes edeb budur ki hīçbir libāsı yermeye. Her ne bulursa giye. Şerʿe muḫālif olmaya muvāfıḳ ola bilā-teklīf giye. Ve eyle gerekdür ki kendüyi ṣovuḳdan ve ıssıdan ṣaḳlayıcaḳ miḳdārı libāsdan ġayrı idinmeye. Eger yeñi libās idine giye cāyizdür ḥelāldan olıcaḳ olursa ol şarṭ ile ki ḳalbine andan kibr ü ʿucb gelmeye. Bir gün Ḥażret-i Reslu ʾllāh ayıtdı: [857] لا يدخل الجنّة من كان فى قلبه مثقال حبّة من خردل من كبر Yaʿnī cennete girmez şol kimesne ki anuñ ḳalbinde misḳāle ẕerre [kibr] ola. Aṣḥābdan biri ayıtdı: Yā Resūluʾllāh beni ʿucbe götürür ṭonumuñ yeñiligi ve naʿlumuñ taşması ve ḳamçımuñ bürçeki didi. Ḥażret-i Resūluʾllāh ayıtdı: [858] انّ الله جميل يحبّ الجمال و يحبّ اذا انعم على عبد نعمة ان يرى اثرها عليه و يبغض لبؤس و التباءس و لكنّ الكبرا ان يسفه الحقّ و يبغض الخلق Yaʿnī Ḫaḳ teʿālā gökçekdür gökçekleri sever. Daḫı ol nesneyi sever kim ḳaçan bir ḳula niʿmet virse ol niʿmetüñ eṣeri üzerinde görüne. Ve Ḫaḳ teʿālā baḫīlleri ve münʿim olup kendüyi faḳīr gösterenleri sevmez. Velākin kibr oldur kim Ḫaḳḳa sefāhat ide yaʿnī ol niʿmet içün şükr itmeye ve ḫalāyıḳa teʾerrüf (?) ide. Ve Ḥażret-i Resūluʾllāhdan rivāyetdür kim bir vaḳt bir ḫülle alup giydi ve ayıtdı: [859] اذا اتاك الله مالاً فاليرى عليك اثر Yaʿnī Ḫaḳ teʿālā saña māl virse senüñ üzerine eṣeri görünsün. Ammā bir dervīş ḳaçan yeñi don giymekden ḳalbe bir kibr gelse bir yerini delüp üzerine bir yama ura ki dāyim Allāh yamasını gördükçe ḳalbine inkisār gele ki yamalı giymek sünnetdür. Ḥażret-i Resūluʾllāhuñ ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m bir ḫırḳası vardı kim anı ġayrı libāsından muʿteber ṭutardı kim on iki yirde kendü mübārek eliyle yama urmışdı ol muraḳḳaʿ ḫırḳadur. Āḫir vaḳtinde muraḳḳaʿ giymek yaʿnī yamalu giymek memdūḥ oldı. **Ḥikāyet:** Bir vaḳt İbrāhim Edhem Dicle kenārında ḫırḳasın

[857] Lā yedḫuluʾl-cennete men kāne fī ḳalbihi misḳāle ḥabbetin min ḫardelin min kibrin.
[858] İnneʾllāhe cemīlun yuḥibbuʾl-cemāle ve yuḥibbu iẕā enʿeme ʿalā ʿabdin niʿmeten en yerā eṣerehā ʿaleyhi ve yebġuḍu libeūsin veʾl-lebāisi ve lā kinneʾl-kiberā en yesfeheʾl-ḥaḳḳa ve yebġuḍaʾl-ḫalḳa
[859] İẕā etākeʾllāhu mālen feʾl-yerā ʿaleyke eṣerehu.

yamardı. İgnesi suya düşdi. Bir kimesne gelüp aña ayıtdı: Şunuñ gibi pādişāhlıḳ ḳoduñ kendüñ bu dervīşlikde ne buldun? İbrāhim[90b] anı işitdi ve Dicleye işāret itdi kim ignemi virün. Ol sāʿat biñ ola balıḳ sudan baş çıḳardılar. Her birisi birer altun igne aġızlarında olup bile çıḳdılar. İbrāhim ayıtdı: Ben benüm iġnemi isterüm didi. Gördiler ki bir żaʿīfçe balıḳçıḳ ol igneyi aġzına alup çıḳageldi. İbrāhim ol kişiye ayıtdı: Dervīşlügün bulduġumuñ kemteri budur ḳalanın sen bilmezsin. Pes ḫırḳan[uñ] yaḳası yoḳdur. Yaʿnī gerekdür kim anı giyenler ṭarīḳ-i Ḥaḳda baş virmiş ola. Yaʿnī başı yoḳdur *ṣummun bukmun ʿumyun fehum lā yeʿḳilūn* maʿnāsına maẓhar düşmişdür. Yaʿnī bir kezden maḥf olmışdur ne ḳulaġı vardur ḫiṭāb-ı lem yezeli işide ve ne gözi vardur cemāl-ı lā yezālı göre ve ne dili vardur ki Ḥaḳḳuñ s̲enās̲ın oḳuya ve ne ʿaḳlı vardur ki bir z̲erre Ḥaḳḳuñ maʿrifetin bile. Ve ḫırḳanuñ yeñi göy[ñ]ek yeñi yaʿnī göñegi [ki] anı giyenler cömerd ola. Her ki dünyādan ola īs̲ār ide. Yaʿnī mālını Ḥaḳḳuñ ḳullarına bez̲l ide. Ve vücūdını Ḥaḳ teʿālā yolına bezl ide. Ve yeñi ḳısa olduġı yaʿnī giyen elsüz gerekdür ki hergiz bāṭıla elini ṣunmaya dāyim ḥaḳḳla ola ve eteki ḳısa olduġı yaʿnī giyen ayaḳsuz gerekdür ki bir ḳadem Ḥaḳdan ṭaşra olmaya. Anuñ yırtılması keşfe işāretdür ki yaʿnī esrār-ı rabbanī keşf ola. Anuñ yamanması ol esrārdan sırra işāretdür ki her nā-ehle muṭṭaliʿ olmaya mestūr ola. Pes ṭālib olanlar cehd idüp anuñ maʿnāsıyla yetişürler. Ve tācda maʿnā budur ki Ḥaḳ teʿālā Resūla dört tāc gönderdi. Evvelkisi bir terek Ebū Bekre virdi. İkinci iki terek ʿÖmere virdi. Üçünci üç terek ʿOsmāna virdi. dördüncisi dört terek ʿAlīye virdi. Ammā pīrler şimdiki ḥālde tācda ḥikmetiñi ḳasd itmişler. Budur ki evvel dört ḳısm iderler işāretdür çehār yâre. Andan bir ḳısmına dört dāl keserler işāretdür dört nefsüñ ʿubūdiyyeti dālına ki nefs-i emmāre levvāme mülhime ve muṭmaʾinnedür. Ol dört dāluñ yuḳaru iki dālını kesüp elf iderler kim ol kesilmeyenler emmāreyle levvāmeye işāretdür ola. Yaʿnī ol maḳāmuñ ehlinüñ ʿubūdiyyetine istikāmeti yoḳdur. Belleri bükülmişdür. Ol kesilenler mülhimeyle muṭmaʾinneye işāretdür. Ol ki ol maḳām ehlinüñ ʿubudiyyetine istikāmeti vardur ve bu cümle ki kesilür ḳırḳ olur işāretdür ḳırḳ menzile ki bu yolda vardur. Ve depesindeki noḳta işāretdür noḳṭa-ı vaḥdete ki yaʿnī vaḥdete erenler noḳta itmege lāyıḳ olur. Pes dervīş gerekdür ki ḥikmetine muṭṭaliʿ olup tekmīlçün cān ve başı[91a] fedā ide. Ve ʿimāme ki ḫırḳa[nuñ]dur ḥikmet budur ki ʿarş-ı ʿaẓīm kendüyi gördügiçün Ḥaḳ teʿālā bir yılan ḫalḳ itdi kim ʿarşı tamām iḥāṭā itdi. Ve ḳuyruġın bir cānibinden aşaġı ṣarḳdı tā ki anı görüp kendüye kibr virmeye. Ammā ʿimāme-i ḫırḳada edeb budur ki tamām çıḳarmaya ve yuḳaru ṣoḳıcak egri ṣoḳa ki yaʿnī benüm naḳṣum var

diyu iʿtirāf itmekdür zīrā tamām risāle ṣarḳıtmak ve doġru ṣoḳmaḳ ben kāmilum diyu daʿvā itmekdur. Ṭālib olanlar gerek kim daʿvīden ıraḳ olur. Ammā siyāh ṣarınmaḳ fenāya işāretdur ki yaʿnī efʿālını efʿāluʾllāhda ve ṣıfatuʾllāhda ṣıfatını ve vücūdını ẕātuʾllāhda fānī ḳıla. Ve ʿamā ḳarañluġında vücūdını kem itmiş ola ol vaḳt lāyıḳ ola ki ṣiyāh ṣarına. İy ṭālib-i ʿāṣıḳlar Ḥaḳ teʿālā yolına ki cehd olmak gerek kim tācuñ ve esrāruñ ve siyāhuñ ve ḥırḳānuñ maʿnāsına muṭṭaliʿ olına. Ve gerekdür ki ḥırḳāyı ẕarāfet ve neẕāfet üzerine giye. Ẕarāfet bu deñlüdür ki ẓāhirin tezyīn eyleye belkim maʿnāsın tezyīn ide. Ḥażret-i Resūluʾllāh eydür: [860]النّظافت من الايمان Yaʿnī arlıḳ īmāndandur. Bir vaḳt Ḥażret-i Resūluʾllāh bir kimsenüñ libāsını gördi kim ġāyet çirkin olmış ayıtdı: [861] امّا كان يجير هذا ماءً يغسل به ثوبهYaʿnī hīç ṣu bulmadı mı bu ki anuñla libāsını yuya ve ayıtdı: [862] صبانّ الفقر من الله فما بال الوسخ من الثّياب Yaʿnī nʾloduñuz faḳr ḫˇod Ḥaḳ teʿālādandur libāsuñuzdan çirkin niçün gidermezsiz. Ve daḫı ayıtdı: [863] انّ الله يبغض الوسخ Yaʿnī Ḥaḳ teʿālā çirkini sevmez. Pes gerekdür kim faḳrla faḫr ideydüm diyü ol ḳadar lā-ubālī olmaya ki libāsı ġāyet çirkin ve pāre pāre ola. Şöyle parmakla göstermelü ola bu daḫı şöhretdür. Pes faḳīr olana lāzımdur ki şöhretden ictināb ide bir bu ki ẕikr olındı ve bir daḫı buña aġır bahālu ve ḥüsn-dār ola ve aña bir istiʿmāl ider ola. Ebū Necīb Sehreverdī eydür: Kār-ḫāne libāsı giymek meşāyiḫe cāyizdür zīrā muḳtedādur. Bir ṭālib ki ibtidā ḥālinde gelür eger şeyḫi eski ve yamalu don ile görse taḫfīf idüp sehl gözüyle baḳar ki ḥaḳīḳata ıṭlāʿı yoḳdur ve naẓarı kemdur. Pes cāyiz görmişler kim meşāyiḫler eyü libāslar giye mürīdler ecliçün **Ḥikāyet**: Bir gün Caʿfer-i Ṣādıḳ raḥmetuʾllāhı gördiler kim aġır bahālu don giymiş ayıtdılar: Yā benī Resūluʾllāh *ehāẕā min ẕeyyini ehli beytike.* Yaʿnī resūl oġlu bu giydügüñ don Ehl-i Beytüñ donı degül. Pes Ṣādıḳ anı diyen kişinüñ elin ṭutdı yeñi içine ṣoḳdı. Aña ol iri libāsı gösterdi kim altına giymişdi iñen ḳatı iriydi şöyle ki ol [91b] ṭutmakdan üşenürdi. Ayıtdı: *Hāẕā liʾl-ḥaḳḳi ve hāẕā liʾl-ḫalḳi* Yaʿnī bu altundaġı don Ḥaḳçündür üstindeki don ḫalḳçündür. Ammā bu daḫı ol ḳadar gerekmez kim mülūk istiʿmāl ider ola. Ve şöyle olmaya ki ḳalbi andan ṣafā sürer ola ve anuñ gibi daḫı arzū ider ola. **Ḥikāyet:** İbnuʾl-Enbārī raḥmetuʾllāh eydür: Bir vaḳt bir ġāyet eyü ṣof ṣatun aldum giydüm. Bir nice günden ṣonra Şeyḫ Ṣiblīye ziyārete vardum. Gördüm kim şeyḫ başında bir tāc urunmış ġāyet gökçek göñlüm içinden ayıtdum: Bu tāc benüm olaydı kim benüm

[860] E'n- naẓāfetu mineʾl-īmāni.
[861] İmmā kāne yecīru hāẕe māʾen yaġsilu bihi ṣevbehu.
[862] Ṣabbānuʾl-faḳri mineʾllāhi fe mā bāluʾl-veseḫi mineʾs-siyābi.
[863] Enneʾllāhe yebġaḍuʾl-veseḫe.

ṣofuma lāyıḳdur. Çün bunı endīşe itdüm şeyḫ başın ḳaldurup yüzüme baḳdı ve ayıtdı kim: Tīz ṭut ṣofı çıḳar. çıḳarup önine ḳodum. Alup ol tāc içinde ṣarup ocaġa urdı ve ayıtdı: Her arzū ki Ḥaḳ teʿālā rıżānuñ ġayrıdur ol arzū bāṭıldur. Pes ṭālib olanlar gerekdür ki arzūyla libās giymeyeler. Her ne rāst gelürse şerʿ ḥelāl görmiş ola ve renginde ḳızıl ve ṣaru olmaya yermeyüp giye. Ve müsteḥab budur kim bir libās ile iktifā ideler. Meger ṣovuḳ ġalebesinden mizāca ḫalel gele ṣovuḳ kār itmeyicek deñlü giymek cāyizdür. **Ḥikāyet:** Baġdādda bir kimesne vardı Cerīrī dirlerdi. Faḳīr daḫı degüldi ammā ḳış ve yazda bir ṭon giyerdi. Suʾāl itdiler ki niçün böyle idersin? Ayıtdı: Evvel libāsum çoḳ olduġın severdüm. Düşümde gördüm kim cennete vardum. Gördüm kendü yārenlerümden bir cemāʿat ki öñlerinde māʾide yirler. Ben daḫı ḳasd itdüm kim varup anlaruñla bile oturam. ferişteler anlaruñla benüm arama ḥicāb oldılar ve ayıtdılar: Bunlar libāsa ḳāniʿ olan ṭāifedendür. Senüñ nice libāsuñ var. Ol uyḳudan uyandum nizār itdüm kim bir libāsdan ziyāde giymeyem aña degin ki Ḥaḳ teʿālā bana ilḳā ide. **Ḥikāyet**: Cüneyd-i Baġdādīye ayıtdılar: Muraḳḳāʿ-pūş çoġaldı. Herkes muraḳḳāʿ giyer oldı. Bu meẕhebi bozdılar. Ayıtdı: Şimdi sülūk gökçek oldı size. Daḫı her kişi anlaruñ gibi naẓar iderüz. Daḫı maḫfī Ḥaḳ teʿālā ile olursız. ʿAlī bin Bendār eydür: Bir libās kim anuñ içinde ṣalāt cāyiz ola ḫalāyıḳ ecliçün anı tebdīl itmegi biñ kere severdüm. Vaʾllāhu aʿlem. **El-faṣluʾs-sābiʿe ʿaşere fī beyāniʾn-niʿmeti ve ʿuzleti:** Ḳāleʾllāhu teʿālā: [864] قال ربّ اجعل لّی ایةً قال آیتك ألاّ تكلّم النّاس ثلاثة ایّام الاّ رمزا واذكر ربّك بالعشیّ والابكار Vaḳtā ki Zekeriyyā peyġamber ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m Ḥaḳ teʿālāya münācāt idüp zürriyet istedi melekler gelüp Yaḥyā peyġamberi beşāret itdiler. Zekeriyā peyġamber ʿaleyhiʾs-selām ayıtdı: Yā Rab bana bir ʿalāmet vir tā kim ḳalbüm müṭmain[92a] ola. Ḥaḳ teʿālā ayıtdı: ʿAlāmetüñ budur ki üç [gün] ḫalāyıḳa söyleme illā remzle ve gice gündüz Rabbüñi ẕikret. Ve ḳāle Nebī ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m: [865] طوبی لمن ملك لسانه و وسع بیته و بكی علی خطیءته Yaʿnī muştuluḳ olsın şol kimesneye ki diline mālik ola daḫı beytini vāsiʿ ide. Yaʿnī anda vusʿat-ı ḳalble telaṭṭuf ide ve ḫaṭālar içün aġlaya. Rebī bin Heysem ḳaçan ṣabaḥ olsa bir kāġıd ve bir ḳalem ḥāżır iderdi ve hīçbir söz söylemezdi illā ki anı yazardı. Ḳaçan aḫşam olsa kendü nefesini ḥesāb iderdi kim sözümüñ ḫayrı mı çoḳdur yoḳsa şerri mi çoḳdur. İy ṭalib-i ʿāşıḳlar bilüñ ki cemīʿ enbiyā ve evliyā ki bu yoluñ esbābından söz söylemişler ṣamt-ı ʿuzleti ulu esbāb ḳomışlar. Yaʿnī ol sözden kim sevāb ḥāṣıl ola söyleye ve olmaya söylemeye ki Ḥażret-i Resūluʾllāh ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m

[864] Ali İmrān 2/41; Ḳāle Rabbicʿal āyeh ḳāle āyetuke ellā tukellimeʾn-nāse selāsete eyyāmin illā remzā veẕkur Rabbeke kesīren ve sebbiḥ biʾl-ʿaşiyyi veʾl-ibkār.

[865] Ṭūbā limen melike lisānehu ve vesiʿe beytuhu ve bekā ʿalā ḫaṭīetihi.

buyurur: [866] اربع لایصبن الاّ یعجبن الصّمت و هو اوّل العبادت و التّواضع وذکر الله و قلّة الشّیٔ Yaʿnī dört nesne cemʿ olmaz illā ʿaceble yāʿnī ʿaceblerüm ki ne gökçek ictimāʿdur. Biri söylememek ki bu evvel ʿibādetdür. Biri tevāżuʿ itmek ve biri dāyim Allāhı ẕikr itmek ve biri dünyālıḳı az olmaḳ. ʿĪsā Peyġamber ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m daḫı bu menḳūldur ki ḥukemā eydür: Sükūt itmekde yedi biñ dürlü ḫayr vardur. Ol yedi biñ ḫayr ol yedi biñ kelimede cemʿ olur ki yaʿnī her birinüñ ḫayrı bir kelimededür. Ol budur ki sükūt ʿibādetdür zaḥmetsüz. Ḳaçan tefekkür fiʾllāh üzerine olsa. İkinci ziynetdür bezeksüz. Üçünci heybetdür salṭanatsuz. Dördünci ḥışndur yaʿnī ḳalʿedür dīvārsuz. Beşinci müstaġnī olmaḳdur iʿtizārdan zīrā bir kimesne söz söylemeye ḫaṭādan ḫālī olur hīç ʿöẕr itmege iḥtiyāc ḳalmaz. Altıncı rāḥatdur Kirāmen Kātibīn. Yaʿnī bir kimesne söz söylemeye ʿuzlet daḫı aña lāzım gelür. Ḳavlinden ve fiʿlinden günāh daḫı gelmez illā az gelür. Kirāmen Kātibīn günāh yazmaḳdan ḫalāṣ olup rāḥat olur. Yedinci günāhlardan setrdür yaʿnī bir kimesne ki hīç söz söylemeye cemīʿ ʿaybı mestūr olur. ʿĪsā ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m eydür:[867] لا تکثرو الکلام فی غیر ذکر الله فیقسو قلوبکم و القلب القاسی بعید من الله و لکن لا تعلمون Yaʿnī Allāh teʿālā ẕikrinden ġayrıda kelāmı çok eylemeñ ki göñlüñüz ḳatı olur. Ḳasāvetlü göñül ḫˇod Ḥaḳ teʿālādan ıraḳ olur lākin siz bilmezsiz. **Ḥikāyet:** Mālik bin Ṣanʿam ki meşāyiḫden[dür] ʿādeti buydı kim muttaṣıl her gice uyumazdı ve gündüz oruç ṭutardı ve ikindi namāzını ḳılduḳdan ṣoñra aḫşam olınca uyurdı. Bir vaḳt ikindi namāzını ḳılup ʿādetince yatup uyurdı. Riyāḥ el-Ḳaysī anı göregeldi.[92b] Ayıtdılar: Uyḳudadur. Riyāḥ el-Ḳaysī bunca vaḳtdur uyḳu bu ne ki didi hemān gitdi. Girü döndi ardınca ādem gönderdiler ki gelüñ uyanduralum dönmedi gitdi. Çün Mālik uyḳudan uyandı ṣordı kim bunda kim geldi? Ayıtdılar: Riyāḥ el-Ḳaysī. Ayıtdı: Ya ḳanda gitdi? Ayıtdılar: Gelüp seni uyur buldı ve girü gitdi. Mālik eydür: Ardınca vardum gördüm kim bir gūristān başında oturmış kendün kendü ile ḫuṣūmet ider. Eydür: Benüm neme gerek idi bu nice uyḳu vaktidür didüm. İy nefs ne maḳṣūd güder ki bunca edebsüzlükdür ki bilmedüñ sözi söyleyesin. İy nefs Ḥaḳ teʿālā ile ʿahd olsın bir yıl seni ḳomayam ki uyuyasın ne gündüz ve ne gice tā ki edeb ṭutasın. Bunuñ gibi sözler söyler ve aġlar ve kendü yüzine ve başına döker. Mālik eydür: Yanına vardum. Her çend ki ṭuruşdum hīç baña iʿtibār itmedi ben girü döndüm. Pes iy ṭālib-i Ḥaḳ olanlar bir kişi bir kelām söyledüginden ötüri kendüye ʿiḳāb ide. İmdi gerekdür ki andan ʿibret alasız ve

[866] Erbeʿun lā yeṣibne illā yuʿaccibne ʾṣ-ṣamtu ve huve evveluʾl-ʿibādeti veʾt-tevāḍuʿu ve ẕikruʾllāhi ve ḳilletu şeyi.

[867] Lā teksurūʾl-kelāme fi-ġayrı ẕikriʾllāhi fe yaḳsū ḳulūbukum veʾl-ḳalbuʾl-ḳāsī beʿīdun mineʾllāhi velākin lā teʿlemūn.

sükūta varasız. Ḥażret-i Resūluʾllāh ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m vaḳtā ki Muʿāẕ bin Cebeli Yemene gönderdi Muʿāẕ ayıtdı: Yā Resūluʾllāh baña vaṣiyyet it. Ḥażreti Resūl kendü dilini işāret itdi didi kim: [868] عليكم بحفظ اللّسان Yaʿnī yā Muʿāẕ senüñ üzeriñde olsın dilüñi ḥıfẓ itmeñ didi. Ḥaṣan-ı Baṣrī eydür: Bir kimesne kelāmını çoġaltsa anuñ düşmānı çoḳ olur yaʿnī ḫaṭayı çoḳ söyler. Ve bir kimesnenüñ mālı çoḳ olsa anuñ günāhı çoḳ olur. Ve bir kimesnenüñ ḫulḳı ḳabīḥ olsa kendü nefsine ʿaẕāb ider. Sufyān-ı Sevrīden rivāyetdür: Bir kimesneye oḳla atmak baña sevgilüdür dilümle atmakdan zīrā ki dille atmaḳ ḫaṭā itmez elbette doḳunur. Oḳla atmaḳ ekser ḫaṭādur ṭokunmaz. Ebū Ṣaʿīd el-Ḫudrī eydür: Ḳaçan ādem oġlı ṣabaḥ yirinden ṭurugelse cemīʿ ʿaẕāsı diline söyler. Eydür: Ḥaḳ teʿālādan dilerüz ki sen müstaḳīm olasın. Eger sen müstaḳīm olursañ biz cemīʿümüz müstaḳīm oluruz ve sen kim ḫaṭāʾ idesen cemīʿümüz ḫaṭāʾ iderüz. Pes ṭālib olanlar gerekdür ki dilini Ḥaḳ kelāmı üzerine müstaḳīm ḳıla ve ol nesne ki beyhüdedür söylemeye. Ammā böyle ḳaṣd iden kişi gerek ki ḫalāyıḳdan ʿuzlet ide ve muʿāmelesi dāyim Ḥaḳla olmaḳ gerek. Ve kelām ki söyler tilāvet-i Ḳurʾān ve tesbīḥ ve tehlīl ola. Eger bir sāʿat ḫalḳla ḳarışa lābüd ol fevāʾidden girü ḳalur. Muṣāḥabet[93a] itdigi kimesne bundan ḫālī degül ki ehluʾllāh ola ya ʿavām ola. Eger ʿavām ola ol daḫı ṣulaḥāya tābiʿ ola ya olmaya. Eger tābiʿ olmaya anuñ muṣāḥabetden netīce hemān günah olur ve ḳasāvet ḳalbe ḥāṣıl olur. Eger tābiʿ ola fiʿle getürecek deñlü naṣīḥat ide bāḳī hīç söylemeye ki ʿabeş olur. Baʿżı meşāyiḫ tābiʿ olan ʿavāmuñ daḫı muṣāḥabetini görmemişler. **Ḥikāyet**: Bir vaḳt Fuḍayl bin ʿİyāḍ oturmışdı bir kişi anuñ ḳatına geldi. Fuḍayl ayıtdı: Ḳatuma niçün geldüñ? Ayıtdı anuñçün geldüm kim seni görmeklige rāḥat olam ve saña üns ṭutam. Fuḍayl ayıtdı: Tañrı ḥaḳḳıçün yoḳ anuñçün geldüñ kim sen baña yalan ādemīliḳ idesin ben saña yalan olıcı virem. Girü dön gelme didi. Ḥasan-ı Baṣrī raḥmetuʾllāh ʿaleyh eydür: Tevrīt içinde gördüm eydür: Çün ādemī ḳanāʿat itdi iḫtiyāc andan geçdi. Çünkim ḫalḳdan uzladı selāmetliḳ buldı. Ve çün şehveti ayaġı altına aldı aẕuḳladı ve çün ḥasedden elün çekdi mürüvvet daḫı ziyāde oldı. Ve çün birkaç gün ṣabr itmege dürüşdi ebedī berḫudārlıġa irişdi. Ve ger musāḥabe ehluʾllāhla ola ol daḫı tekmīl itmiş ola ya olmaya. Eger ikisi daḫı kāmil olmaya lābüd ʿadem-i muṣāḥabet evlā ola. Eger tekmīl itmiş ola ol aña muṣāḥabet iden daḫı kāmil ola ya olmaya. Eger kāmil ola kāmile muṣāḥabetden fāʾide ola. Ammā ziyāde itmeye ki ʿamelden ḳala. Kendü dīni bābından naṣīḥat itmekçün muṣāḥabet ide ziyāde itmeye zīrā eger ziyāde ola ḥurmeti yirine getürmeyüp küstāḫ ola.

[868] ʿAleykum bi ḥifẓiʾl-lisāni.

Ol eclden sülūkından maḥrūm ola. Eger ikisi daḫı kāmil ola muṣāḥabete ne iḥtiyāc ola ki dāyim anlar Ḥaḳ mülāḥaẓasından ve ʿamelden ḫālī degüldür. **Ḥikāyet:** Sufyān-ı Sevrī eydür: Bir gice Fuḍayl katına vardum erteye degin Ḳurʾān ve ḥadīṯe meşġūl olduḳ. Ben ayıtdum: Zehī mübārek giceydi gökçek ve ne ḫˇoş muḥabbetdi. Bu gice oturmak şāyet böyle yalñuzlıḳdan yegrek ola. Fuḍayl bin ʿİyāḍ ayıtdı. Zehī şom gice idi bu gice bitelü ṣoḥbetden. Ben ayıtdum: Niçün eyle dirsin? Ayıtdı: Anuñçün kim bu gice anuñ üzerine berk senünle ki bir laṭīf sözi ḳançarudan söyleyeydüñ ki ol baña ḫˇoş geleydi ve ben daḫı aña baġluydum ki bir eyüce cevāb ne yirden virem ki sen anı begenesin. Pes ikimüz daḫı birbirimüze meşġūl olup Ḥaḳdan yaña girü ḳalmışduḳ didi. Pes bir kimesnenüñ kim Ḥaḳ teʿālā ile muʿāmelesi ola ġayrıyla muṣāḥabet ḳaṣr idesi yoḳdur ki ḫalḳ muṣāḥabeti Ḥaḳ muʿāmelesine ḥicāb olur ne ḳadar kāmil olursa. **Ḥikāyet:** Ebū Bekr Verrāḳ[93b] raḥmetuʾllāh ʿaleyh çoḳ yıllardı kim Ḥażret-i peyġamberi görmegi arzū ider ve ʿādeti buydı kim her gün müslümānlar maḳberesine ziyārete varurdı. Varup gelince bir cüz Ḳurʾān oḳurdı. Bir gün ḳapudan çıḳdı gördi kim bir nūrānī pīr ḳapuda ṣorar selām virdi ve ayıtdı: Ṣoḥbet dilersin? Ayıtdı: Belī. Maḳbereye varup gelince muṣāḥabet itdiler. Ol pīr ayıtdı: Bunca yıldur ki beni arzū idersin bilgil ki ben Ḫıżırum. Bugün señle ṣoḥbet itdüm bir cüz Ḳurʾān oḳumaḳdan ḳalduḳ. İmdi çünkim Ḫıżır Nebī ṣoḥbeti böyle olıcaḳ biz ḳullar ṣoḥbeti ḳıyās eyle ki niçe ola. Pes bilmiş ol kim ʿuzlet ve tecrīd tamām işlerden yegdür didi. Maʿlūm oldı kim bir kimesnenüñ ḳalbinde Ḥaḳ muʿāmelesinden leẕẕet ola anuñ hīç kimesneyle muʿāmelesi revā degüldür. Belki Ḥaḳ teʿālāya ḫˇoş gelmez bir kişinüñ ḳalbine kendü sevgüsin vire ol ġayrılara iltifāt ide revā degüldür. **Ḥikāyet:** İbrāhim Edhem Mekkeye giderken yolı bādiyede ẕātuʿl-ʿırāḳa uġradı. Eydür: Yetmiş muraḳḳaʿ-pūş ṣūfī gördüm kim cān virmişler ḳanları ḳulaḳlarından ve burunlarından revān olmış. Ol ḳumı yürüdüm birini gördüm henūz cān çekişür. Ayıtdum: Dervīş bu ne ḥāldur sende vāḳiʿ oldı? Ayıtdı: İy Edhem oġlu *ʿaleykeʾl-māu veʾl-ḥicāretu* ıraḳ ıraḳ varma ki mehcūr olasın yaḳın yaḳın gelesin cevr olasın. Kimesne olmasıñ kim ṣulṭānları ḳatında küstaḫlıḳ ide ve anuñla girişe ol dūstdan ḳorḳ. Ḳāfile ki kendü dūstlarını ve ḥācılarını kāfirler gibi öldürür. Bilgil ki biz bir bölük ṣofularuz tevekkül idüp badiye ḳadem başduḳ. Ḳavl itdük ki Tañrıdan artık hīç kimesneye söz söylemeyevüz. Ḥareket itmeyevüz illā anuñçün kim ve andan artuḳa iltifāt itmeyevüz. Giderdük çün bādiyeden geçdük iḥrām baġlanacaḳ yire varduḳ Ḫıżır peyġambere uġraduḳ selām virdük ve şād olduk. Ayıtduk: Elḥamduliʾllāh seferimüz[de] bunuñ gibi kimesneye ṭuş geldüḳ bize

ḳarşu geldi didük. Derḥāl cānlarumuza nidā geldi ki iy keẕẕāblar ve iy müddeīler tevekkülüñüz ve ʿahdüñüz bu mudur ki beni unutduñuz ve benden ġayrıya meşġūl olduñuz? Varuñ ki bu ġarāmet içün cānlarıñuzı ġāret eyleyem ve ḳanuñuzı burnuñuzdan ve ḳulaġuñuzdan getürem sizünle barışmayam. Ayıtdı: Yā İbrāhim bizi kim görürsin ol ʿālī dergāhuñ sūḫteleriyüz. Hele sen daḫı başa iletebilürsin ayaġuñı bu yola ḳo illā irādet çoḳ. İbrāhim eydür: Ben ol sözde ḥayrān oldum dönüp ayıtdum: Bunlar puḫteymiş tīzcek Ḥaḳḳa vāṣıl[94a] oldılar. Sen henüz ḫāmsın cān ṭart tā ki sen de puḫte olasın. Bunı didüm ol daḫı cān virdi. Pes imdi bilüñüz kim iy ḳarındaşlar bilüñüz Ḥaḳ teʿālā kendü dūstlarını kendünüñ ġayrıdan göñülleri dilemez kim bir ġayra daḫı iltifāt ola. Rābiʿa raḍıyaʾllāhu ʿanhā bir vaḳt ḫasta oldı. Meşāyiḫ görmege geldiler. Ṣordılar ki zaḥmetüñ nedür? Ayıtdı: Dün gice seḥer vaḳtinde göñlüm gözi cennete naẓar itdi. Ol baḳmadan dūst baña ʿitāb itdi ve beni edebledi bu ṣayrılıġum andandur didi. **Ḥikāyet**: Zünnūn-ı Mıṣrī bir vakt Şām ṭaġlarında gezerdüm. Anda bir bölük ḳavm gördüm ḳamusı mubtelā ve kötürüm bir yire dürülmişler. Ṣordum ki size n'oldı bunda geldüñüz? Ayıtdılar: Bunda bir ʿābid var bu ṣavmaʿada ʿibādet ider. Yılda bir kez çıḳar bu cemʿ olan kötürümlere bir kez naẓar ider ve bunlara duʿā ider. Ḥaḳ teʿālā bunlara şifā ḳılur ol duʿā berekātında. Bunlaruñ arasında bir ṣāʿat ṭurur varur ṣavmaʿasına girer ve bir yıl tamām olmayınca çıḳmaz. Çünki bu sözi işitdüm anda ṭurdum tā ki ol zāhid çıḳdı. Beñzi ṣararmış teni incelmiş bir yigitdür ki heybetinden ṭaġ ve daş titreyiyazdı. Çünkim bir kez şefāʿat naẓarıyla ol kötürümler andan gökden yaña naẓar ḳıldı. Duʿā idüp ol ḳavm üzerine oḳudı. Ḳamusı ṣaġ olup ḥācetleri revā oldı. Çün diledi kim girü savmaʿaya gire ṣıçradum etegine yapışdum ayıtdum. Tañrı yolından ẓāhid ʿillete muʿālece eyle. Baña baḳdı eydür: Yā Zünūn elüñi benden çek ki dūst baḳıyorur. Çün görmiş ola andan artuġa el ṣunmışsın seni aña ḳoya ve anı saña ḳoya ikinüz bile helāk olasız didi ve içerü gitdi. Pes daḫı ʿalāmetdür Ḥaḳ teʿālānuñ kendü dūstları ġayra iltifāt itdügini sevmedügine ki ol zāhid Zünnūnuñ kendüye iḫtiyāc gösterdügini ḳabūl itmedi. Ve ol kötürümler ki bir yıldan bir yıla daḫı muntaẓar olduḳlarını menʿ itmedi. Delīldür ki ḫudā erenleri Ḥaḳ teʿālānuñ ġayrıdan ʿuzlet ideler ve mükālemeden kendüleri ḥıfẓ ideler tā ki maḳbūl ḥażret olalar ki bunlar erkān-ı ṭarīḳatdan daḫı tamām olmasa ṭarīḳat tamām olmaz. Erkān-ı ṭarīḳata egerçi nihāyet yoḳdur ammā meşāyiḫ bu beş rükni daḫı dimişler ve dimişler ki cihānuñ tamām olmayanları bu beşle tamām olur: Himmet ve cūʿ ve seher ve ʿuzlet ve ẕikre devam. **El-faṣluʾs-s̲āmine ʿaşere**

fī beyāniʾl-cūʿi ve feżāili: Ḳāleʾllāhu teʿālā fī Ḥādīs̱iʾl-Ḳudsī :[869]Yaʿnī تجع ترانى تجرّد وصّل aç ol ki beni göresin daḫı mucerred ol ki bana vāṣıl olasın. Ve ḳāleʾn-nebī ʿaleyhiʾs-selām:[870] جاهدو انفسكم بالجوع و العطش فانّ الا جر فى ذالك كاجر المجاهد فى سبيل الله و ما من عمل احبّ الى الله من جوع وعطش [94b] Yaʿnī nefsüñüz[le] cihād idüñ açlıḳla ve ṣusuzluġla. Be-dürüstī bundan ecr şol Ḥaḳ teʿālā yolında cihād itmiş gibidür. Daḫı Ḥaḳ teʿālāya hīçbir ʿamel yoḳdur ki açlıḳdan ve ṣusuzluḳdan ol sevgilü ola. İy ṭālib-i ʿāşıḳlar cemīʿ enbiyā ve evliyā ki bu yolda ḳadem başdılar ve sülūk itdiler cemīʿ açlıḳla itdiler. Nefs ḫˇod ẓālimdür ve ulu düşmāndur eger murādınca yimek viresin ayrıḳ yenilmez. Nefsi hīç kimesne zebūn itmemişdür illā açlıġla. Yaḥya bin Muʿāz̲ eydür. Eger açlıḳ ṣoḳaḳlarda ṣatılaydı cenneti ṭāleb idenlere gerekmezdi ġayrı nesne alalardı. Ebū Hureyre eydür: Gördüm Ḥażret-i Resūluʾllāh otururken namāz ḳılur ben ayıtdum: Yā Resūl size ne yetişdi ki böyle otururken ḳılursın ayıtdı: *El-cūʿ* bunı işidicek aġladum andan Resūluʾllāh ayıtdı: [871] لا تبك انّ شدّت القيامت لا تصيب الجايع اذا احتسب ذلك فى الدّنيا Yaʿnī yā Ebū Hüreyret aġlama ki aç olan kimesne ḳıyāmet şiddeti yetişmez ḳaçan dünyāda ol açlıġı iḥtisāb idünse yaʿnī açlıġı ʿibādet idünse ve Allāh rıżāsıçün itdiyse. Pes ṭālib-i Ḥaḳ olanlar gerekdür ki Ḥaḳ teʿālā yolında mücāhede çekeler ve açlıḳ ṣusuzluḳ çekeler. Yaʿnī açlık nūrdur ve ṭoḳluḳ oddur. Nitekim Ḥażret-i Resūluʾllāh buyurur: [872] الجوع نور و الشّبع نار Pes bu ṭoḳluḳ bir oddur ki z̲ikruʾllāh ile ḥāṣıl olan nūrı iḫrāḳ ider zīrā bu bir nār-ı ṭabīʿatdur ki muḳtażā-yı nefsle yanmışdur. Ve açlıḳ bir nūrdur ki nefs-i emmārenüñ ṣıfatlarını maḥv ider ve ḳalb tamām taṣfiye bulup cemāl-ı Ḥaḳḳa mirʾāt olmaġa liyāḳat bulur. Eger girü eklde nār tecāvuz ola ol taṣfiyeyi zāʾil ider. Sehl bin ʿAbduʿllāh el-Tüsterī eydür: Vaḳtā ki Ḥaḳ teʿālā dünyāyı yaratdı cehli ve maʿṣiyeti ṭoḳluḳda ḳodı ʿilm ve ḥikmeti açlıḳda ḳodı. Nitekim Ḥadīs̱-i Ḳudsīde buyurur:[873] انّ وضعت العلم فى الجوع و النّاس يطلبون فى الشّبع فكيف يجدونه Yaʿnī ben ʿilmi açlıḳda ḳodum ḫalāyıḳ anı ṭoḳluḳda isterler. Ḳaçan bulabilürler zīrā ʿilm nūrdur nāruñ ḫˇod aṣlı ẓulmetdür. Pes bir nūr ile ẓulmetüñ ictimāʿı cāyiz degüldür. Sehl bin ʿAbduʾllāh eydür: Ṣıddīḳlerüñ ekli günde bir yimekdür. ʿAvāmuñ ve müʾmin[üñ] ekli günde [iki] yimekdür. Ehl ü ʿiyāluñ günde üç kez yimekdür. Ammā cūʿda edeb budur her günki ʿādetinden defʿ-i ziyāde naḳṣ itmeye tā ki yimekle muʿtād olan mizāca bir kezden ġıdā

[869] Teciʿ terānī tecerred vaṣṣıl.
[870] Cāhidū enfūsekum biʾl-cūʿi veʾl-ʿaṭşi fe inneʾl-ecre fī z̲ālike keecriʾl-mucāhidi fī sebīliʾllāhi ve mā min ʿamelin eḥebbe ilaʾllāhi min cūʿin ve ʿaṭşin.
[871] Lā tebke inne şiddeteʾl-ḳıyāmeti lā tuṣībuʾl-cāiʿa iz̲ā iḫtesebe z̲ālike fiʾd-dunyā.
[872] El-cūʿu nūrun veʾṣ-ṣebʿu nārun.
[873] İnnī vaḍaʿtuʾl-ʿilme fiʾl-cūʿi veʾn-nāsu yeṭlubūnehu fiʾṣ-ṣebʿi fe keyfe yecidūneh.

eksilmekle żarar gelmeye. Belki tedrīc ile kese dimişlerdür ki günde bir çetük ḳulaġı miḳdārı naḳṣ ide tā ol mertebeye yetişdüre ki yedi gün nesne yimese[95a] hīç zaḥmet çekmeye. **Ḥikāyet**: İbrāhim Edhem bir gice hīç ṭaʿām bulmadı. Ayıtdı: İlāhī eger hīç nesne virmeyesin dört yüz namāz artuḳ ḳılam. Ol gice geçdi ikinci gice hemān ol nezri itdi tā yedi gice[ye] degin bulmadı. Pes żaʿīf oldı ayıtdı: İlāhī virseñ vaḳtdur. Derḥāl bir yigit geldi ayıtdı: Nesne yimege ḥācetün var mı? Ayıtdı: Belī. Ol yigit İbrāhimi alup evine iletdi. Ben senüñ falān ḳulınum. İbrāhim naẕār itdi bir kez naʿre urdı. Ol yigit ayıtdı: Ben senüñ falān ḳulınum. İbrāhim ayıtdı: Ben seni āẕād itmişüm. Pes ayıtdı: İlāhī ʿahd eyledüm ki senden artuḳdan nesne dimeyem. Bu kez küstāḫlıḳ itdüm beni uş rüsvāy eyledüñ kendü ḳulum ḳapusına muḥtāc eyledüñ didi. Pes bir kişi aç olsa uyḳusuzluḳ aña lāzım gelür. Açlıḳ ḫ̆od nūr idi bir kişi ki dāyim ġaflete varmaya ve dāyim nūra muḳārin ola muʿayyendür Ḥaḳ teʿālā fikrinden ḫālī olmaz. Nitekim Ḥażret-i Resūluʾllāh eydür: من اجاع بطنه عظمت فكرته وفطن قلبه [874] Yaʿnī bir kimesne ḳarnını acıḳ ṭoyurmaz anuñ fikreti ʿaḳlı olur daḫı ḳalbi bilici olur. **Ḥikāyet**: Rabīʿa raḥmetuʾllāh eydür: Bir vaḳt arzū itdüm ki Üveys el-Ḳarnīyi gördüm ṣabaḥ namāzı üzerinde buldum. Çün namāzı ḳıldı ben ayıtdum: Ṣabr ideyüm tesbīḥden fāriġ olınca. Biraz beklendüm yirinden ṭuragelmedi tā ki öyle namāzı vaḳti oldı anı daḫı ḳıldı oturdı. İkindi vaḳti oldı anı daḫı ḳıldı. Fiʾl-cümle üç dört gün ulaşdurdı namāz ḳıldı ve tesbīḥ oḳudı. Hīç nesne yimedi ve içmedi yatmadı ve uyumadı. Dördünci gice gözine biraz uyḳu geldi der-hāl Ḥaḳ teʿālā ḥażretine münācāt eyledi. Ayıtdı: İy Bārī Ḫudāyā ṣaña ṣıġındum bu çoḳ uyuyici gözlerden ve çoḳ yiyici ḳarından. Ḳaçan bunı işitdüm bu gördügüm ve işitdügüm baña yeter didüm. Aña teşvīş virdüm girü döndüm. Bāyezīd-i Bisṭāmīye ayıtdılar: Açlıḳı niçün çoḳ öneresin? Ayıtdı: eger Firʿavn aç olaydı hergiz *enā rabbukumuʾl-aʿlā* dimeyeydi. Pes gerekdür ki Ḥaḳ yolına ṭālib olanlar açlıḳ çekmegi kendülere pīşe ideler ve ol vaḳtin ki nesne yiyeler ẕikruʾllāh ve namāz ḳılmaġla müdāvemet ideler. Ol ṭaʿāmuñ ḳasāvetini ki ḳalb üzerine gelmişdi ẕikrüñ ve ṣalavātuñ nūrıyla girü zāʾil ide tā ki miskīn ḳalb üzerinden ḳasāvet yüki gitmekle girü Ḥaḳ teʿālāya kendü[yi] ṭoġruldabile. Nitekim Ḥażret-i Resūluʿllāh eydür: اذ يبو طعامكم بذكر الله و الصّلوات قلوبكم و لا تناموا عليه فتقسو قلوبكم [875] Yaʿnī yedigüñüz ṭaʿāmı ẕikruʾllāh ile ve ṣalavāt ile eridüñ daḫı üzerine uyumañ ki[95b] göñlüñüz ḳāsī olur. Ve daḫı eydür:[876] من اشبع بطنه ثمّ نام قسا قلبه Yaʿnī bir kimesne ḳarnını ṭoyura andan yatup uyusa

[874] Men ecāʿe baṭnehu ʿaẕumet fikretuhu ve faṭana ḳalbuhu.
[875] Eẕībū ṭaʿāmekum bi ẕikriʾllāhi veʾṣ-ṣalāti ḳulūbekum ve lā tenāmū ʿaleyhi fe taḳsū ḳulūbukum.
[876] Men eşbeʿe baṭnehu ṣumme nāme ḳasā ḳalbuhu .

ḳalbi ḳararur zīrā çoḳ yimek arzū-yı nefsdür. Bir kimesne nefse murādın virse lābüd Ḥaḳḳa ḫ̆oş gelmez ve ol nūrāniyyet ki ḳalbe iʿṭā itmişdi girü setr ider. Pes ol vaḳt sālik itdügi ʿibādetden leẕẕet bulmaz. **Ḥikāyet:** Muḥammed Ḥanefī raḥmetuʾllāh ʿaleyh her gice yedi ḍāne üzüm yirdi andan artıḳ nesne yimezdi. Dāyim ʿādeti buydı. Bir gice ḫādimi üzümi sekiz dāne virdi. Şeyḫ bilmedi sekizini daḫı yedi. Ol çāşni kim her gice ʿibādetden bulurdı ol gice bulmadı. Bilmedi kim ne sebebdendür. Ḫādimini çıḳardup ṣordı. Ḫādim ayıtdı: Dün üzümi sekiz dāne getürdüm idi. Ayıtdı: Niçün? Ayıtdı: Sizi yoluk żaʿīf gördüm cigerüm yandı. Ayıtdum ḳuvveti biraz artıḳ olsın didüm. Çün şeyḫ anı işitdi ayıtdı: Benümle yār degülmişsin düşmān imişsin eger yārmişsen üzümi altı dāne getürürdüñ. Pes ḫādimliġi andan alup bir kişiye daḫı virdi. Pes her kişi ki velāyet mertebesin buldı açlıġla buldı ve cemāl-ı Ḥaḳḳuñ müşāhedesine liyāḳatı açlıġla buldı. Pes gerekdür ki ṭālib-i Ḥaḳ olanlar birḳāç gün ol dergāhuñ yolına cān oynayanlar. Açlıġ ve ṣusuzluḳ zaḥmetini Allāh rızasıçün iḫtiyār ideler tā kim maṭlab-ı aʿlāya yetişeler. Ḥażret-i Resūluʾllāh eydür: افضلكم منزلة عند الله اطولكم جوعا و تفكّرا و ابغضكم الى الله كلّ نؤم اكول و شروب[877] Yaʿnī sizüñ Ḥaḳ teʿālā ḳatında menzil yöninden faẓīletlüñüz açlıḳ ve tefekküri uzun olandur. Daḫı sizden Allāh teʿālānuñ sevmedügi her gün yiyenler ve içenlerdür didi. Pes anlaruñ ḥaẓẓ-ı nefsi oydı. Şek degüldür ki derece-i ʿālīden düşer. Ebū ʿAli Deryārī eydür: Ol ṣofu kim beş gün aç olduḳdan ṣoñra şikāyet idüp ben acum didi anı ṣoḳaġa sürün. Daḫı kesb emr idüñ. Lāyıḳı kesb itmekdür ṭarīḳate lāyıḳ degüldür. **Ḥikāyet:** Meşāyiḫden iki pīr var idi birbirine hem-rāh idi ve her birisi kerāmet bulmışlardı ve ʿālī derecelere irmişlerdi. Şöyle ki her nice dilerse ṣu üzerine yürürlerdi. Bir vaḳt ol ikisi seyr ide bir köye geldiler. Bir kimesne bunları żiyāfet itdi ve ḳaygana bişirüp öñlerine ḳodı. Ol pīrlerüñ birisi ḳayganadan yedi biri yemedi. Çünkim andan gitdiler bir ırmaḳ kenārına yetdiler evvelki ʿādetlerünce girü ṣuya uġradılar geçeler. Ol ki ḳaygana yimemişdi batmadı giçüp gitdi. Ol biri kim yemişdi ṣuya uġraduġı gibi batup ḳaldı. Muteḥayyir[96a] oldı. Ol geçen pīr ayıtdı: İy dūst ḳayġana seni ṣuya batürdi geçmege ḳuvvetüñ ḳalmadı. Çün gice oldı uyḳu içinde üstādına gördi[gi]ñi ayıtdı: İy oġul bildüm kim nefse arzūsın virmemek gerek tā ki vesvās-ı şeyṭāniyyeden ḫalāṣ bulına zīrā her bār ki nefs murādın buldı Şeyṭānı bedenine yolladı yola ifsād itmege başlar. Nitekim Ḥażret-i Resūluʾllāh buyurur:[878] ان الشّيطان ليجرى من بنى ادم مجرى الدّم فضيّقو مجاريه بالجوع Yaʿnī ādem oġlında ṣol

[877] Efḍalukum menzileten ʿindeʾllāhi eṭvelukum cūʿen ve tefekkūren ve ebġaḍukum ilaʾllāhi kullu nevvūmin ve ekūlin ve şerūbin.

[878] İnneʾş-şeyṭāne yercī min benī ādeme mecraʾd-demmi fe ḍayyiḳu mecārīhi biʾl-cūʿi.

ḳan cārī olduġı yire Şeyṭān cārī olur. Yaʿnī cemīʿ ṭamarlarına ve sāʾir aʿżāsına sirāyet ider. Şeyṭān sirāyet idicek yirlerin açlıḳla ṭurdurun. Ammā açlıḳ ṣavmla olsa ġāyet ulu olur. Ḥaḳ teʿālā buyurdı: الصّوم لی و انا اجزی به [879] Yaʿnī ṣavm benümçündür anuñ cezāsı benüm. Ve Ḥażret-i Resūluʾllāh eydür:[880] والّزی نفسی بیده لخلوف فم الصّیام اطیب عند الله من ریح المسك Yaʿnī ol Allāh ḥaḳḳıçün ki benüm nefsüm anuñ yedd-i ḳudretindedür ṣāyim olanlaruñ aġzınuñ rāyıḥası Ḥaḳ teʿālā ḳatında misküñ rāyıḥāsından daḫı gökçekdür. Meşāyiḫ eydür: Anuñçün gökçek olur kim yürek içinde ḳara ḳan vardur. Şeyṭān ol ḳara ḳanuñ üzerine musallaṭ olup vesvese virür. Nitekim Ḥaḳ teʿālā buyurur: الّذی یوسوس فی صدور النّاس [881] zīrā yüreginüñ içine girmege bir yol bulmaz ki ḫazīnetuʾllāhdur. Nitekim Ḥażret-i Resūluʾllāh eydür: قلب المؤمن خزینة الله [882] Ḳaçan ṭālib ziyāde açlıḳ çekse aġzından rāyıḥā-yı ḫabīs ẓāhir olur. Ol ḳara ḳanuñ rāyıḥāsıdur ki anı Şeyṭān merkez idinmişdür ẕikr ḥarāretiyle yanar maḥv olur ve rāyıḥāsı gelüp aġzından çıḳar tā ki maḥv olmaġla Şeyṭān daḫı ḳarār idemez. Pes ḳalb vesveseden ḫālī olup fikr-i ṣaḥīḥ itmege ḳādir olur ve ol fikr-i ṣaḥīḥle vaṭan-ı aṣliyyesini mülāḥaẓa idüp ṣalā-yı ḥaḳīḳiyye itmege ḥarīṣ olur. Pes ol ḥırṣla ol ṣalā-yı ḥaḳīḳiyyenüñ esbābına mübāşeret itmekde tamām ihtimām gösterür. Evvelki ẓāhirde imsākıñ itdiydi eklden ve şurbdan ikinci mertebede imsāk ider aġrāż-ı dünyeviyyeden belki aġrāż-ı uḫreviyyeden daḫı zīrā üçünci dāʾirenüñ āṣārı ẓuḥūr bulmaġa başlar ki maʿārif-i esmā ve ṣıfatdur. Ve āṣār-ı ʿışḳ ẓāhir olup rūḥuñ dimāġına ḥaḳīḳat leẕẕetlerinden iẓhār itmege başlar. Ol vaḳt sālik iki cihānuñ ʿavāiḳinden yüz çevirür. Eger evvelki mücāhedeye tamām müdāvemet idicek olursa ol āṣār tamām ẓuḥūr bulup üçünci dāʾireye muḳarrer olur. Bu kez iki cihāndan biʾl-külliye yüzin çevirür imsākın ider.[96b] Pes ol dāʾirede tevḥīd-i efʿāl yüz gösterür. Eger dāʾirede kendü efʿālından ve keserāt-ı ḫulḳiyyeden imsāk ide maḳām-ı esmā ve ṣıfat tecellīleri ḳalur ki maḳām-ı sırdur bārī dimāġına Ḥaḳ cānibinden ol ḳadar leẕẕet yetişür ki biʾl-külliye Ḥaḳḳuñ ġayrıdan imsāk ider. Çünkim bir ḳalbde Ḥaḳ teʿālānuñ ġayrı olmaya lābüd Ḥaḳ tecellīsi ẓuhūr bulup ṣermāye-i vücūdı maḥv ider ki maḳṣad-ı aḳṣādur. İmdi ol ṭālibler ki ol cemāl-ı lā-yezālı müşāhede itmek isteyeler bu ḥadīṣ mūcibince ʿamel itmek gerek ki Ḥażret-i Resūluʾllāh eydür: جوعو بطونکم و اعدّو ظهورکم لعلّکم ترون ربّکم بقلوبکم [883] Yaʿnī ḳarnuñuzı acıḳdurun ve ẓāhir gözi ʿavāiḳ-i dünyeviyyeden ʿārī ḳıluñ belki māsivāʾllāhdan

[879] Eʾṣ-ṣavmu lī ve ene eczī bihi.
[880] Veʾl-lezī nefsī bi yedihi leḫelūfū femmiʾṣ-ṣiyāmi eṭyebu ʿindeʾllāhi min rīḥiʾl-miski.
[881] Nas 114/5; Elleẕī yuvesvisu fī ṣudūriʿn-nās.
[882] Ḳalbiʾl-muʾmini ḫazīnetuʾllāhi.
[883] Cūʿū buṭūnekum ve eʿiddū ẓuhūrekum leʿallekum teravne rabbekum bi ḳulūbikum.

ola ki Rabbuñuzı ḳalbüñüzle göresiz. Çünkim Ḥażret-i Resūluʾllāh rüʾyet-i Ḥaḳḳa sebeb açlıḳı ḳodı ve Ḥaḳ teʿālā buyurdı: Aç ol tā ki beni göresin didi. Pes ol dergāhuñ ṭāliblerine eyle gerekdür ki bu yolda açlıḳ çekeler ve ol nesne ki nefs murādıdur terk ideler. **Ḥikāyet:** Ḥabīb-i ʿAcemī yedi yıl olmışdı kim biryān et arzūsı düşmişdi henüz virmezdi. Çünkim yedi yıl tamām oldı nefsde ṣabr ḳalmadı. Vardı yarım aḳçeliḳ biryān aldı kim evine gele yolda bir oġlancıḳ gördi başı açıḳ ayıtdı: Ḥālüñ nedür? Oġlan ayıtdı: Yetīmüm atam yoḳdur. Ḥabīb ayıtdı: Atañ kimdür? Ayıtdı: Falān. Ayıtdı ben anı bilirüm. Ol biryānı çıḳarup ol yetīme virdi kendü nefsine ol murādı virmedi. İmām Şāfiʿī raḥmetuʾllāh eydür: Her kimüñ ki himmeti ḳarnına nesne girmek ola yaʿnī yimege himmet ide anuñ ḳıymeti ol ḳadar ola ki ḳarnından çıḳar ola. Eger çoḳ yimekde ḫayr ve az yimekde żarar olaydı evvel Ḥażret-i Resūluʾllāh ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m aç yürimezdi. Rivāyetdür Ḥażret-i Resūluʾllāh ḥużūrına aṣḥāb açlıḳdan söz söyleşdiler. Ayıtdılar: Yā Resūluʾllāh ol ḳadar açlıḳ çekerüz ki yüregümüze ṭaş bağlaruz ṣallanmasın diyü. Çıḳarup her biri ṭaş gösterdi. Meger Ḥażret-i Resūluʾllah ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m yüregine iki ṭaş bağlarmış çıḳarup aṣḥābına gösterdi ki yaʿnī siz bu ḳadar açlıḳdan incinmeñ ki ben sizden daḫı ziyāde çekerüm. Anuñ açlık çekmesi bulmaduġından degüldi. Bilürdi kim Ḥaḳ teʿālānuñ rızāsı nefse murādın virmemekdür. Feṯḥ-i Mūṣulī raḥmetuʾllāh eydür: Otuz yedi pīr ḫidmetinde eyledüm. Ḳamusı bana bu naṣīḥatı eyledi ki oġlanlar ṣoḥbetin terk it ve ṭaʿām çoḳ yimegil. **Ḥikāyet:** Rābiʿa bir vaḳt yedi gün dün [ü] gün üleşdürdi namāz ḳıldı ve oruç ṭutdı hīç uyumadı. Pes açlıġı ḥadden geçdi bir kişi anuñ ḳapusına geldi bir çanaḳ ṭaʿām[97a] getürdi. Rābiʿā ṭurdı kim çerāġı yandura o çerāġı yandurunca ol ṭaʿāmı dökdi. Bārī varayın ṣu getüreyin orucumı açam ol ṣuyı getürünce çerāġ daḫı söndi. Pes ḳarañuda ṣundı kim ṣu içe bardaḳ elinden düşüp ṣındı. Rābiʿā āh idüp ayıtdı: İlāhī bu ne belādur ki ben bī-çāreye idersin? Hātıfdan āvāz geldi kim yā Rābiʿā eger dilerseñ temāmet dünyānuñ niʿmetini saña vaḳf idelüm ammā biz kendü ḳayġumuzı göñlüñden giderelüm zīrā bizüm ḳayġumuz ve dünyā niʿmeti sevgüsi ikisi bir yirde olmaz. Rābiʿā eydür: Çün bu ḫīṭābı işitdüm bildüm ki ḫaṭā işledüm bu kere göñli dünyādan şöyle götürdüm ki otuz yıldur namāz ḳıluram. Eyle ṣanuram kim her ḳılduġum ṣon namāzumdur. Ve ḫalḳdan şöyle kesilürem ki ṣabāḥ olıcaḳ ḳorḳarum ve eydürüm olmasın kimesne gele beni kendüzüne meşġūl ide. Pes Ḥaḳ teʿālā rıżāsın ṭaleb idenlere lā-büddür ki kendi rıżāsın terk ide ve nefsine murādın virmeyüp ḳanāʿat[ide]. Bişr-i Ḥāfīye ayıtdılar: İşbu Baġdād içinde ḥelāl ḥarām ḳarışdı sen neden yirsin? Ayıtdı: Andan yirüm kim siz andan yirsiz ve andan

içerüm siz içersiz. Ya menzile neyle irişdüñ? Şununla irişdüm kim loḳmam sizün loḳmañuzdan kiçidür ve elüm sizüñ elüñüzden ḳışadur. Ol kim yiye ve aġlaya anuñla berāber degüldür ki yiye güle. Muḥammed bin Vāṣiʿ r[aḍıyaʾllāhu] ʿa[nh] eydür: Baḫtludur ol kişi kim gice aç yata ve ṣabaḥ aç ṭura bu ḥālle Ḥaḳ teʿālādan rāżı ola. Ve ayıtdı: Her kim ḳanāʿat ide ḫalḳa muḥtāc olmaya. Pes ḳanāʿat ol nesneymiş kim azdan ve çoḳdan Ḥaḳ teʿālā virdügine ḳāniʿ ola ve rızḳçün ḫalḳa iḥtiyāc göstermeye. Kendüzüne niʿmet ḳapusın baġlaya ve ʿibādet yolından miḥnet ḳapusın aça ve ġaflet ḳapusın baġlaya uyanıḳlıḳ ḳapusın aça ṭūl-i emel ḳapusın baġlaya ecel yaḳınlıġı ḳapusın aça ve dünyāda arzū ḳapusın baġlaya ṣabr ḳapusın aça ve münʿimlik ḳapusın baġlaya dervīşlik ḳapusın aça ol ḳanāʿat derecesine lāyıḳ olur. **Ḥikāyet**: Mālik bin Dinār r[aḍıyaʾllāhu] ʿa[nh] eydür: Bir gice vāḳıʿada gördüm bir kişi baña eydür: Falān yire var kim bizüm anda bir dūstumuz var seni ḳatı arzū ider. Çünkim irte oldı ittifāḳ şöyle düşdi kim üç giceye degin ol vāḳıʿāyı gördüm. Üçünci gün ṭurup vardum bir pīr gördüm mescid ḳapusına ṭurup ezān oḳur. Selām virdüm ayıtdı: ʿAleykeʾs-selām yā Mālik bin Dīnār. Ben işitdüm ʿāceb ḳıldum. Ayıtdum: İy şeyḫ beni ḫˇod gördügüñ yoḳ ne ḫˇoş añladuñ. Eydür: Ol kimesne kim seni bize gönderdi senüñ kimlügüñi bize bildürdi. Pes aḫşam namāzını ḳılduḳ ol pīr beni evine iletdi ve benümle[97b] arpa etmegi getürdi. Ol etmege el urdum ve ayıtdum: İy dirīġā eger bir pāre ṭuz olaydı tā ki bu etmegi anuñla yiyedük. Ol pīrüñ bir ḳızı var ḫātūn ol ḳıza ayıtdı: Ṭur şol maẓharı baḳḳāl dükkānına rehn it ve ṭuz al getür. Ḳız varup ṭuz getürdi ol arpa etmekle ol ṭuzdan yidük. Ben ayıtdum: *El-ḥamdu liʾllāh* Ḥaḳ teʿālā bize ḳanāʿat virmişdür. Ol pīrüñ ḫātūnı eydür: İy şeyḫ eger senüñ ḳanāʿatuñ olaydı bizüm maẓharumuz sīḥde dururken baḳḳāla rehn virilmeyeydi. Şöyle bil kim on yedi yıldur bizüm evümüze etmek ḳatıḳı gir[medi]. Mālik bin Dīnār çünkim bunı işitdi bir kez naʿre urdı ve kendü yakasın yırtup başına ṭopraḳ ḳoydı. Aġlayuraḳ çıḳup bir ṭarafa revān oldı kim yaʿnī biz henūz kanāʿatı bilmezüz. Pes ṭālib-i Ḥaḳ olanlar bu cümle kelāmdan ʿibret alup ġaflet penbesini ḳulaḳdan çıḳaralar ve Ḥaḳ teʿālā yolına ki mecd olup mücāhede çekeler tā ki Ḥaḳ teʿālā ʿināyet ide evliyā mertebesine yetişeler. **El-faṣluʿt-tāsiʿ ʿaşere fī beyāniʿs-semāʿ**: Ḳāleʾn-nebī ʿaleyhiʾs-selām:[884] السّماع آلة العارفين وطاعت المحبّين ومقصود الطّالبين Yaʿnī semāʿ ʿāriflerüñ āletidür yaʿnī tamām ʿirfānuñ ẓuhūrına esbābdur ve muḥiblerüñ ṭāʿatlarıdur ve ṭālibler maḳṣūdıdur. Ve Ḥażret-i Reṣūluʾllāh ʿaleyhiʾs-selām

[884] Eʾs-semāʿu āletuʾl-ʿārifīn ve ṭāʿatuʾl-muḥibbīn ve maḳṣūduʾṭ-ṭālibīn.

eydür: [885] السّماع لقوم فرض و لقوم سنّت و لقوم بدعت الفرض للخاصّين و السنّت للطالبين و البدعت للغافلين Yaʿnī semāʿ bir ḳavm içün farżdur ve bir ḳavmçün sünnetdür ve bir ḳavmçün da bidʿatdur. Farż ḫāṣlar sünnet ṭālibler bidʿat ġāfilleriñdür. İy ṭālib-i ʿāşıḳlar evvelā bilmek gerek ki ādemi ḳāʾim ṭutan dört nesnedür: Nefsdür ve rūḥdur ve ḳalbdür ve ʿaḳldur. Ammā anuñ nefsi müdebbirdür ẓāhir bezmüñ ḳuvāyını ve s̱ebātını ve bu ṣūret-i cismāniyyenuñ ḥayātını cism ve ḥavāss-ı ḫamse vāsıṭa[sı]yla. Pes bu tedbīrle ve bu ḳıyām ve ḥavāsla müşābih ve müşārik oldı cümle ḥayvānāta. Ve bu müşākelet sebebiyle ādeme dürlü dürlü leẕẕetler ve ḳabżlar lāzım geldi. Ammā anuñ rūḥı ol nefsinüñ bāṭını derke muttaṣıf oldı tecerrüd ve tevaḥḥud ve leṭāfet ve ṭahāret ve ḥüsn ve cemāl birle. Ve bu sebeble cümle meḥāsinüñ ve mekārim aḫlāḳuñ menşeʾi ve mebdeʾi oldı ve müteveccih oldı mele-i aʿlāya ve Bārī teʿālā canibine. Ammā anuñ ḳalbi bir heyʾet-i maʿneviyyedür ki ḳābildür nefsiñün ve rūḥıñuñ evṣāfına cāmiʿ olmaġa. Ve bu ikisinüñ ortasında berzaḫ vāḳiʿ olmışdur. Ve bu ḳābiliyyet vāsıṭasıyla īmāna ve iḥsāna maḥal olmışdur ve tecelliyāt-ı raḥmāniyyeye āyīne düşmişdür ki[98a] [886] قلب المؤمن مرآت الرّحمان Şöyle ki ḥavāss-ı ḫamse ẓāhire nefsle ḳāʾimdür ki ẓāhir maḥsūsāta yol anlaruñla bulınur. Hem-çünān bu ḥavāssuñ bāṭını ve ḥaḳīḳatı ḳalble ḳāʾimdür ki bevāṭın-ı maḥsūsāt ve leṭāif-i meʿānī bu ḥavāssla idrāk ve iʿtibār olınur. Ammā anuñ ʿaklı cemīʿ umūrı fikr idüp ḥaḳḳı bāṭıldan farḳ idicidür. Nitekim Ḥażret-i Resūluʾllāh buyurur: [887] لعقل نور يفرق بين الحقّ و الباطل Pes nūrāniyyet sebebiyle her nesnenüñ ḫayrını ve şerrini idrāk ider baʿżını ālet vāsıṭasıyla ve baʿżını āletsüz. Ammā evvelki aḥkām ve evṣāf ve ḥavāss-ı rūḥ ve ḳalbdür eks̱eriyyā aḥkām-ı nefsüñ āltında mestūr ve maġlūb olur belki maḳhūr olur. Ve aḥkām ve evṣāf-ı nefs ġālib ve āşkāre olur. Ve bu cümle fesādāt ki vesvās-ı Şeyṭāniyye ve hevās-ı nefsāniyyeden peydā olur āsān anlaruñ cümlesine mübāşeret idüp tamām anuñ üzerine ḳarār ider. Hergiz anuñ nefsi rūḥ ve ḳalb cānibine yüz döndürüp teleẕẕāt-ı rūḥāniyyetle muteleẕẕiz olmaġa ṭaleb itmez. Hemīşe ṣıfat-ı behīmiyye ile mutaṣṣıf olup maḳām-ı selefde nār-ı ṭabīʿatle muḥteriḳ olur. Pes hergiz envār-ı ās̱ārdan ve envār-ı efʿāldan ve ṣıfatdan ve envār-ı cemāldan ve ʿulūm-i ledünnī ve maʿārif-i rabbānī bu cümlenüñ revāyiḥinden anuñ dimāġına irişmez. Ve her demde *ṣummun bukmun ʿumyun fehum lā yerciʿūn* bendinde bağlu olur. Ve daḫı *lehum ḳulūbun lā-yefḳehūne bihā ve lehum aʿyūnun*

[885] Eʾs-semāʿu li ḳavmin farżun ve li ḳavmi sunnetun ve li ḳavmi bidʿatun el-farḍu liʾl-ḫāṣṣīne veʾs-sunnetu liʾṭ-ṭālibīne veʾl-bidʿatu liʾl-ġāfilīne.
[886] Ḳalbuʾl-muʾmin mirʾātuʾr-raḥmān.
[887] El-ʿaḳlu nūrun yufarriḳu beyneʾl-ḥaḳḳi veʾl-bāṭıli.

lā yubṣirūne bihā velehum āẕānun lā yesmeʿūne bihā ẓulmetinde mestūr olup *inhum illā keʿl-enʿām belhum eḍal* zindānında maḥbūs olur *neʿūẕu biʾllāh*. Eger biñ kez vaṭan-ı aṣliyyesini ẕikr idüp cemāl-ı lā yezāluñ tecelliyātından ve kemālāt-ı nā-mütenāhīsinden elinde ʿarż idile. Bu āyet maʿnāsıyla ʿāmil olur ki: [888] سواء علينا او عظت ام لم تكن منال واعظين Yāʿnī bizüm ḳatumuzda berāberdür gerekse vaʿẓ it gerekse itme. Ammā o kimesneye ki ʿināyet-i ezeliyye nūruñ lemeʿātı ḳābiliyyet rūzinesinden pertev ṣaldı şöyle ki evvel nūr-ı hidāyet ve nūr-ı İslām icmāla yol bulmışdı baʿzı istiʿdād ḳuvvetiyle tafṣīl bulup īmān ve iḥsān ve maʿrifet ve seyr ü sülūka el virdi. ve ol aḥkām ve evṣāf kim rūḥuñ ve ḳalbuñ vāridi pinhān olmışdı tedrīcle āşkāre olmaġa başlar ol vaḳt ol ḥavāssuñ bāṭınından ḳalbüñ ve rūḥuñ üzerine ḳapular açılur dürlü dürlü menfaʿatler lāyiḥ olur menāfiʿ-i uḫreviyye ve gāh menāfiʿ-i dünyeviyye ki āḫirine sebeb olmaḳ üzerine. Ve gāh olur ki vaṭān-ı aṣliyyesinüñ niʿmet-i ġayrīleri ve envāʿ-ı[98b] tecelliyāt āṩārını iẓhār ider ve ol āṩārdan rūḥ ve ḳalb müteleẕẕīẕ olup ol ʿālemleri arzū ider. Ammā ol leẕẕet ki rūḥuñ ve ḳalbüñ dimāġına yetişür gāh olur ki mubaṣṣırāt ṣınıfından olur tā ki ḥüsn-i baṣaruñ bāṭınıyla kendü āyinesinde ol tecellīyātdan istiʿdādı ve taṣfiyesi miḳdārı mücāhede ider. Nitekim Mūsāya ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m vāḳiʿ oldı kim ayıtdı: baña ab Ryā Yaʿnī [889] ربّ ارنى انظر اليك görün saña naẓar ideyin. Ḥaḳ teʿālā ayıtdı: Sen meni görmezsin. Bārī ṭaġa tecellī itdi. Mūsāya ṭaġı görmekle ṣāʿiḳa gelüp kendüden geçdi gitdi. Ve gāh olur ki emr-i meşmūmāt ṣınıfından olur yaʿnī Ḥaḳ teʿālā tecellīsinüñ elṭāf-ı nüyyemlerinden revāyiḥ-i ṭayyibe dimāġına yetişür. Ve gāh olur ki mesmūʿāt ḳabīlinden olur. Nitekim Şeyḫ Şiblī r[aḍıyaʾllāhu] ʿa[nh] ayıtdı: Eger ben işitdügüm ḥadīṩi siz işideydüñüz ḳarār itmeyüp düşerdüñüz. Ve gāh olur ki bu ḥavāssuñ ẓāhir ve bāṭını bir olur. Her ne kim ola levāyiḥden rūḥa ve ḳalbe yetişür ẓāhirde āşkāre olur. Pes bu cümlede rūḥ ol vuṣlat-ı ezeliyyeye teẕekkür ider ve ol teẕekkürden rūḥa leẕẕet-i kāmile ve rāḥat-ı şāmile ḥāṣıl olup ol cānibe ʿurūc itmege ṭaleb ider. Ammā ḳuvā-yı cismānī aña māniʿ olup rūḥ ʿurūc itmege ḳomaz ki miskīn rūḥ kendüyi perṭāv idüp dürlü dürlü ḥareket iḥdāṩ ider. Ve gāh olur ki ol vāridāt ġālib olup ʿaḳlı zāʾid ider. Nitekim Ḥaḳ teʿālā buyurur: [890] فلمّا تجلّى ربّه للجبل جعله دكّا و خرّ موسى صعيقا Yaʿnī vaḳtā ki Ḥaḳ teʿālā ṭaġa tecellī ḳıldı ol ṭaġı pāre pāre eyledi ve Mūsānuñ ʿaḳlı gidüp düşdi. Pes ol vaḳt her ne ḥareket ki ide maʿẕūrdur ve maḳbūl olur. Ve gāh olur ki ʿaḳl ẕāʾil olmaz ammā iḫtiyār gidüp kendüyi pertāv ḳılup kayıra(?) urur. Gāh devrān

[888] Şuara 26/106; sevāun ʿaleynā ve vāʿaẓte em lem tekun mineʾl-vāʿiẓīn.
[889] Araf 7/143; …Rabbī erini unẓur ileyke…
[890] Araf 7/143;…fe lemmā tecellā Rabbuhu liʾl-cebeli ceʿalehu dekkan ve ḫarra Mūsā ṣaʿīḳen…

ider egerçi itdügi ḥareketi bilür ammā iḫtiyār elinden gitmişdür. Şol kimesneye beñzer ki buña ġalebe ider egerçi aġladuġın bilür ammā iḫtiyār yoḳ ve ṭāḳat getürmez ki aġlamaya. Eger ol ḥālet ġalebesinden muḥkem kendüyi ḥıfẓ itmek istese ol ḥālet kendüyi helāk ider.

Ḥikāyet: Cüneyd-i Baġdādīnüñ bir mürīdi vardı her bār ki ṣoḥbet ideydi dervīş müteġayyıruʾl-ḥāl olup semāʿ iderdi ol ḳadar ki şeyḫ bī-ḥużūr olup bir vaḳt ayıtdı: Eger bundan ṣoñra bir daḫı senden böyle ḥareket ẓāhir ola bizüm ṣoḥbetümüz saña ḥarām olsın. Bir gün ḥāleti ġalebe itdi ol daḫı kendüyi ḥıfẓ itdi ol ḳadar ki düşüp cān teslīm itdi. Pes[99a] bunuñ gibi maḳāmda semāʿ sünnetdür. Ve daḫı rivāyetdür ki bir gün Ḥażret-i Resūluʾllāh İmām ʿAlīye ayıtdı: انت منّی بمنزلت موسی و هارون[891] Yaʿnī bendensin Hārūn Mūsādan oldugı gibi. Bu kelāmı işidicek İmām ġāyet feraḥından ḥareket idüp bir ayaġı üzerine ṣıçradı şol raḳṣ urur gibi. Ve Ḥażret-i Resūluʾllāh ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m Caʿfer-i Ṭayyāra ayıtdı:n uma müşābihsiḳulḫatuma ve ḳilḫsen benüm Yaʿnī[892] اشبهت خلقی و خلقی ol daḫı hem-çünān şāẕluġından bir ayaġı üzerine ṣıçradı. Ve Zeyd bin Ḥāriseye ayıtdı:[893] انت اخونا ومولانا Yaʿnī sen bizüm ḳarındaşumuzsın daḫı mevlāmsın. Ol daḫı ġāyet feraḥından ṣıçradı. Rivāyetdür Ḥażret-i Resūluñ meclisinde bir gün Ḥasan bin Sābit şu beyti oḳudı beyt:

Feraġat ḥubbetuʾl-hevā keydī lā ṭībe lehā ve lā rāḳe
İlleʾl-ḥabībuʾl-lezī şeġaftu bihi ve ʿindehu raḳbeti ve tiryāke

Ḥażret-i Resūluñ mübārek ḳalbine ṣafā ġalebe olup yanı üzerine gelüp ḥareket itdi ol ḳadar ki mübārek rıḍāsı boynından düşdi. Pes bu cümle aḥvāl ki ẕikr olındı ḥālet ġalebesiyle olup memdūh oldı. Ve gāh olur ki rūḥa ḥālet ġalebe ider hicr ü menʿ yöninden ol vaḳt semāʿ buña olur yaʿnī aġlamaḳ ve zārī ve feryād ve naʿra ẓāhir olur. Ve gāh olursa vücūda sükūnet ġālebe olur kendüye pertāv itmez semāʿ iki cānibe ḥareket itmekle. Ve gāh olur ki biʾl-külliyye ḥareketden ḳalur ḳadīd miṣāl olur. El-ḥāṣıl bu cümle semāʿdur ki memdūḥdur zīrā sülūk ve riyāżet vāsıṭasıyla bā cāẕibe-i ilāhīyye ile nefsüñ aḫkāmı ve evṣāfı maġlūb olup ve rūḥuñ ve ḳalbuñ aḫkāmı ġalebe olur ki *ceẕbetun min cezebātiʾr-raḥmān tuvāzī ʿamaleʾs-seḳaleyni.* Pes meşāyiḫ-i ʿiẓām semāʿı ḳılmışdur ki ol kimesneye ki aḫkām-ı ḳalb ve rūḥ aḫkām-ı nefsüñ üzerine ġālib ola ya sülūk ile ya ceẕbe ile nitekim ẕikr olındı evvelki ẕikr itdük. Ve irādet ġalebesiyle ʿaḳl zāʾil ola ekṣer mübtedī ṭāliblerüñdür ki ḥafṣala bulmamışlardur. Kendüleri yitürmege istiṭāḳatları yoḳdur. Muḫliṣ

[891] Ente minnī bi-menzileti Mūsā ve Hārūn.
[892] Eşbehete ḫalḳī ve ḫulḳī.
[893] Ente eḫūnā ve mevlānā.

el-Buḫārī Menāhīcuʿl-ʿibādda eydür: Edeb budur ki semāʿ meclisinde hīç ālet-i lehv olmaya. Meşelā ṭar ve nāy-i ʿırāḳ ḥarāmdur ḥattā def nāy ve elle uṣūl ṭutmak ve ṭabl ve elle ya bir aġacla bir nesne urmaḳ muḫālifdur sāʾir lehviyyāt ḥūd ola biʾṭ-ṭarīḳ. Ve daḫı gerekdür ki muġannī ve kelime-i nā-māḥrem ve imā semāʿ vaḳtinde hāẓır gelmeye ve semāʿuñ evvelinde ve āḫirinde Ḳurʾān oḳuyalar. Rivāyetdür Mimşād Dineverī ki Ḥażret-i Resūlı vāḳıʿasında görüp semāʿdan ve ictimāʿdan daḫı[99b] suʾāl itdi. Ḥażret-i Resūl ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m buyurdı kim:[894] لابأس ابدؤا بالقران و اختمو به Yaʿnī ḳayurmaz Ḳurʾān ile ibtidā idüñ ve Ḳurʾān ile ḫatm idüñ. Cüneyd-i Baġdādī r[aḍıyaʾllāhu] ʿa[nh] eydür: Semāʿ muḥtācdur üç nesneye: Biri zamān ve biri mekān ve biri iḫvān. Zamāndan murād bu ola ki ġāret ve fitne olmaya ve ḳaḥt [ve] vebā olmaya ve ʿumūmen ḫalḳ üzerinde ẓulm olmaya tā ki vārid-i ṣaḥīḥ ẓāhir olup ḥālet el vire. Ammā gerek ki mekān ẓālim olmaya ve güçle idinmiş yir olmaya ve pāk ola. Ammā iḫvān gerek kim birbirine münāsib ola ecnebī olmaya ve münkirlerden ve ḥasūdlardan hīç kes ḥāẓır olmaya. Cemīʿ hem-zamañ ve hem-maḳṣad ola ki münkirlerüñ ve ecnebīlerüñ naẓār-ı ḫāṭıraları tefriḳaya evcdür. Semāʿ ḫˇod mevḳūfdur cemʿiyyet-i ẓāhire ve ḫāṭıra. Ammā eger aḥkām-ı nefs aḥkām-ı rūḥ ve ḳalbuñ üzerine ġālib olsa her çend ki rūḥa bir ḥālet ya bir lezzet yetişür ol vaḳt lezzet-i nefsāniyye ġalebe ider anuñ gibi kimesneye cāyiz degüldür ki semāʿ ide zīrā ġalebāt-ı nefsāniyye ile semāʿ itmek zındīḳleründür. Nitekim Zünnūn-ı Mıṣrī r[aḍıyaʾllāhu] ʿa[nh] eydür: Semāʿ Ḥaḳ teʿālādan bir vāriddur ki göñülleri Allāhdan yaña ḳopar ve bir kimesne semāʿı ḥaḳla ḳulluḳ ṭuta ḥaḳla müteḥaḳḳıḳ olur. Eger nefsle ḳulluḳ ṭuta zındīḳ olur. ʿAbduʾr-rāman Sülemī eydür: İstimāʿ idiciye öyle gerekdür ki ḳalb ḥayla ve nefs meyyitle istimāʿ ide. Bir kimesnenüñ ḳalbi meyyit olsa ve nefsi ḥay olsa semāʿ aña ḥelāl olmaz. Ve anuñ söẕidür eydür: Semāʿ baʿżı kimesneye noḳṣān virür ve baʿżına ziyādet virür. Yaʿnī ol ki ehl-i ḥāl ola ḥālet ġalebe itmekle iḫtiyār elden gide aña semāʿ teraḳḳīler virür ammā ol ki ehl-i nefs ola ḥāletsüz kendü iḫtiyāriyle semāʿ ide aña günāh olur. **Ḥikāyet:** Ḥasan-ı Baṣrīnuñ bir mürīdi vardı her vaḳt Ḳurʾāndan bir āyet işideydi kendüzüni yire ururdı ve naʿre ve zārī kılurdı. Ḥasan aña ayıtdı iy mürīd bu ne ki idesin eger idebilürseñ ki eyle itmeyesin yaʿnī kendüñi ḥıfẓ idebilesin daḫı gerekdür ki itmeyesin. ʿÖmrüñ ḫarmanın yele virmiş olursın. Yaʿnī dilüñle olmış olur riyā ḳarışur nāzenīn ʿömrüñ telef olur. Ve eger idebilmezsiñ ki itmeyesin yaʿnī iḫtiyār elden giderse beri ol menzili kendüzüñden

[894] Lā beʾse ibdeū biʾl-Ḳurʾāni veʾḫtimū bihi.

girü bırakduñ ve ayıtdı: الصّعقت من الشّيطان[895] Her kim nā-gāh çaġıra ol Şeyṭāndandur bunuñ şerḥinde itmişlerdür ki yaʿnī idebilürsin ki çaġırmaya velākin çāġıra ol Şeyṭāndandur. Cüneyd-i Baġdādī eydür: Her mürīd ki göresin semāʿ diler ḥaḳiḳāt belki anda beṭāletden baḳiyye[100a] vardur. Bu daḫı delīldür ki iḫtiyār ile semāʿ itmek meẕmūmdur zīrā dilemek iḫtiyār ile olur. Eger ḥālet ġalebe ide diler dilemez ġalebe ider. Ebū ʿAlī eʾd-Deḳāḳ eydür: Semāʿ itmek ʿavāma ḥarāmdur zīrā nefsleri bāḳīdur zühāda mubāḥdur zīrā ehl-i mücāhiddür bizüm asḥābumuza müsteḥabdur zīrā göñülleri ḥayāt bulmışdur. Pes şol kimesneler ki göñülleri mücāhedeyle ve maʿrifetle ḥayāt bulmış ola anlara semāʿ itmek bidʿatdur. Nitekim faṣl-ı evvelinde ḥadīṯle beyān itdük. Ve daḫı iḫtiyār ile semāʿ itmegüñ ḫaṭāsına bu ḥadīṯ delālet ider ki Saʿīd bin Müseyyeb rivāyet ider: Meger Ḥażret-i Resūluʾllāh ḥużūrında ḫalḳa ẕikri iderken bir kimesne yürüdi ve devr itdi ve düşdi. Ḥażret-i Resūluʾllāh ayıtdı: *Ezbeḥū.* Yaʿnī bunı boġazlan didi. Aṣḥāb ḳaṣd itdiler ki boġazlayalar girü Ḥażret-i Resūluʾllāh ayıtdı: [896] لا تذبحوه و لكن ارتبطوه هذ العمود لا ابرح من مكانى حتى يجدد ايمانه Boġazlaman lākin bu direke ṣarḳuñ ben mekānumdan gitmezüm īmānın yeñiletmeyince didi. Eger bilā-iḫtiyār olsa ḫ˘od maḳbūl idi zīrā kendüye mālik degüldi. Ḥażret-i Resūluʾllāh dir ki bıraḳuñ teceddüd-i īmān itsin didüginden maʿlūmdur ki kendü iḫtiyār ile itmişdür. Pes iḫtiyār ile semāʿ meẕmūmdur ṭālib olanlar cehd idüp anuñ gibiden ḥıfẓ ideler. *Ḥafaẓnaʾllāhu ve iyyākum min cemīʿiʾl-ḫaṭāyā veʾr-riyā ve min sūʾiʾl-aʿmāli veʾl-kibriyā ve ṣallāʾllāhu ʿalā seyyidinā Muḥammed ve ālihi ecmaʿīn.*

[895] Eʾṣ-ṣaʿiḳatu mineʾṣ-ṣeyṭān.
[896] Lā tezbeḥūhu velākin irtebiṭūhu hāẕeʾl-ʿumūde lā ebreḥu min mekānī ḥattā yuceddide īmānehu.

[100b]

بسم الله الرّحمان الرّحيم

الحمد لله ربّ العالمين والصّلوة والسّلام على سيّدنا محمّد واله وصحبه اجمعين امّا بعد

Fī-beyāni ṭ-ṭarīḳat veʿl-futuvvet icmālen: ḳāleʾllāhu teʿālā: و لقد خلقنا الانسان من[897] صلصال من حمإ مّسنون Çünkim Ḥażret-i Ḥaḳ celle zeker Ādemi ketm-i ʿademden ṣaḥrā-yı vücūda çıḳardı ve luṭfı ḫazīnesinden ʿubūdiyyet ve daʿvet-ḫāne-i ḫilāfete getürdi. Yüz biñ ve yigirmi dört biñ artıḳ ya eksük noḳta-ı nübüvveti ve risāleti Ādemle bile hem-rāh ḳıldı. Ve daḫı ḫilāfet ḫilḳatini Ādeme giydürdi ki انّى جاعل فى الارض خليفة[898] ve cemīʿ mevcūdātuñ ʿilmi şerefiyle Ādemi müşerref ḳıldı. وعلّم آدم الاسماء كلّها ثمّ عرضهم على الملاءكت[899] Pes cemīʿ melāikeye ʿarż itdi ve taʿlīm itdi kim: قال يا آدم أنبءهم باسمآءهم[900] Pes cemīʿ ehl-i semāvāt ve ehl-i zemīn Ādeme muṭīʿ oldılar. Pes çün Ādem ḫalīfe oldı vācib oldı kim ʿadl eyleye ve cemīʿ evlādına ʿimāret-i dünyā ve zīrāʿat ve ḥirfet göstere. Pes her birisine bir ḫidmet ve bir ṣanʿat taʿlīm itdi tā ki ʿömri olduḳça dünyāyı iḥyā ide ve ʿimāret ide. Pes her birisi bir ṣanʿat ḳabūl itdiler ammā Şīt hīçbir sanʿat ḳabūl itmedi ve ayıtdı: İy ata çün cemīʿisine ṣanʿat gösterdüñ ve her birisini bir işe meşġūl ḳılduñ. Senüñ evlāduñdan ve bir kimesne daḫı gerek ẓāhirde ve bāṭında Ḥaḳ teʿālānuñ ʿibādetine meşġūl ola. Egerçi baʿżı ʿulemā eydürler ki Şīt ʿaleyhiʾs-selām bāfend idi yaʿnī cüllāh idi. Hīç şek yoḳ ki cüllāhdı libās ṭoḳurdı ammā libās-ı ẓāhir ṭoḳumazdı. Belki libās-ı maʿānī ve libās-ı ḥaḳīḳat ṭoḳurdı. Şöyle kim ol devirde nitekim ʿālem ṣūreti perverde olup az az teraḳḳī olurdı. Hemçünān ʿālem-i ḥaḳīḳat daḫı perverde olup az az teraḳḳī bolurdı zīrā ezelde vücūd-ı Ādemde taʿbiye olmışdı lā-cerem ẓuhūr buldı. Pes Şīt ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m maʿnā miʿmārlıġını iḫtiyār eyledi. Ādem ʿaleyhiʾs-selām evlādına ayıtdı: Biz dünyā ʿimāretini kesb iderüz. Şīte nafaḳa idüñ ki لو لا سخاوة الاغنيأ لهلكت الفقراء[901] ol daḫı Ḥaḳḳa ʿibādet itmege ḳudret bula ve sizünçün duʿā ide kim[101a] el-ḥadīs: لو لا دعوت الفقراء لهلكت الاغنيا[902] Ve daḫı Ḥażret-i Resūluʾllāh buyurmışdur: لرغبو بدعاء الفقراء فانّه مقرون بالاجابت[903] Yaʿnī raġbet idüñ fuḳarānuñ duʿāsına ki ḳabūliyyet maḳrūndur yaʿnī tīz ḳabūl olur. Çün Şīt ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m faḳr ḫalvet-ḫānesinde iʿtikāf eyledi taṣavvūf cāmesini ġaybetle ṭoḳudı ve evvel ki

[897] Hicr 15/26; Ve leḳad ḫaleḳneʾl-insāne min ṣalṣālin min ḥamein mesnūn.
[898] Bakara 2/30;… innī cāʿilun fiʾl-arżi ḫalīfeten…
[899] Bakara 2/31; ve ʿalleme Ādemeʾl-esmāe kullehā ṣumme ʿaraḍehum ʿalaʾl-melāiketi…
[900] Bakara 2/33; Ḳāle yā Ādemu enbiʾhum bi esmāihimuʾl-melāikeh
[901] Lev lā seḫāvetuʾl-aġniyāʾ le helekeʾl-fuḳarāʾu.
[902] Lev lā daʿvetuʾl-fuḳarāʾi le helekeʾl-eġniyāu.
[903] İrġabū bi duʿāiʾl-fuḳarāʾi fe innehu maḳrūnun biʾl-icābeti.

ṣofuluḳ itdi Şīt ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m ki safā cāmesini ṭoḳudı her ki câme-i muraḳḳaʿdan kendüye libās giydi iki cihānda müstaġnī oldı kim [904] التّصوف عبارة عن التّجريد و التّفريد و التّفريق عمّا سوى الله Yaʿnī taṣavvūfʿibāretdür Allāh teʿālānuñ ġayrından mücerred olmakdan ve mufred olmaḳdan evvel ʿālem-i ḥayvānīden andan ʿālem-i insānīden her nesneden kim ḥurūf ile raḳam olınur ola. Çün Şīt ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m taṣavvūfı iḫtiyār itdi Ḥaḳ teʿālā anı ḫalīfe ve imām-ı ḫavāṣ ḳıldı. Şöyle kim Ādem yirüñ gögüñ ḫalīfesiydi Şīt daḫı ḫalīfe-i ilāhīydi. Nice Ādem ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m ḫalḳı ʿubūdiyyet-i Ḥaḳḳa daʿvet iderdi Şīt daḫı hem-çünān ḫavāṣı ḳurbet-i Ḥaḳḳa daʿvet iderdi. Nice ki Ādem ʿubūdiyyet daʿvet-ḫānesinde seccāde-i ṭarīḳat baṣṭ itmişdi ve Ādem ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m şerīʿatı peydā eyledi İslām şerīʿatiyle rāst oldı Şīt ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m daḫı ṭarīḳatı peydā eyledi ṭarīḳatle ḳurbet rāst oldı. Nitekim sāde Müslümānlıġla cennete yetişmek mümkün olmaz illā aʿmāl-ı ṭarīḳatle āsān olur. Cüneyd-i Baġdādī eydür: *Eʾṭ-ṭarīḳatu mineḥuʾş-şerīʿati.* Yaʿnī ṭarīḳat şerīʿatuñ ilikidür. Yaʿnī ṭarīḳat bir deryādur şerīʿat anuñ ṭarfıdur ki ol deryāyı iḫāṭa itmişdür. Ve ḥaḳīḳat bir deryādur ṭarīḳat anuñ ṭarfıdur ammā deryāya ḳadem urmaḳ mümkün olmaz illā meger baḥr ola yüzmek ile. Bes deryā-yı ṭarīḳatde yüzülecek olmaz illā şerīʿatle olur ki sulṭān-ı enbiyānuñ şerīʿati anı muḥkem ṭutmış ola ki [905] واعتصمو بحبل اللّٰهve deryā-yı ḥaḳīḳatde yüzülecek olmaz illā ṭarīḳatle olur. Ammā fütüvvet daḫı ṭarīḳat deryāsında bir cezīredür ki emvāc-ı ṭarīḳat ezelde ketm itmişdi. Henüz Şīt ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m zamānında ṭarīḳat fütüvvetden aşlā mümtāz degüldi tā İbrāhīm zamānına gelince. Çünkim devr İbrāhīmüñ oldı ṭarīḳat daḫı teraḳḳī buldı. Pes Ḥaḳ teʿālānuñ ʿuşşāḳından ve cemāl-ı aḥadiyyetüñ ve ṣamediyyetüñ[101b] müştāḳlarından bir cemāʿat İbrāhīm peyġambere ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m gelüp didiler ki: Yā Nebīyaʿllāh dilersen ki Ḥaḳ teʿālānuñ ʿışḳı meydānında ḳadem ururuz ammā ṭarīḳat ḫırḳasınuñ yükini çekmege ṭāḳatımuz yoḳdur. Żaʿīflerüz ki *ḫaleḳeʾl-insāne żaʿīfen.* Senden dilerüz ki bize bir ṭarīḳ düzesin tā ki ol ṭarīḳle bir daḫı ʿışḳ meydānına ḳadem uravuz. Ol dergāhuñ ḳatı müştāḳıyuz. Pes ḫalīluʾllāh ṭarīḳat deryāsında ṭaldı ol deryānuñ içinde fütüvvet cezīresini bulup ol ʿuşşāḳa ʿarż eyledi ve didi kim şerīʿat gemisini tamām müheyyā eyleñ şerāʾiṭ-i İslāmiyye ile. Nitekim Ḥażret-i Resūluʾllāh ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m buyurur: [906] يا اباذرّ جدّد السّفينة فانّ البحر العميق Yaʿnī şerīʿat gemisini yeñile ki baḥr-ı ṭarīḳatdur gider ve ol gemiyle baḥr-ı ṭarīḳata girüñ kim fütüvvet cezīresine yetişesiz. Andan mesken ṭutup ol cezīreyi ḫˇoş ābādan eyleñ

[904] Eʾt-taṣavvufu ʿibāretun ʿaniʾt-tecdīdi veʾt-tefrīdi veʾt-tefrīḳi ʿammā sivāʾllāh.
[905] Ali İmran 3/103; Vaʿteṣimū bi ḥabliʾllāhi…
[906] Yā Ebāzer ceddidiʾs-sefīnete fe inneʾl-baḥra ʿamīḳun.

tā ki ḥaḳīḳat deryālarına yüz göstere. Pes ol ʿāşıḳlar bu ṭarīḳle ʿamel idüp fütüvvet cezīresine mesken ṭutarlar ve şeyāṭīn leşkerinüñ mekrinden emīn oldılar zīrā şeyāṭīn ṭarīḳat deryāsında yüzmege güçleri yetmez. Pes ʿuşşāḳuñ ṭarīḳat yükini çekmege güçleri yetmez. Ve gine sebeb budur ki erkān-ı ṭarīḳat nā-maʿdūddur ve baḥr-ı bī-pāyāndur ammā erkān-ı fütüvvet on ikidür. Altısı ẓāhirī ve altısı bāṭınīdur. Ḫalīluʾllāh ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m daḫı bunlara buyurdı kim: Çün erkān-ı ṭarīḳate ṭāḳat getürmezsiz zīrā bī-pāyāndur ammā erkān-ı fütüvveti ḥıfẓ idüñ tā ki ṭarīḳat zümresinden ola. Ol erkān-ı fütüvvet ki ẓāhirīdür altıdur: Evvel gerekdür ki şehvet ḳapusını bağlaya göz el zināsından her aʿżāsını nā-maḥrem ṣarfından ḥıfẓ ide. Her bir aʿżānuñ bir zināsı vardur. Nitekim Ḥażret-i Resūluʾllāh buyurur: [907] العينان تزنيان و إذنان تزنيان و اليدان تزنيان والرّجلان تزنيان Yaʿnī gözler ve ḳulaḳlar ve eller ve ayaḳlar zinā iderler. Pes ṭā[lib] olanlar gerekdür ki bu fiʿllerinden iʿrāż ide tā kim ism-i fütüvvet vücūdından zāʾil olmaya. **Ḥikāyet:** Beni İsrāʾil zamānında bir ḳaṣṣab vardı bir ʿavrete ʿāşıḳ oldı ayıtdı: Yā ḳaṣṣāb hīç kimesne görmeyicek yir bulursañ saña murāduñ vireyim. Ḳaṣṣāb vardı bir yir düẕdi ʿavreti alup anda geldi. ʿAvret ayıtdı: Bize bir yir gerek kim kimesne bizi görmeye. Ḳaṣṣāb ayıtdı: Bunda bizi kim görür? ʿAvret ayıtdı: İki melek sende ve iki melek bende var ve Ḥaḳ teʿālā ḥāżırdur[102a] göreyorur. Çün ḳaṣṣāb ol sözi işitdi cānına od düşdi. Āh idüp ol işe pişmān oldı ve tevbe ḳıldı. Bir gün ḳaṣṣāb ol zamānuñ peyġamberiyle yoldaş oldı güneş ḥarāretinden büküldiler. Ol peyġamber duʿā ḳıldı ḳaṣṣāb āmīn didi. Gördüler kim bir pāre bulut gelüp üstlerine gölge oldı. Yolları ayrılıcaḳ bulut ayrılup ḳaṣṣab ile gitdi. Peyġamber ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m ayıtdı: Yā ḳaṣṣāb bildüm ki bulut benüm duʿām ile gelmemiş senüñ āmīn berekātıyla gelmiş. Ṭoġrı ayıt kim ʿamelüñ nedür? Ḳaṣṣāb ayıtdı: Bir ʿavrete ʿāşıḳ oldum mālik olduġum vaktin Ḥaḳdan ḳorkup tevbe itdüm. Pes zinādan kendümi menʿ itmekle bu ḳadar mertebe boldı. Ṭālib-i Ḥaḳ olanlar daḫı böyle ideler. İkinci gerekdür ki ḳarnın ḥarām loḳmadan bağlaya taḳvāsında tamām ḥaẕer ide ve illā fütüvvet ʿaḥdi dürüst olmaz. **Ḥikāyet:** ʿĀbduʾllah bin ʿAbbās eydür: Eger ḳul çendān namāz ḳıla kim mizācı żaʿfa vara ve beli iki ḳat ola hīç fāʾide virmez tā ḥelāl yimegi ve perhīz-kārluġı kendüye pīşe itmeyince didi. Pes ṭālib-i Ḥaḳ olanlar gerekdür ki ḥelāl yimegi kendüye pīşe itmeyince tā ki ʿahd-ı fütüvvet tamām ola. Üçünci dilin bağlamaḳdur kiẕbden ve ġiybetden ve bühtandan. Ve ṣāḥib-i ḥurmet [ve] vaḳār olmaḳdur. Nitekim Ḥażret-i

[907] El-ʿaynāni tezniyāni veʾl-uẕunāni tezniyāni veʾl-yedāni tezniyāni veʾr-riclāni tezniyāni.

Resūluˀllāh buyurur: [908] المسلم من سلم المسلمون ايديه و لسانه Yaʿnī Müslümān oldur ki sāˀir Müslümānlar anuñ elinden ve dilinden ḳurtulur ve daḫı beyhūde sözden ve fuḥşdan gerekdür kim dilin ḥıfẓ ide tā kim āṯār-ı fütüvvet vücūdından ẓāhir ola. **Ḥikāyet:** Ḥassan bin Ebū Sinān ki meşāyiḫdendür bir gün kendü şākirdlerinden birine vardı gördi kim yeñiden bir ev binā iderler. Ṣordı kim bu evi kim yapuyi ve kimüñçün yapıldı kim ben bilmez? Bunı ki didi hemān sāʿat pīşmān oldı ve kendüye ayıtdı: Bir nesne ki andan saña fāiˀde gelmeye ṣormaḳ neye gerek. Elˀān ʿabes söyledüñ ve kendü nefsine ayıtdı: Bir yıl ṣāˀim olmak gerek ol bir sözüñ ʿuḳūbetiçün didi. Ve ibtidā idüp bir yıl ṣāˀim oldı. Pes ṭālib olanlar ḳaṣd itmek gerek tā ki maʿnā-yı fütüvvet üzerine rāst gele. Dördünci gerekdür kim cehlden kendüyi ḫalāṣ ide ve bir miḳdār ʿilm ögrene ki ʿibādeti Ḥaḳḳa lāyıḳ ola. Ve illā ʿibādetinden ḫalel olmaya cümle ṭalebi ve saʿyi żayiʿ olur. Bu ḫˇod fütüvvete lāyıḳ degüldür. Nazm:

Teʿallem yā fetā veˀl-cehlu ʿārun
Ve lā yerḍā bihi illā ḥimārun

Elem taʿlem bi enneˀẓ-ẓulme ʿārun
Cezāˀuˀẓ-ẓulmi ʿindeˀllāhi nārun

[102b]

[*mefâʿîlün/ mefâʿîlün/feʿûlün*]

Gel iy ṭālib olanlar Ḥaḳ yolına
Dilerseñ iresin sulṭān iline

Fütüvvetden saña açıla bir yol
O yolca gidesin mevlāña iy ḳul

Gel imdi sen taʿallüm eyle ʿilmi
Anuñla saña meˀnūs eyle ḥilmi

Gider cehli gözet nāmūs u ʿārı
İçirme nefsüñe sen zehr-i mārı

Ki cehl ile saña sen ẓulm idersin
Ḳoyup ṭoġrı yolı egri gidersin

Cezālanmañ cehil ẓulmıyla iy yār
Kişiyi yaḳar olʿuḳbādadur nār

[908] El-muslimu men selimeˀl-muslimūne eydiyehu ve lisānehu.

Eger bu vech ile mevṣūf olasın
Naẕar ḳılmaz saña Rabbüñ bilesin

ʿAẕāb ider cehennem saña āḫir
Günāhdan cānuñı ḳıl imdi ṭāhir

ʿİlim ögren ʿamel ḳıl kāmil olġıl
ʿİbādet ḳıl Ḫudāya ʿāmil olġıl

Fütüvvet maʿnīsinden sil ḥicābı
Ṭaleb ḳıl kendüzüñe feṯḥ-i bābı

Ṭarīḳat baḥrına ġavvāṣ olġıl
Ḥaḳīḳat ġurbetinde ḫāṣ olġıl

Ḥaḳuñ ġayrına dil virme güẕer ḳıl
Cemāluñ söz behiştinden ḥaẕer ḳıl

Dinilse saña yüz biñ *len terānī*
Saḳınġıl perde eylemegil anı

Gele bir gün saña *sevfe terāni*
Fedā eyle hemān-dem aña cānı

Ola kim Ḥaḳ cemālın ide rūşen
Senüñ külḫanlaruñı ḳıla rūşen

Saña dīdārını ʿarż ide ol dem
Daḫı senüñle ola yār u hemdem

Buyurmışdur Resūluʾllāh-ı aʿẓam
Şefīʿüʾl-müẕnibīn [ü] faḫr-ı ʿālem

ʿİlimi ögrenmegi farż itdi ḫālıḳ
Ki ʿilm ile iderler āşinālıḳ

Taʿallüm ideler ʿilm-i ilāhī
Dün [ü] gün ẕikr ideler pādişāhı

ʿAmel ḳılalar ol ʿilm ile bunlar
Cihād-ı nefs ideler dün [ü] günler

Kemā ḳāleʾn-nebī ʿaleyhiʾs-selām
Ṭalebuʾl-ʿilmi farīẕatun ʿalā kulli Muslimin ve muslimetin

Gel imdi ʿākil iseñ aç gözüñi
Ḫudāya bendesin fikr it özüñi

Ḳul olan ḫāceye ḳulluḳ gerekdür
Bu nevʿ ile olan ḳul yegirekdür

Bu dünyā-yı denīde kim yürürsin
Ḥaḳuñ fazlın nihāyetsiz görürsin

Ḥaḳ ile ger bilişlük itdüñ ise
Ṭarīk-i müstaḳīme gitdüñ ise

ʿAdū bildüñse Şeyṭān-ı laʿīni
Ki ṭutmışdur saña ol buġż [u] kīni
[103a]
Kemā ḳāleʾllāhu teʿālā
İnneʾş-Şeyṭāne ʿadūvven fetteḫiẕūhu ʿadūvven
Daḫı nefsüñe itdüñse cihādı
Dün [ü] gün eyledüñse ictihādı

Yaraġ itdüñse mevt içün cihānda
ʿİnāyetler göresin ol cihānda

Bedenden çıḳıcaḳ bu cān-ı şirīn
İrişe ol Ḫudādan saña telḳīn

Yürekde pes ḥarāret ġālib ola
Gelüp Şeyṭān īmāna ṭālib ola

ʿAdū ṭutmışdı çün Şeyṭānı müʾmin
O dem mekrinden anuñ ola emīn

ʿİnāyetler irişe ol Ḫudādan
Şefāʿatler irişe Muṣṭafādan

Kişi yad kişinüñ sözini ṭutmaz
Ḥaḳı buldı varup yabāna gitmez

Eger nefs ile birlik ḳılduñ ise
Daḫı Şeyṭāna tābiʿ oldun ise

Ḳamu reng ile ḳalbüñi boyaduñ
Özüñi başdan ayaġa ḳaraduñ
Saña çün kedḫūdālıḳ itdi Şeyṭān
Ne ṭañ āḫir iderse ḳaṣd-ı īmān

Buluşduñsa bugün İblīs ile
Ḳoparsın yarın anuñ ile[909]

Aña kim ki bugün yoldaşlıḳ eyler
Anuñla sevişür ḳardaşlıḳ eyler

Ol āḫir demde irişür gümānsız
Ögüt virür aña ider emānsız

Tefekkür eyle gör imdi bugün sen
Tünek üzre gider bu cān ile ten

Bu vezni saña taʿlīm eyledüm ḫˇoş
Ki sen aña dutasın cān ile gūş

Ḥaẕer it şerʿ divārını yıḳma
Katāʿatle ekilen yire aḳma

Dilerseñ kim saña fetḥ ola esrār
Saḳın nā-ehle hemdem olma zinhār

Bu yer yüzini müfsidler ṭutubdur
Ki şerʿe dürlü bidʿatler ḳatubdur

Biliñ kim āḫir olmışdur zamāne
Ṭolupdur ehl-i bidʿat bu cihāna

[909] Vezin problemi var

Götürdiler aradan şerʿi bunlar
Temyīz itmezler aṣlı ferʿi bunlar [910]

Ṭarīḳat ehliyüz dirler cihānda
Naẓīri yoḳ sanasın bu zamānda

Kimi bengī vü ḫamrī kim dilenci
Kimi sūḳī vü ḫamrī kim yalancı

Kimi tesḫīr idüp Şeyṭān [u] cinni
ʿAvāmuʾn-nās ṣanur anı sinnī

Bu ḫalḳa keşfi iẓhār ider ol er
Cemīʿ-i ʿilmi bildüm dir ser-ā-ser

Görür[ler] çün[kim] ʿavāmuʾn-nās anı
Göñülden gidüben şekk ü gümānı

Ana ṭapu ḳılup ʿizzet iderler
Yolında dün [ü] gün ḫidmet iderler

[103b]

Ḳomışlar adların sūfī vü dervīş
Ḳamu dünyā-perest ü cāḥ-endīş

Kimi ḳılur neseb daʿvāsın iẓhār
Baña ursil dür[ür] dir ʿilm-i esrār

Daḫı dir baña keşf oldı ḥaḳīḳat
Zamān içre benüm dir ehl-i ḥaḳīḳat[911]

Kişi hīç olmaya ehl-i ṭarīḳat
Tamāmolmaya anda çün şerīʿat

Ḳapudan girmedin gözlemekdür[912]
Muḥāl işdür hemān ḳurı emekdür

[910] İlk tefʿilede vezin problemi var
[911] Benüm: benüm dir
[912] Girmedin: girmedin edeb

Şerīʿat ḫ̆od ḳapu içi ṭarīḳat
O beytüñ müntehāsıdur ḥaḳīḳat

Şerīʿat sūrıdur her nesnenüñ bil
Anuñ aḥkāmıçün tedbīrler ḳıl

Şerīʿat rīsmān-ı çāh-ı sīrāb
Bulunmaz rīsmān olmasa bil ab

Şerīʿatdür dıraḫtuñ aṣlı iy yār
Pes olmaz ansuzın aġṣān u eṣmār

Bu dünyā kim bulupdur āferīniş
İçinde ṭopṭolu her nevʿa cünbiş

Buları vażʿ ide üstād-ı kāmil
Ḫabīr ü ʿālim oldur hem de ʿādil

Kemāl-ı ʿadlın iẓhār itdi ol Ḥaḳ
Bu ḫalḳ için ḳomadı hīç muġlaḳ [913]

Kitāb indirdi gökden bunlar içün
Virüp hem enbiyā[yı] ẕāt-ı Bī-çūn

Ki ḫalḳ[ı] içre mīzān ide bunlar
O vezn ile Ḫudāya gide bunlar

Bil[e] mīzānı kim oldur şerīʿat
Muḥāl ansız ṭarīḳat hem ḥaḳīḳat [914]

Anuñladur ḳudām-ı dīn ü dünyā
Anuñla ẓāhir oldı cümle maʿnā

Velī ol şimdi dervīşüm diyenler
ḥaḳīḳat ehline eşüm diyenler

Ḳoyup dīni ṭapar dünyāya bunlar
Ṭarīḳ[at] ad ider daʿvāya bunlar

[913] İçin: içinde
[914] Hem ṭarīḳat: ṭarīḳat hem

Taṣavvūf terk-i daʿvā ketm-i maʿnā
Bular terk itdi maʿnā ḳıldı daʿvā

Degüldür bunlar ehl-i Ḥaḳ ḥaḳīḳat
İder bunlara laʿnet ḥaḳ ḥaḳīḳat

Ki bunlar yaḳdılar şerʿi vü dīni
Ḥaḳ ehline ṭutar kibr[i] vü kīni

Bularuñ vaṣf-ı ḥālin dise olmaz
Bunı tafṣīl idersem vaṣfa gelmez

Hemān dīn ecli içün ġam yimekdür
Bunı ṭālib olanlara dimekdür

Ki bunları görüp aldanmayalar
Ḳabūl idüp sözine ḳanmayalar

Alalar şerʿveznin ellerine
Anuñla ḫˇoş gideler yollarına

Ne şübhet maḥbesinde ḥabs olalar
Ne bidʿat ẓulmeti içre ḳalalar

Şerīʿatden eger bir ḳılca noḳṣān
Ger olursa olur dīn ʿay-ı noḳṣān [915]

[104a]

Gel imdi bildüñ ise ḫayr u şerri
Daḫı añladuñ ise nefʿ[u] żarrı

Muṣāḥib olma ehl-i bidʿat ile
Ki mevṣūf olmayasın bidʿat ile

Şerīʿat rīsmānın ḳoma elden
Giderme Ḫālıḳuñ ẕikrini dilden

[915] Dīn olur: olur dīn

Ṣalāt u ṣavm u tevḥīd içre dāʾim

Olıgör şükr ü taḥmīd içre ḳāʾim
Cihān içinde eyle terk it ʿādet

Riyādan ḫāliṣ olup ḳıl ʿibādet

ʿİbādetde eger Ḥaḳḳı göresin

Ḫudāya minnet eyledüñ bilesin

Didüñ yaʿnī saña ḳıldum ʿibādet
Senüñ emrüñi ḫˇoş ḳıldum riʿāyet

Ḳamu aʿmālından Ḥaḳdur münezzeh

ʿAmel bu nevʿ ile ḳılandur ebleh

Eger ḫalḳı görürseñ sen bil anda

Riyā ile ʿamel ḳılduñ cihānda

Eger kendüñi görseñ ḫˇod ne müşkil

Ḳamu maʿlūmuñ oldı saña müşkil

Ḥaḳa ʿucb ile kibrüñ ḳılduñ iẓhār

Buña şirk-i ḫafī dirler [bil] iy yār

Ne müşkil بوعیله در nev ʿibādet

Degüldür bu ʿibādet belkim ʿādet

Pes imdi oldur iḫlāṣuñ nişānı

Ḥaḳa doğrulan bu göñli vü cānı [916]

Ḳuṣūrın ʿarż ide şāhuñ ḳatında

Özin ḫāk ide Allāhuñ ḳatında

Ḥaḳuñ ġayrını ḳalbinde ide Dūr [917]

Ḳıla göñlini Ḥaḳ fikriyle maʿmūr

Diye yā Rabbī ben mücrim ḳulum uş

Yüzüm dergāhuña ṭutdum elüm boş

[916] İlk tefʿilede vezin problemi giderilemedi
[917] Dūr: ṭur

Günāhkārum baña sen vir necātı
Baña āsān ḳıl[up] her müşkülātı

Bu eksüklü ʿamel kim ben ḳıluram
Saña lāyıḳ degüldür bu bilüram

Kemā ḳāleʾn-nebī ʿaleyhiʾs-selām
Subḥāneke mā ʿabednāke ḥaḳḳa ʿibādetik

Benüm eksüklügüme ḳalma zinhār
Ṣuçum ʿafv eyle ḳaldum uşde nā-çār [918]

Benüm cānuma minnet kim Ḫudāyā
ʿAmel erzānī ḳılduñ ben gedāya

Hezār[ā] şükr kim tevfīḳ virdüñ
Dil [ü] cānuma ḫˇoş tevfīḳ virdüñ

Bu nevʿ ile eger ḳılsañ ʿamel sen
Riyādan ḫāliṣ olur cān ile ten

Ḳabūl eyleye luṭfından ilāhuñ
Yücele ḥażretinde ʿizz ü cāhuñ

Çün olduñ ol emānātüñ ḥamūlı
Ḳabūl itme ẓalūm ile cehūlı

Ḳemā ḳāleʿllāhu teʿālā ve ḥamelehaʾl-
insāne innehu kāne ẓalūmen cehūla

Bu dünyā naḳşına aldanma zinhār
Bunuñ semmin içüben ḳanma zinhār

[104b]

Bıraḳ elden gel imdi [sen] ḫayālı
Dilerseñ görine Ḥaḳḳuñ cemālı

Bunı farż it ki hep dünyāyı ṭutduñ[919]
Cihān mülkini başdan başa utduñ

Ne ḥāṣıl çün bunuñ ṣoñı ʿademdür
Cefā vü miḥnet der[d ü] elemdür

[918] Nā-çār: neccār
[919] Ki: kim

Gel imdi terkin urġıl bu fenānuñ
Dün [ü] gün ṭālibʾolmaġıl fenānuñ

Ne cevhersin seni sen bilmedüñ ḫīç
Ṭaleb aṣluñı bir dem ḳılmaduñ hīç

Sen ol bir ile birlikdeydüñ evvel
Ölümsüz bāḳī dirlikdeydüñ evvel

Tenezzül eyleyüp bu mülke geldüñ
Ol icmālden gelüp tafṣīl bulduñ

Senüñ ḳalbüñi mirʾāt itdi ol Ḥaḳ
Kim anda ẓāhir ola nūr-ı muṭlaḳ

O mirʾāte tecellā ide kendü
Cemālini temāşā ide kendü

Seni senlik yükinden ḳıla āẕād
Ḥarāb iken bu ḳalbüñ ola ābād

Gerekdür imdi ḳalbüñ pāk idesin
Vücūduñ Ḥaḳ yolına ḫāk idesin

Bıraḳ ʿaḳlı yapış ʿışḳ etekine
İresin tā kim ol begler begine

Bu ʿaḳluñ nūrı Ḥaḳ nūrı ḳatında
Çerāġa beñzer ol ḫurşīd ḳatında

Ḥaḳuñ nūrına döymaz ʿaḳl nūrı
Fenā virür buña anuñ ẓuhūrı

Erenler kim bu dünyāya gelüpdür
Ḳamu ol nūr içün cānlar virüpdür

Naẓar ḳılmadılar hīç māsivāya
Taḥammül itdiler cevr ü belāya

Şu deñlü ḳıldılar ʿirfānı taḥṣīl
Varup olınca tā insān-ı kāmil

Bu yolda niçe ḳanlar yutdı bunlar
Ḥaḳuñ fermānını ḫ̬oş ṭutdı bunlar

Vücūdı virmeyince bil fenāya
İrişmez ṭālib olanlar bekāya

Şu vaḳtin kim vücūdından eṣer var
Daḫı Şeyṭān mekrinden ḥazer var

Henūz noḳṣānı var kāmil degüldür
Buña kāmil diyen ʿāḳil degüldür

Gerek ṭālib olanlar cehd ideler
Ṭarīḳat mücibince ḫ̬oş gideler

Ḳabūl itmeyeler noḳṣānı hergīz
Bu varlıḳdan ḳılalar göñli perhīz

Kemāl irince bu[lurlar] ṭarīkat
Daḫı ẓāhir olınca ol ḥaḳīḳat

Dürüşeler ʿibādet içre dāʾim
Güni ṣāʾim olalar düni ḳāʾim

Ṭarīḳi cehd idüp tekmīl ideler
Viṣālın ḥażretüñ taḥṣīl ideler

Ḫudādan ʿavn irişe ḳullarına
Gülin ʿarż eyleye bülbüllerine

[105a]

Celālından cemālın ide rūşen
Dilümüz kül-ḫan iken ola gülşen

Yüzinden burḳʿanı refʿ ider ger
Fenā ḳıla göñül mülkin ser-ā-ser

Viṣālın şerbetinden cām içüre
Bu cānı māʾ ü menlikden geçüre

İçürse ol ḥaḳīḳī ḫamrı cāne
Bu cān ser-mest ola ḫˇoş ʿāşıḳāne

Eger būyı o ḫamruñ ire başa
Şınurlar şīşesini çala ṭaşa

Vire bu neng ü nāmūsı hebāya
Müşāhid ola ol dem meh-liḳāya

İçerse ger şarāb-ı zencebīli
Götüre ara yirden ḳāl [u] ḳīli

Bu cānı şöyle mest eyleye ol mey
Hemān bī-pā vü dest eyleye ol mey

Vücūdından eser ḳomaya ol dem
Dil ü cān ola bu varlıḳdan eslem

Fenāya vara çü kendülüginden
Göre anı ki geçmezdi öñinden

Ḥaḳa Ḥaḳ nūrı ile ola nāẓır
Bir ola orada manẓūr [u] nāẓır

İlāhī cümle ḳullar ṭālibüñdur
Götür aradan ol kim ḥācibüñdur

Buları maḳṣūda irgür ilāhī
Ki sensin cümle maḫlūḳuñ ilāhı

Şol esrāruñ ki yoḳdur aña pāyān
Bize bir zerresini eyle iḥsān

İçür bize şarāb-ı zencebīli
Revān it dilde ʿayn-ı selsebīli

Şu meydān kʾanda yoḳdur hīç taʿayyün
Bu cāne vir ki ḳılmasın taʿayyün

Fenā ḳıl bu vücūdum noḳtasını
Sivādan pāk ḳıl göñlüm evini

Beni benlik yükinden eyle āẕād
Cemālin rūşen it cānum ola şād

İlāhī merḥamet senden umarum
Ki fürḳatden dün [ü] gün āh u zārum

Beni senden ayırdı nefs-i ẓālim
Götürdi boynına çoḳ çoḳ mezālim

Bunı ben başamazun benlik ile
ʿİnāyet ḳıl başayın senlik ile

Eger senden ʿināyet irmeye āh
Şurūr içinde ḳalur şöyle güm-rāh

Ḫudāyā ḳullarıña ḳıl ʿināyet
Ḫalāṣ it nefs elinden ḳıl ʿināyet

ʿİbādet leẕẕetin erzānī ḳılġıl
Cemāluñ dillerüñ mihmānı ḳılġıl

Keremler ḳıl eyā ṣulṭān-ı aʿẓam
Viṣāluñla dil olsın şād [u] ḫurrem

Beşinci gerekdür kim elinden ve ayaġından hīç maḫlūḳ rencīde olmaya. Eliyle kimesneyi urmaḳ ya kimesnenüñ mālına ve maḥremine yapışmaḳ ve ayaġıyla nā-sezā yirde yürümek itmeye. İllā ʿibādete[105b] ve ḫidmete ṣarf eyleye tā kim fütüvvet maʿnāsı ẓahir ola. Altıncı gerekdür ki ḥırṣ ve ṭūl-i emeli terk ide. Dünyāya ḥarīṣ olmaya kim ḥırs evṣāf-ı zemīmedendür ve Ḥaḳ teʿālāya iʿtiḳādı olmamaḳdandur ki rızḳın vire. Ve ṭūl-i emel daḫı hemçünāñ ṣıfat-ı zemīmedendür āḫiret ḥālini unutmaḳdan ve mevti yādına getürmemekden ḥāṣıl olur. Bunlar ḫˇod Ḥaḳ teʿālādan buʿdiyyeti münticdür. Aṣl murād ḫˇod ḳurbiyyetdür. Pes ṭālib olanlar bu ṣıfatlardan ʿalā-ḳaderiʾṭ-ṭāḳat iʿrāż ideler. ḥadīṯsiyle ʿamel ideler tā ki evliyā zümresinden olup ḫavfdan ve ḥüznden ḫalāṣ bulalar. Nitekim Ḥaḳ teʿālā buyurur: [920]وموتوقبل ان تموتو Ve ألا إنّ أولياء الله لا خوف عليهم و لا هم يحذنون[921] Ḥażret-i Resūluʾllāh ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m buyurur: أولياء الله لا خوف عليه بل ينقلون من دار الى[922]

[920] Ve mūtū ḳable en temūtū.
[921] Yunus 10/62; Elā inne evliyāuʾllāhi lā ḫavfun ʿaleyhim ve lā hum yaḥzenūn.
[922] Evliyāuʿllāh lā ḫavfun ʿaleyhim bel yenḳilūne min dārin ilā dārin.

دار Ammā ol altı kim bāṭınīdur evvel saḫāvetdür. Gerek kim saḫī ola. Baʿżıları eydürler: Saḫāvet oldur kim bī-suʾāl iʿṭā ide ve bī-ġaraż iḥsān eyleye. Ve baʿżıları eydürler: Çün bir muḥtāc göre fiʾl-ḥāl anuñ ġamında ola. Ol nesne ki güci yeter ola teʾḫīr ve endīşe itmeye anuñ ḥaḳḳına ḫayr ide. Ve çün elinde olmaya himmet idüp mümkün olduḳça bārī ḳıla. İkinci tevażuʿ ve ḥilmdür ki: [923] من تواضع الله رفع الله تعالى و من تكبّر و ضع الله تعالى Yaʿnī bir kimesne Allāh ecliçün tevāżuʿ eylese Ḥaḳ teʿālā anı ḳaldurur ve bir kimesne tekebbürlük eylese Ḥaḳ teʿālā anı düşürür. Pes gerekdür ki tevāżuʿ ide daḫı ḥalīm ola. Ḥażret-i Resūluʾllah ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m ki Ḥaḳ teʿālā ḳatında [924] و ما ينطق عن الهوا didi. Ve daḫı [925] لولاك لما خلقت الافلاك didi. Pes bunca ululuġla ol ḳadar tevāżuʿ ve meskenet iderdi ki hīç kimesne ol ḳadar itmedi. Ve cemīʿ ḫalāyıḳa şefḳāt iderdi şöyle kim Ḥaḳ teʿālā buyurmışdı: [926] واحفض جناحك للمؤمنين Yaʿnī alçak eyle ḳanatlaruñı yaʿnī ḳalbuñı müʾminler içün. Ve daḫı ayıtdı: [927] إنّه لا يحبّ المستكبرين Yaʿnī Ḥaḳ teʿālā tekebbürlük ideni sevmez. Pes ṭālib olanlar cehd idüp tevāżuʿ ve ḥalīm olalar ki Ḥaḳ teʿālānuñ bir adı ḥalīmdur. Nitekim buyurur: [928] إنّه كان حليما غفورا ve İbrāhim ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m ḥaḳḳında buyurur: [929] لحليم أوّاه منيب Üçünci gerekdür ki kerīm ola her kimesne ile ʿalā-ḳaderiʾṭ-ṭāḳat kerem ide. Yaʿnī bir maṣlaḥat ki vāḳiʿ olur eger iʿṭā itmekle ya ḫidmet itmekle ol maṣlaḥatı edā ide ve ṣoñra minnet itmekle itdügi ʿaṭāyı bāṭıl ḳılmaya ki bu kerīmlik degüldür. Nitekim Ḥaḳ teʿālā buyurur: [930] يا أيّها الّذين آمنو ا لا تبطلو صدقاتكم بالمنّ والأذى [106a] Yaʿnī iy şunlar ki īmān getürdüñüz ṣadaḳalarıñuzı bāṭıl itmeñ minnet ve eẕā itmekle ve ḫidmet itmekle muttaṣıf ola tā ki duya. Pes ṭālib olanlar gerekdür ki cehd ide iḫvān arasında bezl-i dünyā itmekle cehd ide. İḫvān arasında bezl-i dünyā idivire kerīmlik Ḥaḳ teʿālā ṣıfatıdur. Ṭālib-i Ḥaḳ olanlara ḫˇod lāzımdur ki ṣıfat-ı Ḥaḳla muttaṣıf olalar tā ki [931] تخلّقو با خلاق الله Dördünci ʿafvdur. ʿAfv budur ki eger cemīʿ ʿâlem ḫalḳı kendüye eẕā ḳaṣdın ide ben daḫı muḳābil bir eẕā ḳaṣd iderin dimeye. Ve daḫı maʿnā-yı fütüvvet anda mevcūd ola zīrā kerīmlik Ḥaḳ teʿālā ṣıfatıdur. Ve daḫı Allāha ḥavāle itmeye belki biʾl-külliye ḫelāl ide. Nitekim ṣulṭān-ı enbiyāya ol ḳadar kim ʿadāvet ḳaṣd idüp incidilürdi girü anlaruñçün ḫayr duʿā iderdi ki

[923] Men tevāḍeʿaʾllāhe refeʿehuʾllāhu teʿālā ve men tekebbera veḍeʿehuʾllāhu teʿālā.
[924] Necm 53/3; Ve mā yenṭiḳu ʿaniʾl-hevā.
[925] Levlāke lemā ḫaleḳtuʾl-eflāke.
[926] Hicr 15/88; …vaḫfiḍ cenāḥeke liʿl-muʾminīn.
[927] Nahl 16/23;…innehu lā yuḥibbuʿl-mustekbirīn.
[928] İsra 17/44;…innehu ḳāne ḥalīmen ġafūra.
[929] Hud 11/75; …le ḥalīmun evvāhun munīb.
[930] Bakara 2/264; Yā eyyuheʾl-lezīne āmenū lā tubṭilū sadaḳātikum [106a] biʾl-menni ve eẕā…
[931] Teḫalleḳū bi aḫlāḳiʾllāhi.

اللّهمّ اهد قومی فانّهم لا یعلمون[932] Yaʿnī yā Rabbi sen ḳavmüme hidāyet vir kim bunlar bilmezler dirdi. **Ḥikāyet:** Emīrüʾl-müʾminīn Ḥasan bin ʿAlī raḍıyaʾllāhu ʿanhumā vaḳtā aña münāfıḳlar beş kez aġu virdiler Ḥaḳ teʿālā ol aġudan ḥıfż itdi tā ki zehr aña kār itmedi. Bārī altıncıda ki zehr virdiler cigerini pāre pāre eyledi. Çünkim nezʿ ḥāline düşdi ḳarındaşı Ḥüseyn raḍıyaʾllāhu ʿanh başı ucına oturup aġladı ve ayıtdı: İy birāder bilür misin ki bu zehri saña kim virdi? Ayıtdı: Bilürüm. Ḥüseyn ayıtdı: İmdi bize ḫaber vir eger saña bir ḥāl vāḳiʿ olursa senüñ ḳanuñı żāyiʿ itmeyelüm. Ḥasan ayıtdı: İy birāder ol aṣldan ki benüm şimdi ol mertebeye ki irişmişüm lāyıḳ degüldür ki bu vaḳtda ġamz idem. Eger Ḥaḳ teʿālā ḳıyāmetde beni katl ideni benümle cennete bile virülmeye Ḥaḳ teʿālānuñ ʿizzeti ḥaḳḳıçün ben ayaġumı cennete başmam didi. Pes iy ṭālib-i ʿāşıḳlar görün ol sulṭānları kim kendülere aġu virüp helākına ḳaṣd idenlerle ne keremler iderler ve günāhlarını nice ʿafv iderler. İmdi gerekdür ki anlaruñ maʿnāsın ṭaleb ideler daḫı anlaruñ fiʿliyle fiʿlleneler tā ki āṯār-ı fütüvvet ẓāhir olup ṭarīḳat sulṭānlarınuñ ḥāllerine daḫı sirāyet ide. Beşinci nīstīlikdür ki gerekdür ki kendüye vücūd virmeye belki yoḳluḳ iḫtiyār ide. Eger kendüye vücūd vire meşāyiḫ ḳatında şirk-i ḫāfīdür. Nitekim dinilmişdür: وجودك ذنب لا یقاس به کلّ ذ نب[933] .ıyās olmazḳçbir günāh aña īsenüñ vücūduñ bir günāhdur ki hYaʿnī Gerek kim efʿālını efʿāluʾllāhda fānī ḳıla yaʿnī ʿulviyyātda Ḥaḳ teʿālā fiʿlinden ġayrı görmeye ve ide kim لا مؤثّر فی الموجود الاّ هو[934] Yaʿnī mevcūddan[106b] hīçbir müeṯṯir yoḳdur illā Allāh vardur diye tā ki tevḥīd-i efʿāl yüz gösterüp Ḥaḳ teʿālānuñ efʿālı cennetini müşāhede ide ve ṣıfatını ṣıfatuʾllāhda fānī ḳıla yaʿnī her yirde mutaṣarrıf degüldür illā ḳudretuʾllāh ḥaḳdur diye ve ide kim:لا عالم و قادر فی الموجود الاّ هو[935] Yaʿnī hīçbir mevcūdda idrākum yoḳdur illā Allāh vardur diye. Ṣıfat-ı Ḥaḳḳı tevḥīd ide ve cemīʿi Ḥaḳḳa isnād ide tā ki cennet ṣıfatı yüz gösterüp ṭabaḳāt-ı cemāliyye birbirinden elṭaf tecellīler ide. Ve daḫı fānī ḳıla vücūdını Ḥaḳ vücūdında ve cemīʿ ẕevātı cüziyyede Ḥaḳ vücūdından ġayrı görmeyüp ide kim:لا وجود فی الموجود الاّ هو[936] Yaʿnī hīç mevcūd vücūd yoḳdur illā Allāh vücūdı vardur diye tā ki cennet ẕātı kendüye yetmiş biñ ḥicāb ardından āşkāre idüp tecellī ide. Ve bu vücūd ẓıllısından eṯer ḳomayup iḥrāḳ ide ve kendü vücūdından girü vücūd ifāża idüp beḳā-yı ebedī iʿṭā ide. Pes ol vaktin nistīligi tamām olup

[932] Allāhumehdi ḳavmī fe innehum lā yaʿlemūne.
[933] Vucūduke ẕenbun lā yuḳāsu bihi kullu ẕenbin.
[934] Lā mueṯṯire fiʾl-mevcūdi illā hū.
[935] Lā ʿālime ve ḳādire fiʾl-mevcūdi illā hū.
[936] Lā vücūde fiʾl-mevcūdi illā hū.

kendü hestīliginden bilʾl-külliye ḫalāṣ bulur. Bāyezīd-i Bisṭāmī eydür: Bir gün münācāt idüp ayıtdum: İlāhī seni dilerüm. Bir nidā işitdüm ayıtdı: Nitekim Bāyezīdden bir ẕerre bāḳīdur dilegün muḥāldur. [937]دع نفسك ودعانى Yaʿnī nefsüñi terk it andan bizüm dergāhumuza gel. Cüneyd-i Baġdādī eydür: Ḳırk yıl mücāhede çekdügümden ṣoñra gümāna düşdüm kim vuṣlata müstaḥaḳ oldum mı ya yok. Bir āvāz geldi kim yā Cüneyd zünnārunı çün saña kesdürevüz. Ayıtdum: Ḫudāvendā Cüneydüñ ne günāhı var? Nidā geldi kim bundan artuḳ daḫı günāh dilersin ki sen varsın. Bir kez āh itdüm ve ayıtdum: Beyt

Men lem yekun liʾl-viṣāli ehlen
İḥsānuhu kulluhu ẕunūbun

Olar kim vuṣlata ehil olmadılar
Daḫı ölmezden öñdin ölmediler

Olaruñ küllī iḥsānı ḫaṭādur
Ki yaʿnī fürḳat u derd ü belādur

Pes ṭālib-i Ḥaḳ olanlar cehd ideler tā fenāfiʾllāh mertebesine irişince ki ḥaḳīḳat nīstīlikle ol arada ḥāṣıl olur. Ve illā viṣāl ehli olunmazlar zīrā vücūd-ı ẓıll ile vücūdı nūrı cemʿ olmaḳ gösterür. Bu ḫˇod muḥāldur ki [938]الضّدان لا يجتمعان eyle olsa fütüvvet tamām yüz göstermez. Altıncı huşyārlıḳdur ġafletden kim cemʿden farḳ ḳıla ve ʿubūdiyyet kemerin muḥkem beline baġlaya ve beşeriyyeti terk ide ve fikrini dāyim fiʾllāh ide. Ḥaḳ teʿālānuñ [939]فاذا فرغت فانصب didüginden işāret bu[107a] mertebedür. Yaʿnī ḳaçan istiġrāḳdan fāriġ olsuñ ki hişyārlıġa gelmesin. Naṣb ola tamām ʿibādete ve hīçbir nesneyi Ḥaḳ ʿibādetine şerīk itmeye liḳā-yı ḥażretinden dūr olınur. Nitekim Ḥaḳ teʿālā buyurur: [940]فمن كان يرجو لقاء ربّه فليعمل عملا صالحا و لا يشرك بعبادت ربّه أحدا Yaʿnī bir kimesne Rabbini şerīk itmesin. Pes ol mertebe böyle gerekdür ki hīçbir anda ve bir sāʿatda Ḥaḳ teʿālānuñ fikr ve ẕikrinden ḫālī olup ġaflet itmeye kim ʿahd-ı fütüvvetüñ itmāmı bu mertebedür. Bundan evvel bir mertebe daḫı vardur ki ol fenāya ḥarḳdur. Ve ol şurda şol maḳāmdur ki ol maḳāma ʿilm yetişmez ve ʿaḳl anı aşlā ḫāṭır itmez ki nedür. Ve ol maḳāma maʿrifet mümkün degüldür. Ḥażret-i Resūluʾllāh ki server-i enbiyā ve evliyādur ol maḳām ḥaḳḳına buyurmışdur ki:

[937] Deʿ nefseke ve deʿānī.
[938] Eʾḍ-ḍıdāni lā yectemiʿāni.
[939] İnşirah 94/7; Fe iẕā feraġte fenṣan.
[940] Kehf 18/110; …femen kāne yercū liḳāʾe rabbihi felyaʿmel ʿamelen ṣāliḥen velā yuşrik bi ʿibādeti Rabbihi eḥadā.

سبحانك ما عرفناك حق معرفتك[941] Pes Ḥaḳ maʿrifetiyle ol ʿārif olmayıcaḳ ġayr-ı sükūtdan ġayrı nesne lāyıḳ degüldür ki: لا يعرف الله الاّ هو[942] Pes didükdi kim erkān-ı ṭarīḳata nihāyet yoḳdur ammā fütüvvetüñ on iki rükni vardur ki ẕikr olındı gerekdür ki ṭālib-i Ḥaḳ olanlar tamām raġbetle bu yola ihtimām göstereler ve meydānda baş u cān oynayalar. Ve bu meydān ol meydāndur ki iy niçe ʿāşıḳlar bunda başını çevgān-ı ʿışḳa ṭop itdiler ve çendān imtiḥān ḳadeḥlerinden *len terānī* ismini nūş itdiler henüz bu yoldan ḳademlerini ayırmadılar ol ümīd kim bir gün *sevfe terānī* ṣadāsı yüz gösterüp şefḳat ve teraḥḥum cāmından ṣarāb-ı vuṣlatı içüreler. **Ḥikāyet:** Rābiʿa raḍıyaʾllāhu ʿanhā eydür: Bir gün münācāt itdüm ayıtdum: Yā Rabbeʾl-ʿızzī dilerüm ki faḳrdan baña bir noḳta viresin. Bir nidā geldi kim: Yā Rābiʿa faḳr bizüm bir ḳırḳ yolumuzdur ki erenler yolında ḳomışuz ki çün bir ḳılca ḳalmış ola. Ve ola kim viṣālumuz ḥażretine irişeler döner viṣāl firāḳ olursın. Henüz yetmiş biñ perde altındasın tā bu ḳamusınuñ altından çıkmayınca bizüm yolumuza kādem başmayasın. Ve bunca maḳāmı geçemezsin faḳr sırrın diyem ki yaramaz. Ammā yā Rābiʿa baḳ. Baḳdum bir deñiz gördüm kim hevā yüzinden durur. Hātıfdan nidā geldi kim bu ḳamu bizüm ʿaşıḳlarumuzuñ gözi başıdur ki bu yola viṣāl isteyü geldiler ve ol menzilde şöyle kim iki ʿālem içinde hīç adları nişānları belürmez oldı. Pes imdi iy Ḥaḳ yolında ʿāşıḳlar bu meydānda ḳademi muḥkem başmaḳ gerek. Bu dergāhdan saña naṣībet yoḳdur zinhār ʿibādet ve mücāhede itmekden yüz çevirmege nevmīd[107b] olmayasız. **Ḥikāyet:** Beni İsrāil zamānında bir ʿābid vardı Ḥaḳ teʿālāya yetmiş biñ yıl ʿibādet itdi. Tamām rıżā mertebesine irdi. Ḥaḳ teʿālā diledi ki anuñ ʿibādetini ve riyāżetini meleklere bildüre. Bir melek getürdi didi kim var ol ḳuluma ayıt bunca ʿibādetüñ idersin Ḥaḳ teʿālā ḳatında ḳabūl olmadı ve ol dergāha liyāḳat bulmadı. Ben senüñ adını levḥde şaḳī gördüm. Bir kimesne ḫ̆od levḥde şakī olsa aña ebedī saʿādet yoḳdur. Pes bunca zaḥmet çekmekden murāduñ nedür? Melek ol ʿābide gelüp böyle didi. ʿĀbid ayıtdı: Ben ʿibādetçün ḫalḳ olunmış kimesneyüm. Bañalāyıḳ olan budur ki ʿalā-ḳaderiʾṭ-ṭāḳat ḫidmetümi edā idem. Bāḳī fermān Ḥaḳ teʿālānuñdur dilerse saʿīd itsin ve dilerse şaḳī itsin. Melek girü dergāh-ı ʿizzete gelüp didi kim ilāhī saña maʿlūmdur ki ol ḳuluñ bu nevʿ ile söz söyledi. Andan Ḥaḳ teʿālā ayıtdı: Ol benüm ḳulum şaḳāvet ḫaberin işidüp benüm ʿibādetümden iʿrāż itmedi. Ben erḥamüʿr-rāḥimīnüm ben daḫı andan iʿrāż itmezem. Yā meleklerüm siz şāhid oluñ taḥḳīḳ ben anı yarlıġadum didi. El-ḥamduliʾllāh. **Ḥikāyet**:

[941] Subḥāneke mā ʿarefnāke ḥaḳḳa maʿrifetike.
[942] Lā yaʿrifuʿllāhe illā hū.

Ḫalīl el-Medīd raḥmetuʾllāh ʿaleyh [eydür]: *El-futuvvetu ġuṣnun min aġṣāniʾn-nubuvveti veʾṭ-ṭarīḳatu kulluhāʾn-nubuvvetu.* Yaʿnī fütüvvet nübüvvetden bir budaḳdur ṭarīḳat kullīsi nübüvvetdür çün Ḫalīluʾllāh ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m Ḥażret-i ʿİzzetden ḫullet ve nübüvvet buldı. Nitekim Ḥaḳ teʿālā buyurur: [943] واتّخذ الله إبراهم خليلا Pes fütüvvet teraḳḳī buldı. Baʿżı meşāyiḫ ve ʿulemā ayıtdılar ki ḫullet fütüvvetdür. Ve baʿżı ayıtdılar bir güneşdür ḫullet anuñ nūrıdur. Ve baʿżı ayıtdılar ki ḫullet fütüvvetden behre ṭaleb ider. Bārī teʿālā ḫalīlini fütüvvet nūrıyla ve anuñ sebebiyle kendüye dūst ḳıldı kim Ḫalīluʾllāh ṣāḥib-i fütüvvet ve ṣāḥib-i keremdi. Ammā mürüvvet daḫı fütüvvetdür. Pes Ḫalīluʾllāh kerem māʾidesini ki iẓhār eyledi ol māʾide tā ḳıyāmete degin ber-ḳarār ḳıldı. Cemīʿ millet ve Naṣārā ve Yahūdī ve Tersā bārī hīç kes yoḳdur ki Ḫalīluʾllāh ol māʾidesi ḫazinesinden yimeye. **Ḥikāyet:** Ḳıṣāṣ-ı enbiyāda gördüm eydür: İbrāhīm ʿaleyhiʾs-selām Ḥażret-i ʿİzzete münācāt idüp didi kim: Yā Rabbeʾl-ʿizzet senden dilerüm kim baña bir niʿmet viresin tā ḳıyāmete degin cemīʿ ḫalāyıḳ ol niʿmetle mütenaʿim olup cemīʿ benüm żiyāfetümde olalar. Ol ḳadar münācāt itdi kim o mübārek gözlerinden yaş revān olup yire döküldi. Ol demde Cebrāʾil ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m [108a] gelüp ayıtdı: Yā İbrāhīm Ḥaḳ teʿālā saña selām ider ve eydür kim ḫalīlum ḳalbini ḫ̌oş ṭutsın. Uş anuñ gözi yaşından ki yire döküldi ṭuz peydā idem tā ki cemīʿ ḫalāyıḳ ṭaʿāmlarına ol ṭuzdan ḳatup anuñla lez̲z̲et bulalar ve cemīʿ benüm ḫalīlümün niʿmetiyle mütenaʿim olup anuñ żiyāfetinde olalar. Ve bir rivāyetde eydür: Ḥaḳ teʿālā Cebrāʾile buyurdı cennetden bir avuç kāfūr getürüp İbrāhīme virdi ve ayıtdı: Ebū Ḳubeys ṭaġına çıkup ṣaç. Pes öyle itdi Ḥaḳ teʿālā cemīʿ dünyāya yetişdürüp ṭuz peydā eyledi. Ammā bu ʿacebdür ki fütüvvetden nübüvvetden bir cezīredür nübüvvete. Baʿżı mużır olur ve baʿżı münkir olur ammā fütüvveti hīç kez inkār itmez. Pes fütüvvet Ḫalīluʾllāhdan İsmāʿīle mirās ḳaldı. Baʿżı muḥaḳḳiḳler eydürler ki fütüvvet İsmāʿīle daḫı ḳavī-raḳ oldı İbrāhīmden zīrā İbrāhīm Ḫalīl fütüvvet ḳuvvetiyle Ḥaḳ teʿālā yolına oġlını fedā eyledi kim: [944] إنّى أرى فى المنام أنّى أذبحك Yaʿnī yā İsmāʿīl uyḳuda şöyle gördüm kim seni boġazlayam. Ammā İsmāʿīl fütüvvet ḳuvvetiyle Ḥaḳ teʿālā yolına cān fedā eyledi ve cevāb virüp ayıtdı kim: [945]يا ابت افعل ما تؤمر ستجدونى إن شاء الله من الصّابرين Yaʿnī iy ata saña emr olınanı işle inşāaʾllāh beni ṣābirlerden bulasın. Ve İsmāʿīlden fütüvvet hemçün evlādına mīrās̲ ḳaldı ṣulb-be-ṣulb tā ḥabīb-i Ḫudā sulṭān-ı enbiyā Muḥammed Muṣṭafāya yetişdi. Çün ṭarīḳat ve fütüvvet Ḥażret-i Resūl ʿa[leyhiʾs]-

[943] Nisa 4/125;…veʾt-taḫaẕaʾllāhu İbrāhīme ḫalīlā.
[944] Saffat 37/102;…innī erā fiʿl-menāmi ennī eẕbeḥuke…
[945] Saffat 37/102 …yā ebetifʿal mā tuʾmer setecidūnī inşāeʾllahu mineʾṣ-ṣābirīn.

s[elā]m ʿahdine yetişdi anuñ ḳademinde kemāliyet buldı. Ve ol sīmurġ-ı risālet gibi ki rubūbiyyet yuvasından uçdı ve cemīʿ enbiyāya kendüyi ʿarż eyleyüp her birinüñ miḳdārına göre üzerine bir sāye bıraḳdı ve hīçbirinde ḳarār ḳılmadı tā Ḥażret-i Resūla[leyhiʾs]-s[elā]m geldi anda ḳarār ṭutdı ve cemīʿ kemālāt daḫı anda ẓuhūr buldı. Nitekim Ḥaḳ teʿālā işāret idüp eydür: [946] ما كان محمّد أبا أحد من رجالكم و لاكن رسول اللّه و خاتم النّبيّن Yaʿnī sizüñ erenlerüñüzden birinüñ Muḥammed atası olmadı velākin Allāh teʿālānuñ Resūlı oldı. Risālet yöninden ata oldı daḫı ḫātemüʾn-nebiyyīn oldı. Ve ḥażret-i Resūluʾllāh eydür: [947] لى مع اللّه وقت لا يسعنى فيه ملك مقرّب و لا نبىّ مرسل Yaʿnī Ḥaḳ teʿālā ile benüm bir vaḳtum vardur kim ol araya ne melek-i muḳarreb ṣıġar ve ne nebī-yi mürsel ṣıġar ve ayıtdı: Sidretüʿl-müntehāda her ne kim melek ve melekūt cevāhiri var ise baña ʿarż itdiler. Ben himmetüm gözi ḳulaġıyla aña hīç iltifāt[108b] naẓarın itmedüm. Ve benüm şānumda [948] ما زاغ البصر و ما طغى geldi. Bārī anuñ kemālından ve evṣāfından eger söylene Nūḥ ʿömrünce ʿömr olsa güneşden ẕerre beyān idemez. Ammā maḳṣūd budur ki çün ṭarīḳat ve fütüvvet Ḥażret-i Resūlda tamām kemāla yetişdi şol yemiş aġacı misālı kim bir çekirdekden biter mertebe mertebe terbiyyet bulup her mertebede bir dürlü yüz gösterüp yevmen-fe-yevmen teraḳḳī bulup āḫir yemişini iẓhār idüp kemāl bulur. Aṣl murād daḫı aġaçdan yemişdi aġaç ḫ̆od kemāla yetişmez yemiş virmeyince. Pes ṭarīḳat fütüvvet daḫı ṭīn-i Ādemden tābiʿiyyet olur. Şīş geldügi vaḳtda ẓuhūr buldı. İbrāhīm geldikde teraḳḳī buldı. Ṭarīḳatla fütüvvet birbirinden mümtāz oldı. āḫir Ḥażret-i Resūle geldikde tamām kemāl ile iẓhār oldı. Ve ol daḫı aṣḥāb-ı kebāʾire taʿlīm idüp her birinden Ḥażret-i Resūluñ kemālātı ẓuhūr buldı. Ḫuṣūṣā dört yār maẓhar-ı kemāl oldılar ve göñülleri māhitābını ol āfitāba muḳābil ḳılup envār kesb itdiler. Egerçi her birisi cemīʿ kemālāt ile mevṣūf oldılar. Her birinde bir kemāluñ e<u>ş</u>eri ġālibdi. Ebū Bekr-i Ṣıddīḳ ʿÖmer-i ʿadl ʿOsmān-ı ḥayā ʿAlīde ṣeḫā ġālibdi. Bunlaruñ her birisi şerīʿatde ve ṭarīḳatde ve fütüvvetde kemāle irişdiler. Şöyle kim eger bir kimesne bunlardan birinüñ kemālında naḳṣ mülāḥaẓa itse dāʾire-i İslāmdan ḫāric olur. Ammā meşāyiḫ eydürler ki Ṣıddīḳ ve ʿÖmer ve ʿOsmān raḍıyaʾllāhu ʿanhum vāṣıl-ı maḳbūldılar. Yaʿnī irşād emr olunmış degüldi anuñçün iẓhār-ı şerʿ itdiler. İẓhār-ı maʿnāya muḳayyed olmadılar. İmām ʿAlī raḍıyaʾllāhu ʿanh vāṣıl-ı merdūddı. Yaʿnī irşād ecliçün ḳurbdan buʿda red olunmışdı tā ki

[946] Ahzab 33/40; Mā ḳāne Muḥammedun ebā eḥadin min ricālikum velākin Resūluʾllahi ve ḫātemeʾn-nebīyyīn…
[947] Lī maʿaʾllāhi vaḳtun lā yesiʿunī fīhi melikun muḳarrebun ve lā nebiyyun murṣalun.
[948] Necm 53/17; Mā zāġeʿl-baṣaru ve mā ṭaġa.

iẓhār-ı maʿnā ide zīrā iẓhār ṣıfat-ı kesretdür ḳableʾd-duḫūl vaḥdet ġālib olur. İrşād mümkün olmaz. Pes Ḥażret-i Resūluʾllāh ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m daḫı çünkim daʿvet-ḫāne-i nübüvvet ve velāyete ḳadem başdı ol kemālātdan dirig itmeyüp İmām ʿAlī[yi] andan ḫabīr ḳıldı ve seccāde-i ṭarīḳatı āḫir aña teslīm ḳıldı. Fütüvvet ḫˇod ṭarīḳatden ḫālī olamaz. Ve ʿAlīnuñ ḥaḳḳında ayıtdı: انت منّی بمنزلت موسی و هارون[949] Muḥaḳḳiḳler böyle dirler ki eger Ḥażret-i Resūldan ṣoñra nebī geleydi İmām ʿAlī nebī olaydı zīrā ibn-u ʿam idi. Nebīdür ve nesl-i Ḥalīldür. Nübüvvet ḫˇod ẕümre-i Ḥalīlden ḫalī degüldür. Ammā buna müsāʿade itmez kim Ḥażret-i [109a] Resūluʾllāh buyurur kim: لو جاء النبیّ من بعدی لکان عمر نبیّا[950] Egerçi ʿAlī nübüvvete yetişmedi kim Ḥażret-i Resūluʾllāh ḫātem-i enbiyā oldı kim Ḥaḳ teʿālā *ve ḫātemuʾn-nebīyyin* didi. Ammā ṭarīḳat ve fütüvvet İmām ʿAlīye mirāṣ ḳaldı kim ʿAlī velī-yi büzürk oldı tā nefḫ-i ṣūr olınca andan ulu velī bir daḫı gelmedi. Rivāyetdür kim emīrüʿl-müʾminīn ʿAlī meger üç gün bir rivāyetde yedi gün nesne yimedi. Ḥaḳ teʿālā ʿālem-i ġanīden bir gün üç ḫurma virdi. İmām birini Ḥasana ve birini Ḥüseyne virdi ve birinüñ nısfını Fāṭımaya virdi. Nışfını daḫı diledi kim kendü yiye ḳapuya bir dervīş geldi ol bir nışf ḫurmayı getürüp dervīşe virdi. Fāṭıma muvāfaḳat idüp ol daḫı elindekini dervīşe virdi ki ḫānedāndan fütüvveti mirās almışlardı. Pes Ḥażret-i Resūluʾllāh şehristān-ı ʿilm ve ʿamel ve şerīʿat ve ṭarīḳat ve fütüvvet ve mürüvvet [idi]. İmām ʿAlī daḫı ol şehristānuñ ḳapusı oldı kim: انا مدینة العلم و علیّ بابها[951] pes her ki ol şehristānuñ içine ḳadem başdı ʿalā ḳaderiʿṭ-ṭāḳat ol şehrden ḫurūc itmedi tā ṭarīḳatı kemāle yetişdürünce. Ol ḳāʾim-maḳām ʿAlī oldı. Rivāyetdür İmām ʿAlīden raḍıyaʾllāhu ʿanh: Üç kişiye tekmīl itdi. Ammā bizüm pīrlerümüzüñ silsilesinde evvel kemāl İmām ʿAlīden Ḥasan-ı Baṣrī raḥmetuʾllāh ʿaleyhe aḫz itdi. Ve andan Ḥabīb-i ʿAcemī ve andan Dāvūd-ı Ṭāī ve andan Maʿrūf-ı Kerḫī ve andan Serī es-Seḳātī ve andan Cüneyd-i Bag̈dādī ve andan Mimşād ed-Dīneverī ve andan Muḥammed Dīneverī ve andan Muḥammed el-Bekrī ve andan Vaḥyedʾd-dīn el-Ḳāḍī ve andan ʿÖmer el-Bekrī ve andan Ebūʾn-Necib Sühreverdī ve andan Kutbüddīn el-Ebherī ve andan Ḳuṭb Rükneddīn Muḥammed el-Necāşī ve andan Şehābeddīn Tebrīzī ve andan Seyyid Cemāleddīn ve andan İbrāhīm Zāhīd el-Geylānī ve andan Aḫī Muḥammed ve andan Pīr ʿÖmer Ḫalvetī ve andan Aḫī Merm ve andan Aḫī ʿİzzeddīn ve andan Pīr Ṣadreddīn ve andan Seyyīdüʿl- el-Bākūvī ve andan Pīr Mevlānā Erzencāī ve andan Şeyḫ Muḥammed el-Aḳsarāyī raḥmetuʾllāh ʿaleyh ki bu ḥaḳīruʾl-faḳīrun şeyḫidür

[949] Ente minnī bi menzileti Mūsā ve Hārūn.
[950] Lev cāeʿn-nebīyyun min baʿdī lekāne ʿÖmeru nebīyyen.
[951] Ene medīnetuʾl-ʿilmi ve ʿAlīyyun bābuhā.

ḳaddesaʾllāhu ervāḥehum bunuñ üzerine kim taḳdīr olmışdur cemīʿ tā Ḥażret-i Resūla yetişür sallaʾllāhu ʿaleyhi ve sellem. Pes şimdiki ʿaṣrda ṭālib-i Ḥaḳ olanlara lāzımdur ki bir şeyḫ bulalar ki bu silsileye murtabıṭ olmış ola ve ṭarīḳat beriyyeliklerine muḥteriḳ olup vücūdını biʾl-külliye tārumār itmiş ola. Ve daḫı[952] ثم دنا فتدلّى فكان قاب قوسين او ادنى şerefiyle müşerref olup ḳurb-ı *ev ednā'*yla taḳarrūb kesb[109b] itmiş ola. Ve ol cemʿden ḫilāfet tācını başına urunup girü firāḳa gelmiş ola. Pes ol ʿuşşāḳa ḥażret olanlar anuñ ḫidmetinde teslīm olalar ve anuñ edebiyle müteʾeddīb olalar. İnşāaʾllāh teʿālā az zamānda maṭlūba yetişeler *yessirnāʾllāhu ve iyyākum.* **El-faṣluʿl-sāmin fī beyāniʾl-faḳr ve feżāilih**: Ḳāleʿllāhu teʿālā: [953] و اصبر نفسك مع الّذين يدعون ربّهم بالغداوة و العشىّ يريدون وجهه Yaʿnī nefsüñi ḥaps it şol fuḳarāyla kim kendü nefslerin ḥaps ideler ʿibādetçün gündüzlerde ve gicelerde Ḥaḳ teʿālānuñ rıżāsın dileyüben. Bu āyetüñ sebeb-i nüzūlı buydı kim Uyeyne bin Ḥışn bir ḳavmüñ reʾīs[iy]di. Dāyim Ḥażret-i Reṣūluʿllāh ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m [anı] dīne dāʿvet iderdi. Bir gün Resūluʾllāh geldi gördi kim Selmān-ı Fārisī ve Ṣuheyb-i Rūmī ve Bilāl-i Ḥabeşī ve sāʾir Aṣḥāb-ı Ṣuffā raḍıyaʾllāhu ʿanhum ecmaʿīn her birinüñ libāsları eski pāre pāre Ḥażret-i Resūluʾllāh ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m bunlaruñla ṣoḥbet ider. Uyeyne bin Ḥışn ayıtdı: Bizüm şerefümüz vardur bunlaruñ üzerine ki bunlar bir bölük cimrīlerdür. Eger dilerseñ kim biz senüñle muṣāḥabet idevüz biz geldügümüz vaḳtin bunları ḳatında çıḳar ki bunlaruñ eski libāslarınuñ rāyiḥası bizi incidür. Yāḫod bir meclis bizüm içün it ve bir meclis anlaruñ içün it didi. andan Ḥaḳ teʿālā bunlaruñ ṣoḥbetde nehy itdi ve ayıtdı: *el-āyeh. Vaṣbir nefseke meʿaʾl-leẕīne* Yaʿnī muṣāḥabeti terk itme şunlardan kim ṣalātı edā iderler ve Allāh rıżāsını ṭaleb iderler ve daḫı dünyā zineti ṭaleb idüp anlardan gözüni irġürme ve anları ḥaḳīr görme. Ve daḫı iṭāʿat itme şol ḳalbini bizüm ẕikrümüzden iʿrāż itdüp nefsine tābiʿ olanlara fuḳarānuñ buġżıçün kim anuñ emri bāṭıldur. Pes taḥḳīḳ Ḥaḳ teʿālā ḥabībine emr itdi faḳr ile mecāliset itmegi ve bunlara ḳarīb olmaġı. Bu ḥükm-i ʿām oldı ḳıyāmet gününe deġin. ʿAbbāsdan rivāyetdür ki bir gün aṣḥābdan birisi Resūldan suʾāl itdi kim: Yā Resūluʾllāh faḳr nedür? Ayıtdı: [954] خذانة من خذاين الله تعالى Yaʿnī Allāh ḫaẕīnelerinden bir ḫaẕīnedür. Böyle dimekle maʿlūm idinmeyüp añladayın. Didi kim yā Resūluʾllāh faḳr nedür? Ayıtdı: [955] كرامة من كرامت الله تعالى Yaʿnī faḳr Allāh kerāmetlerinden

[952] Necm 53/8-9;Summe denā fetedellā fe kāne ḳābe ḳavseyni ev ednā

[953] Kehf 18/28; vaṣbir nefseke meʿaʿl-leẕīne yedʿūne Rabbehum biʿl-ġadāti veʾl-ʿaşiyyi yurīdūne vechehu…

[954] Ḫiẕāñetun min ḫāẕāiñiʾllāhi teʿālā.

[955] Kerāmetun min kerāmetiʾllāhi teʿālā.

bir kerāmetdür. Girü maʿlūm olmadı. Üçünci suʾāl itdi kim faḳr nedür? Ayıtdı: [956] الفقر شيء لايعطيه الله تعالى الاّ نبيّا مرسلاً او عبدا كرما على الله Yaʿnī faḳr bir nesnedür kim Ḥaḳ teʿālā anı hīç kimesneye virmez illā nebī-yi mürsele virür ya ʿabd-ı kerīme virür. Yaʿnī Allāh teʿālānuñ niʿmeti[110a] muḳābelesinde şükrün yirine getüren ḳulına virür ki ʿadem-i ʿiṣyāndur. Bir rivāyetde eydür bundan daḫı maʿlūm olmadı girü suʾāl itdi ki yā Resūluʾllāh faḳr nedür? Bu kez Ḥażret-i Resūluʾllāh ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m ayıtdı: Cebrāʾil ḳarındaşımdan ṣorayın. Cebrāʾil ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m geldi suʾāl itdi. Cebrāʾil ayıtdı: Allāh teʿālādan sorayın. Dergāh-ı ʿizzete vardı ayıtdı: yā Rabbeʾl-ʿizzet faḳr nedür? Ḥaḳ teʿālā ayıtdı:[957] الفقر سرّ من سرّى استودعته قلب من احببتته Yaʿnī faḳr benüm sırlarumdan bir sırdur. Ben anı muḥabbet itdügüm kimesnelerüñ ḳalbine emānet ḳorum. İy ṭālib-i ʿāṣıḳlar çünkim faḳr Allāh teʿālānuñ sırlarından bir sır imiş ve Ḥaḳ teʿālā anı sevdügi ḳullarına virürmiş pes gerekdür kim ol sırruʾllāhı ṭaleb idüp yolına cān viresiz. İnsānuñ ḥaḳḳına daḫı Ḥaḳ teʿālā buyurmışdur: [958] الانسان سرّى و انا سرّه Yaʿnī insān benüm sırrumdur ve ben insānuñ sırrıyum. Pes miskīn insān kendüyi bir ʿabes nesne ẓan ider bilmez kim kendü ne cevherdür kim Ḥaḳ teʿālā buyurmışdur: [959] أفحسبتم أنّما خلقناكم عبثا و أنّكم إلينا لا ترجعون Yaʿnī iy insān siz ẓan ider misiz ki ben sizi ʿabes ḫalḳ itmiş olam ve aḫīr siz baña rücūʿ itmeyesiz? Bu ḫ̆od kim dinildi pes muḥāldur. Pes insān daḫı Allah teʿālānuñ sırrıymış faḳr ḫ̆od Ḥaḳ teʿālānuñ sırrıdur. Pes ṭalib-i Ḥaḳ olanlara lāzımdur kim bu iki sırrı bir yirde cemʿ itmege saʿy ide ve bu iki sırruñ ḥaḳīḳatına yetişmekçün sebāta mübāşeret ide. Bunlaruñ tamām ḥaḳīḳatı ḫ̆od degüldür illā Allāh teʿālānuñ cemālıdur. Baḫt [ü] saʿādet ol cān içün kim kendüyi cemāl-ı Ḥaḳḳuñ yolına fedā ide ve biʾl-külliye kendü varlığından el yuyup rüsūm-ı ḫalḳiyyeyi ve teʿayyunāt-ı ẕātiyyeyi cemāl güneşinüñ sabāḥatında iḥrāḳ ide. Egerçi bir cān virür ammā biñ cān olur kim cānāna yetişür. Egerçi kendü vücūdı fānī olur lākin beḳāya yetişür ki aṣlā zevāl gelmez. Velākin şöyle biline ki ol ṣafā vu ṣāfī ve ol devlet-i ebedī kim beşeriyyet ẓulmeti bir kezden zāʾil olup aḥadiyyet nūrı ẓāhir ola her kişiye virilmez ve bu saʿādet-i sermediyye ile her nā-ehle ṣuʿūd olup ol ḥażretinüñ meclisine yol bulmaz. Bu Ḥaḳ teʿālānuñ ʿināyetidür. Buyurmışdur kim: [960] ذالك فضل الله

[956] El-faḳru şeyun lā yuʿṭīhiʾllāhu teʿālā illā nebīyyen murselen ev ʿabden kerimen ʿalaʾllāh.
[957] El-faḳru sirrun min sırrī istevdaʿtuhu ḳalbe men eḥbebtuhu.
[958] El-insānu sırri ve ene sırruhu.

[960] Cuma 62/4;ẕālike fażluʾllāhi yuʾtīhi men yeşāʾu.

يؤتيه من يشاء Ammā bu ḳadar vardur kim eger bir kimesne ol yola ṭālib ve rāġib ola ve himmeti göziyle iki ʿāleme naẓar itmeye ve sulṭān-ı enbiyānuñ şerīʿatine ve ṭarīḳatine baş u cān terk ide. Eger yüz yıl ʿömri ola kim ḳamu ʿibādete ve mücāhededе geçürüp ve bir sāʿati taẕyīʿ itmeye [110b] ve dūst cānibinden iltifāt naẓarın daḫı görmeye. Girü fürḳatından ve ʿadem-i iltifātdan şikāyet idüp kendüyi ʿibādetden ve mücāhededen çekmeye. Bu yolda sābit-ḳadem ve ḳāʾim ola. Şek yoḳdur kim Ḥaḳ teʿālā feyyāżdur ol ḳulınuñ saʿyini żāyiʿ eylemez ki[961] فإنّ الله لا يضيع أجر المحسنين bir gün ola kim anuñ nā-gāh varlıġını tozunu yuyup pāk ideler. **Ḥikāyet:** Zünnūn-i Mısrīnüñ bir mürīdi vardı. Ḳırk yıl çile çıḳarmışdı ve ḳırḳ vaḳfeye durmışdı ve ol ḳırḳ yıl içinde hergiz uyumamışdı āleʾd-devām göñül ḥücresinüñ pās-bānlıġını iderdi ʿaẓīm riyāżat çekmişdi. Bir güñ ṭurdı şeyḫ ḳatına vardı ayıtdı: Yā şeyḫ bunca riyāżat çekdüm ve bunca ḥac ḳıldum bu cümlesiyle dūst baña bir kez naẓar itmez ve bir kez söylemez ve ġayb ʿāleminden baña ḫayr[lu] bir ḳapu feth olmaz. Bunı kim eydürüm kendüzümi ögmez belkim kendü ḥālümi şerḥ iderüm. Ammā Ḥaḳdan şikāyet daḫı eylemezüm kim benüm cānum ve göñlüm anuñ ʿibādetiçündür ammā devletüm yoḳluġından şikāyet iderüm. Kendü bī-çāreliġümle bu ḳadar renc iletdüm ammā dimezüm ki ḳalbüm ṭāʿatdan uṣandı. Belki ḳorḳarum kalan ʿömrüm daḫı bu resm ola Ḥaḳ teʿālā bir kez naẓar itmeye. İmdi pes sen dertlüler ṭabībisin ve bī-çāre olanlaruñ ve ġuṣṣa yiyenlerüñ ḥakemisin baña daḫı dermān eyle didi. Zünnūn raḥmetuʾllāh ayıtdı: Var bu gice ṭoyınca yi ve iç yatsu namāzın ḳılma yat uyu. Ola ki dūst luṭfıyla gelmediyse ʿitāb birle gele ve eger raḥmet naẓarıyla naẓar ḳılmadıysa ḳaḳmaḳ naẓarıyla naẓar ide. Pes dervīş vardı ṭoyınca yidi ve içdi. Göñli virmedi kim namāz ḳılmaya ṭurdı namāzı ḳaṣr itdi girü yatdı. Bunda ḥikmet var ola kim şeyḫ emretdi hemān yatdı uyudı. Ve bir rivāyetde namāz ḳıldı ol gice Resūluʾllāhı ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m düşinde gördi ayıtdı: İy dūst saña selām ider ve buyurur muḫannes ve nā-merd ol kişidür kim bizüm dergāhumuza gele ve tīzcek uṣana. Aṣl iş üzere ḳāʾim olmakdur. Ḥaḳ teʿālā ayıtdı: Ḳırḳ yıllıḳ ṭāʿatuñ ecrin virem ve cemīʿ ümīdüne irgürem. Ammā bizüm selāmumuzı ol yol urucı müddeʿīye diyüñ kim iy müddeʿī ve yalancı eger seni şehrde risvā itmeyem ben senüñ tañruñ degülüm tā ki ayrıḳ ʿāşıḳlarımuzuñ ve dergāhumuzuñ bī-çāre ḳalmışlarınuñ elinde mekr eylemeyesin ve bunları bizüm dergāhumuzdan ürükütmeyesin. Çün mürīd uyandı zārī zārī ḳıldı aġladı ṭurup şeyḫ ḳatına vardı. Aḥvālı aña ʿarż[111a] itdi. Zünnūn şād oldı ve dūst baña selām degürdi ve yalancı muddeʿī didi diyü ol şādlıġından yandı

[961] Hud 11/115; …fe inneʿllāhe lā yużīʿu ecreʿl muḥsinīn.

yolındı ve hāy hāy aġladı. Eger bir kimesne ide kim nite revā ola bir şeyḫ mürīdine namāz ḳılmaya diye ve ṭoyınca ye ve iç ve uyu diye? Cevāb idevüz kim bunlar ṭabīblerdür. Ṭabīb vaḳt olur kim zühdle ʿilāc ider. Çün bilürdi kim aña ʿilāc ve işine fetḥ andandı ve aña anı buyurdı. Ve hem bilürdi kendüzüni ṣaḳınmışdı namāz ḳılmayınca yatası degüldi eger eyle ideydi kendüyi ġāyet ṣanıḳlu ve küstāḫ ṭutardı. Anuñ ḳalbini nihāyet bilürdi. Pes ḫˇod fetḥ olmazdı illā ḳalbuñ inkisārıyla fetḥ ve yoḳluġla olurdı ki ṭarīḳat içinde nesneler vardur ki şerīʿatde ṭoġrı gelmez. Bu sırdur ki ol menzile irişmeyince bundan nesne bilmez. Eger bir kişi ḥicāb altındayken bunuñla ʿāmil ola meşāyiḫ dimişlerdür kim bu ilḥāddandur bārī cehd idüp şerīʿat ipini elden ḳomaya. Pes çünkim faḳr Ḥaḳ teʿālānuñ sırlarından bir sırdur insān daḫı hem-çünān sırruʾllāhdur ki ẕikr olındı. Ḥaḳīḳat-ı insān ḫˇod Ḥażret-i Resūldur kim faḳrı ḳabūl idüp ṣıfat idindi. Nitekim buyurdı: انّ لكلّ احد حرفت و حرفتى اثنان[962] الفق و الجهاد فمن احبّها فقد احبّنى و من ابغضهما فقد ابغضنى Yaʿnī her kimse içün bir ṣanʿat vardur benüm ṣanʿatum ikidür: Birisi faḳrdur ve birisi ġaẕā ḳılmaḳdur. Bir kimesne bu ikisini sevse taḥḳīḳ beni sevmişdür ve bir kimesne bu ikiye buġż itse taḥḳīḳ beni sevmemişdür. Meşāyiḫ katında cihāddan murād cihād-ı maʿnevīdür kim cihād-ı ekberdür yaʿnī nefsle muḳāteledür. Nitekim Ḥażret-i Resūluʾllāh ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m Bedir ġazāsında dönüp giderken ayıtdı: قد رجعنا من الجهاد الاصغر الى الجهاد الاكبر[963] Yaʿnī biz küçük ġazādan döndük büyük ġazāya giderüz. Ayıtdı: Yā Resūluʾllāh bundan büyük niçe ġazādur olur kim Ebū Cehil gibi ʿadūyı ḳatl itdük. Ayıtdı: اعدى عدوّك نفسك الّتى بين جنبيك[964] Yaʿnī senüñ ġāyet ulu düşmānuñ nefsiñdür ki iki cenbinuñ arasında ṭurmışdur saña vesvese virür. İmdi aṣl cihād buymış ki nefs ile muḳātele ola. Pes Ḥażret-i Resūluʾllāh faḳrı iḫtiyār idüp faḳrla faḫrlandı ve ayıtdı: لا فخر الفقر فخرى و به افتخر على ساءر الانبياء[965] Yaʿnī baña hīç faḫr yoḳdur benüm faḫrum faḳrdur. Pes faḳr ile sāʾir enbiyā üzerine faḫr iderin didi. **Ḥikāyet:** Ḥażret-i ʿİzzet ezelde faḳrı bir ġāyet müzeyyen maḥbūb ḳuş ṣıfatında ḫalḳ itdi andan bu muḥākemāta gönderdi.[111b] faḳr uçup ʿarşa geldi. ʿArş faḳrı gördi kim bir maḥbūb-ı müzeyyen nesne ki hīç buncılayın görmiş degüldi. Ayıtdı: Ne nesnesin kim böyle müzeyyensin? Ayıtdı: Faḳrum. ʿArş ayıtdı: İmdi sen baña lāyıḳsın ki ben ʿarş-ı ʿaẓīmum ve cemīʿ ziynetle müzeyyenüm. Gel benümle ḳarār eyle. Faḳr ayıtdı: Sen henüz ʿaẓamet ve ziynet daʿvāsın eylersin. Baña ḳanda olasın ki ben yoḳluḳ isteyü giderüm her ḳanda

[962] İnne li kulli eḥadin ḥurfetun ve ḥurfeti isnāni el-faḳru veʾl-cihādu fe men eḥebbehumā feḳad eḥabbenī ve men ebġaḍehumā feḳaḍ ebġaḍenī.
[963] Ḳad recaʿnā mineʾl-cihādiʾl-aṣġari ilā cihādiʾl-ekberi.
[964] Eʿiddī ʿaduvvuke nefsekeʾl-letī beyne cenbeyke.
[965] Lefeḫruʾl-faḳri faḫrī ve bihi efḫuru ʿalā sāiriʾl-enbiyāi.

kim yolum anda ḳarār idem. Andan giçüp cennete geldi. Cennet görüp faḳra ʿāşıḳ oldı. Ayıtdı: Gel benümle ḳarār eyle. Faḳr ayıtdı: Sen daḫı kendüzüñi ḫˇoş ziynet itmişsin baña ḫˇod gerek olan bütüñi terkdür. Ve giçüp küreye geldi ve cemīʿ semāvāta uġradı ḳarār ṭutmadı. Ādeme geldi. Ādem ʿaleyhiʾs-selām faḳrı görüp ayıtdı: Yā faḳr gel benümle ḳarār eyle kim Ḥaḳ beni ebūʾl-beşer ḳıldı ve cemīʿ melāikeye emr ḳıldı baña secde itdiler. Faḳr ayıtdı: sen kendüzüñi görüp ben böyleyüm dirsin ḳanda kim baña lāyıḳ olasın. El-ḥāsıl cemīʿ enbiyāya kendüyi ʿarż eyledi her biri faḳrı görüp kendülere daʿvet itdiler. Kendüleri bir nesne ile medḥ idüp aña ʿarż itdiler. Cemīʿisine bu cevābı virdi kim: Henüz sizde enāniyyet vardur. Ben bir yir dilerüm kim anuñ vücūdından eser ḳalmamış ola. Böyle diyüp cemīʿisine ʿubūr itdi tā Ḥażret-i Muḥammed Resūla geldi ʿaleyhiʾs-selām. Pes Ḥażret-i Resūluʾllāh anı görüp ayıtdı: Ne maḫlūḳsın? Ayıtdı: Faḳrum. Ayıtdı: İmdi gel bizümle ḳarār eyle kim Ḥaḳ teʿālānuñ ʿabd-ı meʾmūruyuz. ola kim Ḥażret-i ʿİzzete ʿibādet itmek bize muʿayyen olsın. Faḳr ayıtdı: Yā ḫayr-ı ḫalḳuʾllāh cemīʿ maḫlūḳı gezdüm her birinde benlük daʿvāsın buldum. Sizüñ ḥażretüñüze gelüp ʿabdiyyet kelāmı daʿvāsın buldum. Çünkim ol dergāh-ı ʿizzetüñ ʿibādeti istene sende baş ḳoduḳ benüm daḫı murādum sensin diyüp server-i enbiyāyla ḳarār ṭutdı. Oldı kim Ḥażet-i Resūluʾllāh ʿaleyhiʾs-selām ben faḳrla sāʾir enbiyānuñ üzerine faḫrlanurum didi. Ve ol ṣıfatla muttaṣıf olup dünyā-yı denīde faḳr zaḥmetini iḫtiyar eyledi ve āḫiretde sürūrı ebedī oldı ve ayıtdı: الفقر مشقت فى الدّنيا مسرّت فى الاخرة و الغناء مسرّة فى الدّنيا مشقّت فى الاخرت[966] Yaʿnī dünyāda faḳr meşāḳḳatdur ve āḫiretde sürūrdur ve ġınā dünyāda sürūrdur ve āḫiretde meşaḳḳatdur. Pes Ḥażret-i Resūluʾllāh faḳr-ı ẓāhirīyle ol ḳadar muttaṣıf olurdı kim vaḳt olurdı niçe günler evinde ifṭār idicek nesne bulmazdı[112a] ṣavm-ı viṣāl iderdi. Faḳr-ı maʿnevī ḫˇod anuñ şānındadur ki çendān miʿrāc idüp vücūd-ı ẓāhirīsini vücūd-ı bāṭınīsini cūdunda biʾl-ḳülliye maḥv eyledi. Aña ḥāṣıl olan hīç maḫlūḳa müyesser olmadı ve olmayıser. Bu ḫuṣūṣda cemīʿ lisān ḳāṣırdur ki beyān-ı vaṣfa gelmez. Ammā faḳr-ı ẓāhirde daḫı Ḥażret-i Resūluʾllah ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m nihāyetdeydi. Bu degül ki bulmamaḳdan ola. Ḥāṣā belki cemīʿ ʿālemüñ ḫazīnesini dilese Ḥaḳ teʿālā aña musaḫḫār iderdi. Ve hem Ḥaḳ teʿālā buyurdı kim Uḥud ṭaġını altun ideyin ḥabībümüñ yanınca bile yürüyüp ḫidmet itsin ol ḳabūl ḳılmayup ayıtdı: Çünkim fānīdur lāyıḳ degüldür ḳabūl idem. **Ḥikāyet:** Bir gün Ḥażret-i Resūluʾllāh ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m mescide girdi namāz ḳılmaġa. Muhācir ve Enṣār

[966] El- faḳru meşāḳḳatun fiʾd-dünyā meserretün fiʾl-āḫireti veʾl-ġınāʾu meserretün fiʾd-dünyā meşāḳḳatun fiʾl-āḫireti.

oġlancıḳları yolda oynarlardı. Çünkim Resūlı gördiler eṭrāfında yapışdılar ki bize devecik ol. Meger Ḥasan ve Ḥüseyne eyle idügin görmişlerdi. Ḥażret-i Resūluʾllah ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m oturdı ve oġlancıḳlaruñ kimi ḳucaġına çıḳdı ve kimi arḳasına çıḳdı ve kimi çevresine aldılar. Aṣḥāb mescidde muntaẓır Ḥażret-i Resūlı gözlerdi. Bilāl ṭurdı ḳarşuladı gördi kim ol sulṭān oġlancıḳlar elinde ḳalmış anlaruñ ḫāṭırına baḳup geçmemiş. Bilāl ḳaṣd itdi kim bunları ḳovalaya. Resūl Bilālı menʿ itdi ve ayıtdı: Namāzum vaḳti ṭar oldugı baña yegdür yārenlerüm oġlancıḳlarınuñ göñli ṭar olınca. Ayıtdı: Yā Bilāl var evlerde ne bulursañ al getür beni bunlardan ṣatun alayın. Bilāl vardı Resūluñ ṭoḳuz evinde sekiz dāne ceviz buldı alup geldi. Resūl eline alup ayıtdı:[967] تبعون جملكم بهذا الجويذات ا Yaʿnī deveñüzi bu cevizlere ṣatar mısız? Oġlancıḳlar rāżı oldılar. Ḥażret-i Resūluʾllāh ayıtdı: [968] رحم الله اخى يوسف باعوه بثمن بخس دراهم معدودة و باعونى بشمال جوذات Yaʿnī Ḥaḳ teʿālānuñ raḥmeti ḳarındaşum Yūsufa gelsin kim anı on sekiz eski aḳçeye ṣatdılar beni sekiz cevize ṣatdılar. Bilāl çün Resūluñ ol tevāżuʿını görüp bu āyeti oḳudı kim: [969] الله أعلم حيث يجعل رسالته Pes iy ṭālib-i ʿāṣıḳlar iy siyerden ʿibret alanlar görüñ ol mefḫar-ı mevcūdātı ki kendü niçe alçaḳ ṭutardı ve faḳr ḥālinde ne mertebede dirilürdi. Bunlardan ʿibret alup ol Resūl-i ʿArebīnuñ ṭarīḳine raġbet ve muḥabbet gösterüñ. Eger dünyā cemʿ itmek ṭarīḳinde fāʾide olaydı ve faḳr iḫtiyār itmekde ziyān olaydı Ḥażret-i Resūl nitekim dünyāyı terk idüp faḳrı ḳabūl ideydi. Kaʿb el-Aḫbārdan rivāyetdür eydür: Ḥaḳ teʿālā ʿaḳlı nūrdan ḫalḳ eyledi andan ol ʿaḳlı biñ ḳısm eyledi. Bir ḳısmını[112b] Ādeme ve cemīʿ ẕürriyātına baḫş eyledi ve ṭoḳuz yüz ṭoksan ṭoḳuzın Ḥażret-i Resūle virdi. Bu ʿaḳl-ı kāmil ile Resūl dünyāda faḳrı ve āḫiretde ġınāyı iḫtiyār itdi ve ayıtdı: [970] الفقر شنيّ عند النّاس و زيّن عند الله Yaʿnī faḳr ḫalāyıḳ ḳatında ḫorluḳdur ammā Allāh ḳatında ziynetdür. Pes müʾmin olanlara eyle gerekdür ki īmānını kemāl yetişdüre ve Ḥażret-i Resūl ṣıfatıyla muttaṣıf ola ve dāyim faḳr ile mücāleset ide. Nitekim ḥażret-i Resūluʾllāh buyurur: [971] يا عايشه جالس الفقراء و المساكين فى الدّنيا تجالسهم فى الاخرة انّ دعوتهم فى الدّنيا مستجابت و فى الاخرة يدخلون الجنّة قبل الاغنياء خمس مأة عام بلا حساب Yaʿnī yā ʿĀişe faḳr ile ve mesākīn ile dünyāda mücāleset it kim āḫiretde mücāleset idesin zīrā be-dürüstī bunlar dünyāda müstecābdur ve āḫiretde bunlar aġniyādan beş yüz

[967] E tebīʿūne cemelekum bi hāẕeʾl-cevizāti.
[968] Reḥimeʾllāhu eḫi Yūsufe bāʿūhu bi semenin baḫsin derāhime maʿdūdetin ve bāʿūnī bi şimāli ceviẕātin
[969] Enam 6/124;…Allāhu aʿlemu ḥayṯu yecʿalu risāleteh…
[970] El-faḳru şeniyyun ʿindeʾn-nāsi ve zeyyinun ʿindeʾllāhi.
[971] Yā ʿĀişetu cālisiʾl-fuḳarāʾe veʾl-mesākīne fiʾd-dunyā tucānisuhum fiʾl-āḫireti inne daʿvetehum fiʾd-dunyā mustecābetun ve fiʾl-āḫireti yedḫulūneʾl-cennete ḳableʾl-eġniyāʾi ḫamse miete ʿāmin bilā-ḥisābi.

yıl cennete öñdin girerler ḥisābsuz didi. Ve bir ḥadīs̱ eydür: [972] من مشى الى فقير للزيّارة سبعين خطوة كتب الله تعالى له بكلّ قدم يرفعها و يضعها سبعين حجّة مقبولة ومن كانت عنده كسرة خبز و حملها اليه لياكل معه يكون فى وليمة الله تعالى Yaʿnī bir kimesne bir faḳīri ziyāret itmege yetmiş adım yürüse Allāh teʿālā o kişi içün her ayaġını ḳaldurup girü başduġına yetmiş ḳabūl olmış Ḥac sevābın virür. Bir kimesnenüñ yanında etmek pārecikleri olsa getürüp ol faḳīre iletse bile yimek içün ol kişi Ḥaḳ teʿālānuñ ḳonuḳluġında olur. Ve bir ḥadīs̱de eydür: [973] الفقراء ضحكهم عبادة و مزاجهم تسبيح و نومهم صدقة ينظر الله تعالى اليهم كلّ يوم ثلثه مرّات و فى رواية خمس مرّات و فى روايت سبع مرّات Fuḳrānuñ dāḥikle gülmesi ʿibādetdür birbiriyle mizāc itdükleri tesbīḥdur ve uyuduḳları ṣadaḳadur. Ḥaḳ teʿālā bunlara günde üç kez naẓar ider ve bir rivāyetde beş kez ve bir rivāyetde yedi kez Ḥaḳ teʿālā naẓar ider. Pes iy ṭālibler gerekdür kim faḳrı ṭaleb idesiz kim Ḥażret-i Resūl fuḳarānuñ ḥaḳḳında ol ḳadar feżāil ẕikr itmişdür beyān-ı vaṣfa gelmez. Ammā faḳruñ iki ḥāli vardur: biri faḳr-ı ẓāhirī ve biri fakr-ı bāṭınīdür. Fakr-ı ẓāhirī dört vech üzerinedür: Evvel bu kim dünyāya ṭalib ola mālik olmayup faḳīr ola ve ḳalbi dāyim ḥarīs ola taḥṣīl-i dünyāya yetişmedügine Ḥaḳdan şikāyet ide neʿūẕübiʾllāh. Bu ṣıfatlu faḳīrler anlardur ki ḥaḳḳına dinilmişdür: *Ḥasireʾd-dünyā veʾl-āḫireh.* Ve Ḥażret-i Resūluʾllāh buyurmışdur: [974] انا زعيم لثلثة بثلاثت للمكتب على الدّنيا و الحريص عليها الثحايح بها بفقر الاغنىّ بعده و ثقل لا فراغ و هم لا فرح [113a] Ya nī ben zuʿm iderüm kim üç dürlü ṭāʾife içün üç dürlü belā vardur: evvel dünyāsı olup muḥabbet ile üzerine düşenler ikinci dünyāsı olur olmaz ḥarīṣ olanlar üçünci faḳr istemeyüp ve fuḳarā üzerine baḫīl olanlar. Ve bunlaruñçün bir faḳr vardur kim hīç ġınāsı yoḳdur ve bir şuġl ġalebe ider kim andan ferāġat mümkün olmaz ve bir ġuṣṣa ḥaṣıl olur kim hīç ferāḥ gelmez. Pes ol faḳīrler ki dünyā yoḳluġından göñli ṭar olur ẓāhirdür kim ḳalbi ʿibādete dönmez. Bunuñ gibi olan Ḥaḳ teʿālānuñ raḥmetinden ṭūr olur. İkinci dünyāya ṭālib ola ammā mālik olmaduġından ḳalbi incinmeye belkim Ḥaḳ teʿālāya şükr ide ve virdügine ḳanāʿat ide ziyāde ḥırṣ göstermeye. Bunlaruñ gibi faḳr içün Ḥaḳ teʿālā ḳatında derecāt vardur. Ḥażret-i Resūluʾllāh buyurur: [975] ركعتان من مؤمن فقيرا صابرا احبّ الى الله تعالى سبعين ركعة من غنىّ شاكرا فى

[972] Men meşā ilā faḳīrin liʾz-ziyāreti sebʿīne ḫuṭveten ketebeʾllāhu teʿālā lehu bi kulli ḳademin yerfeʿuhā ve yeḍeʿuhā sebʿīne ḥucceten maḳbūleten ve men kāne ʿindehū kes̱ratu ḫubzin ve ḥamelehā ileyhi li yeʾkule maʿehu yekūnu fī velīmetiʾllāhi teʿālā.

[973] El-fuḳarāʾu ḍaḥkuhum ʿibādetun ve mizācuhum tesbīḥun ve nevmuhum ṣadaḳatun yenẓuruʾllāhu teʿālā ileyhim kule yevmin s̱elās̱e merrātin ve fī rivāyetin ḫamse merrātin ve fī rivāyetin sebʿa merrātin.

[974] Ene zaʿīmun li s̱elās̱etin bi s̱elās̱etin liʾl-mektebi ʿalʾd-dunyā veʾl-ḥarīsi ʿaleyhā veʾs-seḥāyiḥi bihā bi faḳriʾl-aġniyāʾi baʿdehu ve siḳaliʾl-efrāġi ve hum lā fereḥe.

[975] Rekʿatāni min muʾmini faḳīren sābiren eḥabbu ilaʾllāhi teʿālā sebʿine rekʿaten min ġanīyyiʾṣ- ṣākiren fī ġınāihi ve rekʿetāni mineʾl-ġanīyyiʿṣ-ṣākiri eḥabbu ilaʿllāhi teʿālā mineʾd-dünyā ve mā fīhā.

غناءه و ركعتان من الغنىّ الشّاكر احبّ الى الله تعالى من الدّنيا و ما فيها Yaʿnī ol müʾmin faḳīr ola ve faḳrına ṣabr ide anuñ iki rekʿat namāzı Allāh teʿālāya sevgilüdür ġanī olup ġınāsıyla şükr idenüñ yetmiş rekʿat namāzından. Ve ġanī şākirüñ iki rekʿat namāzı Allāh teʿālā ḳatında dünyādan ve dünyānuñ içindekiden ḫayrludur. Pes ol müʾmin-i faḳīr ki faḳrına sabr ide ve Ḥaḳ teʿālā virdügine ḳanāʿat ide ʿibādet ve şükri elden ḳomaya ve dünyāya ḥırṣ göstermeye anuñ gibilerüñ faẕīleti Allāh teʿālā ḳatında ziyāde olur. Üçünci oldur kim terk-i dünyā ola ve gice gündüz kendüyi Ḥaḳ teʿālā ʿibādetinde naṣb itmiş ola ve Ḥaḳ teʿālā[nuñ] ġāʾibden gönderdügini red itmeye *lā redd ve lā kedd* ṭarīḳin ṭuta. Eger Ḥaḳ teʿālā ziyāde dünyā göndere girü maḥalına ṣarf ide imsāk itmeye ve Ḥaḳ teʿālādan ve ġayrıdan dünyā tevaḳḳuʿ itmeye. Belkim dāyim duʿāsı Allāh rızası içün ola. Bu ṣıfat cemīʿ meşāyiḫ ḳatında maḳbūldur ve ekṣer meşāyiḫ ṭarīḳi budur kim ẕikr olındı. Ḥażret-i Resūluʾllāh eydür: الفقير الّذى لا يعلم النّاس حوايجه[976] Yaʿnī dervīş oldur kim rızḳı ne yirden geldügini ne kendü bile ve ne ḫalḳ bile. Eger bir maʿlūm yir ola kim kendüye nesne gele pes bu tevekkül olmaya zīrā cemīʿ maḫlūḳuñ rızḳına Ḥaḳ teʿālā kefīldür ve ezelde taḳdīr itmişdür. Nitekim Ḥaḳ teʿālā buyurur: [977] و ما من دآبّةٍ فى الأرض إلاّ على الله رزقها yaʿnī [yer]yüzinde hīç cānavār ve bir maḫlūk yoḳdur illā anuñ rızḳını Allāh virür Allāh üzerinedür ve ezelde muḳadderdür. Pes[113b] Ḥaḳ teʿālā dergāhına tevekküli olan fuḳarānuñ şānı budur kim kimesneye iḥtiyāc göstermeye. Dördünci oldur kim terk-i dünyā ola virseler daḫı ḳabūl itmeye. Biʾl-külliye kendüyi Ḥaḳḳa teslīm ide ve bugünden yarına zaḫīre ṣaḳlamaya. **Ḥikāyet:** İbrāhim Edheme bir kişi bir keseyle biñ ḳızıl filori getürdi. Ol ḳabūl ḳılmadı ayıtdı: Sen faḳīrsiñ bunı girü ehl [ü] ʿiyāluña ṣarf it. Ol kişi ayıtdı: Benüm daḫı mālum çoḳdur siz bunı luṭf idüp ḳabūl idüñ. İbrāhim ayıtdı: Ol ḳadar ki mālun vardur daḫı artuġın ister misin? Ayıtdı: Belī. İbrāhīm ayıtdı: Senden faḳīr yoḳdur bunı daḫı ilet māluña ḳat didi. Ṭabaḳāt erenlerinuñ ekṣerinuñ ḥāli buydı ki aṣlā nesne ḳabūl itmezlerdi. Pes Ḥażret-i Resūluñ daḫı *ekṣeru fuḳrāʾ* diyü medḥ itdügi bu iki fırḳadur. Yaʿnī bir bu kim kimesneden nesne tevaḳḳuʿ itmeye ve ġāibden geleni ḳabūl ide. Ve bir daḫı biʾl-külliye dünyāyı terk ide ve hīç nesne ḳabūl itmeye ve dāyim kendüsi mücāhede içinde ola. Şerāyiʿ-i nebevīden ḳudreti yetdükçe naḳṣ itmeye ve ṭarīḳat yolına ġāyet mecd ola. Ḥażret-i Resūluʾllāh eydür: [978] انّ الله وملائكت يستغفرون للفقراء و يشفعون لهم و من

[976] El-faḳīruʾl-lezī lā yaʿlemuʾn-nāsu ḥavāyicehu.
[977] Hud 11/6;Ve mā min dābbetin fiʾl-arḍi illā ʿalāʾllāhi rizḳuhā…
[978] İnneʾllāhe ve melāiketehu yestaġfirūne liʾl-fuḳarāʾ ve yeşfaʿūne lehum ve men eşfeʿet lehuʾl-melaiketu femā aḥsene ḥāluhu.

شفعت له الملائکت فما احسن حاله Yaʿnī be-dürüstī Allāh teʿālānuñ melekleri vardur fuḳarā içün istiġfār iderler ve āḫiretde anlaruñ içün şefāʿat iderler. Bir kimesneye kim melāike şefāʿat ide anuñ ḥāli ne gökçek olur. Ve bir ḥadīṯde daḫı eydür: [979] انّ الله تعالی نظرات ینظر الی الفقراء کلّ یوم خمس مرّات فیغفر لهم بکلّ نظرة سبع مرّات Yaʿnī Ḥaḳ teʿālā içün naẓarlar vardur. Bir fuḳarāya her gün beş kez naẓar ider ve her naẓarda yedi kez yarlıġar ve ayıtdı: [980]طوبی لمن کان فقیراً فی الدّنیا و عزیزاً فی الاخرة Yaʿnī muştuluḳ olsın şol kişiler kim dünyāda faḳīr oldılar ve āḫiretde ʿazīz oldılar ve ayıtdı: [981] حرمت المؤمن الفقیر عند الله تعالی الحدیث Yaʿnī müʾmīn faḳīrün ḥurmeti Allāh teʿālā ḳatında aʿẓamdur yedi ḳat göklerden ve yedi ḳat yirlerden ve ṭaġlardan ve yirle gök arasında olanlardan ve daḫı melāike-i muḳarrebīnden. Ve daḫı cennet içün sekiz ḳapu vardur yedisi fuḳarālar içündür ve birisi aġniyā içündür. Ve daḫı ayıtdı: [982] لا تطغوا علی اهل التصوّف و اصحاب الخرقت فانّ اخلاقهم من اخلاق الانبیاء و لباسهم Yaʿnī ṭaʿn itmeñüz ehl-i taṣavvūfa daḫı ḫırḳa giyenlere zīrā bunlaruñ ḫulḳı enbiyā ḫulḳındandur ve libāsları enbiyā libāslarıdur. Ve daḫı ayıtdı: [983] لرغبو اصحاب التّصوف الحدیث [114a] Yaʿnī raġbet idüñ taṣavvūf ehlinüñ ve aṣḥāb-ı ḫırḳanuñ ve açlıḳ ve susuzluḳ çekenlerün duʿāsına. Be-dürüstī Allāh teʿālā anlara naẓar ider ve duʿālarını müstecāb ḳılar. Ve Ḥaḳ teʿālā kelām-ı ḳadīminde eydür: [984]یا أیّها الّذین آمنوا اتّقو ا الله و ابتغو إلیه الوسیلة Yaʿnī iy şunlar kim īmān getürdüñüz Allāhdan ḳorḳun daḫı Allāha vesīle ṭaleb eylen. Bunuñ tefsīrinde Ḥażret-i Resūluʾllāh buyurur: [985] ال وسیلة الیه التّقرب الی الفقراء فانّ لهم عند الله دوله Yaʿnī Allāha vesīle fuḳrāya taḳarrübdür zīrā faḳr içün Ḥaḳ teʿālā ḳatında devlet vardur. Pes iy ṭālib-i ʿāşıḳlar bunca ḥadīṯ kim faḳruñ ve fuḳarānuñ feżāʾilinde ẕikr olındı gerekdür ki faḳr yolına cān u baş terk idesin.

fāʿilātün/ fāʿilātün/ /fāʿilün

Faḳra raġbet it eyā ṭālib olan
Vuṣlatına ḥażretüñ rāġıb olan

Sırr-ı Ḥaḳḳa faḳr ile irdi iren
Faḳr ile gördi Ḥaḳuñ nūrın gören

---

[979] İnne liʾllāhi teʿālā naẓarātun yenẓuru ileʾl-fuḳarāʾi kulle yevmin ḫamse merrātin fe yaġfiru lehum bi-kulli naẓratin sebʿe merrātin.
[980] Tūbā limen kāne faḳīren fiʾd-dunyā ve azīzen fiʾl-āḫireti.
[981] Ḥurmetuʾl-muʾminiʾl-faḳīri ʿindeʾllāhi teʿālāʾl-ḥadīṯ.
[982] Lā teṭġav ʿalā ehliʾt-taṣavvūfi ve aṣḥābiʾl-ḫirḳati fe inne aḫlāḳahum min aḫlāḳiʾl-enbiyāi ve libāsuhum libāsuʾl-enbiyāi.
[983] İrġabū aṣḥābiʾt-taṣavvūfiʾl-ḥadīṯi.
[984] Maide 5/35;yā eyyühe ʿlleẕīne āmenūʾt-teḳūʿllāhe vebteġū ileyhiʾl-vesīlete…
[985] El-vesīletu ileyhiʾt-taḳarrubu ilāʾl-fuḳarāʾi fe inne lehum ʿindeʾllāhi devleh.

Faḳr sulṭāndur cihāndur aña ḳul
Yolına cānuñ niṣār it iste bul

Faḳr ile faḫr itdi maḥbūb-ı Ḫudā
Seyyid-i ʿālem Muḥammed Muṣṭafā

Faḳr bir cāndur beden aña cihan [986]
Kim anuñla muttaṣıfdur merdümān

Faḳr bir nūrdur ḳaçan ẓāhir ola
Māsivā-yı ḳamu hep ḳāhir ola

Faḳra iren her işe ḳādir olur
Ol kişiden bil Ḫudā şākir olur

Faḳr ḥaydur kim aña mevt iremez
Nefse uyan sırrın anuñ göremez

Faḳr sīmurġdur ki kūh-ı Ḳāf aña
Perde olmışdur ki kes irmez aña

Tā meger ṭālib ola ʿāşıḳ ola
Ḥaḳ yolına ʿışḳ ile ṣādıḳ ola

Beẕl ide varluġın anuñ yolına
İltifāt itmeye saġ u ṣolına

Hüdhüde teslīm ola ḫˇoş cān ile
Yola gire ḫˇoş delīl burhān ile

Yaʿnī kim bu şeyḫe teslīm ola ḫˇoş
Her ne kim andan gelürse ide nūş

Ḥaḳ yolına idine anı delīl
Olmaya tā kim sülūkında ẕelīl

Hīç irādet virmeye kendüzüne
Her ne zaḥmet olsa ḳıl'kendüzüne

[986] Beden: bedenden

Ki uzak menzil dur ol kūh-ı Ḳāf [987]
Çoḳ ḥarāmī var yolında ṣaff u ṣaf [988]

İy nice yollar keser ḳārbān bozar
Niçe ġāfilleri ḳılur tārumār

Varını yaġma ḳılur maḥzūn ider
Maḳṣada irgürmeyüp maġbūn ider

ḳasd ider tālān ide[r] īmānı
Tā ki bī-īmān ilete cānını

[114b]

Ger giriftār ola bu derde kişi
Ḥaḳ ḳatında dūr olmaḳdur işi

Pes aña mesken cehennem olısar
Ol cehennemde müebbed ḳalısar

Ḥaḳ aña hergiz nazar ḳılmayısar
Hem şefāʿat kimseden bulmayısar

Ger ḳıla biñ dürlü feryād u naḳīr
Ḳılalar anı girü ḫˇor u ḥaḳīr

İdeler dünyāda bunı enbiyā
Ḥaḳ kelāmıyla dimişlerdi saña

Anda nefsüñ ḫāṭırın ḫˇoş eyledüñ
Dünyenuñ aġuların nūş eyledüñ

İşidüben Ḥaḳ sözi[ni] itmedüñ
Şerʿi yıḳduñ Tañrıdan utanmaduñ

Muṣṭafānuñ sözine hīç kanmaduñ
Sen meğer Allāh[ı] gerçek ṣanmaduñ

[987] Kūh: kāh
[988] Ṣaff u ṣaf : sıfāf sıfāf

Pes gerek saña ʿaẕāb ola bugün
Hem cehennem ura baġruña dögün

İmdi ol kim bunda nefsine uya
Cānını ʿuḳbāda ilter ṭamuya

Niçeler ʿāḳil olur ʿāmil olur
Şerʿ içinde ḳi ḳatı kāmil olur

Faḳru faẖrī ḫˇoş çeküp merdāne var [989]
Der-ṭarīḳat s̱ābit olur ber-ḳarār

Yolıçün muḥkem yaraḳ taḥṣīl ider
Ḥaḳ yolında dīnini tekmīl ider

Ger gele yüz biñ ḥarāmī yolına
Ḳaṣd ide hem ol Ḥaḳuñ maḳbūlına

Ẕerrece ḳılmayalar aña ziyān
Böyl'olur Ḥaḳ yolına cān oynayan

Saʿy ider ger biñ ola cānıñ virür
Kūh-ı Ḳāfı nā-gehān bir gün görür

Şerri ıṭlāḳ ider bī-bāl ü per
Pes orada cümle ḳaṭʿ ider sefer

Anda sīmurġa irer sulṭān olur
Gerçī cānından geçer cānān olur
Sırr-ı faḳr anda tecellīler ḳılur
Cānına yüz biñ tesellīler ḳılur

İrişür dīdār-ı Ḥaḳḳa bī-gümān
Varlıġını virür anda tercümān

Bu fenāyı terk idüp bulur beḳā
İrişür maʿşūḳa ʿāşıḳ muṭlaḳa

Çünkim anda maḥv ide kendüzüni

[989] Çeker murādına: çeküp merdāne

Kendülüksiz görür ol şeh yüzini

Ḳaṭre iken şeksiz ol ʿumman olur
Bendeye ʿavn irişür sulṭān olur

Yā ilāhī ol Muḥammed ḥaḳḳıçün
Ol şefāʿat-kān Aḥmed ḥaḳḳıçün

Ol ḥabībüñ yüzi nūrı ḥaḳḳıçün
Faḳr sırrınuñ ẓuhūrı ḥaḳḳıçün

Faḳr içinde cān virenler ḥaḳḳıçün [990]
Görklü dīdāruñ görenler ḥaḳḳıçün

Sen ḫalāṣ eyle mehālikden bizi
Ḳıl tecellī göster ol görklü yüzi

[115a]

Derdine ʿāşıḳlaruñ eyle devā
Cümleye dermān sensin pes şehā

Yūsufuñ ʿafv it ḫaṭāsın ḳıl kerem
Cānına ʿukbāda gösterme elem

Ḳamunuñ maḳṣūd[ı] budur iy kerīm
Luṭfuñı ʿām eyle iy Rabb-ı raḥīm

Tā tecellīde ḳamu ġarḳ olalar
Cümle ṭālibler viṣāluñ bulalar

Enes bin Mālik eydür: Bir bölük faḳīr Ḥażret-i Resūluʾllāh eşigine gelüp Resūle bir kimesne gönderdiler. Gelüp ayıtdı: Yā Resūluʾllāh beni fuḳarādan bir cemaāʿat sizüñ ḫidmetüñüze gönderdiler. Resūluʾllāh ayıtdı: Merḥabā saña ve daḫı ḳatından geldügüñ kimselere. Bir ḳavm ḳatından geldüñ ki Ḥaḳ teʿālā anları sever. Ol kimesne ayıtdı: Yā Resūluʾllāh fuḳarā eydürler kim ġanī cemīʿ ḫāyrāt iderler bunlar Ḥac ider ve bunlar ṣadaḳa iderler ve bunlar ḳul āzād iderler bu cümleye bizüm ḳudretümüz yetmez. Ḳaçan ḫasta olsalar māllarından kendülere azıḳ çıḳarurlar yaʿnī sülüs çıḳarurlar cānlarıçün. Bizüm ḳudretümüz yetmez. Ḥażret-i Resūluʿllāh ayıtdı: Var benden fuḳarāya selām eyle

[990] Virenler: virenlerüñ

ayıt şol kimesneler kim faḳra ṣabr ide ve iḥtisāb ide yaʿnī faḳr içinde gökçek ʿamel ide anuñçün üç ḫaṣlet vardur ki ol aġniyāya virülmez. Ol ḫaṣlet budur kim cennet içinde çārṭāḳlar vardur ḳırmızı yāḳūtdan. Ehl-i cennet aña şifādan naẓar ider şol ehl-i dünyā yılduza naẓar ider gibi. Ol çārṭāḳa girmez illā nebī-yi faḳīr girür ve şehīd-i faḳīr girür ve müʾmin-i faḳīr girür. İkinci ḫaṣlet budur kim ol faḳīr ki faḳrına ide ṣabr ġınāsına şük[r] iden aġniyādan beş yüz yıl cennete öñdin girür ve nice dilerse yürütülür ṭutar. Süleymān ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m sāʾir enbiyā cennete girdükden ḳırḳ yıl ṣoñda girer ol mülk sebebden ötüri kim Ḥaḳ teʿālā virmişdi. Ve Yūsuf peyġamber ʿaleyhiʾs-selām beş yüz yıl cennet ḳapusında bekleyeler girmege girmeyeler tā ki mülk-i dünyānuñ alāyīşi ve taʿallūḳı andan mahv ola ki: [991] ونزعنا ما فى صدورهم من غلYaʿnī biz ḳoparduḳ şol gögüslerinde olan ġıll u ġışşı. Üçünci ḫaṣlet budur kim ḳaçan faḳ[ī]r ḫālişen muḫlişen *subḥāne veʾl-ḥamduliʾllāh ve lā ilāhe illāʾllāh vaʿllāhu ekber* dise ġanī daḫı ḫālişen muḫlişen böyle dise ġanī didügi faḳ[ī]r didügine aṣla irişmeye eger ġanī yanınca on biñ dirhem daḫı ṣadaḳa iderse. Cemīʿ aʿmālları daḫı buncılayındur. Andan ol kişi girü dönüp faḳr mecmaʿına geldi. Ḥażret-i Resūluʾllāh ṣallaʾllāhu ʿaleyhi ve sellem didügini ḫaber virdi. Ol fuḳarā ayıtdılar:[115b] *Rāżīnā yā Rab rāżīnā yā Rab rāżīnā yā Rabbeʾl-faḳr* dirler. İy ṭālib ḳarındaşlar çünkim Ḥaḳ teʿālā[nuñ] fuḳarāya ʿināyeti böyle ola pes buña raġbet idüp faḳr ṣıfatıyla ṣıfatlanmaḳ gerekdür tīz ola ki Ḥaḳ teʿālā kendü keremi birle faḳruñ sırrını müyesser idüp cemālından niḳābını keşf idüvire. *Āmīn yā Rabbeʾl-ʿālemīn Allāhumme yessir lenā veʾl-cemīʿiʾl-muʾminīn.*

[991] Hicr 15/47;Ve neẕaʿnā mā fī ṣudūrihim min ġıllin…

سمالله الرّحمان الرّحيم

الحمد للّٰه ربّ العالمين خلق السّموات و الارض لا اله الاّ هو الحىّ القيوّم الّذى ليس كمسله شيء فى الارض و لا فى السّماء و هو السّميع العليم لا بداية له و لا نهاية له و افضل الصّلواة و اكمل التّحيات على رسوله محمّد المختار الامين و اله اجمعين و على ساءر الانبياء و المرسلين امين يا ربّ العالمين İmām Nāṭıḳ ve İmām Caʿfer-i Ṣādıḳ buyurur kim erkān-ı ṭarīḳatde ḫırḳanuñ yemīni ṣaġ eldür ve ḫırḳanuñ ṣolı ṣol eldür. Ve aḥkām-ı ṭarīḳatde altı nesne bilmek farżdur ve ʿamel eylemek farżdur: Evvel saḫāvet ve ikinci maʿrifet ve üçünci yaḳīn ve dördünci ṣabr ve beşinci tevekkül ve altıncı tefekkür. Ve daḫı erkān-ı ṭarīḳatda altı nesne farżdur: Evvel ʿilm ikinci ḥilm üçünci rıżā dördünci şükr beşinci ẕikr altıncı ʿuẕletdür. Ve daḫı binā-yı ṭarīḳatde altı nesne farżdur evvel tevbe ikinci icābet üçünci zühd dördünci taḳvā beşinci ḳanāʿat altıncı irādet. Ve daḫı icābet-i ṭarīḳatde altı nesne farżdur: Evvel ihsān ikinci ẕikr üçünci şükr dördünci terk-i dünyā beşinci ḫavf altıncı şevḳ. Ve daḫı rivāyetdür ʿAlī bin Ebī Ṭālib kerremeʾllāhu veche eydür: Kim meyān-bestenüñ şeddinde ḳaç nesne açıḳ gerek ve ḳaç nesne baġlu gerekdür anı bildür. Ol nesneler kim baġludur yaʿnī baġlanılur[116a] on ikidür ve ol nesneler kim açılur on dörtdür: Evvel sofrası açıḳ gerekdür ikinci ḳapusı üçünci eli dördünci ḳulaġı beşinci dili altıncı keremi yedinci ḳademi sekizinci göñli ṭoḳuzuncı luṭfı onuncı seḫāveti on birinci ḫulḳı on ikinci yaḳīni on üçünci tevekküli on dördünci fātiḥetüʾl-kitābı açıḳ gerekdür ki oḳuya. Ve daḫı on iki nesne baġlu gerekdür anı beyān ider: Evvel gözi baġlu gerekdür nā-maḥremden ikinci ḳulaġı yaramaz ḫaberden üçünci dili şirkden dördünci ḫāṭırı günāḥdan beşinci ḥasedi altıncı baḫlı yedinci ḫaşmı sekizinci fütüvveti ṭoḳuzuncı ʿaybı onuncı eli uġruluḳdan on birinci fikri yaramaz işlerden on ikinci Ḥaḳdan ġayrıdan göñli baġlu gerekdür imdi. Bāb: Eger ṣorsalar pīrüñ kimdür? Ayıt kim pīr yoldur ṣıraṭ-ı müstaḳīmdür. Anuñçün kim Resūluʾllāh ḥażreti buyurmışdur: من تشبّهه قوما فهو منهم [992] Bāb: Eger ṣorsalar senüñle pīr ortasında ne baġludur ve ne baġlanmışdur? Cevāb ayıt kim ʿahd-ı meyān baġlanmışdur. Ve eger ṣorsalar üstāduñla senüñ ortañda ne baġludur? Cevāb vir kim şedd-i şāh ve telkīn-i pīr ata baġlıdur. Bāb: Eger ṣorsalar şed nedür? Cevāb vir kim teslīm olmaġdur ve daḫı vefā eylemekdür. Ve eger ṣorsalar pīrüñle senüñ ortanda ne nişān vardur? Ayıt kim teberrā ve tevellā vardur. Ve eger ṣorsalar pīrüñ saña ne didi? Ayıt kim eger ġālibe irişesin nāzil ol ve eger nāzile irişesin ġālib ol. Ve eger ṣorsalar pīr saña ne didi? Ayıt kim devr-i ḫidmetde otur ʿiẕẕetle söyle edeble. Her kim kim bu suʾālleri bilmese ve işlemese meyān-beste olmaya. Ve daḫı her meyān-beste olana bu āyet-i şerīfi

[992] Men teşebbehe ḳavmen fe huve minhum.

bilüp maʿnāsıyla ʿamel eylemek farżdur. Ve eger ʿameli olmasa Şeyṭāndan eşeddür. Estaġfiruʾllāhiʾl-ʿaẓīm bismiʾllāhiʾr-raḥmāniʾr-raḥīm: [993] يا أيّها الّذين آمنو توبو إلى الله توبةً نصوحا عسى ربّكم *min cemīʿi mā kerihe ʾllāhu ḳavlen ve fiʿlen ve ḫāṭiren ve żamīren* [994] إنّالّذين يبايعونك إنّما يبايعون الله يد الله فوق أيديهم فمن نّكث فإنّما ينكث على نفسه و من أوفى بما عاهد عليه الله فسيؤتيه أجرا عظيما Bāb: Eger ṣorsalar faḳr nedür? Ayıt kim pīş-perdedür. Ve ṣorsalar kim pīş-perdeden murād nedür? Ayıt kim evvelhā selām ve vusṭāhā ṭaʿām ve āḫirhā kelam. Ve eger ṣorsalar kim īmān nedür? Ayıt kim dil ile iḳrār ve göñül ile īmāna inanmaḳdur. Ve eger ṣorsalar kim meyān-postunuñ şerāʾiṭi ve keyfiyeti nedür? Ḳavluhu teʿālā: [995] وطفقا ان يخصفان عليهما من ورق الجنّة Rivāyetdür kim evvel dünyāda meyān-beste kimdür? Ayıt kim Ādem ʿaleyhiʾs-selāmdur. Ḳaçan kim Ḥaḳ teʿālā deryā-yı ʿademden vücūda getürdi anuñ libāsı uçmaḳdan dört yapraḳ oldı: Biri ṭoprak biri ṣu ve biri od[116b] ve biri yel. Anuñçün pīrler daḫı dört tekbīr ḳılurlar. Bu dört vuṣlatuñ üzerine kim ʿavd var ikinci ḥāl olmış ḳāfurdur üçünci lāle güli perverdedür ve daḫı dördünci lāle yeksāndur. Pīrler eydürler kim bu dört tekbīrdür: Evvel *bismiʾllāhiʾr-raḥmāniʾr-raḥīm bismiʾlāh ve ilaʾllāh vaʾllāhu ekber* ikinci *bismiʿllāhiʾr-raḥmāniʾr-raḥīm veʾl-ḥamdu liʾllāhi Rabbuʾl-ʿālemīn vaʾllāhu ekber* üçünci *bismiʿllāhiʾr-raḥmāniʾr-raḥīm ve bi-emriʾllāhi veʾl-yevmiʾl-āḫireti Allāhu ekber*. Ve rābiʿ maʿnāsını añladuñ bu āyeti oḳuyup ve tekbīr getürüp beyʿat vire ḳavluhu teʿālā: [996] لقد صدق الله رسوله الرّؤيا بالحقّ لتدخلنّ المسجد الحرام إن شاء الله آمنين محلّقين رؤوسكم و مقصّرين لا تخافون فعلم ما لم تعلمو فجعل من دون ذلك فتحا قريبا هو الّذى ارسل رسوله بالهدى و دين الحقّ ليظهره على الدّين كلّه و كفى بالله شهيدا محمّد رسول الله diye. Andan ṣonra cümle pīrlerüñ adına ve kendü pīrinüñ adına daḫı bele ẕikr ide. Ve cümle pīrlerinüñ şarṭların yirine getüre ki vuṣlat ve kisvet aña ḥelāl ola. Bāb: Ādem peyġamberüñ gömlegi incir aġacından idi. Bir üzüm çubuġıyla belinden baġlanmışdı. Çün Ādemi dünyāya virüpdi Ḥaḳ teʿālā Cebrāʾile emr eyledi Ṭūbā aġacından bir budaḳ Ādeme virdi. Ādem eline alup dünyāya bele getürdi. Ādem ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m dünyāda ḳırḳ yıl ʿaṣā idindi andan ṣonra ol ʿaṣā Mūsāya döñdi. Bāb: Evvel meyān-beste Ādemdür ve andan mā-ʿadā on altı peyġamber aña meyān-bestedür: Evvel Nūḥ ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m ikinci Şīt ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m üçünci Şuʿayb

[993] Tahrim 66/8;Yā eyyuheʾl-leẕīne āmenū tūbū ilāʾllāhi tevbeten naṣūḥā…

[994] Feth 48/10; İnneʿl-lezīne yubāyiʿūneke innemā yubāyiʿūnaʾllāh yeduʾllāhi fevḳa eydīhim femen nekeṯe fe innemā yenkuṯu ʿalā nefsihī ve men evfā bi mā ʿāhede ʿaleyhuʾllāhe fe yuʾtīhi ecren ʿaẓīmā.

[995] Taha 20/121…ve ṭefiḳā yaḫṣifāni ʿaleyhimā min varaḳıʾl-Cenneti.

[996] Feth 48/27-28; Leḳad ṣadaḳaʾllāhu Resūlehuʾr-ruʾyā biʾl-ḥaḳ le tedḫulunneʾl-mescideʾl-ḥarāme. inşāaʾllāhu āmīnīne muḫallıḳīne ruʾūsekum ve muḳaṣṣırīne lā teḫāfūn fe ʿalime mā lem taʿlemū fe ceʿale min dūni ẕālike fetḥān ḳarīben huveʾl-lezī ersele Resūlehu biʾl-hüdā ve dīniʾl-ḥaḳḳi li yuẓhirehuʿaleʾd-dīni kullīh ve kefā biʾllāhi şehīdā.

ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m dördünci Eyyūb ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m beşinci Mūsā ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m altıncı ʿĪsā ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m yedinci İbrāhīm ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m sekizinci İdrīs ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m ṭoḳuzuncı Cercis ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m onuncı Ẕuʾl-kifl ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m on birinci Yūşā ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m ikinci Hūd ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m on üçünci Zekeriyyā ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m on dördünci Ṣāliḥ ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m on beşinci İlyās ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m on altıncı Ḥażret-i Ḫıżır ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m. Ḳavluhu teʿālā: [997] هل أتّبعك على أن تعلّمنى ممّا علّمت رشدا Yaʿnī Mūsā ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m Ḫıżırʾa ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m şākir olmayınca bu ʿilm Mūsāya ḥāṣıl olmadı. Velākin ʿilm-i ṭarīḳatı Ḫızırdan ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m ögrendi. Ve şerīʿat Ḥażret-i Muḥammedüñdur ve ṭarīḳat Ḥażret-i ʿAlīnüñdur. Pes taḥḳīḳ bilinüz kim rehber Muḥammed ʿaleyhiʾs-selām ve ʿAlīdur. Ve daḫı Ḫıżır ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m evliyānuñ pīşvāsıdur. İmdi pālheng yedi arış gerekdür anuñçün Ḥaḳ teʿālā gökleri yedi yaratdı ve iḳlimleri yedi yaratdı ve deryāları yedi yaratdı ve yıldızları yedi yaratdı.[998] خلق سبع سموات و من الارض مثلهم Anuñçün Ādemüñ yedi[117a] aʿżāsınuñ her birine sücūd emr olındı. Pes maʿlūm oldı kim pālheng yedi eriş olsa gerekdür. Ve daḫı bel bağlamak yedi bendedür ve her birinde yedi fāʾide vardur ve yedi nesne açılur: Evvel buḫlın bağlarlar seḫāvet açarlar ikinci ḥırsın bağlarlar zühdün açarlar üçünci cehlün bağlarlar ḫavfun açarlar dördünci şehvetün bağlarlar leẕẕetün açarlar beşinci ṭoḳluġun bağlarlar açlıġun açarlar altıncı Şeyṭānun bağlarlar raḥmānuñ açarlar yedinci ölmesinüñ belini bu yolda Allāh içün bağlarlar kim tā ism-i maʿrifet aña sābit ola. Ve daḫı şerīʿat ser-ḫilʿatın giyen[üñ] cevheri ve yaḳīni ve ṣafāsı ve iḫlāṣı bu yedi bendedür başı üzerine nefs-i emmārenüñ ki yedi başlu ejderhādur illā gizlidür. Merḥamet didükleri bu yedi ḫilḳatdur ki kişiyi ehl-i tevekkül eyler. Ḳavluhu teʿālā: [999] انّ الله يحبّ المتوكّلين Ve daḫı kerem-i mürüvvet ve fütüvvet ve şecāʿat ve endīşe ve ḫidmet ve taḳvā ve kemāliyyet bu şarṭlar gibi meyān-bestenüñdür. Rivāyetdür Resūl ḥażretinden Emīriʾl-muʾminīn İmām ʿAlī ve İmām Ḥasan ve İmām Ḥüseynüñ belin bağladuġı vaḳt bu āyetleri oḳudı: bir fātihā ve üç iḫlāṣ ve bir naṣrun mineʾllāh ilā āḫirihi. Ammā ʿIrāḳ pīrlerinüñ meyān-āyet bendi budur: Ḳavlu teʿālā: [1000] يا أيّها الّذين آمنو ا صبرو وصابرو رابطو واتّقو الله لعلّكم تفلحون *Yā ʿAlī ersilhu ersilhu.* Rivāyetdür Emīruʾl-müʾminīn İmām Ḥaydardan kim buyurur: Ehl-i faḳr nedür? Faḳr-ı aṣlī Muḥammed ʿAlīdür ve daḫı doġuluḳdur. Ve faḳīruñ gevheri miskīnlikdür ve

[997] Kehf 18/66…hel ettebiʿuke ʿalā en tuʿallimeni mimmā ʿullimte rüşdā.
[998] Talak 65/12…ḫaleḳe sebʿa semāvāti ve mineʾl-arḍi mislehum…
[999] Ali İmran 3/159 …inneʾllāhe yuḥibbuʾl-mütevekkilīn.
[1000] Ali İmran 3/200; Yā eyyuheʾl-lezīne āmenuʾs-birū ve ṣābirū ve rābiṭū veʾt-taḳuʿllāhe leʿallekum tufliḥūn.

faḳīruñ genci bilmekdür ve faḳīruñ yemişi maʿrifetdür ve muḥabbetdür. Eger ṣorsalar ṭarīḳatuñ kilīdi nedür ve ḳaç dendāndur? Cevāb ayıt kim ṭarīḳatuñ kilīdi ṣabrdur ve üç dendāndur: besmele fātiḥa ilā-āḫirihi. Kelime-i ṭarīḳat budur: *Allāhumme eşhedu bike ve kefā bike ve eşhedu bi ʿahdike ve eşhedu bi melāiketikeʾl-leti beyneʾs-semāvāti veʾl-arżi bi enneke lā ilāhe illā ente vaḥdeke lā şerīke leke yeġfiru lekeʾllāhu mā teḳaddeme min ẕenbike ve mā teʾaḫḫara ve yutimmu niʿmetehu ʿaleyke ve yehdīyeke ṣirāṭen mustaḳīmen bi raḥmetike yā erḥameʾr-rāḥimīn.* Bāb: Eger ṣorsalar kim ṭarīḳatuñ āb-desti nedür? Ayıt kim dört nesnedür: Evvel dervīşlerüñ katına boş varmaya ikinci dāyim ṭahāret ile ṭura yüriye yaʿnī bir dem iʿtiḳādını bozmaya üçünci emr-i maʿrūf eyleye yaʿnī nefsini saḳlaya dördünci nehy-i münker eyleye yaʿnī itme didüklerini itmeye. Bāb eger ṣorsalar şarṭ-ı ṭarīḳat ḳaçdur? Cevāb vir kim beşdür: evvel şārāb-ı ḫamr içmeye ki dünyā ġafletidür. İkinci yalan söylemeye üçünci zinā itmeye dördünci ḳumār oynamaya beşinci eliyle[117b] ḳomaduġı yirden götürmeye. Eger ṣorsalar ḫuṭbe-i ṭarīḳat ḳaçdur? Ayıt kim altıdur: Evvel Ādemdür ikinci Nūḥdur üçünci Şītdür dördünci İbrāhīmdür beşinci Ḥażret-i Muḥammeddür altıncı Ḥażret-i ʿAlī kerremeʾllāhdur. Ve eger ṣorsalar kim ṭarīḳatuñ yolı ḳaçdur? Ayıt kim biñ bir maḳāmdur. Her dervīş kim bu maḳāmları bilmese ḫırḳa vü loḳma aña ḥarāmdur. Eger biñ bir maḳāmı bilmese yine ḳırḳ dört maḳāmı bilmek gerekdür ve ger ḳırḳ dört maḳāmı bilmese hele nā-çārlıġıyla on altı maḳāmı gine bilmek gerekdür. Eger ṣorsalar ṭarīḳatuñ pīri ḳaçdur? Ayıt kim dörtdür: Evvel pīr-i irşāddür ikinci pīr-i vuṣlatdur üçünci pīr-i yaḳīndür dördünci pīr-i naẓardur. Ve daḫı pīrler dimişlerdür kim dervīşler ve ʿāşıḳlar bunları bilmek gerekdür kim dervīşlikden anuñ naṣībi ola. Ve daḫı gine pīrler dimişlerdür kim pīşvāsı faḳruñ dörtdür: Evvel Şām pīrleri eydürler kim faḳīruñ pīşvāsı ḳulluḳdur. Ve daḫı Rūm pīrleri eydürler kim faḳīruñ pişvāsı doġruluḳdur. Ammā kimi Ḫorasān pīrleri eydürler kim faḳīruñ pişvāsı ṣıdḳdur. Rivāyetdür kim Ḥażret-i Resūluʾllāhdan ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m eydür kim faḳruñ pişvāsı maʿrifetdür. Ḳāleʾn-nebī ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m: [1001] من عرف نفسه فقد عرف ربّه Ve eger ṣorsalar aḥkām-ı faḳr ḳaçdur? Cevāb ayıt kim altıdur: Evvel maʿrifet ile Ḫudāyı bile ikinci seḫāvet eylemekdür üçünci yaḳīnliḳdür dördünci ṣıdḳ-ı arı gerek beşinci tefekkür eyleye Ḥaḳ teʿālānuñ ṣanʿatına altıncı dünyā hevāsından gönli fāriġ ola. Ve eger ṣorsalar erkān-ı ṭarīḳat ḳaçdur? Cevāb vir kim altıdur: Evvel tevbe itmekdür cemīʿ günāhlardan ikinci Ḥaḳ nefsine teslīm olmaḳdur üçünci pīrinden her nesne kim gelür ṣabr eylemekdür dördünci taḳvā-yı temīz

[1001] Men ʿarefe nefsehu feḳad ʿarefe Rabbehu.

eylemekdür beşinci ʿuzlet eylemekdür ḫalḳuñ ʿamelinden altıncı üstādı her ne terk it dirse terk itmekdür. Ve eger ṣorsalar maḳām ne nesnedür? Ayıt kim evvel ṭayyibāndur ikinci maḳām-ı ʿābidāndur üçünci maḳām-ı zāhidāndur dördünci maḳām-ı ṣādıḳāndur beşinci maḳām-ı ʿāşıḳāndur altıncı maḳām-ı rāżiyāndur yedinci maḳām-ı şākirāndur sekizinci maḳām-ı muḥibbāndur ṭoḳuzuncı maḳām-ı ʿārifāndur. İmām-ı maḳām-ı ṭayyibān Ādemdür. [imām-ı] maḳām-ı ʿābidān İdrīsdür. [imām-ı] maḳām-ı zāhidān ʿĪsādur. [imām-ı] maḳām-ı ṣādıḳān Eyyūbdur. [imām-ı] maḳām-ı rāżiyān Mūsādur. [imām-ı] maḳām-ı şākirān Nūḥdur. [imām-ı] maḳām-ı muḥibbān İbrāhīmdur. ammā kim [imām-ı] maḳām-ı ʿārifān ve ʿāşıḳān bu iki maḳāmlar Muḥammed ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m ve ʿAlī kerremeʾllāhudur. Ammā kim İmām Caʿfer-i Ṣādıḳ raḍiyāʾllāh ḫırḳa edeblerini bildirür. Ve eger ṣorsalar ḫırḳanuñ īmānı nedür ve İslāmı nedür ḳıblesi nedür ve dīni nedür[118a] ve sünneti ve kelimesi nedür ve sırrı ve dili ve maġzı ve icābeti ve kilīdi ve ġuslı ve kemālı ve rūşeni ve tāriki ve cānı ve namāzı ve yaḳası ve eteki ve içerisi ve ṭaşrası nedür? El-cevāb min hāzeʾl-meẕkūrāt: Ḫırḳanuñ īmānı settārlıḳdur ve İslāmı temizliḳdur ve dīni āşinālıḳdur ve kelīmesi Allāh teʿālā yād itmekdür ve sırrı şevḳdur ve bālı zühddür ve cānı irādetdür ve dīni rāstlıḳdur ve ḳıblesi pīrdür ve farżı ṣoḥbetdür ve sünneti muḥabbetdür ve maġżı ṣıdḳdur ve kelimesi tekbīrdür ve kemālı doġruluḳdur ve namāzı arılıḳdur ve ġuslı pāklıkdur dünyā şuġlından ve rūşenisi şermdür ve tāriki tekbīrlikdür ve pākı terk üzredür ve icābeti kimi gerekse azarlamaḳdur ve eteki dervīşlikdür ve yaḳāsı rāzdur ve içerüsi nūrdur ve ṭaşrası müşāhededür ve rengi meşāyiḫdür. Ve eger sorsalar dervīş kimdür? Cevāb: ʿālem ġarḳ olsa anuñ derdi olmaya. Ve eger ṣorsalar tevbe nedür? Ayıt kim iḫlāṣdur. Yol içinde ġıll [ü] ġışdan kendüyi arıtmaḳdur. Ve eger ṣorsalar kim arılıḳ nedür? Ayıt kim Allāh teʿālāya doġruluḳ ile ḫāliṣ ü muḫliṣ ḳulluḳdur ve itmekdür. Ve eger ṣorsalar kim īmān ḳaçdur? Ayıt kim yedidür. Ve eger ṣorsalar kim bunlar kimlerüñ īmānıdur? Ayıt kim evvel maḥfūẓda melāikeler īmānıdur ikinci maʿrūf peyġamberler īmānıdur üçünci muḥaḳḳıḳ evliyālar īmānıdur ve dördünci mürīd-i muṭlaḳ īmānıdur beşinci mevḳūf kāfirler īmānıdur altıncı Müslümānlar īmānıdur yedinci müʾminler īmānıdur. Tañrınuñ ʿināyeti bunlaruñ üzerinedür. Ve īmān bir aġaca şecere benzer. īmānuñ aṣlı Tañrı ḳorḳusıdur ve īmānuñ yiri müʾmīnlerüñ gönlidür. Ve daḫı īmānuñ göñli Ḳurʾāndur ve īmānuñ dersi ḥayādur ve īmānuñ teni şükrdür ve īmānuñ yüregi taḳvādur yapraġı tevbedür ve īmānuñ yemişi ʿināyetuʾllāhdur. Ve eger ṣorsalar kim abdāllar ve ebrārlar dört dürlü maḳām buyururlar kim evvel maḳām ceberūt ikinci maḳām melekūt

üçünci maḳām lāhūt dördünci maḳām nāsūt. Ve eger ṣorsalar kim ceberūt ḳanḳıdur? Ayıt kim şerīʿatdur aña Cebrāʾil müteʿalliḳdür. Ve daḫı melekūt ṭarīḳatdur aña Mikāʾil müteʿalliḳdür. Ve daḫı lāhūt maʿrifetdür aña İsrāfīl müteʿalliḳdür. Ve daḫı nāsūt ḥaḳīḳatdur aña ʿAzrāʾīl müteʿalliḳdür. Pes imdi her dervīş hāzāʾl-mezkūrātı bildi aña loḳma-i merdān ve ḫırḳa-ı pīrān ḥelāl olur ve eger ʿilmi olmasa ḥarām olur. Ve bir kişi kim dileye dervīşüñ ḫırḳasın giye ve kisvetine gire şöyle gerekdür kim ol kişi ʿilm-i şerīʿatı bile ve ʿilm-i ṭarīḳatı daḫı bile ve ʿilm-i maʿrifeti daḫı bile ve ʿilm-i ḥaḳīḳatı daḫı tamām bile tā kim[118b] şerīʿatden suʾāl iderlerse şerīʿatle cevāb vire ve eger ʿilm-i ṭarīḳatden suʾāl iderler ʿilm-i ṭarīḳatle cevāb vire ve eger ʿilm-i maʿrifetden suʾāl iderlerse ʿilm-i maʿrifetle cevāb vire ve eger ḥaḳīḳatden suʾāl iderlerse ʿilm-i ḥaḳīḳat ile cevāb vire kim ol ḥelāldur ehline ṣarf ide. Ve daḫı Resūluʾllāh ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m buyurur kim: الشّريعت اقوالى و الطّريقت افعالى و المعرفت رءس المالى و الحقيقت حالى[1002] Öyle olsa dervīş Ḥaḳ yolında her cefāya ve her miḥnete taḥammül eyleyüp dönmeye ve kime gerekse vaṣıla yetüre. Ve her mürīde kim bu dört maḳāmı bildüre ve ṭarīḳata inana ṭoġrı ṭutmaġa ḳuvveti ola ve ḥaḳīḳatuñ gücin ve zaḥmetin ve mücāhedesin çekmege ṭāḳati ola zīrā kim bu dört maḳāmı bilmese cümle evliyā ḳıyāmet güninde ol dervīşüñ daʿvetçisi olurlar. Ve eger bu dört maḳāmuñ maʿnāsın yirine getürmiş olsa cümle evliyā anuñ şefīʿi olalar. Ve daḫı bī-maʿnā iken bir dervīşe ḫırḳa yetürse ḳıyāmet güninde yüzi ḳapḳara ḳopar. Ve eger yolından girü dönse mürted-i ṭarīḳat olur. Mürted-i şerīʿat yegdür mürted-i ṭarīḳatdan. Anuñçün kim mürted-i şerīʿat bir *kez lā ilāhe illāʾllāh Muḥāmmed Resūluʾllāh* dimekle necāt bulur ammā mürted-i ṭarīḳat hīçbir vechle necāt bulmaz illā ḳıyāmet günine yüzi ḳapḳara ḳopar. **Bāb fī beyāni ḫırḳa:** Eger suʾāl itseler kim ḫırḳanuñ yaḳasında ne yazılıdur? Ayıt kim *lā ilāhe illāʾllāh Muḥāmmed Resūluʾllāh* yazılıdur. Çünkim ḫırḳa giymek dileyesin elbette gerekdür kim bu şarṭları bilesin tā ki ḫırḳa saña ḥelāl ola. Ve hem ḫırḳa oldur kim yüñden ola zīrā cemīʿ ḫırḳa ehlinüñ ḫırḳası yüñdendür. Evvel ḫırḳa[yı] Ādem ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m giydi ve cemīʿ peyġamberlerüñ yüñ idi. Ḳavluhu teʿālā: وطفقا يخصفان عليهما من ورق الجنّة[1003] Ve eger ṣorsalar kim tırāş itmek ve tāç urunmaḳ ve ḫırḳa giymek bu vechle dürüstdür siz de öyle idüñ miḳrāṣ ve tāc ve ḫırḳa ḳabūl eylen tā ki siz daḫı mütābiʿlerden olasız ve ṣādıḳ ve ʿāṣıḳ olmaġalāyıḳ olasız. **Der-beyān-ı erkān-ı tıraş:** Evvel dervīş cemīʿ vārını bir post içine ḳoyup bende ide. Andan pīr öñine

[1002] Eʾṣ-ṣerīʿatu aḳvāli veʾṭ-ṭarīḳatu efʿāli veʾl-maʿrifetu reʾsuʾl-māli veʾl-ḥaḳīḳatu ḥālī.
[1003] Taha 20/121; …ve ṭafiḳā yaḫṣıfāni ʿaleyhimā min varaḳiʾl-cenneti…

meftūl bıraġup erenler meydānına ṣaġ ayaġın baṣup ide kim *selāmun ʿaleykum*. Ṭarīḳat erenleri ve maʿrifet ʿāṣıḳları ve ḥaḳīḳat pīrleri küllī varumuz ile meydānuñuza geldük bizi ḳabūl eyleñ diye. Vārını mürşid naẕarına ḳoya. Ve mürşid daḫı ol libāsa ururken bunı oḳuya: *bismiʾllāhiʾr-raḥmāniʾr-raḥīm[119a] ve iẕā şeʾnā beddelnā emṡālihim tebdīlen*. Baʿde elin eline alup postuñ üzerine ala ve andan ṣoñra ṭaşı ve tīġi eline alup ḳoyup gice bunı oḳuya: *Bismiʾllāhiʾr-raḥmāniʾr-raḥīm el-ḥamdu liʾllāhiʾl-leẕī caʿeleʾr-reʾsi ḫalḳiʾl-cūdi veʾl-ḥaceri veʾl-mūsā ve cebrāʾīl ilā Muḥammed* diye. Miskīnlik eyleye ve baʿde başına kef ura ve kef ururken daḫı bunı oḳuya: *Bismiʾllāhiʾr-raḥmāniʾr-raḥīm elḥamduliʾlāhiʾl-leẕī caʿeleʾt-taḳvā veʾl-ʿārifīne veʾl-iḫlāṣa zuyyine ve caʿeleʾt-taḳvā veʾl-fütüvveti veʾl-mürüvveti şeʿāiruʾl-muvaḥḥidīn veʾs-salātu veʾs-selām ʿalā Muḥammed ve ālihi ecmaʿīn*. Baʿde bir fātiḥa ve üç iḫlāṣ ve üç kere ṣalavāt vire ve andan ṣoñra gine bunı oḳuya: *İnşāeʾllāhu āmīnīne muḫallıḳīne ruʾūsekum muḳaṣṣırīne lā teḫāfūn faʿlem mā lem taʿlem fecʿal min dūni ẕālike fetḥan ḳarīben*. Ve baʿde dört elif çeke alnına ve ide kim: *Bismiʾllāhiʾr-raḥmāniʾr-raḥīm bismiʾllāh vebi-emriʾllāh vaʾllāhu ekber* diye. Ve baʿde andan yemīnine bir elif çeke ve ide kim: *bismiʾllāhiʾr-raḥmāniʾr-raḥīm bismiʾllāh ve biʾllāh vaʾllāhu ekber* diye. Ve ṣol yanına bir elif çeke ve diye kim: *Bismiʾllāhiʾr-raḥmāniʾr-raḥīm bismiʾllāh el-mübtedāʾ veʾl-āḫiretu veʾl-ūlā*. Baʿde liḥyesin tırāş ide bunı oḳuya: *Kullu men ʿaleyhā fān ve yebḳā vechi rabbike ẕuʾl-celāli veʾl-ikrām fenāʾ ʿabdī beḳāʾ Allāh Allāhu ekber* diye. Baʿde bıyıġın tırāş ide bunı oḳuya: *Bismiʾllāhiʾr-raḥmāniʾr-raḥīm kullu şeyin hālikun illā vechehu lehuʾl-ḥukmu ve ileyhi turceʿūn sirren vechi bāḳī ġayrı hālik* tekbīr diye. Ve baʿde ḳaşın tırāş ide bunı oḳuya: *Bismiʾllāhiʾr-raḥmāniʾr-raḥīm ṡumme denā fetedellā fe kāne ḳābe ḳavseyni ev ednā fe evḥā ilā ʿabdihi mā evḥā* diye tekbīr ide. Ve baʿde elini eline alup beyʿat ide bunı oḳuya: *Bismiʾllāhiʾr-raḥmāniʾr-raḥīm estaġfiruʾllāhiʾl-ʿaẕīm* evvel üç kez cemīʿ günāhlarumuza diye. Daḫı şimdi tā ṣonra *mā teḳaddeme ve mā teaḫḫerā* diyüp bunı oḳuya: *Bismiʾllāhiʾr-raḥmāniʾr-raḥīm kullu āmenna biʾllāhi ve melāiketihi ve kutūbihi ve rusūlihi veʾl-yevmiʾl-āḫiri ve nuʾminu biʾllāhi ve ḳaderihi ve ḫayrihi ve şerrihi ilāʾllāhi teʿālā şehideʾllāhu ennehu lā ilāhe illā Hū veʾl-melāiketu ve ūlūʾl-ʿilmi ḳāʾimen biʾl-ḳisṭ lā ilāhe illā hūveʾl-ʿazīzuʾl-ḥakīm inneʾd-dīne ʿindaʾllāhi islām* diye. Baʿde bunı oḳuya: *Eġtesiluʾl-fenāʾ min cemīʿi iştiġāliʾd-dunyā ve mā tuşebbihu kezālike tuḳarribū ilaʾllāhi teʿālā*. Ve baʿde bir fātiḥa ve üç iḫlāṣ ve üç kere ṣalavāt vire ve baʿde bunı oḳuya: *İnneʾl-leẕīne yubāyiʿūneke innemā yubāyiʿūnaʾllāhe yeduʾllāhi fevḳa eydīhim femen nekeṡe fe innemā yenkuṡu ʿalā nefsih ve*

men evfā bi mā ʿāhede ʿaleyhuʾllāhe fe seyuʾtīhi ecren ʿaẕīmen diye. Ve baʿde bunı oḳuya: *El-ḥamdu liʿllāhʿl-leẕi[119b] lā yebḳā illā vechuhu ve lā yedūmu illā mulkuhu lehuʾl-mulku ve ileyhi turceʿūn ya ʿabdaʾllāh uẕkur lī ahdeʾl-leẕīne ḫarectenīʾd-dunyā ilā dāriʾl-āḫireti eşhedu en lā ilāhe illāʾllāh vaḥdehu lā şerīke leh ve ilāhukum ilāhen vāḥiden aḥeden ṣameden ferden vitren ḥayyen ḳayyūmen dāyimen deyyūmen bāḳiyen ebeden lem yetteḫiẕ ṣāḥibeten ve lā veleden ve lem yekun lehū kufuvven eḥaden ve lem yekun lehū şerīkun fiʾl-mulki ve eşhedu enne Muḥammeden ʿabduhu ve resūluhu biʾl-hudā ve dīniʾl-ḥaḳḳi li yuẓhirehu ʿalāʾd-dīni kullihi ve lev keriheʾl-muşrikīn ve eşhedu enne emīreʾl-muʾminīn ʿAlī ibn-i Ebī ṭālib eseduʾllāhiʾl-ġālib veʾl-imāmeyn el-Ḥasan veʿl-Ḥuseyn ve Ālī ibuʾl-Ḥuseyn ve Muhammed ibn-i ʿAlī ve Caʿfer ibn-i Muḥammed Mūsā ibn-i Caʿfer ve ʿAlī ibn-i Mūsā ve Muḥammed ibn-i ʿAlī ve ʿAlī ibn-i Muḥammed ve Ḥasan ibn-i ʿAlī ve Muḥammed ibn-i Ḥasan ṣalavātuʾllahi ʿaleyhim ecmaʿīn huvaʾllāhu ʿalā mā neḳūlu vekīl ve in tevellev kemā tevelleytum min ḳablu yuʿaẕẕibkum ʿaẕāben elīmen iẕ teberreʾl-leẕīneʾt-tebeʿū mineʾl-leẕīneʾt-tebeʿū ve reʾāvuʾl-ʿaẕābe ve taḳaṭṭāʿat bihimuʾl-esbābe ve ṣallāʿllāhu ʿalā seyyidinā Muḥammed ve ālihi ve ṣaḥbihi ecmāʿīn bi raḥmetike yā erḥameʾr-rāḥimīn veʾl-ḥamdu liʿllāhi Rabbuʾl-ʿālemīn.* **Der-beyān-ı tāc:** İmām Muḥammed Bāḳırdan rivāyetdür kim Muḥammed Muṣṭafā ve ʿAlīyyüʾl-Murtażā[ya] bir nice kisvet [ü] tāc emānetdür. Ve eger ṣorsalar tāc nedür ve tācuñ istivāsı nedür ve kenārı ve şükri ve īmānı ve kelimesi ve ḳubbesi ve ġuslı ve kilīdi ve farżı ve sünneti ve cānı ve ḥayātı ve memātı ve aṣlı ve ferʿi nedür? El-cevāb: Tācuñ aṣlı süflīden ʿulvīye tebdīl olmaḳdur ve daḫı tācuñ kubbesi noḳtasına irmekdür ve kenārı iki cihāna ḥükm itmekdür ve şükri sālikler istivāsıdur ve īmānı ḥaḳīḳat menzilidür ve kelimesi tekbīrdür ve ḳıblesi pīrdür ve kilīdi müşküli ḥāl eylemekdür ve farżı erenler ṣoḥbetidür ve sünneti erenler ḫidmetidür ve cānı erenler ḫidmetine ḳāʾil olmaḳdur ve ḥayātı ḥelāldur ve memātı ḥarāmdur ve ehl-i istiġfār aṣldur. Ḳāleʿllāhu teʿālā: *Vaʾllahu ġanīyyu ve entumuʾl-fuḳarāʾ.* Ve tācuñ ferʿī ʿavretlerden ırag olmaḳdur. Ve daḫı tācuñ ḳubbesine ne yazılmışdur ve ortasına ne yazılmışdur ve etegine ve içine ve ṭaşrasına ve enine ve ardına ne yazılmışdur? Cevāb budur kim tācuñ ḳubbesine yāzılmışdur: *Kullu şeyʾin hālikun illā vecheh lehuʾl-ḥukmu ve ileyhi turceʿūn.* Ve ortasına yazılmışdur: *Allāhu lā ilāhe illā huveʾl-ḥayyuʾl-ḳayyūm.* Ve kenārına yazılmışdur: *yāsīn veʿl-Ḳurʾāniʾl-ḥakīm inneke lemineʾl-murselīn.* Ve içine yazılmışdur: *Se nurīhim āyātinā fīʾl-āfāḳi ve fī enfūsihim.* Ṭaşrasına yazılmışdur: *Lā ilāhe illāʾllāh Muḥammed resūluʾllāh.* Ve enine yazılmışdur: *Fe eynemā[120a]*

tuvellū fe semme vechuʾllāh. Ve ardına yazılmışdur: *Ve ʿalleme Ādemeʾl-esmāe kullehā summe arażahum ʿalāʿl-melāiketi.* Ve eger ṣorsalar tāc ḳaçdur? İkidür: Biri tāc-ı ʿārifdur ve biri tāc-ı cāhildür. Tācüʾl-ʿārif Muḥammed ʿAlī yetişdüre tāc-ı cāhil yetişdürmeye. **Der-beyān-ı post:** Ve eger ṣorsalar post nedür başı ve ayaġı ve ṣaġı ve ṣolı ve şarṭı ve ortası ve miḥrābı ve cānı ve şerīʿatı ve ṭarīḳatı ve maʿrifeti ve ḥaḳīḳatı nedür? Pes cevāb vir kim postuñ evveli teslīmlikdür ve ayaġı ḫidmetdür ve ṣaġı el ṭutmaḳdur ve ṣolı ʿiẕẕetdür ve şarṭı seyrdür ve erenler öñinde baş indirmekdür ve ortası muḥabbetdür ve ve miḥrābı dīdārdur ve cānı tekbīrdür ve şerīʿatı müʾmin içre giymekdür ve ṭarīḳatı müʾmin ṭaşra giymekdür ve maʿrifeti pīrler ḳorḳusıdur ve ḥaḳīḳatı otur didükleri yirde oturmaḳdur. Ve daḫı postuñ dört bacaġında dört kelime yazılmışdur. Eger bir dervīş bu kelimeleri bilmese aña post virüp iḫtiyār yirinde oturmaḳ ve mürīd tırāş itmek revā olmaya. Ol yazılan kelime bunlardur ki ẕikr olındı: *Aʿẓamtu ileyke yā ʿAlī ekremtu ileyke yā ʿAlī esletmu ileyke yā ʿAlī enʿamtu ileyke yā ʿAlī. Temmetuʾl-kitāb bi-ʿavniʾllāhiʾl-melikiʾl-vehhāb.*

بسم الله الرّحمان الرّحيم

الحمد لله ربّ العالمين والصّلوة والسّلام على سيّدنا محمّد واله وصحبه اجمعين

emmā baʿd fütüvvetnāme-i Ḥażret-i Resūluʾllāh ʿaleyhi ve sellem bi-emriʾllāh ʿaleyhim ecmaʿīn fez̲ā rabbuʾl-ʿizzeti Ḥażret-i Cebrāʾīl emīn ve meşveret-i çār yār-ı güzīn rıḍvānuʾllāh ʿaleyhim ecmaʿīn: İḫvān-ı bā-ṣafāya şöyle maʿlūm olā kim Ḥażret-i Risālet-penāh elli bir yaşına iken Miʿrāc yirine Mekkden Ummu Hānī ḫānesine Cenāb-ı Ḥaḳ tarafından daʿvet olup saʿādetle Ḳuds-i Şerīfe ḳadem baṣar ḳıldugı dem Ḥażret-i ʿİzzetden[120b] Cebrāʾil ʿaleyhiʾs-selām Refref nām burāġı cennetden getürüp Ḥażret-i Risālet ile Cebrāʾil el ṭutuşup ḳarındaş olup Cebrāʾil emīn eydür: Yā Resūluʾllāh Rabbuñ saña selām itdi. Burāḳa binüp ve bu cennet ḥarīri şeddi kemerine ḳuşanup ḥicābumdan mestūr olup benüm ʿarş u kürsīm ve levḥ [ü] ḳalem ve cennetüm ve on sekiz biñ ʿalemüm seyr idüp cemālum müşāhede itsin diyü Cenāb-ı ʿİzzetden selām getürüp ḥażretüñ mübārek kemerine şeddi ḳuşandı kim peştemāl mis̲āl bir cennet ḥarīri idi. Anuñçün cemīʿ ehli ṣanāyiʿ bellerine birer şedd-i peştemāl ḳuşanurlar. Anuñçün mestūr olup her şeyde mükemmel olup baʿde Ḥażret-i Risālet-penāh ḥażretleri cümle kez̲de taḥrīr olındugı üzre leyle-i Miʿrāc-ı nebīde on sekiz biñ ʿālemi temāşā idüp *ḳābe ḳavseyn ev ednā* mertebesine varup Cenāb-ı Bārīnuñ cemālıñ müşāhede idüp biñ bir kelimātı itdi. *Ḳābe kavseyn* oldur kim bir yayın iki başı mābeyni ḳadar ola. Ve eṣaḥ ḳavl *ḳābe ḳavseyn* iki ḳaş mābeyni ḳadar Ḥażret-i Risālet Cenāb-ı Bārīye ḳarīb olup baʿżıları yetmiş biñ kelimāt itdi dirler. Gine ol gice ḫānesine gelüp cāme-i ḫ̆ābını ıssı buldılar. Ve bu muʿcize-i Resūl-i ekrem dāsitān u destān olduḳdan ṣoñra Ḥażret-i Risālet Mekke münkīrlerine hüsn-i zindegānī idemeyüp āḫir ol raḥmeten liʾl-ʿālemiñ terk-i vaṭan-ı aṣlī idüp muhācirīnler ile emr-i rabb-ı ʿİzzetle Medīneye hicret idüp ol sene Medīneye mutavaṭṭın olduḳda ikinci senesine ṣiyāmı farż ve ḳıbleyi Ḳuds-i Şerīfden Mekkeye taḥvīl idüp ol sene ehl-i ṭarīḳ olmaġ içün Ḥażret-i Ebū Bekr-i Ṣıddīḳ Ḥażret-i Risāletden cihāz-ı faḳrı ḳabūl eyleyüp beyʿat itdükde ṭarīḳ-i Naḳşībendī ser-çeşmesi oldı. Andan Ḥażret-i ʿÖmer şed baġlanup beyʿat idüp ser-çeşme-i sipāḥ-ı ʿazebān oldı. Ḥażret-i ʿOsmān beyʿāt idüp ṭarīḳ-i Vāḥidī pīşvāsı oldı. Andan Ḥażret-i ʿAlī beyʿat idüp ser-çeşme-i imām-ı ṭarīḳat-ı Ḫalvetī oldı. Ve çār-yāre beyʿat virürken dest-be-dest olup *innaʾl-leẕine yubāyiʿūnekum* āyetini ilā āḫirihi tilāvet idüp çār-yār-ı güzīni dest-būs idüp der-i devā-yı pīr māḳāmında ṣāḥib-i seccāde ve ṣāḥib-i şed oldılar. Beyʿat oldur kim ʿahd ü peymāndur ve şeddür ve şed imāmedür ve kemerindeki sırr-ı peştemāldur ve ṭarīḳdaş īmān karındaşlıġıdur. Her kim ṣāḥib-i ʿahd ve

ṣāhib-i şed degüldür ol ṣāḥib-i ṭarīḳ degüldür. Eger ṣorsalar ʿahd kimden ḳaldı? Cevāb üç mürselden ḳalmışdur**:** [121a] Evvel Ādem peyġamberden ḳaldı kim emr-i Ḥaḳla buġday dānesinden tenāvül itmemege ʿahd itdi. ʿAhdı ṣatdı civār-ı raḥmetden dūr oldı. İkinci ʿahd Ḥażret-i İbrāhīmuñdur. Emr-i Ḥaḳla Ḳaʿbeyi yapmaġa ʿahd-ı vefā itdügiçün Ḫalīluʾllāh oldı. Üçünci ʿahd Ḥażret-i Muḥammedüñdur kim ibtidā çār-yār-ı güzīne ʿahd-ı viṣāḳ virdi. Ammā şedd-i mükemmel oldur kim şedd-i evvel ḳaçan Ādem Ṣafiyyuʾllāh cennetden çıḳduġı maḥalde cümle melāikelerden ve Ḥaḳdan ḥicāb idüp ve ʿavret yirlerine incīr yapraġın ḳoyup kendüye setr idüp şed itdi. ikinci şeddi Ḥażret-i Nūḥ Nebī gemi binā iderken ḳuşandı. Dördünci şeddi leyle-i Miʿrācda Ḥażret-i Risālet ḳuşandı. Beşinci şeddi Ebū Bekr-i Ṣıddīḳ altıncı şedi Ḥażret-i ʿÖmer yedinci şeddi Ḥażret-i ʿOsmān sekizinci şeddi Ḥażret-i ʿAlī ṭokuzuncı şeddi Ḥażret-i Ḥamza onuncı şeddi Ḫālid bin Velīd ḳuşandı. Ve Ḥażret-i Risāletden bunlar meʾẕūn olup ṣāḥib-i seccāde ve pīr-perver oldılar. Ḥażret-i ʿAlī daḫı Ḥażret-i Risāletüñ ḥużūrında iẕn-i şerīfleriyle Selmān-ı Fārisīye ve ʿAmr bin Ümeyye Damrīye ve müeẕẕīnler pīri Bilāl-i Ḥabeşīye ve niçe kimesnelere daḫı ḳuşatup Ḥażret-i ʿAlīden cihāz-ı faḳrı ḳabūl itdiler. Ve Selmān-ı Fārisī ḥażretleri Ḥażret-i Resūl ḥużūrında yedi kimesneye ḳuşatup anlar daḫı ṣāḥib-i pīşvā oldılar. Ve eger ṣorsalar şeddüñ maʿnāsı ne? Diyeler kim şeyṭān nefsiyle dāyima mücāhede idüp Şeyṭānuñ vesvāsına muḫālefet idüp fesād itmemekdür. Ve ger ṣorsalar ṭarīḳ-i ḳarındaş dimek ve ibtidā ḳarındaş ṭutmaḳ ḳimden ḳaldı? Cevāb Ḥażret-i Ādem Ḥażret-i Cebrāʾil ile ibtidā ḳarındaş oldı. İkinci İbrāhīm Nebī ile Cibrīlden ḳaldı. Üçünci Ḥażret-i Muḥammed Ġadir-i Ḫūm güninde Ḥażret-i ʿAlī ile ḳarındaş oldı. Dördünci ġār güninde Ḥażret-i Resūl-i Ekrem Ebā Bekr-i Ṣıddīḳ ile ḳarındaş oldı. Ve ger ṣorsalar ṣāḥib-i ṭarīḳler mābeyninde cemʿiyyet günleri ve ḥelvā ocaġı ve tekye ve şed nedür dişeler? El-cevāb: Ḥażret-i Cebrāīl ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m Ḥażret-i Ādeme cennetde muṣāḥabet iden melāike-i muḳarreblerden hedāyā getürdi. Ol ḥelvā ocaġı ve tekye ve şed idi. Ammā Cebrāīl-i Emīn hedāyāsı yufḳalu aş ekmegi ve buġday idi. Ve daḫı cennetden Ḥażret-i Ādeme muṣāḥabet itmesiçün ṭūṭī ve ḳumrī ḳuşları getürdi. Ḥażret-i Ḥavvāya ḳırlanġıç ve gügercin ve ṭavuḳ ḳuşları getürdi. Ve ḳırlanġıç ḳuşları Ḥavvānuñ yanında ṭayrān idüp ʿālemi geşt [ü] güzar iderek Hindistāndan Serendībe Ādemi bulup Ādemüñ[121b] ṣaḳalı telinden birḳaç ḳıl alup Ciddede Ḥavvāya ve Ḥavvānuñ giysuları telinden Serendibde Ādeme getürüp Ḥavvā ve Ādem ile birbirleriyle buluşmaġa ḳırlanġıç vāsıṭa olup Ḥavvā ve Ādem şehr-i ziʿl-ḥiccenüñ onuncı güninde cebel-i ʿArafātda görüşüp mecāmiʿat itdükleriçün cebel-i ʿArefe

dirler. Anuñçün ḳırlanġıç ḥālā Ādem ile hem-civārdur. Bu suʾāllere cevāb-ı şāfī viren kimesneler kemer-beste ve meyān-beste ve ṣāḥib-i ṭarīḳ olur. Ve eger ṣorsalar dört ḳapu selāmı nedür? Cevāb oldur kim şerīʿat ve ṭarīḳat ve ḥaḳīḳat ve maʿrifetdür. Aḥkāmları nedür? Cevāb: şerīʿat ẓāhiren ve bāṭınen şerʿ-i resūl-i mübīne tābiʿ olmaḳdur. Ṭarīḳat mezhebiñ dīñ īmānıñ bilüp müslim olmaḳdur. Ḥaḳīḳat cemīʿ māsivāʾllāhdan müberra olmaḳdur. Maʿrifet maʿrifetuʿllāhdur. *Men ʿarefe nefsehu feḳad ʿarefe rabbehu* mażmūnı üzre kendü nefsinde eksüklük bilmek *illaʾllāhı* bilmekdür. *Vaʾllāhu aʿlem biʾṣ-ṣavāb.* Bu suʾālleri bilen ṣāḥib-i ʿayār ve ṣāḥib-i seccāde olmaġa liyāḳat ḥāṣıl idüp aña meyān-beste pīr dirler. Cümle ehl-i ṭarīḳat ve ehl-i sanʿata ser-çeşme olur. Ammā fiʿl ḳavline ve ḳavl fiʿline muvāfıḳ olup her menāhīden müberrā olup maʿṣūm-u pāk gerekdür kim muḳteżā-yı nās ola. Her şeyden arı olmazsa niḳābeti ve meşīḫātı ve imāmeti cāyiz degüldür. Ammā İmām Caʿfer-i Ṣādıḳ ḫırḳa beyān ider. Evvelā ḫırḳa faḳīrundur. Cevāb ḫırḳanuñ īmānı ve ḳıblesi ve ġuslı ve ırlamaġı ve baġlaması ve kilīdi ve içerisi ve ṭaşrası ve beḳāsı ve kemālı nedür diyenlere bu suʾāllere cevāb-ı evvel ḫırḳanuñ īmānı settārlıḳdur. Ḳıblesi pīrdür. Ġuslı terk-i māsivādur. Namāzı arlıḳdur. Farżı terk-i arżūdur. Cānı irādetdür. Kilīdi tekbīrdür. Kemālı her şeyde ṭoġruluḳdur. Yañları dervīşlik ḥāṣıl itmekdür. Ṭaşrası müşāhededür. İçerüsi nūrdur. Yaḳası rāzdur. Ve eger ṣorsalar ibtidā-yı ḫırḳa kimde ḳaldı? Cevāb: Ḥażret-i Ādeme Cenāb-ı Bārī nefḫ-i rūḥ itdükden ṣoñra Cebrāʾil-i Emīn ile tāc ve ḥulle getürüp civārına daʿvet idüp ḥużūr-ı Ḥaḳḳa ḫırḳa ile mestūr vardı. Ve yedi yüz yıl bir rivāyetde āḫiret güniyle yedi gün arż-ı behiştde sākin olup zemīne nüzūl iderken incir yapraġı üzre şed baġlayup baʿde Şīt Nebī bez doḳuyup ḫırḳa idüp giymek Ādem Nebīden ḳaldı. Anuñçün cümle evliyā ve enbiyā loḳma ve ḫırḳaya muḥtācdur. Ammā ʿArabistān ve Berberistānda beni ādem ḫırḳaya muḥtāc olmayup ancaḳ loḳmaya muḥtācdur zīrā açdur. İmām Caʿfer-i Ṣādıḳ[122a] buyurur: Ḫırḳanuñ eteki şerīʿatdur. Ṭarīḳatı ḥaḳīḳatdur. Yaḳasında yā ṣabūr ve yā şekūr ve yā kerīm ve yā rahīm yazılmışdur. Ve daḫı eteginde yā eḥad ve yā ferd ve yā ṣamed yazılmışdur. Ve bedeninde yā vāsiʿ ve yā ḥelīm ve yā ḳarīb ve yā mücībeʾs-sāʾilīn yazılmışdur. Ve ḫırḳanuñ maʿnāsı ʿārifler nişānıdur kim maḥzen-i esrār-ı Ḫudādur. Ve eger ṣorsalar ḫırḳa ne yir? Cevāb: Sūzān çeker sūz yir. Yaʿnī derūnı āh anuñ. Diseler ne örtünür? Tevekkül-i Ḥaḳ örtünür dimekdür. Ve eger ṣorsalar ḫırḳanuñ erkekligi ve dişisi nedür? Cevāb erkeki ṭahāretdür ve dişisi pīr ḥużūrına pāk varmakdur. Ve ḫırḳanuñ ʿalāmeti ṣāḥib-i sülūk olan ehl-i sünnet veʿl-cemāʿat olan kimesnelerüñ giydügi ḫırḳalar *ḫayruʿs-sevābi ḳaṣīru ḥadīsi* üzre yañları ḳışa eylemekdür

kim elimi ʿalāyıḳ-ı dünyādan çekdüm dimekdür. Ve eteküñ ḳışa eylemek ayaġum dünyādan ve ḥarāmdan çekdüm dimekdür. Ve niçe yüz biñ neknedlü Edhemī ḫırḳa giyüp nemed-pūş bulmaḳ īmān ve İslām ve iʿtiḳād ve meẕhebde ḥablüʾl-metīne yapışdum dimekdür. Ve ḫırḳa aşlından Resūl-i mübīnden ḳalmışdur. Leyle-i Miʿrācda Ḥażret-i Risālet Burāk içinden bir ḥücre görüp suʾāl itdükde Cebrāʾil-i Emīn cevāb viremedikde der-hāl Cenāb-ı ʿİẕẕetden ḫiṭāb gelüp yā Cebrāʾil ol ḳasrı açup içinde olan ḥülleyi ḥabībüme giydür ve başına tāc-ı nübüvvet giydür diyü nidā eyleyince Cebrāʾil fermān-ı Rabb-ı ʿİẕẕet ile Resūl-i Kibriyāya tāc ve ḥulle giydürüp ḥuẕūrında Rabbüʾl-Bārīye bilā-vāsıṭa yetmiş biñ kelimāt itdi. Baʿdeʾl-Miʿrāc reṣūl ḫanesine gelüp ol ḥulle ve ʿimāmeyi cemīʿ ṣaḥābe-i kirām ḥūżūrlarında Ḥażret-i ʿAlīye giydürdi. Andan Ebā Bekr-i Ṣıddīke ve ʿÖmerüʾl-Fārūḳa giydürdi ve ʿOsmān-ı ẕiʾn-nūreyne giydürdi. Baʿde gine mübārek vücūdlarına giydi. Bir gün gine ol ḫırḳayı ʿAlīye ve İmām Ḥasan ve İmām Ḥüseyn ve Fāṭımatüʾz-Zehrāya giydürdükde Resūl buyurdılar: *Hāẕā ehl-i beyti ve ehluʾl-ʿabā* didiler. Derḥāl ṭaraf-ı Ḥaḳdan Cebrāʾil Emīn nüzūl olup āyet getürdi: [1004] إنّما يريد الله ليذهب عنكم الرّجس أهل البيت و يطهّركم تطهيرا āyetini getürdi. Baʿde Ḥażret-i Resūl ayıtdı: Yā ʿAlī senden niçe cihāz-ı faḳrı ḳabūl idüp beyʿat itdükse benüm ḥużūrumda saña tābiʿ olanlara beyʿat virüp ṣāḥib-i ṣed idüp ṣāḥib-i seccāde eyle diyü destūr virdi. Derhāl Ḥażret-i ʿAlī on yedi rekʿat namāz-ı ḥācet ḳılup Ḥażret-i Resūl ḥuzūrında on yedi kimesnenüñ belin ḳuşadup pīşvā-yı ṭarīḳ itdi. Evvel Selmān-ı Fārisī ve Enes bin Mālik bunlar Ḥażret-i[122b] Resūluñ içoġlanları idi. Ḥażret-i Yūsufdan ṣoñra ḫuddām-ı enderūna bunlar ḳaldı kim ġılmān-ı ḫāṣṣalar pīr-perverlerdür. Ve Selmān ḥaḳḳında Ḥażret-i Resūluʿllāh buyurur:[1005] ان مساق الى سلمان فى كلّ يوم و ليلت خمس مرّات مّنا اهل البيت درك علم الاوّلين و الاخرين و الجنّة buyurmışlardur. Ve Selmān üç yüz otuz yaşında merhūm olup ḳabr-i şerīfi Medīnededür. Ve ikincisi ʿAmr bin Ümeyye Damrīnüñ belin baġladı. Ḥażret-i Resūluʾllāhuñ peyki idi Kanāṭırlaruñ piriydi. Ḥumuṣda medfūndur. İnşāaʾllāh bu Ḥażret-iʿAlī efendimüzüñ Ḥażret-i Resūluʾllāh huẕūrında kemer-beste itdügi pīr-perverlerüñ on yedi ʿadedi daḫı aşaġıda cümle iżāflar olınduġı maḥalda taḥrīr olınur. Bunlardan mā-ʿadā Ḥażret-i Risālet-penāhuñ ḥużūrında Selmān-ı Fārisī ḥażretleri ʿaded-i ṣaḥābe-i kirāma şed ḳuşadup ṣāḥib-i seccade itdügi pīr-perverler daḫı inşāaʾllāh cümle ehl-i ṣanāyiʿler mā-beyninde maḥal ile taḥrīr olınur. Fütüvvet-i kibriyā-yı Resūl-i kibriyādur Ḥażret-i Resūl

[1004] Ahzab 33/33;… innemā yurīduʾllāhu li yuẕhibe ʿankumuʿr-ricse ehluʾl-beyti ve yuṭahhireküm taṭhīrā.
[1005] Minnā ehliʾl-beyti dereku ʿilmiʾl-evvelīn veʾl-āḫırīn ve inneʾl-cinnete musāḳun ilā Selmān fi kulli yevmin ve leyletin ḫamse merrātin.

ḥużūrında şed ḳuşadup pīr olanlardan māʿadā Yemende Ḥażret-i Resūluñ izniyle Ḥażret-i Üveys el-Ḳarānī Devecilere pīr olmışdur. Ammā Ḥażret-i Resūluʿllāh anı ol Ḥażret-i Üveysi görmemişdür. Andan māʿāda pīrler ṣāḥib-i seccāde ve ṭuġ ve ṭabl ve ʿilm ve def ve ḳudūm sāḥibi oldılar. Ve Ḥażret-i Risāletüñ ve çār-yār-i güzīnüñ dest-i şerīfleriñ būs idüp ḥażrete ḫidmet idüp erkān-ı hedāyālarıñ duʿā ḫayr [ü] ṣenā aldılar. Ve daḫı Ḥażret-i Resūluʿllāh buyurdılar: Yā aṣḥābī sizler daḫı taḫt-ı hükūmetüñüzde olan ḫuddāmlaruñuza beyʿat alduñuza göre her ḫuddāmuñuzuñ istiʿdādına göre biñ bir gün ḫidmet ider. Ve bā-ḳābil ḫiṭāb olup ṣāḥib-i ʿayār olanları loḳma ve ḫırḳa taḫṣīli içün cihāz-ı faḳrı görüp irşād idüp ṣāḥib-i post idesiz illā māşāʾllāh ve inḳırāżıʿd-devrān ümmetüm ola diyü ḫayr duʿālar idüp gül-bānk-ı Muḥammedī çekildi. Ḥālā cemiʿ ehl-i ṭarīḳ mā-beyninde gül-bānk-ı Muḥammed anlardan kaldı. Ammā bu ehl-i ṭarīḳatuñ ve ehl-i şerīʿatuñ ḳānun ve ḳāʿideleri ve suʾālleri vardur. Ol suʾāllerüñ cevābına ḳādir olmayan yolın ve erkānın pāk itmeyüp kār u kisb itse kārı harāmdur. El-ḥāsıl iżāfetüñ ve ehl-i şerīʿat ve ehl-i ṭarīḳat ve ehl-i maʿrifet ve ehl-i ḥaḳīḳatuñ yolı erkānı Ḥażret-i Resūl-ı müntehā olur. Andan Cebrāīl-i Emīn andan[123a] cenāb-ı kibriyāya vāṣıl olur. Ammā erkān-ı Resūluʾllāh budur kim bir kimse ṭarīḳatda ṣāḥib-i ʿayār olduġında cemīʿ pīrler bir yire gelüp cüzʾī ve küllī ne ise loḳma-ı rıżā yenilür. İrşād olıcaḳlarında şākirdi meydān-ı muḥabbetde ḥużżār meclisi ḥużūrında yolın ve erkānın suʾāl ideler. Suʾāle cevāb virdiyse ve kendü iḫtirāḳından bir mühim şey itdiyse buna yāḫod evrād-ı ezkārından ve yāḫod ʿilm ḥıfẓında īn kişiye sebʿa ʿaşere ve taḳrīb ḳırāʿatlerini tekmīl idüp çār-ḥāfiẓ olduysa veʾl-ḥāṣıl her ne ṭarīḳ ve maʿrifet-i ṣanāyiʿde fünūn-ı şettā ṣāḥibi olup tekmīl-i māde itdiyse aña cümle iḫtiyārlar ṣāḥib-i post olmaġa revā göreler. Ve illā nā-kāmil ise cümle pīrler Ḥaḳ söyleyüp erenlerinüñ biñ bir günine ḫidmet-i tām idüp nā-puḫt iken suḫt olup ehl-i ḥāl olup revān ola. Ammā ol ferzendeyi ne ṭarīḳle meydān-ı muḥabbete getürür anı beyān ider. Evvelā ṭarīḳuñ naḳībi pişvāya ṭarīḳi olan ol ferzendüñ ṣaġ elini naḳīb ṣol eline alup ḥāẓır ʿuşşākān ḥużūrına ʿubūd itdürerek seccāde-nişīn olan pīr-i ʿazīz öñine varup naḳīb ide: *Eʿs-selāmu ʿaleykum* yā ehl-i ṭarīḳat ve ehl-i maʿrifet ve ehl-i ḥaḳīḳat ve ehl-i şerīʿat diyüp dört ḳapu selāmların virüp ol ferzende *bismiʾllāhiʾr-raḥmāniʾr-raḥīm* diyüp saġ elin şeddüñ başı altında göbeki yirinde kemer-bendi üzre idüp baʿde ṣaġ eliyle pīrüñ seccādesi üstine el arḳasın ḳoyup *eʿs-selamu ʿaleyküm yā ʿārifbiʾllāh* diye. Baʿde girü girü tā ḳapuya varup iki ellerin gögsine ḳoyup dört ḳapu selāmın kendü vire. Cümle ḫużżār meclīs-i pīr ü civān *ve ʿaleykumeʾs-selām yā ṭālib-i maʿrifetuʾllāh ve ʿaleykumeʾs-selām yā ʿārif biʾllāh* kim

ʿayār didüklerinden ol ferzendüñ ṣaġ ṭarafında naḳīb ve ṣol ṭarafında çavuş veya ḫˇod bevvāb iki elinden ferzendeyi tutup gine meydāna çeküp cümle maʿrifeti ʿarż olınup maʿrifeti maḳbūl geçdükden ṣonra ʿalāʾl-ittifāḳ cümle ḫużżār meclisi bu ferzende post müstaḥaḳdur didüklerinde Allāh mübārek eyleye revādur revādur seccāde-i ḫilāfet isḫāldur diyü feryād idüp ʿaleʾl-ʿumūm sūre-i fātiḥa-ı şerīf tilāvet idüp gine cümle pīr-i pīrān ʿaẓametuʾllāh *tekbīr Allāhu ekber Allāhu ekber* diyü çār-yār ʿışḳına çar tekbīr idüp *eʾṣ-ṣelātu veʾs-selām ʿaleyke yā Resūluʾllāh eʾṣ-ṣelātu veʾs-selām ʿaleyke yā seyyiduʾl-evvelīn veʾl-āḫirīn ve selāmunʿaleʾl-murselīn* diyüp andan çār-yār-ı bā-ṣafāyı[123b] ve şehīdān-ı deşt-i Kerbelāyı ve on iki imāmları yād idüp yüz yetmiş ṭarīḳuñ pīşvālarıñ ḫāṭırda olduġı üzre ve naḳīb ervāḥların yād idüp baʿde ol şākirdi üstādınuñ eline teslīm ideler. Ve üstādı daḫı maʿnen oġlı olan şākirdini tekbīr ve tehlīl ile gine meydāna getürüp üstādınuñ yanındaki şeddi ferzendenüñ beline bağlayup elindeki ʿaṣāyı şākirdi eline virüp rū-be-rū ṣaġ elini ṣaġ eline alup iki baş barmaḳlarını ṭaşra ḳılup beyʿat ve ʿahd āyetini ʿalāʾl-ittifāḳ ḫużżār meclisi tilāvet ideler kim ol āyet-i şerīfe budur: [1006]انّ الّذين يبايعونك ilā āḫirihi tilāvet olınup andan Fātiḥā-yı şerīf tilāvet olup el yüze süreler. baʿde ferzendüñ üstādı şākirdine ḫużżār meclisi mā-beyninde naṣīḥat-ı pīr-nāmeyi [ide]: İy oġlum evvelā ḥarāma baḳma ve yalan söyleme ve ḥarām yime ve giyme ve içme ve nān[u] nemeke ihānet itme ve ḫuḳūḳuñ kesb itdügin pīrlere ḥaḳāret naẓarıyla naẓār itme ve ulular öñinde gitme ve ṣābir ol ve humūl ol ve ḳomaduġuñ yire el uzatma ve emānete ḫiyānet itme ve faḳr-ı faḫr ile ḳanāʿat eyle diyüp buña bunca benzer naṣīḥatler idüp ferzendüñ gūşına menkūs olmaġ içün şākirdinüñ ṣaġ ḳulaġıña berk çeküp eñsesine bir sille-i pehlivānī urup: İy oġul ġāfil olma baş gözün aç gün aḫşamlıdur diyü fātiḥa diyüp cümle pīr-i pīrān [u] civān fātiḥa-yı şerīf tilāvet olına. Faṣl-ı s̱ānī oldur kim üstād-ı ṭarīḳ ferzendüñ beline bağladuġı şeddin ġayrı bir şed daḫı harīr u ḳuṭnī ve suf ne güne peştemāl olursa üstād ferzedenüñ ṣaġ cānibinden ḳolṭuġı altına yāḫod seyfī yāḫod ḥamāil bağı ve yāḫod ḳavs ṭarzı ḳuşada. Bu ṭarzlarınuñ her birinüñ ehli yanında birer maʿnāsı vardur tā kim ol ferzendi görenler pīr ü pīr-perver olmış üstād-ı kāmil mükemmel ṣāḥib-i ʿayār olduġı maʿlūm olup ol ferzendi bu şedler kim post ve meyān-post olduḳdan ṣoñra cümle ḫużżār meclisi bir ağızdan yüri Allāh dest-gīrüñ ola revānuñ ve postuñ mübārek ola ve kār u kisbüñ ḥelāl ve zelāl ola diyü ḫayr duʿā itdüklerinde hemān ol ferzend bismiʾllāh ile ibtidā misāfir ve sāʾir ṭarīḳ pīrlerinüñ andan kendü pīrlerinüñ ve şeyḫ ve naḳīb ve duʿācı ked-

[1006] Feth 48/10;İnneʾl-lezīne yubāyiʿūneke…

ḫudālarınuñ ve cümle sāʾir pīr-i pīrānlarınuñ dest-i şerīflerini būs idüp ḳaçan gine ḳapu dibine varup veda fātiḥası idinüp mezkūr ferzende[124a] ṭāvus-reftār ve ḥelvā-güftār iderek ḫiramāni ḫiramāni gidüp cümle pīrlere rıżā loḳması getüreler. İşte üslūb-i beyʿat bu ḥaḳīruñ selef ve üstādlarından gördügi böyledür ve fütüvvet-nāme-i Resūluʿllāh daḫı böyledür. Ve böyle irşād olan cān cihānda ʿalāmet bulup ve vāṣıl-ı raḥmet olup ve ʿāḳibeti ḫayr olur. Saʿādet-i dāreyn ile yüzi aḳ olup ʿilm-i Resūluʾllāh dilinde ḥaşr olur. *Allāhumme yessir lenā biʾl-ḫayr*. Ammā bilmek gerekdür kim ṣāḥib-i ṭarīḳler mā-beyninde bir ḫulf ve bir iḫtiyār ḳażā ve ḳader birle andan ẕelle ṣādır olsa gerekdür kim anı cümle iḫtiyālaruñ reʾyi ile anı peymān-ḫāneye getürüp boynına şekl aṣup ḥaps iderler. Eşedd-i ḥaps üç gündür ziyād olsa ʿiyāl ṣāḥibidür kār u kisbinden ḳalur. Ammā şerīʿat ve ṭarīḳat ve ḥaḳīḳat ve maʿrīfetden ḫāric söz söylemeyeler. Eger şeyḫ ve naḳībe mā-lā-yaʿnī söylerlerse yolından düşerler. Ṣāḥib-i ṭarīk ol mucrimuñ ẕellesin ʿādillik ile ṣorup ẓulm itmeyeler ve belkim iftirā ola. Eger ẕellesi müsbet olduysa cemīʿ iḫtiyārlar ḥużūrında cürmine göre seksen üç ʿaṣā uralar. Ammā ʿaṣāyı ṣaḥib-i seccāde ḳulaġından yuḳaru kaldırup urmaya. ʿÖẕr ve ḫīfe ṣāḥibi olup şeyḫe ʿadāvet idüp yoldan çıḳmış olur. Eger ṣorsalar boynıña urduḳları şekl nedür ve ḳanḳı peyġamberden ḳalmışdur? Cevāb oldur kim Mūsā peyġamber dāyimā mübārek teni ḫalḳdan ḥıfẓ idüp göstermezdi. İçini ḥicāl itmişdi. Ol eclden ḳavm-ı Mūsā dirlerdi kim Mūsānuñ gövde[si] ayıblu ve cuẕāmdur dirlerdi. Ḥikmet-i Ḫudā bir gün Ḥażret-i Mūsā Nīl-i mübāreke ġusl itmege ʿuryān girdikde mübārek ḫırkā-yı şerīfiñ bir ṭaş üzerine ḳor. Bā-emr-i Ḫudā ṭaş yirinden ḳopup Mışr içre revān oldı. Mūsā Nebī daḫı ʿaṣāṣıñ alup ṭaşın ardı ṣıra sekerdüp bu ḥāli ḳavm-i Mūsā görüp *estaġfiruʾllāh* Mūsā ḥaḳḳında sūʾ-i ẓanlar iderdük ḥaḳḳā kim yedd-i beyżāsın ve vücūd-ı yektāsın ʿiyān eyledi. Ḥamd rabbuʾl-ʿizzete kim vücūd-ı şerīfiñ müşāhede itdük diyü ol anda biñ münkir īmāna gelüp *lāilâhe illaʾllah Muḥammed Resūluʾllāh* didiler: Andan Mūsā Nebī ġażaba gelüp ol ṭaşı ʿaṣā ile on iki yirden urup on iki delük oldı. Bā-emriʾllāh ol ṭaş zebāna gelüp eydür: Yā Mūsā ben Allāh emriyle yürüdüm senüñ vücūdınuñ pāklıgına ṭanıḳlıḳ eylerüm didi. Ḥażret-i Mūsā ṭaşdan bu kelimātları işidüp ṭaşa ʿöẕr itdi: Yā ḥacer seni[124b] iki kere urup deldüm hele sen ʿafv eyle dervīş-i dervīşān diyü temennā eyleyüp ʿöẕr diledi. Ḥālā dervīşān mā-beyninde dervīş-i dervīşān dimek Ḥażret-i Mūsādan ḳaldı. Ve gine ṭaş lisāna gelüp yā Mūsā ʿöẕrüñ ḳabūl eylerüm beni bir delikümden bir ip ile boġazına şekl eyle tā ki bir gün ola saña lāzım olam didükde Mūsā Nebī daḫı ol ṭaşı alup boynına aṣdı. Ḥālā dervīşān mā-beyninde boġazlarında aşılan

balgamī ṭaşlara şekl dirler. Anuñçün şerīʿatden ṭaş ḳoparanlaruñ boġazına şekl ṭaşı aşarlar yāḫod taḳdīr iderler. Ol şekl ṭaşınuñ maʿnāsı budur: Baʿde ol ṭaş Ḥażret-i Mūsā ile Tīh ṣaḥrāsında ḳırḳ yıl gezüp ol ṭaş kim Mūsāda iken gine zebāna gelüp yā Mūsā beni yire ḳo didi. On iki kere urup tā kim ʿacāyip ṣanʿat-ı Ḫudā müşāhede idesin didi. Ḥażret-i Mūsā ol ṭaşda on iki ʿaṣā urup her delikden bir ırmaḳ ẓuhūr idüp bir ırmaḳdan ʿasker-i merd birinden zenān birinden at ve birinden deve ve birinden ṣıġır ve birinden ḳoyun ve birinden keçi her ʿaynda birer maḫlūḳ āb-ı ḥayāt nūş idüp defʿ-i ʿaṭşā iderler. Ve ʿasker-i Mūsāya āsmāndan ḥelvā ve selvā nām pişmiş ḳuşlar nüzūl idüp tenāvül iderler. Ve gine ol şekl ṭaşı Ḥażret-i Mūsā gerdenine aşup giderlerdi. İşte ḥikāyet-i şekl budur. Ammā pīr-perver olmadın murād dīn ve İslāmı ve īmān ve iʿtiḳādı ve tevbe ve ḥaḳḳı bilmekdür. Ve ger ṣorsalar tevbe başı nedür? Ayıt kim iḫlāṣdur. Yaʿnī kendüyi Allāh ile cānını arı itmekdür kim cemīʿ menāhī ve muḥarremātdan berī olup herkese iyilik eyleyüp ḥüsn-i ḫulḳdur. Ve eger arılık nedür diye ṣorsalar cevāb ṭāʿat ve ʿibādet ve zühd ve taḳva ve ṭoġruluḳdur. Ḥasan-ı Baṣrīden mervīdür kim ne mürīdisin diseler yol mürīdiyüm di. Yol kimindür diseler ṭarīk-i Muḥammedīdür. Eger diseler ṭarīḳatuñ bunyādı ḳaç nesnedür? Cevāb altıdur: Evvel tevbe ikinci şeyḫe boyun virmek üçünci arı olmaḳ dördünci ḳanāʿat eylemek beşinci bāṭınıñ arı eylemek altıncı kimesne ile iḫtilāṭ itmemekdür. Ve eger ṣorsalara ṭarīḳatuñ ʿālemleri ḳaç[dur]? Cevāb altıdur: Evvel maʿrifeti bilmekdür kim *el-kāsibu ḥabību ʾllāh*dur ve cömertlikdür ve tecellīyi terkdür ve ṣıdḳdur ve tefekkürdür ve tevekküldür. Ve eger ṣorsalar ṭarīḳatuñ erkānı ḳaçdur? El-cevāb altıdur: Evveli ʿilmdür ikinci ʿameldür üçünci ṣabrdur[125a] dördünci rıżādur beşinci ḥüsn-i ḫulḳdur altıncı iḫlāṣdur. Diseler ṭarīḳat ḳaçdur? Cevāb altıdur: Birinci ḫayrdur ikinci ẕikrdür üçünci terkdür dördünci māsivādur beşinci ḳorḳudur altıncı şevḳdur. Ve eger bir kimse[ye] pīr diyü ad ḳosalar pulāda taḥrīr olınan suʾāllere cevāb virmese aña pīr dimek dürüst degüldür ve andan beyʿat itmek cāyiz degüldür zīrā ḳavlı fiʿline muvāfıḳ olmayup ṣāḥib-i riyā olur. Ḥaḳ celle ve ʿalānuñ laʿneti anuñ üstine olur. *El-ʿiyāẕen biʾllāhi teʿālā.* Pīr oldur kim her muḥarremātdan ve memnūʿātdan müberrā ve maʿṣūm [u] pāk ola. anuñ īmānı dürüstdür. Ve eger ṣorsalar īmān ḳaçdur? Cevāb yedidür. Kimüñ īmānıdur? diseler cevāb oldur kim evvel īmān maḥfūẓ melāikeler īmānıdur. İkinci īmān maʿmūr peyġamberlerüñdür. Üçünci īmān muḥaḳḳıḳlerüñdür. Dördünci īmān müʾmīnlerüñdür. Beşinci münāfıḳlar īmānıdur. Altıncı Müslimler īmānıdur. Yedinci īmān-ı mevḳūfdur kim kāfirlerüñdür. Hidāyet-i ʿazze ve celle müyesser olursa āḫirliḳden īmān ile gider. Cevāb āḫir īmān bir mundar

aġacı gibidür: Gönli Ḳurʾāndur derisi ḥayādur teni şükrdür budaḳları taḳvādur yapraḳları tevbedür yemişi ʿināyetuʾllahdur maʿnā-yı īmān yaḳınlıġıdur. Ve īmānuñ aṣlı kelime-i tevḥīddür īmānuñ cemʿīsi yoldan dikeni götürmekdür yaʿnī şeb [ü] rūz ayaġa sarılan vesvese-i Şeyṭān ile mücāhede eylemekdür. Veʾl-ḥāṣıl dervīşüñ faḳr maḳāmıdur. Cümle elzem levāzımdan faḳruñ aṣlı lāzımdur kim cemīʿ endīşe-i ḫāmdan giçmekdür. Diseler faḳr maḳāmı ḳaçdur? Cevāb sekizdür: Evvelki sābit-ḳadem olmaḳ ikinci ṣabr eylemek üçünci maḳām şükrdür dördünci maḳām rāżī olmak beşinci ʿābid olmaḳ altıncı ṣāḥib-kadem olmaḳ yedinci zāhid olmaḳ sekizinci ʿarif-i biʾllāh olmaḳdur. Zīrā Ādem Nebī tāʾib idi İdrīs Nebī ʿābid idi Nūḥ Nebī şākir idi Mūsā Nebī rāżī idi Eyyūb Nebī ṣābir idi ʿĪsā Nebī ḫāmūş idi Muḥammed Muṣṭafā ṣallāʾllahu ʿaleyhi ve sellem ʿārif biʾllāh idi. Caʿfer-i Ṣādıḳ buyurur: Faḳruñ aṣlı ḥüsn-i ḫulḳdur muḥabbetdür. Kilīdi rāstlıḳdur. Yemişi dürüstlükdür. Yemişi kişi kendü vücūdından bitmekdür ḫazīnetuʾllāhı bilmekdür. Cevheri meskenetdür. Bunları bilen Ḥażret-i ʿAlī ḳavlince *men ʿarefe nefsehu feḳad ʿarefe rabbehu* yaʿnī kendüyi bilen Tañrısıñ bilür dimekdür. Bilgil kim yüz yetmiş ṭarīḳ içre kendü bilen Rabbini bilür cānlar vardur ki ḥisābını Cenāb-ı Bārī bilür. Ammā kimi emnā ve kimi evtād ve kimi nücebā ve kimi nüḳabā ve kimi büdelā ve kimi Melāmiyyūn ve kimi rücbā ve kimi mültebis ʿavām ṣıfatında ve kimi meşāyiḫ ṣıfatında ve kimi faṣıḳ[125b] ṣıfatında mest-i medhūş gider gūnāgūn eṣnāf ḳullar vardur. Ḥadīs-i Ḳudsīde: اولياء تحت قبائ لا يعرفهم غيرى[1007] .buyurılmışdur **:ı dervīşān-ı eşkāl-beyān-Der** Baʿżı fuḳarālar ṭarīḳ-i Müslümānīdür kim dāyimā yanlarında usṭura ṭaşırlar. Maʿnāsı öldürdüm nefsümi dimekdür. Ve usṭura ile kendüye çār ḍarb ider. Ol ṭarīk-i çārı terkdür. Çār ḍarb ol başdadur. Meselā ṣaḳaldur ve bıyıḳdur ve ḳaşdur ve ve kirpikdür. Ve ṣaḳal tırāş itmenüñ maʿnāsı dünyā ziynetiñ terk eyledüm dimekdür. Ḳaş yoltmanuñ maʿnāsı varlıġumdan giçüp ḳabīḥ manẓarı ḳabūl itdüm dimekdür. Ve kirpik yolutmak maʿnāsı cümle ḥarāmdan el çekdüm dimekdür. Vücūdında olan daġlaruñ maʿnası ḥüccāc-ı Müslimīn ḳaçan Mekkede iḥrāma girdikde bir vāye müstecābātı terk itmiş olsa aña işābet içün bir ḳurbān farż olmışdur kim cürmi ʿafv ola. Dervīşānda daḫı öyledür kim bir dervīş ṭarīḳatında cürm itse Allāh ile cānına kendü bildügi cürmine muʿterif olup dünyā cezāsı içün rütbesi ḫavfından vücūdıñ ateşlere yaḳup daġlar yaḳar. Bu maʿnā dervīşānuñ vücūdındaki daġlar Allāhdan ḳorḳma maʿnāsıdur. Ḫudādan ʿafv umup tāʾib ve ṭāhir olur. Ve başındaki yüz bir daġı yaḳmak yüz bir ṭarīḳuñ ḥükmine rıżā virdüm ve cümle

[1007] Evliyāi taḥte ḳabāʾi lā yaʿrifuhum ġayrı.

münāhīden müberrāyum dimekdür. Ve başı üzre teslīm daġı yaḳmaḳ ʿalāmeti oldur kim cemīʿ emr-i Ḥaḳḳı ṭutup ve menāhīyātdan ḳaçup maʿṣūm u pāk olup emr-i Ḥaḳḳa teslīm dimekdür. Ammā bu teslīm daġını yaḳan terk-i tecrīd olup derūnında muḥabbet-i Ḫudādan ġayrı bir arżū olmamaḳ gerekdür. Ḳulaḳlarında olan menkūs̲lar ʿişyān ṭarafından ḳaçup Ḥaḳ cevāba engüşti ber-dehen itmekdür. Boġazındaki ḫalḫallar şerīʿat-ı mübīne boyun baġladum dimekdür. Ḳollarında bilezik ḳomaḳ ḥarāmdan el çeküp yā kerīm dimekdür. Pāy-ı bürehne ve ser-i bürehne gezmek dimek ʿāşıḳ-ı Ḫudāyum anı ararum dimekdür. Ammā tāc giymek Ādem-i ṣafīden bu yüz yigirmi dört biñ mürsele muṣḥaf nāzil olmışdur. Peyġamberlere tāc-ı nübüvvet müyesser olmışdur. Ammā āḫir zamān peyġamberi Muḥammed Muṣṭafāya leyle-i Miʿrācda biʾz̲-żāt tāc-ı aṣfiyā-yı Bārīnuñ yedd-i ḳudretiyle tāc-ı enbiyā müyesser olup cümle enbiyāya ser-çeşme-i aṣfā müyesser oldı. Ol tāc-ı aṣliyyet Muṣṭafā ile ʿabā daḫı giymişdür. Andan ġayrı müyesser olmamışdur. *İlā ḥāz̲eʾl-an* bu rūy-ı ʿarżdan giyilen günāgün tāclar ol tācuñ bir[126a] mis̲ālidür. Her ḳavm bir günā tāc-ı ḳabā giyerler. Dervīşān-ı teberdār olmaḳ Müslimüm dimekdür. Ṣapan ṭaşımak Şeyṭān ḳovarum dimekdür. Keşkil ṭaşımaḳ baḥr-ı ʿummānum dimektür. Cilbent ṭaşımaḳ ʿummāna girerüm dimekdür. Mecmūʿa ṭaşımak baḥr-ı maʿārifüm dimekdür. Zil ṭaşımak ṣāhib-i vaḳtum dimekdür. Pālāheng ṭaşımaḳ ṭaş basup nefs ile mücāhede itmede ṭaş yürekliyüm dimekdür. Tennūre giymek ʿavret yerümi örtüp ṣāḥib-i ḥayayum dimekdür. Post ṭaşımaḳ Ḥaḳ yolına ḳurbānum dimekdür ve ṭarīḳumda ṣāḥib-i seccādeyüm dimekdür. İḥrām ṭaşımaḳ her yirde maḥrem-rāzum ve meclis benden emānetdür ve Ḥac idüp iḥrāma girdüm dimekdür. Saç koyuvirüp kisve-dār olmak sünnet-i Resūluʾllāha ittibāʿ itdüm dimekdür. Başında tel ṭaşımaḳ Şeyṭan ile mücāhede idüp Şeyṭāna ġālib oldum dimekdür. El-ḥāṣıl ḫāṣṣüʾl-ḫāṣ dervīşüñ ẓāhiren ve bāṭınen biñ bir ʿalāmetleri vardur ve biñ bir güne suʾālleri vardur. Bu suʾāllere cevāba ḳādir olan cān ʿilm-i taṣavvūfa ve ʿilm-i ledüne ḳādir olup hüve maḳāmında olana cevāb virüp fużalā-yı dehrden baḥr-ı ʿummān olmışdur kim cevāb virür. Yoḫsa ḥaḳīr evliyādur riyā ber-riyā pür taḳṣīr cevāba ḳādir olmayup ilā hāz̲āʾl-ān mürşid-i kāmil aradadur kim ṭālib-i Ḥaḳdur. Ammā her dervīş-i dil-rīş ehl-i taṣavvūf olup fāżıl-ı dehr olmayup gine ṣāḥib-i sülūk dervīş-i muvaḥḥid-i ümmīdür. Anlardan bu suʾāllere cevāb oldur kim bu cemīʿ cihāz-ı faḳr-ı dervīşān ve eşkāl-ı ʿabdālān ve ṭarīḳ-i muvaḥḥidān āyetleri ibtidāda dedemüz

Ḥażret-i Ādem-i ṣafîden ḳaldı. Sāniyen Ḥażret-i ʿÎsādan ḳaldı kim: [1008] انّ مثل عیسی عند الله كمثل آدم خلقه من تراب ثمّ قال له كن فیكون āyeti feḥvāsınca seyyāḥ-ı ʿālem rūy-ı arżda diyār-ı Serendîb içre Ḥażret-i Ādem idi kim efendisi Cenāb-ı ʿİzzetʾden ayrılup fezaʿ [u] cezaʿ iderek serserî seyāḥat idüp maʿşūḳ ve enîs [ü] mūnis ġam-güsārı Ḥażret-i Ḥavvāyı aradı. Sāniyen seyyāh-ı ʿālem Ḥażret-i risālet-penāhdur kim cihāniyān olup cümle ġazāları ve tüccar olması ve cemīʿ sergüzeşt serencāmları cümle kütüb-i siyerlerde mesṭūrdur. Bilā-ʿade taḥrîr olınan cihāz-ı faḳrları ve ol vaṣllar cümlesi Ādem-i ṣafî ve ʿÎsā Nebî ve Ḥażret-i Risāletden ḳalmışdur diyü cevāb vir. Veʾs-selām. Ammā bu bilā-ʿade taḥrîr olınan cihāz-ı faḳrlarınıñ her biri birer enbiyā ve evliyādan ve atalardan ḳalmışdur. İnşāaʾllāhu teʿālā her biri ehl-i ḫırḳa taḥrîr olınduḳda terḳim[126b] olınur. Bālāda tasṭîr olınduġı üzre çār ḍarb başda ve ḳaşda ve bıyıḳda rîşde ve kirpikde idi kim tavṣîf olındı. Dört ḍarb daḫı faḳr yolında dimişler: Evvelā Ḥaḳ yolına cānıñ terk eylemekdür. İkinci cihānı terk eylemekdür. Üçünci mālın terk eylemekdür yaʿnī ʿalāyık-ı dünyādan el çekmekdür. Dördünci rāḥatın terk eylemekdür. cemīʿ ṭarîḳatuñ ebcedin beyān ider yaʿnī cemīʿ ʿulūmuñ aṣlı ḥurūf-ı teheccīdür kim bunda Cenāb-ı Bārî ḥikmet-i ṣanʿat-ı ezeliyyesini iẓhār itmişdür kim ḥaḳîḳat naẓar olınsa ʿaḳl-ı beni Ādem perîşān olur. Meşelā Ḥażret-i ḫallāḳ niçün cümle peyġamberlere dört kitāb nāzil idüp suḥuf daḫı nāzil itmişdür. Ammā Tevrāt ve Zebūr ve İncîl ve Furḳān ve ṣuḥuflar cümle yigirmi ṭoḳuz ḥurūf üzre nāzil olmışdur. ḥikmet bu kim Cenāb-ı ʿİzzet bu ʿadīm arża yetmiş iki millet diyü elsine-i muḫtelife nāsda meşhūr evfaḳdur. Ammā Ḫudā ʿālemden biñ yetmiş iki ḳavm ile bu rūy-ı ʿarżı zeyn eylemişdür. Ve bunlaruñ başḳa başḳa hece-i maḫṣūṣaları vardur. Ve bu ḳavmuñ cümle ḳırḳ yedi lisān üzre kelimātlarını feṣāḥat ve belāġat üzre elli bir sene seyāḥatumuzda taḥrîr getürüp ẕapṭ itmişüz. Ḥikmet bu kim cümle lisānlaruñ kelimātların yigirmi ṭoḳuz ḥurūf ile kelimāt iderler. Nice kere yüz biñ ʿakl-ı Arisṭo bu cihāna gelüp bir ḥarf daḫı naẓîre diyememişdür. ʿAceb ḥikmet-i Ḫudādur. Ammā lisān-ı Fārisîde cā pā jā gā misillü ḥurūfları vardur ammā aṣlı gine ḥurūf-ı teheccīdür. Ammā lisān-ı Çerkezüñ baʿzı kelimātlarında ṣaḳṣaġan ḳuşu ṣadāsı gibi ḳaleme gelmez boġazdan ve beyneʾl-fekiheden kelāmlar vardur kim aṣla taḥrîre mümkün degüldür. *El-maʿnā fī baṭniʾş-şāʿir* mażmūnı üzre gine Çerkez ḳavmi añlar ammā anlardan ġayrı cümle lisān yigirmi ṭoḳuz ḥurūf ile kelimāt iderler zîrā cemīʿ ʿulūmuñ aṣlı ḥurūf-ı teheccīdür kim ḥurūf-ı ebced

Ali İmran 3/59; İnne meşele ʿİsā ʿindeʾllāhi ke meşeli Ādem ḫalaḳahu min turābin şumme ḳāle lehu kun fe yekûn.

ʿilmlerinde şāhib-i kelām yaʿnī bu ʿilm-i ebced elzem-i levāzımdan cemīʿ ṭarīḳüñ önderi evvel kendüyi pīr eylemekdür. İkinci her yirde maʿrifet toḫmını ekmekdür. Üçünci zevḳ ābı ile beslemekdür. Dördünci riyāżet ḥareminde dökmekdür. Beşinci edeb teni ile bürümekdür. Altıncı ḫidmet işiyle işlemekdür. Yedinci şevḳ ile ṣarmaḳdur. Sekizinci muḥabbet ölçegi ile ölçmekdür. Ṭokuzuncı taḳvā degirmeninde ögütmekdür. Onuncı ṣabr fırınında pişürmekdür. Ḥelāl loḳma yimekdür. Yaʿnī bu suʾāllerden murād ṭarīḳ-i Ḥaḳḳı bilüp mürşid-i kāmile irmekdür zīrā silsile-i fütüvvet bir yirinden beyʿat ile[127a] tā Ḥażret-i Resūla andan Ḥażret-i Cebrāʾīle andan Cenāb-ı Allāha varup Ḥaḳḳuñ cemālın müşāhede idersin. Cānını terk itmeyen cānāna olmaz āşinā puyāsıyla her kişi sulṭān olmaz āşinā fehvāsınca Miftāḥuʾl-iḳbāl nām kitābda Cābir bin ʿAbduʾllāh el-Ensārī Ḥażret-i ʿAlīden bu ebyātı naḳl ider: *enā eḫuʾl-Muṣṭafā lā şekke fī nefsi ve sehāhumā veledi ve ceddi resūluʾllāh min ferdeḳin ḳālehum zevceti lāḳu liẕā fe nedā ṣadaḳaten veʾn-nāsu fī ẓulmin mineʾḍ-ḍalāleti veʾl-işrāriʾl-munkiri ve felḥamdu şukren lā şerīke lehuʾl-birru biʾl-ʿabdiʾl-mucerredi veʾl-bāḳī bilā.* İmdi bu ebyātları Ḥażret-i Resūl-i kibriyā Ḥażret-i ʿAlīden istimāʿ idüp *ṣadeḳet yā ʿAlī* buyurdılar. Ve Ḥażret-i ʿAlīye duʿā idüp ser-i saʿādetlerine bir siyāh tāc giydürüp ve iki cānibinde iki ṭaylasānı var idi ol tāca zişḥāb dirlerdi. Leyle-i Miʿrācda Ḥażret-i Risālet Cenāb-ı ʿİzzetüñ yedd-i ḳudretiyle giymiş idi. Ḥālā ümmet-i Muḥammed giydükleri anuñ nişānesi[dür]. Ammā tāc giyüp muḳtedā-yı nās olan imāma lāzımdur kim bu dört mesʾeleyi bilmese pīr olmaz. Eger bilmese imāmeti dürüst degüldür. İmām Aʿẓamdan menḳūldur. Ve eger ṣorsalar imāmuñ kimdür? Cevāb oldur kim: Tenüm imāmı miḥrābdur. Cānum imāmı Ḳurʾāndur. Göñlüm imāmı Ḥażret-i Muḥammeddür. Fehmüm imāmı Cebrāīldür. ʿAḳlum imāmı Mikāīldür. Ve eger ṣorsalar ḳıble ḳaçdur? Cevāb beşdür: Tenüm ḳıblesi miḥrābdur. ʿAḳlum ḳıblesi Kāʿbedür. Cānum ḳıblesi Beytüʾl-Maʿmūrdur. Fehmüm ḳıblesi kürsīdür. Göñlüm ḳıblesi ʿarşdur. Ve eger ṣorsalar dervīş lafẓı beş ḥarfdur maʿnāsı ve rumūzı nedür? Cevāb oldur kim: Dervīşüñ *dāl'ı* derd ehli ve cismi żaʿīf ve ḫavf-ı Ḫudādan taḫayyuf ve rūyı ṣarı itmekdür. *Rā'sı* riyādan müberrā olmaḳdur ve ulu Ḥaḳ kelāmından ġayrıya iʿtīmād itmemekdür. *Yā'sı* cümle ḫalḳa yaman ṣatmamaḳdur. *Si'ni* ʿışḳla dāyim şādımān olmaḳdur. Ve eger ṣorsalar sūfī lafẓı üç ḥarfdur. Cevāb üç ḥarfinüñ her ḥarfine üç teʾvīl vardur: Evvelā *ṣād* ṣıdḳ ṣafā ve ṣabr-ı mücerred[dür]. Ve *vāv* vedūddur vedūd ismine maẕhar olmaḳdur. Ve *fa'*dur yaʿnī ʿahdine ve beyʿātine ve iḳrārına ṭurup vefā itmekdür. *Fa*'nuñ bir maʿnāsı faḳīr biri faḳd ve biri fenādur. Faḳr oldur kim kendü vücūdını yoḳ bilüp fenāfiʾllāh[olmaḳdur].

Ammā pūlāda taḥrīr olınan ṭarīḳ ve ehl-i ṣanāyiʿüñ fütüvvetnāme-i Muḥammedī üzre niçe biñ suʾālleri vardur. Ammā bu maḥalde yoḳdur. Öyle iltifāt idelüm veʾs-selām.

[127b]

بسم الله الرّحمان الرّحيم

الحمد لله ربّ العالمين والصّلوة والسّلام على خير خلقه محمّد واله وصحبه اجمعين

Emmā baʿd bu risāle oldur kim ṭarīk-i Naḳşībendīnüñ virdlerin beyān ider. Ve icāzetlerin bu silsile-i şerīfdeki Naḳşibendiyye virdlerin ġayrı kim çār olur dört ṭarīḳuñ virdlerin beyān idelim. Evvelā Nūrbaḫşiyyelerüñ virdlerin beyān idelüm. Sebeb oldur kim Ḥażret-i Mevlānā İlyās kim babaları Şeyḫ ʿĪsā Nūrbaḫşīdür kim ṭarīḳatları varup Ḫāce Yūsuf Hamedānīye ve Şāh Şücāʿ Kirmānīye ve Seyyid Nūrbaḫşīye gider. Evvelā Mevlānā İlyās ḥażretleri babaları olan Şeyḫ Īsā Nūrbaḫşīye ḫidmet idüp bu şerḥ olınan virdleri meʾẕūn andan olmışlardur. Ol virdler bunlardur kim ẕikr olınur: Evvelā Evrād-ı Fetḥiyye andan ṣonra birkaç kere *lā ilāhe illā ente yā ḥayy yā ḳayyūm* ve birḳaç kere *lā ilāhe illāʾllāh* ve birḳaç kere *Allāh Allāh* diye tā kim yüz tamām ola. Her birinde bir miḳdār lāzım degüldür ammā üçi yüz olmaḳ lāzımdur. Ve işrāḳdan ṣoñra yüz kere *Allāhu ekber* [diye]. Ve yüz kere daḫı *Allāhumme ṣallī ʿalā Muḥammed ve ʿalā āli Muḥammed ve sellem* diye. Ve ʿaṣr namāzından ṣoñra yüz kere *Allāhu ekber* diye. Ṭaʿām ḥāẕır olduḳda bu duʿāyı oḳuya: *Allāhumme ṭayyib erzaḳnā ve ḥassin efʿālnā ve bārik lenā fī mā rezeḳtenā verzuḳnā ḫayren minhu bi ḥurmeti seyyidiʾl-mürselīn.* ve ṭaʿām yidükden ṣoñra cemāʿat çoḳ olduḳda birkaç kere daḫı *el-ḥamduliʾllāh* ve birḳaç kere daḫı *Allāh Allāh* diye. Nūrbaḫşīden alınan virdler budur kim ẕikr olındı. Ve Menlā İlyās Şeyḫ ʿAbdulḥāy ḥażretlerine ḫidmet idüp meʾẕūn olduġı virdler bunlardur kim ẕikr olınur: Evvelā evrād-ı Fetḥiyyedür kim ṣabaḥ namāzından ṣoñra oḳunur. Tevḥīd itdükleri zamānda sāliklerüñ boġazından ẕikr-i *ḥayy u Ḥaḳ* didügi zamānda bıçḳı āvāzı gibi bir ṣadādur çıḳar. Kübreviyyeden aḫẕ olınan bunlardur. Şeyḫ ʿAbdülḥay el-Geylānī vefāt zamānı Mevlānā İlyās ḥażretlerini götürüp Naḳşibendiyye olan ḥażret-i dervīş Aḫī Ḫüsrev Şāhīye teslīm itmişdür. Erenlerden kemāla irişüp icāzet ve irşād almışlardur. Ve bu sisile-i Naḳşibendiyyenüñ virdlerin bildürür: Evvel ṣabaḥ namāzınuñ sünnetinden ṣoñra yüz kere *subḥāneʾllāh ve bi hamdihi subḥāneʾllāhiʾl-ʿaẓīm ve bi ḥamdihi[128a] estaġfiruʾllāh* diye. Ve Fetḥiyyeden ṣoñra sūre-i Yasin veʿṣ-Ṣaffāt ve Esmāüʾl-ḥüsnāyı oḳur. Ve işrāḳı iki rekʿat ve iki rekʿat daḫı istiḫāre ḳıla. Ve dört rekʿat ṣalāt-ı ḍuḥā ve zevāl namāzı dört rekʿat icāzetdür. Ve ẓuhr namāzından ṣoñra sūre-i Tebāreke oḳumak vardur. Ve ʿaṣrdan ṣoñra ṣūre-i Amme vardur. Ve ʿaṣrdan maġribe dek muḥāsebedür. Muḥāsebe oldur kim kendü nefsin teftīş idüp göre. Evḳāt-ı ṣabāhdan āgāhlık ile geçdiyse şükr eyle[ye] ve eger

ġaflet ile geçmiş ise birḳaç kere istiġfār idüp kendü ẕikrine meşġūl ola. Ve maġribden ṣoñra on iki rekʿat evvābīn namāzı vardur. Yigirmi rekʿate degin icāzetdür. Ve evvābīnden ṣoñra sūre-i Secde oḳumaḳ vardur. Veʿişāya dek Ḳurʾān oḳumaḳ icāzetdür. Ve ṣalāt-ı evvābīni bu vechle ḳıla: Evvelā iki rekʿat Resūluʿllāh ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m rūḥıçün ve iki rekʿat çehār yār-ı güzīn ervāḥıçün ve iki rekʿat Uveys el-Ḳarānī rūḥıçün ve iki rekʿat vālideyn rūḥıçün ve iki rekʿat silsile-i meşāyiḫ-i Naḳşibendiyye rūḥıçün ve iki rekʿat kendü meşāyiḫleriçün [ḳıla]. Ve gineʿişādan ṣoñra Tebāreke okumaḳ vardur. Ve yatup gicenüñ sülāsī [namazın] ḳılduḳdan ṣoñra iki rekʿat teheccüd namāzı ḳılmaḳ vardur. Ve andan ẕikre meşġūl ola. Ve eger uyḳu ġalebe ider tā ṣabaḥ olınca yatmaḳ icāzetdür. Ve bu ṭarīḳde *lā ilāhe illaʾllāh Muḥammed Resūluʾllāh* dimenüñ vechi oldur kim Naḳşibendiyyelerüñ nisbet-i küllīsi Ḥażret-i Ebū Bekre varur. Ebū Bekr ḥażretleri tamām ʿömrinde bir kere *lā ilāhe illaʾllāh* dimedi *Muḥammed Resūluʾllāhsuz.* Ve bu āyet-i şerīfi delīl eylemişlerdür:[1009] يا ايّها الّذين آمنو آمنو با لله و رسوله Bunlara bināen Naḳşibenddür. Ve bunlardan ṣoñra oruçlardur. Cümle ṭarīḳlerüñ virdleridür. Evvelā Receb ayı biʾt-tamām ṭutulup üç gün māʿadā yimeye icāzet yoḳdur. Ve Ṣaʿbānuñ nıṣf-ı evveli ṭutulup ve nıṣf-ı āḫiri yiyilür. Ve Ramażān-ı şerīfden ṣoñra altı gün vardur. Ve ziʾl-ḥiccenüñ ṭoḳuz güni var ve muḥarremüñ ṭoḳuzuncı güni ve onuncı güni vardur. Ve cemīʿ aylaruñ düşenbe güni ve penşşenbe günleri vardur. Ve eyyām-ı biyḍüñ on üçünci ve on dördi ve on beşidür. Eger bu ẕikr olanları mürīd bī-ʿöẕr terk iderse ʿāṣī-i ṭarīḳat olur. Ve icāzet maʿnāsı oldur kim eger mürīd anı işlerse ehl-i vird ṣevābın bulur ve terk iderse lāyüsʾeldür. Bu silsile-i ṭarīk-i Naḳşibendīnün nisbet-i küllīsi Ḥażret-i Ebū Bekr-i Ṣıddīḳe varur. Andan nisbet-i cüzʾiyyeleri Ḥażret-i ʿAlīye varur raḍıyaʾllāhu ʿanhümā. Ve nisbet-i külliyye budur kim ẕikr idelüm: Evvelā Ḥażret-i Şeyḫ Aḥmed ḳaddese sırruh[128b] babaları Seyyid Maḥmūddan almışlardur ve anlar daḫı Mevlāñā İlyāsdan almışdur ve anlar daḫı Dervīş Aḫī Ḫüsrev Şāhīdan almışdur [ve] anlar Ḥażret-i Çerḫī Yaʿḳūbdan almışdur ve anlar Bahāeddīn Naḳşibendden almışdur ve anlar Mevlānā Ṣunʿullāhdan ve anlar ʿAlāeddīnden ve anlar Mevlānā Saʿeddīn Kāşġarīden Ḥażret-i Mevlānā Cāmīnüñ pīridür ve anlar ʿAlāeddīn ʿAṭṭārīden ve anlar Ḫāce Bahāeddīn Naḳşibendīden ve anlar Seyyid Emīr Külāldan ve anlar Ḫāce ʿAlī Rāmītenīden ve anlar Ḫāce ʿĀrif-i Rīvegerīden ve anlar Ḫāce Gucdüvānīden ve anlar Yūsuf Hemedānīden ve anlar Şeyḫ Ebüʾl-Ḳāsım-ı Gürgānīden ve anlar Sulṭānüʾl-ʿārifīn Ebā Yezīd-i Bisṭāmīden ve anlar İmām Caʿfer-i Ṣādıḳdan ve anlar

[1009] Nisa 4/136; Yā eyyuhʾl-leẕīne āmenū āminū biʾllāhi ve Resūlihi…

Ḳāsım bin Muḥammedden [ve anlar] Ebū Bekr-i Ṣıddīḳden ve anlar Ḥażret-i Risālet-penāh ṣallāʾllāhu teʿālā ʿaleyhi ve sellem ḥażretlerinden [almışlardur.] Ve Şeyḫ Ebüʾl-Ḳāsımuñ bir nisbeti daḫı: Şeyḫ Ebū ʿOsmāñ Maġribīden ve anlar Ebū ʿAlī Rodbārīden ve anlar Cüneyd-i Baġdādīden ve anlar Serī es-Saḳaṭīden ve anlar Maʿrūf-i Kerḫīden ve anlar Dāvūd-i Ṭāīden ve anlar Ḥabīb-i ʿAcemīden ve anlar Ḥasan-ı Baṣrīden ve anlar Ḥażret-i ʿAlīden ve anlar Ḥażret-i Resūluʾllahdan [almışlardur.] ve Maʿrūf-ı Kerḫīnüñ bir nisbeti daḫı: İmām ʿAlī er-Rıżādür ve anlar vālidleri İmām Mūṣā el-Kāẓımdan ve anlar vālidleri İmām Caʿferden ve İmām Caʿferüñ nisbeti Ḥażret-i Riṣālet ḥażretlerine çıḳar. Meşāyiḫ-i ṭarīḳat ḳaddesaʾllāhu ervāḥehüm eʾimme-i ehl-i beyt-i müntehā olan silsile-i cihet-i nefāset ve şeref [ü] ʿizzetden ötüri silsiletüʿz-zeheb diyü tesmiye olındı. Ve Ḥażret-i Ebū Bekre ve aña nisbet Bekriyye dirler. Ve Üveysīler ol ṭāʾifeye dirler kim anlar ẓāhirde bir pīr-i mürşid-i kāmile ḫiżmet eyleyüp ʿālem-i maʿnāda bir ʿazīzüñ rūḥāniyetinden ala. Ḥażret ʿaleyhiʾs-selāmuñ terbiyesiyle ola yāḫod rūḥāniyyet-i Muḥammed ʿaleyhiʾs-selāmdan feyż-i ilāhī [ala]. Ve hem ḫāce ḥażretlerinüñ kelimāt-ı ḳudsiyyesinden bu sekiz ʿibādet-i ḫācegān ḳaddesaʾllāhu ervāḥehüm ṭarīḳinüñ binası anuñ üzerinedür ve ol hūş naẓardur. Ḳadem seferdür. Vaṭan ḫalvetdür. Çünkim ḫāce ḥażretleri pes-ḥalḳa-ı ḫācegāndur lā-cerem anlaruñ tercümesinden kendü elfāẓ-ı muṣṭalaḥaları ẕikr olınan ʿazīzüñ ṭarīḳatları bilmek aña mevḳūfdur. Bu kelāma rābıṭa dirler ve ḥażret-i nisbet dirler. Ḥażret-i nisbet oldur kim mürīd meşāyiḫüñ dāyima ṣūretini gözi öñinde naḳş idüp bir an özinden ġāfil[olmaya] dāyimā murāḳabesi meşāyiḫle ola. Ve meşāyiḫ teveccühinden müddeʿāsı bu olmaḳ gerekdür ki[129a] teveccüh Ḥaḳḳa vesīledür. Hemān bu ṭāʾifeye teveccühdür. Yoḫsa kendüleri murād degüldür. Girü murāda irişmeye sebebdürler kim egerçi şerīʿatde ẓāhiren Ḥaḳdan ġayrıya teveccüh görünür ise ammā ḥaḳīḳatde *inneməʾl-aʿmālu biʾn-niyyāt* mucibince. Pes ʿamel niyetledür. Her nesneyi Ḥaḳdan ötüri sevüp dūst ṭutmaḳ hemān Ḥaḳḳı sevüp dūst ṭutmaḳdur. Vaʾllāhu aʿlem.

[129a]

بسم الله الرّحمان الرّحيم

الحمد لله ربّ العالمين والصّلوة والسّلام على رسولنا محمّد واله وصحبه اجمعين

Emmā baʿd **der beyān-ı usūl-ı telḳīn-i ṭarīḳ-i Ḫalvetiyye***:* Vāsıṭā-yı ḥaḳīḳī olan ṣaḥib-i irşād ve mürşid-i ḳāmil ve vekīl-i enbiyā diyenlere ve *illaʾllāh*a teslīm olup ve mübārek nefsinden māye-i Muḥammediyye alup ve mübārek dilinden mürīdine telḳīn olan kelime-i tevḥīdi mā-bi-mūcib-i ṭarīḳat erbāba mesʾele-i ḥīni telḳīnde ḥażret-i şeyḫ ve *efāḍa ʿaleynā min berekātihi* olan kimse mürīdinüñ ṣāġ dizini ṣaġ dizine mülāḳī eyleyüp biz her ne dirsek kemālıyla diyüñ biz tamām itdügümüzden ṣoñra siz daḫı bi-ʿaynihi bizüm didügümüzi söylen diyü tenbīh buyurup ṣaġ ḳulaġına *eʿūẕu biʾllāhi mineʾş-Şeyṭāniʾr-recīm* oḳuyup mürīd daḫı oḳuduḳda baʿde *estaġfiruʾllāh* tevbe cemīʿ itdügümüz ṣaġāir ve kebāir günāhlardan dir. Ṣoñra gine ṣaġ ḳulaġına *eʿūẕu biʾllāhi mineʾş-Şeyṭāniʾr-recīm* diyüp ḍarb ile ve şiddet-i ṣavt ile *lā ilāhe illāʾllāh Muḥammed Resūluʾllāh lā ilāhe illāʾllāh Muḥammed ḥabībaʾllāh lā ilāhe illāʾllāh Muḥammed şefīʿallāh sallāʾllāhu ʿaleyhi ve sellem* diyüp telḳīn buyurduḳda tevbe ḳabūlluġıçün yā Rabbeʾl-ʿālemīn bu ḳuluñuzı daḫı sāʾir aṣḥāb-ı tevḥīd ve telḳīn gibi ṣırāt-ı müstaḳīmde sābit-ḳadem eyleyüp ʿilm [ü] ʿamel-i ṣāliḥler ve ḫulūṣlar ve seyr [ü] sülūklar müyesser ve muḳadder eyleyü ve irmekligiçün Ḥażret-i Ḥabībuʾllāh rūḥ-ı şerīfleriçün ve pīr-i ʿazīzler ve meşāyiḫler rūḥ-ı şerīfleriçün fātiḥa diyüp duʿā buyuralar. Baʿde[129b] üç gün ve üç gice içinde yetmiş kelime-i tevḥīd itmāmına saʿy olına. Baʿde rūz-merrāt beş yüz ḫafī ve beş yüz cehrī ẕikr baʿde ṣalātuʾṣ-ṣabaḥ aṣlā terk olunmasın diyü tenbīh eylerler. Mürīd daḫı her ṣabaḥ namāzından ṣoñra zikruʾllāhı ibtidā eyledükde evvelā bunı diye: Telḳin-i himmet şeyḫ-i ser-çeşme-i evliyā ve bi-feyż-i velāyet ʿAlīyuʾl-murtażā ve sırr-ı şefāʿat Muḥammed Muṣṭafā ve ceẕbe-i ʿināyet feyyāż-ı mevla diyüp Ḥaḳ teʿālānuñ ʿaẓāmetine şānına ve şeyḫinüñ himmetine fikr iderek *eʿūẕu biʾllāhi mineʾş-Şeyṭāniʾr-recīm bismiʾllāhiʾr-raḥmāniʾr-raḥīm faʿlem ennehu lā ilāhe illāʾllah* diyüp itmāmında bu duʿāyı oḳuya: *Yā muḳallibeʾl-ḳulūb ve yā mufettiḥaʾl-ġuyūb ve yā delīluʾl-muteḥayyirīn ve yā ḫayruʾn-nāṣırīn* ġaflet ʿışyān ve ḫaṭā ve noḳṣān ile itdügümüz tevḥīd ve ẕikrümüzi dergāh-ı ʿizzetinde penāhuñla ḳabūl ve maḳbūl eyleyüp nefy-i rubūbiyyet nefs-i bedḫahı maḥv ve cūd-i māsivāʾllāhı muʿīn ve ẓāhir ḳılmaḳluġıçün enbiyā ve evliyāya ḫuṣūṣā ḫātem-i enbiyā ve ḫātem-i evliyā ifāża ve iʿṭā olınan ḳuvvet-i ḳudsiyye ve muḥabbet-i ẕātiyye ve ṣaḳeleynüñ ʿameline muʿādil olınan ceẕbe-i ilāhiyyeden biz ḳullarına daḫı inʿām ve iḥsān

eylemekliġiçün ẓāhiren ve bāṭınen cemīʿ ḥarekāt ve sekenātumuz rıżāuʾllāha muvāfiḳ ḥareketler yevmen-fe-yevmen izdiyāt-ı ʿamel-i ṣāliḥ ile seyr ü sülūkumuzda rūḥānī ve vicdānī ẕevḳler ve ḳuvvetler müyesser olmaḳluġıçün fātiḥa diyüp ve baʿde ṣalātuʾl-ʿaṣr yüz kere *estaġfiruʾllāheʾl-ʿaẓīm* ve yüz kere *lā ilāhe illāʾllah Muḥammed resūluʾllāh* ve yüz kere *lā ilāhe illāʾllah Muḥammed ḥabībuʾllāh* ve yüz kere *lā ilāhe illāʾllāh Muḥammed şefīʿaʾllah* ve yüz kere *Allāhumme ṣallī ʿalā Muḥammed ve ʿalā ālihi ve ṣaḥbihi ve sellem* diyeler. Zīrā bu ṭarīḳuñ şerāʾiṭindendür terki cāyiz degüldür buyuralar. Ve sāʾir esmā-yı sebʿa daḫı bu uṣūl üzre telḳīn idüp dördünci esmāyı kesdükde ḫilāfet kisvesin ḥāżırlayup bu yolı ve bu erkān-ı ṭarīḳi ḳoyan pīrlerümüz rūḥına ve ʿāşıḳlar ve ṣādıḳlar rūḥıçün ve enbiyālar ve evliyālar rūḥıçün ṣalavāt getürüp baʿde üç tekbīr getürüp *ve lillāhiʾl-hamd* diyüp baʿde mübārek elleriyle başına giydürüp tāc-ı kerāmet ve kisve-i ḫilāfet mübārekliġiçün Ḥażret-i Resūl-i ekrem rūḥ-ı şerīfleriçün ve ṭarīḳümüzden geçen pīrlerümüz ervāḥıçün fātiḥa diyüp duʿā buyuralar. Baʿde mübārek elleriyle ridā ve ʿaṣā vireler. Baʿde bizden gördügün āyīn ve üslūp üzre telḳīn murād iden fuḳarā ve dervīşāna telḳīn virüñ diyü nefes ve icāzet virüp bu faḳīre duʿā ideler. Temmet.

[133b]

بسم الله الرّحمان الرّحيم

Emīrüʾl-muʾminīn ve imāmüʾl-muttaḳīn ʿAlī bin Ebi Ṭālib raḍıyaʾllāhu ʿanh Mālik bin Eşteri Mışra vāli idüp göndericek aña bir ʿahd-nāme yazdı. Mażmūnı budur kim şerḥ olınur: Evvel saña emr itdügüm oldur kim Allāhuñ taḳvāsın elden ḳoma ve ṭāʿatı iḫtiyār eyle. Dāyimā Ḥaḳ teʿālā[nuñ] emr itdügi ferāʾiẓe ve sünnet-i Resūle ittibāʿ eyle kim hīçbir kimesne saʿādete irmedi illā anlara ittibāʿ itmek ile irdi ve hīçbir kimesne şeḳāvete ulaşmadı illā anları terk ve ẓāyiʿ itmekle ulaşdı. Dāyimā Ḥaḳḳa tażarrūʿ eyle elüñle ve dilüñle ve ḳalbuñla zīrā Ḥaḳ teʿālā kendüye tażarrūʿ idenlere ve iz̲ʿān idenlere iʿzāz itmege mütekeffildür. Bir emr daḫı oldur kim şehvet ġalebe idicek kesr idesin nefsüñ serkeşlik itdügi vaḳt çekesin menʿ idesin. [1010] انّ النّفس لامّرة با لسّوء الاّما رحم ربّی Her nefsüñ muḳtażāsı ve emr itdügi nesne yaramazlıḳdur illā meger ki Allāh teʿālānuñ raḥmet itdügi ḳullardan ola. Andan ṣoñra āgāh ol yā Mālik ki ben seni bir vilāyete gönderdüm ki aña nice kimesneler var olup kimi ʿadl [u] insāf idüp kimi cevr ü ẓulm itmişlerdür. Sen daḫı öñürdi gelen vālīlerüñ itdügi işlere naẓar idüp ṭaʿn itdügün gibi ḫalḳ daḫı senden ṣādır olan işleri görüp ṭaʿn itseler gerekdür zīrā melik gerek ṣalāḥına Ḥaḳ teʿālā ḳullarınuñ diline cārī itdügi kelimāt ile istidlāl olınur. Cehd eyle kim ḫalḳ arasında z̲ikr-i cemīl kesb idesin. Gerekdür kim yanında ʿamel-i ṣāliḥden sevgilü zeḫīre olmaya. Ve kendi hevāna zebūn ve tābiʿ olma ve saña ḥelāl olmayan nesnelerde nefsüñe cebr ile murādın virme. Dāyimā ḳalbüñle reʿāyāya merḥamet ve muḥabbet idüp anlara luṭf itmegi ilḳā eyle. Anlaruñ üzerlerine yırtıcı cānavār gibi olup anları yimegi ġanīmet bilenlerden olma. Zīrā raʿiyyet iki ḳısmdur: biri Müslīmdür dīn ḳarındaşlarıdur. Biri daḫı zimmīdür. Ol daḫı ḫilḳatde senüñ gibi olup ḳabūl-ı zimmetle ḥıfẓı ve riʿāyeti üzerüñe lāzım olanlardandur. İmdi anlara gāh olur kim baʿżı ʿilel ʿārıż olmaḳla sürçüp[134a] ya ḳaṣdla ya ḫaṭā ile baʿzıda cürm ü günāh ṣādır olur. Gerekdür ki anlara ʿafv ile iḥsān eyleyesin Ḥaḳ teʿālānuñ ʿināyetine muḳārin olup senüñ günāhlaruñ ʿafv itmesini sevdügüñ gibi. Zīrā sen raʿiyyetüñden yücesin. Senden daḫı seni anlara vālī iden yücedür. Andan daḫı Allāh teʿālā yücedür. Ḥażret-i Ḥaḳ anlaruñ emrini saña emreyleyüp seni añlarunla müptelā idüp ṣınadı. İmdi nefsüñi Ḥaḳ teʿālā ḥażretinüñ ġażabına maẓhar düşürme zīrā senüñ aña muḳābeleye ḳuvvetüñ yoḳdur. Ve anuñ ʿafvından ve raḥmetinden müstaġnī daḫı degülsin. Bir kimsenüñ cürmin afv itseñ aña peşimān olma. Bir kimesneye ʿuḳūbet itseñ aña daḫı

[1010] Yusuf 12/53; İnneʾn-nefse le emmārete biʾs-sūʾi illā mā raḥime Rabbi.

feraḥ ü sürūr itme ve tezlikle ḫaṭā şādır olmaḳ iḥtimāli olan yirde sürʿat itme. Teʾennī üzerine ol ve vālī-i ümerā olan beni emr itdi elbette benüm emrüme iṭāʿat gerek dime zīrā bu aṣl-ı mülāḥaẓa ḳalbe noḳṣān ve dīne fütūr ve żaʿf getürür ve zevāl-ı mülki ḳarīb ider. Eger kendü ʿaẓāmetüñ ve salṭanātuñ müşāhede itmekle nefsüñe ġurūr ve gerdenkeşlik gelse Ḥaḳ teʿālānuñ ʿaẓīm mülkine ve kemāl-ı salṭanatına naẓar eyle. Gör ki sen ḳādir olmayup kemāl-i ʿaczla ʿāciz olduġuñ nesnelere anuñ ḳudret-i tamāmesi var. Tā ki ol naẓar senüñ aşırıya döñmeñi teskīn ider ve ḥiddet-i nefsüñi giderüp ʿaḳluñdan ġaybet iden nesneyi gine saña ircāʿ ider. Zinhār yā Mālik ʿaẓāmetde Allāh teʿālā ile muḳābele idüp ululuḳda aña öykünmek itme. Bu iki maʿnā tecebbürden ve tekebbürden ḥāṣıl olur. Allāh teʿālā her tekebbüri ẕelīl ider. Eger sende veya ḫavāṣṣuñda veya reʿāyāda senüñle riyādca münāsebeti olan kimesnede ḥuḳūḳuʾllāhdan veya ḥuḳūk-ı nāsdan baʿżı Ḥaḳ olsa anı geregi gibi istifsār idüp yirine ḳoyasın meyl ve muḥābā itmeyesin. Eger öyle itmeyüp meyl idersen Allāh teʿālā ḥażretinüñ ḳullarına zulm itmiş olursın. Ḳullarına zulm idene Allāh kendü ḫusūmet eyler. Ve daḫı bilgil ki Ḥaḳ teʿālānuñ niʿmetlerin teġayyür idüp belāların taʿcīl itmekden ve ẓulm üzerine ışrār itmekden ḫaẕer eyle. Ve gerekdür kim umūr her ḳanḳısı *ḫayruʾl umūri evsaṭuhā* mūcibince ḥaḳda evsaṭ ise ve her[134b] ḳanḳısı ʿadlda eʿamsa yaʿnī her ḳanḳısında ḫalḳa menfaʿat var ise ve raʿiyyetüñ ḳanḳısı rıżāsı artuġsa ol emr saña cümleden sevgilü ola zīrā ʿāmme-i raʿiyyet rāżı olmasa ḫavāṣṣuñ rıżāsı müfīd olmaz. Ammā ʿāmme-i raʿiyyet rāżı olıcaḳ ḫavāṣṣ rāżı olmamaḳ żarar virmez. İmdi kendi ḫavāṣṣuñdan ise ʿāmme-i ümmete meylüñ ve muḥabbetüñ ziyāde olsın zīrā ḫāvāṣṣuñdan ise vaḳt-ı vüsʿatde saña meüneti ziyāde ve belā vaḳtinde yardımı az olur. Ve cürmine göre ʿitāb itsen ġāyet gücenür ve ʿaṭā itseñ şükri ʿāmme-i rāʿiyyet gibi itmez az ider. Ve ʿaṭā itmeseñ ʿöẕri geç ḳabūl ider. Ve rūzgārdan baʿżı meşaḳḳat görse ṣabr idemez ḫilāfınca olur. Ve ʿāmme-i raʿiyyet ki ḫilāfınca ki iḳāmet-i dīnde ve cemʿiyyet-i Müslimīnde ve aʿdāyla muḳātelede lāzım ve nāfiʿ olan ʿāmme-i ümmetdür. Ve ḫalḳuñ ʿaybın açmaḳ isteyen kimesneleri yanıña getürüp sözün diñleme zīrā ḫalḳda baʿẓı ʿayıplar vardur kim anı setr itmege vālīden ġayrı kimesne yoḳdur. Bir ʿaybı saña diseler sen anı açmaġa saʿy itme. Senüñ üzeriñe lāzım olan fesādı örtmekdür. Senden ġayb olanuñ ḥākimi Allāhdur ḳudretüñ irdükçe ḫalḳuñ ʿaybın setr it kim Ḥaḳ teʿālā daḫı senüñ ʿaybıñ setr ide. Ve göñülde ḫulḳ olan ʿuḳdeyi ḥāl it ve kīne sebeb olıcaḳ nesneleri ḳalbiñden çıḳar ve işine gerekmez nesnelerden tecāhül eyle. Bir kimesne saña gelüp āḫarı ġamz itse anuñ taṣdīḳinde ʿacele eyleme zīrā ḳoġucı ehl-i ġarażdur iʿtimād cāyiz

degüldür. Ve ṭanışıḳ itmelü olsañ meşveretüñe baḫīli getürme zīrā emriñde saña żaʿf-ı ḳalb virür. Ve ṭamaʿ-kār kişiyle daḫı meşveret eyleme zīrā saña ṭamaʿ yönlerin tezyīn idüp saña ẓulm itdürmege bāʿis olur. Ve ḳorḳaḳlıḳ ve ṭamaʿkārlıḳ Ḥaḳ teʿālā ḥażretine sūʾ-i ẓan itmekden ḥāṣıl olur. Ḥāletlerdür anlardan ictināb itmek gerek. Ve bilgil ki senden öñürdi gelen vālilere ẓālimler olsalar anlara vezīr ve ketḫudā olanı veya anlaruñ ẓulminde bile mübāşir ve şerīk olanları[135a] ḫavāṣger idüp sözine uyma zīrā anlar ẓālimdur ve ẓālimlere uyup ẓulma muʿāvenete gelmişlerdür. Seni daḫı nā-gāh anlaruñ birisi iderler. Ammā şol kimesneler ki ẓālimlere muʿāvenet itmemiş ola bil ki anlaruñ ẓulmından ictināb itmiş ola. Anlaruñ senüñ üzeriñe meüneti ve ünsi ziyāde olur. Anları ḫavāṣ idinüp ḫalvetleriñde ve meclisleriñde anlaruñla muṣāḥabet eyle. Anlaruñ daḫı muḫtārı ve güzīdesi şol kimesneler olsın kim Ḥaḳ sözi saña eger acı daḫı olursa ġayrıdan artıḳ söyleye. Ve kendi hevāña tābiʿ olup Ḥaḳ teʿālā kendi dūstlarına kerīh gördügi nesnelere irtikāb itmek isteseñ saña müsāʿadesi ġayrıdan az ola. Ve daḫı perhīzkār ve ṣāḥibuʾl-ḳavl kimesne ile muṣāḥib ol ve muṣāḥabeleriñe taʿlīm it. Senün medḥiñde ifrāṭ ve mubālaġa itmeyeler zīrā mediḥde mubālaġa nefse ġurūr getürür. Ve daḫı iyilik iden kimesne ile yaramazlıḳ iden kimesneyi berāber görme zīrā ikisi daḫı berāber olıcaḳ iyiliklerüm bilinmedi diyü ferāġāt ider. Ve yaramazlıḳ iden daḫı yaramazlıġa muʿtād olur andan ictināb itmez olur. Eyle olsa her kişiye kendinüñ fiʿline göre mükāfāt eyle. Eger dilerseñ reʿāyānuñ göñli saña düz ola senüñ daḫı anlara düz ola ḥüsn-i ẓannuñ olup umūrında anlara iʿtimāduñ ola. Raʿiyyete iḥsān eyle ve çekdügi meşāḳḳatlerden ve belālardan taḫfīf eyle evvelden ol gelmedük nesneleri iḥdāṣ idüp anlara cebr eyleme. Biʾl-cümle anlaruñla bir vechle zindegānī eyle kim raʿiyyetüñ saña istiḳāmetlerine hüsn-i ẓannuñ ḥāṣıl ola zīrā raʿiyyet bu yüzden ḥüsn-i zannuña elyaḳ u eḥaḳ şol kişidür ki aña iḥsānuñ irişmiş ola. Ve sū-i zannuña elyaḳ oldur kim aña āsān itmiş olasın. Ve hīç naḳṣ itme şol sünnet-i ṣāliḥadan kim bu ümmetüñ ṣudūrı ve eşrāfı añunla ʿamel idüp aña meʾnūs olmış ola ve raʿiyyet anuñla ṣalāḥ bulmış ola. Ve birisin iḥdāṣ itme sābıḳda olan senüñ ṣāliḥinüñ birine żarar vire ki ol sünnet-i ṣāliḥayı vaż̌ʿ ile müṣāb ü meʾcūr olasın. Anı bozmaġla günāhkār olursın. Ve elüñ altında olan bilādüñ ṣalāḥına bāʿis olur nesneleri muḳarrer itmekde ve aḥvāl-ı reʿāyānuñ senden öñürdi niẓāmına ve istiḳāmetine sebeb[135b] olan nesnenüñ iḳāmetinde ʿālimlerle ve ḥikmete vāḳıf kimesneler ile mübāḥase vü mükālemeyi çoḳ eyle. Ve bilgil ki raʿiyyet bir nice ṭabaḳdur baʿż̌ı baʿż̌ından müstaġnī degül belkim muḫtācdur zīrā bunlaruñ baʿż̌ı leşkerdür ehl-i cenkdür ve baʿż̌ı maṣāliḥ-i ʿāmma ve ḫāṣṣa gerek

kātiblerdür ve baʿżı ʿādil ḳāḍīlerdür ve baʿżı iş ve maṣlaḥat ehlidür inṣāf üzerine ve rıfḳ üzerine olalar. Ve baʿżı Müslimīnden ve kāfirinden cizye ve ḫarāc ehlidür ve baʿżı daḫı tācir ve ehl-i ṣanʿatlardur aşaġa ṭabaḳası faḳīrler ve miskīnler ve muḥtāclardur. Allāh ḥażretinüñ kitābında ve Resūluñ ḥadīsinde her ṭāʾife mezkūr olup naṣībi muʿayyen olmışdur. Şol ki leşkerdür ehl-i ḳitāldur. Allāh izniyle reʿāyānuñ ḥışnı ve ḳalʿasıdur ve vālīlerüñ ziyneti ve dīnüñ ʿizzeti ve emn ü emanuñ ṭarīḳidür. Reʿāyānuñ aḥvālı niẓām bulmaz illā bunlaruñla. Bunlaruñ daḫı aḥvālı niẓām bulmaz illā Ḥaḳ teʿālā bunlara reʿāyādan taʿyīn itdügi māl-ı ḫarācla bulur kim mühimlerine ṣarf idüp muḥtāc olduḳları meṣāliḥ tamām olsa. Pes bu cihetden bunlaruñ daḫı raʿiyyete iḥtiyācları vardur. Bu iki ṭāʾifenüñ daḫı niẓām-ı aḥvālı muḥtācdur ḳaḍīlere ve kātiblere ve maṣlaḥat bitürür ʿālimlere tā ḳāḍīler anlaruñ arasında vāḳiʿ olan ḫuṣūmetleri faṣl idüp bir birlerinden ḥaḳlarını ala. Ve kātibler ve ʿālimler daḫı reʿayādan ḥāṣıl olan menāfiʿi emānetle yazup żabt ideler ki maṣārifine ṣarf ola. Bu mecmūʿuñ aḥvālı tamām olmaz illā tācirlerle ve erbāb-ı ṣanʿatla tā bunlar cemʿ olup muvāfaḳatla bāzār turġurup ve ol zikr olınan ṭāʾifeleri ʿameline ḳādir olmayup muḥtāc olduḳları nesne yimek ve giymek esbābı ve cenk āleti gibi bunlardan ṣatun alup ʿamellerine meşġūl olalar. Aşaġı ṭabaḳa kim muḥtāclar ve miskīnlerdür anlara ʿaṭā ve muʿāvenet itmek gerek. Her birinüñ vālī üzerine kifāf ḳadarı sābit leşkere baş degmelü olsañ bir kişideñ ki saña nuṣḥ ola naṣīḥatı bir naṣīḥat ola kim Allāh teʿālā ḳatında ve Resūlı ḳatında marżī ola. Ve cümleden ḥilmi artıḳ ola ve ġażab vaḳtinde sürʿat itmeye[136a] olan ʿözr itse mütesellī ola. Żuʿafāya merḥameti ziyāde ola ʿunf ehli olmaya ve żaʿīfüʾl-ḳalb olup süstlıḳ daḫı itmeye. Ve irtibātuñ şol kimesnelerle olsın kim ḥasīb ola ve ṣāliḥ ḫānedānlar ehlinden ola ve şecīʿ ve müncī ola zīrā bu aṣl kimesneler ehl-i kerem olur. Bunlardan ṣādır olan emr-i maʿrūf olur. Bunlaruñ emrin ḳayır ve tedārik eyle. Ata ve ana ve oġulları emrin daḫı ḳayır. Bir nesne ki emrüñ ḳuvvetine sebeb ola çekinüp andan feraġat itme. Ve bir luṭf ki anlara idegelmiş olasın az daḫı olursa ḥaḳīr ʿad idüp terk itme zīrā gāh olur kim ol az nesne anlaruñ ḥüsn-i ẓanlarına bāʿiş olur. Ve anlaruñ uluca maṣlaḥatların itmām idüp cüzʾī maṣlaḥatlarından ferāġat itme zīrā gāh olur ki senüñ ol cüzʾīce maṣlāḥatına kemāl-ı iḥtiyācları ola. Fiʾl-cümle anlaruñ maṣlaḥatları itmāmında ihtimām üzerine ol. Ve leşker ki baş olanları yanıñda güzīde eyle ve taḳsīm-i erzāḳ itdükde şöyle eyle ki kendülere ve evlerinde olan ehl [ü] ʿıyālına kifāyet eyle tā anlaruñ ḳaṣdları biriküp maḳātilde aʿdā ile mecd olalar zīrā vālī olanuñ eli altında olanlara muḥabbeti ve şefḳati anlaruñ ḳalplerinüñ meyline ve ṣafāsına sebepdür. Elüñ

altında olanlaruñ niyeti saña ol vaḳt ḫāliş olur kim saña muḥabbetleri ve mihrbānlıḳları ola ve senüñ devletüñ anlara s̲aḳīl gelmeye ve senüñ devletüñ devāmın ve beḳāsın isteyeler. Mümkün olduḳça leşkerüñ arzūsın kaṭʿ itdürme. Anlaruñ ṭatlu dil ile ḫaṭırların ele getür ve yoluñda çekdükleri meşaḳḳatleri yanlarında te̲zekkür eyle. Eyü ḫaṣletlerin zikr itmeñ bahādır olanlaruñ şecāʿatıñ taḥrīk idüp iḳdāmı olmayana iḳdām-ı cürʾet getürür. Ve her kişinüñ çekdügi belāyı ve itdügi ḫidmeti bil ve anuñ muḳābelesinde mükāfāt itmede taḳṣīrlik itme. Ve her kişi itdügi ḫidmeti āḫire żam itme. Baʿżı kimesnelerüñ şerefine naẓar idüp meşaḳḳatı az teklīf idüp alçaḳ ḥāllere ziyāde meşaḳḳat yükletme. Bil kim her emrde ʿadl üzerine ol. Ve bir ʿaẓīm maṣlaḥat olup ʿāciz olsañ yāḫud baʿżı emr saña müştebih olsa[136b] Allāh teʿālā Resūluna mürācaʿat eyle. Nitekim Ḥaḳ teʿālā irşādın diledügi ḳavme ḫiṭāb ider: [1011] يا أيّها الّذين آمنو ا أطيعو ا الله و أطيعو ا الرّسول و أولى الأمر منكم فإن تنازعتم في شي فردّوه إلى الله و الرّسول Yaʿnī iy şol kimesneler īmān getürdüñüz Allāh ve Resūluna ve uluʾl-emre iṭāʿat idüñ. Bir emrde nizāʿ itseñüz anı Allāha ve Resūluna ved eylen. Allāha ved itmek maʿnāsı Allāh teʿālānuñ kitābında olan āş̲āra iʿtiḳād itmekdür. Ḫalḳ arasında ḥākim itmege bir kimesne iḫtiyār eylese raʿiyyetüñ efdālı ola ve itmām-ı meṣāliḥde müżāyaḳa çeküp baʿżı ḫaṣmānuñ ḫuṣūmetiyle eyle lecūc olup ṭarılmaya. Ḥaḳḳa vāḳıf olduġı dem rücūʿ itmege ʿār itmeye ve ehl-i ṭamaʿ olmaya bir ḳażiyyenüñ nihāyetine irişmedin adını fehmle iktifā eylemeye. Ve müştebih olan umūrda bunuñ vüḳūfı ġayrıdan ziyāde ola ve ḥüccet ile ʿamel itmekde daḫı ġayrıdan artuḳ ola. Mürācaʿat-ı ḫaṣmla yorulması ola ve keşf-i umūrda ṣabrı ġayrıdan ziyāde ola. Emr-i ẓāhir olduḳda ḳaṭʿ-ı nizāʿda ġayrıdan keskin ola. Ve medḥinde mubālaġa itmege nefse ġurūr gelmeye ve kimesne[nüñ] iltimāsına meyl itmeye. Bu aṣl kimesne bulup ḥākim eyleyicek aña iḥsānı şol mertebede eyleñ anuñ daḫı ḫalḳdan iḫtiyācı muṭīʿ ola. Ve senüñ yanıñda menzili bir derecede olsın kim ḫavāṣṣıñdan daḫı ol mertebeye irişmek ṭamaʿı olmaya tā ol ḍaḫı ġayruñ ḥīle vü mekrinden emīn ola. Kendü maṣlaḥatına meşġūl ola. Ammā bu aṣl kimesne bulmaḳda ve anuñ emrinde saʿy-i cemīl itmeñ gerek zīrā bu dīn-i İslām şerrin elinde esīr olmışdur ki kendi hevālarıyla ʿamel iderler ve dīn ile dünyā ṭaleb ider. Gerek eylerler anı anlaruñ elinden ḫalāṣ itmek efḍal-ı cihāddur. Andan ʿāḳillerüñ emrinde fikr ile ʿamel ışmarlamalu olıcaḳ bir kimesneye ışmarla ki ġayrdan rücḥānın görüp ḥüsn-i iḫtiyāruñla ısmarlayasın zīrā bunlaruñ her biri ẓulmden ve ḫiyānetden bir budaḳdur.

[1011] Nisa 4/59; Yā eyyuheʾl-le̲zīne āmenū aṭīʿuʾllāhe ve aṭīʿuʾr-Resūle ve uluʾl-emre minkum fe in tenāzaʿtum fī şeyin fe ruddūhu ilāʾllāhi veʾr-resūli.

Anlardan taḥarrī idüp bir kimesneye ışmarla ki tecrübe ehli ve ḫayāl ehli[137a] ve ṣāliḥ ḫānedān ola ve İslāmı eger duyagelenlerden ola zīrā anlaruñ ḫalḳları kerīm olur ve ʿarżları ṣaḥīḥ olur. Ve her emrüñ ʿāḳibetinde naẓarları bāzda olur. Andan ṣoñra bu aṣl ʿāmillere rızḳın çoḳça vir tā kim nefslerin ṣalāḥ itmekde ḳavī olup elleri altında reʿāyānuñ mālından müstaġnī olalar. Ve emrüñ olıcaḳ muḫālefet idicek ve emānete taḳsīrlik itse anlaruñ üzerlerine saña ḥüccet ola. Andan ṣoñra anlaruñ ʿamellerin yoḳla. Yer yer ṣādıḳ göricileri ḳoru. Vefādārları ḳoru. Anlaruñ aḥvālın taḥsīs idüp saña ḫaber vireler zīrā sen anlaruñ emrin bu vechle gözledüñ. Emānete ve raʿiyyete rıfḳ itmege sebep olur. Böyle itdüginden ṣoñra anlaruñ birisi ḫiyānete el urunsa ve gözcülerüñ saña ḫaber virseler bu denlü şāhidle iktifā idüp bedenine ʿuḳūbet idesin. Ve ol ʿimadın aña ʿādet olanın elinden alasın ibtiẕāl idesin. Ve ʿalāmet-i ḫiyānet ile anı müttehim idesin tā ki biri daḫı anı görüp ʿibret tuta ve emrinde ihtimām ide. Ve ḫarācı öyle it kim ifrāṭ olup ehil müteferrid olmaya ve yāḫod az alınup ġayra żarar gelmelü olmaya zīrā ehl-i ḫarācdan ġayrı kim var ise māl-ı ḫarāca muḥtācdur. Fiʾl-cümle ḫarāc aḫẕında naẓaruñ vilāyetiñ taʿmirine olsın. Mücerred māl keṣretin murād idinme zīrā māl-ı ḫarāca ʿillet maʿmūr olmaġla olur. İllā memleket maʿmūr olmaduġun[da] ṭaleb-i ḫarāc itmek helāk-ı bilāda ve ʿibāda sebep olur. Ve ol aṣl vālīnüñ emri istiḳāmet ṭutmaḳ nādirdür. Ve eger ehl-i ḫarāc ḫarācın edā iderken baʿżı ʿavārıż gelmek ile meṣelā ṣuları ve yāḫod yirlerine ṣu iḫrāb itmege ʿāciz olup kesret-i ḫarācdan şikāyet itseler ḫarāclarından baʿżı[nı] naḳs eyle kim anuñla ḥālleri ṣalāḥ bula. Māl-ı ḫarāc ol ḳadar geldügine gücenme zīrā ol ḳadar nesne raʿiyyete ẕaḫīre olup memleket ʿimāretine sebeb olur. Bunuñ birle kim anlardan bunca duʿā ve ṣenā taḥṣīl idüp anlaruñ arasında ʿadāletle iştihār bulduġından bunca iftiḫar ḥāṣıl olup ve anlara ol miḳdār[137b] ẕaḫīre ḳoyup anlara sūd-ḫaṭır olmaġa ʿadl u dād kim muʿtād olur. Memleket şol vaḳt ḫarāb olur kim reʿāyā faḳīr ve ʿāciz olalar. Teklīf olan nesneye ṭāḳat getürmeyeler. Müteferriḳ olup memeleket ḫarāba müteveccih olur. Ve reʿāyānuñ faḳīr ve ʿāciz olmasına sebep oldur kim vālī olanlaruñ kendü beḳālarına iʿtimād idüp kendülerüñ ḥāllerine baḳup cemʿ māl itmege meşġūl reʿāyāya faḳr u fāḳa mesʾūlı olur. Andañ ṣoñra kātiblerüñ emrine naẓar eyle. Bir yire kātib ḳomalu olsan ḳanḳısı ḫayrlu ise anı naṣīb it. Ḫuṣūṣā kendü eḫāṣ kātibüñ ki senüñ esrāruñ ve ve tedbīrüñ kitābetin ide ol maṣlaḥata bir kimesne iḫtiyār eyle kim aḫlāḳ-ı ḥasenesi ola ve ṣaliḥ ola. Aña taʿẓīm ve tekrīm itmekle ḥadden tecāvüz idüp cemāʿat-ı keṣīre içinde saña muḫālefet itmeye. Ve ʿāmillerüñden saña gelen mükātebātı saña ṣaḥīḥ naḳl ide ve senüñ cānibinden gine anlara cevāb ṣahīḥ

olmakdan ʿāciz olmaya. Senünçün ġayrıdan nesne almalu olsa yāḫod ġayra senden virmelü olsa emānet ile ve diyānet ile ide. Saña iʿtiḳād idenlerüñ iʿtiḳādına żaʿf virmeye ve yaramaz iʿtiḳād idenlerden ol iʿtiḳādı zāʾil itmege de ʿāciz olmaya. Ve tedbīrden umūra kendi nefsinüñ ne ḳadar ḳadarı ve īrādı idügün bile zīrā kendü derecesin bilmeyen kendü ġayrın derecesin hīç bilmez. Andan ṣoñra bunları iḫtiyār itmekde ancaḳ kendi ferāsetiyle ve bunlara ḥüsn-i zannıñdan iʿtimād idüp iḫtiyār itme zīrā gāh olur kim baʿżı kimesnelerüñ vālī olanlaruñ ferāseti ne miḳdār olur bilüp kendüde emānetden ve diyānetden nesne yoḳ iken cālī mizāclarına göre mülāyim ḫidmetde bulınmaġ ile anlara yaramayup aldatalar. Ṣoñra varṭaya bıraġurlar. İmdi gerekdür kim bunları iḫtiyār idesin yaʿnī ṣınayasın göresin. Senden öñdiñ ṣalāḥla mevṣūf olan vālīye ḳanḳısı ḥiẕmet idüp ʿāmme-i nās arasında ziyāde ḥüsn-i eṣer gösterdiyse ve emān ile [138a] ziyāde maʿrūf olsa ve ṣalāh ile mevṣūf ise anı ḫidmetüñde iḫtiyār eyleyesin. Allah teʿālāya ve seni emre vālī idene iḫlāṣuñ delīldür. Ve kātiblerüñ bir ʿaybına vāḳıf olsañ aña iẕhār itmeseñ ġaflet göstersen anı dāyim ider. Eyü olmaz. Ve daḫı gerekdür kim tācir ve alım ṣatım idenleri ve ṣanʿat ehillerin olduġun şehrde olsın veya etrāf-ı memālikde olsın geregi gibi riʿāyet idesin ve incitdürmeyesin. Māllarına daḫl-ı taʿārruẕ itdürmeyesin zīrā ḫalḳ bunlarla ki intifā idüp ırakdan ve yaḳından deñizden ve ḳaradan ve ṭaġdan fevāid celb iderler. Ve ʿamme-i nās ittifāḳıyla cürʾet idüp bitürmedükleri nesneleri bunlar bitürür. Ve beyʿ [ü] şirā ehlinüñ çoġında baḫl-ı ḳabīḥ vardur. Ġalle-i eyyām vusʿatde olup ziyāde ḳaḥt olıcaḳ ṣatam diyü ḫalḳdan menʿ idüp ṣatmayup ḫalḳa müzāyaḳa virmekdür. Bu bir mażarratdür kim ʿāmme-i nāsda andan żarar gelür vālīlere ġāyet ʿaybdur. Eyle olsa ehl-i beyʿi bu işden menʿ eyle kim Ḥażret-i Resūl ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m andan menʿ itmişdür. Beyʿleri rāstgele eyle ve rāst ve iẕn ile itdür. Narḫı daḫı iʿtidāl üzerine it ki bāyiʿden ve müşterīden hīçbirine ziyān olmaya. İḫtikār idenlere ʿuḳūbetde daḫı ifrāṭ ve isrāf eyleme. Andan ṣoñra ḳorḳ ve ḫaẕer it Allahdan aşaġı ṭabaḳa ḥaḳḳında ki anlar şunlardur: Kesbe ḳādir degül miskīnlerdür ve muḥtāclardur ve maʿīşetleri dardur ve körler ve kötürümlerdür bu ṭāʾifede nice kimesneler vardur ki ehl-i ḳanāʿatdur dilenmege muḥtācdur ammā dilenmez. Allāh teʿālā bunlara Ḥaḳ taʿyīn idüp ol ḥaḳḳı ḥıfẓ it diyü emr itmişdür. Ol emre imtiṣāl idüp memleketden olan beytüʾl-māldan ve ġallāt-ı Müslimīnden bunlara bir ḳısm ile taʿyīn eyle. Ve bir ṭāʾifeden memleketde saña yaḳın olanlaruñ sende ḥaḳḳı olduġı gibi ırak olanlaruñ daḫı anlaruñ gibi ḥaḳḳı vardur. Her birinüñ ḥaḳḳına riʿāyet eyle. Niʿmete ve devlete müstaġrak olup bunlardan[138b] ġaflet itme. Dāyimā bunlardan naẕar-ı

ḥimāyetini eksük itme. Ululanup bunlardan yüz döndürme. Şol kimesneler ḫalḳ içinde ḥaḳīr olup gözde ḫ̌or olmaġla elleri saña irmez anlaruñ emrlerin tefaḳḳud it. Bunlaruñ içün kimesne taʿyīn eyle kim muʿtemed ola ve Allāhdan ḳorḳa ve ṣāliḥ ola ve tevāżuʿ ehli ola. Bunlaruñ aḥvālin yoḳlayup saña ʿarż ide. Bunlaruñ haḳḳında bir vechle ʿamel eyle kim Ḥaḳ teʿālā ḳatında iʿtiẕāra ḳābil ola zīrā ʿamme-i rāʿiyyet içinde ʿadle ve inṣāfa bu ṭāʾifenüñ iḫtiyācı artıḳdur. Ve yetīmler ve żaʿīfler kim kesbe ḳādir olmayalar. Kimseden suʾāl daḫı idemezler. Anlaruñ aḥvālini geregi gibi tedārik eylemek vālī olanlara aġır yükdür lākin Ḥaḳ teʿālā āsān ider. Ve gerekdür kim gāh gāh erbāb-ı ḥācāt içün meclis-i ʿāmme idüp kendüñ oturasın. Ve ḳapucılaruña ve çavişleriüñe tehdīd idesin kim ḳaṭʿen bir kimesne saña bulaşmaḳdan menʿ itmeyeler. Sen daḫı meclisde tevāżuʿ ve meskenet göster kim ḥācetlüler gelüp saña ḥācetlerin ʿarża ḳādir olalar. Seni görüp dehşetlerinden ʿarż-ı ḥālde ʿāciz olmayalar zīrā Ḥażreti-i Resūldan nice defʿa işitdüm kim ayıtdı: [1012] لن تقدّس امّة لا يؤخذ للضعيف فيهاحقّه من القوىّ غير متعتع Yaʿnī pāk olmaz şol ümmet kim anlardan żaʿīfüñ ḥaḳḳı alınmaya. Ve erbāb-ı ḥācetüñ aḫmaḳına ve cevāba ḳādir olmayanlarına taḥammül eyle. Darlanma ve kibr gösterme kim Ḥaḳ teʿālā kenẕ-i raḥmetinden āsūde ḳıla. Ve bir kimesne ʿaṭā ḳılsañ ṭayyib ḫāṭırla vir. Eger menʿ itsen iʿtiẕār ile ḫāṭırın al. Rencīde olup gitmesin. Baʿżı umūr vardur kim aña kendüñ mübāşeret itmeñ lāzımdur. Biri ʿāmiller ki kātiblerüñ anlardan ʿāciz olur. Biri daḫı ḫalḳuñ ḥacetleriñ saña ʿarż olıcaḳ mülāyim cevāp virmeñdür. Bu ẕikr olınan ʿāmillere evkāṭuñ ve eyyāmuñ taḳsīm eyle. Ve vaktlaruñ efḍalın alıḳo kim anda Ḥaḳḳa iẓhār-ı ʿubūdiyyet idesin. Egerçi bu ẕikr olınan umūr ḫulūṣ-ı niyyet kim ve selāmet-i reʿāyā içün himmet ʿibādetdür.[139a] Cehd eyle her ʿibādeti ḫāliṣ eyle. Ḫuṣūṣa ferāʾiż kim ḫāṣṣeten Allāh içündür anda niyetüñ ḫāliṣ eyle. Ḫuṣūṣā ferāʾiżi Ḥażret-i Ḥaḳḳa ʿibādet ḳaṣd eyle. Ve gicede ve gündüzde Allāh içünʿibādet-i bedeniyyede taḳṣīr itme. Ve Ḥaḳ teʿālā taḳarrūbın ḳaṣd eyle. Ve meşaḳḳat-ı bedeniyyeyi iḫtiyār eyle. Ammā namāzda imāmet itseñ uzatma kim cemāʿate nefret virmelü olmayasın zīrā gāh olur kim cemāʿatda ṣāḥib-i ʿöẕr ve ehl-i hācet olur. Taṭvīl şöyle olmasuñ namāzuñ mühimmātından nesne żāyiʿ ola belkim iʿtidāl üzerine ola. Ḥażret-i Resūl ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m beni Yemene göndericek anlar ile namāzı nice ḳılayum diyü ṣordum. Cevābından anlaruñ żaʿīflerinüñ namāzı gibi ḳıl müʾmīnlere raḥīm ol didi. Andañ ṣoñra raʿiyyete çoḳ zamān gözükmemek eyleme. Belki her gāh ḥāllerin tefaḥḥuṣ eyle zīrā vālī olan aḥvāli yoḳlamasa ekṣer-i ḥāle vāḳıf olup naẓarında eyü yavuz büyük gökçek birbirinden mümtāz

[1012] Len teḳaddese ummetun lā yuʾḫezu liʾḍ-ḍaʿīfi fīhā ḥaḳḳuhu mineʾl-ḳaviyyi ġayre mutaʿtaʿin.

olup Ḥaḳ bāṭıldan farḳ olmaz. Ve Ḥaḳ olan emrüñ ve ṣıdḳuñ maḫṣūṣ ʿalāmetleri yoḳdur kim birbirinden mümtāz ola. Eyle olsa raʿiyyet mültebis olup muḫtel olur. Andan ṣoñra bundan ḫālī degül kim senüñ ṭabʿıñda seḫāvet var ise beẕl-i ḥuḳūḳ itmege māʾil olursın. Ve ger ṭabʿında seḫāvet olmasa ḫalḳ senüñ imsāküñ bilüp ve bezlinde yas idüp senden ʿaṭā ṭaleb itmezler. Ḫuṣūṣā ekṣer-i ḫalḳuñ ʿādeti ẓulm-ı ẓālimden şikāyet ve muʿāmelātda ṭaleb-i inṣāfdur. Māla müteʿalliḳ meʾūneti yoḳdur. Ve vālī olanlaruñ ḫāṣ ādemleri ve ḫāliṣ dūstları olur kim raʿiyyete serkeşlik ve ẓulm ve taʿaddī eyler. Anlar bu işleri işlemege sebeb ne ise bil daḫı ol sebebleri ḳaṭʿ eyle. Ve bir yir ki raʿiyyet ile müşterek ola ʿamelde ol yiri kendü ḫidmetkārıña ve ḫāṣ ādemine gösterivirme zīrā gāh olur meşaḳḳatı raʿiyyete çekdürüp ḥāsılı kendüleri alurlar. Eyle olsa anlara māl ḥāsıl olup saña vebāl ḫāṣıl olur. Bir kimesneye ḥudūddan ve ḥuḳūḳdan nesne lāzım gelse anı yirine ḳo. Eger kendü ʿaḳrabañdan veya ḫusūsā[139b] señden olursa daḫı meyl ve muḥābā eyleme. Egerçi bu maʿnāyı icrā itmek kendü taʿalluḳātuña ġāyet nefsüñe ṣaḳīl gelür. Ammā gerekdür Ḥaḳ teʿālā rıżāsın ṭaleb idüp nefsüne cebr idesin. Bu ḳadar belāya ṣabr idesin kim anuñ ʿāḳibeti maḥmūd olduġına iştibāh yoḳdur. Eger raʿiyyetüñ baʿżı umūrda ẓulme meyl itdi diyü sūʾ-i ẓan eyleseler gerekdür kim gökçek ʿöẕr idüp anları ol iʿtiḳāddan döndüresin. Ve ʿadūñ olan kişi ṣulḥ itmek dilese ṣulḥı red eyleme zīrā ṣulḥla leşkerüñ bir miḳdār vüsʿat üzerine olur. Ve sen daḫı biraz teşvīşden emīr-i emīn olursın ve memleket emn ü emānda olur. Ammā ġāyet ḥāẕer üzerine ol zīrā ʿadū gāh olur kim saña ġaflet virmek içün ṣulḥ ṣūretin gösterüp ẓafer bulur. O vaḳt tedārik eyle ʿadūña tamām ḥüsn-i ẓan eylemeyince fāriġ olma. Ammā ʿadū ile ʿahd baġladuḳdan ṣoñra veya ẕimmeti ḳabūl itdükden ṣoñra ʿahdı kemāl ile ṣaḳla ve ẕimmete istiḳāmetle riʿāyet eyle. Cemīʿ maḫlūḳat hevāları birbirine muḫālif ve reyleri perākende iken Ḥaḳ teʿālānuñ farżlarından ʿahd-ı vefā itmek üzerine olmışlardur ve ittifāḳ itmişlerdür. Ḥattā Müslümānlardan ġayrı kāfirler daḫı bir birleriyle ʿahd ü peymānlarıña tamām riʿāyet eylerler. ʿAhdı bozup ʿöẕr itmegil. ʿĀḳibeti ḫarāb idügine kimesne iştibāh itmez. Ve daḫı Ḥaḳ teʿālā ʿahdı ḳullara merḥāmetden bir ḳalʿa itmişdür ki anı binā idüp her ṭarafdan mużṭar olıcaḳ aña yaḳın olmak isterler. Eyle ola aña ḫiyānet itmek ve birbirinüñ esbābına ḳapışmaḳ ve aldaşmaḳ ḳaṭʿā cāyiz degüldür zīrā bu aṣl fiʿl Cenāb-ı Ḥaḳḳa celle ve ʿalā cürʾet itmege rāciʿ olur. Ol ḫ̆od şeḳāvetden ḥāṣıl olur. Bu aṣl fiʿli idicek kimesnelerle ʿahd ü peymān baġlama. Bir ʿahdı kim Ḥaḳ teʿālā ile baġlamış olasın baʿżı müżāyaḳaya uġramaḳ ile bir sebeb-i şerʿi olmadın bozmaġa ḳaṣd itme. Ol müżāyaḳaya ṣabreyle kim ol ṣabr seni ol müżāyaḳadan bir vusʿata irişdürür

inşāeʾllāh. Ṣabr ile ʿāḳıbet ḫayrluġın bulmaḳ yegdür şol ʿöẕr-i ẓulmden kim günāhından ḳorḳasın. Ve Ḥaḳ teʿālā anı dünyāda ve āḫiret[de] senden ṭaleb ide. Zinhār ġāyet ḥaẕer [et] [140a] nā-ḥaḳ yire ḳan dökmeden. Anuñ günāhı cümleden büyükdür ve Ḥaḳ teʿālānuñ belāsın getürüp niʿmeti ve devleti zāʾil itmekde her fesāddan bu artuḳdur. Allāh teʿālā ʿaraṣāt güninde ḳullarından evvel teftīş itdügi nesne aralarında nā-ḥaḳ yire olan ḳanlardur. Yā Mālik ṣaḳın salṭanatum ḳuvvet ṭutsın diyü Ḥaḳ teʿālā[nuñ] ḥarām itdügi ḳanları dökme kim irtikāb itme. Ol senün salṭanatuña żaʿf ve süst[luḳ] virür. Bil kim senden izāl idüp āḫire naḳl idürür. Ḳaṣdla ḳan itmeñ Allāh teʿālā yanında ve benüm yanumda aṣlā ʿöẕr ḳābil degüldür. Ve ger sehv ve ḫaṭāyla eliñden ḳatl ṣādır olsa zīrā gāh olur kim yumruġla ve daḫı anuñ gibi nesneler ile ḳatl olur salṭanatuña ve ʿaẓametüñe iʿtimād idüp velīlerine ḥaḳları olan diyeti edā itmekde taḳṣīr itme. Tamāmca idüp irżā eyle. Daḫı ṣaḳın yā Mālik perhīz eyle ʿucb u kibrden. Ve ʿucbe sebeb olur nesnelere aṣlā iʿtimād itme ve medḥüñde mübālaġa idenleri sevenlerden olma zīrā Şeyṭān eyülerüñ iyilik[ini] ibṭāl itmekde bu maḥalde ġāyet furṣat bulur ve bu ṣıfatlarda yol bulduġı gibi yol bulmaz. Daḫı ṣaḳın iḥsān idicek minnet itme ve sözüñe yalan ḳarışdurma ve vaʿde idicek ḫulf itme zīrā minnet iḥsānı eyler ibṭāl. Ve yalan Ḥaḳ nūrın giderür ve ḫulf-i vaʿde Allāh yanında ve ḫalḳ yanında buġża sebebdür. Ḳāleʿllāhu teʿālā: كبر مقتا عند الله أن تقولو ما لا تفعلون[1013] Ve ṣaḳın vaḳti olmadın bir emrde ʿacele itme ve vaḳti geldükden ṣoñra teʾḫīr itme ve olmaz işlere güç ve ʿināḍ itme. Emr vaż‘ olıcaḳ süstlük eyleme. Her emri yirlü yirinde vaż‘ eyle. Ve ṣaḳın bir eyü işi kim ḫalḳ biribirine iḳtidā itmekle muḳarrer idüp ḳabūl itmiş olalar anı götürmege ḳaṣt itme. Ve bir gereklü nesne ḫalḳa ẓāhir ve vāżıʿ olmış ola andan ġaflet itme zīrā bu ġayr intifāʿ içündür. Az zamānda her emrüñ perdesi açılup maẓlūmlaruñ senden dādı istense gerekdür tedārikle ol. Ve daḫı ġayretüñe ve ḥamiyyetüñe māʾil ol ve ḥiddet-i ġażabına mālik ol ve elüñe ve dilüñe mālik ol. Bir Müslümāna dilüñle sögme ve elüñle daḫı bir kimesneye żarar itme. Ve ġażabla veya ʿibretle[140b] nā-gāh ḫaṭā idüp bir yaramaz fiʿl ṣādır olmayup ġażab gelse teʾḫīr eyle tā sākin ola kim iḫtiyāruña mālik olasın. Andan ne itmelü olsa idesin. Bu ẕikrolan nesneler nefsüñde şol vaḳt muḥkem ve rāsiḫ olur kim dāyimā şol teşvīşde olasın kim ḳıyāmet olup Ḥażret-i Ḥaḳ ḥużūrında ḥāżır olasıñ. Daḫı senden artuḳ itdügüñ ʿameller ṣorula. Ve daḫı senüñ üzeriñe vācibdur kim senden öñdiñ vālīler ʿadāleti üzerine olan ḥükümetlerüñ ve sünnet-i ḥasenelerüñ ve Ḥażret-i Resūldan vāḳıʿ āṯārı ve Ḥaḳ teʿālā kitābında beyān olan ferāʾiżi dāyimā teẕekkür

[1013] Saff 61/3; Kebure maḳten ʿindaʾllāhi in teḳūlu mā lā tefʿalūn.

idesin. Ve bu ʿahd-nāmede yazduġum nesneleri ḳabūl idüp añunla ʿāmil olasın. Ve bu ʿahd-nāmeyi saña anuñçün yazdum kim hevā-yı nefsüñe tābiʿ olursan idünmeyesin. Bu baña senüñ üzeriñe ḥüccet olur. Ve ben daḫı isterüm ol Allāhdan kim raḥmeti vāsiʿdur ve her murādı virmege ḳudret-i ʿaẕīmesi vardur. Beni daḫı seni daḫı kendüñ rızāsı olduġı nesnelere tevfīḳ ide. Ve bir fiʿli müyesser ide ki ol kendü yanında daḫı ḫalḳ yanında ʿöz̲ri vażıḥ ola. Allāhuñ ḳullarından bize ḫayr duʿā ve memleketümüzde bizden eyü işler ḥāṣıl ola ve benüm daḫı senüñ daḫı āḫiretümüzi saʿādet ile ve şehādet ile ḫatm eyleye kim biz aña rāġıblaruz. Ve *ṣallāʾllāhu ʿalā seyyidinā Muḥammed ve ālihi ve ṣaḥbihi ecmaʿīn.*

[141a]

بسم الله الرّحمان الرّحيم

Elḥamdu liʾllāhi rabbiʾl-ʿālemin veʾl-ʿāḳibetu liʾl-muttaḳīn ve lā ʿidvāna illā ʿaleʾẓ-ẓālimīn veʾṣ-ṣalātu veʾs-selām ʿalā nebīyyihi Muḥammed ve ālihi ve ṣaḥbihi ecmaʿīn iʿ*lem enne vāḥiden mineʾṭ-ṭalebetiʾl-muteḳaddimīn* maʿnāsı budur kim zamān-ı evvel ṭāliblerinden birisi *lāzimun ḫidmetuʾṣ-ṣeyḫuʾl-imām:* Şeyḫ imāmuñ ḫidmetine müdāvemet eyledi. *Zeyneʾd-dīn ḥuccetuʾl-islām:* ancılayın şeyḫ kim dīnüñ bezeki İslāmuñ delīlidür. *Ebī Ḥāmid Muḥammed bin Muḥammed el-Ġazzālī:* Ḥāmid atāsı Muḥammed oġlu Muḥammed kim mekānınuñ ismi *Ġ*azzāldur. *Raḥmetuʾllāh ʿaleyh:* Allāhuñ raḥmeti ol şeyḫüñ üzerine olsın. *Veʾṣ-teġale biʾt-taḥṣīli ve ḳirāetiʾl-ʿilmi ʿaleyhi:* Ol ṭālib taḥṣīle ve daḫı ol şeyḫüñ üzerine ʿilm oḳumaġa meşġūl oldı. *Ḥattā ceme ʿe min deḳāyiḳiʾl-ʿulūmi ve istekmele feżāiluʾn-nefsi:* Ḥattā ol ṭālib ʿilmüñ gücini cemʿ ve nefsüñ fażīletlerin tamām eyledi. *Summe tefekkere yevmen ḥāle nefsihi ve ḫaṭara ʿalā bālihi.* Bu taḥṣīli eyledükden ṣoñra bir gün nefsinüñ ḥālini fikr idüp ḳalbine gelüp *fe ḳāle innī ḳultu envāʿen mineʾl-ʿulūmi ve ṣaraftu reyʿāne ʿumri ʿalā teʿallūmihā ve cemʿihā:* Didi kim ben ʿamelümden nice nevʿ oḳuyup ʿömrümüñ tamāmını ʿulūmuñ ögrenmesine ve cemʿine ḫarc eyledüm. *Veʾl-ān yenbaġī enu ʿallime eyye nevʿihā yenfeʿunī ġaden ve yuʾnisunī fī kabri ve eyyuhā lā yenfaʿu ḥattā etrukehu:* Şimdiki ḥālde lāyıḳdur kim ben bilem yarın gün baña ḳanḳısı nefʿ virür ve kabrumda ḳanḳısı yoldaş olur ve ʿulūmuñ ḳanḳısı nefʿ virmez ḥattā terk idem. Ḳāle Resūluʾllāh ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m *Allāhumme inni eʿūẕu bike min ʿilmin lā yenfaʿu ve ḳalbin lā yaḫşeʿu ve duʿāin lā yesmaʿu ve nefsin lā teşbaʿu:* Resūluʾllāh ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m didi: İy Çalabum ṣıġınurum saña şol ʿilmden kim ṣāḥibine fāʾide virmeye daḫı şol ḳalbden kim senüñ üzre olmaya ve daḫı şol duʿādan kim maḳbūl olmaya ve daḫı şol nefsden kim ṭoymaya. *Festemartu lī ḥaẕihiʾl-fikretu ḥattā ketebtu ilā ḥażret-i Şeyḫ ḥuccetuʾl-İslām Muḥammed Ġazzālī istiftāʾe ve seeltuhu mesāile:* Bu tereddüd baña müstemir oldı. Ḥattā ḥażret-i şeyḫ kim Muḥammed *Ġ*azzālīdür anlardan fetvā ṭalep idüp bir niçe suʾāl eyledüm[141b] ve daḫı naṣīḥat ve duʿā istedüm. *Ve ḳultu in ḳānet muṣannefātuʿṣ-ṣeyḫi keʾl-iḥyāʾi ve ġayrihi muştemilun ʿalā cevābi mesāil.* Daḫı mürīdiydi gerçi şeyḫüñ taṣnifi İḥyā ve İḥyānuñ ġayrı ne ki var ise benüm suʾāllerüme cevāb müştemildür. *Lākin maḳṣūdi en ektubeʾṣ-ṣeyḫa ḥāceti fī vereḳāti tekūnu meʿī muddete ḥayāti ve aʿmele bimā fīhā muddete ʿumrī inṣāaʾllāhu teʿālā fektebeʾṣ-ṣeyḫu*

ḥāẕihiʾr-risālete fī cevābihi. Lākin maḳsūdum budur kim ḥażret-i şeyḫ ḥācetümi bir iki varaḳa yazdurup dünyāda ṣaġ olduḳça benüm ile olup ol varaḳda yazılan ile ʿömrüm āḫir olınca ʿamel idem. Ḥażret-i şeyḫ daḫı cevāb[en] bu risāleyi yazdı: *Bismillahiʾr-raḥmāniʾr-raḥīm ve bihi sikati ve ʿaleyhi tevekkeltu rabbenā efriġ ʿaleynā ṣabren ve sebbit eḳdāmenā iʿlem eyyuheʾl-muḥibbuʾl-ʿazīz in seeltenī eyye şeyin mineʾl- iʿtiḳādi veʾl-ʿilmi veʾl-ʿameli yenfaʿuke ġaden ve yuḫallişuke mineʾn-nāri yevme lā yenfaʿu mālun ve lā benūne ismeʿ mā enṣaḥuke fī hāẕihiʾr-risāleti vaʿmel bihi leʿalle necātuke ve ḫalāṣuke fīhi ḳālū ucībe ʿaleyke evvelen erbaʿetun evveluʾl-iʿtiḳādi ṣaḥīḥun lā yekūnu fīhi bidʿatun veʾs-sānī tevbetun neṣūḥun lā terciʿu baʿdehu illā zilleten veʾs-sāliṣu istirḍāuʾl-ḥuṣūmi ḥattā lā yebḳā li eḥedin ʿaleyke ḥaḳḳun veʾr-rābiʿu taḥṣīlu aʿlāʾş-şerīʿati ḳadere mā tueddī bihi evāmireʾllāhi summe mineʾl-ʿulūmiʾl-āḫiri ve mimmā yekūnu minhuʾn-necātu:* İy muḥibb-i ʿazīz eger sen suʾāl iderseñ iʿtiḳāddan ve ʿilmden ve ʿamelden ḳanḳı şey yarınki gün saña fāʾide virür ve ḳanḳısı nārdan ḳurtarur şol gün kim māl ve evlād nefʿ virmez işit bu risāleyi benüm saña idecegüm naṣīḥatı ve anuñla ʿamel eyle. Umarum kim senüñ necātuñ ve ḫalāṣuñ naṣīḥat idecegüm şeyde ola. Ve öyle olıcaḳ evvelā senüñ üzeriñe dört nesne vācibdür: Evvelki iʿtiḳād-ı saḥīḥdur ki anda bidʿat olmaya. Ve ikinci tevbe-i naṣūḥdur ki artıḳ ola günāh işlenmeye meger ḫaṭāyla işlene. Üçünci dünyāda ḫışımlarını rāżı itmekdür ḥattā üzerinde bir kimesnenüñ ḥaḳḳı ḳalmaya. Ve dördünci şerīʿatı bilmekdür şol miḳdār kim Allāhuñ emrlerin edā idüp nehy itdüklerinden ictināb idesin. Andan ṣoñra[142a] lāzım ʿulūm-i ūḫrevīden şol miḳdārı bilmekdür ki anuñla āḫiretde ḫalāṣ mümkün ola. *Ḥukiye enne Şiblī raḥimehuʾllāh ḫademe erbaʿate miete ustāẕin ve ḳāle ḳareʾtu erbaʿate elān ḥadīsin summe iḫtartu minhā ḥadīsen vāḥiden ʿamiltu bihi ve ḫalleytu māsivāhu li-ennī teʾemmeltuhu fevecedtu ḫalāṣi ve necāti fīhi ve kāne ʿilmuʾl-evvelīne veʾl-āḫirīne mundericen fīhi fektefeytu bīhi ve ẕālike enne Resūleʾllāhi ṣallāʾllāhu ʿaleyhi ve sellem ḳāle libaʿḍi aṣḥābihi iʿmel lidunyāke liḳaderi meḳāmike fīhā veʿmel liʾllāhi bi-ḳaderi ḥācetike ileyhi vaʿmel liʾn-nārī bi-ḳaderi ṣabrike ʿaleyhā:* Ḥikāyet olındu Şiblī ḥażretlerinden dört yüz üstāda ḫīzmet eyledi. Daḫı didi dört biñ ḥadīs oḳudum. Andan ṣoñra bu dört biñ ḥadīsüñ içinde bir ḥadīs iḫtiyār eyledüm ve ḳalanıñ terk eyledüm zīrā fikr itdüm ḫalāṣumı ve necātumı bunda buldum. Ve evvelinüñ ve āḫirinüñ ʿilmini bunda dāḫil bulıcaḳ ben daḫı bu ḥadīs ile iktifā itdüm. Ḥadīs budur ki Nebī ʿaleyhiʾs-selām baʿżı aṣḥābına buyurdı: Dünyāñ içün ʿamel eyle. Dünyāda ṭuracaġuñ miḳdārı āḫiretüñ içün ʿamel eyle. Āḫiretde bāḳī olacaġuñ miḳdārı ve Allāh içün

ʿamel eyle. Allāha ḥācetüñ miḳdārı ve cehennem içün ʿamel eyle. Anuñ üzerine ṣabruñ miḳdārı [ʿamel eyle]. *Eyyuheʾl-muḥibb iẕā ʿelimte ḥāẕeʾl-ḥadīṯe lā ḥācete leke ilāʾl-ʿilmiʾl-kesīri ve teʾemmul fī ḥikāyetin uḫrā ve ẕālike enne Ḫātimeʾl-Eṣam kāne min aṣḥābi Şaḳīḳiʾl-Belḫī raḍıyaʾllāhu feseʾelehu yevmen ve ḳāle ṣāḥibnī munẕu ṣelāṣīne seneten mā ḥāṣaleke fīhā ḳāle ḥaṣeleke fīhā ṣemāniyete fevāide mineʾl-ʿulūmi ve hiye tekfīnī minhā liennī arcū ḫalāṣī ve necātī fīhā ḳāle mā hiye:* İy muḥib sen bildüñse bu ḥadīṯi senüñ içün ʿilm-i kesīre ḥācet ḳalmadı. Ve bir ḥikāyetde daḫı tefekkür eyle: Ḫātim el-Eṣam ki Şaḳīḳ-i Belḫī ḥażretlerinüñ aṣḥābındandur. Ḥażret-i Şaḳīḳ Ḫātime bir gün suʾāl eyledi ve didi: Sen baña otuz yıl muṣāḥib olduñ bu otuz yılda ḥāsıluñ nedür? Ḫātim daḫı didi ʿulūmdan sekiz fāʾide taḥṣil itdüm. Baña yeter zīrā ben ricā iderüm kim benüm necātum ve ḫalāṣum bu sekiz fāʾide içinde[dür]. Ḥażret-i Şaḳīḳ daḫı ol fāʾide nedür didi? *Ḳāle Ḫātimeʾl-Aṣam el-fāʾidetuʾl-ūlā ennī naẕartu ilāʾl-ḫalḳi ferāʾeytu[142b] li kullin minhum maḥbūben ve maʿşūḳen yuḥibbuhu ve yuʿşiḳuhu ve baʿḍu ẕālikeʾl-maḥbūb yuṣāḥibuhu ilā maraḍiʾl-mevti ve baʿḍuhu yuṣāḥibuhu ilā şefīriʾl-ḳabri ṣumme yerciʿu kulluhu ve yetrukuhu vaḥīden ve lā yedḫulu maʿehu fī kabrihi minhum eḥadun fetefekkertu ve ḳultu efḍalu maḥbūbiʾl-merʾi mā yedḫulu maʿehu fī ḳabrihi ve yuʾnisuhu fīhi femā vecedtuhu illāʾl-aʿmāleʾṣ-ṣāliḥete fetteḫeẕtuhu maḥbūben fī beyti li yekūne lī sirācen fī ḳabrī ve yūnisunī fīhi ve lā yetrukunī ferīden:* Ḫātim el-Eṣam daḫı didi fāʾide-i ūlā budur kim ben ḫalḳa nazar itdüm her birinüñ bir maḥbūbı ve maʿşūḳı var kim aña ʿāşıḳ olup sever. O maḥbūblaruñ baʿżısı maraż-ı mevt gelince muṣāḥib olur ve baʿżı daḫı kenār-ı kabre varınca muṣāḥib olur. Daḫı girüsine dönüp anı yalñızca ḳoyup gider. Ol kimesne ile maḥbūbdan ve maʿşūḳdan biri yolca ḳabre girüp yoldaş olmazlar. Ve öyle olıcaḳ ben tefekkür itdüm daḫı didüm: Kişinüñ maḥbūbınuñ efḍalı oldur kim kendü ile yolca ḳabre girüp yoldaş ola. Ben bu aṣl maḥbūbı bulmadum illā ʿamel-i ṣāliḥ buldum. Daḫı anı evümde maḥbūb u maʿşūḳ idindüm ki baña ḳabirde çerāġ ola ve yoldaş olup anı yalñız ḳomaya. *Kemā ruviye ʿaniʾn-nebiyyi ʿaleyhiʾs-selām sirācuʾl-ḳabri ṣalātuʾl-leyli ve hiye tunevviruʾl-ḳalbe vel-ḳalbu min ẓulmetihi ve emmeʾl-enīsu feʾl-aʿmāluʾṣ-ṣāliḥetu:* Nitekim Nebī ʿaleyhiʾs-selāmdan rivāyet olındı kabruñ çerāġı gice namāzıdur ve gice namāz ḳılmaḳ ḳalbi ve ḳabri ẓulmetden nūrlandırur ve yoldaşı aʿmāl-ı ṣāliḥadür ki ḳabir yalnızluġında yoldaş olur. *Veʾl-fāʾidetuʾṣ-ṣāniyetu ennī rāʾeytuʾn-nāse yeḳtedūne ehvāehum ve yubādirūne ilā murāḍātihi feteʾemmeltu fī ḳavlihi teʿālā ve emmā men ḫāfe maḳāme rabbihi ve nehyuʾn-nefse ʿaniʾl-hevā fe inneʾl-cennete hiyeʾl-meʾvā ve yuḳannitu*

enneʾl-Ḳurʾāne ḥaḳḳun ṣādiḳun febādertu ilā ḫilāfi nefsi ve tesemmertiʾl-mucāhedethā ve mā meneʿtuhā bi-hevāhā ḥattā irtāḍat liṭāʿetiʾllāhi ve inḳādet bihi: Fāʾide-i sāniye budur kim taḥḳīḳ ben ḫalḳı gördüm hevālarına uyurlar ve murādlarına irişmege uyurlar. Eyle olıcaḳ Allāh teʿālānuñ bu ḳavlinde tefekkür itdüm. Āyetüñ maʿnāsı budur kim ammā mevlā senüñ yedi beyninde yaʿnī öñinde ṭurmadan[143a] ḳorkup daḫı nefsini hevādan menʿ iden kimesne taḥḳiḳ maḳām aña cennetdür. Ve daḫı bildüm taḥḳīḳ Ḳurʾān Ḥaḳ ve gerçekdür. Eyle olıcaḳ nefsümüñ ḫilāfına dürüşdüm ve nefsümüñ mücāhedesi içün çābuk oldum. Nefsümi hevāsıyla ṭoyurmadum ḥattā Allāha ṭāʿata rāżı olup münḳād oldı. *El-fāʾidetuʾs-sāliseti ennī raʾeytu kule vāḥidin mineʾn-nāsi yesʿā fī cemʿi ḫuṭāmiʾd-dunyā summe yemsukuhu ḳābiḍen yedehu feteʾemmeltu fī ḳavlihi teʿālā mā ʿindekum yenfedu ve mā ʿindeʾllāhi bāḳin febeẕeltu maḥṣūli mineʾd-dunyā li vechiʾllāhi ve feraḳtuhu beyneʾl-mesākini liyekūne lī ẕaḫīreten ʿindeʾllāhi:* Fāʾide-i sālise budur kim taḥḳīḳ ben gördüm ādem oġlanlarından her biri dünyā çirkini cemʿ itmekde saʿy iderler. Daḫı elleriñ yumup ḥıfẓ iderler. Eyle olıcaḳ ben Allāh teʿālānuñ bir ḳavline tefekkür itdüm. Daḫı dünyādan cemʿ idüp ḥāsıl itdügümi Allāh rızāsı içün iʿṭā idüp miskīnler beyninde üleşdürdüm kim benüm içün Ḥażret-i Ḥaḳ ḳatında zād ola. Āyet-i kerīmenüñ maʿnāsı budur: Şol şey kim sizüñ yanıñuzda ḫiṭām-ı dünyādan ḥāṣıldur fānī olur ve şol şey kim Allāh ḳatında cennetde ehliçün sevābından ve fażīletinden ḥāṣıl olur dāyimdür. *El-fāʾidetuʾr-rābiʿetu ennī rāʾeytu baʿḍaʾl-ḫalḳi yenẕuru şerefehu ve ʿizzehu fī kesratiʾl-eḳvāmī veʾl-ʿaşāiri feʿtezze bihim ve zeʿeme āḫerūne ennehu fī serveti ʾl-emvāli ve kesreti evlādin fefteḫerū bihā ve ḥasibe baʿḍuhumuʾl-ʿizze veʾş-şerefe fī ġaṣbi emvāliʾn-nāsi ve ẓulmihim ve sefki demāʾihim vaʿteḳadet ṭāifetun ennehu fī itlāfiʾl-māli ve isrāfihi fe-teʾemmeltu fī ḳavlihi teʿālā inne ekremekum ʿindaʾllāhi etḳākum* feḫtertuʾt-*taḳvā vaʿteḳadtu inneʾl-Ḳurʾāne ḥaḳḳun ṣādiḳun ve ẓannuhum kulluhā bāṭilun:* Ve dördünci fāʾide oldur kim taḥḳīḳ ben gördüm ḫalḳuñ baʿżı ʿizzetini ve şerefini ḳavmi ve ḳabilesi çoḳluġunda ẓan ider ve anuñla ululanur. Ve baʿżı daḫı māl ve evlād çoḳluġından ẓan ider ve anuñla iftiḫār idinür. Ve baʿżı daḫı nās mālların güçle alup ve daḫı nāsa ẓulm idüp ḳanların dökmede ẓan ider. Ve baʿżı daḫı mālı żāyiʿ ve isrāf itmede ẓan ider. Eyle olıcaḳ ben Allāh teʿālānuñ bir ḳavlinde tefekkür idüp ben taḳvāyı iḫtiyār[143b] itdüm ve iʿtiḳād itdüm kim Ḳurʾān ḥaḳdur ve gerçekdür. Ve ol żan idenlerün külliyā ẓannı bāṭıldur. Āyet-i kerīmenüñ maʿnāsı budur kim: Taḥḳīḳ Allāh ḳatında sizüñ ġāyet uluñuz ve ʿazīzüñüz Allāh teʿālādan ziyāde ḳorḳanıñuzdur. *Veʾl-fāʾidetuʾl-ḫāmisetu ennī raʾeytuʾn-nāse yeẕummu ve yeʿtābu*

baʿḍuhum baʿḍen ve vecedtu ẕālike mineʾl-ḥasedi fiʾl-māli veʾl-cāhi fe-teʾemmeltu fi ḳavlihi teʿālā neḥnu ḳasemnā beynehum maʿīşetehum fiʾl-ḥayātiʾd-dunyā fe-ʿalimtu enneʾl-ḳismete kānet mineʾllāhi teʿālā fiʾl-evveli femā ḥasedtu eḥaden ve raḍītu bi-ḳismetiʾllāhi teʿālā. Ve beşinci fāʾide oldur kim taḥḳīḳā ben ādem oġlanlarıñ gördüm baʿẓısı baʿżını zem ider ve biribirinüñ ardınca incinecek söz söyleşürler. Ben bu ḥāleti mālda ve manşıbda ḥased itmekde buldum. Eyle olıcaḳ Allāh teʿālānuñ bu kavlinde tefekkür itdüm ve bildüm kim ḳısmet ezelde Allah teʿālādandur. Eyle olıcaḳ hīçbir kimesne ḥased itmedüm ve mevlānuñ yolladuġına rāżı oldum. Āyet-i kerīmenüñ maʿnāsı budur: Biz sizüñ ortanuzda bulduk dünyā dirliginde maʿīşet idüp giçinecegünüzi. *Veʾl-fāidetuʾs-sādisetu ennī rāʾeytuʾn-nāse yuʿādī baʿḍuhum baʿḍen li farḍin ve sebebin fe-teʾemmeltu fī ḳavlihi teʿālā inneʾş-şeyṭāne lekum ʿaduvvun fetteḫiẕūhu ʿaduvven ve ʿalimtu ennehu lā yecūzu ʿedāvetu eḥadin ġayreʾş-şeyṭāni:* Ve altıncı fāʾide oldur kim taḥḳīḳ ben nāsı gördüm baʿżısı baʿżına düşmānlık ider dünyā ʿarżı içün. Eyle olıcaḳ Allāh teʿālānuñ bu ḳavlinde tefekkür itdüm ve bildüm kim Şeyṭāndan ġayrı hīçbir kimesneye ʿadāvet cāyiz degül imiş. Āyet-i kerīmenüñ maʿnāsı budur: Taḥḳīḳ Şeyṭān sizüñ içün ʿadūdur. Eyle olsa siz daḫı anı ʿadū idiniñüz. *Veʾl-fāʾidetuʾs-sābiʿetu ennī raʾeytu kulle eḥadin yesʿā bi-ciddin ve yectehidu li ṭalebiʾl-ḳuvveti veʾl-maʿāşi bi-ḥaysu yeḳaʿu bīhi fī şubhetin ve ḥarāmin ve yeẕillu nefsehu ve yenḳuṣu ḳaderehu fe-teʾemmeltu bi-ḳavlihi teʿālā ve mā min dābbetin fiʾl-arḍi illā ʿalāʾllāhi rizḳuhā fe-ʿalimtu enne rızḳī ʿalāʾllāhi ve ḳad ḍaminehu feşteġaltu fī ʿibādetihi ve ḳateʿtu ṭamʿi ʿammen sivāhu:* Ve yedinci fāʾide oldur kim ben her şaḫṣı gördüm cidd [ü] cehdle kesb iderler ve zād ṭalebine dürüşürler[144a] bir ḥaysiyetle ki şüpheli ve ḥarām māl cemʿ idüp ve nefslerin ḫˇor ve ḳadrların eksük iderler. Eyle olıcaḳ ben Allāh teʿālānuñ bu ḳavlinde tefekkür itdüm ve bildüm kim benüm rızḳum Allāh teʿālānuñ üzerinedür ve rızḳuma kefīldür. Eyle olıcaḳ ben daḫı Allāh teʿālānuñ ʿibādetine meşġūl oldum ve Allāhuñ ġayrıdan ṭamaʿumı kesdüm. Āyet-i kerīmenüñ maʿnāsı budur: Dünyāda cānlu olup ḥareket idenden hīçbir nesne yokdur illā Allāh teʿālānun üzerine anuñ rızḳı ve nafaḳası lāzımdur. *Veʾl-fāʾidetuʾs-sāminetu ennī raeytu kulle eḥadin yeʿtemidu ilāʾd-dināri veʾd-dirhemi ve baʿḍuhum ilāʾl-ḥurfeti veʾṣ-ṣanāʿeti ve baʿḍuhum ilā maḫlūḳin mislihi fe-teʾemmeltu fī ḳavlihi ve men yetevekkel ʿalāʾllāhi fe-huve ḥasbuhu in bāleġe emruhu ḳad ceʿaleʾllāhu li-kulli şeyin ḳaderen fe-tevekkeltu ʿalāʾllāhi fe-huve ḥasbī ve niʿmeʾl-vekīl:* Sekizinci fāʾide oldur kim taḥḳīḳ ben gördüm her şaḫṣ fülūsına ve aḳçesine iʿtimād ider ve baʿżı daḫı şanʿatına

iʿtimād ider ve baʿżı daḫı kendünüñ mis̲li bir maḫlūḳa iʿtimad ider. Eyle olıcaḳ Allāh teʿālānuñ bu kavlinde tefekkür itdüm. Daḫı Allāh teʿālā üzerine tevekkül itdüm ol Allāh baña ḳafīdür ve daḫı ne güzel ṣılaḳlayıcıdur. Āyet-i kerīmenüñ maʿnāsı budur: Ve şol kimesne kim Allāh teʿālānuñ üzerine tevekkül ider ol kimesneye Allāh kāfīdür ve yeter. Taḥḳīḳā Allāh teʿālā emrini yetiştiricidür. Taḥḳīḳ Allāh teʿālā her şey içün miḳdār kıldı. *Fe ḳāle Şaḳīḳu vefeḳakeʾllāhu teʿālā ennī ḳad naẕartuʾt-tevrāte veʾl-incīle veʾz-zebūra veʾl-Ḳurʾāne tedūru ʿalā hāzihiʾl-fevāidi semāniyeti femen ʿamile bihā kāne ʿāmilen bihāẕihiʾl-erbaʿati.* Bu sekiz fāʾideyi Ḥātim diyücek Ḥażret-i Şaḳīḳ daḫı Ḥātime didi: Allāh teʿālā saña ṭarīḳ-i müstaḳīm tevfīḳ itsin. Taḥḳīḳā ben Tevrātda ve İncīlde ve Zebūrda ve Furḳānda naẕar itdüm bu cümlesi bu sekiz fāʾide üzerine devr ider. Eyle olıcaḳ her kim bu sekiz fāʾide ile ʿamel ola bu dört kitābla ʿamel itmiş olur. *İʿlem eyyuheʾl-muḥibbuʾl-ʿazīz min cumleti mā naṣeḥe bīhi Resūluʾllāhi ʿaleyhiʾs-selām ummetehu ḳavluhu ʿalāmetu iʿrāḍiʾllāhi ʿaniʾl-ʿabdi iştiġāluhu bi-mā lā yaʿnīhi ve terkuhu mā yaʿnīhi:*[144b] Sen bil iy muḥibb-i ʿazīz Resūluʾllāhuñ ümmetine cümle naṣīḥatden biri ḳavldur kim Allāh ḳavlinden yüz döndürmek ʿalāmeti oldur kim ʿabd mevlā[nuñ] diledügi şeye ʿamel itmeyüp dilemedügi şeye meşġūl olmaḳdur. *Ve inne imraʾen ẕehebet sāʿetun min ʿumrihi fī ġayrı mā ḫuliḳa lefucide en yeṭūle ʿaleyhi ʿalā ʿumrihi ḥuznuhu ve men cāvezeʾl-erbaʿīne ve lem yaġlub ḫayruhu şerrehu feʾl-yetecehhez ilāʾn-nāri fī hāẕihiʾn-naṣīḥati kifāyeten li ehliʾl-ʿilmi:* Şol nefs ki anuñ ʿömrinde Allāh ne içün ḫalḳ eylediyse anuñ ġayrından geçe ol nefse lāyıḳdur ʿömrinde ḥasretden ḳurtulmaya. Ve daḫı şol kimesne ki ḳırḳ yaşın geçe ḫayrı şerrine ġālib olmaya ol kimesne cehenneme yaraḳlansın. Bu naṣīḥatda ehl-i ʿilm olana kifāyet vardur. *Eyyuheʾl-muḥibb el-naṣīḥatu sehlun veʾl-muşkilu ḳabūluhā li-ennehā fī meẕāḳin mutebbiʿiʾl-hevā murrun:* İy muḥib naṣīḥat ḳolaydur. Müşkil ḳabūlıdur zīrā naṣīḥat hevālarına tābiʿ olanlaruñ dimāġında acıdur. *İẕen el-menāi maḥbūbetun fī ḳulūbihim:* Zīrā menāhī hevāya tābiʿlerüñ göñlinde sevgilidür. *ʿAlaʾl-ḫuṣūṣ limen kāne ṭālibeʾl-ʿilmiʾr-resmī ve muştaġile faṣlaʾn-nefsi ve ẕāyeḳeʾd-dunyā:* Ḫuṣūṣen ʿilm-i suveriye ṭāliblere ve nefsüñ ziyādesine meşġūllere ve dünyā leẕẕetin tadanlara. *Feinnehu yeḥtesibu enneʾl-ʿilmeʾl-mucerrede vesīletun seyekūnu necātuhu ve ḫalāṣuhu fīhi ve innehu mustaġnin ʿaniʾl-ʿameli haẕā mezhebuʾl-felāsifeti:* Ol ʿilm-i ṣuveriye ṭālib ẓan eyler ki mücerred ʿilmi vesīle olup cehennemden ḳurtulması ancaḳ ʿamelsüz ʿilmde ola neʿūẕubiʾllāh. Bu iʿtiḳād-ı felāsifedür. *Lā yaʿlem haẕeʾl-ḳadri innehu ḥīn ḥāsiluʾ-ʿilmi iẕā lem yaʿmel bihi yekūneʾl-*

ḥuccetu ʿaleyhi: Eger o miḳdārı bilmez kim ʿilmi taḥṣīl idüp ʿilmiyle ʿamel eylemese ʿaẕāb anuñ üzerine daḫı muḥkem olur. *Kemā kāle sallāʿllāhu ʿaleyhi ve sellem inne eşeddeʿn-nāsi ʿaẕāben yevmeʾl-ḳiyāmeti ʿālimun lem yanfeʿeʾllāhu bi-ʿilmih:* Nebī ʿaleyhiʾs-selām buyurur ki: Nāṣuñ ḳıyāmet güninde ʿaẕāblusı şol ʿālimdur kim Allāh teʿālā[yı] kendine nāfiʿ ḳılmaya. *Ve rūviye enne Cuneyden ḳaddeseʾllāhu rūḥehuʾl-ʿazīz rūiye fiʾl-menāmi baʿde mevtihi fe ḳīle lehu meʾl-ḫeyru yā Ebāʾl-Ḳāsım ḳāle ṭāḥetiʾl-ʿibāretu ve ḳaneytuʾl-işārāti mā nefeʿatnā [145a] illā rekeʿātun rekeʿnāhā fī cevfiʾl-leyli:* Rivāyet olındı kim Cüneydün kim Allāh teʿālā rūḥ-ı ʿazīzi taṭhīr eylesin vefātından ṣoñra vāḳıʿada görünülüp dinildi ki yā Ebāʾl-ḳāsım ne ḫaber? Anlar daḫı didiler: ʿİbāretler helāk ve işāretler fānī ola. Bize nefʿ virmedi illā şol rekʿatler fāʾide virdi ki biz anı giceler içinde ḳılduġdı. *Eyyuheʾl-muḥibbu lā tekun mineʾl-aʿmāli muflisen ve mineʾl-ehvāli ḫāliyen ve yetteḳinu enneʾl-ʿilmeʾl-mucerrede lā yeʾḫuẕuʾl-yedu.* İy muḥib ʿamellerden müflis olma ve şiddetlerden ḫālī olma. Ve yaḳīn bil ki mücerred ʿilm yevm-i ḳıyāmetde ṣırāṭ üzerinde elüñ almaz. *Miṣāluhu lev kāne ʿalā reculin fī beriyyetin ʿaşretu esyāfi hindiyyetin maʿa esliḥatin uḫrā ve kāneʾr-reculu şucāʿen ve ehle ḥarbin fe-ḥemile ʿaleyhi esedun muhībun mā ẓannuke hel tedfeʿuʾl-esliḥetu seyrehu minhu bilā- istiʿmālihā ve ḍarbihā ve mineʾl-maʿlūmi ennehā lā tedfeʿu illā biʾt-taḥrīki veʾḍ-ḍarbi:* ʿAmelsüz ʿilmüñ miṣālı şol ere benzer kim berriyyede elinde on Hindī Seyfi ve daḫı nice ġayrı silāḥları olup kendüsi daḫı ġāyet bahādır ve ehl-i cenk olsa daḫı üzerine bir heybetlü arslān ḥamle ḳılsa senün fikrüñ nedür? Hīç ḳılıçları kim ḳullanmayasın ḳılıçlar kendü ḥālinde senden arslānuñ şerrin defʿ idebilir mi? *Ẓāhir budur ḳılıçları taḥrīk idüp urmayınca defʿ idemez. Fekeẕaʾl-vaḳru evcelu mieti elfi meṣeletin ʿilmiyyetin ve teʿellumuhā velem yeʿmel bihā lā tufīduhu illā biʾl-ʿameli:* Evvelki ḥikāyet gibi bir ve yüz bin ʿilmī meṣele oḳuyup ögrense daḫı ol ʿilmle ʿamel ḳılmasa ol ʿilm aña ʿamelsüz fāʾide virmez. *Ve meṣeluhu lev kāne li-reculin ḥarāretun ve maraḍun ṣafrāviyyun yekūnuʾl-ʿilācu biʾs-sekncebīni veʾl-keşkābi felā yeḥṣulu biru illā bi-istiʿmālihā:* Ve daḫı ʿamelsüz ʿilmüñ miṣālı bir erüñ ḥarāreti ve maraż-ı ṣafrāvīsi olsa ʿilācı sekencebīn ile ve arpa suyıyla olur. Ve öyle şifā ḥāṣıl olmaz illā bu ikisi istiʿmāl ile olur. *Ve lev ḳareʾteʾl-ʿilme miete senetin ve cemaʿte elfe kitābin lā tekūnu mustefīdden li-raḥmetiʾllāhi teʿālā illā biʾl-ʿameli:* Eger yüz yıl ʿilm oḳuyup biñ kitāb cemʿ eyleseñ Allāh teʿālānuñ[145b] raḥmetine lāyıḳ olmaz illā ʿamel ile lāyıḳ olursın. *Ve en leyse liʾl-insāni illā mā seʿā fe-men yercū liḳāe rabbihi feʾl-yaʿmel ʿamelen ṣāliḥen cezāen bimā kānū yaʿmelūn cezāen bimā kānū yeksibūn:* İnsān içün āḫiretde nāfiʿ

yoḳdur illā dünyāda niyet-i ḫāliṣ ile ʿamel itdügi nāfiʿdür. Eyle olıcaḳ şol kimesne kim Allāha ulaşmaḳ ister ʿamel-i ṣāliḥ işlesiñ ʿarż idüp şol şey muḳābelesinde ki anı kesb idüp işlemişler idi. *İnneʾl-lezīne āmenū ve ʿāmiluʿṣ-ṣāliḥāti kānet lehum cennātuʿl-firdevsi nüzulen:* Şunlar ki müʾmīn olup ʿamel-i ṣāliḥ üzerine oldılar anlar içün Firdevs cennetleri menzil oldı. *Ve ḳavluhu teʿālā eżāʿuʾṣ-ṣalāte veʾt-tebeʿuʾş-şehevāti fe sevfe yelḳavna ġayyen:* Ṣalātı żāyiʿ idüp nefsleri muḳteżāsına uyanlar yaḳıncacıḳda Ġayyā[ya] mülākī olurlar. *Ve mā teḳūlu fī haz̲eʾl-ḥadīsi buniyeʾl-islāmu ʿalā ḫamsin şehādetu en lā ilāhe illāʾllāh ve enne Muḥammed resūluʾllāh ve iḳāmiʾṣ-ṣalāti ve itāiʾz-zekāti ve ṣavmu rameżāne ve ḥacciʾl-beyti meniʾs-teṭāʿe ileyhi sebīlen.* Sen dirsin kim bu ḥadīs̲de İslām binā oldı beş nesne üzerine: Birisi *lā ilāhe illāʾllāh Muḥammed Resūluʾllāh* diyü şehādet eylemek ve birisi ṣalātı ṭurġurmaḳ ve birisi zekātı virmek ve birisi Ramażāna ṣāʾim olmaḳ ve birisi Ḥacca varmaḳa ḳādir olursa. *Veʾl-īmānu ḳavlun biʾl-lisāni ve taṣdīḳun biʾl-cināni ve ʿamelun biʾl-erkāni:* Ve īmān dille iḳrār ve ḳalble taṣdīḳ ve aʿżā ile ʿameldür. *Delīluʾl-aʿmāli ek̲seru min en yuḥsā ve in kāneʾl-ʿabdu yebluġuʾl-cennete bi-faḍliʾllāhi ve keremihi ve lākin baʿde en yestaʿidde ileʾl-cenneti bi-ṭāʿatihi ve ʿibādetihi li enne raḥmetaʾllahi ḳarībun mineʾl-muḥsinīne:* Aʿmāluñ delīli ʿadede gelenden çoḳdur. Gerçi ḳul cennete Allāhuñ fażlı ve keremi ile yetişür lākin ḳul ṭāʿatı ve ʿibādetiyle cennetelāyıḳ olduḳdan ṣoñra yetişür zīrā Allāhuñ raḥmeti iḥsān idenlere ḳarībdur. *Ve lev ḳīle yebluġe eyḍan bi-mücerrediʾl-īmāni.* Mücerred īmān ile ḳul cennete yetişür ʿamelle yetişdügi gibi dinilürse *ḳulnā naʿam lākinne metā yebluġkum min ʿaḳibeti keʾūdetin testaḳbiluhu ilā en yeṣile:* biz dirüz belī yetişir lākin ʿabd yetişdügi vaḳtda niçe ḳabīḥ ve dişvār ʿuḳba ḳarşular vāṣıl olınca. *Ḳāleʾl-Ḥasan yeḳūluʾllāhu teʿālā li ʿibādihi yevmeʾl-ḳıyāmeti udḫulūʾl-cennete bi-raḥmeti veḳtesimūhā bi-ḳaderi aʿmālikum:* Ḥasan raḍıyaʾllāhu [146a] ʿanh didi. Allāh teʿālā ḳıyāmet güninde ḳullarına dir: Benüm raḥmetüm ile cennete girüñüz ve cennetde ʿamelünüz ḳadar bölüşünüz. *Eyyuheʾl-muḥib mā lem taʿmel lem tecidiʾl-ecr.* İy muḥib mādem ki ʿamel itmezsin ecr daḫı bulmazsın. *Ḥikāyetun enne reculen fī beni isrāīle ʿabede sebʿīne seneten fe-erādeʾllāhu en yuḥillehu ʿalaʾl-melāʾiketi fe-erseleʾllāhu ileyhi meleken yuḫbiru ennehu meʿe tilke ʿibādeti fel yuḳalliḳ bīhi fe-lemmā beleġehu ḳāleʾl-ʿābidu neḥnu ḫuliḳnā liʾl-ʿibādeti feyenbeġi lenā en neʿbudehu ve ḳāleʾl-ḥasenu raḍıyāʾllāhu ʿanhu ṭalebuʾl-cenneti bilā-ʿamelin z̲enbun mineʾz̲-z̲unūbi:* Ḥasan raḍıyaʾllāhu ʿanh didi: ʿAmelsüz cennet istemek günāhlardan bir günāhdur. *Ve ḳāle ʿilmuʾl-ḥaḳīḳati terku mulāḥeẓatiʾl-ʿameli lā terkuhu:* Ve daḫı didi ʿilm-i haḳīḳat ʿamel

mülāḥażasınuñ terkidür. Nefs ʿameli terk degüldür. *Ve ḳāle ʿaleyhiʾs-selām el-keyyisu men dāne nefsuhu ve ʿamile limā baʿdeʾl-mevti veʾl-aḥmaḳu meniʾt-tebaʿa nefsehu hevāhā ve temennā ʿalāʾllāh:* Ve Nebī ʿaleyhiʾs-selām didi ʿāḳil ol kişidür ki nefsi ḫˇor görüp mevtinden ṣoñra olan ḥāl içün ʿamel ide ve aḥmaḳ ol kişidür kim nefsini tābiʿ ide. Hevāsına daḫı maʿṣiyet itdükden ṣoñra Allāh teʿālādan ʿamelsüz cennet ricā ide. *Eyyuheʾl-muḥibb kemin leyālin eḥyeytehe bi-tekrāriʾl-ʿilmi ve muṭālaʿatiʾl-kutubi ve ḥarremte ʿalā nefsikeʾn-nevme lā eʿlemu mā kāneʾl-bāʿisu fīhi in kāne meyle ġarażiʾd-dunyā ve cezebe ḫiṭāmihā ve taḥṣīli menāṣıbihā veʾl-mubāḥāti ʿalāʾl-aḳrāni veʾl-emsāli feveylun leke summe veylun leke ve in kāne ḳasduke fīhi iḥyāʾu şerīʿatuʾn-nebiyyi ʿaleyhiʾs-selām ev tehzību aḫlāḳike ve kesruʾn-nefsiʾl-emmāreti biʾs-sūʾi feṭūbā leke summe ṭūbā leke ve leḳed ṣadaḳa men ḳāle:* İy muḥib gicelerden çoḳ ki sen iḥyā itdüñ ol giceleri ʿamelüñ tekrārıyla daḫı kitābları muṭālaʿa itmekle ve daḫı uyḳuyı ḥarām itdüñ. Ben bilmezüm kim bāʿis nedür eger ʿarż-ı dünyāya irüp ve dünyā menfaʿatlarını çekmek ve manṣıblarını taḥṣīl ve aḳrān ve emsal üzerine tefāḫursa veylden ṣoñra veyl senüñ içün[dür]. Yaʿnī vaʿīdaʾllāh ve ḫavf senüñ içün[dür]. Ve ger bu taḥṣīlde ḳaṣduñ şerīʿat-i Nebīyi taḥṣīl ya iḥyā ve aḫlāḳuñ taṭhīr ve yaramazlıġa meyl idici nefsini ṣımaḳ ise *fe ṭūbā leke summe ṭūbā leke* ḫayrlardan ṣoñra ḫayr ve rıżā ve iyilik senüñ içün[dür]. *seheruʾl-ʿuyūnī li-ġayrı vechike ḍāyʿun ve yukāfu hedemun li-ġayrı faḳdike:* [146b] Gözlerüñ uyḳusuzluġı senüñ vechiñ ġayrı içün żāyiʿdur ve gözlerüñ aġlaması senüñ yavuḳlanmaḳdan ġayrı içün bāṭıldur dir. *Yā eyyuheʾl-muḥibb el-ʿilmu bilā-ʿamelin cunūnun veʾl-ʿamelu bi-ġayrı ʿilmin lā yekūnu ṣaḥīḥen:* İy muḥib ʿamelsüz ʿilm cünündur. ʿİlmsüz ʿamel daḫı ṣaḥīḥ olmaz. *Vaʿlem enne ʿilmen lā yebʿudukeʾl-yevme ʿaniʾl-meʿāṣī ve lā yeḥmiluke ʿalaʾṭ-ṭāʿati len yebʿedeke ġaden ʿan nāri cehenneme ve izā lem taʿmel el-yevme ve lem tedārikiʾl-eyyāmeʾl-māḍiyete teḳūlu ġaden yevmeʾl-ḳıyāmeti farciʿnā naʿmel ṣāliḥen fe yuḳālu yā aḥmaḳ ente min hunāke tecīu:* Sen bil şol ʿilm kim bugün seni günāhlardan ıraġ itmez ve daḫı seni ṭāʿata ḳaṣd idermez yarınki gün seni cehennem odına ıraġ itmez. Ve ḳaçan bugün ʿamel itmeyüp geçen günlerüñ tedārik itmesiñ yevm-i ḳıyāmetde dirsen kim bizi gine dünyāya gönder. ʿAmel-i ṣāliḥ idelüm eyle olsa saña dinilür yā aḥmaḳ henüz dünyādan gelürsin şimden ṣoñra ayrıḳ dünyāya varmazsın. *Eyyuheʾl muḥibbu icʿaliʾl-himmete fiʾr-rūḥi veʾl-hezīmete fiʾn-nefsi veʾl-mevte fiʾl-bedeni li enne menzilekeʾl-ḳabru ve ehluʾl-meḳābiri yenzurūneke fi kulli saʿetin metā teṣilu ileyhim iyyāke summe iyyāke en taṣile ileyhim bilā-zādin:* İy muḥib himmetüñi

rūḥunuñ nārdan ḳurtarmasına ḳıl ve ḥastalıġını nefsinde ḳıl ve mevti bedenüñde ḳıl zīrā menzilüñ ḳabirdür ve maḳābir ehli saña muntaẓarlardur. Her sāʿatda ki onlara ne vāṣıl olasın ḥazer eyle ve ġāyet ḥazer eyle azıḳsız varmaḳdan. *Ḳāle Ebū Bekr ṣıddīḳ raḍiyāʾllāhu hāẕihiʾd-dunyā ḳafesiʾṭ-ṭuyūr ve iṣtablıʾd-devvābi fe-tefekker fī nefsike min eyyihā ente in kunte mineʾṭ-ṭuyūriʾl-ʿulviyyeti fe-ḥīne tesmaʿu ṭablin ircīʿī teṭīru ṣāʿiden ilā en taḳʿude fī eʿlā burūciʾl-cināni kemā ḳāleʾn-nebiyyu ʿaleyhiʾs-selām ihtezze ʿarşuʾr-raḥmāni min mevti Saʿīd ibni Muʿāz ve in kunte mineʾd-devvābi veʾl-ʿiyāẕu biʾllāh kemā ḳāleʾllāhu teʿālā ūlāʾike keʾl-enʿām belhum aḍall felā teʾmen min intiḳālike min zāviyetiʾd-dāri ilā ṭabaḳatiʾn-nāri:* Ebū Bekr-i Ṣıddīḳ raḍıyaʾllāhu ʿanh didi bu dünyā ḳuşlaruñ ḳafesi ve yāḫod ḥayvānlaruñ āḫuridür. Öyle olıcaḳ sen nefsiñde fikr eyle ḳanḳısındansıñ eger yüksek uçan kuşlardansan[147a] göç toplanan ṣavtını işitdigüñ zamānda semāya aġduguñ ḥālde uçarsuñ cinān burclarınuñ yüksekligine ḳonınca. Nitekim Nebī ʿaleyhiʾs-selām buyurdı kim Saʿīd bin Muʿāẕuñ ölüminden ʿarş-ı raḥmān titredi. Ve eger ḥayvāndan iseñ *el-ʿiyāẕen biʾllāh* emīn olmasan dār-ı dünyādan cehennem derecelerine intiḳāl itmekden *ve ruviye inneʾl-Hasan el-Baṣrī raḥimehuʾllāh uʿṭiye şurbeten min māin bāridin felemmā eḫeẕeʾl-ḳadeḥe ġuşiye ʿaleyhi ve seḳaṭa min yedihi fe-lemmā efāḳa ḳīle lehumā leke yā Ebā Saʿīd ḳāle ẕekertu emniyete ehliʾn-nāri ḥīne yeḳūlūne li-ehliʾl-cenneti en efīżū ʿaleynā mineʾl-māʾi ev mimmā razeḳakumuʾllāh ḳālū inneʾllāhe ḥarremehumā ʿalāʾl-kāfirīneʾl-leẕīne itteḫeẕū dīnehum lehven ve luʿben ve ġarrethumuʾl-ḥayātuʾd-dunyā:* Ve Ḥaşan-ı Baṣrī ḥażretlerinden rivāyet oldı kim Ḥaşan-ı Baṣrīye ṣovuḳ ṣudan şerbet iʿṭā olındı. Ḳadeḥi eline aldugı gibi kendüden giçüp ḳadeḥ elinden düşdi. ʿAḳlı geldikden ṣoñra dinildi kim yā Ebā Saʿīd ne ḥāl oldı saña? Anlar daḫı didiler ehl-i cehennemüñ arzūsın añdum. Şol vaḳtda kim ehl-i cennete didiler bizüm üzerümüze ṣudan döküñüz yāḫod Allāh teʿālā sizi rızḳlandurdugından bize daḫı viriñüz. Ehl-i cennet daḫı didiler: Taḥḳīḳ Allāh teʿālā bu ikisi[ni] kāfirler üzerine ḥarām itdi. Eyle kāfirler kim dīnleri[n] oyun idindiler ve dünyā ḥayātı anı maġrūr itmişdi. *Ve ruviye kāne cemāʿatun mineʾṣ-ṣaḥābeti* raḍıyaʾllāhu *ʿanhum ẕekerū ʿAbdaʾllāh ibni ʿAmr ʿinde Resūluʾllāhi ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem ḳāle ʿaleyhiʾs-selām niʿmeʾr-reculu huve lev kāne yuṣallī biʾl-leyli ve ḳāle ʿaleyhiʾs-selām li reculin mineʾṣ-ṣaḥābeti lā teksuriʾn-nevme biʾl-leyli fe-inne kesreteʾn-nevmi tedeʿu ṣāḥibehu faḳīren yevmeʾl-ḳıyāmeti:* Rivāyet olındı ṣaḥābeden. Bir bölük Resūl ʿaleyhiʾs-selām ḳatında ʿAbdullāh bin ʿÖmeri añup medḥ itdiler. Nebī ʿaleyhiʾs-selām ol kimesne ne gökçek erdür eger geceyle namāz

ḳılursa. Ve daḫı Nebī ʿaleyhiʾs-selām aṣḥābdan bir ere didi: Yā falān giceyle çoḳ uyuma taḥḳīḳ giceyle uyumaḳ ḳıyāmetde ṣāḥibini ʿamelden faḳīri terk ider. *Eyyuheʾl-muḥibbu ve mineʾl-leyli fetehecced[147b] emrun ve biʾl-esḥāri hum yestaġfirūne şukren veʾl-mustaġfirīne biʾl-esḥāri zikrun ḳāle ʿaleyhiʾs-selām selāsetu aṣvātin yuḥibbuheʾllāhu teʿālā ṣavtuʾd-dīki ve ṣavtu yeḳrauʾl-Ḳurʾāne ve ṣatuʾl-mustaġfirīne biʾl-esḥāri:* Nebī ʿaleyhiʾs-selām didi üç ṣavtı Allāh teʿālā sever: Birisi ḫoroz ṣavtı ve birisi şol kişinüñ ṣavtı kim Ḳurʾān oḳur ve birisi seḥer vaḳtinde Allāh teʿālāya istiġfār idenlerüñ ṣavtı. *Ḳāle Sufyānu Sevrī inne liʾllāhi rīḥen tehebbu biʾl-esḥāri teḥmiluʾl-ezkāre veʾl-istiġfāre ileʾl-melikiʾl-cebbāri ve ḳāle eyḍan iẕā kāne evveluʾl-leyli yunādi munādin min taḥtiʾl-ʿarşi elā yeḳimuʾl-ʿābidūne feyeḳūmūne ve yuṣallūne māşāeʾllāh summe yunādiʾl-munādi fī şaṭriʾl-leyli elā li-yeḳumiʾl-ḳānitūne fe-yeḳūmūne ve yuṣallūne ilāʾs-seḥeri fe-iẕā kāne seḥeru yunādiʾl-munādi elā liyeḳumiʾl-mustaġfirūne feyeḳūmūne ve yuṣallūne ve yestaġfirūne feiẕā ṭaleʿeʾl-fecru yunādiʾl-munādi elā liyeḳumiʾl-ġāfilūne feyeḳūmūne men ḍarra ve şehime keʾl-mevte teşīru ve emine ḳubūrehum:* Süfyān-ı Sevrī ḥażretleri didi: Taḥḳīḳ Allāh teʿālā içün yel vardur seḥer vaḳtlerinde esüp müʾminlerüñ ẕikrlerinden. Ve istiġfārlarıñ Melik-i Cebbāra iledür. Ve daḫı ḳaçan gicenüñ evveli olsa ʿarş altında bir münādi nidā ider kim ʿābidler durmazlar mı dursunlar. ʿĀbidler daḫı durup ṣalātdan Allāh diledügin ḳılurlar. Ve ḳaçan gicenüñ cüzʾi olsa gine münādī nidā ider kim ḳānitler durmazlar mı dursunlar. Anlar daḫı ṭurup seḥer vaḳtine dek namāz ḳılurlar. Ḳaçan vaḳt-ı seḥer olsa gine münādī nidā ider kim istiġfār idiciler durmazlar mı dursunlar. Anlar daḫı ḳalḳarlar ve istiġfār iderler. Ḳaçan fecr doġsa yine münādī nidā ider ġāfiller durmazlar mı dursunlar. Anlar daḫı döşeklerinde ḳalḳarlar şol meyyitler gibi ki ḳabirlerinden daġılurlar. *Eyyuheʾl-muḥibbu ruviye fī vaṣāyā Loḳmānuʾl Hekīm li-ibnihi innehu ḳāle yā buneyye lā tekūnenneʾd-dīku ekyese minke yunādi biʾl-esḥāri ve ente nāimun:* İy muḥib rivāyet olındı Loḳmān Ḥekīm vaṣiyyetlerinden oġlıçün didi:[148a] İy oġul ḫoros senden ʿāḳil ve zīrek olmasın ki vaḳt-i seḥerlerde ol nidā idüp sen uyur olasın. *Leḳad heffet fī ceneḥi leylin ḥamāmetun ʿalā ḳademi vehmen ve innī kezzebtu ve beytuʾllāhi lev kuntu ʿilmen lemā sebeḳatni biʾl-bukāi veʾl-ḥāyimi:* Maʿnāsı budur kim taḥḳīḳ gicenüñ bir bölükinde bir gügercincik budaġ üzerine ḳonup żaʿīf āvāz ile dir idi kim taḥḳīḳ ben nāimüm ben kāẕib oldum. Beytuʾllāh ḥaḳḳıçün eger ben ʿāşıḳ olaydum benden ġayrı gügercinler aġlamaġa beni ulurtmazlar idi. *Eyyuhāʾl-muḥibbuʾl-ʿazīz ḳad ʿalimte min hāteyniʾl-ḥikāyeteyni lā teḥtācu ilā teksīriʾl-ʿilmi ruviye ʿaniʾn-nebiyyi ʿaleyhiʾs-selām enneʾl-ʿilme kesīrun veʾl-*

ʿumra ḳaṣīrun ḫuẕ min kulli nevʿihā şeyen yesīran: İy muḥib taḥḳīḳ sen bilürsin kim bu iki ḥikāyetden eylesen muḥtāc olmazsın ʿilm oḳumaġa. Nitekim Nebī ʿaleyhiʾs-selām buyurdı kim ʿilm çoḳdur ve ʿömr ḳaṣīrdur. Eyle olıcaḳ sen aḫz eyle ʿilmüñ her nevʿinden dīnüñe ve dünyāña ve āḫiretüñe nāfiʿ olandan bir miḳdār ki anuñla dünyāda ʿamel idüp ve āḫiretde maḳbūl olasın.

[148a]

بسم الله الرّحمان الرّحيم

Elḥamdu liʾllāhi Rabbiʾl-ʿālemin veʾl-ʿāḳibetu liʾl-muttaḳīn velā ʿudvāne illā ʿalaʾẓ-ẓālımīn veʾṣ-ṣalātu veʾs-selām ʿalā seyyidinā ve resūlinā Muḥammed ve ālihi ve ṣaḥbihi ecmaʿīn emmā baʿd bil kim iy birāder-i ʿāşıḳ maḳsūduñ bu kim noḳṭa-ı menbaʿ ḥaḳīḳat-ı eşyādur. Ḳuvvet-i ezelīdür. Ḳāʾim biʾẕ-ẕātdür. Bunuñ sırrından nesne istidʿā iderseñ bu tafṣīli diñle kim iltimāsuñ ḥāṣıl ola ya gel kim Ḥażret-i Risālet ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m niçe nesne evvel yaratılmışdur diyu buyurdı: *Evvelu mā ḫalaḳaʾllāhuʾl-ʿaḳlu* ve daḫı *evvelu mā ḫalaḳaʾllāhu rūḥī* ve daḫı *evvelu mā ḫalaḳaʾllāhuʾl-ḳalemu* ve daḫı *evvelu mā ḫalaḳaʾllāhu nūrī* ve daḫı *meleki[148b] ve cevher-i evvel* didi. Bu cümle bir midür yoḫsa her birinüñ ḥaḳīḳatı ayru midür? İy birāder-i ʿāşıḳ bu cümlesi bir ḥaḳīḳatdur. Ammā iżāfāt-ı iʿtibārāt yöninden esāmī-i muḫtelīfe ile ẕikr eylemişlerdür. Cevher evvel iʿtibāriyle ve ʿaḳl ve rūḥ ve nūr ve ḳalem ve melek-i muḳarreb ve ʿarş-ı ʿaẓīm ve ādem iʿtibāriyle bu cümlesi rāstdur. Esāmī-i cevher-i evveldür kim ḳuvvet-i ezelīden ṣādır olmışdur. El-ḥadīs[1014] لا يصدر من الواحد الاّ الواحد لا شريك له ve daḫı buña noḳta-ı vaḥdet ve şems-i bāṭın dirler. Beyt:

Her ān çīzī kim dir ʿālem ʿayānest
Çū ʿaks-i āfītāb-ı ān cihānest

Her nesne kim bu ʿālemde ʿıyāndur ol güneşüñ ʿaksidür. Ve daḫı meşāyiḫ buna vecd-i muṭlāk dir ve ʿālem-i ḳuds dir ve Cibrīl-i Emīn dir. Ve eger bir nesneye yüz iʿtibār ve yüz ad idesin ol bir nesnenüñ ḥaḳīḳatı yüz adla keṣret-peẕīr olmaz. Meṣelā eger bir ādemi esāmī-i muḫtelife ile ẕikr ideler. Şöyle ki ḥaddād ve neccār ve ḫayyāṭ ve naḳḳāş diyeler. Rāstdur bir ādem hem neccār ve hem ḫayyāṭ hem ḥaddād hem naḳḳāş ola kim ḥaḳīḳatı bir ola keṣret-peẕīr olmaya. Çün bu muḳaddimeyi bildüñ kim bir ḥaḳīḳatuñ biñ ṣıfatı ve biñ adı ola keṣret-peẕīr olmaya. İy birāder peyġamber ʿaleyhiʾs-selām ḳırḳ yıl sülūk itdi ʿilm-i ledün münkeşif oldı. Kemāl-ı insāniye ve miʿrāc-ı ḥaḳīḳiye irdi ve cemāl-ı Bī-çūnı gördi kim ḥaydur dāhīleri ḥay iderdi. Rūḥa ad virdi ol cihetinden kim rūḥ ḥay ve muḥyīdur. Yaʿnī *ḥayyun li-nefsihi ve muḥyin li-ġayrihi* dür. Daḫı gördi kim bu nuḳta-ı ḥaḳīḳat kim şems-i bāṭındur ve cevher-i evveldür ve müdrikdür dāhīlere idrāk virür ol ṣıfata ʿaḳl adı virdi. Şöyle kim ʿaḳl müdrikdür ve hem müdrekdür. Daḫı gördi kim ẓāhir ve münevver idi dāhīleri münevver iderdi nūr adı virdi. Ve gördi kim bu şems-i ḥaḳīḳī

[1014] Lā yaṣduru mineʾl-vāḥidi ilāʾl-vāḥidu lā şerīke lehu.

cümle mevcūdātı kendü varlıġından var eylemiş ʿālemi ḳaplayup iḥāṭā itmiş ʿarş adı virdi. Ve daḫı gördi kim bundan ulu ve ʿaẓīm yoḳdur melek-i muḳarreb adı virdi. Ve daḫı gördi kim müşfiḳ-i ʿālemyāndur her peyġamberüñ baṣīret gözine dürlü vechle mutaṣavver olup ve ṣıfat ile inşāeʾllāh ki ne vechle[149a] muḥīṭdur. İşte sen iy birāder Ḥaḳ teʿālānuñ ẕāt-ı pākı ki ḳuvvet-i ezelīdür. Anuñ adı ʿakl-ı küldür kim ʿarşuʾllāhdur kim noḳṭa-ı aṣlīdür ve ʿaḳl-ı küllüñ maẓharı eflāk ve encümdür. Eflāk ve encümüñ maẓharı ʿunṣurātdur ve ʿunṣurātuñ maẓharı mevāliddür. Ve mevālid kim maʿdendür ve nebātdur ve ḥayvāndur. Ve ḥayvāndan bir cins kim ḥayvān-ı nāṭıḳ dirler bu mecmūʿ güñinüñ ẓāhir ve bāṭın maẓhar-ı tāmmı budur. Bu ḥayvān-ı nāṭıḳ kim ādem dirüz ve insān dirüz. Mescūd-i melāik ādemdür ve zīrek-i maḫlūḳāt ādemdür ve ḫalāse-i mevcūdāt ādemdür ve ḫalīfe-i Ḫudā ādemdür. İnsānuñ faẓīleti girü ḳalan maḫlūḳ üzerine nuṭḳdur ve ʿaḳl ve ʿilmdür ve ʿilm[üñ] maẓharı ʿaḳldur. Ve ʿaḳluñ maẓharı nuṭḳdur ve nuṭḳun maẓharı ḥarfdur ve ḥarfuñ maẓharı noḳṭadur. Ve noḳṭa-ı ḥaḳīḳat ḳalb-i ādemdür. Bu noḳṭanuñ sırrından bunda icmāl itdükse inşāeʾllāh aşaġıda tafṣīl iderüz kim nice kāmildür. Anlar bu ḥasret ile geçdiler bilmediler. İy birāder-i ʿāşıḳ bir muḫtaṣarda her ne kim beyān itdük Ḳurʾān ve ḥadīṯ maʿnāsıdur kim muḥaḳḳīḳler dilinden ʿiyān itdük. Ne kim Ḥaḳ teʿālā buyurdı: سنريهم [1015] آ ياتنا في الافاق و في انفسهم Evvel āfāḳuñ nişānlarıñ bilmek gerek andan ol nişānları nefsüñde bulmaḳ gerek. Çün āfāḳda biraz nişānlar istimāʿ itdük nefsüñde daḫı bu nişānları bulasın tā ḥażrete irişüp göresin iy birader. *Se nurīhim* āyetiyle *men ʿarefe nefsehu* ḥadīṯi cemīʿ ʿilm-i meşāyiḫuñ menbaʿı ve sırrı bunlaruñ żımnındadur. Her çend kim dilerüz söz uzanmaya maḳṣūda irevüz bī-iḫtiyār uzanur. İy ṭālib şimden girü saña vācibdür kim insānuñ mertebesin bilesin kim bunlar nereden geldiler ve ne yire giderler. Niçün kimi ʿālim ve kimi cāhil kimi beg kimi ḳuldur. Kimi yoḫsuldur kimi ʿādil kimi ẓālim kimi ʿāḳil kimi aḥmaḳdur ve kiminüñ ʿömri dirāz ve kiminüñ kūtāhdur. İy birāder ol bu müşküller saña ḥāl olur kim nice āfāḳuñ ẓāhiriñ diñledüñ bāṭınıñ teʾsīr itdüñ. Daḫı ʿālem ve ādeme niçe āsār ider bilesin iy ṭālib-i ḥükemā. Ve mütekellimīn ʿāleme ʿālem-i kebīr ve ādeme ʿālem-i ṣaġīr dirler. Ammā muḥaḳḳīḳler ḳatında ʿālem-i kebīr insāndur zīrā her çend kim ʿālem[149b] aṣldur ve insān ferʿdür ve ammā maḳṣūd ferʿdür zīrā her aġacuñ maḳṣūdı yemişidür. Pes maʿnāda ferʿ aṣl ola ammā ḥükemā söziyle ʿāleme ʿālem-i kebīr ve ādeme ʿālem-i ṣaġīr diyelüm. Pes saña vācib oldı kim ʿālem-i kebīrde ne kim var ʿālem-i ṣaġīrde bulasın tā ki maḳṣūd nidügin göresin. Pes bilgil kim nuṭfa noḳṭa-ı aṣl

[1015] Fussilet 41/53; Se nurīhim āyātinā fiʾl-āfāḳi ve fī enfūsihim…

cism-i insāndur. Ve çün ana raḥmine düşe cevher-i evvel miṡālıdur anuñ muḳābelesindedür. Ve çün ana raḥminden bir müddet durdı ʿalaḳa oldı. Bir müddetden ṣoñra muḍġa oldı. Yaʿnī çün etdi uyuşmış kan oldı. Andan ṣoñra ʿiẓām oldı ve ʿurūḳ ve aʿṣāb peydā oldı. Yaʿnī sükūn-ı ṭamar ve sinir üç ayda böyle olur. Ve dört ay olıcaḳ nevbet-i Güneş diger āġāz-ı ḥayāt ider. Ḥis ve ḥarekāt-ı irādī ḥāṣıl olur. Şol ḳan kim ana raḥminde cemʿ olur göbek yolından oġlana ġıdā olur. Doḳuz ay oldı nevbet-i Müşterī diger oġlan vücūda geldi. Aḥsen-i taḳvīm ile eger buñı añlamaduñsa bundan daḫı rūşenter idivireyin iy ṭālib. Çün nuṭfe miṡālı cevher-i evveldür didük ana raḥminden dört ṭabaḳa olur emṡālı ʿanāṣır-ı ṭabāyiʿdur. Çün aʿżāsı tamām olur baş ḳarın el ayaḳ emṡālı yedi iḳlīmdur ve daḫı içindeki aʿżālar ve öyken ve dimāġ ve bögrek ve yürek ve öd ve ciger ve dalaḳ emṡālı yedi gökdür. Öyken evvelki gök miṡālıdur. Ay felekidür. Ol cihetden Ḳamer ʿālem-i kebīrüñ öykenidür iki ʿālemüñ ortasında vāṣıṭdur. Bunuñ taḥṣīli ʿulūmdur ve maʿāṣdur ve serverdür. Cebrāʾilüñ bir durağı bundadur. ʿĀlem ḫalḳına ʿilm irişmege sebebdür. Ve dimāġ kim ikinci gök emṡālıdur ʿUṭārid felekidür. Bunuñ taḥṣīli yazı yazmaḳ ve serverdür. Bögrek kim üçünci gök emṡālıdur Zöhre felekidür. Şol cihetden kim Zöhre ʿālem-i kebīrün bögrekidür. Bunuñ işi neşāṭ ve terennümāt ve şehvet ve serverdür. Cümle ḫalḳuñ feraḥına sebebdür. Yürek ki dördünci gün emṡālıdur Şems felekidür. Ol cihetden kim Şems ʿālem-i kebīrüñ[150a] yürekidür. Bunuñ taḥṣīli ḥayātdur ve ḳudretdür ve serverdür İsrāfīl ki sebeb-i ḥayāt-ı ʿālemdür. Durağı bundadur. Öd kim beşinci güñ emṡālıdur. Merrīḫ felekidür ol cihetden kim Merrīḫ ʿālem-i kebīruñ ödıdür. Bunuñ taḥṣīli ḳahr ve ġażab ve ḫatm ve ḍarb ve ḳatl ve ṭamaʿ ve kibr ve inkār cümle ʿālem ḫalḳına bundan irer. Ve iy aña kim bunuñ tecellīsi artuḳ ola. Ciger kim altıncı göküñ emṡālıdur. Müşterī felekidür. Ol cihetden Müşterī ʿālem-i kebīruñ cigeridür. Erzāḳ ve server bundan irer. Mikāil durāġı bundadur. Dalaḳ kim yedinci göküñ emṡālıdur. Züḥal felekidür. Ol cihetden kim Züḥal ʿālem-i kebīruñ dalaġıdur. Bunuñ daḫı şuġlı kabż-ı ervāḥ server ile ve ʿöẕr ile ki sebeb ḳabż-ı ervāḥ-ı ʿālemyāndur. Durağı bundadur ve rūḥ-ı ḥayvānī kürsīdür. Emṡālı felekiʾl-eflākdur. Ol cihetden felekiʾl-eflāk ʿālem-i kebīruñ ʿarşıdur. Ve ʿaḳl kim ḫalīfedür emṡālı ʿaḳl-ı evveldür zīrā kim ʿaḳl-ı evvel ḫalīfe-i Ḫudādur. Ve çün aʿżā mādem ki yetmekdedür emṡālı maʿādendür. Ol bitüp ʿayn olandur. Tırnaklar ve ḳıllar emṡālı nebātdur. Ve çün ḥis ve ḥareket irādı kim senden ḥāṣıl olur emṡālı ḥayvāndur. On sekiz biñ ʿālemde ne var ise sende daḫı vardur. İy birāder bilgil kim bu ẕikr itdügümüz müfredāt levḥ-i maḥfūẓ ve kitāb-ı Ḫudādur. Her nesne kim ʿālem-

i mürekkebātda ẓāhir olur cümle levḥ-i maḥfūẓda kim kitāb-ı Ḫudādur yazılmış zīrā Ḥaḳḳuñ ʿilmi ḳadīmdur. Ṣoñradan tedbīr itmek ṣıfat-ı maḫlūḳdur. Müfredāt-ı ʿālem ābā ve ümmehātdur kim levḥ-i maḥfūẓ ve kitāb-ı Ḫudādur. Pes Ḥaḳḳuñ ʿilm-i ḳadīmi kim levḥ-i maḥfūẓda yazılmışdur naḥs u saʿd her biri vaḳti gelicek felek sebebiyle ẓāhir olur. Hīç kimsenüñ buña şekki yoḳdur bu cümlesini ḥarekete getüren emr-i Ḥaḳdur ve ʿilmdür. İy birāder ḫalḳı ḥareket itdüren ṭāliʿidür kendü iderin ṣanur. Bilgil kim çün nuṭfe ana raḥmine düşe ol vaḳt atanuñ ananuñ ṭāliʿi ne işdedür. Ve her yıldızuñ gerdeşi ve ḥareketi naḥs u saʿdınuñ üzerine atar. İderse ol nuṭfe kim ana rahmindendür anuñ ẕātına naḳş-bend[150b] olur. Saʿādet ve şeḳāvet zīreklik ve ḥamāḳat baḫl ve seḫāvet himmet ve ḥasenāt yoḫsulluḳ ve baylıḳ her ne var ise ol nuṭfenuñ noḳtası ẕātına ṭāliʿ oldı zīrā nuṭfe cismüñ levḥ-i maḥfūẓıdur. Ol levḥ-i maḥfūẓ ʿālemüñ maẓharıdur. Her kimse kim saʿīddur saʿādetin ana ḳarnında ṭutageldi. Her kimse kim şaḳīdur şeḳāvetin ana ḳarnından ṭutageldi. Hīçbir vechle bunı kendüden defʿ itmek mümkün degüldür ve ādem bunda mecbūrīdedür. Nitekim peyġamber ʿaleyhiʾs-selām buyurdı: [1016] السّعید من سعد فی بطن امّه و الشّقی من شقی فی بطن امّه Çün saʿādet ve şeḳāveti bildüñ her ḥālini oġlanuñ böyle bil ki mecburdur. İy birāder aña kim saʿādet yoldaşıdur andan ötüri degüldür ki anı sevdiler saʿādeti aña yār eylediler. Anuñ naṣībi ḫ̆od eyle düşdi veya şuña kim şeḳāvet yoldaş oldı ol degildür ki anı sevmediler. Anuñ daḫı naṣībi eyle düşdi. İy birāder bunda suʾāl vārid olur. Eydür kim çün saʿīd saʿādetin tutageldi ve şaḳī şeḳāvetin ṭutageldi pes eyle ne fāʾide oldı peyġamberlerüñ daʿvetinden ve mürşidlerün irşādından ve ʿulemānuñ tertibinden. Cevāb bilgil kim şek yoḳdur saʿādeti ve şeḳāveti ana ḳarnından dünyāya bile getürür. Ammā hīç işitdüñ mi Ḳurʾān ve ḥadīṯde kim ana ḳarnından dünyāya saʿīd gelen saʿīd gider veya şaḳī gelen şaḳī gider. Bundan ṣoñra bilgil ki şeḳāvet-i muṭlaḳ var şekāvet-i muḳayyed var. Şol kim saña bī-iḫtiyār gelür sen anda mecbūrsın tevekkül ve ṣabr iḫtiyār it. Şol ki saña senüñ cüzʾ-i iḫtiyāruñla gelür sen anda muḫtārsın eyüsin ḳabūl it yaramazına peşīmān ol. Eger bu cevāba ḳanmaduñsa bundan daḫı rūşen-ter işidesin. Nuṭfede yazılmışdur ki insānuñ dili ola ve ḳulaġı ola ve gözi ola ve ayaġı ola ammā yazılmamışdur kim ne ḳadar dili söyleye ne ḳadar ḳulaġı işide ve ne ḳadar gözi göre ve ne ḳadar endīşe ide. Ammā yazılmışdur kim yaramaz fikrle yaramaz fiʿl iderseñ saña belālar gele. Eger bu fikrle eyü fiʿl iderseñ iyilükler gele iyilükler bulasın. İy birāder[151a] buña bir delīl daḫı oldur kim görmez misin dāġlarda yemiş aġacınuñ

[1016] Eʾs-seʿīdu men saʿide fī baṭni ummihi veʾş-şaḳiyyu men şeḳiye fī baṭni ummihi.

yemişini büyücek nice boġazı ṭutar. Şeḳāvet-i aṣliyyesi olmaġındur. Pes eyle olsa anı işlerler terbiyyet iderler. Yemişi biter cümle yirde maḳbūl olur. Ve daḫı delīl buña oldur kim görmez misin bir nice Türkmen oġlanları merkeble dünyāyı güderler. Kendüleri daḫı ḥayvāna benzerler. Dīn ve īmān nedür bilmezler. Bir nice müddet medresede nā-merdlik çekerler. ʿİlm terbiyyetin bulurlar. Adı çoban iken Mevlāñā Şemseddīn olur. Mevlānā Şemseddīn ḳande donbay çobanı ḳande. Pes iy birāder niceler ḳadarı meẕheble kāhil olup kāfir oldılar. Kesb-i kemāldan ḳaldılar. İy birāder Ḥażret-i Risālet ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m buyurdı: القدرحقّ[1017] ammā sen ḳader sırrın bilmezsin andan ötüri dünyā işine cüstsin ve āḫiret işine süstsin. Nitekim Ḥażret-i Mevlānā ḫudāvendigār Mesnevīde buyurdı. Mesnevī:

Enbiyā der kār-ı dünyā ḫire end
Kāfirān der kār-ı ʿuḳbā ḫīre end

Enbiyā rā kār-ı ʿuḳbā iḫtiyār
Kāfirān rā kār-ı dünyā iḫtiyār

İy birāder şol kim dünyādan saña naṣīb olmışdur elbette irişür zīrā ana ḳarnında firʿavn eyle düşmişdür ammā āḫiret naṣībi ana ḳarnından gelmiş bile degüldür. Ol senüñ saʿyiñe ve cehdiñe teʿallūḳdur. Nitekim ḥukemā buyurmışlar. Beyt:

Cehl ḥaḳ est ve devā ḥaḳ est
Ve derd-i münkir ender nehy-i cehdeş cehd kerd

İy birāder-i ʿāşıḳ çün Ḳurʾān ve ḥadīṯ maʿnasın bildüñ āfāḳuñ nişānlarıñ nefsiñde buldun. Ve daḫı bildüñ kim cevher-i evvel kim aña ʿaḳl-ı kül dirüz ve şems-i bāṭın ve noḳṭa-ı aṣl dirüz. Bu noḳṭaya anuñçün aṣl dirüz kim bu noḳṭa noḳṭa-ı ʿilletdür. Cümle mevcūdāt bunuñ istivāsından çıḳdı zīrā muḥaddid-i cihātdur ve ʿarşuʾllāhdur. On sekiz biñ ʿālem bunuñ ḳatında bir ḫardal dānesi gibidür. Ve buña anuñçün noḳṭa dirüz kim müdevverdür ne ḳadar kim girü ḳalan müfredāt anuñ taḥtındadur. Ve bir daḫı noḳta didükleri oldur kim kātib çün ḳalemi kāġıd üzerine ḳoya evvel bir noḳta ẓāhir olur. Andan ṣoñra ḥarf ẓāhir olur ve ḥarfdan kelime ẓāhir olur ve kelimeden kelām ve kelāmdan esmā[151b] ve esmā kim cümle eşyānuñ ismidür ve ism cümle şeyi ḳaplamışdur. Nitekim buyurur:[1018] انّ الله قد احاط بكل شىءٍ علما İy birāder-i ʿāşıḳ bu cümlesinden maḳṣūd oldur kim emīruʾl-müʾminīn buyurdı: *El-ʿilmu nuḳṭatun kesserehāʾl-cāhilūne.* İlm bir noḳtadur cāhillerüñ ḳuṣūr-ı

[1017] El-ḳaderu ḥaḳḳun.
[1018] Talak 65/12…enneʾllāhe ḳad eḥāṭa bi kulli şeyin ʿilmen…

fehminden çoḳ oldı. Ve daḫı buyurdı kim: *Ene nuḳṭatun taḥteʾl-bāʾi.* Ben bir noḳtayin *bā* altında didi. İmdi iy birāder ḥaḳīḳat insān bir noḳtadur ol kendüzün bildi. *Lev keşefeʾl-ġiṭāu mā leẕedet yaḳīnen.* Yaʿnī şöyle yaḳīn itdüm kim eger sizden daḫı perde götürüle bunuñ gibi yaḳīn kim ben itdüm bundan artuḳ nesne olmaya. İmdi iy yār ol noḳṭa sende daḫı var. Eger bilesin saña daḫı yaḳīn ḥāṣıl ola ve şek ve ḫayāldan ḳurtulasın. İmdi iy birāder sende on yedi ḳuvvet vardur. Eger ol ḳuvvetleri bilesin noḳṭanuñ sırrına irersin. İy birāder bilgil ḥiss-i ẓāhir beşdür: Evvelki lemsdür. Ol bir ḳuvvetdür kim bedenüñ her yirinde var. Oldur kim ısıyı şovuġı ḳatıyı ve yumuşaġı bilür. Eger bir ḳuvvet olmasa ne ruṭūbet ve ne yübūset ve ne ḥarāret ve ne berūdet bilinürdi. İkinci ẕevḳdur. Anuñ yiri dil ile dimāġ arasındadur. Oldur kim ṭatluyı ve ekşiyi acıyı ve ṭuzluyı bilür. Üçünci şemdur. Anuñ yiri burundur. Yuḳaru evvel dimāġda iki gökçek emcek başı gibidür. Ol bir ḳuvvetdür ki eyü ḳoḳuları sever ve yaramaz ḳoḳulardan istikrāh ider. Dördünci semʿdür. Ol bir ḳuvvetdür kim ḳulaḳ delükinüñ aḫirinde ve dimāġuñ iki yanında maḳāmı var. Oldur kim kelāmuñ eyüsin yavuzın bilür. Āvāzuñ ḫūbın ve çirkinin bilür. Beşinci başardur. Bunuñ āḫirinde ḳarārgāhı dimāġuñ āḫirinde ve göz mücevvefinüñ evvelinde maḥsūsātda ne ṣūret görürse seçer. Çün bu beş ḥiss-i ẓāhirī bildüñ ve beş ḥiss-i bāṭınī daḫı bile[siñ]: Evvelki müşterekdür. Bu daḫı bir ḳuvvetdür ḥiss-i ẓāhirī ne añlarsa fiʾl-ḥāl ḫayāle irişdürür. İkinci ḥiss-i ḫayāldur ve ḥiss-i müşterekün ḫazīnedārıdur. Üçünci vehmdür. Ol bir ḳuvvetdür kim ḥayvānuñ ādemden artuġında ʿaḳl yirinedür. Neden gerekse ürkdügi andan[152a] ādemüñ bāṭınī lemsidür. Dördünci ḥiss-i müteḫayyiledür. Bu daḫı bir ḳuvvetdür ki tafḍīl-i ḥükm elindedür. ʿAcāyib endīşeler iẓhār ider. Her vaḳt kim ʿaḳl anuñ üzerine ġālib ola aña müfekkire dirler ve her vaḳt kim vehm ġālib ola müteḫayyile dirler. Bāṭınī ḳuvvetlerde bundan yuḳaru yoḳdur. Beşinci ḥiss-i ẕākiredür bu ḫizāne-i aḥkām vehmīdür. İy birāder çün bu on ḥiss-i ẓāhirī ve bāṭınī bildüñ ve yedi daḫı ḳaldı bunları daḫı bilmeñ gerek. Sen ol vaḳt kim insānı bilmek maʿrifeti ʿaceble ʿāciz ḳalmayasın. Bilgil kim bu yedinüñ evveline ḳuvvetine cāẕibe dirler. İştihā getürür arzūsın kendüye çekerler. İkinci māsikadür. Ol bir ḳuvvetdür kim ṭaʿāmı ṭutar tā hāżımeye ẓalam ider. Üçünci ḳuvvet-i hāżimedur. ṭaʿāmı eridür ve sindirür. Dördünci dāfiʿadur. Keşīfden laṭīfin ayırur. Beşinci ḳuvvet-i ġaḍiyedür. Ol kim ṭaʿāmuñ laṭīfidür ṣaḳlar şol bir nice cevher ṣaḳlar gibi. Altıncı ḳuvvet-i nāmiyedür ġāḍiye ḫidmetkārıdur. Ol aʿżānuñ her birin bilür kim ne gerekdür. Yedinci ḳuvvet-i müvellidedür. Ol bir ḳuvvetdür kim ġaḍiye ve nāmiye anuñ ḫidmetkārıdur. Māddeden faẓla alur. Ol faẓladan bir daḫı şaḫṣ göründi.

Yaʿnī ol daḫı bir şaḫṣ-ı nāṭıḳadur. İy birāder insān maʿrifetinüñ tafṣīli bī-ḥaddur. Bu muḫtaṣarda iḫtiṣār itdük. İy birader Allāh tebāreke ve teʿālā kelām-ı ḳadīminde buyurur: انّا عرضنا الامانة على السّماوات و الارض و الجبال فابين ان يحملنها و اشفقن منها و حملها الانسان انّه كان ظلوما جهولا[1019] İy yār ol emānet ne emānetdür kim gökler ve yirler ve ṭaġlar ḥamlından ḳaçdılar ve insān ḳabūl eyledügiçün ẓalūm ve cehūl oldı. Ve daḫı Ḥaḳ teʿālā buyurdı kim emāneti ehline virmek gerek:[1020] انّ اللّٰه يأمركم ان تؤدّو الامانت الى اهلها İy birāder baʿżıları ol emānet cāndur dirler. Cān ile Ḥaḳḳa meşġūl olasın. Ve baʿżıları ayıtdı ʿaḳldur kim dāyim Ḥaḳḳı taʿaḳḳul idesin. Ve baʿżıları ayıtdılar kim īmāndur. *El-īmānu iḳrārun biʾl-lisāni ve taṣdīḳun biʾl-cināni ve ʿamelun biʾl-erkāni*. Ve baʿżıları ayıtdılar kim ʿilmdür kesb-i kemāl bunuñla[152b] olur. Belkim maḳṣūd-ı mevcūdāt ẓuhūr-ı ʿilmdür didiler. Bu cümlesi Ḥaḳ didiler kim ḥaḳīḳatde bu dördi birdür. İy yār çün bunlar saña emānetdür emāneti ġayr ehline ışmarlama tā kim ẓalūm ve cehūldan olmayasın. Eger emāneti ġayr ehline tefvīż idersen cāhil ve ẓālimsin. İy birāder eger nefsüñi ve māluñı Ḥaḳ ḳabūl eyleye anuñ ecri ʿömr-i ebedīdür ve cennet-i sermedīdür. Nitekim kelām-ı ḳadīmde buyurdı:[1021] انّ اللّٰه ا شترى من المؤمنين انفسهم و اموالهم بانّ لهم الجنّة İy yār insān nefsini tamām bilmeyince Ḥaḳla olmaklıġa ʿācizdür. Ve her nice kim dilerüz söz uzanmaya bī-iḫtiyār uzanur. İy birāder-i ʿāşıḳ maḳṣūda geldük. Diñle ʿaḳluñı cemʿ it. Sırruñı kimseye dime. Bilgil ki şol nesne kim insānuñ ḳalbidür ki aña göñül dirüz. Anuñ merkezi ve maḳāmı ve ḳarārgāhı yürekdür. Ve yüreküñ çāḳ ortasında bir noḳta vardur anuñ rengi siyāhdur. Adı süveydādur. Bu noḳṭā ki adı süveydādur insānuñ ḥaḳīḳatı merkezidür ve bāṭın güneşinüñ ḳudsıdur ve nuṭfenuñ menbaʿıdur ve insān bedeninüñ ʿarşıdur ve nefs-i nāṭıḳa budur ve insān cismi vilāyetinüñ pādişāhıdur. İy birāder ẕikr eyledügümüz ol bir ḳaraca noḳta ki yüreküñ ortasında maḳāmı var didük anuñ ʿaẓameti ẓāhirinde degildür. Anuñ faż̈īleti ve ḳudreti anuñ istivāsıdur sırrındandur. İmdi istivāsı sırrına muṭṭaliʿ olınur kim beşeriyyet ṣıfatından hīç eṣer ḳalmaya. İy birāder netīce-i tecellī-i ṣıfat-ı ulūhiyyet mahv-ı āṣār-ı beşeriyyetdür. İy birāder insān kim beşer ṣıfatından mübeddel oldı anuñ bir maḳāmı vardur kim ne göz gördi ve ne ḳulaḳ işitdi ve ne beşerüñ ḫāṭırından geçdi. Çün bildük ol bir noḳṭa kim yüregüñ içindedür bir adı süveydādur. Ḳuṭb-ı bedendür ve insānuñ bāṭın şemsidür. Bu noḳṭanuñ sırrı ferd-i mücerreddür elvāndan ve nuḳūṣdan ve sevdādan ve

[1019] Ahzab 33/72 İnnā ʿaredneʾl-emānete ʿaleʾs-semāvāti veʾl-arḍi veʾl-cibāli fe ebeyne en yaḥmilnehā ve eşfeḳne minhā ve ḥameleha'l-insān innehu kāne ẓalūmen cehūlā .

[1020] Nisa 4/58 İnneʾllāhe yeʾmurukum en tuʾeddu'l-emāneti ilā ehlihā…

[1021] Tevbe 9/111 İnneʾllāheşterā mineʾl-muʾminīne enfusehum ve emvālehum bi enne lehumuʾl-cennete…

beyāżdan ve ṭūldan ve ʿarżdan ve ʿumḳdan ve ebdāndan. Vaḳtā kim bunlardan mücerred ola bir nūr-ı ḳadīm-i ezelī ebedī ġayr-ı maḥsūs ve ġayr-ı merʾī ẓāhir olur. Pes bunuñ ẓāhir vaṣfın işidüp nesne bildüm ṣanma. Cehd ḳıl kim sırrından nesne bilesin zīrā[153a] bu noḳṭa ʿālemüñ noḳṭasın maẓhar-ı tāmmıdur. Nitekim yuḳaruda ʿālem-i kebīruñ noḳṭasın biraz şerḥ itdük idi. Bu noḳṭa ol noḳṭanuñ muḳābelesindedür. Bu anuñ maẓhar-ı tāmmıdur. İy birāder bilgil kim bu noḳṭanuñ sırrı istivāsından ḥurūf ẓuhūr ider zīrā ḥarf noḳṭanuñ sıfaṭ-ı ḳadīmesidür ve vech-i ḳadīmidür. ʿAḳl daḫı bu ḥarf ve noḳṭanuñ nūrıdur. Nitekim Resūl ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m buyurdı: [1022] العقل نور فی القلب İy birāder suʾāl idersin ki ḥarf noḳṭanuñ nice ṣıfat-ı ḳadīmesidür ve nice tecellī eyledi bu istiʿāre[ye] meṣel getürmek gerek tā ki biraz anlayasın. Meṣelā taḳdīr it kim kātib ḳalemi eline aldı ve saṭḥ üzerine ḳodı. Bir noḳṭa ẓāhir oldı ve noḳṭayı çekdi ḥarf oldı. Bir daḫı ve bir daḫı çekdi kelime ve kelām oldı. Her bār ki kātib yazar ol ismdür ve ism müsemmāya āyīne olur ve ol āyīneden cemīʿ mevcūdāt görünür. İy yār bildüñ kim kātibüñ noḳṭasından ḥarf olur ve ḥarfdan ism olur ve ism āyīne-i cihān-nümādur. Nitekim ḫudāvendigār ḥażretleri buyurmışdur kim rubāʿi

Ey nusḫa-i nāme-i ilāhī ki tu'ī
V'ey āyine-i cemāl-ı şehinşāhī ki tu'ī
Bīrūn zi-tu nīst her çi der ʿālem hest
Ez ḫˇod be-ṭaleb her çi ān çi ḫāhī ki tu'i

İmdi iy birāder ol āyīne-i cihān-nümā sensin. Hīç sen senden ḫaberüñ var mı? Ol noḳṭa ki senüñ ḥaḳīḳatuñdur andan daḫı muttaṣıl ḥarf ẓāhir olur. Leyl ü nehār ḥarf ẓuhūrından münḳatı olmaz dāyimā uyanıḳdur uyuması yoḳdur. Görmez misin beden uyḫuya varıcaḳ gice gören oldur ve gündüz her işe ṭuş ḳalan oldur. Görmez misin kim ḫāṭıruña gelür oturayın yaṭurayın ya bāzara varayın ya eve varayın dirsin. Her birine ki añlasan ya üç ḥarfdür ya dört ḥarfdür ya beş ḥarfdür. Birḳaç ḥarf mürekkeb oldı saña bir fiʿl gösterür sen anuñla ḥareket idersin. Pes seni ḥareket itdüren ḥarf oldı. Ammā ṭabīʿat kim ne lāyıḳsa ol ḥarfler birbirine ṭoḳuşur lāyıḳın gösterir sen anuñla fiʿl ve ḥareket idersin. Pes bu ortada sen kimsin? Sen señi bilmesen zehī ḥayf ve zehī nedamet. İy yār ʿaḳluñ ḳarārgāhı ve maḳāmı dimāġdadur[153b] ve dimāġ felek-i ʿUṭāriddür ve ʿUṭārid dāyim kitābete meşġūldur. Ve her ne maḥsūsātda ve maʿḳūlātda nuḳūş ve eşkāl ki vardur yazar ve eyüyi yaramazdan seçer zīrā ʿaḳl müdrikdür ve mümeyyizdür ve fārūḳ-ı beden ʿaḳldur. İy yār

[1022] El-ʿaḳlu nūrun fiʾl-ḳalbi.

ʿaḳl ve ḥarf ve noḳṭa bu üçi birdür. Buña delīl istiʿāreden bir meṣel dirüz. Bundan añla ve fehm it. Bilgil kim Güneş bir noḳṭadur ki yuḳaru felekdedür ve nūr tābişi yirdedür. Bir doḳunur münʿakis olur ve ʿālemi münevver ider. Her şeye ḳudret baḫş ider. Pes iy yār ol bir noḳṭa ki yüregüñ ortasındadur ki senüñ bāṭın güneşinüñ ḳudsıdur ve anuñ sırrı nūr-ı maʿnevīdür. Ol nūr dimāġa pertāb olur. Ve çün bu göñül güneşinüñ nūrı dimāġa doḳunur münʿakis olur. Mecmūʿ ḥiss-i zāhir ve bāṭın olur. Nūr-ı maʿnevīyle münevver ve rūşen olur ve ḳuvvet ve ḥayāt bulur ve her biri işleyişine üstüvār olur. Şöyle gözüñ görmegi ve dilüñ söylemegi ve ḳulaġuñ işitmegi ve ʿaḳluñ idrākı bu mecmūʿ ol nūr-ı maʿnevīnüñ tecellīsidür. Ve her mevżūʿda bir dürlü idrākla ve adla ve bir dürlü fiʿlle ḥareket eyler ve kendü maṣlaḥatın ḳayırur. Ve daḫı delīl oldur kim ʿarş ḥażret ki mücerred cihāddur yaʿnī ʿālemüñ üstādıdur. Muḥaḳḳiḳler aḫbār içinde eydürler kim ʿarşuñ istivāsı sırrı bir noḳṭa-ı ʿaẓīmdür dirler ve levḥ-i maḥfūẓ oldur dirler. Ve Ḥaḳ teʿālānuñ ẕāt-ı pākı bir ḳuvvet-i ezelīdür. Anuñ ʿilm-i ḳadīmi ol levḥ-i maḥfūẓda nuḳūş olmışdur. Ezelī ve ebedī ʿāleme fażl ve feyż andan irişür. İy birāder bizüm maḳṣūdumuz sendeki noḳṭaı şerḥ itmek idi ki ol noḳṭanuñ muḳābelesindedür. İy birāder zinhār ve zinhār noḳṭa ve harf didügümüz bu noḳṭa ve bu ḥarf degüldür kim göz görür zīrā bu merʾīdür ol merʾī degüldür. Bu ḳābil-i fenādur ol ḳābil-i fenā degül. Tecezzī vü taḳsīm olmaz. İy yār bu ʿilm-i bāṭındur buña ẓāhir naẓarın itme kim bāṭın sırrından maḥrūm olmayasın. Eger suʾāl iderseñ kim[154a] ʿaḳl ḳalbüñ nūrıdur didüñ ve yürekden yuḳaru dimāġa tecellī itdi didüñ niçün güneş ve ʿarş yuḳarudan aşaġa tecellī ider ve göñül güneşi aşaġadan yuḳaru tecellī ider? Cevāb iy yār anunçün kim ʿālemüñ ʿaksidür. ʿĀlemüñ için ṭaşına çevirseñ ṭaşın içinde döndürseñ ādem olur zīrā kim her ne ki ʿālemüñ ẓāhirinde var insānuñ bāṭınında var. Pes niçün ʿālem durupdur muʿteber ādemī nişe düşüpdür. Muḫtaṣar anuñçün ol uludur. Bu niçe kim anuñ ṭaşı bunuñ oldı içi. İy yār eger biñ yıl insānuñ sırrından söylene biñde biri tamām olmaya. İmdi sözümüz anda idi ki ʿaḳl göñlüñ nūrıdur ve göñülden tecellī muttaşıldur dimağa. Ammā bunı taṣavvūr itmege ʿaḳluñ göñülden ayru iḫtiyārı ola ve ḥarfuñ ve noḳṭanuñ ʿarşdan ayru iḫtiyārı ola ve ḳuvvet-i ezelī Ḥaḳ teʿālānuñ bī-miṣl ü bī-mānend ẕāt-ı pākıdur. İy yār cümle mevcūdāt ḳudret-i ezelīnüñ maẓharıdur. Baḳduġuñ gördügüñ cemāl ḳamusın sanursın anı ḫayāl ḳamu. İy birāder-i ʿāşıḳ insānuñ ḥaḳīḳatı rūḥıdur. Nitekim kelām-ı ḳadīmde buyurur: [1023] و يسأ لونك عن الرّوح قل الرّوح من أمر ربّي Yaʿnī iy Muḥammed senden suʾāl iderler rūḥ nedür? Ayıt kim Rabbuñ emrindendür. *Āmennā ve ṣaddaḳnā* ki

[1023] İsra 17/85 Ve yeselūneke ʿaniʾr-rūḥ ḳuliʾr-rūḥu min emri Rabbī …

rūḥ emrdür ve ammā emr nedür dirseñ emr seni diri ṭutandur. İy yār muḥaḳḳiḳler eydürler kim ol bir noḳṭa kim yüreküñ vasaṭındadur emrüñ merkezi oldur. Ol noḳṭa-ı merkez bir müdevver āyīne gibidür. Ẕüʾl-vecheyndür yaʿnī ʿālem-i ġayba ve ʿālem-i şehādete taṣarrūfı var. Her vaḳt kim āyīne mışḳal ola aña sırr-ı maḫfī muṣavver olur. Ve cümle ḫalḳuñ göñlinde bir āyīne vardur ammā zeng ṭutmışdur cehl ve ġaflet zengi ve dünyā muḥabbeti zengi. İy yār bu zengüñ ṣayḳalına ya ʿilm-i ḥaḳīḳat gerek veya mürşid-i kāmil gerek veya ʿināyet-i Ḥaḳ gerek. İmdi iy yār ol noḳṭa-ı müdevver kim āyīne-i vücūddur ve ḳābil-i feyż-i ilāhīdür ve merkez-i emrdür ve emrden münfek ü münḳaṭıʿ degüldür. İmdi iy yār ki diñle imdi bilmek isterseñ bilgil ki emr ḥarfdur ve ḥarfuñ[154b] ḳalbi noḳṭadur ve noḳṭa āyīne-i cihān-nümādur ve hem kātib-i vaḥydur ve hem ḥarf ve hem ḳalem ve hem kātibdür ve hem sācid ve hem mescūddur ve hem fāʿil ve hem mefʿūldur ve hem ġāʾib ve hem ḥāżırdur ve hem evvel ve hem āḫir ve hem ẓāhir ve hem bāṭın durur. Bu kelām şol kimesnelerüñ ḳalbine işāretdür ki ol ḳalb beytuʾllāh olmış ola. Nitekim Resūluʾllāh ʿaleyhiʾs-selām buyurur:[1024] قلب المؤمن بين اصبعين الرّحمان من اصابع يقلّبه كيف ما يشاء Müʾminüñ göñli Ḥaḳḳuñ iki ḳudret barmaġı ortasındadur. Her nice dilerse döndürür. Murād Allāhu aʿlem ol iki barmaḳdan cemāl ve celāldur. Yaʿnī luṭf ve ḳahr ṣıfatıdur. Bir ḥadīṯde daḫı buyurur: [1025] اذا احببت عبدا كنت سمعا و بصرا و لسلنا و يدا و بصرا و بى يبصر و بى يسمع و بى ينطق و بى يبطش Çün ḳulumı sevem göñli evin benden ġayrıdan ḫālī eyleyem. Dilinde söyleyen ve ḳulaġında işiden ve gözinde gören ve elinde ṭutan ben olam. Ve bir ḥadīṯde daḫı buyurur: [1026] انّ الله خلق آدم على صورته و على صورة الرّحمان Yaʿnī rāstī ve dürüstī ki Ḥaḳ teʿālā ādemi kendü ṣūreti muḳābilinde yaratdı ki ṣūret-i Raḥmāndur. Ve daḫı Ḥaḳ teʿālā Ḳurʾānda peyġamber ḥaḳḳında buyurur:[1027] ما رميت اذ رميت و لكنّ الله رمى Yaʿnī yā Muḥammed her nesne ki sen atduñ anı atan sensin ṣanma. Pes her kimsenüñ ḳalbi ġayr-ı Ḥaḳdan ḫālī olurdı ol ḳalbe Ḥaḳ yir oldı. İy yār ṣābit oldı kim ḳalb maẓhar-ı ilāhī ve āyīne-i şāhīdür. Ve daḫı bildüñ ki ḥaḳīḳat-ı ḳalb noḳṭadur ve maẓhar-ı ḥarf noḳṭadur ve ḥarf müdrikdür ve bu ḥarf-i müdrik her vaḳṭā ki nesne idrāk ide ol idrākuñ adı ʿaḳldur. Ve çün nesne göre adı başardur ve çün işide adı semʿdür ve çün burundan ḳoḳu duya adı şemdür ve çün beden ısıyı ve ṣovuġı duya adı lemsdür ve çün her ṣıfatun ve her ṭaʿāmuñ leẕẕetin ṭuya adı ẕevḳdur ve çün söz söyledi adı kelāmdur ve çün bir nesneyi terkīb ide adı fendür

[1024] Ḳalbuʾl-muʾmini beyne uṣbuʿayniʾr-raḥmān min eṣābiʿe yuḳallibuhu keyfe mā yeşāʾu

[1025] İżā eḥbebtu ʿabden kuntu semʿen ve beṣaran ve lisānen ve yeden ve beṣaran ve bī-yebṣuru ve bī-yesmeʿu ve bī-yanṭiḳu ve bī-yebṭişu.

[1026] İnneʾllāhe ḫaleḳa ādeme ʿalā ṣūretihi ve ʿalā ṣūretiʾr-raḥmān.

[1027] Enfal 8/17…ve mā remeyte iz remeyte ve lā kinnaʾllāhe remā…

ve çün göñülde ḥarfleri tanır tīz çıḳaralar her birisinde birkaç ṣūret[155a] muṣavver iderler. Muṣavver olana ṣūret-i mudrik dirler ki idrāk eyleye. İdrāk eyleyüyorurken adı ḫayāldur. Ve çün tamām idrāk eyleye adı ʿaḳldur ve çün her nesne kim teʿaḳḳul ide ḫāricden ve dāḫilden kendüye yarayanı öñine tuta adı ḥāfıẓ[dur]. Añmaḳ dileye adı ẕākiredür ve çün idrākınuñ nihāyetin ṭaleb ide adı tefekkürdür. İy yār bu esmā-yı muḫtelife ki ẕikr itdük cümlenüñ aṣlı ḥarfdur ve meşhūr adı nefs-i nāṭıḳa[dur]. Her vaḳt kim kendü āṣārından kendü ʿużvından bir nesne ẓāhir ide bir ad ḳabūl eyler ve ammā ḥaḳīḳī bir ḳuvvetdür. İy birāder-i ʿāşıḳ zinhār ve zinhār ḥarf noḳṭa-ı merʾīdür ol merʾī degül. Yaʿnī bunı göz görür anı görmez. Bunuñ niceligi var anuñ yoḳ ve bunı sen īcād idersin. Ve ḳābil fenādur oddan ve ṣudan helāk olur. Ol ḳābil fenā degüldür tecezzī vü taḳsīm olmaz. Ḥaḳ teʿālānuñ ṣıfat-ı ḳadīmidür ve ẕāt-ı pākından münfek ü münḳatıʿ degüldür. Ve daḫı muḥaḳḳiḳler eydürler kim Ḥaḳ teʿālā ẕāt-ı pākı bir ḳuvvet-i ezelīdür kim mecmūʿ eşyāya muḥīṭdur ẕātıyla ve ṣıfatıyla. Nitekim buyurur: [1028] و الله بكلّ شئ محيط و انّ الله قد احاط بكلّ شئ علما Ve daḫı eydürler ki Ḥaḳ teʿālā her ne ḳavl ve fiʿl ider kim ʿilmle ider ve ʿilmüñ aṣlı ḥarfdur. Ve mecmūʿ ʿilm-i evvelīn ve āḫirīn ḥarfın içinde mużmerdur. Ve Ḳurʾānuñ aṣlı ḥarfdür zīrā Tañrı teʿālā mütekellimdür. Lafẓ-ı kun birle ʿālemi īcāda getürdi dirler. Ammā ʿulemā-yı ẓāhir eydürler Allāh teʿālā mütekellimdür ammā bu ḥarf-ı maḥsūs ile degül. Belī öyledür kim maḥsūs mütekellim degüldür. Biz ḫ̆od bu muḫtaṣarda ġayr-ı maḥsūsı şerḥ iderüz. Ammā baʿżısı hīç ḥarfde yoḳdur dir ol aḥmaḳdur. Aña cevābumuz sükūtdur ve mümkün degüldür kim ḥarfsüz tekellüm ola. Ve ehl-i ẓāhir ḥarf diyü mektub olmuşa veya ṣavt ile maḫrecden istimāʿ itdügine dir. Ol ki kendünüñ ḳalbinüñ ḥayātıdur ʿacāib ve ġarāib nesneler istinbāṭ ider. Fiʿlin ve ḳavlin istiḫrāc ider gösterür ammā aña ḥarf dimezler zīrā bu ʿilmi işitmediler belkim düşmān daḫı olalar. Nitekim Ḥażret-i ʻĀlī raḍiyāʾllāhu buyurur: *El-merʾu ʿaduvvun mā cehilehu.* İy yār şöyle taḳdīr itseñ ki hīç ḥarf ḳalmadı yirinde ne ḳala. Vaḳtā kim ḥarf ḳalmaya ḥākim neyle ḥükm ider. Ḥarf olmaya Ḥaḳ ne emr ḳılur ne nehy ḳılur. Ve ne ādem ḳalur ne ʿālem ve ne bāṭın bilinür ne ḥaḳ zīrā ʿālem emrle ḥaydur ve emr kelāmdur ve kelām ḥarfdur. İy birāder-i ʿāşıḳ Ḥaḳ teʿālā buyurdı kim: [1029] الخلق لا عرف كنت كنزا مخفيّا فاحببت ان اعرف فخلقت [155b] Ben bir gizlü genc idüm sevilmek ve bilinmek içün ʿālemi ve ādemi īcād itdüm dir. Pes ḥarf olmasa neyle bilesin ve neyle sevesin. Ve daḫı buyurur kim:[1030] و علّم آدم اسماء

[1028] Vaʾllāhu bi-kulli şeyin muḥīṭun ve inneʾllāhe ḳad eḥāṭa bikulli şeʾin ʿilmen.
[1029] Kuntu kenzen maḫfiyyen feeḥebtu en uʿrafe feḫelaḳtuʾl-ḫelḳa li-uʿrafe.
[1030] Bakara 2/31 Ve ʿalleme Ādeme esmāe kullehā…

كلّها Eger ḥarf olmaya nite küllün ve cüzʾün bilürsin. İy yār çün bildüñ ki ḥaḳīḳat-ı insānī ḥarfdur ve daḫı noḳṭanuñ ḥarf üzerine taḳaddümini bildüñ. İy birāder bildüñ ki rūḥ-ı insān ḥarf ve noḳṭadur. Bir adı rūḥdur ve rūḥ müdrikdür ve bu rūḥ-ı müdrik her nesne ki idrāk ide ol dem ol idrāk itdügi nesneden artuḳ göñline ṣūret baġlanmaz meger ki bir idrāk daḫı gele ol idrākı boza. Bārī her nesne ki idrāk itdüñ ol dem ol idrākuñ itdügi senüñ ʿaynuñdur zīrā her nesne kim añarsın ol dem ḫāṭıruñda oldur. Bir daḫı gelse ol gitse bu kez ṣoñraġı olursın. Her yeni ki müdrik idrāk ide adı müdrekdür. Müdrik ve müdrek ve idrāk üçi birdür. İy yār sen bu sözleri fehm idemezsen bir vechle daḫı bundan rūşen-teri işidivireyin. Bir ibāret ile daḫı ola kim fehm idesin ġāyet gereklü yirdür. İy yār muḥaḳḳikler bu adları bir ismle daḫı yād itdiler. ʿĀşıḳ ve maʿşūḳ ve ʿışḳ didiler. şüyūḫ-ı müteaḫḫirīn müdrik ve müdrek ve idrāk didiler. Müdrik ʿāşıḳa ve müdrek maʿşūḳa ve idrāk ʿışḳa dirler. İy yār vaḳtā ki bu müdrik idrākın müdreke ġāyet yaḳīn ide ʿayn olur yaʿnī ʿāşıḳ ʿışḳla maʿşūḳa mülāzemet eylese ve maʿşūḳdan ġayrınuñ ḫayālın ḫaṭırından mürtefiʿ eylese ol vaḳt ġāyet ḳurbdan ittiṣāl ḥāṣıl olur. Ol demde ʿāşıḳ ve maʿşūk ve ʿışḳ bu üçi bir olur. **Ḥikāyet:** Meger Mecnūnda Leylī ʿışḳı nihāyete irmiş idi. Yaʿnī ol ḳadar maʿşūḳuñ ẕikrine ẕākir olmış idi kim ẕikr-i ʿayn meẕkūr olmış yaʿnī göñül her ismi ki yād ide ol ismüñ müsemmāsı ḫayāl ṣūretiyle muṣavver olur. Mādem kim ol ismi ẕikr ider muṣavver olur. Çün Mecnūnuñ ʿışḳı ġalebe itdi maʿşūḳdan māsivāyı defʿ itdi. Göñül maʿşūḳ ṣūretin ṭutdı ve iki cihānı maʿşūḳa ṣatdı ve ikilik mülketin yaḳdı. Birlik közinden yaḳdı. Çün Mecnūn bu ḥālete irişdi ḫalīfe-i Baġdād buña bir tedbīr itdi. Ayıtdı: Leylī[156a] ve Mecnūnı getürün. Derhāl ḥażır itdiler. Ḫalīfe ayıtdı: Yā Ḳays ḥāluñ nedür? Mecnūn ayıtdı: Hay bu ne sūʾāldur bencileyin o ki bilesin. Ḫalīfe ayıtdı: Uşda Leylīyi saña vireyin ve sen kendüzüñe gel. Mecnūn ayıtdı: Leylī ḫˇod benüm beni baña nice virürsin? Ḫalīfe Leylīye söyle diyü emr itdi. Leylī ayıtdı: İy Mecnūn Leylī benüm. Mecnūn ayıtdı: Eger Leylī sensin bendeki kimdür? Ḫāşā kim Leylī iki ola. Leylīye baḳmayup Leylī Leylī diyü diyü gitdi. İy birāder-i ʿāşıḳ mecāzī bu ḥadde olsa ḳıyās eylegil kim ʿışḳ-ı ḥaḳīḳī ne ġāyete irişe. Nitekim Lemeʿātda eydür: *Ve ġāyetuʾl-ʿayni ve lā resme ve lā eṣere ve bire levlāʾllāhuʾl-vāḥiduʾl-ḳahhār.* Āşıḳuñ ġāyet ittiḥādından resmi ḳalmaz belürmeyüp eṣeri. İy yār çün ʿāşıḳ cüzʾī iḫtiyārın ṭarḥ ide iḫtiyārı kül olur. Ol vaḥdetüñ şerābından sekrān olur ve bī-iḫtiyār dilinden enāʾl-Ḥaḳ gelür. Ol dem gerek sevsünler gerek dögsünler hīç ʿaynına gelmez. Çün ʿāşıḳ cezbe-i ilāhīye yetişe kendüzünden fenā-yı maḥż olur ve göñli dili maʿşūḳ olur. Nitekim buyurur: *Ve bī yenṭiḳu*

ve bī yesmeʿu ve bī yenẓuru. Çün ʿāşıḳuñ mevhūmı maḥv oldı şāhid ʿayn-ı meşhūd olur. İy yār maʿşūḳ-ı ḥaḳīkī Ḥaḳ teʿālādur. Ḥaḳ teʿālānuñ ʿilm-i ḳadīminde irādāt-ı ezelī vardur ki kendü cemālın kendü müşāhede eyleye. Pes ol irādāt-ı ezelī ʿālemi ve ādemi āyīne idindi. Tecellī itdi varlığı tecellīsinden var oldılar ve ḥayāt tecellīsinden ḳādir oldılar ve salṭanat tecellīsinden ʿālemler oldılar ve pādişāhlar oldılar ve ʿilm tecellīsinden ʿālimler oldılar ve cemāl tecellīsinden cemīller oldılar ve celāl tecellīsinden ẓālimler ve bedbaḫtlar oldılar. ʿĀlem ve ādem maẓhar-ı celāl ve cemāldur. Her şey istiʿdādı ḳadarınca Ḥaḳ varlığından var oldılar ve gine rücūʿ-ı Ḥaḳḳa iderler zīrā kim mebdeʾi Ḥaḳ idi ve meʿādı daḫı Ḥaḳdur. Nitekim buyurur: *İnnā liʾllāh ve innā ileyhi rāciʿūn*. Pes naḳḳāşuñ fitnesi girü kendü naḳşınadur. Her naḳş ki varlıḳ levḥinde menḳūş olmışdur ol naḳḳāşuñ ṣūretidür. Çün ʿāşıḳ bu ḥālete irişdi *fe semme vechuʾllāhi* sırrına vāṣıl oldı ve dört yanı dīdār oldı. Her ḳanḳı yana baḳdumsa yüzi göründi. Şol yüzi dīdār saña düpdüz göründi baḳduġun gördügüñ cemāl ḳamusın ṣanursın añı ḫayāl ḳamu [1031][156b] و لله المشرق و المغرب فأينما تولّو فثمّ وجه الله انّ الله واسع عليم İy birāder her çend ki Ḥaḳ teʿālānuñ kendü cemāl ve kemālı kendüye maʿlūmdı ammā diledi ki kesret āyīnesinden tecellī ide tā cemālı kemālıyla ʿışḳ-bāzlıḳ ide ve ol yüzden dilegi var āyīneden kendü ḥüsnün göre. Ol vechden Allāha ʿāşıḳ dirler. Kendü cemālına ve ḥüsnine maʿşūḳ dirler ve Ḥaḳḳuñ irādātına ʿışḳ dirler. Pes ʿāşıḳ ve maʿşūḳ ve ʿışḳ aṣlda üçü birdür. İy yār ʿacebdür eger sen bu ḥaḳīḳat sırrından nesne añlarsañ zīrā her kimse kim şeyḫe irişmeye ṭaşradan diñlemek ile berḫudār olmaya. Ol cihetden ʿāşıḳ-ı ilāhī olmayan ʿışḳ sırrından ḫaber-dār degüldür. İy birāder bu ḳadar şerḥ ve beyān ki ḥaḳīḳatdan ve ḥikmetden istimāʿ itdüñ bunuñla işüm bitdi ve kemāl insānı buldum sañma zīrā kim kemāl insān nidügin bilmezsin. Belki işitmedün. İy yār kemāl insān oldur ki Ḥaḳḳuñ mecmūʿ ṣıfatıyla muttaṣıf ola insān-ı kāmil olur ve insān-ı kāmil olan ḳuṭb olur. Ḳuṭb ḫˇod ʿālemde bir olur. Ve Ḥaḳḳuñ ṣıfatınuñ maẓhar-ı tāmmı ḳuṭbdur ve ḳuṭbuñ ḳabżasında on sekiz biñ ʿālem emsālı ḫardal dānesi gibidür. İmdi iy yār sen daḫı kendüzüñe inṣāf vir ve ḫˇod benligi ve cehli ḳo. Gör kim nenüñ maẓharısın ve ṣıfatuʾllāhdan ne ṣıfata māliksin. Ḥaḳḳuñ bī-nihāyet ʿilminden neñ var gökler ʿilminden ʿāciz ve kendü nefsüñ ʿilminden ʿāciz. İkinci Ḥaḳḳuñ ḳudretinden nen var çoḳ tedbīr idersin kim ʿaksi düşer ve kendü işinde ʿāciz. Üçünci Ḥaḳḳuñ ḥükm ve salṭanatından nen var pādişāh degülsin elüñde ʿadl u dād yoḳ ve kendü maḳālına ʿāciz.

[1031] Bakara 2/115 Ve liʾllāhiʾl-meşriḳu veʾl-maġribu fe eynemā tuvellu fe semme vechuʾllāh inneʾllāhe vāsiʿun ʿalīm .

İy yār inṣāf idesin Ḥaḳḳuñ her ṣıfatında ʿācizsin zīrā kim deñizden ḳaṭre ve güneşden z̲erresin. Pes ʿāciz nāḳışlıġından ʿācizdür. İmdi nāḳış kemālın ṭaleb itse anuñ saʿādeti ʿurūcdadur ve eger nāḳışlıġla ḳalsa saʿādeti nüzūlındadur. ʿÖmri maġbūn geçer. Nitekim Resūl ʿaleyhiʾs-selām buyurur:[1032] من استوى يومان فهو مغبون و من كان امسه خيرا من عنده فهو ملعون Pes insāniyyet oldur kim günden güne teraḳḳīde olasın zīrā dünyā āḫiretüñ ekinidür. Nitekim buyurur: [1033] الدّنيا مزرعة الاخرة İy yār ekin oldur kim sen ölmeden göñlüñde bite yaʿnī ṣıdḳuñ ve īmānuñ[157a] ve ʿilmüñ ve ḥilmüñ ve ʿışḳuñ ve şevḳuñ ve mürüvvetüñ göñlüñde bite zīrā insānuñ saʿādeti bu ṣıfatlarla muttaṣıf olmakdadur ve naẓargāh-ı ilāhī gönüldür. Nitekim buyurdı: [1034] انّ الله لا ينظر الى صوركم و اموالكم و لكن ينظر الى قلوبكم ونيّاتكم Çün göñül naẓargāhdur iʿtibār niyetedür ṣūretüñ gerekse zişt gerek ḫūb olsın. Göñül sırrı ḫalḳa maḥcūbdur ḫalḳa mekşūf ile olsa Tañrı dūstlarınuñ göñli sırrın ġayr ehli bilmez. Nitekim Ḥaḳ teʿālā buyurur:[1035] اولياء تحت قبائ لا يعرفهم غيرى İy yār çün bildüñ ki her şey Ḥaḳ varlıġıyla var oldılar ammā her kimseye istiʿdādı ḳadar nice tecellī eyledi ve istiʿdādı daḫı feleküñ gerdeşiyle vāḳiʿ olur ḳarʿda nice düşdi ise. Pes her ne maḳāmda isen ḳadrıñı bilsen inṣāf virseñ raḥmet bulasın. Nitekim Ḥażret-i Ālī raḍiyāʾllāhu buyurur: *Reḥimeʾllāhu imren ʿarife ḳadrehu ve lem yeteʿedde ṭūrehu.* İy yār Ḥaḳ teʿālānuñ varlıġına nūr daḫı dirler kim [1036] الله نور السّموات و الارض zīrā münevver idicidür. Pes her kimsenüñ ki nūr tecellīsi eksükdür artuḳ tecellīlu kimseden istidʿā itmek gerek zīrā insānuñ saʿādeti andadur ki kendüde yoġı iltimās ide. Belkim aña tamām muṭīʿ ola. Ve daḫı Ḥaḳḳuñ cemālı nūrı cemillerde tecellī itdi. Pes her kimsede kim Ḥaḳ varlıġı örtük tecellī eyleye kendüden ednānuñ ḳıblesidür. Bu vechle enbiyā ve evliyā ḳıble-i ʿālemyāndur. Her kim anlardan yüz çevirse kāfir-i muṭlaḳ anlardur. Bī-çāre ādem Ḥaḳḳı ḳoyasın ne ṭutasıñ bāṭıla uyasın. Yūsufı ṣatın alasın. İy birāder-i ʿaşıḳ ḥadi̲s şerḥinde rivāyet iderler kim evliyāuʾllāh cihānda üç yüz elli altıdur dirler. Zamān-ı ḳıyāmete dek bunlaruñ vücūdı ʿālemden münḳaṭiʿ olmaz. Üç yüzi bir bölük ve ḳırḳı bir bölük ve yedisi bir bölük ve beşi bir bölük ve üçi bir bölük ve ḳuṭb-tenhā-ḳuṭb girü ḳalanuñ ḳıblesidür. Belkim mecmūʿ maḫlūḳātuñ ḳıblesidür. Ol cihetden kim Ḥaḳḳuñ maẓhar-ı tāmmı ḳuṭbdur ve daḫı muḥaḳḳiḳler eydürler kim Ḥaḳ teʿālā z̲ātıyla ve ṣıfatıyla[157b] daḫı kemāl-ı ḳudretiyle ḳuṭbdan tamām tecellī itmişdür. Maẓhar-ı tām ancaḳ ḳuṭbdur ve ʿarşuñ göñli

[1032] Menistevā yevmāni fe huva meġbūnun ve men kāne emsehe ḫayren min ʿindihi fe huve melʿūnun
[1033] Eʾd-dunyā mezraʿatiʾl-āḫireti.
[1034] İnneʾllāhe lā yenẓuru ilā ṣuvarikum ve emvālikum velākin yenẓuru ilā ḳulūbikum ve niyyātikum.
[1035] Evliyāi taḥte ḳabāʾi lā yeʿrifuhum ġayrı.
[1036] Nur 24/35 Allahu nuruʾs-semāvāti veʾl-arḍi…

ḳuṭbdur ve girü ḳalan mevcūdāta ḳuṭb tecellī ider dirler. Ammā baʿẓıları ehl-i ẓāhirden kim ḳuṣūr-ı fehmlerdür. Ṣūretden maʿnāyā yol bulmamışlardur. İnsān-ı kāmil añlayıcak kendüyi daḫı andan ṣanurlar ve eydürler kim ḳuṭb ḥaḳḳına didükleri küfrdür zīrā Ḥaḳ teʿālā münezzehdür ittiḥāddan ve ḥulūldan. Ammā iy aḫmak sen ittiḥād ve ḥulūl nidügin bilseñ ḳuṭb evṣāfın işidicek küfre maḥal itmez idüñ. İy aḫmaḳ eger iderseñ ki Tañrınuñ ʿilmi ancaḳ bu ʿilm-i ẓāhirdür ki ʿulemā şerḥ itdiler ve ben baʿżısın oḳudum ayrıḳ yoḳdur dirseñ kāfir-i muṭlaḳsın. Eger vardur dirseñ ki biz anı oḳumaduḳ enbiyā ve evliyā ve ʿulemā-yı rāsiḫ ol ʿilmden āgāh anlar olurlar dirseñ ḫūb idersin ehl-i īmānsın. Pes ol bilmeyüp işitdügüñ ʿilme ki iḳrār virdüñ bu nüsḫada añduġumuz ol ʿilmdendür. Ve saña daḫı ḥüccet oldur kim Ḳurʾān-ı ʿaẓīmde Ḥaḳ teʿālā kendü ḥaḳḳında buyurur kim:[1037] و انّ اللّٰه قد احاط بكلّ شئ علما و اللّٰه بكلّ شئ محيط Çün Ḥaḳ teʿālā her şeyde ṭoluyın didi eyle olsa bunda ḥulūl ve ittiḥād mı var? Eger bundan ḥulūl ve ittiḥād añladuñsa kāfirsin zīrā Ḳurʾāna muḫālif geldin. Ve daḫı bu ḥadiṯe ne dirsin kim buyurur:[1038] عند المنكسرة قلوبهم و المندرسة قبورهم انا Buña daḫı ḥulūl mı dirsin? Ve daḫı bu āyetden ne añladuñ: [1039] و ما رميت اذ رميت و لكنّ اللّٰه رمى Yaʿnī yā Muḥammed senüñ atduġın benüm atduġımdur. Buña daḫı ḥulūl mı dirsin? Ve daḫı Ḥadīṯ-i Ḳudsīde buyurur: [1040] اذا احببت عبدا كنت له سمعا و بصرا و لسانا و يدا و بى يسمع و بى يبصر و بى ينطق Buna daḫı ḥulūl ve ittiḥād mı dirsin? İy aḫmaḳ Ḥaḳ teʿālā ne dilerse işler. Nitekim buyurur:[1041] يفعل اللّٰه ما يشاء و يحكم ما يريد Ve daḫı Ḳurʾānda işitmedüñ mi ki bir aġacdan Mūsā peyġambere *innī enāʾllāh* āvāzı geldi. Yaʿnī gel ben senüñ Tañrunum didi. Peyġamberlik ve muʿcize erzānī ḳıldı Firʿavna[158a] virüpdi. Pes bir aġacdan *innī enāʾllāh* āvāzı gele ne ʿaceblersin ki insān-ı kāmilden *enāʾl-Ḥaḳ* āvāzı gele ve daḫı *subḥāne mā eʿẓame şeʾnī ve leyse fī cebbeti sivāʾllāhi* ṣādır ola. Ve ādem ki mufaḫḫar-ı mevcūdāt ve zübde-i maḫlūḳātdur ve dünyā ve āḫiret ādem içündür ve on sekiz biñ ʿālem insāna sücūd ider zīrā insān-ı kāmilüñ göñli ol ḥadde vāsiʿdur kim bir dāne-i ḫaşḫāş senüñ katında nice ise on sekiz biñ ʿālem anuñ göñli ḳatında eyledür zīrā ḳalbuʾl-muʾmin beytuʾllāh ve ʿarşuʾllāhdur. Çün müʾminüñ göñli Tañrınuñ evidür evden ev issinden ġayrı refʿ idicek ev issi ḳalur. Pes dīn işden ev issi olur. Nitekim buyurdı:

[1037] Talak 65/12…ve enneʾllāhe ḳad eḥāṭa bi-kulli şeyin ʿilmen.
[1038] Ene ʿindeʾl-munkesireti ḳulūbuhum ve ʿindeʾl-mundesireti ḳubūruhum.
[1039] Enfal 8/17…ve mā remeyte iz remeyte ve lakinneʾllāhe remā…
[1040] İẕā eḥbebtu ʿabden kuntu lehu semʿen ve baṣaran ve lisānen ve yeden ve bi-yesmeʿu ve bi- yebṣuru ve bi-yenṭiḳu.
[1041] İbrahim 14/27…ve yefʿaliʾllāhu mā yeşāʾ… El-Maide 5/1…[inneʾllāhe]yeḥkumu mā yurīd.

من كان لله كان الله له[1042] İy yār gerekse yüz biñ delīl ü burhān getür şunlaruñ ki göñli gözi açuḳ degül anadan doġma kördür aña muʿāleceden çāre yoḳdur. Nitekim Ḥaḳ teʿālā buyurdı: من كان فى هذه اعمى و هو فى الاخرة اعمى و اضلّ سبيلا[1043] و İy yār çün bildiñ ki ḳuṭb maẓhar-ı tāmdur feyyāż-ı ʿālemdür ve her kim ki ḳuṭba yaḳındur velīdur ve her kimse ki[kendüyi] ḳuṭb muḥabbetine lāyıḳ göre ve didārdan göre göstere ḳorḫusı ḳalmaz. Nitekim Ḥaḳ teʿālā buyurur: الا انّ اولياء الله لا خوف عليهم و لا هم يحزنون[1044] İy yār her vaḳt ḳuṭb dilese ki bir bedenden daḫı tecellī ide üçlerüñ biri lāyıḳ olur. Andan tecellī ider. Üçlerüñ biri yirine beşlerüñ biri gelür ve yedilerüñ biri beşlere gelür ve ḳırḳlaruñ biri yedilere gelür ve üç yüzlerüñ biri ḳırḳlara ḳatılur ve ḳalan ḫalḳun ġāyet eyüsinden biri üç yüze ḳatılur. Ḳıyāmete degin bu gerdeş döner. Çün ḳıyāmet yaḳın ola cemīʿ maḫlūḳāt dökezler buñlar ḳalalar. Çün bunlar daḫı birin birin cihāndan gideler ḳuṭb ḳala ve çün Allāh teʿālā tecellīsin ʿālemden çekmek dileye ḳuṭb daḫı gide. Cihān zīr ü zeber ola Ḥaḳḳuñ vechi ḳala. Evvel daḫı vechiydi yine vechi ḳala. Nitekim buyurur:[1045] كلّ شيءٍ هالك الّا وجهه Allah teʿālā münezzehdür ve muḳaddesdür cāhillerüñ ve dehrīlerüñ ve ẓālimlerüñ ẓulmından. Nitekim buyurur Allāh teʿālā: *ʿAmmā yeḳūluʾẕ-ẓālimūne ʿuluvven kebīrā*[158b] İy yār evvel Ḫudāydı āḫir daḫı Ḫudādur ẓāhir Ḫudāydı bāṭın daḫı Ḫudādur. هو الاوّل و الاخر و[1046] الظّاهر و الباطن و هو بكلّ شئ عليم Ve daḫı bilgil ki ʿālem-i ẓāhirden ʿālem-i bāṭın yüz biñ ḳat yegrekdür zīrā meşāġil-i dünyevī ve kedurāt-ı cismānī ve ġamm-ı taʿalluḳāt veya best-i nefs belā-yı ʿaẓīmdür. Bu belālardan necāt bulmak ve maḳṣūd-ı ilāhīye vāṣıl olmaḳ cennet-i naʿīmdür. Çün ʿālem-i fenā beḳāya mübeddel ola anda senlik ve benlik eyü ve yavuz ḳalmaya. İy yār çün bedenden rūḥ mufaraḳat eyleye ne ṣıfatla ṣıfatlanmış ise ol ṣıfat ile muttaṣıf olur. Kimi ḫınzīr ṣuretiyle ve kimi kelb ve kimi maymūn ve kimi yırtıcı cānavārlar ṣūretiyle baʿżılarınuñ başları ayaḳları altında ola ve baʿżıları söz ve ḥareket idemeyeler yatalar. Ve daḫı buña münāsip eḥādiṯden ve ve āyet-i Ḳurʾāndan ne kim buyurur:[1047] كالانعام بل هم اضلّ İy cehd ḳıl tā ol ṣıfatları kendüzüñde bulasın ve ölmedin defʿine çāre ḳılasın. Ve kendüyi bilmeklügüñ ġāyet gereklüsi serencām neye irişdi añı bilmekdür ve kendü ḥālınuñ ziyāde ve noḳṣānı ve şevḳi ve füsürdeligi ve girü ḳalması ve ilerü varması gerek bunlardan ıṭṭılāʿ bulasın ve nefsüñ civānluġı ve sebuʿlugı ve

[1042] Men kāne liʾllāhi kāneʾllāhu lehu.
[1043] İsra 17/72 ve men kāne fī hāẕihi aʿmā fehuve fiʾl-āḫireti aʿmā ve eḍallu sebīlā.
[1044] Yunus 10/62 Elā inne evliyāuʾllāhi lā ḫavfun ʿaleyhim ve lāhum yaḥẕenūn.
[1045] Kasas 28/88 …kullu şeyin hālikun illā vecheh.
[1046] Hadid 57/3 Huveʾl-evvelu veʾl-āḫiru veʾẓ-ẓāhiru veʾl-bāṭinu ve huve bi kulli şeyin ʿalīm
[1047] Araf 7/179…keʾl-enʿāmi bel hum eḍallu…

şeyṭānluġı ve meleklügi ṣıfatlardan sende bulasıñ ve ḳanḳı ġālib olursa bilesin ve defʿine saʿy ḳılasın. İy yār sālike çün kendü nefsini bilmek ḥāṣıl ola uyumaḳla uyanıḳlıḳ ortasında rüʾyā vāḳiʿ olur ve rüʾyā insānuñ kerāmetlerindendür ve daḫı peyġamberlik cüzʾindendür. Nitekim buyurdı: [1048] الرّؤيا الصّالحة جزء من سنّة و اربعين جزوءا من النبوّه Eger ḥırṣ ṣıfatı ġālib ise nefsinde ḳaralar ve ḳarıncalar ṣūretin görür. Eger baḫl ṣıfatı ġālib ise kelbler ve keçiler ṣūretin görür. Eger kibri ġālib ise ḳaplan ṣūretin görür. Eger kīni ġālib ise yılan ṣūretin görür. Eger şehvet ṣıfatı ġālib ise ḥimār ṣūretin görür. Eger yavuzluġı ṣıfatı ġālib ise dilkü ṣūretin görür. iy yār eger bunuñ ʿadedine göre meşġūl olavuz söz uzanur fiʾl-cümle ḳanḳı ṣıfat ki sende ġālib ola ḳıyāmet güninde ol ṣıfat ile ʿayn olursın.[159a] İy yār bu kelāmuñ ṣıdḳına delīl çoḳdur. Tevrātda ve İncīlde ve Ḳurʾānda ve eḥādīsde ve aḫbārda ve ʿilm-i meşāyiḫde ve mecmūʿ edyānda ittifāḳları vardur kim her kimde ḳanḳı ṣıfat ġālib ise elbette baʿs güni ol ṣıfat ile ḥaşr olur zīrā bu daḫı vardur kim ṣāliḥ ṣāliḥle ve ṭāliḥ ṭāliḥle ve ṭayyib ṭayyible ve ḫabīs ḫabīsle ḥaşr olur. Sen ḳanḳısına lāyıḳsañ senüñ cüftüñ oldur. İy yār Ḫāce ʿAṭṭār Esrārnāmesinde ḥikāyet ider: Bir hud-fürūş vardı. ʿÖmri merkeb dellāllıġında geçmiş idi. Nā-gāh ecel irişdi nezʿ ʿālemine düşdi. ʿAzrāʾil ki ṣıfat-ı celāl-ı Ḥaḳdur aña ʿayn ẓāhir oldı. Mezkūr ʿAzrāʾil heybetinden baş manẓarda çıkardı. Münādī ḳıldı çaġırdı. Eydür: İy ḳavm bir çullu ḳara merkeb gibi kim gördi issi geldi. Cānum alur ḫaberi yoḳ ol ḳara merkeb kendüydi. İy yār cehd eyle kim bu ṣıfatlarla tamām muttaṣıf olmayasın bir mürşidüñ etekine yapışasın. Ṣıdḳuñ ve iḫlāṣuñ tamām eyle zīrā bu ṣıfatlardan cüdā olmaḳ mürşidle ḥāṣıl olur. Ve daḫı iy yār bu şübhātdan ve varṭā-yı helākdan kimse kendü vechiyle ḫalāṣı mümkün degüldür illā bir şeyḫ-i sālik birle ki mürşid ola. Ve şeyḫler mürīdlerine şöyledür ki peyġamberler ümmetlerine gibi nitekim buyurur:[1049] الشيخ فى قومه كا النبىّ فى امّته zīrā şeyḫ mürīdine ancaḳ ʿilm terbiyetin itmez ve riyāżet ve mücāhede ile aḫlāḳ-ı zemīmesin aḫlāḳ-ı ḥamīdeye mübeddel idivirür. Yaʿnī yaramaz ḫūyın eyü ḫūya döndürür zīrā nefs ḫˇod ḳabūl idicidür. İy yār insān yaramaz ḫūyını Ḥaḳ teʿālā ḥażretine ʿarż eyleye ḫalvetlerde dāyim tażarruʿ eyleye Ḥaḳḳuñ ʿināyeti ceẕbesine yetişe kim Ḥaḳḳuñ bir zerre ceẕbesi yüz dürüşmekden yegdür. Nitekim buyurur: [1050] جذبة من جذبات الحق توازى عمل الثقلين İy yār Ḥaḳḳuñ ceẕbe-i ʿināyeti ehluʾllāh ile durup oturmaḳdur[159b] zīrā bunlaruñ ṣoḥbeti Ḥaḳ ṣoḥbetidür. Kim bunlaruñla üns

[1048] El-ruʾyāʾṣ-ṣāliḥetu cuzʾun min sunneti ve erbaʿīne cuzen mineʾn-nubuvveti.
[1049] Eʾṣ-ṣeyḫu fī ḳavmihi keʾn-nebiyyi fī ummetihi.
[1050] Ceẕbetun min ceẕebātiʾl-ḥaḳḳi tuvāzī ʿameleʾs-seḳalen.

ṭutarsa Ḥaḳla üns ṭutmışdur. Nitekim Resūluʾllāh ʿaleyhiʾs-selām buyurdı: [1051] من ارادان يجلس مع الله فليجلس مع اهل ا لتصّوّف Ammā şunlar kim ẓālimlerdür Ḥaḳ teʿālānuñ ḫilʿatına ve kerāmetine lāyıḳ degüllerdür. Nitekim Ḳurʾānda buyurdı: [1052] لا ينال عهد الظالمين İy yār bu dünyā-yı fānī ġaddāretdür kim anuñ sebebiyle saʿādet-i ebedīden baʿīd düşesin maḥrūm ḳalasın. Ve dünyā ḥaḳḳında Ḥażret-i Risālet bunca ḥadīs̱ zikreylemişdür. Nitekim buyurur:الّدنيا جيفة وطالبها كلاب [1053] Ve bir ḥadīs̱de daḫı buyurur:[1054] الدّنيا ملعونة و ما فيها ملعون Ve bir ḥadīs̱de daḫı buyurur: [1055] الدّنيا حرام على اهل الاخرة و الاخرة حرام على اهل الدّنيا و هما حرامان İy yār eger sūʾāl iderseñ ki mecmūʿ enbiyā ve evliyā ve ḫalāyıḳ dünyāya taṣarruf itdiler ve daḫı dünyāsuz hīç kimse düzülmez. Nā-çār her kişiye gerekdür niçün ḥarām ve murdārdur dirler? Eyle olsa cemīʿ kelb imiş ve melʿūn imiş. Cevāb iy bī-çāre eger dünyā nidügin bilsen bu suʾālı itmezdün zīrā sen dünyāyı māl ve rızḳ ve ʿavret ve oġlan ṣanursın. Dünyā bunlar degüldür ve dünyā bābında söz çoḳdur. Yaʿnī her nesne kim seni Tañrı muḥabbetinden ġāfil eyleye dünyā oldur. Eger nesneñ ola ya olmaya ġaflet dünyādur. Eger ġaflet nedür dirsen bilgil ki ġaflet üçdür: Evvel ġaflet Ḥaḳḳı ḳoyup ḫalḳa meşġūl olmaḳ ikinci ġaflet āḫireti ḳoyup dünyāya meşġūl olmaḳ üçünci ġaflet ölümi unutup dirliġe meşġūl olmaḳdur. Ve İmām Ġazzālī raḥmetuʾllāh ʿaleyh İḥyā-yı ʿUlūmda ve Kimyā-yı Saʿādetde tekrār-be-tekrār teʾkīd itmişdür ki hep ʿibādetlerüñ maḳṣūdı göñli dünyā ṣoḥbetinden döndürüp Ḥaḳḳa teveccüh itdürmekdür zīrā namāzuñ maḳṣūdı seni fuḥş ve münker[den] ıraḳ eylemekdür. Nitekim buyurur: [1056] انّ الصّلوة تنهى عن الفحشاء و المنكر ve daḫı [1057] فاذكرونى اذكركم [160a] añuñ beni añam sizi dir. Ve oruçdan maḳṣūd oldur kim kesr-i şehvet idesin. Göñül ḳarārgāh-ı ẕikruʾllāhdur ve Ḥacdan murād Tañrı evi[n] ziyāret itmekdür ve ziyāretden murād ev issini añmaḳdur. Bil ki aṣl Müslümānlıḳ kelime-i tevḥīddür ve daḫı peyġamber ḥażreti ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m buyurur: [1058] من اخلص الله و لذكر الله اكبر اربعين صباحاظهرت ينابيع الحكمة من قلبه على لسانه Her kim ḳırḳ gün iḫlāṣ ile Ḥaḳ teʿālānuñ ʿibādetine meşġūl olsa ḥikmet çeşmeleri göñlinden diline revān ola. Ve ʿaceb budur kim niceler ḳırḳ yıl namāz ḳılurlar ve Müslümān dirilürler göñlinden dünyā fikrinden ve

[1051] Men erāde en yeclise maʿaʾllāhi feʾl-yeclis meʿa ehliʾt-taṣavvufi.
[1052] Bakara 2/124…lā yenālu ʿahdiẓ-ẓālimīn…
[1053] Eʾd-dunyā cīfetun ve ṭālibuhā kilābun.
[1054] Eʾd-dunyā melʿūnetun ve mā fīhā melʿūnun.
[1055] Eʾd-dunyā ḥarāmun ʿalā ehliʾl-āḫireti veʾl-āḫiretu ḥarāmun ʿalā ehliʾd-dunyā ve humā ḥarāmānī ʿalā ehliʾllāhi.
[1056] Ankebut 29/45…inneʾṣ-ṣalāte tenhā ʿaniʾl-faḥşāʾi veʾl-munker ve le ẕikruʾllāhi ekber…
[1057] Bakara 2/152…feẕkurūnī eẕkurkum…
[1058] Men eḫlaṣaʾllāhe erbaʿīne ṣabāḥen ẓaharat yenābīʿuʾl-ḥikmeti min ḳalbihi ʿalā lisānihi.

mālāyaʿnīden artuḳ nesne bitmez. İy yār vaḳtā kim müʾminüñ göñli meşāġil-i dünyevīden fāriġ ola ol göñül Ḥaḳḳuñ ḳudreti barmaġı ortasında olur. Nice dilerse döndürür. Çün müʾmin bu mertebeye irişdi ölümsüz dirlik buldı. Nitekim buyurdı:[1059] المؤمن لا يموتون بل ينقلون من دار الفناء الى دار البقاءİy yār eger Tañrıdan ʿināyet olmaya enbiyā ve evliyā seni ṭabīʿatinden ḳurtarmaya. Nitekim Ḳurʾānda buyurdı: [1060] انّك لا تهدى من احببت İy Muḥammed sen kendü ṭabīʿatüñden kimseyi ḳurtaramazsın. [1061] و لكنّ الله يهدى من يشاءYaʿnī Allāh teʿālā eydür benüm hidāyetüm nūrı ḥaḳīḳat cezbesidür kimi dilersem rübūde ḳılur. ʿAceb budur kim insānı neden menʿ eylesek aña ḥarīṣdur. Nitekim buyurdı:[1062] ال انسان حريس على ما منع لهİy yār ʿālem ve Ādem maḳṣūd-ı Ḥaḳḳı bilmek içündür ve ʿibādet ḳılmaḳ içündür. Nitekim buyurdı: [1063]و ما خلقت الجنّ و الانس الّا ليعبدو İy yār *illā li yaʿbudūn*ı *illā li yaʿrifūn* birle tefsīr itmişlerdür ammā ikisinden daḫı muḥabbet-i dünyā olan fāriġdur. Ve dünyā ehli ol ḳulaġı ṭutmaz ki naṣīḥat işide. Derdi ol derd degüldür kim ḥekīm devā ḳıla. İmdi bizüm sözümüz ṭālib-i Ḥaḳḳadur. İy birāder sözi uzatduḳ. Maḳṣūdumuz kişi nefsin bilmekdür. Her kim nefsin bilüp maḳar oldı ol kimse bī-şek tengrisin bildi. İmdi mümkün degüldür kim[160b] cehlle nefs biline ʿilm gerekdür ve ʿilm bilmek her kişiye farżdur. Nitekim buyurdı:[1064] طلب العلم فريضة على كلّ مسلم و مسلمة Ve ʿilm oldur kim seni varṭā-yı helākdan ḳurtara ve ḳurbiyyet-i Ḥaḳ ḥāṣıl ide. Ve her kişinüñ ḳıymeti ʿilmine ve istiʿdādına göredür. Nitekim buyurdı:[1065] قيمة كلّ امر ما يحسنهAmmā ʿilm-i ẓāhire döñme vaḳtin nefse ṣalāḥiyet baḫşiş ḳılmaz zīrā aṭhār-ı fażīlet itmek ister. Dāyim oḳuduġınca ʿucbı ve kibri artar. Her kimde kim bir zerre kibr ola ol kimse cennete girmeye. Nitekim buyurdı: [1066] لا يدخل الجنّة من كان فى قلبه مثقال زرّة من الكبر Ve daḫı Resūluʾllāh ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m buyurdı: İy niceler ʿilm ve Ḳurʾān oḳuyalar anlara Ḳurʾān laʿnet ide. İy yār fiʾl-cümle Allāhdan ümidi kesmeyüp ṭaleb ardınca olmaḳ gerek zīrā kim ümīd ṭutmaḳ Ḥaḳdan ʿināyet ummaḳdur. Ol ḳapudan kimse maḥrūm olmaz. İy yār bilgil kim ʿilmüñ iki vechi vardur: biri ẓāhirī ve biri bāṭınī. Bu iki vechden yüz biñ vech doġdı. Ehl-i ẓāhir ʿilmüñ ẓāhirine meşġūl oldılar. Eger ẓāhirin bile bāṭının bilmeye cāhil olur. Eger ẓāhirin bilmeye bāṭının bile nāḳış olur. Pes ikisinden daḫı hüner-mend olan şeyḫliġe ve mürşidliġe yaraya.

[1059] El-muʾminūne lā yemūtūne bel yunḳalūne min dāriʾl-fenāʾi ilā dāriʾl-beḳāʾi
[1060] Kasas 28/56 İnneke lā tehdī men aḥbebte…
[1061] Kasas 28/56…ve lā kinneʾllāhe yehdi men yeşāʾ
[1062] El- insānu ḥarīsun ʿala mā muniʿa lehu
[1063] Zariyat 51/56 ve mā ḫaleḳtuʾl-cinne veʾl-inse illā li yaʿbudūn
[1064] Talebuʾl-ʿilmi farīḍatun ʿalā kulli muslimin ve muslimetin
[1065] Ḳimetu kulli emrin mā yeḥsunuhu.
[1066] Lā yedḫuluʾl-cennete men kāne fī ḳalbihi miṣḳālu zerretin mineʾl-kibri

İy yār ʿilm-i ẓāhir ādemi dünyā manṣıbına irişdürür ve ʿilm-i bāṭın ādemi Ḥaḳḳa irişdürür. Bu bāḳīdür ol fānīdür. Ḳanḳısına gerek ise dürüş. İmdi iy ṭālib kendü bāṭınuñdan saña bir nice ḫaberler vireyin ki bunı bilmek ʿilm-i bāṭınuñ kilīdi olsın zīrā nefsini bilmek Ḥaḳḳı bilmek miftāḥıdur. İmdi bilgil kim ādemüñ bedeni bir şehristāndur. Belki ʿālem-i kebīrdür. [1067] ان الله خلق آدم على صورته Ṣūretden murād ṣıfatdur. İnsān maẓhar-ı ṣıfatuʾllāhdur. Cemīʿ ṣıfatı Ḥaḳ teʿālānuñ ki ṣıfatından ʿayn olur. Girü ḳalan ṣıfatlar ol iki ṣıfatuñ maẓharıdur yaʿnī Ḥaḳ teʿālānuñ cemīʿ ḳavlı ve fiʿli bu iki ṣıfatdan ẓāhir olur kim biri cemāl ṣıfatı biri celāl ṣıfatıdur. Cehennem celāl ṣıfatı tecellīsidür ve cennet cemāl ṣıfatı tecellīsidür. Ve insān daḫı bu iki ṣıfat ile muttaṣıfdur ve her ḳanḳısı kim ġālib ola āḫir serencāmı andadur. İmdi iy yār vācib oldı kim kendü[161a] vücūdında bu ṣıfatları bulasın. Ve eger ʿāṣıḳ-ı ṭālibseñ cihād-ı ekbere ricʿat ḳıla[sın] zīrā cihād-ı ekber saʿādet-i ebedīdür ve cihād-ı aṣġar arzū-yı bedendür. Nitekim Ḥażret-i Resūluʾllāh ʿaleyhiʾs-selām ġazā-yı Uḥuddan dönünce buyurdı: [1068] رجعنا من الجهاد الاصغر الى جهاد الاكبر Aṣḥāb ayıtdılar: *yā Resūlaʾllāh māʾl-cihāduʾl-ekber*. Resūluʾllāh ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m ayıtdı: İy aṣḥāb Ḥaḳ teʿālā ʿaḳluñuzı nefsünüzi kendüye müsaḫḫar eylesin ve maḳhūr eylesin tā ki ẕikruʾllāha mecāl bulasız ve göñlünüz şehrinde ḥikmetler vardur keşf ola. İmdi iy yār kimse nefsini bilmeyince kendüye cihād idemez. İmdi ki diñle kim ehl-i bāṭın nefsini bilmekde ne müntehā sözler söylemişlerdür. Her kişi kim diñlese berḫudār olur. Nefsiñi bāde virme. Dād eyle kim olasın bu yolda berḫudār. İy birāder-i ʿāşıḳ bilgil kim göñül şehristān-ı ʿaẓīmdür. Ol şehrde iki pādişāh vardur. Her biri kendü işine ḥākimdür ve her ḳanḳısı ġālib olsa tamām ḥükm anuñdur. Ol iki pādişāhuñ biri ʿaḳldur biri ṭabīʿatdur. Ve ṭabīʿatuñ bir adı Şeyṭān-ı bedendür ve ḥaḳīḳatda ikisi daḫı ṣıfatıdur ammā her vaḳt ki rūḥ ṣıfat-ı cemālla muttaṣıf ola adı saʿydur ʿaḳldur. Ve her vaḳt ki celāl ʿayn ola adı nefs-i emmāredür ve Şeyṭāndur. Ve bu ikisinüñ ser-leşkeri vardur ve bu leşkerleri bilmeseñ birbirine muḳābil ḳılmasañ cihād-ı ekber idemeyesin ve bu iki pādişāhuñ aṣlı celāl ve cemāldur. Ve bu ṣıfat-ı celāluñ on beş ser-leşkeri vardur ve ṣıfat-ı cemāluñ on yedi ser-leşkeri vardur dāyim bu ʿaded üzerinedür. Ve ṣıfat-ı celāluñ çerisi baş ulusı ṭamaʿdur ve ḥırṣdur ve cehldür ve kibrdür ve kīndür ve ʿucbdur ve buḫldur ve ḥaseddür ve ġażabdur ve ʿadāvetdür ve ġıybetdür ve heẕldür ve kiẕbdür ve inkārdur ve ġafletdür. Ve ṣıfat-ı cemāluñ daḫı ser-leşkeri ḳanāʿatdur ve iḫtimādur ve ʿilmdür ve ḥilmdür ve tevāżuʿdur ve

[1067] İnneʾllāhe ḫaleḳa Ademe ʿalā ṣūretih.
[1068] Raceʿnā mineʾl-cihādiʾl-aṣġari ilā cihādiʾl-ekberi.

ḫayr ve seḫāvetdür ve şefḳatdur ve iḳrārdur ve tevekküldür ve ḥużūr-ı ḳalbdur ve ḥurmetdür ve ṣıdḳdur ve mürüvvetdür ve keremdür ve ferāġatdur ve ʿışḳ-ı ilāhīdür. İy yār çün bildüñ[161b] on yedi cemāl leşkeri başı on beş celāl leşkeri başı vardur. Bunlar otuz iki mübārizlerdür. Her birinüñ biñ kere biñ leşkeri vardur dāyim birbiriyle muḥārebede ve muḳāteledédür. ʿAceb budur kim ġaflet uyḳusı gözün kör eylemişdür. Kendüzünden ḫaberün yoḳdur. Eger idersen kim bu otuz iki leşkerüñ başlarıñ bildük ammā leşkerleriñ bilmedük imdi bilgil kim ādem hīç vaḳt tefekkürden ḫālī degüldür. Ol fikrlerüñ içindeki her fikr ki ṭamaʿ içün gelür ol ṭamaʿ leşkeridür. Cümle ḫalḳı oyandan ṭamaʿdur. Pes bunuñ leşkerinüñ nihāyeti yoḳdur. Her fikr ki ḳanāʿat içün gelür ol ḳanāʿatuñ leşkeridür ve īmān ehli ḳanāʿat fikrindedür. Ve her fikr ki cāhilden cehl içün gelür ol ḳañar cehl leşkeridür. Ve bu ʿilm leşkeri on sekiz biñ ʿālemi ṭutmışdur ammā her bedbaḫta yardım eylemez ve girü kalanın bundan ḳıyāset it. Ve her ḳanḳı ṣıfat içün ne fikr ki gele ol ṣıfatuñ leşkeridür. Ammā saña bir āsān ḫaber vireyin kim bu ḫaberle cümle ḫaberlerden ḫaberdār olasın oḳusañ ve oḳumasañ sen seni bilmek saña ḥāṣıl ola. İmdi bilgil kim göñül dāyim fikrden ḫāli degüldür. Her ne fikr ki saña gelür ya eyüdür ya yavuzdur. Eger gelürse bilgil kim ṣıfat-ı cemāldur rūḥānīdur. Ol fikirden elüñden geldükçe uyagör. Ve eger yaramaz fikrler ve endīşeler gelürse bilgil ki ṣıfat-ı celāldur şeyṭānīdur andan iʿrāż idegör. Ve daḫı ne ḫorluḳ varsa nefse ṭamaʿdan gelür ve ne ʿizzet varsa ḳanāʿatdan gelür. Nitekim emīrüʾl-müʾminīn ʿAlī kerremeʾllāhu veche buyurdı: *Ḳad ẕelle men ṭameʿa ve ḳad ʿazze men ḳaneʿa.* Her belā ve ḳażā kim ādeme gelür ṭamaʿdan gelür ve her maḥrūmluġı ḥırṣdan bulur. Nitekim buyurur: *Kullu ḥarīṣin mahrūmun ve kullu ṭamāʿin meẕmūmun.* Ve daḫı cāhil ʿömrün dünyāya ṣarf eyler ve cāhilüñ niʿmeti şol terslikde bitmiş sebzeye benzer ne kendüye fāʾidesi var ve ne ayruġa. Nitekim Resūl ḥażreti ʿaleyhiʾs-selām buyurur: نعمت الجاهل كروضة فى مزبلة[1069] Ve daḫı mütekebbiri ne tengri sever ve ne peyġamber ve ne ḫalḳ ṣenā eyler. Nitekim buyurur: لاثناء مع كبر[1070] Ve daḫı hergiz baḫīl raḥmet bulmaz[162a] [ve cennete] girmez. Nitekim buyurur peyġamber ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m: البخيل لا يدخل الجنّة و لو كان عابدا[1071] Ve Daḫı saḫī cehenneme girmeye eger fāsıḳ daḫı olursa. Nitekim buyurur: السّخى لا يدخل النّار و لو كان فاسقا[1072] Ve daḫı Haḳḳ teʿālā celle ve ʿalā saḫāveti īmānıyla yād eyledi. Ḳavluhu teʿālā: و ماذا عليهم لو امنو با لله و اليوم الاخر و انفقو ممّا[1073]

[1069] Niʿmetuʾl-cāhili ke ravżatin fī mezbeletin.
[1070] Lā ṣenāe meʿa kibrin.
[1071] El-Baḫīlu lā yedḫuluʾl-cennete ve lev kāne ʿābiden.
[1072] Eʾs-saḫiyyu lā yedḫuluʾn-nāra ve lev kāne fāsiḳen.
[1073] Nisa 4/39 ; ve māẕā ʿaleyhim lev āmenū biʾllāhi veʾl-yevmiʾl-āḫiri ve enfeḳū mimmā rezeḳehumuʾllāh.

İy bī-çāre ādem oġlı bunca kendüzüñe zaḥmet ve belā ve meşaḳḳat virürsin ġam ü ġuṣṣa ve renci rızḳçün çekersin. Her kişinüñ elbette rızḳı maḳsūmdur ve eceli maʿlūmdur ve ḥarīṣ maḥrūmdur ve baḫīl meẕmūmdur ve ḥāsid maġbūndur. İy yār eger heẕār delīl ü burhān ve āyet-i Ḳurʾān ve eḥādiṯ ve aḫbār ve icmāʿ-ı ümmet ve enbiyā-yı hādī ve evliyā-yı münẕir ola tengriden [başḳa] azġun nefse çāre yoḳdur. Bir ẓarf degüldür ki hīç maẓrūfa ṣıġa. Delīl oldur kim Muḥammed gibi kāmil pādişāh Ebū Lehebe dermān bulmadı. Ve ṣalāḥ bulmaduḳ nefs ṣāḥibine ibrām baġışlar zīrā ki kendünüñ ẕevḳi melāldadur ḫuṣūṣā ki ḥükūmete mālik ola ḳabża vü basṭa mutaṣarrıf olmaḳ ister. Ve ṭabīʿat-ı mütenevvir hergiz kelām-ı Ḥaḳḳı istimāʿ eylemez. Eger ḥavādiṯ-i rüzgārdan buña bir nikbet irişe ıżṭırār gösterür. inanma ki mużṭar degüldür ve andan nesne iltimās itme kim saḥt-ı bī-başardur ve bī-mürüvvetdür ve işi göñülleri dāyim ḥarḳ itmekdür ve sözleri siḥr ḳadar ḫalḳa taʿaddī itmek ister ve kendüden ulu üzre taṣaddur itmegi sever ve Ḥaḳ sözeʿ inād ider ve intiḳām almaġı sever ve dāyim tecāvuzdadur. İy yār yüz biñ nefsüñ şerrin lākin şerḥ idersiñ. Daḫı eydürsiñ daḫı artuḳdur. Ammā nefsi ġāyet azduran manṣıbdur ve māldur ve cehldür. Üçi daḫı bir kişide ola hezār Nemrūd ve Firʿavn ol kişinüñ nefsinden sebaḳ ala. Ammā nefsi açlıḳdan ve yoḳluḳdan artuḳ nesneyle zebūn itmediler ve anda daḫı ḥaẕer vardur. Nitekim Resūl ʿa[leyhiʾs]-s[elā]m buyurdı: [1074] كاد الفقران يكون كفرا Ve yaḳındur kim küfr söyleye ve her ḫū ādemden olınca gitmez her yüz ḫūsında kim ḳıldı ḳarār tā olınca seni ḳılur bī-ḳarār.[162b] Cehd ḳıl bed-ḫūyıñı döndüresin. Ol cihāna nīk-ḫū gönderesin. Cümle ʿilmün ḥāṣılı maḳṣūdı bu ki yaramaz ḫūyuñ ola. Nitekim nīk-ḫū işbu derdüñ dilesen dermānını mürşide var ṭutagör fermanını. İy yār eyü yavuz ḫū ādemden olmayınca gitmen. Nitekim bu beyitde buyurmışlar. Ammā Mevlāñā ḫudāvendigār ḥażretleri buyurur: Eger mermer ṭaş isen daḫı bir göñül erine ve ehline irişesin gevher olasın. İy birāder-i ʿāşıḳ bunuñ çāresi bir şeyḫ-i mürşidüñ ṣoḥbetinde olmaḳdur. Hīç kimse şeyḫ ṣoḥbetinden maḥrūm gitdügi yoḳdur meger ki biñde biri ola.

[1074] Kādeʾl-faḳru en yekūne küfran.

III. BÖLÜM: SÖZLÜK

AAA

Ādem: İnsanlığın babası olarak yaratılan ilk insan, ilk peygamber ve ilk halife, şedd bağlayan ve meyân-beste olan ilk mutasavvıf.

Aḥsen-i Taḳvīm: En güzel şekil; yaratılmışın en güzeli; Allah'ın insanı sorumluluklarını yerine getirebilecek bir donanım ve yeterlilikte yaratması.

Āyīn: Dini merasim; çeşitli tekke ve tarikatların hareket ve musiki unsurlarını taşıyan dinî merasimler; zikir ve sema esnasında okunmak ve mutribde çalınmak üzere muhtelif makâmlarda bestelenen manzumeler.

Aʿyān-ı Sābite: Değişmez aynlar, özler; varlıkların Allah ilminde değişmez olan sabit hakîkatları; varlıkların Allah katındaki ilmî sûretleri; varlıkların vücud bulmadan önceki ilm-i ilâhîde sabit olan suretleri.

Aġyār: Yabancılar, bigâneler, sûfî olmayan, tasavvufi hayata ve hakîkata yabancı olan, (Allah'a nisbetle) yaratılmışlar, mahlûkat, mâsivâ.

ʿ**Adem:** Vücûdun zıddı olan yokluk, kâinâtta Allah dışında hiçbir nesne ve eşyanın var olmadığı, var olduğu düşünülen nesne ve eşyaların yokluk aynasındaki akislerden ibaret olduğu, Allah dışında hiçbir varlığın mevcut olmadığı durumu.

ʿ**Aḳl-ı Kül:** Allah'ın kudretinden ilk olarak ortaya çıkan akıl; Allah'ın zât âlemindeki ilk tecellîsi olan diğer ʿâlemlerin kendisinden zuhur ettiği yaratılan ilk nur; ʿakl-ı Evvel'in mazharı; Arş-ı azam, Cebrail, Hazret-i Muhammed' in nuru.

ʿ**Aḳl-ı Evvel:** Allah'tan ilk zuhûr eden şey; Allah'ın yarattığı maddî olmayan fakat maddenin kendisinden doğduğu asıl varlık; vücudun kendisindeki sıfat ve esmâyı mücmel olarak bildiği mertebe; Bu mertebeye vahdet-i hakikî, teayyün-i evvel, ilm-i mutlak, tecellî-i evvel, kâbiliyyet-i evvel, âlem-i vahdet, hakîkat-ı Muhammediyye gibi isimler de verilir.

ʿ**Aḳl-ı Faʿāl:** Aktif, yaratıcı, işleyici akıl; kendisiyle vücudun inşa edildiği ilk

şey; Allah'tan sudur ederek maddî varlığı meydana getiren akıllar mertebesinin son halkası olan akıl.

ʿ**Aḳl-ı Maʿāş:** Geçim aklı, dünya işlerini yürütmeye yarayan maddî hayata yönelik akıl.

ʿ**Aḳl-ı Maʿād:** İnsanı yaratılış hikmetlerini düşündürmeye sevk eden ve bu hikmetlerin gereklerini yerine getirmeye yönlendiren akıl.

ʿ**Aḳl-ı muṭlaḳ (mücerred, rahmānī):** Aklın cevheri; Allah'a mahsus olan noksansız akıl.

ʿ**Ālem:** Akıl ve duyu yoluyla bilinebilen veya varlığı düşünülebilen Allah dışındaki tüm varlıklar, mâsivâ.

ʿ**Ālem-i ʿAmāʾ:**Yokluk âlemi; Allah'ı Allah'tan başka hiç kimsenin bilmediği âlem; henüz hiçbir şeyin yaratılmadığı âlem.

ʿ**Ālem-i Bāṭın:** Görünmeyen âlem; iç âlem.

ʿ**Ālem-i Ervāḥ:** Ruhlar âlemi, vücudun cismaniyetten çıkarak kendi varlığını ve varlığının kaynağı olan Hakkı idrak edebildiği tasavvufi mertebe; vücud taʿayyün-i sânî ve vâhidiyyet mertebesinden sonra suver-i ilmiyye bakımından ruhlar mertebesine iner. Bu mertebe suver-i âliyye, cevher-i basît olarak ortaya çıkar. Bunların rengi ve şekli yoktur. Zaman ve mekânla alakaları yoktur. Çünkü bunlar cisim değildirler.

ʿ**Ālem-i Ġayb:** Bilinmeyen, görünmeyen âlem; maddî âlemin dışındaki âlem; duyu organlarıyla idrâk edilmeyen, ancak basiret gözüyla idrak edilen âlem.

ʿ**Ālem-i İstiġrāḳ:** Sâlikin Allah'tan başka her şeyden alakasını keserek kendinden geçtiği âlem.

ʿ**Ālem-i Misāl:** Gayb ve şehadet âlemini ayıran sınır; varlıkların misâllerinin yani görünüşlerinin oluştuğu ruhlar âlemiyle madde âlemi arasında bulunan, bütün varlıkların zuhûra gelmeden önceki asıllarının yani maddeye bürünmemiş şekillerinin mevcut olduğu, ruhlar âlemindeki her ferdin cisimler âleminde bürüneceği şeklin benzerinin zuhura geldiği âlem.

ʿ**Ālem-i Mülk:** Şehâdet âlemi; maddî âlem; cisimler âlemi; duyu organlarıyla idrak edilen âlem.

ʿ**Ālem-i Lāhūt:** Mutlak varlığın ilk mertebesi, Allah'ın zâtına mahsus olan ilk ve en yüce âlem, Allah'ın sadece zâtî sıfatlarının meydana geldiği fiili sıfatlarının henüz oluşmadığı âlem, âlem-i lâhûta aynı zamanda âlem-i ıtlak, hazret-i gayb-ı mutlak, zât-ı Hakk, ehadiyyet, hakîkatü'l-hakâyık denir.

ʿ**Ālem-i Ceberūt:** İlâhi isim ve şıfatlarının bulunduğu, Allah'ın bütün

varlıkların üzerindeki kudretinin tecellî ettiği, lâhûtla melekût arasındaki âlemdir. Bu âleme aynı zamanda rûh-ı küllî, hakikât-ı Muhammediyye, kâbiliyet-i evvel, makâm-ı ev ednâ, teʿayyun-ı evvel, rûh-ı aʿzam, rûh-ı izâfî de denilmektedir.

ʿĀlem-i Melekūt: İlâhî ruhlar ve Melekler âlemi; âlem-i ceberût ile âlem-i nâsût arasında yer alan, zaman ve mekânla sınırlandırılmayan, duyularla idrak edilmeyen ruhlar, ilâhî kuvvetler ve mücerred varlıklar âlemidir. Bu âleme aynı zamanda âlem-i gayb ve âlem-i ulvî de denilmektedir.

ʿĀlem-i Berzāḫ: İki şey arasındaki engel; farklı iki ortam arasında yer alan ve bu ortamlara tam olarak benzemeyen âlem; rûhla madde arasında ruhun maddeye en yakın olduğu âlem.

ʿĀlem-i Nāsūt: İnsanlık âlemi, görünen âlem, kesret âlemi.

ʿĀlem-i Şehādet: Gözle görülen maddî âlem, zât-ı mutlak olan Allah'ın cisimlerin şekilleri ile hariçteki zuhurudur. Bu âleme aynı zamanda âlem-i ecsâd, âlem-i mülk, âlem-i halk, ʿâlem-i nâsût, ʿâlem-i his, ʿâlem-i eflâk ü encâm da denilmektedir.

ʿĀlem-i Kübrā: Kâinata göre küçük olduğu halde her şeyi kendinde toplayan âlemlerin aslı ve yaratılış sebebi olan, maddeten kâinattan küçük ancak manen büyük olan insan varlığı.

ʿĀlem-i Ṣuġrā: Manen her şeyi kendisinde toplayan ve varlığın yaratılış sebebi olan insana göre teferruatta kalan insan dışındaki âlem.

ʿĀlem-i ʿUlvî: Maddî âlemin üstündeki yüce âlem olan ruhlar âlemi.

ʿĀlem-i Süflā: Maddî âlem, kâinât, dünya.

ʿĀlem-i Zāhir: Duyularla algınan, görünen âlem.

ʿĀrif: İrfan sahibi; bilen, vâkıf, âşina; Allah'ın kendi zâtını, ṣıfatlarını, isim ve fiillerini müşâhede ettirdiği kimse; keşf ve müşâhede yoluyla Allah hakkında zevkî ve vecdî bilgilere sahip kimse; Allah'ın sırlarının kendisine açıldığı seçkin kimse; Allah'ı ve varlıkları gerçek yönleriyle bilen kişi. Arifler için ehl-i yakin, ehl-i din, veli, kutb ve genel olarak "arif-i billah" tabiri kullanılır.

ʿAşḳ: Kurʾân'ın deyimiyle şiddetli sevgi, Hakk'ın zatına izâfe edilen ilk ṣıfat ve ilk zuhur, kâinâtın aslı ve yaratılış sebebi, sevginin doruk noktası ve son makâmı.

ʿĀşıḳ: Allah'ı azamî derecede seven, nefsini dünya nimetlerinin cazibesinden arındırıp bütün bağlılığı ve sevgisi Allah'a olan kimse.

ʿAyn: Bir nesnenin Allah'ın ilmindeki sureti; eşyanın kendisinden ortaya çıktığı şeyin zâtına işaret eden şey.

ʿAyneʾl-Yaḳīn: Beyân hükmünde olan bilgi; keşif ve gözle görme yoluyla ulaşılan bilgi; kalbin müşâhede yoluyla hakîkî vahdeti görmesi; herhangi bir delil olmadan bir bilgiyi iman kuvvetiyle müşâhede ederek bilme.

BBB

Bāṭın: Gizli, iç, derun, gizli âlem; sâlikin kalbi ve ruhu, iç âlemi; âyet ve hadislerin ancak arifler ve veliler tarafından bilinen gizli manaları.

Bāde: İnsanı kendinden geçiren ilâhî aşk; sülûkun başlangıcındaki zayıf aşk.

Balgamī Taş: Mutasavvıflarca Hz. Musa'nın asasıyla kendisine vurarak kavmi için on iki çeşme su akıttığına inanılan taş; Bektâşîlerin uğur getireceği inancıyla boyunlarına taşıdıkları taş.

Basṭ: Genişlik, ferahlık hali; Kulun havf ve recâ makâmlarını geçtikten sonra Allah'ın lutfunu gönlünde hissetmekten duyduğu ferahlık hali; Hakk'ın genişlik verdiği, insanların edebiyle edeplenmesi için hıfzı altına aldığı arifin şıfatı; karşıtı kabzdır. Kabz Allah'ın lutfuna mazhar olmamaktan ileri gelen gerilme, sıkılma ve korku hali; bast ise Allah'ın lutfunu hissetmekten gönlüne gelen mutluluk ve ferahlık halidir.

Basṭ-ı Zamān: Tasavvufta bir kerâmet olarak zamanın genişlemesi, yayılması olayı; uzun zaman gerktiren işlerin çok kısa zamanda görülmesi.

Bâsıt: Esmâ-ı Hüsnâ'dan kulların rızıklarını istediği gibi yayan anlamına gelen Allah ismi.

Beḳā-Fenā: Sâlikte kötü huyların ve davranışların yok olması fenâ; yerini güzel huyların ve iyi davranışların alması bekâdır. Kulun nefsânî sıfat ve vasıflarından sıyrılıp çıkması fenâ; Allah'ın sıfat ve vasıflarıyla süslenmesi bekâdır.

Beḳā-biʾllāh: Tasavvufta sâlikin kendi benliğinden geçip Allah'ın varlığında yok olması mertebesi olan fenâ-fiʾllâh'tan sonraki aşama; tarikatlarda dervişin nefsini yok ederek fenâdan sonra eriştiği son mertebe; ebedî ve ezelî olan Allah'ın bekâsı ile bâkî olma hâli.

Berzaḫ: Ölümle başlayıp kıyamete kadar süren zaman ve bu zamanın içinde ruhların bulunduğu mekân ve âlem; dünya ile ahiret arasındaki âlem.

Bezm-i Elest: Allah'ın ezelde ruhları yarattıktan sonra henüz bedene girmeden ''Ben sizin rabbiniz değil miyim?'' diye sorduğu ve tüm ruhların evet, diyerek cevap verdiği Allah'la ruhlar arasındaki sözleşmenin vuku bulduğu meclis.

CCC

Cān: İnsan ruhu, İlâhî ruh; Mevleviyye tarikatında kabul olunmak üzere yeni gelen derviş, mürid.

Ceberūt: Maddî (cismânî mülk, şehâdet) mânevî (Ruhânî, melekût, gayb) âlemleri arasında bulunan âlem; Allah'ın bütün varlıklar üzerinde kudretini tecellî ettirdiği âlem.

Celāl: Allah'ın Kahhâr sıfatının tecellî etmesi; maʿşuğun âşığa asla muhtaç olmadığını göstermesi için yücelik ve ululuğunu izhar etmesi, âşığın gururunu kırarak kendisi karşısında ne kadar çaresiz olduğunu ona ispatlaması; kalbe heybet ve tâzîm veren ilâhî şıfat.

Cemāl: Güzellik; aşığın ısrarlı talebi üzerine maşuğun Allah'ın kemâllerini izhâr etmesi; Allah'ın lütfedici sıfatlarının bütünü ve bu sıfatların gereği olarak güzellik ve rahmetle tecellîsi; Allah'ın mutlak güzelliğine, lutfuna ve iyiliğine işaret eden, mutlak güzelliğinin yaratılışta mükemmellik olarak varlıklara yansıması.

Cemʾiyet: Mâsivâdan yüz çevirerek dikkatı tamamen Allah'a teveccüh noktasında toplama; kulun zihnen ve kalben kendini tamamen Allah'a vermesi, mâsivâdan yüz çevirerek Allah'a yönelme sırasında dikkatin toplanması ve kalbin tefrika halinde olmaması durumu.

Cemʿiyet-i Ḫāṭır: Gönlün Allah'la beraber olmasından ötürü huzurlu olması, zihnin ve ruhun dağınıklıktan kurtulup bir noktada toplanması hali.

Cezbe: Sâlikin Allah aşkının verdiği ruhsal coşkuyla kendinden geçmesi, varlığından habersiz hale gelmesi; İlâhî inâyetin bir gereği olarak Allah'ın kendisine yönelen kuluna ihtiyaç duyduğu şeyleri bahşetmesi.

Cihāz-ı Faḳr: Tarikata giren sâlikin derece ve mertebesine göre şeyh veya mürşid tarafından kendisine verilen, tarikatta sembolik değerler taşıyan kemer, asa, taç, hırka, tesbih teber, tiğbend gibi eşyardır. Tasavvufî inanışa göre Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali Hz. Muhammed'den cihâz-ı fakrı kabul edip kendisine beyat ederek her biri bir tarikatın pîri ve serçeşmesi olmuştur. Bu gelenek sonraki dönemlerde tarikat erbâbınca sâlike hak ettiği derece ve makâmları sembolize eden eşyaların takdimiyle devam etmiştir.

DDD

Dāire: Dönen yuvarlak çember; dünya, maddî âlem; cennette Allah'ı görmek üzere insanların bir araya gelerek toplanışı.

Dergāh: Kapı, eşik, sığınılacak yer; tekke, zâviye, asitân; tarikatlarda

dervişlerin ibâdet ve zikirle meşgul oldukları yer; bir tarikat şeyhi ile o tarikata mensup dervişlerin manen kendilerini geliştirmek için bir arada toplanıp ibâdet ve zikirle meşgul oldukları yer.

Derviş: Fakir, yoksul, dilenci; tarikat müntesibi; dünyadan yüz çevirerek kendini Allah'a adayan kişi; herhangi bir tarikata girerek belirli bir şeyhe bağlanan, şeyhten aldığı telkinlerle nefsini ıslah ederek sülûkunu tamamlamak isteyen kimse.

Devrān: Dönmek; cehrî zikir çeken Kâdiriyye, Halvetiyye, Mevleviyye gibi tarikatların meleklerin arşın etrafında, hacıların Kâbe etrafında, tüm kâinatın kendi etraflarında dönmek suretiyle Allah'ı zikretmelerinden ilhamla toplu olarak dönmek şeklinde icrâ ettikleri zikir âyini.

Didār: Görme, seyretme, yüz, çehre; İlâhî güzelliği temâşâ etme; Allah'ın müminlere cennette vaat ettiği görünüşünün tecellîsi.

EEE

Ebrār: İyiler; Allah'ın iyi kulları; farz, sünnet ve nafilelerle Allah'a en yakın olan kullar; Hakk'a ermek için çile ve riyâzet çekmeyi esas olarak kabul eden evliyâ zümresi.

Edeb: İyi ahlak, güzel terbiye; söz ve hareketleriyle insanlara güzel davranışlarla örnek olma; kalp temziliği, nefis riyâzeti; kişiyi kötü hal ve hareketlerden vaz geçiren meleke.

Eḥādiyyet: Teklik, birlik; bölünemeyen teklik; Allah'ın tek ve bir olması; Allah'ın zatında, şıfatlarında, yaratmasında ve emretmesinde bir ve tek olması; Allah'ın eşinin ve benzerinin olmaması.

Ehl-i Sülūk: Sâlikler; bir tarikata girmiş olanlar; bir mürşidin gözetiminde tarikat yolında yürüyenler.

El Almak: Bir şeyhe intisâp ederek onun tarikatına girmek; bir mürşidin terbiyesine girerek ondan evrat alarak dervişliğe intisâp etmek.

El Vermek: Tarikat şeyhinin tâlibi tarikata kabul ederek ona çeşitli evrat ve vazifeler vermesi; tarikata ait bir vazifeyi yapmak için izin almak; mürşidin müride mürşitlik izni vermesi.

Ehluʾllāh: Allah dostu, veli, evliyâ, Allah ehli; Allah'ı sevmenin ve saygı duymanın bir göstergesi olarak Allah'ın bütün emirlerini yerine getirerek yasakladıklarından sakınmak suretiyle toplum içerisinde örnek davranışlar sergileyen kimse.

Elif: Allah'ın mutlak teklik ve birliği; Allah'ın zatına delalet; bütün varlıkların birde görünmesi.

Eneʾl-Ḥaḳḳ: Hallâc-ı Mansur'un sekr halinde ''Ben Hakk'ım'' anlamında kullandığı şathî lafız; edebiyatımızda vahdet görüşünün ve taşkın cezbenin ifadesi olarak kullanılan söz.

Esrār: Sırlar, gizemler; herkese açık olmayan, Allah'ın dilediği kişiye bahşettiği gizli bilgiler.

FFF

Faḳr: Yoksulluk; tasavvufta sülûk yolındaki sâlikin her şeyin Allah'a ait olduğunun bilincinde olarak hiçbir şeye sahip olmadığını idrak etmesi; sâlikin Allah'tan başka hiç kimseye ve hiçbir şeye ihtiyaç duymaması; varlığından kurtulup zâtını Allah'ın zâtında fânî kılma; fenâfiʾllâha erişme hali; hiçbir şeye sahip olmadığı halde hiçbir şeyde eksiklik hissetmeme.

Faḳīr: Yoksul, maddî ihtiyaç sahibi; derviş; fakr hali üzerine yaşayan derviş; fenâfiʾllâh mertebesine erişen kimse.

Fenā: Yokluk, hiçlik; kulun fiillerini görmemesi hâli; kişinin Cenâb-ı Hakk'la meşgul olduğu için bütün eşyayla alakasını kesmesi, bütün eşyadan fânî olması durumu; kulun kesret âleminden uzaklaşıp Allah'ın vahdetinin tasarrufuna girmesi;

Fenā-fiʾllāh: Sâlikin benlik duygusundan vazgeçerek söz ve davranışlarıyla yalnızca Allah'ın iradesine göre hayatına anlam vermesi; beşeri vasıflardan ve aşağı arzulardan sıyrılıp ilâhî vasıflarla donanması; dervişin tüm davranışlarında Allah'ın ahlakıyla ahlaklanması.

Firāḳ: Ayrılık, hicrân, firkat; vahdet makâmından uzak düşmek; sâlikin dünyaya gelmekle asıl vatanı olan cennetten ayrı düşmesi hâli.

Fuḳarā: Fakr hali üzerine yaşayan dervişler.

Fütüvvet: Gençlik, yiğitlik, mertlik, el açıklığı; başkalarının menfaatini ve hukukunu kendisinden önde tutma durumu; dava sahibi olup neye mal olursa olsun davasından dönmeme; insanlara eziyet etmekten kaçınıp bol bol ikram ve ihsanda bulunma; dostların kusurlarını hoş görme; kendisini başkasından üstün görmeme.

GGG

Gönül: Kalp; inanç ve duyguların kaynağı; Allah'ın insanda tecellî ettiği mahal, tasavvufî aşkın kaynağı.

Ġayr: Diğer, başka, başkası; mâsivâ, sivâ; Allah dışındaki her şey.

Ġayb: Görünmeyen, gizli, örtülü; duyularla algılanmayan ve akılla idrak edilmeyen nesneler; gelecekte meydana gelecek olaylar.

Ġayb-ı Mużāf: Görünmeyen âlem, kabir, berzâh, sırat âlemi gibi duyularla

algılanamayan, görünmeyen âlemler; Allah'ın takdir ettiği, izin verdiği peygamberler ve veliler dışında kimsenin bilmediği âlemler.

Ġayb-ı Mutlak: Allah'tan başkasının bilemeyeceği gayb; Allah'ın zatından ibaret olan gayb.

Ġaybet: Kişinin içerisine düştüğü birtakım hallerle his ve duygularından sıyrılması; kalbe gelen feyiz ve tecellîlerin çokluğu sebebiyle kişinin maddî âleme dair his ve nesnelere karşı duyarlılığını kaybetmesi, hislerinden gaib olması, kendisine ve çevresine karşı şuurunu kaybetmesi.

Ġavs: Yardım etme, sığınma, iltica etme; kutb; velilikte ulaşılan en yüksek makâm; velilerin en büyüğü; ihtiyaç halinde kendisine sığınılan kutb.

HHH

Ḥaḳḳ: Doğru, gerçek olarak bâtılın karşıtı; Allah.

Haḳḳaʾl-Yaḳīn: Hakk'ın hakîkatını ʿayneʾl-cemîʿiʾl-ehadiyye makâmında müşâhede etmesi; marifet sahiplerinde müşâhede yoluyla oluşan yakîn; Bir şeyi yaparak yaşayarak öğrenme; sâlikin sadece ilim yönünden değil aynı zamanda hâl ve müşâhede yönünden de Hakk'ta fânî ve Hakk'la bâkî olması.

Ḥaḳīḳat: Gerçek, bir şeyin aslı; Allah'a erişme yolındaki dört makâmdan üçüncüsü; ilm-i tasavvuf; Hakk'ın sâlikten vasıflarını alarak yerine kendi vasıflarını koyması; olayların iç yüzüne vakıf olma.

Haḳīḳat-ı Muhammediyye: Muhammedi gerçeklik; ilk taʿayyûnla birlikte olan her şeyin kendisi için yaratıldığı zât, ism-i azam; kendisinden nübüvvet, risâlet, velâyet ve tüm taʿayyunların zuhur ettiği ilk taʿayyun; Allah'ın kendi nurundan aldığı parça.

Ḥaḳīḳatüʾl-Ḥaḳāyıḳ: Hakîkatlar hakikatı; tüm hakîkatları toplayan ehadiyet mertebesi; her şeyin aslı ve gerçek yaratıcısı olan Allah.

Ḥāl: Kasıt, celb ve kesb olmaksızın kulun kalbine kendiliğinden vârid olan bast, kabz, şevk gibi hisler; kalbe inen ilâhî hibeler; kulun gayreti olmaksızın ilâhî bir lütuf olarak kalbine gelen manalar, feyizler.

Ḥalḳa: Zikir esnasında dervişlerin yan yana dizilmesi sonucu oluşan dairesel şekil.

Ḥalvet: Uzlet, inzivâ; toplumdan uzaklaşarak tek başına yaşamak; namaz, zikir gibi ibadetlerle Allah'ın huzuruna çıkan dervişin manen Allah'la halleş- mesi, sohbet etmesi; kulun mâsivâdan ilgisini keserek tamamen kendini ibadete vermesi; sâlikin bir mürşidin gözetiminde nefsini ıslah etmek için

tenhâ bir yerde yalnız başına kalıp kendini tamamen ibadete vermesi.

Ḫavāṭır: Hatıra gelenler, kalbe doğan düşünceler; kulun iradesi olmaksızın kalbine gelen şeytânî veya rahmânî hatırlar, hitaplar; hayır ve şer yönünden kalbe gelen dürtüler.

Ḥayy: Varlığı devamlı olan, her şeyin varlığı onun varlığına bağlı olan anlamındaki Esmâ-yı Hüsnâ'dan olan Allah ismi.

Ḥażret: Mertebe; bir kimsenin huzuru, makâmı; saygı ve yüceltme ifadesi olarak isimlerin önüne kullanılan unvan.

Ḥażret-i Hüviyyet: Hüviyyetin hazır oluşu; gaybların gaybı; mutlak hüviyyet; Allah'ın zâtından başka hiçbir şeyin bilinmemesi, gayb hali.

Ḥażret-i İlāhiyye: Allah'ın sıfat, zât ve fiillerinin tamamı.

Ḫavf: Korku, endişe, kaygı; Allah'a istediği gibi ibâdet edememekten, onun istediği bir kul olamamaktan ve ahiret hallerini düşünmekten duyulan korku; Allah'a duyulan sevgiden gelen, Allah'ın sevgisini kaybetmemek için kulu kötülüklerden meneden korku; Allah'ın azamet ve kudretini hissetmekten sâlikin kalbine gelen korku.

Ḫavāṣṣ: Seçkinler, ârifler ve tarikat ehli arasındaki Hakk'ın seçkin kulları; tasavvuf yoluna girerek Allah'a vasıl olmaya yönelmiş kişi.

Ḫaşyet: Korkunun üst derecesi; Allah'ın azametini layıkıyla tazim edememek endişesiyle kalbe gelen korku; kulun işlediği günahlar sebebiyle veya Allah'ın gazabının kendisine ulaşacağı düşüncesiyle kalbinde duyduğu endişe; Allah'ın huzurunda sürekli bulunmadan dolayı kalbin kırılması.

Heyulā: İlk madde, ham madde, kendisinden her şeyin yaratıldığı cevher; suretlerin kendisinde ortaya çıktığı şey, cevher.

Ḫırḳa: Elbise üstüne giyilen önü açık, kollu, uzun giysi; tarikat cihâzlarından (alamet, nesne) biri olarak dervişlerin giydikleri rengi ve biçimi tarikata göre değişiklik arz eden kollu, yakasız, önü açık giysi; dervişlerin zikir ayinleri esnasında giydikleri elbise.

Ḫırḳa Giymek: Tarikata girmek, dervişliğe karar vermek.

Ḫırḳa Giydirmek: Tarikata girmek isteyen derviş adayına belirli imtihanlardan sonra tarikata kabul edildiği ve layık görüldüğünün bir nişânesi olarak tarikat şeyhi tarafından törenle hırkanın giydirilmesi.

Ḥicāb: Perde, örtü; ilâhî tecellîlerin kalbe yerleşmesine engel olan maddî suretler, engeller; herhangi bir sebeple

âşığı mâşuktan uzak tutan mânia, engel; hakîkatlerin kalbe yerleşmesine engel olan hakîkatlerin tecellîsine engel olan maddeler; Hak ve hakîkate ulaşmaya engel olan perde; kulu Allah'tan uzaklaştıran her şey.

Ḫilāfet: Vekâlet**;** birinin yerine geçme, başkasının adına görev yapma; Hz. Muhammed'den sonra din ve dünya işlerinde onun vekilliğini yaparak Müslümanların başına geçen kimse, devlet büyüğü; tarikatta bir şeyhten icâzet alarak şeyhlik makâmına geçme durumu.

Ḫitāb: Gönülde duyulan Rahmânî ve Şeytânî sesler, konuşmalar; Allah'ın insanlara elest meclisindeki seslenişi**.**

Ḫum-ḫāne: Şarap mahzeni, meyhane; Allah aşkının oluştuğu kalp âlemi.

Ḫuşūʿ: İtaat etmek, boyun eğmek, saygılı davranmak, korkmak; mutlak bir teslimiyet göstermek suretiyle Allah'ın emirlerini yerine getirme; Allah'a tam bir teslimiyetle boyun eğmek; Allah'ın azâmet ve yüceliği karşısında kulun kendisini hakir görmesi.

Hū: Allah isminin kısaltılmış şekli; Allah'ın mutlak gayb olan hüviyeti.

Hüviyyet: Gayb âlemindeki hakîkat; zâtın ehadiyetten sonra gelen ikinci tecellîgâhı; Allah'ın hiçbir şekilde vasıflandırılmayan mutlak hakîkatı.

İİİ

İḥsān: İyilik etme, iyi ve güzel davranma, ikram etme; Allah'ı görüyormuşçasına ona ibâdet etme; Allah'ın makâm ve sıfatlarının izlerini düşünme.

İḫlās: Samimiyet, içtenlik; riyâsız, menfaatsiz, saf, temiz dostluk; davranışlarında ve yaptığı amellerde sadece Allah'ın rızasını gözetme; ibadetlere riyayı karıştırmama; kişinin yaptığı bir iyilik karşılığında teşekkür beklememesi.

ʿİlm-i Bāṭın: Gizli ilim; aracısız olarak doğrudan Allah tarafından ilham yoluyla sâlikin kalbine gelen ilim; gizli hakîkatleri konu edinen ilim; riyâzet ve mücâhedeye bağlı mevhibeler.

ʿİlm-i Ledün: İlm-i bâtın, ilm-i gayb; Allah katından gelen ilim; ilâhî sırlara ait ilim; Allah'ın sadece dilediği peygamberler ve veli kullarına bahşettiği ilâhî sırları barındıran ilim; elde edilişinde kulla Allah arasında vasıta bulunmayan ilim; bir melek veya peygamber aracılığıyla olmaksızın doğrudan Allah tarafından kulun kalbine ilham edilen ilim.

ʿİlmeʾl-yaḳīn: Burhan ve delille elde edilen bilgi; şerʿî hükümlere dair kesin bilgiler; keşf halinde hakîkat nurunun tecellî etmesi.

ʿİlm-i Zāhir: Batınî ilimler dışındaki dünya ilimleri; çalışıp öğrenmekle elde edilen ilim.

İnsān-ı Kāmil: Kâmil, örnek, yetişkin, olgun, ideal insan; Hz. Muhammed ve onun ahlaki özelliklerine sahip olan kimse; Allah'ın esmâ ve fiilleriyle kendisinde tecellî ettiği kimse; kevnî, küllî ve cüzʾî âlemlerin tümünü temsil eden kimse; Allah'ın yeryüzündeki halifesi olarak Allah'ın ahlakıyla ahlaklanmış olan mükemmel insan.

İnşirāḥ-ı ṣadr: Gönül ferahlığı, kalp huzuru; kişinin Allah'ı zikretmesinden kalbine gelen huzur, ferahlık.

İrşād: Doğru yolu gösterme, rehberlik etme; Müslüman olmayanların İslam'ı kabul etmeleri için onlara Hakk'ı anlatma; insanları Allah'a çağırma.

İsm-i Aʿẓam: En büyük isim; Allah lafzı; ilâhî hazret; Allah'ın bütün isimlerini bünyesinde barındıran isim; tasavvufta her insanın bilemeyeceği, gizli olan, onu bilip okuyan kimsenin olağandışı hallere sahip olacağına inanılan isim.

İṯbāṭ: Mahv ıstılâhıyla beraber kullanılır. Sâlikin kötü alışkanlıklarını gidermesi mahv, yerine iyi alışkanlıklar edinmesi isbattır; kulun Allah'ın lutfuyla nefsanî hasletlerden sıyrılarak mahv halini yaşadıktan sonra onların yerine rahmanî hasletleri elde etmesi.

İstiġrāḳ: Batma, gark olma; bir şeyi baştan başa kaplama; sâlikin Allah dışındaki her şeyden ilgi ve alakasını keserek yalnızca Allah'la hemhâl olması; sâlikin Allah'ı zikrederken her şeyden alakasını kesmesi, hissen dış âleme kapalı olması durumu; derin vecd haliyle sadece Allah'ı düşünmesi, dünyayla alakasını tamamen kesmesi.

KKK

Ḳabz: Tutukluk, daralma, kapanma; azarlama ve teʾdibe işaret yöneltme suretiyle kalbe gelen vârid; sâlikin gönlünün hesaba çekilmesi ve sıkıştırılması; bast halinde bulunan sâlikten edebe aykırı bir hal ve hareketin meydana çıkması halinde bunun mânevî cezası olmak üzere kalbe gelen sıkıntı hali.

Kalem-i Aʿlā: İlk yaratılan mahlûkat; hakîkat-ı Muhammediyye; akl-ı kül; akl-ı evvel; mahlûkatın zuhur mahalinde Hakk'ın temyiz üzere olan ilk taayyünleri.

Kemāl: Olgunluk, yetişkinlik; bir şeyin tam ve noksansız icrâ edilmesi durumu; fazlalık ihtimali olmayan ve noksanlık kabul etmeyen şıfat; Allah'ın fiil ve sıfatlarında noksansız olması; kulun

ilim, fazilet ve ahlak yönünden mükemmelliğe ulaşması durumu.

Kemer: Kadiri, Rufâʿi gibi tarikat dervişlerinin hizmete hazır olduklarını belirtmeleri için bellerine bağladıkları kuşak.

Kemer-beste: Kemer bağlamış**;** tarikatlarda hizmete hazır durumda olan kimse; Bektâşî rivâyetlerine göre Hz. Ali'nin oğulları Hasan, Hüseyin ile beraber on yedi oğluna kemer ve silâh kuşanarak Esmâ-ı Hüsna'yı telkin etmesi; Bektâşî tarikatına girenlere bağlılık alameti olarak bellerine kuşatılan kuşak.

Kerāmet: Lütuf, ikram, ihsan; Allah dostlarında Allah'ın bir lütfü olarak harikulâde hallerin zuhur etmesi; Peygamberler dışındaki Allah'ın salih kullarına, velilerine bağışlanan olağanüstü durumlar.

Kesret: Çokluk; vahdetin zıttı; Allah'ın isim ve şıfatlarının mahlûkatta tecellîsiyle meydana gelen çokluk.

Keşf: Perdenin açılması, gizli olanın eşkare olması, basiret gözüyle görme; doğrudan ve aracısız olarak ilham yoluyla Allah'tan bilgi alma.

Kitāb-ı Mübīn: Manası açık olan kitap; varlık âlemi; her şeyin önceden kaydedldiği Levh-i Mahfûz, akl-ı küll, ilm-i ilâhî; doğruyla yanlışı birbirinden ayırt eden, her şeyi tafsilatlı bir şekilde açıklayan Kurʾân-ı Kerim.

Ḳubṭ: Değirmenin alt taşına yerleştirilerek üst taşın dönmesini sağlayan mil; en yüksek mânevî mertebede bulunan veli; veliler zümresinin en başındaki şahıs; âlemin mânevî yöneticisi olduğuna inanılan en yüksek mertebedeki veli; Allah'ın insana yüklediği emaneti tahakkuk ettiren veli; Müslümanların imamı olan kâmil insan.

Ḳuṭbuʾl-akṭāb: Kutublar kutbu; en büyük kutb, veli.

Kürsī: Taht, masa; ilim, güç, hâkimiyet; Allah'ın tüm fiilî şıfatlarının tecellîsi; Allah'ın azamet ve büyüklüğünü gösteren ilâhî tecellîler; yeri ve gökleri kaplayan arş altındaki sekizinci felek.

Kül: Bütünlük; Allah'ın tüm isimlerini kendisinde toplayan ilâhî birlik mertebesi; Allah'tan başka her şeyin Allah'tan zuhur etmesi ve ona rücu etmesi.

Küllī Nefs: Kâinatın ruhu, canı; hakîkat-ı Muhammediyye'den zuhur eden mertebe; levh-i mahfûz, akl-ı evvel; akıldan etkilenerek aklın etkisiyle yaratılan ilk varlık.

LLL

Lāhūt: İlâhî âlem; eşyaya sirâyet etmiş dirlik, ruh, canlılık; Allah'ın zatına mahsus olan ilk âlem; Allah'ın sadece

zâtî sıfatlarının vücuda geldiği, fiilî şıfatlarının henüz oluşmadığı ilâhî âlem.

Levḥ: Üzerine yazı yazılabilen düz nesne; kitâb-ı mübîn, küllî nefs; belli bir süreyle sınırlandırılmış yazı; ilâhî ilmin takdir edildiği yazı.

Levḥ-i Ḳażā(Levh-i Evvel): Mahv ü isbâtdan önce gelen levh-i akl-ı evvel, levh-i takdir.

Levḥ-i Maḥv u İsbāṭ: Sabit, değişmez olan Levh-i Mahfûz'un mümkünat dairesi çerçevesinde Allah'ın takdiriyle sadaka, tevbe gibi birtakım fiillerle değişebilen kader; Levh-i Mahfuz'daki takdiratın yaşanılan zamanda değişkenlik gösteren şekli.

Levh-i Maḥfūẓ: Korunmuş levha; kader levhi; ezel ilmi; levh-i kazâda küllî olan hususların ayrıntılı hale getirildiği ve sebeplere bağlandığı levha; kâinat dairesinin merkezi; âlemde olmuş ve olacak her şeyi kapsayan ilâhî levha; mahlûkatın bilgisinin, yazgısının yazıldığı kitap; tüm varlıklar ve olaylarla ilgili Allah'ın takdirinin ve bilgisinin kayıtlı olduğu ve nasıl oldu- ğunu insan aklının kavrayamadığı Allah katındaki kitap.

MMM

Maḥbūb: Sevilmiş, sevgili, sevilen kimse; Allah.

Maḥv u İsbāṭ: Sâlikin kötü alışkanlıklarını gidermesi mahv; onların yerine iyi alışkanlıklar, hasletler edinmesi isbâtdır.

Maḳām: Ayaküstü durulacak yer, menzil, ikametgâh, mevki; mertebe; velilerin kabirleri veya sembolik türbeleri; sâlikin yaratılışta elde ettiği güzel huy ve hasletleri kalıcı hale getirme çabası; kulun riyâzet, ibâdet ve mücâhedeyle Allah huzurunda elde ettiği derece; sâlikin Allah yolında ulaştığı kalıcı mertebe, kulun çabası olmaksızın gelip geçici olan hâllerin karşıtı. Tasavvufta bir makâmı tam olarak uygulamadan başka bir makâma geçmeme şartı bulunmaktadır.

Maḳāmāt-ıʿĀliyye: Yüksek, yüce, şerefli makâmlar.

Maʿārif: Marifetler, bilgiler; tarikatlarda sûfîlerin Allah'ın lütuf ve ihsanı olarak edindikleri vehbî bilgiler; kalbe doğan ince manalar, ilhamlar; ilâhî sırlara dair keşif yoluyla elde edilen bilgiler.

Maʿrifet-i İlāhiyye (Maʿrifetuʾllāh): Allah'ı bilme, tanıma; Allaha dair elde edilen bilgiler; Allah'ın varlığının ve birliğinin bilinmesi; Allah'ın isim ve şıfatlarından yola çıkarak onun hakkında bilgi edinmek; Allah'ın kişinin zihninde ve kalbinde tasavvur ettiği hiçbir şeye benzemediğini idrak etmesi.

Māsivā: Mâsivâuʾllâh; bir şeyin dışındaki her şey; Allah dışındaki her şey; bütün varlıklar.

Mertebe: Kademe, derece, rütbe; kişinin Allah nezdindeki derecesi.

Mertebe-i İlāhiyye: İlâhî mertebe; cemʿ makâmı; varlığın hakîkatında küllî ve cüzî olan eşyanın nazar-ı itibara alınması.

Mertebe-i İnsān-ı Kāmil: Varlık mertebelerinin sonuncusu; lâ taʿyyun dışındaki tüm mertebelerin hakîkatini taşıyan Allah'ın en güzel tecellîsi olan mertebe; Hz. Muhammed ve onun varisi olan evliyâ mertebesi; akl-ı evvelin kendisine bahşedildiği mertebe.

Meyān-beste: Belini bağlamış; görev yapmaya hazır; tarikatlarda görev yapmak isteyen dervişlerin tarikatta belirli vazifeleri yerine getirmeye hazır ve kadir olduklarını göstermek için tarikat şeyhi tarafından sâlikin beline bağlanan kuşak.

Melāmet: Giyim, kuşam, zikir, ayin gibi yerleşmiş adet ve törenlere önem vermeyip nefsi devamlı yermeyi ve kınamayı, böylece halkın iltifatından uzaklaşarak Hakk'a yaklaşmayı esas alan anlayış; kınayanların kınamasından çekinmeyerek doğru yoldan yürümek.

Meşreb: Hayat tarzı, duyuş, tutum; sâlikin sülûkunu tamamlamak için kendine özgü bazı tutum ve davranışlar sergilemesi.

Meşreb-i Aʿlā: En yüce, en şerefli meşrep, yol, tarz, yöntem.

Mirʾat: Ayna; yokluk; Allah'ın tecellîsiyle mazhar olduğu tecellîyi aksettiren varlıklardan her biri veya bu varlıkların tamamı.

Muḥabbetuʾllāh: Allah sevgisi, Allah aşkı.

Muḥaḳḳiḳ: Soruşturan, gerçeği ortaya koyan; Allah'ın bahşettiği keşif ve marifet ilmiyle varlıkların hakîkatine vakıf olan kimse; vasfı, zatı olmayan ve kâinatta hiçbir şeyin sınırlandırmadığı kimse; menzilden geçerken bir menzilin diğer menzilden bir makâmın diğer makâmdan alıkoymadığı kimse.

Muḳābele: Karşılaşma, karşı karşıya bulunma; tarikat müntesipleri tarafından birlikte icrâ edilen zikir merasimleri, ayinleri; dervişlerin halka halinde beraberce zikir çekmeleri.

Muḳarrebīn: Yakınlar, dostlar; derece bakımından Allaha yakın olan peygamberler, melâike-i mukarrebîn, evliyâ; Allah'ın yakın dostları.

Murāḳabe: Koruma, göz önünde bulundurma, dikkati belirli bir noktada toplama; sâlikin sülûkunun tam olarak başarıya ulaşması için iç âlemini kontrol

altında tutarak mânevî olgunluğa ulaşması.

Mücāhede: Mücadele etmek, savaşmak; nefisle savaşmak; cihâd-ı ekber; kötülüğü arzulayan nefs-i emmârenin isteklerine karşı mücadele etmek; içsel mücadele yaparak kendini eğitme, olgunlaştırma çabası; kişin nefsini yenmek için çalışıp çabalaması; nefsin kötü arzularına ve şeytanın isteklerine karşı direnme.

Mücerred: Soyutlanmış, tecrit edilmiş; dünya işlerinden alakasını kesmiş kimse; kötü hasletlerden, huylardan kendisini arındırmış kimse.

Mükāşefe: Keşif hali; iki şey arasındaki perdenin kalkması; akıl ve bilgi yoluyla elde edilemeyen bilgileri kalp gözüyle bilme, gözle görünmeyen şeyleri bilme; açıkça kitaplarda yazılmayan gaybi bilgileri bilme; ilm-i bâtın.

Mürebbī: Eğiten, terbiye den; mürşit.

Mürşid: Rehber, kılavuz, yol gösterici; irşâd eden kimse; tarikata girenlere şerîat ve tarikat bilgisini öğreten ve kendilerine örnek olan tarikat lideri, şeyh, pîr.

Mürşid-i Kāmil: Mânevî olarak Hz. Muhammed'in mirasına varis olacak seviyeye gelmiş mürşit; seyr ü sülûkunu tamamlayarak irşâd etmeye ehliyetli olan şeyh.

Mürid: İrâde eden, isteyen; Allah'ın ahlakıyla ahlaklanarak kendisini manen olgunlaştırmak isteyen kimse; seyr ü sülûkunu tamamlamak için yol gösterici bir şeyhe ve pîre intisâp eden kimse; tarikata girerek bir şeyhe bağlanan.

Müşāhede: Gözle görme, temaşa etme, seyretme; sâlikin kendisini kaybedip Hakk'ı bulması; gözle görülen âlemde Hakk'ı bulma, temaşa etme.

NNN

Nāḳib: Reis, başkan; tekke ve dergâhlarda sema, mukabele gibi faaliyetlerde şeyhe yardımcı olan derviş veya pîr.

Naẓar: Bakma, bakış, göz değmesi; mürşidin müridine mânevî yolla bakışı; şeyhlerin müritlerine tesirli bakışı; Allah nuru ile bakış.

Nefs: Can, ruh, benlik; arzu, istek, tutku; bir kimsenin öz benliği; varlığın kendisi; kötü huyların ve cisimlerin mahalli olan nesne; bedenin ihtiyaç duyduğu maddî şeylerin bütünü; hayvanî arzu ve isteklerin bütünü; kötü huy ve çirkin davranışların kaynağı.

Nefs-i Emmāre: Emredici nefs; nefsin yedi mertebesinden en alt mertebede olanı; insan istek ve arzularının sürekli günah işlemeye meyilli olması, dinin yasakladığı şeyleri yapmaktan çekinme-

mesi; bedenî tabiata meylederek hissî şehvetleri körükleyen nefis; Şeytan'ın vesveselerine uyarak meşru olmayan arzu ve isteklerle sahibini helake götüren nefis; yaptığı kötülüklerden pişmanlık duymayan nefis.

Nefs-i Levvāme: kınayıcı nefis; nefsin aşağı mertebelerinden ikincisi; henüz kendisini kötülüklerden koruyacak iradeye sahip olmadığı halde yaptığı kötülüklerin farkında olup pişmanlık duyarak vicdanen rahatsız olan nefis.

Nefs-i Mülhime: Nefsin üçüncü mertebesi olarak ilham ve keşfe nâil olan nefis; hayır olarak ne işlerse Allah'ın verdiği ilhamla işleyen nefis;
iyiyi kötüden ayıran nefis; Allah'ın emir ve nehiylerine karşı tam bir teslimiyet halinde olarak ahlakî olgunluğa erişmiş nefis.

Nefs-i Muṭmaʾinne: Nefsin dördüncü mertebesi olarak tatmin olmuş, doyuma ulaşmış nefis; kötü sıfatlardan arınarak Allah'ın ahlakıyla ahlaklaşmış nefis; her türlü kuşku ve şüpheden arınarak Allah'ın rızasına nâil olmuş nefis.

Nefs-i Rāżıye: Nefsin beşinci mertebesi olarak razı olmuş, hoşnut olmuş nefis; Allah'ın her türlü kaza ve kaderinden hoşnut olup razı olan, mukadderata karşı sabreden nefis; Allah'ın iradesine tabi olup hiçbir şeyden şikâyet etmeyen, varlıkta da ve yoklukta da şükrünü eda eden nefis.

Nefs-i Marżiyye: Nefsin altıncı mertebesi olarak hoşnut olunan, razı olunan nefis; Allah'ın kendisinden tam olarak razı olduğu, hoşnut duyduğu nefis.

Nefs-i Kāmile (Nefs-i sāfiye-nefs-i zekiye) Nefsin yedinci ve son mertebesi olarak olgun nefis; hayatının her anında Hz. Muhammed'in sünnet ve siretini her yönüyle yaşayan, irşâd etme seviyesine ulaşmış, örnek nefis.

Niyāz: Yalvarma, yakarma, dua, selam; müridin mürşidine saygı ve bağlılık göstergesi olarak verdiği selam; tarikatlara ihtiyaçların giderilmesi için verilen para.

Nūr: Işık, parıltı, aydınlık; insanları neşelendiren coşku, ferahlık; Esmâ-yı Hüsnâ'dan biri; İslam dini; kalpten müsivâyı çıkarıp atan ilâhî vâridât; Allah'ın zâhir ismiyle eşyada tecellîsi; Allah'ın mahlûkatı yokluk zulmetinden çıkarıp zuhura getirmesi.

Nūr-ı Siyaḥ: Karanlık nur; siyah gece; Nur-ı Muhammedî; görünmeyen ancak gösterilen ilâhi tecellî.

PPP

Pālāheng(palheng): dizgin, yular; suçluların bağlandığı kemend; Bektâşî

ve Kalenderî dervişlerinin teslim taşını asmak için boyunlarına taktıkları ip.

Perde: Örtü, hicap; âşık ile maşuk, Allah ile kul arasındaki engel; kulun Allah'a ulaşmasına engel olan dünya sevgisi, şehvet, mülk gibi hasletler; basiret gözüyle Hakk'ı görmeye engel olan hasletler.

Perhīz: Kulun kendisini Allah'tan uzaklaştıran şeylerden uzak tutması; mâsivâdan uzak durma.

Pīr: Yaşlı, ihtiyar; tasavvuf lideri olan şeyh, mürşit.

Pīr-perver: Şeyh tarafından yetiştirilen kimse; bir esnaf topluluğunda pîre hizmet edip onun tarafından yetiştirilmiş zanâat ehli.

Pīş-kadem: Tekkelerde ayini idare eden şeyh yardımcısı; nâib.

RRR

Rābıṭa: Bağ, bağlantı, ilişki; bağlayan, rabt eden; müridin ruhâniyetinden feyiz alacağı düşüncesiyle mürşidinin, şeyhinin simasını zihninde canlandırmak suretiyle onunla beraber olduğunu tahayyül etmesi; müridin mürşidiyle kalbi râbıta kurmak suretiyle manen kendisinden yardım dilemesi.

Recā: Umut, ümit etmek; havfın zıddı olan kalbi haslet; müstakbelde hâsıl olacak bir mahbuba kalbin bağlanması; kalbin hoşlandığı bir şeyi beklemesinden rahatlık ve ferahlık duyması; işlenen hatalar, kötülükler ve günahlar karşısında kulun Allah'ın rahmetinden ümidini kesmemesi; Allah'ın rahmet ve inâyetine nâil olacağına dair umudunu koruması.

Rıżā: Hoşnutluk, memnunluk; razı olma, hoşnut olma; kulun Allah'ın kendisi için tâyin ettiği kaza ve takdirâta karşı isyan etmemesi; işlediği iyilikler dolayısıyla Allah'ın kendisin- den hoşnut olması.

Ricālu'llâh/Ricālü'l-ġayb: Allah'ın adamları; rabbanî erenler; Allah'ın kullar tarafından bilinmeyen gayb erenleri; kim oldukları yalnıza Allah tarafından bilinen Allah'ın âlemi idareye memur ettiği, olaylara hükmetme izni verdiği seçkin kullar, evliyâ, mânevî güçler, üçler, yediler, kırklar.

Riyāzet: Koruma, terbiye etme, ıslah etme; Allah'tan başka her şeyi terk etme; nefsi ıslah etmek için onu sevdiği şeylerden mahrum bırakıp istemediği şeyleri yapma; nefsini ıslah ederek iyi hasletleri geliştirme. Az yeme, uyuma, az konuşma riyazetin temel düsturlarıdır.

Rūḥ: Can, hayat, nefes, öz; insanlar ve hayvanlarda canlılık unsuru; Cebrâil; Kur'ân-ı Kerim; Allah'ın kendisinden mahlûkata hayat verdiği nur.

Rūhüʾl-ḳudūs: Mukaddes ruh; ruhlar ruhu; Cebrâil.

Rüʾyet/Rüʾyetuʾllāh: Görmek; kulun dünyada yaptığı iyiliklerin mükâfatı olarak cennette Allah'ın nurunu görmesi; İlâhî tecellîlerin dünyada kalp gözüyle görülmesi.

SSS

Ṣabır: Tutma, engelleme, dayanma, direnç gösterme, kararlı olma; belâ ve musibetlere karşı isyan etmeyerek kalbî sükûnet hali yaşama.

Ṣāhib: Dost, arkadaş, ashap; himaye eden, koruyan; sohbete iştirak eden derviş, mürit.

Ṣāḥib-naẓar: Bakış sahibi; kuvvetli görüşe sahip; bakışıyla müride feyiz ve mânevî güç verecek yeterliliğe sahip mürşid.

Ṣāḥib-ẓamān: Zaman sahibi, zamanın kutbu; dönemin en güçlü insanı; zamanın etkisinden kurtularak geçmiş ve gelecek düşüncesinden kurtulup an-ı vâhidi yaşayan kimse; Allah'ın emriyle kâinatta tasarruf sahibi olan kimse.

Sālik: Yolcu, bir yola giren, bir yolu tutan; Allah'ın esmâ ve ṣıfatlarını hayatında tatbik ederek nefsini ıslah etmek için tasavvuf yoluna giren kimse; maksad-ı aksâya ulaşmak için tasavvuf yoluna girerek bu yolun gerekliliklerini yerine getiren.

Seccāde: Üzerinde namaz kılınan dikdörtgen şeklindeki örtü; şerîat, tarikat ve hakîkat düsturlarını hayatında mükemmel bir şekilde tatbik eden derviş.

Semāʿ: Dinleme, işitme; Mevleviyye tarikatı müntesibi dervişlerin çalgılar eşliğinde yapılan zikirle kendilerinden geçerek ayakta dönmeleri suretiyle icrâ ettikleri âyin.

Ser-çeşme: Pınarbaşı; bir tarikatı Kurʾân ilk şeyh, tarikatın pîr-i evveli, ilk şeyhi.

Setr: Örtme, gizleme; kulla Allah arasına çeşitli nedenlerle perde inmesi, engel girmesi; beşeri varlığın Hakk'ın tecellîlerine engel olarak ona perde olması; kişinin iyi ameller işlemde duraklama yaşaması.

Seyr ü sülūk: Sâlikin Allah'a ulaşmak için bir tarikat şeyhinin gözetimi ve denetimi altında ondan aldığı telkinlerle kişisel arzu ve isteklerinde sıyrılarak manen olgunluğa erişmek için yaptığı mânevî yolculuk.

Seyr İlāʾllāh: Sülûkun ilk ve alt mertebesi olarak Allah'a doğru yapılan yolculuk; sâlikin Allah'a erişmek maksadıyla zikre başlayarak Hakk'ı tanıyana kadar yaptığı yolculuk.

Seyr Fiʾllāh: Sülûkun ikinci mertebesi olarak Allah'ta yapılan yolculuk; sâlikin bütün nefsani duygularından ve benliğinden sıyrılarak Allah'ın ahlakıy-

la ahlaklanmak suretiyle kendisine gayb âlemindeki perdelerin açıldığı ve ilm-i ledüne vakıf olduğu mertebe.

Seyr Maʿaʾllāh: Sülûkun üçüncü mertebesi olarak Allah'la beraber yapılan yolculuk; sâlikin her anında Allah'la beraber olduğunu idrak edecek şuura varmasıyla *kâbe kavseyni ev ednâ* makâmına ulaştığı, sonu velâyetle biten yolculuk.

Seyr ʿanillāh: Sülûkun dördüncü mertebesi olarak Allah'tan seyir; Hakk'ta halka irşâd amacıyla yapılan dönüş; vahdet âleminden kesret âlemine dönüş; fenâfillah mertebesine ulaşarak vahdete erişen insan-ı kâmilin halkı irşâd amacıyla tekrar kesret âlemine döndüğü yolculuk.

Şıdḳ: Doğruluk; gizli ile açığın bir olması; özle sözün bir olması; kişinin söz, fiil ve hallerinde doğruluk üzerine olması.

Sır: Bir şeyin aslı, kökü**;** gizlilik; bilinmesi istenmeyen, gizli tutulan şey; ruh gibi insan bedenine tevdî edilen latife; insanda ilâhî hakîkatleri idrak ve müşâhede eden mânevî melekelerin her biri.

Sidre: Cennetteki son ağaç, Arabistan kirazı; Hz. Muhammed'in Mîrâç gecesinde Cebrail ile yükseldiği yedinci kat gökteki makâm; Allah'ı tanımak için akılla kazanılan bilginin son noktası.

Sidretüʾl-Müntehā: Tüm mahlûkatın seyir, amel ve ilimlerinin kendisinde son bulduğu en büyük berzâhiyet; Allah'a doğru giderken ulaşılabilecek son nokta.

Ṣoḥbet: Karşılıklı konuşmak, arkadaşlık yapmak; iki ya da daha fazla kişi arasında dostça yapılan karşılıklı konuşmalar; mürşidin kabiliyetlerini müride aktarması; Allah dostlarının bir mürşidin veya ehil birinin huzuruna çıkarak kendisinden mânevî feyizler dinledikleri söyleşi.

Ṣūfī: Yünden dokunmuş elbise giyen; veli, ermiş, dindar; tasavvufa inanarak tasavvufî yolu bir hayat düsturu olarak benimseyen derviş; sürekli Allah'ı zikretmekle meşgul olan kimse; nefsanî hasletlerden kurtularak kendisini Allah'a adamış kimse; Hakk'a vasıl olan kimse.

Ṣūfiye: Sofunun çoğulu; tasavvufa inanarak onu hayat düsturu haline getirmiş sûfîler topluluğu.

Ṣultan: Kuvvet, kudret; hükümdar; mânevî yönden yüksek derecelere sahip tasavvuf önderleri olan şeyh, mürşit, pîr.

Ṣūret: Şekil, heykel, biçim; Allah'ın sıfatlarının şehâdet âleminde tecellî etmiş şekli olan her varlık.

ŞŞŞ

Şehādet: Tanıklık yapma, şahitlik, bir şeyin doğruluğuna inanma; gözle görülür varlıklar; Allah'ın dinini yüceltmek için canını verme.

Şemʿ: Mum, meşale; ilâhî nur; sâlikin kalbinde parlayan ilâhî nur, marifet nuru

Şevḳ: İştiyak, özlem; şiddetli istek, arzu; ışık, parıltı; sâlikin gönlünde beliren Allah'a kavuşma arzusu; Allah aşkıyla sâlikin gönlüne gelen sevinç ve mutluluk hali.

Şeyḫ: Önder, başkan; yaşlı adam, pîr; Allah dostu; müritleri irşâdla vazifeli tarikat lideri.

Şühūd: Müşâhede, gözle görme; Hakk'ı Hak vasıtasıyla görme; ilâhî tecellîleri görme; mana âlemini seyretme.

TTT

Taʿayyün: Meydana çıkma, ortaya çıkma, âşikâr olma, belirme; müşahhas hale gelme; Allah'ın kudret ve azametinin zuhur etmesi, ortaya çıkması, tecellî etmesi; Allah'ın zâtındaki mevcûdatın müşahhas hale gelmesi, belirmesi.

Taʿayyün-i Evvel: Vahdet mertebesi; ilk belirme; Allah'ın tüm sıfat ve esmâsının ilk defa toplu olarak tecellî ettiği ve belirlendiği vahdet mertebesi; Hakîkat-ı Muhammediyye.

Taʿayyün-ı Sānī: Vâhidiyet mertebesi; ikinci belirme; taayün-i evvelde toplu olarak beliren Allah'ın sıfat ve esmâsının birbirlerinden temyiz edildiği, ayrıştırıldığı, farklı suretlerde tecellî ettirildiği ikinci mertebe; ayân-ı sâbite, hazret-i rubûbiyet, âlem-i gayb, âlem-i melekût.

Tāc: Süslü başlık; külah, serpuş; tarikat şeyleri ve pîrlerinin giydikleri hangi tarikat ve meşrebe ait olduklarını, tarikattaki mânevî derecelerini gösteren başlık.

Ṭālib: Talep eden, isteyen, arzulayan; bir tarikata veya bir tasavvufî yola ilk defa girmek için başvuran mürit, sâlik; nefsini ıslah etmek suretiyle Allah'a ulaşmak isteyen kişinin arayış içerisinde olması durumu.

Ṭarīḳat: Yol, yöntem, tarz; Allah'a ulaşmak için takip edilen yol, metot; bir mürşid-i kâmilin gözetimi ve tasarrufu altında nefsini arındırmak suretiyle manen Allah'a ulaşmak için takip edilen, belirli usul ve erkânı olan tasavvufi yol. Tasavvufî inanışa göre varlıkların aldıkları nefesler sayısınca Allah'a giden yollar mevcuttur.

Taṣarrūf: Bir işi idare etme, bir işe etki etme; yetkiyi kullanarak iş yapma; Allah'ın sevdiği kullarından dilediğine bahşettiği kerâmeti gösterme; Allah'ın izniyle varlıklara etki etmek suretiyle onları yönlendirme, onlara hükmetme.

Ṭayy-ı Mekān: Dürülmek; mesafenin kısalması; bir anda uzun bir mesafeyi kat etmek; Allah'ın sevgili kullarının kerâmet eseri olarak bir an gibi kısa bir sürede uzun bir mesafeyi kat etmesi, aşması.

Tecellī: Aşikâr olmak, görünmek, açığa çıkmak; gaybden gelen ve kalpte zahir olan nurlar; görünmeyenin kalpte görünür hale gelme; Allah'ın kudretinin yaratıkları üzerinde görünmesi.

Tecrīd: Soyutlanmak, yalnız başına kalmak; dünyevî şeylerden kalbini arındırarak kendisini tamamen Allah'a adama; gönlünü karışık duygulardan arındırma; kalbi beşeri bulanıklıklardan arındırarak ulûhiyet şahitleriyle baş başa kalma; kulun zahir olan her şeyden alakasını keserek sadece Allah'la alakadar olması.

Tecerrüd: Soyunma, çıplak hale gelme; gönlünü mâsivâdan arındırarak daima Allah'la hemhâl olma; Allah dışındaki hiçbir şeye iltifat etmeme, onunla ilgilenmemek için nefisle mücadele içerisinde olma.

Tefrīd: Teklemek; tüm halleri ve fiilleri teke indirmek; Allah dışındaki hal ve fiillerinden sıyrılmak; her şeyi Allah rızası için yapmak.

Tefekkür: Düşünme, fikir yürütme; mevcudatın manasını anlamak için zihinsel fikir yürütme; kalbin iyiyi kötüden ayırt etmesi.

Telḳīn: Bir fikri başkasına aşılama; birine bir şeyi anlatarak inandırma; tarikata yeni girmiş müride bir mürşit veya şeyhin tarikat adabını, erkânını ve nasıl zikir çekeceğini öğretmesi.

Temāşā: Seyretme, izleme; Allah'ın esmâ, ṣıfat ve fiillerinin maddî ve mânevî âlemdeki tecellîlerini seyretme.

Terk: Bırakma; vazgeçme; Allah dışındaki her şeyi kalbinden söküp atma; gönlünü sadece Allah'a açma.

Terk-i Dünyā: Dünya güzelliklerini ve nimetlerini ahiret yurdu için terk etme, kalbinden söküp atma.

Teslīm: Boyun eğme, itaat etme; emaneti gereği gibi yerine getirme; Allah'ın hükmüne hayır da olsa şer de olsa kayıtsız şartsız razı olma, boyun eğme; mukadderâtı kabullenme.

Tevācüd: İstediğini bulma; kulun kendi iradesiyle vecd hali yaşaması; sûfîlerin sema ve zikir meclislerinde mânevî atmosferin etkisiyle coşması.

Tevbe: Nedamet, pişmanlık; kulun işlediği hata ve günahlardan dolayı pişmanlık duyup af dilemesi.

Tevekkül: Vekil edinme, güvenme, bağlanma; kulun yapacağı işlerde üzerine düşen vazifeyi layıkıyla yerine getirdikten sonra neticesini Allah'a

havâle etmesi; her şart altında sadece Allah'a sığınıp dayanma; kalbin endişelerden kurtulup Allah'a itimat etmesi, güvenmesi.

Tezkiye: Temizlenme, paklama; nefsi mânevî kirlerden temizleme; Allah'ın kulunu şirk, küfür, günah gibi çirkin düşünce ve fiillerden arındırması.

UUU

Ulūhiyet: İlâhlık, Allah'ın ehadiyet mertebesinden sonra bütün isim ve şıfatları kendisinde topladığı ilk tecellî mertebesi.

ʿ**Uzlet:** Yalnızlık, inzivâya çekilme, halkın arasına karışmama; cismen halkın içerisinde olduğu halde manen onlardan ayrı yaşama, onlar gibi davranmama.

ÜÜÜ

Ümmüʾl-Kitāb: Kitapların anası, ana kitap; Kurʾân-ı Kerim; akl-ı evvel; Levh-i Mahfûz.

Üns: Ülfet, alışkanlık; cana yakınlık, sıcak ilgi; sâlikin kalbinin Allah ile yakınlık kurması durumu; kalbin Allah sevgisiyle mutlu ve sevinç hali yaşaması.

VVV

Vācibüʾl-Vücūd: Varlığı gerekli, vâcip; varlığı kendisinde olup var olma konusunda başka bir varlığa ihtiyaç duymayan, kendi kendisiyle var olan Allah.

Vaḥdet: Birlik; uyku; Allah'ın varlıklar içerisinde bir ve tek olması; mâsivâyı terk ederek manen Allah'la bir olma durumu.

Vaḥdet-i Vücūd: Varlığın birliği; başka varlığın olmaması; gerçek ve tek varlığın Allah olduğu diğer varlıkların hayali birer gölgeden ibaret olduğuna inanılan tasavvufî görüş; bütün varlıkların Allah'ın esmâ, sıfat ve fiillerinin tecellîleri ve görüntüleri olmaları hasebiyle Allah'ın mevcudiyet- inin dışında başka bir mevcudiyetin var olmadığına inanılan tasavvufî görüş; eşyanın vâhid olan Allah'ın vücuduyla mevcud olduğundan Allah'ın vücudun-dan başka bir vücudun olmadığı inanışı; her şey Allah'ın birliğinin tecellîsi olduğundan Allah'tan başka bir varlığın olmadığı inancı.

Vaḥdet-i Şühūd: Bir görme; varlık âlemindeki her şeyde Allah'ın tecellîlerini görmesi, varlıklarda Allah'tan başka hiçbir şeyi görmemesi.

Vāḳıʿa: Olay, çeşitli hadiseler;, halvet esnasında zikir ve ibadetle meşgul olan sâlikin uykuyla uyanıklık arasında mana âleminde bazı hakîkatlere, gerçeklere vakıf olması; Allah zikrinin coşkusuyla hislerini kaybeden sâlikin gayb âleminden bir takım hadiselere vakıf olması.

Vārid/vāridāt: Gelen, ulaşan; kulun bir çabası ve isteği olmaksızın Allah tarafından kalbine gelen manalar, feyizler, ilhamlar.

Varlık: Vücud, var olma durumu; servet, zenginlik; Allah'ın lütuf ve ihsanı olarak kuluna bahşettiği nimetleri kulun kendi yetenek ve çabasına bağlayarak bunlarla kibirlenip şımarması.

Vaṭan: Bir kimsenin yerleştiği, üzerinde yurt edindiği yer; sâlikin sülûk yolında ulaştığı ve istikrar bulduğu hâl, makâm.

Vaṭan-ı Aṣliyye: Asıl vatan; insanların henüz dünyaya gelmeden evvel bulundukları ruhlar âlemi.

Vecd: Coşku, aşırı sevgi, aşk; Allah sevgisi; sâlikin istek ve çabası olmaksızın kalbe inen ilâhî coşkunluk, Allah sevgisi; kulun Allah'ın azamet ve büyüklüğü ve yarattığı güzellikler karşısında hayranlık duyup kalbine doğan ilâhî aşkla istiğrak halini yaşaması, kendinden geçmesi.

Vefā: Dostluk, devamlılık, bağlılık; sözünde durma; bir şeyi yerine getirme; Elest meclisinde insanın henüz ruh halindeyken Allah'a verdiği sözü yerine getirmesi; sâlikin ruhunu dünya aldatmacalarına karşı uyanık tutması, dünyaya rağbet göstermemesi.

Velāyet: Yakınlık, birine yaklaşma; velilik, ermişlik; kulun Allah'a yakın olması, Allah'ın vekili olması; kulun Allah'ı Allah'ın kulu dost edinmesi; kulun nefsini yenerek Allah'la hareket etmesi, Allah'a itaat etmesi.

Velī: Dost, sevgili, ermiş; birinin işini üzerine alıp yönetmek suretiyle kendisine yardım eden kimse; Allah'ın sevgili dostu; Allah'ın sevgisini ve dostluğunu kazanarak Allah'a yakınlık kurmuş kimse.

Viṣāl/ Vuṣlat: Ulaşma, bitişme; sevdiğine kavuşma; sâlikin seyr ü sülûkunu tamamlayarak Allah'a kavuşması.

YYY

Yaḳaẓa: Uyanıklık; kalpte bulunan marifet ve ilâhî nurların tecellîsi sebebiyle kulun gaflet uykusundan uyanması.

Yaḳīn: Kesin, apaçık bilgi; gerçekliği konusunda kalbin tatmin olduğu, şüpheye mahal bırakmadığı bilgi. ilmeʾl-yakîn, Hakkaʾl-yakîn ve ayneʾl-yakîn olmak üzere üç mertebesi vardır.

Yār: Sevgili; dost; vefalı dost, arkadaş; bütün yaratıkların şekillerini meydana getiren ilâhî ṣıfatlar; Hakk'ın zatını temaşa.

ZZZ

Zāt: Şahıs, kimse; bir şeyin özü, aslı; bir şeyi o şey yapan ve diğerlerinden ayıran mâhiyet; bir varlığın mâhiyeti ve hüviyeti.

Zāt-ı İlāhiyye: Allah'ın kendi kendine var olan zâtı, hüviyeti; Allah'ın bütün esmâ, sıfat ve fiilleriyle sonsuz kemâl sahibi olması ve her türlü noksandan münezzeh olması.

Zāhid: Dünyaya değer vermeyen, dünyadan el etek çekerek ilgi ve alakasını tamamen ahirete veren kimse.

Zāhir: Dış, dışa ait; eşkare olan, meydanda olan; görünen âlem; işin şeklinde kalan, mana ehli olmayan kimse; Allah'ın varlığının kâinattaki her şeyde tecellî etmesi anlamındaki Esmâ-yı Hüsnâ'dan Allah'ın ismi.

Zākir: Anan, hatırlayan; zikreden; tekkelerde dervişleri coşturmak için zikir ayinlerinde ilahi okuyan kimse.

Zevḳ: Lezzet, tat, haz; eğlence; hoşa giden duygu; ilâhî tecellîleri müşâhede eden kimsenin gönlünde beliren mutluluk, haz.

Zikir: Anmak, hatırlamak; vaaz, öğüt, nasihat; lâ ilâhe illâ'llâh, lafzatu'llāh ve Allah'ın diğer isimlerini söylemek suretiyle O'nu anmak.

Zikr-i Kalbī: Sessiz bir şekilde kalben yapılan zikir.*

SONUÇ

Tasavvufun ve ıstılâhlarının ne olduğu, tasavvuf içerikli pendnâme ve menkıbelerle beraber mutasavıiflar ve tarikat öğretilerini ihtiva eden bu çalışmamızdan özetle şu sonuçlar elde edilmiştir:

1. Mensur Mecmûalar; edebiyat, folklor, tasavvuf, rüya tabirleri, ilim, tıp, botanik gibi pek çok konuda malzeme barındırdığından zengin ve dağınık bir içeriğe sahiptir ve çalışılması güçtür. Bu durum mensur Mecmûalar üzerinde müstakil çalışma yapmak isteyen araştırmacıları kaçındırmaktadır. Yapılan çalışmalar da Mecmûanın tamamını değil sadece içerisindeki risâleler üzerinde yapılan küçük çaplı incelemelerle sınırlı kalmaktadır. Ayrıca genellikle bu eserlerin yazarının belli olmaması da araştırmacıları bunlar üzerinde geniş çaplı çalışmalar yapmaktan kaçındırmaktadır. Tezimizle bu alandaki çalışma boşluğunu bir nebze de olsa doldurmak suretiyle tasavvuf edebiyatının

* Mecmua sözlüğünün hazırlanışında aşağıdaki eserlerden yararlanılmıştır:
Sühreverdi, Tasavvufun Esasları, Çev. H. Kamil Yılmaz, İrfan Gündüz, Erkam Yayınları, İstanbul 1993; Kuşeyrî, Risâle-i Kuşeyrî, Çev. Ali Arslan, (2. Baskı), Arslan Yayınları, İstanbul 1980; Ebû Nasr Serrâc Tûsî, el-Lümâ İslâm Tasavvufu-, (1.Baskı), Çev. HasanKamil Yılmaz, Altınoluk Yayınları, İstanbul 1996; Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, Ed. Zafer Erginli, Çev. Zafer Erginli, İlyas Karslı vd., Kalem Yayınevi, (1. Baskı), İstanbul 2006; Uludağ, Süleyman, Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, Marifet Yayınları, (2. Baskı), İstanbul 1995; Cebecioğlu, Ethem, Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü, (3. Baskı), Anka Yayınları, İstanbul 2005; Dini terimler Sözlüğü, (1.Baskı), Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara 2009; http://lugatim.com Kubbealtı Lugatı.

zengin kültür kaynaklarından biri olarak düşündüğümüz bu Mecmûayı ortaya çıkarıp analiz ederek bilim dünyasına tanıttık.

2. Tasavvuf ve edebiyat ayrı bilim dalları olmalarına rağmen gerek duygulara ve gönül âlemine hitap eden faaliyet alanlarının aynı olmaları gerekse de Türk edebiyatı tarihi boyunca ayrılmaz bütünlük oluşturmalarından yola çıkarak çalışmamızı edebiyat ve tasavvuf ekseninde disiplinler arası yaklaşımla hazırladık. Böylece tezimizin Türk dili ve edebiyatı alanında disiplinler arası yaklaşımla yapılacak çalışmalara örneklik teşkil edeceğini ve katkı sağlayacağını düşünmekteyiz.

3. Divan edebiyatıyla tekke ve tasavvuf edebiyatının fikri alt yapısını oluşturan tasavvuf ve ıstılâhları tam olarak bilinmeden bunlara ait ürünlerin anlamlandırılması ve yorumlanması tam olarak yapılamayacağından tasavvufun temel kaynaklarından yola çıkarak oluşturduğumuz bu çalışmayla tasavvufun içeriği ve ıstılâhlarına yer vermekle divan şiiriyle tekke ve tasavvuf şiiri üzerine inceleme yapmak isteyenlerin daha sağlıklı sonuçlara ulaşmalarına katkı sağlayacağımız kanaatindeyiz.

4. Türk tasavvuf edebiyatına katkı sağlayan tarikatları; kurucularının hayatı, tarihçesi, usul ve erkânı yönleriyle değerlendirerek bu tarikatlara müntesip olan şairlerin kimler oldukları ve Türk edebiyatına katkılarının ne oranda olduğunu tezkireler ve farklı kaynakları taramak suretiyle tespit etmekle çalışmamızın tarikatların Türk edebiyatına etkisi hakkında araştırma yapmak isteyenlere kaynaklık teşkil edeceği kanaatindeyiz.

5. Tezimizin esasını teşkil eden eserin transkripsiyonlu metnine yer vermekle tasavvufi öğretileri temel kaynaklardan öğrenmek isteyen araştırmacılara katkı sunacağını; ayrıca Türk dilinin geçmiş dönemlerden günümüze geçirdiği değişimler ve daha önce kullanılıp günümüzde unutulan ve kullanılmayan sözlüklerin tespiti hususunda Türk dili alanında yapılacak çalışmalara kaynaklık teşkil edeceğini düşünmekteyiz.

6. *Tasavuf Mecmûası*'nda yer alan mensur risâleler ve şiirlerin içeriğini ortaya çıkarıp dil ve üslup yönünden yaptığımız incelemelerle çalışmamızın dönemin zihniyeti ve edebi eğilimleri hakkında bilgi sahibi olmak isteyen araştırmacılara kaynaklık yapacağını düşünmekteyiz.

7. Eserde yer alan tasavvuf içerikli çok sayıda menkıbe ve bunların değerlendirmesiyle çalışmamızın Türk edebiyatında önemli bir yere sahip olan menkıbe edebiyatına zenginlik katacağı kanaatindeyiz.

KAYNAKÇA

Ahmed Eflâkî, Ariflerin Menkıbeleri I-II, (Menâkıb al-Arifîn) I, Çev. Tahsin Yazıcı, (1. Baskı), Hürriyet Yayınları, İstanbul 1973.

Ahmed Rıfkı, Bektâş î Sırrı I-II, Haz. Mahmut Yücer, (1. Baskı), Kesit Yayınları, İstanbul 2013.

Ahmetoğlu, Şahin, "Serbedârî Hareketi ve Temel Görüşleri", e-Makâlât Mezhep Araştırmaları VII/1, 2004.

Akkaya, Veysel, Tasavvuf Klasiklerinde Hz. Ali'nin Şahsiyeti- Kurʾân ve Hadis Perspektifiyle Karşılaştırma-, Ulusal İslam Araştırtmaları, 2009, (32), 69-90.

Akpınar, Ömer Faruk, "Süfyâne es-Sevrî'nin Hayatı ve Eserleri", Ulusal İslam Araştırmaları Dergisi, 2014, C. 22, ss.115-167.

Aksoy, Ömer Asım, Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü 2 - Atasözleri Sözlüğü, İnkılâp Yayınları, İstanbul 2007.

Aksu, Hüsamettin, "Ali el-Aʿlâ", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 2, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1989.

Aksu, Hüsamettin, "Hurûfîlik", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 18, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1998.

Algar, Hamid, "Bahâeddîn Nakşibend", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 4, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1991.

Algar, Hamid, "Nakşibendiyye", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 32, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2006.

Algar, Hamid,"İmâm-ı Rabbânî", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 22, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2000.

Alkan, Mustafa, "Said Emre", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 35, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2008.

Alptekin, Coşkun, "Ata", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 4, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1991.

Aslan, Ensar, Halk Hikâyesi İnceleme Yöntemleri-Yaralı Mahmut Hikâyesi Üzerine Bir İnceleme-, D. Ü. Eğitim Fakültesi Yayınları, Diyarbakır 1999.

Aşık Paşa, Garib-nâme (Tıpkıbasım, Karşılaştırmalı Metin ve Aktarma) I/1, Haz. Kemâl Yavuz, Türk Dil Kurumu Yayınları, İstanbul 2000.

Atalay, Besim, Bektâşîlik ve Edebiyatı, (2. Baskı), Ant Yayınları, İstanbul 1991.

Ateş, Süleyman, "Cüneyd-i Bağdâdî", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 8, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1993.

Ateş, Süleyman, Cüneyd-i Bağdâdî, Hayatı, Eserleri ve Mektupları, (1. Baskı), Sönmez Neşriyat Yayınları, İstanbul 1970.

Aybayrak, Nurettin, "İbrahim b. Edhem",TDV İslam Ansiklopedisi, C. 21,Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2000.

Azamat, Nihat, "Cevâhirü'l-Ebrâr", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 7, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1993.

Azamat, Nihat, "Kâdiriyye", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 24, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2001.

Bolat, Ali, "Şakīk-ı Belhî", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 38, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2010.

Boratav, Pertev Naili, Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 2011.

Cebecioğlu, Ethem, Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü, (3. Baskı), Anka Yayınları, İstanbul 2005.

Ceyhan, Semih, "Semâ", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 36, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2009.

Çelik, İsa, Çelik İsmail, "Bir Sûfî Şair: Abdülkadir-i Gulâmî", A.Ü.Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, [TAED] , 2010, (42).

Çubukçu, Hatice, "İslam Tasavvufunda Hz. Ebû Bekir'in Yeri", Akademik Bakış Dergisi, 2018, (66), ss. 412-429.

Demirci, Mehmet, Zâhidlik Nedir, Dünyâ-Ahiret Dengesi Nasıl Kurulur?, İlahiyat Fakültesi Dergisi IV, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları.

Demirtaş, Hasan, Nakşibendîlik'in Anadolu'da Ortaya Çıkışının Belgesi: Şeyh Hâce İshak er-Rûmî Vakfiyesi, Vakıflar Dergisi, Vakıflar genel Müdürlüğü Yayınları, 2018, (50).

Devellioğlu Ferit, Osmanlıca -Türkçe Ansiklopedik Lügat,(21.baskı) Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara 2004.

DİA, "Melâmiyye", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 29, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2004.

Dini terimler Sözlüğü, (1.Baskı), Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara 2009.

Ebû Abdurrahman es-Sülemî, Tabakatuʾs-Sûfîyye, Çev. Abdurrezak Tek, (1.Baskı), Bursa Akademi Yayınları, Bursa 2018.

Ebû Abdurrahmân es-Sülemî, Zikruʾn-Nisvetiʾl-Müteabbidâtiʾs-Sûfîyyat-Kendini İbadete Adayan Sûfî Kadınlar-Tah. Mahmud Muhammed et-Tanâhî, Çev. Ali Akay, (1. Baskı), İlk Harf Yayınları, İstanbul 2012.

Ebû Nasr Serrâc Tûsî, el-Lümâ İslam Tasavvufu-Tasavvufla İlgili Sorular Cevaplar- Çev. H. Kamil Yılmaz, Altınoluk Yayınları, İstanbul 1996.

Ebû Nasr Serrâc Tûsî, el-Lümâ-İslâm Tasavvufu-, (1.Baskı), Çev. Hasan Kamil Yılmaz, Altınoluk Yayınları, İstanbul 1996.

Ebû Talib el-Mekkî, Kûtuʾl-Kulûb, Çev. Dilaver Selvi, C. 1, Semerkand Yayınları, İstanbul 2004.

el- Muhasibi, Kalb Hayatı "er-Riʿaye", Çev. Abdulhakim Yüce, (1. Baskı), Çağlayan Yayınları, İzmir 1997.

Eraslan, Kemâl, "Ahmed Yesevî", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 2, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1989.

Eraydın, Selçuk, Tasavvuf ve Tarikatlar, (4.Baskı), Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 1994.

Ergun, Sadedin Nüzhet, Bektâşi Şairleri ve Nefesleri I-II, (1.Baskı), İstanbul Maarif Kitaphanesi Yayınları, İstanbul 1956.

Erkan, Arif, İslam Dini Açısından Tasavvuf ve Tarikatlar, Sağlam Yayınevi, İstanbul 1973.

Erkan, Mustafa, "Bahrü'l-Hakâik", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 4, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1991.

Eröz, Mehmet, Türkiye'de Alevilik ve Bektâşîlik, (1.Baskı), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990.

Erzurumlu İbrahim Hakkı, Divân, Haz. Numan Külekçi, Turgut Karabey, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum 1997.

Erzurumlu İbrahim Hakkı, Divân-ı İlâhiyât, Haz. M. Kayahan Özgül, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2013.

Esʿad şahmerani, et-Tasavvuf Menşeühu ve Mustalahatuh-Tasavvuf Menşei ve Istılâhları-Çev. Muharrem Tan, İz yayıncılık, İstanbul 2000.

Eva de Vitray-Meyerovitch, Hazret-i Mevlânâ ve İslâm Tasavvufu, Çev. Mehmed Aydın, Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, Konya 2012.

Fayda, Mustafa, "Ebû Bekir", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 10, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1994.

Fayda, Mustafa, "Ömer", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 34, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2007.

Feridüddin Attâr, Tezkiretü'l-Evliyâ, Çev. Mahmud Sami Ramazanoğlu, (1.Baskı), Erkam Yayınları, İstanbul 2007.

Feridüddîn Attâr, Tezkiretü'l-Evliyâ, Haz. Süleyman Uludağ, İlim ve Kültür Yayınları, İstanbul 1985.

Fürûzanfer, B., Mevlânâ Celâleddin, Çev. Feridün Nafiz Uzluk, Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, Konya 2005.

Gazzâlî, el-Münkızü Mine'd-Dalâl, Çev. Osman Arpaçukuru, (3.Baskı), Beyân Yayınları, İstanbul 2017.

Gökcan, Mehmet Mansur, "Hz. Muhammed'in Yaşantısında Tasavvufi Unsurlar", Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2017 (2), ss. 321-351.

Gölpınarlı, Abdülbâki, Türk Tasavvuf Şiiri Antolojisi, (1. Baskı), Milliyet Yayınları, İstanbul 1972.

Gölpınarlı, Abdülbaki, İslam ve Türk illerinde Fütüvvet Teşkilatı, İstanbul Ticaret Odası Akademik Yayınları, İstanbul 2011.

Gölpınarlı, Abdülbaki, Manâkıb-ı Hacı Bektâş –ı Velî -Vilâyet-nâme-, İnkılap Kitabevi Yayınları, İstanbul 1958.

Gölpınarlı, Abdülbâki, Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik, İnkılâp Yayınları, İstanbul 2018.

Gölpınarlı, Abdülbaki, Yunus Emre Hayatı ve Bütün Şiirleri, -Hasan Ali Yücel Klasikleri-Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2006.

Gölpınarlı, Abdülbaki, Yunus Emre Hayatı ve Bütün şiirleri, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2013.

Gölpınarlı, Abdülbâki, Yüz Soruda Türkiye'de Mezhepler ve Tarikatlar, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1969.

Güner, Ahmed, Tarikatlar Ansiklopedisi, Milliyet Yayınları, İstanbul 1991.

Güner, Ahmet, Tarikatlar, Milliyet Yayınları, İstanbul 1986.

Hacı Bektâş-ı Veli, Makâlât, Haz. Esad Coşan, Seha Neşriyat Yayınları, Ankara 1971.

Harputlu İshak Efendi, Keşfü'l-Esrâr ve Dâfiü'l-Eşrâr, Şeyh Yahya Efendi Matbaası, İstanbul 1929 (1874) .

Hatiboğlu, İbrahim, "Selmân-ı Fârisî ", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 36, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2009.

Hatipoğlu, Bahrül Hakayık, Haz. İsmail Hikmet Ertaylan, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1960.

Horata, Osman, Mevlana ve Divan Şairleri, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Osmanlı Devleti'nin 700. yılı Özel Sayısı, Ankara 1999, ss. 43-56.

İsen, Mustafa, Ötelerden Bir Ses,-Tezkireler Işığında Divan Edebiyatına Bakışlar II-Divan Şairlerinin Tasavvuf Tarikat İlişkisi, (1. Baskı), Akçağ Yayınları, Ankara 1997.

İslam Âlimleri Ansiklopedisi, Ter. H. Zeki Çıkman vd.,Türkiye Gazetesi Yayınları, C. 2, 1985.

John Kingsley Birdge, Bektâşîlik Tarihi, Çev. Reha Çamuroğlu, (1. Baskı), Ant Yayınları, İstanbul 1991.

Kara, Mustafa, "Dâvûd et-Tâî", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 9, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1994.

Kara, Mustafa, "Hâkim Ata", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 15, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1997.

Kara, Mustafa, Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi, Dergâh Yayınları, (5. Baskı), İstanbul 1999.

Karatay, Neşet, Bir Türk Kurumu Olan Ahilik, (2. Baskı),Türk tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1997.

Kelâbâzi, Doğuş Devrinde Tasavvuf-Taʿarruf- Çev. Süleyman Uludağ, (1. Baskı), Dergâh Yayınları, İstanbul 1979.

Kılıç, Ünal, "Hz. Muhammed'in Nübüvvet Öncesi Uzlet için Hira Mağarasını Seçmesi Üzerine Bazı Mülahazalar", İSTEM, 2014,(12), ss. 3-11.

Konur, Himmet, İbrâhim Gülşenî Hayatı, Eserleri, Tarikatı, (1. Baskı), İnsan Yayınları, İstanbul 2000.

Köksal, M. Fatih, "Ayin, Erkân ve Adap Benzerlikleri Açısından Ahilik-Bektâşîlik Münasebeti", Türk Kültürü ve Hacı Bektâş Veli Araştırma Dergisi, 2010/55.

Köprülü, Fuad, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, (7. Baskı), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1991.

Kurʾân-ı Kerim ve Yüce Meali, (20. Baskı), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2010.

Kurnaz, Cemal; Tatçı, Mustafa, Yesevilik Bilgisi, (1.Baskı), Milli Eğitim basımevi, İstanbul 2000.

Kuşeyrî, Risâle-i Kuşeyrî, Çev. Ali Arslan, (2. Baskı), Arslan Yayınları, İstanbul 1980.

Kuşeyrî, Tasavvufun İlkeleri (Risâle-i Kuşeyri-1), Çev. Tahsin Yazıcı,Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul 1978.

Küçük, Hülya, Ceyhan, Semih, "Râbia el-Adeviyye", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 34, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2007.

Mehmed Veliyüddîn Efendi, Menâkıb-ı Eşrefzâde Eşrefoğlu Rumi Hayatı-Menkıbeleri-Şiirleri, Haz. Abdullah Uçman, Önder Akıncı, (1. Baskı), Bedir Yayınevi, İstanbul 1976.

Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, Ed. Zafer Erginli, Çev. Zafer Erginli, İlyas Karslı vd., Kalem Yayınevi, (1. Baskı), İstanbul 2006.

Mevlâna, Mesnevî I-VI, Çev. Veled İzbudak, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1995.

Muhyiddin İbnuʾl-Arabî, Fusûsuʾl-Hikem Tercüme ve şerhi III, Şerh. Ahmed Avni konuk, Çev. Mustafa Tahralı, Selçuk Eraydın, (5.baskı) İFAV Yayınları, İstanbul 2013.

Muslu, Ramazan, Anadolu'da Tasavvuf Yolları, Ensar Neşriyat, İstanbul 2007.

Nıcholson, R. A., Mevlâna Celâleddin Rûmî, Çev. Ayten Lermioğlu, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul 1973.

Ocak, Ahmet Yaşar, "Hacı Bektâş-ı Veli", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 14, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1996.

Olgun, Tahir, Edebiyat Lugati, Asar-ı İlmiyye Kütüphanesi Neşriyatı, İstanbul 1936.

Öngören, Reşat, "İbrâhim b. Edhem", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 21,Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2000.

Öngören, Reşat, "Maʿrûf-i Kerhî", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 28, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2003.

Öngören, Reşat, "Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 29, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2004.

Öngören, Reşat, "sûfî", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 37, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2009.

Öngören, Reşat, "Tarikat", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 40, (1. Baskı), Türk Diyanet Vakfı yayınları, İstanbul 2011.

Öngören, Reşat, "Zikir", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 44, (1. Baskı), Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2013.

Öz, Mustafa, "Câfer es-Sâdık", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 7, (1.Baskı), Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1993.

Özcan, Nuri, "Abdürrahim Tirsî", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 1, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1988.

Özdilek, Recep; Çavuşoğlu, Ali Hakan, "Süfyân-ı Sevrî", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 38,Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2010.

Özmen, İsmail, Alevi-Bektâşi Şiirleri Antolojisi I-IV, (1. Baskı), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1998.

Öztürk, Mürsel, Doğu'nun Ortak Mirası, (1. Baskı), İlk Harf Yayınevi, İstanbul 2012.

Öztürk, Yaşar Nuri, Mevlâna Celâleddin Rûmî ve İnsan, (1. Baskı), Yeni Boyut Yayınları, İstanbul 2000.

Öztürk, Yaşar Nuri, Tarihi Boyunca Bektâşîlik, (1. Baskı), Yeni Boyut Yayınları, İstanbul 1990.

Rıhtım, Mehmet, "Yahyâ-yı Şirvânî" , TDV İslam Ansiklopedisi, C. 43, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2013.

Salâhuddin b. Mubârek el-Buhârî, Enîsü't-Tâlibîn ve Uddetü's-Sâlikîn Makâmât-ı Muhmmed Bahâuddîn Nakşibend, Çev. Süleyman İzzî, (2.Baskı), Buhara Yayınevi, İstanbul 1983.

Sarıkaya, Fatih, "Halvetiyye Tarikatı Kurucusu Meselesine Dair Yeni Bir Değerlendirme ve Revak Sultan", İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, C. 6, 2017, (3), ss. 2078-2095.

Schimmel, Annemarie, Tasavvufun Boyutları, Çev. Ender Gürol, (1. Baskı), Adam Yayınları, İstanbul 1982.

Sipehsalar Mecmüddin Feridün, Risâle-i Sipehsalar, Çev. Ahmed Avni Konuk, Rûmî Yayınları, İstanbul 2005.

Sunar, Cavit, Melâmilik ve Bektâşilik, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara 1975.

Suruç, Salih, Allah'ın Elçisi Hz. Muhammed'in Hayatı, Timaş Yayınları, (19. Baskı), İstanbul 2020.

Sühreverdi, Tasavvufun Esasları, Çev. H. Kamil Yılmaz, İrfan Gündüz, Erkam Yayınları, İstanbul 1993.

Şafak, Yakup, Hazret-i Mevlâna'nın Eserleri, Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, Konya 2005.

Şemsettin Sami, Kâmus-i Türkî, (7. Baskı), Çağrı yayınları, İstanbul 1996.

Şentürk, Ahmed Atilla; Kartal, Ahmed, Eski Türk Edebiyatı Tarihi, (10. Baskı), Dergâh Yayınları, İstanbul 2015.

Tanrıkorur, Ş. Bahrihüda, "Mevleviyye", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 29, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2004.

Tayşi, Mehmet Serhan, "Ömer el-Halvetî" , TDV İslam Ansiklopedisi, C. 34, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2007.

Tek, Abdurrezak, "Süfyân-ı Sevrî/Tasavvuf", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 38,Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2010.

Tekin, Ali, "Tasavvuf İlminde Hz. Muhammedin Rolü", Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,2017, (37), ss.11-32.

Tenik, Ali, Mevlana'nın Mutasavvıf Şairlere Etkisi: Ahmed Kuddusî Örneği, Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2007, (18), ss. 153-166.

Tosun, Necdet, "Nakşibendiyye -2 Adab ve Erkân", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 32, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2006.

Tosun, Necdet, "Silsile", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 37, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2009.

Tosun, Necdet, "Silsile", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 37, (1. Baskı), Türk Diyanet Vakfı yayınları, İstanbul 2009.

Tosun, Necdet, "Üveysîlik", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 42, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2012.

Tosun, Necdet, "Zünnûn el-Mısrî", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 44, Türk Diyanet VakfıYayınları, İstanbul 2013.

Tosun, Necdet, , "Veysel Karânî", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 43,Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2013.

Türer, Osman, "Fudayl b. İyâz", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 13, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1996.

Türkçe Sözlük, (10.baskı), Tük Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2005.

Uluçam, Abdüsselam, "Abdülkâdir-i Geylânî Külliyesi", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 1, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1988.

Uludağ Süleyman,"Hasan-ı Basrî", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 16, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1997.

Uludağ, Süleyman, "Abdülkâdir-i Geylânî", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 1, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1988.

Uludağ, Süleyman, "Âl-i Abâ ", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 2, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1989.

Uludağ, Süleyman, "Hakîm Ata", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 15, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1997.

Uludağ, Süleyman, "Halvetiyye", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 15, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1997.

Uludağ, Süleyman, "Makâm", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 27, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2003.

Uludağ, Süleyman, "Nefehâtü'l-Üns", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 32, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2006.

Uludağ, Süleyman, "Serî es-Sakatî", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 36, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2009.

Uludağ, Süleyman, Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, Marifet Yayınları, (2. Baskı), İstanbul 1995.

Usta, Muhiddin, Tabibzâde Mehmed Şükrî Efendi ve Sisilenâme-i Sûfîyye, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2006.

Üstüner, Kaplan, Klasik Türk Şiirinde Mevlevîlik ve Mevlevîlik Etkisi, Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2007, (18), ss. 141-152.

Üzüm, İlyas, "Şîa/Doktrin", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 39, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2010.

Yazıcı, Tahsin, "Divân-ı Kebîr ", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 9, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1994.

Yazıcı, Tahsin, "Ebû Hafs el-Haddâd", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 10, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1994.

Yazıcı, Tahsin, "Yahyâ b. Muâz", TDV İslam Ansiklopedisi, C.43, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2013.

Yetik, Erhan, "Ebû Osman el-Hîrî", TDV İslam Ansiklopedisi, C.10, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1994.

Yıldırım, Ahmet, "Tasavvufa Kaynaklık Etmesi Bakımından Bazı Kudsi Hadisler ve Değeri", Avrupa İslam Üniversitesi İslam Araştırmaları Dergisi, 2009, (3), ss. 90-101.

Yıldız, Fatih, Halveti Azizlerinin Etvar-ı Seba'a Risâleleri, (1.Baskı), Büyüyen AY Yayınları, İstanbul 2019.

Yılmaz, Hasan Kamil, "Altınla Toprağı Bir Görmek", Altınoluk Dergisi, 1989 (39).

Yılmaz, Hasan Kamil, Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar, (10. Baskı), Ensar Neşriyat Yayınları, İstanbul 2004.

Yılmaz, Necdet, Osmanlı Toplumunda Tasavvuf, (1. Baskı), Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul 2001.

Yiğit, İsmail, "Osman", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 33, (1. Baskı), Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2007.

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمين والعاقبة للمتقين ولا عدوان الا على الظالمين
والصلوة والسلام على سيدنا محمد واله وصحبه اجمعين قوله تعالى
لقد خلق الانسان فى احسن تقويم وقال النبى عليه السلام اول ماخلق
الله نورى اول ماخلق الله روحى اول ماخلق الله عقلى اول ماخلق
الله القلم اما بعد شويلى معلوم اولكم بو رساله انك عالم اروا حدن
عالم سفلیه نه طريقل نزول ايدوب ونه طريقل عروج ايدوب جكن بيان ايدوب ايمديك
بلكوزكم اى طالب حق وعاشق ذات الله الله سبحانه وتعالى حضرتلرى حضرتلرى
وجل بوانسان بى عالم اروا حدن وعالم حقايقدن يعنى عالم لاهوتدن مقدما حسن
تقويم اوزره خلق ايدرى محبوب ومحبوبه صورتلرندن خلق ايدرى يعنى ابتدا
حبيب محمد مصطفى صلعم عالم اطلاقيتدن لا اله الا هو كلمه سى نورندن خلق ايلدوقدن
برنورونى قندبيل قوبدى واندن صكره ذات دليل توحيدى تلقين ايدرك لا
اله الا الله حقيقت محمديه اول قندبيلده توحيدك بيك بل مقدارى مشغول
اولدرك واندن صكره ايكنجى كلمه تلقين ايدرك بيك بلدن اكا مشغول اولدرك
واندن صكره اوچنجى كلمه هو تلقين ايدرك بيك بلدن اكا مشغول اولدرك واندن صكره
دردنجى كلمه حق تلقين ايدرك بيك بلدن اكا مشغول اولدرك واندن صكره بشنجى كلمه
حى تلقين ايدرى بيك بلدن اكا مشغول اولدرى واندن صكره التنجى كلمه قيوم تلقين
ايدرى بيك بلدن اكا مشغول اولدرى واندن صكره يدنجى كلمه قهار تلقين ايدرك
بيك بلدن اكا مشغول اولدرى مشايخ محققلر قتندن بو اسمالرك اصول اسمالرى
لردوخى حقيقت محمديه نك مشغول اولدنجى توحيدلرى واسمانك نورى و
اسطه سيله حق تعالى جبروتى مخلوقى خلق ايدرك يعنى تا حقيقت محمديه واسطه
سيله عالم استغفار دن لا اله الا هو كلمه لرنورندن حق تعالى انبيا، مرسلين

الذبحى اذا شيع زنى
واذا جاع سرقه

حقيقتلرين خلق ايدرك وانلرك واسطه سيله انبيا، غير مرسلين حقيقتلرى
خلق ايدرك وانلرين جمله سيده بربرلرى واسطه لريله ذات نورنك مظهر لريدرلر و
وخى اندن صكره جمله بو مذكور لرك يعنى حقايق انبيا نك واسطه لريله عالم
ناهوتدن لا اله الا الله كلمه سى نورندن خلق تعالى حقايق افعال الله وحقايق
مقربين وحقايق ابرارى خلق ايلبوب بونلرك جمله سنه برحقايق انك ديلدرى
واما بو جمله حقايق انك نك اول حادث ايكن عادت قديمه لرى بو ايديكم كاه
حق تعالى حضرتلرى جمله نك قلوب وكاه بربرلريله حرف صوت مكالمه
ايدوب متلذذ ومتفاخر اولورلردى نجه بيك بل مقدارى بو وجهله سراينه
بو احوال اوزره تسكين اولوب حق تعالى است بزكم ديو خطاب ايدرك و
اندن حقيقت انبيا لو كلميا بلى ولا اله الا هو ديو جواب ويرديلر اندن
غير يدنك حقيقتلرى كليا بلى ولا اله الا هو ديو جواب ويرديلر يعنى جمله حق
يقدنه كندولرك عالم كنزه مجهول حقيقتنك عالم لاهوتدن احسن تقويم اوزره
خلق اولندقلرينه علمت اولن اسم جواب ويرديلركم اكا مشعر باعلى ويرلرلرندن
حق تعالى حضرتلرى عز وجل بونلره اعلموا ايلديكم سزلرك بوجوايكوز سزلره
علمت اولن مشعر اعلى كنز قوتيلدرامرى سزلره برالت دخى ويرمكله اكا حق
ديه لرواول الت لرقتلى قابليتكوزى دلرسكوزلى خلق ايدويرم ديوب
بلدردى واندن صكره بونلره بربرلرينه اضطراب واقع اولديكم بونلرك عالم
تسكين خصوص بولمقله ناچار اولديلرامرى بونلره واقع اولن مقتضا
بو ايديكم بونلرك اول مقامدن اسفل السافلينه رد اولوب يعنى ناهوتدن
جبروت نزول ايدوب وجود لرى جبروت نورنه مبدل اولوب وملكوت نزول
ايدوب ملكوت نورنه مبدل اولوب واندن ملكوت ناسوت تنزل ايدوب وجود
دلرى عالم ناسوتك ظلمانى جهاتيله مبدل اولغنى بعض عالم ملكوت طبايع
خالنه سنه كيروب بشريت حكمنه نه مقدار صى ونه مقدار ثاب ونه
مقدار پير اولنجقلرينى بولمكندولرده فى الحال ظهوره كلمجك افعال وافعالى
عالم حقايقدن كندولرك وجودندن آينه كورر كبى مشاهده قلديلر اولكندو
لردن ظهوره كلمجك افعال وافعال مقتضاسى بونلره اضطراب اولدى
اندن حق تعالى حضرتنه بونلرنالش ايدوب استديلر بارب بزده واقع

470

سکا دشمان ایکن ایلر همزا را | تلطف ایله دوست اولد قوه یاز
بیلم درسک ندر نفسک منالی | اشبت جان کوکلدن بوحیالی
قومشلر الغی معنی تصریر ندن | دمشلر الغی متزل نفسه بولدن

فصل فی بیان نفس امّاره

بر بنه نفس امّاره دینور شوم | بونک اصلی دکل بخت اولور خصم
همیشه ظلم ایدر مظلومه بولنر | بولردن نفرت ایلر هر کورنلر ٥
بو لرجهلیله خالده اولور فاش | نفاق اصلی اوزی کوه اصلی بولداش
دخی غایت اولور بولنر طمعکار | خدادن فور قوب ایتمز کسرن عار
بخیل اولور بولر غایتده خلق | رضا ویرمز جهانده امری حقه
هر کدیله کیدر ایوا کامری | خبر صانمز جهان خلقینه آری
غضبه برعادتی خلقی اضرلر | بوزندن بونلرك ایلرنه زارلر
فساد اصلیدر چون ظلمونور | بولمخلده اولن صحب جاصفونور
دارایسه بوصفلر سنده ترك ایت | طریقت اصل بولد سعادت برك ایت

فصل فی بیان نفس لوّامه

بر بنك نفس لوّامه در آدی | همیشه عیش عشرتدر مرادی
همو ایله هوسدر اشی دایم | اولور شهوت ایشنه همتی دایم
ایدر کورد کده بوجهوزن تسخیر | قلور سحر ایله مکر ایشنه تدبیر
بغایت عجب ایدوب اولغیر سویلر | بکمزیکه دهم آنی ابتده ایلر
کمی کم سویمه قهر اتمك سهلدر | سوزین طلو تمایخ جبر اتمك سهلدر
اوزین تزیین ایدوب مغرور اولور هم | کورنمز کوزینه برزره دکاوبوهم
دینور بس مقام اسفلین اکثر | بولردن کیمسه ایچون حق بولك بولنمز
ایرش مز کیمسه ایت سایر الی الله | کناهه توبه ایت همر لحظه هرکاه

فصل فی بیان نفس ملهمه

اکر بو نفس ملهمه ایده سعی | بصورت کوزیله مرشدی کوره سعی
نه تعلم ایله آن بخل قبیح ٥ | نه کورسك کم آنی اندن همه قبیح
بو متزلیله ای یار ارایش حقه یار در | نه یوده کم اولرایسه یولده آردر

اکر علم عمل اولورسه سنك کارك | اولورنه همره باطن علم یارك
تواضع یوزینی قدر همه یردن | کورر سنك ایله اولور بوخلق خادمن
اکر جهلیله صاحبی پیشه فلسفك | سخاوت کاری ذاتینه فلسفك
متزلی ترکیسی یرله ناکاه | بو متزلدن اولور سیر الی الله
مریدك کمی قالور بونده ناچار | کمی دخی دورر دیکی متزلیله یول آچار
کشیلنکی همتی کر اولورسه اخلاص | اکار همیر ایدر عشقنی اومولا

فصل فی بیان نفس مطمئنه

اولورپس نفس مطمئنه متصل | اول اوچ متزلدن اخلاص در بو
کلن بونده ایدر جود وسخاوره | اولور بوخلقك اخترندن دخاوره
توکل ایله بو ابن اوچ اول حکم | واره شاد اولمز وچکمز یوغم غم
ایدر همره دمره ذلت اختیار اول | فلور فرقت الدن آه زار اول
اولور بصدق ٥ ش دوستی طاری | بوجهلیله اولور احوال سخاری
ایدر بلدوکی سکیله عمل جوف | کورن ایدر ولیدر اکسوکی یوق
که کونلر ضایع دهر کیمه قایم | اولور دون کون حسابات اوزره دم
بولر خوف اوزره دهر دم بغایت | انکیچون دون کون ایلر حسابات
بولاره اولماغ یارك وضایع | همین خوف رجادر بزه پایی
بولر کمی اولور سنك سنده خاشع | اولور نفسك همیشه سنکه تابع
کیمسه بو مقام ایجنده فالور | کیمسه غیرت ایلر متزل اولور

فصل فی بیان نفس راضیه

بشیجی نفس راضیه بصر پا | اولور دل کبی روشن اکا هرجا
ایدر نفسی راضی راه حقده | ایشی پاشه وار فلمز ایقده
ایشی کوچی ایور زهد ریاضت | اکا حاصل اولور کشف کرامت
اکر توحید اولورسه دلده ذکری | وصال یار اولور قلبنده فکری
بغایت خالص اولوب کار اخلاص | ارنلر ایلر اسنده خاص اولور خاص
بولر در زاهدون ذاکرو نادره | بولردر مخلصونلر متقو نلر
کمینه بونلرن اونه بول آچلمز | کمی غیرت ایدر صحیح بونده فلمز

فصل فی بیان نفس مرضیه

اولورنه همره باطن علم یارك
کورر سنك ایله اولور بوخلق خادمن
سخاوت کاری ذاتینه فلسفك
بو متزلدن اولور سیر الی الله
کمی دخی دورر دیکی متزلیله یول آچار
اکار همیر ایدر عشقنی اومولا

لقد اعطی مزمارا من مزامیر آل داود یعنی تحقیق اکا الی داود نایلدن
برنای دیرلدی دیبردی ودخی الله تعالی ایدر ان انکر الاصوات لصوت
الحمیر یعنی ایدر بدرستی غایت برمذموم تلوندن در شک اوازیدر معلوم
اولدیکم آیو اوازی الله تعالی سیورایش اکر دلوسنکم بو ایو اوازقدانده
اولجق بزایدرزکم بلبل اوازین اشمک حرام اولدیرا قدانده دکلدر امدک
وقتیکم براوازک معناسی فهم اولنیه اول حلاوتی اولجق براوازکم معنی لر
فهم اولنه وحکمتلر کلنه انی اشمک بخون حرام اولدیر خصوصا کم حضرت
رسول دیوب دوردیران من الشعر لحکمة یعنی ایدر بدرستی شعردده
حکمت وار دیرامدی اول شعر شعرلنانی دکلدرکم اول کوزقاش مزمینده
اولیه بلکه اول شعردرکم انون کوکل حظ اولیه پس معلوم اولدیکم شیو
ل اوازکم ایو اولیه اول حلاوتی اشمش انون صکره برکلامکه انون معنی فهم
اولنه شک دکلدرکم اول دخی حلاوت دیرپس بونلرک مفرد لری
حلاوت اولیجق یعنی صفدیری یا لکوز یا لکوز مرکبلری بخون حلاوت اولیه
مرکبلری اولدیرکم مثلا درشمدی برکوچک موزون اوازله برشعر ایدر
لسانی دکمک بخون حرام اولنه بلکه حلاوتلر زیرا آنلرک مفرد لری حلاوت
ایدری مثلا کوچک اوازشیوا حیشتندن کم اوازدرحلاوت ایدری وبرکلام
مکه انون فهم اولنه اول دخی حلاوت دیرپس حلاوت حلاوت فرق کرد
حلاوت اولور الا مکر که بونلره برنسنه دخی قاتلکه اول مذموم اولیه بونلری
دخی مذموم ایده مثلا برقولی یا شعری فسق مجلسنده اشمک اول دخی
حرام اولور امدی معلوم اولدیکم بوکوچک اوازلرکم موزون اولیه کرکه
جماعتلرن اولسون بلبل کبی کرکسه انسانلرن اولسون شعراء قومی کبی
امدی بونلرک حرام اولیجق لذت دکلدر بلکه شیوع برلردن منع اولندیکم
اندن شریعتدن منع وارد اولمشدر اولا مثلا خمر مجلسنده اشمک حرام دیر
دخی شیوع برلرده کم آنی اشروب دخی نفس اوزولرینه وارمیه اندن حرام امدی
شکم حضرت رسول ایدر ان کل ملک حمی الله محارمه یعنی ایدر هر
پکوک قروسی وارد الله تعالی بشک قروسی حرام ایدیکی نسنالردر امدی
هراوازکه یا شعرکه اوقنورانلرن الله تعالی حرام اتمدیکی نسنالر محبتی کلسه

کوکلو

کوکلیان اکاد کمک حرام دیرپس انلرن اوتری منع اولندیکی برد دخی انلرن اوتری
منع اتدیکلرا وازیله شعر اشمک وتار چلمق وغیریسی کبی اکثر فسق مجلس ایدن
ره استعمال اولندیکی پس اکا تشبیه اولنور دیدیلر حضرت بیورر
من تشبه قوما فهو منهم یعنی ایدر برکسکم برقومه تشبیه اتسه اول دخی انلرن
دیردر پس بونلرن اوتری منع اندیلر مثلا شمدی جماعت جمع اولسه
بال شربتی اندرلرانی فاسقلر خمر ایچکی کبی ایچرلر اندن اول حرکتی اشلر
اشیده انلره حد ایچندکی حلاوتلر ولکن ایچکی حرام در زیرا تشبیه بولنور امدی
اوازلرن انونه کبی کرکی اشتمه کرانلرکم اکا شوق ویررلر اکا اقدام اتمکه پیشدررلر
باجرم انلردن منع اندیلر والا شول کمسه لرانلری اشیده دخی کوکلرینه نفس
ارزوسی دوشمیه حضرت رسولکه اصحابن تشبیه بولنه ویجلرینه حق
محبتی دوشه زیرا حضرت رسولکه اوکنده کوچک اوازیله شعرایدرلر
دی ودف چلرلردی ورقص اورررلردی اول دکلردی منع اتمزدی پس
انلرکه کبی یه دکمک حلاوتلر پس انونکبی نتیجه دخی حلاوتلرکه اول قلبده
اثرایدوب وجد حاصل اتمکدر امدی وجد حاصل اولیجق انون نتیجه دخی
حلاوتلر اولور بدن حرکت کتورب رقص اورمق فصل دربیان اباحة التصنع
ورقص بلکم سماع شفلرک سماع عبادت دراسرار غذیه اشعار وقیلدن
ادراک ایلمکدن کم اول اشعار کوچک وموزون صوتلرایدرلرکم انلرن اشتمه
مکدن سماع رفعت وسماع شفلرک ومریدلرکا ملک کوکلنده برحالت حاصل
اولور اکا وجد درلرکم اول وجود نور دخی مصارفه دنور یعنی برنسنه بولنوب
لمق دن ودخی وارلقدن در یعنی انونکوکلنده برنسنه بولنور دوست
محبتندن کم اندن اوکردی یوخ بری دخی حال بولوب شورمکا شفدنکه
انونکه وصفنی کسه بلمز الا مکر انی داوشمش اولیه انون صکره اول حالتدن
بری بری اردنجه اولمسنن براودخا صل اولورکه اول اودقلبی یقاروا
ن ارید رکه وارات بشریتدن تنکم اودانونکه یاکوشوک غلبه ن وکشین
اردنکی کبی پس قلبرضا فی قنورمش صفه یله ومکا شفیله پس مش صفه نونکه
ومکا شفنون نوری قلبه ایرر قلب صفت کتورمز ناچرا اضطراب وحرکت
پیدا بولندن خلاصه حاصل اولور اول وقت الحاصل وهم انبساط اولور